

Joanot Martorell

Tirant lo Blanc

Tinet
www.tinet.cat

Joanot Martorell

Tirant lo Blanc

Tinet
www.tinet.cat

Segona edició digital en PDF: maig de 2011

© d'aquesta edició digital: OASI

© dels textos: els seus respectius autors

>Edita: Organisme Autònom
per a la Societat de la Informació
de la Diputació de Tarragona
Assalt, 12 • 43003 Tarragona

Tel. 977 24 40 07 - Fax: 977 22 45 17

comunicacio@oasi.cat

www.oasi.cat

Revisió i correcció: Ramon Vernet Moya

Dibuix de la coberta: extret del gravat anònim
de la portada de la primera traducció al castellà
de *Tirant lo Blanc*, impresa a Valladolid
per Diego de Gumi el any 1511.

Publicat a www.tinet.cat.

Índex

Nota sobre aquesta edició.....	30
Primera edició on line (1999).....	31
Obra i autor.....	36
Autoria.....	36
La novel·la.....	38
Primera part: Tirant a Anglaterra.....	40
Segona part: Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes.....	42
Tercera part: Tirant a l'Imperi Grec.....	43
Quarta part: Tirant al Nord d'Àfrica.....	46
Cinquena part: Tirant torna a l'Imperi Grec.....	48
Versemblaça i ficció.....	50
Tirant: personatge de carn i ossos.....	53
Humorisme i sensualitat.....	56
Fortuna i sentit de la novel·la.....	58
Tirant lo Blanc.....	61
Dedicatòria.....	62
Pròleg.....	64
PART I	
Tirant a Anglaterra.....	66
I. Comença la primera part del llibre de Tirant, la qual tracta de certs virtuosos actes que féu lo comte Guillem de Varoic en los seus benaventurats darrers dies.....	66
II. Com lo comte Guillem de Varoic proposà d'anar al Sant Sepulcre e manifestà a la Comtessa e als servidors la sua partida.....	67
III. Com lo Comte manifestà a la Comtessa sa muller la sua partida; e les raons que li fa, e lo que ella replica.....	68
IV. Raons de consolació que lo Comte fa a la Comtessa e lo que ella replica en lo comiat; e com lo Comte anà en Jerusalem.....	71

V. Com lo rei de Canària, ab gran estol, passà en l'illa d'Anglaterra.....	73
VI. Lamentació que féu lo Rei.....	76
VII. Com lo rei d'Anglaterra pregà a l'ermità.....	78
VIII. La resposta que l'ermità fa al Rei.....	78
IX. Rèplica que lo Rei fa a l'ermità.....	79
X. La resposta definitiva que l'ermità féu al Rei.....	80
XI. Les gràcies que lo rei d'Anglaterra fa a l'ermità.....	82
XII. Com lo Rei anglès donà llicència a l'ermità que anàs a fer les magranes compostes.....	84
XIII. Lletra de batalla tramesa per lo rei de la Gran Canària al rei d'Anglaterra.....	85
XIV. Com los ambaixadors del rei de Canària portaren la lletra de batalla al rei d'Anglaterra.....	86
XV. Com per tots los del consell fon deliberat que l'ermità digués primer son vot sobre la lletra de batalla que tramesà lo rei de la Gran Canària al rei d'Anglaterra.....	89
XVI. Les raons que lo rei d'Anglaterra fa en lo consell ab los seus cavallers per entrar en la batalla ab lo rei de la Gran Canària, e lo que ells li repliquen.....	90
XVII. Com lo rei d'Anglaterra, ab voluntat de tots sos barons e cavallers, renuncià lo regne, la corona e lo ceptre a l'ermità, que fes la batalla e entràs en camp clos ab lo rei de la Gran Canària.....	91
XVIII. La resposta que lo Rei ermità féu a la comtessa de Varoic, com lo suplicà que li fes mercè de dir-li son nom ni quina amistat havia tenguda ab son marit lo comte Guillem de Varoic, e lo que ell li respongué, recitant-li les batalles de la ciutat de Roam, e dels seus actes.....	93
XIX. Raons que fa la Comtessa al Rei ermità com li demanà en gràcia que li prestàs les armes de son marit lo comte Guillem de Varoic; e com ordenà la batalla per entrar en camp clos ab lo rei moro, del qual guanyà glòriosa victòria.	95
XX. Lo vot solemne que lo Rei ermità féu, estant nafrat per lo rei de la Gran Canària.....	98

XXI. Com lo rei ermità s'excusà que no volgué lleixar a la Comtessa son fill.....	100
XXII. Lamentació que féu la Comtessa com hagué lleixat lo fill.....	101
XXIII. Com los cavallers qui havien accompanyada la Comtessa se'n tornaren al camp ab lo fill, e recitaren al Rei les lamentacions de la Comtessa.....	103
XXIV. Com lo Rei ermità féu vallejar lo seu camp, e tramès a la Comtessa que li trametés dues bótes de llavor d'espinacs de coure.....	106
XXV. Com lo Rei ermità donà la batalla als moros e fon vencedor.....	108
XXVI. Com lo Rei ermità se manifestà a la Comtessa sa muller.....	110
XXVII. Com lo Rei ermità restituí al primer Rei les robes, la corona, lo ceptre e lo regne, e tornà a servir Déu.....	114
XXVIII. Com lo rei d'Anglaterra se casà ab la filla del rei de França, e en les bodes foren fetes molt grans festes.....	119
XXIX. Com Tirant manifestà son nom e son llinatge a l'ermità.....	120
XXX. Com Tirant demanà a l'ermità en què pensava.....	122
XXXI. Com Tirant pregà a l'ermità que li volgués dir quina cosa era l'orde de cavalleria.....	123
XXXII. Com l'ermità llegí un capítol a Tirant, del llibre nomenat Arbre de Batalles.....	123
XXXIII. Com l'ermità llegí a Tirant lo segon capítol.....	125
XXXIV. Com l'ambaixador del Papa menaçà al capità del Gran Turc dins Contestinoble.....	127
XXXV. Com l'ermità dix a Tirant la significació de les armes.....	129
XXXVI. Com desagraduen los cavallers.....	130
XXXVII. Com Tirant demanà a l'ermità que li digués en quina edat del món eren estats millors cavallers.....	132
XXXVIII. Com Tirant tornà a replicar a l'ermità del precedent capítol.....	133

XXXIX. Com Tirant se partí de l'ermità, content de les bones doctrines que li havia dades.....	134
XL. Com Tirant ab sos companyons, tornant de les grans festes que s'eren fetes en les bodes del rei d'Anglaterra, passaren per l'ermita on estava lo pare ermità.....	137
XLI. Com Tirant recità a l'ermità les grans festes, solemnitats e magnificències, les quals no es troben per escriptura tan bells actes com foren fets en les bodes del rei d'Anglaterra, e del divís que fon entre els oficis.....	138
XLII. Com lo Rei isqué de la ciutat ab gran professó, ab tots los estats e ab tot lo clero.....	141
XLIII. Com lo rei d'Anglaterra pres la benedicció ab la filla del rei de França.....	142
XLV. Los capitols de les armes que es podien fer en aquelles festes.....	145
XLVI. D'això mateix.....	146
XLVII. D'això mateix.....	146
XLVIII. D'això mateix.....	146
XLIX. D'això mateix.....	146
L. D'això mateix.....	147
LI. D'això mateix.....	147
LII. D'això mateix.....	147
LIII. Com Tirant manifestà a l'ermità les magnificències de la roca.....	149
LIV. De la suplicació que la Reina féu al déu d'Amor.....	150
LV. La resposta que lo déu d'Amor féu a la Reina.....	151
LVI. Com l'ermità demanà a Tirant que li digués qui era estat lo millor dels vencedors.....	154
LVII. La resposta que lo Rei féu al Conestable.....	156
LVIII. Com Diafebus llegí a l'ermità la carta que lo rei d'Anglaterra havia feta a Tirant, donant-lo per millor cavaller de tots.....	160
LIX. Lo jurament que lo rei d'Anglaterra feia fer als gentilshòmens après que eren examinats, ans que els donàs l'orde de cavalleria.....	162

LX. Les paraules que Tirant dix al cavaller qui es combatia, com lo tingué vençut.....	165
LXI. La resposta que Tirant féu al senyor de les Vilesermes quan li demanà lo fermall que la bella Agnès li havia dat.	169
LXII. Lletra de batalla tramesa per lo senyor de les Vilesermes a Tirant lo Blanc.....	169
LXIII. Com Tirant demanà de consell a un rei d'armes sobre la lletra del senyor de les Vilesermes.....	170
LXIV. Lo consell que Jerusalem, rei d'armes, donà a Tirant lo Blanc.....	171
LXV. Com lo senyor de les Vilesermes devisà les armes.....	173
LXVI. Lo raonament que lo rei d'armes, com a jutge de la batalla, féu als dos cavallers.....	177
LXVII. Com fon feta la batalla de Tirant ab lo senyor de les Vilesermes.....	178
LXVIII. Com los jutges del camp donaren sentència que Tirant hagués la glòria de la batalla.....	184
LXIX. Com los quatre cavallers germans d'armes se presentaren davant lo rei d'Anglaterra, los quals eren dos reis e dos ducs, e donaren-li per escrit lo que volien.....	196
LXX. Com lo segon cavaller donà al Rei lo seu albarà de les armes que volia fer.....	196
LXXI. A. Com lo terç cavaller donà un albarà al Rei de les armes que volien fer.....	197
LXXI. B. De les paraules que contenia l'albarà del quart cavaller.....	198
LXXII. Com Tirant entrà en lo camp ab los tres cavallers, l'u après l'altre, e de tots fon vencedor.....	205
LXXIII. Com Tirant vencé lo quart cavaller.....	207
LXXIV. Com un cavaller nomenat Vilafermosa requerí de batalla a Tirant.....	210
LXXV. Com Tirant fon reptat de cas de tració per una donzella en presència del Rei.....	213

LXXVI. Com Tirant s'excusà de paraula del cas de tració en presència del Rei e acceptà la lletra de batalla tramesa per Kirieleison de Muntalbà.....	214
LXXVII. Lletra de batalla tramesa per Kirieleison de Muntalbà a Tirant lo Blanc.....	217
LXXVIII. Com lo rei d'Anglaterra anà ab tots los estats a l'església de Sant Jordi per solemnizar novelles obsèquies als dos reis e als dos ducs.....	218
LXXIX. Resposta a la lletra de batalla per Tirant lo Blanc.....	220
LXXX. Com lo rei d'armes e la donzella se'n tornaren ab la resposta de Tirant.....	221
LXXXI. Com Tomàs de Muntalbà requirí de batalla a Tirant per venjar la mort dels Reis e la mort de son germà.....	224
LXXXII. Com Tirant e Tomàs de Muntalbà se combateren, e Tirant fon vencedor.....	231
LXXXIII. L'oració que féu Tirant après que hagué vençuda la batalla.....	233
LXXXIV. Com tragueren ab molta honor a Tirant, e donaren sentència de traïdor contra l'altre cavaller.....	234
LXXXV. Com fon instituïda la fraternitat de l'orde dels cavallers de la Garrotera.....	237
LXXXVI. Lo jurament que fan los cavallers de la Garrotera.....	241
LXXXVII. Los capítols de la fraternitat són aquests:.....	241
LXXXVIII. D'això mateix.....	241
LXXXIX. D'això mateix.....	242
XC. D'això mateix.....	242
XCI. D'això mateix.....	242
XCII. Les cerimònies que los cavallers de la Garrotera fan, com tots són ajustats en l'església de Sant Jordi on és lo cap de l'orde.....	242
XCIII. Los vots que fan les dones d'honor.....	245
XCIV. D'això mateix.....	245
XCV. D'això mateix.....	245

XCVI. Com fom trobada la devisa del collar que lo rei d'Anglaterra donà.....	245
XCVII. La significació de la devisa.....	246
PART II	
Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes.....	248
XCVIII. Com Tirant ab sos companyons partiren de l'ermità e tornaren en llur terra.....	248
XCIX. Com lo Mestre de Rodes, ab tota la religió, fon delliurada per un cavaller de l'orde.....	255
C. Com Tirant armà una nau per socórrer al Maestre de Rodes, e anà-se'n en sa companyia Felip, fill menor del rei de França, del qual se tractà matrimoni ab la filla del rei de Sicília.....	259
CI. Com lo rei de Sicília pregà a Tirant que l'acollís en la sua nau per passar al sant Sepulcre de Jerusalem.....	268
CII. Com lo rei de Sicília féu un convit a Felip e a Tirant ans que partissen, e com Tirant reparà un gran defalt que Felip havia fet.....	273
CIII. Lamentació que féu la filla del rei de Sicília après del convit.....	274
CIV. Com lo rei de Sicília comanà la muller e sa filla a son germà lo duc de Messina, e pregà'l que digués lo parer seu en lo matrimoni de Felip e de sa filla.....	275
CV. Com Tirant arribà en Rodes ab la nau e la socorregué.	280
CVI. Com Tirant féu cremar la nau del capità dels genovesos, qui fon causa que tots los moros se n'anaren de l'illa.....	284
CVII. A. Com fon mort lo Soldà per sos vassalls a mort vituperosa.....	289
CVII. B. L'oferta que féu lo Mestre de Rodes a Tirant de pagar-li la nau.....	292
CVIII. La resposta que Tirant féu al Mestre de Rodes. Aprés partí de Rodes e anà al sant Sepulcre en companyia del rei de Sicília e de Felip.....	293

CIX. Com Tirant posà en llibertat tots los catius que havia comprats en Alexandria, e com tornaren en Sicília e estrengueren lo matrimoni de Felip ab la filla del rei de Sicília.....	297
CX. Lo raonament que Tirant féu a la infanta de Sicília sobre lo matrimoni, e com la Infanta féu moltes experiències per conèixer a Felip.....	304
CXI. Com la infanta de Sicília tramès per Tirant e manifestà-li com era contenta de complir lo matrimoni ab Felip.....	313
CXII. Com lo rei de Sicília tramès deu galeres e quatre naus armades al rei de França per valença.....	316
CXIII. Lo vot que Tirant féu davant lo rei de França e molts altres cavallers.....	317
CXIV. Com Ricard, en presència del rei de França, dix que combatria a Tirant a tota ultrança. E com lo rei de França combaté Trípol de Suria, e après robà la costa de Turquia.	321

PART III

Tirant a l'Imperi Grec.....	327
CXV. Lletra tramesa per l'emperador de Constantinoble al rei de Sicília.....	327
CXVI. Com lo rei de Sicilia pregà a Tirant, per part sua e de l'emperador de Constantinoble, que volgués anar en Constantinoble per socórrer-lo.....	328
CXVII. Com Tirant fon arribat en Constantinoble, e les raons que l'Emperador li dix.....	332
CXVIII. Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'Emperador.	335
CXIX. Raons de conhort que fa Diafebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d'amor.....	337
CXX. Lamentació d'amor que fa Tirant.....	348
CXXI. Raons que fa Diafebus a Tirant, aconhortant-lo de ses amors.....	348

CXXII. La proposició que l'Emperador féu en lo consell, drecant les noves a Tirant.....	352
CXXIII. La resposta que Tirant féu a l'Emperador en lo consell.....	352
CXXIV. Raons que fa l'Emperador en lo consell contra un cavaller mal crestià.....	354
CXXV. Com la Princesa dóna consell a Tirant que es guard de les falses astúcies del duc de Macedònia.....	359
CXXVI. Com Tirant satisféu en les raons que l'Emperador li demanava.....	365
CXXVII. Com la Princesa conjurà a Tirant que li digués qui era la senyora qui ell tant amava.....	368
CXXVIII. Com la Princesa repassà a Tirant perquè l'havia requesta d'amors.....	374
CXXIX. Com Tirant donà raó a la Princesa per quina causa l'havia requesta d'amors, e com per la sua amor ell se daria la mort.....	375
CXXX. Com la Princesa demanà perdó a Tirant de les ofensives paraules que dites li havia.....	380
CXXXI. Com l'ambaixador del camp explicà l'ambaixada a l'Emperador.....	381
CXXXII. La resposta que la Princesa féu a l'Emperador, son pare.....	384
CXXXIII. Com l'Emperador tramès Tirant al camp, e los precs e exhortació que li féu.....	390
CXXXIV. Com Tirant tramès lo marquès de Sant Jordi e lo comte d'Aigües Vives per ambaixadors al duc de Macedònia.....	402
CXXXV. Lletra tramesa per lo Soldà al capità Tirant lo Blanc.....	407
CXXXVI. Com l'ambaixador del Soldà explicà la sua ambaixada a Tirant.....	408
CXXXVII. La resposta que Tirant féu a l'ambaixador del Soldà.....	409
CXXXVIII. La resposta que Tirant féu als ambaixadors dels altres caps de l'ambaixada.....	413

CXXXIX. Com lo Prior de Sant Joan parlà ab l'Emperador.	419
CXL. Com lo Prior de Sant Joan explicà sa ambaixada a Tirant.	421
CXLI. Com lo rei d'Egipte votà en lo consell la sua intenció.	424
CXLII. Com Abdal·là Salomó explicà la sua ambaixada a Tirant.	434
CXLIII. Lo consell que Abdal·là Salomó donà a Tirant, capità.	437
CXLIV. Com los grans senyors del camp de Tirant recaptaren gràcia per Abdal·là del Capità.	447
CXLV. Com lo Conestable informà a l'Emperador de l'estat del camp.	448
CXLVI. La sentència que l'Emperador donà contra los cavallers, ducs e comtes que presos eren.	454
CXLVII. L'albarà que féu Estefania de Macedònia a Diafebus.	463
CXLVIII. Com Diafebus pres comiat de l'Emperador e de les dames per tornar al camp.	465
CXLIX. Com lo rei d'Egipte tornà la resposta que Tirant li havia feta als grans senyors moros.	468
CL. Lletra de batalla tramesa per lo rei d'Egipte a Tirant lo Blanc.	473
CLI. Com Tirant demanà de consell als grans senyors del seu camp.	474
CLII. Resposta a la lletra de batalla del rei d'Egipte per lo capità Tirant.	477
CLIII. Com lo duc Macedònia injurià molt de paraula al capità Tirant.	480
CLIV. La resposta que Tirant féu al duc de Macedònia.	483
CLV. Lo raonament que lo senyor de la Pantanalea féu a la Princesa.	494
CLVI. L'oració que Tirant féu a tots los cavallers.	500

CLVII. Com lo Soldà ordenà les dues hosts, e com començà la batalla.....	501
CLVIII. Lletra tramesa per Estefania a Diafebus.....	511
CLIX. Com se féu la pau de Diafebus ab Tirant ab la lletra d'Estefania.....	512
CLX. Salconduit que fa la Princesa al capità Tirant.....	518
CLXI. Com Tirant tingué lo guiatge e anà a fer reverència a la Princesa.....	518
CLXII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.....	530
CLXIII. Lo somni que Plaerdemavida féu.....	535
CLXIV. Lo consell que los mariners donaren a Tirant.....	543
CLXV. Lo raonament que Tirant fa al Gran Caramany e al rei de la sobirana Índia.....	551
CLXVI. La resposta que féu lo Gran Caramany.....	552
CLXVII. La resposta que Tirant féu al Gran Caramany.....	556
CLXVIII. Lletra que fan los del camp al capità Tirant.....	559
CLXIX. Com l'Emperador tramès per sa filla la lletra a Tirant que los del camp li havien tramesa.....	559
CLXX. Reprensió que fa la Princesa a Tirant.....	561
CLXXI. La resposta que Tirant fa la Princesa.....	562
CLXXII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.....	563
CLXXIII. Resposta que fa Tirant a la rèplica de la Princesa.....	566
CLXXIV. Com Tirant demanà a la Princesa quina era estada la causa de son mal.....	568
CLXXV. Resposta feta per la Princesa a Tirant.....	569
CLXXVI. La resposta que l'Emperador fa a Tirant.....	570
CLXXVII. Lo conhort que Tirant fa a la duquessa de Macedònia.....	571
CLXXVIII. Com l'ambaixador del Soldà explicà la sua ambaixada.....	573
CLXXIX. Conhort que la Princesa fa a Tirant.....	575
CLXXX. Lo conhort que l'Emperadriu fa a Tirant.....	577
CLXXXI. Com la Princesa favoreix Saviesa.....	578

CLXXXII. Com l'Emperadriu satisfà al que ha dit la Princesa.....	580
CLXXXIII. Rèplica que fa la Princesa a l'Emperadriu, sa mare.....	582
CLXXXIV. Replica l'Emperadriu responent a sa filla.....	584
CLXXXV. La resposta que l'Emperador féu a l'Emperadriu e a la Princesa.....	585
CLXXXVI. La sentència que l'Emperador manà publicar.....	586
CLXXXVII. Lletra tramesa per Estefania al Gran Conestable.....	587
CLXXXVIII. Resposta feta per lo Conestable a la lletra d'Estefania.....	588
CLXXXIX. Les grans festes que l'Emperador féu fer per amor dels ambaixadors del Soldà.....	589
CXC. Parla Esperança.....	606
CXCI. Parla l'Emperador.....	607
CXCII. Parla lo rei Artús.....	608
CXCIII. Los béns de natura.....	609
CXCIV. Lo que jura lo rei com se corona.....	610
CXCV. D'on proceeix honor.....	610
CXCVI. Lo que l'home d'armes ha mester.....	612
CXCVII. Com s'aconsegueix saviesa.....	612
CXCVIII. Los béns de fortuna.....	612
CXCIX. Les virtuts de noblea.....	612
CC. Quin deu ésser lo pensament del cavaller qui és vençut en batalla.....	613
CCI. Lo príncep de quines coses és tengut a sos vassalls..	613
CCII. La resposta que fa l'Emperador a la reina Morgana.....	615
CCIII. Lo vot que Tirant féu.....	616
CCIV. Lo vot del Vescomte.....	617
CCV. Lo vot que fa lo Conestable.....	617
CCVI. Lo vot que fa Hipòlit.....	617

CCVII. Lo donatiu que Tirant féu al moro.....	618
CCVIII. La resposta que l'Emperador féu als ambaixadors.	619
CCIX. Resposta feta per la Princesa a Tirant.....	620
CCX. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.....	622
CCXI. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.....	624
CCXII. Lo raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada e a les altres donzelles.....	626
CCXIII. Les gràcies que fa la Viuda Reposada a Tirant..	626
CCXIV. Parla Plaerdemavida.....	627
CCXV. Lo mal consell e reprovat que la Viuda Reposada donà a la Princesa contra Tirant.....	629
CCXVI. Lamentació que féu la Princesa.....	631
CCXVII. Demanda de conhort que fa Tirant a la Princesa.	634
CCXVIII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.....	635
CCXIX. Suplicació que fa Tirant a l'Emperador.....	639
CCXX. Resposta feta per l'Emperador a Tirant.....	640
CCXXI. L'oració que féu lo frare après del sermó.....	643
CCXXII. Com l'Emperador donà lo títol de duc de Macedònia al Conestable.....	646
CCXXIII. Resposta que féu l'Emperador a Tirant en presència de sos parents.....	650
CCXXIV. Rèplica que fa Tirant a l'Emperador.....	651
CCXXV. Lo consell que la duquessa de Macedònia e Plaerdemavida donen a Tirant.....	653
CCXXVI. Com la Princesa demanà a la Duquessa de son mal.....	656
CCXXVII. Reprensió que fa la Reposada Viuda a la Princesa.....	658
CCXXVIII. Raonament que fa la duquessa de Macedònia a la Princesa.....	660
CCXXIX. Com Plaerdemavida donà esforç a l'ànim de Tirant.....	664

CCXXX. Les raons que passaren entre Tirant e la Princesa, e Plaerdemavida.....	667
CCXXXI. Com Plaerdemavida posà a Tirant en lo llit de la Princesa.....	669
CCXXXII. Reprensió que fa Plaerdemavida a Tirant.....	673
CCXXXIII. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.....	674
CCXXXIV. Lamentació que fa Tirant.....	680
CCXXXV. Reprensió que fa la Princesa a la Viuda Reposada.....	686
CCXXXVI. Resposta que fa la Viuda Reposada a la Princesa, de la reprensió que feta li havia, recitant-li lo desastre que era contengut a Tirant.....	686
CCXXXVII. Conhort que fa l'Emperador a Tirant.....	692
CCXXXVIII. Resposta que fa Tirant a l'Emperador.....	693
CCXXXIX. Com lo Duc matà lo metge, e Plaerdemavida se n'anà de la cort.....	695
CCXL. Com Plaerdemavida demanà perdó a Tirant.....	699
CCXLI. Com Plaerdemavida recità a Tirant tot lo que s'era seguit aprés de la sua caiguda.....	700
CCXLII. Resposta feta per Tirant a Plaerdemavida.....	701
CCXLIII. Lletra tramesa per Tirant a la Princesa.....	702
CCXLIV. Com Plaerdemavida fon tornada a la Princesa.	703
CCXLV. Rèplica que fa Plaerdemavida a la Princesa.....	705
CCXLVI. Resposta feta per la Princesa a la lletra de Tirant.	705
CCXLVII. Rèplica que Tirant fa a la Princesa.....	706
CCXLVIII. Lo principi dels amors d'Hipòlit e de l'Emperadriu.....	707
CCXLIX. Com l'Emperadriu demanà a Hipòlit qui li feia aquell mal.....	708
CCL. Resposta de paraula que féu la Princesa a Hipòlit...	710
CCLI. Rèplica que fa la Princesa a Hipòlit.....	711
CCLII. Rèplica que fa Hipòlit a la Princesa.....	712
CCLIII. Raons que fa Plaerdemavida a la Princesa.....	714

CCLIV. Reprensió ficta que fa Plaerdemavida a la Princesa.....	715
CCLV. Requesta d'amors que fa l'Emperadriu a Hipòlit.....	717
CCLVI. Replica més avant l'Emperadriu a Hipòlit.....	718
CCLVII. Requesta d'amors que fa Hipòlit a l'Emperadriu.....	719
CCLVIII. Resposta que fa l'Emperadriu a Hipòlit.....	720
CCLIX. Com Hipòlit obtès de l'Emperadriu lo do que li demanava.....	723
CCLX. Resposta feta per l'Emperadriu a Hipòlit.....	724
CCLXI. Com Hipòlit mostra de paraula la contentació que té de sa senyora.....	728
CCLXII. Rèplica que fa l'Emperadriu a Hipòlit.....	728
CCLXIII. La comparació de la vinya que fa Hipòlit a l'Emperadriu.....	737
CCLXIV. Com l'Emperadriu ordenà la vida d'Hipòlit.....	740
CCLXV. Raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada..	745
CCLXVI. Resposta que fa la Viuda a Tirant.....	747
CCLXVII. Resposta que féu Tirant a la Viuda Reposada com lo requerí d'amors.....	748
CCLXVIII. Replica la Viuda al parlar de Tirant.....	749
CCLXIX. Replica Tirant a la Viuda, ignorant la sua maldat.....	751
CCLXX. Raons d'amor que fa Tirant a la Princesa.....	756
CCLXXI. Resposta que la Princesa fa a Tirant.....	756
CCLXXII. Com Tirant pres jurament de la Princesa que li compliria lo matrimoni.....	758
CCLXXIII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.....	759
CCLXXIV. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.....	760
CCLXXV. Com l'Emperador ordenà una festa a gran glòria de Tirant.....	761
CCLXXVI. Precs que Tirant fa a Plaerdemavida.....	762
CCLXXVII. Resposta que fa Plaerdemavida a Tirant.....	763

CCLXXVIII. Oració que fa la Princesa a Déu pregant per Tirant.....	766
CCLXXIX. Resposta que féu la Princesa a Tirant.....	767
CCLXXX. Rèplica que fa Tirant a la sua Princesa.....	768
CCLXXXI. Lamentació que fa la Princesa estant en los braços de Tirant.....	770
CCLXXXII. Com Plaerdemavida envestí a Tirant de raons.....	773
CCLXXXIII. Ficció que féu la reprovada Viuda a Tirant.....	776
CCLXXXIV. Conhort que fa la Viuda Reposada a Tirant.	781
CCLXXXV. Resposta que fa Tirant al conhort de la Viuda reprovada.....	782
CCLXXXVI. Requesta d'amors que fa la Viuda Reposada a Tirant.....	783
CCLXXXVII. Parlar maliciós que féu lo duc de Pera contra lo duc de Macedònia.....	786
CCLXXXVIII. Resposta que féu lo duc de Macedònia al duc de Pera.....	787
CCLXXXIX. Recita la Princesa lo seu mal a Tirant.....	791
CCXC. Lamentació que fa l'Emperador.....	792
CCXCI. Lamentació que fa Tirant.....	794
CCXCII. Lo consell que donà una juïa a l'Emperador per restaurar la vida a Tirant.....	800
CCXCIII. Com Tirant tramès a l'Emperador lo senyor d'Agramunt per notificar-li la sua partida.....	805
CCXCIV. L'ambaixada que Plaerdemavida explicà a Tirant.....	807
CCXCV. La resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.....	808
CCXCVI. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	811
PART IV	
Tirant al Nord d'Àfrica.....	813
CCXCVII. Lamentació que fa Tirant, corrent en la mar fortuna.....	813
CCXCVIII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	814

CCXCIX. Replica Tirant a les raons de Plaerdemavida. Com la galera de Tirant se perdé en la costa de Barbaria.....	814
CCC. Lo conhort que fa l'ambaixador a Tirant.....	821
CCCI. Com Tirant féu relació ficta de sos fets a l'ambaixador.....	822
CCCII. Raonament que fa lo fill del Cabdillo a son pare com se parti d'ell.....	826
CCCIII. Conhort que fa lo Cabdillo a Tirant.....	827
CCCIV. Resposta que féu Tirant al Cabdillo.....	828
CCCV. Com lo rei de Tremicèn se dol de sos mals ab Tirant.	833
CCCVI. Resposta que féu Tirant al rei de Tremicèn.....	834
CCCVII. Rèplica que lo rei de Tremicèn fa a Tirant.....	835
CCCVIII. L'ambaixada que Tirant explicà al rei Escariano.	838
CCCIX. La resposta que féu lo rei Escariano a Tirant.....	839
CCCX. Rèplica que fa lo jueu al rei Escariano.....	845
CCCXI. Com Tirant promès al catiu de fer-lo franc.....	851
CCCXII. Resposta que féu lo crestià catiu a Tirant.....	852
CCCXIII. Lo raonament que l'albanès féu al rei Escariano.	854
CCCXIV. Lo conhort que fa lo rei Escariano a la sua dama.	856
CCCXV. Resposta que fa la Reina al rei Escariano en estil de lamentació.....	856
CCCXVI. Com lo Cabdillo llagotejà a Tirant per conduir-lo a son voler.....	861
CCCXVII. Resposta que fa Tirant al Cabdillo.....	862
CCCXVIII. Com lo Rei se reté al Cabdillo per presoner...	865
CCCXIX. Lamentació que fa la Reina per la vista de Tirant e del Cabdillo.....	866
CCCXX. Com l'albanès suplicà a Tirant que el fes cavaller.	870
CCCXXI. La resposta que féu Tirant a l'albanès.....	871

CCCXXII. Requesta d'amors que fa la Reina a Tirant.....	874
CCCXXIII. Resposta que féu Tirant a la requesta d'amors que la Reina li havia feta.....	876
CCCXXIV. Rèplica que fa la Reina a Tirant.....	877
CCCXXV. Rèplica que fa Tirant a la Reina.....	879
CCCXXVI. Rèplica que fa la Reina a Tirant.....	880
CCCXXVII. Com lo rei Escariano requerí a Tirant que el fes crestià.....	881
CCCXXVIII. Qual és lo major bé d'aquest món.....	883
CCCXXIX. Com lo rei Escariano se batejà.....	885
CCCXXX. Lo jurament que féu lo rei Escariano a Tirant.	886
CCCXXXI. Requesta que fa la novella reina de Tremicèn a Tirant, que la vulla pendre per muller.....	889
CCCXXXII. La resposta que Tirant féu a la Reina.....	890
CCCXXXIII. Rèplica que fa la reina a Tirant.....	891
CCCXXXIV. Com lo rei Escariano féu excusació a Tirant del seu defalt, e refermaren l'amor.....	893
CCCXXXV. L'oració que fa lo rei de la menor Índia a la sua gent.....	897
CCCXXXVI. Reprensió d'amor que fa lo rei Escariano a Tirant.....	899
CCCXXXVII. Resposta que fa Tirant al rei Escariano.....	900
CCCXXXVIII. Conhort que fa lo rei Escariano a Tirant..	903
CCCXXXIX. La resposta que féu Tirant al rei Escariano.	903
CCCXL. L'oració que Tirant féu a la gent d'armes, ans que ixquesssen per dar la batalla.....	906
CCCXLI. Lo vot que Tirant féu de no fer pau ni treva.....	911
CCCXLII. Rèplica que fa lo rei Escariano a Tirant.....	912
CCCXLIII. Rèplica que fa Tirant al rei Escariano.....	913
CCCXLIV. Com declarà lo rei d'Àfrica sa intenció.....	916
CCCXLV. Lamentació que féu lo rei de Tunis ans que morís.	918

CCCXLVI. Raonament que fa lo cavaller moro al capità Tirant.....	921
CCCXLVII. Lamentació que féu lo cavaller moro en presència del capità Tirant.....	922
CCCXLVIII. Raona lo rei de Domàs la sua intenció.....	924
CCCXLIX. Parla lo rei de Tremicèn.....	924
CCCL. Com Plaerdemavida fon informada de la prosperitat de Tirant.....	930
CCCLI. Com Plaerdemavida explicà l'ambaixada a Tirant.....	934
CCCLII. Resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.....	935
CCCLIII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	935
CCCLIV. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.....	937
CCCLV. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	939
CCCLVI. Demanda que fa Tirant a Plaerdemavida.....	943
CCCLVII. Resposta que féu Plaerdemavida a la demanda de Tirant.....	944
CCCLVIII. Reprensió que fa lo rei Escariano a Plaerdemavida.....	947
CCCLIX. Reprensió que fa Plaerdemavida al rei Escariano.....	948
CCCLX. Suplicació que féu Plaerdemavida a Tirant.....	948
CCCLXI. Resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.....	950
CCCLXII. Resposta que fa Plaerdemavida a Tirant.....	950
CCCLXIII. Com lo senyor d'Agramunt volgué matar a Plaerdemavida.....	951
CCCLXIV. Les paraules que Tirant dix al senyor d'Agramunt com se véu nafrat.....	952
CCCLXV. Com lo rei Escariano pregà a Tirant que perdonàs al senyor d'Agramunt.....	953
CCCLXVI. Com la donzella mora se manifesta a Tirant com ella era Plaerdemavida.....	954
CCCLXVII. Com lo Senyor d'Agramunt demanà perdó a Tirant.....	955

CCCLXVIII. Com Tirant e lo senyor d'Agramunt feren la pau.....	956
CCCLXIX. Com lo senyor d'Agramunt demanà perdó a Plaerdemavida.....	957
CCCLXX. Resposta que féu Plaerdemavida al senyor d'Agramunt.....	958
CCCLXXI. Com Plaerdemavida restituí a sa senyora la ciutat ab totes les altres coses.....	959
CCCLXXII. Resposta que fa Plaerdemavida al senyor d'Agramunt.....	961
CCCLXXIII. Com Plaerdemavida recità a Tirant la sua fortuna.....	964
CCCLXXIV. Consolació que fa Tirant a Plaerdemavida...	965
CCCLXXV. Resposta que féu Plaerdemavida a Tirant.....	969
CCCLXXVI. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.....	970
CCCLXXVII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	972
CCCLXXVIII. Rèplica que féu Tirant a Plaerdemavida.....	973
CCCLXXIX. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	974
CCCLXXX. Rèplica que féu Tirant a Plaerdemavida.....	975
CCCLXXXI. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.....	976
CCCLXXXII. Com lo matrimoni fon atorgat a Tirant per Plaerdemavida e per lo senyor d'Agramunt.....	977
CCCLXXXIII. De les esposalles que foren fetes de Plaerdemavida ab lo senyor d'Agramunt.....	978
CCCLXXXIV. Com Tirant ab tota la gent d'armes anà per posar siti a una ciutat on s'eren recollits tres reis.....	979
CCCLXXXV. Com l'ambaixador de Tirant explicà sa ambaixada als reis.....	980
CCCLXXXVI. La resposta que per los reis fon feta a l'ambaixador.....	981
CCCLXXXVII. L'oració que Tirant féu a la sua gent d'armes.....	983
CCCLXXXVIII. Com l'ambaixador de Tirant arribà a Contestinoble.....	987

CCCLXXXIX. Lletra de creença que tramès Tirant a l'Emperador.....	988
CCCXC. Com l'ambaixador de Tirant explicà la sua ambaixada.....	989
CCCXCI. Com l'ambaixador obtingué llicència de l'Emperador que pogués anar a fer reverència a la Princesa.....	990
CCCXCII. Lletra tramesa per Tirant a la Princesa.....	991
CCCXCIII. Com l'ambaixador de Tirant se'n tornà ab la resposta de l'Emperador e de la Princesa.....	992
CCCXCIV. Com Tirant pres la ciutat de Caramèn per força d'armes.....	993
CCCXCV. Com l'ambaixador que Tirant havia tramès a Contestinoble se presentà davant Tirant.....	996
CCCXCVI. Lletra que tramès l'emperador de Contestinoble a Tirant.....	997
CCCXCVII. La relació que féu l'ambaixador a Tirant.....	998
CCCXCVIII. Lletra tramesa per la Princesa a Tirant lo Blanc.....	999
CCCXCIX. Com Tirant s'esmortí de sobres d'amor e dolor.....	1001
CD. Exclamació que fa Tirant.....	1001
CDI. Com Tirant donà lo regne de Fes e de Bogia al senyor d'Agramunt e a Plaerdemavida.....	1002
CDII. L'oració que fa Tirant a la gent d'armes.....	1005
CDIII. Lo sermó que Tirant féu fer als moros.....	1006
PART V	
Tirant torna a l'Imperi Grec.....	1009
CDIV. Com foren batejats tres-cents trenta-quatre milia infels.....	1009
CDV. Com l'ambaixador Espèrcius arribà en l'illa de Sicília.....	1010
CDVI. Com l'ambaixador de Tirant explicà la sua ambaixada.....	1011

CDVII. Com les sis naus que Tirant trametia a Contestinoble carregades de forment arribaren al port de Valona ab salvament.....	1012
CDVIII. Com Tirant partí ab tot lo seu estol de la ciutat de Contestina.....	1013
CDIX. Com lo rei Escariano féu batejar tota la gent del seu regne.....	1017
CDX. De la bona ventura que hagué lo cavaller Espèrcius.	1020
CDXI. Requesta d'amor que fa lo cavaller Espèrcius a la donzella.....	1024
CDXII. Resposta feta per la donzella al cavaller Espèrcius.	1025
CDXIII. Com lo cavaller Espèrcius, ab la gentil dama que havia conquistada, tornà a sos companyons.....	1026
CDXIV. Com Tirant tramès un ambaixador a l'Emperador, com ab tot lo seu estol era al port de Troia.....	1027
CDXV. Com l'ambaixador Sinegerus anà a fer reverència a l'Emperadriu e a la Princesa.....	1030
CDXVI. Com la Viuda Reposada se matà per temor de Tirant.....	1033
CDXVII. L'oració que Tirant fa a la sua gent.....	1034
CDXVIII. Com Tirant pres l'estol dels moros.....	1035
CDXIX. Lletra tramesa per Tirant a l'emperador de Contestinoble.....	1038
CDXX. Com lo bon cavaller Sinegerus tornà al camp de Tirant.....	1040
CDXXI. Lletra tramesa per l'Emperador a Tirant lo Blanc.	1042
CDXXII. Com los moros tingueren consell e deliberaren de trametre ambaixada a Tirant.....	1044
CDXXIII. Com Tirant féu descarregar les vitualles e donà comiat a totes les fustes noliejades.....	1045
CDXXIV. Com Tirant tramès la reina de Fes a Contestinoble ab tot l'estol de les fustes que s'havia aturades.....	1047

CDXXV. Com los ambaixadors del Soldà e del Turc arribaren al camp de Tirant.....	1049
CDXXVI. La forma de l'ambaixada.....	1050
CDXXVII. Lo consell de Tirant tingué sobre la resposta de l'explicada ambaixada.....	1051
CDXXVIII. Lo vot que donà lo rei de Sicília en lo consell.	1053
CDXXIX. Lo vot que féu lo rei de Fes per ell e per tots los altres barons.....	1054
CDXXX. Com tot l'estol de Tirant arribà al port de Contestinoble, qui portaven la reina de Fes.....	1055
CDXXXI. Les raons que passaren entre la Princesa e la reina de Fes.....	1057
CDXXXII. Resposta que fa la Reina a les doloroses paraules de la Princesa.....	1060
CDXXXIII. Rèplica que fa la Princesa a la Reina.....	1062
CDXXXIV. Com Tirant anà a Contestinoble per parlar ab l'Emperador.....	1063
CDXXXV. Gràcies d'amor que fa Tirant a la Reina.....	1066
CDXXXVI. Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà lo castell.....	1067
CDXXXVII. Reprensió d'amor que fa la Princesa a Tirant.	1068
CDXXXVIII. Com après feta la pau, Tirant recità a la Princesa tots los seus treballs, e après les grans prosperitats que havia hagudes.....	1069
CDXXXIX. Resposta que fa Tirant a les raons de la Princesa.....	1070
CDXL. Com Tirant anà a parlar ab l'Emperador.....	1071
CDXLI. Les paraules que diu l'Emperador a Tirant per contemplació de la venguda sua.....	1072
CDXLII. La resposta que fa Tirant a l'Emperador.....	1073
CDXLIII. Lamentació que fa la duquessa de Macedònia als peus de Tirant.....	1075

CDXLIV. Consolació que fa Tirant a la duquessa de Macedònia.....	1076
CDXLV. Com l'Emperador manifestà a Tirant lo que en lo seu consell era estat deliberat.....	1077
CDXLVI. La resposta que Tirant féu als ambaixadors del Soldà e del Turc.....	1080
CDXLVII. L'oració que féu l'Emperador.....	1083
CDXLVIII. Com Tirant arribà en la ciutat de Contestinoble ab los prisoners, e fon rebut per l'Emperador ab honor excelsa.....	1084
CDXLIX. Com l'Emperador féu posar los prisoners en lloc segur e ab bones guardes.....	1088
CDL. Com lo rei de Sicília e lo rei de Fes vingueren a fer reverència a l'Emperador.....	1089
CDLI. Resposta que fa la Princesa a Tirant.....	1092
CDLII. Com Tirant demanà llicència a l'Emperador que pogués anar a recobrar les terres de l'Imperi, e com l'Emperador, ans que partís, l'esposà ab sa filla Carmesina.....	1094
CDLIII. La crida que l'Emperador féu fer aprés que hagué esposada sa filla Carmesina.....	1098
CDLIV. Com Tirant partí de Contestinoble e ab tot son exèrcit anà per rebre lo rei Escariano.....	1099
CDLV. La lletra de creença del Soldà.....	1100
CDLVI. Lletra tramesa per lo virtuós Tirant al rei Escariano.....	1101
CDLVII. Com lo rei Escariano fon content que la Reina anàs a Contestinoble.....	1105
CDLVIII. Com Tirant ab tota la host partí de la ciutat d'Estrenes.....	1106
CDLIX. Com lo capità de la ciutat d'Estranges reté les claus e la ciutat al Cèsar.....	1107
CDLX. Paraules de consolació e d'amor verdadera que dix Tirant al duc de Macedònia.....	1111
CDLXI. Lletra tramesa per la duquessa de Macedònia al Duc, son marit.....	1112

CDLXII. Com tots los altres presoners vingueren a fer reverència al príncep Tirant.....	1114
CDLXIII. Com la reina d'Etiòpia arribà en Contestinoble e l'honor que li fon feta.....	1115
CDLXIV. Lletra tramesa per lo príncep Tirant a la duquessa de Macedònia.....	1119
CDLXV. Com lo Cèsar, aprés que fon partit de Trapasonda, cobrà moltes províncies qui eren de l'Imperi.....	1120
CDLXVI. Com l'Almirall ab triümf de gran victòria tornà en Contestinoble, e l'Emperador per premiar-lo li esposà la filla del duc de Pera, nomenada Elisea.....	1122
CDLXVII. Com pres a Tirant lo mal del qual passà d'aquesta vida.....	1123
CDLXVIII. L'oració que dix Tirant davant lo Corpus Domini.....	1125
CDLXIX. Lo testament que féu Tirant.....	1126
CDLXX. Breu de comiat tramès per Tirant a la sua Princesa.....	1127
CDLXXI. Com l'Emperador tramès lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges, e com Tirant, fent-se portar a Contestinoble, en lo camí passà d'aquesta vida.....	1128
CDLXXII. Lamentació que féu l'Emperador per la mort de Tirant.....	1131
CDLXXIII. La lamentació que féu la Princesa sobre lo cos de Tirant.....	1133
CDLXXIV. Altra lamentació que fa la Princesa sobre lo cos de Tirant.....	1135
CDLXXV. Resposta que fa la Princesa a l'Emperadriu, mare sua.....	1138
CDLXXVI. Com la Princesa ordenà la sua ànima e volgué confessar los pecats públicament.....	1139
CDLXXVII. Lo testament de la Princesa.....	1142
CDLXXVIII. Paraules de bé morir les quals dix la Princesa en la sua fi.....	1145
CDLXXIX Lo dol e lo plant que fon fet aprés la mort de la Princesa.....	1149

CDLXXX. Com los parents de Tirant s'ajustaren e tingueren consell qual d'ells farien Emperador.....	1151
CDLXXXI. Com lo rei Escariano entrà en Contestinoble e anà a fer reverència a l'Emperadriu.....	1153
CDLXXXII. Com los parents de Tirant trameteren ambaixada a l'Emperadriu que prengués a Hipòlit per marit.....	1156
CDLXXXIII. La resposta que féu l'Emperadriu als ambaixadors.....	1157
CDLXXXIV. Com lo novell Emperador se féu venir tota la gent d'armes e pagà'ls liberalment, e donà'ls comiat.....	1160
CDLXXXV. Com l'Emperador tramès lo cos de Tirant e de la Princesa en Bretanya.....	1161
CDLXXXVI. De la molta honor que fon feta al cos de Tirant en Bretanya.....	1164
CDLXXXVII. Com l'Emperador tragué de presó lo Soldà e lo Turc, e féu pau e lliga ab ells.....	1165
Epíleg.....	1167

Nota sobre aquesta edició

Aquesta nova edició de *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell, parteix de la transcripció que feren l'any 1999 alumnes de centres educatius de les comarques de Tarragona. Aquesta transcripció es basà en l'edició del Tirant a cura de Martí de Riquer, publicada l'any 1947 per l'editorial Selecta. De Riquer donà el seu consentiment per a aquesta transcripció i posterior publicació a Internet -a través de TINET-, esdevenint en el seu moment la primera edició *on line* de la que és considerada la primera gran novel·la moderna de la literatura catalana i un dels llibres més importants de la literatura universal.

Avui, TINET s'avança novament i presenta una revisió d'aquesta edició *on line* de l'obra valenciana, revisada i corregida pel filòleg Ramon Vernet. Ho fa en un nou format digital, l'ePub, el nou estàndard per a la publicació electrònica i apte per múltiples dispositius electrònics.

Primera edició on line (1999)

La idea de fer una edició digital del *Tirant lo Blanc* (o si es vol de "posar el *Tirant* a la xarxa") va néixer de forma natural quant qui això escriu s'en va anar adonant que el corpus d'obres mestres de la literatura universal, i també en general de llibres i tot tipus d'informació escrita en qualsevol llengua, va creixent espectacularment. Així ens trobem amb iniciatives tant importants com el Projecte Gutenberg, la BitBlioteca, el Projecte Cervantes i molts altres que fan que es vagi apropiant el somni d'una Biblioteca Universal accessible a tothom des de qualsevol lloc i en qualsevol moment. Si el *Moby Dick* o el *Quijote* estaven a la xarxa, per què no el *Tirant*?

Benvolguts amics,

*Un dels grans avantatges de les noves tecnologies es que permeten als individus potencialitats que fins ara no eren possibles. En particular, com a mostra del que els ciutadans (els mes joves en aquest cas) poden fer, voldríem engegar un projecte especialment dirigit a les escoles i centres educatius: el Projecte *Tirant*. Dit en poques paraules aquest projecte consisteix en realitzar la ***primera edició digital*** d'una de les peces claus de la nostra literatura, el "Tirant Lo Blanc" de Joanot Martorell. La idea seria que a aquesta edició contribuïssin els escolars de les nostres comarques, i que el seu nom quedes lligat per sempre a aquesta iniciativa i a aquesta obra mestre del nostre patrimoni cultural.*

*El *Tirant*, en edició de butxaca, te unes 1.000 pàgines, de manera que amb uns quants centenars d'escolars voluntaris que introduïssin 2 o 3 pàgines cada un,*

aconseguiríem en poc temps tenir en format electrònic el Tirant. En la edició digital constaria per cada capítol el nom dels escolars i dels centres que hi han col·laborat.

El que voldríem saber ara es si el vostre Centre estaria interessat en participar en el Projecte. Si fos així us pregaríem que en un e-mail de resposta ens indiquéssiu:

- Adreça postal del centre (us enviaríem les fotocopies de les pàgines que els vostres alumnes haurien de digitalitzar)

- Nom del professor responsable per aquest projecte (aquesta persona assignaria als diferents alumnes les pàgines a digitalitzar, tindria cura de la llista de voluntaris i recolliria les seves contribucions en format digital per remetre-les a la Fundació (TINET) via e-mail)

- Numero estimatiu d'alumnes que creieu que podrien participar com a voluntaris (en funció d'aquest numero faríem la distribució de la feina global)

Les qüestions pràctiques quant a alumnes als quals dirigir-se les deixem en les vostres mans. No creiem que hi hagi edat límit (avui, nois i noies ben jovenets tenen domini dels ordinadors). Quant al mètode de digitalització pot anar des del simple teclejat a mà del text, fins a l'escanejat i passat per un OCR; això quedaria en mans de les disponibilitats dels voluntaris i/o dels centres. Simplement el responsable en cada centre, en contacte amb nosaltres, hauria de tenir curar d'enviar-nos un format final únic (cosa que avui en dia ja asseguren la majoria dels processadors de textos)

Creiem que el Projecte Tirant es pot desenvolupar fàcilment a poca empenta que hi posem tots plegats. La gent jove de les nostres comarques i els nostres centres

*educatius tindrien el privilegi de ser els primers (i pensem que la primera edició digital és ***la bona***) en introduir a la xarxa una part important del nostre patrimoni lingüístic i cultural i en marcar un camí que després seguiran altres.*

Esperem les vostres respostes positives (i també els vostres comentaris) i us saludem cordialment

P.S. Aquest e-mail ha estat adreçat a tots aquells centres educatius que tenen adreça de correu electrònic a TINET. Si coneixeu altres centres amb els quals ens puguem posar en contacte via e-mail us agrairíem que ens ho comuniquéssiu.

Vam rebre la resposta gairebé immediata i entusiasta de nou centres (per aquest ordre):

- IES Politècnic Vidal i Barraquer de Tarragona. Professor F.Xavier Suñé i Jordi Cuesta Andrea amb 100 alumnes
- IES Camp Clar de Tarragona. Professor Jordi Tiñena amb 18 alumnes
- IES Bonavista de Tarragona Professor Josep Holgado amb 50 alumnes
- IES del Vendrell. Professor Joan R. Ivern amb 30 alumnes.
- Col·legi Sagrat Cor de Tarragona. Professor Jaume Sabater amb 50 alumnes
- Col·legi Pare Manyanet de Reus. Professor Francisco L. Ayuso amb 10 alumnes
- CEIP El Serrallo de Tarragona. Professor Josep M. Sabater amb 10 alumnes

- IES Narcís Oller de Valls. Professor Jaume Bartolí amb 40 alumnes
- IES Martí l'Humà de Montblanc. Professors Joan L. Llorens i Jordi Vallès amb 20 alumnes

Així doncs en pocs dies vam tenir uns 300 joves de les nostres comarques posant en format digital les paraules que feia més de 500 en Joanot Martorell havia immortalitzat en paper.

En pocs mesos van anar arribant (sempre per e-mail; tot el treball i la coordinació s'ha anat fent per la xarxa sense necessitat de reunions presencials) els fitxers que contenien el treball dels diferents alumnes agrupats en els seus centres. El professor i escriptor Jordi Tiñena (també participant amb el seu centre) ens va cedir amablement una presentació de l'autor i la seva obra. La Bet Garau, jove professional de la comunicació, va preparar el disseny del Web, ajudada en els detalls tècnics pel bon amic Joan Manuel Gómez. Prèviament el professor Joan Martí havia obtingut el permís del professor Martí de Riquer, la edició del qual hem utilitzat per la digitalització, de fer pública aquesta. Un treball voluntari de molts, amb gran professionalitat i fent servir les noves tecnologies (pràcticament no hi ha hagut cap reunió presencial fins el moment de deixar enllistit el treball): un exemple pràctic del treball en el nou món de la Societat de la Informació.

L'experiència ha estat extraordinàriament positiva i esperem que tindrà continuïtat, endegant el que ha de ser una Biblioteca Digital Tarragonense, contribució de la nostra gent a la Biblioteca Universal. No cal dir la satisfacció de qui això escriu i de la Fundació Ciutat de Tarragona a la qual representa en veure el resultat del Projecte: poques vegades la relació producte/cost es tant elevada. Una de les obres cabdals de la literatura universal, i veritable lluminària de la literatura escrita en la nostra llengua, present a la xarxa mundial gràcies

a l'esforç voluntari de centenars de joves de les nostres comarques. Un orgull per TINET. Una joia per Tarragona i les seves comarques.

Manuel Sanromà
Fundació Ciutat de Tarragona. TINET
Any 1999

Obra i autor

Escrita a partir de 1460 i publicada per primera vegada el 1490, *Tirant lo Blanc* és una novel·la cavalleresca que narra les aventures d'armes i d'amor del seu protagonista, Tirant, al servei d'un bell ideal: alliberar l'Imperi Grec, Constantinoble, del setge dels turcs. Qualificada encertadament com a novel·la total (alhora de cavalleria, cortesana, militar, eròtica i, en cert sentit, psicològica), la seva versemblança l'allunya de les novel·les de cavalleria de l'Edat Mitjana; i la seva trama variada i rica en registres (des del to greu fins a l'humor; des de la crualetat fins al sensualisme), la fan una lectura plaent i divertida, que ha resistit el pas del temps. És, no res menys, una de les millors novel·les europees del moment.

Autoria

El seu autor és Joanot Martorell fou un cavaller provenint de la petita noblesa valenciana, sembla que nascut a la ciutat de València entre 1405 i 1410. La família Martorell era originària de Gandia, però consta radicada a València des de 1400. Des d'aquest any, tant els pares com els avis, paterns i materns, de Joanot Martorell estan documentants com a veïns de la ciutat. Possiblement va morir el 1465. El seu avi va ser conseller reial i el seu pare, cambrer del rei Martí l'Humà. De Joanot Martorell, que era cunyat d'Ausias March, coneixem força elements biogràfics que ens el mostren com un cavaller bregós de vida agitada, plena d'afers cavallerescos d'armes i bon coneixedor dels usos i costums de la cavalleria; habituat al tracte cortesà (sabem que va estar a les corts França, Portugal, Nàpols i Anglaterra) i, segons es dedueix del llibre, interessat en els afers militars europeus de la seva època, i amb una visió molt humana i atrevida, desvergonyida sovint, dels assumptes amorosos.

Les bregues i enfrontaments entre cavallers el van dur a mantenir una correspondència viva, aguda i irònica en defensa del que ell creia que eren els seus drets. Aquestes lletres de batalla, en què Joanot Martorell relaciona els greuges de què se sent ofès i repta a batalla a mort -a ultrança- l'agreujador, són una bona mostra tant del seu coneixement d'aquestes pràctiques (que es reflecteix a la novel·la) com del seu caràcter bel·licós, enemic de juristes i de paraules (com queda ben patent en un dels episodis de la narració en què el duc de Lancaster fa penjar uns juristes, amb plaer del rei), i amic de l'acció directa per ventilar els seus assumptes. De tots ells, però, només ens n'interessen dos, pel reflex que tenen al Tirant. Entre 1437 i 1445 va mantenir un sostingut enfrontament amb el seu cosí Joan de Monpalau. Joanot Martorell el va requerir reiteradament a batalla a ultrança i va recórrer les corts anglesa i portuguesa buscant jutge i plaça per al combat, que no es va arribar a celebrar. És possiblement en aquesta estada a Anglaterra que J. Martorell Va recollir bona part dels materials que constitueixen la primera part del Tirant: el canemàs primer de la historia de Guillem de Varoic -inspirat en el relat anglonormand Guy de Warwik-: les fastuoses festes del casament del rei d'Anglaterra -poc abans de la seva arribada, el 1432, se n'havien celebrat unes a Londres per rebre Enric IV- ; o l'explicació de la llegenda anglesa sobre l'origen de l'Ordre de la Garrotera -que és explicada per primer cop en la literatura occidental. D'altra part, el motiu de l'enfrontament respon a un costum ben real del s. XV, que també serà inclòs a la novel·la: el casament secret, cerimònia privada en què els amants es lliuren en matrimoni, amb el compromís de formalitzar-lo més endavant. Segons Joanot Martorell el seu cosí havia celebrat bodes sordes amb la seva germana Damiata i havia després incomplet el compromís adquirit. Monpalau nega sempre haver adquirit cap compromís, no haver estat amb Damiata. La brega era, doncs, inevitable. (A la novel·la, són Diafebus i Estefania, i Tirant i Carmesina els que es casen secretament;

tot i que, com a models cavallerescos, respecten els compromisos amb honor). L'altre afer que ens interessa és el que va enfrontar Joanot Martorell i Gonçalbo d'Híjar, comanador de Muntalbà, entre 1444 i 1450, aquesta vegada per un assumpte econòmic relacionat amb la venda d'un castell. Tampoc aquesta vegada Martorell va veure resolta favorablement la querella. I possiblement, ja que no havia pogut venjar-se'n per la via expeditiva de les armes va decidir fer-ho literàriament a través de la novel·la. Probablement no és casual que el nom de Muntalbà el portin el ridícul Kirieleison, un gegantàs que mor estúpidament de dolor—li esclata el fel— davant de la tomba del seu senyor, mort per Tirant, i el seu germà Tomàs que, tan gran i fort com és, és vençut per Tirant i es rendeix covardament i és deshonrat amb vituperi i deshonor de la cavalleria.

No hi ha cap mena de dubte que Joanot Martorell, aprofita la seva pròpia experiència en l'elaboració de la seva obra, com tots els bons novel·listes.

A la fi de la novel·la, però, el lector es veu sorprès amb un comiat en què se l'informa que Joanot Martorell, a causa de la seva mort, no va poder acabar la narració, i que és el cavaller Martí Joan de Galba qui la va finalitzar. Poc és el que sabem de Martí Joan de Galba. Però a la seva mort hi havia a la seva biblioteca diversos documents de Martorell, entre ells dos manuscrits del Tirant, que sabem que van anar a parar-hi com a penyora d'un préstec que Galba féu a Martorell. La crítica debat encara el grau de participació en l'autoria del llibre. Per uns, Galba hauria intervenit en la part final, a partir dels episodis que s'esdevenen al nord d'Àfrica. D'altres, en canvi, rebutgen qualsevol participació de Galba.

La novel·la

S'obre amb una lletra de Joanot Martorell adreçada al rei expectant Ferrando de Portugal, en què afirma que el llibre és la traducció d'una novel·la anglesa que ell va fer al portuguès i

després al valencià, a petició de l'Infant. Aquesta afirmació sorprenent no pot ser entesa sinó com una ficció literària la raó de la qual desconeixem: ningú ni aquí ni fora d'aquí—no dubta que és una novel·la original de Joanot Martorell.

Tirant lo Blanc narra les aventures d'armes i d'amor de Tirant des del moment que és fet cavaller a Anglaterra fins a la seva mort en terres bizantines, sent hereu de la corona imperial, després d'haver alliberat l'Imperi Grec del setge dels turcs.

Narrada en tercera persona per un narrador discret que poques vegades intervé i mai no busca la complicitat del lector amb 1a presència, però, d'alguns narradors interposats en alguns episodis—, Tirant lo Blanc és una novel·la tancada, discursiva i lineal, en què la narració i el diàleg, de vegades retòric i solemne, de vegades vivíssim i enginyós, es fonen amb encert en el marc d'una trama de gran varietat temàtica. És justament aquesta varietat el seu màxim atractiu: amb escenes fantàstiques, esdeveniments històrics, estratègies militars, escenes cortesanes, episodis eròtics i desvergonyits, i tocs humorístics. Tot plegat, procedent de l'observació de la realitat, la imaginació, la història i la literatura, conforma un món viu i complex, habitat per uns personatges que ens semblen de carn i ossos pel tractament psicològic individual que sovint reben els més importants. D'altra banda, el seu estil s'ajusta clarament al to dels episodis narrats; des del greu i seriós de les escenes cavalleresques i militars, fins al fresc, viu i intencionat dels episodis més humorístics o eròtics, des de la descripció del detall fins a la generalitat del conjunt i des de l'estil de les lletres de batalla fins a les metàfores militars de caràcter sexual.

Per tot el que ha estat dit fins ara, Tirant lo Blanc és un llibre que obre molts camins novel·lístics i se'n apareix amb una innegable modernitat.

Per comoditat, la novel·la pot ser dividida en cinc parts, que corresponen als llocs geogràfics respectius en què es

desenvolupen, i totes tenen una doble línia argumental (armes/amor), unida, per, en una trama única que segueix la vida del protagonista.

Primera part: Tirant a Anglaterra

Després d'explicar la història del comte Guillem de Varoic, retirat de la vida cavalleresca i reclòs en una ermita, ens és presentat el nostre cavaller, que topa amb l'ermità de manera accidental: Tirant, juntament amb altres gentilhomes de Bretanya, s'ha desplaçat a Anglaterra per assistir a les festes del casament del rei amb la finalitat de rebre l'ordre de cavalleria. En el camí, a causa del cansament, es queda ressagat i s'adorm damunt del cavall. Aquest s'aparta del camí i prenen una senda s'endinsa en el bosc fins que arriba a un prat on hi ha l'ermità, que casualment es delecta en aquell moment amb la lectura del tractat de cavalleria del segle XV *Arbre de batalles d'Honoré de Bouvet*. L'ermità amaga la seva identitat i, a petició de Tirant, l'adoctrina sobre la cavalleria llegint el llibre, que li regala en acomiadarse'n.

Tirant, reunit novament amb els seus companys, va a Londres. I de retorn a Bretanya, passa novament per l'ermita amb el propòsit d'explicar-li les festes i magnificències de la cort, tal com li havia promès en partir. Ara Tirant és el narrador i descabdella davant del comte-ermità la riquesa, la pompa i la vistositat de les festes que s'hi han celebrat. En acabat, l'ermità l'interroga sobre els fets de cavalleria que s'hi han esdevingut i Tirant calla humilment i s'aparta del lloc discretament. Serà Diafebus, el seu cosí, qui convertit en narrador ens far saber els fets d'armes de Tirant, proclamat el millor cavaller de les festes. Després tots s'acomiadaren de l'ermità i tornen a Bretanya.

Aquesta part és una ampliació de la novel·la inacabada del mateix Joanot Martorell, Guillem de Varoic, ara posada al servei de la història de Tirant, i s'inspira clarament, d'una banda en el Guy de Warwik anglonormand i de l'altra en el text

de Ramon Llull, *Llibre de l'ordre de cavalleria*. És, doncs, una barreja de novel·la cavalleresca i de llibre doctrinal sobre la cavalleria. Des del punt de vista global del llibre, constitueix l'etapa de la formació cavalleresca del personatge que només en aquesta part és el cavaller singular que combat individualment: teòrica, amb l'exposició dels principis de la cavalleria llegits per l'ermità, i pràctica, amb la narració dels nombrosos combats en què participa i dels quals sempre surt vencedor. I d'altra banda ens dóna una mostra—i gairebé només ho fa en aquesta part detalladament—d'alguns aspectes de les cerimònies i formalismes de la cavalleria del s. XV: tornejos, combats a ultrança, festes, etc.

És, de totes, la part més diferent, la més greu i seriosa. Tot i així, no és difícil advertir de seguida que ens trobem davant d'un llibre força original i diferent dels llibres de cavalleria tan en voga durant l'Edat Mitjana. Amb dos exemples, a part el fet que *Tirant* és un cavaller excel·lent, però és ferit sovint i les victòries, sempre sobre un sol cavaller, són costoses i difícils—n'hi haurà prou: l'episodi amb Kirieleison Muntalbà i la batalla amb l'ala. Quant al primer, val la pena remarcar el procés de degradació burlesc a què Martorell sotmet aquest cavaller gegantí començant pel nom, que sembla que s'hagi de menjar el món i, en canvi, mor ridículament, plorant amb desconsol, d'un atac d'ira. Pel que fa al segon, és interessant adonar-se que Joanot Martorell transposa aquí un dels episodis habituals de les novel·les de cavalleria: la lluita del cavaller amb la fera; però si en aquells llibres la fera és un drac, una serp de tres caps, o, tot al més, un lleó, aquí, en canvi, és un gos —per molt gran i ferotge que sigui—, i la batalla s'acaba a mossegades (i *Tirant* no és el que mossega menys!), El canvi hi és evident. D'altra part, el sensualisme, característica de la qual parlaré més endavant, comença a apuntar en la novel·la amb l'episodi del fermall de la Bella Agnès: *Tirant* l'hi demana i ella l'hi atorga dient-li que el prengui ell mateix. Per discordar-l'hi, per força li ha de tocar els pits, cosa que ella consent (¿o no li ho ha dit precisament per això?) i ell fa de molt bon grat.

Tirant torna a Bretanya fet cavaller, lloat, experimentat i famós.

Segona part: Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes

Assabentat per un missatger que el Soldà del Caire, amb l'ajut dels genovesos, ha posat setge a l'illa de Rodes i que si no rep ajuda es perdrà inevitablement, Tirant compra una galera i decideix anar en socors dels assetjats. Al mateix temps, Felip, infant del rei de França, jove grosser i mig beneitó, aconsellat per un servidor de la seva confiança, decideix embarcar-se d'amagat a la nau de Tirant i emprendre aquesta aventura. Arribats a Sicília, s'estan alguns dies a la cort. Felip i la infanta del regne, Ricomana, s'enamoren i Tirant mira d'afavorir aquests amors i concertar el seu matrimoni. Però Ricomana sospita la beneiteria del príncep i no es deixa convèncer amb facilitat, i decideix posar-lo a prova. Felip actua com li és propi, fent bajanades, però Tirant, amb la seva gràcia i habilitat, esmena puntualment les seves rucades. No obstant això, la princesa no queda convençuda i ajorna la decisió fins que tornin de Rodes. Tirant, Felip i el rei de Sicília s'embarquen vers l'illa i socorren la ciutat Allí, Tirant, mitjançant un estratagema enginyós d'un mariner seu, aconsegueix fer fugir els moros. Després van en peregrinació a Terra Santa, on Tirant rescata molts captius, i tornen a Sicília. De retorn a la cort siciliana, la infanta sotmet novament a prova el príncep francès, sempre amb els mateixos resultats (Tirant no se separa mai del seu costat i evita que les faci massa grosses), i Ricomana, cansada i desitjosa de saber com és realment Felip, fa cridar un filòsof de Calàbria. Finalment, malgrat els consells del filòsof, Ricomana decideix esposar-se amb Felip, gràcies a un equívoc: li para una última prova i Felip, accidentalment, se'n surt bé i la princesa treu conclusions equivocades. És el conegut episodi de l'agulla. Després s'embarquen en un estol cristià contra els infidels i recorren les costes sarraïnes victoriósament, i retornen a Sicília.

La novel·la ja ha agafat definitivament la seva fesomia militar-caballeresca, realista, faceciosa i sensual, i ha esdevingut mediterrània.

Argumentalment gira a l'entorn de dos eixos: l'aventura militar del setge de Rodes (de ressonàncies històriques) i les escenes cortesanes dels amors de Felip i Ricomana, en una cort de Sicília totalment inventada. I d'altra part, ha aparegut un dels altres elements característics de l'obra: l'humorisme. Menció a part mereix l'episodi del filòsof de Calàbria, interpolació inspirada en la interpretació dels somnis del bíblic Josep i en un conte de Les mil i una nits, a través del Novellino italià del s. XIII.

Tercera part: Tirant a l'Imperi Grec

Tornat a Sicília, el rei rep una lletra de l'Emperador de Constantinoble en què l'informa que els turcs han envaït l'Imperi i assetgen la ciutat, i prega a Tirant que el socorri. El rei posa a la seva disposició naus, armes i homes, i Tirant s'embarca amb la seva gent. En arribar a Constantinoble és rebut amb honors i se li encomana la capitania de l'exèrcit imperial. Immediatament coneix la princesa Carmesina i s'enamoren com dos col·legials, i Tirant li revela el seu amor amb un enginyós joc amb un mirall. En aquest moment entra en escena la Viuda Reposada, dida de la Princesa, que enamorada secretament de Tirant farà i desfarà per intentar separar-los.

Ara, aconsegueix que Carmesina s'enutgi amb Tirant pel seu atreviment. Tirant surt de Constantinoble i venç els turcs dues vegades, demostrant la seva vàlua com a militar i estratega. Entretant, el duc de Macedònia, envejós de Tirant fa tot el possible per enutjar-lo: el menysprea, intenta capitanejar una sedició en l'exèrcit i fins arriba a enviar un escudet a Constantinoble acusant Tirant de traïció. Durant la campanya militar, Diafebus va a la ciutat i intenta afavorir els amors del seu capità i cosí, i envia, més tard, un escudet per informar

l'Emperador de la gran victòria que ha obtingut Tirant, amb la qual cosa es desemmascara l'insidiós duc de Macedònia, que mor en una batalla. Els turcs, vençuts, es rendeixen a Tirant i un dels seus ambaixadors, Abdal-là Salomó, aconsella els senyors cristians (els consells són trets del *Familiarum rerum*, XII, 2, de Petrarca). Diafebus va a la ciutat, portant els presoners, i, apaivagats els recels de Carmesina, Diafebus i Estefania, filla del vertader duc de Macedònia, es declaren el seu amor i es casen secretament. Vista la situació de les seves tropes, amenaçades de sedició per l'actuació del duc, l'Emperador es trasllada personalment al camp acompanyat de Carmesina i Estefania, i presencia la gran batalla contra els turcs, en la qual Tirant obté una esclatant victòria, producte, tant del seu valor com de la seva astúcia i coneixements militars, i és ferit. Mentre les tropes de l'Emperador, amb ell al capdavant, corren per la terra reconquistant viles i castells, Tirant i Diafebus s'entrevisten secretament amb Carmesina i Estefania, a la cambra de la Princesa, gràcies a la complicitat d'Estefania. Aquesta trobada és espiada atentament per la donzella Plaerdemavida que l'endemà relata, amb el posat entremaliat i innocent de qui explica un somni amb tota intenció, el que ha vist a les astorades Estefania i Carmesina. A partir d'aquest moment, Plaerdemavida jugarà un paper determinant en els amors dels dos joves. Finalment l'Emperador i Carmesina tornen a Constantinoble. Tirant venç per mar l'estol del gran Caramany que venia en socors dels turcs, i després es dirigeix a Constantinoble, duent els presoners. Allí, mentre l'Emperador delibera la resposta a les propostes de pau que han fet el Soldà i el Gran Turc Tirant intenta, sense gaire èxit, anar més avant en els seus amors. Després d'algun temps, l'Emperador organitza unes lluïdes festes amb motiu de respondre als ambaixadors dels infidels. En aquestes festes apareixen el rei Artús i la seva germana Morgana (episodi que té clares referències en la *Faula de Guillem de Torroella*). I abans no tornin els cavallers al camp de batalla, Diafebus i Estefania es casen de debò. Tothom està

content menys Tirant, que no pot aconseguir els seus propòsits amorosos per la resistència casta de la princesa i, sobretot, per l'acció constant de la Viuda Reposada que malparla d'ell. Han de partir, però abans, instigat per Plaerdemavida i amb la seva complicitat, Tirant intentarà retre el castell de l'honestetat de Carmesina, amb un engany. És una de les escenes més plaents, atrevides i divertides de la novel·la. Tirant es mostra esporuguit, indecis i tímid, i, no cal dir-ho, tampoc aquesta vegada va més enllà dels jocs amatoris. De resultes d'aquest intent, Tirant acabarà estirat tan llarg com és al jardí de palau amb la cama trencada, i a la cambra de Carmesina tothom, espasa en mà, buscarà una rata inexistente.

L'exèrcit torna al camp i Tirant resta a Constantinoble immòbil al llit. El seu escuder Hipòlit va cada dia a palau per dur cartes d'amor de Tirant a Carmesina. Un d'aquests dies, Hipòlit, que està enamorat de l'emperadriu, és requerit per ella i després de moltes vacil·lacions troba ardiment per confessar li el seu amor. L'Emperadriu s'encén de passió. Tirant es recupera lentament i freqüenta Carmesina. Finalment es casen secretament, tot i que Carmesina deixa ben clar fins on arribarà aquest matrimoni, mentre no es formalitzi. Però la Viuda Reposada, més gelosa que mai, decidida a torbar definitivament les seves relacions, s'enginya un terrible engany i fa creure a Tirant que Carmesina manté relacions sexuals amb el seu hortolà, negre i musulmà.. Tirant, que ha cregut veure-ho amb els seus propis ulls, decebut, trist, engelosit i irat, mata l'hortolà i emmalalteix: perd el desig de viure. Recuperat mitjançant l'enginy d'una vella jueva, decideix embarcar-se per tornar al camp de batalla. Abans que parteixi, però, Carmesina, que no entén el capteniment de Tirant, després d'haver intentat infructuosament de veure'l, envia Plaerdemavida a la nau per saber el motiu d'aquest canvi d'actitud inesperat. Allí Plaerdemavida li descobreix l'engany de la Viuda i la innocència de Carmesina, i Tirant es lamenta amargament per la seva poca fe en la Princesa i s'irrita contra la Viuda, però abans que pugui fer res, la mar s'enfelliteix i la

tempesta s'endú la galera del port, la condueix a la deriva i la fa sotsobrar en les costes del nord d'Àfrica. Tirant i Plaerdemavida, cadascun pel seu costat, atenyen la platja i salven la seva vida.

Com es pot veure, aquesta és la part central de la novel·la; és la més llarga i hi apareixen definitivament tots els seus elements característics: escenes bèl·liques i cortesanes, humor, sensualisme, erotisme; en un marc de ficció presentat amb voluntat realista. Argumentalment gira a l'entorn de dos eixos: els episodis militars, per mar i per terra, de la campanya contra els turcs en defensa de Constantinoble, i els episodis amorosos, centrats sobretot en la relació Tirant—Carmesina (però referits també a Diafebus—Esfefania i a Hipòlit i l'Emperadriu), amb la participació de dos personatges decisius: Plaerdemavida, afavorint-la, i la Viuda Reposada, destorbant-la i tractant de fer-la fracassar.

Quarta part: Tirant al Nord d'Àfrica

Tirant és recollit, com a captiu però amb generositat, pel Cabdillo de los Cabdillos, un gran senyor de regne de Tremissèn. Aquest el vesteix, l'alimenta i el tramet a un castell del seu fill, on és carregat de ferros i tancat a la presó. Entretant el rei Escariano, desitjós de casar-se amb la filla del rei de Tremissèn, ataca el regne i posa setge al rei. El Cabdillo, fugint de la batalla, arriba al castell del seu fill. Aquí treu de la presó Tirant i li demana ajuda, convençut que és un cavaller valent i bon coneixedor dels fets d'armes. Tirant immediatament es posa a la seva disposició i comença a combatre les tropes del rei Escariano; amb la seva astúcia i experiència, aconsegueix trencar el setge i rescata el rei i la seva filla, i fortifica la ciutat de Tremissèn. Al cap de poc, mentre Tirant i el Cabdillo són en una altra ciutat del regne, Escariano, gràcies a la traïció d'un jueu de Tremissèn pren la ciutat, mata el rei i s'endú la seva filla a un castell inexpugnable. Tirant, en saber-ho, conhorta les tropes del rei mort i es disposa a vèncer Escariano i rescatar la Princesa; cosa

que farà mitjançant un estratagema, gràcies a la participació d'un albanès que, seguint les seves instruccions, enganya el rei Escariano i facilita l'entrada al castell de les tropes de Tirant. La Princesa de Tremissèn, alliberada, requereix d'amors Tirant, però ell es manté fidel a Carmesina i la rebutja amb suavitat i cortesia, i aconsegueix que es faci cristiana. El rei Escariano, al seu torn, no tarda, després d'un breu adoctrinament, a seguir les petjades de Maragdina i abraça també la fe de Tirant. I després d'ell són milers els musulmans que, seguint el seu exemple, prenen el baptisme. Entretant, Tirant té notícia que alguns dels homes que l'acompanyaven en la galera són captius i els redimeix, i combat amb els altres reis moros. Gairebé a punt d'haver conquistat tot el nord d'Àfrica, Tirant assetja una ciutat. Els assetjats, veient-se perduts, tramenetan la seva senyora accompanyada d'altres donzelles a Tirant per demanar-li clemència. Entre les donzelles, vestida a la morisca i sense ser reconeguda va Plaerdemavida, que després del naufragi va ser recollida per un vell moro i més tard va entrar al servei de la senyora de la ciutat. Plaerdemavida, sense descobrir-se, suplica generositat a Tirant, li retreu la seva poca pietat, quan ell s'hi nega, i, castigant-lo, li recorda el seu passat i li revela l'estat en què es troba l'Imperi i la seva estimada Carmesina, a punt de caure en mans dels turcs. Tirant, sentint-la i ignorant la seva identitat, es torba del tot i es desmaia. Recobrat, Plaerdemavida es descobreix i Tirant l'acull amb gran alegria i perdona els de la ciutat. Mentre Tirant continua la seva campanya victoriosa per terres africanes, Plaerdemavida li recorda constantment la situació de l'Imperi i l'insta a tornar-hi i defensar-lo dels turcs. Finalment, Tirant envia ambaixadors i vitualles a l'Emperador i es prepara per anar en el seu socors. Abans, però, esposa Plaerdemavida amb el seu cosí, el senyor d'Agramunt, a qui dóna el regne de Fes. I conquistada tota la morisma, s'embarca vers Constantinoble amb els exèrcits moros, ara cristians, que ha conduït per Àfrica.

Aquesta part, més retòrica i eixuta que l'anterior, se centra sobretot en la campanya militar de Tirant en terres musulmanes. Per al meu gust, és la part menys atractiva de la novel·la, en què desapareixen bona part dels aspectes que li són essencials i la fan més entretinguda, realista i divertida, tot i que conté força informació sobre l'art militar de l'Edat Mitjana. L'altre element argumental, aquest totalment ireal, desproporcionat i inversemblant, és la conversió de milers d'infidels a la religió cristiana. A la fi, la novel·la recupera els seus fils argumentals fonamentals, els amors de Tirant—Carmesina i l'alliberament de Constantinoble amb la reaparició de Plaerdemavida.

Cinquena part: Tirant torna a l'Imperi Grec

Abans de salpar, tramet el cavaller Espèrcius com a ambaixador al regne de Sicília. Espèrcius, després d'informar el rei dels propòsits de Tirant, torna al nord d'Àfrica; però quan hi arriba, l'estol de Tirant ja ha partit; el segueix i naufraga davant d'una illa pràcticament despoblada, en la qual desencanta una donzella en forma de drac. Aquest és l'episodi més meravellós i fantasiós de tota la novel·la; absolutament innecessari i encabit a repèl dins de la trama de la narració, i tret dels Viatges de Mandeville.

Tiralit arriba a Constantinoble. La Viuda Reposada en saber-ho, plena de temor, es mata. El capità, a trenc d'alba, envesteix per sorpresa les naus dels turcs i les fa preses. Després els talla la fugida per terra i socorre la ciutat. Mentre els turcs estan en aquesta angoixosa situació, sense poder retirar-se i sense poder rebre ajuda, Tirant tramet Plaerdemavida a la ciutat i negocia amb els turcs la rendició.. I immediatament es dirigeix a Constantinoble, formalment per informar l'Emperador de les propostes de pau, però amb l'esperança secreta d'entrevistar-se amb Carmesina. Aquella mateixa nit, Plaerdemavida enganya novament la Princesa i fa entrar Tirant a la seva habitació, amonestant-lo que sigui valent i coratjós, i venci la batalla. Aquesta vegada, malgrat la

resistència i els precs de Carmesina, Tirant entra al castell i aconsegueix la fi que en amor es pot aconseguir. Ja era hora! L'Emperador accepta les propostes del Soldà i Tirant recupera l'Imperi i allibera Diafebus i altres cavallers, captius dels turcs. I l'Emperador, agraït, li dóna la seva filla per esposa, en pagament als seus serveis, amb plaer dels dos amants, i el fa cèsar i hereu de l'Imperi. Tirant emprèn la conquesta final dels nuclis més resistents i fins i tot de terres veïnes, i es prepara per tornar triomfalment a Constantinoble. Però aquest retorn i el matrimoni tan esperat amb la Infanta no seran possibles; estant a la ciutat d'Andrinòpolis, Tirant emmalalteix greument i mor després de fer testament i d'escriure una lletra de comiat a la seva estimada. Coneguda la trista nova, tothom plora i es lamenta desconsoladament, sobretot l'Emperador i, és clar, la seva Carmesina, en una de les escenes amb més vigor de tota la novel·la. No s'han acabat, però, els infortunis; mentre es preparen les exèquies de Tirant, mor l'Emperador, totalment trasbalsat per la mort de Tirant i el desconsol de la seva filla, i Carmesina, traspassada de dolor, fa testament, rep els sagaments i mor amb beatitud ajaguda en un llit, entre els cossos de Tirant i del seu pare. La novel·la arriba al final: Hipòlit, hereu de Tirant, es casa amb l'Emperadriu i és proclamat nou Emperador, i fa enterrar dignament els cossos de Tirant i Carmesina.

Aquesta última part torna a tenir les dues línies argumentals acostumades: armes-amor; hi reapareix el sensualisme, la gràcia i l'atreviment de la segona part en les escenes eròtiques, i el seu to alterna entre el greu i seriós dels afers de la guerra, el fresc i viu de les escenes amoroses, i l'adolorit i vigorós dels planys de la desconsolada Carmesina.

El seu millor mèrit és, sens dubte, el final, apartat dels habituals «es van casar, van ser feliços i van regnar amb prosperitat», que, val a dir-ho, devia ser una gran temptació. En definitiva, Joanot Martorell actua com un gran novel·lista de notable personalitat i amb materials de diversa procedència: literaris uns (encara caldria afegir als ressenyats,

per exemple, les influències de Dante o de Boccaccio, o d'Enrique de Villena en la dedicatòria del llibre), procedents de la historiografia els altres, i molts de la directa observació de la realitat, ens ofereix un llibre versemblant, ric, complex, variat i divertit.

Versemblança i ficció

Cervantes s'havia divertit llegint el *Tirant* i recomanava als lectors del seu *Don Quijote de la Mancha* que se l'enduguessin a casa. Per que? Doncs perquè era—i és— un llibre seriós i divertit alhora. Però sobretot perquè era un llibre diferent dels que li feien perdre el seny al seu bon Alonso Quijano. La novel·la de cavalleria, nascuda a l'empara de les corts de Bretanya cap al s. XIII, amb els seus personatges, Lancelot, Perceval o Galvany, models de l'ideal cavalleresc, havia nascut sota el signe de la fantasia: inconcreció temporal i geogràfica, aventures impossibles, espais tipificats, cavallers de qualitats sobrehumanes, gegants, dracs, mags, prodigis, etc., que en les seves continuacions s'havien perpetuat i fet cada vegada més increïbles. El *Tirant*, en canvi, presenta una cavalleria possible —i necessària— a la seva societat; creïble i versemblant, que obedeix tant al canvi de gustos estètics, cada cop més pròxims a la realitat, com a les necessitats del món de la cavalleria al s. XV : un món que el lector -el lector cortesà al qual va dirigit- pot considerar pròxim al seu i a través del qual pot refermar la validesa de l'estament a què pertany i, en definitiva, la necessitat de la seva existència i del lloc que ocupa en la societat. Qui sinó el cavaller n'ha de regir els destins? Avui sabem la resposta; almenys, algunes de les respostes que se li han donat. Però al s. XV, per a Joanot Martorell, com per a tots els cavallers, la pregunta és retòrica i no admet més que una resposta: la cavalleria. I el llibre s'afanya a deixar-ho ben clar, amb un model de cavaller exemplar i humà alhora; i possible i creïble. I encara més explícitament, amb un pròleg, la intenció del qual no admet discussió.

La versemblança és, doncs, una necessitat tant ideològica com literària en el moment que Joanot Martorell escriu la seva narració. El seu mèrit és haver-se'n adonat en contra del corrent establert, encotillat per la tradició de les novel·les de cavalleria i haver-ho fet amb una extraordinària novel·la. No és ell sol, és clar: també se'n adonen, més o menys al mateix temps, per exemple, alguns novel·listes francesos i el nostre anònim del Curial e Guelfa. Però cap d'ells no aconsegueix reeixir-hi amb tant d'encert.

Admirador de la cavalleria a la qual pertany, la novel·la reflecteix amb fidelitat els usos i costums cavallerescos de la seva època, sempre tractats amb seriositat i respecte. Són, sens dubte, resultat de l'observació de la realitat molts dels episodis novel·lats, que si no van passar mai exactament com els llegim, podrien haver passat: la cerimònia en què Tirant és fet cavaller; les festes del casament del rei d'Anglaterra, amb tota la seva magnificència i pompa, que Martorell es complau a descriure amb detall, amatent a deixar clar que, malgrat la seva aparença meravellosa, tot és fet artificialment i no per art d'encantament; les justes i tornejos i els combats a ultrança, amb les lletres de batalla que els envolten, el misteri i la fastuositat amb què es presenten quatre cavallers a la cort; els cavallers vençuts que, degradats amb oprobi, abandonen les armes i prenen els hàbits religiosos; o l'explicació de l'Ordre de la Garrotera i les campanyes militars per mar i per terra, amb batalles campals i estratagemes. Observacions de la realitat també en els detalls, diguem-ne, més domèstics: les armes els vestits, etc. Els lectors, per força, s'hi havien de reconèixer. Encara més, perquè Joanot Martorell no vacil·la a incloure-hi episodis històrics prou coneguts dels seus contemporanis: Tirant participa en l'alliberament de l'illa de Rodes, assetjada pels moros i els genovesos, fet que s'havia esdevingut realment el 1444, i del qual va ser possiblement informat per Jaume Vilaragut, que hi va participar de debò: reflecteix amb precisió els bàndols italians que es van formar entre els partidaris de Lluís d'Anjou i de Ferran de Nàpols per la corona del regne de

Sicília a la mort d'Alfons el Magnànim, els uns ajudant l'Emperador i els altres els turcs; o inclou com a fet central de la novel·la la campanya per alliberar Constantinoble dels turcs, que, certament, l'havien conquistat molt poc abans i per l'alliberament de la qual sospiraven els seus contemporanis. D'altra banda, en la recerca de la versemblança, Martorell fa que el seu protagonista, a més de moure's en el seu mateix temps corri per una geografia real, coneguda i perfectament ajustada a la cartografia i a la divisió políticogeogràfica del moment: Anglaterra, França, Sicília, Rodes, Constantinoble i el nord d'Àfrica; i fins i tot els noms de molts cavallers, cristians i moros, són perfectament ajustats a la realitat possible del s. XV; el Gran Turc, el Soldà de Babilònia (El Caire), el Gran Caramany (senyors de Kermlan, emirs de l'Anatòlia), el duc de Lencastre (Lancaster), el príncep de Gal·les, el marquès de Sant Jordi, el duc de Calàbria, el comte de Montoro etc. Cal, però, entendre que estem davant d'una novel·la i no d'un llibre d'història. J. Martorell actua com a novel·lista i amb elements perfectament reals i històrics construeix una narració que és, lògicament, ficció. La més evident, és clar, l'alliberament de Constantinoble.

Ara bé, encara que la novel·la sigui versemblant i realista, no hi manquen alguns episodis fantasiosos i clarament inversemblants. Són, però, en el conjunt de la narració, molt breus i irrelevants. El primer, l'aparició del mític rei Artús i la seva germana Morgana, personatges literaris. Tanmateix, en el context en què apareixen no queda prou clar si es tracta d'una ficció, d'un espectacle més de la festa magnífica que celebra l'Emperador, o si ens són oferts com a personatges reals. En canvi, la conversió de milers de musulmans al cristianisme és notòriament irreal, i, sobretot, l'aventura del cavaller Espèrcius, que desencanta una donzella convertida en drac per un màgic malefici, té un caràcter fantasiós i meravellós propi dels llibres de cavalleria. ¿Estaven ja en l'original de Joanot Martorell o són deguts a Martí Joan de Galba, com tendeixen a creure alguns crítics? En tot cas, la seva presència a la novel·la

no altera de cap manera la impressió de versemblança que el lector hi copsa de seguida, i amb la qual els coetanis de l'escriptor es devien identificar.

Tirant: personatge de carn i ossos

Tirant és un cavaller valent, fort, hàbil amb les armes, un gran estrateg militar, amb gran ànim i amb dots de comandament innegables, a més de ser un cortesà educat i gentil. Però allò que sedueix més el lector és la seva humanitat. La novel·la de cavalleria havia acostumat els lectors al model d'heroi virtuós i exemplar invencible i fet d'una peça. Tirant, en canvi, se'n presenta més complex i ric psicològicament i ens `captiva i se'n fa molt proper per la riquesa i varietat dels seus comportaments, en consonància amb la varietat de situacions que es donen a la novel·la. En definitiva, per la seva versemblança: perquè tots els seus fets són propis del comportament humà i dintre dels seus límits possibles.

Tirant és un cavaller notable i un bon cap militar que venç sempre i amb uns avantpassats il·lustres en el món de la cavalleria. Tirant està fet de la fusta dels herois de la matèria de Bretanya. La seva pertinença al llinatge de Roca Salada, descendant del pare del mític rei Artús, l'entronca amb una nissaga de ressonàncies literàries de significació prou coneguda. Tanmateix, aquesta adscripció és només un referent i un element d'ornamentació literària sense cap altra conseqüència, El mateix Joanot Martorell ho indica així pel fet de no donar aquesta notícia sinó quan la novel·la ja està molt avançada i com una simple informació, a la qual no dedica gaires línies. Perquè Tirant conserva, d'aquests precedents, el seu caràcter de cavaller virtuós, valent i admirable, però viu en un món ben real i actua sempre dins del marc del que és possible: els seus combats individuals són sempre contra un sol cavaller, ell és desarçonat sovint i la majoria de vegades, com és raonable, en surt ferit i Joanot Martorell s'afanya, per boca de Diafebus, a donar-nos la raó ben lògica de les seves victòries: el seu èxit no es deu a una força sobrehumana, sinó a

la seva capacitat de resistència i al seu enginy. D'altra banda, les victòries militars no són fruit de cap actuació personal decisiva, sinó resultat dels seus coneixements de l'art de la guerra i, sobretot, de la seva astúcia, i la majoria dels enfrontaments militars es resolen gràcies a un estratagema i, a voltes, mitjançant alguna traïció. Tanmateix, si en les aventures cavalleresques Tirant es comporta dintre dels límits de la capacitat humana, és en les escenes amoroses on s'humanitza definitivament i se'n fa més atractiu, per les seves debilitats i per l'ampli registre de situacions per què passa. Enamorat sobtadament i irresistiblement de Carmesina la primera vegada que la veu, el seu amor és des de l'inici ben terrenal: Tirant s'encén per la seva bellesa i se sent atret molt especialment pels pits de la Princesa, «dues pomes cristal·lines» i les seves relacions són, de fet, la història de la frustració d'un desig amorós sexual insatisfet; davant de la Princesa es mostra tímid i poc agosarat, tan valent com és al camp de batalla. La seva indecisió fins i tot el porta de vegades a situacions que voregen el ridícul, com quan Plaerdemavida, després d'haver-lo introduït a la cambra de la Infanta, cansada de les seves vacil·lacions, el deixa sol a les fosques, descalç i en camisa, clavat al bell mig de l'habitació durant més de mitja hora; o a situacions força compromeses, com en l'escena en què els dos amants són sorpresos a l'habitació d'ella per l'Emperadriu i Tirant s'amaga sota unes robes, sobre les quals —sobre ell— seuen la Princesa i la seva mare, o en el magnífic episodi en què ha de fugir saltant per una terrassa i es trenca una cama. La humanització de Tirant arriba a la màxima expressió en el moment de la seva mort. Perquè Tirant, contra tota la tradició literària, mor de malaltia i després d'haver fet testament.

D'altra part, la crítica ha cregut veure en el personatge Tirant elements biogràfics que podrien haver estat inspirats en alguns personatges històricament reals: en Geoffroy de Thois, cavaller borgonyó que va participar en l'alliberament de Rodes; en el cabdill hongarès Joan Hundayi, que com Tirant a la

novel·la havia vençut els turcs que volien prendre l'Imperi el 1448; i, sobretot, en la figura de Roger de Flor, el capità dels almogàvers.

Els paral·lelismes entre alguns episodis de la vida d'aquest i els ficticis de Tirant són evidents:

—El 1302 Roger de Flor s'embarca a Sicília vers Constantinoble i es posa al servei de l'Emperador contra els turcs. Igual que Tirant. Allí va ser rebut honorablement, però amb recel i animadversió per alguns nobles senyors de l'Imperi. Episodi que recorda l'arribada de Tirant a l'antiga Bizanci: rebut amb honor per l'Emperador, però hostilitzat constantment pel duc de Macedònia, que fins i tot intenta matar-lo a traïció, com van fer efectivament amb Roger de Flor.

—El cabdill almogàver va ser nomenat Megaduc i Cèsar de l'Imperi (ni més ni menys com Tirant a la novel·la), i es va casar amb una neboda de l'Emperador (Tirant s'esposa, i només la mort li impedeix casar-s'hi, amb la filla de l'Emperador).

—Roger de Flor, finalment, va morir assassinat a la ciutat d'Andrinòpolis. I és en aquesta ciutat on mor Tirant, tot i que en circumstàncies diferents.

Tirant, però, és un personatge de ficció, humà i ben perfilat psicològicament que, sens dubte, recull elements biogràfics de personatges rigorosament històrics. També aquí és clara la voluntat de J. Martorell de fer versemblant la novel·la amb comportaments ajustats a la mesura humana i amb elements biogràfics que devien ser prou coneguts dels seus contemporanis.

Els altres personatges de la novel·la, tot i que clarament individualitzats i amb comportaments plausibles, estan menys dibuixats que Tirant. No obstant això estan clarament caracteritzats. L'Emperador troba el contrapès a la seva dignitat imperial en comentaris força colloquials i familiars; o la Viuda Reposada, una dida severa, que es transforma,

sobtadament enamorada de Tirant, fins a extrems grotescos, com en l'escena en què es despulla i suplica les carícies del cavaller. Entre tots ells, però, plens de vida i amb comportaments ajustats a les situacions, destaca per mèrit propi Plaerdemavida, possiblement el personatge més simpàtic i entremaliat de la narració. És curiós observar que aquesta donzella, imprescindible en els amors de Tirant i Carmesina, graciosa, sovint desvergonyida i sempre intencionada en els afers eròtics, és l'única que no viu aventures sexuals. Sembla com si el seu erotisme es satisfés amb una mena de contemplació física i mental de les aventures dels altres.

I Carmesina? Ah!, ella és un personatge encisador, malgrat que, possiblement és el de menys complexitat psicològica de tota la novel·la, moguda únicament per la idea de preservar la seva virginitat. Una actitud simple i unidireccional que contrasta vivament amb la complexitat de la seva mare, l'Emperadriu, que portes enfora manté una imatge dignitat, honestedat i noblesa, i portes endins es lliura amb una alegria juvenil a l'adulteri amb el jove Hipòlit, en una relació de marcades connotacions incestuoses. L'actitud unidireccional de Carmesina, però, està plenament justificada a la novel·la. En primer lloc, perquè és justament aquest fet el que manté la tensió dels episodis amorosos. I en segon lloc i no per això menys important, perquè Carmesina, de fet, exigeix de Tirant com a princesa imperial que és una posició social que ell només pot guanyar vencent els turcs i, doncs, a la fi de la novel·la.

Tots aquests comportaments, com és obvi, no tenen res de convencional ni arquetípic i són, en canvi, un clar reflex de la rica i complexa psicologia dels éssers humans.

Humorisme i sensualitat

Són, com ja s'ha dit al llarg d'aquestes pàgines, dos elements sense els quals el Tirant no seria el que és. Insinuats a la primera part, es converteixen en un tret essencial a partir

de l'estada de Tirant a Sicília. I la seva presència és cabdal perquè la lectura sigui atractiva i divertida.

Joanot Martorell, home bregós que sempre dintre d'un to innovador i versemblant no vacil·la a fer que Tirant traspassi el cap del seu oponent entrant-li la daga per l'ull, o que es complau a explicar-nos en to solemne les cerimònies d'un torneig fastuós, és també capaç d'observar la realitat des d'una perspectiva faceciosa: en les bajanades del príncep Felip, en l'episodi en què l'Emperador, espasa en mà, busca una rata que la Princesa s'ha inventat per disfressar la presència de Tirant a la seva habitació, o en fer que el filòsof de Calàbria, suposadament un home reposat i d'esperit assossegat, mati en una baralla, i contra tota lògica, un rufià acostumat a bregues i batusses. Un humorisme, d'altra banda, que sovint s'empelta de sensualitat en les escenes amoroses, com en l'episodi en què Plaerdemavida fa que Tirant es fiqui al llit de Carmesina i ella, situada al capçal, posa el seu cap entre els dels amants i parla perquè la princesa cregui que és ella qui jeu al seu costat, i Tirant pugui acariciar-la a plaer seu. Aquesta sensualitat, gairebé sempre divertida i sempre atrevida, abraça una gamma de situacions tan variades com la delicadesa —més o menys pudorosa— i la subtilitat cortesana d'episodis com aquell en què Carmesina no permet a Tirant que li besi la mà per la part de fora, però li ofereix la palma amb una explicació transparentment intencionada, el diàleg entre Tirant i Carmesina que en presència de tots es diuen els seus sentiments aprofitant la identitat fonètica del valencià entre "T'amar" i "la mar", o la declaració de Tirant a través d'un mirall; el ridícul, amb l'escena del bany de la Viuda Reposada, i l'erotisme, amb el de Carmesina; la picardia constant de Plaerdemavida, manifestada genialment en el relat del somni de la donzella al castell de Malveí, l'astúcia amb que amaga que Estefania no és verge posant uns gatets a la finestra de la seva habitació la nit de bodes perquè amb els seus miols amaguin la manca de crits d'Estefania, o també en l'episodi de 1a calça i la sabata que es fa brodar Tirant, i amb les quals ha tocat el "lloc

vedat" de Carmesina; i l'atrevida -i no tan innocent alegria amb què Estefania es lliura a Diafebus, però "de la cintura en amunt" o quan Carmesina, que s'ha negat reiteradament a satisfer Tirant, li demana que li besi els pits, amagada sota el llençol, o la de Tirant quan, dient "preneu paciència" subiecta les mans de Ricomana perquè el Príncep Felip pugui acariciar-la lliurement.

Aquests elements, d'un erotisme no disfressat que són tan freqüents al Tirant, havien estat ja utilitzats en algunes novel·les de cavalleria, com per exemple *La Història de l'esforçat cavaller Partinobles*, del s. XII en que el comte, esverat perquè de sobte descobreix que no està sol al llit, i amb la intenció, diu, de saber si és dona o esperit maligne, palpa minuciosament l'entremaliada princesa de Constantinoble, mentre ella, fent se l'adormida, el deixa fer, i acaben perdent tots dos la virginitat. Però en el Tirant són tan freqüents, tan variats, tan ben narrats, tan pròxims al lector i tan ben integrats a la novel·la que en són un element constitutiu absolutament impossible d'oblidar i part fonamental del seu realisme, i, és clar, un dels atractius més poderosos de la seva lectura, per raons òbviies.

Fortuna i sentit de la novel·la

Tirant lo Blanc és, sobretot, una novel·la de cavallers, escrita per un cavaller que participa d'aquest món i se'l pren molt seriosament. Però és molt probable que allò que va seduir i continua seduint els seus lectors no sigui l'aspecte cavalleresc, sinó el fet de ser, en paraules de Cervantes: "un tesoro de contento y una mina de pasatiempos". Divertit i desvergonyit. I és potser això, també, que explica el seu èxit: en la primera edició, el 1490, se'n van publicar 750 exemplars, i en la segona, el 1497, 300. Un èxit, d'altra banda, que sembla que cal situar, molt especialment, entre el públic femení. Almenys això és el que sembla deduir-se dels rastres que hem trobat: així el Tirant és objecte de conversa entre dames desvagades al Somni de Joan Joan del també valencià Jaume Gasull. I Joan Lluís

Vives, el 1524, en el seu *De Institutione christianaem feminae*, on es blasmen els llibres profans més llegits a Europa, no dubta a llançar un violent atac contra el Tirant i el considera poc recomanable a dones: senyal, doncs, que el llegien. I tampoc no podem oblidar que la primera traducció-versió a l'italià de la novel·la, feta el 1501 per Corregio, es féu a petició d'Isabel d'Este, marquesa de Mantua; o que Caterina de Rússia es declara en les seves memòries una lectora entusiasta del cavaller Tirant. Al s. XVIII va ser traduïda al francès i modernament ho ha sigut a l'anglès i a l'holandès, entre altres.

Estem, doncs, davant d'una extraordinària novel·la de cavallers en què l'element festiu atrapa el lector. A partir d'un propòsit seriós i exemplar les ganes de viure acaben per imposar-se a la novel·la de manera que acaben per dominar-la i en certa mesura l'allunyen, sense desmentir-lo, però, del propòsit inicial d'exalçar la cavalleria. No es pot oblidar el contrast clar entre la dedicatòria i el pròleg, i la primera part de la novel·la, amb la resta. Els primers són d'un to seriós de defensa de la cavalleria que no pot ser obviat. I el "Tirant a Anglaterra", amb la història del comte de Varoic i la fastuositat de les festes, tradueixen aquell esperit. Tanmateix, aquest to, sense desaparèixer mai del tot, perd protagonisme per traspassar-lo al món cortesà, entremaliat i atrevit. La vida s'imposa per damunt del rígid marc cavalleresc.

Per acabar, cal considerar la hipòtesi de si el sentit últim de la novel·la no pot trobar-se en el reconeixement dolgut del cavaller Joanot Martorell que el món de la cavalleria ha arribat a la seva fi. D'aquesta manera el Tirant, aspectes festius a part, seria tant la defensa del món de la cavalleria, com el reconeixement dels canvis que el duen a la seva mort : o no és, potser, significatiu que els grans fets de Tirant siguin dues grans mentides, mostra de la incapacitat de la cavalleria cristiana, com són la cristianització del Nord d'Africa i l'alliberament de Constantinoble? I la mort del mateix Tirant, a banda el seu realisme inèdit en les novel·les de cavalleria, no pot tenir una interpretació en aquesta orientació ? Al cap i a la

fi, el cavaller, Tirant, mor i qui aconsegueix triomfar - i esdevé no res menys que Emperador- , Hipòlit, no ho fa justament per les seves virtuts de cavalleria.

Jordi Tiñena

(Aaprofito en aquestes pàgines treballs meus anteriors, especialment la Introducció de la meva versió modernitzada del *Tirant lo Blanc*, publicada per Editorial Laertes, Barcelona 1989, a qui agraeixo que l'hagi cedit per a aquesta edició).

TIRANT LO BLANC

Dedicatòria

A honor, llaor e glòria de Nostre Senyor Déu Jesucrist e de la gloriosa sacratíssima verge Maria, mare sua, senyora nostra, començà la lletra del present llibre appellat *Tirant lo Blanc*, dirigida per Mossèn Joanot Martorell, cavaller, al sereníssimo Príncep Don Ferrando de Portugal.

Molt excel·lent, virtuós e gloriós Príncep, Rei expectant:

Jatsia per vulgada fama fos informat de vostres virtuts, molt majorment ara he hagut notícia d'aquelles, per vostra senyoria voler-me comunicar e disvetlar vostres virtuosíssims designs sobre los fets dels antics virtuosos e en fama molt gloriosos cavallers dels quals los poetes e historials han en ses obres comandat perpetuant llurs recordacions e virtuosos actes. E singularment los molt insignes actes de cavalleria d'aquell tan famós cavaller, que, com lo sol resplandeix entre los altres planetes, així resplandeix aquest en singularitat de cavalleria entre els altres cavallers del món, appellat *Tirant lo Blanc*, qui per sa virtut conquistà molts regnes e províncies donant-los a altres cavallers, no volent-ne sinó la sola honor de cavalleria. E més avant conquistà tot l'imperi grec, cobrant-lo dels turcs qui aquell havien subjugat a llur domini dels crestians grecs.

E com la dita història e actes del dit *Tirant* sien en llengua anglesa, e a vostra il·lustre senyoria sia estat grat voler-me pregar la giràs en llengua portuguesa, opinant, per jo ésser estat algun temps en l'illa d'Anglaterra, degués millor saber aquella llengua que altres; les quals pregàries són estades a mi molt acceptables manaments; com ja jo sia per mon orde obligat manifestar los actes virtuosos dels cavallers passats, majorment com en lo dit tractat sia molt estesament lo més de

tot lo dret e orde d'armes e de cavalleria; e jatsia, considerada ma insuficiència e les curials e familiars ocupacions qui obsten, e les adversitats de la noïble fortuna qui no donen repòs a la mia pensa, d'aquest treball justament excusar-me pogués, emperò, confiant en lo sobiran Bé, donador de tots los béns, qui ajuda als bons designs suplint lo defalliment dels desitjants, e porta los bons propòsits a degudes fins, e vostra senyoria qui per sa virtut comportarà los defalliments, així en estil com en orde, en lo present tractat per mi posats per inadvertència, e pus verdaderament ignorància, m'atreviré expondre, no solament de llengua anglesa en portuguesa, mas encara de portuguesa en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on jo só natural se'n puixa alegrar e molt ajudar per los tants e tan insignes actes com hi són; suplicant vostra virtuosíssima senyoria accepteu com de servidor afectat la present obra –car si defalliments alguns hi són, certament, senyor, n'és en part causa la dita llengua anglesa, de la qual en algunes partides és impossible poder bé girar los vocables–, atenent a l'afecció e desig que contínuament tinc de servir vostra redubtable senyoria, no havent esguard a la ruditat de l'ordinació e diferència de sentències, a fi que per vostra virtut la comuniqueu entre els servidors e altres perquè en pugueu traure lo fruit que es pertany, movent los coratges d'aquells a no dubtar los aspres fets de les armes, e pendre honorosos partits endreçant-se a mantenir lo bé comú per qui milícia fon trobada.

No res menys a la cavalleria moral donarà llum e representarà los escenacles de bons costums, abolint la textura dels vics e la ferocitat dels monstruosos actes. E perquè en la present obra altri no puixa ésser increpat si defalliment algú trobat hi serà, jo, Joanot Martorell, cavaller, sols vull portar lo càrrec, e no altri ab mi; com per mi sols sia estada ventilada a servei del molt il·lustre Príncep e senyor Rei expectant Don Ferrando de Portugal la present obra, e començada a dos de giner de l'any mil quatre-cents e seixanta.

Pròleg

Com evident experiència mostra, la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a oblidí no solament los actes per longitud de temps envellits, mas encara los actes frescs de nostres dies, és estat doncs molt condescendent, útil e expedient deduir en escrit les gestes e històries antigues delsòmèns forts e virtuosos, com sien espills molt clars, exemples e virtuosa doctrina de nostra vida, segons recita aquell gran orador Tul·li.

Llegim en la Santa Escriptura les històries e sants actes dels sants pares, del noble Josuè e dels Reis, de Job e de Tobies, e del fortíssim Judes Macabeu. E aquell egregi poeta Homero ha recitat les batalles dels grecs, troians e de les amazones; Titus Lívius, dels romans: d'Escipió, d'Anibal, de Pompeu, d'Octovià, de Marc Antoni e de molts altres. Trobam escrites les batalles d'Alexandre e Dari; les aventures de Lançalot e d'altres cavallers; les faules poètiques de Virgili, d'Ovidi, de Dant e d'altres poetes; los sants miracles e actes admirables dels apòstols, màrtirs e altres sants; la penitència de Sant Joan Baptista, Santa Magdalena e de Sant Pau ermità, e de Sant Antoni, e de Sant Onofre, e de Santa Maria Egipciaca. E moltes gestes e innumerables històries són estades compilades per tal que per oblidí no fossen delides de les penses humanes.

Mereixedors són d'honor, glòria e de fama e contínua bona memòria losòmèns virtuosos, e singularment aquells qui per la república no han recusat sotsmetre llurs persones a mort, perquè la vida d'aquells fos perpetual per glòria. E llegim que honor sens exercici de molts actes virtuosos no pot ésser adquirida; e felicitat no pot ésser atesa sens mitjà de virtuts. Los cavallers animosos volgueren morir en les batalles ans que fugir vergonyosament. La santa dona Judic ab ànimo viril gosà matar Holofernes par delliurar la ciutat de l'opressió d'aquell.

E tants llibres són estats fets e compilats de gestes e històries antigues, que no seria suficient l'enteniment humà comprender e retenir aquelles.

Antigament, l'orde militar era tengut en tanta reverència, que no era decorat d'honor de milícia sinó lo fort, animós, prudent e molt expert en l'exercici de les armes. Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa: com, per la prudència e indústria dels batallants, diverses vegades los pocs han obtesa victòria dels molts, la saviesa e astúcia dels cavallers ha bastat aterrarr les forces dels enemics. E per ço foren per los antics ordenades justes e torneigs, nodrint los infants de poca edat en l'exercici militar, perquè en les batalles fossen forts e animosos, e no haguessen terror de la vista dels enemics. La dignitat militar deu ésser molt decorada, perquè sens aquella los regnes e ciutats no es porien sostenir en pau, segons que diu lo gloriós Sant Lluc en lo seu *Evangeli*. Mereixedor és, doncs, lo virtuós e valent cavaller d'honor e glòria, e la fama d'aquell no deu preterir per longitud de molts dies. E com entre los altres insignes cavallers de gloriosa recordació sia estat aquell valentíssim cavaller Tirant lo Blanc, del qual fa especial commemoració lo present llibre, per ço d'aquell, e de les sues grandíssimes virtuts e cavalleries, se fa singular e expressa menció individual, segons reciten les següents històries.

PART I

Tirant a Anglaterra

I. Comença la primera part del llibre de Tirant, la qual tracta de certs virtuosos actes que féu lo comte Guillem de Varoic en los seus benaventurats darrers dies.

En tan alt grau excel·leix lo militar estament, que deuria ésser molt reverit si los cavallers observaven aquell segons la fi per què fons instituït e ordenat. E per tant com la divina Providència ha ordenat e li plau que los set planets donen influència en lo món e tenen domini sobre la humana natura, donant-los diverses inclinacions de pecar e viciosament viure, emperò no els ha tolta l'universal Creador lo franc arbitre, que si aquell és ben regit les poden, virtuosament vivint, mitigar e vençre, si usar volen de discreció; e per ço, ab lo divinal adjutori, serà departit lo present llibre de cavalleria en set parts principals, per demostrar l'honor e senyoria que los cavallers deuen haver sobre lo poble.

La primera part serà del principi de cavalleria; la segona serà de l'estament e ofici de cavalleria; lo terç és de l'examen que deu ésser fet al gentilhom o generós qui vol rebre l'orde de cavalleria; lo quart és de la forma com deu ésser fet cavaller; la cinquena és què signifiquen les armes del cavaller; la sisena és dels actes e costumes que a cavaller pertanyen; la setena e darrera és de l'honor que deu ésser feta al cavaller. Les quals set parts de cavalleria seran deduïdes en certa part del llibre. Ara, en lo principi, se tractarà de certs virtuosos actes de cavalleria que féu l'egregi e estrenu cavaller, pare de cavalleria,

lo comte Guillem de Varoic en els seus benaventurats darrers dies.

II. Com lo comte Guillem de Varoic proposà d'anar al Sant Sepulcre e manifestà a la Comtessa e als servidors la sua partida.

En la fèrtil, rica e delitosa illa d'Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de llinatge e molt més de virtuts, lo qual per la sua gran saviesa e alt enginy havia servit per llong temps l'art de cavalleria ab grandíssima honor, la fama del qual en lo món molt triümfava, nomenat lo comte Guillem de Varoic. Aquest era un cavaller fortíssim qui en sa viril joventut havia experimentada molt la sua noble persona en l'exercici de les armes, seguint guerres així en mar com en terra, e havia portades moltes batalles a fi. Aquest s'era trobat en set batalles campals on hi havia rei o fill de rei, i de deu mília combatents ensús, e era entrat en cinc llices de camp clos, u per u, e de tots havia obtesa victòria gloriosa.

E trobant-se lo virtuós Comte en edat avançada de cinquanta-cinc anys, mogut per divinal inspiració, proposà de retraire's de les armes e d'anar en peregrinació e de passar a la casa santa de Jerusalem, on tot cristiau deu anar, si li és possible, per fer penitència e esmena de sos defalliments. E aquest virtuós Comte hi volgué anar havent dolor e contricció de moltes morts que en la joventut sua havia fetes, seguint les guerres e batalles on s'era trobat.

E feta la deliberació, en la nit manifestà a la Comtessa, muller sua, la sua breu partida, la qual ho pres ab molta impaciència, per bé que fos molt virtuosa e discreta, per la molta amor que li portava; la femenil condició promptament no pogué resistir que no demostràs ésser molt agreujada.

Al matí, lo Comte se féu venir davant tots sos servidors, així hòmens com dones, e dix-los semblants paraules:

—Mos fills e fidelíssims servidors, a la majestat divina plau que jo m'he a partir de vosaltres, e la mia tornada m'és incerta,

si a Jesucrist serà plasent, e lo viatge és de grandíssim perill, per què ara de present vull satisfer a cascú de vosaltres lo bon servir que fet m'haveu.

E féu-se traure una gran caixa de moneda e a cascú de sos servidors donà molt més que no devia, que tots ne restaren molt contents. Aprés féu donació a la Comtessa de tot lo comdat, a totes ses voluntats, si bé es tenia un fill de molta poca edat. E havia fet fer un anell d'or ab les armes sues e de la Comtessa, lo qual anell era fet ab tal artifici, que es departia pel mig restant cascuna part anell sancer, e, ab la meitat de les armes de cascú, com era ajustat, se mostraven totes les armes.

E complit tot lo dessús dit, girà's a la virtuosa Comtessa e ab cara molt afable féu-li principi ab paraules de semblant estil.

III. Com lo Comte manifestà a la Comtessa sa muller la sua partida; e les raons que li fa, e lo que ella replica.

—Experiència manifesta que tinc de vostra verdadera amor e condició afable, muller senyora, me fa sentir major dolor que no sentira, car per la vostra molta virtut jo us ame de sobirana amor, e grandíssima és la pena e dolor que la mia ànima sent com pens en la vostra absència; però la gran esperança que tinc me fa aconhortar, havent notícia de vostres virtuoses obres, que só cert que ab amor e paciència pendreu la mia partida, e, Déu volent, lo meu viatge, mitjançant les vostres justes pregàries, prestament serà complit e s'augmentarà la vostra alegria. Jo us deixe senyora de tot quant he, e us prec que tingau per recomanats lo fill, los servidors, vassalls e la casa; e veu's ací una part de l'anell que jo he fet fer; prec-vos carament que el tingau en lloc de la mia persona e que el guardeu fins a la mia tornada.

—Oh trista de mi! —dix l'adolorida Comtessa—. ¿E serà veritat, senyor, la vostra partida que façau sens mi? Almenys feu-me gràcia que jo vaja ab vós perquè us puga servir, car més estime la mort que viure sens vostra senyoria; e si lo contrari

feu, lo jorn que finaré los meus darrers dies no sentiré major dolor de la que ara sent; e a tot mon seny desitge sentísseu l'extrema pena que lo meu adolorit cor sosté, com pens en l'absència vostra. Digau-me, senyor, ¿és aquest lo goig e consolació que jo esperava de vostra senyoria? ¿Aquest és lo conhort d'amor e fe conjugal que jo tenia en vós? Oh mísera de mi! ¿On és la mia grandíssima esperança, que jo tenia, que lo restant de ma vida aturàs la senyoria vostra ab mi? ¿E no havia prou durat lo meu adolorit viduatge? ¡Oh trista de mi, que tota la mia esperança veig perduda! ¡Vinga la mort, puix res no em pot valer, vinguen trons e llamps e gran tempesta, per ço que lo meu senyor ature que no es puga partir de mi!

—Oh Comtessa e senyora!, de mi jo bé coneç que la vostra extrema amor vos fa passar los límits de la vostra gran discreció —dix lo Comte—; e deveu considerar que com Nostre Senyor Déu fa la gràcia al pecador, que el fa venir a notícia de sos pecats e defalliments, e vol fer penitència d'aquells, que la muller qui ama tant lo seu cos, deu amar molt més l'ànima, e no li deu contrastar, ans deu fer gràcies a Nostre Senyor Déu com l'ha volgut il·luminar; e majorment jo, qui só tan gran pecador, que en lo temps de les guerres he fets molts mals e dans a moltes gents. ¡E no val més, puix me só apartat de les grans guerres e batalles, que em dó tot al servei de Déu e faça penitència de mos pecats, que no viure en los mundanals negocis?

—Bona cosa seria aqueixa —dix la Comtessa—, emperò veig que aquest càlzer de dolor a beure s'ha, e tan amarg és per a mi, qui só estada tant de temps, que no es poria recitar, orfe de pare e de mare e viuda de marit e senyor viu, e ara que pensava que la mia fortuna fos passada, e tots los passats mals haguessen remei, e veig que les mies tristes dolors augmenten; per què poré dir que no em resta sinó aquest miserable de fill en penyora de son pare, e la trista de mare s'haurà a conhortar ab ell.

Pres lo petit fill per los cabells e tirà'l's-hi, e ab la mà li donà en la cara dient-li:

—Mon fill, plora la dolorosa partida de ton pare, e faràs companyia a la trista de ta mare.

E lo petit infant no havia sinó tres mesos que era nat, e pres-se a plorar. Lo Comte, qui véu plorar la mare e lo fill, pres en si molt gran congoixa, e volent-la aconhortar no pogué retenir les llàgrimes de la sua natural amor, manifestant la dolor e compassió que tenia de la mare e del fill, e per bon espai estigué que no pogué parlar, sinó que tots tres ploraven. Com les dones e donzelles de la Comtessa veren fer tan extrem plor als tres, mogudes de gran compassió se prengueren totes a plorar e fer grans lamentacions, per la molta amor que li portaven a la Comtessa.

Les dones d'honor de la ciutat, sabent que lo Comte devia partir, anaren totes al castell per pendre son comiat; com foren dins en la cambra, trobaren que lo Comte estava aconhortant la Comtessa.

Com la Comtessa véu entrar les honrades dones, esperà que es fossen assegudes; après dix semblants paraules:

—Mitigant los treballosos assalts que en lo feminil coratge desesperades eleccions e molts greus enuigs procurant infonen, gran és l'aturmentat esperit meu, per on les mies injustes afliccions poden ésser per vosaltres, dones d'honor, conejudes. E accompanyant les mies doloroses llàgrimes e aspres sospirs, vençuts per la mia justa querella, presenten l'aflicció e obra per l'execució que tal sentiment los manifesta. A vosaltres, doncs, dones casades, endrece los meus plors, e les mies greus passions signifique, per on los meus mals, faent-los vostres, ab mi us dolgau, com semblant cas com lo meu seguir vos puga, e dolent-vos del vostre, qui us pot venir, haureu compassió del meu, qui m'és present, e les orelles dels llegints la mia dolor tal senyal facen, per on dels mals qui m'esperen me planguen, puix fermetat en los hòmens no es troba. Oh

mort cruel! ¿Per què véns a qui no et vol e fuigs als qui et desitgen?

Totes aquelles dones d'honor se llevaren e suplicaren a la Comtessa que fos de sa mercè que donàs espai a la sua dolor, e, ab lo Comte ensembs, aconhortaven-la en la millor manera que podien, a ella pres-se a dir:

—No és novella cosa a mi abundar en llàgrimes, com aquest sia mon costum, car en diversos temps e anys que lo meu senyor era en les guerres de França, a mi no és estat dia freturós de llàgrimes; e, segons veig, lo restant de ma vida hauré de passar ab noves lamentacions, e millor fóra per a mi passàs ma trista vida en dorment, perquè no sentís les cruels penes qui em turmenten, e com a lacerada de tal viure, fora de tota esperança de consolació diré: los Sants gloriosos prengueren martiri per Jesucrist e jo el vull pendre per vostra senyoria, qui sou mon senyor, e d'ací avant tot lo que plasent vos sia, puix fortuna alre no em consent per ésser-me vós marit e senyor. Emperò, vull que vostra senyoria sàpia tant de mi que absenta de vós estic en infern, e prop de vós en paradís.

Acabant la Comtessa les sues doloroses lamentacions, parlà lo Comte en la següent forma.

IV. Raons de consolació que lo Comte fa a la Comtessa e lo que ella replica en lo comiat; e com lo Comte anà en Jerusalem.

—Gran és la contentació que la mia ànima té de vós, Comtessa, del so de les darreres paraules que m'haveu arardites, e, si a la majestat divina serà plasent, la mia tornada serà molt presta en augment de vostra alegria a salut de la mia ànima. E onsevulla que jo sia, la mia ànima serà ab vós contínuament.

—¿Quina consolació puc jo haver de la vostra ànima sens lo cos? —dix la Comtessa—. Mas bé só certa que per amor del fill sereu en record alguna volta de mi, car amor de lluny e fum d'estopa tot és u. Voleu que us diga, senyor?: més és la mia

dolor que no és la vostra amor, cas si fos així com la senyoria vostra diu, crec restaríeu per l'amor mia. Mas, ¿què val al moro la crisma si no coneix la sua error? Què val a mi amor de marit sens res valer?

—Comtessa senyora —dix lo Comte—, ¿voleu que donem fi a paraules? Que a mi és forçat de partir, e l'anar e lo restar està en la vostra mà.

—Puix més no puc fer —dix la Comtessa—, entrar-me'n he en la mia cambra, plorant la mia trista desaventura.

Lo Comte pres dolorós comiat d'ella, besant-la moltes voltes, llançant dels seus ulls vives llàgrimes, e de totes les altres dames pres comiat ab dolor inefable. E com se'n partí no se'n volgué portar sinó un sol escuder.

E partint de la sua ciutat de Varoic recollí's en una nau, e navegant ab pròsper vent, per son discurs de temps ell arribà en Alexandria ab bon salvament. E eixit en terra ab bona companyia féu la via de Jerusalem, e junt en Jerusalem, ell confessà bé e diligentment sos pecats e rebé ab grandíssima devoció lo preciós cos de Jesucrist. Aprés entrà per visitar lo sant sepulcre de Jesucrist e aquí féu molt fervent oració ab moltes llàgrimes e ab gran contrició de sos pecats, d'on meresqué obtenir la santa perdonança.

E havent visitats tots los altres santuaris qui són en Jerusalem, e tornat en Alexandria, recollí's en una nau e passà en Venècia, e essent junt en Venècia, donà tots quants diners li eren restats a l'escuder, perquè l'havia ben servit, e col·locà'l en matrimoni perquè no es curàs de tornar en Anglaterra; e féu posar fama a l'escuder com era mort, e ginyà ab mercaders que escriviren en Anglaterra com lo comte Guillem de Varoic era mort tornant-se'n de la casa santa de Jerusalem.

Sabent la virtuosa Comtessa tal nova, fong molt atribulada e féu molt desmoderat dol, e féu-li fer les obsèquies que un tan virtuós cavaller era mereixedor. Aprés, per discurs de temps, lo Comte se'n tornà en la sua pròpria terra, tot sol, ab los cabells llargs fins a les espatles e la barba fins a la cinta tota blanca, e

vestit de l'hàbit del gloriós Sant Francesc, vivint d'almoines; e secretament se posà en una devota ermita de Nostra Dona, senyora nostra, la qual distava molt poc de la sua ciutat de Varoic.

Aquesta ermita estava en una alta muntanya, molt delitosa d'arbres de gran espessura, ab una molt llúcida font qui corria. Aquest virtuós Comte s'era retret en aquesta deserta habitació, fent solitària vida per fugir als mundanals negocis, a fi que de sos defalliments pogués fer condigna penitència. E perseverant en sa virtuosa vida, vivint d'almoines, una volta la setmana ell anava a la sua ciutat de Varoic per demanar caritat, e, desconegut per les gents, per la gran barba e cabells llargs que ell portava, sollicitava ses almoines e anava a la virtuosa Comtessa, muller sua, per demanar-li caritat, la qual, veent-lo ab humilitat tan profunda demanar-li almoina, li feia dar molt més caritat que a tots los altres pobres; e així passà per algun temps la sua pobra e miserable vida.

V. Com lo rei de Canària, ab gran estol, passà en l'illa d'Anglaterra.

Seguí's aprés que lo gran rei de Canària, jove fortíssim, ab la viril inquieta joventut de nobles esperances guarnida, sempre aspirant a honorosa victòria, féu gran estol de naus e de galeres e passà a la noble illa d'Anglaterra ab gran multitud de gents, per ço com algunes fustes de corsaris havien robat un lloc seu. Pres en si molt gran ira e inflamat de gran supèrbia perquè algú havia tengut gosar d'enutjar-lo, ab molt gran armada partí de la sua terra, e navegant ab pròsper vent arribà en les fèrtils e pacífiques ribes d'Anglaterra; e en l'escura nit tot lo replegat estol entrà dins lo port d'Antona e ab gran astúcia desembarcaren, e tota la morisma isqué en terra, sens que per los de l'illa no foren sentits. Com foren tots en terra, ordenaren llurs batalles e començaren a córrer per l'illa.

Lo pacífic Rei, sabuda la mala nova de llur venguda, ajustà la més gent que pogué per resistir-los e donà batalla als moros,

on hagué molt gran conflicte: que hi morí molta gent d'una part e d'altra, e molt més dels cristians. E per ço com los moros eren molts més, llevaren lo camp, e l'anglès Rei fons romput e s'hagué a retraire ab la gent que restada li era, e recollí's dins una ciutat qui es nomena Sant Tomàs de Conturberi, allí on jau lo seu sant cos.

Lo rei d'Anglaterra tornà ajustar més gent e sabé que los moros anaven conquistant per l'illa, fent morir molts cristians, e desonint dones e donzelles e posant-les totes en captivitat. Com lo cristianíssim Rei sabé que los moros havien de passar prop d'una ribera d'aigua, més-se en un pas a l' hora de la mitja nit, emperò tan secretament no es féu, que no restà que los moros n'hagueren sentiment e detingueren-se fins que fons lo dia clar; donaren-los molt cruel batalla, en la qual moriren molts cristians, e los qui vius restaren fugiren ab l'infortunat Rei, e lo rei moro restà en lo camp.

Gran fons la desaventura d'aquest Rei cristià, que nou batalles perdé, una aprés d'altra, e s'hagué a retraire dins la ciutat de Londres e allí se féu fort. Com los moros ho saberen, posaren-li siti entorn de la ciutat, e donaren-hi prestament un bon combat, que entraren e prengueren fins a la meitat del pont. E cascun dia s'hi feien de molts bells fets d'armes, emperò a la fi l'afligit Rei hagué d'eixir per força de Londres per la gran fam que hi havia, e féu la via de les muntanyes de Gales, e passà per la ciutat de Varoic.

Com la virtuosa Comtessa sabé que lo Rei venia fugint e molt desaventurat, féu aparellar per aquella nit viandes e tot lo que mester havien. La Comtessa, com a dona de gran prudència, pensà com poria restaurar la sua ciutat que no es perdés tan prest; e com véu lo Rei, dix-li semblants paraules:

—Virtuós senyor, en gran aflicció veig posada la senyoria vostra e a tots quants en aquesta illa som; emperò, senyor, si vostra altesa volrà aturar en aquesta vostra ciutat e mia, la trobareu abundosa de viures e de totes coses necessàries per a la guerra, car mon senyor e marit, En Guillem de Varoic, qui

era comte d'aquesta terra, forní esta ciutat e lo castell així d'armes com de bombardes, ballestes e colobrines, e espingardes e molta altra artelleria; e la divina Bondat per sa clemència, qui ens ha dats quatre anys següents molt gran abundància dels fruits de la terra. Per què, la senyoria vostra pot ací segurament estar.

Respòs lo Rei:

—Comtessa, a mi par que vós me donau bon consell, pus la ciutat és tan fort e ben proveïda de totes coses necessàries a la guerra, e tota hora que jo me'n vulla anar ho poré ben fer.

—Sí, Santa Maria, senyor —dix la Comtessa—: posat cas que los moros fossen molts més que no són, per força han de venir per lo pla, que per l'altra part no poden per lo gran riu que hi és, qui fir a les muntanyes de Gales.

—Molt só content —dix lo Rei— de restar ací, e us prec, Comtessa, que vós doneu orde que la mia host ab sos diners sia ben proveïda de les coses necessàries.

De continent la virtuosa Comtessa se partí del Rei ab dos donzelles, e ab los regidors de la ciutat anà per les cases, fent traure forment e civades e tot lo que havia necessari. Com lo Rei e tots los altres veren tan gran abundància de totes coses, foren molt contents, en especial de la molta diligència de la virtuosa Comtessa.

Com los moros saberen que lo Rei s'era partit de la ciutat de Londres, seguiren-lo fins que saberen que s'era recollit dins la ciutat de Varoic. Los moros, fent aquella via, combateren un castell e prengueren-lo, qui es nomenava Alimburg, qui era a dues llegües on estava lo Rei. E ja que havien conquistat una gran part del regne, e lo dia de Sant Joan, lo rei moro, per fer alegria, venc ab tot son poder davant la ciutat de Varoic. L'afflit Rei cristià, veent-se ab l'esperança perduda, no sabé què pogués fer: pujà-se'n alt en una torre del castell, mirant la gran morisma qui cremaven e destruïen viles e castells, faent morir tants crestians com podien, així hòmens com dones. Los qui campar podien venien cridant e corrent devers la ciutat,

qui de bona mitja llegua los podien ben sentir los mortals crits que daven, per lo gran perdiment que feien, per ço com los convenia de morir o d'esser catius en poder d'infels.

E estant en tal manera, lo Rei, mirant la morisma e lo gran dan que feien, de grandíssima dolor pensava morir, e no podent més mirar la sua desolació, davallà de la torre on estava e entrà-se'n dins un petit retret, e aquí començà de llançar dolorosos sospirs, e los seus ulls destil·lant vives llàgrimes, faent les majors lamentacions que un home jamés pogués fer. Los cambrers qui estaven fora del retret, estaven escoltant lo dol que lo Rei feia, e com hagué molt plorat e lamentat, féu principi a semblants paraules.

VI. Lamentació que féu lo Rei.

—Si a Déu plasent pot ésser que jo més que vivent miserable sia envergonyit, vinga la mort sobre mi, qui és lo darrer remei de tots los mals; car a mi creixen infinit sospirs, tants e tals, que si virtut no em resistís, abreujaria los dies meus. ¡Oh de mi, desaventurat Rei, que tot lo móν mos dans a pietat mouen, e tan pocs advocats en ma justa causa trobe! ¡Oh Rei sobirà de glòria, si la passió e poc saber vivament les mies fatigues a dir no em donen lloc, supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorància, puix tan ample a clar camí te mostra la mira justícia! E no vulles, Senyor, per la tua pietat e misericòrdia, que aquest teu poble crestià, encara que sia gran pecador, no permeta la tua clemència que sia afluxit per la morisma, mas conserva'l e defén-lo, e sia reduït al teu sant servei, perquè et puga servir e donar llaor e glòria. Car en tal punt estic com lo treballat mariner, que fallint-li aquell port a on esperança de repòs presumia, per ço recorrec a tu, sacratíssima Mare d'aquell Déu Jesús, que em vulles per la tua pietat e misericòrdia socórrer e ajudar; e delliura'm d'aquesta gran impressió en la qual só posat, a fi que en lo meu regne sia glorificat lo sant nom del teu gloriós Fill.

E estant l'afflit Rei en aquestes lamentacions, posà lo cap sobre lo llit, e donà-li de parer que ves entrar per la porta del retret una bellíssima donzella, vestida de domàs blanc, ab un petit infant en los seus braços; e moltes altres donzelles venien aprés d'ella cantant totes lo *Magnificat*. Com fon acabat de dir, la senyora d'elles s'acostà devers lo Rei e posà-li la mà sobre lo cap e dix-li semblants paraules:

—No dubtes, Rei, en res; hages bona confiança que lo Fill e la Mare t'ajudaran en aquesta gran tribulació en què posat estàs. E lo primer home que veuràs ab llonga barba, que et demanarà per amor de Déu caritat, besà'l en la boca en senyal de pau, e prega'l graciosament que deixe l'hàbit que porta, e fes-lo capità de tota la gent.

L'adolorit Rei se despertà, e no véu res; estigué admirat del somni que fet havia e pensà molt en aquell, recordant-li tot lo que vist havia. E ixqué fora del retret, e foren allí tots los majors cavallers, qui digueren al Rei:

—Senyor, tots los moros se són atendats davant la ciutat.

Lo Rei féu molt bon esforç en la millor manera que pogué, e féu molt ben guardar aquella nit la ciutat.

Lo matí següent lo Comte ermità era pujat en l'alta muntanya per a collir herbes per a sustentació de sa vida, e véu la gran morisma que corrien tota la terra; desemparà la sua deserta habitació e recollí's dins la ciutat, la qual trobà molt adolorida.

Lo pobre de vell, que molts dies eren passats que no havia menjat sinó herbes, véu la ciutat molt atribulada, anà-se'n al castell per demanar a la Comtessa li plagués donar caritat. Com fons dins lo castell, véu lo Rei qui eixia d'oir missa, e veent-lo molt prop de si, agenollà's davant ell e suplicà'l que per reverència de Déu li volgués dar caritat. E lo Rei, recordant-li lo somni, ajudà'l a llevar, e besà'l en la boca, e pres-lo per la mà e mès-lo dins en una cambra. E asseguts, lo Rei féu principi a semblants paraules.

VII. Com lo rei d'Anglaterra pregà a l'ermità.

—L'esperança gloriosa que tinc de la tua molta virtut, pare reverent, me dóna ànimo de pregar-te que ens vulles donar ajuda e consell en la molta nostra necessitat, com te veja home de santa vida e amic de Jesucrist, que vulles considerar e dolre't del gran dan e destrucció que aquests malvats infels fan e han fet en lo nostre regne, que la major part de l'illa han destruïda, e han-me vençudes moltes e diverses batalles e morta la millor cavalleria que en lo meu regne era. E si no has dolor de mi, hages compassió de tant de poble crestià qui és jutjat a perpetual captiveri, e dones e donzelles qui són e seran desonides e posades en captivitat; e contempla que encara que aquesta ciutat sia ben proveïda de vitualles e de les altres coses pertanyents a la guerra, que per açò no ens porem molt sostenir, per la morisma que és molta: que ja tenen conquistada la major part de l'illa e no entendran sinó en la nostra destrucció, e majorment com no esperam socors de nengú, si ja no de la misericòrdia de Nostre Senyor per mitjà de ta reverència. Per què et prec carament, si tens amor a Déu ni caritat en tu habita, que hages compassió d'aquest afigit regne e desolació d'aquell, que per ta virtut te vulles despullar aqueixes robes que portes de penitència, e vulles-te vestir les de caritat, que són les armes; que mitjançant l'adjutori divinal e la subjecció tua, nosaltres atenyerem gloriosa victòria de nostres enemics.

Acabant lo Rei paraules de tanta compassió acompanyades, l'ermità féu principi a parlar de semblant estil.

VIII. La resposta que l'ermità fa al Rei.

—La celsitud de vostra senyoria e excel·lència, mon senyor, me fa estar molt admirat com jo, essent pobre e dèbil, que la senyoria vostra me demane consell e ajuda, considerada la condició e disposició mia. Com l'excel·lència vostra no ignora la mia dèbil e antiga persona ésser posada en decrepitud gran, així per los molts dies com per l'aspra vida que per llong temps

he sostenguda en la muntanya, no vivint sinó d'herbes e de pa, la mia virtut no pot ésser tal que bastàs a comportar les armes, majorment com no en sia usat. ¿E demana la senyoria vostra a mi consell, qui teniu en lo regne vostre tants barons e cavallers valentíssims, aptes e molt destres en les armes, qui us poden millor de mi aconsellar e ajudar? Bé us sé dir, mon senyor, que si jo fos estat virtuós cavaller, ni sabés alguna cosa en l'art de la cavalleria, e destre en les armes, jo de bona voluntat serviria la majestat vostra e posaria la mia dèbil persona a tot perill de mort per posar en llibertat tant poble cristià, e majorment a la majestat vostra, de la qual serà gran dany que en tan gran joventut hajau ésser desposseït de la vostra real senyoria; per què suplic a l'excel·lència vostra que m'hajau per excusat.

L'adolorit Rei, molt enutjat de tal resposta, féu principi a tal parlar.

IX. Rèplica que lo Rei fa a l'ermità.

—No és d'admetre excusació de tan justa demanda si pietat e misericòrdia en tu habiten, car no ignora la tua reverència que los sants benaventurats e los màrtirs, per augmentar e defendre la santa Fe Catòlica, han batallat contra los infels e han obtesa gloriosa corona de martiri e triümfant glòria, confortat lo llur virtuós ànim per la divina potència. Per què, pare reverent, m'agenolle als teus peus e ab aquestes mies doloroses llàgrimes te torne a suplicar que si fidelíssim cristià est, que per reverència d'aquella sacratíssima passió que lo nostre mestre e senyor Déu Jesús volgué passar en l'arbre de la vera creu, per rembre natura humana, que hages compassió de mi, afflit Rei, e de tot lo poble cristià, qui tota la mia e llur esperança està en la misericòrdia de Déu, e en la tua molta virtut; e açò no em vulles denegar per la molta bondat tua.

Mogueren a pietat les doloroses llàgrimes de l'entrestit Rei a l'ermità, e amollit lo seu piadós cor, llançà dels seus ulls vives llàgrimes de gran compassió. Per bé que lo prepòsit seu

tostemps fon de subvenir-los, emperò volgué experimentar la constància del Rei.

Après un poc espai que l'ermità hagué fet llevar lo Rei, alleujades les sues llàgrimes, féu principi a tals paraules.

X. La resposta definitiva que l'ermità féu al Rei.

—A tu, rei prudentíssim, jove, qui has viscut en benaventurada vida, mèritament s'esguarda en l'execució de les obres virtuoses subtilment mires; e a mi, vell, seguint les regles de cavalleria, ab grandíssim perill gloriosa fama atenga. Als vells animosos, basta que sens fer lletgea de covards actes sostinguen la primera que en la joventut, ab excés de perilllosos treballs, guanyaren. E posat cas veritat les tues piadoses paraules advoquen raonablement, han tengut en mi força les tues doloroses llàgrimes, ans que mon deliber, no essent a tu publicat justament, m'hagués obligat a l'execució de tal empresa. ¡Oh entrestit Rei, i en tan poca esperança tens la vida! Estutja aqueixes llàgrimes a menys desitjada fortuna que aquesta. Puix veig que tes pregàries són tan humils e justes, per amor d'aquell per qui m'has conjurat e per amor de tu, qui est mon natural senyor, jo só content d'obeir los teus manaments e entendre ab summa diligència en la lliberació de tu e de ton regne, e em dispondré, si mester serà, d'entrar en batalla, així vell com me só, per defendre la cristiandat e augmentar la santa fe catòlica, e per baixar la supèrbia de la mafomètica secta, ab pacte tal que ta excel·lència se regesca a mon consell, car ab lo divinal adjutori jo et daré gloriosa honor a fer-te he vencedor de tots los teus enemics.

Respòs lo Rei:

—Pare reverent, puix me feu tanta gràcia, jo us promet, a fe de rei, que no passaré un punt l'ordinació vostra.

—Ara, senyor —dix l'ermità—, com seràs de fora, en la gran sala, mostra als cavallers e a tot lo poble la tua cara alegre e molt contenta, e ab gran afabilitat parlaràs a tots, e al dinar menja bé e dóna't plaer, e mostra molt més alegria de la que

acostumat hавies, per çо que tots aquells qui tenen l'esperança perduda la puguen recobrar; car lo senyor o lo capità, per gran adversitat que li vinga, no deu mostrar la sua cara trista per no esmaiar la sua gent. E fes-me dar unes vestidures de moro e veuràs lo que jo faré; car anant a la Casa Santa de Jerusalem fui en Alexandria, e en Barut me fong mostrada la llengua morisca, perquè aturí grans dies ab ells, e aprenguí dins Barut fer magranes de cert materials compostes, que estan sis hores en poder-se encendre, e com són enceses bastarien a tot lo món a cremar, que com més aigua hi llencen més s'encenen, que tota l'aigua del món no les bastaria apagar, si ja no les apaguen ab oli e ab resina de pi.

—Cosa és de gran admiració —dix lo Rei— que ab oli e ab resina de pi s'hagen apagar, e no ab altra cosa, car jo creia que l'aigua apagava tots los focs del món.

—No, senyor —dix l'ermità—; si la senyoria vostra me dóna llicència que vaja fins a la porta del castell, jo portaré sol un material e ab aigua clara o ab vi encendreu una antorxa.

—Per la mia fe —dix lo Rei—, molt hauré singular plaer de veure-ho.

E l'ermità prestament anà a la porta del castell per çо com a l'entrar hi havia vista calç viva, pres-ne una poca gleva e tornà on era lo Rei; e pres una poca d'aigua e llançà-la-hi dessús, he encès ab una palleta una candela.

Dix lo Rei:

—Jo jamés haguera pogut creure experiència tal si de mos ulls no ho hagués vist. Ara no tinc res per impossible que los hòmens no sàpien fer. En especial tals sabers cauen en gents qui van molt per lo món; e prec-te, pare reverent, me faces gràcia de dir-me totes les coses necessàries per aquest fet de les magranes, del que hi és mester.

—Jo, senyor —dix l'ermità—, les iré a comprar, per çо com sé millor conèixer los materials si són bons, per çо com jo les he fetes moltes voltes de les mies mans. E com seran fetes, jo, senyor, iré tot sol devers lo camp dels moros, e prop la tenda

del rei jo posaré les magranes; e com vendrà quasi l' hora de la mitja nit, les magranes seran enceses, e tots los moros cuitaran devers aquella part per apagar lo foc; e la tua senyoria estarà armat ab tota la tua gent. Com veuràs lo gran foc, ab tota la gent fir sobre ells, e faç certa la senyoria tua que deu mília dels teus basten a desconfir cent mília dels altres; car jo puc dir ab tota veritat a l'excel·lència tua que trobant-me en Barut viu un altre cas semblant d'un rei contra altre, e ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu e per consell meu la ciutat fong lliberada dels enemics, e lo rei qui estava dins la ciutat fong venedor, e l' altre, qui el tenia assetjat, fong vençut. E la senyoria tua deu fer son poder, e qualsevulla cavaller, de saber coses per a ofendre sos enemics e defendre sos amics.

XI. Les gràcies que lo rei d'Anglaterra fa a l'ermità.

Plagueren a l'entrestit Rei les avisades paraules de l'ermità e féu-li infinites gràcies de la sua graciosa proferta, e pres en si molt gran alegria, coneixent que lo consell que li dava era de virtuós cavaller. Acceptà aquell ab molta benignitat e prestament féu fer tot lo que l'ermità havia ordenat.

E com hagueren dat fi a llur raonament, lo Rei isqué en la gran sala e mostrà la sua cara a la gent, molt alegre, e lo seu gest, que paria tenir molt gran ànim. Tots los cavallers estaven admirats com veien al Rei tenir tanta contentació, car molts dies eren passats que no l'havien vist riure, ne la sua cara alegrar-se.

L'ermità, qui s'era partit del Rei, poc espai passà que fon tornat de comprar les coses necessàries per a les magranes, e dix al Rei:

—Senyor, un sol material nos manca, emperò jo sé que la Comtessa ne té. Com son marit Guillem de Varoic era viu ne tenia molt, per ço com serveix a moltes coses.

Dix lo Rei:

—Ara vull que los dos hi anem a la Comtessa per haver-ne.

Lo Rei tramès a dir a la Comtessa com volia anar a parlar ab ella. E eixint la Comtessa de la sua cambra, véu-se lo Rei davant ab l'ermità.

—Comtessa —dix lo Rei—, per vostra gentilesa e virtut feu-me gràcia que em doneu un poc de sofre viu, d'aquell que té a foc que no es pot cremar, d'aquell que lo Comte, vostre marit, tenia e en les antorxes, per gran vent que fes, apagar no es podia.

Respòs la Comtessa:

—¿Qui ha dit a vostra senyoria que mon marit Guillem de Varoic sabia fer tals antorxes ab tal llum?

—Comtessa —dix lo Rei—, aquest ermità que ací és.

E la Comtessa prestament anà a la cambra de les armes e portà'n tant que lo Rei ne fong molt content.

Com lo Rei fong tornat en la gran sala e lo dinar era ja prest, lo Rei pres per la mà a l'ermità e posà's en la taula, e féu seure l'ermità al costat seu, fent-li aquella honor que ell era mereixedor. Estaven admirats los servidors del Rei de la molta honor que lo Rei feia a l'ermità, e molt més estava admirada la virtuosa Comtessa, per ço com li acostumava de donar caritat e prenia molt gran plaer e consolació de parlar ab ell, com li venia a demanar almoina, que de les raons sues restava molt aconsolada. E dolia-li molt, per la molta honor que lo Rei li feia, com més caritat no li havia feta, si bé d'ell havia la natural coneixença perduda. E dix a les sues donzelles les següents paraules:

—¡Oh, com estic molt enutjada de la mia gran ignorància, com no he feta molt més honor a n'aquest pobre d'ermità, car jo crec que ell deu ésser home de santíssima vida, com l'haja tengut tant de temps en la mia terra e no li he sabuda fer l'honor que ell era mereixedor! E veig ara que mon senyor lo Rei, qui és tan benigne e piadós, lo fa menjar al seu costat. A tots los dies de ma vida me dolrà la poca honor que li he feta. ¡Oh Rei virtuós, pare de misericòrdia, lo que jo he fallit ho esmenau ara!

XII. Com lo Rei anglès donà llicència a l'ermità que anàs a fer les magranes compostes.

Llevant-se de taula, lo confortat rei d'Anglaterra donà llicència a l'ermità que anàs a fer les magranes, les quals en pocs dies foren fetes. E acabades aquelles, l'ermità se n'anà al Rei e dix-li:

—Senyor, si vostra senyoria me dóna llicència, jo iré per donar compliment al que és estat deliberat; l'excel·lència vostra façà posar en orde tota la gent qui té d'eixir defora.

E lo Rei dix que era molt content. E en l'escura nit lo virtuós ermità mudàs les vestidures que tenia aparellades de moro, e per la porta falsa del castell isqué molt secretament, que per negú no fong vist ne coneget; e posàs dins lo camp dels moros.

E com a ell li paregué hora, llançà les magranes a una part del camp, prop d'una tenda d'un gran capità parent del rei moro, e com fong quasi passada la mitja nit, lo foc fong tan gran e tan espantable que tots n'estaven admirats de les grans flames que llançava. E lo rei e los altres moros, desarmats així com estaven, cuitaren en aquella part on era lo major foc per apagar-lo, e no el pogueren jamés apagar per molta aigua que hi llançassen, ans com més aigua hi llançaven més s'encenia.

Lo virtuós rei d'Anglaterra com véu lo gran foc, armat com estava, ab aquella poca gent que restada li era, isqué de la ciutat e ab gran ànim ferí en los moros, e feien tan gran destrucció d'ells que era cosa d'espant, que no prenien nengú a mercè.

Com lo rei moro véu tan gran foc e tanta gent sua morta, cavalcà sobre un ginet e fugí, e recollí's dins un castell que havia pres, qui havia nom Alimburg, e allí féu-se fort ab tots aquells qui del camp eren campats.

Fong molt admirat ell e tots los altres moros, com eren estats així romputs, car no podien pensar quina era estada la causa de tan gran desbarat, com ells fossen cinquanta vegades més que los cristians. Com los moros foren fugits, los cristians

robaren lo camp dels moros, e fong ja de dia clar, ab grandíssima victòria entraren dins la ciutat.

Lo rei moro, après passats quatre dies, tramès sos ambaixadors ab una llettra de batalla al rei d'Anglaterra, la qual era de la tenor següent.

XIII. Lletra de batalla tramesa per lo rei de la Gran Canària al rei d'Anglaterra.

A tu, rei cristià, qui senyorejaves l'illa d'Anglaterra, dic jo, Abraïm, rei e senyor de la Gran Canària, que si tu vols que aquesta guerra fine entre tu e mi e cesse la mortaldat entre lo teu poble e lo meu, si bé jo en esta illa d'Anglaterra sia més poderós que tu no est, així de viles com de castells com de gent e esforç de cavalleria, car si lo gran Déu t'ha donada victòria sobre la mia gent, jo e los meus l'havem haguda de tu e de tots los teus moltes vegades dins la tua pròpria terra, emperò si tu volràs que no hi haja més escampament de sang, entrem en camp clos rei per rei, sots tals pactes e convinences: que si jo venç a tu, tendràs tota Anglaterra sota la mia potestat e senyoria, e em faràs de traüt dos-cents mília nobles cascun any, e en la festa del gran Sant Joan vestiràs unes robes mies, les quals jo et trametré, e aquell dia t'hages a trobar en l'una d'aquestes quatre ciutats, ço és, en la ciutat de Londres, o de Conturberi, o de Salasberi, o en esta ciutat de Varoic per ço com ací só estat desconfit. E ací vull que es façà la primera festa, e açò serà en memòria e recordació de la victòria que jo hauré haguda de tu; e si fortuna administra que tu sies vencedor, jo me'n tornaré en la mia pròpria terra e tu restaràs ab pau en la tua, e ab gran repòs e tranquilitat tu e tots los teus, e més te restituiré totes les viles e castells que ab la mia pròpria mà victoriosa he guanyat e conquest.

Aquestes paraules no són per vanaglòria ne per menysprear la corona real, mas per ço com Déu és gran e darà a cascú la part que per sos mèrits serà mereixedor.

XIV. Com los ambaixadors del rei de Canària portaren la lletra de batalla al rei d'Anglaterra.

Partiren dos grans cavallers moros del castell d'Alimburg, los quals trametia lo rei de Canària a la ciutat de Varoic per ambaixadors al rei d'Anglaterra, e ans de llur partida trameteren un trompeta a la ciutat per demanar salconduit.

Com lo trompeta fon al portal de la ciutat, les guardes li digueren que s'esperàs un poc e tornarien-li resposta. Una de les guardes anaren prestament al Rei per dir-lo-hi; lo Rei, hagut son consell, dix a la guarda que el deixassen entrar. Com lo trompeta fonge dins la ciutat, lo comte de Salasberi parlà ab ell e dix-li:

—Trompeta, jo us dic de part de la majestat del senyor Rei que los ambaixadors poden venir salvament e segura, que no els serà fet negun dan.

E lo Comte donà-li una roba de seda e cent nobles. Lo trompeta se'n tornà molt content, e ans que los ambaixadors vinguessen, l'ermità dix al Rei les següents paraules:

—Senyor, espartem aquests moros de vista: ordene vostra altesa dos grans senyors que isquen al portal per rebre los ambaixadors, e vagen ab molta gent e ben armats, tots en blanc, mas que no porten bacinets al cap, e al portal per guardar aquell estiguen tres-cents hommes així armats com los altres, e faça l'excel·lència vostra emparamentar tots los carrers per on han a passar, e totes les dones e donzelles així velles com jòvens, qui comportar-ho poran, per les finestres e per los terrats posen draps a l'entorn, tan alts que donen a les dones fins als pits, e cascuna d'estes tinga una armadura de cap. E com los ambaixadors passaran, veuran l'arnès lluir, pensaran que tot és gent d'armes. E los tres-cents qui guardaran lo portal, a les espatles, per altres carrers desviats, isquen per les places e cantons, e com los ambaixadors seran passats, facen així com he dit, fins que sien davant l'altesa vostra. E certament ells pendran gran espant, com veuran tanta gent d'armes ab la batalla que han perduda, que no saben

com ne en quina manera; e ara que vegen la molta gent, hauran a creure que socors de moltes gents nos és vengut d'Espanya o de França o d'Alemanya.

Lo Rei tingué per molt bo lo que l'ermità havia dit, e tots los de son consell; e així fons fet. Elegiren al duc de Lencastre e al comte de Salasberi que rebessen los ambaixadors, e ab ells anassen quatre mília hòmens, e cascú d'aquells portàs en lo cap una garlanda de flors. Isqueren fora de la ciutat per recibir los ambaixadors una bona milla. Dix lo duc de Bètafort:

—Digau, pare ermità, puix tantes cerimònies han de fer, los ambaixadors, ¿com trobaran al Rei, vestit o despullat, o armat o desarmat?

—Si ira no hi mesclau en vostres paraules —dix l'ermità—, bona demanda feu, emperò veig lo que signifiquen vostres paraules, que és més inclinació de mal que de bé. Per ço com só vell e ermità, me voleu vituperar en lo consell e davant mon senyor lo Rei: arreglau-vos en vostre parlar; si no, jo us posaré una brida en la boca que us faré parar a cada pas.

En açò, lo Duc se llevà de peus, a mès mans a l'espasa, e dix:

—Si no perquè sou tan vell e portau l'hàbit de Sant Francesc, ab aquesta espasa, la qual és venjadora de paraules injurioses, jo us acurçaria les faldes fins a la mitat de la cinta.

En açò lo Rei se llevà en peus ab molta ira que tenia, e pres al Duc, e llevà-li l'espasa de la mà, e féu-lo posar pres dins una gran torre. E tots los altres senyors que allí eren, pacificaren a l'ermità, segons sa edat e l'hàbit que portava devia perdonar, e ell fons content perdonar. E jamés lo Rei ho admeté, per molts precs e suplicacions que l'ermità e los altres magnats senyors li feren, ans ab un giny lo volia llançar perquè isqués a recibir los ambaixadors.

Estant en aquestes congoixes, portaren nova al Rei com los ambaixadors moros venien, e prestament isqueren los qui eren estats elets, ab tot aquell orde damunt mencionat.

Com los ambaixadors foren davant lo Rei, donaren-li la lletra de batalla ab la creença ensembs, e en presència de tots lo Rei féu llegir la lletra. E l'ermità s'acostà al Rei e dix-li:

—Senyor, vostra alteza accepte la batalla.

Llavors lo Rei dix: —Jo accepte la batalla, segons les condicions que el vostre rei demana.

E pregà als ambaixadors aturassen allí fins en l'endemà, que els daria major resposta; féu-los molt bé aposentar, e donaren-los totes les coses necessàries per a la humanal vida.

Lo Rei aplegà consell general, e en aquell espai que s'ajustaven l'ermità ab altres senyors se n'anà al Rei, agenollà's als seus peus, e besà-li la mà e lo peu, e ab grandíssima humilitat lo suplicà que fos de sa mercè, li volgués donar les claus de la torre perquè pogués traure lo Duc, per ço com lo Rei les tenia ben guardades. E tantes foren les suplicacions de l'ermità, ab los altres senyors que li ajudaren, que al Rei fon forçat donar-les-hi. E l'ermità ab altres anaren a la torre on estava pres lo Duc, e allí trobaren un frare qui l'oia de confessió, car certament ell se tenia per mort, e com sentí obrir la porta, pres tan gran alteració que pensà eixir de seny, pensant que el volien traure per fer-ne justícia.

Com l'ermità lo véu, dix-li:

—Senyor Duc, si vós haveu a mi algunes paraules injurioses, e jo a vós, en gràcia e mercè vos demane que em perdoneu, que jo de molt bona voluntat vos perdone.

Com la pau fon feta, tornaren tots al consell, on era lo Rei e tots los ducs, comtes e marquesos, e tornaren llegir la lletra del rei moro. E per quant lo Rei e tots los altres amaven e reverien a l'ermità, e veien que era home de santa vida, e mostrava molt saber en l'art de la cavalleria, e destre, segons lo seu parlar, en les armes, per tots foren dades les veus que ell primer parlàs; lo qual féu principi a semblant parlar.

XV. Com per tots los del consell fon deliberat que l'ermità digués primer son vot sobre la lletra de batalla que tramès lo rei de la Gran Canària al rei d'Anglaterra.

—Puix ab dret natural la raó em força obeir als manaments de vostra excel·lència, mon senyor, e en mostra de mon poc saber e no avisat entendre, no perjudicant les senyories d'aquests magnàims senyors, me manau que jo parle primer en aquest negoci, jo us diré lo que a mi par, per bé que jo conega no ésser digne de parlar en semblants fets, com jo sia home qui sé molt poc en l'exercici de les armes; emperò no oblidant-me que proteste e demane vènia e perdó, així a mon senyor lo Rei com a tots los altres, que si diré algunes coses que no sien ben dites, vos plàcia corregir-les e no vagen en compte de res, com isquen d'home criat en ermitatge, havent més notícia de bèsties feres que no d'armes, emperò, dic, senyor, a vostra altesa, per satisfer a la lletra del Gran moro, que diu que a tota sa requesta se vol combatre amb la senyoria vostra cos per cos, e puix acceptada haveu la batalla així com bon rei e virtuós deu fer, no tement los perills de la mort, só de parer que més val al rei mort sobtada que no ésser rei envergonyit; e considerant com lo rei moro sia home fortíssim e de gran ànim, e diu en la sua lletra que rei per rei vol fer la batalla, tendria per bo que la senyoria vostra, per salvar la promesa fe, e per quant Nostre Senyor Déu, qui és jutge e coneixedor de veritat, com a ell no li sia res amagat, que l'hajam tot de nostra par, no façam cosa neguna ab engan, si victòria volem haver de nostres enemies; e com siam certs de la indisposició de mon senyor lo Rei, qui és molt jove, e de dèbil complexió e visca malaltís, encara que tinga l'ànim de virtuós cavaller, no seria cosa condecent ne justa que ell entràs en camp clos ab un tan fortíssim home com és lo rei moro, mas lo duc de Lencastre, qui és oncle de mon senyor lo Rei, emprenga de fer aquesta batalla, e lo senyor Rei se despulle del ceptre e

de la corona real, per çò que la Gran moro no sia decebut que es combata ab rei.

Acabant l'ermità les darreres síl·labes de ses paraules, se llevaren tres ducs moguts d'extrema ira, çò és: lo duc de Clòceste, lo duc de Bètafort e lo duc d'Atzètera, e ab grans crits començaren a dir que no volien consentir que lo duc de Lencastre entràs en la batalla e fos alçat per rei, com cascú d'ells era més acostat parent del Rei, e a qui era més lícit de fer la batalla que no era lo duc de Lencastre.

Lo Rei no comportà que més parlassen, sinó que ab forçada veu féu principi a semblants paraules.

XVI. Les raons que lo rei d'Anglaterra fa en lo consell ab los seus cavallers per entrar en la batalla ab lo rei de la Gran Canària, e lo que ells li repliquen.

—Justa cosa és que tan desordenada demanda no sia oïda. Millor fóra que ab dubtoses paraules temptat haguésseu ma volentat; perquè a mi no plau ni vull que negú de tots vosaltres entre per a mi en la batalla: puix jo l'he acceptada, jo tot sol la vull portar a fi.

Llevà's un gran baró e dix semblants paraules:

—Senyor, perdon-me l'excel·lència vostra del que diré, car lo que vostra altesa diu jamés per nosaltres vos serà consentit. Per bé que Nostre Senyor Déu vos haja dat lo voler, vos ha llevat lo poder, per quant tots nosaltres coneixem que l'altesa vostra no és hàbil per a tan fort e tan dura batalla com és aquesta; regisca's la senyoria vostra a consell e voluntat de tots nosaltres, car si nosaltres coneixíem la vostra virtuosa persona ésser disposta per a tal mester, de bon gran haguérem adherit al que l'altesa vostra hagués manat.

E tots los altres barons e cavallers lloaren lo que aquest baró havia dit.

—Puix així és que a vosaltres, fidelíssims vassalls e súbdits meus —dix lo Rei—, no plau, e coneixeu en mi que no só dispost per a combatre lo rei moro, jo us regracie la molta amor que em mostrau tenir, e disponc de mi enseguint la volentat de tots vosaltres. Emperò jo vull e man que no sia negú, sots pena de la vida, que tinga tant atreviment que diga que farà per mi la batalla, sinó lo que jo elegiré; e aquell vull que sia per mi i en lloc meu, e en aquell renunciaré la corona, lo regne e lo ceptre real.

Respongueren tots que eren contents. Après lo Rei féu principi a tal parlar.

XVII. Com lo rei d'Anglaterra, ab voluntat de tots sos barons e cavallers, renuncià lo regne, la corona e lo ceptre a l'ermità, que fes la batalla e entràs en camp clos ab lo rei de la Gran Canària.

—Així acostuma afalagar la iniqua fortuna, quan del tot vol destruir al qui engana, que de la sua adversitat alguna part no mostra, perquè aquell a qui prospera contra ella no s'arme. ¡Oh gran infortuni, que els molt prosperats en la més alta fortuna accompanya, que no tenint experiència d'adversitat alguna los pocs dans majors estimen e los grans sostenir no poden! E per çó, ducs, comtes e marquesos, e tots los altres súbdits fidelíssims meus, vull manifestar que, puix a la divina Providència és estat plasent que m'ha privat de la força e corporal sanitat, e tots vosaltres me dieu e afermau jo no ésser suficient per entrar en camp clos, volent enseguir a la molta amor e bona voluntat de tots vosaltres, jo done mon lloc, lo ceptre e la corona real, e despull-me de tota ma senyoria, e done-la de bon grat, no constret ni forçat ni ab pactes ni convinences, al meu amat pare ermità, qui ací present és.

Despullà's les seues robes e dix semblants paraules:

—Així com jo em despulle aquestes vestidures reals, e les vist e pose sobre lo pare ermità, així em despulle de tot lo meu regne e senyoria, donant e revestint-lo sobre lo pare ermità, e

prec-lo que li plàcia d'acceptar-ho e que façà la batalla per mi ab lo rei moro.

Com l'ermità oí dir semblants paraules al Rei, llevà's molt prest per voler parlar, e tots los grans senyors que allí eren d'un acord se llevaren e tingueren tan a prop a l'ermità que jamés lo lleixaren parlar; ans li despullaren l'hàbit que vestia e feren-li vestir les robes reals. E lo Rei renuncià tota la sua senyoria sobre l'ermità ab acte de notari, en presència de tot lo consell e ab consentiment de tots los barons. E vistes per lo Rei ermità les pregàries de tots los del consell, acceptà lo regne e la batalla, e prestament demanà que li portassen unes armes que li vinguessen bé. Portaren-li'n moltes, emperò de totes quantes li'n portaren no n'hi hagué nengunes que li vinguessen bé al plaer seu.

—Per la mia fe —dix lo Rei ermità—, per açò no restarà la batalla, encara que hi sabés entrar en camisa. E prec-vos, senyors —dix lo Rei ermità—, vos plàcia voler anar a la Comtessa, e pregau-la molt carament que per la sua molta virtut e bondat me vulla prestar les armes de son marit En Guillem de Varoic, aquelles ab què ell acostumava entrar en les batalles.

Com la Comtessa véu venir tants ducs, comtes e marquesos, e tot lo consell del Rei, e oït lo perquè venien, respòs la virtuosa Comtessa e dix que era molt contenta, e donà'l's unes armes que no valien molt. Lo Rei com les véu dix:

—No són aquestes les que jo demane, car altres n'hi ha que són molt millors.

E tots los barons tornaren altra volta a la Comtessa e demanaren-li les altres armes, e la Comtessa los dix que no n'hi havia altres. Cobrada la resposta, lo Rei dix:

—Senyors e germans meus, anem-hi tots així com estam; ensajarem nostra ventura.

Com tots foren davant la Comtessa, dix lo Rei:

—Senyora Comtessa, per vostra gran bondat e gentilesa vos prec me vullau prestar les armes qui eren de vostre marit En Guillem de Varoic.

—Senyor —dix la Comtessa—, així Déu me prest aquest fill, que altre bé en aquest món no tinc, com ja les vos he trameses.

—Veritat és —dix lo Rei—, emperò no són aquelles les quals jo demane; emprestau-me vós aquelles qui estan en lo petit retret de la vostra cambra, les quals són cobertes d'un domàs verd e blanc.

Dix la Comtessa, qui donà de genolls en terra:

—Senyor, en gràcia e mercè demane a vostra senyoria que em vulla fer certa de vostre nom e com coneixieu vós a mon senyor lo comte Guillem de Varoic.

XVIII. La resposta que lo Rei ermità féu a la comtessa de Varoic, com lo suplicà que li fes mercè de dir-li son nom ni quina amistat havia tenguda ab son marit lo comte Guillem de Varoic, e lo que ell li respongué, recitant-li les batalles de la ciutat de Roam, e dels seus actes.

—Comtessa —dix lo Rei ermità—, no és ara temps ne hora per a poder-vos manifestar lo meu nom, car en altres coses més necessàries e útils per a tots tinc d'entendre; per què us prec que em vullau prestar les armes que us he demanades, e açò us hauré a gràcia singular.

—Senyor —dix la comtessa—, jo de bon grat só contenta de prestar-les a vostra altesa; mas, si Déu vos done bona victòria del rei moro, me façau gràcia que, puix lo vostre nom no puc saber, almenys que em diga vostra senyoria quina coneixença e amistat ha tenguda ab mon marit.

Respòs lo Rei:

—Senyora, puix tant me forçau e voleu que us ho diga, jo só content per lo molt merèixer vostre. Bé sou en record d'aquella gran batalla que vostre marit vencé al rei de França en la ciutat

de Roam. Vostre marit era capità major de la ciutat, e venc lo rei de França ab seixanta mília combatents entre de peu e de cavall, e vostre marit Guillem de Varoic isqué ab poca gent de la ciutat, e lleixà los portals molt ben proveïts; e al cap del pont féu-s'hi un bell fet d'armes, de què moriren dels francesos en lo pont, ab los qui caigueren en la ribera, passats cinc mília hòmens. E vostre marit retragué's devers la ciutat, e tots los de Picardia passaren un pas e pensaren pendre la ciutat, si no per Guillem de Varoic, qui es féu fort a la porta. E plegà lo Rei ab tot son poder, e féu allí un singular fet d'armes, en tant que vostre marit se n'entrà, e molts francesos ab ell ensembs. E aquells qui guardaven les torres del portal de la ciutat deixaren caure la porta caladissa com veren que ja n'hi havia prou de francesos, e lo Rei restà defora. Com Guillem de Varoic hagué destrossada tota la gent, e posats en forts presons, e véu que lo rei de França combatia la ciutat ab gran esforç per pendre-la, vostre marit, lo Comte, isqué per altra porta de la ciutat e ferí en aquell lloc on era lo rei de França. E los de la ciutat isqueren també, e lo Rei fons ferit de dos nafres, e mataren-li lo cavall; e un cavaller dels seus, qui véu tan malament nafrat lo Rei, e estava a peu, davallà del seu cavall e féu-hi pujar lo Rei a cavall, e fon-li forçat que se n'anàs, e la batalla fon perduda. Comtessa, sou en record com après pocs dies passats vostre marit venc en aquest regne per manament del senyor Rei, e ab quanta d'honor fon rebut per lo Rei e per tots los del regne, e romperen-li un tros del mur, car no consentiren que entràs per porta neguna, e anava sobre un carro emparamentat de draps de brocat e los cavalls qui tiraven lo carro anaven ab paraments de seda, e ell anava tot sol sobre lo carro, armat tot en blanc ab l'espasa nua en la mà. Après vengueren en esta vostra ciutat de Varoic, e ací estigueren per alguns dies, e jo contínuament fui en sa companyia e en les guerres fom frares d'armes.

No tardà gran espai que la Comtessa féu principi a tal parlar.

XIX. Raons que fa la Comtessa al Rei ermità com li demanà en gràcia que li prestàs les armes de son marit lo comte Guillem de Varoic; e com ordenà la batalla per entrar en camp clos ab lo rei moro, del qual guanyà gloriosa victòria.

—Ab alegria de goig inefable, senyor, me record que és veritat tot lo que la senyoria vostra m'ha dit; e reste molt aconsolada com oig recitar los singulars actes del meu virtuós marit e senyor, que jo en extrem amava e en grandíssima estima tenia, com aquell qui era digne de fama gloriosa e mereixedor de real corona per les sues virtuts insignes. Mas la fortuna m'és estada molt adversa, qui em fa viure adolorida, que el m'ha llevat davant los meus ulls. E des que de mi es partí no sé què són bons dies ni menys bones nits: entre les unes coses e altres, tots los dies me són de passió. E d'açò no vull més parlar per no enutjar l'altesa vostra; sol vos deman, en gràcia e mercè, me vulla perdonar la senyoria vostra com en lo temps de vostre ermitatge jo no fiu per l'altesa vostra lo que bé haguera pogut fer; e si jo hagués sabut la germandat que havíeu tenguda ab mon senyor Guillem de Varoic, jo us haguera feta molt més honor e donat de mos béns més que fet no he.

Molt fon content lo Rei de les paraules de la virtuosa Comtessa.

—Lla on no ha erra no fretura demanar perdó. Vostres virtuts són tantes que no es porien recitar, ni jo no us bastaria a fer les gràcies del que us só obligat. Sol vos prec, per la vostra gran virtut e gentilesa, que les armes que us he demanades me vullau prestar.

E prestament la Comtessa li féu traure unes altres armes qui eren cobertes de brocat blau. Com lo Rei les véu, dix:

—Senyora Comtessa, icom teniu ben guardades les armes de vostre marit! Per molt que aquests senyors e jo vos hajam pregada, no les nos haveu volgudes prestar. Aquestes són les

que Guillem de Varoic entrava en los torneigs; aquelles que jo demane estan penjades dins lo vostre retret, qui són cobertes d'un domàs blanc e verd, ab un lleó d'or coronat, e ab aquelles sé jo bé que ell entrava en les molt cruels batalles. E si vós, senyora Comtessa, enuig no hi prenieu que jo entràs dins lo retret, a mon parer, jo les trobaria.

—iAi trista —dix la Comtessa—, par que tota vostra vida siau criat en esta casa! Bé porà entrar la senyoria vostra, e mire e prenga tot lo que millor li parega.

Vent lo Rei la sua bona volentat, lo hi regracià, e entraren tot dins lo retret e veren-les allí penjades. Lo Rei les se féu dar e féu-les adobar de tot lo que necessari era.

La batalla fon concertada per a l'endemà, e en la nit lo Rei se n'anà a l'església major e allí estigué tota la nit agenollat davant l'altar de la sacratíssima Mare de Déu, senyora nostra, ab totes ses armes qui estaven sobre l'altar. Com fon dia clar, oí missa ab gran devoció; acabada la missa, se féu armar dins l'eglésia, e menjà d'una perdiu, per ço que natura s'esforçàs un poc. Aprés isqué al camp, e totes les dones e donzelles isqueren de la ciutat descalces, les donzelles en cabells, fent professó, suplicant a la Divina Majestat e a la sacratíssima Mare de Déu Jesús que donàs victòria al llur Rei contra lo rei moro.

Com lo Rei ermità fons dins lo camp, venc lo rei moro ab tot son poder de peu e de cavall, e entrà en lo camp ab ànimo de virtuós cavaller. E tots los moros pujaren alt en un tossal per mirar la batalla, e los cristians estigueren prop de la ciutat. Lo Rei ermità portava una llança ab lo ferro ben esmolat e una pavesina en lo braç, l'espasa e un punyal; lo rei moro portava un arc de fletxa, espasa e al cap una cervellera ab moltes tovalloles embolicades.

Com los dos animosos reis foren dins lo camp, la u anà devers l'altre ab molt gran ànimo. Lo rei moro tirà prestament una fletxa e donà-li en lo mig de la pavesina, e passà-la-hi de clar ensems ab lo braç, qui no s'hi pogué aturar, e prestament li'n tornà a tirar altra, e donà-li enmig de la cuixa, ab l'arnès

que portava: la fletxa no pogué passar del tot e feia-li molt d'empatx al passejar que feia; ell fon ferit de dues nafres ans que acostar s'hi pogués, e tirà-li la llança com fon prop d'ell. E lo rei moro era molt destre en les armes, e ab lo seu arc, com véu venir la llança, rebaté-la e féu-la anar lluny de si més de deu passes. En açò lo Rei ermità se fong tan acostat a ell que no el lleixà més tirar. Com li fong quasi que ab la mà lo podia tocar, dix en alt, cridant: —Ajuda'm, Déu, e vinga tota la morisma contra mi!

Com lo rei moro véu l'altre tan prop de si e no podia tirar ab l'arc, tingué's per perdut.

Com lo Rei ermità hagué tirada la llança, prestament més mans a l'espasa e acostà's tant com pogué a ell e donà-li un gran colp sobre lo cap, emperò no li féu gran mal, tantes eren les tovalloles que portava. E lo rei moro ab l'arc defenia's e rebatia-li molts colps, en tant que el Rei ermità li tirà un gran colp que li tallà lo braç, e mès-li l'espasa tota dins lo costat, e fon forçat al rei moro que caigués en terra; e tan prestament com pogué lo Rei ermità li tallà la testa, pres la llança e mès la testa en la punta, e ab aquella victòria lo Rei se'n tornà dins la ciutat.

Pensau ab quanta alegria estaven los cristians, dones e donzelles, pensant com eren ja fora de captivitat. Com lo Rei fon dins la ciutat, feren venir los metges e curaren les nafres del Rei.

Lo dia següent, de matí, lo Rei tingué son consell en la cambra on jaïa, e fon deliberat que trametessen dos cavallers per ambaixadors als moros, dient-los que volguessen observar les convinences per ells promeses e jurades per tots ells, e se'n podien anar salvament e segura, ab tots llurs navilis, robes, joies, en ses pròpies terres, sens que per nengú del regne no els serà fet mal ne dan.

Com los ambaixadors foren elets, trameteren un trompeta per salconduit. Los moros foren contents de dar lo salconduit tan bastant com lo volgueren. Los ambaixadors partiren; com

foren junts ab los moros explicaren llur ambaixada. Feren-los ben aposentar e pregaren-los que esperassen la resposta. E açò digueren per fer-los una gran maldat, car tornaren en major malícia per la molta dolor que tenien de la mort de llur rei.

Entre ells fong molt gran alteració a qui farien rei. Los uns volien que fos Cale ben Cale, los altres volien que fos Aduqueperec, cosí germà del mort rei. Feta l'elecció per ells de Cale ben Cale, per ço com era bon cavaller e valentíssim, de continent que l'hagueren alçat rei manà que prenguessen los ambaixadors e tots los qui eren venguts ab ells, e féu-los matar. Llevaren-los a tots les testes e posaren-les dins una sàrria, e ab un ase les trameteren devers la ciutat. Les guardes qui estaven en les torres de la ciutat veren dos ginets ab l'ase que feien anar; com foren prop de la ciutat desempararen l'ase e tornaren-se'n molt corrent. Lo capità de les guardes véu lo cas, manà a deu hòmens a cavall que anassen a veure quin cas era aquell; com ho hagueren vist, no volgueren ésser eixits per a veure un tan nefandíssim cas, ne tan gran perdició; e prestament ho anaren a dir al Rei e a tot lo consell. Com lo Rei sabé tal novitat, posat fong en gran admiració e dix semblants paraules.

XX. Lo vot solemne que lo Rei ermità féu, estant nafrat per lo rei de la Gran Canària

—Jo he oferta la mia persona en perillosa conquesta, e açò perquè eternament ma fama revisca, car estime morts lo jorn primer de llur naixença aquells qui, en tenebres d'escura vida, així callat ocios viure passen; que ans d'aquest món los implacables fats los transporten que a coneixença d'algú lo seu viure previnga, essent menys que pedres o arbres, los quals, per útils proprietats e suavitat de fruits delitosos, los vivints en gran estima colen. E aquells estime gloriosament viure, los quals ab estrenuïtat d'ànim, morint sens jamés poder morir, en segura vida, ab serenitat de gloriosa fama eternalment reviuen. ¡Oh infels crudelíssims e de poca fe, car no podeu donar lo que no teniu! Ara ja faç vot solemne, així nafrat com

estic, de jamés entrar dins casa coberta, si no és església per oir missa, fins a tant que jo haja llançat tota aquesta morisma fora de tot lo regne.

E prestament se féu dar la roba e llevà's del llit, e féu tocar les trompetes; e lo primer qui isqué fora de la ciutat fon lo Rei, e féu fer crida que tots quants fossen d'onze anys ensús e de setanta en avall, sots pena de la vida, tots l'haguessen a seguir. E aquell dia atendaren-se en aquell lloc on los moros eren estats vençuts, e en aquell cas lo Rei féu traure molta artelleria necessària per a la guerra.

Com la virtuosa Comtessa sabé que lo Rei tal crida feta fer havia, e tota la gent lo seguia que fossen d'onze anys ensús, fons molt atribulada, coneixent que son fill era comprès en aquella, e era forçat d'anar-hi, e ab gran cuita, a peu, ella anà on era lo Rei e donant dels genolls en la dura terra, ab veu piadosa féu principi a paraules de semblant estil:

—A vós, Rei prudentíssim, antic en benaventurada vida, a la vostra santedat mèritament s'esguarda haver pietat e compassió de les personnes afigides; per què jo, adolorida Comtessa, vinc a la vostra excel·lència a suplicar que així com sou misericordiós e ple de tota bondat e virtut, que hajau pietat de mi, com no tinga en aquest món altre bé sinó aquest fill, qui és de tan poca edat, que en res no us pot ajudar; e sia de vostra mercè ésser en record de la gran amistat, amor e confederació del meu virtuós marit, ab lo qual vostra altesa ha tenguda tanta amistat en lo temps de les guerres e batalles; e reduesc a la memòria de la senyoria vostra aquelles almoines e caritats que en lo temps del vostre ermitatge jo us feia dar; que us plàcia obeir als meus designs e suplicacions, ço és, que em vullau lleixar mon fill, qui és orfe de pare, e jo no tinc altre bé ab qui em puga aconsolar sinó ab aquest miserable de fill. Doncs, senyor, puix sou pare de misericòrdia e de pietat, obtinga de la mercè vostra aquesta tan alta gràcia, per qui jo e mon fill per a sempre restem obligats a la senyoria vostra.

Lo Rei conegué la desordenada voluntat de la Comtessa, e no tardà de fer-li tal resposta.

XXI. Com lo rei ermità s'excusà que no volgué lleixar a la Comtessa son fill.

—Molt vos desitjara obeir, senyora Comtessa, si la vostra demanda fos honorosa e justa, com l'honor e estima de vostre fill jo tinc per mia; car sabuda cosa és que los hòmens han d'exercitar les armes e han a saber la pràctica de la guerra e lo gentil estil que aquest benaventurat orde de cavalleria té, e és deguda cosa e de bona consuetud que los hòmens d'honor en gran joventut deuen principiar les armes, car en aquella edat aprenen molt millor que els altres, així en batalles de camp clos com en guerres guerrejades. E per quant aquest és ara en la millor edat del món per veure e sentir les honors grandíssimes que els cavallers aconsegueixen en semblants fets exercint virtuosos actes, per què jo vull portar en ma companyia e tenir-lo en compte e estima de fill, e jo fer-li he tota aquella honor que em serà possible, per amor de son pare e per contemplació vostra. ¡Oh quina glòria és per a la mare tenir fill jove e dispost que es sia trobat e es trobe en semblants batalles dignes de gloriosa fama! E per ço és de necessitat que vinga ell ab mi, e jo demà fer-l'he cavaller per ço que ell puga emitir als virtuosos actes de son pare Guillem de Varoic; e si ara hi va, tots los bons cavallers lo tindran per millor, e jo, qui tant he amat a son pare en vida, també lo dec amar en la mort, car en aquest món jamés portí més voluntat e amor a home nengú com a vostre marit, e ara en lloc seu vull amar e honrar a son fill, per ço com a present altre bé no li puc fer. Per què us prec e us consell, virtuosa Comtessa, que us ne torneu dins la vostra ciutat, e que em deixeu ací vostre fill.

—Per ma fe —dix la Comtessa—, senyor, vostre consell no em par bo ni bell per a mi. ¿Vol-me dar entendre vostra senyoria que aquesta art de cavalleria és benaventurada? Ans vos dic que és prou desaventurada, dolorosa, trista e de mal servir. Sí: ¿voleu major experiència que de vostra senyoria? Car ahir éreu

sa e alegre, e ara vos veig prou trist, coixo e malalt, ie trists d'aquells que hi deixen les personnes! E açò és lo que em fa a mi dubtar del meu fill, car si jo era certa que no morís en les batalles o no fos nafrat, bé seria contenta anàs ab la senyoria vostra; mas, ¿qui és aquell qui m'assegura los dubtes de les batalles? Que la mia ànima tremola d'extrema dolor, car lo seu ànim és alt e generós que voldrà emitir los virtuosos actes de son pare. Senyor, jo sé que són molt grans los perills de les batalles e per ço la mia ànima repòs no pot haver; lo millor consell per a mi és que l'altesa vostra me done mon fill, e vosaltres feu la batalla.

Lo Rei ab gran afabilitat dix:

—Totes coses estan bé en boca de dona. Senyora Comtessa, no vullau en va despendre vostres paraules; anau ab la pau de Nostre Senyor, e tornau-vos-ne dins la vostra ciutat, que res no acabaríeu.

Los parents de la Comtessa e de son fill la pregaren se'n tornàs e deixàs allí son fill, puix lo Rei ne prenia càrrec. Com ella véu que més no s'hi podia fer, dix plorant.

XXII. Lamentació que féu la Comtessa com hagué lleixat lo fill.

—¡Oh cosa desraonable, si dir-se pot, que la gravitat de les mies dolors a totes les altres avancen! ¡Oh doloroses llàgrimes, qui la destrucció e misèria mia representen: transportau los oïnts entristits en la presència de la mia gran pèrdua; no consentissen sinó ab gemecs, tristors e sospirs e sanglots ésser oïdes! Aquestes són dolors de mare qui no té sinó un fill, e aquell per força li és llevat oferint-lo a la cruel, espantable e dolorosa mort ab senyals de molta amistat e amor. ¡Oh mare, semblant a ovella fecunda, qui has parit lo fill per a ésser mort e trossejat en la cruel batalla! Mas, ¿què m'aprofita dolre sobre cas inremesiable, puix lo Rei no pot haver pietat de mi ni de mon fill?

Lo Rei, mogut de compassió de les adolorides paraules e lamentacions de la Comtessa, corrent dels seus ulls espesses llàgrimes, apartà's un poc e dix als parents de la Comtessa que la portassen a la ciutat. Dos cavallers qui parents eren de la mare e del fill llevaren l'adolorida Comtessa de terra, e en braços la portaren fins al portal de la ciutat, aconhortant-la en la millor manera que podien.

—Bé us pensau vossaltres —dix la Comtessa— aconhortar la mia grandíssima dolor, car com més paraules me dieu de consolació, més me turmentau e major pena sent la mia atribulada ànima. E per aquest sol fill que a mi resta jo só dita mare, e si aquest mor en la batalla, ¿què serà de mi, trista, desaventurada, que hauré perdut marit e fill e tot quant bé tenia en aquest miserable món? ¿E no fóra millor jo fos morta, ans que veure tanta dolor davant los meus ulls, e hagués hagut vida lo meu marit e son fill? ¿Què em valen a mi los béns ni les riqueses, puix só destituïda de tot goig, plaer e consolació e tot mon fet no és sinó abundar en llàgrimes doloroses e viure en contínues lamentacions? Almenys me fes Déu gràcia que pogués atènyer a la verd delitosa riba del gran riu, on, oblidant los meus passats e esdevenidors mals, passàs eterna e reposada vida.

Acabant la Comtessa semblants paraules, lo fill féu principi a tal parlar:

—Senyora, jo us suplic que sia de vostra mercè que no ploreu ni vullau fatigar la vostra virtuosa persona per mi; e jo us bese les mans de la molta extrema amor que en la senyoria vostra tinc coneguda. Mas deveu pensar que só ja en tal edat que dec eixir dejús les ales de ma mare, e só per a portar armes e entrar en batalles pel mostrar de qui só fill ni qui és estat mon pare. Car si serà plasent a la divina Majestat, ell me guardarà de mal e em lleixarà fer tals actes que seran plasents a ell, e l'ànima de mon pare ne serà aconsolada allà on és, e la mercè vostra se n'alegrarà.

Com la Comtessa li oí dir tals paraules, girà's devers sos parents, que la portaven, e dix-los:

—Ara deixau-vos morir per fill nengú! Jo pensava que la voluntat del meu fill fos conforme ab la mia, apartant-se de vosaltres, e s'amagaria per los racons per fugir als perills de les batalles, perquè és de poca edat; e jo veig que ell fa tot lo contrari. Bé és veritat l'exemple vulgar que diu: per natura caça ca.

Com foren al portal de la ciutat, los cavallers prengueren comiat per tornar al camp, lo fill donà dels genolls en la dura terra e besà los peus e les mans e la boca a la mare, e suplicà-la que li volgués donar la sua benedicció; e la Comtessa lo senyà e dix-li:

—Mon fill, Nostre Senyor Déu te vulla tenir en la sua protecció e custòdia e et guarde de tot mal.

E besà'l moltes voltes al departir, e dix la Comtessa:

—Tan trist comiat és aquest per a mi, que altra cosa no em fallia per augmentar la mia misèria.

Com lo fill fosc partit, la Comtessa se n'entrà dins la ciutat, fent molt grans lamentacions, e moltes honrades dones de la ciutat l'accompanyaven aconhortant-la en la millor manera que podien.

XXIII. Com los cavallers qui havien accompanyada la Comtessa se'n tornaren al camp ab lo fill, e recitaren al Rei les lamentacions de la Comtessa.

Dos cavallers se'n tornaren al camp ab lo fill de la Comtessa e feren relació al Rei de tot lo que la Comtessa havia dit ne lo fill, e lo Rei s'alegrà molt de la bona discreció del fill. E aquella nit lo Rei féu molt bé guardar lo camp, que no consentí que negú se desarmàs; e al matí, com lo sol fon eixit, féu regonèixer entorn del seu camp si hi havia gent alguna; après féu tocar les trompetes e féu mudar lo camp envers los moros, quasi mitja

llegua d'allí on ells estaven: atendà's en un gran pla que hi havia, e parades totes les tendes féu refrescar tota la gent. Açò era ja passat lo migdia.

Los moros, que saberen que los cristians eren eixits fora de la ciutat, estigueren molt admirats quina era estada la causa, car poc temps era passat que no tenien atreviment d'eixir sol un pas defora la ciutat, e que ara los venien a cercar. Digueren alguns capitans que açò havia fet la grandíssima cruentat del llur rei Cale ben Cale, qui sobre fe havia fet morir a cruel mort los ambaixadors cristians, e ells havien proveït d'haver gent d'Espanya o de França:

—E per açò nos van cercant, e podeu ésser cert que tants com ne pendran de nosaltres, tots seran tallats a peces menudes.

Parlà u d'aquells ambaixadors qui havia portada una lletra de la concòrdia de la batalla, e dix:

—Ells nos feren molta d'honor, e com fon dins la ciutat vem infinida gent per les torres e per les places, finestres e terrats, que era una gran admiració de veure tanta gent armada, que, per Mafomet, jo arbitrava que devien ésser dos-cents milà combatents. E aquest malvat de rei ha fets fer morir los llurs ambaixadors, sens que no ho mereixien.

Oides per tots los capitans moros les paraules d'aquest ambaixador, reberen informació dels altres moros qui eren entrats ab ell dins la ciutat, e vista la veritat, mataren lo rei Cale ben Cale e alçaren altre per rei. Emperò per tot açò ells s'armaren com si haguessen a dar batalla a vengueren a vista del cristians.

Era ja quasi lo sol baix, emperò deliberaren de pujar-se'n alt en un mont que hi havia prop. Lo Rei ermità, qui véu açò, dix:

—Per la mia fe, ells mostren tenir temor de nosaltres e per ço se'n són pujats tan alt. Ara digau, senyors e germans meus, èvoleu que vençam aquests cruels moros per força d'armes o per aptea de guerres? Car ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu e de la sua sacratíssima Mare, jo us daré vencedors.

Tots digueren:

—Senyor, a difícil cosa tenim nosaltres ésser vencedors si ja la misericòrdia de Nostre Senyor Déu no ens ajuda e la vostra virtut, car com ells han vist lo llur rei mort, han ajustada tota la més gent que han pogut e són en nombre molt més que nosaltres; e per ço tots creem que la pitjor part serà la nostra.

—Oh senyors! —dix lo Rei—, jo us deman en gràcia que no sia d'esmaiars. E com! ¿No haveu vist vosaltres en les batalles los pocs vençre als molts, e los flacs vençre als forts? Parau bé esment en lo que us diré: en les guerres més val aptesa que fortalesa, e per bé que nosaltres siam poca gent e ells molta, ací serà lo gran renom e fama que reportarem per tot lo món, e tots los qui après de nosaltres vendran nos al·legaran en exemple de perpetual glòria; e jo, qui faç ermitana vida, tots quants en aquesta batalla ab mi pendran mort jo els absolu a pena e a culpa. E cascú deu esforçar lo seu ànim en semblants actes e no tembre los perills de la mort, car més val morir com a cristians que no ésser catius en poder d'infels. Doncs, cascú deu fer esforç per bé a fer, e donem la batalla e siam venedors com se vulla que sia, car no serà príncep en lo món qui incriminar-nos puga d'infidelitat ne de poc ànim, que no hajam fet tot lo possible en defendre'ns d'aquests infels enemics nostres, qui ens volien llevar la nostra pròpria terra, e les mullers, fills e filles jutjar a perpetual captivitat.

Acabant lo Rei ermità paraules de tant ànim, lo qui solia ésser Rei ab ànim viril féu principi a tal parlar:

—La tua real e elegant senyoria, afabilíssim pare, m'assegura que los teus virtuosos actes són tals, que clarament manifesten tu qui est. No resta sinó que tu alces la tua poderosa mà ab tallant espasa, puix és la nostra esperança e refugi, e ab la tua victoriosa mà, anem contra los infels; e mana a nosaltres que façam actes que sien de gloriosa recordació, car tots som prests obeir-te e servar los manaments teus. E no és lícit ja a nosaltres tenir pus consell, sinó que, ab armes cruels e venjadors de tanta inhumanitat, ab gran alegria firam contra

nostres enemics, car més val als cavallers bona mort que mala e penosa vida.

Plagueren al Rei ermità les animoses paraules de l'altre Rei, qui solia ésser, e dix en tal forma.

XXIV. Com lo Rei ermità féu vallejar lo seu camp, e tramès a la Comtessa que li trametés dues bòtes de llavor d'espinacs de coure.

—D'inestimable alegria m'alegre jo, mon natural senyor, com vos veig ab tan esforçat ànim de valerós cavaller, e per ço no vull fer més raons, sinó que puix lo poder de Nostre Senyor Déu és a mi dat, e après per l'excel·lència vostra, faça cascú així com jo faré, car ab lo divinal adjutori jo us daré venjança de vostres enemics.

E pres un cabàs en la una mà e una aixada en l'altra, e mèsse primer de tots. E com los grans senyors veren fer tal cosa al Rei, cascú féu així com ell feia.

E ja lo virtuós Rei, de continent que isqué de la ciutat, proveí de totes les coses qui eren necessàries per a la guerra. E entorn del seu palenc féu un gran vall bé una llança d'armes en alt, e duia fins a una gran ribera d'aigua que hi havia, e lleixaren enmig un gran portell que bé cent cinquanta hommes podien passar al colp. A l'altra part cavaren e feren altre gran vall que tenia fins al cap d'una gran penya que hi havia.

Dix lo Rei:

—Puix açò és fet, d'ací fins al dia no hi ha sinó dues hores, anau-vos cuitadament, duc de Clòcestre, e vós, comte de Salasberi, a la Comtessa, que per amor mia e per amor de vosaltres me vulla trametre dues grans bòtes que té d'En Guillem de Varoic, alt en la cambra de les armes, que són plenes de llavor d'espinacs, los quals són tots de coure.

E ells prestament hi anaren, e ab precs e manaments que li feren de part del Rei los hagueren de la Comtessa, si bé estava mal contenta del Rei perquè no li havia volgut donar son fill;

emperò, coneixent la gran necessitat qui la'n constrenyia, fon contenta, per bé que no es pogué estar que no digués:

—Val-me Déu, ¿e què és açò d'aquest Rei de ventura que tant sap en la mia casa? Que no tinc res que d'armes sia o de guerra que tot no ho sàpia. Jo no sé si sap d'adevinar o sia nigromàntic.

Los barons feren carregar en carros les bótes de la llavor dels espinacs e portaren-les al camp. Com foren davant lo Rei, digueren-li tot lo que la Comtessa havia dit, e lo virtuós Rei se pres a riure e ab cara afable los féu molta festa.

Aprés féu portar la llavor dels espinacs en lo portell e llançaren-los per terra, a fi que, com los moros passassen, los se ficassen per los peus; e així fon fet. E més, féu fer molts clots fondos a manera de pous, que com eixissen d'un mal, que donassen en l'altre; e tota la nit los cristians altra cosa no feren.

Com clarejar començà l'alba, los moros feien grans alegries, sonant tabals, trompetes e anafils, e ab multiplicades veus cridaven batalla; e ab aquella alegria del mont baixaren, venint contra la gent cristiana. L'ermità Rei manà que tota la gent sua estigués en terra gitada, fent demostració que dormien; com foren quasi a tret de bombarda, se llevaren tots, mostrant ésser mal destres en la guerra, e començaren ordenar ses batalles. Com los moros foren dins lo portell, dix lo Rei:

—Senyors, en gràcia vos deman que no sia d'esmaiars; voltem l'esquena fengint que fugim.

E los moros, que fugir los veien, cuitaren lo més que pogueren. Com foren dins lo dit portell, que per altra part passar no podien, ficaven-se aquells grans de coure per les soles dels peus. Com lo virtuós Rei ermità véu los moros dins lo portell, féu un poc detenir la gent sua, així com aquell qui era en la guerra e en les armes destre, e véu aturar los moros per les nafres de la llavor dels espinacs, e altres que caïen en los pous, qui eren coberts de rama e dessús terra. Llavors lo Rei ab alta veu se pres a cridar.

XXV. Com lo Rei ermità donà la batalla als moros e fon vencedor.

—¡Oh cavallers dignes d'honor, deixau la vista de la ciutat e girau la cara als enemics de la cristiana fe e nostres; firam ab gran ànim, que la jornada és nostra; donem-los cruel batalla, e no prengam nengú a mercè!

Lo Rei fon lo primer feridor; après, tots los altres. Los moros, qui veren tan bravament ferir los cristians e tots los de més no es podien moure per les grans nafres que tenien, los fon forçat de morir e fon feta molt gran destrucció d'ells. Los qui venien detràs, com veren que los cristians havien feta tan gran destrossa dels moros, sens fer resistència alguna fugiren devers lo castell d'allí on eren partits, e feren-se allí forts.

Lo Rei perseguí l'encalç, matant e degollant tants com aconseguir-ne podien. Lo Rei, fatigat per les nafres que tenia, aturà's un poc; e prengueren un moro molt alt e de desmesurada figura, e lo Rei, après que hagué fet cavaller lo fill de la Comtessa, volgué que matàs aquell moro. E lo fadrí ab gran ànim li donà tants colps ab l'espasa fins que l'hagué mort. Com lo Rei véu mort lo moro, pres al petit infant per los cabells e llançà'l damunt lo moro, e fregà'l fort, que los ulls e la cara tot estava ple de sang, e les mans li féu posar dins les nafres, e així l'enconà en la sang d'aquell moro. Après isqué molt valent cavaller e virtuós de sa persona: tant valgué en son temps, que en una gran part del món no s'hi trobà cavaller que tant valgués.

Com lo bon Rei véu la batalla vençuda anà seguint los moros; e tants com n'aconseguien tots los feien morir. Aquesta fon la més gran desconfita e mortaldat de gents que en aquell temps fos feta, que en espai de deu dies moriren noranta-set milia moros. E lo Rei per les nafres que tenia no podia molt anar; aportaren-li un cavall perquè cavalcàs.

—Verament —dix lo Rei—, no faré. Tots los altres van a peu; que jo anàs a cavall, cosa seria molt desigual.

Anaren a poc pas fins que foren al castell on los moros s'eren fets forts, e aquí pararen lo camp e reposaren aquella nit ab alegria inestimable; e al matí, en l'alba clara, lo Rei féu tocar les trompetes e armà's tota la gent. Lo Rei se vestí la sobrevesta real e mès-se lo primer de tots e donaren un gran combat al castell, a on foren ben servits de ballestes e llances e de canteres que d'alt del castell tiraven; e tant s'esforçà lo Rei, que passà tot sol, que no era negú que ajudar-li pogués.

E lo petit infant, fill de la Comtessa, dix ab grans crits:

—¡Cuitau, cavallers d'honor; cuitem per ajudar al nostre rei e senyor, qui s'és posat en gran perill!

E pres una pavesina petita que un patge li portava, e mès-se dins lo vall per passar lla on lo Rei era. Los altres, qui veren lo petit infant que passava, tots se lleixaren anar al colp per passar a l'altra part, on foren molts cavallers morts e nafrats; emperò l'infant, ab l'ajuda de Nostre Senyor, no pres mal negú.

Com tots foren passats, hagueren foc e molta llenya e posaren foc a la porta del castell, e d'allí posà's en la primera coberta. L'infant se pres a cridar tan alt com pogué e dix:

—¡Oh dones angleses, eixiu defora e tornau en vostra primera llibertat, car vengut és lo dia de la vostra redempció!

Tres-centes nou dones estaven dins lo castell. Com sentiren aquella veu, totes cuitaren a la porta falsa del castell, car a l'altra gran foc s'hi tenia, e totes les dones foren rebudes per los cristians, en les quals hi havia moltes dones d'honor.

Com los moros veren lo gran foc e que tot lo castell se cremava, volien-se dar a presó, e jamés lo valerós Rei ho volgué consentir, sinó que tots morissen a foc e a flama; e los qui eixien de fora del castell prestament eren morts o ab llances los feien tornar dins. Així foren morts e cremats aquell dia vint-e-dos milà moros.

Partí lo Rei ermità del castell ab tota la gent, e anaren per tot lo regne en aquelles parts que los moros preses havien. No trobaren moro nengú que a mercè ells volguessen pendre e

anaren fins al port d'Antona, on trobaren allí totes les fustes e navilis ab què eren venguts, e tots los moros que trobaren en les fustes llançaren en mar e cremaren totes les fustes ab què eren venguts. Aprés lo rei ordenà e féu llei general que qualsevolgués moro qui entràs dins l'illa d'Anglaterra, per quins afers se volgués, que morís sens neguna mercè.

Com hagueren recobrat tot lo regne, lo vot fon complit del Rei, e ab tota la gent se n'entrà dins la ciutat de Varoic. La Comtessa, com sabé que lo Rei venia, ixqué a rebre'l ab totes les dones e donzelles de la ciutat, car hòmens no n'hi havia restats sinó los que eren malalts o nafrats. Com la Comtessa fon prop del Rei donà dels genolls en la dura terra, e totes les altres dones, cridan ab altes veus:

—Bé sia venguda la senyoria del Rei vencedor!

E lo virtuós senyor, ab cara afable, les abraçà a totes d'una en una, e pres la Comtessa per la mà e anaren així parlant fins que foren dins la ciutat, e la Comtessa féu-li infinides gràcies de la molta honor que feta havia a son fill, e aprés les féu a tots los altres grans senyors.

XXVI. Com lo Rei ermità se manifestà a la Comtessa sa muller.

Havent reposat per alguns dies, lo virtuós Rei ermità, puix havia donada fi a la guerra e posat tot lo regne en tranquil·le pau e segur estament, un dia, estant en la sua cambra, deliberà manifestar-se a la Comtessa, muller sua, e a totes les altres gent, perquè pus prest pogués restituir la senyoria al primer Rei e tornàs a fer l'acostumada penitència.

Cridà un seu cambrer e donà-li lo mig anell que havia partit ab la Comtessa com d'ella pres comiat volent anar a la casa santa de Jerusalem, e dix-li:

—Amic, vés a la Comtessa e dóna-li aqueix anell e digues-li semblants paraules.

Lo cambrer anà prestament a la Comtessa, agenollà's davant ella i dix-li:

—Senyora, aquest anell vos trameret aquell qui d'amor infinita vos ha amada e us ama.

La Comtessa pres l'anell e alterà's tota com lo véu e fon posada en fort pensament. Entrà-se'n en la sua cambra molt prestament, e ans que obrís la caixa, agenollà's davant un oratori que tenia en lo petit retret, on era la Mare de Déu, Senyora nostra, e féu principi a tal oració:

—Oh humil Mare de Déu! Senyora misericordiosa, *ab initio et ante saecula* creada *in mente divina*, vós sola fos digna de portar en lo vostre verge ventre nou mesos lo Rei de glòria; feu-me, Senyora, complida gràcia, qui sou complida de totes les gràcies, e per aquella consolació que la vostra sacratíssima ànima hagué per la salutació de l'àngel me vullau aconsolar lo cos e l'ànima, e que us plàcia, Senyora gloriosa, fer que lo vostre preciós Fill me façà gràcia que aquest anell sia del meu virtuós marit, car jo us promet de servir-vos un any complit en la vostra devota casa del Puig de França e donar-hi cent marcs d'argent.

E llevà's de l'oració e obrí una caixa on ella tenia l'altra part de l'anell, ajustà'l s'ab l'altre e véu que totes les armes se mostraven en l'anell e que tot era u. Conegué que era del Comte, son marit, e dix ab molta torbació:

—Digau-me, gentilhom, ¿on és mon senyor lo comte de Varoic? —E lo cambrer entès que ho deia per son fill—. Digau-me per vostra bondat si és estat pres ne cativat per los moros, ne què és estat d'ell que no es sia trobat en les forts batalles ab lo Rei e ab los altres cavallers, car jo crec verdaderament que si ell fos estat en llibertat sua, que no hi haguera fallit. Oh mísera de mi! E feu-me certa on és, que cuitadament hi vull anar.

E volgué eixir fora de la cambra e anava tan torbada e fora de son natural sentiment, que no trobava la porta per on pogués eixir. E açò causava la inestimable alegria que tenia de

la venguda de son marit; e tanta fon la torbació, que perdé los sentiments e caigué en terra esmortida.

Com les sues donzelles la veren en tal punt estar, ab grans crits llançaren doloroses llàgrimes e feren tristes lamentacions. Com lo cambrer véu estar en tal punt a la Comtessa, molt espantat se'n tornà al Rei ab la cara molt alterada. Lo Rei li dix:

—Amic, com véns tal? ¿Quines noves me portes d'allà on t'he tramès?

Lo cambrer donà dels genolls en terra e dix:

—Senyor, per una gran ciutat jo no volguera que vostra senyoria m'hi hagués tramès. Jo no sé l'anell quina mala virtut té, ni si és estat fet per art de nigromància, que l'haja hagut vostra senyoria dels moros, car de continent que la Comtessa lo s'ha més al dit, és caiguda morta en terra. Açò em par cosa de gran admiració la mala proprietat que té.

—Oh Santa Maria val! —dix lo Rei—. ¿E serà veritat que la virtuosa Comtessa sia morta per causa mia?

Lo Rei se llevà de la cadira e prestament anà a la sua cambra, e trobà-la més morta que viva ab tots los metges qui treballaven en la salut sua. E lo Rei, admirat de semblant cosa, pregà als metges que en tot cas del món li donassen socors e no s'hi plangués res, que la Comtessa cobràs la perduda sanitat, e lo virtuós Rei d'aquí jamés se volgué partir fins que fon tornada en son bon record.

E com la Comtessa hagué cobrada la natural coneixença e véu lo marit e Rei, llevà's corrent e agenollà's davant ell per voler-li besar los peus e les mans, mas lo benigne senyor no ho volgué consentir, sinó que la pres del braç, llevà-la de terra e abraçà e besà-la moltes voltes; e en aquella hora donà's a conèixer a tots los senyors del regne e a tot lo poble.

La fama anà per tot lo castell e per tota la ciutat, com lo Rei ermità era lo Comte Guillem de Varoic, e tots los senyors, grans e pocs, dones e donzelles de la ciutat, vengueren a la cambra de la Comtessa per festejar lo Rei e a la novella Reina.

Com lo fill sabé que lo Rei era son pare, cuitadament anà a la cambra, agenollà's als seus peus i besà'l's-hi moltes voltes ab les mans ensems. E tots aquells barons prengueren lo rei e la novella reina e tots ensems anaren a la major església, e aquí feren llaors e gràcies infinides a la divina Bondat, com, per mans d'un tan valentíssim cavaller, Anglaterra era estada lliberada de poder d'infels.

Aprés tornaren al castell ab moltes trompetes e tamborinos, ab gran triümf e alegria. Com foren en la gran sala del castell, la Comtessa suplicà al Rei son marit e a tots quants allí eren volguessen sopar ab ella aquella nit, e cascun dia menjassen allí tant com hi aturarien, e lo Rei e tots los altres lo hi atorgaren e foren contents.

La Comtessa se partí del Rei, e pres totes les dones e donzelles de sa casa e prestament se despullaren, e ben arromangades emparamentaren una gran sala de molts bells draps de ras, tots obrats d'or, de seda e de fil d'argent de molt gran estima. Les altres dones, les unes al rebost, les altres a la cuina, en tant que aquesta virtuosa senyora dins poc espai féu molt noblement adobar de sopar.

Com tot fon prest, tramès a dir al Rei que, tota hora que li fos plasent, que sa senyoria vingués a menjar ab tots los altres. Lo Rei, ab los altres grans senyors, entrà en la gran sala, e com la véu així en orde, ab totes les viandes prestes e lo tinell parat de molt rica veixella d'or e d'argent, dix:

—Si Déu me salve la persona, bé par que la Comtessa ha tengut les mans en tot, com ella sia la més diligent dona del món.

Lo virtuós Rei manà que primer de tots se sigués l'altre Rei, qui solia ésser; après féu seure la Comtessa sa muller, après sigué lo Rei ermità, après seien los altres ducs, segons per orde venien; après en altres taules foren col·locats los marquesos, comtes, nobles e cavallers; tots foren molt ben servits de diverses viandes, segons tals senyors eren mereixedors. E tant

com en la ciutat aturaren, contínuament menjaren a despesa sua, e cascun dia s'hi feien molt grans festes.

Passats que foren nou dies, vengueren quatre-cents carros carregats d'or e d'argent, de joies e de coses de gran estima, les quals havien trobat en poder dels moros. Manà lo Rei que aquestes joies, l'or e l'argent fos posat en poder de quatre senyors, e fon acomanat al duc de Clòcestre, al duc de Bètafort, al comte de Salasberi e al comte d'Estàfort.

Fet açò, lo Rei manà per al següent dia consell general. Com tots foren ajustats, lo Rei ermità isqué d'una cambra e entrà en lo consell molt ben abillat, ab roba de brocat rossegant, ab lo mantell de carmesí forrat d'erminis, ab la corona al cap e lo ceptre en la mà, e assegut en lo consell, en presència de tots, féu principi a paraules de semblant estil.

XXVII. Com lo Rei ermità restituí al primer Rei les robes, la corona, lo ceptre e lo regne, e tornà a servir Déu.

—La segura glòria que tenim d'ésser estats victoriosos nos deu molt alegrar e d'aquella devem retribuir infinites gràcies a Nostre Senyor Déu, com totes les gràcies davallen de la sua immensa bondat e misericòrdia, car ab lo seu adjutori havem vençudes totes les batalles e morts tots los nostres enemics e de la cristiana fe, e ab espases nues som estats vencedors e havem venjades les nefandíssimes injúries e dans que ens havien fets, e és venguda tota la llur desferra en nostre poder. Per què jo vull e man que tota aquella sia repartida entre vosaltres; e tots aquells qui són estats nafrats en lo recobrament de castell, vila o ciutat, hagen dues parts; e tots aquells qui seran afollats de qualsevulla de sos membres, que armes no poran portar, aquets tals hagen tres parts; los qui no hauran pres mal negú, hagen una part e l'honor, qui més val. E vós, mon Rei e senyor, bé deu ésser contenta l'altesa vostra de la gràcia que l'omnipotent Déu vos ha feta, que ab ajuda de vostres vassalls hajau cobrada tota l'illa d'Anglaterra e reduïda

en lo primer estament. Per què jo ara, en presència de tots aquests magnànims senyors vos restituesc tot lo regne e la senyoria d'aquell, la corona, lo ceptre e les reals robes, e suplic a la vostra real majestat que les vullau acceptar d'un vostre servidor e vassall.

E de continent les se despullà e tornà's a vestir l'hàbit. Lo Rei e tots los barons lo hi tingueren a molta virtut e gentilesa e feren-li infinites gràcies de la sua grandíssima cortesia. Lo Rei se vestí les robes reals, posà's la corona al cap e lo ceptre en la mà, e pregà molt a l'ermità que li fes tanta gràcia, que volgués aturar en la sua cort, que ell li daria lo Principat de Gales, e que poria tant manar en la sua cort e en lo regne com la sua pròpria persona; e tots los del consell pregaren-lo'n molt. E ell s'excusà dient que no lleixaria lo servir de Déu per les vanitats d'aquest món. Ací es pot contemplar quant era la virtut e singularitat d'aquest cavaller, que podia restar Rei, e son fill après d'ell, e jamés ho volgué fer, si bé sos parents e sa muller lo n'havien molt prenat.

Com lo Rei véu que no volia restar en la sua cort, deliberà fes alguna gràcia al fill, per amor e esguard de premiar al pare, e donà-li la major part del regne de Cornualla, e que es pogués coronar de corona d'acer e no d'altra cosa, e que s'hagués a coronar lo dia dels tres Reis d'Orient e lo dia de Cincogesma. E tots quants eixiren d'ell servaren aquest orde, e hui en dia se coronen de corona d'acer.

Com lo Comte ermità sabé la gràcia que lo Rei havia feta a son fill, anà davant ell, agenollà's als seus peus e besà-li la mà, si bé lo Rei no la hi volia dar, e féu-li infinites gràcies del donatiu que havia fet a son fill. E pres comiat del Rei e de tots los de la cort, los quals lleixà molt adolorits de la sua partida, per ço com tots l'amaven de major amor que a l'altre Rei, e a tot lo poble desplagué molt com havia renunciada la senyoria.

Com l'ermità fon partit del Rei, se n'anà fora de la ciutat, en una sua vila qui distava una llegua de la ciutat, e aquí aturà per alguns dies. Lo Rei ab tot lo consell ordenaren que li fossen

tramesos trenta carros carregats de les millors joies que havien preses dels moros. Com l'ermità véu los carros, dix als qui els portaven:

—Tornau-los a mon senyor, lo Rei, e digau-li que jo no vull sinó l'honor; que lo profit sia d'ell e de tots los altres.

E tornaren-se prestament a la ciutat.

Com lo Rei e los altres senyors saberen que no havia volgut res pendre, tots digueren que aquest era lo més magnànim e virtuós cavaller que jamés fos estat en lo món, e que d'aquesta conquesta no se n'havia portat altra cosa sinó honor, perill e nafres.

Com la virtuosa Comtessa sabé que son marit se n'era anat, desemparà lo castell e no dix res al Rei ne a negú, sinó ab ses dones e donzelles anà on son marit era. Emperò lo Rei e los altres grans senyors pocs dies eren que no anassen a parlar ab l'ermità per haver consell de l'estament del regne e de moltes altres coses.

Un dia, estant parlant lo Rei ab l'ermità, la Comtessa entrà en la cambra, e lo Rei dix-li:

—Senyora, no prengau enuig del que us diré. Vós sou estada causa que jo haja percut lo Comte, vostre marit, al qual jo de bon grat daria la terça part de mon regne e que ell aturàs a la contínua en ma companyia.

—Ai trista! —dix la Comtessa—. ¿E com, senyor, só jo estada causa d'haver la vostra senyoria per mi percut?

—Per ço com sé que ell vos ama sobre totes les coses del món —dix lo Rei—, e si vós l'haguésseu molt precat ell fóra vengut ab mi.

—Per la mia fe, senyor —dix la Comtessa—, jo tinc molt major dubte que no és aqueix, que no perda a vostra senyoria, e a ell que no es pose en algun monestir.

Així passaren entre ells moltes raons. Lo Rei, com li paregué hora, se'n tornà a la ciutat, e dins tres dies lo Rei ab tota la gent fon pres per partir. Lo Comte ermità dix a son fill que se n'anàs

ab lo Rei e que el servís de tot son poder, e que si debats o qüestions venien en lo regne, en nengun cas del món no vengués contra son Rei el senyor.

—Per molts mals e dans que et fes, e dic-te verdaderament que la major infàmia que el cavaller pot haver en aquest món, sí és com ve contra son senyor natural. Posat cas que el Rei te llevàs tots els béns que tens ne pories haver, no vulles venir contra la majestat sua, car així com los lleva, los pot tornar. Hages aquesta doctrina de mi, per moltes injúries que el Rei te faça, així dar-te de mà o de bastó o espasa o qualsevulla altra cosa, que vergonya no et pot fer: bé et poria fer dan en ta persona, mas no vergonya, per ço com és ton Rei e senyor natural. Jo viu, estant en la cort de l'Emperador, un duc vassall e sots la senyoria de l'imperi. Un dia de Nadal, eixint l'Emperador de missa ab infinita gent de ducs, comtes e marquesos e molt noble cavalleria, l'Emperador anava un poc enutjat d'un bisbe qui la missa dita havia, e dix algunes paraules d'ell, e lo duc, per quant era parent e amic del bisbe, volgué satisfer en les paraules que l'Emperador dites havia. L'Emperador en aquell cas no tingué prou paciència, alçà la mà e donà-li un gran bufet. Dix lo duc: "Senyor, açò e molt més pot fer la majestat vostra, per ço com só vostre súbdit hi hauré paciència; e si negun altre rei o emperador en lo menor cabell el meu cap contra ma voluntat me tocàs, jo el ne fera penedir." E per ço, mon fill, te prec tan carament com puc ni sé, contra ton rei no vulles venir.

E així lo hi promès lo fill, de complir tot lo que li manava.

Lo Comte ermità féu molt bé abillar a son fill e a tots los qui ab ell anaven, de joies e robes e bones cavalcadures de cavalls e hacanees, e pres son comiat així del pare com de la mare, e no partí d'allí fins que sabé que lo Rei volia partir.

Com lo Rei fon al portal de la ciutat demanà lo fill del Comte ermità, e jamés se volgué partir del portal fins que fon vengut, e allí a la porta lo féu conestable major de tota Anglaterra.

Lo Rei partí e féu la via de la ciutat de Londres. Com la Comtessa sabé que lo Rei era partit, pregà al Comte que tornassen a la ciutat, e lo Comte fon content e aquí estigueren per espai de cinc mesos. En la fi d'aquells lo Comte pregà a molt a la Comtessa que no se n'enutjàs, que a ell era forçat que havia de complir lo vot que tenia fet de servir Déu en vida ermitana. Dix la Comtessa:

—Senyor, lo meu esperit dies ha estat alterat, havent sentiment de la mia dolor, car no ignorava la mia adolorida ànima que pitjor havia d'ésser la recruada que no la malaltia; almenys vostra mercè faça'm gràcia que vaja ab vós perquè puga servir la vostra virtuosa persona, e farem una ermita ab dos apartaments, ab una església que haurà enmig, e no vull que ab mi estiguen sinó dos dones ancianes e un prevere que ens diga missa.

Tantes raons dix la Comtessa que al Comte fon forçat d'obeir los seus precs. Com la Comtessa véu que de tot s'havia de fer, no volgué que en aquella ermita aturassen on solia estar, mas elegí un altre lloc, lo qual era molt delitós, de gran espessura d'arbres, on havia una molt bella lúcida font que sobre les verds florides herbes ab suau remor corria, e enmig d'aquella delitosa praderia havia un pi de singular bellea, e cascun dia en aquella lúcida font venien a beure totes les bèsties salvatges de tota aquella silva, que era un gran delit de veure-les.

Com l'ermita fon acabada de fer e fon fornida de totes les coses necessàries a la humana vida, lo Comte e la Comtessa havien donat orde en lo regiment de la ciutat e de tot lo comdat, e hagueren col·locades les dones e donzelles de llur casa e volien partir per anar a l'ermitatge, arribà lo comte de Notàrbalam, qui venia ambaixador per lo Rei al Comte e a la Comtessa ab lletra de creença. L'ambaixador pregà molt al Comte e a la Comtessa de part del Rei que li volguesssen fer tanta gràcia que los dos volguesssen anar a la ciutat de Londres, per ço com ell havia contractat matrimoni ab la filla del rei de

França; almenys si ell no podia anar, que la Comtessa no li fallís perquè era de gran necessitat perquè ella rebés la Reina e li mostràs la pràctica e costum d'Anglaterra; e perquè era dona de gran llinatge e de gran discreció, lo Rei li volia fer aquesta honor per lo seu molt merèixer.

Lo Comte ermità respòs en semblant forma:

—Ambaixador, direu a la majestat del senyor Rei que jo fóra molt content que pogués servir l'excel·lència sua, emperò no puc lleixar lo vot que tinc fet de servir a Déu. De la Comtessa, jo só molt content que ella satisfaça per la sua honor e la mia.

La virtuosa Comtessa estimara més restar per servir son marit que no veure les festes; mas com véu la voluntat del Comte son marit e la justa raó que en tal necessitat no devia fallir al Rei, dix que era contenta. Lo Comte ermità pres comiat de tots, ab infinites llàgrimes fon fet llur departiment, e anà-se'n al seu ermitatge, on estigué ab gran repòs per llong temps. E cascun dia, après que havia dites ses hores, venia-se'n davall aquell bell arbre per veure les bèsties qui venien a beure a la lúcida font.

XXVIII. Com lo rei d'Anglaterra se casà ab la filla del rei de França, e en les bodes foren fetes molt grans festes.

Aflaquint de jorn en jorn e deixant-se anar los ànimos ociosos dels cavallers anglesos, molts dies eren passats en pau, tranquil·litat, e repòs folgat havien. Lo virtuós rei d'Anglaterra, perquè a total oci e llanguiment no es sotsmetessen, deliberà, puix havia contractat matrimoni, de fer cridar cort general a fi que s'hi fes gran exercici d'armes. La fama fon divulgada per tots los regnes de cristians, de la grandíssima festa que lo famós Rei preparava.

Seguí's que un gentilhom, de llinatge antic e natural de Bretanya, anant en companyia de molts altres gentilshòmens qui a la gran festa anaven, aturà's més darrer de tots e adormí's sobre el rossí, fatigat del treball del gran camí que fet havia;

son cavall lleixà lo camí e pres per una senda qui dreçava a la delitosa font on l'ermità estava, qui en aquell cas se delitava llegir un llibre qui és nomenat *Arbre de Batalles*, e feia contínuament gràcies, com aquest llibre llegia, a Nostre Senyor Déu de les singulars gràcies que en aquest món havia aconseguides servint l'orde de cavalleria.

Estant així, véu venir per aquell pla un home a cavall e conegué que venia dormint; lleixà's de llegir e no el volgué despertar. Com lo rossí fon davant la font e véu l'aigua, acostàs'hi per voler beure, e perquè tenia la falsa regna en l'arçó de la sella no podia; e tant bascà, que fon forçat al gentilhom que es despertàs. E obrint los ulls, se véu davant un ermità ab molt gran barba, tota blanca, e quasi les vestidures rompudes, e mostrava's flac e descolorit: e açò causava la molta penitència que feia contínuament; e per les moltes llàgremes que els seus ulls destil-laven li eren los ulls molt apoquits. Lo conspecte seu era d'home admirable e de gran santedat.

Lo gentilhom s'admirà de tal visió, emperò, per lo bon sentit que tenia, conegué que devia ésser algun home de santa vida qui s'era allí retret per fer penitència e salvar la sua ànima; e com a home desembolt, prestament descavalcà e féu-li gran reverència. L'ermità lo rebé ab cara afable e assegueren-se en la verd e delitosa praderia. L'ermità féu principi a tal parlar:

—Gentilhom, prec-vos per vostra cortesia e gentilesa que em vullau dir lo vostre nom, e com sou en aquest desert vengut ni per quins negocis.

No tardà gran espai que lo gentilhom respòs ab tal raonament.

XXIX. Com Tirant manifestà son nom e son llinatge a l'ermità.

—Pare reverent, puix a la santedat vostra plau tant saber mon nom, jo só molt content dir-lo-us. A mi dien Tirant lo Blanc, per ço com mon pare fon senyor de la Marca de Tirània, la qual per la mar confronta ab Anglaterra, e ma mare fon filla

del duc de Bretanya e ha nom Blanca; e per ço volgueren que jo fos nomenat Tirant lo Blanc. Fama és per tots los regnes de cristians com lo sereníssim rei d'Anglaterra ha manada celebrar cort general en la ciutat de Londres e ha contractat matrimoni ab la filla del rei de França, qui és la més bellíssima donzella que sia en tota la cristiandat e té moltes singularitats que les altres no tenen; entre les altres ne puc recitar una: trobant-me jo en la cort del rei de França lo dia de Sant Miquel passat, en la ciutat de París, perquè aquell dia era estat fermat lo matrimoni, lo Rei feia gran festa, e lo Rei e la Reina e la Infanta menjaven en una taula los tres, e verdaderament vos puc dir, senyor, que, com la Infanta bevia vi vermelh, que la sua blancor és tan extrema que per la gola li veia passar lo vi, e tots quants hi eren n'estaven admirats. Aprés se diu que lo Rei se vol fer cavaller e aprés farà a tots los altres cavallers qui volran rebre l'orde de la cavalleria. E jo he demanat a reis d'armes e a herauts per què lo Rei no s'era fet cavaller en lo temps de la guerra que tenia ab los moros. Han-me respost que per ço com en totes les batalles que havia hagudes ab los moros era estat vençut fins que venc aquell famós cavaller vencedor de batalles, lo comte Guillem de Varoic, qui prestament destruí tots los moros e li posà tot lo regne en repòs. E més, dien que lo jorn de Sant Joan serà la Reina en la ciutat de Londres e s'hi faran de grans festes qui duraran un any e un dia, e per causa d'açò som partits de Bretanya trenta gentilhomens de nom e d'armes, disposts per a rebre l'orde de cavalleria. E venint jo per lo camí, fon sort que per cansament de mon rossí fui un poc restat atràs per lo gran treball que he sostengut de les grans jornades que he fetes per ço com partí pus tard que negú dels altres; adormí'm anant pensant, e lo meu rossí ha lleixat lo camí real e ha'm portat davant la reverència vostra.

Com l'ermità oí parlar al gentilhom que anava per rebre l'orde de cavalleria, recordant-li l'orde quina cosa és e tot ço que pertany a cavaller, llançà un gran sospir e entrà en gran pensament, essent en record de la grandíssima honor en què

cavalleria l'havia llongament mantengut. Veent Tirant lo pensament en què l'ermità estava, dix les següents paraules.

XXX. Com Tirant demanà a l'ermità en què pensava.

—Reverend pare, plàcia a la vostra santedat fer-me gràcia que em diga quin és lo vostre fort pensament.

Dix l'ermità:

—Amable fill, lo meu pensament és de l'orde de cavalleria e de la gran obligació en què és posat lo cavaller com haja a mantenir l'alt orde de cavalleria.

—Pare reverent —dix Tirant—, suplic a la mercè vostra que em digau si sou cavaller.

—Mon fill —dix l'ermità—, bé ha cinquanta anys que jo rebí l'orde de cavalleria en les parts d'Àfrica, en una gran batalla de moros.

—Senyor e pare de cavalleria —dix Tirant—, sia de vostra mercè dir-me, vós qui tant de temps haveu servit l'orde de cavalleria, com pot hom millor servir aquell orde, com Nostre Senyor l'haja posat en tan alt grau e dignitat.

—E com! —dix l'ermità—, ¿no saps tu qual és la regla e l'orde de cavalleria? ¿E com pots tu demanar cavalleria fins que sàpies l'orde? Car negun cavaller no pot mantenir l'orde si no el sap, e tot lo que pertany a l'orde; e negun cavaller si no sap l'orde de cavalleria no és cavaller, car desordenat cavaller és qui fa altre cavaller e no li sap mostrar los costums que pertanyen a cavaller.

Com Tirant véu que l'ermità lo reprenia ab tan justa causa, alegrà's d'alegria inestimable e ab humil veu féu principi a tal parlar.

XXXI. Com Tirant pregà a l'ermità que li volgués dir quina cosa era l'orde de cavalleria.

—¡Oh quina glòria és per a mi que la divina Bondat m'haja feta tanta gràcia que m'ha fet venir en part que puc ésser instruït del que tant lo meu ànim ha desitjat, e per cavaller tan virtuós e de tanta singularitat, amic de Déu, que après que ha ben servit son orde s'és retret en lo desert, fugint als mundanals negocis del món per servir a son Creador, donant-li compte del temps que ha despès en aquest món sens fruits de bones obres! Perquè, senyor, puc dir a la mercè vostra, com jo só estat en la cort de l'Emperador, del rei de França, de Castella e d'Aragó e em só trobat ab molts cavallers; no oí jamés parlar tan altament de l'orde de cavalleria. E si la mercè vostra no ho prenia a enuig, vos hauria a molta gràcia que em diguésseu quina cosa és l'orde de cavalleria, car prou me sent dispost, e l'ànim que m'hi basta, en complir tot ço que l'orde e la regla de cavalleria manen seguir e observar.

—Mon fill —dix l'ermità—, tot l'orde és en aquest llibre escrit, lo qual jo llig algunes vegades perquè sia en record de la gràcia que Nostre Senyor m'ha feta en aquest món, per ço com honrava e mantenia l'orde de cavalleria de tot mon poder. E així com cavalleria dóna tot ço que pertany a cavaller, així cavaller deu donar totes ses forces a honrar cavalleria.

E l'ermità obrí lo llibre e llegí davant Tirant un capítol en què recitava com fon trobat l'orde de cavalleria ni per quina causa fon ordenat, segons se segueix.

XXXII. Com l'ermità llegí un capítol a Tirant, del llibre nomenat *Arbre de Batalles*.

—Fallint en lo món caritat, llealtat e veritat, començà mala voluntat, injúria e falso, e per ço fon gran error entre lo poble de Déu, e gran confusió. E per ço que Déu sia amat, coneigut, honrat, servit e temut en lo món, en lo principi fon poc estimada justícia per defalliment de caritat, per què fon necessària cosa e condecorant que justícia fos tornada en sa

honor e prosperitat. E per aquesta causa, de tot lo poble foren fets milenars, e de cascun miler fon elet un home més amable e de més afabilitat, més savi, més lleal, més fort, e ab més noble ànimo, ab més virtuts e bones costumes que tots los altres. E aprés, feren cercar de totes les bèsties, qual seria més bella, més corrent e que pogués sostenir major treball, e qual fos més convinent per a la servitud de l'home, e de totes, elegiren lo cavall e donaren-lo a l'home qui fong elet de mil hòmens u, per ço aquell home hagué nom cavaller, com haguessen ajustada la més noble bèstia ab lo més noble home. E seguint l'orde que t'he dit, après que fon poblada Roma per Ròmulus, qui fon lo primer rei de Roma, la qual població fong feta a cinc mília e trenta-un anys après de la creació d'Adam –e de la població de Roma fins a la nativitat de Jesucrist passaren set-cents cinquanta-dos anys–, e perquè fos més nomenada Roma en honor e noblesa, elegí lo dit rei Ròmulus mil hòmens jòvens d'aquells que ell conegué que serien millors en armes, e armà'ls e féu-los cavallers, e posà'ls en dignitats, e donà'ls grans nobleses e que fossen capitans de les altres gents e fossen defenedors de la ciutat; e foren nomenats *miles*, e açò perquè foren mil, tots fets cavallers en un temps.

Com Tirant entès que cavaller és de mil hòmens u elet, en haver més noble ofici que tots los altres hòmens, e hagué compresa la regla e orde de cavalleria, fong posat en gran pensament, e dix:

—Glòria sia dada a tu, Senyor Déu, qui est sobirana Bondat, qui m'has fet venir en part tal, que haja poguda aconseguir vera notícia de l'orde de cavalleria, lo qual llongament he servit ignorant la sua gran noblesa, e l'honor e magnificència en què són posats aquells qui llealment la serveixen. E ara ha molt més augment en mi lo desig e volentat d'ésser cavaller que ans no tenia.

—Amar se deu la tua persona, segons lo meu parer –dix l'ermità–, per les virtuts que de tu tinc conegudes, e per ço coneix tu ésser digne de rebre l'orde de cavalleria. E no penses

tu que en aquell temps fossen fets cavallers tots aquells qui ho volien ésser, ans hi foren triats hòmens forts e ab molta virtut, hòmens lleals e piadosos, perquè fossen escut e defensa de les gents simples, que negú no els fes sobres. E per tal, cové al cavaller sia més animós e més valent que tot altre, perquè puga perseguir los mals, no havent dubte dels perills que els ne puga esdevenir; e d'altra part deu ésser afable e graciós en totes coses, e comunicable a totes gents de qualsevulla condició que sien; perquè gran treball e fatiga és ésser cavaller.

—Doncs, senyor —dix Tirant—, ¿major força e poder deu haver lo cavaller que nengú altre?

—No pas —dix l'ermità—, ans n'hi ha tan poderosos com ells, emperò cavaller deu tenir virtuts que a altre home no pertanyen.

—Per ma fe —dix Tirant—, molt desitge saber què és lo que pertany a cavaller e no a altre home.

—Mon fill —dix l'ermità—, jo vull que sàpies que, així apartat com estic, cascun dia reduesc a la mia memòria los excellents actes, dignes de gloriosa recordació, qui són en aquell benaventurat orde de cavalleria. Lo cavaller fons fet en lo principi per mantenir llealtat e dretura sobre totes coses, e no penses que lo cavaller sia de més alt llinatge eixit que los altres, com tots naturalment siam eixits d'un pare e duna mare.

XXXIII. Com l'ermità llegí a Tirant lo segon capítol.

—Primerament, fon fet cavaller per mantenir e defendre la santa mare Església —dix l'ermità—, e no deu retre mal per mal, ans deu ésser humil e perdonar liberalment an aquells qui l'hauran damnificat, puix vinguen a sa mercè; perquè lo cavaller és tengut defendre l'Església, car altrement seria perduda e tornaria a no-res. E en lo principi del món, segons se llig en la Santa Escriptura, que no era home qui tingués tant atreviment de cavalcar en cavall, fins que foren fets cavallers per subjugar les males gents e foren trobades les armes; puix

foren armats, se tingueren per segurs de tots aquells qui contrastar-los volien. E per çò, mon fill, te diré les armes així ofensives com defensives què signifiquen, e la valor d'aquelles.

Lo cavaller qui les armes porta, no li foren dades sens causa, e són de molt gran significança, que així deu lo cavaller cobrir la santa mare Església, e la deu defendre de tot mal com a fill que li és. E pren experiència d'aquell tan famós cavaller, qui es sabé percaçar molta honor en aquest món e glòria en l'altre, lo nom del qual era Quinto lo Superior, qui fong tramès ambaixador per lo Papa a l'Emperador de Contestinoble, ab dues galeres. Arribà al port de Contestinoble, e eixit en terra en la ciutat, e véu-la que estava molt subjugada per los turcs, e sabé com los turcs feien estables per als cavalls de la major església de la ciutat. E ab poca gent, anà a fer reverència a l'Emperador, e dix semblants paraules: "Senyor, ¿com pot consentir la majestat vostra que aquests turcs, gent de poca estima, hagen a destruir tan singular església com és aquesta, car en tot l'univers no és tal? De què estic admirat com ho podeu consentir, car lo vostre cor deuria plorar gotes de sang." "Cavaller –dix l'Emperador–, a mi no és forçat que puga fer més del possible, car ells són tanta multitud de gent, que tenen quasi tota la ciutat per sua; entren per les cases e fan de les dones e donzelles tot lo que volen, e si negú los diu res, prestament són morts o presos. E per aquesta causa, jo e tots quants som, havem a comportar encara que no vullam." "Oh gent de poc ànim! –dix lo cavaller–, e per temor de morir vos haveu així lleixat senyorejar? Tothom s'arme e deixau fer a mi." "Cavaller –dix l'Emperador–, prec-vos per vostra gentilesa, que no vullau fer novitat neguna, car si ho fèieu seria llançat de tota la senyoria de l'Imperi, car més ame estar en aquesta subjugació ab tots los meus, que no ésser desposseït de tot." Dix Quinto: "¡Oh gent de poc ànim e de poca fe! Bé mostrau ésser mals cristians, que no confiau de l'adjutori divinal. Ara jo faç vot a Déu que lo primer qui parlarà, jo li daré ab aquesta mia tallant espasa un tal colp, que los crits sentiran los qui estan dins l'església." L'Emperador, com lo véu

parlar ab tanta fúria, no gosà més parlar; e lo cavaller se n'anà, e pres aquella poca gent que tenia de les galeres, e entrà dins l'església ab ànimol molt esforçat, agenollà's davant l'altar de la Mare de Déu, Senyora nostra, e féu aquí oració. Estant en l'oració, véu venir molts turcs qui anaven per desfer l'altar major; llevà's cuitadament e demanà qual d'ells era lo capità. Fon-li mostrat que anava per l'església fent fer cambres e estables e altres vils coses. "Diges, capità de mala gent –dix lo cavaller–, ¿per què fas tanta deshonor a la nostra església, qui és casa de Déu? Mana a la tua gent que cessen e tornen totes les coses al primer estat, si no jo, ab la tua pròpria sang e dels teus, pastaré lo morter ab les mies mans e tornaré adobar tot lo que tu has desfet e gastat." "Qui est tu, qui ab tan gran audàcia parles? –dix lo capità–. De quina nació est, e sots quina senyoria estàs?" Lo cavaller respòs ab paraules de semblant estil.

XXXIV. Com l'ambaixador del Papa menaçà al capità del Gran Turc dins Contestinoble.

"Jo só de l'Imperi Romà, ambaixador del Sant Pare, e só vengut per castigar a tu, qui est dissipador de la cristiandat, ab aquesta espasa nua que tinc en la mà, qui és molt cruel, e daré la mort a tots aquells qui volen destruir la casa de Déu." Lo capità respòs en la següent forma: "Cavaller, jo no m'espante pas de les tues menaces, perquè ací tu no em pots fer sobres, com sia de gents molt poderós, mas per quant só informat de les virtuts d'aqueix vostre Sant Pare de la cristiandat, per la reverència e santedat sua ho faré, e no per temor de les tues paraules." E manà lo capità a la sua gent que totes les coses que eren estades desfetes en l'església fossen tornades com de primer estar solien, e prestament fon fet; e molt millor foren tornades que no solien ésser. Partí's lo capità turc de la ciutat de Contestinoble ab tota la sua gent, e promès que de vida sua no enutjaria més a l'Emperador, e lo cavaller féu restituir la senyoria a l'Emperador, lo qual li'n féu infinides gràcies de la sua molta virtut. Pres comiat lo romà cavaller de l'Emperador,

e recollí's en les galeres, e ab pròsper vent se'n tornà en Roma. Lo Sant Pare, sabent que lo seu ambaixador venia ab bon compliment de tot lo per què era anat, féu eixir tots los cardenals e bisbes ab molta cavalleria per rebre'l, e ab gran triümpfo lo portaren davant lo Papa, lo qual lo rebé ab molta amor e benigitat, e donà-li en premi de sos treballs dels seus tresors, que ell e tots los seus ne foren rics. E après la sua mort, li fon feta grandíssima honor, e lo seu cos fon soterrat en l'església de Sant Joan de Lletrà, al peu de l'altar, ab molta solemnitat. Mira, mon fill, aquest cavaller quanta honor adquirí per ésser virtuós. E dir-te he què significa la cuirassa que porta lo cavaller que li guarda tot lo cos. Significa l'Església, que deu ésser tota closa e murada de la defensió del cavaller, qui deu anar contra totes les gents per defendre-la. E així com l'elm ha d'estar en lo més alt lloc del cos, així deu estar més alt l'ànimo per emparar e mantenir lo poble, e no consentir que lo rei ne negun altre los façà mal ni dan. Los avantbraços e manyopes signifiquen que no hi deu trametre a negú, sinó ell mateix hi deu anar; e ab los braços e ab les mans deu defendre l'Església e lo poble qui és bo, e tots aquells qui són de bona vida; e ab los braços e ab les mans deu també punir los malsòmens de mala vida. Los guardabraços signifiquen que lo cavaller deu guardar que los homicides ne nigromàntics no facen mal ne dan a les esglésies. L'arnès de cames significa si lo cavaller sent o sap negú vulla fer dan a l'Església, o infels entrassen per damnificar la cristiandat, si no pot a cavall, a peu hi deu anar a la batalla, per defendre aquella.

—Oh senyor e pare de cavalleria! —dix Tirant—. ¡Quina consolació és per a la mia ànima en jo poder saber los grans secrets que són en aquest tan alt orde de cavalleria! E sia de vostra mercè, puix he sabut la proprietat de les armes defensives, que sàpia la significança de les ofensives, perquè haja notícia d'aquelles. Alegrà's l'ermità de la molta voluntat que véu a Tirant en saber l'orde de cavalleria, al qual responent dix.

XXXV. Com l'ermità dix a Tirant la significació de les armes.

—Lo bon grat que tinc de vós, Tirant, m'obliga en dir-vos ab molta voluntat tot lo que he sabut en l'art de cavalleria. Primerament la llança, que és llarga ab lo ferro agut, significa que el cavaller deu fer tornar atrás tots aquells qui mal ni dan volen fer a l'Església, així com l'Església és llarga, deu fer tant lo cavaller, que ell sia dubtat e temut per tots aquells qui jamés no l'hauran vist; així com la llança és dubtada e temuda per encontre, així deu ésser ell temut. E ab los mals deu ésser molt mal; e ab los bons, ésser lleal e verdader; ab los forts e de mala vida, ésser cruel. La significança de l'espasa és que talla a dues parts, e pot-ne hom fer mal en tres maneres; car hom pot matar e nafrar a dues parts, après ab la punta. E per açò l'espasa és la més noble arma que lo cavaller pot portar e de major dignitat, e per aquesta raó, lo cavaller deu servir en tres guises. La primera defensant l'Església, matant e malmetent totes les gents qui mal volen fer en aquella. E així com la punta de l'espasa forada tot lo que aconsegueix, així lo bon cavaller deu foradar e aconseguir a tots aquells qui mal volen fer a la cristiandat ni a l'Església, no havent-los pietat ni mercè alguna, ans ab l'espasa los deu ferir a totes parts. La correja de l'espasa significa com lo cavaller la's ciny per mig del cos, així deu ésser cenyit de castedat. Lo pom de l'espasa significa lo món, per ço lo cavaller és obligat a defendre la república. La cruera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió per rembre natura humana. Així ho deu fer cascun bon cavaller: deu pendre mort per restauració e conservació de tot lo dessús dit, e si per açò moria, se n'iria la sua ànima dret en paradís. Lo cavall significa lo poble, lo qual lo cavaller deu mantenir en pau e en verdadera justícia, car així com lo cavaller fa son poder de conservar lo cavall quan vol entrar en batalla, que negú no li façà mal, així deu guardar lo poble que negú no li façà sobres. Car lo cavaller deu tenir lo cor dur e fort contra aquells qui són falsos e de poca pietat, e d'altra part deu haver lo cor moll en

haver pietat dels hòmens de bona vida qui són pacífics e lleals, car si lo cavaller ha pietat ni mercè al qui mereix mort, trobant-se administrador de justícia, damna la sua ànima. Los esperons daurats que lo cavaller calça tenen molts significats, car l'or, qui és tan estimat, se met als peus, perquè lo cavaller no deu estimar que per aquell haja de fer tració ne maldat, ne tals actes que defrauden l'honor de cavalleria. Los esperons són aguts perquè puguen fer córrer lo cavall, e signifiquen que lo cavaller deu punxar lo poble per fer-lo virtuós, car un cavaller, virtuós basta a fer-ne molts virtuosos; e d'altra part deu punxar lo mal poble en fer-lo temerós. Lo cavaller qui per or ni per argent deixa de fer de sa honor, menysprea l'orde de cavalleria. En tal cas mereix que tots los reis d'armes, herauts e porsavans facen instància e requesta als bons cavallers, e aquells són tenguts d'anar al rei, e ab gran instància e sol·licitud, tots ensems, si pendre'l poden lo deuen armar de totes armes, tan bé en orde con si devia entrar en batalla o en alguna gran festa, e posar-lo sobre un gran cadafal, perquè tots lo puguen veure. E deuen ésser allí tretze preveres, dient contínuament hores de defunts, així pròpiament com si el tenien allí mort, après, a cascun psalm que dien, llevar-li primer lo bacinet, per ço com és lo pus principal membre del cavaller, ab lo qual ha consentit ab los ulls venir contra l'orde de cavalleria. Après, li deuen llevar la manyopa de la mà dreta, per ço com és ofensiva, car si per or ha difraudat l'orde de cavalleria, ab aquella mà lo pres e el tocà. Après li deu ésser llevat tot l'arnès que porta, així de les armes ofensives com defensives, e deuen ésser llançades cascuna per si, d'alt del cadafal en terra, e deuen dir tots dos reis d'armes primer, après los herauts, tercerament los porsavans, nomenant cascuna peça per si, dient en alt cridant.

XXXVI. Com desagraduen los cavallers.

"Aquest és lo bacinet d'aquell deslleal difraudador d'aquell benaventurat orde de cavalleria." Fet açò, deuen tenir allí aigua calenta en un baci d'or o d'argent, dient ab altres veus lo

herauts: "Com ha nom aquest cavaller?" Responen los porsavants: "Tal", nomenant-lo per son nom. Responen los reis d'armes: "No és pas veritat, que ans és aquell mal cavaller vilà qui ha poc estimat l'orde de cavalleria." Dien los capellans: "Posem-li nom!" Dien los trompetes: "¿Com haurà nom?" Respon lo Rei: "Sia ab gran vituperi llançat e bandejat de tots nostres regnes e terres lo mal cavaller qui ha volgut desestimar l'alt orde de cavalleria." Aprés, dites per lo rei semblants paraules, los herauts e reis d'armes, ab l'aigua calenta li donen per la cara, dient-li: "Tu seràs nomenat d'ací avant per ton dret nom, traïdor." Aprés lo rei se vist de dol, ab dotze altres cavallers ab gramalles e caperons tots blaus, e fan una gran demostració de tristor, e cascuna peça de l'arnès que li lleven, li llancen de l'aigua calenta per lo cap. Aprés que és del tot desarmat, davallen-lo de cadafal, no per l'escala on pujà com era cavaller, mas aprés que l'han desarmat, ab una corda lo lliguen e calen-lo en terra. Aprés lo porten amb molts improperis a l'església de Sant Jordi, e aquí, davant l'altar, fan lo gitar en terra, e dien-li lo psalm de maledicció, e allí és lo rei present ab los dotze cavallers, que signifiquen Jesucrist ab los dotze apòstols, e donen-li sentència de mort o de carçre perpètua, ab molts improperis que li son fets. Per què, fill, pots veure com es fort cosa rebre l'orde de cavalleria. Encara tens més a fer, que per aquest orde es tengut de mantenir pubils, viudes, òrfens, e dones casades, si negú los vol enutjar en fer-los força ne llevar-los béns, car los cavallers són obligats de posar les personnes a tot perill de mort, si per alguna dona d'honor són requestes que sien defeses. E tot cavaller jura, lo jorn que rep l'orde de cavalleria, que mantindrà de tot son poder tot lo que dessús és dit, perquè et dic, mon fill, que és gran treball e fatiga ésser cavaller, car a molt és obligat; e lo cavaller qui no dóna compliment al que és obligat, met la sua ànima en infern, perquè val més viure simplement, que ésser obligat en alguna cosa. Encara no he dit lo que és pertany per a ésser complit cavaller, com sien dubtoses totes les condicions perfetes.

Tirant, per molta voluntat que tenia de saber totes les coses que pertanyen a cavaller, féu principi a tal parlar.

XXXVII. Com Tirant demanà a l'ermità que li digués en quina edat del món eren estats millors cavallers.

—Si les mies paraules no deuen enutjar a vostra senyoria, pare reverent, vos hauria a molta gràcia la reverència vostra me volgués dir, en lo principi que cavalleria fon començada en lo món, si hi ha haguts cavallers tan virtuosos e singulars com són estats aprés.

—Mon fill —dix l'ermità—, segons recita la Sacra Escriptura, de molts singulars e virtuosos cavallers són estats en lo món, car llegim en les històries dels Sants Pares la gran virtut del noble Josuè, e de Judes Macabeu, e dels Reis, e d'aquells singulars cavallers grecs e troians, e d'aquells invencibles cavallers Escipiò e Anibal e Pompeu, Octovià e Marc Antoni e de molts altres cavallers que seria prolixitat gran de recitar-los.

—E de l'adveniment de Jesucrist ençà —dix Tirant—, ¿han n'hi haguts de tan bons?

—Sí —dix l'ermità—, car lo primer fon Josep Abarimatia, qui llevà de la creu a Jesucrist e el posà en lo moniment, e molts altres qui davallaren del seu llinatge, qui foren valentíssims cavallers, los quals foren Lançalot del Llac, Galvany, Boors e Perceval, e sobre tots Galeàs, qui per virtut de cavalleria e per sa virginitat fon mereixedor de conquistar lo Sant Greal.

—E ara en nostre temps —dix Tirant—, ¿a qui porem dar l'honor en aquest regne?

Respòs l'ermità:

—Certament ell és digne de gran honor lo bon cavaller Muntanyanegra, qui ha fet molt bones cavalleries dignes de recitar, e lo duc d'Atzètera, jove dispost e de singular força: estimà més ésser presoner en poder d'infel que fugir vergonyosament, per ço que los cavallers reptar no el

poguessen; e misser Joan Stuart, molt valerós en son orde, e molts d'altres que no cur de recitar.

Encara no fon content Tirant que no tornàs a replicar les següents paraules.

XXXVIII. Com Tirant tornà a replicar a l'ermità del precedent capítol.

—Pare, senyor, ¿per què vostra senyoria no parla així bé d'aquell tan famós cavaller lo comte Guillem de Varoic, del qual he oït recitar de singulars actes, com per la molta virtut sua són estades vençudes moltes batalles en França e en Itàlia e en moltes altres parts, e delliurà la comtessa del Bell Estar, la qual lo marit ab tres fills la incriminaven d'adulteri? E volent executar la dita senyora per cremar-la, que la lligaven en un pal e lo foc aparellat entorn, En Guillem de Varoic s'hi encontrà e anà cuitadament al rei que era allí present, qui feia executar aquesta cruel sentència, e dix-li: "Senyor, vostra alteza faça apagar lo foc, que jo vull per batalla delliurar aquesta senyora car a gran tort és incriminada e ab defalt de justícia la voleu fer morir." E lo marit se féu avant ab los tres fills e dix: "Cavaller, no és ara hora de vós defendre aquesta mala dona, mas aprés que ella serà morta, així com mereix, jo us respondré o per armes o en la manera que volreu." Dix lo rei: "Lo Comte diu molt bé." Com En Guillem de Varoic véu tanta inhumanitat del rei e del marit e fills, tirà l'espasa e donà al marit tan gran cop al cap que mort lo mès per terra. Aprés cuità devers lo rei e d'un cop li llevà lo cap, e cuità per los fills e féu-ne morir los dos e l'altre fugí que no el pogué aconseguir, e moltes gents per la mort del rei eren contra ell, e lo valerós cavaller féu tant ab son esforçat ànim que entrà dins lo cèrcol del foc que li havien fet entorn e tallà la cadena que la comtessa lligada estava. Com los parents de la comtessa veren lo gran esforç del cavaller que l'havia lliberada de mort, molts anaren en sa ajuda e per bella força la tragueren de mig de la gent e la se'n portaren en un monestir de monges, on estigué allí molt honradament. E ans que partís d'allí, lo comte de

Varoic la féu tornar dins la ciutat a la comtessa ab voluntat de tot lo poble, e li restituïren tot lo comdat. E partint-se de la ciutat lo valerós comte de Varoic, anant per son camí, se diu que trobà un gran lleó qui se'n portava una criatura, e per la molta gent qui el seguien no es gosava aturar per menjar-la. Com En Guillem de Varoic se véu davant lo lleó ab l'infant xic que portava, davallà del cavall molt prest e tirà l'espasa. Lo lleó, qui el véu que venia devers ell, lleixà la criatura e anà devers ell, de què molts volen dir que entre los dos hagué una brava batalla, que es vengueren abraçar, e adés era la u alt e adés l'altre baix, e es feren moltes nafres. A la fi lo Comte sobrà de força lo lleó e matà'l, e pres la criatura en los braços, que encara mamava, e lo cavall per la regna, e anà a peu devers la ciutat, que tan nafrat estava que no podia cavalcar. E així caminant trobà la mare ab molta gent qui venia seguint lo lleó e retéls l'infant. E ara poc temps ha que los moros havien conquistada la major part d'Anglaterra, on lo Rei fon depositat, e per ell ésser tan virtuós cavaller alçaren-lo rei e combaté's cos per cos ab lo rei moro e vencé'l e matà'l dins lo camp. Aprés ab la sua victoriosa mà féu morir infinida morisma, no volent-ne pendre negú a mercè, e per la sua molta virtut tragué de captivitat a tots los cristians de l'illa d'Anglaterra e restituí al primer rei la corona e la senyoria del regne. Moltes altres honors que s'ha sabudes percaçar, les quals lo dia no em bastaria per a recitar-les.

L'ermità, per no fer demostració que ell fos aquell, féu principi a tal parlar.

XXXIX. Com Tirant se partí de l'ermità, content de les bones doctrines que li havia dades.

—Veritat és, mon fill, que jo he oït parlar d'aqueix cavaller comte Guillem de Varoic, mas jamés l'he vist ne coneぐt e per ço me só lleixat de parlar d'ell, emperò molts bons cavallers són estats i són en aquest regne, qui són estats morts e nafrats per defendre la cristiandat.

—Ara —dix Tirant—, pare e senyor, puix tants són estats e tan singulars actes han fets nobles cavallers, segons vostra santedat m'ha dit, suplic a la senyoria vostra que no s'enutge del que diré. ¡Oh com me tendria per vil, e per abatut ab poc ànim, si dubtava en rebre l'orde de cavalleria, per mal ni treball que seguir-me'n pogués! Perquè cascú deu conèixer per a quant l'ànim li basta, e certament dic a la senyoria vostra que si molts més perills hi hagués en l'orde de cavalleria que no ha, jo no deixaria per res de rebre l'orde de cavalleria si trobe negú qui la'm vulla dar, e vinga-me'n tot lo que venir-me'n puga, e la mia mort jo tindré per ben espletada amant e defenent l'orde de cavalleria e servint aquella de tot mon poder perquè no sia reptat per los bons cavallers.

—Ara, mon fill —dix l'ermità—, puix tanta voluntat teniu de rebre l'orde de cavalleria, rebeu-lo ab renom, e fama, ço és que en aquell dia que el rebreu façau exercici d'armes, que tots vostres parents e amics coneguen que sou per a mantenir e servir l'orde de cavalleria. E per ço com és ja hora tarda e vostra companyia és molt avant, jo tendria per bo que partíssieu, per ço com sou en terra estranya e no sabeu los camins e seríeu en perill de perdre-us per los grans boscatges que en aquesta part són. E prec-vos que us n'aporteu aquest llibre e el mostreu a mon senyor lo Rei e a tots los bons cavallers per ço que sàpien quina cosa és l'orde de cavalleria. E al tornar que fareu, vos prec, mon fill, que torneu per ací e que em sapiau dir qui són estats fets novells cavallers e totes les festes e gales que s'hi faran, que jo les puga saber, que us ho tindré a gran servei.

E donà-li lo llibre ab lo comiat ensems.

Tirant pres lo llibre ab inestimable alegria, faent-li'n infinites gràcies, e promès-li de tornar per ell, e a la partida Tirant li dix:

—Digau-me, senyor, si lo Rei e los altres cavallers me demanen qui és lo qui tramet lo llibre, de qui diré?

Respòs l'ermità:

—Si tal demanda vos és feta, direu que de part d'aquell qui tostems ha amat e honrat l'orde de cavalleria.

Tirant li féu gran reverència, pujà a cavall e tingué son camí. E la companyia sua estaven molt admirats què era d'ell com tant tardava; pensaven-se que no es fos perdut en lo bosc e molts dels seus lo tornaren a cercar, e trobaren-lo en lo camí que anava llegint les cavalleries que dins lo llibre eren escrites e tot l'orde de cavalleria.

Com Tirant fon arribat a la vila on sos companyons eren, recità'l s'la bella ventura on Nostre Senyor l'havia portat e com lo sant pare ermità li havia dat aquell llibre; e tota la nit estigueren llegint fins al matí, que fon ja hora de cavalcar.

E anaren tant per ses jornades, que arribaren a la ciutat de Londres, on era lo Rei ab molta cavalleria, així d'aquells del regne com dels estrangers, que molts hi eren ja venguts e no tenien a passar sinó tretze dies fins a la festa de Sant Joan.

Com Tirant ab sos companyons fon aplegat, anaren a fer reverència al Rei, lo qual los rebé ab cara molt afable, e tothom se mès en punt com millor pogueren, segons llur estat e condició. E la Infanta era a dos jornades d'allí, en una ciutat qui és nomenada Conturberi, on jau lo cos de Sant Tomàs de Conturberi.

Lo dia de Sant Joan principiaren les festes, e aquell dia se véu lo Rei ab la Infanta sa esposada. Duraren aquestes festes un any e un dia.

Complides les festes, lo Rei hagué complit son matrimoni ab la Infanta de França e tots los estrangers prengueren comiat del Rei e de la Reina e cascú se'n tornà en ses terres.

Tirant, après que fon partit de la ciutat de Londres ab sos companyons, fon en record de la promesa que havia feta al pare ermità, e essent prop d'aquella part on ell habitava, dix a sos companyons:

—Senyors germans, a mi és forçat de passar per lo pare ermità.

E tots los de la companyia lo pregaren que poguessen anar ab ell, perquè tenien molt desig d'haver notícia de la santedat de l'ermità, e Tirant fon molt content e tots prengueren lo llur camí devers l'ermita e en aquella hora que ells venien l'ermità estava davall l'arbre dient ses hores.

Com l'ermità véu tanta gent venir estigué admirat quina gent podia ésser. Tirant se fon mès primer de tots los altres e com fon prop d'ell descavalcà, e tots los altres ab ell, e acostaren-se ab humilitat profunda a l'ermità, fent-li gran reverència de genoll, fent-li l'honor que mereixedor era, e Tirant li volgué besar la mà e tots los altres, e ell no ho volgué comportar.

E l'ermità, així com aquell qui era molt pràtic e cortesà, los féu molta honor, abraçant-los a tots, e pregà'ls per gentilesa se volguessen seure en l'herba prop d'ell; e ells respongueren que ell se volgués seure, que ells tots estarien de peus, mas lo valerós de senyor no ho volgué consentir, ans los féu seure a tots prop d'ell. Com tots foren asseguts, estigueren tots esperant que l'ermità parlàs. L'ermità, coneixent l'honor que li feien, féu principi a tal parlar.

XL. Com Tirant ab sos companyons, tornant de les grans festes que s'eren fetes en les bodes del rei d'Anglaterra, passaren per l'ermita on estava lo pare ermità.

—No us poria recitar, magnífics senyors, la gran contentació que los meus ulls tenen de veure tanta gent de bé; per què us hauré a molta gràcia me vullau dir si veniu ara de la cort de mon senyor lo Rei, e desitge saber los qui són estats fets novells cavallers, e de les honrades festes que pens seran estades fetes. E prec a vós, Tirant lo Blanc, vos plàcia dir-me los noms de tots aquests senyors que ací present estan, perquè la mia ànima ne reste aconsolada.

E donà fi a son parlar. Tirant se girà devers la sua companyia, per ço com n'hi havia així en llinatge, com en

riquesa, com en altres coses de major autoritat e senyoria, e dix-los:

—Oh valerosos cavallers! Suplic-vos que vullau respondre e satisfier a les demandes qui ens són estades fetes per la reverència del pare ermità, del qual jo a vosaltres moltes voltes he parlat del saber, de la santedat sua; com ell sia pare de cavalleria e mereixedor de molta honor, que li'n vullau fer relació.

Respongueren tots:

—Digau vós, Tirant, e parlau per tots, puix lo sant pare ha haguda primer notícia ab vós.

—Ara jo us demane en gràcia —dix Tirant—, puix a vosaltres plau e lo reverend pare m'ho mana, que si jo fallia en alguna cosa, m'ho vullau reduir a memòria.

E tots digueren que eren contents, e Tirant, llevant-se lo barret del cap, féu principi a tal parlar.

XLI. Com Tirant recità a l'ermità les grans festes, solemnitats e magnificències, les quals no es troben per escriptura tan bells actes com foren fets en les bodes del rei d'Anglaterra, e del divís que fon entre els oficis.

—Senyor de molta reverència e santedat: la senyoria vostra deu saber que, la vesprà de Sant Joan pus proppassat hagué un any, féu mostra lo Rei, e tots los qui eren en la ciutat, així dones com donzelles, e tots los oficis, e tots los estrangers que hi eren venguts de moltes parts de la cristiandat sabent les grans festes que s'hi aparellaven, com lo Rei hagués tramès molts reis d'armes, herauts e porsavants a notificar-ho per tot lo món. E primerament, senyor, vos diré una gran magnificència, la qual he oït que lo Rei ha feta, que no es troba en escriptura ni menys és estada en nostre temps, que, a cascun port de mar o per qualsevulla altres camins o viles o llocs reals, tots aquells qui venien per veure les festes o per fer

armes, los de les viles o ciutats los daven viandes molt abundosament a tots: del dia que desembarcaven fins al dia que eixien de l'illa d'Anglaterra, tostamps havien la despesa franca.

"Lo dia de Sant Joan lo Rei s'abillà molt bé, ab un mante tot brodat de perles molt grosses, forrat de marts gibelins, les calces d'aquella semblant brodadura molt riques, lo gipó de brocat de fil d'argent tirat; no portant res d'or, perquè no era encara cavaller, sinó al cap que portava una corona d'or molt rica e de gran estima e lo ceptre en la mà. Cavalcant en un bell cavall, en lo seu gest mostrava ésser bé rei.

"Així partí del seu gran palau e anà a la gran plaça de la ciutat, acompanyat de tots los gentilshòmens que es trobaren en la ciutat que fossen de quatre corters, e negun altre no anava ab lo Rei.

"Estant lo Rei en la plaça, venc lo duc de Lencastre tot armat en blanc, ab quinze mília combatents; e lo Rei, après que li hagué feta reverència, manà-li que isqués primer de tots e que portàs l'avantguarda. Lo Duc de continent se mès primer e tota la gent d'armes passà davant lo Rei, molt ben armats e ab bell orde e ab molts cavalls ab paraments de brocat e de xaperia d'or e d'argent, e moltes cobertes e pennatxos e cimeres a modo d'Itàlia e de Llombardia.

"Aprés del Duc anaven tots los órdens, cascú ab un ciri encès en la mà. Aprés venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa llurea que feta havien; e fon molt gran divís entre los oficis, que jo pensí que los uns ab los altres se matarien.

—Sobre quina causa fon aqueixa divisió? —dix l'ermità.

—Senyor —dix Tirant—, jo us ho diré. Entre los ferrers e los teixidors fon lo divís, car los teixidors de lli deien que devien preceir als ferrers, e los ferrers deien lo contrari, que ells devien haver l'honor dels teixidors. Ajustaren-se en cascuna part passats deu mília hòmens; e los juristes foren causa de tot açò, car al·legaven per part dels teixidors que no es podia dir missa ni consagrar lo preciós Cos de Jesucrist sens drap de lli,

e los juristes per part dels ferrers al·legaven que primer fon l'ofici de ferrer que no de teixidor, per quant lo teler del teixidor no podia ésser fet sens ferramenta, per què era provat l'ofici de ferrers ésser més antic e deure preceir als teixidors.

"Moltes al·legacions s'al·legaren per cascuna part, que no tinc en record, e aquesta fon la causa del divís; e si no fos estat lo duc, qui es trobà a cavall e armat, fort jornada fóra estada, car lo Rei ja no hi podia dar remei. Lo Duc se mès enmig de la pressa de tota la gent e pres sis juristes, tres de cascuna part, e tragué'ls fora de la ciutat. Ells se pensaren que lo Duc los volia per demanar quala part tenia millor justícia. Com foren fora de la ciutat, al cap del pont, féu restar mil hòmens d'armes que no deixassen passar a negú, si la persona del Rei no era. Lo Duc descavalcà enmig del pont e tant prestament com pogué féu posar dues forques, ben altes, e féu penjar tres juristes en cascuna, cap avall per fer-los molta honor, e no es partí d'allí fins que hagueren trameses les miserables ànimes en infern.

"Com lo Rei sabé tal nova, prestament anà on era lo Duc e dix-li semblants paraules: "Mon oncle, en lo món no em podíeu fer major plaer e servir del que fet haveu, per quant aquests hòmens de lleis fan rics a si mateixs e destrueixen tota Anglaterra e tot lo poble; per què jo man que estiguen ací en la manera que estan fins a demà e après sien-ne fets quarters o posen-los per los camins." Respòs lo Duc: "Senyor, si la majestat vostra me volia creure, fésseu en vostre regne que no hi hagués sinó dos juristes, e aquells dins deu o quinze dies haguessen determinada qualsevulla causa ab sentència difinitiva e dar-los bon salari a cascú, e si prenien res de negú que no hagen altra pena sinó aquesta que havem executada." E lo pròsper Rei manà que així fos fet.

"Sabut per tot lo poble lo virtuós acte que lo Duc havia fet, donaren-li infinites llaors, e gens per açò la festa no restà que no es fes en la forma que era estada ordenada.

XLII. Com lo Rei isqué de la ciutat ab gran professó, ab tots los estats e ab tot lo clero.

—Aprés dels menestrals venien moltes maneres d'entramesos. Aprés venia tot lo clero, ço és, arquebisbes, bisbes, pabordres, canonges e preveres ab moltes relíquies. Aprés venia un pal·li molt gran e ric, e dins lo pal·li venia lo Rei ab tots aquells qui volien rebre l'orde de cavalleria. E tots anaven vestits de setí blanc, qui significa virginitat, o de brocat d'argent; e tots aquests no tenien mullers sinó que eren esposats, emperò, encara que no tinguessen l'esposada en lo regne, bé hi podien anar.

"Aprés del Rei venien tots los grans senyors, tots vestits de brocat o de xaperia, o de setí o vellut carmesí o domàs; e totes les dones casades anaven així vestides com los marits. Aprés venien tots los hòmens viudos, e les dones vídues aprés, tots vestits de vellut negre, e tots los guarniments de les bèsties d'aquella mateixa color. Aprés venien totes les donzelles ab tots aquells qui no eren estats casats, e tots anaven vestits de blanc o de verd, sedes, brocats o de xaperia. E en cascun estat dels dessús dits portaven grosses cadenes d'or e fermalls d'or, ab moltes perles, diamants e pedres de gran estima, e cascú feia son poder d'anar lo més abillat que podia.

"Aprés venien totes les monges de tots los órdens, e cascuna qui volia portar hàbit de seda ho podia ben fer, encara que per son orde fos defès, per ço com lo Rei havia obtesa llicència del Papa que qualsevolgués monja que estigués en religió estreta, que aquell any e un dia podia estar fora del monestir, e podia vestir seda de qual drap se vulla, que fos de la color del seu orde. E lo Rei als órdens que eren pobres manà que els fossen donats diners per a vestir; e totes les monges jóvens e galants s'abillaren, e encara moltes de les ancianes se vestiren totes de seda e cascuna d'aquestes portava una candela encesa en la mà. Aprés d'elles venien totes les dones de la terça regla, no menys vestides de drap de seda burella que les monges, e

cascuna portava en la mà un estadal, cantant totes lo *Magnificat*.

"Aprés venien tots los oficials reals del regne e tots losòmèns armats a peu, així com si deguessen entrar en batalla, e tots ab llurea del Rei blanca e vermella, ab los erminis tots brodats qui es feien per divisa.

"Aprés venien totes les dones públiques e les qui vivien enamorades, e ab tots los rufians qui anaven ab elles, e cascuna portava en lo cap una garlanda de flors o de murta perquè fossen coneudes; e si n'hi havia neguna casada que se'n fos anada del marit havia portar en la mà una petita bandera. E anaven ballant ab tamborinos.

"En tal forma, senyor, com devisat vos he anava cascun estat, e anam fora de la ciutat de Londres distant de tres milles. La Infanta, que sabé que lo Rei venia, isqué d'un lloc qui es nomena Granuïg, en lo qual lloc ha un molt ric palau, e molt ben abillada posà's dins un castell que portava tot de fusta sobre un carro de dotze rodes, que tiraven trenta-sis cavalls, los més grans e forts que en tota França pogueren trobar. E ab la Infanta anaven cent trenta donzelles totes esposades, e altra dona ni donzella no anava ab ella.

"Aprés venien a cavall molts ducs, comtes e marquesos entorn de la dita carreta e per semblant moltes dones e donzelles de gran estima. E enmig d'una gran praderia, la Infanta s'aturà; e primerament aplegà lo duc de Lencastre, armat, ab tots los seus, e descavalcaren e feren gran reverència a la Infanta qui estava a la porta del castell, que no volgué eixir fins que lo Rei vingués. E cascun estat, així com venia per orde, així anaven a fer reverència tots a la Infanta.

XLIII. Com lo rei d'Anglaterra pres la benedicció ab la filla del rei de França.

—Aplegant lo Rei ab aquell estat que portava e com fon prop lo castell descavalcà, e tots los qui venien ab ell. E la Infanta, com vêu que lo Rei descavalcava, llevà's de peus e prestament

li fon mesa una escala tota d'argent per on ella abaixà, e totes les donzelles esposades qui ab ella eren. La filla del duc de Berrí pres la Infanta del braç, e la filla del comte de Flandes li pres les faldes, e tots los esposats que allí eren se posaren davant la Infanta per acompañar-la, e totes les esposades venien après d'ella.

"Com la Infanta fon prop del Rei féu-li una petita reverència de genoll, e lo Rei abaixà lo cap retent-li les saluts; après tots los qui venien ab ella besaren la mà al Rei, així los homens com les dones. Fet açò, fon aquí lo cardenal d'Anglaterra ja vestit dels vestiments sacerdotals per dir missa ab un altar portàtil que portaven, e en la praderia pararen l'altar.

"Lo Cardenal començà la missa; com fon a l'Evangeli tornà a esposar lo Rei ab la Infanta; llavors lo Rei la besà una e moltes voltes. Com la missa fon dita, lo Rei s'acostà a la Infanta e estigueren allí parlant per bon espai, festejant-se de les festes que entre esposats s'acostumen, en presència de tota la gent.

"Com se foren ben festejats, venc lo duc de Lencastre, oncle del Rei; en presència de tots donà l'orde de cavalleria al Rei. E havia allí molts qui en aquell cas hagueren volgut rebre l'orde de cavalleria, sinó per los reis d'armes, herauts e porsavants, qui publicaren que en aquell dia negú no es podia fer cavaller.

XLIV. De les festes que foren fetes lo dia de les bodes del rei d'Anglaterra.

—Com lo Rei fon fet novell cavaller, entrà-se'n dins un petit papalló e despullà's totes les robes que portava de gentilhom e tramès-les al fill del duc d'Orliens, qui era vengut ab la Infanta, per ço com era cosí germà d'ella, e ab les robes li donà dues grosses viles. E lo Rei ixqué ab una roba de brocat sobre brocat carmesí, forrada d'erminis, e hagué deixada la corona, e portava en lo cap un petit bonet de vellut negre ab un fermall que estimaven valer cent cinquanta mília escuts; e partiren tots d'allí. E lo Rei lleixà los gentilshòmens e mès-se en companyia dels cavallers esposats en un altre pal·li molt ric, e los

gentilshòmens no perderen la possessió del pal·li ab què eren venguts, e així anaren tots fins a la ciutat.

"Diré, senyor, a la senyoria vostra la Infanta com anava devisada. Ella portava una gonella de brocat carmesí de fil d'or tirat, e on se mostrava la seda se mostraven cards d'argenteria brodats, los caps de les carxofes alt eren d'or ab esmalts; l'aroba era tota de xaperia, sembrada de robins e de maragdes; anava en cabells, los quals mostraven de fil d'or ésser, llargs fins en terra: jamés per negunes gents tals cabells foren vists; la cara e les mans se demostraven d'inestimable blancor e bellea. Deu-se contemplar que, en l'agraciat gest que mostrava femenil, totes les amagades coses no podien ésser sinó més estimades de les donzelles esposades que ab ella venien.

"Se pot dir ab veritat que hi era tota la flor de França, e encara de cavallers e grans senyors, e de dones e donzelles, e totes ricament abillades. En la forma que dit he a la senyoria vostra, anam tots per orde fins a una milla prop de la ciutat. E com fon enmig d'una gran praderia, trobam moltes tendes parades, e molts ministres e altres diverses maneres d'esturments que contínuament sonaven.

"Lo Rei descavalcà e tots los cavallers qui eren esposats, e pujaren alt al castell de la Infanta; e pres-la per la mà e baixà-la en la praderia, e tots los esposats ab les esposades après d'ell, e en la bella praderia començaren a dansar. Aprés que lo Rei e la Infanta hagueren dansat, dansaren los cavallers esposats ab les donzelles esposades, après dansaren tots los estats així com venien per orde. E com la un estat acabava a l'altre volia començar, lo Rei se prenia dansar ab la Infanta, e com l'havia lleixada prenia la més gentil dama d'aquell estat e dansava una dansa ab ella.

"Com tots los estats hagueren acabat de dansar, portaren la collació de matí, gingibre verd ab malvasia; e açò fan per ço com la terra és molt freda. Partim d'aquí e venguem prop de la ciutat, vora una gran ribera que hi ha molt ben arborada de diversos arbres, e davall los arbres trobam moltes taules

parades; e cascun estat tenia son alleujament per a menjar, ab moltes cases de fust que hi havien fetes e moltes tendes parades ab singulars llits, per ço que negun estat no hagués ocasió d'entrar dins la ciutat, e si plovia ja tenien allí cases de fusta e tendes on se podien recollir.

"E cascun estat vos dic, senyor, que eren ben servits de molt eletes viandes, així en los dies de carn com de peix; e açò durà tot l'any e un dia, ab bon compliment de gran magnanimitat. Lo primer dia tot fon de gales e festes; lo segon, qui era divendres, de matí anam a missa, e après la missa entrام en la ribera ab moltes barques, totes cobertes de drap de seda e de draps de ras e de brocat e cascun estat ab sa divisa, e anam pescant per la ribera passades dues-centes barques.

"Aprés que lo Rei fon dinat apartà's ab son estat; venc lo muntero major ab molts sauessos e cans de presa e llebrers de Bretanya e ab tota la munteria, e anam tots ab lo Rei a caça fent gran matança de salvatgines.

"Lo dissabte per lo matí fon ajustat consell general de tots los estats, així d'hòmens com de dones, e foren allí en presència de tots publicat e manifestat per los reis d'armes e per los porsavants e herauts cascun dia de la setmana què tenien de fer.

XLV. Los capítols de les armes que es podien fer en aquelles festes.

—Primerament lo diumenge, qui és dia de benedicció, fossen fetes danses tot aquell dia per tots los estats, així per los òrdens com per los menestrals; e qualsevulla orde que dansàs e ho fes millor, o fessen jocs o entramesos ab més gràcia a parer dels jutges, que guanyassen vint marcs d'argent e tot lo que costaven los entramesos; e tot aquell dia no s'hi tenia de fer sinó danses o momos, o entramesos o coses semblants que fossen d'alegria.

XLVI. D'això mateix.

—Lo dilluns fon publicat per los dessús dits reis d'armes e herauts, qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra, fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades, ab cera gomada cascuna punta de la billeta; les altres llances de les armes de seguir al cap de la llança, una planxa de ferre redona, on hi estigués cinc puntes d'acer fetes a tall de diamà, molt ben esmolades, e aquesta planxa redona ab los ferres de diamà se vénen encasar dins la llança d'un ferre tot sol. Lo que més llances rompria e millor ho fes, guanyàs cascun dilluns de l'any cinc marcs d'or; e la un dilluns junyen ab arnès real i l'atre ab arnès de guerra.

XLVII. D'això mateix.

—Lo dimarts, qualsevulla cavaller o gentilhom que volgués fer armes a peu en camp clos, u per u, o dos per dos, o deu per deu, o vint per vint, o vint-e-cinc per vint-e-cinc, que no poguessen ésser de major nombre, per ço com los mantenidors no eren sinó vint-e-sis, perquè lo premi del camp no restàs sens defenedor. E qualsevulla que fes armes retretes, lo millor qui ho fes, guanyàs una espasa d'or que pesàs de deu marcs ensús; e lo qui pitjor ho fes, que fos tengut de posar-se en poder del millor per presoner, e estiga tant pres fins que ixca per rescat o per altra via.

XLVIII. D'això mateix.

—Lo dimecres, tots aquells qui volran combatre a cavall a tota ultrança, o puntes sangrentes: aquest aital qui millor ho farà, li sia dada una petita corona d'or que pese de vint-e-cinc marcs ensús.

XLIX. D'això mateix.

—Lo dijous, qualsevulla cavaller o gentilhom o qui vol entrar en camp clos a peu a tota ultrança, així com dessús és dit, u per u o dos per dos, en tal cas aquell guanye una dama

tota d'or, a semblança de la Infanta; e per ço com aquelles armes són les pus forts e més perilloses que el cavaller pot fer, pesarà d'or trenta-cinc marcs. E farà jurament en poder dels jutges lo vençut que en tota sa vida no requerrà a negun altre cavaller o gentilhom a tota ultrança; e no portarà dins aquell dia e any espasa, ni en brega que sia no pendrà armes nengunes, si ja no era contra infels. Aprés haja de venir a posar-se en poder de la senyora Infanta e la dita senyora faça d'ell a tota sa voluntat.

L. D'això mateix.

—Lo divendres, per ço com és dia de passió, no s'hi facen armes nengunes, sinó que, aprés de la missa e vespres seran dites, poran anar a caçar.

LI. D'això mateix.

—Lo dissabte és a fons donat a tots aquells qui es volran fer cavallers; e lo Rei de bon grat, aprés que seran examinats si són mereixedors de rebre l'orde de cavalleria, ell los farà cavallers.

"Veu's ací, pare e senyor, com eren repartits los dies de la setmana: e foren elets vint-e-sis cavallers capitans del camp, tals que negú reprotoxar no els podia.

LII. D'això mateix.

—Aprés que lo consell fon tengut e ordenats los capitols, foren publicats generalment per los sobredits reis d'armes e herauts. E era ja hora tarda, lo Rei se llevà ab tots los estats e anaren-se a dinar. E dites vespres, lo Rei ab tots los estats de continent ab molts ministres anam on estaven los vint-e-sis cavallers elets per fer les armes, qui distaven de l'alleujament de l'estat del Rei un tir de ballesta. E dins lo camp, lla on ells estaven, tenien un clos de fusta molt alta, que negú no els podia veure sinó per la porta o entrant dins; e tots estaven asseguts en cadires, tretze a una part e tretze a l'altra, e tots

armats en blanc, e al cap portaven corones d'or molt riques. E com lo Rei entrà e la Infanta no es mogueren gens sinó que ab lo cap saludaren lo Rei, e no fos negú d'ells que gosàs parlar ni digués res. Lo Rei ab tots los estats estigueren allí un poc, e com lo Rei se'n volgué anar, isqueren quatre donzelles d'inestimable bellea, ricament abillades, e suplicaren al Rei fos plasent a sa majestat volgués aturar fins hagués presa col·lació; e lo Rei graciosament los ho atorgà. De continent isqué la col·lació molt gran e abundosa, de marsapans, e pasta real e totes altres maneres de confits de sucre, e tots foren molt ben servits; e los cavallers e gentilhòmens cascú seia en faldes de dona o de donzella.

"Aprés la col·lació feta, lo Rei isqué en la praderia e aquí començaren de dansar. E los mantenidors prestament foren desarmats e tots vint-e-sis vingueren vestits ab sos jaserans e ab jaquetes totes d'una color e d'una faisó, brodades d'orfebreria; i en lo cap cascú portava un bonet de grana ab un bell fermall, que bé parien que fossen cavallers de gran estat e d'alta cavalleria.

"Com hagueren dat fi a les danses, lo Rei ab tots los estats anam a veure totes les llices, ço és a saber, la lliça on junyien, que era molt ben feta, ab molts cadafals que hi havia, e per semblant eren totes les altres, ab los cadafals molt ben emparamentats de molt bells e singulars draps de ras, e així mateix les llices.

"Aprés d'açò vist, vengueren a suplicar al Rei de part dels mantenidors del camp que anàs a sopar ab tots los estats, e lo Rei fon content. E estant en la fi del sopar, los reis d'armes publicaren que qualsevolgués cavaller o cavallers o gentilshòmens que volguessen junyir o fer armes ja dessús mencionades havien de venir la vesprada d'aquell dia segons les armes que fer volia; e portava-les escrites en un paper vermell, e venir accompagnat ab tots los del seu estat e no hi anava negú dels altres estats, e venia enmig de dues donzelles d'honor o dones, segons sa voluntat era, accompagnat de molts ministres

que li anaven davant; e com aplegaven al palenc, s'havien de nomenar per llur nom propi, e qui era son pare, e de quina terra era natural, e les armes que volíeu fer, si les fèieu per dona o per donzella, monja, viuda o casada. E si dèieu que era donzella, deixaven-vos aquelles dones que us portaven, e prenien-vos dos donzelles e aquelles vos accompanyaven e us feien molta d'honor, e totes les donzelles deien en alt cridant: "Nostre Senyor vulla donar victòria al nostre cavaller, qui és digne d'haver honor, e mereix haver amor de donzella." E si és viuda, monja o casada, fan cascunes segons les donzelles. E après donen-vos llicència que podeu entrar dins lo castell on estan los vint-e-sis cavallers, e no podeu saber ab qual d'ells haveu de fer les armes. Après, lo cavaller qui venia a fer les armes dava lo paper vermell escrit ab les armes que volia fer a la dona o donzella, viuda, monja o casada, e aquella pujava alt al cadafal on los vint-e-sis cavallers estaven e posava l'escrit sobre una capsa d'or. E los cavallers tots se llevaven de peus, e feien molta d'honor a la senyora qui havia l'escrit portat, e abaixava la senyora del cadafal, e tornaven-se'n per a l'endemà que les armes havien de fer.

LIII. Com Tirant manifestà a l'ermità les magnificències de la roca.

—Com tot lo dessús fon fet, partim d'allí e anam prop de la ciutat en una gran praderia molt arborada que hi ha, per on passa un gran riu; e enmig d'aquella praderia vem una cosa de gran magnificència que no crec en lo món una tal sia estada feta.

—Molt me plauria saber —dix l'ermità— quina cosa de tanta estima és estada aqueixa.

—Jo, senyor, vos ho diré —dix Tirant—. Enmig de la praderia trobam una gran roca feta de fusta per subtil artifici tota closa; e sobre la roca se demostrà un gran e alt castell ab forniment de molt bella muralla, on havia cinc-cents hòmens d'armes qui el guardaven, tots armats en blanc.

"Aplegà primer lo Duc ab tota la gent d'armes e manà que obrissen les portes de la roca; e los qui estaven dins digueren que per negú ells no obririen, per ço com llur senyor no ho volia, sinó que tornassen atrás. "Sus! –dix lo Duc–, tothom faça lo que jo faré." Davallà del cavall e mès-se lo primer de tots, e los seus feren lo que ell havia fet; ab les espases en les mans e ab les llances combateren molt fort la dita roca. Los qui estaven alt en la muralla llançaven de grans canteres e bombardes, colobrines e espingardes, barres que semblaven de ferro, e pedres; e tot açò era de cuiro negre, e les pedres de cuiro blanc, on n'hi havia de grans e de poques, e totes eren plenes dins d'arena: emperò, senyor, si dava a negun home d'armes, plegat lo metia per terra. E certament fon un combat molt gentil: e los qui no ho sabíem pensam, en lo primer combat, que anava de veres, e molts descavalcam e ab les espases en les mans cuitam allà; emperò prestament coneuem que era burla.

"Aprés aplegaren tots los estats d'u en u, e pregaren-los se volguesen dar; ne tampoc los volgueren obrir la porta, ni menys per lo Rei.

"La Reina, que véu que a negú no volien obrir, acostà-s'hi ab lo seu estat a la porta, e demanà qui era lo senyor del castell, e digueren-li que lo déu d'Amor, lo qual tragué lo cap en una finestra. La Reina, que el véu, féu-li gran reverència de genoll, e aprés féu principi a paraules de semblant estil.

LIV. De la suplicació que la Reina féu al déu d'Amor.

— "De la celsitud de vostra majestat, déu d'Amor, està la mia pensa alterada, que a suplicació de tants vostres servents hajau denegada veure la vostra beatitud e glòria. E puix en lo món predominau los ànimos dels lleals amadors, no siau avar de subvenir als qui bé e llealment vos serveixen, car se veu per experiència que los qui llealment vos obeeixen e tenen més desig la majestat vostra servir, los deixau passar més penes,

que no poden atènyer ne sentir la dolçor de la vostra desitjada beatitud; per què us suplique, mon senyor, puix vos só devota, que plàcia a la celsitud vostra fer obrir les portes de la vosta gloriosa habitació a mi, ignocenta de tal delit, puix vos desitge servir, e acceptar-me per serventa, e en lo vostre benaventurat repòs ésser companyona de tots los altres estaments femenils, e acollir-me en la vostra desitjada glòria."

"Acabant la Reina la sua humil suplicació, sobtosament ab un gran tro s'obrí la porta de la roca. E lo Rei e la Reina ab tots los estats a peu entram dins un gran pati, tot entorn emparamentat de draps de ras, llavorats d'or e de seda e de fil d'argent, de diverses històries, les imatges fetes per art de subtil artifici. Lo cel era tot cobert de draps de brocat blau, e alt, sobre los draps de ras, havia entorn naies on se mostraven àngels tots vestits de blanc, ab ses diademes d'or al cap, sonant diverses maneres d'esturments, e altres cantant per art de singular música, que los oïnts estaven quasi alienats d'oir semblant melodia.

"Aprés un poc espai ixqué en una finestra lo déu d'Amor molt resplendent, e ab cara afable féu principal a tal parlar.

LV. La resposta que lo déu d'Amor féu a la Reina.

—"Lo molt merèixer vostre, graciosa Reina, m'obliga fer-vos senyora de mon voler, acceptant-vos per filla obedient e dispensera de les gràcies que ixen d'aquest delitos paraís, donant-vos potestat absoluta de poder premiar e punir tots aquells i aquelles que en la mar d'amor navegaran, donant a uns tempestat vàlida sens atènyer al port que desitgen, als altres pròsper vent per atènyer a port de llur voler, exemptant-ne tots aquells i aquelles qui ab frau e engan amen, que sien exempts de trobar en vós mercè."

"E dites aquestes paraules, lo déu d'Amor desparegué que jamés pus no fon vist, ni los àngels, e tots los draps se començaren a moure quasi com a terratrèmol. E tots pujam alt

a l'apartament de la Reina, e com nos fem a les finestres del pati, no vem drap negú sinó la bella praderia.

"E diré a la senyoria vostra cosa de gran admiració d'aquesta roca: que de continent que los draps foren fora, la vem en quatre parts partida, e en cascuna part d'aquestes, en l'una s'aposentava lo Rei ab tot son estat, en la segona estava aposentada la Reina ab tots los francesos qui ab ella eren venguts, en la terça estaven aposentats tots los estrangers, així com eren los d'Alemanya, d'Itàlia, de Llombardia, d'Aragó, de Castella, de Portugal e de Navarra.

"Senyor, sé-us dir que en cascuna part d'aquestes havia moltes sales molt bé emparamentades, e molt llits molt ricament abillats, en tant que tots quants eren allí estaven molt ben aposentats, e si més gent hi hagués, dos voltes més que no havia, tots hi tingueren bon lloc. Açò han dit tots los estrangers qui han cercat lo món, que jamés veren ne han oït dir que negun gran senyor hagués feta una festa de tanta magnanimitat e abundància de totes coses, ne que tant duràs.

"E trobaren que en l'alleujament del Rei estava una dona tota d'argent quasi ab lo ventre un poc ruat e les mamelles que un poc li penjaven, e ab les mans les estava exprement, e per los mugrons eixia un gran raig d'aigua molt clara qui venia del riu per canons d'argent, e l'aigua que caïa de les mamelles dava en un bell safareig de cristall. En l'altra estància on la Reina estava, havia una donzella tota d'or esmaltada e tenia les mans baixes en dret de la natura, e d'allí eixia vi blanc molt fi e especial, e aquell vi dava en un safareig de vidre crestallí. En l'altre apartament estava un bisbe ab sa mitra al cap, qui era tot d'argent, e tenia les mans plegades mirant devers lo cel, e per la mitra li eixia un raig d'oli qui dava en un safareig fet de jaspis. En l'altre apartament estava un lleó tot d'or, ab una molt rica corona d'or al cap, ab moltes pedres fines, e per la boca llançava mel, qui era molt blanca e clara, e dava en un safareig qui era fet de calcedònies. E enmig d'aquestes quatre estàncies, estava un nan molt diforme a natura e tenia l'una mà

al cap e l'altra al ventre, e eixí-li per lo melic un raig de vi vermel·l molt fi e especial, e dava en un safareig qui era fet de pòrfir: lo dit nan era lo mig d'or e mig d'acer, e mostrava's cobert de mig manto, e estava enmig del pati de les quatre estàncies, e no podia entrar negú dins la roca que no el ves, e cascú podia pendre llibertament de tot lo que hi havia. E un poc més amunt del nan estava un home tot d'argent, mostrava's ésser vell ab la barba molt blanca, era molt geperut, ab un bastó en la mà, e en la gran gepa que tenia estava carregat de pa molt bell e blanc, que tothom ne podia pendre.

"E totes aquestes coses, senyor, no pense vostra senyoria sien fetes per encantament ni per art de nigromància, sinó artificialment. E no es trobà dia, tant com les festes han durat, que de totes les coses que dites vos he no fos més abundantment lo darrer dia que lo primer; e sé-us ben dir que aquest bo de panicer no estava jamés que no tingüés prop de si passats trenta mília pans, que estava molt abundós. Les taules jamés se desparaven sinó per mudar tovalles netes; e cascun dia havien viandes en gran abundància, e en cascun apartament havia son bell tinell parat contínuament ab molt bella veixella d'argent, que tots quants eren menjaven e bevien en argent.

"Senyor, jamés acabaria de recitar a la senyoria vostra les grans magnificències que són estades fetes en aquestes festes; car cascun estat menjava per si, e tots eren molt ben servits de molta volateria de diverses natures, de potatges molt singulars, de vins de quantes natures se poden nomenar, de confits en molt gran abundància, de totes coses que tots los estrangers n'estaven admirats.

"En les espatles de la roca havia un jardí molt ben arborat, on el Rei molt sovint entrava per deport, perquè era molt delitós, e en aquest hort havia una porta que entrava en un gran parc on hi havia diverses natures d'animals salvatges, ço és, onços, cervos, cabriols, porcs salvatges, e de totes altres bèsties de mont que lo Rei hi havia fetes posar per son delit,

perquè prenia molt gran delit de veure-les; e tenia-hi moltes tendes parades que paria fos un real.

"Aquell dia, senyor, tot fon de festes, e lo dia següent, que era divendres, de matí, après la missa e l'ofici, anam a la ribera ab moltes barques, totes cobertes de drap de seda, e de brocat, e de draps de ras, cascun estat ab sa divisa; e anam per lo riu solaçant e peixcant e prenent plaer ab moltes trompetes, clarons e tamborinos. Après que lo Rei e tots foren dinats, venc lo muntero major ab tota la munteria, e tots anam ab lo Rei a caçar.

Gran plaer pres l'ermità en les festes per Tirant recitades, e ab cara afable pronuncià semblants paraules.

LVI. Com l'ermità demanà a Tirant que li digués qui era estat lo millor dels vencedors.

—Molta és la glòria, per als cavallers qui en armes són experimentats, com se troben vencedors sens ésser reprotxes. E per ço suplic a la molta gentilea de vosaltres, senyors, vos plàcia dir-me qui és estat lo millor dels vencedors ne a qui han donada l'honor e premi d'aquesta solemne festa.

—Senyor —dix Tirant—, en aquestes honrades festes hi són venguts molts cavallers de gran autoritat e senyoria: car aquí havia reis, ducs, comtes e marquesos, nobles e cavallers e infinit gentilshòmens de llinatge molt antic; e quasi los demés qui no eren cavallers en aquest honrat pas han rebut l'orde de cavalleria, e no és estat negú qui novell cavaller se sia fet que no haja fet armes civils o criminals. Allí féu armes ab esforçat ànim de cavaller lo duc d'Aigües Vives, e ab ell venia molta gent, e de sa companyia se feren cavallers passats seixanta gentilshòmens de nom e d'armes e de quatre quarters; e aquest duc féu armes a peu e a cavall, e de totes fon vencedor. Lo germà del duc de Burgunya ab gran ànim ixqué de la batalla com a virtuós cavaller qui és. Après féu armes lo duc de Cleves e fon-li donada molta llaor e honor. E de molts altres senyors que hi són venguts han fetes armes com a nobles cavallers, e

puc-vos dir, senyor, ab tota veritat, que passats cent cinquanta cavallers hi són morts.

"E diré a la senyoria vostra una cosa de gran admiració: que un infant (a mon parer no passa de catorze o quinze anys, e tots li fan molta d'honor e dien-li lo gran Conestable d'Anglaterra, e lo Rei li fa molta d'honor) un dia venc a la posada d'aquests mos senyors que ací són, e demanà per mi; no sabent lo meu nom, quasi per senyals me trobà, e pròpiament és de la mia disposició, e com me véu me pregà tan graciosament que jo li volgués prestar lo meu cavall e les armes, per ço com lo senyor Rei e la Comtessa sa mare no volien que fes armes ni a peu ni a cavall, per lo gran perill que en les armes són, e tant me pregà e de tan bona gràcia, que no li poguí dir de no, ans li diguí que de bona voluntat lo hi daria.

"E dins lo camp los cavallers vos daven armes e cavall a tota vostra voluntat, emperò ell no volgué sinó les armes mies e lo meu cavall; e sí li diguí: "Conestable, senyor, mos béns e la persona, de tot vos faré plaer e servir." E d'alta part me dolia lo cor per veure'l tan jove e tan bell cavaller: no volguera que la sua persona rebés mal ne dan; emperò son desig se complí, que féu les armes que lo Rei ni sa mare la Comtessa no ho saberen fins a tant que les armes foren del tot finides.

"Dic-vos, senyor, que de tots los cavallers qui armes han fet en aquest honrat pas, un encontre tan bell e singular no s'hi és fet tal com aquest, car, de la primera que féu, l'encontrà per mig de la caretta del bacinet que de l'altra part li passà una gran braça de la llança. Com lo cavaller fon mort e lo Rei sabé que aquell tan bell encontre havia fet lo seu Conestable, tramès per ell, e aquell, molt temerós, excusà's de no anar-hi; a la fi, més de força que de grat, anà davant lo Rei, e lo Rei lo reprès molt. Bé mostrà sa excel·lència que l'amava de grandíssima amor, dient-li que havia fet armes sens llicència sua ab home de tan gran força com era lo senyor d'Escala Rompuda (en aquella companyia deien tots que era lo millor cavaller dels mantenidors del camp e de major força e ànim de cavalleria).

E més li dix, que no tingués atreviment de fer més armes sens llicència e manament seu.

"E com lo Conestable véu la gran reprensió que lo Rei li havia feta, dix ab gran ira un tal parlar: "Doncs, senyor, ¿serà veritat que jo haja rebut l'orde de cavalleria e que haja ésser tengut per lo més abatut cavaller de tots, que per temor de la mort vostra majestat no em lleixe fer armes? Puix só cavaller tinc a fer obres de cavaller, així com fan tots los altres bons cavallers: e si vostra alteza no vol que veja los perills de les armes, mane'm que estiga vestit com a dona entre les donzelles de la senyora Reina, així com féu aquell invencible cavaller Aquil-les entre les filles del rei Príam de Troia. ¿E no sap la majestat vostra d'aquell pare e senyor meu Guillem, comte de Varoic, com tenint lo ceptre real fon vencedor de tantes batalles, e ab lo seu virtuós braç a tall d'espasa fon vencedor e destruïdor dels moros, e pres a mi per los cabells e féu-me matar un moro, si bé era de poca edat, e tot sollat de sang volgué fer-me vencedor e lleixar-me allò per doctrina de bé a fer? E plàcia a la divina Bondat que no vixca jo en lo món si tal com ell no dec ésser. Doncs, mon senyor, si jo vull imitar a mon pare en l'honor e virtut de cavalleria, vostra alteza no m'ho deuria vedar, per què suplic a la sereníssima majestat vostra dar-me llicència demà puga combatre un cavaller a tota ultrança, cos per cos, ab armes defensives e ofensives."

"Féu principi lo Rei a tal parlar.

LVII. La resposta que lo Rei féu al Conestable.

—"Sí Déu me salve l'estat, honor e la real corona, jo crec verdaderament que aquest serà lo millor cavaller del món o serà lo pitjor, perquè serà poca sa vida; e per la fe que dec a cavalleria jo no hi daré lloc. Puix ventura t'ha portat que est estat vencedor, bé et deuries contentar del premi de la batalla." E no el volgué més oir. "La mia ànima està molt atribulada —dix lo Conestable—, si la mercè de la senyora Reina no m'ajuda."

"Anà prestament a la cambra de la Reina, agenollà's davant ella e besà-li moltes vegades les mans, suplicant-la li recaptàs gràcia ab lo senyor Rei li deixàs fer armes. Com la Reina véu la molta voluntat del Conestable, dix-li que era contenta de pregar per ell. No tardà molt que lo Rei vingué a veure la Reina, e ella molt graciosament lo suplicà que volgués donar llicència al gran Conestable que pogués fer armes a tota sa voluntat. "Com, senyora! –dix lo Rei–, ¿voieu vós que un fadri que escassament se sap cenyir l'espasa, que entre en camp clos? Ell vos n'ha suplicat, e vós, per amor de sa mare, que tant val, li deuríeu ésser contrària, e vós pregau per son mal. Jo per res no hi daria lloc, car lo seu virtuós pare ha fet tant per mi e per la corona d'Anglaterra, que jo no bastaria jamés a satisfer-lo-hi; e si prenia algun dan en sa persona jo ho estimaria més tenir. E lo gran perill que en les armes és! Seria cosa poc difícil de rebre algun dan e deshonor."

"Com la Reina véu la molta amor que lo Rei mostrava tenir al Conestable, no el volgué més enutjar e mès-lo en altres raons. Com la Reina se'n tornà a son apartament, lo Conestable li fon davant, e la Reina li dix tot lo que lo Rei li havia dit e que les sues suplicacions en aquest temps no podien ésser admeses.

"Lo Conestable estigué molt congoixat e venc al meu alleujament, e tornà'm molt a pregar que jo el consellàs com poria tornar a combatre altre cavaller. E diguí-li tot mon parer: que puix havia mort un cavaller, lo millor dels vint-e-sis, no volgués enutjar la majestat del senyor Rei, puix tanta honor havia obtinguda.

—iSí Déu vos prospere e us lleixe complir lo vostre bon desig! –dix l'ermità–. Aqueix Conestable que dieu ¿tenia pare ni mare ni afíxos parents?

—Si bé –dix Tirant– allí era la Comtessa sa mare, la qual és de les majors de la cort, e no hi ha neguna que major senyoria tinga (car de continent que la Reina fon venguda, lo Rei ab tot son consell ordenà e volgué que la comtessa de Varoic la

tingués en custòdia e totes les dues donzelles), de son pare no curí de demanar-ne, per quant la mia pensa estava més ocupada en les armes que no en demanar dels llinatges; e més avant no n'haguera sabut sinó per causa que la Comtessa, sa mare, tramès per mi, e quant fui davant ella demanà'm si tenia muller ni fill; diguí-li: "¿Senyora, per què m'ho demana vostra senyoria?" "Jo us ho diré –dix la Comtessa–: si fill teniu, amarlo deveu, e si muller teniu, deveu-la guardar d'enuig e congoixa, car fort cosa és a la dona d'honor no tenir sinó un fill e aquell posar en tan gran perill."

"E ab paraules molt agraciades me dix per què havia prestat lo meu cavall e les armes a un fadrí de tan poca edat, lo qual era orfe de pare e de mare, si bé era allí, car la sua ànima estava molt alterada que si per mala sort, així com son fill havia mort aquell famós cavaller, que l'altre hagués mort a son fill, no li restara sinó que la terra s'obrís e que la sumís. Pregà'm ab gran afabilitat que, puix la divina Providència havia volgut dar vida a son fill, que jo no volgués ésser causa de la sua mort e de la sua desolació, que altre bé no tenia en aquest món. E jo li prometí, a fe de cavaller, de jamés fer cosa que a dan pogués venir a son fill, sinó fer-li tota aquella honor que a mi fos possible; e vaig-la suplicar que em fes gràcia dir-me son marit si era mort de malaltia o en batalla. E la virtuosa senyora respòs-me ab paraules afables, no alçant los ulls de terra, e dix: "Cavaller virtuós, jo só viuda de marit viu per mos pecats e per ma desaventura: marit he tengut en lo temps de mon jovent, qui per lo món era per ses virtuts molt conegut, e nomenat lo comte Guillem de Varoic, e Rei se poguera ésser intitulat si hagués volgut." E puix viu sa bona voluntat, no curí de pus.

—Digau-me –dix l'ermità–, puix tant m'haveu dit d'aqueix Conestable, ¿qui és estat aquell qui ha guanyat lo premi e honor del camp?

—Certament, senyor –dix Tirant–, hom no pot ben judicar una tal faena, per ço com hi són venguts tan grans senyors, e los demés han fet armes molt honoroses. E sabuda cosa és,

com los grans senyors s'esforcen a fer armes, ans donen l'honor a aquell, encara que no ho faça del tot bé, que no fan a un pobre gentilhom qui ho farà molt millor.

—Tot això se pot ben fer —dix l'ermità—, mas per ço com en aquest regne és en pràctica que, com se fan imperials armes, si es compleixen de fer aquelles armes e festes, per los reis d'armes, herauts e porsavants ab trompetes e ministres publiquen-lo per millor dels vencedors; e com aquestes sien estades molt solemnes e imperials, que per tot lo món són estades publicades e admeses a la vera execució d'ultrança, volria saber qui és estat aquell qui la glòria e honor sobre tots ha obtesa.

Tirant callà e no volgué més parlar, sinó que ab lo cap baix e los ulls en terra estigué immoble.

—Tirant, mon fill —dix l'ermità—, ¿com no em respondeu al que us demane?

Llevà's un cavaller qui es nomenava Diafebus, e dix:

—Senyor, paraules hi ha que no han resposta; emperò, senyor, jo us jur, per aquell sant orde de cavalleria que jo, indigne, rebí lo dia de Nostra Senyora d'Agost que us diré veritat de tot lo que s'és seguit del que vostra senyoria demana, e açò sens ficció neguna. Senyor, la santedat vostra deu saber com lo millor de tots los vencedors, e qui ha guanyat lo premi del camp jutjat per lo senyor Rei, e per los jutges de camp, i encara per tots los reis d'armes, herauts e porsavants, e per tots los grans senyors de la cristiandat d'aquells que allí eren, qui foren testimonis ab escriptura de llur mà e ab segell de llurs armes ab carta rebuda per vint-e-cinc notaris, havent tots autoritat real e plenària llicència de rebre semblants actes en forma pública, e closa per los dits notaris posant-hi cascú son signe, la qual puc bé mostrar a la senyoria vostra...

—Oh com me plauria veure aquest singular acte! —dix l'ermità.

E Tirant llevà's d'allí on seia, que no hi volgué més aturar, e manà descarregar totes les atzembles enmig de la praderia, e

que parassen les tendes, e prop de la font posassen les taules e que adobassen de sopar.

E Diafebus se féu donar una botgeta en què portava la carta, e començaren a llegir, la qual era del tenor següent.

LVIII. Com Diafebus llegí a l'ermità la carta que lo rei d'Anglaterra havia feta a Tirant, donant-lo per millor cavaller de tots.

Nós, Enric, per la divina gràcia rei d'Anglaterra, e senyor de la Gran Bretanya, e encara del Principat de Gales, e de Cornualla e d'Irlanda, ganfanoner major de l'Església santa e del sant Pare de Roma, notificam a tots aquells qui en plaer e grat los vendrà e a tots generalment, a emperadors, reis, ducs, comtes, marquesos, prínceps, nobles, cavallers e gentilshòmens, com per mi sien estades celebrades festes a honor, llaor e glòria de nostre senyor Déu e de la sua sacratíssima Mare, e a honor dels cavallers qui en aquest honrat pas d'armes són venguts per fer armes a tota ultrança: és de necessari, per quant l'honor ha ésser dada a aquell o aquells qui millor ho hauran fet en aquest honrat pas, e són estats tots temps vencedors, sens neguna volta ésser estat vençut, e sens reprotxe negú, ordenam, manam e sentenciam dar la mundana glòria, honor i fama a l'egregi e virtuós cavaller, de nostra mà fet, Tirant lo Blanc. Volem que sia per tots los quatre cantons de les llices publicat per lo millor dels cavallers, per los reis d'armes, herauts e porsavants ab trompetes e ministres, ab consentiment meu e dels jutges del camp, representant la mia persona. Encara manam sia pujat sobre un gran cavall tot blanc, e tots los qui seran ací, hòmens com dones, vagen ab mi tots a peu, e sia feta processó general e Tirant vaja dins lo pal·li fins a l'església del gloriós cavaller monsenyor Sant Jordi, e allí sia dita missa cantada ab solemne sermó de les cavalleries de Tirant lo Blanc que ha fetes. Aprés manam e ordenam, eixint de l'església de Sant Jordi anem per totes les llices, e Tirant

prenga la possessió d'aquelles, e per los reis d'armes li sien dades totes les claus de les dites llices en senyal de victòria. Encara manam sien celebrades festes que duren quinze dies en llaor e glòria d'aquell virtuós ja dessús nomenat. E perquè tothom conega la real veritat d'aquests afers, havem signada la present carta ab tinta vermella e segellada ab nostre segell patent, dada en la nostra ciutat de Londres a catorze de juliol de l'any de la nativitat de nostre Senyor, etc. Rex Enricus, Sig^{ne} de tots los jutges del camp. Sig^{ne} de tots los reis d'armes, herauts e porsavants. Sig^{ne} de tots los magnats e grans senyors qui allí eren.

—Molt me plauria saber de ses cavalleries —dix l'ermità—, car molt me par home de bé. Ell s'és llevat d'ací per no dir ni oir les sues llaors. Conec verdaderament ell ésser digne d'ésser cavaller, per què us prec me digau los seus actes quins són estats.

—Senyor —dix Diafebus—, no volria que la senyoria vostra hagués a pensar negun contrari de mi, per ço com som d'una terra e d'una voluntat; mas ab tota veritat recitaré a la santedat vostra així com s'és seguit. E lo primer a qui lo Rei donà l'orde de cavalleria fon a Titant lo Blanc, e lo primer qui féu armes fon ell. Aquell dia, senyor, ell ajustà tot lo seu estat de gentilshòmens e de donzelles, e anaren al cadafal lla on lo Rei havia ordenat de fer los cavallers; trobam les portes tancades e tocam a la porta grans colps; après, passat bon espai, los reis d'armes se feren sobre la porta alt del cadafal, e digueren: "¿Què és lo que voleu?" Digueren les donzelles: "Gentilhom tenim qui vol rebre l'orde de cavalleria e demana cavalleria puix és digne e mereixedor de rebre-la." Prestament obriren les portes e tots los qui pujar volgueren, pujaren alt. Com foren enmig d'una gran sala, feren seure lo gentilhom en una cadira tota d'argent, que era coberta de canemàs verd, e allí examinaren-lo si era per a rebre l'orde de cavalleria, ni de ses costumes, e si era coixo o afollat d'algú de sos membres per

què no fos dispost per entrar en batalla, e trobant-lo tal com ésser devia, e rebuda informació de testimonis dignes de fe, venia l'Arquebisbe d'Anglaterra revestit com a diaca, ab lo missal obert en les mans, e venia davant lo gentilhom, e aquí present lo Rei e tots los altres que allí eren, deia-li semblants paraules.

LIX. Lo jurament que lo rei d'Anglaterra feia fer als gentilshòmens après que eren examinats, ans que els donàs l'orde de cavalleria.

— "Vós, gentilhom, qui rebeu l'orde de cavalleria, èjurau a Déu e als sants quatre Evangelis de no venir en neguna manera contra lo molt alt e molt excel·lent rei d'Anglaterra, si ja no era ab vostre senyor natural, tornant-li lo collar de la divisa, que lo dit senyor acostuma de donar a tots aquells a qui fa cavallers? En tal cas podeu fer guerra contra ell, sens que no us porien reprotxar los bons cavallers; altrament caurieu en cas molt lleig e de mala fama, e si éreu presoner en la guerra, de tot cert serieu en perill de mort. Més, èjurau per lo sagrament que fet haveu, que de tot lo poder vostre mantindreu e defensareu a dones e donzelles, viudes, òrfens, desemparades, e encara a casades, si socors vos demanen, e de tot vostre poder posareu la persona e entrareu en camp a tota ultrança, si bon dret tenen aquella o aquelles qui socors vos demanaran?"

"Fet lo jurament, dos grans senyors, los majors que allí eren, lo prengueren per los braços e portaren-lo davant lo Rei, e lo Rei li posà l'espasa sobre lo cap e dix: "Déu te façà bon cavaller e mon senyor Sant Jordi." E besà'l en la boca.

"Aprés vengueren set donzelles, vestides de blanc, significant los set goigs de la verge Maria, e cenyiren-li l'espasa; aprés vengueren quatre cavallers, los majors en dignitat que allí es trobaren, e calçaren-li los esperons, significant los quatre evangelistes; aprés venc la Reina e preslo de l'un braç, e una duquessa de l'altre, e així el portaren fins a un bell estrado, e posaren-lo en la cadira real; aprés lo Rei

s'assigué a l'una part e la Reina a l'altra, e totes les donzelles e los cavallers baix, entorn d'ell. Aprés portaren la col·lació molt abundosament. E aquest orde, senyor, han servat a tots los qui es són fets cavallers.

—Digau-me, si plasent vos serà —dix l'ermità—, lo principi e la fi de les armes que Tirant ha fetes.

—Senyor, la vespra del dia assignat de fer les armes, Tirant cavalcà ab tots los del seu estat, en la forma segons dessús és dit, e anà on estaven los vint-e-sis cavallers. Com foren a la porta donà un escrit que deia que, qualsevolgués cavaller que volgués fer armes ab ell, havien a córrer tant e tan llongament fins que vint colps de puntes sanguinoses ixqués de l'u o de l'altre, ab ferros esmolats, o qualsevulla d'ells s'hagués a dar per vençut. E prestament fon admesa la sua demanda e tornam al nostre alleujament. L'endemà, totes les donzelles lo prengueren e ab molta honor lo portaren fins a la porta de la lliça tot armat, lliurant-lo als fels que mort o viu lo's haguessen a restituir. E los fels lo reberen ab aquella convinència e ab molta d'honor que li feren. Lo Rei e la Reina ja eren en los cadasfals, e Tirant entrà tot armat en blanc, sinó lo cap, e en la mà portava un ventall que a l'una part era pintat lo crucifici de Jesucrist, e en l'altra part era pintada la imatge de la Verge senyora nostra.

"Com Tirant fon enemic del camp, féu gran reverència al Rei e a la Reina, e anà tots los quatre cantons de la lliça, e ab lo ventall senyà cascun cantó. Fet açò davallà del cavall, e los fels posaren-lo dins un petit papalló qui estava posat en lo cantó de la lliça; allí portaren-li viandes e confits perquè pogués refrescar, si mester ho havia, e tornà's adobar les armes, e pujà a cavall, e trobà ja lo mantenidor del camp al cap de la lliça; e Tirant posà's a l'altre cap del camp. Com tota la gent fon assossegada, lo Rei manà als fels que els lleixassen anar. Prestament feriren dels esperons ab les llances en los rests, e encontraren-se tan ferament que es romperen les llances en

peces; aprés feren moltes carreres, e feren-se de molts singulars encontres.

"La vintena carrera, lo mantenidor encontrà a Tirant en mig de la bavera del bacinet, e passà-la-hi tota doblada e alt en lo revolt del peto de les plates, e nafrà'l un poc en lo coll, e si la llança no es fos rompuda lo nostre cavaller era mort, e lo cavall i ell caigueren en terra. Prestament se llevà Tirant e féu-se dar un altre cavall millor que no era l'altre, e pregà als jutges del camp que li donassen llicència de pendre altra llança, e los jutges digueren que cascú prengués les llances a sa voluntat. Tirant se féu donar una molt grossa llança, e l'altre féu per lo semblant, e corregué l'u envers l'altre ab molt gran fúria, e Tirant l'encontrà un poc davall lo rest. L'encontre fon tan poderós, e la llança no es volgué rompre, que el passà de l'altra part e caigué mort en terra. Les donzelles prestament foren a la porta del camp, e demanaren als fels que els fos restituït lo llur cavaller. Los fels los feren obrir les portes, e les donzelles prengueren lo cavall de Tirant per les regnes, e ab molt gran honor lo se'n portaren al seu alleujament, desarmaren-lo e miraren-li la nafra que tenia al coll, e feren venir los cirurgians qui el curassen; e Tirant fon molt ben servit de les donzelles, per ço com estaven molt contentes que lo primer cavaller qui havia fet armes per donzella era estat vencedor.

"Lo Rei ab tots los grans senyors que allí eren entraren dins lo palenc on jaïa lo cavaller mort, e ab molt gran processó e honor lo portaren a l'església de Sant Jordi, on havien fet una singular capella per aquells qui en les armes serien morts, e en aquesta capella no hi podia ésser soterrat negú qui cavaller no fos, e si era gentilhom portaven-lo a l'església major, on havia altres capelles on los posaven.

"Senyor, com Tirant fon bé guarit, tornà ajustar tot lo seu estat, segons que l'altra volta havia fet, e anam on eren los vint-e-cinc cavallers, e donà'ls un escrit com volia combatre un cavaller a peu a tota ultrança, e admeteren-li sa demanda; entrà dins la lliça armat així com se pertanyaia, ab gran esforç

que en si mostrava, ab atxa, espasa e daga. Com foren dins los papallons cascú en lo seu, adobaren-se les coses necessàries; eixits defora, los fels los partiren lo sol, perquè no donàs més a la u que a l'altre en la cara. Lo Rei fon aplegat ab los altres estats, e passaren per lo camp per pujar als cadasfals. Los cavallers cascú estava armat a la porta de papalló ab les atxes en les mans. Com veren lo Rei, cascú ficà lo genoll en terra fent gran reverència al Rei e a la Reina, que mostraven bé que eren cavallers de gran valor, e totes les donzelles s'agenollaren en terra e pregaren a nostre Senyor que donàs victòria al seu cavaller.

"Com les gents foren assossegades e los papallons trets fora del camp, les trompetes sonaren e los herauts digueren ab alta veu no fos home ni dona gosàs parlar, senyalar, tossir ne fer-se senyal negú sots pena de la vida.

"Com la crida fon feta, dels uit cavallers fels, los quatre prengueren l'u e los altres quatre l'altre, e posaren-los enmig del camp en les tres ralles, e d'aquí partiren l'u envers l'altre, e feren armes los dos molt valentment, sens que no es coneixia qual tenia milloria. La batalla durà molt, e per lo gran treball que passava lo mantenidor del camp, mancava-li l'alè; a la fi estava en tal punt que no podia tenir l'atxa, e en son continent mostrava que amara més pau que guerra. Coneixent Tirant en quin punt son contrari estava, pres l'atxa ab dues mans, e ab lo martell li donà tal colp en lo bacinet que tot lo torbà, e véu que ab gran treball se podia tenir de peus. Tirant s'acostà a ell, e donà-li una gran empenta que el féu caure en terra. Com lo véu tan mal adobat, llevà-li lo bacinet del cap, tallant-li ab la daga les tiretes ab què estava lligat, e dix-li les següents paraules.

LX. Les paraules que Tirant dix al cavaller qui es combatia, com lo tingué vençut.

—"Cavaller virtuós, bé pots veure com la tua mort, o la vida, està en ma llibertat, per què mana a mi què vols que faça de tu: si vols vida o mort, car més aconsolat seré del bé que del mal.

Mana a la mia mà dreta que t'haja misericòrdia e que et vulla perdonar, e que no et faça tant de mal a la tua persona com poria."

"—Més dolor tinc —dix lo cavaller— de les tues cruels paraules, abundoses d'extrema vanaglòria, que de perdre la vida, e més estime la mort que no demanar perdó a la tua superbiosa mà.

"—La mia mà ha acostumat de perdonar alsòmens vençuts —dix Tirant—, e no fer-los dan; e si tu vols, jo et perdonaré de bon cor a tot lo mal que fer-te poria.

"—¡Oh quina glòria és —dix lo cavaller qui en terra estava—, com losòmens són vencedors per sort o per desventura, e abundar en moltes paraules! Jo só lo cavaller de Muntalt sens reprotxe negú, amat e temut de moltes gents; só estat tostems piadós e havent misericòrdia a totes gents.

"—Jo vull usar d'aqueixos actes que dits has envers tu —dix Tirant—, per la tua molta virtut e bondat. Anem davant lo Rei, e aquí agenollat als meus peus demanar-m'has mercè, e jo perdonar-t'he lliberalment.

"Lo cavaller, ab ira mortal, féu principi a tal parlar:

"—No plàcia a Déu, ni me'n done lo poder, que jo jamés faça acte de tanta vergonya per a mi e als meus, ni en aquell egregi senyor meu lo comte Guillem de Varoic, del qual rebí aquest amargós orde de cavalleria; per què, fes de mi tot lo que bé et vinga, que més estime bé morir que mal viure.

"Com tirant véu la sua mala voluntat dix:

"—Tots los cavallers qui bé volen usar e seguir les armes e l'estil d'aquelles per haver renom e fama han ésser cruels e tenir cadira enmig d'infern.

"Tirà la daga e mès-li la punta en l'ull, e ab l'altra mà donà-li gran colp sobre lo cap de la daga, que la hi féu passar a l'altra part. ¡Quin ànimo de cavaller fon aquest, que més estimà morir que no viure envergonyit, per no ésser blasmat dels bons cavallers!

"Los jutges del camp eren dotze, los sis tenien un llibre dels vencedors, los altres lo tenien dels vençuts. Aquells que morien sens que no es volien desdir, feien-los procés de màrtirs d'armes, los qui es desdeien, feien-los altre procés de mals cavallers, vençuts e posats en gran deshonor e infàmia, e aquesta pràctica han servada fins a la fi.

"Aprés pocs dies, senyor, se seguí que la majestat del senyor Rei e de la senyora Reina estaven en gran solaç enmig de la praderia prop del riu, dansant e fent moltes festes. E estava allí una parenta de la Reina, que era nomenada la bella Agnès, e era filla del duc de Berrí, que és la més agraciada donzella que jo jamés haja vist. És veritat que de bellea la Reina passa a totes quantes són, de gràcia e de gentil loquela, a totes gents afable, e de grandíssima honestat, lliberal més que dona que jamés haja vist, per ço com les dones la major part són avares per son natural; aquesta galant dama, si vestia robes que valguessen lo preu d'una ciutat, no pensava, en donar-les, e joies e altres coses que ella tingués: tant era de gentil condició! Senyor, aquesta bella Agnès portava aquell dia en los pits un molt gentil fermall. E en presència del Rei e de la Reina e de tots los cavallers, fetes les danses, Tirant s'acostà a la gentil dama, e donant del genoll en la dura terra féu principi a un tal de parlar:

"—Per la coneixença que tinc, senyora, del vostre molt valer, així de llinatge com de molta bellea, gràcia e saber, e de totes les altres virtuts que en un cos més angèlic que humà trobar se deixen, vos desitge molt servir; e hauria-us a molta gràcia que la mercè vostra me volgués dar aqueix fermall que en los pits portau. E si per vostra benigna mercè me serà atorgat, jo l'accepte e portaré aquell de grat per l'honor e servir vostre, prometent e jurant sobre l'altar, e per l'orde de cavalleria, de combatre un cavaller a peu o a cavall a tota ultrança, armat o desarmat, en la millor manera que ell sabrà divisar.

"—Ah, Santa Maria val! —dix la bella Agnès—. ¿E per una cosa tan mínima e de tan poca valor voleu entrar en camp clos

a tota ultrança, no tement los perills de la mort e lo dan que seguir poria? Però, perquè represa no sia de dones e donzelles e dels bons cavallers dignes d'honor, de bon grat jo consentiré en presència del senyor Rei e de la senyora Reina perquè no perdu lo premi de bé a fer e de l'orde de cavalleria: ab les vostres mans prengau lo fermall.

"Tirant fon molt content de la resposta de la bella Agnès. E per quant lo fermall estava lligat ab la cordonera del brial e no es podia llevar sens que no fos descordada, e descordant-la, per força ab les mans li havia de tocar als pits, Tirant ab la mà pres lo fermall e besà'l; après donà dels genolls en la dura terra e dix:

"—Infinides gràcies, senyora, a la senyoria vostra faç del gran do que m'haveu donat, car més l'estime que si m'haguésseu dat tot lo realme de França. E promet a Déu que qui lo fermall me llevarà, la sua persona me lleixarà.

"E posà'l-se alt al cap d'un bonet que portava.

"Lo dia següent, estant lo Rei en missa, venc un cavaller francès, lo qual se nomenava lo senyor de les Vilesermes, molt valentíssim de sa persona, e en armes molt experimentat, e dix a Tirant un tal parlar:

"—Cavaller, d'onsevulla que vós siau, haveu hagut massa gran atreviment de tocar en un cos glorificat com és de la bella Agnès, e tan mala demanda jamés féu cavaller en lo món. Per què és de necessitat me doneu lo fermall de grat o de força; que de dret jo el dec haver per raó com de ma puerícia fins ara he amada, servida e venerada aquesta senyora, qui és mereixedora de tots los béns qui en el món són. E per quant a mi és dada la glòria, perquè ab mos innumerables treballs, enuigs e pensaments, jo la m'he sabuda guanyar, per què jo tinc a cobrar lo premi del temps de ma joventut, que he perduda part d'aquella per servir a sa mercè, e si dar no el me volreu, la vida vostra serà de poca durada. Dau-lo'm ab pau ans que més mal no se'n segueixca.

LXI. La resposta que Tirant féu al senyor de les Vilesermes quan li demanà lo fermall que la bella Agnès li havia dat.

—"Gran ofensa seria per a mi –dix Tirant–, que jo donàs lo que m'és estat donat lliteralment e deslligat ab les mies mans, e la promesa, fe e jurament que jo he fet. Bé seria tengut per lo més vil e abatut cavaller que jamés en lo món fos nat e per a nàixer, e bacinet ple de foc me deurien posar sobre lo cap si jo tal cosa feia. Emperò, cavaller, vós mostraui, segons vostre mal parlar, massa gran supèrbia, e serà mester que jo la us façà abaixar."

"Lo cavaller féu demostració de voler-li llevar lo fermall; emperò Tirant fon avisat: que mès mans a una copagorja que portava, e tots los altres arrancaren; e allí fon entre ells una brega civil, emperò ans que fossen departits hi moriren dotze entre cavallers e gentilshòmens. La Reina, que estava més prop d'ells, sentí la remor e los grans crits que les gents daven, posàs enmig de la gent e departí'l's los uns dels altres. E jo us ne puc bé contar noves, que fui nafrat de quatre colps en la mia persona, e molts altres per fer-me companyia. Com lo Rei fon atès, tot fon ja pacificat. E no passaren tres dies que lo francès cavaller tramès a dir a Tirant per una lletra, que li tramès per un petit patge, que era del tenor següent.

LXII. Lletra de batalla tramesa per lo senyor de les Vilesermes a Tirant lo Blanc.

—A tu, Tirant lo Blanc, qui est estat principi de la destrucció de la sang militar:

Si lo teu ànim esforçat gosarà mirar lo perill de les armes que entre cavallers són acostumades, armat o desarmat, a peu o a cavall, vestit o despullat, en la manera a tu més segura, concorda't ab mi ab condició que l'espasa tua e la mia ajustar-se puguen a mort determinada. –Escript de mà mia e

segellat ab lo segell secret de mes armes: Lo senyor de les Vilesermes.

LXIII. Com Tirant demanà de consell a un rei d'armes sobre la lletra del senyor de les Vilesermes.

—Llesta per Tirant la lletra, pres lo petit patge e posà'l en una cambra, e donà-li mil escuts d'or, e féu-li prometre que no en diria res a negú. Com lo patge fon partit, Tirant anà tot sol e pres a un rei d'armes e portà'l-se'n tres milles lluny d'allí, e dix-li semblants paraules:

—Rei d'armes, per la fe que a tu és dada e per lo jurament que fist lo dia que rebist aquest ofici en poder e mans del senyor Rei, de tenir secret lo que et diré, e consellar-me bé e llealment segons que per estil e dret d'armes est obligat de fer.

"Lo rei d'armes, qui havia nom Jerusalem, repòs en la següent forma:

—Senyor Tirant, jo us promet per l'ofici que tinc e per lo jurament que he fet, de tenir secret tot lo que per vós me serà dit.

"E Tirant li mostrà la lletra que li era estada tramesa e féu-la-hi llegir. Com l'hagué llesta, Tirant li dix:

—Mon bon amic Jerusalem, jo tindré a molta glòria de poder complir l'apetit e voluntat d'aquell virtuós cavaller, lo senyor de les Vilesermes. E per quant jo só jove e no sé la pràctica ne l'estil de cavalleria, que ara he complits vint anys, e confiant de la vostra molta discreció, vos demane de consell perquè só cert que sou pràtic entre reis e grans senyors, e sabeu tot l'estil d'armes molt millor que negun altre. E lo que us he dit no penseu que per poc ànim ni temor ho diga, mas pense que no fes ofensa a la majestat del senyor Rei, qui tantes d'honors me fa, per ço com ell ha ordenat en son regne lleis morals en aquest pas honrat de cavalleria; per què no volria ésser blasmat dels bons cavallers que per aquest cas me poguessen reprotoxar per defalliment negú.

"Respòs lo rei d'armes en la forma següent.

LXIV. Lo consell que Jerusalem, rei d'armes, donà a Tirant lo Blanc.

—"¡Oh cavaller, jove virtuós e de bona ventura, amat de totes gents! Lo consell que la mercè vostra a mi demana jo el vos daré e jo el salvaré davant la majestat del senyor Rei e los jutges del camp: vós, Tirant lo Blanc, podeu bé combatre aquest cavaller sens reprotxe negú ne blasme negú de Rei, jutges ne de cavallers, per quant ell és requeridor e vós defenedor, ell és principiador del mal e tostems sereu excusat. E jo prenc tot lo càrrec sobre mi. Si negú vol dir res de vós, jo us salvaré la vostra honor davant tots los bons cavallers. Sabeu quan seria lo dan e culpa vostra? Si vós fósseu estat requeridor, e lo senyor Rei qui us ha dat primer que a negú l'orde de cavalleria, e mudar pràctiques e lleis en sa cort, no poseu dubte negú, vós caieu en cas de blasme entre los bons cavallers, e per ço feu com a bon cavaller e mostrau tostems a les gents ànim esforçat de cavaller. E si escriptura de la mia mà vós volreu, jo la us daré del consell que us he dat. Anau prestament a la batalla e no us faça temor la mort."

—Molt estic aconsolat de bé a fer —dix Tirant—, del consell que dat m'haveu, per ço com me dieu que no puc ésser reprès per lo senyor Rei, dels jutges ni dels cavallers. Ara vull-vos molt pregar, Jerusalem, per l'ofici que teniu, d'ésser jutge de nostra batalla, del senyor de les Vilesermes e de mi, e tot passe per la vostra mà per ço que façau ver testimoni de tot lo que passarà entre ell e mi a tots los qui us ho demanaran.

"Dix Jerusalem:

—Jo, de concordar-vos seré molt content. Emperò jo no poria ésser jutge de vosaltres, segons requir l'ofici nostre, e dir-vos he per què: car negun cavaller, rei d'armes, heraut o porsavant que done consell, no pot ésser jutge, car gentilea poria ésser difraudada. Ni mon senyor lo rei d'Anglaterra, si és jutge d'una batalla, per ésser senyor de tots, en son consell no

deu dir paraules favorables de negú; e si ho feia poria ésser dit injust jutge, e tal batalla no deuria haver lloc. Posat cas l'u fos vençut, davant l'Emperador ab testimonis dignes de fe se poria retractar tal batalla. Emperò, perquè no perdau vós o ell lo premi de la batalla, jo us hauré jutge competent, en res a vós i a ell sospitos: és de nostre ofici, rei d'armes creat, qui es nomena Clarós de Clarença, home molt entès en les armes.

"—Bé el coneix —dix Tirant—, e bé só content que ell ho sia, si al senyor de les Vilesermes plau, perquè és bon rei d'armes e darà l'honor a aquell qui la sabrà guanyar. E vull que siau avisat de tot, ço és; com ell m'ha tramès aquesta lletra per un petit patge, e si jo li trametia la resposta per un altre semblant, llaugerament se poria saber, e la batalla no vendria a la fi que ell e jo desitjam. Per què, façam així que tornem al meu alleujament, e jo dar-vos he una carta blanca signada de mà mia, e segellada de les mieus armes; e vós concordau la batalla a tot avantatge seu e dan meu. E per quant ell és requeridor e jo só request, e em dóna lo devisar de les armes, així com diu en sa lletra, jo de bon grat hi renuncie e li done facultat que ell les devise en aquella manera que a ell ben vist li serà; que no faré sinó lo que direu e ordenareu. E com més cruels les devisarà, vós les confermareu per part mia, e tant me serà major glòria.

"Tirant se'n tornà ab lo rei d'armes al seu alleujament, e féu de continent la carta blanca, ço és, signada de sa mà e segellada ab les seus armes, e donà-la a Jerusalem, rei d'armes. E donà-li una roba d'estat que era de brocat e forrada de marts gebelins, pregà'l que la prengués e que la portàs per l'amor sua.

"Lo rei d'armes se partí per dar compliment a la batalla, e cercà tots los estats del Rei e de la Reina; com véu que no el podia trobar entrà dins la ciutat e trobà'l dins un monestir de frares que es confessava. Com hagué confessat, Jerusalem l'apartà e dix-li que anassen a parlar fora de l'església, car en tals llocs no és donat parlar de coses criminals. Prestament ixqueren de l'església e de lloc sagrat, e Jerusalem féu principi a tal parlar:

"—Senyor de les Vilesermes, jo per mon ofici seria molt aconsolat que pogués posar pau e bona confederació entre vós e Tirant lo Blanc. E si concordar no us voleu, veu's ací la vostra llettra e la resposta d'aquella en paper blanc segellat ab segell de les armes e signat de la sua mà, requerint-me per mon ofici jo vingués a vós per concordar la batalla, donant-me tot son poder en aquesta forma: que de les armes així ofensives com defensives, a peu o a cavall, segons la vostra llettra conté pus llargament, diu e vol, no perjudicant res de son dret com a defenedor, vos dóna poder e facultat que deviseu les armes en la manera que plasent vos sia, ab què sien eguals e sens falsa maestria. E la batalla sia esta nit, si ésser porà.

"—Molt só content —dix lo senyor de les Vilesermes— de la gentil pràctica de Tirant. No es deu esperar altra cosa d'ell sinó tota virtut. Jo accepte lo poder per vós a mi donat per part sua, que devise les armes e la batalla, e serà en la següent forma.

LXV. Com lo senyor de les Vilesermes devisà les armes.

—"Jo devise que la batalla se faça a peu, ab camises de tela de França, ab sengles targes de paper, e al cap un xapellet de flors, sens altra vestidura neguna. Les armes ofensives, sengles coltellines genovesques, tallant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de llargària de dos palms e mig, cana de Montpeller. En esta manera lo combatré a tota ultrança. E estic admirat de vós, rei d'armes, com feu de la concòrdia discòrdia. Nosaltres som concords de nostra batalla, e parlau-me de pau."

"—Lo que jo he dit —dix lo rei d'armes—, hi só tengut per mon ofici: no voler la mort del cavaller qui d'honor sia.

"—Puix som concordes, e jo accepte la batalla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes.

"—E jo só molt content —dix lo rei d'armes— que siau concordes. Anem per haver les armes e tot açò que mester haveu ans que vinga la nit.

"De continent los dos anaren a comprar les coltellines e feren-les molt bé esmolar, e feren fer les puntes molt ben agudes; e hagueren drap de tela de França, e molt prest feren tallar e cosir les camises, e feren-les un poc llargues, e les mànegues curtes fins al colze perquè no els torbassen en lo combatre. Aprés hagueren un full de paper e partiren-lo per mig, e de cascun mig feren una tarja a manera d'adarga: mirau quanta defensió podia fer mig full de paper!

"Com de tot hagueren compliment, dix lo cavaller al rei d'armes:

"—Vós qui haveu concordat la batalla e sou per la part de Tirant, jo no desitge haver negú per la mia sinó sol Déu e les mies pròpies mans, les quals són acostumades de llavar-se en la noble sang militar. Preneu l'una part de les armes, e la que vós deixareu jo pendré.

"—Senyor de les Vilesermes, jo no só ací perquè haja a fer part entre cavallers dignes d'honor. Jo só obligat per mon ofici consellar e concordar a cavallers e a gentilshòmens, e no fer part neguna, car si vós me dàveu quant teniu, jo no difraudaria me llicència e cercau altri qui no us sia sospitos.

"—Per mon Déu e mon creador, rei d'armes, jo no he parlat a la intenció que vós ho preneu, sinó que voldria que fóssem a la batalla, per ço com veig que la nit nos és veïna. Puix sou nostre jutge, feu que la fi prestament se veja.

"—Senyor, jo us diré com serà —dix lo rei d'armes—. Jo no puc ésser jutge entre vosaltres per quant jo he aconsellat a vós e a Tirant, e poria ésser reptat, si tal cosa feia, com injust jutge. Emperò jo hauré un altre jutge competent, en res no sospitos a vós ni a ell, lo qual se nomena Clarós de Clarença, rei d'armes e home molt sabent en la guerra i en armes molt destre, qui és vengut ara novament ab lo duc de Clarença, e és persona que per son ofici ans se deixaria morir que venir en res contra l'honor sua.

"—De tot seré content —dix lo cavaller—, puix la cosa vinga en egualtat e sia secreta.

"—I jo us dó la fe —dix lo rei d'armes— de no manifestar aquest fet a persona del món sinó a Clarós de Clarença.

"—Ara —dix lo cavaller—, preneu les armes e portau-les a Tirant, e prenga les que millor li parran. E jo esperar-vos he en aquella ermita de Santa Maria Magdalena, per ço que si em veia algú de ma companyia pogués mostrar que estic ací per fer oració.

"Partí's Jerusalem, e anà a cercar Clarós de Clarença, rei d'armes, per tots los estats. Com l'hagué trobat, dix-li tot l'ésser, e l'altre dix que ho faria de bona voluntat. Però l'hora era ja tarda, que el sol havia complit son viatge, e per l'escura nit no volia posar en perill dos cavallers, mas lo següent dia de matí, quan lo Rei seria en missa e la gent seria assossegada, que en aquella hora era content d'ésser jutge.

"Jerusalem tornà a Tirant e dix-li tot lo que era mester dir ab honestat de son ofici, e recità-li la forma de la batalla com s'havia de fer, e les armes que havia devisades, e que triàs d'aquelles dos la que millor li paregués. E que al matí, com lo Rei seria en missa, se faria la batalla.

"—Puix la batalla no ha ésser esta nit —dix Tirant—, no vull tenir les armes en mon poder; car si jo el vencia o el matava no volria digués la gent que hi hagués feta alguna art en les armes tenint-les la nit, e per açò l'havia vençut, així com feren aquells dos cavallers qui al port de la mar matà l'u a l'altre e après deien que ab art de nigromància era estada feta la llança ab què el matà. No les vull veure ni tocar fins en aquella hora que farem la batalla. E tornau-les al senyor de les Vilesermes, e demà, com la batalla serà, que les porte, que bé trobarà qui les pendrà.

"Com Jerusalem oí parlar en tal so a Tirant, mirà'l en la cara e dix:

"—Oh cavaller virtuós e en armes experimentat! Si desaventura de mala sort no és contrària a la persona vostra, digne e mereixedor sou de portar corona real: jo no puc creure que no siau vencedor d'aquesta batalla.

"Partí's lo rei d'armes de Tirant, e anà a l'ermita on estava l'altre cavaller e dix-li com l' hora era tarda e lo jutge no poria bé jutjar la batalla si de dia no era, mas que havien concertat per a l'endemà com lo Rei entraria en missa per ço com los cavallers los uns accompanyaven lo Rei, los altres la Reina, los altres per veure les galants dames estaven torbats. Lo senyor de les Vilesermes dix que era content.

"Los reis d'armes, bon matí perquè no fossen vists de negú, prengueren los dos cavallers e portaren-los enmig d'un bosc, que per negú no podien ésser vists. Com veren que estaven en lloc dispost, Jerusalem féu principi al següent parlar:

"—Cavallers de molta virtut, veu's ací la mort e sepultura vostra. Aquestes són les armes per aquest cavaller devisades e per Tirant acceptades. Cascú prenga la part que li plaurà.

"E posà-les en la bella herba del prat.

"—Ara —dix Clarós de Clarença—, senyors de gran noblesa e cavalleria, vosaltres sou en aquest lloc apartat que no esperau adjutori negú de parents ne d'amics; e estau en lo darrer pas de la mort, que no confiau sinó de sols Déu e de la vostra virtut; e vull saber de vosaltres a qui voleu per jutge en aquesta batalla.

"—Com! —dix lo senyor de les Vilesermes—. ¿E ja no som concordes que vós sereu?

"—E vós, Tirant, a qui voleu per jutge?

"—Jo vull aquell que lo senyor de les Vilesermes vol.

"—Puix a vosaltres plau que jo sia vostre jutge, haveu a jurar, per l'orde de cavalleria que haveu rebut, d'estar a tota ordinació mia.

"E així lo hi prometeren e juraren. Aprés del jurament dix lo cavaller a Tirant:

"—Preneu les armes que volreu, e aquelles que vós lleixareu, ab aquelles entraré jo en lo camp.

"—No —dix Tirant—; vós les haveu hagudes i en nom vostre són vengudes. Preneu vós primer qui sou requeridor, e aprés jo pendré.

"E estigueren los cavallers altercant per punt d'honor. Lo jutge, per cessar porfídia, pres les armes: les unes posà a la part dreta e les altres a la sinistra; e pres dues palles, una llarga e l'altra curta. Dix lo jutge:

"—Qui pendrà la més llarga prenga les armes de man dreta, e qui pendrà la curta, les armes de mà sinistra.

"Com cascú hagué preses ses armes, en un punt se foren despullats tots nus, e vestiren-se les camises doloroses qui pogueren ésser dits celicis d'amargor. Lo jutge féu dues ralles en lo camp, e posà l'u en una ralla, e l'altre en l'altra; e manà'ls negú no es mogués fins a tant que ell ho digués. Tallaren rames d'un arbre perquè lo jutge pogués estar a manera de cadafal. Com tot fon fet, lo jutge anà al senyor de les Vilesermes e dix-li paraules de semblant estil.

LXVI. Lo raonament que lo rei d'armes, com a jutge de la batalla, féu als dos cavallers.

—"Jo só jutge per lo poder per vosaltres a mi dat. E per dret de mon ofici só obligat d'amonestar e pregar-vos, e a vós primer, qui sou requeridor, que us plàcia de no voler venir en tan estret pas com és aquest. Hajau Déu davant los vostres ulls, e no vullau morir així desesperat, car bé sabeu que l'home qui la mort se procura, de justícia nostre Senyor no li perdona, e és eternalment damnat."

—"Deixem per ara aqueixes paraules —dix lo cavaller—, car cascú coneix en si lo que val ni pot fer, així en lo temporal com en l'esperitual. Feu venir a Tirant ací davant mi e per ventura porà ésser que ens concordarem.

—"No em par que demanau raó —dix lo jutge—. Vosaltres sou eguals en lo camp; com vendrà aquell a vós? Emperò vés tu, Jerusalem, e digues a Tirant si volrà venir ací per parlar ab aquest cavaller.

"Jerusalem anà a Tirant e dix-li li seria plasent d'anar fins allí. Respòs Tirant:

"—Vós qui sou fel entre nosaltres, digau-me: si lo jutge m'ho mana, que jo hi vaja, jo de bon grat hi iré; per lo cavaller que allí està no volria donar un pas avant ni altre atràs per quant ell val.

"Jerusalem dix-li com lo jutge per dret de son ofici era obligat de fer son poder de concordar als cavallers que no venguessen en tan gran perill. Parlà Tirant e dix:

"—Jerusalem, digau al cavaller que jo no sé causa que jo dega anar a ell. Si ell vol res de mi, que vinga ací.

"Aquell tornà la resposta. Dix lo jutge:

"—Bé em par que Tirant fa lo que fer deu. Però, cavaller, vós podeu venir fins enmig del camp e Tirant vendrà allí.

"E així fon fet. Com los dos foren presents, l'u de l'altre, lo senyor de les Vilesermes féu principi a tal parlar.

LXVII. Com fon feta la batalla de Tirant ab lo senyor de les Vilesermes.

—"Si tu, Tirant, vols haver pau, amor e bona voluntat ab mi, e volràs que perdone a la tua joventut, ho faré ab condició tal que em dónes lo fermall d'aquella ínclita senyora dona Agnès de Berrí, ensems ab la coltellina que tens en la mà e la tarja de paper, perquè ho puga mostrar a les dames d'honor. Car tu saps bé que no est digne ne mereixedor de posseir cosa alguna que sia d'una tan alta e tan virtuosa senyora com aquella, per quant lo teu estat, llinatge e condició no és suficient per a descalçar-li lo tapí esquerre. Ni est per egualar-te ab mi, sinó que jo, per la mia benignitat, he volgut consentir d'egualar-te ab mi e de voler-me combatre ab tu."

"—Cavaller —dix Tirant—, no ignore la tua gentilea, qui est, què vals ni què pots fer. Emperò no som ara en temps ni lloc que hajam a venir a mèrits dels llinatges. Mas jo só Tirant lo Blanc; ab l'espasa en la mà, rei, duc, comte ne marquès refusar no em pot. Açò notori és a les gents. Emperò, en tu prestament poria hom trobar tots los set pecats mortals. E pensa que ab

paraules vils e deshonestes me pensest espantar e donar càrrec a mi e a ma condició. Dic-te que de tan llibert cavaller com tu est no me'n tinc per injuriat ni em tendria per lloat si negun bé em deies, car sentència és comuna que tant val a l'hom ésser lloat de mals hòmens com ésser lloat de males coses. Vingam a la batalla e façam lo per què hi som, e no estigam més en supèrflues paraules de poc valer, car sol un cabell de mi fos caigut en terra no el te volria haver dat ni consentiria menys que el prenguesses.

"—Puix concordar no us voleu —dix lo jutge—, ¿voleu vida o mort?

"Dix lo senyor de les Vilesermes:

"—Bé em dol la mort d'aquest jove superbo. Vingam a la batalla e cascú torne a son lloc.

"Lo jutge pujà alt en un cadafal que s'havia fet de rames e dix cridant:

"—¡Sus, cavallers, cascú façam a valent e bon cavaller!

"L'u anà devers l'altre com a hòmens rabiosos. Dels primers colps que es tiraren, lo cavaller francès portava la coltellina alt damunt lo cap, e Tirant la portava damunt los pits. Com foren prop l'u de l'altre, lo cavaller francès tirà gran colp a Tirant per mig del cap, e aquell rebaté-lo-hi e contrapassà, e de revés donà-li un colp sobre l'orella, e tant com ne pres tant li'n féu caure sobre lo muscle; quasi lo cervell li paria. L'altre donà a Tirant enmig de la cuixa, que un gran palm badava la coltellada. E tornà-li'n tan prest a dar altra en lo braç esquerre que fins a l'os li aplegà. E tantes armes feia cascú que era cosa d'espant. E estaven-se tan prop, que a cascun colp que es tiraven se traïen sang que era una gran pietat qui els veia les cruels nafres que l'u e l'altre tenien, que totes les camises eren tornades vermelles de la molta sang que perdien. ¡Tristes de les mares que parits los havien! E Jerusalem deia molt sovint al jutge si volia que els fes lleixar la batalla, e lo cruel jutge responia:

"—Lleixau-los venir a la desitjada fi de sos cruels dies.

"Jo crec bé que en aquell cas cascú d'ells estimara més la pau que no la guerra. Emperò, així com aquells qui eren valentíssim cavallers e de gran ànim, contínuament se combatien sens haver-se pietat alguna. A la fi, veent-se Tirant prop de la mort per la molta sang que perdia, acostà's tant com pogué envers l'altre e tirà-li de punta e donà-li en la mamella esquerra en dret del cor. E l'altre donà-li gran coltellada sobre lo cap, que la vista li féu perdre dels ulls, e caigué en terra primer que l'altre. E si lo francès se fos pogut sostenir com Tirant caigué, ell l'haguera pogut bé matar si hagués volgut. Emperò ell no tingué tanta virtut que no caigués de continent mort en terra.

"Com lo jutge véu estar los dos cavallers tan pacífics, davallà del cadalaf e acostà's a ells e dix-los:

"—Per la mia fe vosaltres haveu fet com a bons cavallers dignes de molta honor: e no és negú qui us puga dar càrrec.

"E va'ls senyar dues vegades a cascú, e pres dos trossos de bastons e féu-ne creus e posà-les, sobre los cossos e dix:

"—Encara veig que Tirant té un poc los ulls oberts, e si no és mort, ell n'està molt prop. Ara, Jerusalem, jo us requir que atureu ací per guardar aquests cossos e jo iré a la cort per manifestar-ho al Rei e als jutges del camp. —Com per dret així es devia fer.

"E trobà lo Rei que eixia de missa e en presència de tots li dix les següents paraules:

"—Senyor, certa cosa és que dos cavallers valentíssims de nom e d'armes hui de matí eren en la cort de la majestat vostra e ara estan en tal punt que de mort no poden ésser estalvis.

"—Qui són los cavallers? —dix lo Rei.

"—Senyor —dix Clarós de Clarença—, l'u és lo senyor de les Vilesermes e l'altre és Tirant lo Blanc.

"—Molt me desplau —dix lo Rei— de semblant nova. Bo serà que ans de dinar anem allà e vejam si els porem ajudar en res.

"—Per ma fe —dix Clarós—, l'u és passat d'esta vida; jo pens també que l'altre li volrà fer companyia: tan mal nafrats estan.

"Com los parents e amics dels cavallers saberen tal nova, prengueren armes e a peu e a cavall cuitam lo més que poguem, e nostre senyor Déu féu-nos gràcia que arribam primers que los altres. E trobam a Tirant tot ple de sang: no era home qui el coneguéés e tenia un poc los ulls oberts.

"Com los altres veren llur senyor mort, cuitaren a gran pressa envers lo nostre cavaller per voler-li tolre la vida, e nosaltres lo defensam molt bé. Nosaltres nos fem dos parts, e posam lo cos enmig les espatles, unes envers les altres, perquè eren molts més que nosaltres: emperò a cascuna part que venien trobaven gent qui els tenia cara. Ab tot açò tiraren una fletxa, ab moltes d'altres, e donà al pobre de Tirant, qui jaïa en terra.

"A poc instant aplegà lo gran Conestable armat tot en blanc, ab molta gent que portava, e departí'ns los uns dels altres. E aprés, molt prest, fon aquí lo Rei ab los jutges del camp. Com veren los cavallers, l'u mort, l'altre que paria que estigués en passament, manaren que no els llevassen d'allí fins lo consell fos tengut.

"E estant lo Rei en lo consell e oint la relació feta per Clarós de Clarença i per Jerusalem, reis d'armes, aplegà la Reina ab tots los estats ab totes les dones e donzelles. Com veren estar així tan mal adobats los cavallers, de gran dolor e compassió llançaren dels ulls vives llàgremes dolent-se de la mort de dos tan singulars cavallers. Com la bella Agnès véu estar cascú en tan trist comport, girà's devers la Reina e los estats e dix:

"—Senyors, veu's ací les honors e grans dolors!

"E girà's als parents de Tirant e dix-los:

"—Cavallers, los qui amau a Tirant, ¿e tan poc esforç mostrau devers lo vostre bon amic e parent, que així el deixau passar d'esta vida per culpa de vosaltres? Així morrà, que jau en la terra freda e tot se dessagna. Si mitja hora està, no li restarà sang al cos.

"—Senyora, què voleu que façam? —dix un cavaller—. Que lo Rei ha manat, sots pena de mort, no sia negú qui los gos tocar ni llevar-los d'allí.

"—Ai mesquina! —dix la bella Agnès—. Nostre Senyor no vol la mort del pecador, e volrà-la lo Rei? Feu-li portar un llit en què estiga la sua persona e possem-lo allí fins a tant que lo Rei haja tingut son consell, car lo vent li entra per les nafres e fa-li molt gran dan.

"De continent los parents trameteren per un llit e per una tenda. E en aquest espai que ells anaven, Tirant bascava molt per les nafres qui es refredaven e la molta sang que perdia. E com la bella Agnès véu així fortement congoixar a Tirant, dix:

"—Per ma consciència, jo no dec ésser inculpada de pare ni de mare, de germans ni de parents, ni del senyor Rei ni de la senyora Reina, puix ho faç ab santa intenció.

"Despullà's les robes que vestia, qui eren de vellutat blanc forrades de marts gebelins, e féu-les posar en terra, e féu posar a Tirant sobre la roba e pregà a moltes de les sues donzelles se despullassen les robes e les posassen sobre Tirant. Com Tirant sentí la calor de la roba trobà gran remei e obrí los ulls més que ans no havia fet. E la bella Agnès assigué's prop d'ell e pres lo seu cap e posà'l sobre les sues faldes e dix:

"—Ai trista de mi, Tirant! iI tan mal fermall fon aquell que jo us doní! Mal dia, mala hora e mal signe fon aquell quan jo el fiu fer e pitjor com lo us doní. E si sabés que tal cas se n'hagués a seguir, no el vos volguera haver donat per cosa en lo món, emperò la ventura cascú la's procura, e jo, trista de mi, reste adolorida de la gran desaventura de vostretres, car jo puc ésser dit causa de tot aquest mal. Prec-vos, cavallers, tots los qui amau gentilesa, que em porteu ací, prop de mi, lo cos del senyor de les Vilesermes, car puix no l'he volgut amar en vida, vull-li fer honor en la mort.

"E prestament lo hi portaren, e féu-li posar lo cap sobre les sues faldes a la part sinistra, e dix:

"—Veu's ací amor e dolor. Aquest senyor de les Vilesermes que ací jau tenia de son patrimoni trenta-set castells, e en aquells ciutats e viles forts e circuïdes de moltes torres e de bell mur; e tenia una ciutat entre les altres, que es nomena Ermes, e un fortíssim castell qui es nomena Viles, e per ço era intitulat lo senyor de les Vilesermes: home de gran riquesa, e molt valentíssim cavaller, que valia tant com negun altre cavaller pogués valer; e confiant del seu esforçat ànim, podeu veure lo pobre de cavaller en què és vengut: que set anys ha volguts perdre per amar-me, e a la fi aquest és lo premi que n'ha hagut. E ha fetes de singulars cavalleries per amor mia desitjant haver-me en sa senyoria per lícit matrimoni, ço que jamés haguera aconseguit per jo ésser de major autoritat de llinatge e de béns de fortuna. Jamés volguí adherir en cosa que fos en plaer e contentació sua: e ara lo pobre de cavaller és mort per zels, per sa gran desaventura.

"Lo Rei ixqué del consell havent rebuda plenària informació dels reis d'armes dessús nomenats e féu venir los tres arquebisbes e los bisbes ab tot lo clero ab solemne processó de la ciutat per fer honor al cavaller mort. E los parents de Tirant feren venir metges, llit e tenda e tot lo necessari per a curar-lo; e trobaren que tenia onze nafres en la sua persona en les quals n'hi havia quatre que eren mortals. A l'altre li'n trobaren cinc totes mortals.

"Com Tirant fon curat e tot lo clero fon vengut, lo Rei ab los jutges ordenaren lo cavaller mort fos mès dins la caixa que porten los morts, molt honradament cobert ab un molt bell drap d'or que tenien per als cavallers qui morien en armes. Aprés d'ell venia Tirant, posat sobre un gran pavès; e per bé que la sua mà estigués sens útil e profit negú e no la pogués sostenir, fon determinat la hi lligassen en un bastó ab l'espasa nua en la mà, ab aquella que l'havia mort.

"E en tal forma anaren les creus ab lo clero primer, e aprés venia lo mort cavaller ab tots los cavallers a peu. Aprés venia lo Rei ab tots los grans senyors de títol. Venia aprés Tirant en la

forma dessús dita, ab la Reina aprés ab totes les dones e donzelles de títol e de gran estat. Aprés venia lo gran Conestable ab tres mília hòmens d'armes. E així anaren fins a l'església de Sant Jordi; e aquí li digueren la missa de rèquiem ab gran solemnitat. E com posaren lo cos en lo vas, acostaren a Tirant tan prop d'ell que quasi de la mà de l'espasa senyalava que el posassen dins (si bé s'era més mort que viu), car així era estat ordenat per los jutges del camp.

"Partit lo Rei e la Reina de l'església ab tots los altres, accompanyaren a Tirant fins al seu alleujament, ab honor excelsa que li fon feta, e cascun dia lo Rei ab tots los estats anaven a veure a Tirant fins que hagué cobrada la primera sanitat. E tal pràctica tenien a tots los qui eren nafrats. E a Tirant foren donades trenta donzelles que contínuament lo servissem.

"Com hagueren posat a Tirant en lo llit era ja gran dia, e lo Rei no havia encara menjat. Digueren al Rei si seria plasent a la majestat sua dinar-se primer ans que tornàs a l'església de Sant Jordi per dar la sentència al senyor de les Vilesermes; e los jutges del camp eren allí presents. Digueren al Rei que sa majestat se podia bé anar a dinar, perquè migjorn era passat, que, dites vespres, porien fer los actes que restaven per fer; e així ho feren.

"E a l'hora de les vespres lo Rei e la Reina ab tots los estats anaren a l'església de Sant Jordi e feren portar allí Tirant e, dites les vespres, lo Rei féu pronunciar la sentència del tenor següent.

LXVIII. Com los jutges del camp donaren sentència que Tirant hagués la glòria de la batalla.

—Com per la majestat del sereníssim senyor Rei sia estada dada llicència e facultat a nosaltres, jutges del camp, de jutjar e dar sentència en totes les batalles qui es faran dins lo temps per la majestat sua consignat, així en lliça com dins palenc,

en pla o en muntanya, a peu o a cavall, ab tela o sens tela, armats o desarmats, en lloc públic o apartat, e per lo poder a nosaltres dat, sentenciam e declaran:

Que lo senyor de les Vilesermes és mort com a bon cavaller e màrtir d'armes, e per quant no pot ni deu ésser admès a eclesiàstica sepultura sens expressa llicència de nosaltres, per què declaran, puix n'és mereixedor, que sia soterrat e admès als sufragis de santa mare Església, dada la glòria a Tirant lo Blanc, de la dita batalla. E après que els responsos seran dits, que sia posat en aquella sepultura d'aquells cavallers qui en les armes moren sens ésser desdits. Aquesta és nostra sentència, segellada ab segell de nostres armes.

"Com la sentència fon publicada, tot lo clero cantaren una molt bella lletania sobre la sepultura del cavaller, e durà que era prop de mitja nit l'honor que li feren, perquè no s'era desdit i era mort fent armes.

"Aprés tornaren a Tirant al seu alleujament ab grandíssima honor que lo Rei e la Reina li feren e tots los estats. E semblant honor d'aquesta feien a tots los altres vencedors cavallers.

—Així hajau goig e consolació del que amau —dix l'ermità—, me digau que, de tantes nobles festes que són estades fetes, és estat vencedor Tirant del camp per tres cavallers qui ha vençuts. Jo en prenc molta consolació, per la primera notícia que d'ell haguí, com ell és estat lo millor dels vencedors, e estic molt admirat que per tres camps que ha vençuts li hagen dada l'honor, que lo defalt està en los altres cavalles e no en ell.

—No, senyor —dix Diafebus—, que encara ha fets de més singulars actes que no he recitats a la senyoria vostra.

—D'això hauré jo molta consolació —dix l'ermità—, si plasent vos serà en dir-los-me, com hi prenc molt gran delit.

—Senyor, la santedat vostra deu saber que, dos mesos après que Tirant se fon llevat del llit e podia bé portar armes, li seguí un cas que recitaré a la senyoria vostra.

"Emperò, senyor, jo lleixe de recitar les armes que han fetes molts altres bons cavallers qui han vençuts camps e mort cavallers, per no ésser prolix, sinó escassament los actes de Tirant perquè la senyoria vostra conega si ab raó e ab justícia és estada dada l'honor a Tirant e jutjat per lo millor cavaller de tots.

"En aquestes festes era vengut lo príncep de Gales ab molt gran estat de cavallers e gentilshòmens. E per quant és gran caçador portava de molts grans alans molt braus de presa, e estava aposentat prop la muralla de la ciutat. E fon sort que un dia lo Rei sol ab tres o quatre cavallers era vengut al seu alleujament per festejar-lo per causa com en puerícia havien tenguda gran amistat, i parents que eren molt acostats. E per quant lo Príncep volia fer armes e véu lo Rei en sa posada, suplicà'l que fes venir los jutges del camp per dar-li consell. Lo Rei prestament los féu venir, e tenint son consell secret era quasi migjorn passat, que en aquella hora les gents reposen. Tirant venia de la ciutat perquè es feia brodar una roba d'orfebreria. Com fon davant l'alleujament del Príncep un alà havia rompuda la cadena e era eixit de la posada, e havia-hi molta gent qui el volien pendre per lligar-lo, e ell era tan brau que negú no tenia gosar d'acostar-s'hi.

"Com Tirant fon enmig de la plaça, que passava, ell véu venir l'alà corrent devers ell per damnificar-lo; descavalcà prestament e tirà l'espasa. Com l'alà véu l'espasa torna atrás, e Tirant dix:

"—Per un animal no vull perdre la vida ni l'honor de la vida temporal.

"E tornà a cavall. Lo Rei e los jutges estaven en lloc que ho podien bé veure. Dix lo príncep de Gales:

"—Per ma fe, senyor, jo coneix aquell alà de tan mala condició, que puix ell és solt, que lo cavaller que passa, si és gens valent, entre ells veureu una gentil batalla.

"—Par-me —dix lo Rei— que aquell és Tirant lo Blanc, e ja l'ha fet fugir una vegada; no pens hi gose tornar més a ell.

"Com Tirant hagué passat vint passes més avant, l'alà fon tornat ab gran fúria devers ell, que Tirant hagué a tornar a descavalcar altra volta, e dix:

"—Jo no sé si est diable o cosa encantada.

"Tornà a tirar l'espasa altra volta e cuità devers ell, e l'alà li anava entorn, mas per temor de l'espasa no tenia atreviment d'acostar-s'hi.

"—Ara —dix Tirant—, puix coneix tu has temor de les mies armes, no vull que diguen de mi que ab armes sobergues me só combatut ab tu.

"Llançà l'espasa detràs. E l'alà donà dos o tres salts e cuità tant com pogué, e ab les dents pres l'espasa e apartà-la un tros lluny, e tornà corrent envers Tirant.

"—Ara som a la cominal —dix Tirant—: ab aquelles armes que em vols damnificar, ab aquelles te damnificaré.

"Abraçaren-se ab gran furor l'u a l'altre, e a morsos mortals se daven. L'alà era molt gran e soberg e féu caure tres voltes a Tirant en terra, e tres voltes lo sotsobrà. Entre ells durà aquest combat mitja hora, e lo príncep de Gales manà a tots los seus no s'hi acostàs negú per departir-los fins a tant que l'u fos vençut.

"Lo pobre de Tirant tenia moltes nafres en les cames i en los braços. A la fi Tirant ab les mans lo pres per lo coll e estreguél tan fort com pogué e ab les dents mordé'l en la galta tan ferament que mort lo féu caure en terra.

"Lo Rei ixqué prestament ab los jutges, e prengueren a Tirant e portaren-lo en la casa del Príncep, e allí feren venir los metges, e curaren a Tirant.

"—Per la mia fe —dix lo príncep de Gales—, jo no volguera, cavaller, per la millor vila d'Anglaterra, vós haguésseu mort lo meu alà.

"—Senyor —dix Tirant—, així Déu me deixe guarir d'aquestes nafres que tinc, per la mitat del vostre heretatge no volria estar en lo punt que estic.

"Com la Reina e les donzelles saberen lo cas de Tirant, prestament lo vengueren a veure. Com la Reina lo véu tan mal aparellat dix-li:

"—Tirant, ab mal e treball se guanya honor: eixiu d'un mal e donau en altre.

"—Sereníssima senyora, complida de totes les humanes e angèliques perfeccions, la majestat vostra sia jutge de mon pecat —dix Tirant—. Jo no anava per mal a fer e és-me aparegut un diable en forma de gos, ab consentiment de son senyor, e desitgí mon desig complir.

"—No us deveu de res entrestir —dix la Reina—, per molts mals que seguir vos puguen, car aquí mostrareu més la virtut.

"—Jamés fon negú, sereníssima senyora, que em ves trist —dix Tirant— per gran pèrdua que fes, ni menys alegrar més per molt de bé que aconseguís. Està en veritat que la pensa de l'home està vacil·lant, e lo cor algunes vegades se mostra alegre, altres fa demostració de tristor. Mas qui ha acostumat de sostenir treballs e congoixes, e nafres e forts desaventures, no es pot esmaiar de res que li puga esdevenir. Més nou a la mia persona una sinraó que veja fer que tots los perills en què jo em pogués veure.

"En açò ixqué lo Rei ab los jutges e digueren a Tirant, per ço com ells havien vist lo combat d'ell e de l'alà, e per quant havia llançada l'espasa e los dos eren iguals d'armes, los jutges li daven honor e premi de la batalla com si hagués vençut un cavaller en camp. E manaren als reis d'armes, herauts e porsavants fos publicat per tots los estats e per la ciutat de l'honor que a Tirant fon donada en aquell dia. E com lo portaren al seu alleujament li feren aquella honor que en les altres batalles li havien acostumades de fer.

"Aprés, senyor, de tot açò, segons sabem, per relació de molts cavallers e gentilshòmens, com lo rei de Frisa e lo rei d'Apol·lònia, germans de pare e de mare, s'amaven d'amor extrema e desitjant-se molt veure, deliberaren d'anar en Roma l'any passat, perquè era la santa perdonança del jubileu, e

trameteren-se a dir l'u a l'altre que es trobassen en certa jornada en la ciutat d'Avinyó, e d'allí ensems partiren per anar en Roma, e per semblant hi anaren molt altres grans senyors per guanyar la santa perdonança.

"E trobant-se los dos reis germans en Roma, dins l'església del gloriós senyor Sant Pere, lo dia que mostraven la sagrada Verònica a les altres santes relíquies (e aquests dos germans eren venguts desfressats ab molt poca gent perquè no fossen coneigits), acabades de mostrar les relíquies, un vailet del duc de Burgunya conegué lo rei d'Apol·lònia, e acostà's a ell e féu-li gran reverència segons a rei se pertany. E lo Rei li demanà son senyor lo Duc si era allí.

"Sí, senyor –dix lo vailet–; en aquella capella està fent oració.

"Dix lo Rei:

"—Gran plaer tinc que sia ací, e major l'hauré com lo veja.

"Los dos reis anaren a la capella on era lo Duc. Lo vailet cuità a dir a son senyor com los dos germans reis eren allí que el venien a veure. Lo Duc n'hagué gran plaer, ixqué prestament de la capella, e com se veren fon molt gran la consolació entre ells per ço com Burgunya confronta quasi ab Apol·lònia, e molt sovint se veien e tenien molt gran amistat. Entre ells passaren moltes raons de llur venguda.

"—Ara –dix lo Rei–, puix la sort és estada tan bona que així ens siam vists, jo us prec que vós dineu hui ab mi, e tant com en aquesta terra aturarem.

"Lo Duc li regracià molt la sua bona voluntat e dix-li:

"—Senyor, per a hui la senyoria vostra m'haurà excusat, car ací és Felip, duc de Bavera.

"Dix lo Rei:

"—¿És aquest lo qui féu testimoni contra sa mare, e la féu morir en presó?

"—Sí, senyor, i és fill de l'emperador d'Alemanya. Car no pot ésser emperador si no és d'aquests dos llinatges, de Bavera o

d'Estalric. E l'elecció de l'Imperi és venguda al pare d'aquest. E jo tinc-los convidats a ell e al duc d'Estalric.

"—No es pot fer —dix lo Rei—: o vosaltres haveu tots a menjar ab mi, o mon germà e jo nos irem a dinar ab vós. Gran serà la gràcia que la senyoria de vosaltres me farà si venir-hi volreu.

"Tots cavalcaren, e anant per la ciutat encontraren-se ab lo duc de Bavera e ab lo duc d'Estalric, e aquí lo duc de Burgunya posàls en coneixença dels reis, de què en foren molt contents d'haver llur amistat. Dinaren-se tots ab molta consolació; e foren servits abundantment de totes les coses pertanyents a tals senyors.

"E tant com en Roma aturaren menjaren ensems, e après fins que els posaren en lo fossar.

"Estant un dia sobretaula, vengueren a parlar del rei d'Anglaterra, e de la Reina, dient que era de les bellíssimes dones del món, e parlant de les grans festes e de les honors que feien als estrangers e a tots aquells que hi anaven. E per semblant, de les armes que cascú feia, qui fer les volia a ultrança o retretes. Més parlaren entre ells de la molta gent que hi anava, uns per fer armes, altres per veure lo triomfo gran de les festes que dins la Roca se feien. Parlà lo rei de Frisa e dix:

"—Jo seria molt content d'anar-hi, puix só estat en aquesta santa perdonança.

"Aquest rei de Frisa era d'edat de vint-e-set anys, e lo rei d'Apol·lònia n'havia trenta-u.

"Dix lo duc d'Estalric:

"—Per ma consciència, si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra, jo de bon grat vos hi faria companyia, e volria experimentar la mia persona ab aquells virtuosos cavallers, los quals dien que són vint-e-sis, e volguera fer armes retretes, après fer-les a tota ultrança.

"Parlà lo duc de Burgunya:

"—Senyors, ¿voleu fer bé d'aquestes festes i honor, que no en pot hom haver cascun dia? Si a la senyoria de vosaltres serà plasent d'anar en Anglaterra, jo lleixaré tots los afers que tinc a fer ací ab lo Pare Sant, e de bon grat vos faré companyia. E promet en poder de vosaltres, com a cavaller que só, de jamés tornar en la mia terra fins a tant jo haja combatut un cavaller a tota ultrança.

"—Senyor Duc —dix lo rei d'Apol·lònia—, puix lo meu germà, rei de Frisa, té voluntat d'anar-hi, de bon grat vos ofir d'anar ab vosaltres e fer armes així perilloses com negú que hi sia.

"Lo fill de l'Emperador, duc de Bavera, dix:

"—Senyors, no restarà certament per mi l'empresa, que de bon grat jo no hi vaja.

"—Puix som concordes —dix lo rei de Frisa—, siam tots quatre juramentats de servar amor e llealtat los uns als altres en aquest viatge, e no hi haja entre nosaltres majoritat ni senyoria, sinó que tots siam eguals, germans e frares d'armes.

"Tots lloaren e aprovaren lo dit del rei de Frisa e tots ensembs anaren a l'església de Sant Joan de Lletrà e damunt l'altar feren son jurament solemne. Aprés meteren-se en orde de tot lo que els era necessari, així d'armes com de cavalls, e moltes altres coses que aprés se nomenaran, e per ses jornades, per terra e per mar, arribaren a la delitosa illa d'Anglaterra, que jamés se donaren a conèixer a negú. E ells ben informats de la pràctica e manera del Rei, una nit arribaren prop la Roca on lo Rei estava, quasi a dos tirs de ballesta poc més o menys.

"En aquella nit feren parar quatre grans tendes, e per lo matí al sol eixit los poms alt de les tendes relluïen molt per lo sol qui els dava, e perquè les havien parades en una poca d'altura parien molt millor. Los qui primer les veren ho anaren a dir als jutges del camp, e aquells ho digueren al Rei.

"Deliberà lo Rei, ab consell dels jutges, de trametre-hi un rei d'armes per saber quina ventura era aquella. Fon elet Jerusalem que hi anàs. Vestí's la cota d'armes, e tot sol anà a

les tendes. Com fon a la porta de la tenda, ixqué-li un cavaller ancià ab la barba molt blanca e llarga, ab un gros bastó en la mà, ab roba de vellut negre d'estat forrada de marts, e en l'altra mà portava un paternostres de calcedònies, e al coll portava una grossa cadena d'or. Com lo rei d'armes véu lo cavaller sol, fon admirat, llevà's lo barret del cap e féu-li honor de cavaller. E lo cavaller ancià ab gran afabilitat li reté les saluts, emperò no li parlà ne li dix res. E Jerusalem li dix:

"—Senyor cavaller, quisvulla que vós siau, mon senyor lo Rei ab los jutges del camp m'han manat venir ací per visitar e haver notícia de vós, si sou mestre e senyor d'aquesta companyia, o dels altres qui capitans són; per ço que jo puga fer verdadera relació, vos hauré a molta gràcia que em digau tot vostre ésser; e si jo us poré servir de mon ofici jo seré prest d'obeir a tots vostres manaments.

"Lo cavaller, oït lo perquè venia, sens parlar-li mot tornà's a llevar lo barret del cap, abaixant un poc lo cap, mostrant li regraciava tot lo que dit havia, e pres-lo per la mà. E primerament lo posà en una tenda on havia quatre cavalls sicilians molt grans e bells ab les selles acerades e les brides totes daurades. Aprés lo portà en altra tenda on hi havia quatre llits de camp molt singulars e molt bells.

—Quina era la singularitat d'ells? —dix l'ermità.

—Senyor, jo us ho diré; en cascun llit hi havia còceres e matalafs, e los papallons eren de brocat verd, la forradura dins era de setí carmesí, tots brodats d'orfebreria ab molts batents que penjaven, e com gens de vent feia tots se menejaven. E tal era l'un llit com l'altre, e tots d'una color e d'una faisó sens que no hi havia milloria neguna. Als peus de cascun llit estava una donzella galantment abillada, e d'inestimable bellea; e açò feia, senyor, lo llit singular. E los dos llits estaven a l'un cap de la tenda e los altres dos estaven a l'altre cap, e com entraven en dret de la porta de la tenda estaven quatre escuts penjats molt bé pintats.

"Aprés lo portà en una altra tenda e a la porta estaven quatre grans lleons coronats; e com veren a Jerusalem tots se llevaren en peus; e ell hagué molt gran temor. E prestament fon aquí un petit patge, e ab una verga prima donà a cascun un colp, e prestament se tornaren a gitar en terra. Con fon dins la tenda véu quatre arnesos molt bé febrits e bé en punt, ab quatre espases molt ben guarnides e ben daurades. E al cap de la tenda, un poc més de la mitjania, estava una cortina de vellut verd, e véu que un altre petit patge tirà la cortina; e lo rei d'armes véu quatre cavallers asseguts en un banc, e tenien en dret dels ulls una gran tovallola de fil de seda ben clara; ells podien ben veure a tots los qui eren en la tenda e los altres no els podien bé divisar. E tenien esperons calçats e espases nues, la punta en terra e lo pom prop dels pits. Com lo rei d'armes hagué estat mirant un poc espai, lo cavaller ancià lo tragué defora e posà'l en una altra tenda.

"E totes aquestes tendes, que dites vos he, de part de dins eren de carmesí i totes brodades així com los papallons dels llits. Com fon dins aquella tenda véu un gran tinell parat ab molta veixella d'or e d'argent, e moltes taules parades. E no entrava negú en aquella tenda que per força o per grat havien a menjar e a beure; e si no volien menjar tots lo lleixaven, e venia un lleó qui es posava a la porta de la tenda e no el lleixava eixir. Molta d'honor fon feta al rei d'armes; e com hagué menjat, que se'n volia anar, l'ancià cavaller pres del tinell un gran plat d'argent qui pesava trenta-cinc marcs, daurat, e donà-lo-hi ab lo comiat.

"Com lo rei d'armes fon davant lo Rei, recità-li tot lo que havia vist, e li dix que jamés en tota la sua vida no havia haguda més temor. Dix lo Rei:

"—No es deu negú admirar de res que veja, car cascú ve ab sa fantasia. Si cavallers són d'estima, ells vendran ací.

"Lo Rei anà a oir missa, e aprés dinar, que era ja hora tarda, veren venir los quatre cavallers. Lo Rei, com ho sabé, posà's la porta de la Roca, e la Reina, asseguts l'u prop de l'altre, e tots

los estats estigueren de peus, e apartaren-se a una part e a l'altra, faent carrer.

"Ara, senyor, recitaré a la senyoria vostra ab quina magnificiència vengueren davant lo Rei. Primer de tots venien quatre patges de poca edat, ab gipons tots d'argenteria, jaquets sens mànegues trepats fins a la cinta; e les trepes e lo cos ben brodat; les calces totes brodades de perles molt belles. E cascú portava un lleó lligat ab una trenyella d'or e de seda, ab grans collars d'or que los lleons al coll portaven; e los patges anaven primers en la forma que dit he. Aprés venien los quatre cavallers a cavall ab sengles hacanees totes blanques ab guardiments de vellut morat e brodats d'una divisa e d'una color; les robes que portaven eren de domàs burell, les mànegues obertes e feses a costats, ab gipons de brocat carmesí; portaven papafigos de vellut negre; al cap portaven capells de palla coberts tots dalt de planxes d'or a forma de teulada; e sobre los papafigos portaven grosses cadenes d'or; los estivals eren de setí negre, ab les llargues polaines que parien molt bé ab los esperons ben daurats, e los estivals eren forrats de fina grana, e la volta dalt que fan prop la cuixa eren brodats de grosses perles orientals molt fines. Los papafigos portaven tan alts que escassament los ulls mostraven, ab les espases cenyides, que los llurs gests se mostraven ésser de grans senyors que venien de camí. E ab veritat se pot dir que de tots quants grans senyors hi són venguts no n'hi ha vengut negú qui ab tan gentil orde sia vengut, ne més acceptes a totes les gents.

"Com foren prop del Rei descavalcaren e saludaren-lo ab lo cap; e a la Reina, perquè és dona, feren-li una poca reverència de genoll. E lo Rei e Reina los reteren les saluts e tornaren-se a seure. E los cavallers estigueren segurs, sens fer negun moviment més de mitja hora, sinó mirant l'estat e lo comport del Rei e de la Reina: e no era negú que els pogués conèixer, e ells coneixen a molts així de sos vassalls com d'estrangers.

"Com hagueren bé mirat a tot llur plaer, acostà's u dels patges a ells ab lo lleó que portava per la trenyella, e l'un cavaller mès en la boca del lleó un escrit, e baixà's a l'orella del lleó e parlà-li. No es pogué saber què li dix. Lo lleó anà devers lo Rei e conegué'l així com si fos una persona. Con la Reina véu venir lo lleó solt, no pogué estar que no es llevàs del costat del Rei, e totes les donzelles ab ella. Lo Rei la pres per la roba e aturà-la e dix que es tornàs a seure, que no era de pensar ni creure que tals cavallers que fossen venguts en la sua cort que ab animals haguessen d'enutjar negú. E la Reina, més per força que per grat, se tornà en son lloc. E no era admiració que la Reina s'espantàs, que cosa era de temorejar.

"Lo lleó era tan domèstic que no feia mal a negú. Lo lleó anà dret al Rei ab la lletra que portava en la boca, e lo valerós Rei sens temor alguna li pres de la boca l'escrit, e lo lleó prestament se gità als peus del Rei. Lo qual escrit era del tenor següent:

Sàpien per cert tots aquells qui la present carta veuran, com aquests quatre frares d'armes són compareguts en presència del senat de Roma, e del cardenal de Pisa, e del cardenal de Terranova, e del cardenal de Sant Pere de Lucembor, e del Patriarca de Jerusalem, e de misser Alberto de Campobaixo e de misser Ludivico de la Colonda, e han request a mi, notari per autoritat imperial, que fes acte públic com aquests són cavallers de quatre quarters, ço és a saber, de pare e de mare, d'avi e d'àvia; e negun senyor del món reprotoxar no els pot per llinatge ni per títol negú. E per senyal de veritat pos ací mon acostumat signe de notari públic. † Ambrosino de Màntua. Dada en Roma a dos de març, any mil...

LXIX. Com los quatre cavallers germans d'armes se presentaren davant lo rei d'Anglaterra, los quals eren dos reis e dos ducs, e donaren-li per escrit lo que volien.

—Com lo Rei hagué vista la carta e véu que parlar no volien, manà que per escrit los responguessen. Lo secretari fon aquí prestament e féu semblant resposta: que ells fossen ben venguts en sos regnes e terres i en la cort sua; e si res volien per llur plaer, honor o delit, que ho diguessen, que ell ho faria de molt bona voluntat.

"E lo Rei de sa mà posà en la boca del lleó l'escrit, e lo lleó llevà's prestament e anà a son senyor. E lo cavaller pres l'escrit e llegí'l als altres, e tots ensembs llevaren-se los barrets del cap e humiliaren-se devers lo Rei fent-li gràcies de l'honor e oferta que els feia. Vengué l'altre patge ab l'altre lleó, acostà's a son senyor e posà un altre escrit en la boca del lleó, e féu per aquell orde que havia fet lo primer cavaller. Lo Rei pres l'escrit de la boca del lleó; féu-lo llegir en presència de tots, així com havia fet l'altre, e deia semblants paraules.

LXX. Com lo segon cavaller donà al Rei lo seu albarà de les armes que volia fer.

Nosaltres quatre, germans d'armes, estant en la gran ciutat de Roma, sabem nova com lo molt alt e molt poderós senyor rei d'Anglaterra tenia camp segur a tots aquells qui venien en sa pròspera cort, e sens engan e mal enginy. E com nosaltres quatre, germans d'armes, siam desitjosos de fer armes a tota ultrança, per què suplicam a l'altaesa vostra nos done llicència de fer aquelles que a nosaltres sia ben vist.

"E lo Rei féu fer resposta en altre escrit que era molt content e els atorgava lo lloc, la jornada e hora que a ells fos plasent, après que alguns dies haguessen reposat, e pregava'ls molt volguessen venir al seu alleujament, e seria'ls feta l'honor que ells eren mereixedors. E de ses mans lo Rei la mès en la boca del lleó, e aquell tornà a son senyor.

"Com los cavallers hagueren vista la resposta del Rei e l'oferta que els feia, tornaren-se altra volta a llevar los capells del cap e ab una poca de reverència humiliaren-se a ell. E lo Rei ab gest graciós los reté les saluts. Lo tercer cavaller féu així com los altres havien fet, e portà un escrit del tenor següent.

LXXI. A. Com lo terç cavaller donà un albarà al Rei de les armes que volien fer.

Qualsevulla cavaller o cavallers que armes a tota ultrança ab nosaltres fer volrà, vinga al nostre alleujament e trobarà allà per divisa una gàbia de nau posada sobre un arbre qui no té fruit ni fulla ni flor, que ha nom Seques amors. Entorn de la gàbia trobaran quatre escuts tots pintats d'oriflama, e cascun escut té son nom: l'u se nomena Valor, l'altre Amor, l'altre Honor e lo quart se nomena Menysvaler.

E lo cavaller qui tocarà l'escut qui es nomena Amor s'ha a combatre a cavall ab tela, ab arnès d'una dobladura, e hagen a córrer tant e tan llongament fins que l'u o l'altre sia mort o vençut, en esta manera: que si perd peça d'arnès, qualsevulla que sia, o tireta alguna se rompés, no la puguen tornar adobar, ans així tinga d'anar e complir les armes. Los arnesos sien sens falsa maestria, sinó tals com són acostumades de portar en guerra guerrejada.

Qui tocarà l'escut que es nomena Honor, ha de fer les armes sens tela, l'arnès sens guarda neguna ni tarja ni escut, ne vairescut, i la llança o llances sien de desset palms, sens roda ni altra maestria e ferros esmolats; e si perd llança o la romp, ne puga haver tantes com li plaurà fins a tant que mort o vençut sia.

Qui tocarà l'escut de Valor haja a fer les armes a cavall ab sella acerada e testera, ab estreps deslligats, ab plates de vint lliures enjús, una llança sola de llargària de tretze palms ab lo ferre e ab tot, la punt de diamà, la gruixa cascú tal com li plàcia; espasa de quatre palms de llargària, una copagorja cascú a sa voluntat, una atxa d'una mà poca, al cap una

celada ab bavera, per ço que la batalla pus prestament prenga la fi que desitjam. E si l'atxa dessús dita sortia de la mà, la puga cobrar tantes voltes com porà, mas que altri no la hi puixa donar, sinó que ell mateix haja a cobrar-la, si pot.

"L'altre lleó féu tot lo que els altres havien fet; e pres lo Rei l'escrit de la boca del lleó, e féu-lo llegir. Les paraules del qual eren les següents.

LXXI. B. De les paraules que contenia l'albarà del quart cavaller.

Lo cavaller qui tocarà l'escut de Menysvaler ha de fer les armes a peu ab quatre bastons, ço és a saber, llança, daga, espasa e atxa de dues mans. La llança, qui la volrà portar emplomada ho puga ben fer, e si millor li parrà espasa de git, que sia sa voluntat de portar-la, e s'hagen a combatre tant e tan llongament fins que l'u dels dos reste mort o vençut l'altre. E si resta sa e sens lesió de sa persona, que s'haja a posar en poder d'aquella dama que el vencedor volrà e que ella puga fer d'ell a sa voluntat. La mort serà egual entre nosaltres, perdonant de bon cor e de bona voluntat a tots aquells qui ens ofendran, e demanam perdó als qui ofendrem.

"Com lo Rei hagué vist los quatre escrits e tot lo que los quatre cavallers demanaven, per ell los fon tot atorgat, e dix que les quatre empreses eren molt perilloses, que aquests cavallers se procuraven la mort.

"Complit tot lo dessús dit, feren reverència al Rei e a la Reina, pujaren a cavall e tornaren-se'n en ses tendes. Lo Rei dix a un rei d'armes que anàs als quatre cavallers e que els digués que ell los pregava que aquella nit venguessen a sopar ab ell. E féu carregar trenta atzembles de vitualles e de totes les coses necessàries per a la humana vida, e ab lo rei d'armes los ho tramès.

"Com los quatre cavallers veren la bona voluntat del Rei, regraciaren-lo-hi molt, e per escrit li respongueren que al present no acceptarien donatiu de persona del món ne es

darien a conèixer fins haguessen complides ses armes; e açò no feien per desalt de sa altesa sinó per quant ho tenien en vot; e que li'n feien infinites gràcies. E no volgueren res pendre. Al Rei desplagué molt com véu tornar les atzembles carregades, e de la resposta que havien feta.

"Aprés, senyor, los quatre cavallers aquella nit feren molt ricament emparamentat la gàbia de la nau, e entorn de la gàbia posaren los quatre escuts ab un escrit qui deia: *>Qualsevulla cavaller o cavallers qui vendran per tocar aquests escuts, hagen a portar un escut ab les armes pintades d'aquell cavaller qui volrà fer les armes; e aquell escut no puga portar sinó dona o donzella o rei d'armes, heraut o porsavant; e ab aquell escut hagen a tocar en l'escut de la gàbia segons les armes que volrà fer, e lleixar aquell escut al costat de l'altre.*

"L'endemà hi anaren molta gent per veure lo gran estat e magnificència que tenien, e a tots quants hi anaven daven a menjar molt copiosament a la real. E los llurs compradors res que comprassen no pagaven sinó ab moneda d'or, e si res hi restava ho lleixaven, que no ho volien, que no volien que tocassen moneda blanca.

"Lo dia següent de matí anaren a l'alleujament del Rei per oir missa ab ell, e vengueren devisats en altra manera, ço és, ab robes de brocat carmesí forrades d'erminis, llargues fins en terra, ab papafigos d'altra color molt ben brodats de grosses perles, ab capells fets a modo de Turquia, ab cints d'or massís, ab paternostres de calcedònies que cascú portava en les mans molt grossos e molt bells. E venien a peu ab los quatre lleons que els feien companyia; e cascun lleó portava en la boca unes hores molt ben guarnides. E estigueren en una gran sala per bon espai esperant lo Rei quan eixiria de la cambra.

"Com lo Rei los véu fon molt content de la llur venguda. La Reina ixqué, e lo Rei li dix que prengués los dos cavallers, que ell ne pendria los altres dos, car ell coneixia que eren senyors de molta autoritat e estima. Lo Rei pres los dos per les mans, e la Reina los altres dos; e lo Rei e la Reina anaven enmig, e los

de la Reina la prengueren del braç, e així anaren tots fins a l'església, e ans que començassen la missa lo Rei los dix:

"—Jo no sé l'honor que us puga fer, per no saber vosaltres qui sou, e molt me plauria, puix no us voleu dar a conèixer a mi, que plàcia a cascú de vosaltres pendre lo lloc segons l'estat en què nostre senyor Déu vos ha posats: si sou reis, prenguésseu lo lloc que reis són mereixedors, e si sou ducs per lo semblant, o de qualsevulla altre estament, fer-vos hi ha la més honor que jo poria.

"I ells, ab lo cap baix, regraciant al Rei l'honor e profertes que els feia, e no volgueren res dir de paraula ni per escrit. Ab tot açò lo Rei manà que els fessen seure los primers de tots prop de l'altar, e los lleons allí prop d'ells, e prengueren les hores als lleons, de les boques, e digueren ses hores. Com la missa fon dita, tornaren les hores als lleons e posaren-se en companyia del Rei e de la Reina. Com foren dins la Roca estaven mirant aquella magnificència dels estats e abillaments que dins la Roca eren, e prengueren molt gran plaer en veure aquelles dones d'argent com llançaven aigua e vi per les mamelles e per la natura; e estaven molt admirats, dient ab senyals e per escrit que açò era fet ab lo major orde e subtil enventiva que jamés ells haguessen vist. E per molt que lo Rei los pregàs, no volgueren restar per dinar-se ab ell, e prengueren comiat e tornaren-se a llur alleujament.

"Ara deu saber la senyoria vostra que com los quatre cavallers hagueren acabat de donar los quatre escrits lo primer dia que ells vingueren, de continent que ells se foren partits davant lo Rei, Tirant, secretament, que negú de tota la companyia no en sentí res, se n'entrà dins la ciutat e hagué quatre escuts e féu-los pintar tots en aquella nit, cascun escut de sa color, e féu-hi pintar en l'u les armes de son pare, en lo segon féu pintar les armes de sa mare, en lo tercer escut féu pintar les armes de son avi, en lo quart féu pintar les armes de sa àvia. E en aquest espai que los escuts se pintaven, véreu molts cavallers s'ajustaven de quatre en quatre per voler-los

combatre. Ací n'hi havia de França, d'Itàlia, d'Aragó, de Castella, de Portugal e de Navarra; en los quals hi havia de molt bons cavallers experimentats en armes que els volien delliurar e molts ho posaven per obra. E lo duc de Clarença, e lo príncep de Gal·les, e lo duc d'Atzètera e lo duc de Bètafort, aquests quatre havien feta concòrdia de voler-los combatre. E de la nostra companyia, que no em vull olvidar, pregam a Tirant, puix ell havia fetes armes i era deslliurat dels perills de la mort, triàs a quatre de nosaltres dels més disposts de tota la companyia, per ço com tots érem en deute de parentesc e major en amistat; ell respòs que era molt content, e féu lo contrari.

"Com los escuts foren acabats de pintar, Tirant ajustà totes les donzelles e les més galanes e de major dignitat, e donà a cascuna un escut. E ajustà l'estat dels cavallers, e ab moltes trompetes e ministres passam davant l'estat del Rei. Com lo Rei véu los quatre escuts demanà de qui eren; dix un heraut:

"—Senyor, de Tirant lo Blanc e da sa companyia.

"Com Tirant véu lo Rei, descavalcà e pujà on lo Rei e la Reina eren, e suplicà'l fos plasent a la majestat sua dar-li llicència que ab tot aquell estat pogués anar a tocar los escuts per delliurar aquells cavallers de la fort empresa que portaven. Lo Rei fon molt content per dues coses, la primera perquè Tirant e los de sa companyia eren valents hòmens, la segona perquè tan prestament havien en sa cort trobat cavallers qui els havien delliurats.

"E Tirant fon tan cuitat per dubte que altres no s'hi cuitassen a tocar los escuts, que escassament hagué temps de fer pintar quatre banderes grans que portava e quatre cotes d'armes per a dos reis d'armes, un heraut e un porsavant. E ab tot aquell triümpfo anam fins a les tendes dels cavallers.

"Com ells sentiren les trompetes e venir tanta gent, estigueren molt admirats com tan prest havien trobat lo que cercaven, car no era passat sinó un dia natural del dia que eren arribats. Los quatre cavallers ixqueren de la tenda molt ben

abillats, emperò tots temps portaven los papafigos per no ésser coneguts; e feren abaixar un poc la gàbia perquè les donzelles poguessen tocar. La primera de totes que tocà fon la bella Agnès, e tocà l'escut d'Amor, si bé li eren més prop los altres escuts, emperò ella anà llegint les lletres e no volgué tocar sinó Amor. Dona Guiumar, filla del comte de Flandes, no volgué tocar sinó l'escut de Valor. Cassandra, filla del duc de Provença, no volgué tocar sinó l'escut de Menysvaler. La Bella sens par, filla del duc d'Anjou, fon contenta de tocar en l'escut d'Honor. Com totes hagueren tocat, penjà cascuna l'escut que portava al costat d'aquell escut que havia tocat; e així estaven tots per ordre, que lo cavaller qui vencés se n'havia a portar lo seu e lo de l'altre, car així era ordenat.

"Com tots los quatre escuts foren penjats, los quatre cavallers descavalcaren les quatre galants dames qui los escuts havien portat, e cascú pres la sua del braç e tots descavalcam e portaren-nos dins la tenda on eren los llits. E dix l'u dels cavallers a la bella Agnès per escrit:

Per ma fe, ma dama, si vós en camisa estàveu gitada en aquest llit, e les altres per semblant, tota una nit d'hivern, jo poria ben dir que en tot lo món no es trobarien quatre llits més singulars.

"—A vosaltres, cavallers, no fretura la companyia nostra — dix la bella Agnès —, car jo veig allí quatre gentils dames qui en la nit vos tenen companyia, per què no us cal més desitjar.

"—Del bo tria hom lo millor —dix lo cavaller.

"E prestament fon aquí la col·lació molt gran e abundosa de moltes maneres de confits. E al partir que fem, lo cavaller donà a la bella Agnès unes hores molt singulars e de ric guarniment. L'altre cavaller donà a dona Guiumar un braçalet la meitat d'or e mig d'acer ab molts diamants e altres pedres fines. L'altre cavaller donà a Cassandra una serp tota d'or que es mordia en la coa, molt rica de pedres precioses, e los ulls tenia de dos grossos robins. La Bella sens par tenia los cabells molt rossos e molt llargs: donà-li una pinta tota d'or l'altre cavaller, e no de

menys estima que les altres joies. E als reis d'armes, herauts e porsavants, e trompetes e ministres, mil nobles a cascú. E jamés volgueren deixar les donzelles fins que foren a l'estat de la Reina, qui era en aquell cas ab lo Rei. E lo Rei rebé'ls ab molta d'honor e afabilitat. E estant davant lo Rei, los quatre cavallers ab un escrit suplicaren al Rei e als jutges del camp que prop de les llurs tendes poguessen fer una lliça nova, per quant la que ells tenien ja feta, tants hòmens hi eren morts, que no era sinó sepultura de cavallers, e lo Rei ab los jutges foren molt contents que fos feta.

"Rebuda la resposta, prengueren llicència del Rei e tornaren-se'n, e ordenaren de continent de fer la lliça.

"E cascun dia, senyor, se mudaven de vestidures de gran estima e de nova manera. E puc ben dir a la senyoria vostra que molts grans senyors són estats malcontents de Tirant per emprendre de fer aquestes armes, per ço com ells les volien fer.

"Aprés que la lliça fon feta e los cavallers hagueren reposat, posaren un escrit a la porta de la Roca, qui deia que lo cavaller que havia tocat l'escut d'Amor haja d'ésser en lo camp lo tercer dia. E Tirant dies havia que estava en orde esperant quan lo demanarien.

"Venint lo dia assignat, Tirant ajustà totes les dues donzelles ab tot l'estat dels cavallers, e anà ab totes les acostumades gales. E lo Rei e la Reina eren ja en lo camp alt en los cadasfals.

"Com Tirant aplegà, trobà un cavaller al cap de la tela, e rebut Tirant per los fels, tancaren la porta de la lliça, e posaren-lo a l'altre cap de la tela. Com la trompeta sonà, los cavallers feriren los cavalls dels esperons e feren moltes carreres de molt bells encontres. Lo cavaller encontrà a Tirant en una carrera a ferí'l sobre lo rest, esquillà e no pres e escorregué al guardabraç dret, e llevà-lo-hi del tot ab molt cotó del gipó que la punta de la llança s'emportà; d'aquest colp Tirant molt se n'esmaià. L'altra carrera lo tornà a encontrar alt en la xarnera de l'elmet; e si dos dits més baix l'hagués incontrat, de mil vides no en tenia una; e allí on l'encontrà

pres en la xarnera, e la llança no es rompé e tragué'l de la sella e caigué en terra. Tirant tornà a cavall lo més prest que pogué. Està en veritat que Tirant havia fet dos encontres en lo guardabraç esquerre e havia'l un poc desmarxat allí on vénen quasi los més encontres. E a l'altra carrera que feren, Tirant lo tornà a encontrar en aquell guardabraç e rompé lo cuiro per on passen les tiretes, e tenia lo guardabraç lligat de part de dins ab una corda de seda tan grossa com lo dit, e les tiretes no es pogueren rompre perquè eren de cor de cà nem cru; e lo guardabraç li fóra del tot caigut sinó per lo cordó de seda; e d'altra part li dava gran empeditment perquè dalt era desfet que poc útil li feia. E així feren moltes carrees, que a l'u fallia lo guardabraç dret e a l'altre l'esquerre.

"La fortuna fon favorable a Tirant, que encontrà altra volta en aquell lloc mateix al cavaller e pres-lo un poc alt, e les llances que eren grosses, llevà-li lo braç, que li caigué sobre lo coll del cavall, que valer no se'n podia perquè los ossos eren romputs. E lo miserable cavaller encara volia fer armes, que li lligassen lo braç; e l'esperit li fallí, que no pogué més per la molta sang que perdia. Pres-li espasme e tornà tot ert en la sella que no el pogueren descavalcar sinó ab la sella ensems.

"Tirant se'n tornà, armat així com estava, sens llevar-se l'elmet del cap. E prestament l'altre cavaller donà un escrit al Rei que en aquella hora mateixa volia combatre. E los jutges del camp digueren que no romprien per res les ordinacions del camp, com en aquell dia no s'hi podien fer dos morts, ni en tota la setmana que en camp haguessen entrar sinó los dies que eren elets per fer armes en lliça a tota ultrança, e si açò no els venia bé, que tenien llibertat d'anar-se'n tota hora que a ells plasent los fos.

"—¿Ara que ens han mort un cavaller, nostre frare d'armes, dien que ens n'anem? O tots hi morrem o tots venjarem la mort d'aquest —digueren los tres cavallers.

"Lo Rei féu molta d'honor a la sepultura del mort cavaller, així com feien a tots los altres. Com lo portaven a soterrar, los

tres cavallers se vestiren de vermell ab robes de grana, e tot quant portaven era vermell significant venjança; e sens plorar ni fer negun senyal de tristor.

LXXII. Com Tirant entrà en lo camp ab los tres cavallers, l'u après l'altre, e de tots fon vencedor.

—Venint lo dia que era assignat per fer la batalla, Tirant s'armà tan secretament com pogué. En aquest fet no pense la senyoria vostra que tots los de la nostra companyia hi sabésssem sinó tres de nosaltres, parents de Tirant, e un servidor seu antic. Tirant féu portar les banderes e sobrevestes per a ell e per als reis d'armes e herauts, de les armes de son avi, car les primeres foren de l'àvia; e ben armat pujà sobre son cavall emparamentat. Aquest cavaller qui és ací restà tancat dins una cambra perquè Tirant lo'n pregà molt, e tots se pensaven que fos ell.

"Tirant anà acompañat en la manera acostumada com dessús és dit; com fon dins la lliça ja trobà un cavaller de l'escut d'Honor. I havien a córrer sens tela e ab arnès sens guarda neguna. Pocs encontres féu l'u ni l'altre, que no romperen sinó cinc llances. L'onzena carrera Tirant llancà la sua llança e demanà que li'n donassen una més grossa, e ab aquella encontra'l tan fort que la llança no volgué haver pietat de negú, e passà'l de l'altra part, que la llança no es rompé. E al passar que Tirant féu ab la llança en lo rest, al voltar que el cavall féu, la llança se voltà al revés e féu-li molt gran dan, que li obrí molt la nafra, que no haguera fet si la llança se fos rompuda. Emperò així havia d'ésser, que lo pobre de cavaller caigué en terra, e ab la basca de la mort fortement cridava.

"Tirant descavalcà prestament, tirà l'espasa e posà's prop d'ell, que si es volgués llevar que el ferís ab l'espasa, que el matàs o el fes desdir o dar per vençut segons és pràctica en les armes a tota ultrança. E Tirant li demanà si volia fer més armes, e l'altre era més mort que viu.

"Los jutges del camp davallaren del cadasal e digueren a Tirant que ell se'n podia bé anar sens perjuí negú seu. E Tirant així armat com estava tornà a pujar a cavall e tornà-se'n al seu alleujament, que negú no pogué conèixer que fos ell, ans tots los de la companyia e los de la casa del Rei pensaven que aquest fos lo qui era estat assignat en l'altre dia per fer la batalla.

"Lo dia assignat per al terç cavaller de l'escut de Valor fon en lo camp, e lo Rei e la Reina. Tirant entrà per lo camp per l'orde acostumat, e com la trompeta tocà, los jutges manaren que els lleixassen anar, e ells ab ànim esforçat de cavallers anà l'u devers l'altre ab les espases en les mans, que semblaven dos lleons, e les petites atxes portaven en l'anella de l'arçó de la sella. Combateren-se primer ab les espases molt ferament, que els feia molt bell veure. És veritat que Tirant tenia lo cavall molt pus llauger que l'altre e mostrava's molt millor a parer de les gents. Acostaren-se molt prop l'un de l'altre, e Tirant li tirà una estocada ab l'espasa dejús lo braç, que li féu una gran nafra. Com Tirant véu que perdia molta sang, mès prestament l'espasa en la mà de la regna e tragué l'atxa e començà'l a sobtar de colps molt fers. Com lo cavaller véu que mal se pintava lo joc, volgué fer així com havia fet l'altre, volgué tornar en la baïna l'espasa e no podia: que un home armat prou té a fer de poder estotjar l'espasa. E en aquest espai que ell estava torbat d'estotjar l'espasa, Tirant li donava tan desmesurats colps que el feia estar molt més torbat. Lo cavaller s'hagué a posar l'espasa dejús lo braç e volgué pendre l'atxa, e Tirant lo tingué tan a prop e sobtava'l tant de mortals colps que no podia pendre l'atxa, e tant com prenia de l'avantbraç o del guardabraç, tant li'n llevava; car verdaderament, senyor, la pus mala arma és de totes una per una. Tirant li donà tres o quatre colps sobre lo cap, que el torbà tant que jamés pogué traure l'atxa de l'arçó de la sella; e tenia l'espasa dessots lo braç per no perdre-la; e no podia voltar lo cavall. Ell mostrava que era maldestre en les armes; e tals com aquest moren envergonyits perquè no saben la pràctica ni l'estil de les armes. E a parer del

Rei e de tots los altres, sens fer defensió neguna, morí molt desaventuradament e no com a cavaller. E tants colps li donà Tirant sobre lo braç, que el tenia llançat sobre lo coll del cavall, que no el podia alçar. E lo darrer colp que li donà fon sobre lo cap, que tota la celada li enclotà dins lo cap, que lo cervell li féu eixir per los ulls e per orelles, e caigué mort del cavall.

"E Tirant, ab voluntat dels jutges del camp e dels fels, obriren-li la porta del camp, e les donzelles, qui ja esperaven per rebre'l, perquè havien vist mort l'altre cavaller, e ab molta alegria lo reberen a ab molta honor l'acompanyaren fins al seu alleujament. Emperò Tirant no es volgué desarmar lo cap per no ésser coneget. Abillà's molt bé, e tan secretament com pogué se mesclà ab los altres cavallers.

—Bé fon mala sort —dix l'ermità— de morir així tres cavallers. Vejam lo quart quina fi féu.

LXXXIII. Com Tirant vencé lo quart cavaller.

—Senyor, la senyoria vostra deu saber que aquesta batalla s'havia de fer a peu. E lo dia assignat ells entraren los dos en la lliça, present lo Rei e la Reina, los jutges del camp e tots los grans senyors que en la cort eren. E combateren-se molt ferament, e vengueren-se abraçar, e per força l'u e l'altre lleixaren caure les atxes e tiraren les dagues, car de les espases no se'n podien servir: tant abraçats estaven. E tallaren-se les cordes de seda ab què los baciments estaven lligats.

—Com! —dix l'ermità—. ¿E tan poc sap Tirant e los altres, que ab seda hagen a lligar lo bacinet?

—¿Ab què es pot lligar millor —dix Diafebus—, sí Déu vos done llonga vida en aquest món e paradís en l'altre?

—Mon fill —dix l'ermità—, en lo temps de mon jovent, no que jo haja acostumat de portar ni de fer armes, mas estiguí alguns dies ab un cavaller qui sabia molt en les armes, e viu-lo combatre en lliça a tota ultrança, e ell fóra mort d'aquella volta si no fos estat lo cordó de seda que portava. E ara vos diré, mon fill, com se deu fer. Preneu fil de ferre d'aquell que posen

en les llànties, que es doblega a totes parts, e cobriu-lo tot de seda a manera de cordó, e per fort que el lligueu tostems presta e es doblega en aquella part que el volreu, e si el volen tallar no poden; la seda porien tallar, mas no lo ferro. E aquest és bon secret en les armes.

—Ara vejam la fi de la batalla. Si us plaurà, senyor, diré a la senyoria vostra que estant ells així abraçats e los cordons dels bacinets tallats, donaren-se molts colps l'u a l'altre, e los dos caigueren en terra e llevaren-se com a valents cavallers, e tan prest com foren de peus tornaren les dagues en les baïnes e tiraren les espases, e tornaren a la batalla molt aspra e cruel: que lo cavaller tenia gran desesperació per los tres germans d'armes que li havien morts, e feia molt gran esforç. E Tirant s'esforçava per no perdre lo violari: que tantes armes feien los dos cavallers que tots los miradors n'estaven admirats, e prengueren plaer que tal batalla no vingués a fi perquè negú d'ells no morís. E tornaren-se altra volta abraçar e hagueren a llançar les espases e venir a les dagues, e puc bé dir, senyor, que negú dels dos cavallers no fon nafrat en lo cos, sinó en lo coll i en lo cap, davall lo bacinet; per ço com lo bacinet estava fluix, posaven les dagues dejús la falda del bacinet e allí se ferien malament. Aprés tornaren a caure altra volta. E lo cavaller portava l'arnès de les cames de paper engrutat cobert de fulla d'argent, que pròpiament paria arnès de cama e de cuixa, e de part de tras portava cuiro de bou clavat ab lo peto, e anava molt llauger, que tenia molt gran avantatge. Emperò, ab la valentia que tenien los dos, se tornaren a llevar altra volta e tornaren a fer armes, mas estaven molt impeditis l'un e l'altre, que no es podien dar tants colps com hagueren, per los bacinets que tenien deslligats, que els torbava la vista, que no es podien bé veure; emperò lo cavaller tant s'estrengué ab Tirant que el féu caure en terra, e Tirant lo tingué tan fort abraçat al caure que l'hagué a seguir, e los dos caigueren en terra. E Tirant donà tan gran colp en terra del cap, que lo bacinet li sortí tres passes lluny, e trobà's més llauger que de primer, e per temor de morir féu son poder de llevar-se ans

que l'altre; e fon-li bé mester, que com Tirant fon de peus l'altre tenia les mans e genolls en terra per llevar-se, e Tirant, qui fon més prest llevat e véu l'altre qui estava ja per alçar-se, donà-li ab les mans gran empenta e féu-lo caure de l'altra part, e tenia'l tan a prop que no el lleixava menejar, e posà-li los genolls sobre lo cos per voler-li llevar lo bacinet. Lo cavaller qui en terra estava sentí que Tirant li tenia los genolls en dret dels pits, voltà tot lo cos, e l'arnès de Tirant ab l'arnès de l'altre allenegà, que Tirant no es pogué tenir e caigué a l'altra part, e los dos treballaren qual primer se llevaria. La sort e fortuna volgué ajudar a Tirant: per ço com lo bacinet li era caigut trobà's molt més llauger que l'altre e llevà's més prestament, que li valgué molt.

"Senyor, jo tinc compassió de la mort d'aquests quatre cavallers germans d'armes com així moriren, e aquest jamés se volgué dar per vençut sinó que volgué morir martre d'armes. E, senyor, Tirant ha hagut de grans ventures perquè és molt destre en les armes e més té giny que no força; e la major virtut que té és que li dura molt l'alè, que si combat del matí al vespre, e estiga tostamps armat, jamés se perd per alè.

—Aqueixa és la principal virtut que el cavaller pot haver — dix l'ermità — qui ha de fer armes. Vejam vosaltres, cavallers qui sou jóvens e sabents en l'exercici de les armes, qual estimaríeu més: ¿ésser fort e no destre ni ginyós, o molt destre e ginyós e no fort?

Entre aquells cavallers que allí eren hagué de moltes opinions. Aprés los dix quà volrien més:

—¿Entrar en batalla concordada, igualment armats a cavall, espasa sens esperons, o esperons sens espasa e que així us haguésseu de combatre? E dic-vos certament que jo he vist fer tals batalles. Encara jo en viu fer una altra batalla davant lo duc de Milà e fon més en elecció de dos cavallers que es volien mal, a cavall l'u e l'altre a peu, armats igualment ab armes defensives; lo de cavall portava espasa sola sens altres armes ofensives, e lo de peu portava llança ab un punyal: ¿qual

d'aquestes elegiríeu si requestos ne fósseu?... Ara deixem açò – dix l'ermità a Diafebus: digau-me Tirant si ha fet altres cavalleries en aquest honorós pas d'armes a tota ultrança.

—Senyor, jo us ho diré –dix Diafebus: après que aquests quatre cavallers foren morts vengué un cavaller qui es nomenava Vilafermosa, molt valentíssim cavaller, e natural d'Escòcia; un dia estant en la cort, en presència del Rei e de la Reina, dix a Tirant les següents paraules.

LXXIV. Com un cavaller nomenat Vilafermosa requerí de batalla a Tirant.

—"Cavaller virtuós, la vostra ínclita fama resplandeix per tot lo món de molta bondat e gentilea. E jo, oint aquella, só vengut de la mia terra deixant lo servir de mon rei e senyor, aquell qui senyoreja l'Escòcia; e la causa de la mia venguda és per quant jo, departint un dia, per mos pecats, ab una senyora que té la mia ànima cativa, no em volgué admetre ma demanda ni pendre'm a mercè, sinó que ab crualtat me dix que jamés me parlaria fins a tant jo hagués combatut e vençut en camp clos a tota ultrança aquell cavaller qui tanta glòria en aquest món havia sabuda guanyar. E per ço com vós, Tirant, sou aquell a qui ma senyora me remet, vos requir per l'orde que haveu rebut de cavalleria que em vullau admetre la mia demanda a tota ultrança a cavall e ab bacinet sens caretta; les altres armes vós devisau en la manera que ben vist vos sia, que puix jo he devisat l'una part, que vós deviseu l'altra, e açò us hauré a molta gràcia."

"No tardà respondre Tirant en manera de semblants paraules:

—"Cavaller, a mi par que vostra demanda és més voluntària que de necessitat; e consell-vos que la lleixeu per a temps de necessitat car batalla a tota ultrança és fort e de mala digestió. E per quant jo no só sa de ma persona, que les nafres que tinc no són bé guarides, que per vostra bondat e gentilesa cerqueu

altre cavaller, dels quals trobareu en aquesta pròspera cort tants e de tanta virtut que us contentaran a tot lo vostre desig.

"—Bé poria ésser lo que vós dieu —dix lo cavaller—, mas, èquè puc fer, que ma senyora no és contenta si no em combat ab vós, e altri no vull sinó a vós? E si per temor de mort estau de no combatre-us ab mi, ací davant la majestat del senyor Rei vos ofir dar-vos una peça d'arnès d'avantatge, puix no sia l'espasa.

"—Jo per salut de la vostra persona me volia excusar de no venir a batalla ab vós —dix Tirant—, però, puix tant me'n forçau e me'n requeriu, no volria pensassen los bons cavallers que per covardia ho lleixe de fer. Jo só content ab l'ajuda de la divina Bondat delliurar-vos, e accepte vostra batalla e requesta. E puix haveu començat de devisar l'una part de les armes, jo us done llibertat, jatsia a mi pertanga, que vós les deviseu totes a tot útil vostre. De la peça d'arnès que m'oferíeu donar, jo no l'acceptaria. E par-me que en lo vostre parlar que trementina bullenta no us ha tocat.

"—Ara puix som concordes de nostra batalla —dix lo cavaller—, vós, Tirant, m'haveu a jurar a fer sagrament ací, en presència de la majestat del senyor Rei e de la senyora Reina e dels bons cavallers que ací són, de no acceptar requesta de negun altre cavaller ne fer armes negunes, per ço que llaugerament se poria seguir ésser nafrat o alesiat d'algú de vostres membres e la batalla per vós acceptada no pogués venir en aquella fi per mi tan desitjada.

"E Tirant en presència de tots féu lo jurament. E dat compliment a tot, lo cavaller pres comiat del Rei e de la Reina e de tots los de la cort, e tornà-se'n en Escòcia. E suplicà a la reina d'Escòcia fos de sa mercè que li volgués assegurar lo camp e deixar venir la batalla a fi segons era concordada entre ells. E la Reina graciosament lo hi atorgà, de tenir-li lo camp segur dins quatre mesos aprés que la citació fos presentada, perquè Tirant hagués prou temps d'ésser guarit.

"Senyor, Tirant tramès aquell servidor qui tant de temps l'havia servit e sabia en sos secrets més que tot altre, e tramès-lo a casa de son pare e mare perquè li fallien los diners per posar-se en orde de les coses necessàries per anar en Escòcia per fer la batalla.

"E com fon al port de Dobra per passar la mar, trobà allí tots los servidors dels quatre cavallers que Tirant havia morts, qui estaven esperant una nau qui prestament devia partir, per passar en la terra ferma.

"Com se foren tots recollits, lo servidor de Tirant pres amistat ab los altres, e parlant dels quatre cavallers morts sabé com l'u era rei de Frisa e l'altre son germà lo rei d'Apol·lònia; estigué molt admirat e pres molt gran alteració per la mort del rei de Frisa, qui era son senyor natural, e començà a fer gran dol, lamentant-se de la sua desaventura, e ab llàgremes que dels seus ulls abundants corrien, ab veu piadosa plorant deia:

"—Oh trist e desaventurat de mi! ¡E quina mala sort m'ha portat que ab ajuda mia se sia armat cavaller qui haja mort a mon senyor natural! Bé és estada mala sort mia que a tal cavaller jo hagués a servir. Oh fortuna!, ès per què has permès que un tan excel·lent senyor com era lo rei de Frisa, mon senyor, que vassall seu, innocent de tal culpa, sia estat participant en la sua mort dolorosa?

"Aquestes e altres semblants paraules adolorides e de molta compassió deia lo servidor de Tirant, qui es nomenava Maldonat, que tots los qui eren en la nau estaven admirats de les grans lamentacions que aquest pobre de gentilhom feia. E durà tant que pervengué a notícia d'aquell cavaller ancià qui era majordom dels quatre cavallers morts, qui estava dins la nau tancat en una cambra plorant sa desaventura. E ixqué de la cambra ab ton son dol e apartà lo servidor de Tirant a una part e pregà'l molt que li digués de què feia tan extrem dol.

"—Senyor —dix lo gentilhom—, jo só vassall del rei de Frisa, e tinc pare e mare en la sua terra, e de molt poca edat ixquí del seu regne e passí per ma sort e per ma desaventura en

Bretanya. Trobí'm en servitud d'aquest cavaller, que nunca jamés jo l'hagués conegit, per causa de jo ajudar-lo a armar e fer les banderes, les sobrevestes, e fer pintar los escuts e totes les coses necessàries per a la batalla desegual. Que un cavaller sol hagués a fer morir dos reis e dos ducs, en especial a mon senyor natural, aquesta és la dolor que més m'atribula com pens que ab engan ho ha fet.

"Lo cavaller ancià, com véu així parlar lo gentilhom, posà'l dins la sua cambra e volgué saber tot lo fet com era passat; en haver oït tot lo que aquell deia, dix-li:

"—Amic, prec-vos que si amau a vostre senyor natural que us n'aneu ab mi e lleixeui lo servei de Tirant.

"E lo gentilhom, per la feeltat, amor e voluntat que tenia a la pàtria d'on era natural, deixà d'anar en Bretanya. Com foren en la terra ferma ana-se'n ab lo cavaller, emperò hagué un home e pagà'l bé, que portà les lletres de Tirant en Bretanya.

"Com lo cavaller ab lo criat de Tirant foren arribats en la major ciutat de Frisa, trobaren tots los de la ciutat e del regne molt adolorits per la mort de llur rei e senyor.

"E per la relació d'aquell e del cavaller ancià vengué lo cas a notícia d'un cavaller, qui havia nom Kirieleison de Muntalbà, lo qual venia de natura de gigants, qui era de molt gran estatura, molt fort e animós més que tot altre, e certament era un valentíssim cavaller. Lo qual dix en presència de tots que aquest fet no passaria sens condigna punició del mal cavaller Tirant. E prestament ordenà una lletra e pres un rei d'armes qui havia nom Flor de Cavalleria, e una donzella qui anà per parlar, e lo rei d'armes per obrar. Posaren-se dins una nau e, ben accompanyats, passaren en Anglaterra. Com foren davant lo rei d'Anglaterra, la donzella ab veu esforçada cridant dix.

LXXV. Com Tirant fon reptat de cas de tració per una donzella en presència del Rei.

—"Oh Rei prudentíssim e de gran excel·lència, jo só venguda ací davant la majestat tua per posar clam e demanda

contra un fals e reprovat cavaller, qui es fa nomenar Tirant lo Blanc, e los seus actes són ben negres, e si ací és, vinga avant, que jo li diré com ell ab gran tració e maldat e ab armes dissimulades e de gran engan ha morts ab les seus falses mans a dos reis e dos ducs, e açò no ha un mes complit."

"—¿Com pot ésser, donzella —dix lo Rei—, lo que vós dieu? Que Tirant ha prop d'un any que és en la mia cort que no he vist ni sabut que tals coses ell haja fetes com vós l'incriminau, en especial de cas de tració.

"Eren allí alguns parents de Tirant que hi volien satisfer, e lo Rei dix que callassen, que no permetria que negú hi parlàs. Puix Tirant era allí, que el fessen venir, que ell volia saber aquest cas de tració com passava.

"E prestament ho anaren a dir a Tirant, lo qual trobaren que encara estava en lo llit, que no s'era llevat, car per causa de la molta sang que havia perduda e per les nafres que encara no eren ben guarides no es llevava massa matí per donar repòs al cos, e per ço ell no es trobà ab lo Rei en aquella hora que anava a oir missa. E digueren-li que una donzella era venguda davant lo Rei e la Reina, qui el reptava de tració.

"—iAh, Santa Maria val —dix Tirant—, jamés en tota la mia vida pensí fer cas de tració! ¿Com se pot fer que aquesta donzella sia venguda tan mal informada contra tota veritat en posar-me tan lleig crim?

"E molt prest fon vestit sense acabar-se de cordar, e féu-se dar un manto tot brodat de perles e d'orfebreria per ço com li havien dit que venia ab la donzella un rei d'armes. E ab cuitats passos anà on lo Rei era, qui l'esperava a la porta de l'església, e ab ànim esforçat de cavaller féu principi a tal parlar.

LXXVI. Com Tirant s'excusà de paraula del cas de tració en presència del Rei e acceptà la lletra de batalla tramesa per Kirieleison de Muntalbà.

—"Senyor, qui és lo qui m'incrimina de cas de tració? Jo só ací per defendre mon dret, ma honor e fama."

"La donzella s'acostà a ell, e conegué que era Tirant lo Blanc, e dix-li:

"—¡Oh traïdor e mal cavaller, desegual en l'orde de cavalleria, escampador de la sang real, qui ab armes falsificades e d'engan has morts ab les tues pròpies mans cruels a dos ducs e dos germans reis, l'u de Frisa e l'altre d'Apol-lònica! E de tals morts no et pots excusar sens gran nota e punició cruel en la tua reprovada persona.

"Parlà lo Rei e dix:

"—Donzella, sí Déu me salve la vida, jo no sé ni he coneugut que reis sien venguts en mon regne ne menys en ma cort.

"—E com, senyor? ¿No és la majestat vostra en record pocs dies ha —dix la donzella— de quatre cavallers, germans d'armes, que no volien parlar e portaven ab ells quatre lleons coronats?

"—Sí —dix lo Rei—, bé em recorda. Mas sobre nostra fe real, jamés d'ells pogué saber qui eren ni de qual terra; que si jo hagués sabut que eren reis i en ma cort fossen venguts, jamés haguera consentit que haguesen fetes armes voluntàries a tota ultrança, per ço com lo perill és molt gran e no deu ésser donat a reis fer armes voluntàries en especial a tota ultrança. Si eren necessàries, gran raó seria; mas vos puc dir ab tota veritat que jamés ho sabí. ¿Digau-me, donzella, qui eren los ducs?

"—Senyor, jo us ho diré, l'u d'ells era lo duc de Burgunya, lo qual vengué ací a vostra altesa per ambaixador del rei de França.

"—Bé só en record d'ell —dix lo Rei—, e m'és molt enuig la sua mort. E l'altre, qui era?

"Dix la donzella:

"—Fill era de l'emperador d'Alemanya i era duc de Bavera. E lo traïdor de Tirant ab engan e maldat los ha morts a tots quatre, ab aquelles mans de mal cavaller que jamés perdonen la mort a negú.

"Tirant no pogué més comportar que parlàs, sinó que ab gran ira dix:

"—Donzella, no tinc altra dolor en aquest món sinó com sou dona, car si fósseu cavaller, així com sou donzella, jo us ne fera anar ab les mans al cap plorant. Emperò jo pregaré a la mia ànima que no es vulla gens alterar de les paraules vils e deshonestes que d'eixa vostra vil boca ixen, car en lo vostre mal parlar jo no hi perd res, com sabuda cosa és que tot l'esforç de les dones és en la llengua. Emperò si ací és aqueix cavaller qui es fa nomenar Kirieleison de Muntalbà e ell diu de mi lo que vós haveu dit davant mon senyor lo Rei, poria ésser, ab l'ajuda de nostre senyor Déu, jo el faré anar on he tramès los altres en breu temps. Donzella, jo us prec per gentilea vos arregleu en vostre parlar e deixau fer als cavallers a qui toca aquest fet.

"Aprés se girà Tirant devers los cavallers e dix:

"—Si jo he morts los quatre cavallers he-ho fet així com fer devia, sens engan negú ni milloria d'armes. Emperò la majestat del senyor Rei és ací qui ha vistes fer les armes, e los jutges del camp e tots los nobles cavallers poran-ne fer verdader testimoni. E jo em vull sotsmetre d'estar-ne en juí davant la majestat del senyor Rei e de los jutges del camp.

"Com lo Rei lo véu parlar així justificadament, ne fon molt content, e no menys los jutges del camp; e tots digueren que Tirant era valentíssim cavaller e molt discret. Oïdes per lo rei d'armes Flor de Cavalleria les paraules de Tirant, acostà's a ell e en presència de tots presentà-li la lletra de Kirieleison de Muntalbà. Tirant li féu la següent resposta:

"—Rei d'armes, per ton ofici est tengut dar e presentar lletres de batalla e concordar cavallers e gentilshòmens, si request ne sou, així en batalles necessàries com voluntàries. E per quant a vegades és dubtosa l'execució, jo, davant la majestat del senyor Rei i de la senyora Reina i en presència de tots los altres, jo accepte la lletra o requesta: si és de batalla a

tota ultrança, e si és armes retretes ni civils o fos per altra cosa, jo m'ature acord.

"Tirant pres la lletra e donà-la a u qui sabia molt bé llegir, e en presència de tots fon llesta, la qual era del tenor següent.

LXXVII. Lletra de batalla tramesa per Kirieleison de Muntalbà a Tirant lo Blanc.

A vós, Tirant lo Blanc, més cruel que lleó famejant, falsificador i escampador de la sang real d'aquells benaventurats cavallers mon senyor lo rei de Frisa e lo rei d'Apol-lònia, ab armes falses e dissimulades, entre cavallers d'honor no acostumades portar: e per quant vós sou desegual cavaller e, per més propi parlar, traïdor, falsificat en armes i en tot lo que d'honor és, e jo, havent noticia de la vostra gran maldat, per bé que só cert que en seré blasmat per molts bons cavallers que a tan vil e desordenada persona e traïdora jo haja admesa per companyia d'entrar dins lliça en camp clos a tota ultrança com si fos de persona en llibertat posada, a tota ma requesta vos combatré a ús e costum de França. E us dó poder de divisar les armes, e vostra resposta esperaré per espai de vint-e-cinc dies après que us serà presentada, de la qual estaré a relació de Flor de Cavalleria, rei d'armes. E si per temor de mi acceptar no la gosareu, siau cert jo us reversaré les armes e us penjaré cap avall segons de traïdor se pertany e per totes les corts dels grans senyors jo iré mostrant la gran tració que feta haveu en les personnes d'aquests dos reis e serà notificat a tots aquells qui saber-ho volran. Escrita e sotscrita de la mia mà, segellada de mes armes pròpies e partida per A. B. C. Dada en la ciutat de Frisa a dos de juliol.

Kirieleison de Muntalbà

LXXVIII. Com lo rei d'Anglaterra anà ab tots los estats a l'església de Sant Jordi per solemnizar novelles obsèquies als dos reis e als dos ducs.

—Com Tirant hagué feta llegir la lletra e véu lo contingut en aquella, dix al Rei:

"—Senyor, cascuna cosa ve en son temps. Bé veu la majestat vostra com aquest cavaller m'incrimina de cas de tració. Jo me'n defendré fins a la mort e tindré la mia mort per ben espletada si jamés jo consentí ni ginyí mal negú per als quatre cavallers.

"—Bé som certs —dix lo Rei— que vostra honor és salva. Emperò, puix lo cas s'és seguit, anem a l'església del senyor Sant Jordi e oirem aquí la missa e farem-los l'honor que ells són mereixedors, puix sabem que són reis coronats.

"Los jutges del camp digueren que era molta raó, que així es devia fer. Lo Rei e la Reina ab tots los estats hi anaren. Dix Tirant:

"—Senyor, jo requir a la majestat vostra e als jutges del camp me complau de justícia, puix los reis són estats morts per mi lícitament e ab tota veritat, sens engan, frau ni decepció. Puix la majestat vostra los vol traure d'aquella sepultura on estan e posar en altra, a mi par, segons les ordinacions per l'altesa vostra, e per los jutges del camp és estat ordenat, jo dec anar armat aprés d'ells fins sien dins en l'altra sepultura. E açò, senyor, requir per salvar mon dret, per ço com de justícia fer-se deu.

"Lo Rei tingué son consell ab los jutges del camp e ab altres cavallers e tots concordaren, segons les ordinacions que eren estades fetes, Tirant demanava gran raó. Dix-li lo príncep de Gales:

"—E bé voleu ésser fart d'honor, Tirant lo Blanc, e no us contentau d'haver-los morts que encara voleu haver més d'ells.

"—Senyor —dix Tirant—, lo perill de les armes és tan gran e tanta sang és eixida de la mia persona, que a cascuna part que

em gire tota em dol; e si ells haguessen hagut de mi lo que jo he hagut d'ells, ¿ells hagueren fet altrament de mi lo que jo no he fet d'ells? E per ço aquesta honor no la lleixaria per res que no la rebés segons és ordenat per estil e pràctica d'armes.

"E Tirant prestament s'anà armar e ab tot son estat de donzelles e cavallers entrà per l'església de Sant Jordi ab molts ministres, trompetes e tamborinos, reis d'armes, herauts e porsavants, e ell tot armat en blanc ab l'espasa nua en la mà.

"Lo Rei e la Reina ab tots los estats, qui ja eren en l'església, acostaren-se tots a la tomba o vas on los quatre cavallers estaven, cascú en sa caixa, molt closes e empeguntades. E de tots los altres ho havien fet així perquè si los parents los volguessen portar en llur terra que ho poguessen fer. Tirant ab l'espasa donà grans colps sobre la tomba e dix:

"—Ixquen los reis qui ací jauen adormits.

"Prestament los ministres de la justícia obrien la tomba e tragueren les dues caixes dels reis, e per manament del Rei les posaren enmig de l'església on havia fetes aparellar dues grans e altes tombes, ab molt rics draps de brocat per terra, e les tombes cobertes. E aquí foren posats los dos reis e fon-los feta la major honor que fer pogueren ab totes aquelles cerimònies que a reis són acostumades de fer.

"Aprés lo Rei los féu fer una molt bella tomba de lignum àloe, obrada molt artificialment. E sobre la tomba, un bell tabernacle, e féu-hi pintar les armes dels dos reis; e sobre aquestes armes estaven pintades les armes de Tirant, e entorn del tabernacle havia lletres d'or que deien: *Ací jaen lo rei d'Apol-lònia e lo rei de Frisa, germans, qui eren reis coronats, qui moriren com a valentíssims cavallers màrtirs d'armes, per mans d'aquell virtuós cavaller Tirant lo Blanc.*

"E com la tomba fon feta, lo Rei los hi féu posar dins. Com les obsèquies dels reis foren acabades, lo Rei e la Reina se'n tornaren. E Tirant, enmig de tots los estats e ab molta d'honor, fon accompanyat al seu alleujament e tan pres com se fon desarmat se pres a fer resposta a la lletra que lo rei d'armes li

havia portada, lo principi de la qual fon en estil de semblants paraules.

LXXIX. Resposta a la lletra de batalla per Tirant lo Blanc.

Kirieleison de Muntalbà: vostra lletra he rebuda per Flor de Cavalleria, rei d'armes, partida per A. B. C., escrita e sotscrita de vostra mà, ab segell empremtada de vostres armes, la qual conté paraules vils e deshonestes: e par-me que no estan bé tals raons en boca de cavaller, volent mostrar a la gent ab paraules colorades venjar la mort dels dos reis. E si vós tinguésseu tal desig com mostrau haver, no em devíeu escriure, sinó vós venir ací (puix sabieu que jo era en la cort del senyor rei d'Anglaterra, emperò cavallers hi ha que més amen cercar que trobar), dient que jo ab armes falses e dissimulades hauria morts los dos reis e ab tració ensems mesclada. Dic que mentiu e mentireu tantes vegades com ho direu. Jo els he morts com a cavaller, dins camp clos, ab aquelles pròpies armes per ells devisades així ofensives com defensives; e, si per la victòria per nostre Senyor a mi dada, e les mies mans han sabut guanyar lo preu e l'honor davant la majestat del sereníssim rei d'Anglaterra e dels jutges del camp, com a cavaller obrant envers ells, no coneixent ni sabent qui eren, la mort així bé era presta per a mi com per a ells. E si los magnífics jutges del camp seran requestos per vós o per altri, trobareu ab tota veritat venir armat contra mi ab armes injustes, no de cavallers, qui ab empresa feta vénen, portant en les cames de paper engrutat, argent pellat e altres coses les quals no cur dir. E lo cas per vós a mi posat malament, defensant mon dret, honor i fama só content, ab l'ajuda de nostre senyor Déu e de la sacratíssima Mare sua, senyora nostra, e del benaventurat cavaller mon senyor Sant Jordi, vostra requesta a tota ultrança, a ús e a costum del realme de França, acceptar. E per lo càrrec per vós a mi dat, jatsia a mi pertanga, devise fer la batalla, no a cavall perquè no diguésseu que ab milloria de cavall vos hagués mort o

vençut, mas a peu, ab atxa de set palms sens croixet ne falsa maestria, tal com és acostumat de portar en lliça; espasa de quatre palms e mig del pom fins a la punta; punyals de dos palms e mig. Pregant-vos no m'escrivíssiu més, car no rebria pus lletra vostra, sinó que vingau personalment e no ab procurador, e assegur-vos que no tindreu treball d'anar per les corts dels grans senyors ni de reversar armes, e de moltes altres deshonestats que són eixides d'aqueixa falsa boca. Sotscrita de la mia mà, ab lo segell de les mies armes empremtada, partida per A.B.C., en la ciutat de Londres feta a tretze de juliol.

Tirant lo Blanc

LXXX. Com lo rei d'armes e la donzella se'n tornaren ab la resposta de Tirant.

—Lo dia aprés que lo rei d'armes presentà la lletra a Tirant, hagué la resposta, e prestament partí ab la donzella. E aplegats que foren en la terra ferma, prestament sabé Kirieleison de Muntalbà com lo rei d'armes venia ab bona resposta, e desempatxà de posar-se en orde de totes les coses necessàries. Com lo rei d'armes e la donzella foren aplegats, llegí la resposta, e lo dia següent pres comiat de tots los parents e parentes e partí de la sua terra molt ben acompanyat, e lo rei d'armes se'n tornà ab ell: caminà tant per ses jornades per terra e per mar fins que fon davant lo rei d'Anglaterra.

"Com hagué feta reverència al Rei e a la Reina, demanà qual era Tirant. E per lo rei d'armes, qui vestia lo manto que Tirant li havia dat com li presentà la lletra, e estimaven que valia passats tres mília escuts, e lo rei d'armes li dix:

"—Senyor, aquest és lo qui em donà aquest manto que porte, e en aquest doní la vostra lletra, e aquest l'acceptà e em féu resposta.

"Kirieleison anà un poc devers Tirant, e també Tirant anà devers ell e abraçaren-se, mas no ab bona voluntat. Parlà lo cavaller e dix:

"—Tirant, puix som concordes de nostra batalla, per mi requesta e per vós acceptada, supliquem al senyor Rei o aquells qui ho han de fer, que esta nit o per lo matí nos posen dins lo camp e deixin complir nostres armes.

"—Molt só content —dix Tirant, e pres-lo per la mà sinistra e posà'l a la part dreta.

"Com foren davant lo Rei, graciosament los dos lo suplicaren que fos de sa mercè que en aquell dia ells poguessen entrar dins lo camp.

"—A mi par —dix lo Rei— que no és raó, per ço com vós veniu ara de camí, e si altra cosa s'hi esdevenia poria dir la gent per cansament del treball del camí vos seria vengut; emperò vinguen los jutges.

"E venguts, digueren que per res fer no es poria, com lo dia passat era, dat per entrar dins camp clos, e forçat li convenia d'esperar fins en aquella jornada. Dix lo cavaller Kirieleison:

"—Jo fóra molt content que ara jo pogués executar lo perquè só vengut, més que si em donassen un regne.

"—Per contentar vostra voluntat —dix Tirant—, volria ésser ja dins la lliça.

"Lo Rei li féu molta honor, e tots los de la cort. E lo príncep de Gales l'afavoria molt fer-ne enuig a Tirant, per ço com li havia mort l'alà, e perquè havia combatuts los quatre cavallers que ell ab altres los volien combatre; e lo Príncep cercava-li totes les coses que dan i deshonor li'n pogués venir.

"Lo següent dia Kirieleison suplicà al príncep de Gales que anassen a la sepultura dels dos reis, que ell volia veure si res hi fallia. E lo Príncep, per contentar-lo, fon content d'anar. Com lo cavaller véu la sepultura estigué mirant, e véu los quatre escuts dels quatre cavallers, e sobre aquells véu los altres quatre escuts de Tirant, los quals havia allí fets posar: com

havia vençut a cascun cavaller, prenia lo seu escut e aquell del cavaller que havia vençut e de continent los feia portar a l'església de Sant Jordi e comanava'ls al prior de l'església per a quan ell tornàs en sa terra los fes posar en la sua capella per haver aquella mundana glòria. Kirieleison conegué prestament les armes de son senyor e del rei d'Apol·lònia e dels ducs; llançà dels seus ulls abundants llàgremes, e ab grans crits se lamentava de la mort de son rei e senyor, e tanta fon la dolor que hagué de la mort de son senyor que cuitadament anà per despenjar los escuts de Tirant; e tant era gran que ab la mà hi bastà. E pres-los ab gran ira e llançà'ls per terra, e los altres lleixà allí penjats. E anant així plorant, véu en lo tabernacle les armes de son senyor pintades e, sobre aquelles, les armes de Tirant; e ab lo cap hi donà de tan grans colps que quasi mig esmortit lo'n llevà lo Príncep e los altres que allí eren. Com fon retornat, obrí lo tabernacle e véu son senyor en lo punt que estava, e pres-li'n tanta de dolor, mesclada ab extrema ira, que la fel li esclatà e aquí de continent morí.

"E certament, senyor, si ell no fos mort en la forma que morí, no s'excusava una mala jornada, car sabuda la nova per Tirant, del gran ultratge que lo cavaller li havia fet en los escuts, prestament nos fom armats tres-cents hòmens, tots ab arnès blanc, ab Tirant. E lo Príncep forçadament tenia d'ajudar a Kirieleison, e així es fóra mesclada tota la gent que hi fóra morta e nafrada molta gent d'una part e d'altra.

"E segons, senyor, que he oït recitar, aquest Kirieleison era molt amat e favorit per lo rei qui era de Frisa, e li havia dat molt de sos béns, e ultra açò l'havia fet visrei de tota la terra. E aquest tenia un altre germà que no era menys afavorit del rei d'Apol·lònia, e l'un germà estava ab l'un rei e l'altre estava ab l'altre. E com lo germà de Kirieleison sabé que son germà era posat en gatge de batalla per venjar la mort dels dos reis, ab molta dolor e congoixa se partí d'Apol·lònia per anar on era son germà. Com fon en Frisa demanà de son germà, e sabé nova certa com pocs dies havia que era passat en Anglaterra

per combatre's ab Tirant lo Blanc; e sens altre deliber partí per anar a la mar.

"Com fon arribat al port trobà los servidors de son germà que li recitaren lo cas de son germà. Aquest, amb molt gran ira, així per la mort dels reis com per la desaventura de la mort de son germà, prestament s'embarcà e passà a la cort del Rei. E ans que li anàs a fer reverència volgué anar a l'església de Sant Jordi e no trobà allí los escuts, car Tirant los havia fets portar al seu alleujament. Com aquest cavaller véu que no hi eren, féu sa oració, après mirà la sepultura dels Reis e dels Ducs, e lo lloc on havien posat son germà, contínuament llançant dels seus ulls vives llàgremes, lamentant-se de la llur gran desaventura. Partí's d'aquí e anà a fer reverència al Rei e a la Reina, e demanà prestament de Tirant, lo qual en aquell cas estava parlant ab unes dames.

"Com Tirant sabé que aquell cavaller lo demanava, deixà les raons de les dames e anà prestament davant lo Rei. Lo cavaller, qui el véu, féu principi a tal parlar.

LXXXI. Com Tomàs de Muntalbà requirí de batalla a Tirant per venjar la mort dels Reis e la mort de son germà.

—"Tirant, jo só vengut ací per venjar la mort d'aquell virtuós cavaller Kirieleison de Muntalbà, germà meu, e per dret d'armes refusar no em deveu; e aquella, per aquella requesta que mon germà vos volia combatre, aquella mateixa vos combatré a tota ultrança sens afegir ne llevar-ne res."

—"Cavaller —respòs Tirant—, la vostra requesta seria dita voluntària e no necessària, e tal batalla no hauria lloc ne los jutges la lleixaren venir a la vera fi d'ultrança. Parlau de vostra boca lo que dir deveu, car jo us assegure, si lo preu és honor, que en breu vós sereu servit de tot lo que demanau.

—"Tirant, a mi par que jo us he prou dit per venir a la vera pràctica de cavallers; majorment veus ací la lletra que mon germà vos féu e la resposta per vós feta, ab segell de vostres

armes segellada. Tot lo que en aquestes lletres se conté, a ultrança vos ho combatré.

"—Estrenyeu la batalla —dix Tirant— e no us poseu per les rames, que tot lo que dit haveu no hi basta, car de vostra pròpia boca ho haveu a dir; altrament no acceptaria vostra requesta.

"—Jo só persona conjunta a Kirieleison de Muntalbà, e sens dir tantes rondalles, e no abundar en paraules, dic: com a gran traïdor haveu mort a mon sobiran rei e senyor lo rei de Frisa e son germà lo rei d'Apol·lònia, qui graciosament m'havia criat, e per aquest cas de tració vos ofir, com a requeridor a ultrança, executadora de mort, no pugam fallir l'u o l'altre, mesclant-hi la mort del meu bon germà, qui jo tant amava.

"E donà fi en son parlar. Dix Tirant:

"—La concòrdia de la batalla jo accepte com a defenedor del cas de tració per vostre germà e per vós a mi posat, e dic que mentiu per vostra falsa boca. No resta més entre nosaltres sinó que poseu vostra gatge en poder dels jutges del camp per ço que si a la jornada per ells assignada vós fallíeu, segons costum del realme de França, segons vostre germà l'havia requesta e per mi acceptada, jo pogués usar de tots aquells drets pertanyents a defenedor contra requeridor, de tan lleig cas com per dos germans m'és estat posat.

"Lo cavaller se llevà del cap lo bonet que portava, e Tirant pres una cadena d'or e posaren-ho en poder dels jutges del camp. E com açò fon fet los dos cavallers s'abraçaren e es besaren a manera de perdó que es feia l'u a l'altre si es mataven.

"Lo dia assignat de la batalla, Tirant per guanyar a Nostre Senyor de sa part, dix al cavaller, present lo Rei, a l'entrar de l'església:

"—Jo seria bé content, si a vós plaïa, entre nosaltres hagués pau, amor e bona amistat, e vós que perdonàsseu a mi, e jo perdonaré a vós de les injúries que vostre germà e vós m'haveu dites. E açò no penseu que ho diga per covardia, ans só prest

per entrar en la batalla, ara o tota hora que els jutges m'ho manaran. E prometré-us d'anar a peu descalç a la casa santa de Jerusalem e estar-hi un any e un dia, e fer dir cascun dia trenta misses per les ànimes dels Reis i dels Ducs que jo de mes mans he morts, e per la mort de vostre germà que no hi he res sabut.

"Aquest cavaller era nomenat Tomàs de Muntalbà, home d'extrema força, molt ben proporcionat, e era tan alt de cos que Tirant escassament li plegava a la cinta. E era molt més valentíssim cavaller que Kirieleison son germà. Com lo cavaller véu parlar així a Tirant pensà en si que per temor ho deia que havia d'ell, e molts altres cavallers lo'n volgueren jutjar per lo que havia dit, e era tot lo contrari, car no ho feia sinó per fer alguna satisfacció de la mort dels quatre cavallers.

"Moltes dones e donzelles digueren a Tirant que es concordàs ab Tomàs de Muntalbà, e que no entràs en lo camp ab ell per quant era home lo més fort e més gran que en tota la crestiandat se trobàs en aquell temps. E Tirant los respòs:

"—Senyores, no dubteu en res que si dues voltes era major que no és e fos tan fort com Samsó, puix ferro haja enmig d'ell e de mi, no em fa dubte me façà sobres.

"—Mirau, Tirant —digueren les senyores—, no deveu desestimar les coses que de si se fan estimar, car no volrìem perdésseu lo mèrit de la fe, e les cavalleries e honors que per vostra virtut haveu sabudes atènyer se perdessen totes en un punt, car lo cavaller a parer de nosaltres té molta valentia; e per ço vos volrìem consellar e pregar, si bonament se podia retractar, que no es fes aquesta batalla: molt ne seríem aconsolades.

"—Senyores, jo he feta l'oferta un poc carregosa per a mi. D'ací avant ell sap què s'ha de fer. Sia Nostre Senyor de ma part, e la resta vinga com venir puga. Jo sé bé que lo cavaller és valentíssim, e tal fama li fan per lo món. Emperò a valentia de negú no hi fretura dar testimonis, e moltes voltes se segueix que tal és lloat de virtut que en posseeix molt poca. Ara dau-me llicència, que hora és que em vaja a armar.

"Totes aquelles dames se feren venir lo cavaller e pregaren-lo molt la batalla cessàs ab voluntat de les parts, e jamés lo cavaller hi volgué adherir, ans ab molta supèrbia respòs que no en faria res per elles ni per persona del món.

"Aprés que lo Rei se fon dinat a l'hora assignada, los cavallers anaren al camp en la següent forma. Lo Tomàs de Muntalbà anava a peu tot armat e portaven-li quatre llances baixes; e en la primera llança anava lo príncep de Gales ab molts ducs que la portaven; la segona llança, al costat dret, portaven comtes e lo marquès del Sant Empeire; la llança del costat sinestre portaven cavallers; la llança de tras portaven honrats gentilshòmens; e ell anava enmig de tots. E així el portaren fins a la porta del camp on estava una gran tenda parada e allí el posaren. E tots los qui l'havien acompanyat prengueren comiat d'ell.

"E Tirant anà ab les quatre llances, emperò no volgué consentir cavallers portassen les llances sinó donzelles a totes les quatre parts de les llances, les més belles e més galanes e més abillades de tota la cort. E ell anava sobre un bell cavall tot blanc ab molts ministres, trompetes e tamborinos, mostrant gran alegria. Com Tirant fon dins la sua tenda regracià a totes les dames la molta honor que feta li havien, e totes les donzelles s'agenollaren en terra e suplicaren a la divina Bondat que donàs vida e victòria a Tirant.

"Los fels elets per los jutges prengueren primer a Tomàs de Muntalbà, per ço com era requeridor, e posaren-lo dins lo camp en un petit papalló que cascú tenia de setí, a la un costat del camp. E cascú portava en la mà un ventallet per senyar los quatre cantons del camp. Aprés entrà Tirant, per ço com era defenedor, e féu reverència al Rei e a la Reina, e senyà lo camp. Fet açò, cascú en son papalló, vengueren dos frares de l'orde de Sant Francesc de l'observança, per manament dels jutges, e tornaren a confessar; fet açò combregaren ab un bocí de pa car no els darien en aquell cas lo cos de Jesucrist. Aprés que los frares foren partits e fora de la lliça, vengueren los jutges e

pregaren molt al cavaller qui era requeridor volgués perdonar injúries que fetes li haguessen; e d'açò lo pregava lo Rei e ells. Lo cavaller respòs:

"—Senyors molt magnífics, bé podeu veure que no és ara temps ne hora que jo haja a perdonar la injúria de mon rei e senyor lo rei de Frisa, e del meu germà, e d'aquell qui m'havia criat, lo rei d'Apol·lònia. E per cosa en lo món no deixaria mon clam e demanda: per tot lo tresor, la glòria e honor que en aquest món jo pogués haver.

"—Oh cavaller! —digueren los jutges—, posau vostra llibertat en poder de la majestat del senyor Rei e de nosaltres, jutges del camp: triarem la major part de l'honor per a vós, per ço com sou requeridor e l'ofensa és de vostre senyor natural, del vostre germà e del rei qui criat vos havia. Ací som per fer esmena de tot.

"—Eh!, no tingam tantes noves —dix lo cavaller, ab gran supèrbia que ho dix—, que la batalla vull, e no em parleu de concòrdia, ni perdó no pot haver negú de mi, sinó que ab la mà mia cruel, e tallant espasa, daré mort nefandíssima a aquell mal cavaller e gran traïdor Tirant lo Blanc, falsificador d'armes, entre cavallers d'honor no acostumades portar en batalla.

"—¿Com sou tal —digueren los jutges— que ab supèrbia voleu vençre les batalles? ¿No sabeu com Llucifer ne fon llançat del cel, e perdé la cadira de benaventurança de la glòria eternal volent ésser egual ab aquell qui l'havia creat? E lo Senyor, qui és humil e piadós, ple de molta misericòrdia, perdonà a aquells qui tant de mal li feren i en la creu lo posaren.

"E hagueren fet venir un prevere ab la custòdia, e ab lo Corpus en la mà entrà dins lo papalló, e dix-li:

"—Cavaller, no sies cruel a ton Senyor e creador, lo qual t'ha creat a imatge e factura sua. Puix ell perdonà als qui mort li donaren, perdona lo que bonament perdonar deus.

"Lo cavaller s'agenollà com véu lo preciós cos de Jesucrist e adorà'l. Aprés dix:

"—Senyor, tu perdonist a tots aquells qui mort te donaren; jo no perdó ni vull perdonar a aquell traïdor reprovat perjur de Tirant lo Blanc.

"Los jutges anaren al papapalló on estava Tirant, e digueren-li si volia perdonar a son contrari. Dix Tirant:

"—Haveu parlat ab lo requeridor?

"Digueren ells que sí.

"—Jo parlaré com a defenedor —dix Tirant—. Si lo cavaller vol batalla, jo só ací prest; si vol pau, per lo semblant. Veja ell qual li par millor e més segur per a ell, que de tot seré jo content.

"Los jutges, veent la bona resposta de Tirant, tornaren al cavaller e digueren-li:

"—Nosaltres som estats ab Tirant, e ha'ns ofert per part sua de fer tot lo que nosaltres jutjarem, e per ço volem tornar a pregar que poseu aquests fets en nostre poder, e ab l'ajuda de Nostre Senyor l'honor vostra serà ben salva.

"—¡Oh, quant me desplau —dix lo cavaller—, que voleu turmentar al qui tan turmentat està! Prou paraules haveu despès, e com més ne direu més en va les despendreu.

"Dix l'u dels jutges:

"—Anem-nos-ne, que en aquest home cruel no trobaríem res que de bé fos.

"Partiren-se los jutges malcontents del cavaller. E feren tres ralles a cascuna part, e partiren lo sol segons acostumen de fer perquè no donàs més en la cara a l'u que l'altre. Fet açò, los jutges pujaren en son cadasal, e tocà una trompeta e feren crida per tots los quatre cantons de la lliça, no fos negú gosàs parlar, tossir, senyalar, sots pena de mort. E feren fer tres forques fora de la lliça.

"Com tot açò fon fet, la trompeta tocà, llevaren los papallons e posaren los cavallers en la primera ralla. E los quatre fels estaven ab l'u, e los altres quatre estaven ab l'altre, ab una llança que davant a cascú d'ells los tenien, los dos a l'un cap, los altres dos a l'altre: açò es fa per detenir los cavallers, perquè no prengués més terra l'u que l'altre sinó que vinga a la cominal; e porten-li la llança en dret del ventre perquè no li façan enuig en la llança o atxa o ço que porta en les mans.

"Com foren en la primera ralla estigueren per bon espai, e tornà a tocar la trompeta, la qual està alt al cadalaf del Rei o dels jutges, e com hagué tocat so adolorit, dix un rei d'armes: "Deixe-los aler por far son dever." E passaren-los en la segona ralla. Aprés un poc espai tornà la trompeta a tocar, e passaren-los en la tercera ralla, e l'u estava en dret de l'altre. La tercera volta que tocà la trompeta dix lo rei d'armes: "Lleixa-los aler." E los fels alçaren les llances sobre lo cap e lleixaren-los anar.

"E com los fels los hagueren lleixats, lo cavaller s'aturà e no es mogué. E Tirant, que véu que no es movia, girà un poc al través del camp e anava's passejant. Com lo cavaller hagué estat un poc pensant, cuità envers Tirant e dix-li:

"—Gira't, traïdor.

"E ell respòs:

"—Tu ments, e això et combat jo.

"Lo combat fon entre ells molt dur e fort. Emperò lo cavaller era tan gran e de tanta força que dava los colps tan poderosos a Tirant que cascun colp que li dava li feia inclinar lo cap ben baix. Com hagué durat així per bon espai la batalla, e al parer de tots Tirant havia lo pitjor, fon-li forçat de posar-se en defensió; e lo cavaller li tornà a donar un tan fer colp sobre lo bacinet que los dos genolls li féu ficar en terra. E Tirant així com estava ab l'un genoll en terra agenollat, tirà-li una punta d'atxa e donà-li en l'engonal e nafrà'l, car no portaven bragues de malla. Tirant se llevà prestament, e la batalla tornà molt fort entre ells e molt fera, en tant que lo cavaller, qui es sentia nafrat, pensà en portar la batalla prestament a fi havent dubte

no es dessagnàs, e tirà-li una punta en dret de la vista, ab tanta força, que la bavera del bacinet li passà e allí l'enferrissà que la punta de l'atxa li tocava el coll, e féu-li algunes nafres, emperò no entraven molt, e així enferrissat lo portà de mig del camp fins a posar-li les espatles en la lliça, e així el tingué per bon espai, que Tirant no podia moure peu ni mà.

"E ja ha vist la senyoria vostra, senyor, que les batalles, com se fan a costum de França, si traen peu, braç o mà fora de la lliça, si request n'és lo jutge, de justícia lo hi ha de fer tallar, e certament en aquell cas jo estimava molt poc la vida de Tirant. E estant així en la forma dessús dita lo cavaller no el podia sotsobrar, per què soltà la mà dreta de l'atxa e alçà-li la careta del bacinet, e ab lo cos e ab la mà sinistra tenia'l fort enferrissat; e com ell véu que li tenia la careta alta, ab la manyopa dava-li en la cara e deia-li:

"—Atorga, traïdor, la tració que has feta.

"Com veu que Tirant no parlava ni deia res e que ab la manyopa no li feia prou mal, pensà de llançar la manyopa de la mà, e prestament ho féu, e posà-li la mà entre la galta e lo bacinet, e com lo tingué molt fort soltà l'altra mà de l'atxa, e llançà la manyopa de la mà, e posà-la-hi en l'altra part entre la galta e l'estofa del bacinet; a l'atxa caigué del cavaller. Com Tirant se véu desenferrissat (emperò estava ben pres) alçà la sua atxa ab l'una mà e feria en la mà del cavaller; après ab la punta donà-li dos ferides, e fon-li forçat de soltar les mans. E lo cavaller trobà's sens atxa e sens manyopes, e tirà l'espasa, mas li valia molt poc, que Tirant, veent-se delliure, sobtà'l de grans colps ab l'atxa; e així el féu retraire fins a l'altre cap de la lliça e féu-li posar les espatles pegades ab lo palenc. Com lo cavaller se véu en tal punt féu principi a un tal parlar.

LXXXII. Com Tirant e Tomàs de Muntalbà se combateren, e Tirant fon vencedor.

—"Oh trist miserable de mi sens ventura! E bé fon trista l'hora del meu naiximent, e bé és estada gran la mia

desaventura de perdre les manyopes de l'atxa, lo millor de tot lo que tenia."

"—Ara, cavaller —dix Tirant—, vós m'haveu incriminat de tració; renunciau al clam e lleixar-vos he cobrar les manyopes e l'atxa, e tornarem altra volta a combatre a tota ultrança.

"—Tirant —dix lo cavaller—, si aqueixa gràcia vós me feu, jo de bon grat renunciaré a tot lo que volreu.

"Prestament Tirant cridà los fels e, present ells, lo cavaller renuncià al clam de la tració, e donaren al cavaller l'atxa e les manyopes, si bé les mans tenia bé nafrades, e la nafra del ventre que li feia gran dan per la molta sang que perdia. Tirant s'adobà la caretta del bacinet e posà's enmig del camp esperant l'altre quan vendria.

"Com lo cavaller hagué cobrat ses armes, tornaren a la batalla, molt més brava que no era estada, e daven-se los colps molt fers sens pietat alguna. E Tirant té aquesta virtut, que no es pot perdre jamés per alè, que li dura tant com vol; e l'altre cavaller, així com era gran e gros, tenia molt poc alè a moltes voltes li fallia; e reposava's sobre l'atxa per recobrar l'alè. Tirant conegué lo defalt que l'altre tenia e no el deixava reposar perquè es cansàs, e l'altra, perquè es dessagnàs, tenia'l a noves, una volta acostant-se molt a ell, altra se n'apartava, en tant que lo pobre cavaller feia son gran esforç de dar grans colps tan mortals com podia; emperò a la fi, per la sang que perduda havia e per defalliment de l'alè, que no li ajudava, vengué en punt que les cames no el podien sostenir.

"Com Tirant conegué que los colps que lo cavaller li dava eren molt fluixos, que n'havia molt poc sentiment, acostà's a ell ab l'atxa alta e donà-li sobre lo cap, en dret de l'orella, tan gran colp que tot lo torbà, e tornà-li'n a dar altre, que li fon forçat que caigués en terra. E donà molt gran colp perquè era molt pesat. E prestament Tirant li fon dessús. Alçà-li la caretta del bacinet e posà-li lo punyal en l'ull per matar-lo, e dix-li:

"—Cavaller de bona ventura, estalvia la tua ànima e no vulles consentir que vaja a total perdició. Atorga't per vençut

puix ja has renunciat al clam e a la infàmia que tu e ton germà m'havíeu posada, e dóna'm per lleal e quiti, car Nostre Senyor, qui és coneixedor de veritats e vencedor de les batalles, ha vista la mia ignocència, no mereixent mal en res, mas com a cavaller, ab tot aquell perill de la mia persona com era dels Reis e dels Ducs, ab lo divinal auxili jo obtenguí victòria d'ells. E si tu vols fer lo que t'he dit, jo só content de perdonar-te la vida.

"—Puix la fortuna ha permès o vol que així sia —dix lo cavaller—, jo só content de fer tot lo que em manaràs, per delliurar la mia miserable ànima de la mort eterna.

"Tirant cridà als faels; e en presència d'ells se desdigué del lleig cas de tració que posat li havia; e als notaris del camp ne féu llevar acte.

"Aprés Tirant lo lleixà e posà's enmig del camp, posà los genolls en terra, e féu llaors e gràcies a la divina Bondat com ab la subvenció sua havia obtesa victòria, e féu principi a semblant oració.

LXXXIII. L'oració que féu Tirant aprés que hagué vençuda la batalla.

—"Oh, sacratíssima Trinitat gloriosa! Ador-te genolls ficsats, besant aquesta terra, que així com aquell qui sou un Déu, un Senyor, un Creador, del qual rebem tots benefici, que et sia dada honor, glòria e benedicció, ara e en per tostems, amén. Oh Jesucrist, salvador e redemptor del món! Prec-te per la cara amor que ens has, e per la tua humanitat gloriosa, e per la tua preciosa sang, que em guardes de pecat, em portes a bona fi, e em faces participant en los mèrits de la tua mort amargosa. E faç-te, Senyor, infinites gràcies de les moltes honors que m'has fetes e em fas cascun dia, no essent-ne jo mereixedor, com jo sia un gran pecador, mas per la tua infinita misericòrdia e pietat m'has volgut delliurar d'aquest perill, e de tots los altres. Per què et plàcia, per los mèrits de la tua sacratíssima passió, me vulles dar victòria contra tots los

meus enemics; puix m'has dat e posat en l'orde de la cavalleria, me faces gràcia que puixca mantenir aquell a honor e glòria tua, e en augment de la santa fe catòlica, e no permetes, Senyor, que en negun temps me puga llunyar de Tu, perquè puga venir a la fi per què só creat. ¡Oh immaculada Verge, reina de paradís, advocada dels pecadors! Oh vera consolació mia! Grandíssimes gràcies te faç, e al teu gloriós Fill, de la victòria e honor que he obtesa d'aquesta batalla e de totes les altres. Verge digna, no em desempars en negun temps, perquè puga lloar e beneir lo teu gloriós Fill e a tu per tostems. Amén."

LXXXIV. Com tragueren ab molta honor a Tirant, e donaren sentència de traïdor contra l'altre cavaller.

—Finida l'oració, Tirant se llevà e anà al Rei, e als jutges, e suplicà'ls lo complissen de justícia. E los jutges davallaren al camp e feren pendre al cavaller e ab les espatles primeres lo feren portar fins a la porta de la lliça sens negunes armes ofensives; e Tirant anava aprés d'ell cara per cara; e Tirant ab l'espasa alta en la mà. Com foren a la porta de la lliça, aturaren aquí lo cavaller e feren-lo desarmar, e a cascuna peça d'arnès que li llevaven la llançaven sobre lo palenc, e caïa fora de tot lo camp. Com fon del tot desarmat, los jutges donaren sentència, donant-lo per fals e deslleal, de vençut e de perjur e de fementit, ab l'esquena que tenia girada devers la porta, e així a revers lo feren eixir primer que a negú, e així el portaren fins a l'església de Sant Jordi, ab molts improperis que los fadrins li feien; e Tirant tostems anava aprés d'ell. Com foren dins l'església, un porsavant pres un bací d'estany, e ab aigua molt calenta li donà per lo cap e per los ulls, dient:

"—Aquest és aquell cavaller desdit e vençut e fementit.

"Aprés vengué lo Rei ab tots los estats e dones e donzelles, e Tirant anà a cavall, armat així com estava e accompanyaren-lo fins a l'apartament del Rei. Allí lo desarmaren les donzelles, e

los metges curaren-lo, e vestí's un manto de brocat forrat de marts gebelins que el Rei li donà, e féu-lo sopar ab ell. Aprés sopar li feren moltes danses, qui duraren tota la nit fins prop del dia.

"Aprés, senyor, que lo cavaller vençut fon guarit, mès-se a frare en un monestir de l'observança de Sant Francesc.

"Aprés pocs dies partim ab llicència del Rei e anam en Escòcia ab Tirant per fer-li honor al dia de la batalla. E per lo rei d'Escòcia e per la Reina nos fon feta molta honor.

"La Reina, la qual era jutge de la batalla e del camp, com ells foren dins la lliça per fer les armes, véu que lo seu cavaller portava lo bacinet ab milloria e ab gran frau: no els volgué lleixar combatre sinó un poc, e no lleixà venir la batalla a fi.

"Vejam, senyors, vosaltres cavallers entesos en honor i en les armes: Tirant, en presència del Rei e molts nobles senyors e cavallers, féu jurament solemne de no entrar en batalla ni empindre fer armes negunes fins a tant que aquesta batalla fos venguda a fi. E Tirant de tot açò fon content e així ho jurà e ho promés. Aprés vengué Kirieleison de Muntalbà a requerí'l de batalla incriminant-lo de cas de tració. ¿A qual d'aquests dos devia primer acórrer: al jurament que fet havia, present los bons cavallers, o al cas de tració que li posaren Kirieleison e son germà? Moltes raons s'hi poden fer d'una part i d'altra: la determinació deixe als bons cavallers d'honor. Senyor, ¿què diré a la senyoria vostra de Tirant? En onze camps de lliça a tota ultrança és entrat e de tots és estat vencedor, sens altres que n'ha fet, qui eren armes retretes. Senyor –dix Diafebus–, jo hauré enutjada la senyoria vostra en tantes raons que he explicat. Lo sopar és prest e Tirant és majordom esta vegada. Aprés lo sopar diré a la senyoria vostra l'orde e fraternitat que lo senyor rei d'Anglaterra ha establít. Quasi és ressemplant a l'orde de la Taula Redona que lo bon rei Artús en aquell temps complí de fer.

—Diafebus –dix l'ermità–, molt estic aconsolat de l'estil de vostre gentil e avisat parlar, e de tota la pràctica que en l'estil de

les armes s'és servada, en especial del famós cavaller Tirant lo Blanc, qui tantes bones e virtuoses cavalleries en molt gran jovent ha fetes. E certament jo em tinguera per lo més benaventurat crestià del món si tingués un fill així virtuós e complit de tantes bondats i en l'orde de cavalleria tan sabent, e si ell viu poran dir serà lo segon monarca.

Acabant l'ermità les darreres paraules, vingué Tirant ab molta humilitat al pare ermità e ab genoll en terra li dix:

—Mereixedor de molt més honor, si a la senyoria vostra era plasent d'acceptar un petit sopar d'aquests mos senyors que ací són e germans meus, molta seria la gràcia que la senyoria vostra nos faria a ells e a mi.

Lo virtuós senyor, pràtic en tota gentilea, ab cara molt afable se llevà e dix:

—Per bé que a mi no sia donat açò de fer, jo per contemplació e amor de vosaltres ho faré.

E tots ensems anaren aprés de la lúcida font on trobaren moltes taules parades; e asseguts, donada la benedicció per lo pare ermità, foren servits de viandes singulars e en tanta abundància com si pròpiament fossen dins una gran ciutat, per ço com Tirant hi havia sabut proveir.

Aquella nit passaren ab molt gran plaer parlant de moltes cavalleries que en les honrades festes eren estades fetes, les quals si totes havia de recitar no hi bastarien deu mans de paper.

Emperò lo dia següent, com l'ermità fon davallat de la sua cetla, que havia acabat de dir les hores, Tirant ab los altres ixqueren-li a l'encontre, e tots li feren gran reverència de genoll faent-li molta honor. E ell molt graciosament los regracià la molta honor que tots li feien.

Assegueren-se en la verd e florida praderia, així com fer havien acostumat. L'ermità los tornà ab amor gran a pregar que ell pogués saber com era estada instituïda aquella fraternitat que per lo Rei son senyor ara novament era estada

feta. Entre tots los cavallers foren fetes moltes cortesies qual de tots parlaria, e de tots foren dades les veus a Tirant, emperò ell no volgué parlar, sinó que pregà a Diafebus que, puix havia dit lo principi, que també digués la fi. E Tirant llevà's e anà-se'n per dar orde d'haure les coses que tenien a servir al pare ermità. Lo virtuós Diafebus se llevà lo bonet del cap, e féu principi a tal parlar.

LXXXV. Com fon instituïda la fraternitat de l'orde dels cavallers de la Garrotera.

—Ja era passat l'any e lo dia, e les festes eren complides de solemnizar, com la majestat del senyor Rei tramès a pregar a tots los estats que es volguessen esperar alguns dies, per ço com la majestat sua volia fer publicar una fraternitat, la qual novament havia instituïda, de vint-e-sis cavallers, sens que negú no fos reprotxe, e tots de bon grat foren contents d'aturar. E la causa e principi d'aquesta fraternitat, senyor, és estada aquesta ab tota veritat, segons jo e aquests cavallers que ací són havem oïda recitar per boca del senyor Rei mateix, com, un dia de solaç que es feien moltes danses, e lo Rei havent dansat restà per reposar al cap de la sala, e la Reina restà a l'altre cap ab les sues donzelles, e los cavallers dansaven ab les dames, e font sort que una donzella, dansant ab un cavaller, aplegà fins en aquella part on lo Rei era, e, al voltar que la donzella féu, caigué-li la lligacama de la calça, e al parer de tots devia ésser de la sinistra cama, e era de cimolsa. Los cavallers qui prop lo Rei eren veren la lligacama que li era caiguda en terra. La donzella aquesta se nomenava Madresilva. E no penseu, senyor, que aquesta fos més bella que altra, ni res de tot lo que mostrava fos gentil: mostra una poca de parenceria, és un poc desembolta en lo dansar i en lo parlar, e canta raonablement, emperò, senyor, trobar-s'hi han d'estes tres-centes més belles e més agraciades que aquesta; mas l'apetit e voluntat dels hòmens són repartits en moltes maneres. Un cavaller d'aquells qui estaven prop del Rei li dix:

"—Madresilva, les armes de vostra cama haveu perdudes. Par-me que hajau tengut mal patge que no les vos ha sabudes lligar.

"Ella, un poc vergonyosa, deixà's de dansar e tornà per cobrar-la, e un altre cavaller fon més prest que no ella a pres-la. Lo Rei, qui véu la lligacama en poder del cavaller, prestament lo cridà e dix-li que la hi lligàs en la cama sobre la calça a la part sinistra, davall lo genoll.

"Aquesta lligacama ha portat lo Rei passats quatre mesos, jamés la Reina li dix res, e com lo Rei més s'abillava, de millor voluntat la portava a vista de tot lo món. E no fon negú, tot aquell temps, tingués atreviment de dir-lo-hi, sinó un criat del Rei qui era molt afavorit, qui véu que massa durava. Un dia que estava sol ab ell li dix:

"—Senyor isi la majestat vostra sabia lo que jo sé, e la murmuració de tots los estrangers, e del vostre regne mateix, e de la Reina e de totes les dones d'honor!

"—Què pot ésser? —dix lo Rei—. ¡Digues-m'ho prestament!

"—Senyor, jo us ho diré: que tots estan admirats d'una tan gran novitat com vostra altesa ha volgut fer d'una mínima e dejecta donzella e de baixa condició, entre les altres molt poc estimada, que l'altesa vostra en porte senyal en la persona vostra, a vista de tot lo món tan llong temps. Ja bastaria que fos Reina o Emperadriu per fer tanta menció d'ella. E com, senyor! ¿No trobarà vostra altesa en aquest vostre regne donzelles de major autoritat en llinatge i en bellea, en gràcia i en saber e complides de moltes més virtuts? E les mans dels reis qui són molt furgues que apleguen lla on volen.

"Dix lo Rei:

"—¡Doncs la Reina està d'açò mal contenta e los estrangers e los del meu regne n'estan admirats! —Dix tals paraules en francès: *Puni soit qui mal y pense!*— Ara jo promet a Déu —dix lo Rei—: jo instituiré e faré sobre aquest fet un orde de cavalleria, que tant com lo món durarà serà en recordació aquesta fraternitat e orde que jo faré.

"E en aquell punt se féu deslligar la cimolsa, que no la volgué més portar, ab molta malencolia que li restà, emperò no en féu demostació alguna.

"Aprés, senyor, complit de fer les festes així com dit he a la senyoria vostra, féu la següent ordinació:

"Primerament, fos feta una capella sots invocació del benaventurat senyor Sant Jordi, dins un castell qui es nomena Óndisor, ab una gentil vila que hi ha, la qual capella fos feta a manera de cor d'església de monestir de frares, e a l'entrant de la capella, a man dreta, fossen fetes dos cadires, e a la part sinistra altres dos, e d'allí avall, en cascuna part fossen fetes onze cadires, e fins que fossen en nombre de vint-e-sis cadires, e en cascuna que segués un cavaller, e sobre lo cap alt de la cadira tingués cascun cavaller una espasa molt ben daurada, e la coberta de la baïna fos de brocat o de carmesí, brodada de perles o d'argenteria, de ço que a cascú millor li parega, la més rica que cascú puga fer. E al costat de l'espasa cascú tinga un elm a manera fet d'aquells que junyen, e que el puguen tenir d'acer ben febrit o de fusta ben daurat, e sobre l'elm estiga lo timbre de la divisa que volrà, e en les espatles de la cadira en una planxa d'or o d'argent sien pintades les armes del cavaller, e allí estiguen clavades.

"Aprés diré a la senyoria vostra les cerimònies que s'han de fer en la capella, e ara diré los cavallers qui foren elets. Primerament, lo Rei elegí vint-e-cinc cavallers e ab lo Rei foren vint-e-sis; lo Rei fon lo primer qui jurà de servar totes les ordinacions en los capitòls contengudes, e que no fos cavaller negú qui demanàs aquest orde que el pogués haver. Tirant fon elet lo primer de tots los altres cavallers, per ço com fon lo millor de tots los cavallers; après fon elet lo príncep de Gales, lo duc de Bètafort, lo duc de Lencastre, lo duc d'Atzètera, lo marquès de Sófolc, lo marqués de Sant Jordi, lo marqués de Belpuig, Joan de Varoic, gran Conestable, lo comte de Nortabar, lo comte de Salasberi, lo comte d'Estàfort, lo comte de Vilamur, lo comte de les Marches Negres, lo comte de la

Joiosa Guarda, lo senyor d'Escala Rompuda, lo senyor de Puigverd, lo senyor de Terranova, Misser Joan Stuart, Misser Albert de Riusec; aquests foren del regne. Los estrangers foren lo duc de Berri, lo duc d'Anjou, lo comte de Flandes, e foren tots en nombre de vint-e-sis cavallers.

"Senyor, a cascun cavaller que volien elegir per posar en l'orde de la fraternitat, feien-li aquesta cerimònia: prenien un arquebisbe o bisbe e daven-li los capítols de la fraternitat closos o segellats, e tramen-los al cavaller que volien elegir que fos de la llur germandat, e tramen-los una roba tota brodada de garroteres e forrada de marts gebelins, e un manto llarg així com la roba fins als peus, forrat d'erminis, qui era de domàs blau, ab un cordó tot de seda blanca per lligar alt, e les ales del manto podien llançar sobre los muscles e mostrava's la roba e lo manto. Lo capiró era brodat e forrat d'erminis; la brodadura era tal com la garrotera, qui estava feta en semblant forma, ço és, d'una corretja de cenyir ab cap e ab sivella, així com moltes dones galanes e d'honor porten en les cames per tenir les calces, e com han ensivellada la garrotera, donen una volta de la corretja sobre la sivella retent nu, e lo cap de la corretja penja quasi fins a mitja cama, e enmig de la garrotera estan escrites aquelles mateixes lletres: *Puni soit qui mal y pense.* La roba, lo manto e lo capiró, tot és brodat de garroteres, e cascun cavaller és tengut tots los dies de sa vida de portar-la, així dins ciutat o vila on estiga com defora, e en armes o en qualsevulla manera que sia. E si per oblit, o no la volgués portar, qualsevulla rei d'armes, heraut o porsavant qui el veurà anar sens la garrotera, té potestat absoluta que li pot llevar la cadena d'or del coll, o lo que portarà al cap, o l'espasa o lo que portarà, encara que sia davant lo Rei o en major plaça que sia. E cascun cavaller és tengut, per cascuna vegada que no la portarà, dos escuts d'or dar-los al rei d'armes o la l'heraut o al porsavant, e aquell és tengut, d'aquests dos escuts, l'u donar en qualsevulla capella de Sant Jordi per a cera, e l'altre escut és per a ell, perquè hi ha tengut esment.

"E aquell bisbe o arquebisbe o altre prelat té d'anar com ambaixador de la fraternitat e no del Rei, e porta lo cavaller en una església, qualsevulla que sia, e si de Sant Jordi n'hi ha, allí van dretament, e lo prelat fa'ls posar la mà sobre l'ara de l'altar e diu-los les següents paraules.

LXXXVI. Lo jurament que fan los cavallers de la Garrotera.

— "Vós, cavaller, qui haveu rebut l'orde de cavalleria, e sou tengut en opinió de no ésser reprotxe entre los bons cavallers, jo só tramès ací per ambaixador de tota la fraternitat e d'aquell pròsper orde del benaventurat senyor Sant Jordi, que per aquell jurament que fet haveu, que tendreu totes les coses secrètes e que per via directa o indirecta, de paraula o per escrit, no ho manifestareu."

"E lo cavaller promet per virtut del jurament, complir e servar totes les coses dessús dites, e donen-li los capítols. Aprés que els ha llests, si els accepta, agenolla's en terra davant l'altar o imatge de Sant Jordi, e ab molta honor e reverència rep l'orde de la fraternitat. E si acceptar no la vol, ha tres dies d'espai de pensar-hi, e diu o pot dir: "La mia persona no és disposta per a rebre un tan alt orde com és aquest, ple de molta excel·lència e virtut."

"Torna a cloure los capítols, escriu dins son nom, e així els torna a trametre per l'ambaixador als de la fraternitat.

LXXXVII. Los capítols de la fraternitat són aquests:

— Lo primer és, si no s'és cavaller creat en armes, no puga ésser de la fraternitat de l'orde del benaventurat senyor Sant Jordi.

LXXXVIII. D'això mateix.

— Lo segon és de jamés desnaturar-se de son rei e natural senyor, per molts mals e dans que li façà.

LXXXIX. D'això mateix.

—Lo terç és d'ajudar, emparar a dones viudes, pubils e donzelles, si request ne serà, posar-hi tots los béns, entrar en camp clos ab armes o sens armes, e ajustar gent, parents, amics o ben volents, dar combat o combats en viles o ciutats o castells si era cas tal senyora d'honor fos presa o detenguda per força.

XC. D'això mateix.

—Lo quart és, qualsevulla cavaller que en armes se trobarà, així en mar com en terra, no fugirà per molts enemics que veja. Bé es pot retraure, tornant atrás ab la cara davant los enemics, no girant aquella, e si girava la cara cauria en molt lleig cas de fals e de perjur, llançant-lo de la fraternitat, desagraduant-lo de tot l'orde de cavalleria, faent un home de fust ab mans, braços e peus, armant-lo de totes armes, donant-li baptisme, e posant-li son propi nom en la desagraduació.

XCI. D'això mateix.

—Lo cinquèn és, si lo rei d'Anglaterra pendrà empresa per anar a conquistar la terra santa de Jerusalem, en qualsevulla estat que lo cavaller nafrat estiga, o de qualsevulla altra malaltia, sia tengut de venir per mar a la nostra fraternitat, per ço com la conquesta de Jerusalem pertany a mi, qui só rei d'Anglaterra, e a altri no.

XCII. Les cerimònies que los cavallers de la Garrotera fan, com tots són ajustats en l'església de Sant Jordi on és lo cap de l'orde.

—Aquests són los capítols que trameten a cascun cavaller. E la Garrotera que li trameten és molt rica, ornada de diamants e robins, e d'altres pedres fines. Si accepta la Garrotera e vol ésser de la fraternitat, un dia d'aquella setmana fa gran festa per tota la ciutat o lloc on està, e vist-se aquelles robes, cavalca sobre un gran cavall tot blanc, si haver-ne poden, e tota l'altra

gent van a peu entorn d'ell, e així van per tota la ciutat fent mostra, e van a fer oració a l'església de Sant Jordi, si n'hi ha, si no en altra, ab dues banderes, l'una de les pròpies armes e l'altra de la sua devisa.

"D'aquí avant, lo Rei lo nomena germà d'armes o comte, qui vol tant dir com germà d'armes. Si negú d'aquests cavallers és dins l'illa d'Anglaterra, e està sa de la sua persona, és tengut de venir en aquell castell on se fa aquella fraternitat, e si és fora de l'illa encara que no hi vinga no s'hi donen res; e si és dins l'illa e no hi ve, ha de pagar deu marcs d'or, e tots han a ésser destribuïts en cera.

"E lo Rei ha donat, senyor, de renda tots anys en aquesta fraternitat quaranta mília escuts, e serveixen per açò que us diré: primerament per a fer aquelles robes e mantos per a vestir als cavallers de la fraternitat, e per a menjar la vespra e lo dia de Sant Jordi, que s'hi té de fer molt solemne festa. Diré a la senyoria vostra les cerimònies que es tenen a fer en l'església: la vespra del Sant, tots los de la fraternitat han d'ésser allí ab les robes dessús dites, e tots a cavall tenen anar fins a la porta de la capella, e no té anar altri a cavall ab ells, que tota l'altra gent té d'anar a peu; e com seran descavalcats, tenen anar fins al peu de l'altar e tots vint-e-sis s'agenollaran per fer oració, sens que no tenen a fer del Rei a ells diferència neguna, sinó que cascú s'assega en sa cadira. Com serà a l'encensar, seran dos preveres o bisbes, si en aquell cas n'hi haurà, e l'u irà per l'una part de les cadires e l'altre per l'altra, e tots en un temps que donen-los encens, e per semblant a la missa, l'oferta e la pau. Com les vespres sien dites, que tornen ab aquelles cerimònies mateixes, e descavalcaran en una gran plaça que hi ha, e aquí vendrà la gran col·lació de confits; après d'açò vendrà lo gran sopar, e menjar-hi han tots los que hi volran sopar. L'endemà, que serà lo dia del benaventurat Sant Jordi, tornaran ab aquella cerimònia mateixa, e ans d'oir missa tenen a tenir capítol, e ha d'ésser ab ells en lo consell un rei d'armes qui és estat elet, que ha nom Garrotera. A aquest li donen mil escuts de salari tots anys per quant té a passar la

mar, e és tengut d'anar a visitar los cavallers de la fraternitat com se regeixen, per ço que en aquella jornada ne puga fer relació. E com seran en lo consell, si fallirà negun cavaller que sia mort, elegiran-ne un altre; e si vendrà a menys e no complirà tot lo dessús dit, o fugís en batalla, en presència de tots pendran un home de fusta que tendran aparellat, e batejar-l'han ab totes aquelles cerimònies que són acostumades en lo baptisme, e posaran-li lo nom mateix del cavaller, e après lo desagraduaran de tota la fraternitat; e, si porà ésser, après daran-li carçre perpètua, e aquí el faran morir. Après que hauran vist tot lo que la fraternitat ha mester, deixaran-ho ordenat, a après eixiran a la missa e al sermó de Sant Jordi, e après solemnes vespres. Lo dia següent tornaran per lo mateix orde e faran celebrar un aniversari per l'ànima d'aquell cavaller o cavallers qui seran morts o morran dins aquell any, o per al primer qui morrà; e si haurà cavaller mort per lo qual faran la sepultura, com vendrà a l'oferta llevar-s'han quatre cavallers, los que hauran càrrec d'administrar la moneda, e los dos prenen l'espasa, l'u al pom e l'altre a la punta, e així a través porten-la fins a l'altar e oferen-la al prevere, e los altres dos porten l'elm a oferir, e allò és lo dret dels capellans, e ací finen les festes de l'any. E si per ventura algú d'aquests cavallers de la fraternitat era estat pres en guerra justa, e per rescat tenia a pagar tant de sos béns que són estat no pogués sostenir així com havia acostumat, l'orde és tengut dar-li tots anys lo que coneixeran que mereix la condició sua. Encara, senyor, han més ordenat, que si negun altre cavaller que no serà de la fraternitat e seguint les armes en guerra serà afollat d'algun membre de sa persona, que no pogués portar armes ne seguir la guerra, si van al monestir e volen estar allí tota llur vida, que sien rebuts, ab que cascun dia que fer-ho poran vagen a missa e a vespres ab un manto vermell ab una garrotera brodada als pits, e aquí sien sostenguts ab sa muller e fills, si en té, e servidors, molt abundosament segons la condició. Encara han més ordenat,

que vint dones d'honor sien de la fraternitat de la Garrotera, e fan tres vots.

XCIII. Los vots que fan les dones d'honor.

—Lo primer és que jamés dirà a marit, fill o germà que, si és en guerra, que se'n vinga.

XCIV. D'això mateix.

—Lo segon és que, si sap que alguns d'aquests estiguessen assetjats en vila, castell o ciutat, e passassen necessitat de virtualles, e elles faran tot son poder de trametre'ls-ne, e hi treballaran.

XCV. D'això mateix.

—Lo terç és que, si negú d'aquests era pres, de tot son poder los ajudaran en traure'ls de presó, e hi posaran de sos béns fins a la meitat de son dot. E les dones sien tengudes de portar la garrotera lligada en lo braç esquerre, sobre tota la roba, en lo braó.

XCVI. Com fom trobada la devisa del collar que lo rei d'Anglaterra donà.

—Senyor, puix a la senyoria vostra he recitat de la Garrotera, ara diré del collar de la devisa que fa ara novament lo Rei.

—D'açò vos prec que jo ho sàpia —dix l'ermità.

—Anant lo Rei e la Reina ab tots los estats a caça —dix Diafebus—, lo Rei havia manat a los munteros que per aquella jornada concertassen moltes salvatgines de diverses natures, e tanta era la gent que anaven entre hòmens e dones, que en fem una gran matança, car ab la gran multitud de la gent fem venir la salvatgina en un portell, e allí, ab fletxes, ballestes e llances, ne fon feta una gran destrucció, e ab carros e ab atzembles portaren-los a la ciutat. Los cocs, escorxant un gran cervo que quasi era tot blanc per antiquitat, trobaren-li un collar al coll

tot d'or; los qui l'escorxaven foren los més admirats del món e digueren-ho al comprador major. Aquell prestament ho anà a veure, e pres lo collar en la mà e portà'l al Rei. E lo Rei hi pres molt gran plaer, e veren lletres en lo collar escrites qui deien que en lo temps de Július Cèsar vengué per conqueristar Anglaterra, e la poblà d'alemany e de biscaïns, a la partida que féu pres aquell cervo e féu-li tallar lo cuiro del coll, e posaren-li allí aquell collar e tornaren a cosir lo cuiro e deixaren-lo anar. E pregava a aquell rei qui aquest collar trobaria lo fes per devisa. Havia, segons lo calendari, del temps que lo hi posaren, quatre-cents noranta-dos anys, e per ço volen molts dir que no ha animal en lo món qui tant vixca. E lo collar era tot d'esses redones, e per ço com en tot l'ABC no trobareu lletra, una per una, de major autoritat e perfecció que puga significar més altes coses que aquesta lletra S.

XCVII. La significació de la devisa.

—La primera, santedat, saviesa, sapiència, senyoria e moltes altres coses que per S principien. E d'aquests collars lo magnànim Rei n'ha donats a tots los de la fraternitat. Aprés n'ha dats a molts cavallers estrangers e del regne, e a dones e donzelles, e a molts gentilshòmens los dava collars d'argent. E a mi, senyor, n'ha donat u, e a tots aquests cavallers que ací són, a cascú ha donat lo seu.

—Molt reste content de tot lo que la gentilesa vostra m'ha dit —dix l'ermità—. L'orde de la Garrotera me plau molt, perquè és estat constituït ab virtuoses lleis de cavalleria, e de tan gran dignitat jamés no l'he vist ne oït dir, e és molt conforme a ma voluntat e l'esperit meu se n'alegra. Digau-me, cavaller virtuós, ¿no és cosa de gran admiració lo collar que han trobat en poder d'un salvatge animal de tan gran discurs de temps, e de totes les coses per la virtut vostra a mi dites, així de les festes com de les armes? Tant com só estat en aquest miserable de món, no les oí jamés dir que ab tan gran triümfo sien estades solemnisades.

Aquestes e semblants paraules l'ermità raonava, com vengué Tirant e dix:

—Pare senyor, vostra mercè faça'm gràcia de venir prop de la lúcida font, per pendre ab nosaltres una poca de refecció, e atorgau-nos gràcia que pugam aturar ací quatre o cinc dies per fer companyia a vostra santedat.

E l'ermità fon molt content, e aturaren ab ell passats deu dies. En aquests dies parlaren de molts actes virtuosos d'armes e de molts bons consells que l'ermità los donà.

Al temps de la partida, Tirant, havent vist que lo pare ermità no menjava sinó herbes e bevia aigua, mogut d'amor e caritat féu portar moltes viandes e totes coses necessàries per a la humanal vida així com si tingués a fornir un castell qui espera ésser assetjat d'enemics. E cascun dia lo ho havien a fer menjar ab molts precs.

Lo dia que tenien de partir, Tirant ab tots los altres ab molta amor lo suplicaren que volgués restar aquella nit en una tenda d'aquelles per ço com ells volien partir de matí e no partirien que ell no els donàs la benedicció. E l'ermità, creent que per açò ho volien, dix que era content. Adobaren-li allí un petit llit e, reposant l'ermità, Tirant li féu portar dins la sua ermita gallines e capons e altres vitualles per a més d'un any, fins a carbó e a llenya perquè no hagués anar fora de l'ermita si era cas que plovia.

Com los paregué hora de partir, tots prengueren comiat del pare ermità faent-se los uns als altres moltes gràcies.

Com ells foren partits tenint son dret camí devers Bretanya, lo pare ermità se'n pujà al seu ermitatge per a dir ses hores, e trobà tota la casa plena de vitualles e dix:

—Certament açò ha fet aquell virtuós de Tirant: en quantes oracions jo faré vull que haja part, sol per conèixer la sua bondat e virtut, car açò és demesiat per a mi.

E d'ací avant no es fa més menció de l'ermità.

PART II

Tirant a Sicília i a l'illa de Rodes

XCVIII. Com Tirant ab sos compagnons partiren de l'ermità e tornaren en llur terra.

Tirant ab sos compagnons per ses jornades caminaren tant que arribaren en la ciutat de Nantes. Com lo duc de Bretanya sabé que Tirant venia ab la sua parentela ixqué'ls a rebre ab tots los regidors de la ciutat e ab gran cavalleria, e feren-li la major honor que fer pogueren per ço com era estat lo millor cavaller de tots los que eren estats en les grans festes d'Anglaterra, e lo Duc afavoria'l molt e li dava de sos béns, e Tirant era tengut en aquella terra en molt bona opinió de totes les gents.

E estant un dia Tirant ab lo Duc e ab molts altres cavallers solaçant e parlant, vengueren dos cavallers de la cort del rei de França, e lo Duc los demanà si en la cort hi havia noves negunes. Digueren los cavallers:

—Senyor, sí, car nova hi ha certa que, com los templers foren morts e destruïts, fon instituït un altre orde, qui es nomena de Sant Joan de Jerusalem; e com Jerusalem fon perdot, aquests poblaren l'illa de Rodes, e restà buit lo temple de Salamó. E de grecs e de moltes altres nacions fon poblada aquesta illa de Rodes. Com fon molt fortificada la ciutat e lo castell, e venint en notícia del soldà d'Alcaire, desplagué-li molt que crestians haguessen poblada aquella illa. E lo Soldà cascun any feia los aparells per poder-la haver. E los genovesos, sabent tal nova que lo Soldà feia gran aparell, veent lo port ésser molt bo e la terra fructífera e de moltes mercaderies abundosa, e per quant ells ab llurs naus van molt

sovint en Alexandria e en Barut, que els vendria molt bé tinguessen allí aquell bon port e bona retreta, fon posat en consell davant lo Duc e lo consell deliberà com ab poca dificultat se poria pendre la ciutat e lo castell, e havent-ho deliberat ho posaren en obra, que armaren vint-e-set naus de molta gent e bona, e a l'entrada de la quaresma ne trameteren tres, e passats quinze dies ne trameteren cinc faent demostració que volien allí adobar e mostrar carena; après mitjant quaresma ne trameteren altres tantes, e feren-ho en tal forma que lo dia de Rams foren totes les vint-e-set naus en vista de Rodes plenes de molta gent e de poca mercaderia, e fengien que les unes anaven en Alexandria e les altres en Barut; les altres se detenien voltejant dins mar perquè de terra no fossen vistes. E acostant-se lo Divendres Sant, totes les naus foren dins lo port de Rodes, esperant lo Divendres Sant, com en aquell dia havien de pendre la ciutat e lo castell, per ço com en aquell dia dins lo castell tenen moltes relíquies, e qui hi ou aquell dia lo divinal ofici, guanya indulgència plenària a pena e culpa per molts papes atorgada. Entre les altres relíquies tenen una espina de la corona de Jesucrist, e aquella espina, en aquella hora que la hi posaren al cap, floreix, e està florida fins en aquella hora que Jesucrist reté l'esperit. Aquella espina és de junc marí, e és d'aquelles que li entraven dins lo cap e li tocaren al cervell, e cascun Divendres Sant la mostren e la tenen a vista de tothom.

"E los mals crestians de genovesos, sabent la pràctica del Mestre de Rodes e de sa religió, ab consentiment de dos genovesos cavallers de l'orde, qui estaven dins lo castell, los quals prengueren totes les nous de les ballestes e posaren-n'hi d'altres que eren de sabó blanc e de formatge, per ço que en lo temps de la necessitat ajudar no se'n poguessen. E lo Mestre e tota sa religió no hi hagueren jamés pensat, ans certament los hagueren tots presos e morts.

"Mas Nostre Senyor algunes vegades permet algun gran pecat per major benefici. Dins aquella ciutat estava una galant dama, la qual per la sua molta bellea de molts cavallers de

l'orde era festejada, e per la molta virtut sua negú no tenia res en ella. En especial l'amava un cavaller qui es nomenava frare Simó de Far, natural del regne de Navarra. Aquesta dama al parer de les gents se mostrava d'honestat excelsa. Segui's que un escrivà de la nau del capità dels genovesos era eixit en terra e véu la gentil dama e enamorà's molt d'ella. E congoixat d'amor infinita va a parlar ab la senyora e diu-li com ell té molt bon grat d'ella, e que la prega qui li faça tanta gràcia que li done la sua amor, que ell li darà tant de sos béns que en serà molt contenta. E de continent presentà-li un diamà e un robí que valien cinc-cents ducats, a mès la mà en una botgeta que portava en la cinta e tragué una gran grapada de ducats e llançà'ls-hi en la falda, que tota la feren alegrar. Passades moltes paraules entre ells, ell obtingué tot lo que volgué; e açò fon lo Dijous de la Cena. La gentil dama, perquè pogués haver d'ell molt més, li féu grans festes mostrant-li amor infinita.

"—Ara —dix lo genovès—, puix jo he hagut de vós tot lo que volia, jo us promet demà en aquell dia dar-vos la més rica casa de tota aquesta ciutat ab tot lo moble perquè siau la més rica dama e més benaventurada de totes.

"—Ai, mesquina! —dix ella—, cara que haveu hagut de mi lo que volíeu, vos voleu burlar de mi ab prometences impossibles que no es poden fer? Anau ab la pau de Déu, e no em vingau pus en casa.

"—Oh senyora! —dix l'escrivà—, jo em pensava haver conquistat un regne, e tenia'm per lo més benaventurat home del món pensant que la vida vostra e la mia seria tota una, e que los cossos no es poguessen separar sinó per mort natural, e fer-vos la més rica senyora de tota l'illa, de vós me dau comiat? E no pense la vostra galant persona que ho haja dit per burlar-me de vós, que us ame més que a la vida mia, sinó que ab tota veritat vos parle. E d'ací a demà per tot lo dia, no hi ha tant, que en veureu l'experiència verdadera.

"—Si lo vostre verdader parlar fos ab efecte, deixant paraules colorades, e alguna cosa en bé venir s'espera, dir-

m'ho deuríeu, puix tanta amor dieu que em portau, perquè lo meu esperit ne restàs aconsolat. Emperò vosaltres genovesos sou gent desconeixent, que sou tals com los àsens de Sòria, que van carregats d'or e mengen palla, e per ço crec que tot deu ésser burla e no ho dieu sinó per enganar-me.

"—Senyora, si vós me prometeu de tenir-me secret, jo us ho diré.

"E la gentil dama lo hi promès. E lo genovès li dix tota la veritat del fet com se tenia de fer.

"Com l'escrivà fon partit de la dama, ella tramès al castell un fadrí ben entès e discret; e trobà lo Mestre en l'església ab tots los frares que oïen los fasos. Lo fadrí parlà ab lo Simó de Far e féu-lo eixir fora de l'església e dix-li les següents paraules:

"—Senyor Comanador, ma senyora vos prega que, si d'ella jamés esperau haver compliment del que desitjau, encara que siam en dies de Passió, que de continent, totes coses lleixades, siau ab ella; que ab molta humilitat vos espera e desitja-us servir de cosa que jamés vos oblidarà.

"Lo cavaller, mogut més d'amor que de devoció, lleixà lo servei de Nostre Senyor, e tan secretament com pogué se n'anà a la casa de la senyora, la qual com lo véu lo rebé ab molta amor abraçant-lo, e pres per la mà s'assegueren en l'estrado, e la senyora ab veu baixa féu principi a semblants paraules:

"—Cavaller virtuós, perquè tinc conegit la molta amor que em portau e los treballs que haveu sostenguts per voler obtenir lo que de mi desitjau, e jo volent guardar l'honor e fama que deu resplandir en les dones d'honor, no he volgut jamés admetre les vostres pregàries, ara, perquè tals treballs ne l'amor que em portau sia sens premi, ni em tingau per ingrata, vos vull premiar de dues coses: la primera és que só contenta de servir-vos de tot lo que a mi sia possible per lo molt merèixer vostre; la segona, vos he fet venir en tal dia perquè la necessitat ho requir, per manifestar-vos la dolor inestimable que la mia ànima sent, que freda suor corre per lo meu cos

d'un terrible espant que tinc davant los meus ulls, e açò per causa del gran perdiment del Mestre de Rodes e de tota la religió e aprés de tot lo poble d'aquesta ciutat; e no donant-vos més espai sinó fins a demà que el sermó sia acabat, que tota la vostra religió serà perduda.

"—Senyora de molta estima —dix lo cavaller—, molta glòria és per a mi que de tan poca servitud que us he fet obtinga tan gran premi com és d'acceptar-me per servidor, la qual gràcia estime més que si m'haguésseu fet monarcha del món. E suplique a la vostra gentilea voler-me manifestar tal cas perquè per mitjà meu puga ésser restaurada la nostra religió e no plàcia a la virtut divina que es segueixca un tan gran dan. E besant-vos les mans vos suplique que haja de vós alguna doctrina perquè veja si en aquest fet algun remei s'hi porà dar, car sobre totes les dones d'honor deveu ésser exalçada, e per ma part vos ofir, encara que ja sia tot vostre, la persona e los béns e honor.

"Molt restà contenta l'agraciada senyora de les paraules del cavaller. E recità-li llargament tot lo que l'escrivà li havia dit. Com lo cavaller oí semblants paraules recitar, estigué molt admirat pensant en la gràcia que la divina Providència li havia fet en fer-li revelar un tan gran secret, e donà dels genolls en la dura terra per voler besar los peus e les mans a la virtuosa senyora, e ella no ho comportà, e prengué'l del braç e alçà'l de terra e abracà'l e besà'l d'amor virtuosa. Lo cavaller, per la necessitat gran que lo cas requeria d'avalar-ne lo Mestre perquè hagués temps de proveir en los remeis, pres graciós comiat de la gentil dama. La nit era ja escura, e lo castell tancat. No tement los perills que seguir li'n poguessen, fon a la porta del castell e tocà grans colps. Los cavallers qui feien la guaita alt en la muralla del castell demanaren qui era lo qui de tan gran pressa tocava. E lo cavaller nomenant-se Simó de Far, que l'hi obrissen. Digueren los de la guaita:

"—Vés-te'n, malvat, no saps los perills e dans que t'estan estotjats si lo senyor Mestre sap que en aquesta hora tu est fora del castell. Torna-te'n e per lo matí poràs entrar a ton plaer.

"—Jo só ben cert de tot lo que vosaltres me dieu —dix Simó de Far—, mas a mi cové en tot cas del món d'entrar esta nit dins lo castell, per què us prec molt afectuosament que digau al senyor Mestre que em faça obrir, car no tem ni vull tembre negun perill que seguir me puga.

"Una de les guaites anà a l'església, e trobà lo Mestre qui estava prop del moniment dient ses hores. Com sabé que Simó de Far a tal hora era fora del castell, dix ab gran ira:

"—Jo li promet, si Déu me deixa veure lo matí, li faré dar tal disciplina que a ell serà castic e als altres serà exemple. Oh del mal frare que així deixa la religió! Des que jo só mestre no he vist ni sabut que negú sia a tal hora fora del castell. Anau e digau-li que esta nit no pot entrar, mas que demà haurà la bona estrena.

"E lo Mestre tornà en sa oració, e la guaita se'n tornà ab la resposta. Com Simó de Far oí tals raons, humilment tornà a pregar als cavallers que la guaita feien volguessen tornar a dir al senyor Mestre que l'hi fes obrir, que l'entrada sua era de gran necessitat, e après que l'hagués oït li donàs la penitència que mereixia. Per tres voltes lo hi tornaren a dir, e lo Mestre en nenguna manera no l'hi volia fer obrir. Estava allí un cavaller molt antic, qui dix al Mestre:

"—Senyor, ¿per què vostra senyoria no dóna audiència a aquest frare Simó de Far? A vegades se segueixen coses en una hora que no s'esdevé en mil anys. Aquest cavaller ja sap la pena que li va en lo que ha comès. No el tingau per tan foll que sens causa ell vulla entrar en aquesta hora, puix al matí poria entrar segurament. Per què tendria per bo que, guardades les portes, e dalt per les torres les guardes estiguessen armats e ben proveïts de grosses canteres. Car, senyor, jo he vist en mon temps, si no haguessen oberta la porta del castell a l' hora de la mitja nit, lo castell de Sant Pere se perdia, per la gran multitud

de turcs que hi vengueren a hora incogitada, e hora per hora lo Mestre, que Déus haja, lo socorregué, e lo castell fon delliurat dels enemics.

"Lo Mestre, per les paraules de l'antic cavaller, fon content que l'hi obrissen e manà que les portes fossen ben guardades e la muralla, e feren-lo entrar, lo qual venia ab la cara molt alterada. Com lo Mestre lo véu davant si, li dix:

"—Oh mal frare e pitjor cavaller, no tement Déu ni l'orde en què est posat, que en les hores indispostes e no honestes per a frares de religió ésser fora del castell! Jo et daré la penitència que est mereixedor. Veniu vosaltres, ministres de justícia, e posau-lo en lo carçre, e no li doneu a menjar sinó quatre onces de pa e dues d'aigua.

"—La senyoria vostra —dix lo cavaller— no ha acostumat de condemnar a negú sens que no sia oït. E si la raó que daré de mi no basta a rembre la pena, jo vull rebre ab paciència la pena doblada.

"Dix lo Mestre:

"—No et vull oir, sinó que mane que lo manament meu sia executat.

"—Oh senyor! —dix lo cavaller—, ¿e així seré jo vilment tractat que no em voleu oir? Jo em pens que la senyoria vostra me volria haver oït e haver-me donat la millor comanda de tota la religió, car no us hi va sinó la vida, la dignitat e que es perda tota la religió. Aprés, si lo que jo diré no és veritat, no vull altra menys pena sinó que em façau llançar dins mar ab una mola al coll, e jo vull morir màrtir per mantenir la nostra religió.

"Lo mestre, qui véu que lo cavaller tant se justificava, manà que el lleixassen e dix:

"—Ara veurem què sabràs dir.

"—Senyor —dix lo cavaller—, no és cosa que a dir façà en públic.

"Lo Mestre féu apartar tota la gent, e lo cavaller féu principi a tal parlar.

XCIX. Com lo Mestre de Rodes, ab tota la religió, fon delliurada per un cavaller de l'orde.

— "Senyor, per la immensa e divina clemència e bondat de nostre senyor Déu és estada feta a la nostra religió la major gràcia que jamés fes a negú, car demà la senyoria vostra fóra mort, e tots nosaltres, e destruït tot lo nostre orde, la ciutat e tot poble robat, dones e donzelles deshonrades, e tot posat en total destrucció. E per açò, senyor, só jo vengut a tal hora per informar-me bé d'aquest fet, no tement negun perill per salvar la vida de la senyoria vostra e de tots los frares de la religió. E si de tal cosa punició mereixc, jo la comportaré ab molta paciència, car més estime morir que si la religió s'havia de perdre."

"— Prec-te, fill —dix lo Mestre—, que em digues la forma ni com se devia fer; car jo et promet a fe de religiós que la pena que devies haver se convertirà en gran augment de l'honor tua e exalçament, car après de mi jo et faré lo major de tot lo nostre orde.

"E lo cavaller donà del genoll en terra e besà-li la mà; après dix:

"— La senyoria vostra deu saber com dos frares de la nostra religió, genovesos, nos tenen venuts, car a consell d'aquests són vengudes aquestes naus d'aquests malvats genovesos ab gran multitud de gent e ab poca mercaderia. E aquests traïdors que tenim dins lo castell han feta una gran maldat, que de la cambra de les armes han llevades totes les nous de les ballestes e han-n'hi posades de sabó blanc o de formatge perquè en la necessitat no ens ne pugam ajudar. E demà, qui és lo Divendres de Passió, han elets los més forts e disposts hòmens de totes les naus per entrar dins lo castell, e cascú d'aquests portarà una ballesta desencavalcada, que ara novament han trobat, que no està lligada lo braç, ab l'asbrer, ab fil com acostumen les altres d'estar, mas ab l'estrep vénen tan justes e ab un petit pern s'encavalquen molt bé. E cascú portarà espasa o secretament armat, portant sobre les armes clotxes negres,

llargues fins en terra. E vendran de dos en dos ab excusa d'adorar la Creu e per a oir l'ofici perquè negú no n'haja notícia. E com hi haurà prou gent, que lo divinal ofici se farà, fàcilment poden eixir de l'església, e ab ajuda dels dos frares, qui tendran ja la torre de l'homenatge presa, daran entrada als altres, e pendran les altres torres que prop los estan. E ans que la senyoria vostra n'hagués sentiment, fóra presa la mitat del castell, e de mort o de pres no podíeu ésser estalvi, e tots nosaltres ab vós ensembs.

"—Puix així és —dix lo Mestre—, anem secretament a la cambra de les armes e veurem primer si és veritat açò de les ballestes.

"E trobaren que de cinc-cent ballestes ensús que hi havia no en trobaren sinó tres que tinguessen nous, sinó de sabó o de formatge. Lo Mestre en aquell punt estigué esbalaït e conegué que lo cavaller li havia dita veritat e prestament féu ajustar consell de cavallers e féu pendre los dos frares genovesos: e lo Mestre volent-los fer turmentar, atorgaren com tenia de morir lo Mestre e tota la religió sens mercè neguna. Prengueren-los e llançaren-los en un sòl de torre on havia moltes serps e escurçons e altres vils animals.

"En tota la nit negú no dormí, ans secretament doblaren les guaites, e triaren cinquanta cavallers jóvens e disposts per dar recapte als que vendrien. E tots los altres s'armaren perquè, si havien mester socors, que els poguessen ajudar. Al matí, com hagueren obertes les portes, los genovesos començaren a venir de dos en dos; e venien demostrant que deien hores. Havien a passar tres portes. La primera era tota oberta, ab dos porters que la guardaven. A les altres portes no podien entrar sinó per la portelleta poca, e com eren dins lo gran pati, davant l'església, estaven allí los cinquanta cavallers ben armats qui els prevenien, e els desarmaven e sens tocar de peu en terra los llançaven en sitges fondes uns sobre altres, e encara que cridassen no ho podien oir los de defora. D'aquesta ventura moriren mil tres-cents setanta-cinc genovesos aquell dia, e si

més n'hi fossen entrats, més n'hi foren morts. Lo capità, que estava defora, véu que tants genovesos eren entrats e que no n'eixia negú, prestament se recollí en naus. Lo Mestre, qui véu que més gent no entrava, féu eixir fora del castell la major part dels cavallers e manàls que tants com ne trobassen que els prenguessen e en aquella jornada fon feta gran destrucció dels genovesos.

"Lo capità, de continent que es fon recollit, féu recollir tota la sua gent e féu dar vela a les naus, faent la via de Barut, perquè sabien que lo Soldà era aquí. Lo capità fon davant ell e recità-li tot lo fet que li era seguit en Rodes. Hagueren consell entre ells, a instància e requesta dels genovesos, e fon concordat per tots que lo Soldà en persona passàs en l'illa de Rodes ab lo major poder que pogués; que en les sues naus porien passar en dos o en tres viatges. Lo Soldà féu posar en orde vint-e-cinc milia mamelluts e tramès-los en la dita illa.

"Com les naus tornaren, passà lo Soldà ab trenta-tres milia moros. Les naus anaven e venien, que passats cent cinquanta milia combatents se trobaren dins l'illa; com l'hagueren tota destruïda, d'un cap fins a l'altre, posaren lo siti sobre la ciutat, e les naus guardaven lo port perquè no hi entràs vitualles. E cascun dia daven tres combats al castell, u per lo matí, altre al migjorn e l'altre ans del sol post. E los de dins defenien-se molt virilment com a cavallers. Emperò estaven ab congoixa perquè els fallien les vitualles e vengueren en gran necessitat, que havien de menjar los cavalls, los gats, fins a les rates. Lo Mestre, veent-se en tan gran necessitat, tramès per tots los mariners e pregàls molt que donassen orde que un bergantí pogués passar entre les naus. Prestament los mariners forniren lo bergantí de totes coses necessàries. Lo Mestre féu lletres al Papa, a l'Emperador e a tots los reis e prínceps de crestians, notificant-los la grandíssima necessitat en què era posat, pregant-los que el volguesen subvenir.

"Partí lo bergantí una nit que plovia e feia molt gran fosca; passaren que no foren gens sentits, e per son discurs donaren

les lletres. E cascun príncep los feia bona resposta, emperò l'ajuda era molt tarda. E aquestes lletres eren vengudes al rei de França, que proferí molt e féu poc.

Totes aquestes raons que dites he, recitaren los cavallers qui de la cort del rei de França eren venguts al duc de Bretanya, e lo Duc mostrava dolre's molt del Maestre e de la religió, dient, allí presents tots, moltes virtuoses paraules, entre les quals en especial dix que trametria ambaixadors al rei de França, que si ell volia trametre socors al gran Mestre de Rodes e li seria plasent que ell hi anàs per capità, ho faria de molt bona voluntat, e hi despendria de ço del seu dos-cents mília escuts.

L'endemà per lo matí tingué consell, e foren elets quatre ambaixadors: un arquebisbe e un bisbe, un vescomte, e lo quart fon Tirant lo Blanc, per ço com era bon cavaller e de la fraternitat de la Garrotera.

Com los ambaixadors foren davant lo rei de França, explicaren llur ambaixada e dix-los que al quart dia los retria resposta. E passà més d'un mes ans que d'ell poguessen saber lo que deliberava de fer. Com hagué prou estat, dix-los que per al present ell no podia entendre en tals fets, com fos ocupat en altres negocis que li anava més interès. Los ambaixadors se'n tornaren ab la resposta.

Com Tirant sabé que tanta morisma estava sobre Rodes e que negú no els socorria, parlà ab molts mariners demanant-los de consell si seria possible que ell los pogués socórrer. E digueren-li que si ell hi anava, així com deia, ell los poria bé socórrer e poria entrar dins lo castell de Rodes, no envers la part del moll, mas a l'altra part.

Tirant, ab voluntat del Duc e ab llicència e voluntat de son pare e de sa mare, comprà una grossa nau e féu-la molt bé armar e proveir de moltes viutalles. Seguí's que, per la coneixença que Tirant havia ab los cinc fills del rei de França, e lo menor de tots havia nom Felip, que era un poc ignorat e tengut en possessió de molt grosser, e lo Rei per causa d'açò ne feia poca estima, e la gent no en feien neguna menció d'ell, e

un gentilhom qui el servia, sabent que Tirant anava ab una nau en Rodes e per passar en Jerusalem, havent desig gran d'anar en aquelles terres, dix a Felip les següent paraules.

C. Com Tirant armà una nau per socórrer al Maestre de Rodes, e anà-se'n en sa companyia Felip, fill menor del rei de França, del qual se tractà matrimoni ab la filla del rei de Sicília.

—Los cavallers, senyor, qui aconseguir volen honor, com són joves e disposts per exercir armes, no deurien aturar en casa de llurs pares, especialment los qui són de menor edat dels altres germans, e majorment que lo pare no en faça menció neguna d'ell. E si jo fos en lo punt que vós sou, ans iria peixent les herbes per los monts que sol un dia jo aturàs en aquesta cort. ¿E no sabeu vós com diu aquell refrany antic?: mudant edat muda's ventura; e poríeu-la en altre lloc millor trobar que no ací. E mirau d'aquell famós cavaller Tirant lo Blanc: après de la molta honor que ha sabuda guanyar en les batalles que en Anglaterra ha vençudes, ara novament arma una grossa nau per anar en Rodes i a la casa santa de Jerusalem. ¡Oh, quina glòria seria per a vós secretament partir d'ací, vós e jo tot sols, e no dir res a negú fins fóssem dins la nau e cent milles dins mar! E Tirant és virtuós cavaller que us obeirà e us farà aquella honor que sou mereixedor segons la casa d'on veniu.

—Mon bon amic Tenebrós, jo coneix molt bé lo bon consell que em donau —dix Felip—, e só molt content que ho metam en execució.

—A mi par, senyor —dix lo gentilhom—, que jo dec anar primer en Bretanya al port on Tirant adoba la nau, e per la molta amistat que jo tinc ab ell li diré que em faça gràcia que en companyia sua jo puga passar en la terra santa de Jerusalem, e quines coses he mester per a mi e a dos escuders; e vista sa intenció, posarem en la nau totes les coses que seran necessàries.

Felip restà molt content d'aquest deliber, e dix:

—Tenebrós, en aquest temps que vós ireu a parlar ab Tirant, jo replegaré los més diners que poré, e robes e joies perquè em puga mostrar onsevulla que sia.

Lo dia següent lo gentilhom partí ab dos escuders qui l'accompanyaven, e tant caminà Tenebrós per ses jornades que pervengué on era Tirant. Feren-se grandíssima festa com se veren, e Tenebrós li dix la causa de sa venguda. Com Tirant sabé la sua ambaixada, hi trobà molt gran plaer, per ço com sabia que Tenebrós era gentilhom valentíssim e molt discret, e estimava la sua companyia; e respòs-li en la següent forma:

—Senyor e germà meu Tenebrós, los béns, la persona e la nau e tot quant jo tinc és prest a tot lo que vós ordeneu. E jo ho tinc a bona sort de vós anar en ma companyia, e per cosa en lo món jo no comportaria que cavaller ne gentilhome, qualsevulla que fos, en la mia nau posàs vitualles; que de tot lo que en la nau serà, així pròpiament com a la mia persona, vos serà dat tot lo que volreu.

Com Tenebrós oí així parlar a Tirant, fon lo més content home del món; e féu infinites gràcies a Tirant de la molta gentilea sua.

Lleixà allí u dels servidors perquè fes adobar dins la nau una cambra on se poguessen retraire per a dormir e a menjar, e que Felip pogués estar allí alguns dies secret. E Tenebrós se'n tornà per ses jornades cavalcant fins que fon ab Felip, lo qual l'estava esperant ab molt gran desig.

No fon poca la consolació que Felip hagué de la bona resposta de Tirant. E Tenebrós li dix que donassen orde que fos presta la llur partida; e Felip li dix que ja tenia tot lo que se n'havia de portar.

L'endemà Felip anà a son pare lo Rei e suplicà'l, davant la Reina, que fos de sa mercè li donàs llicència d'anar fins a París per veure la fira, que estava a dos jornades d'allí. Lo Rei ab la cara molt fluixa li dix:

—Fes lo que et vulles.

Ell li besà la mà, e a la Reina per semblant. E gran matí ells partiren e tingueren son camí, e per ses jornades arribaren al port de la mar. E Felip se posà dins una cambra en la nau e no es lleixà veure a negú.

Com la nau fon partida, e ben dues-centes milles dins mar, Felip se mostrà a Tirant. E aquell estigué lo més admirat del món de tal ventura. E puix se trobaren dins mar, fon-los forçat de tenir son dret camí devers Portugal, e arribaren a la ciutat de Lisboa. Lo rei de Portugal com sabé que Felip, fill del rei de França, venia en aquella nau, tramès-li un cavaller pregant-lo graciosament li fos plasent d'eixir en terra per ço com venia enutjat de la mar. E Felip li tramès a dir que per la sua amor era molt content. Tirant i Felip s'abillaren molt bé e, ben accompanyats de molts cavallers e gentilshòmens que Tirant portava tots ben abillats e ab cadenes d'or, ixqueren de la nau e feren la via devers lo palau. Lo Rei com véu a Felip abraçà'l e féu-li molta honor, e a tots los altres. E aturaren en la cort del Rei deu dies.

Com se'n volgueren anar, lo Rei los féu molt ben fornir la nau de totes les coses necessàries en molt gran abundància. E d'allí Tirant tramès un gentilhom seu ab lletres al rei de França, recitant-li la veritat de son fill. Com lo rei de França sabé que ab tan bona companyia son fill anava ne fon molt content, en especial la Reina, que tant de temps havia passat que no n'havia pogut saber res, ans pensaven que fos mort o que es fos posat en algun monestir.

Felip pres comiat del rei de Portugal, e la nau féu vela e vingué al cap de Sant Vicent per passar l'estret de Gibaltar. E allí trobaren moltes fustes de moros. Com veren la nau, totes les fustes se posaren en orde per pendre-la e donaren-li un gran combat que durà mig dia, on hi morí molta gent d'una part e d'altra. Com la gent de Tirant hagueren refrescat, tornaren altra volta a la batalla, la qual era molt brava. És veritat que la nau de Tirant era molt major e més alterosa que

neguna dels moros, emperò era sola, e les altres, entre grans e poques, eren quinze, e totes feien armes. Com la nau de Tirant partí de Portugal hi havia passats quatre-cents hommes d'armes.

Un mariner molt destre que havia en la nau, qui es nomenava Cataquefaràs, aquest havia molt navecat, era molt subtil e valentíssim mariner, veent que mal anava llur fet, pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un filat a manera d'eixàvega que porten la palla; e del castell de popa fins a la proa, abraçant l'arbre, posà aquelles cordes e féu-les lligar alt, que los hommes qui dins la nau combatien, aquelles cordes no els feien gens d'enuig a les armes, ans los restauraren d'ésser presos; car les canteres que los moros tiraven eren tantes e tan espesses que era una gran admiració de veure; e si aquella eixàvega de cordes no fos estada, tota la coberta de la nau fóra estada plena de pedres e de barres de ferro; e ab aquell artifici fon restaurada que jamés una pedra hi pogué entrar, ans així com la pedra donava en les cordes sortia en mar. Què féu més aquest mariner? Pres tots los matalafs que trobà dins la nau, entoldà los castells e los costats de la nau, e com les bombardes tiraven daven damunt los matalafs e no podien fer mal ni dan a la nau. Encara féu més. Pres oli bullent e pegunta, e així com les naus estaven afrenellades, ab caces llançaven oli, e ab la pegunta bullent daven de gran passions als moros, de què els fon forçat d'apartar-se de la nau. Emperò tot l'estret de Gibaltar passaren combatent nit e dia, e tantes foren les bombardes, dards e passadors que les veles tenien clavades ab l'arbre de la nau, e volgueren acalar l'antena après que los moros los hagueren lleixat, e no pogueren; e eren molt prop de terra, e certament la nau anava a dar a través prop de la ciutat de Gibaltar. Los mariners foren tan bons que prestament giraren la nau e alçaren les veles: ixqueren de l'estret e entraren en la gran mar.

E en aquests combats foren nafrats Felip e Tirant e molts altres. Anaren en una illa despoblada prop terra de moros, e aquí curaren de les nafres e adobaren la nau lo millor que

pogueren e navegaren per la costa de Barbaria on hagueren molts combats ab fustes de genovesos e de moros fins que foren prop de Tunis. Aquí acordaren d'anar a l'illa de Sicília per carregar de forment. Com foren dins lo port de Palerm, on era lo Rei e la Reina e dos fills que tenia e una filla d'inezimable bellea, que havia nom Ricomana, donzella molt sabuda e de moltes virtuts complida, e estant la nau dins lo port e volent pendre virtualles, que freturosos n'estaven, feren eixir en terra a l'escrivà e cinc o sis ab ell, ab manament que no diguessen res de Felip ni de Tirant, sinó que era una nau que era partida de ponent e anava en Alexandria ab alguns pelegrins que anaven al sant Sepulcre.

Com lo Rei sabé que del ponent venien, per saber noves d'aquella terra, tramès a manar l'escrivà de la nau e tots los altres venguessen davant la senyoria sua, e fon-los forçat de fer-ho. E recitant davant lo Rei los combats grans que en l'estret de Gibaltar havien haguts ab moros e ab genovesos, no recordant-se en aquell cas del manament que Tirant los havia fet, digueren com allí venia Felip, fill del rei de França, en companyia de Tirant lo Blanc. Com lo Rei sabé que Felip era en aquella nau, féu fer un gran pont de fusta de la terra fins a la nau tot cobert de draps de ras. Lo Rei per fer-li honor entrà dins la nau ab dos fills que tenia, e pregà molt a Felip e a Tirant que ixquessen en terra e reposassen allí alguns dies per la gran congoixa de la mar que passat havien, e dels combats dels moros. Felip e Tirant li'n feren infinides gràcies e digueren que per contentar-lo irien ab sa senyoria.

Lo Rei los tragué en la ciutat e féu-los molt bé aposentar e servir de molt bones viandes e d'altres coses pertanyents per aòmens que ixen de mar.

Emperò Felip, per consell de Tirant, dix al Rei que no aturaria en sa posada fins que hagués vista a la Reina. E lo Rei ne fon molt content. Com foren alt en lo palau, la Reina los rebé ab cara molt afable, e sa filla la Infanta. E tornats en sa posada trobaren-la segons fill de rei era mereixedor.

Aprés, cascun dia a la missa e après dinar eren ab lo Rei, en especial ab la Infanta, la qual mostrava tanta afabilitat als estrangers que anaven e venien que per tot lo món se parlava de la sua virtut. E praticant cascun dia en la cort del Rei e ab la Infanta, Felip s'enamorà molt d'ella, e ella per semblant d'ell. Emperò Felip era tan vergonyós, com era davant ella, que escassament gosava parlar, e com ella lo posava en raons, algunes no hi sabia respondre, e Tirant prestament responia per ell, e deia a la Infanta:

—Oh senyora, quina cosa és amor! Aquest Felip, com som a la posada o fora d'ací, jamés la sua boca se cansa en dir llaors e béns e virtuts de la senyoria vostra, e com vos és present, ab gran treball pot parlar, de sobres d'amor. Certament vos dic que si jo fos dona e trobàs algú ab aquesta gentil calitat e conegués en ell ésser home dispost e d'antic llinatge, jo deixaria d'amar a tots los altres e amaria un tal com aquest.

—Ai Tirant! —dix la Infanta—, vós bé dieu; emperò si naturalment li ve d'ésser grosser de sa pròpia natura, èquin plaer, quina consolació pot ésser a una donzella que tothom se riga d'ell, e li donen sus i mat en la darrera casa? Per amor de mi no em digau tal raó, car per mon delit volria home qui fos entès e comportaria ans en estat i en llinatge e que no fos grosser ni avar.

—Senyora —dix Tirant—, natural raó dieu, emperò aquest no seu en aqueix banc que vós dieu. Aquest és jove e de pocs dies e vell de seny, liberal, animós més que tot altre, molt afable e graciós en totes coses. En la nit se lleva e no em lleixa reposar com volria. La nit li par un any: lo dia li és delitós. Si plaer li vull fer no havem a parlar sinó de la senyoria vostra. Si açò no és amor, si no, digau-me què seria. Senyora, amau a qui us ama, e de tot cert aquest és fill de rei, ab vós igual, qui us ama més que a la sua vida; e si no parla tant com la senyoria vostra volria, per millor lo'n deurieu tenir. Guardau-vos, senyora, d'aquells hòmens qui ab gran audàcia e ab atreviment gosen requerir a dona o a donzella; e tal amor com aquesta no és gens

bona, car amor que prest és venguda més prest és perduda. E tals com aquests són dits hòmens cossaris, qui van a roba de tothom. Dau-me vós, senyora, home qui ab gran temor e vergonya ve davant sa senyora e escassament li pot eixir la paraula de la boca, e ab les mans plenes de temor diu lo que vol dir.

—Tirant —dix la Infanta—, per la molta amistat que vós teniu ab Felip feu bé d'asseure'l en la cadira d'honor. Ab lo noble orde de cavalleria que teniu vós no porieu dir sinó lo bé que de vós se pertany e per ço us ne tinc per millor. Mas no penseu sia dona que crega de llauger, ans si res havia d'ésser hi volria posar les mans fins als colzes en sentir e saber la sua pràctica, estat e condició quina és, e si seria per dar consolació a la mia ànima en aquest món. Emperò los meus ulls contents són de la vista d'ell, lo meu cor se combat ab mi, e l'experiència me manifesta que és, aquell que jo contemple, d'esser grosser e avar, les quals dos malalties són incurables.

—Oh senyora!, qui en totes les coses del món vol molt subtilment mirar moltes voltes li esdevé que elegeix la més roín, e en especial en els amors honestes e lícites. E no són passats tres dies que passejant-nos lo senyor Rei vostre pare e jo per lo jardí parlam de molts estats de prínceps de la crestiandat, e de moltes altres coses, e venguem a parlar de la senyoria vostra, dient-me com volia en sa vida repartir tot son estat, e per la molta amor que lo pare naturalment ama los fills, en especial a vós, qui sou donzella que li sou estada tostems molt obedient, vos vol dotar de totes les terres del ducat de Calàbria ensems ab dos-cents mília ducats, e açò desitjava molt veure de vida sua, per ço que, com la sua ànima se partiria del seu cos, aconsolada se n'anàs. Jo, veent la bona e recta intenció sua, lo hi lloí, per ço com la senyoria vostra és mereixedora de molta dignitat e honor excelsa. Per què suplic a vostra altesa que algunes hores dispostes me vullau dar audiència e no pendre enuig de res que jo diga a la senyoria vostra; car jo veig ací venir en la cort del senyor Rei ambaixadors del Papa per contractar matrimoni de son nebot,

que volen dir alguns seria fill, ab vostra altesa, e d'altres parts n'hi veig del rei de Nàpols, del rei d'Hongria e del rei de Xipre. E encara que jo no tinga poder del crestianíssim e superior en dignitat de tots los reis de la crestiandat, lo rei de França, vull contractar ab vostre pare e ab l'altesa vostra d'aquest matrimoni. Gran cosa és, senyora, ab los ulls corporals poder veure si és coixo o tort, o alesiat d'algú de sos membres, si és vell o jove, o si és de bona gràcia o de mala, o si és valent o covard. De totes aquestes coses e moltes altres en què natura pot fallir, l'altesa vostra n'haurà d'estar a relació d'altri, qui us porà dir tot lo contrari del que serà. Sàvia e discreta vos veig, senyora, e més sabent que tota altra, e per tal vos tinc. E no pense la senyoria vostra que per jo ésser servidor de Felip diga nengunes coses fictes ne manlevades, que de totes les que damunt he dites podeu veure totes les perfeccions en aquest. Mas per la vostra grandíssima e alta dignitat de perfeccions que la vostra singular persona posseeix, sou mereixedora de seure en cadira emperial e sotsmesa a la corona de França, per ésser de major altesa ans que a l'Imperi romà. E s'és mostrada per experiència la gran dignitat del rei de França, que les armes no li foren donades sens gran causa, car per manament de Nostre Senyor li foren trameses per un àngel tres flors de lliri al rei de França que les fes, lo que no es llig que jamés per àngel sien estades trameses a negun rei. Doncs, senyora, la senyoria vostra pot pendre part del mundanal e de l'espiritual, e de santedat serà complida la vostra excelsa persona per causa d'aquest Infant. ¿E qui és aquella qui puga haver glòria en aquest món e paradís en l'altre?

En açò vengué la Reina e torbàls de ses delitoses raons. Com hagueren estat un poc espai, dix la Reina a Tirant:

—Cavaller virtuós, no és passada una hora que el senyor Rei e jo parlàvem de vós e de les cavalleries vostres e lo Rei vol-vos acomanar un gran fet en què li va molt a ell e a mi. E jo us tinc per tal, que, si vós ho empreneu, que en volreu a l'honor vostra eixir així com de bon cavaller se pertany. Emperò per esquivar

los molts dubtes que hi són, jo hi daré tot aquell empediment que poré.

—Senyora —dix Tirant—, vostra excel·lència me parla tan cobert, que jo no sé què hi puga respondre, si ja no havia altra doctrina més clara de la que l'altesa vostra m'ha dit. Emperò lo que jo poré fer per l'excel·lència vostra, ab consentiment del senyor Rei ho faré de molt bona voluntat fins a portar-ne la creu al coll.

La Reina li regracià molt la sua bona voluntat. Tirant pres comiat de la Reina e de la Infanta. E com fon en la sua posada congoixava's molt que la nau no fos adobada perquè pogués prestament partir.

Tirant véu dins en alta mar venir una nau. E ans que anàs a menjar volgué saber noves e tramès-li prestament un bergantí armat qui anà molt prestament i tornà. E digueren-li com aquesta nau venia d'Alexandria e de Barut e que havien tocat en l'illa de Xipre; emperò que en Rodes no havien pogut tocar: tanta era la multitud dels moros que la tenien assetjada per mar i per terra; on hi havia moltes fustes de genovesos qui guardaven lo port e la ciutat de Rodes que estava en fort punt que ja no tenien res que menjar de pa; passats tres mesos havia que lo Mestre ni negú del castell ni de la ciutat menjat no n'havien, e no menjaven sinó carn de cavall, e tan bon dia si en podien haver. E creien verdaderament que en breus dies s'haurien a retre als moros; e ja es foren donats sinó que lo Soldà no els havia volguts prendre a mercè.

Com Tirant sabé aquestes noves, entrà en gran pensament; e com hagué molt pensat, deliberà carregar tota la nau de forment e d'altres vitualles, e que anàs a socórrer la religió de Rodes. E així ho féu. Prestament tramès per mercaders, e donà'l s tanta moneda que carregaren la nau de forment e de vins e de carns salades.

Com lo Rei sabé açò, tramès per Tirant e dix-li son voler ab paraules de semblant estil.

CI. Com lo rei de Sicília pregà a Tirant que l'acollís en la sua nau per passar al sant Sepulcre de Jerusalem.

—Per lo bon grat que tinc de vós, Tirant, e per la molta virtut que en vós tinc coneguda, m'obliga que desitge fer per vós alguna cosa que us fos accepta, e us tindré a molta gràcia que us vullau emprar de mi, que no serà cosa neguna que us sia denegada, car jo us ame e us vull tenir en compte d'un germà o fill per los actes que us veig fer de virtuós cavaller, qui són tals e de tan gran renom e fama que sou mereixedor d'haver premi de nostre senyor Déu en aquest món, e en l'altre la sua eterna glòria; car la glòria de la vostra empresa posa en gran dejecció a tots los prínceps de la crestiandat, que en tan gran necessitat no han volgut socórrer lo Mestre de Rodes. E si la divina Bondat me feia gràcia que em donàs a sentir en aquest sant viatge la sua eterna vida, per jo poder anar ab vós a la santa perdonança de Jerusalem (desfressat per ço que de negú conegit no sia), e açò seria cosa que us tendria a més grat que si em dàveu un regne, e de tota la vida mia vos ne restaré obligat; per què us prec ab molta amor que no m'ho denegueu, e haja de vós tal resposta com de la vostra acostumada virtut s'espera.

Acabant lo Rei, féu principi Tirant a un tal parlar:

—Molta glòria seria per a mi que l'excel·lència vostra me volgués pendre per servidor, com de germà o de fill jo no en só mereixedor ne us ho he servit. E faç infinides gràcies a l'excel·lència vostra de la bona voluntat vostra. Si la necessitat m'ho requeria m'empraria de l'altesa vostra com si fósseu mon natural senyor a qui tota ma vida hagués servit; e us ne beso les mans. D'anar en la mia nau, senyor, la nau, los béns meus e la persona és tot de l'excel·lència vostra, e podeu manar e ordenar de tot així com de cosa vostra pròpia, car, senyor, jo desitge servir l'altesa vostra e obeir de tot lo que maneu. Emperò, senyor, la principal intenció mia, com jo partí de ma terra, fon ab propòsit lleal e verdader d'anar en Rodes e

socórrer aquella santa religió, la qual està en punt d'ésser del tot desolada, e açò per causa dels cruels genovesos, qui solament los plau la glòria dels vençuts e no dels vencedors, no tenint clemència ne pietat a llur proïsme crestià, ans fan part manifesta ab los infels.

—Tirant —dix lo Rei—, jo veig la vostra santa intenció e bon propòsit, e feu com a cavaller singular e catòlic crestià. Jo só bé content del mèrit de la vostra empresa, la qual és santa, justa e bona, e per ço tinc jo ara molt major voluntat d'anar-hi ab vós e us vull ajudar de tot mon poder de totes les coses per a vós e a la vostra empresa necessàries.

E Tirant li'n féu infinites gràcies e així restaren d'acord. E Tirant suplicà al Rei fos de sa mercè entràs dins la nau e miràs qual apartament més li plauria. Com lo Rei hagué mirada la nau, elegí li fos feta una cambra prop l'arbre per ço com allí va la nau més segura com corre fortuna.

Entre lo Rei e Tirant cascun dia passaven moltes raons de moltes coses, e vengueren a parlar de Felip, lo qual Tirant desitjava que fes matrimoni ab la Infanta ab lo dot que lo Rei li havia dit; e lo Rei venia-hi bé per lligar-se ab la casa de França, e dix:

—Tirant, d'aquests afers jo no clouria res sens voluntat de ma filla, perquè a ella té de servir. E si ella és contenta, per ma part vos ofir lo matrimoni e dar-li he tot lo que li oferta. Jo de bon grat ne parlaré ab la Reina e ab ma filla e, sabuda llur intenció, ans de nostra partida lo matrimoni se fermarà.

Lo Rei féu venir en la sua cambra a la Reina e a sa filla e dix-los semblants paraules:

—La causa, Reina, e vós ma filla, per què us he fetes venir ací és per manifestar-vos la mia breu partida, car jo tinc deliberat, ab lo divinal auxili, d'anar en companyia e Tirant a la santa perdonança del sant Sepulcre de Jerusalem; e perquè coneget no sia, no vull portar ab mi sinó un gentilhom qui em serveixca. E perquè la vida e mort mia està en les mans de nostre senyor Déu, volria que ans de ma partida vós, ma filla,

fósseu col·locada en matrimoni, que restàsseu contenta e consolada, e que jo en ma vida n'haja aquest plaer. E si aquest fill de rei que ací és voleu per lligar-nos en germandat ab lo més alt rei de la crestiandat, jo só cert que ab consell e ajuda de Tirant i ab la voluntat que Felip hi mostra, la cosa vendrà a bona conclusió.

—Dóna'm de parer —dix la Infanta— que la senyoria vostra sap bé com la nau passaran quinze dies que no haurà acabat de carregar ne serà en orde per partir; e dins aquest temps l'altesa vostra, ab consell de mon oncle e germà vostre lo duc de Messina, poreu concordar lo negoci, puix lo Duc s'espera esta nit o demà ésser ací.

—Molt bé dieu, ma filla —dix lo Rei—, e raó és que hi sia demanat.

—Perdone'm l'altesa vostra —dix la Infanta—, que, puix l'excel·lència vostra té deliberat d'anar en aquest sant viatge, deuríeu fer una gran festa a fi que Tirant e tots los de sa companyia, com sereu dins mar, vos serveixquen de millor voluntat; e d'altra part, si venia en orelles del rei de França, conegués que l'altesa vostra fa menció de son fill Felip. E diumenge qui ve sia manada celebrar festa e sala general que dure tres dies, que les taules estiguen parades nit e dia, e que contínuament trobassen viandes abundantment per a tots aquells qui venir hi volguesen.

—Per la mia fe, ma filla —dix lo Rei—, vós hi haveu millor pensat que jo no havia, e só molt content que es façà. E per quant estic molt ocupat per causa de la mia partida en deixar lo regne en bon estament, e que negú no puga res sentir de la partida mia per los grans inconvenients que seguir se'n porien com siam en terra de moros, e per tots aquests esguards volria vós, ma filla, hi tinguésseu les mans en ordenar-ho.

Lo Rei prestament féu venir lo majordom e los compradors, e manà'ls que fessen tot lo que sa filla Ricomana los manàs, e ells digueren que eren contents.

Totes les coses per la Infanta foren molt bé ordenades e devisades de moltes e diverses maneres de viandes per mostrar la sua gran discreció. E aquesta festa no fon ordenada per la Infanta per pus sinó per provar a Felip e veure en son menjar quin comport feia.

Lo dia assignat del solemne convit, la Infanta havia ordenat que lo Rei e la Reina e Felip i ella, tots quatre, menjassen alt en una taula; e lo duc de Messina e Tirant e tots los altres comtes e barons e les altres gents menjassen més baix de la taula del Rei. Venint la vespra de la festa, lo Rei tramès dos cavallers a Felip e a Tirant, pregant-los que per a l'endemà a la missa e al dinar fossen ab ell. E ells ab molta humilitat acceptaren lo convit.

Per lo matí ells s'abillaren lo millor que pogueren, e tots los seus per lo semblant foren al palau e feren reverència al Rei. E lo Rei ab gran afabilitat los rebé e pres a Felip per la mà, e lo duc de Messina a Tirant, e així anaren fins a l'església. Com lo Rei fon en la sua capella, demanaren-li llicència d'anar acompanyar a la Reina e a sa filla, e lo Rei fon molt content. E acompanyant-les, Felip pres del braç a la Infanta per estar-li prop, e Tirant no es partia prop de Felip per dubte que no fes o que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la Infanta.

Dita la missa e lo Rei tornat en lo palau ab tots los altres, lo dinar fon prest. Lo Rei s'assigué en mig de la taula e la Reina al seu costat. E lo Rei per fer honor a Felip lo féu seure al cap de la taula, e la Infanta davant Felip. Tirant volia restar de peus per estar prop de Felip, e lo Rei li dix:

—Tirant, mon germà lo duc de Messina vos està esperant, que no es vol seure sens vós.

—Senyor, sia de vostra mercè —dix Tirant— manar-li que es sega, car en tal festa com és aquesta de raó és que jo haja a servir a fill de rei.

La Infanta, no ab prou paciència, li dix ab la cara un poc irada:

—No cureu, Tirant, d'estar tostems en les faldes de Felip, car en la casa del senyor Rei mon pare hi ha prou cavallers qui el serviran, e no fretura ésser-hi vós.

Com Tirant véu la Infanta parlar ab passió, e era forçat d'anar-se'n, acostà's a l'orella a Felip e dix-li:

—Com lo Rei pendrà aigua e veureu que la Infanta se lleve e done del genoll en terra i ab la mà té lo bací, feu vós lo que ella farà, e guardau-vos de fer alguna grosseria.

E ell respòs que sí faria. Tirant se n'anà. E com tots foren asseguts portaren l'aiguamans al Rei, e la Infanta donà dels genolls en terra e prengué un poc del bací. E Felip volgué fer per lo semblant, emperò lo Rei no ho volgué consentir. E tal orde mateix servà en la Reina. E venint al llavar de la Infanta, ella pres la mà a Felip perquè ensems se llavassen, e Felip, usant de cortesia e de gentilea dix que no era raó e donà del genoll en terra e volgué-li tenir lo plat, emperò ella jamés se volgué llavar fins que los dos se llavaren ensems. Aprés portaren lo pa e posaren-lo davant lo Rei e a cascú d'ells, e negú no hi tocà esperant que portassen la vianda. Felip, com véu lo pa davant, pres cuitadament un ganivet e pres un pa e llescà'l tot, e féu-ne dotze llesques grans e adobà-les. Com la Infanta véu tal entramès no es pogué detenir de riure. Lo Rei e tots los que allí eren e los cavallers jóvens qui servien feien un joc mortal a Felip, e la Infanta que es concordava ab ells, fon forçat vingués a notícia de Tirant per ço com no partia jamés l'ull de Felip. Llevà's corrents de taula, e dix:

—Per mon Déu! Felip haurà fallit en sa honor, que deu haver feta alguna gran bajania.

E posà's al costat seu, davant la taula del Rei, e estigué mirant a cascuna part de la taula e véu les llesques del pa que Felip havia tallat e véu que lo Rei ni negú no havien tocat en lo pa e prestament presumí l'ocasió de les rialles. Tirant li llevà prestament les llesques, mès mà a la bossa e tragué dotze ducats en or e posà en cascuna llesca un ducat e féu-ho donar a dotze pobres. Com lo Rei e la Infanta veren lo que Tirant havia

fet, tots cessaren de riure. Dix lo Rei a Tirant quina significança tenia lo que havia fet.

—Senyor —dix Tirant—, com hauré complit lo que hi tinc a fer, ho diré a vostra altesa.

Tirant donà totes les llesques, cascuna ab son ducat, e la darrera s'acostà a la boca e dix-li una avemaria, e donà-la. Dix la Reina: —Molt me plauria saber aquest entramès.

Respòs Tirant en la següent forma.

CII. Com lo rei de Sicília féu un convit a Felip e a Tirant ans que partissen, e com Tirant reparà un gran defalt que Felip havia fet.

—Senyor, l'excel·lència vostra està admirada, e tots los altres, del que Felip ha fet principi e jo he feta la fi, faent-ne tots burla. E la causa d'açò, senyor, és, puix l'altaresa vostra ho desitja saber, que los crestianíssims senyors reis de França, per les moltes gràcies que obteses han de la immensa bondat de nostre senyor Déu, instituïren que tots los llurs fills, ans que rebessen l'orde de cavalleria, al dinar, ans que mengen, lo primer pa que els posen davant ne fan dotze llesques, en cascuna posen un real d'argent e donen-ho per amor de Déu en reverència dels dotze Apòstols; e com han rebut l'orde de cavalleria posen en cascuna llesca una peça d'or. E fins al dia de hui ho practiquen tots los qui ixen de la casa de França. E per açò, senyor, Felip ha tallat lo pa, e n'ha fetes dotze tallades, perquè cascun Apòstol haja la sua.

—Sí Déu me salve la vida —dix lo Rei—, aquesta caritat és la més bella que jo jamés oís dir. E jo, qui só rei coronat, no faç tanta caritat d'un mes.

La vianda fon venguda; la Infanta dix a Tirant que se n'anàs a dinar, e Felip, coneixent son gran defalt e la discreta reparació que Tirant feta li havia, en lo menjar tingué's esment, que no menjava sinó tant com la Infanta feia.

E com se foren llevats de taula, se pres a parlar la Infanta ab una donzella sua de qui ella molt fiava, e, ab una poca d'ira ab amor mesclada, féu principi a tal lamentació.

CIII. Lamentació que féu la filla del rei de Sicília après del convit.

—¿No és fort pena la mia, que aquest Titant és fet enemic de mon voler, que sola una hora jo no puc ab Felip parlar? Que si li fos fill o germà o natural senyor no el tendria tan a prop, que temps no tinc en dir-li raó neguna que ell no es pose en les nostres raons. Oh Tirant!, vés-te'n ab la tua nau e sies benaventurat en los altres regnes; sol me lleixa a Felip per repòs de la mia ànima e consolació de ma vida; car si no te'n vas, tostems viuré en pena, car ab la tua gran discreció repares les indiscrecions dels altres. Diges, Tirant, e per què tant m'enutges? Car si jamés has amat en algun temps, deuries pensar quant és gran repòs praticar de raons a soles ab aquella persona que hom ama; e jo fins ací jamés he sabut ni he sentit les passions d'amor: bé m'era plaent lo festejar i ésser amada, mas com pensava que eren vassalls e de la casa de mon pare, tant m'estimava ésser lloada com ésser amada. Mas ara, miserable de mi, que com vull dormir no puc, la nit és més llarga que no volria, res que menge no sent dolç ans me par amarg com a fel, les mies mans inútils me desdenyen que no em volen ajudar a lligar, la mia ànima no té prou temps per a pensar, sola desitge sempre estar, que negú res no em digués: isi açò és viure, no sé què es serà morir!

E ab tals e semblants paraules l'enamorada Infanta se lamentava, derrocant destil-lades llàgremes d'aquells ulls qui moltes flames de foc havien enceses en lo cor de Felip. E estant ab aquest trist continent la Infanta, per la sua cambra entrà lo Rei e son germà, lo duc de Messina, lo qual restava per visrei e lloctinent general de tot lo regne.

Com foren dins la cambra, lo Rei la véu estar ab la cara e gest molt adolorit e dix-li:

—Què és açò, la mia filla? Com estau així vós adolorida?

—E com, senyor, no tinc gran raó —dix la Infanta— que la senyoria vostra estiga per partir. Què faré jo desconsolada? Ab qui m'aconsolaré? En què pendrà repòs la mia ànima?

Girà's lo Rei devers son germà e dix-li:

—Duc, què us par de la humanitat com se sent? E la pròpia sang no es pot tornar aigua.

Lo Rei ab paraules de molta amor aconhortà a sa filla tant com pogué. E trameeren per la Reina que vengués, e tots quatre tingueren llur consell, e lo Rei féu principi a un tal parlar.

CIV. Com lo rei de Sicília comanà la muller e sa filla a son germà lo duc de Messina, e pregà'l que digués lo parer seu en lo matrimoni de Felip e de sa filla.

—Puix la bona sort mia ha ordenat e a la divina Providència plau que aquest sant viatge excusar no es pot, la mia ànima se'n va aconsolada, puix lo meu germà resta ací en lloc meu, qui és la mia pròpia ànima, al qual prec que us tinga per recomanades en tot lo que manareu e ordenareu, e aquest serà lo major plaer que fer-me porà. E més vos prec, Duc, que digau vostre parer en aquest matrimoni de Felip, puix Déu lo'ns ha ací aportat, e diu-nos la intenció vostra.

E donà fi a son parlar.

—Senyor —dix lo Duc—, puix a l'excel·lència vostra plau, e de la senyora Reina, que jo hi diga mon parer, só molt content; e que dic, com a les donzelles los parlen algun matrimoni de què elles se contenten, e tan prest no ve a conclusió segons l'apetit e llur voltuntat, resten molt agreujades. E puix l'altesa vostra va en aquesta santa perdonança, e Felip hi va també, só de parer que aquest matrimoni se deuria fer ab consentiment de son pare e de sa mare. E la senyoria vostra trameta per Tirant, e féu-li escriure lletres al rei de França d'aquest matrimoni si li

vindrà en plaer, perquè no façam de la concòrdia discòrdia e de la pau guerra; perquè no pogués dir que per son fill ésser molt jove e de poca edat l'haguessen enganat; car si era ma filla, més l'estimaria dar a un cavaller ab voluntat de los parents ans que dar-la a un rei contra voluntat del seu poble.

Lo Rei e la Reina tingueren per molt bo lo consell del Duc, e la Infanta de vergonya no hi gosà contradir, e d'altra part fon contenta que tan prestament no es fes per ço com volia haver major experiència de Felip, perquè no el tenia prou conegit, e concordà's ab la voluntat de tots.

Prestament trameteren per Tirant e recitaren-li llargament tot lo consell que havien tengut sobre lo matrimoni. E Tirant los lloà lo bon deliber que havien tengut. E restà lo càrrec a Tirant d'escriure. E escriví lletres al rei de França narrant-li llargament la forma de la concòrdia del matrimoni, si a ell era plasent. Lo Rei féu armar un bergantí per passar en la terra ferma, qui anà ab les lletres dret a Pumblí.

La nau de Tirant fon ben carregada de forment e d'altres vitualles. Com lo bergantí degué partir, lo Rei féu demostració que se n'anava ab lo bergantí, e tancà's dins una cambra que de negú no fos vist, e posaren fama que anava la via de Roma per parlar ab lo Papa. E en la nit, Tirant féu recollir lo Rei e Felip, e com tota la gent fon recollida, Tirant anà a pendre comiat de la Reina e de la Infanta e de tots los de la cort. E la Reina féu molta honor a Tirant e pregà'l que volgués tenir per recomanat al Rei perquè era home de delicada complexió:

—Senyora —dix Tirant—, no dubte la senyoria vostra que serà per mi així servit com si fos mon natural senyor.

E la Infanta lo hi recomanà molt, la qual restà ab molta dolor e pensament, e açò per causa del Rei son pare que se n'anava, e molt més per l'amor que tenia a Felip.

E en la primera guaita la nau féu vela e ixqueren del port ab molt bon temps e hagueren lo vent molt pròsper, que en quatre dies passaren lo golf de Venècia e foren en vista de Rodes, e anaren al castell de Sant Pere e aquí sorgiren per esperar vent

que fos un poc fortunat. E Tirant, a consell de dos mariners que de sa terra havia portats, qui amaven molt l'honor sua, com veren lo vent llarguer e bo, en la nit donaren vela, e de matí, apuntant l'alba, ells foren en vista de Rodes, molt prop.

Com les naus de genovesos veren aquella nau venir, pensaren que era una de dues que havien trameses per portar vitualles per al camp; e veien que venien de llevant e no podien pensar que neguna altra nau tingués atreviment de venir enmig de tantes naus com en lo port estaven. La nau s'acostà, e com fon prop d'elles carregà de tantes veles com podia portar; en açò conequeren los genovesos, e en lo gàlib de la nau, que no era de les sues, e posaren-se en orde del que pogueren. Emperò la nau los fon tan prop que neguna nau no pogué alçar vela, e aquesta a veles plenes passà per mig de totes les naus al llur despit; emperò ells foren ben servits de llances e de passadors e de molts colps de bombardes e de tot lo que en la mar s'usa. E Tirant manà al timoner e al nauixer que no voltassen la nau, sinó que donassen la proa en terra en dret de la ciutat en un arenal que hi ha pegat ab la muralla. E a veles plenes donaren allí.

Com los de la ciutat hagueren vist la nau donar la proa en terra, pensaren-se que fos de les dels genovesos que acordadament hagués dat en terra per pendre la ciutat. Tota la gent cuità en aquella part, e combatien-los molt bravament. E los de les naus los combatien d'altra part; que ells estaven en prou congoixa, fins a tant que un mariner anà prestament e pres una bandera de les de Tirant e alçà-la. Com los de la ciutat veren la bandera, detingueren-se, que no feren armes. Prestament feren saltar un home, qui els dix com aquella nau era de socors.

Com los de terra saberen que lo capità de la nau era francès e portava la nau carregada de forment per socórrer la ciutat, anaren-ho a dir al Mestre, lo qual, sabuda la bona nova, s'agenollà en terra e tots los qui ab ell eren e feren llaors e gràcies a la divina Providència com era estat en record d'ells,

que no els havia oblidats. Lo Mestre davallà del castell ab tots los cavallers. E los hòmens de la ciutat ab taleques entraven dins la nau per traure forment e posaven-lo en botigues.

Lo Mestre, com hagué haguda verdadera relació que era Tirant, tingué gran desig de veure'l, coneixent per experiència la molta virtut sua; e manà a dos cavallers de l'orde, dels majors que hi eren, que anassen a la nau e que pregassen a Tirant de part sua que volgués eixir en terra. Los cavallers pujaren en la nau e demanaren lo capità, e Tirant, així com aquell qui era pràtic e cortesà, los rebé ab molta honor. Los cavallers li digueren semblants paraules:

—Senyor capità, lo senyor Mestre és davallat del castell e és en la ciutat qui us espera e prega-us li façau gràcia d'eixir en terra. Per la virtuosa fama que de vós ha oïda mencionar, desitja molt la vostra vista.

—Cavallers senyors —dix Tirant—, direu a mon senyor lo Mestre que molt prest jo seré ab la senyoria sua; que ja fóra eixit a fer-li reverència, sinó que espere que haja fet alleujar la nau, perquè tinc dubte que ab lo gran càrrec que té no s'obra e que es perda lo forment. E sa mercè prenga càrrec de posar en segur lo forment que trauen. E vosaltres, cavallers, vos prec me façau dues gràcies. L'una és que per gentilea vullau pendre una poqueta col·lació ab mi; la segona que dos gentilshòmens meus se'n vagen en companyia vostra, perquè de necessitat tenen a parlar ab lo senyor Mestre ans que jo ixca en terra.

—Capità senyor —dix l'un cavaller—, dues coses nos demanau que no us poden ésser denegades. La primera és tan delitosa per a nosaltres que per a tots los dies de nostra vida vos restarem obligats.

E Tirant, que hi havia ben proveït en lo passat dia en fer coure moltes gallines e altres maneres de carns fiambres, e aquí els donà bé a menjar e a ells paregué ésser tornats de mort a vida. E Tirant hagué proveït ab lo seu majordom e ab los servidors seus que en la ciutat li hagueren una gran posada, e allí féu aparellar de menjar per al Mestre e a la religió perquè

sabia que ho havien molt mester. E per causa d'açò Tirant se detingué, que no volgué eixir en terra fins que lo dinar fos aparellat.

Com los cavallers se'n volgueren anar, Tirant pres dos gentilshòmens dels seus e dix-los que en secret parlassen ab lo Mestre, e que li diguessen com ell portava en la sua nau lo rei de Sicilia, e Felip, fill del rei de França, qui anaven a la santa perdonança de Jerusalem, si serien segurs en la sua terra. Com los gentilshòmens hagueren explicada l'ambaixada al Mestre, ab aquella honor e reverència que a ell se pertanyia, lo Mestre los dix semblants paraules:

—Gentilshòmens, digau al virtuós Tirant lo Blanc que jo só molt content de tenir secret tot lo que ell volrà, e que en la mia terra ell no deu demanar seguretat neguna, que jo vull que ell la tinga per sua, que los seus actes són estats de tanta virtut e singularitat, que ell nos ha guanyada tant la voluntat, que és senyor de les persones nostres e dels béns; e que en la mia terra jo el prec que ell mane e ordene així com si fos Mestre de Rodes, car tot lo que manarà serà complit sens contradicció neguna; e si vol lo ceptre de la justícia e les claus del castell e de la ciutat, de continent li seran lliurades.

Cobrada la resposta Tirant dels seus ambaixadors, ne féu relació al rei de Sicília, de la molta cortesia del Mestre. E lo Rei e Felip desfressats ixqueren en terra e anaren a la posada que els havien aparellada. E Tirant ixqué molt bé abillat e devisa's en aquesta forma, ço és, ab gipó de brocat carmesí e sobre lo gipó un jaseran de malla, e sobre lo jaseran un jaquet d'orfebreria, e ab moltes perles que hi havia brodades, ab espasa cenyida, i en la cama portava la garrotera, e al cap un bonet de grana ab un fermall de molt gran estima.

Entrant Tirant dins la ciutat trobà lo Mestre en una gran plaça. Tirant anava molt bé accompanyat de molts cavallers així de l'orde com dels seus. Les dones e les donzelles estaven per les finestres e per les portes e terrats per veure qui era aquell benaventurat cavaller qui de tan cruel fam los havia delliurats

e de penosa captivitat. Com Tirant fon davant lo Mestre féu-li honor de rei, ficà lo genoll e volgué-li besar la mà, emperò lo Mestre no ho consentí, e per bon espai estigueren altercant. Lo Mestre lo pres per lo braç, llevà'l de terra e besà'l en la boca ab molta amor afable. Aquí passaren moltes raons en presència de tots, recitant-li lo Mestre los grans combats que lo Soldà nit e dia los daven per terra e los genovesos per mar, e com estaven d' hora en hora per dar-se, per l'extrema fam que tenien, e no els era possible poder-se més sostenir, que tots los cavalls e altres animals s'havien menjats, fins als gats, que a meravella se'n trobàs u.

—Moltes dones prenyades se són afollades, e los petits infants se moren de fam. Aquesta és la major misèria que en lo món sia estada.

Acabant lo Mestre de recitar los passats mals, Tirant féu principi a un tal parlar.

CV. Com Tirant arribà en Rodes ab la nau e la socorregué.

—Les vostres justes pregàries, reverendíssim senyor, e les doloroses llàgremes de l'afligit poble, han mogut la immensa e divina bondat de nostre senyor Déu d'haver clemència e pietat de la senyoria vostra e d'aquesta pròspera e benaventurada religió, que no ha permès ni permetrà que sia destruïda per mans dels enemics de la santa fe catòlica. E alegre's la mercè vostra que, mitjançant lo divinal auxili, prestament tota aquesta morisma serà fora de tota l'illa. Mas per quant a la major necessitat deu hom primer acórrer, suplique a la senyoria vostra me façà gràcia que en la casa vostra vullau pendre de mi un petit dinar ab tots los que ací són.

—Cavaller virtuós —dix lo Mestre—, vós me pregau de cosa que és a mi tan accepta e delitosa que, atesa la gran necessitat, ab infinites gràcies l'accepte, car en tal punt estic que ab fatiga gran me poden eixir les paraules de la boca, e Déu me façà gràcia que us ho puga satisfer en tot bé e honor vostra.

E prestament enmig de la gran plaça Tirant féu posar moltes taules e féu seure lo Mestre ab son estat e tots los cavallers de la religió. E lo Mestre pregà a Tirant que es volgués seure prop d'ell, e ell s'excusà que li perdonàs la senyoria sua, que volia dar recapte a la gent. E pres un bastó de majordom e féu portar les viandes al Mestre e donà-li dos parells de pagos e molts capons e gallines de Sicília que havia portat, e après féu donar a tots los altres compliments de totes coses.

Com hagueren començat de menjar, Tirant manà tocar les trompetes e féu fer crida que tots aquells qui volguesssen menjar e no tinguressen taules prestes allí s'asseguessen en terra, que aquí los seria dat tot lo que haurien mester per a la humana vida. E molt prestament se foren assegudes entorn de la plaça, que era molt gran, moltes dones e donzelles d'honor e gran multitud de poble. E Tirant donà orde, que en poca hora tots tingueren què menjar; e d'altra part Tirant tramès moltes viandes als qui guardaven lo castell. E ab l'ajuda de Nostre Senyor, qui dóna compliment de la sua gràcia a tot lo món, e ab la bona diligència de Tirant, tots restaren contents. Com lo Mestre e tots foren dinats, la collació fon presta de molts confits per al Mestre e als cavallers.

Aprés Tirant féu traure de la nau moltes bótes de farina e féu-les posar enmig de la plaça e suplicà al Mestre fos de sa mercè dos cavallers de l'orde ab los regidors de la ciutat repartissen tota aquella farina entre la gent popular, com ell ne tingués més per fornir lo castell. E més, lo suplicà que fes posar en orde los molins perquè havia bon temps que no havien molt. E Tirant féu fer una crida que tots los qui volguesssen farina que vinguessen a la plaça. Com la farina fon repartida, féu repartir lo forment per cases segons los menjadors que tenien: al major daven sis cafissos, e així desminuint segons les cases fins a u. E per aquest orde mateix repartiren los olis e los llegums e les carns e de totes les altres coses de provesió.

No es poria recitar les llaors e benediccions que lo mansuet poble daven a Tirant; que les devotes pregàries que feien per ell eren suficients a posar-lo en paradís encara que jamés altre bé no hagués fet. Repartides totes les virtualles, e la gent que estava molt contenta, lo Mestre pregà a Tirant que l'aportàs a la posada del rei de Sicília e de Felip de França. Tirant fon molt content, e tramès-los avisar perquè els trobassen en orde.

Lo Mestre e Tirant entraren per la cambra e lo Rei e lo Mestre s'abraçaren e feren-se molta d'honor. E aprés lo Mestre abraçà a Felip. E lo Mestre los pregà que mudassen de posada, que venguessen a posar al castell. E lo Rei jamés se volgué mudar d'allí, dient que ell estava molt bé aposentat.

—Senyor —dix Tirant—, vespre es fa, pujau-vos-ne en vostra fortalea e demà entendrem en la guerra e en delliurar la ciutat e l'illa d'aquesta morisma.

Lo Mestre pres comiat del Rei e de Felip, e Tirant l'acompanyà fins prop del castell. Com fon nit escura, lo castell e la ciutat estava ab molt gran lluminària e gran alegries de tocar trompetes, tabals e d'altres maneres d'instruments; e les lluminàries eren tan grans que de la Turquia les veien. La fama anà per tota la terra com lo Soldà havia pres lo gran Mestre de Rodes ab tota la religió e lo castell e la ciutat per les grans lluminàries que havien vistes.

Aquella nit Tirant ab los seus féu guitar envers lo port. Les naus dels genovesos estaven molt prop de terra, en especial la nau del capità, que n'estava més prop que totes les altres. E quasi envers la mitja nit un mariner s'acostà a Tirant e dix-li:

—Senyor, ¿què daria la mercè vostra al qui en nom vostre cremàs aquesta nau, en la nit que ve, qui més prop de terra està, que es diu que és del capità dels genovesos?

—Si tu tal cosa fas —dix Tirant—, jo de bon grat te daré tres mília ducats d'or.

—Senyor —dix lo mariner—, si la mercè vostra me promet a fe de cavaller de dar-los-me, jo hi posaré tot mon saber; e si no ho faç m'obligue d'ésser catiu vostre.

—Amic —dix Tirant—, jo no vull que tu poses penyores negunes ni t'obligues a neguna cosa, car la infàmia e vergonya que en reportaràs si no fas lo que m'has dit te serà prou punició e pena. E de mi jo et promet, per l'orde que he rebut de cavalleria, que si tu demà entre tot lo dia e la nit tu la cremes, jo et daré tot lo que t'he promès e molt més avant.

Lo mariner restà molt content, perquè ell ho tenia per cert per la gran destrea que tenia en la mar e en la terra. Al matí ell donà orde en totes les coses que havia necessàries.

Com lo Mestre hagué oïda missa, vingué a veure al Rei e a Felip e a Tirant, e parlaren molt sobre la guerra e deliberaren moltes coses en útil de la ciutat, les quals deixe de recitar per no tenir prolixitat. Un cavaller de l'orde, molt antic, qui era vengut ab lo Mestre, dix les següents paraules:

—A mi par, senyors, que puix la senyoria vostra ha molt ben proveït, que la ciutat estarà ben fornida per alguns dies, que mon senyor lo Mestre fes un present al gran Soldà de moltes e diverses maneres de vitualles per fer-li perdre l'esperança que té de pendre'ns per fam. E ara que saben que aquesta nau és venguda e a pesar llur és entrada, coneguen que estam molt ben proveïts de totes coses, e per voler-los fer més plaer los ne volem fer part.

Per tots los magnànims senyors fon lloat e aprovat lo consell de l'ancià cavaller, e de continent ordenaren que li fossen tramesos quatre-cents pans calents així com eixiren del forn, vi e confits de mel e de sucre, tres parells de pagos, gallines e capons, mel, oli e de totes les coses que havien portades.

Com lo Soldà véu tal present dix als seus:

—Cremat sia tal present e lo traïdor qui el tramet. Aço serà causa de fer-me perdre ma honor e tot l'estat que tinc.

Emperò ell lo rebé ab cara afable e féu gràcies al Mestre del que tramès li havia. Com cobraren la resposta era ja hora de dinar, e lo Mestre que prenia son comiat del Rei e dels altres. Dix lo Rei:

—Senyor Mestre, vós fos convidat ahir del meu singular amic Tirant, per què us prec vós dineu hui ab mi, convit de camp, segons hòmens qui no estan en llibertat de poder haver les coses pertanyents a tal senyor com vós.

Lo Mestre fon content d'acceptar lo convit e aturà's a dinar, e entre ells passaren moltes cortesies e dinaren-se ab molt gran plaer, e tots los qui ab lo Mestre eren venguts menjaren en la gran sala perquè no volien que vessen lo Rei. Com foren dinats, Tirant dix a Felip que convidàs lo Mestre per a l'endemà, e lo Mestre ho acceptà de bon grat.

Lo Mestre e Tirant de la posada partiren anant regoneixent la ciutat perquè Tirant volgué veure e saber per on escaramussaven ab los moros. E com ho hagué tot vist paregué-li prou bon lloc per entrar e eixir.

Com lo Mestre véu que era hora, partí's de Tirant e recollí's al castell, e Tirant tornà a la posada del Rei. E après que hagueren sopat posaren-se en orde per anar a fer la guaita e per veure lo mariner si faria lo que havia dit.

Com fon quasi la mitja nit, e feia molt gran escuredat, lo mariner tingué ses coses prestes per cremar la nau del capità e féu-ho en semblat forma.

CVI. Com Tirant féu cremar la nau del capità dels genovesos, qui fon causa que tots los moros se n'anaren de l'illa.

L'avisat mariner hagué fermat un argue en terra vora mar molt fort; après hagué una molt grossa gúmena e posà-la dins una barca ab dos hòmens que vogaven, e ab ell foren tres, e pres una corda tan grossa com lo dit, de cà nem, molt llarga. Com foren prop la nau, que sentien parlar los qui feien la guaita al castell de popa, féu detenir la barca e despullà's tot nuu e cenyí's una corda, e posà's en la cinta un petit coltell ben esmolat, per ço que si havia a tallar alguna corda que ho pogués fer, e posà'l-se de part de tras que al nadar no l'enutjàs; e en la baïna del coltell lligà lo cap de la corda. Manà als qui

restaven en la barca que tostems li donassen corda. Com ho hagué tot ordenat llançà's en l'aigua e nadant anà prop de la nau, que sentia molt bé parlar los que guaitaven. Llavors mès lo cap davall l'aigua perquè no fos vist e aplegà a la nau on està lo timó e aquí s'aturà un poc perquè no temia que de negú pogués ésser vist. E més baix del timó en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro per ço com volen mostrar carena o volen espalmar, o com corren gran fortuna e es trenquen les agulles del timó, lliguen lo timó en aquelles anelles, les quals van totes avall l'aigua. E lo mariner passà la corda per l'anella e pres lo cap de la corda e tornà'l-se a lligar, e posà's davall l'aigua e tornà a la barca; e pres lo cap de la corda e lligà'l al cap de la gúmena e va-la molt bé enseuar e portà-se'n un gran tros de sèu per enseuar l'anella per ço que passàs millor e no fes tanta remor. E deixà manat que, com haguessen cobrat lo cap de la gúmena, que prenguessen un fus de ferre e que el passassen per mig de la gúmena per ço com aplegàs a l'anella e no pogués passar, que ell hagués notícia que ells havien cobrat lo cap de la gúmena. E tornà's a llançar en l'aigua e tornà a la nau. E enseuà molt bé l'anella, e los de la barca tiraren la corda prima fins a tant que cobraren lo cap de la gúmena. Lo fus fon posat de ferro en la gúmena; com fon a l'anella no podia passar, conegué l'avisat mariner que lo cap de la gúmena era en la barca. Com li paregué hora anà-se'n. Ixqué en terra e lligà l'un cap de la gúmena en l'argue, e l'altre lligaren a una barca gran, a manera de balener, que ja la tenia plena de llenya e de tea, ruixat tot ab oli perquè cremàs bé. Posaren-hi foc e lleixaren-lo bé encendre e posaren-se cent hòmens a l'argue e començaren molt fort a vogir. E ab la força de l'argue fon fet tan prest que escassament fon partit lo balener que fon pegat al costat e la nau, e ab les grans flames de foc que portava prestament se pres lo foc en la nau ab tan gran fúria que res en lo món no bastara apagar-lo, sinó que los de la nau no pensaren altra cosa sinó de fugir ab les barques; altres se llançaven en la mar per passar en les altres naus, per bé que no pogueren excusar que molts n'hi moriren cremats

per no haver temps de poder eixir, e a molts que lo foc aconseguí dormint.

Los qui feien la guaita alt en lo castell anaren prestament a dir al Mestre com gran foc havia en les naus del genovesos. Lo Mestre se llevà e pujà alt en una torre; com véu lo gran foc dix:

—Per mon Déu, jo pens que açò haurà fet Tirant, car ell me dix anit que volia assajar si poria fer una poca de lluminària entre les naus dels genovesos.

Com fon de dia Tirant pres tres mília ducats e donàls al mariner, e una roba de seda forrada de marts e un gipó de brocat. Lo mariner li'n féu infinites gràcies e restà molt content.

Com lo Soldà véu la nau cremada, dix:

—¿Quins hòmens del diable són aquests que no temen los perills de la mort, que a veles plenes són entrats per mig de tantes naus que hi havia en lo port, e han socorregut la ciutat? E puix han començat a cremar la nau del capità, sí es faran totes les altres, car no poden saber los mariners com pot ésser estat açò. Cosa de gran admiració és que negú no ho puga saber.

Com la nau se cremava, la gúmena ab què tenia lligat lo balener cremà's, e ab l'argue cobraren lo cap. I ells no podien pensar lo balener com era vengut així dretament en aquella nau més que en nenguna de les altres. Aprés lo Soldà tramès per tots los capitans així de la mar com de la terra. E recitàls tot aquest fet, e del present que lo Mestre li havia fet per mostrar com la ciutat estava molt ben proveïda de totes coses e més encara com eren en l'entrada de l'hivern que los freds e les pluges los començaven d'enutjar; per què deliberava de llevar lo camp e tornar-se'n, mas que altre any ell hi tornaria.

E prestament manà sonar les trompetes e anafils del camp, e les naus donassen vela e anassen al cap de l'illa, que ell seria allí per recollir ab tota la sua gent. E així fon fet.

Com lo camp fon llevat, tota la morisma se n'anava molt cuitada ab gran desorde per dubte que tenien que no ixquessen los de la ciutat. La pressa era tanta entre los moros per anar-se'n que un ginet se soltà e corregué molt per lo camp que no el pogueren pendre, que tirà devers la ciutat e no el gosaren seguir perquè estava molt delitos ab lo folgar e no es lleixava pendre.

Com Tirant véu que los moros llevaven lo camp armà's ab tota la sua gent e ixqué fora de la ciutat e aplegaren fins a on era lo camp e posaren foc a les barraques per ço que si tornassen haguessen son treball de tornar-les a refer. E estant així, lo ginet s'acostà allí on ells eren e prengueren-lo. Tirant fon molt content com havien pres lo ginet.

E aquella nit tots los moros s'atendaren prop d'una ribera d'aigua. Per lo matí Tirant oí missa e posà en punt lo ginet ab sella de la guisa, e pres una ballesta d'aquelles que es paren a cavall ab una gafa, e moltes sagetes ab herba e posà-les en la corretja; e pres una llança curta en la mà, e tot sol ixqué de la ciutat e anà per mirar los moros si eren partits d'allí on havien alleujat aquella nit, e pujà en un mont e véu que tots los moros se n'anaven de pressa la via de la mar. E mirà a totes parts e véu venir per lo camí on los moros anaven, gran tros atrás, una atzembla carregada ab dihuit moros qui l'acompanyaven; e eren-se aturats atrás per ço com era caiguda en un fang.

Com Tirant lo véu tan lluny dels altres, e que los primers no els podien veure per causa d'una poca muntanya que enmig los estava, fermà d'esperons e féu la llur via e conegué que eren moros e véu que negú d'ells no portava ballesta sinó que tots portaven llances e espases.

—No pot ésser menys —dix Tirant— que jo no en mate algú d'aquests perros de moros.

E ficà la llança que portava en terra, pres la ballesta e posà-hi una sageta ab herba e acostà's tant als moros que els podia bé tirar. E tirà a un moro e ferí'l en lo costat, que no anà trenta passos que en terra caigué mort. Tirant fermà dels esperons,

llunyà's un poc e tornà a parar la ballesta, posà-hi una altra sageta en tornà devers ells e tirà a un altre moro e morí prestament. Tots los moros se remeteren a ell. Ferí dels esperons e no el podien aconseguir. Per aquest orde mès per terra huit moros, entre morts e mal nafrats; los altres no curaven sinó de cuitar camí. E si Tirant hagués tengudes tantes sagetes, per aquell orde tots los haguera morts encara que fossen estats cent. Acostà's als qui eren restats e dix-los que es donassen a presó. E ells deliberaren que més los valia ésser catius que no morir, puix veien que no tenien defensió ni esperaven socors.

Fet llur acord, digueren que eren contents de donar-se. Dix Tirant:

—Deixau totes les armes aquí.

Com les hagueren deixades, féu-los tornar atrás e llunyar de les armes bon tros, e ell posà's enmig dels moros e de les armes; e féu pendre una corda e dix a l'u d'aquells que lligàs a tots los altres les mans detrás e alt en los braons:

—E si tu els lligues bé, que negú no es puga soltar, jo et promet de fer-te franc e posar-te en segur lla on és lo Soldà ab tota la sua gent.

Lo moro per haver llibertat lligàls molt bé. E prengueren l'atzembla, que era carregada de moneda e de joies de molta vàlua, e tiraren la via de la ciutat.

Tirant entrà ab la sua presa per la ciutat e trobà lo Mestre en la plaça ab molts cavallers de l'orde qui l'estaven esperant per a dinar. Com lo Mestre lo véu venir tot sol ab deu prisoners, estigué lo més admirat home del món, e tots los altres, de les grans cavalleries que Tirant feia.

Aprés que foren dinats, Tirant féu armar un bergantí e tramès-lo per veure lo Soldà e la sua gent si es recollien ne en quin punt estaven. Aprés que lo bergantí fon partit, donà al moro una roba de seda e féu-lo passar en la Turquia per la promesa que li havia feta. Molts hòmens de la ciutat anaren on era estada la brega e trobaren encara alguns moros vius e

feren-los morir e prengueren-los les armes que trobaren e tornaren-se'n a la ciutat.

Lo dia mateix tornà lo bergantí que era partit e dix que el Soldà s'era ja recollit, e tots los cavalls eren dins les naus. Tirant suplicà al Mestre que li donàs dos o tres guies que sabessent bé la terra, com ell volia aquella nit anar a visitar los moros. Molta gent li desconsellà que no anàs a empresa d'altri, emperò ell s'apoderà d'anar-hi e pres cinc-cents hòmens, e tota la nit caminaren e posaren-se en una muntanya sens que per negú no foren vists. E d'aquella muntanya miraven molt bé la pressa que los moros tenien de recollir-se. Com Tirant véu que ja no hi havia sinó estima de mil hòmens poc més o menys, Tirant ixqué de la muntanya e ferí enmig dels moros tan bravament que en feren una gran destrossa. Com lo Soldà véu fer la destrucció dels moros estava molt desesperat; tramès les barques perquè es poguessen recollir, mas pocs ne cobraren, que la major part foren morts o ofegats per recollir-se.

Veent açò lo Soldà féu dar vela e tornà-se'n en sa terra. Com fon aplegat, los grans senyors qui restats eren foren molt ben informats de la causa de la sua venguda. Ajustaren-se tots e anaren-lo a veure. E un gran alcadi parlà per tots e féu principi a paraules de semblant estil.

CVII. A. Com fon mort lo Soldà per sos vassalls a mort vituperosa.

—iOh tu, enganador de nostre sant profeta Mafomet, destruïdor dels nostres tresors, malmetedor de la noble gent pagana, fornecedor de mals, amador de covardies, vanagloriós entre la gent no entesa, fugidor de batalles, esquinçador del bé públic! Ab peu esquerre has fetes totes les tues vils obres en dan e deshonor de tots nosaltres; ab la mà negra e crua, ab la falsa llengua que li ha feta companyia, sens consell de bons consellers est partit d'aquella noble illa de Rodes. Per una sola nau s'és esmaiat lo teu flac ànimo. iOh cavaller de poc esforç! Ab la cara girada al revés has senyorejats dotze reis coronats

los quals tostems són estats a tu obedients. Est-te concordat ab la mala intenció del teus pròximos parents e fictes crestians, los genovesos, qui pietat ne amor no han a negú, com no sien moros ni crestians, com tu sies nat dins aquella mala ribera e costa de Gènova; e per ço los teus reprovats mals te condemnen que muires com a home celerat, de mort vituperosa.

E prestament fon pres, e posaren-lo en la casa dels lleons, on morí ab gran desaventura. Aprés feren elecció d'un altre Soldà. E aquell per mostrar-se amador del bé públic ordenà que ab aquelles naus dels genovesos fessen gran armada de tota aquella gent qui de Rodes era venguda, e altra més, e que passassen en la Grècia; e així fon fet. E fon-hi convidat lo Gran Turc, qui fon content de passar-hi ab molta gent d'armes de peu e de cavall en gran nombre. E junts los dos exèrcits foren en nombre de cent desset milia moros. E portaven dues banderes. L'una era tota vermella, on havia pintat lo càlzer e l'hòstia, per ço com genovesos e venecians posaren penyora lo càlzer e l'hòstia consagrada, e per ço en les sues banderes porten aquella devisa pintada. L'altra bandera era de terçanell verd ab lletres d'or qui deien: *Venjadors d'aquella sang d'aquell benaventurat cavaller don Hèctor lo troià.*

E de la primera entrada que feren en la Grècia prengueren moltes viles e castells e setze milia infants petits, e tots los trameteren en la Turquia e en la terra del Soldà per fer-los nodrir en la secta mafomètica. E moltes dones e donzelles jutjaren a captivitat perpètua.

E l'illa de Rodes fon delliurada de poder dels infels.

Com los de Xipre saberen que l'estol del Soldà se n'era partit en la ciutat de Famagosta, carregaren prestament moltes naus de forment, de bous e de moltons e d'altres vitualles, e portaren-ho tot en Rodes per la gran fam que sabien que sostenien. E de moltes altres parts n'hi portaren. E en poc temps la ciutat e l'illa fon en tan gran abundància que tots los

antics deien que jamés havien vist ne oït a llurs predecessors una tan gran abundància ésser estada en l'illa de Rodes.

A pocs dies que lo Soldà fon partit, aplegaren dues galeres de venecians, carregades de forment, qui portaven pelegrins que anaven a la casa santa de Jerusalem. Com Tirant ho sabé ho anà a dir al Rei e a Felip; e d'aquesta nova foren molt alegres. Lo Rei dix al Mestre:

—Senyor, puix a la divina Bondat és estat plasent que aquestes galeres són vengudes ací, nosaltres volem partir per complir lo nostre sant viatge ab vostra bona llicència.

Dix lo Mestre:

—Senyors, molta glòria seria per a mi que les senyories de vosaltres volgesssen ací aturar car poríeu manar e ordenar així com en casa vostra pròpia. E l'anar e lo restar està tot en vostra mà, que jo no tinc a fer sinó lo que les senyories vostres me volran manar, car jo us desitge a tots molt servir.

E lo Rei lo hi regracià molt. Lo Mestre ajustà los cavallers de l'orde a capítol e dix-los com Tirant li havia demanada llicència que se'n volia partir, per què a ell paria molta raó que fos pagat del forment e la nau que perduda havia per socórrer-los. E tots los cavallers li digueren que sa senyoria hi havia bé pensat, e que fos tan amplament satisfet com ell sabés demanar e molt més encara. E ordenaren que a l'endemà, enmig de la gran plaça, en presència de tots li fes l'oferta.

L'endemà de matí lo Mestre féu tancar tots los portals de la ciutat perquè negú no pogués eixir defora perquè es trobassen en lo parlament d'ell e de Tirant, e féu traure tot lo tresor de l'orde enmig de la plaça; e pregà lo Mestre al rei de Sicília que hi fos perquè ves lo tresor, e lo Rei e Felip hi foren. Com tots eren ajustats, lo Mestre féu principi a un tal parlar.

CVII. B. L'oferta que féu lo Meste de Rodes a Tirant de pagar-li la nau.

—iSola esperança de la ciutat atribulada, succeïdor de la sang antiga molt generosa, oh tu Tirant lo Blanc!: sobre los nobles corona e ceptre real portar deuries e senyorejar l'Imperi Romà, car per les tues virtuoses obres e singulars actes de cavalleria a tu pertany e a altri no. Tu has posada en llibertat la nostra casa de Jerusalem ab lo temple de Salamó. Tu est estat consolació e vera salut de tots nosaltres, car gran temps havem estat ab molta fam e set e altres dolors e misèries que per nostres pecats comportades havem, e per tu sol havem obtesa via de salvació e llibertat, car tota la nostra esperança era ja perduda, que si tu no fosses vengut en aquell beneït dia, fóra desolada la nostra ciutat e tota la Religió. Doncs, ¿a qui deu ésser dada la triümpfal glòria sinó a tu, qui est lo millor dels cavallers? E nosaltres restam molt obligats a la molta noblea tua, car totes aquestes gents que veus ací, foren en carrera de perdició, que perduda la ciutat e la fortalea, fóra percut lo poble, los béns e riqueses d'aquells, e los cossos subjugats a perpetual captivitat. ¡Beneita sia l'hora que tu vinguist a socórrer los famejants e els aconsolist ab vera dolçor d'abundoses viandes, car altra esperança no en restava sinó morir per la fe de Jesucrist! ¡Oh dolor e pena inestimable en les persones nostres posades en perpetual cativeri! ¿A qui darem doncs lo premi de nostra pròspera lliberació? ¿Qui serà nostre protector e segura defensa, si altra vegada los malignes e inics infels ací tornen, com los perills sien molts e les amargues dolors que passades havem, perquè d'ansiosa temor tremolen los nostres ossos, e les entrames dins nosaltres no es poden assegurar? No fon jamés major misèria, ni passaren los gloriosos sants màrtirs major pena en comparació de la nostra, per ço com la mort és comuna a tots e prest és passada, qui dóna fi a tots los mals. Per què, cavaller virtuós, suplicam a la tua noblea, jo e tota la Religió, que et plàcia estendre la tua generosa e victoriosa mà sobre lo nostre tresor, e que prengues d'aquell a tota la tua voluntat, encara que no sia suficient

premi dels teus singulars actes, car la tua molta virtut no poria fer res que en desgrat nos vingués, car no sabem ni tenim ab què te pugam premiar de l'honor e pietat misericorde que de nosaltres aflegits has haguda, pensant en lo gran perill que has mesa la tua benigna e pròspera persona, ab ànim gran i esforçat de cavaller has exercides les armes, e no t'est mostrat gens ésser cavaller pereós, perquè bé et podies excusar a les batalles e combats de la mar e de la terra. E per ço se diu que aquell és dit cavaller qui fa cavalleries; aquell és dit gentilhom qui fa gentilees; aquell és noble qui fa nobleses. Doncs, Tirant, senyor, d'aquesta Comunitat rep ab la tua mà plena de cavalleria del nostre tresor; e com més ne pendràs més glòria serà per a nosaltres.

E donà fi a son parlar. No tardà Tirant fer resposta en estil de semblants paraules.

CVIII. La resposta que Tirant féu al Mestre de Rodes. Aprés partí de Rodes e anà al sant Sepulcre en companyia del rei de Sicília e de Felip.

—Començ-me a recordar com venc en lo món aquell profeta e sant gloriós, Joan Baptista, per denunciar l'adveniment del nostre redemptor Déu Jesús. Així, per permissió divina jo só vengut ací ab ferma fe e ab deliberada pensa, per a socórrer e subvenir a la reverend senyoria vostra e a tota la Religió, e açò per causa d'una lletra que viu en mans d'aquell pròsper e crestianíssim rei de França, la qual per la reverència vostra li era estada tramesa. E faç infinides gràcies a la Majestat divina, com m'ha feta tan gran honor e misericòrdia que m'ha fet aplegar ací, ab bon salvament, en lo temps de la major necessitat, e per haver jo obtesa tanta glòria en aquest món que per mitjà meu aquesta santa Religió sia estada delliurada. L'honor que me'n resta és suficient premi dels treballs e despesa, e lo mèrit espere haver de nostre senyor Déu en l'altre món. Per què a honor, llaor e glòria del nostre mestre e senyor

Déu Jesús e d'aquest sant gloriós Joan Baptista, protector e defenedor d'aquesta illa, sots invocació del qual aquesta santa Religió està fundada, done de bon grat tots mos drets del que jo tenia d'haver a la santa Religió vostra, e no vull altra satisfacció de vosaltres sinó que cascun dia me façau celebrar una missa cantada de rèquiem per la mia ànima. E més vos deman en gràcia que tot lo poble sia quiti de tot lo que els és estat repartit, així del forment e farina com de les altres mínimes coses, que res no paguen; e d'açò, senyor, suplic a vostra senyoria que així es faça.

—Tirant, senyor —dix lo Mestre—, tot lo que la vostra gran gentilesa diu no es pot fer, sinó que ab la vostra mà plena de caritat haveu a pendre tot lo que us pertany, car si en algun temps los moros tornaven, e la fama anàs per lo món dient com vós per vostra virtut éreu ací vengut per donar-nos socors, e havíeu perduda la nau, e fornida de vitualles molt bé la ciutat, e que fósseu estat mal contentat, en semblant necessitat no trobaríem qui socórrer nos volgués; per què us suplic, e us demane de gràcia que prengau tot lo que volreu del nostre tresor.

—Digau-me, senyor molt reverent —dix Tirant—, ¿qui pot a mi impedir si jo vull donar tots mos béns per amor de Déu? E no pense la senyoria vostra que jo sia tal que haja anar per lo món clamant-me de la vostra Religió, car més estime l'honor e lo premi de Nostre Senyor que tot lo tresor del món; e no em tingau per tal que jo volgués dir cosa qui no fos vera. E per ço que la senyoria vostra sia contenta, e tots los que ací són ho puguen veure, e fer verdader testimoni que só content de tot lo que ací he portat, en presència de tots pose les dues mans sobre lo tresor.

E manà als trompetes que fessen crida com ell se tenia per content de la mercè del senyor Mestre e de tota sa Religió, e dava de bon grat al poble lo forment e la farina e totes les altres coses que preses havien, que volia que negú no pagàs res.

Moltes foren les llaors e benediccions que lo poble cascun dia daven a Tirant. Com la crida fon feta, Tirant suplicà al Mestre que anassen a dinar. E venint la nit, lo Rei, Felip e Tirant prengueren comiat del Mestre e recolliren-se en les galeres dels venecians ab molt poca gent que se'n portaren, que tota l'altra deixaren en Rodes. E Diafebus, parent de Tirant, no volgué restar; ne Tenebrós, per servir a Felip.

E corregueren fortuna vàlida tres dies e tres nits. Après hagueren lo temps tan pròsper que en pocs dies arribaren al port de Jafa; e partint d'allí, que lo temps fon abonançat, ab la mar tranquil·la arribaren en Barut ab bon salvament. Aquí ixqueren tots los pelegrins e prengueren bones guies, de deu en deu una guia; junts que foren en Jerusalem, aturaren aquí catorze dies per visitar tots los santuaris. E partint de Jerusalem anaren en Alexandria on trobaren allí les galeres e moltes naus de crestians.

Anant un dia lo Rei e Tirant per la ciutat trobaren un catiu crestià qui estava fortment plorant. Com Tirant li véu fer tan trist e adolorit comport dix-li:

—Amic, jo et prec que em vulles dir per què et dols tant. Car la pietat que tinc de tu, si en res te puc ajudar ho faré de molt bona voluntat.

—No em fretura despendre paraules —dix lo catiu—; com vos ho hauré dit, consell ni ajuda en vós ni en altre no trobaré, que tal és la mia fortuna: vint-e-dos anys ha que só catiu per la mia mala sort, desitjant més la mort que la vida; perquè no vull renegar a mon Déu e a mon creador só fart de bastonades e freturós de viandes.

Dix Tirant:

—Per bonea te vull pregar me vulles dir e mostrar aqueix tan cruel qui et té catiu.

—Aquí el trobareu en aqueixa casa —dix lo catiu—, qui ab vergues de dolor està en la mà per llevar-me de l'esquena lo cuiro.

Tirant suplicà ab veu baixa al Rei lo deixàs entrar dins la casa d'aquell moro, e lo Rei fon molt content. E Tirant dix al moro com aquell seu catiu era son parent, si lo hi volia vendre o donar a rescat. Lo moro dix que sí; accordaren-se que li donàs cinquanta-cinc ducats d'or, e Tirant lo pagà de continent e pregà al moro que si sabés si hi havia altres moros que tinguessen altres catius crestians que ell los compraria. E fon sabut per tota la ciutat d'Alexandria. E cascú que tenia catius los portaven a l'alfondec on posava Tirant. E dins dos dies Tirant remé quatre-cents setanta-tres catius; e si més n'hagués trobats més n'haguera quitats. Tota la sua veixella d'or e d'argent, e totes les joies que portava vené per quitar los dits catius e féu-los recollir en les galeres e en les naus e portar en Rodes.

Com lo virtuós Mestre sabé que lo Rei e Tirant venien, féu fer dins lo port un gran pont de fusta que plegava de terra fins a les galeres, tot cobert de peces de seda. Lo rei de Sicília en aquella hora se manifestà a tots. E lo Mestre entrà en la galera e féu eixir en terra al Rei, a Felip e a Tirant e portà'ls a posar alt en lo castell e dix-los:

—Senyors, en lo temps de la necessitat me donàs a menjar, ara en lo temps de la prosperitat menjareu ab mi si us plaurà.

E ells foren molt contents.

De continent que Tirant fon en Rodes féu haver moltes peces de drap e féu vestir a tots los catius de mantos, robes, gipons, calces, sabates e camises. E féu-los llevar les camises grogues que ells portaven e tramès-les en Bretanya per ço que com fos mort fossen posades en la sua capella ab los quatre escuts dels quatre cavallers que vençuts havia. Com lo Mestre sabé lo que Tirant havia fet, dix al Rei e a Felip e a tots los qui allí eren:

—Per ma fe jo crec, si Tirant viu molt temps, ell basta a senyorejar tot lo món. Ell és liberal, ardit e savi, ginyós més que tot altre. Dic-vos per cert que si Nostre Senyor m'hagués dotat d'algun imperi o regne e tingués filla, jo la daria més

prest e de millor voluntat a Tirant que a negun príncep de la crestiandat.

Lo Rei advertí molt bé en les prudents paraules del Mestre e tostems aprés tingué deliber, com fos en Sicília, de dar sa filla a Tirant.

Acabades que foren les robes dels catius e les galeres volien partir, Tirant ajustà tots los catius e convidà'ls tots a dinar. Aprés que foren dinats Tirant féu principi a tal parlar.

CIX. Com Tirant posà en llibertat tots los catius que havia comprats en Alexandria, e com tornaren en Sicília e estrengueren lo matrimoni de Felip ab la filla del rei de Sicília.

—Amics meus i en voluntat com a germans: no ha molts dies passats que tots vosaltres éreu detenguts en poder d'infels e ab forts cadenes apresonats. Ara, per gràcia de la divina Majestat e ab treball meu, sou venguts en terra de promissió frances e lliberts de tota captivitat e submissió, per què de present jo us done franca llibertat a tots d'anar o de restar. E tots aquells qui en ma companyia volran venir, jo en seré molt content. Los qui volran restar en aquesta ciutat ho poran bé fer, e los qui en altres parts volran anar diguen-m'ho e jo d'los he diners per a la despesa.

Com los catius oïren dir semblants paraules al virtuós Tirant foren molt aconsolats e posats en inestimable alegria e llançaren-se tots als seus peus per besar-los-hi e aprés les mans. E Tirant no ho volgué jamés consentir. E donà'ls tant de sos béns a cascú que tots se tingueren per més de contents.

Com les galeres foren en punt de partir, lo Rei, Felip e Tirant prengueren comiat del reverend Mestre e de tota la Religió, e les galeres ben proveïdes del que havien mester. E al comiat lo Mestre tornà a sol·licitar al virtuós Tirant si volia ésser pagat de la nau e del forment. E Tirant ab molta gentilea s'excusà que no volia pendre res.

Com foren dins les galeres donaren vela, e hagueren lo temps tan pròsper e favorable que en breus dies arribaren al cap de l'illa de Sicília. L'alegria que los sicilians feren fon molt gran per la venguda de son natural senyor, e los de la terra trameteren un correu a la Reina de la venguda del Rei. Lo Rei demanà de l'estat de la Reina e de la disposició de sa filla e de sos fills, e del Duc son germà. Fon-li respot de la prosperitat en què estaven e com lo rei de França havia tramès quaranta cavallers per ambaixadors seus qui venien molt bé abillats e molt bella companyia de gentilshòmens.

Molt fon plasent a Tirant la venguda dels ambaixadors, més que no fon al Rei pensant e havent record de les paraules del Mestre de Rodes. Ell reposaren allí per alguns dies perquè venien molt enutjats de la mar. Aprés que es foren reposats, lo Rei ab tota la companyia partí e feren la via de Palerm on la Reina estava.

E lo dia que devia entrar, ixqué primer lo Duc son germà ab molta bona gent accompanyat. Aprés ixqueren tots los menestrals molt ben vestits e abillats, aprés ixqué l'Arquebisbe ab tot lo clero, aprés ixqué la Reina accompanyada de totes les dones d'honor de la ciutat; aprés per un poc espai ixqué la infanta Ricomana ab totes les donzelles sues e de la ciutat molt ben abillades que era cosa de molt gran delit de veure-les, aprés ixqueren los quaranta ambaixadors del rei de França vestits ab robes de vellut carmesí, llargues fins als peus, ab grosses cadenes d'or que portaven, tots devisats en una manera.

Com lo Rei se fon vist ab la Reina, e sa filla li hagué feta reverència, Felip e Tirant feren reverència a la Reina, e Felip pres per lo braç a la Infanta, e així anaren fins al palau. E ans que aplegassen, los quaranta ambaixadors vengueren a fer reverència a Felip ans que no al Rei, e Tirant dix a Felip:

—Senyor, manau als ambaixadors que vagen primer a fer reverència al Rei ans que parlen ab vós.

E Felip hi tramès, e los ambaixadors li trameteren a dir que ells tenien manament de llur senyor lo rei de França, pare seu, que aprés que haguessen feta reverència a ell, que anassen al Rei e li donassen les lletres que portaven. E Felip los tramès altra vegada a dir que en tot cas del món ell los pregava e manava que anassen al Rei ans que parlassen ab ell.

—Puix a Felip plau —diguerten los ambaixadors—, nosaltres farem lo que ell nos mana. E per aquesta causa nos érem posats los més darrers de tots perquè poguéssem dar primer l'honor e obediència a Felip que al Rei.

Com lo Rei fon aplegat al palau ab tota la gent, los ambaixadors del rei de França li anaren a fer reverència e donaren-li la lletra de creença. E lo Rei los rebé ab cara afable e féu-los molta honor. Aprés anaren a Felip e feren-li molt gran honor així com hi eren obligats per ésser fill de llur natural senyor. Felip los féu inestimable festa e fon gran alegria entre ells.

Aprés que les festes foren passades per la venguda del Rei, los ambaixadors explicaren llur ambaixada, la qual en efecte contenia tres coses. La primera era que lo rei de França era molt content que Felip son fill fes lo matrimoni ab la infanta Ricomana, filla sua, segons que per lo virtuós Tirant era estat concordat. La segona era, si lo rei de Sicília tenia fill, ell li daria una filla sua per muller ab cent mília escuts. La terça contenia com ell hagués emprat al Papa e a l'Emperador e a tots los prínceps de la crestiandat li volguessen valer per mar, com ell tingués deliberat d'anar contra infels, e com tots los qui ha emprats li han oferta valença; e que de part del rei de França ells l'empraven. E si sa senyoria deliberava trametre-li armada, que en fes capità a Felip e que lo hi trametés.

La resposta del Rei fon que del matrimoni ell era molt content, mas que de les altres coses ell s'aturava a cor. Com los missatgers veren que lo Rei havia atorgat lo matrimoni, donaren a Felip per manament de son pare cinquanta mília escuts perquè es posàs en orde de totes les coses que havia

mester per dar compliment al matrimoni. E tramès lo rei de França per a la nora quatre peces de brocat molt belles e tres mília marts gebelins e un collar d'or obrat en París molt bell e de gran estima, perquè hi havia en ell engastades moltes pedres fines qui eren de gran vàlua. La Reina, mare de Felip, li tramès moltes peces de drap de seda e de brocat e molts cortinatges de seda e de ras molt especials, e moltes altres coses.

Com la Infanta sabé que lo Rei son pare havia atorgat lo matrimoni de Felip dix entre si mateixa:

—Si jo puc trobar en Felip tal defalt que sia grosser o avar, jamés serà mon marit. E d'ací avant en altra cosa no vull pensar sinó en saber-ne la veritat.

E estant la Infanta en aquest penós pensament, entrà per la sua cambra un donzella en qui ella tenia gran fiança, e dix-li:

—Digau-me, senyora, en què pensa vostra alteza, que la vostra cara està molt alterada.

Respòs la Infanta:

—Jo t'ho diré. Lo senyor Rei mon pare ha atorgat lo matrimoni als ambaixadors de França, e jo estic ab tan gran dubte de la grosseria de Felip que no es pot dir, i encara d'ésser avar, car si res de tot açò té no poria estar una hora ab ell gitada en un llit, ans deliberaria de fer-me monja e estar closa en un monestir, car jo he fet tot mon poder en conèixer-lo e veig que la sort no m'hi accompanya ab aquest traidor de Tirant. Sí prec a Déu lo veja rostit e bullit e en ira de sa enamorada, que aquell dia de les llesques del pa jo l'haguera ben conegut sinó per causa sua. Mas ans que jo atorgue lo matrimoni jo el provaré altra vegada e faré venir de Calàbria un gran filòsot, qui és home de grandíssima ciència, qui em dirà certament lo que jo desitge.

Com Felip hagué rebuts los diners que son pare li havia tramès, ell s'abillà molt bé de robes de brocat rossegant e de xaperia, e ell tenia ja molts fermalls e cadenes d'or e moltes altres joies d'estima.

E lo dia de la Nostra Senyora d'Agost lo Rei convidà a Felip e a tots los ambaixadors, e del regne tots aquells qui tenien títol; lo Rei aquell dia los féu seure en la sua taula. E Felip aquell dia vestia una roba de brocat carmesí rossegant per terra, forrada d'erminis. E Tirant se vestí altra d'aquell drap e d'aquella color, e com se fon vestit pensà en si e dix:

—La festa se fa per Felip e per los ambaixadors que representen la persona del rei de França; e jo que m'abile en tal jornada tan ricament com Felip no em serà bé pres.

E prestament se despullà aquella roba e vestí-se'n una altra brodada d'argenteria, e les calces totes brodades de grosses perles.

E estant lo Rei sobretaula vengué molt gran pluja, e la Infanta hi pres molt gran plaer e dix:

—Ara poria haver lloc la mia demanda.

Com les taules foren llevades, vengueren los ministres e davant lo Rei e la Reina dansaren per bon espai; après vengué la col·locació. Lo Rei se n'entrà en la cambra per reposar e la Infanta no es volgué deixar de dansar per dubte que Felip no se n'anàs.

Com fon quasi hora de vespre, lo cel fon clar e lo sol ixqué. Dix la Infanta:

—¿No seria bo que féssem una volta per la ciutat, puix fa bell dia?

Respòs prestament Felip:

—¿E com, senyora, en temps indispost voleu anar per la ciutat? E si torna a ploure tota us banyareu.

E Tirant, coneixent la malícia de la Infanta tirà per la falda a Felip que callàs. La Infanta véu quasi lo senyal que Tirant li féu; pres molt gran enuig e manà que li portassen les hacanees e tots trameteren per les bèsties. Com foren vengudes, Felip pres del braç a la Infanta i portà-la fins al cavalcador. E com la Infanta fon a cavall, quasi voltà un poc l'esquena devers Felip,

mas no restà que ab la coa de l'ull lo perdés de vista. E Felip dix a Tirant:

—iSi em fèieu portar una altra roba perquè no guastàs aquesta!

—Oh —dix Tirant—, e mal profit faça la roba, e no cureu d'ella! Com aqueixa serà guastada bé n'haureu una altra.

—Almenys —dix Felip—, vejau si hi hauria dos patges que em portassen les faldes perquè no toquen en terra.

—iBé podeu ésser fill de rei —dix Tirant—, que tan avar e tan mesquí siau! Cuitau prest, que la Infanta vos està esperant.

Llavors Felip ab gran dolor de cor se n'anà, e la Infanta estava contínuament atenta al que deien. Mas no podia compendre la sentència de les paraules.

Així passejaren per la ciutat prenen molt plaer la Infanta com veia banyar la roba d'aquell miserable de Felip, i ell molt sovint se mirava la roba. La Infanta per pendre més plaer dix que portassen los esparvers e eixirien un poc defora e pendrien alguna guatla.

—¿No veu, senyora —dix Felip—, que no fa temps d'anar a caça? Tot lo móhn és fangs e aigua.

—Ai mesquina! —dix la Infanta—. ¡E d'aquest grosser que encara no em sap contentar un poc de voluntat!

Però ella no curà de res sinó que ixqué fora de la ciutat e trobà un llaurador. E apartà'l un poc e demanà-li si prop d'allí havia algun riu o alguna séquia d'aigua. E lo llaurador respòs:

—Senyora, prop d'ací, caminant dret trobareu una gran séquia d'aigua que dóna a una mula fins a les cingles.

—Aqueixa és l'aigua que jo vaig cercant.

La Infanta se posà primera e tots la seguiren. Com foren a l'aigua atesos, la Infanta passà e Felip restà detràs e dix a Tirant si hi havia alguns mossos que li prenguessen les faldes de la roba.

—Cansat estic de tal raó —dix Tirant—, e de vostra pràctica tan deshonesta. La roba ja no es pot més guastar del que és. No tingau més pensament, que jo us daré la mia. La Infanta ha passat, que se'n va. Cuitau per posar-vos al seu costat.

E Tirant alçà grans rialles mostrant que les raons d'ell e de Felip eren d'alguna burla. Com hagueren passada l'aigua, la Infanta demanà a Tirant de què es reia.

—Per ma fe, senyora —dix Tirant—, jo em só ris d'una demanda que Felip hui tot lo dia me fa, ans que partísssem de la cambra de vostra altesa e aprés com cavalcam, e ara a l'entrant de l'aigua: me demana quina cosa és amor e d'on proceeix. La segona cosa que m'ha dit: on se pon amor? Sí Déu me dó honor, jo no sé quina cosa és amor ne d'on proceeix, però creuria que los ulls són missatgers del cor, l'oir és causa que es concorda ab la voluntat, l'ànima té molts missatgers los quals esperança aconsola, los cinc senys corporals obeeixen al cor e fan tot ço que ell los mana, los peus e les mans són súbdits a la voluntat, la llengua, multiplicant en paraules, dóna remei en moltes coses en l'ànima e en los cos e a tot quant és, e per ço se diu aquell refrany vulgar: lla va la llengua on lo cor dol. Perquè, senyora, la vera e lleal amor que Felip vos porta no pot tembre res.

—Tornem —dix la Infanta— devers la ciutat.

E al passar de l'aigua ella mirà si tornarien a parlar los dos. E Felip véu ja la roba banyada e no curà sinó de passar l'aigua. E la Infanta restà molt aconsolada e donà fe en tot lo que Tirant havia dit. Però la sua ànima no estava prou reposada, ans dix a Tirant:

—Per l'estament en què só posada estic en mà de la fortuna variable. Ans elegiria renunciar a la vida e als béns que pendre marit grosser, vil e avar. E puc-vos bé dir, Tirant, ab veritat, que la fortuna m'és estada tostems adversa, que tota l'esperança mia tinc perduda, e no cové a mi, trista e miserable, sinó que perda la fe, la veritat e justícia. Si jo prenc aquest per marit e si no m'ix tal com jo volria, hauria ésser

homeiera de la mia persona, que seria forçada de fer actes de gran desesperació, per què a mi és semblant que més val estar sola que ab mala companyia. ¿E no sabeu vós, Tirant, aquell vulgar exemple qui diu: qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal, majorment que el tinga per marit, perd la glòria d'aquest món? Doncs, puix la divina Clemència me dóna notícies d'aquestes coses, vull-me'n apartar per no venir a inconvenient.

E donà fi a son parlar. No tardà Tirant en fer-li tal resposta.

CX. Lo raonament que Tirant féu a la infanta de Sicília sobre lo matrimoni, e com la Infanta féu moltes experiències per conèixer a Felip.

—La celsitud de vostra excel·lència, senyora de totes virtuts complida, me fa estar admirat, per ésser vós la més discreta donzella que jo jamés haja conegit, que vol l'altesa vostra fer procés de pensa a Felip, lo qual (salvant l'honor de l'excel·lència vostra) no proceeix de justícia ni menys de caritat, per ço com Felip és hui u dels bells cavallers del món: jove, dispost més que tot altre, animós, liberal e més sabut que no grosser, e per tal és ell tengut en totes les parts on som anats, de cavallers, dones e donzelles. E fins a les mores que el veien l'amaven e el desitjaven servir. Si no, mirau-li la cara, los peus e les mans e tot lo cos. E si tot nuu lo voleu veure, jo m'hi sent bastant de fer-ho, senyora, que entre la bellea e castedat ha gran contrast. Jo sé que vostra altesa l'ama en extrem grau, e cert tal és ell que es fa amar a totes gents. E culpa gran és de vostra senyoria com no el teniu al costat en un llit ben perfumat de benjuí, algàlia, almesc fi, e a l'endemà si vós me'n dieu mal, jo vull passar la pena que l'altesa vostra volrà.

—Ai Tirant! —dix la Infanta—, molta alegria seria per a mi d'aconseguir persona tal que fos de mon grat. Mas ¿què em valria a mi tenir una estàtua prop de mi que no em sabés donar sinó dolor e tribulació?

En açò aplegaren al palau e trobaren lo Rei en la sala que estava parlant ab los ambaixadors de França. Com véu a sa filla pres-la per la mà e posà-la en raons on era anada ne d'on venia. Lo sopar fon aparellat e Felip ab los ambaixadors anaren a llurs posades e prengueren llicència del Rei e de la Infanta.

En aquell dia arribà en la ciutat lo filòsof per qui la Infanta havia tramès en Calàbria, lo qual ella estava esperant ab molt gran desig per demanar-li tota la condició de Felip. Aplegà de nit en la ciutat, fent compte que l'endemà iria a l'església on trobaria la Infanta. Anà a posar en un hostal, e posà a rostir un tros de carn, e venc un rufià ab un conill e dix al filòsof que apartàs la sua carn com ell volia primer rostir lo seu conill e com ell hauria acabat de fer poria rostir la carn.

—Amic —dix lo filòsof—, ¿no saps tu bé que aquestes cases són comunes a totes gents, e qui primer és en temps és primer en dret?

—No cur d'això —dix lo rufià—. Vós bé veu que jo tinc conill qui és de major estima, e deu preceir al moltó, així com la perdiu preceix al conill, per què li deu ésser feta honor.

Entre ells passaren moltes raons de paraules injurioses, en tant que el rufià donà un gran bufet al filòsof. E aquell, tenint-se per injuriat, alçà l'ast e ab punta donà-li molt gran colp en lo pols, que prestament caigué mort en terra. De continent fon pres per los oficials lo filòsof, e posaren-lo en la presó. Per lo matí al-legà corona, e lo Rei manà que no li donassen si no quatre onces de pa e quatre d'aigua. La Infanta jamés ne gosà parlar al Rei perquè no sabés que ella l'hagués fet venir.

Aprés pocs dies fon pres un cavaller de la cort del Rei, lo qual havia haguda qüestió ab altres cavallers on hi eren estats molts nafrats, e posaren-lo en la presó on estava lo filòsof. E lo cavaller, havent pietat del filòsof, feia-li part de la vianda que li portaven. E aprés quinze dies que lo cavaller havia que estava pres, lo filòsof li dix:

—Senyor cavaller, deman-vos de gràcia que per vostra gentilea demà, com sereu ab lo senyor Rei, vos plàcia suplicar-

lo que vulla haver misericòrdia de mi, car ja veu la congoixa e pena en què estic, que, si no fos la caritat que la mercè vostra m'ha feta, ja fóra mort de fam, que no em fa dar si no quatre onces miserables de pa e quatre d'aigua. E direu a la senyora Infanta que jo he obeït son manament, e açò us hauré a molta gràcia e mercè.

Respòs lo cavaller:

—E com me podeu dir tal raó? Jo crec que bé passarà aquest any e l'altre ans que d'ací jo ixca, o Nostre Senyor per la sua immensa bondat hi hauria a fer miracle.

—Ans que passe mitja hora —dix lo filòsof—, sereu en llibertat. E si aquest punt passa no eixireu de vostra vida.

Lo cavaller estigué molt esmaiat e en gran pensament del que oí dir al filòsof. E estant en aquestes raons l' alguazir entrà en la presó e tragué lo cavaller.

Seguí's aprés que un gentilhom sabé que lo Rei feia cercar cavalls per comprar per a trametre a l'emperador de Constantinoble; e aquest gentilhom tenia lo més bell cavall qui fos en tota l'illa de Sicília. Deliberà de portar-lo-hi. Com lo Rei lo véu estigué admirat de la gran bellea, car era molt gran e molt ben fet, molt llauger e era de quatre anys, sens que en ell no es trobava defalt sinó u qui era molt gran: que portava les oreilles caigudes.

—Certament —dix lo Rei—, mil ducats d'or valia aquest cavall si no tingués tan gran defalt.

E no era negú sabés ni pogués conèixer quina era la causa d'aquell tan gran defalliment. Dix lo cavaller qui era estat pres:

—Senyor, si l'altesa vostra tramet per lo filòsof qui està en presó, ell ho coneixerà, car en aquell temps que jo estiguí pres ab ell me dix coses singulars. E em dix que si dins mitja hora jo no eixia de la presó, que de ma vida no en tenia d'eixir; e de moltes altres coses, de tot me dix veritat.

Lo Rei manà a l' alguazir que prestament li portàs lo filòsof. Com fon davant lo Rei, li demanà lo Rei quina era la causa

d'aquell cavall tan bell com portava així les orelles caigudes. Dix lo filòsof:

—Senyor, natural raó hi basta, per ço com aquest cavall ha matat llet de somera. E per quant les someres tenen les orelles caigudes lo cavall ha pres de la dida lo seu natural.

—Santa Maria Senyora! —dix lo Rei—, ¿e si és veritat lo que diu aquest filòsof?

Tramès per lo gentilhom de qui era lo cavall, e demanà-li quina llet havia matat, puix no li sabia dir lo defalt de les orelles.

—Senyor —dix aquest—, com aquest cavall naixqué era tan gran e tan gros que l'egua no el podia parir, e hagueren-la obrir ab un raor perquè pogués eixir. E l'egua morí e jo tenia una somera parida e fiu-lo criar a la somera e així s'és criat en casa fins ara en l'edat que la senyoria vostra lo veu.

—Gran és lo saber d'aquest home —dix lo Rei.

E manà que el tornassen en la presó; e demanà quant pa li daven a menjar.

—Senyor —dix lo majordom—, quatre onces, així com vostra senyoria manà.

Dix llavors lo Rei:

—Donen-li'n altres quatre, que sien huit.

E així fon fet.

Era vengut allí un lapidari de la gran ciutat de Domàs e d'Alcaire, qui portava moltes joies per a vendre, en especial portava un balaix molt gran e fi, del qual demanava seixanta mília ducats; e lo Rei li'n dava trenta mília; e no es podien concordar. Lo Rei lo desitjava molt haver, per ço com era tan singular e tan gran peça com jamés fos estada vista en lo món, ni los qui són engastats en Sant Marc de Venècia ni los que són en la tomba de Sant Tomàs de Contuberi. E per ço com los ambaixadors de França havien hagudes lletres del Rei son senyor com ell volia venir en Sicília per veure's ab lo Rei e per veure sa nora, la pomposa Ricomana, lo rei de Sicília per

mostrar-se en semblants jornades abillat segons a rei pertany, desitjava haver molt aquell balaix. Dix aquell cavaller qui era estat pres:

—¿Com pot donar l'altesa vostra tanta cantitat en aquesta pedra?, car jo veig en la part jussana tres petits forats.

Dix lo Rei:

—Jo la he mostrada als argenters qui de pedres s'entenen, e han-me dit que en l'engastar se posarà baix aqueixa part en no s'hi mostrerà res.

—Senyor —dix lo cavaller—, ab tot això bo seria que lo filòsof lo ves perquè sabria dir què és lo que val.

—Bé serà fet que el façam venir —dix lo Rei.

Feren venir lo filòsof, e lo Rei li mostrà lo balaix. E com aquell lo véu ab los forats mès-los en lo palmell de la mà e acostà'l-se prop de l'orella, tancà los ulls e estigué així per bon espai. Aprés dix:

—Senyor, en aquesta pedra ha cos viu.

—Com! —dix lo lapidari—, ¿qui véu jamés en pedra fina haver cos viu?

—Si així no és —dix lo filòsof—, jo tinc ací tres-cents ducats e jo els posaré en poder de la senyoria vostra e obligue la mia persona a la mort.

E lo lapidari dix:

—E jo, senyor, só prest d'obligar també la mia persona a la mort puix ell obliga la sua, e més avant vull perdre la persona e la pedra si cos viu hi ha.

Fetes les obligacions e posats los tres-cents ducats en la mà del Rei, prengueren lo balaix e sobre una enclusa hi donaren ab un martell e romperen-lo per mig e trobaren-hi un cuc. Tots los qui allí eren estigueren molt admirats de la gran subtilea e saber del filòsof. Però lo lapidari restà molt empeguit e la sua ànima no estava prou reposada ne segura de mort.

—Senyor, compliu-me de justícia —dix lo filòsof.

Lo Rei li tornà de continent los diners e li donà lo balaix. E féu venir los ministres de la justícia per executar lo lapidari.

—Ara —dix lo filòsof—, puix he mort un mal home, jo vull perdonar a aquest, qui és bo, la sua mort.

E ab voluntat del Rei ell lo delliurà, e donà al Rei les peces del balaix.

Com lo Rei les tingué manà que el tornassen a la presó e demanà quant pa li daven. Lo majordom respòs que huit onces. Dix lo Rei:

—Dau-li'n altres huit, que sien setze.

Com lo tornaven a la presó, per lo camí dix als qui el portaven:

—Digau al Rei que certament ell no és fill d'aquell magnànim e gloriós rei Robert qui fon lo més animós e liberal príncep del món. Ell mostra bé que no és eixit d'ell segons les sues obres, que ans és bé fill d'un forner. E com ho volrà saber per manifesta experiència, jo lo hi faré veure. E posseeix lo regne com a rei tirà e ab poca justícia, com al duc de Messina pertany lo regne e la corona de Sicília, car bord no pot ni deu ésser admès a senyorejar regne negú, com diga la Sacra Escriptura que tot arbre bord deu ésser tallat e mès al foc.

Com los alguazirs oïren dir semblants paraules al filòsof prestament ho anaren a dir al Rei. Com lo Rei ho sabé dix:

—Per consolació de la mia ànima jo vull saber aquest fet com passà; e com sia de nit portau-lo'm secretament.

Com lo filòsof fon davant lo Rei a soles dins una cambra, lo Rei li dix si era veritat lo que l' alguazir li havia recitat. E lo filòsof ab la cara molt serena e ab esforçat ànimo li dix:

—Senyor, certament és veritat tot lo que us han dit.

—Digues-me com saps tu —dix lo Rei— que jo no sia fill del rei Robert.

—Senyor —dix lo filòsof—, raó natural basta a conèixer-ho un ase, e açò per les següents raons. La primera és, com diguí a la

senyoria vostra de les orelles del cavall com en la cort vostra no hi havia negú que tal cosa sabés conèixer ne menys entendre, e fés-me gràcia de quatre onces de pa. Aprés, senyor, lo fet balaix. Obligar-me jo a la mort ab aquests pocs de diners que tinc; après vos doní lo balaix que de dret era meu, e fóreu estat enganat de gran cantitat de moneda, si no per mi. E per qualsevulla d'estes coses me devíeu fer treure de presó e ferme alguna gràcia; e no he obtesa de vós sinó gràcia de pa. Per natural raó haguí a venir a notícia que la senyoria vostra era fill de forner e no pas d'aquell, de gloriosa memòria, rei Robert.

—Si tu vols aturar en mon servei —dix lo Rei—, jo forçaré la mia mala calitat e fer t'he de mon consell. Però ab tot açò jo en vull saber millor la veritat.

—Senyor, no façau —dix lo filòsof—, que a vegades les parets tenen orelles; e açò no vullau dar a sentir a negú, car dien en Calàbria que molt parlar nou e molt gratar cou.

Gens per açò no tement lo perill que seguir-se'n podia, l'empeguït Rei féu venir a la Reina sa mare e ab precs e ab menaces li fon forçat que digués la veritat, com ella consentí a l'apetit e voluntat del forner dins en la ciutat de Ríjols.

Seguís après que com lo filòsof fon llibert, la Infanta lo féu anar a parlar ab ella, e demanà-li què li paria de Felip.

—Molt me plauria —dix lo filòsof— que ans que diga res a la senyoria vostra, que jo pogués veure a Felip.

—No tardarà molt —dix la Infanta— que ell serà ací.

Ab tot açò hi tramès un patge que vingué-se'n en excusa de dansar.

—E vós mirau bé lo seu comport e la condició que té.

Com lo filòsof hagué bé mirat, après que se'n foren anats dix a la Infanta:

—Senyora, lo galant que la senyoria vostra m'ha fet veure porta l'escrit en lo front de molt ignorant home e avar. E darovos ha a sentir moltes congoixes. Serà home animós e

valentíssim de sa persona e molt venturós en armes e morrà rei.

L'ànima de la Infanta fon posada en fort pensament, e dix:

—Tostemps oí dir que del mal que hom té por, d'aquell hom se mor. E més estime ésser monja o muller de sabater que haver aquest per marit, encara que fos rei de França.

Lo Rei havia fet fer un cortinatge molt singular tot de brocat, per dar a sa filla lo dia de les bodes. E féu-ne parar un altre tot blanc en un a cambra perquè el fessen a mesura d'aquell. Com lo cortinatge de brocat fon fet, posaren-lo l'u prop de l'altre, e lo cobertor era d'aquell mateix brocat e posaren-hi los llançols ab los quals la Infanta tenia de fer les bodes, ab los coixins brodats, que es mostrava llit molt singular. L'altre llit era tot blanc. Havia-hi molt gran diferència de l'un a l'altre.

La Infanta ja per art detingué les danses fins a gran hora de la nit. E lo Rei véu que la mitja nit era passada; entrà-se'n sens dir res per no torbar lo delit de sa filla. E per quant començava a ploure, la Infanta tramès a dir al Rei si li plaïa que Felip aturàs aquella nit a dormir dins lo palau ab son germà l'Infant. Lo Rei respòs que era molt content.

Aprés un poc que lo Rei se'n fon entrat, donaren fi a les danses e l'Infant pregà molt a Felip, puix la major part de la nit era passada, que s'aturàs allí aquella nit a dormir. E Felip respòs que li'n feia infinites gràcies, que bé iria fins a la posada. La Infanta lo pres per la roba e dix:

—Per la mia fe, puix al meu germà l'Infant plau que vos atureu, ací serà la vostra posada per aquesta nit.

Dix Tirant:

—Puix tant ho volen, restau per fer-los-ne plaer e jo restaré ab vós perquè us puga servir.

—No fretura, Tirant —dix la Infanta—, que entre la casa de mon pare e de mon germà l'Infant e la mia bé tenim qui el servirà.

Ab molta fellonia que ho dix. Tirant, qui véu que no lo hi volien, partí ab los altres per anar a sa posada. Com foren partits, vingueren dos patges ab dues antorxes e digueren a Felip si li plaïa anar a dormir. E ell repòs que faria lo que la senyora Infanta e son germà manarien. E ells digueren que hora era. E Felip féu reverència a la Infanta e seguí los patges e posaren-lo en la cambra on los dos llits eren.

Com Felip véu lo tan pompós llit, estigué admirat e pensà que més valia que es gitàs en l'altre. E aquella nit, dansant, havia romput un poc de la calça e pensà que lo seus no vendrien tan matí com ell se llevaria. E los patges eren molt ben avisats per la senyora, i ella estava en lloc que podia bé veure tot lo que Felip faria.

Dix Felip a l'u dels patges:

—Vés, per amor de mi, e porta'm una agulla de cosir ab un poc de fil blanc.

Lo patge anà a la Infanta i ella ja havia vist que trametia la patge però no sabia lo que demanava. E la Infanta li'n féu donar una ab un poc de fil. E lo patge la hi portà e trobà'l que estava passejant de l'un cap de la cambra fins a l'altre; e l'altre patge, qui estava allí, jamés li dix res.

Com Felip tingué l'agulla, acostà's a l'antorxa e obrí's algun briant que tenia en les mans. La Infanta prestament pensà que per causa dels briants havia demanat l'agulla, e Felip anà-la a ficar en lo llit on havia deliberat de dormir. Llavors ell se despullà la roba e restà en gipó d'orfebreria. Començà's a descordar e segué's sobre lo llit. Com los patges l'hagueren descalçat, Felip los dix que anassen a dormir e que li lleixassen una antorxa encesa. E ells ho feren e tancaren la porta. Felip se llevà de lla on seia per pendre l'agulla e cosir-se la calça, e pres-se a cercar d'un cap del llit fins a l'altre e alçà la vànova ab malencolia que en aquell cas tenia, e tant regirà la vànova que caigué en terra. Aprés llevà los llançols e desféu tot lo llit, que jamés pogué trobar l'agulla. Pensà de tornar a fer lo llit e de gitar-se en ell; però com véu que tot estava desfet, dix:

—Com!, ¿no val més que em gite en aquest altre que no tornar-lo a fer?

Molt singular agulla fon aquella per a Felip. Gità's en lo llit de parament e deixà tota la roba en terra. La Infanta, que hagué vist tot l'entramès, dix a les suas donzelles:

—Mirau, per vida vostra, quant és lo saber dels estrangers, en especial lo de Felip. Jo l'he volgut provar així com havia fet les altres vegades, en aquests dos llits; pensí que Felip, si era grosser ni avar, no tendria ànim de gitar-se en tal llit com aquest ans se posaria en lo més subtil. E ell ha tenguda altra art, que ha desfet lo més subtil e ha llançada la roba per terra, e és-se gitat en lo millor per mostrar que és fill de rei e li pertany, com la sua generació sia molt noble, excellent e molt antiga. Ara puc conèixer que aquell virtuós de Tirant, com a lleal cavaller, m'ha dit tostems veritat; e tot lo que em deia a l'orella era per mon bé e honor. E dic que lo filòsof no sap tant com jo em pensava, ni vull haver més consell d'ell ni d'altri, sinó que demà faré venir lo bo de Tirant. Puix ell és estat lo principi de mon delitós bé, que sia la fi de mon repòs.

E ab aquest deliber se n'anà a dormir.

E bon matí, Tenebrós ab los patges de Felip vengueren a la sua cambra e portaren-li altra roba, que es mudàs. Com la Infanta fon vestida e es cordava la gonella no volgué més esperar, sinó així com estava tramès per Tirant, e ab gest de molta alegria li manifestà sa voluntat.

CXI. Com la infanta de Sicília tramès per Tirant e manifestà-li com era contenta de complir lo matrimoni ab Felip.

—Ab los sol·lícits treballs de la mia enamorada pensa só venguda a notícia de les singulars perfeccions que de Felip tinc conegudes, car per ocular experiència he vist la sua pràctica e real condició ésser molt generosa, e fins ací só venguda molt forçada en atorgar aquest matrimoni, per algunes coses que la mia ànima estava molt dubtosa. Per què d'ací avant jo só

contenta de complir tot lo que per la majestat del senyor Rei mon pare me serà manat. E puix vós, per vostra virtut sou estat lo principi del bé e delit de Felip, que siau la fi de traure dues ànimes d'una mateixa pena.

Oint Tirant les paraules tan afables de la Infanta restà lo més aconsolat home del món; a la qual no tardà respondre:

—Lo generós ànim de vostra celsitud, senyora, ha pogut conèixer jo ab quanta afecció e sol·licitud he treballat en d'arros tal companyia que ensems honor e delit aconseguíssiu; per bé que moltes vegades haja coneget que l'altesa vostra estava enutjada e malcontenta de mi per jo manifestar les perfeccions de Felip, pensant fer-vos-ne servir, e estic molt content com la celsitud vostra ha coneguda la veritat e és fora de totes les passades errors e reduïda a la bona part per on s'havia de mostrar la vostra gran discreció. Per què ara de continent me'n vaig a parlar ab lo senyor Rei per dar-hi presta conclusió.

Tirant pres llicència de la Infanta e anà-se'n al Rei e dix-li les següents paraules:

—La congoixa gran que veig passar als ambaixadors de França sobre aquest matrimoni me fa venir a vostra majestat a suplicar que, puix l'haveu atorgat, que s'hi done compliment o doneu llicència als ambaixadors que se'n puguen tornar a llur senyor. E si l'altesa vostra no ho pendrà en enuig que jo parle ab la senyora Infanta de part de vostra altesa, jo crec que ab lo divinal auxili e ab les naturals raons que jo li sabré dir me pens que ella s'inclinarà a fer tot lo que la majestat vostra volrà ne manarà.

—Sí Déu me done consolació en l'ànima i en lo cos —dix lo Rei—, jo seré molt content que es façà. E us prec que vós hi vullau anar e pregar-la'n per part mia e vostra.

Tirant se partí del Rei e tornà a la Infanta e trobà-la que es lligava, e recità-li lo parlament que havia tengut ab lo Rei. Dix la Infanta:

—Tirant, senyor, jo confie molt en la vostra gran noblea e virtut, per què jo pose tot aquest fet en vostre poder e tot lo

que vós fareu jo ho tindré per fet. E si ara voleu que es faça, també m'hi fermaré de bon grat.

Tirant, veent la disposició, véu a Felip qui estava a la porta esperant d'accompanyar a la Infanta a missa. Suplicà a la Infanta que fes anar d'allí les donzelles per ço com devant Felip li volia dir altres coses. La Infanta manà a les donzelles que se n'anassen a lligar, e elles foren totes admirades com la Infanta tan domèsticament parlava ab Tirant.

Com véu Tirant que totes les donzelles se'n foren anades, obrí la porta de la cambra e féu entrar a Felip.

—Senyora —dix Tirant—, veus ací Felip, lo qual té més desig e voluntat de servir la senyoria vostra que a totes les princeses del món, per què suplic a la mercè vostra, agenollat així com estic, de voler-lo besar en senyal de fe.

—Ai Tirant! —dix la Infanta—, jo pregaré a Déu que vostra boca pecadora no vinga a pa eixut. ¿Aquestes són les raons que em volíeu dir? La vostra cara manifesta lo que té al cor. Com lo senyor Rei mon pare m'ho manarà, jo ho faré.

E Tirant signà a Felip, e aquell prestament la pres en los braços e portà-la en un llit de repòs que hi havia e besà-la cinc o sis voltes. Dix la Infanta:

—Tirant, no confiava jo tan poc de vós. ¿Què m'haveu fet fer? Que us tenia en compte d'un germà e haveu-me posada en mans d'aquell qui no sé si em serà amic o enemic.

—Cruels paraules, senyora, veig que em dieu. ¿Com pot Felip ésser enemic de l'excel·lència vostra, qui us ama més que a la sua vida e us desitja tenir en aquell llit de parament on ha dormit esta nit, si es vol tota nua o en camisa? E creeu que seria lo major bé que ell poria haver en aquest món. E puix, senyora —dix Tirant—, pujant-vos en aquell superior grau de dignitat que l'altesa vostra mereix, al desaventurat de Felip, qui mor per la vostra amor, deixau-li sentir part d'aquella glòria que tant ha desitjada.

—Déu me'n defena —dix la Infanta— e em guarde de tal error. ¡Com me tendria per vil de consentir una tan gran novitat!

—Senyora —dix Tirant—, Felip ni jo no som ací sinó per servir-vos. Vostra benigna mercè prenga una poca de paciència.

E Tirant li pres les mans e Felip volgué usar de sos remeis. La Infanta cridà, e vengueren les donzelles e pacificaren-los e donaren-los per bons e per lleals.

Com la Infanta fon lligada vestí's molt pomposament, e Felip e Tirant l'acompanyaren a la missa ensems ab la Reina; e aquí ans de la missa los esposaren. E lo diumenge après foren fetes les bodes ab molta solemnitat e foren fetes grans festes qui duraren huit dies de junes, torneigs e danses e momos de nit e de dia.

Per tal forma fon festejada la Infanta, que ella restà molt contenta de Tirant e molt més de Felip, que li féu tal obra que jamés l'oblidà.

CXII. Com lo rei de Sicília tramès deu galeres e quatre naus armades al rei de França per valença.

Passades que foren les festes de les bodes, lo rei de Sicília tenia deliberat de fer valença al rei de França, e per aquesta causa féu armar deu galeres e quatre naus grosses, e pagà la gent per a sis mesos. E Tirant comprà una galera, lo qual no volgué pendre sou ne acostament de negú perquè deliberava d'anar a son plaer. Com les galeres foren armades e ben fornides de vitualles, hagueren nova com lo rei de França era en Aigües—Mortes, ab totes les fustes del rei de Castella, d'Aragó, de Navarra e de Portugal.

Felip fon elet per capità, e anà-se'n en companyia sua l'infant de Sicília, e trobaren-se en lo port de Saona ab les fustes del Papa, de l'Emperador e de totes les comunes qui ofert li havien valença. E tots ensems partirem e navegaren

tant, que trobaren lo rei de França en l'illa de Còrsega. Prengueren aquí aiguada, e les fustes ben avituallades de tot lo que mester havien, sens tocar en Sicilia ni en altra part, aplegaren alba de matí davant la gran ciutat de Trípol de Suria, e negú de tota l'armada no sabien on anaven sinó sol lo Rei; mas com veren aturar la nau del Rei, e tothom s'armava, presumiren que allí venien. Llavors Tirant ab la sua galera, acostà's a la nau del Rei ab un esquif e pujà alt en la nau, e així ho feren molts altres, e trobaren que lo Rei s'armava e volia oir missa seca.

Com foren a l'Evangeli, Tirant s'agenollà davant lo Rei e suplicà'l que fos de sa mercè li deixàs fer un vot, e lo Rei li dix que era content que el fes. Tirant anà als peus del prevere qui deia la missa e agenollà's, e lo prevere pres lo missal e girà'l envers lo Rei; e Tirant, qui estava agenollat, posà les mans sobre lo llibre e féu principi a semblants paraules.

CXIII. Lo vot que Tirant féu davant lo rei de França e molts altres cavallers.

—Com per la divinal gràcia de Déu omnipotent jo sia posat en l'orde de cavalleria, franc e llibert de tota captivitat e altre empediment, no constret ni forçat, mas com a cavaller qui desitja guanyar honor, faç mon vot a Déu e a tots los sants de paraís, e a mon senyor lo duc de Bretanya, capità general d'aquest estol, portantveus del molt excel·lent e crestianíssim rei de França, de jo ésser hui lo primer qui eixirà en terra e lo darrer qui es recollirà.

Aprés jurà Diafebus, e féu vot d'ell escriure lo seu nom en les portes de la ciutat ja nomenada de Trípol de Suria.

Aprés féu vot altre cavaller, e votà que si lo Rei eixia en terra, d'acostar-se tant a la muralla de la ciutat, que posaria un dard dins la dita ciutat.

Llevà's altre cavaller, e féu vot dient, que si lo Rei eixia en terra, d'ell entrar dins la ciutat.

Aprés jurà altre cavaller, e féu vot d'entrar dins la ciutat e pendre donzella mora del costat de la mare, e posar-la dins la nau e dar-la a Felipa, filla del rei de França.

Féu vot altre cavaller de posar una bandera en la més alta torre de la dita ciutat.

Molts cavallers anaven dins la nau del Rei, qui passaven nombre de quatre-cents cinquanta cavallers d'esperons daurats, e lla on són molts d'un ofici tostems s'hi engendra enveja e mala voluntat, car lo pecat d'enveja té moltes branques, per aquells cruels envejosos qui tenen dol e despit del bo e virtuós cavaller.

Molts foren moguts per fer rompre lo vot a Tirant, que feien tots los preparitoris ab barques e ab llaüts e ab galeres perquè poguessen primer eixir en terra.

La morisma era tanta com veren tan gran estol, per les fumades que havien fetes a una part e a altra, que vengueren infinitos moros e posaren-se vora mar per no lleixar pendre terra als crestians. Tirant se mès en la sua galera; lo Rei ixqué de la nau e pujà en una galera; e totes les galeres anaven justades per dar escala en terra, e anaven-se tan prop que quasi lo parament se tocava.

Com foren prop de terra, que ja podien donar les escales, totes se voltaren perquè ciant, acostassen les popes en terra per eixir la gent, sinó la de Tirant que manà que donàs la sua galera de la proa en terra. Com sentí que la fusta tocà en terra, que els era encallada, Tirant, qui estava armat a la proa, saltà en l'aigua. Los moros qui el veren cuitaren per ell, per matarlo; emperò Diafebus, ab altres, ab ballestes e ab espingardes lo defensaven molt bé. Aprés d'ell saltaren molts hòmens d'armes per ajudar-li, e molts mariners.

La galera del Rei e les altres hagueren voltat e llançaren les escales en terra. ¿Però qui era aquell qui gosàs eixir, tanta era la morisma? E lo major combat fon lla on era Tirant. La virtut, la bondat, la força, e lo saber fon en lo Rei i en los seus, que com a valentíssims cavallers ixqueren en terra per les escales, e

tanta era la pressa d'aplegar als moros que molts caïen en la mar.

Com tota la gent fon en terra, així de les galeres com de les naus, donaren gran batalla als moros, on morí molta gent d'una part e d'altra.

Com los moros se volgueren retraire dins la ciutat, a la mescla d'ells, molts bons cavallers entraren ensembs ab ells, e prengueren cinc carrers de la ciutat, e no en pogueren més haver. E tots los cavallers compliren los votos en aquells cinc carrers que guanyaren, e carregaren les naus e les galeres de molta riquea que prengueren. E tan gran fon lo socors que vengué als moros que no pogueren passar més avant.

Com vengué al recollir, aquí fon lo gran perill, però lo Rei, per consell de mariners, féu fer de galera a galera, com estaven les escales en terra; de l'una a l'altra posaren taules encadenades perquè pogués passar molta gent, e al recollir ne moriren molts.

Com tots foren recollits, restà Tirant, que encara no havia complit son vot. La sua galera havien ja desencallada, qui tenia l'escala en terra esperant-lo que pujàs. Un cavaller, lo qual desitjava honor, la qual per ses virtuts ell bé mereixia, qui es nomenava Ricard lo Venturós, foren restats sols ell e Tirant. Dix Ricard a Tirant:

—Tota la gent és recollida o morta. No resta ací sinó tu e jo. Puix has hagut la mundana glòria d'ésser estat lo primer dels vencedors lo qual ab gentil ànim i esforç de cavalleria los teus peus benaventurats tocaren la terra de maledicció on se canta nit e dia la reprovada secta d'aquell enganador sens fe, amor e caritat de Mafomet, qui tanta gent ha decebuda en lo món; puix tanta honor has aconseguida, e no ignores com jo t'he defès de molts perills qui t'estaven aparellats, hages coneixença e posa't en raó que vulles entrar primer en la galera, per ço que siam eguals en honor e fama e bona germandat; car la mundana glòria, a vegades, qui tota la vol, tota la perd. Posa't en raó e fes-me part d'açò qui és meu, e ti

bé esment al que et diré. Peus e mans e cor, tot ho tinc; amor e voluntat, cruel com a lleó famejant, tot abunda en mi; ira, supèrbia, enveja, en aquesta mà la tinc tancada. Com l'obriré no és negú que mercè puga trobar en ella. Jo la vull subjugar e posar-la sots la mia potestat e senyoria.

—No som en temps d'abundar en paraules —dix Tirant—. La mort o la vida en la tua mà està. Jo seré dit victoriós si los dos morim per la mà d'aquests infels e só cert que les nostres ànimes seran salvades, morint ab ferma fe e com a bons crestians, defenent les nostres persones. E l'hora que jo fiu mon vot, pensí ans de la mort que de la via, e en tots los dubtes de la mort; però tot me fon no res en esguard d'aquella honor e gentil estil de cavalleria, que morint com a cavaller és vida honrada de gran glòria, honor e fama en aquest món e en l'altre. E si jo tal vot no hagués fet davant la presència d'un tan excellent senyor com és lo rei de França, no dic encara en presència d'un tal senyor, mas en la mia pensa fos caigut un tal fet entre les dents, jo hagués dit o promès fer tal vot, ans morir que venir a menys de la promesa; car cavalleria no és pus sinó donar fe de virtuosament obrar. Per què, Ricard, dóna'm la mà e anem a morir com a cavallers, e no estigam ací en tantes supèrflues paraules.

Dix Ricard:

—Jo só content. Dóna'm la mà e ixcam de l'aigua, e anem contra los enemics de la fe.

E estaven los dos cavallers en l'aigua de la mar, qui els dava fins al pits, per les llances, dards, passadors e pedres que els tiraven, sinó per esguard de les galeres que els feien gran defensió.

Com Ricard véu que Tirant ixqué fins a la vora de la mar per ferir en los moros, ell lo tirà de la sobrevesta e tornà'l dins l'aigua, e dix:

—Jo no coneix cavaller en lo món sens temor sinó tu. E puix veig lo teu ànim tan esforçat, fes així: posa primer lo peu en l'escala, e jo llavors pujaré primer.

Lo Rei congoixava's molt perquè aquells, dos tan singulars cavallers no es perdessen. Tirant volgué-li fer part de l'honor e fon content de posar lo peu dret en l'escala. Llavors Ricard pujà primer, e Tirant fon lo darrer de tots, e aquí acabà son vot de complir.

Fon gran qüestió entre aquests dos cavallers, per quant los uns deien que Tirant ab molta honor havia complit son vot, e lo Rei e molts altres li'n daven molta glòria. E Ricard, veent que tots daven l'honor a Tirant, en presència del Rei féu principi a un tal parlar.

CXIV. Com Ricard, en presència del rei de França, dix que combatria a Tirant a tota ultrança. E com lo rei de França combaté Trípol de Suria, e après robà la costa de Turquia.

—Tots los qui no tenen verdadera notícia de l'honor d'aquest món, mostren llur poc saber manifestant ab llur boca aquell grosser parlar qui diu: "Ab la raó de mon compare me'n vaig", no advertint ni sabent lo gentil estil ni virtuosa pràctica de nostres antecessors, segons se llig d'aquell famós rei Artús, senyor qui fon de la petita e gran Bretanya, lo qual donà fi e compliment a la pròspera e pomposa Taula Redona, on tants nobles e virtuosos cavallers en ella segueren, qui foren coneixedors e mereixedors de tota honor e gentilea, e avorridors de tot engan, falsia e maldat. E si per art de cavalleria la cosa era ben jutjada, l'honor e la glòria d'aquest món, ¿a qui deu ésser atribuïda sinó a mi? Car Tirant, per ésser covard e home poc esforçat en batalles, per bé que la pròspera fortuna li sia estada favorable e li haja ajudat en moltes coses, no resta que lo premi d'aquest acte no dega ésser dat a altri sinó a mi, ab totes les forces e honors de cavalleria que es mereixen al més benaventurat de tots. E jo, que estic descalç, jamés calçaré sabates en los meus peus fins a tant que per la majestat del senyor Rei, e per los nobles cavallers, sia determinat aquest fet. Car a tots és notori e manifest que après

que tota la gent fon recollida, restam Tirant e jo sols a la vora de la mar. D'ell a mi passaren moltes raons qui seria aquell qui primer se recolliria. Ell tenint vot fet e jo no, volguí veure los majors perills que en les armes poden ésser, ab la gran multitud de moros que hi havia, e veent ell jo no voler-me recollir, fon ell content de posar primer lo peu en l'escala ans de mi. Doncs, senyor, sia de vostra mercè d'ajustar vostre sacre consell, e sens afecció, la majestat vostra done l'honor a aquell a qui pertany, com de dret e de justícia a mi pertanga. E si vostra altesa açò jutjar no volrà, dic, en presència de tots, jo ésser millor cavaller que Tirant, e de combatre'l, de la mia persona a la sua, a tota ultrança.

Lo Rei li respòs semblants paraules:

—Ricard, negun bon jutge no pot bé res determinat si no ou primer les parts, per què no es pot fer si Tirant no hi és present.

Aquestes raons vengueren a notícia de Tirant, e ab la sua galera s'acostà a la nau del Rei. Com fon alt, lo Rei era en la sua cambra que dormia. Com Ricard sabé que Tirant era vengut, acostà's a ell e dix-li:

—Tirant, per què vull que sia, jo m'ho tindré dins mon cor, però si gosau dir jo no sia millor cavaller que vós, jo us ofir batalla a tota ultrança. —E llançà-li uns guants per gatge.

Tirant que véu que ab tan poc fonament lo volia combatre, alçà la mà e donà-li una gran galtada. La remor fon entre ells tan gran, que lo Rei hi hagué a pujar ab una espasa en la mà. Com Tirant véu lo Rei, pujà-se'n en lo castell de proa, e allí ell se defené molt bé, e dix al Rei:

—Senyor, castigue la majestat vostra aqueix desvergonyit cavaller qui és principiador de tot mal. Jamés s'és vist en fet d'armes, ni menys espasa fellona davant los seus ulls, e ara me volia combatre a tota ultrança sobre no-res, e si ell venç a mi, haurà vençudes totes les cavalleries que ab mon treball jo m'he sabudes percaçar en glòria e llaor mia, e si jo só vencedor, hauré vençut un home que jamés s'és vist en armes.

Acabant de dir Tirant semblants paraules, féu senyal a la galera, e ab una corda baixà en ella, tenint-se allí per segur. E si lo Rei en aquell cas l'hagués pogut haver, perquè en la sua nau havia fet semblant ultratge, fóra estada poca meravella no li hagués fet llevar lo cap de les espatles.

Lo Rei partí ab tot l'estol de Trípol de Suria, e féu la via de Xipre, e robà tota la costa de Turquia e mès a foc e a flama, que carregaren totes les fustes de molta riquea que presa havien. Com foren en Xipre, ixqueren en la ciutat de Famagosta, e aquí prengueren virtualles e tiraren la volta de Tunis. Aquí lo Rei desembarcà e combateren la ciutat molt estretament, e Tirant ab los seus combatien una torre, e al peu de la torre havia un gran fossat, e Tirant caigué dedins. Ricard anava tot armat per veure si es poria venjar de Tirant; con fon a la torre vén que Tirant jaïa dins lo fossat; Ricard saltà, així armat com estava, dins lo fossat, e ajudà a llevar a Tirant, e dix-li:

—Tirant, vet ací lo teu mortal enemic, lo qual te pot donar la mort e la vida, e no plàcia a Déu que jo consenta que muires per mans de moros puix ajudar-te puc.

E per bella valentia lo tragué defora, car certament l'hagueren allí mort si Ricard tan prest no el n'hagués tret. Com fon fora, dix-li:

—Ara Tirant est posat en llibertat. Guarda bé la tua persona de morir, que jo et faç cert que faré tot mon poder de matar-te.

—Cavaller virtuós —dix Tirant—, jo he vista en tu molta bondat e gentilea, e coneç que ab ànimò esforçat de cavaller has restaurada la mia persona de cruel mort. Agenoll-me en terra e deman-te perdó de l'ofensa que t'he feta, e don-te la mia espasa, la qual pos en la tua mà, que prengues de mi aquella venjança que a tu plaurà. Car posat cas que tu ara no em vulles admetre mos precs ni ma demanda, jamés en dies de ma vida tiraré espasa contra tu, car la venjança que vols haver de mi, ací la tens present, e agenollat als teus peus, així com estic, la pots pendre, puix graciosament la't dó, e jo la rebré ab molta paciència.

Lo cavaller, com véu dir a Tirant paraules de tanta humilitat e submissió, li perdonà e fon content d'ésser son amic. Aprés foren tan grans amics, que jamés de llur vida se partiren fins que la mort los separà.

Com lo Rei hagué presa la ciutat de Tunis e barrejada, Ricard no volgué anar en la nau del Rei, sinó en galera de Tirant. Com lo Rei e los cavallers saberen lo fet com era passat, donaren molta llaor als dos, perquè cascú havia usat de molta gentilea.

Partint lo rei de França de la ciutat de Tunis, tiraren la volta de Sicília per veure sa nora, e desembarcaren en Palerm. Com lo rei de Sicília sabé la llur venguda, féu aparellar molt gran festa al rei de França. Lo rei de Sicília entrà en la nau del rei de França, e com se veren fon molta alegria entre ells. Ixqueren en terra, e la nora fon a la vora de la mar, e aquí se feren molt gran festa sogre e nora. E lo rei de França li donà de grans donatius, e tot lo dia la portava per la mà que no la's deixava partir. E tants dies com aturà allí lo rei de França, cascun dia, ans que la Infanta fos llevada, li trametia un ric present, l'un dia de brocats, altre sedes, cadenes d'or, fermalls e altres joies de molta estima. Lo rei de Sicília festejà molt bé al rei de França, e presentà-li cent cavalls molt bells e molt singulars, de què lo rei de França féu molt gran estima, e lo rei de Sicília manà a sa filla que ella en persona entràs en totes les fustes e les regonegués com estaven de vitualles, e que les fornís de tot lo haurien que mester. Lo rei de França pres en gran estima del que la nora feia, e tenia'n molta consolació, com veia que li era dona molt discreta e per a molts afers, que cascun dia estava del matí fins al vespre en les fustes, que no menjava, fins que hagué acabat de fornir-les.

Avitualrades que foren les fustes e recollits los cavalls, lo rei de França pres comiat del rei de Sicília, de la Reina e de la Infanta, e recollí's, e portà-se'n ab si lo príncep de Sicília, e com fon en França donà-li una filla sua per muller.

L'estol partí del port de Palerm e tirà la volta de Barbaria, e costerejant vengueren a Málaga, a Orà e a Tremicèn, e passaren l'estret de Gibaltar, foren a Cepta, e Alcàscer Seguer e a Tànger, e al tornar que féu passà per l'altra costa de Calis e Tarifa, e Gibaltar, passà per Cartagènia, car tota la costa en aquell temps era de moros, e d'allí passaren per les illes d'Eivissa e de Mallorca, après anaren a desembarcar al port de Massella. Donà llicència lo Rei a totes les fustes, exceptat les de son fill Felip, perquè volgué que anàs ab ell per veure la Reina sa mare, e Tirant anà ab ells, e d'allí passà en Bretanya en companyia de son natural senyor per veure son pare e sa mare e sos parents.

E après alguns dies que lo rei de França hagué dat compliment en lo matrimoni de sa filla ab lo príncep de Sicília, volgué que Felip tornàs a sa muller, lo qual hagué nova com l'altre fill del rei de Sicília s'era fet frare, e havia renunciat al món. E Felip suplicà a son pare, lo rei de França, que volgués trametre per Tirant, perquè li fes companyia fins que fos en Sicília. Lo Rei escriví lletres al duc de Bretanya e a Tirant, volgués anar per amor sua ab Felip en Sicília, e al Duc que el ne pregàs molt. Tirant, veent les pregàries dels dos tan grans senyors, li fon forçat d'obeir los llurs manaments, partí de Bretanya, e vingué a la cort del Rei; lo Rei e la Reina lo pregaren molt que volgués anar ab Felip, e ell molt graciosament los ho atorgà.

Partiren de la cort Felip e Tirant e anaren a Massella, on trobaren les galeres que estaven molt en orde de tot lo que mester havien. Felip e Tirant se recolliren, e hagueren lo temps tan pròsper, que en breus dies foren en Sicília. Lo Rei e Reina e la Infanta hagueren gran consolació de la llur venguda, on foren molt ben festejats.

Aprés que huit dies foren passats, estant lo Rei en son consell fon en record de l'emperador de Constantinoble, de la lletra que tramesa li havia de sos treballs e congoixes. Tramès

per Tirant e en presència sua la féu llegir, e era del tenor següent.

PART III

Tirant a l'Imperi Grec

CXV. Lletra tramesa per l'emperador de Constantinoble al rei de Sicília.

Nós, Frederic, per la immensa e divina majestat del sobiran Déu eternal, Emperador de l'Imperi grec, saluts e honor a vós, Rei de la gran e abundosa illa de Sicília. Per la concòrdia per los nostres antecessors feta e per vós e per mi pactada e confermada e jurada, en poder dels nostres ambaixadors: Notificam a la vostra real persona com lo Soldà, moro renegat, sia ab gran poder dins lo nostre imperi e en companyia sua lo Gran Turc: han-nos pres la major part de nostra senyoria, en la qual remei no podem dar per la mia senectut per no poder exercir les armes. Aprés la gran pèrdua que havem fet de ciutats, viles e castells, e han-ne mort lo major bé que tenia en aquest món, ço és, lo meu fill primogènit, qui era la mia consolació e escut e defensa de la santa fe catòlica, ab ànim viril batallant contra los infels ab molta honor e glòria sua e mia. E tinc per major desaventura com sia estat mort per los seus mateixos. Aquell trist e adolorit dia fon perdiment de la mia honor i fama e de la casa imperial. E com a mi sia notori e és pública fama vós tenir en la cort vostra un estrenu cavaller, los actes singulars del qual són molt experimentats, qui donen augment a la dignitat militar, qui es nomena Tirant lo Blanc, de la fraternitat d'aquell singular orde de cavalleria qui es diu ésser fundat sots invocació d'aquell gloriós sant, pare de cavalleria, senyor Sant Jordi en l'illa d'Anglaterra, e com d'aquest cavaller se diguen molts assenyalats actes dignes de molta

honor, e en especial se diga del que ha fet al gran Mestre de Rodes com l'ha delliurat ab tota sa Religió del Soldà ab tot lo seu poder, qui ara són ací, e moltes altres coses virtuoses que per lo món d'ell triümen, per què us deman de gràcia que per la fe, amor e voluntat que sou tengut a Déu e a cavalleria, que el vullau pregar de part vostra e mia, de voler venir en mon servei, que jo li daré de mos béns tot lo que ell volrà. E si no ve, suplic a la divina Justícia que li done a sentir de les mieus dolors. iOh benaventurat rei de Sicília! Sien-te acceptes les mieus pregàries les quals són de dolorós plant, e puix est rei coronat, hages pietat de la mia dolor perquè la immensa bondat de Déu te guard d'un cas semblant, com tots siam subjugats a la roda de fortuna e no és negú que lligar-la puga. Déu per sa mercè vulla mirar la nostra bona e sana intenció, donant fi a la ploma e no a la mà que no es cansaria de recitar per escriptura los passats, presents e esdevenidors mals.

Lesta que fon la lletra de l'Emperador e per Tirant ben compresa, lo Rei dreçà les noves a Tirant e féu principi a un tal parlar.

CXVI. Com lo rei de Sicília pregà a Tirant, per part sua e de l'emperador de Constantinoble, que volgués anar en Constantinoble per socórrer-lo.

—Infinides gràcies sou tengut de fer a l'omnipotent Déu, Tirant germà, com vos ha dotat de tantes perfeccions que per tot lo món la glòria del vostre nom triüma. E encara que los meus precs no mereixquen ésser obeïts en respecte perquè no em tingau obligació neguna de fer res per mi per quant jamés fiu res per vós, ans vos tinc molta obligació del que per mi fet haveu; mas confiant del vostre cor alt e generós qui no pot fer sinó segons qui és e lo que ha acostumat; e per causa d'açò me só atrevit de pregar e emprar-vos de part de l'emperador de Constantinoble e mia. E si los precs meus tan justs e de tanta caritat no havien lloc en vós, almenys, en reverència e servei de

l'omnipotent Déu, vullau haver compassió d'aquell trist e afluxit Emperador, qui ab tan gran instància vos prega e us demana que hajau misericòrdia de la sua senectut, que per mitjà de la vostra gran cavalleria, e fiant d'aquella, no sia desposseït de la sua imperial senyoria.

Acabant lo Rei paraules de tanta amicícia accompanyades, Tirant féu principi a paraules de semblant estil:

—No és poca la voluntat que tinc, senyor, de servir l'excel·lència vostra, car amor és la més fort obligació que al món sia. E com los precs de vostra altesa me sien manaments, per tenir-me tan guanyada la voluntat, e si la majestat vostra me manarà que jo vaja per servir a aquell pròsper Emperador senyorejant la Grècia, jo ho faré per la molta amor que porte a l'altaresa vostra. Emperò, senyor, jo no puc fer sinó tant com un home, açò notori és a Déu e al món: per bé que la fortuna m'haja consentit, e em sia estada amigable, e pròspera ab la planeta de Març, en la qual jo naixquí, m'ha volgut dar victòria, honor e estat, no cové a mi presomir més que la fortuna no m'ha donat. E estic ab gran admiració d'aquell magnànim Emperador, deixant a tants excel·lents reis com ha en lo món, ducs, comtes, marquesos, en l'art de cavalleria més entesos e més valents de mi, que vulla deixar aquells per haver a mi. No és molt ben aconsellat.

—Tirant —dix lo Rei—, jo bé sé que de bons cavallers ha per lo món, e vós no deveu ésser oblidat entre los altres. Per ventura si l'honor fos examinada d'aquells, entre los emperadors e reis e los cavallers entesos seria dat lo premi, honor e glòria a vós per lo millor cavaller de tots. Per què us prec e us requir com a cavaller, e per lo deute que deveu a cavalleria, per lo jurament que fés aquell dia que us fon donat primer que a tots l'orde de la fraternitat de la Garrotera, que vós vullau ab molta amor e voluntat anar a servir l'estat imperial, e us ho conselle així com si em fósseu pròpiament fill. Perquè tinc coneguda vostra noble condició e gran habilitat, d'on se'n seguiran molts beneficis per la vostra anada, que

fareu estalvis tants pobles de la crestiana fe de dura e greu captivitat, e d'açò sereu premiat per la Bondat divina en aquest món d'excenses honors, e en l'altre de l'eterna glòria. Doncs, cavaller virtuós, puix les mies galeres estan prestes e ben armades e conduïdes a tot lo que vós manareu e volreu ordenar, vos prec que la vostra partida sia molt breu.

—Puix vostra senyoria m'ho mana e m'ho consella, jo só content —dix Tirant— d'anar-hi.

E lo Rei manà que totes les galeres fossen formides de totes les coses necessàries. E los ambaixadors de l'Emperador, com lo Rei los dix que Tirant era content d'anar, foren los més contents hòmens del món e regraciaren-ho molt al Rei.

Los ambaixadors de continent que foren arribats en Sicília havien parada taula per assoldejar gent. Al ballester donaven mig ducat lo dia, e a l'home d'armes un ducat. E perquè en Sicília no havia tanta gent, passaren en Roma i en Nàpols, e aquí trobaren molta gent que de bon grat prengueren sou, e compraren molts cavalls. Tirant no curà de res sinó de fer preparatori d'armes e comprar cinc caixes grans de trompetes. De cavalls, lo Rei e Felip li'n donaren prou e feren-los recollir en les naus ab los altres.

Tirant pres comiat del Rei, de la Reina, de Felip e de la Infanta. E, recollida tota la gent, donaren les veles al pròsper vent e navegaren ab bon temps e la mar tranquil·le, que un matí se trobaren davant la ciutat de Constantinoble.

Com l'Emperador sabé que Tirant era vengut, en los dies de sa vida no mostrà major alegria e dix que, al parer seu, que son fill era ressuscitat. Les onze galeres vengueren ab tants de sons e d'alegria que tota la ciutat feien ressonar. Lo poble, qui trist estava e adolorit, s'alegrà tot, que els paria que Déu los fos aparegut. L'Emperador se posà en un gran cadafal per mirar les galeres com venien. Com Tirant sabé que l'Emperador estava en aquell lloc, en lo cadafal, féu traure dues banderes grans del rei de Sicília e una de les sues; e féu armar tres cavallers tots en blanc sens que no portaven sobrevestes e

cascú tenia una bandera en la mà, e cascuna volta que passaven davant l'Emperador baixaven les banderes fins prop de l'aigua, e la de Tirant la feien tota tocar en l'aigua. Açò era en senyal que el saludaven e per la dignitat que l'Emperador tenia s'humiliava tan baix a ell. L'Emperador, com véu açò, que era cosa nova per a ell, lo que jamés no havia vist, fon molt content d'haver vista tal cerimònia, e molt més de la venguda de Tirant.

Com les galeres hagueren bé voltejat, una amunt, altra avall, vengueren a dar l'escala en terra. E ixqué vestit aquell dia Tirant ab un jaseran de malla e les mànegues de franja d'or, e sobre lo jaseran una journa feta a la francesa, ab espasa cenyida, e al cap portava un bonet de grana ab un gros fermall guarnit de moltes perles e pedres fines de gran estima. Diafebus ixqué en semblant manera, sinó la journa que era de setí morat, e Ricard ixqué tan bé abillat com negú de tots los altres, e portava la journa de domàs blau. Totes aquestes jorneys eren brodades d'orfebreria e de perles orientals molt grosses. E tots los altres cavallers e gentilshòmens anaven molt ben abillats.

Com Tirant fon en terra trobà a la vora de la mar lo comte d'Àfrica qui l'estava esperant ab molta gent, qui el rebé ab molta honor. Partiren d'aquí e feren la via del cadasal on l'Emperador era. Com Tirant lo véu ficà lo genoll en terra, e tots los seus com foren a mig cadasal tornaren a fer altra reverència. Com fos als seus peus, agenollà's e volgué-li besar lo peu, e lo valerós senyor no ho consentí. Besà-li la mà e l'Emperador lo besà en la boca.

Com tots li hagueren feta reverència, Tirant li donà la lletra, que li portava, del rei de Sicília. Com l'Emperador l'hagué llesta en presència de tots, féu a Tirant un tal raonament.

CXVII. Com Tirant fon arribat en Constantinoble, e les raons que l'Emperador li dix.

—No és poca l'alegria que jo tinc de la vostra pròspera venguda, cavaller virtuós, regraciant al benaventurat rei de Sicília lo bon record que ha tengut de la mia molta dolor, car l'esperança que jo tinc en la vostra molta virtut de cavalleria me fa posar en oblit tots los passats mals, coneixent en la vostra bella disposició lo que per relació de moltes gents m'és estat reportat, car lo bé e virtut vostra no pot estar amagada, e mostra's per vós ésser vengut ací a petició de l'animós rei de Sicília, sentint-vos-ne major grat que si per ambaixadors e lletres mies fósseu vengut. E perquè tots coneguen lo bon grat que tinc de vós e la molta amor que us porte, de present vos done la capitania imperial e general de la gent d'armes e de la justícia.

E volgué-li dar lo bastó, lo qual era d'or massís e a l'un cap, d'esmalt, tenia pintades les armes de l'Imperi. Tirant no volgué acceptar lo bastó de la capitania, sinó que donà del genoll en la dura terra e ab gest humil e afable li presentà tal resposta:

—La majestat vostra, senyor, no s'agreuge si no he volgut acceptar lo bastó, car, parlant ab vènia e perdó de vostra altesa, jo no só vengut ací, ab esforç de cavalleria, per poder ofendre a la gran morisma que en lo vostre Imperi és, car no som en nombre sinó cent quaranta cavallers e gentilshòmens, tots com a germans en voluntat, no volent nós res usurpar que de dret a nosaltres no sia dat justament, com a la majestat vostra sia notori jo no ésser mereixedor de tal dignitat ni capitania per moltes justes raons. La primera, per jo no saber l'exercici de les armes; segona, per la poca gent que tinc; la terça, lo gran desheret e injúria que faria al senyor duc de Macedònia, al qual pertany la dignitat mills que no a mi, i en aquesta part estimaria més ésser martre que confessor.

—En la mia casa —dix l'Emperador— no pot manar negú sinó lo qui jo volré. Jo vull e manar vós siau la tercera persona manant tota la gent d'armes, puix per ma desaventura he

perdit aquell qui aconsolava la mia ànima; e per la mia indisposició, per la vellea que tinc, no podent les armes portar, done tot mon lloc a vós e no a altri, tant com la mia persona.

Com Tirant véu la voluntat de l'Emperador, acceptà lo bastó e la capitania ensems ab la justícia, e besà-li la mà. Les trompetes e los ministres per manament de l'Emperador començaren a sonar e publicaren per tota la ciutat ab imperial crida com Tirant lo Blanc era elet per Capità major per manament del senyor Emperador.

Com tot açò fon fet, l'Emperador se partí del cadafal per tornar al palau, e per força tenien a passar per una bella posada que havien feta abillar on Tirant ab tots los seus posasssen. Dix l'Emperador:

—Capità, puix ací som, retraeu-vos en aquesta vostra posada perquè puga reposar la vostra persona per alguns dies, per lo treball de la mar que sofert haveu. Feu-me tant de plaer que atureu e lleixau-me anar.

—iCom, senyor, un tal defalt presumeix vostra altesa de mi que jo us deixàs! Que repòs meu és accompanyar la majestat vostra e fins als inferns vos accompanyaria, quant més fins al palau.

E l'Emperador se pres a riure del que Tirant li havia dit. E més li dix Tirant:

Senyor, faça'm gràcia la majestat vostra, que, com siam en lo palau, de dar-me llicència que puga anar a fer reverència a la senyora Emperadriu e a sa cara filla la senyora Infanta.

Dix l'Emperador que era molt content.

Com foren en la gran sala del palau l'Emperador lo pres per la mà e posà'l dins la cambra on era l'Emperadriu e trobaren-la en la següent forma. La cambra era molt escura sens que no hi havia llum ni claredat neguna, e l'Emperador dix:

Senyora, veus ací lo nostre Capità major qui ve per fer-vos reverència.

Ella respòs, quasi ab veu esmortida:

—Bé sia ell vengut.

Dix Tirant:

—Senyora, per fe hauré a creure aquella que parla sia la senyora Emperadriu.

—Capità major —dix l'Emperador—, quisvulla qui tinga la capitania de l'Imperi grec té potestat d'obrir les finestres e de mirar-les totes en la cara e llevar-los lo dol que porten per marit, pare, fill o germà. E així vull jo que useu vós de vostre ofici.

Manà Tirant li portassen una antorxa encesa, e prestament fon fet. Com la llum fon en la cambra, lo Capità véu un papalló tot negre. Acostà-s'hi e obrí'l e véu una senyora vestida tota de drap gros ab un gran vel negre al cap que tota la cobria fins als peus. Tirant li llevà lo vel del cap, e restà ab la cara descoberta, e vista la cara, ficà lo genoll en terra e besà-li lo peu sobre la roba e après la mà. I ella tenia en la mà uns paternostres d'or esmaltats; besà'ls e féu-los besar al Capità. Après véu un llit ab cortines negres. E la Infanta estava gitada damunt aquell llit ab brial de setí negre, vestida e coberta ab una roba de vellut de la mateixa color. Als peus, damunt lo llit, seien una dona e una donzella. La donzella era filla del duc de Macedònia, e la dona havia nom la Viuda Reposada, la qual havia criada a la Infanta de llet. Al cap de la cambra véu estar cent setanta dones e donzelles qui totes estaven ab l'Emperadriu e ab la infanta Carmesina.

Tirant s'acostà al llit, e féu gran reverència a la Infanta e besà-li la mà. Après anà a obrir les finestres. E aparegué a totes les dames que fossen eixides de gran captivitat, per ço com havia molts dies que eren posades en tenebres per la mort del fill de l'Emperador. Dix Tirant:

—Senyor, ab vània e perdó parlant, jo diré a vostra altesa e a la senyora Emperadriu, que present és, la mia intenció. Jo veig que lo poble d'aquesta insigne ciutat està molt trist e adolorit per dues raons. La primera és per la pèrdua que l'altesa vostra ha feta d'aquell animós cavaller, lo Príncep fill vostre; e la

majestat vostra no se'n deu agreujar, puix és mort en lo servei de Déu e per mantenir la santa fe catòlica, sinó que en deveu dar llaors e gràcies a la immensa bondat de nostre senyor Déu, car ell lo us havia acomanat, e ell lo us ha volgut llevar per major bé per a ell, que l'ha col-locat en la glòria de paradís. E d'açò li deveu dar moltes llaors, e ell, qui és misericordiós e d'infinida pietat, dar-vos ha en aquest món pròspera e llonga vida, e après la mort, l'eterna glòria, e fer-vos ha vencedor de tots vostres enemics. La segona causa per què estan trists, sí és per la gran morisma que es veen molt prop, tement perdre los béns e la vida e, lo menys mal, ésser catius en poder d'infels. Per què la necessitat requir que l'altesa vostra e de la senyora Emperadriu façau la cara alegre a tots los qui us veuran, per aconsolar-los de la dolor en què posats són perquè prenguen ànim en virilment batallar contra los enemics.

—Lo Capità dóna bon consell —dix l'Emperador—. E jo vull e man que de continent, així hòmens com dones, tots lleixen lo dol.

CXVIII. Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'Emperador.

Dient l'Emperador tals o semblants paraules les orelles de Tirant estaven atentes a les raons, e los ulls d'altra part contemplaven la gran bellea de Carmesina. E per la gran calor que feia, perquè havia estat ab les finestres tancades, estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien, les quals donaren entrada als ull de Tirant, que d'allí avant no trobaren la porta per on eixir, e tostems foren apresonats en poder de persona lliberta, fins que la mort dels dos féu separació. Mas sé-us bé dir, certament, que los ulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past, per moltes honors e consolacions que s'hagués vistes, com fon sol aquest de veure la Infanta. L'Emperador pres per la mà a sa filla Carmesina e tragué-la fora d'aquella

cambra. E lo Capità pres del braç a l'Emperadriu e entraren en una altra cambra molt ben emparamentada e tota a l'entorn hestoriada de les següents amors: de Floris e de Blanxesflors, de Tisbe e de Píramus, d'Eneas e de Dido, de Tristany e d'Isolda, e de la reina Ginebra e de Lançalot, e de molts altres, que totes llurs amors de molt subtil e artificial pintura eren divisades. E Tirant dix a Ricard:

—No creguera jamés que en aquesta terra hagués tantes coses admirables com veig.

E deia-ho més per la gran bellea de la Infanta. Emperò aquell no ho entès.

Tirant pres llicència de tots e anà-se'n a la posada, entrà-se'n en una cambra e posà lo cap sobre un coixí als peus del llit. No tardà molt que li vengueren a dir si es volia dinar. Dix Tirant que no, que lo cap li dolia. E ell estava ferit d'aquella passió que a molts engana. Diafebus, que véu que Tirant no eixia, entrà a la cambra e dix-li:

—Capità senyor, prec-vos per amor mia que em digau lo vostre mal quin és, car si per mi vos porà ésser donat algun remei ho faré ab molt bona voluntat.

—Cosí meu —dix Tirant—, lo meu mal a present no fretura vós saber-lo, e jo no tinc altre mal sinó de l'aire de la mar qui m'ha tot comprès.

—Oh Capità!, ¿e de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mals e béns haveu tenguts, jo en só estat arxiu, e ara de tan poca cosa me bandejau de vostres secrets? Digau-m'ho, jo us clam mercè e no em vullau amagar res que de vós sia.

—No vullau més turmentar la mia persona —dix Tirant—, que jamés sentí tan greu mal com lo que ara sent, que em farà venir prest a mort miserable o a glòria reposada si fortuna no m'és contrària, car la fi de totes aquestes coses és dolor per aquella amor que és amarga.

E girà's de l'altra part de vergonya que no gosà mirar a Diafebus en la cara, e no li pogué eixir altra paraula de la boca sinó que dix:

—Jo ame.

Acabant-ho de dir, dels seus ulls destil·laren vives llàgremes mesclades ab sanglots e sospirs. Diafebus, veent lo vergonyós comport que Tirant feia, conegué la causa per què Tirant reprenia a tots los de son llinatge e encara a aquells ab qui tenia amistat, com venia cas que parlaven d'amors. Ell los deia: "Bé sou folls tots aquells qui amau. ¿No teniu vergonya de llevar-vos la llibertat e de posar-la en mans de vostre enemic, qui us lleixa ans perir que haver-vos mercè?", faent de tots una gran burla. Emperò jo veig que ell és vengut a caure en lo llaç en lo qual humana força no basta a resistir.

E pensant Diafebus en los remeis que a tal mal se requiren, ab gest piadós e afable féu principi a un tal parlar.

CXIX. Raons de conhort que fa Diafebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d'amor.

—Natural condició és a la natura humana amar, car diu Aristòtil que cascuna cosa apeteix son semblant. E encara que a vós aparega dura cosa e estranya ésser subjugat al jou d'amor, podeu verdaderament creure que no és en potència de negú poder-hi resistir. Per ço, Capità senyor, tant com l'home és més savi, tant deu més ab discreció cobrir los naturals moviments e no manifestar defora la pena e dolor que combat la sua pensa, car la bondat de l'home apar, que caigut per contraris casos, sàpia sostenir les adversitats d'amor ab virtuós ànim. Per què alegrau-vos e davallau d'aqueix lloc de pensaments on vós sou assegut, e lo cor vostre manifeste alegria, puix bona sort vos ha portat que en tan alt lloc hajau més vostre pensament, e vós d'una part e jo d'altra, porem donar remei a la vostra novella dolor.

Com Tirant véu lo bon conhort que Diafebus li dava, restà molt aconsolat. Llevà's empeguït de vergonya e anaren-se a

dinar, lo qual tenien de molta singularitat per ço com l'Emperador l'havia tramès. Emperò Tirant menjà molt poc de la vianda, e begué molt de les dues llàgremes, coneixent ab viva raó que era pujat en més alt grau que no devia. Emperò dix:

—Puix aquesta qüestió ha hagut principi en aquest dia, èquan a Déu serà plasent que poré obtenir victoriosa sentència?

Tirant no pogué menjar. E los altres se pensaven que per lo treball de la mar estava destemprat. E per la molta passió que Tirant tenia, llevà's de taula e posà's dins una cambra accompanyat de molts sospirs, car vergonya, per temor de confusió, li feia passar aquell treball. E Diafebus ab los altres li anaren a tenir companyia fins a tant que ell volgué un poc reposar.

Diafebus pres ab si una altre cavaller e feren la via del palau, no ab cor de veure l'Emperador, mas per veure les dames. L'Emperador estava en una finestra assegut. Véu-los passar; tramès-los a dir que pujassen lla on ell era. Diafebus ab l'altre pujaren en les cambres on l'Emperador era ab totes les dames. L'Emperador li demanà què era del seu Capità, e Diafebus li dix que estava un poc enutjat. E com ho sabé, desplagué-li molt e manà que los seus metges l'anassen de continent a visitar.

Com los metges foren tornats, feren relació a l'Emperador com estava molt bé, que no era estat lo seu mal sinó mutació dels aires indigests. Lo magnànim Emperador pregà a Diafebus li recitás totes les festes que en Anglaterra s'eren fetes en les bodes del Rei ab la filla del rei de França, e de tots los cavallers qui armes havien fetes e quals eren estats los vencedors del camp.

—Senyor —dix Diafebus—, a molta gràcia e mercè hauria a la majestat vostra jo no hagués a dir aquestes coses, per ço com no volria que vostra altesa hagués a pensar, per jo ésser parent de Tirant, li hagués a donar llaor neguna, sinó així com realment és passat. E per major seguretat que la majestat

vostra no tinga de creure lo contrari, jo tinc a ací tots los actes signats de la pròpia mà del Rei e dels jutges del camp e de molts ducs, comtes e marquesos, de reis d'armes, d'herauts e porsavants.

L'Emperador lo pregà que els hi fes portar en l'instant, que ell recitaria les coses. Diafebus hi tramès, e après recità llargament a l'Emperador totes les festes per orde així com eren estades fetes, e per semblant les armes. Après llegiren tots los actes e veren per obra Tirant ésser lo millor cavaller de tots. Molta fon la consolació que l'Emperador hi pres; e molt major la de sa filla Carmesina e de totes les dames, qui estaven ab gran devoció escoltant les singulars cavalleries de Tirant. Après volgueren saber lo casament de la infanta de Sicília e la lliberació del gran Mestre de Rodes.

Com totes les coses foren explicades, l'Emperador se n'anà per tenir consell, lo qual cascun dia acostumava tenir de matí mitja hora, e après vespres una hora. E Diafebus volgué'l acompañar, e lo valerós senyor no ho volgué, sinó que dix:

—Cosa acostumada és que los cavallers jòvens llur delit és estar entre les dames.

Ell se n'anà e Diafebus restà e parlaren de moltes coses. La infanta Carmesina suplicà a l'Emperadriu sa mare que passassen en una altra sala perquè es poguessen un poc espaiar, car molt temps havia que estaven tancades per lo dol del germà. Dix l'Emperadriu:

—Ma filla, vés on te vulles, que jo só contenta.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artifici: totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors. Les finestres e les colones eren de pur crestall, e lo païment, lo qual era fet tot a centells, qui llançava molt gran resplendor. Les imatges de les parets divisaven diverses històries de Boors e de Perceval e de Galeàs com complí l'aventura del Siti perillós, e tota la conquesta del Sant Greal s'hi demostrava. La sobirana coberta

era tota d'or e d'atzur, e entorn de la coberta eren les imatges, totes d'or, de tots los reis de crestians, cascú ab sa bella corona al cap e en la mà lo ceptre, e dejús los peus de cascun rei havia un permòdol en lo qual havia un escut en què estaven figurades les armes del rei, e lo seu nom en lletres llatines se manifestava.

Com la Infanta fon en la sala apartà's ab Diafebus un poc de les sues donzelles e començaren a parlar de Tirant. Diafebus, qui véu tan bona disposició, que la Infanta parlava de Tirant ab tanta voluntat, pres-se a dir.

—iOh quanta glòria és per a nosaltres haver travessada tanta mar e ésser atesos ab salvament al port desitjat de nostra beatitud; e per gràcia especial havem obtès que los nostres ulls hagen vista la més bella imatge d'humana carn que de nostra mare Eva ençà sia estada ni crec que jamés serà, complida de totes les altes gràcies e virtuts, gràcia, bellea, honestat, e dotada de saber infinit! E no em dol dels treballs que soferts havem, ni los que són per a venir, per haver trobada vostra majestat que és mereixedora de senyorejar l'univers món, e en açò no s'hi deu entendre sinó vostra altesa. E tot lo que he dit ni diré, preneu-ho com de servidor afectat, e estotjau-ho dins los llocs més secrets de la vostra ànima, com aquell famós cavaller de Tirant lo Blanc sia vengut per sola fama, oint recitar de vostra celsitud tots los béns e virtuts que per natura podien ésser comunicats a un cos mortal. E no pense la vostra altesa que siam venguts per les amonestacions del valerós rei de Sicília, ni menys per les lletres de l'Emperador, pare vostre, qui ha tramès al rei de Sicília, ni pense vostra celsitud que siam venguts per experimentar les nostres persones en fet d'armes, com ja les teníem molt bé experimentades; ni menys per la bellea de la terra ni per veure los imperials palaus, car les cases pròpies de nosaltres, qualsevulla d'aquelles, estaria bé per temple d'oració: tan grans e tan belles són, e cascú de nosaltres presumeix ésser un petit rei en sa terra; e pot creure la celsitud vostra que la venguda de nosaltres no és estada altra causa

sinó per veure e servir vostra majestat. E si guerres ni batalles se fan, tot serà per amor e contemplació vostra.

—Oh trista de mi! —dix la Infanta—, ¿E què és lo que em dieu? ¿Poré jo gloriejar-me que per amor de mi siau tots ací venguts, e no per amor de mon pare?

—Sobre açò poria jo fer salva ma fe —dix Diafebus—, com Tirant, qui ens és germà e senyor de tots, nos pregà que volguéssem venir ab ell en aquesta terra, e li volguéssem fer tanta d'honor, perquè poguéssem veure la filla de l'Emperador, la qual ell desitjava més veure que a tot lo restant del món. E de la primera vista que de vostra altesa ha hagut, tant és lo grat que té de vostra excel·lència que a dat del cap en lo llit.

Com Diafebus presentava aquestes coses a la Infanta, ella estava alienada e posada en fort pensament, que no parlava, e mig fora de record, e la sua angèlica cara mudant de diverses colors, car la femenil fragilitat l'havia compresa, que no podia parlar. Car amor d'una part la combatia, e vergonya d'altra part la'n retraià. Amor l'encenia en voler lo que no devia, mas vergonya lo hi vedava per temor de confusió.

En aquest instant vengué l'Emperador e cridà a Diafebus, perquè li plaïa molt lo seu comport. E parlaren de moltes coses fins a tant que l'Emperador volia sopar. Pres llicència d'ell e acostà's a la Infanta e dix-li si la majestat sua li manava res que fes.

—Sí —dix ella—: preniu abraçars de mi, estotjau-ne per a vós, e feu-ne part a Tirant.

E Diafebus s'hi acostà e féu lo que ella li havia manat.

Com Tirant sabé que Diafebus era anat al palau e que parlava ab la Infanta, estava ab lo major desig del món que vingués perquè pogués saber noves de sa senyora. Com ell entrà per la cambra, Tirant se llevà del llit e dix-li:

—Lo meu bon germà, ¿quines noves me portau de la que és en virtuts complida e té la mia ànima encativada?

Diafebus, veent l'extrema amor de Tirant, abraçà'l de part de sa senyora, e recità-li totes les raons que havien passades. Tirant restà més content que si li hagués donat un regne, e pres en si molt gran esforç, que menjà bé e s'alegrà, desitjant quan vendria lo matí perquè la pogués anar a veure.

Com Diafebus fon partit de la Infanta, ella restà en molt fort pensament, que li fon forçat de llevar-se del costat de son pare i entrar-se'n en la sua cambra. La filla del duc de Macedònia havia nom Estefania, que era donzella que la Infanta tenia en molt gran amor, per ço com s'eren criades de poca edat ensemes, no havent més temps l'una que l'altra. Com vèu que la Infanta se n'era entrada en la cambra, llevà's prestament de taula e anà-li detràs. Com fon ab ella, la Infanta li recità tot lo que Diafebus li havia dit, e l'extrema passió que passava per l'amor de Tirant:

—E dic-te que més m'ha contentat la vista d'aquest tot sol, que de quants n'he vists en lo món. És home gran e de singular disposició e mostra bé en lo seu gest lo gran ànim que té, e les paraules que de la sua boca ixen accompanyades de molta gràcia. Veig-lo cortès e afable més que tot altre. E, doncs, tal com aquest qui no l'amaría? iE que sia vengut ací més per amor mia que de mon pare! Certament jo veig lo meu cor molt inclinat a obeir a tots sos manaments; e a mi par, segons los senyals, que aquest serà la vida e conservació de la mia persona.

Dix Estefania:

—Senyora, dels bons deu hom triar lo millor, e sabudes les cavalleries singulars que aquest ha fet, no és dona ni donzella en lo món que de bon grat no el degués amar e subricular-se a tota sa voluntat.

Estant en aquestes delitoses raons, vengueren les altres donzelles e la Viuda Reposada, que tenia gran part ab Carmesina per la raó ja dita, que l'havia de llet criada, e demanà'l de què parlaven. Dix la Infanta:

—Nosaltres parlam de què ens ha recitat aquell cavaller de les grans festes e honors que feren en Anglaterra a tots los estrangers que s'hi trobaren.

E parlant d'aquestes coses e d'altres, així passaren la nit, que poc ni molt la Infanta no dormí.

E l'endemà Tirant se fon vestit ab un manto d'orfebreria. La devisa era tota de garbes de mill, e les espigues eren de perles molt grosses e belles, ab un mot brodat en cascuna quadra del manto qui deia: *Una val mill e mill no valen una*. E les calces e lo capiró lligat a la francesa, d'aquella devisa mateixa. E en la mà portava lo bastó d'or de la capitania. Tots los altres de la sua parentela s'abillaren molt bé de brocats e de sedes e d'argenteria, e així abillats anaren tots al palau.

Com foren a la porta major, veren allí una singular cosa de gran admiració: que a cascun llindar de la porta, de part de dins, a l'entrant de la plaça, havia una pinya tota d'or, d'altària d'un home e molt grosses, que centòmens no les porien alçar; les quals en temps passat havia fetes fer l'Emperador en lo temps de la prosperitat per una gran magnificència. Entraren dins lo palau e trobaren molts onços e lleons ab cadenes d'argent molt grosses que estaven lligats; pujaren alt en una gran sala tota obrada d'alabastre.

Com l'Emperador sabé que lo seu Capità era vengut, manà que el deixassen entrar. E trobà'l que es vestia, e sa filla Carmesina qui el pentinava, e après li donà aiguamans; car cascun dia ho acostumava de fer. E la Infanta estava en gonella d'orfebreria tota llavorada d'una herba que ha nom amorval, e ab lletres brodades de perles que entorn eren, e deia lo mot: *Mas no a mi*. Com l'Emperador se fon acabat de vestir dix a Tirant:

—Digau-me, Capità, ¿quin era lo mal que ahir la vostra persona sentia?

Dix Tirant:

—Senyor, la majestat vostra deu saber que tot lo meu mal és de mar, car los vents d'aquesta terra són més primos que los de ponent.

Respòs la Infanta ans que l'Emperador parlàs:

—Senyor, la mar no fa mal als estrangers si són aquells que ésser deuen, ans los dóna salut e llonga vida —mirant tostems en la cara a Tirant, sotsrient-se perquè Tirant coneugués que ella l'havia entès.

L'Emperador ixqué de la cambra ab lo Capità parlant, e la Infanta pres a Diafebus per la mà e detingué'l e dix-li:

—De les paraules que em digués ahir no dormí en tota la nit.

—Senyora, voleu que us diga?, nostra part n'havem haguda. Emperò molt reste aconsolat com haveu entès a Tirant.

—¿E com pensau vós —dix la Infanta— que les dones gregues sien de menys saber ni valor que les franceses? En esta terra bé sabran entendre lo vostre llatí per escur que el vullau parlar.

—Per ço, senyora, és major glòria per a nosaltres —dix Diafebus— praticar ab personnes qui sien molt enteses.

—Per avant ho veureu —dix la Infanta— en lo praticar, e veureu si coneixerem les vostres passades.

La Infanta manà que vengué Estefania ab altres donzelles per tenir companyia a Diafebus, e prestament ne vengueren moltes. Com la Infanta lo véu ben accompanyat entrà-se'n dins la sua cambra per acabar-se de vestir. Tirant en aquest espai hagué accompanyat a l'Emperador a la gran església de Santa Sofia, deixà 'l dient hores, i ell tornà al palau per accompanyar a l'Emperadriu e a Carmesina. Com fon en la gran sala trobà allí son cosí Diafebus enmig de moltes donzelles, lo qual los estava recitant les amors de la filla del rei de Sicilia e de Felip. E Diafebus era tan domèstic e tan pràtic entre les donzelles com si tota sa vida fos criat entre elles.

Com veren entrar a Tirant totes se llevaren de peus e digueren-li que ell fos lo ben vengut. Feren-lo seure enmig d'elles e parlaren de moltes coses.

Ixqué l'Emperadriu tota de vellut burell vestida. Apartà's ab Tirant e demanà-li de son mal. E Tirant li dix que ja estava molt bé. No tardà molt que la Infanta ixqué vestida ab una roba del seu mateix nom, forrada de marts gebelins, fesa a costats, ab mànega oberta; e al cap portava una petita corona sobre los cabells ab molts diamants e robins e pedres de gran estima. Bé mostrava lo seu agraciat gest, ab la bellea infinita, que era mereixedora de senyorejar del món totes les altres dames si la fortuna li hagués volgut ajudar.

Tirant pres del braç a l'Emperadriu, per ço com era Capità major, e preceïa a tots los altres; car aquí havia molts comtes e marquesos, hòmens de gran estat; e volgueren pendre a la Infanta del braç, i ella dix:

—No vull negú vaja prop de mi sinó mon germà Diafebus.

E tots la deixaren e aquell la pres. Mas sap Déu que Tirant estimara més estar prop de la Infanta que no prop de l'Emperadriu. E anant a l'església dix Diafebus a la Infanta:

—Mire vostra altesa, senyora, los esperits com se senten.

Dix la Infanta:

—Per què ho dieu?

—Senyora —dix Diafebus—, per ço com vostra excel·lència s'és vestida de gonella de xaperia brodada de grosses perles, e lo cor sentit de Tirant porta lo que li fa mester. ¡Oh, com me tendria per benaventurat si jo podia fer que aquest manto jo el pogués fer estar sobre aquesta gonella!

E perquè anaven molt prop de l'Emperadriu, pres del manto de Tirant. E Tirant, com sentí tirar del manto, detingué's un pas atrás, e aquell posà'l sobre la gonella de la Infanta. E dix:

—Senyora, ara està la pedra en son lloc.

—Ai trista! ¿Sou tornat foll o haveu del tot percut lo seny? ¿Tan poca vergonya teniu que en presència de tantes gents dieu tals coses? —dix la Infanta.

—No, senyora, que negú no ho ou ni ho sent ni ho veu —dix Diafebus—. E jo sabria dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria.

—Certament jo crec —dix la Infanta— que vós haveu après en l'escola d'honor, lla on se llig d'aquell famós poeta Ovidi lo qual en tots sos llibres ha parlat tostems d'amor verdadera. E qui fa son poder d'emitir al mestre de la ciència, no fa poc. E si vós sabésseu en qual arbre se lleva amor e honor, e sabésseu la pràctica d'esta terra, com seríeu home de bona ventura!

Acabades aquestes raons, foren a l'església. L'Emperadriu entrà dins la cortina, e la Infanta no hi volgué entrar, dient que faïa gran calor; e no ho faïa sinó perquè pogués mirar a tot son plaer a Tirant. E Tirant posà's prop l'altar ab molts ducs e comtes que hi havia. E tots li donaren l'honor que estigués primer per esguard de l'ofici que tenia. E ell tostems acostumava oir la missa agenollat. Com la Infanta lo véu ab los genolls en terra, pres un coixí de brocat d'aquells que ella tenia allí, e donà'l a una de les suas donzelles que el portassen a Tirant. E l'Emperador qui véu fer aquella gentilea a sa filla, pres-hi molt gran plaer. Com Tirant véu lo coixí que la donzella lo hi adobà perquè s'agenollàs, llevà's de peus e féu gran reverència de genoll a la Infanta ab lo capiró fora del cap.

No penseu que en tota aquella missa la Infanta pogués acabar de dir ses hores, mirant a Tirant e a tots los seus molt ben vestits e abillats a la francesa. Com Tirant hagué molt bé contemplada la bellea singular de la Infanta, e lo seu enteniment discorregué fantasiant quantes dones e donzelles ell en son record haver vistes, e dix que jamés havia vista ni esperava de veure una altra tal qui fos dotada de tants béns de natura com aquesta, car aquesta resplandia en llinatge, en bellea, en gràcia, en riquea, accompanyada d'infinit saber, que més se mostrava angèlica que humana; e mirant la proporció que la sua femenil e delicada persona tenia, mostrava que natura havia fet tot lo que fer podia, que en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular; car estava

admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes d'or, los quals per eguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap; e estava admirant encara de les celles que paria fossen fetes de pinzell llevades un poc en alt, no tenint molta negror d'espessura de pèls, mas estant ab tota perfecció de natura; més estava admirat dels ulls, que parien dues esteles redones relluïnts com a pedres precioses, no pas girant-los vigorosament, mas refrenats per graciosos esgards, parien que portassen ab si ferma confiança; lo seu nas era prim e afilat e no massa gran ni poc segons la llindesa de la cara, que era d'extrema blancor de roses ab lliris mesclada; los llavis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques, menudes e espesses que parien de crestall. E estava més admirat de les mans, que eren d'extrema blancor e carnudes que no s'hi mostrava os negú, ab los dits llargs e afilats, les unges canonades e encarnades que mostraven portar alquena, no tenint en res negun defalt de natura.

Com fon la missa dita, tornaren al palau per l'orde mateix, e Tirant pres comiat de l'Emperador e de les dames e tornà-se'n a sa posada ab tots los seus. Plegant a la posada se n'entrà en la cambra e llançà's sobre lo llit pensant en la gran bellea que la Infanta posseïa, e lo seu gest tan agraciat li féu tant augmentar lo seu mal que d'una pena que sentia, llavors ne sentí cent, acompanyat de molts gemecs e sospirs. Diafebus entrà en la cambra e véu estar a Tirant en molt trist e adolorit continent. Dix-li:

—Senyor Capità, vós sou lo més descominal cavaller que jo haja vist de ma vida. Així com altres farien festa de nou lliçons de sobres d'alegria d'haver vista sa senyora e les festes e honors que us ha fet més que a tots quants grans senyors hi havia, e trametre-us lo coixí de brocat, lo qual se llevà a tramès-lo a vós ab tanta gràcia e amor que ho féu en presència de tots, quant deuríeu restar lo més gloriós home del món, e vós feu tot lo contrari ab molt gran desorde, que mostrau ésser fora de tot record.

Veent Tirant lo conhort que Diafebus li faïa, ab veu dolorosa li dix.

CXX. Lamentació d'amor que fa Tirant.

—L'extrema pena que la mia ànima sent és com ame e no sé si seré amat. Entre tots los altres mals que sent, aquest és lo qui més m'atribula, e lo meu cor és tornat més fred que gel, com esperança no tinc d'aconseguir lo que desitge, per ço com la fortuna tostems és contrària als qui bé amen. ¿E no sabeu vós que en quants fets d'armes me só trobat, jamés negú no m'ha pogut sobrar ni vèncer, e una sola vista d'una donzella m'ha vençut e mès per terra, que no he tengut contra ella resistència neguna? E si ella m'ha fet lo mal, ¿de qual metge puc esperar medecina? ¿Qui em pot dar vida o mort, o vera salut si no ella? ¿Ab quin ànim ni ab qual llengua parlar poré, que la puga induir e moure a pietat, com sa altesa m'avança en totes coses, ço és, en riquea, en nobleua e en senyoria? E si amor, qui té egual balança, qui iguala les voluntats, no inclina lo seu cor alt e generós, jo só percut, car a mi par que totes les vies qui em poden dar remei de salut me són tancades; per què no sé quin consell prenga a la mia fort desaventura.

No comportà Diafebus que Tirant més parlàs, tant lo veia atribulat, sinó que féu principi a un tal parlar.

CXXI. Raons que fa Diafebus a Tirant, aconhortant-lo de ses amors.

—Los enamorats passats, los quals desitjaven de llur glòria deixar fama, ab gran fatiga treballaven per venir en alegria reposada, e vós voleu mort miserable. Açò no pot passar sens nota, com tal amor vos hajau percaçada, que no s'ha d'obtenir ab força estranya, mas ab giny e esforç vostre ho deveu portar a fi. E per ma part vos ofir jo hi faré tots los preparatoris a mi possibles en conservació de vostres drets, notificant-vos que si cent ànimes tenia, com no en tinga sinó una, les posaria totes en ventura per l'amor vostra. E si tal comport de vós feu

cascun dia, vos ne seguirà gran càrrec e perpetual infàmia, la qual tot bon cavaller deu excusar refrenant la sua folla voluntat. E si açò venia en orelles de l'Emperador, lo que Déu no vulla, è com restareu vós e tots nosaltres, que en lo dia que sou arribat vos siau enamorat de sa filla, per difamar-li tot son estat, e la corona de l'Imperi, faent-vos jutge en vostra causa pròpia? Per la qual cosa manifestament se mostra que vós volríeu ésser cregut de vostra simple paraula, volent raonar a la gent de batalles e l'execució d'amors, creent que negú no ho coneixerà, que vós siau enamorat, e voleu que lo primer dia a totes les gents sia manifest, car bé sabeu aquell exemple vulgar qui diu: "Lla on se fa foc, fum n'ha d'eixir." Per què, Capità senyor, puix teniu discreció, usau-ne, e en tot cas del món forçau vostre voler, e no vullau dar a sentir a negú les vostres passions.

Oint Tirant les sàvies paraules de Diafebus, s'alegrà molt per lo conhort bo que li dava com a bon amic e parent; estigué un poc pensant, e après se llevà del llit e ixqué en la sala. E tots los seus estaven admirats del mal comport de Tirant.

Com se fon dinat, pregà a Diafebus volgués anar al palau e dar unes hores que tenia molt singulars a la Infanta, les quals s'eren fetes en París, ab les cobertes totes d'or massís e molt subtilment esmaltades, e tancaven-se ab tancadura de caragol d'escala que llevant-ne la clau no era negú sabés conèixer per on s'obria; e dins havia molt singular lletra e històries fetes d'estranya manera, e molt ben il·luminades, que tots los qui les veren deien que en aquell temps més pomposes hores no pogueren ésser trobades.

Diafebus pres un petit patge molt ben abillat, e les hores cobertes li donà que portàs. Com Diafebus fon en lo palau, trobà l'Emperador en la cambra de les dames e dix-li les següents paraules segons Tirant li havia dit que digués:

—Sacra majestat, lo vostre Capità desitjós de servir vostra altesa en tot lo que li serà manat, no sap en què us puga servir. Suplica a la majestat vostra que li done llicència que en breus

dies puga anar a veure lo camp dels moros, e d'altra part tramet a vostra altesa aquestes hores; e si no us paren bones que sien dades a alguna donzella de la Infanta.

L'Emperador, com les véu, estigué admirat de veure cosa tan singular.

—Açò —dix l'Emperador— no pertany sinó a donzella de casa real.

E donà-les a sa filla Carmesina. E aquella, tant per la bellea de les hores com per tenir alguna cosa de Tirant, ne fon molt contenta e llevà's de peus e dix:

—Senyor, ¿vendria en plaer a la majestat vostra que trametéssem per lo Capità e per los ministres e féssem una poca de festa? Car molt temps ha que ens dura lo dol e la tribulació e volria que la imperial prosperitat fos conservada en son degut estament.

—Filla per mi en extrem amada, ¿no sabeu vós que no tinc altre bé ni consolació en aquest món sinó a vós e a Isabel, reina d'Hongria, que per los meus pecats és foragitada de la vista dels meus ulls, e des que lo meu fill és mort, no em resta més bé en aquest miserable de món sinó a vós, qui sou consolació de la mia amarga e trista vida? Tanta alegria com haver poreu serà gran repòs per a la mia vellea.

La Infanta prestament tramès lo patge a Tirant perquè vengués, e féu seure a Diafebus en les suas faldes.

Com Tirant hagué oït lo manament de sa senyora, partí de la posada e anà davant l'Emperador; e pregà'l que dansàs ab sa filla Carmesina. Les danses duraren quasi fins a la nit, que l'Emperador volia sopar. E tornà-se'n molt alegre Tirant a la sua posada per ço com contínuament havia dansat ab la Infanta, la qual li havia dites moltes gracioses paraules que ell havia preses en compte de gran estima.

Lo dia següent l'Emperador féu gran convit per amor de Tirant. Tots los ducs, comtes e marquesos que allí es trobaren menjaren en la taula ab ell e l'Emperadriu e sa filla. Los altres

menjaven en altres taules. Aprés del dinar vengueren les danses. E com hagueren un poc dansat vengué la gran col·lació. L'Emperador volgué cavalcar per mostrar tota la ciutat al seu Capità. E Tirant e los seus foren molt admirats dels grans edificis que en la ciutat eren de tanta bellea e singularitat. E li mostrà totes les fortaleses que dins la ciutat eren e les grans torres sobre los portals e en la muralla, que era cosa innumerable de recitar.

L'Emperador féu aturar aquella nit a Tirant a sopar ab ell ab gran humanitat, per mostrar la bona voluntat que li portava. La Infanta estava dins la sua cambra, e l'Emperadriu tramès per sa filla Carmesina que vinguéss.

—Senyor —dix Tirant—, cosa és molt impròpia, segons lo meu parer, que la filla qui és succeïdora en l'Imperi sia nomenada Infanta. ¿Per què la majestat vostra li furta lo seu propi nom de Princesa? Per bé, senyor, que vostra altesa tinga altra filla, muller del rei d'Hongria e de major edat, e per lo gran dot que la majestat vostra li donà en contemplació del matrimoni, ella renuncià a tots los drets a l'excel·lent Carmesina. E per ço, senyor, parlant ab aquella reverència que es pertany, li deu ésser mudat lo nom, com no pertanga sinó a filla de rei dir-li Infanta, si doncs no havia ésser heretera del Regne, que també la nomenarien Princesa.

L'Emperador, qui véu l'avisa de Tirant, manà que d'aquí avant no li diguessen sinó Princesa.

L'altre dia següent manà l'Emperador tenir consell general e dix a sa filla que hi fos perquè moltes voltes li havia dit:

—Ma filla, ¿per què vós no veniu sovint al consell perquè sapiau la pràctica que en semblants afers és mester, com per dret e per discurs de natura sou més vividora que no jo, que après mort mia sapiau regir e governar vostra terra?

La Princesa, tant per esguard de veure la pràctica del consell com per oir lo parlar de Tirant, hi anà. Com foren dins lo consell asseguts, l'Emperador dreçà les noves a Tirant, e dix paraules de semblant estil.

CXXII. La proposició que l'Emperador féu en lo consell, dreçant les noves a Tirant.

—Com la divina Providència haja permès que, per nostres grans pecats e delictes, los majors nobles e animosos cavallers de la nostra host sien estats morts e presos en les passades batalles, en gran dan e destrucció del nostre Imperi, e los qui resten en lo mateix perill estiguen, si doncs no són subvenguts per la vostra mà victoriosa, car defallint cascun dia la noble cavalleria, lo nostre Imperi s'hauria de poblar de vil gent replegadissa, e de moros cruels e inhumans, enemics de la santa llei crestiana, e jo desposseït de la imperial senyoria; car lo dia que jo perdí aquell famós cavaller fill meu, qui era flor e espill de tota la cavalleria de Grècia, perdí tota l'honor mia e lo meu bé, no em restà altra esperança sinó de la vostra pròspera venguda, que mitjançant la misericòrdia divina, e la virtut del vostre braç vençedor, obtendrem gloriosa victòria. Per què us prec, Capità virtuós, que us vullau dispondre en anar contra los enemics nostres los genovesos, generació mala, que muiren a cruel mort. E la vostra gloriosa fama per obra sia manifestada en aquestes parts, que puix teniu la capitania, que prengau armes vencedores, perquè prest d'aquells pugam aconseguir gloriosa victòria, tal com de vós esperam, com tingam nova certa que les naus dels genovesos són arribades al port d'Aulida carregades de gent d'armes, de cavalls e de vitualles, les quals vénen de Toscana e de Llombardia. E les nostres naus són arribades en l'illa Judea, qui es nomena dels Pensaments, e segons ma creença prestament seran ací.

No tardà molt Tirant que ab modesta continència, llevant-se lo bonet del cap, dix paraules de semblant estil.

CXXIII. La resposta que Tirant féu a l'Emperador en lo consell.

—No és digna cosa ni suficient que la majestat vostra, senyor, m'haja a mi de pregar, sinó de manar, car a mi és massa gràcia l'honor que l'altesa vostra m'ha feta de fer-me

Capità e lloctinent general seu, sens que jo no n'era mereixedor. E puix he acceptat l'ofici, jo só tengut e obligat de servir-lo, car lo dia que jo deliberí de partir de la noble illa de Sicília, me despullí de tota ma llibertat, posant aquella en mans de la majestat vostra, e de les coses vostres. Doncs, puix vos he fet mon senyor, e la molta benignitat de l'altesa vostra m'ha volgut acceptar per servidor, jatsia indigne, suplic-vos que d'ací avant la majestat vostra no em vulla de res pregar, sinó manar-me així com al més simple servidor que l'altesa vostra té, e açò us tindré a gràcia singular. Per què, mane la majestat vostra quan li serà plasent que jo vaja a veure los genovesos, que jo só prest de bon grat d'anar-hi. Emperò, senyor, ab vènia e perdó de vostra altesa diré lo meu parer; que dic que la guerra guerrejada ha mester tres coses, e si l'una d'aquestes defall, la guerra no es pot fer.

—Molt me plauria, Capità —dix l'Emperador— de saber quines coses són aqueixes tres que la guerra ha mester.

—Senyor —dix Tirant—, jo les vos diré: gent, argent e forment. E si qualsevulla d'aquestes coses hi fall, la guerra hauria de cessar. Com los moros hui en dia són molts, e ab esforç e ajuda de genovesos que els porten moltes vitualles, armes e cavalls encobertats, e gent ben armada, és de necessari façam tot nostre esforç d'estar bé avisats e molt en orde per dar-los batalla cruel, fort e dura.

—Nós tenim —dix l'Emperador— tot lo que vós dieu. De nostre replegat tresor podeu dar sou a dos-cents mília bacinets pagats per a vint o a trenta anys. Tenim gent en nombre qui porien ésser entre los qui són en la frontera sots la capitania del duc de Macedònia, seixanta mília combatents, e los qui són en aquesta ciutat e en les terres que encara posseïm més de huitanta mília. Los qui vénen ab les quaranta naus són vint-e-cinc mília. Som molt ben fornits de moltes armes, de cavalls e de molta artelleria de totes les maneres que són necessàries per a la guerra. Del forment vos dic ne passam fretura, mas aquestes naus que ara vénen ne porten prou, emperò de fet que

sien arribades, los maneré tornar en Sicília, e que porten tostems forment. E jo he manat per via de l'Esclavònia a Escandalor, que vinga ab forment e altres vitualles.

—De tot lo que la majestat vostra m'ha dit —dix Tirant— estic molt aconsolat, e d'ací avant, senyor, donem fi al consell, puix som proveïts de totes coses necessàries, e no entengam sinó en la guerra.

—Jo us diré què teniu a fer —dix l'Emperador—. Anau a la casa a la Safir, on està la mia cadira del juí, e man-vos que us assigau allí, oint a cascú de sos drets, usant de justícia e de misericòrdia.

Llevà's u del consell, qui es nomenava Montsalvat, e dix:

—Senyor, vostra majestat deu mirar millor en aquests afers que no ha, per quant hi ha empediment de tres coses. La primera és com no deu ésser llevat al duc de Macedònia son dret, que és la capitania general, com a ell se pertanga essent més afix a la imperial corona. La segona és que no deu ésser donat lloc que home estranger haja ofici ni benefici en l'Imperi, majorment que sien de lloc o de terra no coneguda. La terça és que ans que partixquen d'ací la gent d'armes, deuen anar en romiatge e fer grans presentalles als déus en l'illa d'on Paris se'n portà la reina Elena, e per ço hagueren en temps antic los grecs victòria dels troians.

No pogué més comportar l'Emperador les folles paraules del cavaller, sinó que ab molta ira se pres a dir.

CXXIV. Raons que fa l'Emperador en lo consell contra un cavaller mal crestià.

—Si no fos per esguard de nostre senyor Déu, e de la mia edat, qui dóna lloc a la ira, de continent te fera llevar lo cap, com los mèrits teus molt ho meriten, e fóra fer-ne sacrifici a Déu e exemple al món, com tu sies un mal e reprovat crestià. Per què jo vull e man que Tirant, qui de present és Capità nostre general, sia superior sobre tots los nostres capitans, per ço com ell n'és mereixedor per la sua molta virtut e

resplendent cavalleria. Car lo duc de Macedònia, per son flac ànim e maldestre en la guerra, no ha sabut jamés vençre una batalla. E aquell serà Capità que jo manaré, sinó tots los que hi contradiran jo els castigaré de tal forma, que per a tostems ne restarà memòria en lo món. Car l'estil e dret d'armes està en cap de gentilesa, per la major part aquells regir-se per los antics exemples dels nostres antecessors passats, e los qui d'aquest mester saben, han aquest dret per clar, no l'hajam ací a disputar tu e jo.

E donà fi a son parlar, per ço com era molt vell e ab la ira fallia-li la força del parlar. E la Princesa pres les paraules del pare, e dix en la següent forma:

—A tu pot hom dir fill d'iniquitat, engendrat en la mala planeta de Saturnus, e est home qui mereixes molt gran reprensió e castic en la tua persona, que per la tua malícia e iniquitat envejosa vols venir contra l'ordinació e voler de la imperial majestat, e contra la divina e humana llei en consellar tan gran pecat d'idolatria, que dius que façam sacrifici al diable de qui tu est servidor, que mostres bé en ton parlar que no est crestià, sinó idòlatra. ¿E no saps tu —dix la Princesa— que per lo gloriós adveniment del rei Déu Jesús, cessà tota la idolatria, segons recita la Santa Escriptura en l'Evangeli, que com Herodes rei se tingués per burlat dels tres Reis d'Orient volgué fer matar l'infant Déu Jesús, e l'àngel aparec en somni a Josep e dix-li que prengués la mare e lo fill, e que fugís en Egipte, e entrat per Egipte totes les ídoles caigueren, e en tot Egipte no n'hi restà neguna? E encara est més digne de gran punició que hages tenguda tan gran audàcia, que en presència de la majestat del senyor Emperador vols injuriar a negú, de dir que home estranger no deu tenir lo ceptre de la justícia ni de la general capitania, e per ço tu est dit principiador de mals. Digues-me, e si los estrangers són millors que los de la terra, e són més hàbils e més forts i més destres en la guerra e en altres coses, ¿què diràs tu ací? Si no, pren exemple de la tua flaca persona de poc ànim, que jamés has tengut atreviment d'anar a la guerra per defendre la tua pàtria e a ton natural senyor. ¿E

tu est cavaller qui mostrar-te deguesses en consell imperial ni encara en lloc on cavallers hi haja?

E Tirant volgué parlar per satisfer en lo que el cavaller havia dit d'ell, e la Princesa no ho volgué consentir per esquivar major mal, mas dix:

—No es pertany d'home savi respondre a paraules folles, car així com lo foll té franca llibertat d'escampar folles paraules, així és gran discreció al savi ab paciència oir-les e no satisfer-hi, car en les paraules és coneguda la follia d'aquell qui la diu, car negú no es deu egualar ab la roïndat ni en la follia ab negú, sinó en la gentilesa e virtut. E qui paraules folles diu, digna cosa és que de la sua follia reporte condigna deciplina. E si no fos per la vostra gran clemència, aquell qui tan follament ha parlat mereixia que li fos llevada la vida. E bé és de conèixer que és benaventurat lo Príncep que tal conseller té en sa casa.

L'Emperador se llevà del consell, e no volgué més oir a negú, e prestament féu fer crida per tota la ciutat, que tots aquells qui tinguessen clam o demanda de negú, que a l'endemà e d'aquí avant fossen a la casa del juí, que aquí los seria feta prompta justícia.

L'endemà Tirant s'assigué en la cadira de l'imperial juí, e oí a tots los qui es clamaren, e a tots administrà justícia, car des que lo Gran Turc e lo Soldà eren entrats dins l'Imperi, no s'hi havia feta justícia neguna.

Lo dia següent, lo Capità pres e convocà a tots los del consell e los regidors de la ciutat, e ordenaren primerament la casa de l'Emperador en esta manera. Tots los servidors que prenguessen acostament del senyor Emperador fossen compartits de cinquanta en cinquanta, e los de major dignitat fossen capitans. E per semblant feren per tota la ciutat, que com havien mester gent, los capitans havien prest la gent que mester havien, sens gran treball. Tirant ordenà que totes nits a la porta de la cambra de l'Emperador, en la sala, dormissen cinquanta hòmens, e lo Capità major venia totes nits, ell o son

lloctinent. E com l'Emperador se n'entrava a dormir, deia lo Capità a tots aquells cinquantaòmens:

—Veus ací la pròpia persona del senyor Emperador, la qual sots pena de la vida e de la feeltat vos coman, la qual siau tenguts demà per lo matí de restituir-me aquella.

Fet açò, per lo semblant faïa de l'Emperadriu e de la Princesa.

Com l'Emperador s'era mès en lo llit, e les portes tancades de la sala, e un poc obertes aquelles de la cambra, agenollaven-se allí dosòmens d'aquells qui faïen la guaita, e estaven escoltant l'Emperador si demanava alguna cosa. E com era passada mitja hora llevaven-se aquells, e venien-n'hi altres dos, e així passaven tota la nit en la gran sala guaitant centòmens. Entorn del palau faïen guaita quatre-centsòmens d'armes: en tal manera era guardada la persona de l'Emperador. Per lo matí, com Tirant venia, aquells li restituïen l'Emperador ab acte de notari; per lo semblant a les senyores dessús dites.

Com l'Emperador hagué vist lo que lo seu Capità havia fet ne fon molt content, com mostrava que tan bona guarda havia posada a la sua persona, e Tirant jamés fallia a les hores que devia, més per veure la Princesa que per desig de l'Emperador.

Més, ordenà per tota la ciutat en cascun carrer posassen de grosses cadenes, e no les soltassen fins que del seu palau tocàs una petita campana que hi havia, la qual podien bé sentir per tota la ciutat. Ordenà més avant que, de nit, per la poca justícia que hi havia dins la ciutat, per causa de la guerra, havia-hi molts lladres, e que en cascun carrer la meitat de les cases traguessen llums a les finestres fins a mitja nit, e les altres de la mitja nit fins que fos de dia, e per aquest orde moltes cases foren reservades, que no les podien robar. E totes nits lo Capità faïa guaita aprés que eixia de la casa de l'Emperador, fins a mitja nit ell anava per la ciutat. Passada aquella hora Diafebus e Ricard, o alguns dels altres, prenien lo bastó de la capitania, e altra gent anaven fins al matí, i en aquesta forma e orde, la

ciutat era reservada de tot lo mal. Encara més, ordenà ab los regidors de la ciutat que anassen per totes les cases, e tragueren en la plaça quant forment e ordís e mills trobaren, e a cascú deixaven tant forment com mester havien per a son viure, e tot l'altre taxaren que valgués la càrrega dos ducats per a qui n'hagués mester. E així ordenaren totes les vitualles, que ans que Tirant vingués, no trobàveu en tota la ciutat qui us venés pa, ni vi, ne altres vitualles, e en pocs dies tota la ciutat fon abundosa de totes coses.

Tot lo poble daven gran llaor a Tirant e el beneïen del noble regiment en què els havia posats, que els feia viure en gran tranquilitat, pau e amor. L'ànima de l'Emperador vivia molt aconsolada per lo bon regiment que Tirant los havia dat.

Aprés quinze dies de la venguda de Tirant, totes les naus e l'Emperador arribaren carregades de gent, forment e cavalls. E ans que les naus aplegassen, l'Emperador havia fet present al Capità de huitanta-tres cavalls molt grans e bells e molts arnesos. E Tirant féu venir primer de tots a Diafebus que triàs a son plaer d'aquelles armes e cavalls. Com hagué triat, pres Ricard e aprés tots los altres e per a si no s'aturà res.

Tirant passava passió inestimable per les amors de la Princesa, car cascun dia li augmentava la dolor, e tanta era l'amor que li portava, que com li era davant no tenia atreviment de poder-li parlar res que d'amor fos. E los dies s'acostaven de la sua partida, car no esperava sinó que los cavalls fossen un poc reparats per lo treball de la mar.

L'avisat cor de la Princesa havia natural notícia de la molta amor que Tirant li portava. Tramès un petit patge a pregar a Tirant li fos plasent a l'hora del migjorn venir al palau, que en aquella hora quasi tots los demés reposen, e que vingués ab poca gent. Com Tirant hagué rebut lo manament de sa senyora fon posat segons lo parer seu en lo pus alt lloc de paradís, e prestament féu venir a Diafebus e manifestà-li l'ambaixada, e com volia que los dos hi anassen sens altra companyia. Dix Diafebus:

—Senyor Capità, molt estic content dels principis. No sé la fi quina serà. Mas feu-me gràcia que com siau ab ella que així com teniu ànim de combatre un cavaller per valent que sia, que tingau així ànim contra una donzella qui no porta armes ofensives, que ab gran ardiment li digau totes vostres passions, car per millor vos ne tendrà com veja que ab ànim esforçat lo hi haveu dit; car los precs temorosos moltes voltes són denegats.

E venint l'hora del concert los dos cavallers pujaren al palau e ab suaus passos entraren dins la cambra de la Princesa esperant haver esperança de victòria. Com ella los véu hagué gran plaer de la llur venguda e llevà's de peus e pres a Tirant per la mà e féu-lo seure prop d'ella. E Diafebus pres a Estefania per l'un braç e a la Viuda Reposada per l'altre, e apartà-les a una part per ço que oir no poguessen lo que la Princesa li volia dir. La Princesa ab baixa veu e ab gest afable féu principi a un tal parlar.

CXXV. Com la Princesa dóna consell a Tirant que es guard de les falses astúcies del duc de Macedònia.

—Deposada honestat la càrrega de temerosa vergonya, la noblea vostra no tinga per cosa deshonestà, ne a càrrec sia a mi imputat, ne a vici, si per ventura he presumit raonar-me ab vós ab santa e honesta intenció, dolent-me de la vostra molta virtut e noblea. Per vós ésser estranger no volria que prenguésseu algú dan en la vostra virtuosa persona incogitadament, per ço com sé vós sou vengut en aquesta terra a pregàries del gran rei de Sicília, confiant en la glòria de vostres mèrits, no podent-vos manifestar los perills que seguir-vos porien, perquè ell los ignora. Per què, jo tinc compassió de la vostra noblea e virtuosa persona, tinc deliberat donar-vos consell de salut, e poreu haver notícia del gran profit que us ne seguirà si volreu dar fer en les mies paraules, ne regir-vos per mon consell, per

què ab triümf i gloriosa fama pugau tornar ab salvament a la vostra pròpia pàtria.

La fi de les paraules de la Princesa fon principi del parlar de Tirant, que dix:

—¿Quan poré jo servir a la majestat vostra, senyora de tanta estima, que sens mèrits precedents, tanta gràcia de l'altesa vostra haja aconseguida? Sols lo record és massa per a mi, e ab devot cor faç humils gràcies e submissions a l'excel·lència vostra, que ab tanta virtut de caritat hajau volgut mostrar dolreus e haver compassió de mi e de mos treballs. E perquè no em tingau per ingrat del bé que em feu, jo accepte l'oferta com de senyora qui sobre totes les del món val, e us ne bese peus e mans, e m'obligue de seguir tot lo que per l'altesa vostra me serà manat. Car cosa és digna e gran llaor e glòria, com lo do és donat sens demanar ni sens alguns mèrits, e és acte de gran liberalitat, e en açò se mostra la vostra excelsa condició ésser més angèlica que humana.

E Tirant la suplicà que li donàs la mà, que la hi volia besar, e l'excelsa senyora no ho volia consentir; e Tirant la'n suplicà moltes voltes, e com véu que fer no ho volia, cridà a la Viuda Reposada e a Estefania, e elles, per fer plaer al Capità, la suplicaren molt que la hi deixàs besar. E ella féu-ho en aquesta manera, no volent-ho consentir que de part de fora la hi besàs, mas obrí la mà, e de part de dins que la hi besàs, perquè besant dins és senyal d'amor, e besant de fora és senyal de senyoria.

La Princesa encara li tornà a dir:

—Cavaller benaventurat, pren esperit de consolació per excel·lència de les tues virtuoses obres, qui són gracioses e de tan resplendent noblea, que a nosaltres fan gloriejar de la nostra gran e alta senyoria, confiant per mà de la tua molta bondat cobrarem tot lo nostre Imperi, car sabem l'excel·lència de la tua virtut e fama gloriosa quant és divulgada per les estranyes terres e tenguda per manifesta e verdadera. E és molta honor e glòria a la majestat del senyor Emperador, pare meu, e a mi, qui só succeïdora de l'Imperi grec e en lo regne de

Macedònia, qui és ja tot percut, que per la tua mà victoriosa nosaltres pugam cobrar tota la nostra senyoria. E si per la tua excel·lent virtut podien ésser foragitats aquests genovesos, italians e llombards, ensembs ab los moros, del nostre Imperi e regne de Macedònia, la mia ànima restaria aconsolada. Mas tinc dubte de l'adversa fortuna que no faça pendre alguna mutació a la imperial dignitat, car grans dies ha que ens persegueix. Doncs, esperança del nostre bé, si tu ab voluntat sancera volies pendre aquestes coses per tues, e ab treball de tu e dels teus, e no denegares les mies pregàries, jo et promet donar-te tal premi que serà condecent segons la condició e virtut tua, car no sabràs res demanar que tot o en part atorgat no et sia. Emperò Déu piadós e misericordiós te vulla guardar de les mans d'aquell famejant lleó, duc de Macedònia, home molt cruel e envejós e molt destre e sabut en actes de tració. E aquesta és la sua reprovada fama que ell més no matà negú sinó malament. E fama certa és que ell matà aquell valentíssim cavaller germà meu, car batallant ab gran ànim contra los enemies, ell li vengué de part de tras e tallà-li les corretges del bacinet per ço que li sortís del cap, e així fon mort per los moros. E per tal un tan gran traïdor com aquest és digne de gran paor, car en ell regnen tots los set pecats mortals, e no crec que ell puga fer bona fi. E per ço, cavaller virtuós, vos avise e us consell que com sereu en la guerra que us guardeu d'ell, e no en fieu ni en menjar ni en dormir. E si aquestes coses ab prudència guardes e no les poses en oblit, en altra manera posaràs aguait a la tua vida. E jatsia que hom diga que la pena deu enseguir a aquells qui la meriten, emperò no és novella cosa pagar los justs per los pecadors.

Estant en aquests raons vengué l'Emperadriu, que s'era llevada de dormir, e assigué's prop d'ells e ab gran instància los demanà de què parlaven. La Princesa respòs:

—Senyora, nosaltres parlam d'aquestes gents que dien que han portat los genovesos en ajuda dels moros, quan los poran fer eixir de la nostra terra.

—Qui ho pot saber! —dix l'Emperadriu—. La guerra acompara jo a la malaltia del cos de l'home, que l'un dia està bé e l'altre mal, l'un dia li fa mal lo cap e l'altre lo peu: així és de les batalles, que l'un dia sereu vencedor e l'altre sereu vençut.

Tantes foren les raons de l'Emperadriu, que Tirant no pogué satisfer a les raons de la Princesa. Com ixqueren de vespres dix l'Emperadriu:

—Anem a mostrar lo nostre palau al Capità, com ell no haja vistes sinó aquestes sales i cambres qui són ací baix, e mostrarem-li lo replegat tresor de ton pare.

Elles se llevaren. Tirant pres per lo braç a l'Emperadriu, e Diafebus a la Princesa. Anant per lo palau veren molts bells edificis. Com foren a la torre del tresor la Princesa obrí les portes per ço com ella tenia totes les claus. La torre era tota dins obrada de molt blanc marbre, e historiada de subtil pintura de diverses colors tota la història de Paris e Viana; e tota la coberta d'or e d'atzur, que llançava molt gran resplandor. La Princesa féu obrir setanta-dues caixes totes plenes de moneda d'or, e altres caixes hi havia qui eren plenes de veixella d'or e de les joies e abillaments de la capella que eren molt singulars e de gran estima. De veixella d'argent n'hi havia tanta que era cosa d'espant, que en una part de la torre n'hi havia un munt tan alt, una sobre altra, que plegava fins a la coberta. E la veixella que tenia l'Emperador en la cuina tota era d'argent.

Tirant e Diafebus estigueren molt admirats del gran tresor que l'Emperador tenia, que jamés tan gran riquesa no havien vista.

Tirant aquella nit pensà molt en lo que la Princesa havia dit, e d'altra part en lo que havia vist. Com lo dia fon vengut, féu tornar a fer altres banderes. E l'una féu pintar, sobre camper verd, cadenats d'or d'aquest llong que tanquen les portes; e era plena, tota la bandera, d'aquells cadenats, e deia lo mot:

*La lletra que està primera
en lo nom d'esta pintura
és la clau ab què ventura
tancada té la darrera.*

E l'altra bandera féu fer tota vermella, e féu-hi pintar un corb ab lletres llatines entorn de la bandera que deien: *Avis mea, sequere me, quia de carne mea vel aliena saciabo te.* Molt foren plasents a l'Emperador e a totes les dames e als cavallers d'honor les paraules d'aquesta bandera.

Aprés Tirant tingué esment un dia en lo dinar de l'Emperadriu e de la Princesa que les aconseguís en taula. E Tirant entrà per la sala, e com ell hi era servia de majordom e de copa a l'Emperadriu e a sa filla, com aquell era lo dret de Capità que lla on era lo major cessava lo menor. Com Tirant véu que ja eren a la fi del dinar dreçà les noves a l'Emperadriu e suplicà-la que fos de sa mercè li fes gràcia que l'altaesa sua li volgués declarar una qüestió en què estava molt dubtós. L'Emperadriu respòs que si ella hi sabia dar raó que ho faria de bona voluntat.

—Digau-me, senyora —dix Tirant—, al cavaller, ¿qual li és millor e més honorós: morir bé o morir mal, puix li és forçat que muira?

E callà e no dix pus. Dix la Princesa:

—Oh Santa Maria val! E quina demanda tan fort feu a la senyora ma mare, com sia ja conegit açò entre les gents, que més val morir bé que mal. Puix forçadament li cové de morir almenys que diguen tots aquells qui ho sabran: Certament aquest virtuós cavaller és mort com a valent cavaller. D'açò li daran molta honor si bé mor; que si havien a dir: Oh del malvat cavaller, com és mort vilment! E d'açí li ve molta infàmia e deshonor perpètua per a ell e als seus. Emperò mirau los fets dels romans quanta honor e glòria aconseguien en lo món com honorosament morien en les batalles de defensió de la cosa pública. Aquells de llur glòria deixaven honorosa fama,

e com tornaven a la ciutat de Roma, trencaven-li un gran tros de mur, e entrava ab gran triümf, e com morien com a cavallers de poc ànim, no se'n faïa menció neguna. Així al parer meu més val morir bé que mal.

Acabant la Princesa les dues darreres paraules quan Tirant donà de la mà en la taula i entre les dents dix que així seria, que escassament lo pogueren entendre, e sens dir res voltà les espalles e anà-se'n a la sua posada. Tots estigueren admirats del continent que fet havia Tirant.

E no tardà molt que l'Emperador fon en la cambra on era l'Emperadriu e sa filla, e recitaren-li lo que Tirant havia dit. Dix l'Emperador:

—Jo tinc gran dubte que aquest cavaller no tinga en si alguna gran passió, o que no es penida perquè és vingut ací per ésser tan lluny de sa terra, de sos parents e amics, o per ventura no tema lo poder dels turcs, o d'altres inconvenients que seguir-se poden. D'aquests afers no en parleu a negú ni en façau demostració neguna ni trametau per ell, car ans que la nit vinga jo ho sabré.

Partí's l'Emperador de les dames e anà-se'n un poc a reposar.

Com l'Emperador se fon llevat de dormir assigué's en una finestra qui mirava damunt la gran plaça e véu que venia Ricard cavalcant sobre un gran cavall e dix-li que pujàs alt lla on ell era. Com Ricard fon davant l'Emperador féu-li gran reverència e l'Emperador li dix:

—Cavaller, jo us prec per aquella amor que portau a la vostra enamorada, que em digau lo meu Capità per què està tan trist, com ne tinga tal relació.

—Senyor —dix Ricard—. Quisvulla qui haja dit tal raó a la majestat vostra no us ha dita veritat. Ans, senyor, està molt alegre e fa adobar les banderes e les armes.

—Molt me plau —dix l'Emperador— lo que em dieu. Ara anau e digau-li que vinga a cavall, que jo l'espere ací.

Ricard anà a Tirant e dix-li tot lo que l'Emperador li havia dit. Prestament conegué de bon sentit Tirant que l'Emperadriu o sa filla lo hi havien dit. E anà al palau sobre una hacanea tota blanca. E abillà's aquell dia molt bé, e tots los seus qui l'acompanyaven. Trobaren l'Emperador, que ja volia cavalcàr, ab molta gent, que l'esperava, e totes les dames, que eren per les finestres mirant com l'Emperador cavalcava.

Com Tirant véu la Princesa féu-li molt gran reverència, e ella ab gest afable lo saludà. L'Emperador demanà a Tirant de què estava ab tan fort pensament, que així lo hi havien dit:

—E prec-vos que m'ho vullau dir, que lo remei que jo us daré serà tal, que l'ànima vostra ne serà aconsolada. E sens vergonya neguna m'ho vullau prestament dir.

No tardà Tirant en fer-li tal resposta.

CXXVI. Com Tirant satisféu en les raons que l'Emperador li demanava.

—No seria cosa neguna en lo món, senyor, per fort que fos, que jo no manifestàs a la majestat vostra per la molta amor e voluntat que tinc de servir-vos. Per bé que sia cosa de gran dolor, jo vull obeir lo manament que em fa l'altesa vostra. Car jo viu a la sereníssima senyora Emperadriu e l'excelsa Princesa, les dues lla en taula posades, e sentí un fort e profund sospir que la senyora Emperadriu llançà, pensí que sospirava per aquell que havia parit. En aquell cas la mia ànima, de pietat, sentí dolor inestimable. Fiu vot dins mi mateix, per ço com lo sospir de la dita senyora no fon manifest a negú, així volguí fer lo meu vot que no vingués a notícia de negú, de què cativada ma honor e fama desitge la venjança. E jamés la mia ànima no haurà repòs fins a tant que la mia mà dreta sangonosa e cruel haja fet morir aquells qui malament escamparen la sang d'aquell gloriós e estrenu cavaller, lo Príncep fill vostre.

Ab los ulls corrents vives llàgrimes, lo benigne senyor regracià a Tirant la molta amor que li mostrava. E Tirant, que

el véu així plorar, mudà-li altres raons de plaer perquè la dolor li passàs.

E anant parlant de moltes coses alegaren a la ciutat de Pera, qui distava de la ciutat de Constantinoble tres milles. La qual ciutat era ornada de molt singular palau, de molts bells jardins e delitosos e de molts bells edificis, e era en extrem rica perquè era port de mar e cap de mercaderia.

Com ho hagueren bé tot mirat, dix l'Emperador:

—Capità, jo us vull dir aquesta ciutat quant és antiga, car trobareu que aquesta ciutat ha gran temps que fon edificada e fon poblada de gentils qui eren gent idòlatra, e après gran temps de la destrucció de Troia foren convertits a la santa fe catòlica per un noble e valentíssim cavaller nomenat Constantí, e aquest fon mon avi, e lo pare d'aquest fon elet emperador de Roma, e era senyor de tota la Grècia e de moltes altres províncies segons copiosament recita la sua història, car com fon guarit de la gran malaltia que tenia per Sant Silvestre, féu-se crestià, e féu-lo Papa, e donà-li tot l'Imperi de Roma que fos de l'Església, e ell tornà-se'n en Grècia, e fon emperador de Grècia. Après d'aquest, succeí son fill Constantí, qui fon mon avi, e per tots los regnes e terres de l'Imperi fon elet per Papa en totes les sues terres, e Emperador, e per ço com tenia molta humanitat e era home molt benigne, moltes gents d'estranyes terres se vengueren a poblar ací, e no cabien en aquesta ciutat. Llavors mon avi edificà la nostra ciutat de molt nobles edificis, e posà-li com Constantinoble, e d'aquí avant fon nomenat emperador de Constantinoble.

Com foren partits de Pera e tornats en Constantinoble fon ja nit escura.

Tirant pujà ab l'Emperador a la cambra de l'Emperadriu e aquí parlaren de moltes coses, e Tirant mostrava la sua cara no molt alegre. Com li paregué hora, pres llicència de l'Emperador e de les dames e tornà-se'n a sa posada.

Lo següent dia la Princesa passava gran pena del que Tirant havia dit per ço com la sua ànima no estava prou reposada per

les paraules que li havia oïdes dir, si bé l'Emperador los dix totes les raons que eren passades entre ells.

Al matí, estant l'Emperador en missa ab totes les dames, Tirant entrà per l'església e féu sa oració. Aprés entrà dins la cortina de l'Emperador e dix-li:

—Senyor, les galeres estan en ordre per partir e anar en Xipre per portar virtualles. ¿Si vol la majestat vostra que parteixquen?

Dix l'Emperador:

—Jo volria que fossen ja cent milles dins mar.

E Tirant se'n tornà prestament al port per fer-les partir. Com la Princesa véu que Tirant se n'anava, cridà a Diafebus e pregà'l molt digués a Tirant de part sua com fos dinat que vengués tantost, com ella tenia gran desig de parlar ab ell e que après dansarien.

Com Tirant ho sabé, prestament pensà lo que era, e féu comprar lo més bell espill que pogueren trobar e posà'l-se en la mànega. Com li paregué hora, anaren al palau e trobaren a l'Emperador ab la filla a raons. Com l'Emperador los véu venir manà que fessen venir los ministres, e davant ell dansaren per bon espai. E l'Emperador, com hagué un poc mirat, retragué's en la sua cambra. E la Princesa se lleixà de continent de dansar e pres a Tirant per la mà e assigueren-se en una finestra. E la Princesa començà a fer principi a un tal parlar:

—Cavaller virtuós, molta compassió tinc de vós, del mal que us veig passar, per què us prec que em vullau manifestar lo mal o lo bé que la vostra virtuosa persona sent. Car tal mal porà ésser que jo per l'amor vostra ne pendré ma part. E si és bé, jo seré molt aconsolada que tot sia vostre. Així feu-me gràcia de prestament voler-m'ho dir.

—Senyora —dix Tirant—, mal vull al mal com ve en temps de bé, e molt pus mal com per ell perd lo bé, e de tal mal jo no en faria part a vostra altesa, que més l'amaria tot per a mi que no fer-ne part a negú. E de semblants paraules no se'n deu més

parlar. Parlem, senyora, d'altres coses que sien de plaer e d'alegría, e lleixem les de passió que turmenten l'ànima.

—Certament no és cosa neguna —dix la Princesa—, per cara que a mi fos, e vós la volguésseu saber que jo de bon grat no la us digués; e vós a mir dir no m'ho voleu. Per què us torn a pregar per la cosa que més amau en aquest món, que vós m'ho digau.

—Senyora —dix Tirant—, per mercè vos suplic no em vullau fer tan fort conjuració, que tal, senyora, m'haveu posat al davant, que tot quant sé en aquest món vos diré. Senyora, lo meu mal prest serà dit, mas jo só cert que prestament serà en les orelles de vostre pare e açò serà la causa de la mia mort. E si no ho dic també de dol e d'ira tinc de morir.

—¿E pensau vós, Tirant —dix la Princesa—, que les coses que s'han a tenir secretes jo les volgués dir al senyor mon pare ni a neguna altra persona? No penseu que jo vaja vestida d'aqueixa color que vos pensau, per què no tingau temor de dir-me tot vostre fet, car jo el tindré tancat dins lo meu retret secret.

—Senyora, puix l'altaesa vostra me força de dir-ho, no puc més dir sinó que ame.

E no dix pus, sinó que baixà los ulls en les faldes de la Princesa.

CXXVII. Com la Princesa conjurà a Tirant que li digués qui era la senyora qui ell tant amava.

—Digau-me, Tirant —dix la Princesa—: sí Déu vos lleixe obtenir lo que desitjau, dieu-me qui és la senyora qui tant de mal vos fa passar, que si en cosa neguna vos hi poré ajudar ho faré de molt bona voluntat, car molt me tarda de saber-ho.

Tirant posà la mà en la mànega e tragué l'espill e dix:

—Senyora, la imatge que hi veureu me pot donar mort o vida. Mane-li vostra altesa que em prenga a mercè.

La Princesa pres prestament l'espill e ab cuitats passos se n'entrà dins la cambra pensant que hi trobaria alguna dona

pintada, e no hi véu res sinó la sua cara. Llavors ella hagué plena notícia que per ella se faïa la festa, e fon molt admirada que sens parlar pogués hom requerir una dama d'amors.

E estant ella ab aquest plaer del que havia vist fer a Tirant, vengueren la Viuda Reposada e Estefania e trobaren la Princesa molt alegre ab l'espill en la mà, i elles li digueren:

—Senyora, d'on haveu hagut tan galant espill?

E la Princesa los recità la requesta d'amors que Tirant li havia feta e dix que jamés no havia oït dir a negú:

—Ne en quants llibres he llests d'històries no he trobada tan graciosa requesta. ¡Quanta és la glòria del saber que tenen los estrangers! Jo em pensava que lo saber, la virtut, l'honor e gentilea, que tota fos en la nostra gent grega; ara coneix que n'ha molt més en les altres nacions.

Respòs la Viuda Reposada:

—Ai senyora! E com vos veig caminar per lo pedregal!, que l'un peu va tan avant que l'altre no el pot aconseguir. Veig les vostres mans de pietat plenes, e los ulls atorguen ço que los altres volen. Digau-me, senyora, ¿és justa cosa ni honesta que la vostra altesa faça tanta festa com feu a un servidor de vostre pare, lo qual ha rebut quasi per amor de Déu en sa casa e és estat llançat per aquell famós rei de Sicília ab gent replegadissa, ab robes d'or e de seda manllevades? ¿E per tal home com aquest voleu perdre la perpetual fama de vostra honesta pudicícia, no podent viure en hàbit de donzella ni com a filla d'Emperador, de la qual persecució e infàmia ne serien leses les orelles dels oïnts? Deixa l'honestat a part posada, e gloriejau-vos del que deuríeu abominar, la qual cosa tota donzella se deu llunyar de tals inconvenients qui porten ab si vergonya, com molts magnats e grans senyors reis, e fills d'aquells, per lleal matrimoni desitgen ab vós ésser ajustats, e aquells haveu denegats fins ací ab paraules de falsa hostalera, e haveu decebut, e enganau cascun dia a vostre pare, e no us voleu acostar a la vera execució del vostre bé, honor e fama, e voleu abandonar e oblidar lo deute que deveu a natura; e més

vos valria morir o no ésser eixida del ventre de vostra mare, que tal infàmia vingués a notícia de les gents d'honor. E si us ajustau ab ell per amor no lícita, què diran de vós? E si per lícit matrimoni vos ajustau ab ell, feu-me gràcia del títol que té, de duc, comte o marquès, o de rei. No us vull dir més, car no só dona que em contente de paraules on és dubtosa l'execució d'honestat. ¿Voleu que us diga ab tota veritat? En negun temps no haveu sabut honestat ni honor de quina color van vestides. Aquesta és la poca coneixença que vós teniu; e molt millor vos seria, ma filla, moríssieu amant honestat que vergonyosament viure.

E donà fi en son parlar. La Princesa estigué molt alterada de les paraules que la Viuda li havia dites, e quasi plorant se n'entrà en lo seu retret; e Estefania après d'ella, dient-li que no es devia tant congoixar, aconhortant-la en la millor manera que podia.

—¿No és fort plaga aquesta —dix la Princesa—, que jo sia subjugada al pare e a la mare, e encara sens causa neguna sia represa per la dida qui m'ha alletada? ¿Què faria ella si m'hagués vista fer alguna cosa deshonesta? Jo crec que ab crida ho haguera publicat per tota la cort e encara per la ciutat. Esperança tinc en Déu que la sua malvada llengua deshonesta e maldient, acompanyada d'injurioses blasfèmies, que jo li'n faré passar condigna pena.

—¿Qui em faria a mi estar —dix Estefania—, per temor de pare, de no dansar e festejar segons a nosaltres, donzelles cortesanes, és dat? Com sia cosa acostumada com les donzelles estant en cort se tenen a molta glòria que sien amades e festejades, com tinguen tres maneres d'amor, ço és: virtuosa, profitosa e viciosa. La primera, que és virtuosa e honorosa, és quan algun gran senyor, infant, duc, comte o marquès, qui serà molt favorit e cavaller molt virtuós, si aquest tal ama una donzella, a ella li és molta d'honor que totes les altres sàpien que aquest dansa o juny o entra en batalla per amor d'ella, e fa fets honorosos de renom e fama; ella lo deu amar perquè és

virtuós e d'amor virtuosa. La segona és profitosa, e aquesta és quan algun gentilhom o cavaller d'antic llinatge e molt virtuós, amarà una donzella e ab donatius la induirà a sa voluntat, e no l'amarà sinó per son profit; tal amor a mi no plau, que tan prest com lo profit cessa, l'amor defall. La terça és viciosa, com la donzella ama lo gentilhom o cavaller per son delit, lo qual serà fart de raó ab les paraules molt afables que vida vos donen per un any, emperò si d'allí avant passen, e poden aplegar al llit encordinat e los llançols bé perfumats, e tota una nit d'hivern poden estar; tal amor com aquesta me par molt millor que neguna de les altres.

Com la Princesa oí així parlar a Estefania de tan bona gràcia, pres-se a son riure e passà-li gran part de la malenconia que tenia.

—E esperau un poc, senyora —dix Estefania—, encara vos vull més dir de tres articles de la fe, los quals vostra altesa no sap ni ha per ventura jamés oïts dir. La bona condició de nosaltres per gràcia de Déu és tal, que si los homens la sabien, ab menys treball induirien les donzelles a llur voluntat si servaven aquest orde. Totes nosaltres som naturalment de tres calitats, e per lo meu mal coneix lo de les altres. La primera, totes som cobdiciooses; la segona, goloses; la terça, luxuriooses. En lo primer article l'home de bon sentiment deu treballar en conèixer la dona que ama quala d'aquestes tres calitats li plau més, car si és més cobdiciosa, e posat cas que sia enamorada d'altri, e vós li donau més que l'altre, per la cobdícia lleixarà aquell e amarà a vós; en aquesta manera la fareu desenamorar d'aquell qui primer amà, e amarà a vós; après que sou passat a ella, vos darà lo vostre, e tot lo seu. Si és golosa, trameteu-li presents de moltes maneres de llepolies e de fruites novelles, e del que ella més se delita. Si és luxuriosa, com parlareu ab ella no li parleu sinó del mester de ço que ella s'alta. E encara tenen una altra major bondat, que les qui són casades, si s'enamoren de negú no volen haver amistat ab home qui sia millor que son marit ni igual, ans nos baixam a més vils que ells no són e som enganadores de nostra honor e de la corona d'honestat. Com la

dona ix del ventre de sa mare, en lo front porta escrit ab lletres d'or *Castedat*. Açò jo davant altri no gosaria dir, mas acuse a mi mateixa primera que a neguna de les altres. Emperò mirau la comtessa de Miravall com li pres que cometé adulteri e hagué la pena que mereixia, car en fe e seguretat sua, dormint lo marit en lo llit, ella posà en la cambra un gentilhom, e no dels millors, de qui ella era enamorada. Lo Comte despertà's e no es trobà la muller al costat. Dreçà's en lo llit e sentí remor en la cambra; llevà's corrent e donà grans crits, e pres una espasa que tenia al cap del llit. La Comtessa apagà la llum. Lo fill, qui dormia en una recambra, saltà del llit e encès una antorxa, e entrà en la cambra del pare. Lo gentilhom qui véu lo fill ab la llum, donà-li ab l'espasa per lo cap e matà'l. E lo Comte matà al gentilhom e a la Comtessa, e foren pagats de llur maldat.

E estant elles en aquestes raons, l'Emperadriu demanà de sa filla on era, que molt havia que no l'havia vista. Ella ixqué en la sala e trobà allí a l'Emperadriu que li demanà de què tenia tan vermells los ulls.

—Senyora —dix la Princesa—, lo cap hui tot lo dia me fa mal.

Féu-la seure en les sues faldes, e estava-la besant moltes voltes.

Lo següent dia dix Tirant a Diafebus:

—Parent e germà, prec-vos que aneu al palau e posau en raons a la Princesa e vejau si poreu sentir de sa altesa com ha pres lo fet de l'espill.

E Diafebus hi anà prestament e trobà l'Emperador que entrava en missa. Com fon acabada, Diafebus s'acostà a la Princesa i ella demanà-li què era de Tirant.

—Senyora —dix Diafebus—, partit és de la posada per anar a seure en la cadira del juí.

—iSi sabésseu —dix la Princesa— quin joc me féu lo dia passat! Ab un espill me requerí d'amors. Mas deixau-lo'm veure, que jo li diré coses que no hi pendrà gens de plaer.

—Ai senyora bona! —dix Diafebus—. Tirant ha portat ací flames de foc i no n'hi ha trobades.

—Sí —dix la Princesa—, mas lla la llenya és de malves e, per l'aigua que ha passat, tota és tornada humida! Mas ací n'hi trobareu, en aquest palau, de majors e de millors, i escalfa molt més que vós no dieu. És d'una llenya qui ha nom Llealtea, la qual és molt tendra e seca e dóna repòs ab alegria a qui escalfar-s'hi pot.

—Senyora, façam així com vos diré —dix Diafebus—. Si a la vostra celsitud vendrà en plaer, prengam de les vostres, qui són bones i seques, e de les nostres, qui són molles e humides; e façam de tot una massa a semblança e factura vostra e del virtuós Tirant.

—No! —dix la Princesa—, que dos extrems no estan bé en una.

E burlaren així fins que foren tornats en la cambra. Diafebus pres comiat e tornà-se'n a la posada, e recità a Tirant tot lo parlament que havia tengut ab la Princesa.

Com foren dinats, e Tirant conegué que l'Emperador devia dormir, ell e Diafebus anaren al palau; e d'una finestra Estefania los véu venir. Ab cuitats passos ho anà a dir a la Princesa:

—Senyora, ja vénen los nostres cavallers.

E la Princesa ixqué en la cambra de parament. Com Tirant véu a sa senyora, féu-li molt gran reverència humiliant-se molt a ella, e la Princesa li reté les saluts ab la cara no prou afable ni segons havia acostumat. Tirant, no prou content del gest de sa senyora, ab veu baixa e piadosa li dix lo següent parlar:

—Senyora de totes perfeccions complida, suplic a l'excel·lència vostra voler-me dir lo vostre pensament, que a mi par que dies ha no he vist fer tal comport a l'altesa vostra.

—Lo meu comport —dix la Princesa— no és de plaure a Déu ni menys al món, emperò puix la sort vos ha portat en fer

aquest novell cas, vos diré la causa per on lo vostre poc saber e bondat se mostraran.

CXXVIII. Com la Princesa repassà a Tirant perquè l'havia requesta d'amors.

—Jo crec que vós no teniu lo saber natural, que si el tinguésseu no haguéreu volguda perdre la noblea de natura; car per lo que fet haveu sou digne de gran infàmia e mereixedor de gran punició, i per experiència haveu manifestat que les costumes vostres no són d'home virtuós, que no temeu a Déu ni a l'honor del món, ne haveu esguard al noble donatiu que la molta humanitat del senyor Emperador, pare meu, vos ha fet en lo seu Imperi, faent-vos de major dignitat e preminència que a tots los altres, sotsmetent tots los magnats, ducs, comtes e marquesos sots vostra obediència. E com açò serà sabut entre les gents, què poran dir de vós? iQue la filla de l'Emperador, qui és posada en tan gran dignitat, sia estada requesta d'amors per lo seu Capità, lo qual ell d'extrema amor amava e fiava, e la sua persona e los béns ha mesa en salvaguarda e custòdia vostra, e a mi, qui só succeïdora de l'Imperi! E no m'haveu guardada aquella honor e reverència que éreu tengut, ans com a jutge injust, no haveu usat de justícia, sinó de mala fe e amor deshonestà. iOh Capità, tan gran defalt haveu comès contra la majestat del senyor Emperador, pare meu, e contra mi! E si jo ho deia a mon pare hauríeu perduda l'honor, la fama, e la mundanal glòria e tota l'obediència de tants singulars pobles, e la senyoria que teniu. E si tanta virtut abundàs en vós, e veésseu en mi alguna cosa que a vici fos imputat, per vós devia ésser represa en lloc de mon pare, per la molta fe e creença que ell té en vós. Per què seria digna cosa e justa que jo anàs als peus de mon pare e d'açò donàs justa clamor en presència de tots los barons e cavallers, e donàs grans e piadoses lamentacions de la injúria que m'haveu feta, car ab ànim esforçat m'haveu requesta d'amors, així com si jo fos una sotil dona de poca estima. E llavors tota gentilea coneixerà que la llengua vostra raona lo

que no teniu al cor, e en tal cas jo hauré premi de victòria, per bé que los galans e cortesans no em diran que jo sia estada victoriosa, per ço com ho hauré dit a pare o a mare en presència de molts. Mas poré dir ab tota veritat que haveu girat lo mantell de vostra honor sens guardar reverència a la imperial corona. Açò serà notori a tot lo món, car gran és l'ofensa que m'haveu feta.

E llevà's del seu estrado per voler-se'n anar dins la cambra. E com Tirant véu que se n'anava, ab cuitats passos anà devers ella e pres-la del manto e suplicà-la fos de sa mercè lo volgués oir. E tant la suplicà Estefania, e Diafebus, que la feren tornar a seure; e Tirant féu principi a paraules de semblant estil.

CXXIX. Com Tirant donà raó a la Princesa per quina causa l'havia requesta d'amors, e com per la sua amor ell se daria la mort.

—Oh, més virtuosa que totes les mortals! No deuria ignorar la celsitud vostra la vàlua, forces e gran poder d'amor, la qual mou los cels, les infatigables intel·ligències delitant-se en tal moure, sols per l'amor que a la primera causa tenen. Reposen los elements en llurs esperes per l'amor que a llurs propis llocs porten. Així tots los elements, les coses que a llur ésser se condonen, afectadament volen que en altres llocs trobar no es deixen, sinó en aquells que a sa condició són conformes. Per què la mia ànima està molt adolorida, car jo contemplant la gran singularitat de la bellea, gràcia e noblea, posí la llibertat mia sots domini de vostra excel·lència, e faent molts pensaments dubtosos era fet home sens record, e veig ara que l'altesa vostra ab ira cruel me condemna a total destrucció, posant aguait a la mia ànima per abreujar la mia penosa vida. ¡Açò ha administrat la fortuna, que en tal cas m'haja fet venir per jo haver fet un cas tan bo sens dar-ho a sentir a persona del món! Ja tement que les mies paraules no agreujassen la celsitud vostra, fui forçat d'aquella amor que a molts força, dar-vos-ho a sentir ab senyals de molta honestat; e posat cas

que defalt hi haja, lo perdó no em deu ésser denegat, per ço com amor té poder absolut sobre mi. Inculpau, doncs, Amor, e deixau a mi, e vullau usar vers mi de la vostra excelsa pietat, per ço com les coses que per sola virtut d'amor s'obren, de major premi són dignes, car si la vostra excelsa persona no fos dotada de tantes insignes virtuts com té, la mia ànima ni los meus ulls jamés se foren alegrats de res que vist haguessen, com lo dia que la majestat vostra veeren, deixaren a mi e prengueren a vós per senyora. No vull més recitar per no enutjar la celsitud vostra, sinó que vull satisfer en aquell mot que l'altesa vostra m'ha dit: com ab ànim esforçat vos havia requesta d'amors. Vull que la celsitud vostra sàpia tant de mi que si los sants qui són més acostats a Jesucrist podien fer una donzella de mortal carn a semblança de vostra altesa, jo la requeria d'amors: iquant més a vostra majestat, qui sou filla d'un Emperador! Però sé-us tant dir, que per totes les parts del món la majestat vostra trobarà cavallers de major estat e dignitat, de llinatge e de riqueses, més gentils d'honor e fama, ab més afabilitat e gràcia, d'armes més valents, e ab més ànim esforçat de cavalleria (d'aquests tals se'n trobarien més que no tinc cabells al cap), però, senyora, sé-us dir, que si mil anys vostra altesa viu en lo món, no trobareu jamés cavaller, patge ni escuder qui tant desitge glòria, honor e la prosperitat de la celsitud vostra, com jo faç; ni aplicar servei a serveis, honor a honors, e delit a delits; e jo hauré açò de l'altesa vostra, ço és repòs si repòs en tribulacions pot ésser dit. E ara coneixerà la celsitud vostra quanta era l'amor e voluntat que jo tenia de servir la majestat vostra. E puix lo meu cor ha tant fallit que és estat causador de tant agreujar la vostra singular persona, e percaçar tant de mal per a mi, ab la mia mà plena de cruel venjança, ans que lo sol haja passat les columnes d'Hèrcules, jo el partiré en dues parts. L'una trametré a vostra excel·lència perquè d'aquell prengau complida venjança; l'altra part trametré a la mare que nou mesos lo portà en lo seu ventre, perquè d'aquell prenga la darrera consolació. ¡Oh dia excel·lent qui daràs repòs a la mia fatigada pensa, amaga la tua llum per

ço que breument sia complit lo que tinc deliberat! ¡Bé sabia jo que així havien a finir los meus trists e adolorits darrers dies! E éno sap bé l'altesa vostra lo jorn que jo diguí, present la senyora Emperadriu, qual més valia: morir bé o morir mal? E per la majestat vostra me fon respot més valia morir bé que no mal. Bé sabia jo que si no us dava a sentir part de la mia atribulada pena, una nit m'hagueren trobat mort en un racó de la cambra; e si us ho manifestava havia de venir en lo que ara só. Aquest serà lo darrer any, mes, dia de hora que l'altesa vostra viu me veurà, e aquestes seran les darreres suplicacions que jamés faré a vostra celsitud; aquestes seran les paraules que m'oireu parlar, que almenys en premi dels serveis que tenia en voluntat de fer a la majestat del senyor Emperador, pare vostre, e a tot l'Imperi, car per contemplació de l'excel·lència vostra tenia deliberat de despendre tots los dies de la mia trista vida en prosperar e augmentar la corona de l'Imperi grec, per jo ésser cert que per vós havia ésser posseïda. Per què, així agenollat com estic, altra gràcia no us deman sinó que ab les vostres angèliques mans, après la mia mort, me vullau vestir la mortalla e sobre la mia tomba me façau escriure lletres qui pronuncien tal sentència: *Ací jau Tirant lo Blanc, qui morí per molt amar.*

E venint-li quasi los ulls en aigua e accompanyat de dolorosos sospirs, se llevà dels peus de la Princesa e ixqué de la cambra faent la via de sa posada.

Com la Princesa véu que ab tan gran descohort se n'era partit, moguda de molta amor e d'extrema dolor, los seus ulls destil·laren vives llàgrimes mesclades ab molts sospirs e sanglots, que neguna de les sues donzelles no la podien acohortar, llançant veus doloroses e mostrant ses dobles e tristes dolors; e dix:

—Veniу vós, la mia feel donzella, vós qui us sentiu dolre de mon turment. ¿Què faré, trista de mi, que a mi par que no el dec veure ja més sinó mort? E així m'ho ha dit ell, car lo seu cor és tan alt e de tanta noblea que prestament ho posarà en

execució. Doncs vós, la mia Estefania, vullau haver mercè de mi: anau cuitadament a Tirant e pregau-lo molt de part mia que es vulla lleixar de fer alguna novitat, que a mi desplau molt lo que he dit. ¡Oh miserable de mi que, posat cas que me'n penida, emperò fet ho he; lo plaer que hi havia pres en dir-lo-hi, en açò seré jo feta desplasent a Tirant. E tota la ira s'és partida de mi e s'és convertida en pietat, per bé que Tirant l'haja de si foragitada.

Les quals paraules recitava la Princesa ab moltes llàgrimes. E Estefania, per contentar la voluntat de sa senyora, pres una petita donzellà ab si, e anà a la posada de Tirant, qui estava molt prop del palau. E pujà alt en la cambra e trobà'l que llavors se despullava un manto de brocat que vestia, ab Diafebus, qui prop li estava, aconhortant-lo.

Com Estefania lo véu despullat en gipó, pensà que s'era despullat per dar sepultura al seu cos. Llança's Estefania als peus de Tirant així com si fos senyor de natura, e dix-li semblants paraules:

—Senyor Tirant, ¿què voleu ordenar de la vostra persona qui és dotada de tota virtut, car tots los vostres fets fins ací són estats il·luminats de memorable glòria? Ara per tan mínima causa no vullau perdre tots los treballs ni lo premi de vostres gloriosos actes, e plàcia-us no vullau avorrir la vostra pròpia carn, la qual restaria tostems per exemple de viltat; e si lo contrari feu, serà abandonada la vostra grandíssima honor e fama, car més valen les obres de pietat e de virtut que no la ira d'aquest món, que per tan poca cosa com ma senyora vos ha dit vós siau tan agreujat que en vullau perdre la sua amor, e lo cos e l'ànima, car la majestat sua ho deia amigablement per burlar-se ab vós, e d'açò poré jo fer salva ma fe, e vós tan tost vos sou mogut a ira intolerable. Per què us suplic ab molta amor que vullau remetre totes aquestes coses a oblixió, e per donar a la vostra joventut e gentil disposició, e no vullau fatigar la fortuna qui us és pròspera, car grans sobres li farieu.

E callà e no dix més. E com Estefania entrà per la cambra e Tirant la véu que feu continent d'agenollar-se, tan prest fon Tirat ab lo genoll en terra, e açò per quant era donzella qui servia a filla d'Emperador, e més perquè era donzella de gran estima, neboda de l'Emperador e filla del duc de Macedònia, lo major duc de tota Grècia. Tirant volgué satisfer a les paraules de la donzella, mogut per glòria de domèstica senyoria, e féu principi a paraules de semblant estil:

—Tants són los mals que comport, que no comporten de si triga alguna, car flames turmenten contínuament lo meu cor e adolorida temor me dóna turment irreparable. Aquests són los focs de la mia ofegada pensa, ja cansat de viure e vençut de les penes d'amor, d'on se segueix que la mia ànima s'és rebel·lada contra lo cos volent dar fi als treballs e turments d'aquest miserable món. Per ço com pens si voluntat no m'engana que en l'altre sien de molt menor pena, per ço com no seran d'amor, com aquesta sia la pena qui excel·leix totes les altres penes. E no em dol la mort com pens morir per tal senyora, que morint en lo món reviuré per gloriosa fama, que diran les gents que Tirant lo Blanc morí per amors per la més bellíssima e virtuosa senyora que sia ni serà en lo món, per què, senyora, suplic a la mercè vostra que us ne vullau anar e lleixar a mi dolorós.

La Princesa estava ab inestimable congoixa com veia que Estefania no tornava per recitar-li noves de Tirant; e no podent-ho més comportar, cridà una donzella sua qui havia nom Plaerdemavida, e pres un drap e posà'l-se sobre lo cap perquè no fos coneguda, e davallà per l'escala de l'hort, e oberta la porta de l'hort, passà en la casa on era Tirant, que per negú no fon vista. Com Tirant la véu entrar per la cambra, se llançà estès per terra, i ella, com los véu estar a raons i agenollats, també volgué estar així com ells estaven, e començà a fer principi a un tal parlar.

CXXX. Com la Princesa demanà perdó a Tirant de les ofensives paraules que dites li havia.

—Prec-te, Tirant, que si la mia llengua ha escampades algunes paraules ofensives contra tu, plàcia't no les vulles retenir en ton cor, car tot quant he dit per ira ho vulles posar en oblit. Car cosa és de gran admiració, com lo pensament està ocupat en alguna cosa de dolor, que la ira foragita la pietat, e la pietat exalça la ira. Emperò jo, reconeixent bona fe e vençuda per humana pietat, revoque aquelles, que vull que no vagen per dites, e en conservació de mon dret te deman en gràcia que lo perdó me sia atorgat.

Com Tirant véu parlar ab tanta d'amor a sa senyora, fon lo més content home del món tant com si hagués aconseguit fi de la sua desitjada victòria, oferint-li ab molta humilitat de fer tot lo que li manàs. Dix Estefania:

—Puix la pau és feta, jo, senyora, li he promès que vostra altesa li deixarà besar los cabells si ell feia lo que vostra excel·lència li manava.

—Jo seré bé contenta —dix la Princesa— que em bese los ulls e lo front, si em promet, a fe de cavaller, de no cometre novitat neguna en la sua persona.

E Tirant lo hi promès de bon grat e ho jurà, e les gran dolors foren convertides en abundosa alegria e contentació.

La Princesa se'n tornà prestament, accompanyada de Tirant e de Diafebus fins que foren dins l'hort. La Princesa manà a Plaerdemavida que fes venir totes les altres donzelles; e après un poc espai totes foren en l'hort, e la Viuda Reposada ab elles, la qual, per haver vist tots los entramesos, passava molt gran passió per esguard de la Princesa, e molt més per l'interès que li'n tocava la feia estar en gran pensament. A poc instant vengué l'Emperador; e d'una finestra que mirava dins l'hort véu a Tirant estar ab sa filla. Davallà en l'hort e dix a Tirant les següents paraules:

—Nostre Capità, jo havia tramès a la vostra posada per vós e no us hi han trobat. Plaer he hagut com vos he vist ací.

—Senyor —dix Tirant—, jo havia demanat de la majestat vostra, e havien-me dit que vostra altesa dormia; e per no despertar aquella era vengut ací ab aquests altres cavallers per dansar o haver algun deport.

—Mal deport e negre tenim! —dix l'Emperador—. Cové que tingam consell, que és de gran necessitat.

E féu manament que tocassen la campana del consell. Com tots los de l'imperial consell foren ajustats, l'Emperador féu venir l'ambaixador, e féu llegir en presència de tots la lletra de creença, e après dix que la mala nova per tots devia ésser sabuda, com no fos cosa que pogués estar secreta. Après manà a l'ambaixador que explicàs sa ambaixada: lo qual, feta reverència ab gran modèstia, féu un tal raonament.

CXXXI. Com l'ambaixador del camp explicà l'ambaixada a l'Emperador.

—Senyor molt excel·lent, a la vostra sereníssima majestat notifique com, per precs e manament del Gran Conestable e dels menaxauts del camp, degués venir a vostra altesa per significar com en la nit del dijous pus proppassat vengueren catorze mília hòmens a peu, e foren-se mesos en sòl de terra en mig d'una gran praderia, e per l'abundància de les moltes aigües és feta l'herba molt alta, e per negú no pogueren ésser vists. E com lo sol fon un poc alt, vem venir cavalls encobertats e ginets de tures, qui podien ésser entre tots obra de mil e quatre-cents poc més o menys, e aplegaren a una flumaire d'aigua que hi havia. E lo duc de Macedònia, home molt superbo, e poc entès segons los fets que pratica, féu sonar les trompetes que tothom pujàs a cavall; e per lo Conestable e per los altres qui saben més de la guerra que no ell, li fon dit e protestat que no volgués eixir en empresa d'altri; e per molt que li diguessen no volgué creure a negú, e anà ab tota la gent fins a la flumaire, e manà passar tota la gent, així de peu com

de cavall; e l'aigua dava fins a les cingles dels cavalls, i en llocs hi havia que anaven nadant.

"Envers la part dels enemics estava una riba que ab gran afany la podien pujar los cavalls; e d'allí los enemics ab llances encontraven-los; e per poc balanç que l'home d'armes prenia o son cavall, prestament caïen en l'aigua, que no se'n podien llevar, e per la flumaire avall n'anaven tots. Car si lo Duc hagués pres una milla més amunt, podia passar quasi tota la gent a peu eixut. Los enemics afluixaren un poc per ço que la gent passàs, e feren demostració de retraire's en un petit mont que hi havia, lo Duc faent son poder de pendre'ls; d'altra part, los nobles per antiquitat de llinatge en fets excellents s'eren moltes vegades trobats, e confiant-se en llurs forces, feren com a valents e virtuosos que ells eren, ab lo record de la fidelitat que vassalls són tenguts a llur senyor per conservació de la imperial corona. Com los qui estaven en la celada veren los grecs tan fortament batallar, ixqueren ab molt gran fúria e feriren enmig dels crestians, dels quals feren gran escampament de sang. E lo Duc, no podent més soferir la greu batalla, secretament fugí e se'n tornà allà d'on era eixit sens haver feta molta ofensa als enemics. E tots los qui pogueren ésser estalvis se n'anaren ab ell.

"Los moros, seguint llur victòria, li han posat siti sobre la ciutat. E és-hi vengut en persona lo Gran Turc e lo Soldà ab tots los reis qui són venguts en llur valença, e tots los ducs, comtes e marquesos que d'Itàlia e de Llombardia són venguts a sou d'ells. E de continent que lo Soldà sabé tal nova se féu intitular emperador de Grècia, e diu que jamés no es partirà del siti fins que haja pres lo Duc e tots quants són ab ell, e après que vendrà a posar lo siti sobre aquesta ciutat. E sé-us dir, senyor, lo Duc no té provesió sinó per a un mes, al tot més llarg a mes e mig. Així, senyor, veja la majestat vostra què és de fer ne quin consell pendreu en aquests afers.

Dix Tirant:

—Digau-me, cavaller, per vostra virtut, ¿quanta gent s'és perduda en aquesta batalla?

Respòs lo cavaller:

—Senyor Capità, per esguard de les esquadres de les capitanies s'és sabut que entre morts en la batalla, e negats e prisoners, no fallen onze mília set-cents vint-e-doshomens.

Parlà l'Emperador e dix:

—Nostre Capità, prec-vos, per reverència de Nostre Senyor Déu e per amor mia, que doneu diligència que dins quinze o vint dies siau partit ab tota la gent per socórrer aquells miserables, o de vitualles o de gent.

—Oh senyor! —dix Tirant—, ¿e com pot dir vostra majestat semblant raó que tan llong temps com són vint dies no hajam de partir? Lo qual poria ésser que los enemics donassen combat a la ciutat, e per ço com són molt poderosos porien entrar la ciutat.

Tirant tornà demanar a l'ambaixador quin nombre de gents podien ésser los enemics. Respòs l'ambaixador:

—Per la fe mia, los turcs són en gran nombre, e són molt hàbils en la guerra e gent molt crudelíssima e desconeixent. Emperò, al parer de nosaltres e per dit d'alguns prisoners, ells són de huit-cents mília homens ensús.

—E per ço, senyor, seria jo de parer —dix Tirant— que fos feta una crida real per tota la ciutat, que tots aquells qui han pres lo sou e aquells que pendre lo volran, que vagen a la Casa de l'Imperi per rebre compliment de paga, e dins sis dies tothom sia prest per partir.

L'Emperador ho tingué a bona sort, e fon-li molt plasent tot lo que Tirant havia dit, com lo véu ab ànim esforçat de cavaller.

Com la crida fon feta, prestament ne foren avisats tots los grans senyors qui eren fora de la ciutat, e tots foren allí a la jornada ab los cavalls reposats. E los qui eren venguts de Sicília eren en covinent punt. La fama e mala nova anà per la ciutat,

del perdiment que fet havien, e moltes gents del poble, així hàmens com dones, s'ajustaren en la plaça del mercat. Los uns ploraven llurs germans, los altres los fills, los altres los amics e parents, los altres la destrucció de l'Imperi: com tota la major part de l'Imperi fos perduda e tota l'esperança de l'Emperador e de tots los seus no era sinó en un sol Déu, per ço com dubtaven de venir en cruel fam e set, per l'enemic qui era victoriós, e lo cremament de la ciutat, recordant la captivitat e servitud miserable. E digueren a l'Emperador dos barons de l'Imperi que trametés sa filla Carmesina en Hongria a sa germana.

Com Tirant oí dir semblants paraules, tota la sua ànima s'alterà e tornà la sua cara semblant de persona morta, e d'açò hagueren notícia totes les donzelles, e encara l'Emperador, qui demanà a Tirant quin mal tenia que així li era mudada la color.

—Senyor —dix Tirant—, hui tot lo dia tinc gran dolor de ventrell.

L'Emperador féu venir prestament los metges perquè li donassen alguna medecina que fos bona per al seu mal; e així fon fet. Com l'Emperador véu que Tirant estava ja bé, dreçà les noves a sa filla Carmesina e dix-li semblants paraules:

—Ma filla, èquè us par a vós de les coeses que los del consell m'han dit de vós? Que lo parer meu és que seria ben fet, per ço que si la gent e l'Imperi se perdia, que vós no us perdésseu.

Respòs a les paraules del pare la discreta senyora en tal manera.

CXXXII. La resposta que la Princesa féu a l'Emperador, son pare.

—Oh pare piadós!, èper què voleu posar aguait a la mia vida e al vostre repòs? Car bé sap la majestat vostra que los casos afortuïts de fortuna, qui han en si llinatge de tots perills, deuen ésser remesos a la divina Providència. E per quant los vostres dies benaventurats ja passats e los que són per a venir feneixquen benaventuradament sens enuig ne alguna vexació

temerosa, l'altesa vostra no deu permetre jo sia separada de la vostra vista, car jo estime més morir prop de la majestat vostra i en la mia pròpia pàtria que si per exalçament de riqueses jo vivia en estranya terra, en dolorosa vida e fatigada de molts sospirs.

Com l'Emperador véu lo parlar de sa filla acompanyat de tanta discreció e amor, fon lo més content home del món, per ço com dix que prop d'ell volia morir.

E venint la nit, Tirant, ben informat de tot, pres dosòmens de la ciutat qui sabien molt bé tota la terra, e caminaren tota la nit e l'endemà fins a migjorn, que arribaren en una gran planícia qui era nomenada Vallbona, e tota aquella vall era plena de bestiars, de grans e de pocs, com tot lo més bestiar tinguessen allí per dubte dels enemics. E Tirant féu pendre totes quantes egües pogué haver, e féu-les lligar les unes ab les altres ab dos-centsòmens que les portaven, e manàls que fessen la via de lla on estava lo camp dels enemics. E tantes com ne poguessen haver, que fossen preses e posades ab les altres. E Tirant se'n tornà a la ciutat de Constantinoble e aplegà-hi lo quint dia, e féu fer mostra a tota la gent.

L'endemà per lo matí beneïren les banderes ab singular processó e festa que fon feta. Tota la gent s'armà e pujaren a cavall per partir. Primerament ixqué la bandera de l'Emperador, portada per un cavaller qui era nomenat Fontseca sobre un gran e meravellós cavall tot blanc. Aprés ixqué la bandera de la divisa de l'Emperador, la qual era ab lo camper blau ab la torre de Babilònia tota d'argent, ficada una espasa dins la dita torre ab un braç tot armat qui tenia l'espasa per lo mantí ab un mot de lletres d'or qui deien: *Mia és la ventura*. Aquesta bandera era acompanyada de tots los servidors de casa de l'Emperador. Aprés d'aquesta esquadra venia lo duc de Pera ab ses banderes e ab tota la sua família. Aprés venia altra esquadra del duc de Babilònia, e aprés lo duc de Sinòpoli e lo duc de Deperses. Aprés venia lo duc de Casàndria e lo duc de Montsant, cascú ab sa esquadra, que

eren venguts de Nàpols. Aprés passà lo marquès de Sant Marco de Venècia ab la sua esquadra, e après lo marquès de Montferrat. Lo marquès de Sant Jordi ixqué molt abillat ab los cavalls encobertats de brocat e de seda e tota la sua gent molt en orde de totes les coses necessàries a la guerra. Aprés ixqué lo marquès de Peixcara ab la sua esquadra, e lo marquès del Guast e lo marquès d'Arena. Lo marquès de Brandis, lo marquès de Prota, lo marquès de Montnegre e un germà bastard del príncep de Tàrantol, cascú d'aquests ixqué ab sa esquadra. Aprés de tots aquests ixqueren lo comte de Bell-lloc, lo comte de Plegamans, lo comte d'Àger, lo comte d'Aigües Vives, lo comte de Burgença, lo comte de Capaci, lo comte d'Aquino, lo comte de Benafria, lo comte Carlo de Malatesta e lo comte Jacobo de Vintimilla de Sicília; e cascú d'aquests ixqué ab sa esquadra. E molts altres comtes e vescomtes e altres capitans ixqueren ab ses esquadres de gent d'armes, tots conduïts a sou de l'Emperador, e foren quaranta-huit esquadres, en les quals hi havia cent huitanta-tres milà combatents.

E com tots passats davant l'Emperador e de totes les dames qui els miraven, e Tirant, qui anava entre ells capitanejant (no del tot armat, sinó les cames e los braços e un jaseran, e vestia sobre tot una sobrevesta imperial), posant tota la gent en orde, e la darrera esquadra de totes era la de Tirant ab ses banderes, la dels cadenats e la dels corbs, e com l'Emperador véu ja casi tota la gent fora, de la finestra cridà lo Capità e dix-li que no es partís, per ço com ell volia parlar ab ell e dar-li lletres per al duc de Macedònia e per alguns altres. E Tirant dix que era molt content.

Com tota la gent d'armes de peu e de cavall fon fora de la ciutat, Tirant se'n tornà e pujà alt en les cambres de l'Emperador, e trobà'l que estava en un retret ab lo secretari escrivint. E no li volgué res dir per no torbar-los. Com la Princesa véu a Tirant, cridà'l e dix-li:

—Capità, segons veig, la vostra partida és certa, segons los senyals. Prec al Senyor de tot lo món vos done victòria ab honor, així com fon Alexandre en llaor.

E Tirant, regraciant-li molt lo que li havia dit, donà del genoll en la dura terra, e besà-li la mà tenint-ho en senyal de bona ventura. E tornà-li a dir la Princesa:

—Tirant, vejau ans de vostra partida si negunes coses voleu de mi. Digau-les-me, car jo us faç cert que us serà tot atorgat ab cor de no fallir-vos jamés en res.

—Senyora singular en lo món —dix Tirant—, la majestat vostra no té par, com lo fènix, així en dignitat com en virtuts, e jo, senyora, bé demanaria, si vostra celsitud m'ho volia atorgar, e obtenint tal gràcia seria coronat en la celestial glòria sobre tots los altres sants, no volent jamés més béns posseir en aquest món; e per ço com sé que em seria denegat per vostra altesa seria demesiat lo demanar fins a tant que l'excel·lència vostra me mane que parle.

—Ai Capità —dix la Princesa—, com sou hui eixit tot beneit! Par que no sapiau mal ni bé. E jo bé entenc vostre llenguatge, per bé que jo no sia estada en França. Vós demanau fortuna de virtut, e jo no demane senyoria, mas demane llibertat d'amor. E com lo rei vol, jamés entra fe en casa sua.

—Senyora —dix Tirant—, no em bandegeu de vostra majestat, car no volria que us ne prengués així com fan les jüies, que, com volen parir, que tenen les dolors del part, reclamen a la Verge Maria, e com han parit e són delliures de tot mal prenen una tovalola ben blanca e van per tots los cantons de la casa dient: "Fora, fora, Maria, de casa de la jüia."

—Ai, en beneit! —dix la Princesa—. Puix me dau càrrec de saber, aturant-vos glòria d'ignorància, aplicant tots jorns un bé après altre, e vós no haveu mester assessor qui parle per vós, mas les paraules femenils ab poc treball ixquen de la boca; mas bé veig jo, qui us dava lloc, bé sabríeu executar lo qui toca a vostra part, car lo que jo us deia no era per pus sinó si havíeu

mester or o argent o joies. Jo de bon grat vos ne daré, sens que no en sentira res lo senyora mon pare.

—Senyora —dix Tirant—, jo com a servidor obedient de l’altaresa vostra vos faç infinides gràcies, mas suplic-vos me façau una singular gràcia.

—Si a mi serà honesta cosa —dix la Princesa—, jo seré contenta de fer-ho. Emperò primer vull saber lo que desitjau haver de mi; car jo só composta de tal metall que jamés prometí res que no ho atengués, ara fos de mal o de bé. La mia paraula no pot tornar atrás: açò us poden dir totes les mies donzelles e a tots los qui em tenen coneguda, que lo sí és sí e lo no és no.

—Tant és major virtut la vostra —dix Tirant—, e jo, senyora, no us demane sinó que l’altaresa vostra me façà gràcia que em doneu aqueixa camisa que portau, per ço com vos és més acostada a la vostra preciosa carn, e jo ab les mies mans la puga despullar.

—Santa Maria val! —dix la Princesa—.iI què és lo que em dieu! Jo seré bé contenta de dar-vos la camisa, joies e robes e tot quant he; mas a mi par que no seja justa cosa que les vostres mans toquen lla on negú no ha tocat.

E prestament se n’entrà en la sua cambra e despullà’s la camisa e vestí-se’n una altra. Ixqué en la gran sala on trobà a Tirant qui es burlava ab les donzelles, e cridà'l a un depart e donà-li la camisa; e besà-la davant ell moltes vegades perquè fos més content. Tirant la pres ab gran alegria, anà-se’n a sa posada e dix a les donzelles:

—Si l’Emperador me demana, digau-li que prestament seré ací; que em só anat armar perquè puga prestament partir.

Com Tirant fon a la sua posada, acabà’s del tot armar, e trobà allí Diafebus e Ricard, que eren tornats per vestir-se les cotes d’armes que s’havien fetes, totes de xaperia: la de Ricard era tota brodada de madeixes d’or totes embarassades, e deia lo mot: *No hi trob cap ni centener*; la de Diafebus era tota brodada de cascalls, e deia lo mot: *Lo que a altri fa dormir a*

mi disperta. Com Tirant fon del tot armat mirà la camisa, que era tota de fil de seda ab grans llistes de grana molt amples, e en les llistes hi havia brodades àncores de nau, e deia lo mot: *Qui bé està no es cuita moure, e Qui seu en pla no ha d'on caure;* era brodada a costats, les mànegues molt grans, que tocaven en terra. Vestí-la's sobre totes les armes, e la mànegua dreta plegà-la fins prop del muscle, e la mànegua esquerra la plegà fins a mig braç, e cenyí-la's ab un cordó tot d'or de Sant Francesc; e féu-s'hi posar sobre tot Sant Cristòfol ab lo Jesús a la part sinestra, tot d'or, ben lligat perquè no caigués.

E així vengueren los tres cavallers a pendre comiat de l'Emperador e de totes les dames. Com foren alt trobaren l'Emperador qui estava esperant al seu Capità que vingués, perquè volia que es dinàs ab ell. Com l'Emperador vén a Tirant, dix-li:

—Nostre Capità, ¿quina cota d'armes és aqueixa que us haveu vestida?

—Senyor —dix Tirant—, si la majestat vostra sabia la propietat que té n'estaríeu molt admirat.

—Molt me plauria saber-ho dix l'Emperador.

—La virtut que té —dix Tirant— és de bé a fer, que com jo partí de ma terra una donzella la'm donà, la qual és la més bella, e de totes les virtuts complida, de totes quantes donzelles són en lo món. No ho dic en derogació de la senyora Princesa, que ací és, ni de les altres donzelles qui d'honor són.

Dix l'Emperador:

—Per cert jamés se féu en lo món negun bon fet d'armes si per amor no es fes.

—E per ço, senyor, vos promet —dix Tirant—, a fe de cavaller, que en la primera batalla que jo em trobaré, jo la faré mirar als amics e als enemics.

L'Emperador se posà a dinar, e l'Emperadriu, e sa filla e lo Capità après d'ella. E féu seure als dos cavallers en altra taula ab totes les donzelles. Après que foren dinats ab molt

gran plaer, e en especial Tirant com menjava en un plat ab sa senyora, pensà ésser més benaventurat que no era. L'Emperador se n'entrà dins una cambra, e féu entrar allí a l'Emperadriu, e a sa filla e a Tirant. Aprés entraren totes les dames e cavallers. E en presència de tots l'Emperador dix a Tirant paraules de semblant estil.

CXXXIII. Com l'Emperador tramès Tirant al camp, e los precs e exhortació que li féu.

—Si l'adversa fortuna fins ací ha permès disminuir la llibertat e senyoria del nostre grec Imperi, per haver perdut un tal cavaller e capità com era lo meu fill, e per jo ésser posat en tal edat que no em basta la virtut per a poder portar armes, ha dispensat la divina Providència, per la sua immensa pietat misericorde, trametre a vós, Tirant lo Blanc, en qui tota la nostra esperança reposa. Vos pregam ab molta amor, puix que som certs de la vostra virtuosa fama vós ésser dispost e suficient per art de cavalleria en majors fets que aquests no són, per bé que aquests sien pro ardis e de gran perill, que vós, per la vostra molta virtut, hi vullau posar lo saber i esforç en l'honor mia i de l'imperial patrimoni, e de tota la cosa pública, com jo haja manat, sots pena de la fidelitat, a tots los meus ducs, comtes e marquesos, a tots en general e a cascú per si, que us amen, honren, obeixquen e us guarden així com a la mia pròpia persona. E donareu aquestes lletres al duc Macedònia e al meu Conestable, e les altres a qui van.

Les darreres paraules de l'Emperador foren principi a Tirant en fer semblant resposta:

—La ferma esperança que jo tinc en Déu totpoderós, que jamés permet que negú sia vençut qui a la sua altíssima majestat recorre, m'assegura la victòria. Per què, senyor, l'altesa vostra estigue ab ferma confiança que, ab ajuda de Déu, de tots vostres enemics sereu vencedor.

Donant del genoll en la dura terra, besà la mà a l'Emperador, prenent son comiat, e semblant féu a

l'Emperadriu e a l'excelsa Princesa, la qual jamés volgué consentir que li besàs la mà. E així com ell fon de peus per abraçar les donzelles, l'Emperador li donà un sac ab trenta mília ducats; e Tirant no el volia pendre sinó que dix:

—Senyor, ¿no m'ha dat prou la majestat vostra d'armes e cavalls, joies, socorriment e altres coses, que és massa gràcia per a mi?

Dix la Princesa:

—Puix a mon senyor l'Emperador plau, forçat és que així s'ha de fer.

Pres comiat Tirant de totes les dames e de tots los que allí eren. Com foren baix al cavalcador, dix Ricard:

—¿No seria bo, puix l'Emperador està a la finestra e totes les dames són eixides per mirar-nos, que cavalcàssem los cavalls encobertats ab los bacinets al cap, puix tenim pennatxos grans e bells, e féssem ací un fet d'armes ab les llances, après ab les espases, no fent-nos dan negú?

—Molt me plaurà —dix Tirant— que es façà.

Cascú cavalcà en son cavall encobertat, enmig de la plaça, e posaren-se los bacinets al cap. E aquells cavalls eren sicilians e molt llaugers. Ab les llances corregueren una estona. Deixades les llances, tiraren les espases e anaren los uns contra los altres, e feien entrades e eixides donant-se de grans colps ab les espases de pla. A la fi uniren-se los dos cavallers contra Tirant, e llavors los feia molt bell veure les entrades e eixides que ells feien. Com se foren així un poc combatuts, feren gran reverència a l'Emperador, après a les dames, e tiraren son camí.

E totes les dames senyaven los cavallers e suplicaven a Nostre Senyor Déu los donàs victòria contra sos enemics.

No penseu que los angèlics ulls de la Princesa perdessen jamés de vista a Tirant fins que fon fora de la ciutat. Llavors se convertí la vista en amoroses llàgrimes, e totes les altres donzelles li feien companyia. E l'Emperador se lleixà dir que,

per la sua fe, grans dies eren passats que no havia haguda major consolació ni plaer que en veure combatre així aquells tres cavallers.

—E a mi par verdaderament que Tirant deu ésser valentíssim capità e virtuós cavaller.

Com los cavallers foren fora de la ciutat donaren los cavalls als patges e cavalcaren altres rossins. E en poca d' hora aplegaren ab la gent d'armes. E los cavallers restaren en la sua esquadra, e Tirant anava d'esquadra en esquadra, visitant la gent, amonestant-los que anassen contínuament en orde.

Aquell dia acaminaren cinc llegües. Atendaren-se en una bella praderia, abundosa de moltes aigües. E Tirant tenia tal pràctica com era capità de gent d'armes que jamés descavalcava fins que tota la gent era alleujada, per dubte que no s'hi seguís algun escàndel en lo camp. Com tots foren alleujats en la bella herba del prat, Tirant anà de tenda en tenda a tots los ducs, comtes e marquesos, venguessen a sopar ab ell. E foren així ben servits de totes coses com si fossen dins la ciutat de Constantinoble, que ell portava tres cocs, los millors que es trobaren en tota França, que bastaven per aparellar de menjar a tot lo camp.

Aprés que tots hagueren bé sopat, Tirant féu cavalcar a tots los seus ab d'altres qui eren en nombre de dues mília llances, e aquells vel-laren fins hora de mitja nit; e tramès gent per los camins per veure si sentirien gent d'armes o altra cosa. E Tirant anava guardejant lo camp, adés en un lloc, adés en altre. Com fon hora de mitja nit, feia descavalcar aquells e tornar a cavalcar altres dues mília llances; e no consentia portassen patges, sinó tots armats com si haguessen entrar en aquella hora en batalla.

E com Tirant estava en guerra nunca se despullava sinó per mudar camisa. Com venia lo matí, dues hores ans del dia, feia sonar les trompetes per a ensellar i ell oïa la missa. Aprés acabava's d'armar e prestament cavalcava, e així anava per tot lo camp fent armar tota la gent. Com venia l'alba, tots eren en

punt de partir. Aquesta pràtica servaren fins que foren a llegua e mitja prop dels enemics, en una ciutat que ha nom Pelidas. E tots dies estaven per dar-se als turcs, veent lo gran poder que portaven.

Com ells saberen que socors de gent d'armes venia foren molt contents e obriren les portes de la ciutat. Lo capità no volgué entrassen de dia perquè no fossen vists; emperò tan secretament no ho feren, que ells foren sentits. E fon primerament avisat lo Gran Turc com en la ciutat de Pelidas era entrada gent d'armes, però que no podien saber quanta era. De continent lo Gran Turc ho anà a dir al Soldà, e aquell dix:

—¿Com podeu vosaltres pensar que gent d'armes hi sia venguda? Car sabem que aquell que es nomena Emperador té molt poca gent sinó aquells trists e dolents que l'altre dia vengueren, e no són res, ni solament se deuria passar per la memòria. Seran d'aquest, del duc de Macedònia, d'aquells qui fugiren, e no fugien com a enemics vençuts, mas així com a cervos fugitius. E nosaltres tenim e havem conquistat, de les deu parts de l'Imperi, les nou e mitja; no ens resta altra cosa sinó haver pres lo duc de Macedònia, acaminar aquestes vint-e-cinc llegüies que hi ha fins a la ciutat de Constantinoble e pendre per la barba aquell vell Emperador e condemnar-lo a perpetual presó, e a sa filla Carmesina que sia cambrera major de la nostra cambra, e l'Emperadriu serà cuinera de tota la host. E prestament faré fer una imatge tota d'or a semblança mia, e fer-la he posar enmig del mercat de la ciutat.

Dix lo Gran Turc:

—Senyor, tot lo que dieu se poria bé fer, emperò bo seria donar recapte en açò que us he dit, car no deu hom tenir les coses en menyspreu així com féu lo rei de Troia, que per sa gran culpa se perdé ell i tots los seus per tenir les coses en compte de no-res. E llig-se de molts gloriosos prínceps que són estats perduts per semblant raó: volent conquistar dignitat real la perderen, e la sua aprés.

—Ara —dix lo Soldà—, puix així és...

Féu-se venir un cavaller d'aquells qui tenien càrrec del camp e dix-li a un depart:

—Mira, aquell gran corbat del Turc, lo qual és tot ple de vergonyosa temor, diu no em sé quines oradures i crec que és un somni que ha fet. Per contentar-lo, tramet un home qui guardege devers lo camí de la ciutat de Pelidas.

E així com lo Soldà deia que hi trametés un home, ell n'hi tramès quatre, que mirassen bé devers la ciutat de Pelidas, si porien haver sentiment quina gent hi havia venguda.

L'endemà que Tirant se fon mès en la ciutat de Pelidas, de matí anà de casa en casa pregant a tota la gent que tothom ferràs sos cavalls e adobassen les selles. E com açò fon fet, pres un home ab si, lo qual sabia molt bé aquella terra, e cavalcaren, e tan secretament com pogueren per llocs apartats anaren prop lo camp. E d'un tossal veren la vila e lo camp e veien com tiraven les bombardes a la vila, e los de dins tiraven molta terra a la barbacana, e havien-la ben omplida de terra; e com la pedra de la bombarda dava en la muralla, foradava lo mur, mas no derrocava per esguard de la terra que hi havia.

E Tirant tingué esment en lo camp e véu que tota la vila entorn era plena de tendes e de tanta multitud de gent que negú no pogués eixir ni entrar que no fos pres. E lo Soldà estava a l'una part, e lo Gran Turc estava a l'altra. E conequeren-ho en les grans tendes que veien molt pintades.

Com bé hagueren mirat, tornaren-se'n a la ciutat, e com se'n tornaven, d'un puig veren les guardes dels moros qui estaven mirant a totes parts.

Com foren descavalcats, Tirant se n'anà a la plaça, on trobà la major part de la gent de peu e dix-los:

—Veniu ací, germans. Nosaltres venim de guardellar lo camp dels nostres enemics; e al venir que fèiem havem vist quatre guardes del camp. ¿Qui seran aquells que hi volran anar? E de

cascuna guarda que em portareu viu, jo li daré cinc-cents ducats, e si porten lo cap los ne daré tres-cents.

E prestament se concordaren set hòmens a peu qui sabien molt bé la terra, i en la nit partiren perquè no fossen vists. Com foren bé avant, dix l'u:

—Senyors, voleu fer bé? Posem-nos prop d'una font que ací està e cobrirem-nos de rama. Los moros no és menys que a l' hora del migjorn no davallen ací a beure d'aquesta aigua per la gran calor que fa, e així els pendrem a mans.

Fet lo deliber, posaren-se en l'aguait molt bé coberts. Com lo sol fon eixit, ells los veren estar alt en un tossal. Com l' hora fon bé calenta, que tenien gran calor, per desig de beure de l'aigua fresca vengueren a la font. Com foren allí, dix l'u dels crestians qui estaven amagats:

—No es moga negú fins que sien ben farts d'aigua, car no poran tant córrer.

E així ho feren. Com hagueren ben begut e menjat, los crestians ab grans crist ixqueren e pregueren de continent los tres. E l'u se pres a fugir. Com veren que no el podien atenir, despararen-li una ballesta e donaren-li ab una estralla per lo costat, e prestament caigué; tallaren-li lo cap e posaren-lo en una punta de llança. Los altres, ab les mans lligades, los portaren on era lo Capità.

Com Tirant los véu fon molt content, e pres los tres moros e posà'ls en bona guarda. E dix als hòmens que els havien pres:

—Què haveu vosaltres haver?

—Senyor Capità —digueren ells—, nostre dret és mil e huit-cents ducats. Emperò veja la senyoria vostra què ens volrà dar, car per poc que ens doneu nos tindrem per contents.

—Per mon Déu —dix Tirant—, no faré jo tal cas, ans vos vull ben contentar, puix bé hi haveu treballat.

Portà'ls-en a sopar ab ell, e féu-los seure al cap de la taula, ans de tots los ducs, comtes e marquesos. E com hagueren ben sopat, Tirant los donà dos mília ducats e sengles gipons de

sedà. Com los altres hòmens de peu veren tanta gentilea, digueren que jamés havien vist tan singular capità.

Tirant hagué ordenat aquell dia que tothom sopàs de jorn e que ensellassen los cavalls, e que tots estiguessen armats e en punt per partir. Com fon nit escura, Tirant féu eixir tota la gent de la ciutat, e posaren-se en orde, així los de peu com de cavall; e detràs tota la gent venien tres mília hòmens ab les egües. E com foren prop del camp féu apartar tota la gent d'armes a un depart, per ço que poguessen passar les egües sens que los rossins no les sentissen.

Com les egües foren a l'entrada del camp, tots los hòmens de peu entraren ab elles e foren fetes dues parts, l'una envers lo Soldà, l'altra envers lo Gran Turc. E los cavalls del camp sentiren les egües: los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arrancaven les estaques: veureu anar tots aquells cavalls del camp, un deça, altres de lla, altres detràs les egües. Com los cavallers del camp veren los seus rossins solts, corrent los uns amunt, los altres avall, eixien de les tendes en camises, altres en gipons, e tots estaven desarmats; e ab tan gran repòs dormien e estaven contínuament desarmats com si pròpiament estiguessen en lo més fort castell del món.

Com aquest desbarat hagués durat un poc espai, e tot lo camp estava arremorat per los cavalls, vengué Tirant e ferí en l'una part ab la mitat de la gent, e lo duc de Pera ab l'altra gent feriren a l'altra part invocant lo gloriós cavaller Sant Jordi. Veureu en poca d'hora tendes anar per terra, e hòmens morts e nafrats en gran nombre. Lo Gran Turc ixqué desarmat de la sua tenda com sentí los mortals crits que la gent daven e cavalcà sobre un ginet. Un home d'armes li matà lo rossí e donà-li una coltellada al cap. Vingué un servidor seu, descavalcà corrent del seu cavall e donà'l al seu senyor. Com lo Gran Turc fon a cavall, mataren lo servidor, e portant a tall d'espasa tot lo que els venia davant, que era cosa de gran terror e espant, per bé que coneguessen que la multitud dels enemics

era tanta que paria cosa invencible. La qual cosa en aquells donà admiració de virtut e fe.

Los turcs, vent-se desarmats, e los més que havien perduts los cavalls, feren lo que havia fet llur senyor, lo Turc, lo qual ixqué fora de tot lo camp e féu-se posar moltes tovalloles sobre la nafra que tenia e tramès a dir al Soldà que en tot cas del món ixqué fora del camp, puix la batalla era perduda e lo camp era desconfit. Lo Soldà ab alguns dels seus estava fent armes. Lo Gran Turc, així nafrat com estava, mès-se una cota de malla dessús, e ab aquells que allí prop d'ell se trobà tornà entrar dins lo camp per socórrer al Soldà, lo qual estava en prou pressa: valgué-li que no fon conegit. E lo Gran Turc socorregué'l en bon cas, així com aquell qui era cavaller valentíssim, e mostràs entre los altres ab gran glòria e virtut, que tragué de la pressa de la gent lo Soldà fora del camp. Per ço com veien tanta multitud de gent morta, e totes les tendes derrocades per terra, deliberaren d'anar-se'n ab tots los que allí eren, car no pogueren soferir la potència del victoriós. E jamés fon feta batalla en Grècia tan sangonosa com aquesta.

Finalment, lo Soldà e lo Gran Turc ab tots los que allí eren pregueren la via de la muntanya, e los altres prengueren la via del pla. E Tirant anà tostamps aprés d'ells a l'encalç, matant, ell e tots los seus, tants com aconseguir-ne podien, no prenen negú a mercè. Los qui anaren per la muntanya tots se salvaren; e los qui pregueren per lo pla foren morts i apresonats.

Durà l'encalç tres llegües; e los qui anaven per la muntanya (lo camí era més curt) havien a plegar en un gran riu on havia un pont de fusta on podien passar segurament. Com lo Soldà fon passat ab la sua gent, com veren venir los crestians corrent, trencaren lo pont en lo mig, e tots los qui restaren, que no pogueren passar, foren perduts. Los qui havien passat lo pont foren delliures.

Bé mostrà Tirant aquell dia haver victòria dels victoriosos. Gloriejava's ell i los seus que açò era estat més obra divinal que humanal, e Tirant hagué benigne enginy. Com los crestians

plegaren al pont, trobaren allí prop de quatre mília turcs, e no pogueren passar sinó alguns que passaren nadant, e molts n'hi moriren negats. Deliberaren aquells turcs de pujar-se'n alt en una muntanya e allí que es fessen forts. Com lo capità Tirant venia ab la sua gent per lo pla, e véu los tures alt en la muntanya, cuità devers ells e deliberà de no combatre ells mas d'assetjar-los. E tota la gent féu posar entorn de la muntanya, de peu, i ell ab tots los ducs e grans senyors s'atendaren allí, prop de la muntanya, per ço com hi havia molta herba e molts arbres.

Seguís que, com los cavallers entraren dins lo camp dels moros ab les egües, llaçaren tan mortals crits com començaren la batalla que era cosa de molt gran espant. Lo duc de Macedònia, qui dins aquella vila estava assetjat, com sentí tan espantosos crits, tots s'armaren pensant que en aquella hora los donassen lo combat mortal, com ells havien ja perduda tota esperança de salut pensant que socors no els podia venir, mas covenia's ésser presos e catius en poder d'infels; e cascú no dava per sa vida res, com cascú estimava tant la mort com la vida. E com ells vessen continuar los grans crits e no els combatien la vila, estaven los més admirats del món. Com atès lo dia clar, que lo sol fon eixit, los crits cessaren per causa de la gent que fugia, e veren les banderes de l'Emperador fora de tot lo camp, e anaven per lo pla a l'encalç dels turcs. E de la vila cridaren alguns qui eren restats en lo camp, nafrats, altres per robar, e feren-los acostar prop la vila, e aquells los recitaren lo Capità que l'Emperador havia tramès e els digueren la gentil pràctica que havien tenguda en poder-los vençre.

Llavors lo duc de Macedònia, com sabé açò e véu que no hi havia negú que dels enemics fos, si doncs no fos tan mal nafrat que no fos pogut fugir, ell ixqué ab tota la sua gent, e robaren tot lo camp, on hi trobaren molt or e molt argent e robes e armes e moltes joies. No es llig en les històries romanes ni troianes que tan ric camp com aquest fos vençut en tan poca d'hora.

Com tot fon robat, meteren-ho tot dins la vila. Deixà gent d'armes dins la vila per guardar-la, que si Tirant hi venia o algú dels seus, que no els hi deixassen entrar, car moltes vegades s'esdevé que no ha mal que no vinga per bé. Lo poble d'aquella vila era mig destruït, e llavors fon molt ric. Com hagueren mès en segur tot lo que havien robat, lo Duc féu la via de les banderes per lo pla, e estava admirat, ell e tots los seus, de la multitud dels cossos morts que trobaven.

Digueren les guardes del camp al Capità que gent d'armes venia a gran anar. Tirant féu pujar a cavall tota la gent d'armes e ordenà ses batalles pensant que los enemics se fossen refets d'aquelles viles les quals eren llurs. Ixqué'ls a l'encontre, e com foren prop conegueren-se. Tirant se llevà lo bacinet del cap e donà'l al patge, e tots los altres capitans feren per semblant. Com foren molt prop del Duc, Tirant descavalcà e anà a peu envers lo Duc fent-li molta honor; e lo Duc no es mogué gens sinó que li posà la mà sobre lo cap e no li dix res: de què tots los altres lo hi tingueren a molt gran dolentia, e no fon negú volgués descavalcar per ell. E Tirant tornà sobre son cavall, e molt sovint lo posava en noves, e aquell escassament volia parlar; mas tots los altres cavallers e gentilshòmens feren gran honor als ducs e a Tirant. Llavors se mesclaren los victoriosos ab los vençuts, e així anaren fins que foren prop de les tendes.

Tirant dix al Duc:

—Senyor, si vostra senyoria venia en plaer voler-vos alleujar en aquella praderia on hi ha molts bells arbres i estaríeu prop del riu, jo faria mudar aquells en altre lloc.

Respòs lo Duc:

—A mi no plau alleujar-me prop de vós, ans me n'iré en altre lloc alleujar.

—Fer-ho poreu —dix Tirant—, però lo que jo us deia ho feia per gentilea coneixent que ho mereixeua.

Lo Duc no el volgué escoltar, sinó que girà les regnes al seu cavall sens dir res a negú dels altres. Atendà's a una milla riu amunt.

Com ell fon descavalcat, Tirant pres tres cavallers dels seus, e tramès-los al Duc; e com foren ab ell digueren-li:

—Senyor, ací ens tramet lo nostre Capità a vostra senyoria si us volríeu anar a dinar ab ell, com sàpia que vostra senyoria lo tinga millor, però allí el trobareu més prest, car no us calrà sinó pendre aigua a les mans e seure-us en taula per menjar.

—Oh quanta fatiga —dix lo Duc— per no-res me donen! Digau-li que no hi vull anar.

E girà l'esquena ab gran ultratge. E aquells, sens dir-li pus, ixqueren dels arbres lla on estava. Com ells foren a cavall per tornar-se'n, lo Duc dix:

—Digau a Tirant que si ell se vol venir a dinar ab mi, que més content ne seré que de jo anar-me a dinar ab ell.

—Senyor —dix Diafebus—, si en tot lo vostre real no hi ha foc encès —ab iniquitat que ho dix—, ¿què li dareu vós a menjar que prest sia? No li podeu dar sinó menjar de gallines e beure de bous.

Respòs lo Duc ab fellonia:

—Jo li poré dar gallines, capons, perdius e faisans.

Los cavallers no el volgueren més escoltar, sinó que se'n tornaren.

Com aquells foren partits, dix un cavaller al Duc:

—Vós, senyor, no haveu entès lo parlar d'aquell cavaller qui se'n va. Ha-us dit que vós li darieu a dinar al seu Capità menjar de gallines e beure de bous. Sabeu per què dia-ho? Lo menjar de gallines és segó e lo beure de bous és aigua.

—Per los ossos de mon pare! —dix lo Duc—. Vós dieu gran veritat, e jo no ho havia entès. Aquests estrangers són molt superbiosos, e si jo l'hagués entès jo el n'haguera fet anar ab les mans al cap.

Sabuda la resposta, Tirant no curà sinó de dinar-se ab tots aquells ducs, comtes e marquesos que allí eren. Com foren dinats, Tirant cavalcà ab dos-cents rossins e anà a una vila que

estava a un llegua, qui havia nom Miralpeix, la qual estava vora lo riu. Com los tures, qui estaven dins aquella vila, saberen que la batalla era perduda, desempararen la dita vila, e no hi restà sinó los grecs qui eren naturals d'allí. E la vila era molt ben avituallada de totes coses. Com lo Capità aplegà allí, de continent li tragueren les claus de la vila e del castell. Lo Capità entrà dins la vila, e féu-los manament que donassen, a tots quants hi vinguessen, virtualles per sos diners. E així fon fet, que aquella vila proveïa tot lo camp.

Manà així mateix lo Capità als alguatzirs fessen fer sis o set forques prop de la vila, e dels cossos morts, en cascuna forca ne penjassen u; e posassen fama que l'u d'ells volia forçar una dona, l'altre perquè havia furtat, l'altre perquè no volia pagar lo que havia pres. E com fon tornat al camp féu fer crida sots pena de mort no fos negú gosàs entrar en neguna església per robar res d'aquella; la segona, no fos negú gosàs violar dona de qualsevulla estat que sia; la tercera, que no fos negú gosàs pendre neguna cosa sens pagar-la. Com sentiren la crida e veren los penjats, posà molt gran espant a la gent. Tirant era molt amat e temut.

E acostant-se la nit, los tures qui estaven assetjats (no havien menjat en tot lo dia) vengueren a pactes, puix veien que no tenien esperança sinó de morir o ésser presos. Trameteren-ho a dir al Capità que els asseguràs vida e membres, e renunciaren al títol de llibertat sotsmetent-se a servitud. E Tirant en aquell cas volgué usar més de clemència que de crudelitat: pres-los a mercè a féu-los dar a menjar e totes llurs necessitats.

L'endemà per lo matí, lo Capità manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana. E aquesta tenda no servia sinó a dir la missa e a tenir consell; e féu-la posar enmig d'una praderia entre los dos camps, del Duc e del seu. E, venguda l'hora que volien dir la missa, Tirant, per major honestat sua, tramès al Duc si volia venir a oir missa. Lo Duc ab gran supèrbia respòs que no. Los

altres grans senyors foren molt contents d'oir-la. E Tirant tenia tanta d'humanitat que no feia obres de capità sinó com si fos sotsmès a qualsevulla d'aquells senyors, car ell se posava en la missa e en la taula lo més darrer de tots. Acabada la missa tingueren consell e fon determinat que el marquès de Sant Jordi e lo comte d'Aigües Vives, ab dos barons, anassen al duc de Macedònia per ambaixadors. Com foren davant ell, lo marquès de Sant Jordi féu principi a un tal parlar.

CXXXIV. Com Tirant tramès lo marquès de Sant Jordi e lo comte d'Aigües Vives per ambaixadors al duc de Macedònia.

—Senyor Duc, dels nostres moviments no deus haver admiració alguna, per ço com som tramesos ací, a la tua ducal senyoria, de part del nostre virtuós Capità e d'aquells il·lustres ducs, comtes i marquesos. A tu plàcia voler-nos fer part, així com raó divina e humana vol, dels tresors e desferra que tu has ocupats en lo camp dels nostres pùblics enemics.

E no dix més.

—iOh, com són plenes d'alegria les mies orelles —dix lo Duc—, com sent paraules que no han neguna eficàcia, de gent mal entesa! ¿E com podeu vossaltres pensar jo fes tal cosa ne menys consentir, com ab tan gran treball de suor de sang de nostres persones, nit e dia exercint les armes, conservant aquell gentil orde de cavalleria, obrant tots dies contra los enemics de la fe, no donant-nos a delits carnals, ni dormir entre llançols perfumats ni algaliats, car les nostres persones no olen ni saben a res de tot açò, sinó que olen a ferro acerat; e les nostres mans no són veades de sonar arpa ni estruments, mas de tenir contínuament, nit e dia, l'espasa al costat e altres armes ofensives; los nostres ulls no acostumen de veure dames en cambres ni per les esglésies; los nostres peus no acostumen de dansar ni anar a solaços ni a deports, mas los ulls miren los enemics e los peus porten tot lo cos a les batalles cruels? E si nosaltres ab just títol, havem sabut guanyar, eixint del setge

com a virtuosos cavallers, ¿per que ha tan poc saber en vosaltres demanar ço que a vosaltres no pertany? E digau a aqueix vostre Capità, que faria bé que se'n tornàs en sa pròpia terra, si no jo li faré beure tanta d'aigua que de la meitat n'hauria prou.

Respòs lo Marquès, e dix:

—Jo no tinc ofici de trompeta ni d'heurat. Jo crec, si vós lo hi dieu o lo hi trameteu a dir, ell complirà prestament vostre desig. Entre nosaltres, qui som tots d'una terra e d'una senyoria, ja ens coneixem e sabem cascú què pot fer ne què val. Vostres bravures són tantes, que les orelles tinc cansades d'escutar les vostres ignocències. A vós pot hom dir, cavaller menyspreat i menys temut, ¿quines coses són les que vós haveu fetes, sinó perdre batalles, e per vostres follies morts infinitis cavallers d'esperons daurats, e d'altres infinitis hòmens virtuosos sens nombre són morts e apresonats per culpa vostra? E haveu robat tot lo camp, no segons costum de capità ni d'home de casa real, mas haveu obrat segons costum de lladre o de gran robador. Oh!, com tal ofici que fins ací haveu posseït? Tal cosa no devia restar sinó en personnes experimentades en virtut, de la qual vós gens no posseïu, car no sabeu quina cosa és honor ne virtut, mas simulació d'art, que no us ve res de bé per natura, per haver lleixada la majestat real qui us és molt odiosa, e haveu pres hàbit menyspreat de superbo e mal parler.

—Bé sé —dix lo Duc— que aquestes follies que us lleixau dir no proceeixen de vós, mas del Duc vostre germà e del Capità novell. Per esta vegada jo les vos comportaré, ab que altra volta no us hi torneu.

—Comportau a vós mateix o aquells que governau —dix lo Marquès—, e no comporteu a mi ni a negú altre. E jo só ben cert que lo duc de Pera ni lo Capità nostre no costumen de mal parlar, car la glòria d'ells, e la fama, serà perpètua e immortal tant com lo món durarà. E ells han tenguts assetjats aquells qui a vós tenien assetjat, e per ço tots los cavallers són plens

d'ànim e de virtut. E d'açò no us vull pus dir sinó que em torneu final resposta de sí o de no.

—Què fretura despendre tantes supèrflues paraules en va? — dix lo Duc. Ja us he dit que no em plau ni ho faria.

—Puix per grat no ho voleu fer —dix lo Marquès—, és forçat que hi mesclarem força. Armau-vos e posau-vos en orde, que ans que una hora sia complida serem ab vós, si jo fer-ho puc.

Tornaren a cavalcar los ambaixadors, e, tornats al camp, trobaren lo Capità e los grans senyors tots ajustats en la tenda del consell. E aquí lo Marquès recità llargament la resposta del Duc, e totes les raons que entre ells eren passades, e dix:

—¡Tothom puge a cavall, que tal injúria com aquesta no deu així passar!

Ixqué prestament lo Marquès de la tenda e cuità per armarse, e tots los altres après d'ell.

Com lo Capità véu semblant avalot en lo camp, estigué molt congoixat, e féu fer crida de continent, sots pena de mort, que negú no pujàs a cavall, e anava una amunt, altra avall; prenia los cavallers e detenia'ls en les tendes ab sagraments e homenatges; pregava als ducs e marquesos no volguessen fer tan gran novitat, e si ells movien tan gran debat, los turcs que allí eren presos vendrien contra ells.

—¡Oh quina desonor tan gran per a nosaltres, per tenir lo camp tan prop d'ells, e nosaltres, qui som tots una cosa, nos matem!

Aprés castigava als cavallers ab paraules suaus, altres ab paraules llaugeres, que no volguessen enfosquir la cavalleria gloria ab avalot e ab sedicions. E com estar no se'n volien, dava'ls disciplina cavallerosa. E tant treballà Tirant que els més tots en repòs.

Aprés anà al duc de Macedònia e trobà'l armat e a cavall ab tots los seus, e tant lo pregà que el féu descavalcar; e Tirant se n'anà e lo Duc no consentí que negú dels seus se desarmàs ni llevassen les selles als cavalls.

Aprés que l'avalot fon passat, Tirant ordenà que anassen fins lla on era lo siti, e tants cossos morts com trobarien que els fossen despullades les aljubes e que fossen estotjades. Demanaven-li alguns cavallers per a què les volia. Respòs que en algun temps servir porien.

Com la batalla se feia e los moros eren ja vençuts que fugien e la gent los encalçava, Diafebus pensà en lo present e en l'esdevenidor, per dar renom e fama a Tirant. Acostàs a ell e demanà-li l'anell de la capitania, e Tirant se llevà la manyopa de la mà e tragué's l'anell e donà-lo-hi. E Diafebus detingué's un poc, si bé los altres anaven corrent, e aturà un escuder seu, qui era home de molta bondat e de major fidelitat, e donà-li l'anell e instruí'l de tot lo que havia de dir a l'Emperador e a Carmesina e aprés als altres.

L'escuder, per complir lo manament de son senyor, girà son cavall e ferí dels esperons, e tostems corrent, no s'aturà fins que fon en la ciutat de Constantinoble ans que negun altre. E, de les finestres, les donzelles lo veren venir e conequeren que era Pírimus. Cuitadament entraren en la cambra on era la Princesa e digueren-li:

—Senyora, de tot cert noves havem dels nostres cavallers. Ara ve molt cuitat Pírimus, lo qual porta o del tot bona nova o del tot mala. E açò diem perquè ve molt cuitat.

La Princesa se lleixà de brodar e cuitadament anà al cap de l'escala. E com véu descavalcar a Pírimus, ab lo cavall tot banyat de suor que degotava com a pluja, dix-li:

—Lo meu bon amic, quines noves nos portau?

—Senyora, molt bones —dix Pírimus—. ¿On és lo senyor Emperador? Perquè molt me tarda que el volria veure per demanar-li albixeres.

—Jo les te promet de part sua e mia.

E pres-lo per la mà e portà'l a la cambra on dormia l'Emperador; e tocaren a grans colps e feren obrir les portes. Pírimus s'agenollà davant l'Emperador e dix:

—Senyor, bona nova! Dau-me albixeres.

E l'Emperador les hi promès. Pírimus li donà l'anell e recità-li tota la batalla com era estada e com havien vençuts los turcs, que era estada cosa de gran miracle:

—E lo Capità e Diafebus anant a l'encalç dels turcs, matant e degollant los enemics de la fe e de la majestat vostra. Lo vostre Capità m'ha donat aquest anell, que portàs ací per la pròspera benaventurança que Nostre Senyor ha dada en ajuda de vostra altesa.

Respòs l'Emperador:

—Amic, tu sies lo bé vengut ab la bona nova que m'has portada. Aprés de la glòria de paraís, millor nova no em podia venir que aquesta.

Manà l'Emperador que tocassen totes les campanes de la ciutat, e tothom anàs a l'església de Santa Sofia per retre gràcies a Nostre Senyor Déu e a la sua sacratíssima Mare, de la gran victòria que havien obtesa.

Com lo poble sabé tanta beneita nova, e veié la gran alegria que l'Emperador feia, aquest dia finí en alegria, e recobrà la ciutat glòria de senyoria e la molt antiga llibertat.

L'Emperador donà d'albixeres a l'escuder dos mília ducats, e el vestí tot de seda e més li donà un bell cavall secilià e armes e tot lo que hagués mester. L'Emperadriu li donà una roba que en aquell cas vestia, de vellut negre forrada de marts gebelins, e, davant tots, la es despullà e la hi donà. La Princesa li donà una grossa cadena d'or.

L'endemà l'Emperador escriví lletres al Capità e féu partir l'escuder.

Com Tirant hagué pacificada la gent del seu camp, aquell dia partí del seu camp ab mil e sis-cents rossins, per recobrar moltes viles e castells que los turcs havien conquistats, e recobrà'ls.

E en l'altre dia següent, vingué ambaixada del Soldà a Tirant de tres ambaixadors, e per quant lo pont era romput

hagueren a passar ab una poca barca de peixcadors per lo riu. Com foren passats, la u d'aquests ambaixadors era home molt docte en totes ciències e de singular consell, que lo Gran Turc lo tenia en estima de pare e no feia neguna cosa sens consell d'aquest, que en tota la pagania no s'hi trobava home de tanta sapiència ni eloquència, e totes les coses que feia ab molt gran deliberació. Aquest moro era nomenat Abdal·là, e per la saviesa li posaren de sobrenom Salamó. Aquest pres una canya e posà-hi un full de paper, e alçà-la alta en senyal que demanava seguretat

E lo duc de Macedònia, que véu fer aquell senyal, respòs-li per lo semblant, e vist per los ambaixadors lo senyal, anaren a les tendes del Duc, pensant que allí fos lo Capità, e donaren la lletra al Duc. Aprés que l'hagué llesta, dix que no venia a ell, mas tramès a dir a Tirant com allí havia ambaixadors del Soldà, que vingués a la tenda on se deia la missa que allí lo trobaria; e Tirant ho tramès a dir als ducs e grans senyors, e tots ensems anaren ab ell.

Com foren dins la tenda, los ambaixadors foren molt ben rebuts per lo Capità e per tots los altres, e donaren la lletra del Soldà a Tirant, lo qual en presència de tots la féu llegir, e era de tenor següent.

CXXXV. Lletra tramesa per lo Soldà al capità Tirant lo Blanc.

Armini, per la permissió e voluntat de Déu omnipotent, Gran Soldà de Babilònia, senyor de tres senyories, ço és a saber, de l'Imperi Grec, e del sant temple de Salomó de la ciutat de Jerusalem, e del sant temple de Meca; senyor e defenedor de tot lo morisc poble qui és i habita dessots lo cel celestial; mantenidor e defenedor de la santa secta e doctrina de nostre sant profeta Mahomet, la qual doctrina e creença a aquells qui la tenen en llur fi dóna consolació e glòria sens fi; a major estat e glòria, e per mèrits de dignitat, só peixedor de les herbes, e bevedor de les aigües a despit de tota la

crestianitat. A tu, gloriós Tirant lo Blanc, Capità dels grecs e mantenidor de la fe crestiana, nós te trame tem saluts, honor e glòria i estat de cavaller. Notificam-te que, per consell e deliberació del Gran Turc e de cinc reis que ací són sots la mia potestat e senyoria, súbdits tostems ésser obedientis ab altres deu qui en la mia pròpia terra estan, si tu demanes a mi pau final o treva de sis mesos, nosaltres farem a tu la nostra cara blanca, e darem a tu la dita pau de sis mesos per reverència de Déu omnipotent, segons la forma antiga. En sia servit Déu omnipotent, qui ens ha creats e ens governa. Daràs fe e creença als nostres ambaixadors de tot lo que et diran de la nostra part. Escrita en lo nostre camp de la platja oriental, a dos de la lluna e de la nativitat del nostre sant profeta Mafomet, etc.

Llesta la lletra, Tirant dix als ambaixadors que explicassen llur ambaixada. Llevà's lo u dels ambaixadors, qui es nomenava Abdal-là Salomó, e, feta reverència, explicà sa ambaixada ab estil de semblants paraules.

CXXXVI. Com l'ambaixador del Soldà explicà la sua ambaixada a Tirant.

—Nosaltres, representant les persones d'aquells magnànimis e gloriosos senyors, lo Gran Turc e lo Soldà, som tramesos a la virtuosa persona de tu, Tirant lo Blanc, Capità de la gent grega, com ab la tua victoriosa mà has vençut aquell benaventurat camp qui era abundós de gran glòria mundana, en lo qual has trobat infinida riquea, adquirint-ho per a tu e als teus, ço que la guerra vol e consent. Aprés de la gran mortaldat que has fet de les gents, has apresonat un petit infant, cunyat de nostre sobiran senyor lo Gran Soldà, germà carnal de sa muller, e molts altres virtuosos cavallers. Per què et pregam, de part de sa alta senyoria, que per art de cavalleria e de gentilea, e per aquella cosa que més ames en aquest món, si és dona o donzella, viuda o casada, e si no has hagut compliment d'amor ab ella, en breus dies la pugues haver, e si és cas que tota l'amor que tu tens fos en Déu ton creador, com eixiràs

d'aquesta vida present, sies col-locat entre los sants de Paraís, a tu plàcia voler-nos dar aquest infant de què t'havem parlat; e si per amor no ho volràs fer, posa-li nom de rescat, demana or o argent a just preu, e serà complit a ta voluntat.

E donà fi en son parlar.

Explicada que fon l'ambaixada, Tirant féu la resposta en estil de semblants paraules.

CXXXVII. La resposta que Tirant féu a l'ambaixador del Soldà.

—La virtut no porta ab si dolor com les coses són ben fetes, sens mal enginy ne mal obrar, però la fi de les coses esdevenidores és remesa a la fortuna, e per ço com és incerta deu ésser poc temuda. Mas la bona deliberació d'aquelles està en mà de cascú, e aquesta és lloadora. Jo per tot mon poder desig de fer honor al soldà, no en perjuí d'aquell pròsper e benaventurat mon senyor l'emperador. E per ço com tu em poses al davant tal penyora en dir que per la cosa que més ame en aquest món jo et dega dar un presoner lo qual jo tinc, per reverència d'aquella que jo ame, que és digna e mereixedora de senyorejar tot lo món, així de la vostra terra com de la nostra, e tu demanes a mi un presoner, e jo el t'atorg e quaranta ab ell. A l'altre cap de vostra ambaixada, jo hauré mon acord, e tornar t'he resposta.

Tirant féu venir los alguatzirs e manàls que anassen ab los ambaixadors e que els donassen quaranta-e-un presoner, e que triassen los que volguesen, e així fon fet.

Com los ambaixadors foren fora de la tenda, dix un cavaller grec, lo qual havia notícia dels turcs e coneixia los que eren d'honor e los que es podien bé rescatar:

—Senyor Capità, ací davant tots aquests senyors vos vull dir que pareu esment del que haveu dit dels ambaixadors, com los hajau atorgat quaranta-e-un presoner; e han-n'hi de tals que poden pagar per eixir de presó vint-e-cinc o trenta mília ducats. Dau-hi algun remei que sien d'aquells altres que no

tenen res, car prou seran ells contents que se'n porten lo presoner per lo qual ells eren venguts.

—Tant és més aconsolada la mia ànima —dix Tirant— que jo puga donar coses tals que sien de molta estima, car lo donador no deu donar coses que sien de poca condició, mas donar coses que aparegueren a les gents ésser de gran estima o floresquen en honor e fama. Jo do açò en nom meu, e faç-ho per fer-ne servir a la majestat del senyor Emperador.

Tirant deixà aquestes raons e dreçà les noves a tots los magnats que allí eren, fent principi a un tal parlar:

—Molt il·lustres prínceps e senyors. Vista havem la demanda del Soldà e del Turc que ens fan. Vegen les senyories de vosaltres què consellau que façam, e si les treves que demanen és fer-ne servei a la majestat del senyor Emperador, ni si serà benefici de la cosa pública.

Parlà primer lo duc de Macedònia, e dix semblants paraules:

—Senyors molt egrege e molt nobles. Aquest negoci toca més a mi que a tots quants sou, per quant só més acostat a la imperial corona; per què jo consell, e vull que així es façà, que els donen la treva de sis mesos que demanen, e de més, si més volen, e encara pau si la volran, o sia servei de l'Emperador o no; e si a dos o a tres anys la volen, jo em seré content, car dins aquest temps reposarem e porem experimentar si ab precs porem induir als enemics que ens donen vida lliberta, e d'aquí porem traure algun partit que de bé sia.

No pogué més comportar lo duc de Pera que parlàs més lo duc de Macedònia, perquè es volien mal per causa de la Princesa, car cascú presumia haver-la per muller, e féu principi a paraules de semblant estil:

—La fortuna, qui està aparellada tostemp a servir an aquells qui la cerquen, en una manera als uns e en altra manera als altres, segons que li plau, mas les més voltes és contrària als superbos, e açò s'esdevé perquè la supèrbia és contrària a tot bé, per ço com lo superbo no vol tenir par, e per

ço fon llançada del cel, e molts senyors ne són venguts a menys, e vendran tots aquells qui d'ella faran peu. Per què, mos senyors, lo meu parer és que per servei de la majestat del senyor Emperador, e per repòs de tot l'Imperi e de tota la república, no els devem dar pau ni treva: puix aquesta batalla havem vençuda, ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu ne vençrem moltes altres. Emperò, jo em sotsmet a correcció d'aquests altres senyors, si lo contrari consellen.

Molts foren de parer que fessen pau o treva, mas los més foren del parer del duc de Pera.

—Ara —dix Tirant—, puix tots haveu parlat, a mi toca més que a negú, per ço com mon senyor l'Emperador m'ha donat lo bastó de la capitania.

E donà en aquell cas les lletres que l'Emperador li havia dades per al Conestable e als menaxauts del camp. Com les hagueren llestes Tirant tornà a dir:

—Jo en lloc de l'alta majestat del senyor Emperador, dic a les senyories vostres que a mi no par per via neguna que sia útil negú donar treves en aquesta mal generació, e per lo gran escampament de sang que d'ells fet haveu, ab ànim esforçat de cavallers virtuosos, demanen la pau o la treva de sis mesos, com dins aquest tan llarg temps sabeu bé, senyors, que esperen les naus de genovesos, les quals incessantment porten gent de peu e de cavall. E dins aquest temps, per la molta gent que han perduda, repliran aquesta terra de tan gran multitud de gent que après tot lo poder de la crestiandat no seria bastant per a llançar-los-ne. Ells tenen l'esperança perduda, com ells demanen pau. A mi no em ve bé ni es farà. Si jo fer-ho puc, jo els daré tantes batalles e tan sovint, o ells eixiran de tot l'Imperi o faran pau final.

Tornà a parlar lo duc de Macedònia, e dix:

—Tirant, si vós no voleu les treves ab la pau, jo les vull e jo les faré, e consellaré a tots aquells qui dec consellar que ab mi ensems les façam.

—Senyor Duc —dix Tirant—, no vullau desordenar lo que l'Emperador ha ordenat; e si no ho feu, jo us hauré a dar tal disciplina trametent-vos pres a la majestat del senyor Emperador, la qual cosa seria a mi molt enutjosa, car jo ací no hi só vengut per adquirir neguns béns, sinó solament honrar e servir la persona del senyor Emperador, del qual he rebuda molta honor, més que jo no só mereixedor. E puix tinc lo càrrec, vull-lo regir com a cavaller. E vós, senyor, qui teniu totes vostres terres perdudes, essent tan virtuós senyor com sou, més vos valria la mort virtuosa que pobresa vergonyosa. Si no, mirau que dix aquell famós filòsof Lexi, en una sua epístola que féu: "Qualsevulla cavaller que sia, deu guardar tres coses en aquest món: honor, béns e la vida. Per l'honor, posar-hi los béns de la vida, per conservar aquella. Per los béns, qui tolre-los volrà, posar-hi la vida, per conservar aquells. Per la vida, per restaurar aquella, posar-hi l'honor e lo béns." Així, senyor Duc, vós deuríeu animar a tots que féssem les batalles, així voluntàries com necessàries, per una vegada poder recobrar la pàtria e lo vostre heretatge, e vós nos voleu desviar lo nostre bon propòsit de bé a fer.

Llavors lo Duc se llevà ab los ulls plens d'aigua, ixqué's de la tenda, e anà-se'n al seu camp, e Tirant ab tots los altres anaren al seu.

Manà Tirant que prop d'una gran font de molt fresca aigua qui era al costat del camp, fos coberta de draps, e ab moltes taules entorn de la lúcida font. Tirant féu seure los ambaixadors en una taula, e los prisoners que els havia dats en una altra taula més baixa a la part sinistra; tots los ducs e senyors, baix a la part dreta, e ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faisans, d'arròs e cucusó, e de moltes altres viandes e de vins molt singulars. Los ambaixadors prengueren molt gran plaer en la vista e cerimònia Tirant feia servir als ducs e a si mateix. Com foren dinats, féu-los dar molt bella col·lació de confits de sucre ab malvasia de Candia.

Lo marquès de Sant Jordi los demanà quanta gent los fallia d'aquella batalla. Respongueren poc més o menys de cinquanta-tres mília entre morts e presos. D'allí anaren tots a la tenda del consell, e Tirant tramès a dir al Duc si volia venir per oir la resposta, lo qual dix que no hi podia anar.

Com tots foren ajustats dins la tenda del consell, e los ambaixadors, posat silenci, Tirant féu principi a semblant resposta.

CXXXVIII. La resposta que Tirant féu als ambaixadors dels altres caps de l'ambaixada.

—Als cavallers és donat seguir la noble fi e llaors de les gloriooses batalles en senyal de gran virtut. E la glòria antiga dels grecs és oblidada per vosaltres, mas la granea del seu nom no porà jamés preterir tant com durarà la memòria de Troia. E com la majestat del senyor Emperador subseesca en virtut e bondat de cavalleria an aquells gloriosos antics cavallers grecs, és mereixedor per la sua gran dignitat e humanitat de senyorejar tots los reis de l'univers mòn. E com lo Soldà e lo Gran Turc, no tement Déu ni lo blasme de la gent del mòn, així de crestians com de moros, com sien encorreguts en les penes de gentilea e de cavalleria, volent pendre e ocupar ab violència lo títol e dignitat imperial, per què jo confie en lo divinal auxili, car Déu, qui és coneixedor de totes coses, me darà virtut que jo daré mort al Soldà e al Turc, e serà manifesta la veritat de la llur gran maledicència que han feta a la majestat del senyor Emperador, d'haver-li llevat la major part de l'Imperi, e treballen en desposseir-lo del tot, de què em par que és cosa de molt gran inhumana cruenta, on perjudiquen e encativen llur honor e fama; e per totes aquestes coses dessús dites, direu al Soldà e al Gran Turc que jo per res a present no els daria pau ni teva, si ja ells no juraven a l'alquibla, en presència de tots los bons cavallers qui d'honor senten, que dins temps de sis mesos, ells e tots los seus ixquen fora de tot l'Imperi e restituixquen totes les terres que s'han ocupades de l'Imperi. E no penseu lo que dic ho diga per menyspreu de vostres senyors

ni per espècie neguna de supèrbia, sinó sols per no perdre a Déu per la bona justícia que tinc per la mia part, per ço com sé que en aquest fets tendré molts jutges e pocs advocats.

E donà fi a son parlar.

Llevà's l'ambaixador Abdal-là Salomó e féu principi a tal resposta:

—¡Oh iniqua fortuna, com véns pròspera al novell Capità fent-li obtenir triümfo de victòria de la passada batalla ab molta glòria, honor e fama virtuosa, en gran dan del poble morisc e de l'antigua senyoria d'aquell! E per esforçar lo teu virtuós ànim, Capità senyor, te vull mostrar ésser de tant conseller com enemic, reduint-te a memòria aquelles coses qui conserven e augmenten la tua honor e fama, la qual la voluble fortuna t'ha consentida mostrant-te en tots los fets valentíssim e discret Capità; e deus guardar de no perdre aquella honor e fama gloriosa que deu ésser donada als cavallers qui usen de virtut. Los romans en llur temps foren estats contents de la tua pròspera fortuna, la qual de present has obtenguda, la qual se mostra ab senyal de la tua gran virtut: obligada la granea del teu nom, mostra's en tu majestat real. No penses tu jo demane pau sots menaces de batalla, e com fer no ho volràs, espera aquella per al quinzèn dia de la lluna, a la qual vendrà tanta multitud de gent morisca que la terra no els porà sostenir.

E el savi Salamó Abdal-là girà la cara devers lo riu nomenat Trasimeno, e dix:

—¡Oh pacífic Trasimeno, com veig la tua cara blanca, e ans que passen molts dies seràs tot sangonós! Les querelles seran molt grans e la pública fama irà per tot lo món. E la lamentació que fas, Capità virtuós, del teu Emperador no et deuries de res admirar, car tant com lo regne és pus noble e més excel·lent e poderós, tant han major enveja los veïns que prop li estan de posseir aquella. E per ço los grecs tostems hauran més cruels enemics e batalles mortals. E no és justa cosa, així com tu dius, per dubte de tu ni dels grecs se'n tornassen en llur terra tants reis e grans senyors com hi ha, tenint ells la major part de la

senyoria de l'Imperi, e vosaltres la menys. Lo millor que pots fer tu e los teus és que us aferreu a la vostra fe, així com deuen fer bons crestians.

E pres comiat de tots, e com foren prop del riu, Tirant los tramès grans donatius a tots los ambaixadors, e ells lo hi regraciaren molt.

Passada tota la gent ab la petita barca, Tirant ordenà que aquella nit Diafebus partís ab molta gent de peu e de cavall, ab tots los prisoners, per anar a Constantinoble.

Aplegat Diafebus prop de la ciutat, tot lo poble, així hòmens com dones, li eixien per los camins per veure los prisoners que portaven. Com foren en la gran plaça, l'Emperador estava a les finestres ab totes les dames. Tots los catius venien lligats ab cordes, uns aprés d'altres, ab la bandera del Soldà e dels altres que presos havien, rossegant-les per terra en senyal de victòria. L'Emperador e tots conequeren Tirant ésser estat vencedor, e tots los cavallers foren exalçats, e la victòria fon molt gloriosa e alegre. E Diafebus donà a l'Emperador de part de Tirant quatre mília e tres-cents prisoners liberalment, perquè los grecs conequeren la sua virtut e gran liberalitat. L'Emperador los féu pendre e posar en bona guarda.

Aprés Diafebus pujà alt e féu reverència a l'Emperador, e a l'Emperadriu e a l'excelsa Princesa; aprés a totes les altres dames. L'Emperador lo féu desarmar allí, davant ell, e féu-li dar, que es vestís, una roba d'estat brodada d'or e de perles, llarga fins en terra perquè no es refredàs; e féu-lo seure en un escabell davant la sua cadira, e totes les dames entorn d'ell, e féu-li recitar, del dia que d'allí partiren fins al present dia, tots los actes que fets havien. Creure podeu que Diafebus no s'oblidà res que fos en honor e llaor de Tirant. La glòria que de tants singulars actes l'Emperador sentí, no ho cal demanar; car si l'Emperador n'estava content, molt més ho era la Princesa. E Diafebus aquella nit fon ben servit dins lo palau, de totes les coses necessàries, e tots los servidors seus. E no comportaren que altri los servís sinó donzelles.

Aprés lo sopar, l'Emperador pres sa filla Carmesina per la mà, e Diafebus pres l'Emperadriu del braç; e entraren-se'n en una cambra, que havien aparellada per a Diafebus, ab totes les dames, e tots li feien molt gran honor. E Diafebus donà del genoll en la dura terra e regracià molt a l'Emperador e a totes les dames la molta honor que li feien. E estigueren parlant, fins a la mitja nit, de la guerra, e l'Emperador demanant lo Capità què havia al cor de fer. E Diafebus li dix que certament no s'excusava en neguna manera del món que en breus dies no haguessen una fort e cruel batalla. L'Emperador, perquè Diafebus pogués reposar, partí de la cambra ab totes les dames, e no volgué consentir que Diafebus ixqués de la cambra.

L'endemà l'Emperador comptà los prisoners, e pres del seu tresor quinze ducats per cascú presoner e donàls a Diafebus perquè els donàs al Capità.

Com la Princesa conegué que Diafebus era fora de faenes, tramès-li a dir que vingués a la sua cambra. E Diafebus no desitjava altra cosa sinó que pogués parlar ab ella e ab Estefania, de la qual ell era molt enamorat. Com la Princesa lo véu, prestament li dix:

—Lo meu bon germà, ¿quines noves me portau d'aquell virtuós cavaller qui té la mia ànima cativa? ¿Quan serà aquell dia que jo el veuré, e que el puga tenir prop de mi sens recel negú? Car ab veritat podeu creure que més lo desig veure que a totes les coses del món. Mas jo só ben certa que ell pensa molt poc en mi, e lo que ell falleix per natura, jo ho recobre per amor. Atorgant vós bona fe, coneixereu que jo dic gran raó e veritat.

Respòs Diafebus e dix:

—Les paraules afables que la celsitud de la majestat vostra ha dites alegrarien l'ànima d'aquell famós cavaller, si les hagués oïdes, que la sua ànima fóra exalçada fins en lo novèn cel, com la fama del vostre nom resplandeix sobre totes les altres donzelles del món, en gràcia, bellea, virtut e dignitat, e jo

no seria suficient a poder satisfer en paraules ni en obres lo gran donatiu que la celsitud vostra li ha ofert de la vostra noble persona. Per què humilment e devota vos regracie per part d'aquell virtuós Tirant, e per mi ofir a vostra altesa la persona, l'ànima e tot quant he posar a tot perill per la majestat vostra, e promet-vos ab pura fe en res jamés fallir-vos. Mas la majestat vostra m'ha fet admirar de les paraules ofensives que l'altesa vostra ha raonat, d'inculpar de poca amor aquell qui és tot pura amor; car Tirant, per natura, no té negú defalt ni d'amor, ni d'honor ni de res qui fos en derogació de l'excel·lència vostra; e si sabia la celsitud vostra los treballs que passa per la vostra amor, no l'inculparieu de res, ans lo hi pendríeu en algun compte; car cascuna nit està armat fins passada mitja nit com si hagués entrar en batalla, e tots los del camp dormen e reposen i ell vogeix e cerca tot lo camp e moltes voltes ve ab la pluja a l'esquena. E com ve a les sues tendes, ve-se'n dret a mi e prestament me parla de vostra altesa, e si plaer li vull fer-ne servir, done-li dues hores de vida e tostems és allí la majestat vostra present. E si entra en fet d'armes, no invoca sant negú sinó lo nom de Carmesina, e jo moltes voltes lo hi dic: ¿per què no invoca, ab lo nom Carmesina, algun altre sant perquè li ajude en les batalles? Diu-me que per res no ho faria, car aquell qui a molts serveix no serveix a negú.

La Princesa prenia molt gran plaer en lo que Diafebus li recitava de Tirant. Dix Estefania:

—Puix vosaltres haveu parlat, la tanda ve a mi. Suplic-vos que em vullau oir. Digau-me, senyora, per vostra noblesa: ¿qui és aquell qui mereix ésser digne de portar corona d'emperador sinó Tirant? ¿Qui és aquell qui és mereixedor d'ésser vostre marit sinó Tirant? E vós, senyora, teniu lo bé en les vostres mans e no el voleu pendre. Algun dia vos ne penedireu, car hom deu amar als qui us amen. Jo sé bé que Tirant no ama a vostra altesa per los béns ne per la dignitat que vós teniu; mas sabeu per què us ama? Per les virtuts que la vostra noble persona posseeix. Què anau cercant, mesquina de senyora? En tot lo món no trobareu cavaller qui ab ell se puga egualar. E

vostre pare no desitja altra cosa en aquest món sinó que us ves casada. ¿A qui podeu vós pendre millor que aquest jove dispost, valentíssim en les armes, liberal, animós, savi e destre en totes coses més que tot altre? ¿Per què Déu no em féu a mi filla de l'Emperador, e que vós fósseu Estefania e jo Carmesina? Jo us assegur, res que fos en la mia persona no li fóra denegat, e si ell m'alçava la falda del meu brial, jo li alçaria la mia camisa que ell no ves, e el contentaria en gran part. E si vostra altesa pren algun rei estranger, ¿què sabeu si us farà viure ab dolor? E si preniu algú d'aquesta terra, parlaré contra mon pare, lo qual per major dignitat deu ésser vostre marit: e com vós volreu jugar, ell roncarà; com volreu parlar, ell volrà dormir. Si preniu lo duc de Pera, no és pertanyent a vostra edat. Aquest és lo que vostra altesa ha mester, que us sàpia guardar de mal a vós e tot l'Imperi, e el sàpia defendre e augmentar així com fa. Aquest és aquell qui us farà cercar tots los racons de la cambra, adés tota nua, adés en camisa.

La Princesa reia molt fort de ço que Estefania deia. Dix Diafebus:

—Senyora Estefania, digau-me, per vostra noblea, una veritat: si la senyora Princesa, per bona sort de Tirant, lo prenia per marit, vostra mercè a qui pendria?

—Diafebus, senyor —dix Estefania—, jo us faç cert que si la bona sort aporta que la senyora Princesa sia muller de Tirant, jo per dreta raó pendria lo més acostat parent seu.

—Si per llinatge de parentesc ha d'ésser, jo per dreta raó hauria d'ésser aquell, majorment perquè só obedient a vostra mercè. Així com Tirant és estat de la majestat d'ella, que tot lo món senyoreja per bellea e dignitat, doncs sia de vostra bona mercè acceptar-me per cambrer major de la vostra cambra, e que em beseu en senyal de fe.

—A mi no seria justa cosa ni honesta —dix Estefania— que jo us fes ni us atorgàs neguna cosa sens manament de ma senyora, la qual m'ha criada de poca edat, majorment en presència de sa majestat.

Diafebus donà dels genolls en la dura terra e ab les mans plegades suplicà a la Princesa, així devotament e humil com si fos una santa de paradís, que la hi lleixàs besar. E per molt que la suplicàs, tal llicència no pogué obtenir. Dix Estefania:

—Oh cor endurit a cruetat! Jamés s'és volgut inclinar a pietat per moltes suplicacions que li sien estades fetes a sa majestat, e no serà jamés alegre ne contenta fins a tant que jo veja ab los meus ulls aquell gloriós Tirant.

—Ai Diafebus germà! —dix la Princesa—, ara de present no em demaneu coses injustes, car no porieu subvertir lo virtuós hàbit de mon coratge.

E estant en aquestes plasents raons, l'Emperador tramès per Diafebus perquè partís prestament e se'n tornàs al camp.

Vengueren les guardes de la mar, e digueren a l'Emperador com cinc naus grosses venien de llevant. E l'Emperador, dubtant no fossen de genovesos, detingué, aquell dia, que Diafebus no partís, e féu posar molta gent en les dues naus e galeres que en lo port eren. Com les naus foren aplegades, saberen com lo Mestre de Rodes les trametia ab gent d'armes. Ixqué en terra lo bon Prior de Sant Joan ab molts cavallers de la creu blanca. E Diafebus estava en lo port vora mar ab tota la sua gent esperant-los. Com se veren, conequeren-se; e Diafebus los féu molta honor, e anaren ensembs al gran palau de l'Emperador, e trobaren-lo assegut en son estat. E lo Prior de Sant Joan, feta sa reverència, féu principi a tal parlar.

CXXXIX. Com lo Prior de Sant Joan parlà ab l'Emperador.

—Sereníssim senyor: per manament d'aquell reverend e virtuós senyor lo Gran Mestre de Rodes, som tramesos ací sabent com aquell famós e magnànim cavaller, e dels bons lo millor, Tirant lo Blanc, seria en servei de vostra alta majestat e capità general de tot l'Imperi, e per causa d'açò mon senyor lo Gran Mestre li tramet de cavall e de peu en nombre de dos

mília hòmens pagats per a quinze mesos, ab què puga millor servir l'altaresa vostra. Plauria'm saber en quina part és.

L'Emperador pres molt gran plaer en la llur venguda, abraçà lo Prior e dix que ells fossen molt ben venguts, e féu-li molta honor, e a tots los qui ab ell venien, regraciant al Mestre la sua molta virtut i gentilea; e féu-los dar molt bones posades e tot ço que hagueren mester per a la humanal vida.

Com hagueren reposat quatre dies, partiren ab Diafebus en companyia, e feren la vida del camp. Com foren a cinc llegüies, saberen com Tirant era anat per pendre una fort plaça, e sentien los grans colps de les bombardes. Com Tirant véu un gran tros del mur trencat, descavalcà e, peu a terra, donà lo combat, e acostà's tan prop del mur que una gran cantera li donà sobre lo cap que plegat lo llançà per terra. Tragueren-lo los seus ab gran treball del fossat, e en aquest punt eren arribats lo Prior e Diafebus davant la vila.

Los turcs que dins eren hagueren gran espant com veren tanta gent, e perderen tota la llur esperança. E Ricard, com hagué dat recapte a Tirant, tornà a donar combat molt fort a la vila, e per bella força l'entraren. Los turcs, fora de tota esperança de victòria, foren així ardents a morir que reputaven ésser victoriosos si feien morir molts dels crestians, però volien-ho fer, coneixent la veritat e la justícia poca que tenien, ab les llurs mans cruels. Emperò entrada la vila, tants turcs com trobaven, tants ne mataven sens pietat neguna, e així passaren tots per coltell temerós; e lo Prior de Sant Joan fon encara a temps en l'entrada de la vila, e la sua gent hagué part de la roba, e fon açò senyal per a ells d'ésser victoriosos.

Anaren al llit on estava Tirant e aquí explicaren-li tot lo que el Mestre los havia manat. Com lo Prior fon davant Tirant, féu principi a paraules de semblant estil.

CXL. Com lo Prior de Sant Joan explicà sa ambaixada a Tirant.

—Seguint lo costum d'aquells qui són posats en art de cavalleria, no só sens gran admiració vent la fama gloriosa, que s'estén per tot lo món, dels singulars actes que vós, senyor Tirant, feu de cavaller virtuós socorrent als desemparats. Com lo vostre gloriós costum sia tal (car als temerosos, les coses perilloses que per a reparació de llurs honors són obligats, no els és lo veure d'aquelles atorgat), com per experiència se mostre que en l'orde de cavalleria lla on és lo major perill és la major honor; e vostra mercè tostems pren lo major perill per obtenir la major honor, volent emitir los antics gloriosos cavallers la fama dels quals jamés porà preterir, per què los virtuosos actes vostres resplandeixen en fama gloriosa digna d'immortal recordació; e tenint d'açò plena notícia, aquell reverend e virtuós senyor mon senyor lo Mestre de Rodes, com vos sia molt obligat, que per la vostra gran virtut e bondat lo socorregués en lo temps de la sua gran necessitat a tota la sua Religió, tramet a mi com a capità de dos milà hòmens, entre de peu e de cavall, ab aquests cavallers del seu orde. E jo i ells volem estar a obediència de la senyoria vostra, de tot quant nos maneu.

E Tirant regracià al mestre e a ells la noble valençà que li feien, e dix-ho ab tan gran fatiga que no podia parlar per lo gran dolor que tenia al cap. Los metges vengueren e prengueren caps de moltó e feren-los bé bullir ab bon vi, e ab estopades posaven-li'n sobre lo cap. E al matí vinent se trobà molt bé.

Deixaren la vila bé proveïda de la gent de la terra mateixa, per ço com la senyoria dels turcs los era molt cruel e dura, e tornaren-se'n al camp. E per alguns dies tota la gent del camp reposà. Com foren al quinzèn dia de la lluna, vingueren los turcs així com los ambaixadors havien dit, e plegaren fins al cap del pont, e l'un camp estava a l'una part del riu a l'altre camp a l'altra, e lo pont enmig era romput. E primerament

vingué la batalla del Gran Turc, e era capità son fill per ço com ell encara no era guarit de la nafra del cap; après venia lo rei d'Àsia ab la sua batalla; après venia la batalla del rei d'Àfrica; après venia la del rei de Capadòcia; après venia la batalla del rei d'Armínia; après venia lo rei d'Egipte ab sa gran batalla, lo qual era molt valentíssim cavaller e de gran ànim e molt destre en les armes: entre tots los moros no hi havia tan singular cavaller e qui més coes en la guerra emprengués. Aprés venien moltes altres batalles de molts altres grans senyors: allí era en ajuda d'ells lo fill del duc de Calàbria, lo duc de Melfi, lo comte de Montoro, lo comte de Caserta, lo comte Valentino, lo comte de Burgença, lo comte d'Alacri, lo comte de Fundi, lo comte d'Aquino, lo comte de Muro e molts altres comtes e barons que havien pres sou del Gran Turc e del Soldà. E cascun dia los donaven mig ducat per llança, e als de peu, mig florí. Aprés que tots foren aplegats comptaren que portaven dues-centes seixanta batalles.

Com foren atendats, feren posar les bombardes en orde. E l'endemà tiraren tan fort e tan sovint que fon forçat a Tirant mudar lo camp alt en una muntanya molt prop del riu, en la qual muntanya havia moltes fonts de fina aigua e gran praderia. A vegades totes les bombardes tiraven justades al colp, e per clar sol que fes la terra enfosquien, car passades sis-centes bombardes portaven, entre grans e poques, si bé se n'havien moltes perdudes en lo camp com foren vençuts.

Com los de Tirant veren tanta gent, estaven esbalaïts de tan gran nombre de gent de cavall e de peu. Molts n'hi havia que volgueren ésser cent llegüies lluny d'allí; altres n'hi havia qui feien gran esforç pensant com tenien tan bon capità e els donava molt: e los diners que l'Emperador donà a Diafebus dels prisoners, com Tirant los hagué rebut, los donà a dos comtes que els repartissem entre tota la gent i ell no en volgué res. E com lo hi deien, deia:

—L'honor sia mia e lo profit sia de vosaltres.

Com lo Soldà véu que no podia passar lo riu per dar batalla als crestians, féu prestament adobar lo pont. Com Tirant véu que lo pont s'adobava, anà ab quatre a una llegua d'allí on hi havia un gran pont, tot de pedra picada; e a cascuna part del dit pont en lo cap havia una roca, e sobre aquella roca de cascun cap havia un petit castell. E com lo Soldà hagué conquistada tota aquella terra, vengué en aquell pont, e jamés lo cavaller, senyor d'aquells dos castells, se volgué concordar ab ell per molts donatius que li prometés, car jamés volgué desconèixer ni ésser ingrat a Déu ni a son senyor natural qui era l'Emperador; ans, d'aquells castells del pont, feia molta guerra a les viles e ciutats que els turcs preses havien. E per ço, de necessitat, lo Soldà hagué de fer aquell pont de fusta perquè la sua gent passar pogués per dar compliment a la conquesta de l'Imperi.

Com Tirant fon al castell, parlà ab lo cavaller, que havia nom Malveí, e tenia un fill molt dispost e valentíssim. E lo pare tenia l'un castell e lo fill tenia l'altre. E tenia cascú trenta rossins, e eren-se fets molt rics ab la guerra. E lo fill pres molt gran amistat ab Tirant, que molt poc se partia d'ell: aquest havia nom Hipòlitus. E lo pare e lo fill pregaren molt a Tirant, per ço com sabien que era tan valentíssim cavaller e molt venturós en armes, li plagués donar-li l'honor de cavalleria. E Tirant ho feu de molt bona voluntat.

E Tirant hagué fustes e féu dins un bosc tallar molts arbres, los més secs que trobar pogueren; e prengueren mida de l'amplària del riu, e prengueren bigues e pegaren les unes amb les altres clavades ab grossos claus, e feren-les tan llargues que bastaren a la mida que havien presa del riu, e posaren aquelles bigues en lo riu davall lo pont de pedra, e de biga ab biga clavaren bons cabirons grossos, e sobre los cabirons clavaren posts en manera que de la un cap fins a l'altre estava empostat com un pont; e tot empeguntat ab molta pega. Com fon acabat posaren una cadena a cascun cap e estava lligat al pont de pedra, e cobriren-lo bé de rama verd e féu-hi aparellar totes les coses que hi eren necessàries.

Com los turcs hagueren acabat d'adobar lo pont, començaren de passar la gent de peu a poc a poc; e totes les bombardes parades, per dubte que si los crestians venien poguessen defendre lo pont e la gent de peu, dels turcs que eren passats. Com Tirant véu passar la gent dels turcs, los del seu camp estaven molt esmaiats; emperò, ab lo gran esforç que ell los dava, estaven algun tant aconsolats. Féu tocar les trompetes, que tothom pujàs a cavall, e mudà lo seu camp prop lo pont de pedra. Com los turcs veren llevar lo camp de Tirant, presumiren que per temor fugien e ab major ànimo passaven.

Com lo Soldà e lo Gran Turc foren passats ab totes llurs hosts, ab les batalles molt ben ordenades, unes après d'altres, feren la via dels crestians. Com Tirant los véu prop, passà lo pont de pedra, e atendà's allí vora lo pont. Los moros, veent que era passat a l'altra part, tornaren cuitadament al pont de fusta. Com foren passats feren la llur via riu amunt per trobar-lo per dar-li batalla. E Tirant, com los veia prop, llevava lo camp e tornava a l'altra part. Açò durà tres dies.

Los turcs tingueren consell què era de fer, e les veus vengueren per orde al rei d'Egipte, lo qual ab ànimo esforçat de cavaller, vent moltes diferències que eren entre ells, féu principi a tal parlar.

CXLI. Com lo rei d'Egipte votà en lo consell la sua intenció.

—Puix als entenents lo ver juí de les nostres diferències e altercacions amagat sia, poreu veure que a la fi d'un embaràs que u diu, neixen principis de molts altres, e açò fa manifest lo parlar de vosaltres per ignorar lo mester de la guerra. E per declaració d'açò és mester reduir lo present fet, que la fi de dues coses seguir se puixen, per experimentar si aquell vos sortirà per mitjà de bona coneixença, e açò per temor de no restar envergonyits. E, aquesta fi, atènyer-la poreu si us deixau de vostres culpes; per atènyer llibertat e honor vos posaré en lo camí del que devem fer. Si doncs ab tan poca vergonya voleu

tancar los camins de llibertat e de l'esperada victòria qui són oberts per a qui els sap conèixer, a mi no contenta honor que ab perill no es guanye; e per aquest esguard dau-me cent mília hèmgens, e jo iré a l'una part del riu, e vosaltres restareu en l'altra part, e en lo temps que jo els combatré, vosaltres, al més prest que poreu, lo socors no em sia denegat, e per aquesta forma porem haver la victòria que desitjam. Emperò la fi de les coses esdevenidores és remesa a la fortuna, e per ço com som certs nosaltres tenir molt més gent que no ells, déu ésser poc redubtada la batalla, mas la bona deliberació d'aquests fets està en mà de cascú, e aquella és lloadora.

Tots los capitans e grans senyors lloaren la bona deliberació del rei d'Egipte; e lo Soldà responent dix:

—Totes les coses del món són més en openió que en fet, e lo desig meu no em consent sia vist ab vós conforme en lo desorde de vostres paraules deshonestes en dir que ab cent mília hèmgens los voleu combatre, com ells sien molt menys. Emperò del meu ànimo esforçat surt una esperança de gloriosa victòria de la batalla. Preneu la meitat de la nostra gent, e jo pendré l'altra, e an aquell qui la sort vendrà que done primer la batalla, durant aquella si l'altra part volrà fer bondat, no tement los perills esdevenidors socorrent-nos, poríem haver vera glòria e honor.

E donaren fi en lo parlament.

Los reis prengueren l'una part ab gran ànimo, e lo Soldà pres l'altra ab la meitat de la gent e passà lo pont. Com Tirant véu açò e que enmig lo tenien, e los uns estaven en dret dels altres e lo riu enmig, dix Tirant:

—Açò és lo que jo tant desitjava.

Llevà lo camp, qui estava devers los reis, e féu posar totes les tendes e carruatges dins los dos castells, e tots los patges. E Tirant detingué la gent sua tant com pogué per ço que vingués la nit. E ans que lo sol hagués passat les colones d'Hèrcules, Tirant passà lo pont devers aquella part on solia de primer estar; e féu pujar tota la gent de peu en un mont fort que estava

en dret del cap del pont. Com tota la gent de peu fon pujada, féu pujar les esquadres de la gent d'armes, una après d'altra. Lo Soldà, qui estava en aquella part, que véu quasi tota la gent que se n'eren pujats per dar, de les faldes de la muntanya, la batalla, e véu que no restaven sinó quatre esquadres, cuità devers aquella part e ferí en ells e féu-los fugir fins alt a la muntanya, e mataren seixanta crestians. E Tirant se retragué, tostems fent armes; e fon ja nit escura. Los turcs davallaren al peu de la muntanya, e aquí s'atendaren pensant que l'endemà, venint lo dia, los pendrien tots sens fer neguna defensa, e que els trametrien catius en llur terra. Però lo Soldà no consentí que tota la gent descavalcassen, per dubte que en la nit los crestians no ferissen en lo camp així com havien fet altra volta.

Com Tirant fon pujat en la muntanya, trobà tots los cavallers e grans senyors ab lo major desconhort del món: los uns anaven deça, los altres de lla, plorant e gemegant, fent molt trist e adolorit comport, dient que ara los covenia ésser presos e catius en poder d'infels. Com Tirant los véu així estar, ajustà'ls a tots e dix-los les següents paraules.

—Oh cavallers virtuosos! ¿Com no teniu record de la gran ofensa que feu primerament a Déu e après a l'orde de cavalleria, que si éreu dones no tendríeu menys ànim? Que vosaltres, que deuriéu animar als altres, no teniu vergonya de lamentar-vos, e mostrau renunciar a l'art de cavalleria e ésser vençuts sens fer resistència neguna. La vostra natura m'apar ésser unida ab antic hàbit de plor e de poc ànim, e seria menys mal per a vosaltres oferíssieu de voluntat la vida per l'honor que no fer tals coses ab tan gran desorde com feu e ab tanta confusió e vergonya. Oh com teniu vanes les presumpcions! Llei és imperial que aquell qui gosa mirar la cara dels enemics basta a vençre aquells. Solament vos vull dir e pregat (si semblants pregàries poden haver lloc en vosaltres) que us vullau esforçar de bé a fer, e ab l'ajuda de Nostre Senyor e de la sua sacratíssima Mare, Senyora nostra, jo us faré senyors de vostres enemics dins tres hores. E les llaors e la glòria de la batalla augmentarà en vosaltres.

E quasi tots restaren aconsolats de les paraules del Capità, sinò lo duc de Macedònia. Que, ans que lo Capità se deixàs de fer armes, lo Duc tramès un escuder seu avisat del que tenia de dir a l'Emperador. Com aplegà prop de la ciutat, descavalcà e deixà lo rossí, mostrant que era fugit del siti e venia ab tots los ulls plorosos. E lo poble, qui en tal disposició lo veren venir, tots anaven seguint-lo. Com fon dins lo palau trobà allí molta gent, e dix:

—A on és aquell desaventurat qui es diu Emperador?

Pujà alt en la gran sala. E prestament ho anaren a dir a l'Emperador, com era vengut Albí, escuder del duc de Macedònia, lo qual venia ab grans lamentacions. E l'Emperador ixqué cuitat de la cambra on era l'Emperadriu e sa filla. Com Albí véu a l'Emperador, lleixà's caure en terra arrancant-se los cabells del cap; batia's los ulls e la cara e així féu son gran dol.

—Per cert —dix l'Emperador— aquest escuder deu portar molt mala nova segons los senyals que manifesta. Jo et prec, amic, no em faces més penar: digues-me quin mal és aquest.

L'escuder alcà les mans devers lo cel e dix:

—La virtut porta ab si dolor de les coses mal fetes, puix nos dispon a bé a fer, car cascú és causador de sos mals si ab bona e discreta deliberació no fa lo que deu fer e és tengut; no es deu dolre dels mals que lín segueixquen. Car vós haveu volgut desagraduar vostres capitans e vassalls, e dar-ho als estrangers de mala fama, hòmens en res no coneigits que de vils condicions porten llur sobrevesta. Oh l'Emperador!, puix vós mateix haveu fet lo mal, raó és que en porteu la pena. ¿E sabeu quina serà? Que en lloc d'obsèquies diran per vós lo psalm de maledicció per ço com haveu perdut a vós mateix e a tots los vostres, car haveu volgut llevar la successió de l'Imperi an aquell famós e il-lustre senyor lo duc de Macedònia per dar-la a un vil hom estranger qui ha perdut a ell e a tots los del camp e és fugit que no saben on s'és. ¡Tal merit ha la persona de l'Emperador quòndam! Per cert millor vos seria, en aquest poc

temps que la clemència de Déu vos espera, anàsseu en parts estranyes fent penitència e plorant lo gran dan de vostres vassalls e servidors, de tanta gent que és morta, e farieu esmena dels vostres pecats, car menyspreant la sua ira per los vostres demèrits, que tanta és la mortalitat dels crestians, que no m'hi basta seny ni saber per a poder-ho recitar. Car los moros los tenien assetjats en un petit mont, sens que no hi tenien pa ni vi, ni aigua per als cavalls. A l'hora d'ara ja deuen ésser tots morts. Jo me'n vaig ab molta dolor, e vós, quòndam Emperador, restau ab la vostra.

—¡Oh desaventurat de mi —dix l'Emperador—, com me sol·licita la miserable fortuna, que après d'una alegria ve prestament una gran tristor, e après d'un mal ne vénen molts! Ara és perduda tota la mia esperança. No em resta sinó que vaja mendicant per lo món desemparat de tot bé.

E ab aquestes e semblants lamentacions se n'entrà en la cambra e llançà's sobre lo llit fent gran e adolorit comport, dient:

—¿Què val ésser senyor e senyorejar l'Imperi grec puix tinc a perdre'l? ¿Què em valen tants béns de fortuna com tinc, que d'aquells haja ésser desposseït? ¿Què em val tenir filla honesta e bona que no puga succeir en los meus béns, e per mos grans pecats e culpes veure'ns catius en poder d'infels? ¿Què val tenir muller, dones e donzelles qui em serveixquen, e veure'm servent de moros, e les dones e donzelles ésser desonides per aquells? ¡Quant seran adolorits los meus ulls qui tal cosa poran veure! Jo crec que lo meu cor romprà de gran dolor.

La Princesa s'acostà a son pare per aconsolar-lo, car l'Emperadriu a les altres donzelles no era negú qui les pogués aconsolar de la gran tristor que tenien.

La fama anà per tota la ciutat, de la mala nova, e tota la gent feien molt grans lamentacions per los amics e parents que pensaven que eren morts. Les querelles de les mares eren manifestades per los batiments e plants: alçaven los ulls al cel

e ploraven la pública fortuna així com si ja la ciutat fos presa per los enemics.

Deixem-les estar ab son dol, e tornem a Tirant què fa.

Havent animat Tirant los cavallers ab la sua exhortació, estigueren en gran esperança, confiant de la gran providència del Capità.

Tirant deixà bona guarda alt en lo camp, molt ben visitat per ell e ben confortada la gent, e pres un home ab si, e per les espates de la muntanya, que per negú no fon vist, davallà. Com fon baix, davall un arbre deixà les armes; e ab cuitats passos anà prop del castell del senyor de Malveí; e així com eren restats concordes de senyal, pres dues pedres, una en cascuna mà, e feria l'una ab l'altra. Sentint lo senyor de Malveí lo senyal, conegué aquell ésser Tirant, e obertes les portes del pont, ell entrà, e trobà totes les coses necessàries per al que mester havia. Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust, e pregunta e sofre viu e altres coses que han disposició del foc encendre; e pres molta llenya seca, e en aquell veixell de fusta que havia fet, tot ho féu posar dessús e lligar dues cordes, una en cascuna cadena del veixell, llargues. E dos hòmens se posaren dins una petita barca que tenien allí per peixcar en lo riu, e cascú d'aquells portava l'una corda en la mà. E deslligat lo veixell, ab la corrent anaren riu avall. E Tirant los dix que no posassen foc fins que fossen prop del pont. E anant riu avall, com eren en lloc que lo riu feia alguna volta, que lo veixell no poguera passar, tiraven l'un cap e afluixaven l'altre, e lo veixell anava de punta; e com volien que anàs a travers, equalaven les cordes, e llavors prenia tot lo riu d'ample.

Com los turcs veren tan grans flames de foc per lo riu avall, tots se tengueren per perduts, e lo Soldà desemparà lo camp, e tots los altres, e tan corrent com pogueren feren la via del pont de fusta. Lo Soldà, perquè tenia bon cavall, atengué un poc primer que lo foc plegàs al pont, e passà, e molts altres après d'ell. E si los hòmens haguessen fet lo manament del Capità,

que haguessen posat lo foc més tard, no se n'anava negú que no fossen estats morts o presos. E al passar que feien per lo pont, molts moros ab los rossins n'anaven en l'aigua per la gran pressa que tenien de passar a l'altra part. Lo foc fon tan gran, que en poc espai tot lo pont fon cremat; e restaren, per passar lo pont, vint-e-dos mília personnes ensús entre de peu e de cavall. E restà allí lo fill del duc de Calàbria, e lo duc d'Andria, e lo duc de Melfi, e lo comte de Burgença, e lo comte de Montoro, e molts altres capitans qui eren descavalcats. E ab la gran pressa del foc e ab lo gran dubte que tenien dels crestians que no vinguessen per ferir sobre ells, tots fugien, que no esperaven los uns als altres.

Com Tirant véu anar lo foc per lo riu, pujà cuitadament on eren los seus, ab molta alegria que els trobà e quasi tots a cavall per voler guanyar de la roba dels enemics. E Tirant jamés ho volgué consentir, dient-los:

—Ara no guanyarem honor neguna, e demà haurem l'honor e la roba.

Ab tot açò lo Capità féu fer molt bona guaita aquella nit, dient:

—No pot ésser que tota la gent sia passada. ¿Qual seria que ab desesperació vinguessen a ferir sobre nosaltres?

Vengut lo clar dia, e lo sol sobre lo nostre horitzon, lo Capità féu tocar les trompetes, e tothom pujà a cavall. E feren venir los patges e lo carruatge, e alt per la muntanya anà tota la gent, e tornaren-se aposentar llur real en lo lloc on l'havien ja tengut, de la muntanya. E d'allí veren la gent que era restada; e per alguns cavallers fon dit al Capità que davallassen en lo pla, e que els donassen la batalla.

Respòs Tirant:

—Puix havem obtenguda la desitjada fi, e tenim bon dret e tenim llibertat de fer d'ells lo que volrem, façam-ho ab discreció; car més és a nosaltres perdre un cavaller, que si ells ne perdien cent. Però jo us profir demà en aquesta hora poreu

anar e venir enmig d'ells que per negú no us serà feta sinó honor.

Diafebus, qui véu los turcs qui estaven en gran congoixa, pensà en l'honor e delit de Tirant. Pres-li l'anell de la mà, e dix-li Tirant:

—Cosí, què voleu fer?

Dix Diafebus:

—Vull trametre Pírimus a l'Emperador. ¡Tants dies són passats que no han sabut res de nosaltres! L'Emperador s'aconsolarà un poc d'aquesta nova, e la senyora Princesa ab les altres dames se'n gloriejaran de la forma d'aquest acte com és estat fet.

—Prec-vos, cosí —dix Tirant—, que li trametau a dir que vinguen les naus e galeres ab farina e ab vitualles ans que en passem fretura.

Pírimus se partí. Com fon a la ciutat de Constantinoble, véu totes les gents molt tristes e adolorides, e les dones totes ploroses. Entrà per lo palau e trobà pitjor: ab les cares totes arrapades, les vestidures rompudes. Tots quants lo veien no li deien res així com de primer solien. Com escometia algú, no li volien respondre. Aquest pensà que l'Emperador fos mort, o l'Emperadriu o la filla. Passà avant en la gran sala, trobà allí algunshomens que ell coneixia a véu-los estar molt adolorits; altres, que estaven agenollats fent oració; altres, que ploraven e maleien tota natura francesa. Acostà's a u d'aquells qui es lamentaven e ab baixa veu li demanà l'Emperador si era mort o què era la causa de tanta dolor que ells mostraven. E aquell responent dix:

—Los traïdors, seguint l'estil de cavalleria! De Judes ençà no fon feta tan gran tració com los teus han fet, e si no que pietat m'ho defèn, jo fera que de tu o altre tal com tu no s'admetera paraula neguna perquè a tothom fos notori e manifest la gran maldat que los teus han fet. Aparta't davant mi, si no jo et promet, per lo sants de paradís, de fer-te saltar per la finestra avall.

Aquell abaixà lo cap, e passà en una altra sala més adins, e conegué lo cambrer de l'Emperador, e anà rient devers ell. Dix-li lo cambrer:

—Per l'extrema e desaforada alegria que mostres tenir, ècom tens atreviment d'acostar-te a la cambra del senyor Emperador?

—Amic —dix Pírimus—, no et dones desconfiòt negú, car de la color de vosaltres jo no hi sé res. Fes que jo parle ab l'Emperador, e si té dolor jo li daré alegria.

Aquell, sens més dir, se n'entrà en la cambra de l'Emperadriu, on era l'Emperador ab sa filla e totes les donzelles, ab finestres tancades, fent allí cascuna son dol. Dix lo cambrer:

—Senyor, a la porta és vengut u d'aquells grans traïdors qui ab aquell reprovat cavaller vivia de Tirant lo Blanc, lo qual ha nom Pírimus, e certament deu ésser fugit de la batalla ab son senyor, e diu que volria parlar ab la majestat vostra.

Dix l'Emperador:

—Vés, digues-li que se'n vaja ab tota mala ventura, e ixca de la mia terra: e que si jo trobe a ell ni negú de son mestre, jo el faré llançar de la més alta torre que en lo palau és.

E com l'Emperador deia aquestes paraules, pensau lo cor de la Princesa, com s'hi doblaven les dolors, car per molt mal e dan que Tirant hagués fet, no el podia del tot oblidar.

Com lo cambrer hagués tornada la resposta a l'escuder, dix Pírimus:

—Per la mia fe, jo no me n'iré, car mon senyor Tirant ni negú dels seus jamés feren tració, ni serem nosaltres principiadors de semblant maldat. E si l'Emperador no vol que parle ab l'alta, digau a la senyora Princesa que ixca ací, a la porta de la cambra, e jo li diré tals paraules que ella ne restarà molt contenta.

Lo cambrer volgué esforçar de tornar-ho a dir a l'Emperador e dix tot lo que Pírimus havia dit. Llavors

l'Emperador dix a Carmesina que ixqués a parlar ab ell, mas que no el fes entrar dins la cambra. Com la princesa fon fora en la sala, ab la cara que ixqué molt trista, Pírimus s'agenollà als seus peus, besà-li la mà, e aprés féu principi a tal parlar:

—Senyora de gran excel·lència, la mia ànima està alterada del mudament gran que veig en la majestat vostra, de tots los del palau e de la ciutat, car jo, ignorant la causa, n'estic molt admirat, que no he trobat negú de quants he interrogats que m'ho haja volgut dir, per què hauré a gràcia singular a vostra altesa que em doneu plena notícia què és la causa. E encara estic més admirat de les paraules que, per part del senyor Emperador, lo cambrer m'ha dites. E si a la majestat del senyor Emperador no li plau que aquell famós cavaller, mon senyor Tirant, tinga la capitania ni faça fets dignes de gloriosa recordació, digau-m'ho, que prestament serem fora de tot l'Imperi, e no passarem tants treballs ne perill, ne freturarà tant fatigar les nostres personnes. Per què, senyora, oint resposta de la celsitud vostra, aquella reportaré a aquell per qui só tramès.

Oïdes per l'adolorida Princesa les paraules de Pírimus, ab les llàgremes als ulls li recità tot lo que l'escuder del Duc havia dit. Com Pírimus oí tan gran malesa, donà's de les mans al cap, e respondent dix:

—Senyora, sia pres aquell qui tals noves ha portat e tanta dolor ha mès en lo cor de la majestat del senyor Emperador, e vostre e de tota la ciutat, e prenguen a mi, e si Tirant no és estat vencedor e no ha fet fugir lo Soldà e no ha cremat lo pont e no té assetjats prop lo riu passats vint mília hòmens, que vull que sien fets quarters de la mia persona. E per major certenitat, veus ací lo segell de la capitania lo qual m'ha dat Tirant.

Com la Princesa oí tan gloriosa nova, ab cuitats passos e voluntat extrema, entrà en la cambra on era son pare, e recità-li tot lo que Pírimus havia dit. L'aflligit Emperador, per sobreabundant alegria, caigué de la cadira e esmortí's. Feren

venir los metges, e aquells lo feren tornar en son record. Féu entrar Pírimus perquè li fes relació de la bona nova. De continent que la sabé, féu tocar totes les campanes de la ciutat, e anaren tots a l'església major, e aquí feren llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu e a la sua sacratíssima Mare, de la gran victòria que havien obtesa. Com foren tornats al palau, l'Emperador féu posar en fort presó l'escuder que lo Duc havia tramès; e Pírimus suplicà'l que prestament fes partir les naus ab vitualles per fornir lo camp. L'endemà partí Pírimus ab moltes recomandacions que se'n portà per a Tirant e per a molts altres. E tornada l'ambaixada, Tirant, molt admirat de les obres del duc de Macedònia, no curà de pus, puix la veritat era sabuda.

Lo dia que Pírimus partí, los turcs ab tota l'esperança perduda, coneixien que dar la batalla no era cosa faedora per a ells; e del mal se devia elegir lo menys: que valia més que es donassen a presó.

E fon sort que era restat ab ells aquell savi moro Abdal·là Salomó, que altra volta era estat tramès per lo Soldà per ambaixador a Tirant, e deliberaren de trametre-hi aquell. Lo qual posà en una llança una tovallola, e açò era ja passada hora baixa; en tot lo dia passat no havien menjat sinó molt poc, ni de tot aquell dia. Tirant, que véu lo senyal, féu-li prestament respondre. Abdal·là Salomó pujà alt al camp de Tirant, e presentà's davant ell, e ab gran reverència e humilitat féu principi a paraules de semblant estil.

CXLII. Com Abdal·là Salomó explicà la sua ambaixada a Tirant.

—Gran admiració tinc, magnànim Capità, per tu ésser mestre de tal mester com no has pres lo Soldà e tots quants ab ell eren, car si haguesses usat del que la tua molta discreció ha acostumat en fer, no ho podies errar. E per experiència se mostra que totes les coses que has volgudes empindre te són vengudes així com a la desitjada fortuna li és estat plasent, com

no fes menys en l'ànim que en l'execució. Les tues virtuts, encara que no sien en notícia de les gents, fan a tembre, perquè saps salvar a tu mateix e als teus. Aço són coses que fan augmentar la tua glòria, honor e fama. E venint a l'efecte del que vull dir, aquella miserable de gent, e jo ab ells, davant la tua clemència cridam: Fam, fam. Si a la tua senyoria, Capità magnànim, serà plasent fer-nos gràcia de voler venir en alguna concòrdia, ço és que la tua clemència e pietat los vulla perdonar la vida, series reputat per gloriós dins les portes dels teus enemics. E plàcia a tu usar virtuosament, segons tu qui est, e no mires lo que ells volien usar contra tu, que havien a fer segons ells qui són.

Lo Capità féu entrar lo moro dins la sua tenda, ab tots los qui venien ab ell, e féu-los dar a menjar a tots, que bé ho havien mester. Lo Capità féu ajustar tots los grans senyors, e demanàls de consell d'aquest fet, e tots foren d'acord del que Tirant havia dit. Feren venir l'ambaixador Abdal-là, e Tirant li féu la resposta en estil de semblants paraules:

—Cidi Abdal-là, nosaltres no havem hagut exercici de virtut, mas glòria industriosa; però la mia confiança és posada en sa valor, puix tenim causa d'experimentar actes més virtuosos de cavallers, no oblidant l'ofensa que han fet al senyor Emperador. E per ço com veritat advoca la mia part, confie en lo divinal auxili. Ans que passe molt, jo daré al Soldà e als altres ab les mies mans condigna pena e castic, com tingue títol de justícia, perquè coneguen que jo no vull fer tot lo mal que poria. Só content que porten totes les armes ofensives e defensives enmig d'aquella praderia, e ells mateixs les hi porten, no tots justats, mas de cent en cent, e los cavalls vendran aprés, e així vull que es façà.

L'ambaixador pres llicència del Capità e tornà-se'n, e féu complir tot lo que Tirant havia manat.

Com totes les armes foren posades, lo Capità les féu totes pujar al camp, e aprés tots los cavalls; e los trucs ho tengueren a gran gràcia, com no els feien morir a tots, car pensaven que,

encara que fossen catius, ab rescat ne porien eixir. Com no tingueren armes, lo Capità los féu venir al peu de la muntanya; aquí els féu dar a menjar en gran abundància, e la sua gent de peu los guardaven. E Tirant davallà on ells eren e pres tots los ducs, comtes e cavallers crestians, e féu-los pujar ab ell alt en lo camp, e féu-los posar dins una gran tenda, e aquí eren molt ben servits de tot lo que necessari havien per a la humanal vida, si bé no era plasent a molts com lo Capità los feia tanta honor, com ells no meritassen bé ni honor per ésser venguts en ajuda dels moros contra crestians. E la gent de Tirant los ho deien davant; ells, coneixent lo gran defalt que fet havien, cessaven de menjar.

E en aquella forma tingué Tirant los prisoners, fins que les naus foren vengudes. E lo Capità no dixava partir prop de si al moro Abdal·là, per les bones e discretes raons que li deia.

Un dia que tots los ducs e grans senyors se llevaven de dinar, pregaren al Capità fes venir allí lo gran filòsof Abdal·là. Com fon vengut, Tirant lo pregà que digués alguna bona cosa que profitàs per a tots.

—¿Com poré jo res dir, que estiga atribulat —dix lo moro—, fins haver-hi gens pensat? Feu-me gràcia dar-me espai fins a demà; e jo esta nit hi pensaré perquè puga millor contentar les senyories vostres.

Dix lo duc de Pera: —Cidi, no es pot fer lo que dius. Ara que som bé dinats, havem mester una poca col·lació.

Tirant féu portar un drap de ras enmig d'una praderia, e un banc en què lo moro estigués de peus; e Tirant feia tenir entorn d'ells bona guarda de gent de cavall e de peu. Com Abdal·là véu que no es podia excusar, dix:

—Puix lo senyor Capità m'ho mana, dar he un consell, lo qual cascú de vosaltres lo porà pendre per a si.

E pujat lo moro sobre lo banc, féu principi a tal parlar.

CXLIII. Lo consell que Abdal·là Salomó donà a Tirant, capità.

—Déu és gran, Déu és gran. Déu és sobre totes coses, e aquell deu ésser amat e temut sens neguna error ni ficció. Egregi Capità e cavaller invencible, no t'admires de mi com tinga senyal de crestià, ço és dos bons quarters de vosaltres, car mon pare fon moro e la mia mare fon de la generació vostra, e d'aquesta part me va amar-vos. Magnànim Capità, ja veig que a la fi la fe venç infidelitat, e liberalitat venç avarícia, e la humilitat a la supèrbia; oi fa lloc a caritat e esperança a desesperació. E sots lo mall de virtut trencada és la perseverança de falsia, e dura obstinació dels contrastants a ta intenció. Immortal batalla és entre enveja e glòria e entre maldat e virtut. Emperò gràcies sien fetes an Aquell qui és senyor de virtut e rei de glòria, que a present, vençuda la part de tot mala, la part totalment bona ha triümfat, jatsia sovint vejam lo contrari. Ara es veu que l'altea de la majestat imperial, confusa tota enveja, cobrarà les honors de què era desposseït; e los pecadors o contrastadors, veent-ho se doldran, e ab ira cruel mostraran la intrínseca furor ab estrenyiment de llurs dents per magrea de visceral corrompiment. E tu, Capità valentíssim e poderós, més clar e resplendent e reposat que en lo passat temps tots los altres estats no són, en la imperial cadira faràs tornar l'alt Emperador, gitaràs tots núvols de tristor e de pluja de llàgremes, e esclariràs tota la Grècia, e subjugant ab la tua gran virtut la nostra partida de llengua morisca, d'on seràs mereixedor de portar corona d'estel·les, car per tu serà restituïda a l'Imperi la pau que li era tolta, e als pobles lo desitjat repòs, per on de tu serà manifestat al món lo teu notori enginy, segons has fet en lo passat, e tant més en lo present. ¡Com quant de major llaor és justament e temprada regir un regne, que guanyar e aconseguir-lo benaventuradament! Certes, ara és temps que culles e replegues ensems totes les virtuoses forces de ton coratge, e que et prepares a gran e infinits negocis, si en tu ha res de real costum. Tots tos passats

treballs són no-res si lleixes los molts que encara te resten a passar. La tua gran glòria requer en tot ésser dreturera la tua mà. Ja havem vist com altament e gloriosa has batallat contra la fortuna adversa, e coneixem-te vencedor; mas guarda't que sovent la fortuna, encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son esguard, e pus suau, quasi resplendent ab elm o coberta daurada. Tu has vençuda l'adversa; guarda't ara, car la pròspera torna a encontre de guerra. Guerra null temps no proceeix d'amor; ne oi no proceeix d'amor ne de caritat. Amor proceeix de la glòria del cor mundanal e eternal. E no et penses que per ço com ha mudat armes te sia benigne ne pus flac, ans te serà bé mester que t'abilles de novelles armes. E no et penses haver menys a fer per ço com l'enemic és pus blan e pus suau, ans sies cert que la guerra és pus enganosa com la creença és ab llagots o ab afabilitats combatuda en l'estret de la fortuna adversa. Havem vist com altament te est portat en útil de la cosa pública; ara veurem com te comportaràs en la plenitud de la fortuna pròspera; car molts en tribulacions e llocs estrets han resistit sens causa, e molts qui foren en llurs adversitats forts foren per la fortuna pròspera enderrocats. Anibal fon vencedor en la batalla de Cannas; après que hagué eixivernat en Càpua ab menjars delicats, delitès en dormir, reposant en banys plasents; per oci e luxúria fon vençut en la batalla per Marcel. E així l'ardor del gel del riu de Trèbia, on primer havia haguda victòria en Llombardia, fon apagada en Càpua per la calor dels banys e altres delits. E sovint és la pau pus perillosa que la guerra; car a molts virtuosos ha nogut, no havent adversari contra lo qual la virtut hagués exercici, la qual s'és per oci e repòs amagada, e a vegades del tot perduda o aflaquida per tal com en lloc de l'adversari per lo qual la virtut se mostrerà e s'esforçerà han succeïts delicaments. E a veritat no pot ésser a l'hom guerra pus greu que és ab sos propis costums e coratge, car llavors hi pot haver menys treves, puix la guerra és tota dins lo mur, ço és dins l'hom mateix; e aquesta guerra flaca de batalles acostumant, la qual venint ab mantell de pau, ha major gosar que quan ve ab bacinets

armada. E lleixant molts exemples de gents, pau e tranquil·litat amansà los romans, no amansats ni trencats jamés per batalla, e vencedors de totes gents. E segons alguns han escrit, los delits de luxúria vencents los romans vencedors, han venjat lo món vençut per ells; e açò paria preveure Cipió, hom redubtat altament bo per tot lo Senat de Roma, com de son poder vedava la destrucció de Cartaina, jatsia contra l'acord del molt savi vell Cató. Ho vedava Cipió per dubte, segons diu Florus, que perduda los romans la temor de Cartaina, llur enemiga, la ciutat de Roma no començàs donar-se a delits e a repòs. E Déu hagués volgut que el consell de Cipió fos estat seguit, car millor fóra fos restada guerra dels romans ab los enemics e ab Cartaina que ab llurs propis vics e delits; car certament en millor estament foren estats los fets de Roma, e segons jo crec, hauria hagudes menys batalles e pus contínues victòries. E si em demanes per què açò, com pens molts sien e seran als quals par ja temps de repòs, puix Déu t'ha portat a prosperitat de fortuna, sàpies-los ésser d'adversa intenció a ells. E dic a tu e a tots los grans senyors, una deu ésser la fi de la vida del treball, e tostems deuen ésser una guerra d'enemic vesible e invesible. E veges més avant, quant discorde jo de comuna opinió, car dic que d'ací avant sentiràs doble treball més que en lo passat, e te n'alegraràs. Jamés no t'és estat mester llevar-te ab tan esforç, e l'ànim deu en tu sobrepujar si mateix, car vengut est als sobirans combatiments, e així entenga tot lo món quin e quant gran est estat en cascuna fortuna, ço és pròspera o adversa; e no tu solament, mas aquells qui segueixen tos consells. Tu has senyor vell e antic, lo qual la fortuna havia llançat per terra, lo qual forçant la fortuna l'ha portat en molts caïments a l'altea de l'estament humanal. Mostrar-li per quins graus és pujat en aquesta triümfant de victòria e ab quin saber s'hi deu refermar. Ja no es deu esforçar de pujar més alt, sinó en cobrar lo que té perdut, car deu-se tenir per content de la dignitat que Déu l'ha posat e del ceptre hereditari qui li és degut per deure de sang, més que per la pròpia virtut; car la senyoria no fa l'home, mas descobre'l, e les

honors no muden les costumes ni el coratge, mas mostren-ho. E amonesta'l que sàpia ésser senyor, car lo primer és per mèrits, lo segon per fortuna. Mostra-li que honre Déu e ame sa terra; serve justícia sens la qual lo regne, jatsia ric o opulent, no es pot conservar. Aprenga que negú acte violent no pot ésser de llonga durada; e millor e més segur és al príncep ésser amat que temut. Acostum no desitjar sinó bona ànima, bon seny e bona pensa, e que no esper sinó bona fama e no tema sinó deshonor. Pense que com pus alt és, pus clarament és vist e menys se pot amagar lo que fa; e com major poder té, menys té llicència d'abusar-ne. Sàpia lo príncep no deure més deferir de poble per hàbit que per costums; e estudie partir-se de totes extremitats per igual espai, seguint la virtut sitiada enmig. Cesse en ell prodigalitat, e lluny-se d'avarícia; car la primera consuma les riqueses, la segona la glòria e llaors. Sia conservador e amador de sa fama pròpia, e més de sa honor; e sia avar de temps, guardant no el perda. Sia llarg de moneda, e tostems tinga en lo cor la resposta del savi Emperador, animosa, dient no voler l'or, mas voler senyorejar a qui el posseeix. Més val tenir los vassalls rics, que no lo fisc; e sàpia que lo príncep de ric regne no pot ésser pobre. E sia en record de les calamitats, misèries e treballs que la mesquina terra sua ha sofert en aquest temps passat. E llavors se reputa benaventurat que ha complit son vot. Justificat príncep serà aquell com les misèries en sa terra meses per crims d'altres n'haurà llançades o departides per sa virtut pròpia, e haurà restituïts los dans, e reparats los enderrocaments, e fermada pau, e orpesa tota tirania, e tornada llibertat en sa terra. Pose's en lo cor amar los que senyoreja, car amant creix l'amor; e no pot ésser regne més perillós o incert que senyorejar als qui no volen. Jamés no ixca del cor al príncep la real doctrina de Sal·lusti, dient que gent d'armes ni tresors no són defensió del regne, mas los amics; tals emperò que no sien a amor forçats per armes, ne haguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe. E segueix-se que lo príncep deu viure ab los seus ab concòrdia, car concòrdia fa créixer e augmentar les coses poques, e per

discòrdia se perden e es destrueixen les grans. De què tenim exemple de Marc Agripa, qui treballà molt per la dita concòrdia, per la qual serà a cascú germà o companyó, amic e ben senyor. E après Déu e veritat, sia-li la pus cara cosa amistat, e l'hom que una vegada haurà fet digne de sa amistat, no el llance de negun consell; e, seguint lo consell de Sèneca, totes ses coses acorde ab aquell que sàpia ésser son amic. Mas primerament acorde de l'amic que puga fiar d'ell, mas no de molts: estudiar que sàpia conèixer l'amic del llagoter o suau enemic, plaent-li verdaderes llaors, estímols o pections de virtuts. Avorresca llagots així com a verí. No sia llauger en pendre amistats, mas, pus tard, des que les haurà preses, no les deix, e si possible és no les deix jamés; e si les ha a deixar, no ho faça prestament sinó ab discreció, poc a poc, així com diu lo proverbi. Descusa e no esquinces l'amistat antiga, e tengue per ferm que segons que ell és amic dels altres, així los altres li seran amics. No es fenyá ésser amat d'algú que ell no ame, segons sol ésser error dels grans senyors. E deu guardar que les voluntats de cascun són molt llibertes e no comporten jou d'altri en qui així mateix no el coneixen. Amor no pot ésser jamés forçada sinó per amor, e per aquella és forçada, puix la conega en l'altre. No haja presumpció alguna de mal en l'amic antic, e no crega impròvidament o sens causa a algú. Gite de sí sospites; no pare l'orella a acusadors o a malmescladors d'altres; e si hi persevera ab pertinàcia reprengal's, ne encara los ponesca si no se'n lleixen. Paraula és de l'Emperador, que lo príncep que los deladors o malmescladors no castiga, a si mateix irrita. Lo gran Alexandre, jatsesia jove e molt poderós senyor, menyspreà un acusador ab molt gran e bona fama e fiança; seguí-li'n bé, segons devia, com estant ell malalt degués pendre per medecina un abeuratge a ell aparellat per Felip, metge seu, rebé les lletres de Permínio en les quals l'amonestava que Felip, metge, corromput ab molts diners per Dari, enemic seu, li havia promès que el faria morir; així que guardàs sos aguaitis e son mortal abeuratge. Les quals lletres llegí Alexandre, e celà, e dissimulant callà fins que, entrat lo

metge e ell havent begut l'abeuratge, llavors girà los ulls al metge e donà-li les lletres d'acusació; però feia tard e inútilment si vera fos, mas prou les hi donà prest e bé, puix l'acusació era falsa. Menysprea altament los mals parlants, e almenys per callament los reprengue e els mostre haver mentit, recordant-li que l'emperador Octavià escriví a Tiberi dient que no es devia enfellonir que algun parlàs mal d'ell, car prou era que negú no li pogués mal fer; en altra manera més avantatge hauria l'hom que Déu, al qual, jatsia no es puixa acostar injúria ni ofensa, emperò sovint lo ensagen les gents d'injuriar de paraula. Doncs, lo príncep emprenga o exercesta la pensa e les orelles en açò: en que no solament és lloada la paciència del dit gran Emperador, mas de Pompeu, gran e solemne ciutadà de Roma, e del rei de Partchia, e de Pisístrat, tiran d'Atenes. No s'agreuge lo príncep si alguns inquiren saber sos secrets, mas ell no cur saber secrets d'altri, car de valerós cor proceeix no curar de tals coses, e lo contrari és en cascú cas poca confiança. Més avant faça lo príncep que sia tal com volria ésser reputat per les gents, e llavors no volrà que los seus actes ni secrets sien amagats, ne més se guardarà que ho veja son amic que son enemic, ni curarà més sa deliberació en consell que el testimoni dels qui mal li volen. E ab tal confiança, féu portar Cipió les espies dels cartagineses per la host dels romans; e ab semblant magnanimitat Július Cèsar soltà Dominici, pres, un gran cavaller de Pompeu, enemic seu: feren-lo fugitiu, menyspreà e no se'n curà que sabia molts secrets seus. Encara com una vegada hagués trobat escriptures on eren los secrets de sos enemics, cremà'ls e no volgué que els llegissen. E no pens lo príncep que solament a la ventura li sia posat en son títol sereníssim o molt clar, mas per tal que en lo seu ànim, proïsme a Déu e pus alt que totes vanes passions, no puixa pujar negun núvol de dolor, ne algun plor de tristor, ne negun gel de temor, ne fum algú de mals desigs terrenals. Sàpia que ira en príncep és fort lletja cosa, e nomenar solament crueldat en príncep és cosa il·lícita e pecant, e tant pitjor com ha sots si més maneres de noure que altri. E senta ésser veritat

ço que dix Sèneca en la segona tragèdia: "Tot regne és sots major regne." E així, llevada tota ira e temor, se retrà comú a sos sotsmesos, e tot açò que en ells ordenava és per a si mateix en si, de la mà de son superior, ço és Déu. Supèrbia ni enveja no haja, que no són vícis de príncep, mas de gent comuna. ¿Quina raó ha lo príncep en haver supèrbia, al qual Déu ha fet tant de bé, e és deutor de tants grans dons a Déu totpoderós, creador seu; o, com pot haver enveja lo qui no veu sobre si negú, e veu si mateix sobre tots? Entenga lo príncep que veritat li deu ésser fundada de tota fe. A qui diu falsies s'esdevé que no el creu hom de les veritats, e grans veritats s'ajusten ab poca falsia; així si desitja que hom lo cregà, prenga en cascun parlar tostems veritat, e així acostumant sa llengua que no sàpia mentir, car no pot ésser pus absurdament cosa, ne més perillosa, que príncep mentidor, sots lo qual la cosa pública de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, haurà a vacilar. Molt deu ésser estable e ferma la paraula d'aquell en lo qual és fundada l'esperança e seguretat de tants pobles; e jamés no deu mentir als altres aquell al qual és mester, si fer-se pot, que negú no li menta, e perquè seria llagoter lo qui no deu haver temor ni deu esperar haver res d'altri, les quals dues coses me paren propis agullons de llagoteria. Guard-se, encara, que no lloe si mateix sa llaor: per fets la deu mostrar e no de paraula. No menace a negú ni s'enfollonesca, car no està bé al príncep, que sol ab l'esguard pot espantar; e estant reposat se pot venjar, hoc encara perdonant pot castigar, e és la més noble venjança que ésser puixa. Guard a si mateix d'alegrar-se massa, e sobremanera guardant les ocupacions immortals del regiment de son regne; ne tampoc no es deu entristar si guarda les grans honors e la divinal magnificència que ha en si. No es negue a negú, car Déu l'ha fet néixer no per a si solament, mas per a la cosa pública; e sàpia que tota hora fa sos fets quan ajuda a sos sotsmesos. Tempre la rigor de la justícia ab equalat, e la cruetat sia mesclada ab clemència; en la prudència sia alegria; en la celeritat, madurea; en la seguretat, avisament; en la temprança haja plaer; en la llaugeria, actoritat; en lo menjar,

nodriment; en los convits, temprança; en lo parlar, suavitat; en la reprensió, caritat; en lo consell, fe; en juí, llibertat; en riure, tarditat; en lo seure, manera; en l'anar, gravitat. Haja esperons en remunerar, fre en punir; fira a son enemic ab cara alegre, e son ciutadà, si ho mereix, ab trista. E per exemple del gran príncep, los delictes de sos sotsmesos li sien així com nafres pròpies, que no es poden guarir si no són tocades o curades. E segons diu Titus Lívius, deu-los punir ab gemecs e llàgremes, així com si tallàs les dues entramenes. E pose's al cor que el príncep deu ésser del tot semblant a Déu per misericòrdia, e que del tot erraren los filòsofs que damnaren misericòrdia. Magnanimitat és pròpia virtut dels prínceps, sens la qual no són dignes d'haver regne ne nom de rei. E si la humanitat natura és d'hom, e no virtut, si no l'ha més és cosa no acostumada que vici, més pertany humanitat a príncep o a rei que a altres, e per ço com més sobrepuja los altres ell, que té entre los altresòmens lo primer lloc. Deu haver castedat lo príncep, la qual és bellea en tots losòmens, mas en príncep ha singularitat de bellea: res no és més bell que príncep cast, ne més lleig que príncep luxuriós. Gratitud, que és memòria de servirs e de beneficis soLEN haver los bruts animals; és lletja cosa si fall alsòmens; és ornament e bellea, e als prínceps ajuda. E ingratitud sol corrompre los nirvis e força del regne, per tal car cascú ha perea de servir als qui oblidén los serveis e omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen. A la fi confés lo príncep que és ple d'honor carregosa e de càrrec honrat; e lo que ans era franc e lliure sàpia des que és fet príncep ha presa servitud treballosa, sol-lícita e honesta, sots la qual està la llibertat de la cosa pública, e d'allí avant ha a viure per exemple ésser als altres, car per exemple dels reis e dels prínceps se regeixen los regnes, e les corades del poble soLEN eixir de les costumes dels senyors e regidors. Lo príncep no deu voler res propi a si, sinó lo ceptre e la corona e ço que d'aquells és. E per ço hi és la salut de tots los seus sotsmesos gloriosa mas difícil, e de molts caps, semblants a la serp d'Hèrcules, a la qual naixien molts caps per u tallat. Haja lo

príncep agudea deguda ab enginy, e vergonya deguda sa edat, e virtut a son llinatge e a son real estament. Tinga majestat pertanyent; menyspreu porpra e pedres precioses e delits, fent burla de totes les coses que passen e fugen; solament guard altament les coses eternals e d'aquelles s'admire. Haja per real exercici armes e cavalls, e los arreus de son palau, e pau e guerra en totes coses. Seguesca en son regnar les arts e maneres dels romans, que són: servar manera en la pau, perdonar als sotsmesos, e gastar e aflaquir als superbiosos. A la fi, sàpia la present vida ésser taulell de gran perill e treball. No deu seure a joc o a plaer, ni repòs pereós, ne a vil delit, ne altre donat per Déu alsòmens, sinó que ab poc e breu mèrit s'obre camí a l'eternal glòria e fama perpetual. E així altra vegada mostre's avinent a apendre: ab gran voler llija e oja los nobles fets dels antics, e sia sol·lícit e fervent demanador, no de béns temporals, mas dels exemples dels antics e prínceps il·lustres. Haja contínuament en memòria ço que aquell príncep magnànim, lo darrer príncep africà, destruïdor de les ciutats enemigues, féu e servà en la host sobre Çamora (que après fon exemple de militar disciplina a molts romans prínceps), que així com aquell gità de la host totes maneres de delits, e d'àvol luxúria e dos mília àvols fembres, així lo teu príncep llance de totes les sues ciutats tots instruments de luxúria, e corregeasca les costumes de les gents que per gran plaer se són afollades; e sens açò no haja esperança, no solament de victòria, mas de salut; e açò per exemple haja del dit príncep e d'altres coses, per les quals se faça acabat e perfet. E tants noms d'hòmens insignes per virtut com trobarà ésser estats sants, ne sàpia ésser donats a ell per mestres de sa vida e per endreçadors seus a glòria. E sovint s'esdevé que los nobles coratges tant los encenen exemples com dons, e tant paraules e estàtues posades en recordació dels antics. Gran plaer és com hom pot egualar si mateix als antics qui són lloats; e bella enveja és al qui s'estima de virtut e no en fretura, perdre temps en enreuir d'altres antics, car exemple singular és que negú qui no estima l'honor ne ha temor de vergonya, no pot obrar ne

viure virtuosament. Moltes voltes voler emitar als bons d'enteniment e d'enginy és estat profitós, així com voler-se llunyar de mal. Ja deu ésser reputat bo qui s'estudia en fer bondats. Moltes coses he dites, mas a veritat poques són, atesa la magnitud dels oïnts, e més són encara les coses que hi resten a dir. E tu, molt egregi Capità, qui sents e saps que totes les coses estan a càrrec sobre los teus muscles, emperò a la gran amor no hi és res difícil o greu, sinó ésser no amat. Açò no pots dir tu, que per les tues infinites virtuts te fas amar a tot lo món, e los teus juís e consells conserven l'amor d'aquells qui et serveixen, e no fon més accepte Quiron a Anxil·les, ne Palinurus a Eneas, ne Filotetes a Hèrcules, ne Lèlius a Cipió Africà que tu est al teu Emperador. Doncs, dóna compliment al que bé has principiat, car la caritat porta tot treball, e amor venç totes coses, e així mateix qui vol part de l'honor e glòria raó és que porte sa part dels pensaments e càrrecs. Les coses grans a costar han; l'or se cava del pregon de la terra, les espècies se porten de lluny, l'encens se cull d'arbres que suen en Sabea; en Sidònia se peixquen les murices; lo vori se ha en Índia, e les perles en la mar Oceana. Ab gran dificultat se han totes les coses grans e precioses, e la virtut, que entre totes coses és molt preciosa, no s'obté llaugerament. Bona fama és pus resplendent que or, la qual ab gran estudi se denega, e ab gran diligència se guarda e es sosté. La rosa està entre les espines; la virtut, entre les dificultats, e entre les cures sol·lícites està la glòria. En lo collir de la rosa sofir lo dit afany e perill; en la virtut e glòria, la coratge de l'hom. Doncs tu, ciny lo teu coratge ab principis gloriosos, car com pensaràs haver acabat, llavors començaràs. Exercita'l ab bones cures del príncep e de la cosa pública, e exercitant ab aquelles farà deçà pus benaventuradament sos fets. E l'ànima, après que serà partida del seu cos, més llaugerament volarà e millor a les eternals cadires, segons openió de Ciceró, e nós ho sabem. A Déu coman honor de la tua senyoria e nostra.

CXLIV. Com los grans senyors del camp de Tirant recaptaren gràcia per Abdal-là del Capità.

Tots los grans senyors que allí eren, veent que tan bé havia parlat, e tants consells bons los havia dats, car cascú los podia pendre per a si, d'un acord se llevaren e suplicaren al Capità que volgués fer alguna gràcia al discret moro. E lo Capità, qui tenia l'ànim tan valerós, responent dix:

—Mos senyors e majors de mi: a molta mercè hauré a les senyories vostres que em digau quina gràcia volreu que li faça, que jo seré molt content obeir-vos.

E ells li regraciaren molt la sua graciosa oferta, e tots pensaren e hagueren per conclusió que lo major do que podia ésser era llibertat; e demanaren-li lo moro Abdal-là ab un fill que tenia pres ab ell, e Tirant fon molt content; per amor de tants grans senyors qui lo hi demanaven e per contemplació d'ells li dava llibertat, e vint d'altres per amor d'ell. Lo Cidi Abdal-là llançà's als seus peus ver voler-los-hi besar; mas lo valerós no ho volgué soferir, ans los donà son comiat e tornaren-se'n al seu camp.

Aprés dos dies vengueren les naus ab moltes vitualles; e aprés que hagueren descarregat lo que portaven, lo Capità hagué son acord ab los senyors, e deliberaren que tots los prisoners posassen en les naus e que els portassen a l'Emperador; e així fon fet. E foren comanats al Gran Conestable per llur Capità, e partiren per anar al port. E com los recollien en les galeres, feren-los despollar per veure què portaven. E trobaren, entre joies e diners, lo que havien guanyat en la guerra, i, de sou, passats cent huitanta mília ducats; car presoner hi havia que entre joies e diners, valia lo que portava deu mília ducats. E trameteren tots los diners al Capità, e aquell prestament los féu repartir entre tots los del camp.

Lo Conestable féu donar vela, e ab pròsper vent, en breus dies arribaren al port de Constantinoble. L'Emperador e totes les dames estaven a les finestres mirant entrar les fustes. Lo

Conestable féu traure los prisoners, e portà'ls al palau. Lo Conestable pujà alt on era l'Emperador, féu-li reverència e besà-li la mà e lo peu. E, dites les recomandacions, de part del Capità, li presentà de part sua tots los prisoners.

Lo magnànim senyor los rebé ab grandíssima alegria tenint molt gran contentació del Capità. E posats en bona guarda, l'Emperador féu entrar lo Conestable dins la sua cambra, on era l'Emperadriu e la Princesa, e demanà-li de l'estat del camp, e los seus cavallers com se regien e lo seu Capità en quin ésser era posat ni com se regia ab tota la gent. Lo Conestable ab gran modèstia féu resposta de semblant estil.

CXLV. Com lo Conestable informà a l'Emperador de l'estat del camp.

—No consent la veritat ésser callada, pròsper Emperador e mon senyor natural, dels singulars actes e de molta virtut que ha obrats e obra cascun dia lo vostre valerós Capità, encara que, ab paraules sobreposades, ver semblant d'error hagen posat en la majestat vostra per esguard de confusió d'alguns mal dients, volent posar en les gents enganosa creença. E perquè es mostre lo ver de tals coses, recitaré a l'altesa vostra, que per causa d'algunes contradiccions sobre lo camp vençut e desconfit dels turcs, lo marquès de Sant Jordi ab son germà lo duc de Pera, e tots los altres avolotats, s'hi pensà seguir fort jornada, casi per haver fet la majestat vostra Capità novell, e per los guanys per nosaltres haver fets, e per ells haver-nos lliberats de tant de mal qui aparellat nos estava, havent ells escampada la sang e meses en perill les personnes e les vides, e nosaltres nos ne portam la desferra. Emperò Tirant, com a Capità virtuós, pacificà tot lo camp, e volgué que la despulla fos nostra. Dic, senyor, a vostra altesa ab tota veritat que teniu lo més singular capità que en lo món sia estat ni crec serà. E no pense la majestat vostra que Alexandre, Cipió ni Anibal fossen tan discrets savis ne ab tan esforçat ànim ni tals cavallers com aquest és: més sap de la guerra que quants hòmens jo haja vists ne oïts nomenar: com tots nos pensam ésser perduts,

llavors som vencedors. Lo treball seu és cosa de gran admiració.

Dix l'Emperador:

—Quina és la sua pràctica?

Dix lo Conestable:

—La majestat vostra lo trobarà lo més sol·lícit home del món, amador e guardador del bé públic, emparador dels desemparats, ajudador dels malalts. Senyor, si negú és nafrat, a la sua tenda los fa portar e fa'ls servir, així com si era lo cos d'un rei, de viandes e de medecines en gran abundància, e los metges no se'n parteixen; e jo pens que si Nostre Senyor li té a fer bé, sol aquesta virtut hi basta.

—Digau-me, Conestable —dix l'Emperador—, ¿quin recapte dóna en lo camp, e a la gent d'armes quin orde els té?

—Senyor —dix lo Conestable—, jo us ho diré. Primerament, com ve de matí, ell fa ensellar dos mília rossins segons a qui toca la tanda; cavalquen los mil, tots armats com si havien entrar dins en batalla, e ab aquests van mil hommes a peu, e així van per tot lo camp guardejant dins e defora, e açò los dura fins a migdia. Los altres mil cavalquen fins a la nit. Aquells qui descavalquen, ¿pensau que els deixa desarmar ni los rossins desensellar? Ans tot lo dia han estar armats per ço que si algun cas los sobrevenia aquella gent fos pus prestament a cavall que tots los altres. E com ve la nit dobla la guaita, cavalquen dues mília llances e dos mília hommes a peu, e los altres dos mília estan armats e los cavalls ensellats; e com ve a l'hora de mitja nit van-se'n a llur instància e los altres cavalquen. E no pensau, senyor, que el vostre Capità en tota la nit ell dorma, sinó incessantment va a estar ab la gent d'armes burlant adés ab uns, adés ab altres. En tota la nit, tan gran com és, jamés lo veureu dormir ni reposar. E moltes voltes jo lo hi dic, que vaja a dormir e jo restaré allí en lloc seu: no ho vol per res consentir. E com ve que és dia clar, que el sol és eixit, fa tocar a missa; vénen tots aquells senyors que oir-la volen. ¿E pensau que sia home molt ceremoniós? No, senyor, sinó que pendria a

mi o algun altre per lo braç e fa posar tots los magnats primers i ell posa's en un racó de la tenda, e així ou la missa, ab molta d'honor que a tots los senyors fa. E com la missa és dita, posen-se tots en consell, e aquí saben si fallen virtualles al camp o no: de continent fa proveir a totes les coses necessàries. En lo consell no s'hi parla d'altra cosa sinó de l'estat del camp. Llavors lo Capità va-se'n a la sua tenda o a la primera que troba, e damunt un banc o en terra sobre una cobriatzembla se posarà a dormir tostems armat, e dormirà dues o tres hores al més; e com se lleva toquen les trompetes, e llavors tots los magnats vénen a dinar, e tots són servits meravellosament de moltes viandes e bones; e jamés se seu en taula fins que han menjat la primera vianda. Jo estic admirat que li baste a tants menjadors com té: e passades quatre-centes personnes dóna a menjar, e trenta atzembles que jamés no fan sinó anar e venir ab virtualles, capons e gallines, e de tantes volateries com haver se poden. Lo seu treball e lo poc dormir és cosa admirable. Aprés dinar, com han feta col·lació, tenen altre consell: si ha viles, castells o llocs prop d'allí que es tinguen per los turcs, quina gent d'armes hi ha mester per conquistar-los e quin capità hi irà, e si han mester portar bombardes o artelleria; e prestament s'hi dóna recapte. Sé-us dir, senyor, passades setanta places havem recobrades. Molt bona pràctica serva lo gran Capità, molt millor que no feien ans que ell hi fos, com lo Duc nos era capità.

—Què em direu —dix l'Emperador— de sos parents? ¿Com se comporten en la guerra?

—Molt bé, senyor —dix lo Conestable—. Esta nit o demà serà ací Diafebus ab los grans senyors que porta presos.

—Com! —dix l'Emperador—, encara n'hi ha més?

—Sí, Santa Maria! —dix lo Conestable—. Allí ve lo duc d'Andria, e lo duc de Melfi, e lo fill del duc de Calàbria, e molts altres comtes, barons e cavallers que vénen presos.

L'alegria augmentà en aquella hora molt més que no era estada.

—Del vostre ofici de Gran Conestable —dix l'Emperador— ha-us fet empeditment negú?

—No, senyor —dix lo Conestable—; ans de continent que m'hagué dada una lletra de vostra majestat, me dix que jo regis de mon ofici, així en lo seu camp com en lo del Duc; e volia que lo seu conestable, que ell portava, fos lloctinent meu; que puix jo era primer en temps, raó era que fos primer en dret. Tota aquesta guerra, senyor, està en l'esforç de Tirant.

L'endemà Diafebus entrà ab los prisoners per mig de la ciutat ab moltes trompetes e tamborinos que portava. L'Emperador e tot lo poble estaven admirats de tanta multitud de prisoners. Com foren en la plaça del palau, l'Emperador estava en una finestra. Diafebus li féu molt gran reverència, humiliant-se molt a ell, e prestament pujà alt en la cambra i besà-li la mà; après, a l'Emperadriu e a l'excelsa Princesa. Com hagué abraçades totes les dames, tornà a l'Emperador e dix-li tot ço e quanta benedicció, amor e voluntat de Tirant li presentava; e lo clementíssim senyor ab cara molt afable lo rebé. Après li dix Diafebus:

—Senyor, suplic a la majestat vostra me vulla posar en llibertat, car bé és prisoner qui a prisoners guarda, com cascú d'aquells compte sobrepujar son coratge de major dignitat que noblea no és; e per ço vulla d'altesa vostra acceptar-los per lo gran perill que tal comanda ab si porta, car llei és feta per aquell qui sols honra basta a conservar la sua honor. Com per los entenents vist serà jo haja retut mon deute de fidelitat, lo que a interès de part s'esguardarà, just o injust acte se nomenarà, e no gràcia. E perquè sia vist lo desig meu ab lo vostre concordes, requir als notaris que me'n sia feta carta pública perquè en reste memòria en esdevenir. La senyora de gran excel·lència Princesa de l'Imperi grec, l'egrègia Estefania de Macedònia, e la virtuosa Viuda Reposada, e la bella eloquència de Plaerdemavida, e l'honesta, pròspera e benaventurada de la senyora Emperadriu, qui és font de tots

los sabers virtuosos, facen ver testimoni de mi com he retut
mon deute ab los prisoners ensembs.

Fon llevat acte, e l'Emperador rebé sos prisoners e parlà
molt ab Diafebus, demanant-li lo seu Capità quina honor los
feia e com los contractava. E Diafebus li recità la pràctica que ab
ells servada havia. Llavors l'Emperador los féu posar dins lo
palau en les més fortes torres que tenia.

Com Diafebus véu temps de parlar ab la Princesa, anà a la
sua cambra e trobà-la ab totes les suas dames. Com la Princesa
lo véu, llevà's de l'estrado e féu la via sua; e Diafebus cuità lo
pas e donà de genoll en la dura terra, e besà-li la mà e dix:

—Aquesta besada és d'aquell que la celsitud vostra ha
condemnat en més fort presó que no són aquets que jo ací he
portats.

E les donzelles acostaren-s'hi, e no li pogué res dir per dubte
que no oïssen lo que diria. Mas pres-lo per la mà que anaren-se
a seure en una finestra. Com foren asseguts, la Princesa cridà
Estefania, e Diafebus féu principi a un tal parlar:

—Si la mar se tornava tinta e l'arena paper, jo pens no
bastaria d'escriure l'amor, la voluntat, les infinites
recomandacions que aquell pròsper e virtuós Tirant tramet a la
majestat vostra, com totes les coses són vistes per la fi e
aquella mostra cascú qui és, e dóna premi e condemna segons
les obres; e com amor no sia major son perill sinó atenyer-hi
mort o glòria per premi de cavaller valerós. E no deuriéu tant
amar la vida que en desconeguésseu l'amor d'un tal e tan
esforçat capità com l'altesa vostra té, com per sa llibertat poc
atesa d'aquell jorn que ell vos véu. Recitaré part de sa vida
il·luminada no per los antics cavallers de molta estima, ni per
los presents, ni encara per negunes altres. No és digna cosa
negú sia mereixedor de tan gran premi com és aquest de la
majestat vostra.

E donà fi en son parlar.

La fi de les paraules de Diafebus foren principi a la Princesa,
que ab cara afable respondent, dix:

—Per los meus desigs als vostres pus manifests, ab sola intenció volríeu vós salvar, la qual és sabuda sols per Déu, e lo juí dels hòmens són en les obres, per les quals vos condemnen totes les dones d'honor, per ço com les coses de mal propòsit resten tostems imperfetes. ¡Ai lo meu germà Diafebus! Jo seré a vosaltres dada per vida com tingau títol de bons e verdaders; no fallint-vos execució de virils cavallers del que se'n pot dir per los entenents de tot l'univers món, en glòria e llaor de vosaltres; e les recomandacions que em dieu, jo estic admirada com tan gran càrrega sobre vostres espates haveu pogut portar, emperò jo les reb com de vassalla a senyor, e les mies sien doblades e una més.

E en aquestes raons entrà l'Emperador, e véu Diafebus que tenia grans raons ab sa filla. Dix:

—Per los ossos de mon pare, gentil cosa és com a les donzelles plaen oir les cavalleries que los bons fan.

E dix a sa filla que ixqués de la cambra per anar a la gran plaça del mercat; e així fon fet. E Diafebus accompanyà l'Emperador, e après tornà per accompanyar a l'Emperadriu e a la Princesa. Com foren al mercat, veren allí un gran cadafal que l'Emperador havia fet fer, qui era tot cobert de draps d'or e de seda. Aprés que totes les dames foren assegudes, féu seure tots los majors de la ciutat, e manà l'Emperador que portassen tots los prisoners, e manà que tots seguessen en terra, així los moros com los crestians. E tots s'assigueren sinó lo duc d'Andria, lo qual dix:

—Jo he acostumat seure en estat real, ¿e ara em voleu contractar com esclau abatut? Cert, no faré. La persona me poreu subjugar, mas no fareu lo cor ni el poreu subvertir al que voleu.

Com l'Emperador véu la qüestió, féu venir los ministres de la justícia, e manàls que ab mans lligades e peus, lo fessen seure; e així fon fet. Com tots foren asseguts, posat silenci en la gent, l'Emperador féu publicar una sentència, qui era de tenor següent.

CXLVI. La sentència que l'Emperador donà contra los cavallers, ducs e comtes que presos eren.

Nós, Frederic, per la divinal gràcia Emperador de l'Imperi grec de Constantinoble. Seguint la llei dels nostres gloriosos antecessors, a fi que la prosperitat imperial sia conservada en son degut estament, ab repòs e benefici de l'Imperi grec e de tota la cosa pública, perquè sia notori e manifest a tot lo món com aquests mals cavallers e infidelíssims crestians hagen pres sou dels infels, e ab mà armada, en companyia d'aquells sien venguts contra la crestiandat, per exalçar la secta mafomètica e per destruir la santa fe catòlica, e han fet tot son poder en dissipar aquella, no tement Déu ne l'honor d'aquest món, ne la perdició de l'ànima, e com ab gran tració e maldat sien venguts en la mia terra per a voler-me desposseir de la mia imperial senyoria com a mals cavallers e impiadosos, e maleïts per la santa mare Església, són mereixedors de molta pena, e d'ésser desagraduats de l'art de gentilesa e de l'orde de cavalleria, e sien desnaturalats de la noble part d'on vénen, com los llurs antecessors sien estats nobles eòmens virtuosos de gran renom e fama, com en ells sia morta l'honor d'aquest món per la gran maldat manifesta que han comesa; e atenent per les coses dessús dites, e moltes altres, diem, notificam e denunciam a tothom generalment, e no sens gran amaritud, dolor e compassió, emperò perquè a ells sia castic e als altres exemple, pronunciam e sentenciam, donant per traïdors a tots los crestians que ací són presents, e que els sia feta tota aquella solemnitat que a semblants traïdors com aquests, contra Déu e lo món, és acostumada.

Publicada la sentència ixqueren dotze cavallers tots vestits de gramalles e caperons, e l'Emperador se vestí així com ells. Feren-los llevar de terra, e pujar alt en un cadifal, e allí los armaren e els desagraduaren ab totes aquelles circumstàncies que als mals cavallers acostumen de fer, segon dessús, en lo principi del llibre, és contengut.

Com lo duc d'Andria se véu fer tal procés e de tanta infàmia per a ell e als altres, e veure's foragitat de tota honor de cavalleria, pres tan gran alteració, que la fel li esclatà, e morí de continent.

Com l'Emperador lo véu mort, manà no fos soterrat en sagrat, mas que fos llançat enmig d'un camp perquè el menjassen los cans e les bèsties feres.

E féu-los pintar en pavesos, penjats cap avall ab la sentència escrita en cascú pavès; e tramès-los per totes les parts de crestians. Com lo Papa e l'Emperador d'Alemanya los veren, tingueren per molt justificada aquella sentència. Com los cavallers hagueren rebuda l'honor que eren mereixedors, tornaren-los en la presó. E dix l'Emperador:

—Usem de justícia e no hajam misericòrdia de negú.

Féu portar l'escuder del duc de Macedònia ab grossa cadena al coll, e present tots, li donà sentència de mort e que fos penjat cap avall per la molta congoixa que li havia feta passar. Com Diafebus véu l'escuder e oí la sentència que li havien dada de mort, e que el se'n portaven per executar-lo, anà prestament e agenollà's als peus de l'Emperador, e suplicà'l molt fos de sa mercè que aquell escuder no prengués mort, perquè les males gents no haguessen a dir que moria per haver dit mal del seu capità. E l'Emperador ab bones paraules lo detenia perquè l'executassen. Com la Princesa véu que Diafebus no podia res acabar per molt que suplicàs, llevà's de l'estrado e anà's agenollar als peus de son pare, e ensems ab Diafebus lo suplicaren que els donàs l'home; e tampoc ho volgué consentir. Vengué l'Emperadriu e totes les donzelles, e totes lo suplicaren. Dix l'Emperador:

—¿Qui véu jamés que sentència que fos donada per lo consell general se revocàs? Jamés ho fiu: no ho faré ara!

La Princesa li prenia les mans per excusa de besar-les, e llevà-li l'anell del dit que ell no hagué sentiment, e dix-li:

—La majestat vostra, senyor, no és acostumada d'usar de tanta crueلتat de fer morir negú ab tanta pena.

—A mi no contenten vanes paraules —dix l'Emperador— segons les que ell me dix; emperò vós, ma filla, mudau-li la mort a tota vostra voluntat.

La Princesa donà l'anell a Diafebus, e aquell, molt corrent ab un rossí, anà al mercat on la justícia se feia e donà a l'algutzir l'anell; e Diafebus pres l'home e portà'l-se'n a sa posada, que ja estava en l'escala per dar-li la volta. Partit Diafebus de sa posada per anar al palau, l'escuder cuitadament se n'anà al monestir de Sant Francesc e féu-se frare; lleixà los perills del món e posà's al servei de Nostre Senyor.

L'endemà après de la sentència, l'Emperador féu pendre tots los turcs que de rescat no eren, e tramès-los en altres parts per vendre, ço és, en Venècia, en Sicília, en Roma e en Itàlia. E los que no podien vendre barataven-los ab armes o cavalls o vitualles: lo que mester havien. L'altre duc se rescatà per huitanta mília ducats venecians; lo fill del duc de Calàbria pagà cinquanta-cinc mília ducats. Tots los demés se rescataren; los que no tenien de què pagar, feien sagrament e homenatge de bé servir e llealment. Donava'ls armes e cavall e sou, e feia'ls anar al camp; los qui no ho volien fer, feia'ls molt bé ferrar, e feia'ls obrar les torres de la ciutat e dins lo palau, de què se n'ennoblí molt tot.

Com lo Conestable e Diafebus s'havien a partir, l'Emperador pres tant del seu tresor com conegué que havia hagut del rescat dels prisoners, e tramès-lo per ells al Capità.

Lo dia ans que partissen, Diafebus tingué esment com l'Emperador se fon retret; ell anà a la cambra de la Princesa e la primera que trobà fon Estefania, e féu-li de genoll gran reverència e dix:

—Gentil dama, la mia bona sort és estada de vostra mercè ésser la primera ab qui em só encontrat. Hauria-us a molta gràcia me fésseu cert de vostra benvolència que la mia demanda fos admesa. Tendria'm per home de bona ventura, si la fortuna m'era tan favorable me volguésseu fer digne que us pogués ésser lo més acostat servidor, per bé que jo no en sia

digne ne mereixedor, atesa la gran bellea, gràcia e dignitat que la mercè vostra posseeix. Emperò, amor és aquella que eguala les voluntats, e a l'indigne fa digne d'ésser amat. Com jo us ame sobre totes les dames del món, e per vós ésser dama de tan bon sentiment, la fi de la mia demanda no em deu ésser denegada. E lleixau a part per vostra virtut les paraules que preniu, excusant-vos ab la senyora Princesa, e aquella preneu en total defensió vostra. Serviu-vos un poc de les mans, estenenent-les envers mi en senyal de victòria, perquè al millor cas no us falguen, e haureu feta bona elecció. E si lo contrari feu, lo que no és presumidor, reportarà la mercè vostra aquella confusió e vergonya de poc amar, e blasmada per les dones d'honor, e totes vos daran per pena que siau desagraduada de tota gentilesa, puix no voleu sentir la glòria que d'amor s'ateny, condemnant-vos que siau exellada en l'illa dels Pensaments on negú jamés troba repòs. E si açò no em basta, que no em vullau pendre a mercè, jo publicaré en l'estudi de cavalleria a les dones e donzelles totes les requestes que per ma part a vostra senyoria he fetes, e totes vostres cruels e impiadoses respuestes. En una part me condemnau, en altra me dau sentència de vida, demanant a la mercè vostra que davant la il·lustríssima Princesa, aquella sia jutge qual, de vós o de mi, demana més justa causa.

E donà fi en son parlar.

La virtuosa Estefania, ab cara molt afable responent, dix:

—Puix la ignorància no és digna de perdó, obriu los ulls, que res no us excusa, e veureu lo que les dones d'honor pronunciaran contra vós, i en molta honor mia. E dos contraris no poden estar ensems, per la contrarietat que ab si porten. La qual demanda per vós a mi feta, vos ofèn més que no us fóra mester, e requer esmena gran per reparar lo passat, majorment si lo juí dels entenents coneixeran en vós que dieu paraules que contra l'honor vostra criden, car veig-vos tan cuitat de pendre vostra llibertat. Així com crec en altre no pensau, dubte he no vingau en major error en reparar vostres errades en

coneixença dels bons, e portar a mi a estendre la mia gonella damunt vostre menyscapte. Perquè vull que siau cert en aquesta part no vull fer miracles en ressuscitar un altre Llatzer com féu Jesucrist. Emperò no vull que per açò desespereu de la mia poca amor, car més és que vós no dieu ni porieu pensar, car lo major bé que us coneix és ignorància que mostrau haver.

E volent Diafebus satisfer a les raons dessús dites, venc lo cambrer de l'Emperador e dix a Diafebus que l'Emperador lo demanava. E Diafebus suplicà a Estefania que allí lo volgués esperar, que ell tornaria lo més prest que pogués. La gentil dama respòs que era molt contenta d'esperar-lo.

Com l'Emperador véu a Diafebus, dix-li que ell e lo Conestable rebessen los diners dels prisoners. Dix Diafebus que era content. Aprés pregà molt al Gran Conestable que els volgués rebre, al·legant ignorància, que no sabia comptar. E l'Emperador los manà que ans del dia, que partissen. E Diafebus se'n tronà a la cambra e trobà la sua senyora que estava arrapada en fort pensament ab les llàgremes als ulls, per ço com sabia que l'Emperador no el demanava sinó perquè partís. E Diafebus, qui en tal comport la véu estar, pres-la a conhortar mostrant que major dolor tenia ell de sa partida que no feïa ella.

E estant en aquestes consolacions, entrà per la cambra la Princesa, que venia de la torre del tresor, en camisa e ab faldetes de domàs blanc, ab los cabells tots escampats per les espatles, e feia-ho per la gran calor que feia. Com ella véu a Diafebus volgué-se'n tornar, mas Diafebus li fon tan prop que no la'n lleixà tornar.

—Voleu que us diga? —dix la Princesa—. De vós no m'hi dores, puix vos tinc en compte de germà.

Parlà Plaerdemavida e dix:

—Senyora, no veu vostra alteza la cara d'Estefania? Si par que haja bufat al foc, car tan vermella està la sua cara com fa la rosa de maig. E jo bé crec que les mans de Diafebus no han estat molt ocioses estant nosaltres alt en la torre. Bé la podríem

nosaltres esperar que vingués! I ella s'estava ací ab la cosa que més ama. Dolor de costat que et vinga!, que si jo tingués enamorat, també m'hi jugaria com vosaltres feu, mas só dona eixorca que no tinc res qui bé vulla. Diafebus, senyor, ésabeu a qui ame de tot mon cor, e vull bé? A Hipòlit, patge de Tirant. E si fos cavaller, encara lo volria més.

—Ara jo us promet —dix Diafebus— que en la primera batalla que jo em trobe, ell haurà tota l'honor de cavalleria.

E estigueren burlant per bon espai. Dix la Princesa:

—Voleu que us diga, germà Diafebus? Com ben só mesa entorn e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tirant, lo cor me mor: car si aquell jo podia veure, la mia ànima restaria aconsolada. Mas ab aquest desig pens que em morré ans que el veja. Emperò una cosa m'aconhorta: que encara que congoixa ne passe, no em dol, puix ame cavaller valerós, complit de totes virtuts; e la part que més me contenta és per ésser liberal, per ço com lo Gran Conestable ha dit que té molt gran despesa: així és dels senyors que tenen l'ànimo gran en despendre: en l'estat que es meten, en aquell deuen perseverar. E per ço com jo veig Tirant que en aquesta terra no té béns ni heretatge, no volria per res menyscabàs de sa honor: jo li vull ésser com a pare e mare, germana e filla, com enamorada e muller. E per ço vós, lo meu germà, li portareu moltes recomandacions, e enmig d'elles, embolicat, que negú no ho sàpia ni ho veja, mitja càrrega d'or perquè puga a son plaer despendre. E per ço davallava jo, e Plaerdemavida, de pesar-ho e posar-ho en sacs. E com serà l'hora del sopar, fareu venir de la gent vostra; e si jo no hi só, Estefania o Plaerdemavida vos ho daran. E direu-li de ma part no es deixe de tot lo que sia honor sua: car l'honor sua jo tinc per mia. E com aquests haja després, jo li'n daré més; e no consentiré que ell ni los seus passen fretura de res. E si jo sabia que filant al torn lo podia sostenir en sa honor, de tot cert ho faria; o ab sang de la mia persona lo pogués pujar en lo més superlatiu grau, de molt bon grat ho faria, si m'ajut Déu; car la fi de les

coses esdevenidores és remesa a la fortuna, e d'un bé naix principi d'altre, e la mia condició tira totes les coses a la sua sabor. E per ço he fet jo que lo senyor Emperador li done títol de Comte. E ja veu què dix l'altre dia la Viuda Reposada: que ella sabia que jo amava a Tirant, que li fes gràcia del títol que tenia. Tots los dies de ma vida seré en record d'aquell mot que em dix. En son testament me lleixà, una tia que jo tenia, un comtat qui es nomena de Sant Àngel; e per ço jo vull que Tirant l'haja, que es nomene comte de Sant Àngel: almenys, si senten o saben jo ame a Tirant, serà gran excusació mia: diran que ame un comte; car la mia confiança posada està en sa valor.

Oint dir Diafebus a la Princesa paraules de tanta amor, estigué molt admirat e dix:

—Per mon Déu, senyora, jo no em sent bastant en regraciart ne satisfer a les honors e prosperitats que la majestat vostra fa a Tirant, per bé que lo merèixer de Tirant sia molt, e mereix molt majors coses que no són aquestes per ses virtuts. Mas ab la gràcia e molta amor que la celsitud vostra ho ha dit, deu ésser pres en molt major estima que no és, car diu lo proverb, que no dóna qui ha, mas qui ho ha acostumat; car jo veig que les gràcies són tals segons d'on proceeixen; e lo qui a vostra altesa porà atènyer serà benaventurat. E per ço vos deman de gràcia que jo, per part d'aquell famós cavaller, vos bese les mans e los peus; e après, per tots quants som de la parentela.

No pogué més detenir-se Estefania que no parlàs per la molta passió d'amor que tenia, e dix:

—No em deté lo partir per anar-me'n ab Diafebus sinó vergonya, la qual vergonya proceeix de menyscapte de gentilesa, car la infàmia que en ma honor faria no seria de neguna estima entre los bons, puix ab llicència de vostra altesa ho fes, car ab veritat enveja m'ha fet del que feu per aquell gloriós mestre seu, Tirant lo bo. Doncs jo dec emitir l'excel·lència vostra, que faça donació de tot quant he a Diafebus, qui ací present és.

E llevà's d'allí on estava, e entrà-se'n dins la sua cambra. E escriví un albarà, e posà'l-se en los pits e tornà en la cambra on era la Princesa.

En aquest espai que Estefania era anada per escriure, Diafebus suplicà molt a la Princesa que la hi deixàs besar. E la Princesa jamés hi volgué consentir ne atorgar-lo-hi. E Diafebus tornà dir a la Princesa:

—Senyora, puix les nostres voluntats són contràries, raonablement se deu seguir que ho sien les obres. E d'açò ve lo que es diu, que quan u no vol, dos no es discorden. Així, ne poria pendre a nosaltres a gran culpa de la majestat vostra, si ja de llenguatge no mudau. Fins ací vos só estat servidor afectat, car si l'altesa vostra m'hagués comprat per catiu, no poguéreu manar més en mi que ara feieu, e com anava jo ab los ulls embenats. Car si cent vides tingués, com no en tinga sinó una, totes cent les aventurara sols per fer a la majestat vostra algun servir, per gran perill que hi fos; ie la celsitud vostra no voler-me contentar l'esperit de llibertat d'una poca de fruita! Cercau d'ací avant altre germà e servidor qui us serveixca a sa despesa. E no pense més l'altesa vostra que jamés diga res a Tirant, de part vostra, ni menys li portaré los diners. E per prest que sia al camp, pendré son comiat e tornaré en la mia terra. Emperò encara vos dolreu, algun dia, de la mia absència.

E estant en fi d'aquestes raons, l'Emperador entrà per la cambra, e dix a Diafebus per què no desempatxava en metre's a punt que ans del dia fossen partits.

—Senyor —dix Diafebus—, ara en aquest punt vinc de la posada, e tots estam prests per partir.

E l'Emperador lo tragué de la cambra e portà'l passejant per lo palau, a ell i al Conestable, recordant-los del que tenien a fer.

—Ai trista de mi! —dix la Princesa—. ¡En quant s'és enfillonit Diafebus! I pens que ja no volrà fer res per mi. Bé és mala sort mia, que tots aquests francesos són mig desesperats.

Tu Estefania, pregà'l-ne, per amor de mi, que no estiga així felló.

—Jo bé bo faré —dix Estefania.

Parlà Plaerdemavida e dix:

—Oh bé sou estranya senyora! En temps de tan gran necessitat de guerra, no sapiau conservar l'amistat dels cavallers. Posen los béns e les personnes en defensió de vostra altesa e de tot l'Imperi; e per un besar vos feu tant d'oir! ¿Quin mal és lo besar? Que ells en França no en fan més menció que si es donaven la mà. E si a vós volia besar, ho deuriéu consentir, e encara si us posaven les mans davall les faldes, en aquest temps de gran necessitat. E après que siau en tranquil·la pau, fer del vici virtut. Bona dona, bona dona, enganada anau! En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes.

En aquestes raons no hi era Estefania; mas la Princesa anà a la cambra on era, e pregà-la molt que el fes venir:

—Car jo tinc gran dubte que no se'n vaja així com ha dit. E si ell se'n va, no serà gran admiració que Tirant se'n vaja per amor d'ell. E si aquell virtuós no se n'anava per amor de mi, irien-se'n molts dels altres; e pensant-nos guanyar, perdrem.

—Massa voleu fer bé, senyora —dix Plaerdemavida—. No hi trametau negú, sinó vostra altesa hi vaja en excusa de veure l'Emperador. E posareu-los en noves e tant prest li passarà la fellonia.

La Princesa anà prestament on era son pare, e trobà'ls en parlament. Com bé hagueren parlat, la Princesa pres per la mà a Diafebus, e pregà'l molt no estigués enutjat de res. Respòs Diafebus:

—Senyora, totes les experiències que fer-se poden he ensajat a vostra altesa, reconeixent bona fe. Creia vos acordarieu ab mi a perills esdevenidors per ésser incerts, car tals coses com aquestes més estan en contentació de vista que en obra. A la majestat vostra n'ha pres així com a Sant Pere,

que fugint per no morir en Roma, per l'aparició tornà coneixent son defalt, mitjançant voler d'altri. De dues coses seguiré l'una: besar o comiat. Atesa ma voluntat, de mi poreu manar just o injust.

—Si vergonya aconseguida per mals actes fos honor —dix la Princesa—, jo seria la més benaventurada donzella del món en consentir lo que molts desitgen; en contrari, si honor procuràs vergonya, no sereu de res envergonyit, com no hajau volgut esperar aquell qui té la mia ànima cativa, d'aquelles paraules que tant vostra honor criden: besar, besar.

Acabant la Princesa les darreres paraules, Diafebus donà dels genolls en la dura terra, e besà-li la mà. E acosta's a Estefania e besà-la tres voltes en la boca, a honor de la Santa Trinitat. Parlà Estefania e dix:

—Puig ab tan gran esforç e requesta vostra e per manament de ma senyora, jo us he besat, vull que a voluntat mia prengau possessió de mi, però de la cinta amunt.

E Diafebus no fon gens pereós: posà-li de continent les mans als pits, tocant-li les mamelles e tot lo que pogué, e trobà-li l'albarà, e pensant que fos lletra d'algun altre enamorat, estigué parat sens negun record.

—Llegiu lo que trobareu aquí escrit —dix Estefania—; e no estigau alienat ne ab tan gran pensament, per ço que los entenents, no pensen sia tolt lo ver juí per lo qual vos condemnau, que teniu causa de sospita.

L'excelsa Princesa pres l'albarà de la mà de Diafebus, e llegí aquell, lo qual era del tenor següent.

CXLVII. L'albarà que féu Estefania de Macedònia a Diafebus.

De tots jorns nos mostra experiència quant natura ha sàviament ordenat ses coses per los gloriosos passats. Havent atesa lliberat de fer de mi lo que vull, tenguda aquella honestat que sol ésser dada a donzelles, veuran e sabran en

aquest albarà com jo, Estefania de Macedònia, filla de l'il·lustre príncep Robert, duc de Macedònia, de grat e de certa ciència, no constreta ni forçada, tenint Déu davant los meus ulls e los sants Evangelis de les mies mans corporalment tocats, promet a vós, Diafebus de Muntalt, ab paraules de present prenc a vós per a marit e senyor, e doneus mon cos liberalment sens frau ni engan negú; e port-vos en contemplació de matrimoni lo sobredit ducat de Macedònia ab tots los drets a ell pertanyents; més, vos porte cent deu mília ducats venecians, e més tres mília marcs d'argent obrat, joies e robes per la majestat del senyor Emperador ab los de son sacre consell estimades huitanta-tres mília ducats; e més, vos porte la mia persona, que estime més.

E si contra res d'açò venia ni em pot ésser provat, vull ésser encorreguda per falsa e fementida, e no em puga allegar, ni ajudar de neguna llei que los nostres emperadors passats ni presents, hoc encara los de Roma, renunciant en aquella llei que féu aquell gloriós emperador Július Cèsar, la qual se nomena llei de més valer, la qual és en favor de donzelles, viudes e pubiles.

E més, renuncie al dret de cavalleria: no sia negun cavaller qui en camp per mi entre ni dona que em gose raonar, ans me puguen clavar la mà ab la cerimònia entre cavallers e dones d'honor acostumada.

E, per ço que major fe hi sia dada, pose lo meu propi nom sots signat ab sang de la mia persona.

Estefania de Macedònia

CXLVIII. Com Diafebus pres comiat de l'Emperador e de les dames per tornar al camp.

Aquesta Estefania no era filla d'aquest Duc. Son pare fon gloriós príncep e valentíssim cavaller molt ric; era cosí germà de l'Emperador e no tenia sinó aquesta filla; com se morí deixà-li lo ducat, que com fos de tretze anys, manà en son testament que li fos donat. La mare d'aquesta restà dona poderosa, tudora e curadora ab l'Emperador ensembs. Aquesta, per haver fills, pres lo comte d'Albí per marit; e aquell intitula's duc de Macedònia. Aquesta donzella havia, en aquell cas, complits catorze anys

Venint la nit, que tots estaven en orde per patir, Diafebus, més content que dir no es poria, a l' hora que la Princesa li havia assignada, tramès per la moneda; e com la tingué en sa posada, en l'espai que la gent s'armava, ell tornà al palau per pendre llicència de l'Emperador de totes les dames, en especial d'Estefania, a la qual pregà que, com seria absent, fos en record d'ell.

Ai Diafebus e senyor de mi! –dix Estefania–. Lo bé d'aquest món tot està en fe. ¿E no veu vós en lo sant Evangeli que diu: "Beneïts seran aquells qui no em veuran e creuran"? Vós me veu e no creeu. Hajau açò de mi: més part hi teniu que totes les personnes del món.

E besant-lo moltes vegades a la partida, davant la Princesa e Plaerdemavida. A la partida foren escampades moltes llàgremes ensembs mesclades, car aquest és lo costum d'aquells qui bé es volen. E donà dels genolls en la dura terra, besant les mans a la Princesa de part d'aquell virtuós Tirant e de la sua. Com ell fon al cap de l'escala, Estefania cuità devers ell e dix-li:

—Perquè us record de mi.

Llevà's una grossa cadena d'or que portava al coll, e donà-la-hi.

Senyora –dix Diafebus–, tal penyora tinc vostra. Si mil hores havia en lo dia, cascuna hora per si seria en record de la mercè vostra.

E tornà-la a besar altra vegada, e féu son camí envers la posada; e féu prestament carregar les atzembles; e tots pujaren a cavall a les dues hores de la nit. E partí ell i lo Conestable. Havien suplicat a l'Emperador les naus e galeres portassen virtualles al camp.

Arribats que foren ab Tirant, no fon poc lo plaer que pres en llur venguda. Lo Conestable ensems ab Diafebus donaren los diners dels prisoners al Capità. E aquell féu venir los comtes qui altra vegada havien repartit los diners e altres coses, com armes e rossins. Com tot açò fon fet, Diafebus recità a Tirant tot lo que s'era seguit e los diners que li portava. Tirant de res no hagué major consolació com de l'albarà que véu escrit de mà d'Estefania, e lo seu nom com era escrit ab la sua sang.

Dix Diafebus:

—No sabeu com ho ha fet? Lligà's lo dit ab un fil fort, e lo dit inflà's, e ab una agulla punxà's lo dit e prestament n'ixqué sang.

—Ara –dix Tirant– haurem guanyada una sentència envers ma senyora, puix aquella galant Estefania serà de part nostra.

Dix Diafebus:

—Voleu que pesem quant or nos ha donat?

Fon pesat, e trobaren-hi dos quintars tots en ducats.

—Més m'ha donat –dix Diafebus– que sa altesa no em dix; com la mitja càrrega no és sinó quintar e mig. Així és dels grans senyors, dels qui tenen lo cor valerós, que donen més que no prometen.

Deixem-los estar e vejam què s'hi fa en lo camp.

Aprés que lo Gran Conestable e Diafebus foren patits, los turcs estaven molt desesperats, com dues voltes eren estats desbaratats, maldien del món e de la fortuna qui en tanta dolor los havia posats, com trobassen per compte los fallien, entre

morts e presos, més de cent mília hòmens. E estant ab aquesta ira tingueren consell en quina forma porien dar mort a Tirant; per què fon deliberat que lo rei d'Egipte la hi donàs, per ço com era molt entès e en les armes més destre que negú de tots los altres, e dels moros millor: de dues selles molt bon cavalcador, armaria's a la nostrada segons en Itàlia s'acostuma fer, ab sos pennatxos e los cavalls encorbetats.

Hagueren d'acord que ell vingués al camp dels crestians. E tramès un trompeta a Tirant. Com fon a la vora del riu, féu son senyal posant una tovallola en una canya que portava; e los del camp prestament li respongueren per aquell mateix senyal. E passaren-lo, per manament de Tirant, ab la petita barca que tenien deçà.

Com fon davant lo Capità, demanà salconduit per al rei d'Egipte e deu ab ell; e lo Capità fon content d'atorgar-lo. L'endemà venc lo Rei, e Tirant ab tots los grans senyors l'anaren a recibir a la vora del riu, e li feren molta honor segons de rei se pertany; lo qual venia armat, e tal se trobà lo Capità e tots los seus. Lo Rei portava molt rica sobrevesta, tota d'or e de perles; e lo Capità portava la camisa sobre les armes, que sa senyora li havia dat. Lo Capità féu pendre dos moros dels qui eren venguts ab lo Rei, e féu-los portar a la sua tenda perquè matassen cent parells de capons e gallines que tenia; e féu-li aparellar molt bé a dinar: arròs e cuscusó e molts altres potatges que havien aparellat. Feren-lo molt ben servir a la real. E aturà allí tot lo dia e la nit fins a l'endemà. E mirà tot lo camp, e lo comport d'aquell; com véu tanta gent a cavall, demanà aquella gent per què estaven tant a cavall. Respòs lo Capità:

—Senyor, aquells estan allí per festejar-vos.

—Si nosaltres ho haguéssem fet així —dix lo Rei— com tu fas, no hagueres romput lo nostre camp. E per ço desig la tua mort, car en gran dolor e congoixa nos has posats per la gent que ens has presa e los qui són anats riu avall, que llurs cossos no han rebut sepultura; e per ço tinc a tu en gran oi de tot mon cor,

justament, sens admiració alguna. Car no és justa cosa ni raonable que jo dega amar aquell qui em persegueix d'oi capital en brogit de semblant guerra, car de guerra null temps no proceeix amor, per què et notific que per les mies mans tens a morir de mort amargosa, per ço com la tua pròpia natura és de cruemdat, que dones mort a qui no la mereix. E poden dir tots aquells a qui lo dan toca, que aquest est lo més desaventurat cavaller, en lo més alt superlatiu grau de cruemdat confús e abatut molt més que dir no es poria.

Respòs Tirant en estil de semblants paraules:

—Lo meneig de vostra llengua me par ésser molt fort, e així ho deu passar per los mals com per los bons, hoc encara per l'estat dels cominals. E per ço jo espletaré la mia tallant espasa punint aquells qui han seguit vostra mala secta, e no vull ab vós contendre de paraules deshonestes, majorment estant dins la mia tenda.

Lo Rei volgué satisfer, e Tirant ixqué fora de la tenda, e lo Rei se'n tornà al seu camp. L'endemà ajustà consell de tots los grans senyors reis, ducs, comtes, e tots los crestians, e posaren-se enmig d'una gran praderia. Com tots foren ajustats, lo rei d'Egipte féu principi a paraules de semblant estil.

CXLIX. Com lo rei d'Egipte tornà la resposta que Tirant li havia feta als grans senyors moros.

—Seguint lo costum d'aquells qui l'ofici de la llengua davant les mans posen, jo no só de tal metall, ans me plau comanar a les mans los actes virils, e remetre'ls a la fortuna pròspera o adversa, les tals coses que los bons cavallers han acostumat fer, e resta en ells l'honor de la mundana glòria. E per ço, magnànims senyors, vos vull significar la bona pràctica que tenen los crestians ésser molt bona, com haja vist nit e dia gent a peu e a cavall guardant tostems lo camp, e per res al món no els poríem esvair així com ells han fet a nosaltres. Des que aquest Capità és vengut, ha posat en gran orde tota la gent.

Dix lo Soldà:

—A vostre parer, ¿quanta gent poden ésser de peu e de cavall?

—Senyor, jo pens —dix lo Rei— que los de peu no basten a quaranta-cinc mília, e los de cavall seran deu mília e no hi basten encara. Ells són pocs, mas lo gran orde que ells tenen ara de present és molt gran, car bé sap la senyoria vostra e tots los que ací són, com lo duc de Macedònia era capità, per lo mal orde que dava e per no entendre la guerra, tostems era vençut e nosaltres vencedors. E si aquest diable d'home no fos vengut de la França, ja fórem dins los palaus de Constantinoble, e de la sua església, que tan bella és, n'haguérem fet mesquita, l'Emperador haguérem mort, sa muller e sa filla foren esclaves, e totes les altres donzelles, ab elles ensems, a la senyoria de nosaltres; e ara no porem així fer si aquest Capità viu molt. E venint a l'efecte del que vull dir, no és possible nosaltres lo pugam matar o apresonar sinó en aquesta manera, com ell no vendrà a batalla ab nosaltres sinó a tot son avantatge per lo poder gran que nosaltres tenim, més que no ell. Si vosaltres teniu per bo jo el requerís de batalla a tota ultrança, de la mia persona a la sua, ell és molt animós cavaller, no serà menys no accepte la batalla. E com serà ací ens combatrem, e vosaltres coneixereu jo haja lo millor, deixau-nos combratre que jo el mataré; e si és cas ell pogués més de mi, d'un tros lluny tireu-li ab fletxes e muira en tot cas del món ell i tots quants ab ell vendran.

Tots es tingueren per bo lo que lo Rei havia dit.

Finat lo consell, lo rei d'Egipte se n'entrà en la sua tenda e pres-se a ordenar una lletra.

Lo Soldà tenia un servidor que s'havia criat de molt poca edat, lo qual era estat crestià e natural de la ciutat de Famagosta, qui és en Xipre, e fon pres en mar per una fusta de moros, e per la poca edat e discreció que tenia feren-lo tornar moro. Aquest, com fon en perfeta edat, havent natural coneixença ésser millor la llei cristiana que no la secta mafomètica, deliberà de tornar a la bona part; e posà-ho en

execució en aquesta forma. Lo moro se posà molt en orde de belles armes e un ginet molt bo, e féu la vida del pont de pedra on estava lo senyor de Malveí. Com fon prop del pont, quasi a un tir de ballesta, posà la toca que portava al cap la llança e féu senyal de segur, e los del castell veren que no venia sinó u tot sol. Respongueren al senyal assegurant-lo. Com lo moro fon prop, un ballester, qui no havia res vist del segur que el senyor de Malveí havia fet, tirà-li un passador e nafrà-li lo ginet.

—Oh, senyors! —dix lo moro—. ¿Tan poca fe haurà en vosaltres que sobre segur mateu a mi e a mon cavall?

Desplagué-li molt al senyor de Malveí, e féu-lo descavalcar e curaren-li lo rossí, e promès-li que si moria que li'n diria un altre millor. Lo moro dix com venia allí per fer-se crestià, e que volria parlar molt ab lo gran Capità; e volia, si a ell era plasent, volgués ésser son padrí; e que si parlava ab ell, l'avaria de moltes coses qui serien en gran honor sua e útil de la sua persona. Restaren d'acord que l'endemà tornàs allí e que lo senyor de Malveí trametria a pregar a Tirant vengués allí. E lo moro molt content tornà-se'n al camp; e mostrà lo seu cavall al Soldà e als menescals perquè el guarissen. E lo Soldà demanà-li d'on venia e com era estat nafrat lo seu rossí. Lo moro responent dix:

—Senyor, jo aní devers lo pont per ço com m'enutjava ací. E d'un gran tros lluny, jo viu un crestià a cavall, e fiu la sua via, e ell m'esperà. Com fui prop d'ell, tirà'm aquest passador, e jo fermí fort dels esperons al ginet e aconseguí'l, e d'encontre l'enderroquí a terra del cavall, e prestament fui descavalcat per tolre-li la vida; e ell agenollat demanà'm perdó. La mia pròpia natura és inclinada més a perdonar que altra cosa, e som restats en molt gran amistat; ha'm promès, sobre sa fe, d'avivar-me tot quant en lo camp dels crestians se farà.

—¡Oh que bona nova és estada per a mi —dix lo Soldà—, que jo puga saber què s'hi fa en lo camp dels crestians! Prec-te, en tot cas del món, tu hi vulles tornar demà, e sentiràs què volran

fer: si esperaran batalla o si se n'iran dins la ciutat de Constantinoble.

E ell atorgà tot quant li deix. L'endemà ell lo sollicità que tornàs al castell per parlar ab son amic. Com al moro li paregué hora de partir, ell pres un ginet dels millors que el Soldà tenia, e féu la via del pont; e fet son senyal, ell entrà dins lo castell, e per tots fon rebut ab molta honor. E no passà molt espai que fon aquí Tirant, e féu molta honor al senyor de Malveí e a son fill. Aprés entraren dins una cambra on era la senyora de Malveí, qui estava a raons ab lo moro. Com Tirant hagué abraçada la senyora, féu honor al moro. E lo moro li dix com venia per fer-se crestià cognoixent ab natural raó la veritat de la fe; e suplicava'l que fos de sa mercè que el volgués acceptar per servidor.

—E signific a la senyoria vostra com per lo consell han determinat que demà o l'altre vos serà tramesa una lletra de batalla. Emperò guardau, senyor, que en negun cas del món no accepteu la batalla perquè no us porà ésser profitosa, sinó en gran dan de la vostra persona e de tots quants ab vós iran.

Tirant li regracià molt lo bon avís; e que era molt content d'acceptar-lo per servidor afectat. Anaren a l'església; e allí rebé lo sant baptisme ab molta devoció. E volgué Tirant e lo fill del senyor de Malveí fossen padrins; e la senyora fon padrina. E posaren-li nom Ciprè de Paternò. Com l'hagueren batejat, dix:

—Senyor, jo he rebut per gràcia de Nostre Senyor lo sant baptisme, e em tinc per verdader crestià. E en aquesta santa fe vull viure e morir. Si la senyoria vostra vol que jo ature per servir-vos, ho faré de molt bona voluntat; si volreu que torne al camp, e cascun dia vos avise de tot lo que s'hi farà, no ha negú en tot lo nostre camp qui més hi sàpia que jo per ço com tots los consells se tenen en la tenda del Soldà e tot ho puc bé saber com jo sia u dels del consell.

Llavors Tirant li donà, d'estrenes, una cadena d'or que portava; e lo fill del senyor de Malveí li donà quaranta ducats;

e la senyora li donà un diamà de vàlua de vint-e-cinc ducats. E com ell ho tingué en son poder, acomanà-ho tot a la senyora de Malveí que lo hi guardàs.

E Tirant lo pregà molt que se'n tornàs al camp, e que avisàs tan sovint com pogués al senyor de Malveí de tot lo que els turcs tenien al cor de fer; que aquell l'avisiaria al seu camp. Ciprè de Paternò respòs:

—Egregi capità e senyor meu, no pense la mercè vostra ne dubte de mi negun mal, car per la fe que só crestià, jo us seré així lleal com si tota ma vida m'haguésseu criat. Emperò bé coneç que no teniu raó de molt fier de mi per jo ésser estat moro; mas en l'esdevenir coneixereu en mi quanta serà la fermetat ne l'amor que us porte. Encara, senyor Capità, suplic a la senyoria vostra me façau gràcia si teniu neguna manera de confits me'n vullau donar per ço que en faça present al Soldà, lo qual és molt gran menjador d'aquestes coses e semblants, e ab aquesta excusa poré anar e venir, que no pensaran negun mal de mi.

Dix lo senyor de Malveí:

—Jo us ne poré dar.

Féu portar allí dàtils e confits e féu fer col·lació a tots. E donà a Ciprè de Paternò una capsa de confits, e dels dàtils. E aquell se partí molt content d'ells.

Com fon davant lo Soldà, demanà-li de noves dels crestians. Aquell respòs que lo seu amic li havia dit que no havien en voluntat de partir d'allí:

—Fins a tant que la senyoria vostra mude lo camp d'ací. E ha'm dat, senyor, aquests dàtils e confits.

E lo Soldà pres molt gran plaer en lo que havia portat, e molt sovint lo hi feia anar. E aquell avisava de tot lo que sabia al senyor de Malveí; e aquell anava a Tirant o lo hi trametia a dir; e al Capità li eren molt plasents semblants avisos.

Aquest Ciprè de Paternò féu conjuració de rebel·lió contra lo Soldà.

Lo rei d'Egipte, com hagué ordenada la lletra de batalla, pres un trompeta e donà-la-hi; e manà-li que la portàs a Tirant, capità dels grecs. La qual era del tenor següent.

CL. Lletra de batalla tramesa per lo rei d'Egipte a Tirant lo Blanc.

Abenamar, per la permissió e voluntat de Déu rei d'Egipte, e vencedor de tres reis en batalla campal, e cascú per si, ço és a saber: lo poderós rei de Fes, lo virtuós rei de Botgia e lo pròsper rei de Tremicè; a tu, Tirant lo Blanc, Capità dels grecs.

Deixant tota llonguea de paraules perquè pus clara experiència sia ver testimoni entre tu e mi, a la qual la fortuna serà favorable, puixa haver manera de gloriejar-se en lo dan o deshonor de l'altre. Sobre les tues armes he vist portar hàbit de donzella; mostres, segons lo senyal, ésser enamorat d'ella. E perquè jo puga complir un vot que fiu davant ma senyora, remet lo dir vot a la casa de nostre sant Profeta Mafoma, lla on lo seu gloriós cos jau, ço és en Meca, de requerir de batalla a tota ultrança rei o fill d'aquell o lo major capità dels crestians: e per ço requir a tu, per fer servei a la donzella de qui só, e sia quiti de mon vot, si hi gosaràs venir, de matar-te o de lleixar-te dins la lliça vençut o fementit, e provaré ma veritat públicament ab les mies mans, e tu virtuosament vulles defendre ta honor, com la donzella de qui só sia en major grau de bellea e de virtuts de llinatge accompanyada, que la tua. E lo teu cap com a vençut trametré en present a la sua senyoria e si lo teu ànimo porà comportar beure aquest càlzer de la batalla, seré molt content de la tua persona a la mia s'haja purgar. Emperò, atorgant tu bona fe per aquest cas, no tenint ànimo de gosar-te combatre ab mi, hauré a venir en altre cap, e no gos dir aquell espantable mot tan vergonyós per aquells qui amen sa honor. E tot cavaller se'n deu defendre e no restar en openió de gents, de senyores e donzelles menyscabat de ta honor e fama, forçat és que ho diga, ço és a saber: ab gran maldat e, pus propi parlar,

tració, has esvaït dos vegades lo nostre camp ab tanta infàmia en ta honor casi irreparable. E per ço del meu bon dret surt una bona esperança obtesa e desitjada, e açò dic a fi que acte criminal ne surta si veure'l gosareu, car Déu omnipotent no permetrà que tan lleig crim com és aquest reste en lo món impunit, jo a ma requesta, sostenint la veritat te combatré, lo meu cos contra lo teu, a peu o a cavall segons per ton avantatge ho volràs divisar, davant jutge competent, combatent-nos per tantes jornades fins l'u de tu o de mi reste mort, per ço que lo teu cap puga fer present d'ell a la senyora de qui só. E si a la present me volràs respondre donant o fent donar ta resposta a Egipte, trompeta meu, jo l'hauré per rebuda, lo qual basta per a concordar-nos e portar nostra batalla a la fi que jo desitge.

Dada en lo nostre camp de la platja oriental lo primer de la lluna, e pos ací mon signe.

Rei d'Egipte

CLI. Com Tirant demanà de consell als grans senyors del seu camp.

Com Tirant hagué vista la lletra e lo contingut en aquella, ajustà tots los cavallers del camp e pregàls que el consellassen què faria ne si faria resposta a la lletra; e si feia resposta, quina tema pendria, e si acceptaria la batalla o no. Parlà primer lo duc de Macedònia e dix:

—A mi par que li deveu respondre per lo rim mateix, car segons canta lo capellà li respon l'escolà. Aquesta lletra, com té dos caps, lo primer és de la donzella, lo segon és del cas de tració. Venint al primer aquest és enamorat de la filla del Gran Turc e diu-se que és bella donzella, e lo pare la hi ha promesa dar per muller com la guerra serà finida. Vejau vos en vostra terra si amau donzella de gran estat per ço com en sa lletra diu donzella de gran llinatge. No entràsseu en batalla si no tenieu

tota la justícia de vostra part, com Nostre Senyor mostra grans miracles en les batalles.

—Senyor —dix Tirant—, en nostra terra jo amava una viuda, però volia dir ésser donzella, e jo amava-la per matrimoni, i pens ella a mi; e donà'm aquesta camisa. E des que de sa senyoria partí, en quants fets d'armes me só trobat, tostems l'he portada.

Respòs lo duc de Pera:

—Al parer meu no hi basta tot lo que haveu dit. Aquesta és filla del Gran Ca, e té sis reis sots si; ell és més que rei e no és tan gran com lo Soldà, mas és senyor de moltes terres e regnes, e lo Gran Caramany és son vassall. ¿E sabeu aquest Caramany quanta terra senyoreja? Més que no és tota la França e tota la Hispània alta i baixa; e per ço ho dic, perquè só estat en la sua terra anant en Jerusalem; après fui mogut de devoció, aní a Sant Jaume de Galícia e passí per tota la Hispània. Per què só de parer que, perquè vostra querella fos més justa en vostre enteniment, fantasia feu d'ésser enamorat de la Princesa, nostra senyora. Llavors vostra querella seria justa e bona; en aquesta part l'avançaríeu en dignitat i en totes coses. E açò vos done jo de consell, car jo crec que aquesta senyora no ha par en lo món.

—No volria —dix Tirant— lo senyor Emperador qualche sospita carregosa pensàs de mi.

Dix lo duc de Sinòpoli:

—¿Quin greuge porà pendre l'Emperador de ço que es fa justament e sens engan ne difamació? Jo sé bé que ell ho pendrà en plaer.

Posat cas que la majestat sua hi prengués plaer —dix Tirant—, ¿com ho farem de la senyora Princesa, si hi trobarà enuig per jo ésser estranger, de poca condició, sens títol negú?

Respòs lo duc de Casàndria:

—No és dona ni donzella no s'ho tinga a gran glòria que sia amada de grans e de pocs. Aquesta senyora és de tan gran

sentiment que coneixeria lo bon zel per què es fa en si e se'n gloriejarà.

—¿Qui porà mudar aquell orde que Déu ha mès en les coses? —dix lo duc de Montsant—. No és cosa nova un rei ésser enamorat d'una sotil donzella; per contrari, una gran reina, d'un pobre gentilhom e desconèixer-ne pare e mare e los més de sa natura. Aquesta té gràcia ab honestat complida e no s'enutjarà de res que façau ne digau.

Dix lo marquès de Sant Jordi:

—Capità, vós mostrau que ignorància és vostra guia. E sabut és entre los tals cavallers per amor han fet molts fets d'armes per amor de donzelles qui resplandeixen en lo món de gloriosa fama. En aquesta habita dignitat e senyoria. Qui oblida lo passat, oblida a si mateix.

—Dix lo marquès de Ferrara:

—No ha res en lo món que sia més plasent a la dona que és l'amor de l'home. E per ço no li trauríeu lo peu del tapí que li poguésseu fer mal. E per ço porta ella en si excel·lència e virtut, e pendrà plaer que ho façau.

—Tots som fills d'Adam e d'Eva —dix lo marquès de Peixcara—. És ver que fills són estats d'aquells qui són venguts a damnació, altres a salvació, però de ma creença dic: Si lo nostre Capità és vencedor ab lo nom de la Princesa serà dels salvats, e posat cas li posàs les mans davall les faldes no en trauria sinó honor e amor d'açò que va vestida.

Tirant féu pendre tots aquests vots e posar per escrit al secretari perquè fossen tramesos ab la lletra ensems a l'Emperador, per ço que si res de mal deia fos dada la culpa als altres e no a ell.

Hagut son consell, se n'anà a la sua tenda e féu resposta a la lletra del rei d'Egipte, la qual era del tenor següent.

CLII. Resposta a la lletra de batalla del rei d'Egipte per lo capità Tirant.

No lleva en res la propietat de verdader, si atènyer poreu bona coneixença; ab tals paraules pensa portar enganosa creença se'n mostre lo ver. Per tal jo, Tirant lo Blanc, vencedor e destruïdor de la gent pagana d'aquell famós e gran soldà de Babilònia, hoc encara del senyor de la Turquia, a tu, rei d'Egipte, signific:

Com per la tua trompeta he rebuda una lletra tua en què dius haver-me vist portar sobre les armes hàbit de donzella, e perquè poguesses complir un vot que tens fet, requís a mi de batalla a tota ultrança, com de la donzella de qui est enamorat sia més virtuosa e més bella que la que jo ame.

Dic primerament: del vot que has fet, has encativada ta honor e fama. E més propi fóra que hagueses votat d'estar deu anys en la casa de Meca, fent esmena de tots pecats, los quals són abominables a Déu e al món. A tot lo món és cert e manifest que la donzella de què jo em nomene servidor, en lo món no ha par, així en bellea, en dignitat e excel·lència virtuosa, més que tota altra; de llinatge, gràcia e saber excel·leix a totes quantes n'ha en lo món. Sabut és com tu ames la filla del Gran Turc e jo la de l'Emperador. La tua, mora; la mia, crestiana; la tua té cisma, e la mia, crisma. Pertot seria aquesta jutjada per millor e de major dignitat: que la tua no seria digna de descalçar-li la sabata del seu peu a la sua gran excel·lència. E dius que lo meu cap com a vençut trametràs en present a la donzella de qui est. Responce-te que a present no hi consent, car fretura em faria per a vençre a tu e als teus. Posat cas fos així com dius, tal present no deu haver lloc ni deu ésser do de gran preu, per ço com seria d'home vençut. Però jo prometí a la majestat de la senyora Princesa, jo venint en vista de vosaltres, vençre quatre batalles e la cinquena apresonar un rei, e portar-lo davant sa majestat, e ab lo braç armat li faré present de la mia espasa, per ço com serà d'home vencedor. E no és dona ni donzella

que sia de valor te dega tenir en estima de res, per ço que fas present de cosa morta e de vençut, e jo no la faç sinò de vencedor. Venint a l'efecte del que vull dir, dius jo haver desconfit dues voltes lo vostre camp ab maldat e tració; dic l'emperador romà féu una llei dient, qualsevulla qui nomenàs a l'altre traïdor, respongués que mentia, e açò et do per resposta. Però la tua boca bandejada és de veritat, e perquè sia vista en tot la culpa del teu mal parlar, en ço que jo he fet és estat fet justament e bona: coneugut per cavallers entesos, aquells qui d'armes saben; hoc encara les dones d'honor ho diran, si en seran demanades, que jo no he feta tració neguna, ans he seguit aquell gentil estil e costum que orde de cavalleria demana en semblats fets de guerra. E si jo per aptea e per ésser més destre que vosaltres, èquina infàmia me pot ésser aplicada en ma honor i fama? Si jo hagués feta alguna obligació de paraula o per escrit, en tal cas hauria lloc la tua demanda.

Per què jo, Tirant lo Blanc, en nom de Nostre Senyor e de la sua sacratíssima Mare, e de ma dama Carmesina, defenenç mon dret, ma honor e fama, accepte vostra requesta a tota ultrança. Per la facultat que per dret d'armes a mi com a request és dada, encara per tu a mi atorgada, divís fer la batalla a cavall, ab armes defensives cascú a sa voluntat, tals com són acostumades de portar en guerra, sens falsa maestria. Les armes ofensives, una llança de llargària de catorze palms, la gruixa cascú a sa voluntat, lo ferro de llargària de quatre dits perquè no es puga rompre, e espasa de cinc palms del pom fins a la punta, atxa d'una mà, daga de tres palms e mig; los cavalls encobertats de ço que cascú mills li parrà, de cobertes de cuiro o de lloria, testera d'acer sens espasa ne altra maestria, sella de guerra ab estreps deslligats. Concordes de nostra batalla, venint al jutge dieu competent, èqui serà dit jutge competent? Ton rei a qui est tengut de feeltat? E si em seria jo al meu, e tu moro e jo crestià, èqui serà aquest jutge competent? Si vols dir: Anem per lo món a cercar jutge; açò poràs tu bé fer, car jo no ho

poria fer que hagués a lleixar lo govern de tants ducs, comtes e marquesos, los quals són sots la mia capitania, e jo só cavaller que no em contente d'armes on és doubtosa l'execució. Si vols dir lo Soldà la ens assegurarà, dic-te que, qui no ha fe, no pot donar fe. ¿Qui segura a mi si jo venç tu dins en la lliça, e de la tua persona jo fes a mes voluntats, que jo pogués tornar dins les mies tendes? Si dius vendràs ací dins lo nostre camp, no ho faces, ço que jo no volria per a mi no ho vull per a tu. Havent tu de mi lo que desitges, ¿qui et pot assegurar de mos parents e amics tu tornasses dins lo teu camp? Però jo et daré remei e avis en què poràs complir ton desig. A tots és notori, estant vosaltres ab tot lo vostre poder tenint assetjat l'il·lustre duc de Macedònia, jo aní a cercar a vosaltres e us desconfí, e obtenguí la glòria e honor de tants reis coronats. Aprés vosaltres vengués a cercar a mi e vencí-us; fiu fugir a tots aquells que ab supèrbia e vanaglòria se nomenen vencedors de tres reis en batalla campal e cascú per si. Doncs raó vol e demana, jo torne a cercar a vosaltres, puix a mi toca la tanda. Promet a Déu e a la senyora de què só e a l'honor de cavalleria, que a vint dies d'agost, quatre dies ans o quatre dies aprés, seré en la platja oriental, davant lo vostre camp ab tot lo major poder que poré per dar batalla, si la volreu. E llavors poràs complir ton desig e no poràs dir que ab tració e maldat ho haja fet. Com lo teu cartell sia tacat de vils paraules, no cur respondre perquè de viltat ab tu no vull contendre; te lleixe en la tua glòria e perquè sia vist d'ara avant de dones e de donzelles e per los cavallers d'honor mon descàrrec, te tramet la present per Egipte, trompeta teu, partida per A. B. C., escrita de la mia mà e segellada ab segell de mes armes en lo camp nomenat Transimeno a cinc d'agost.

Tirant lo Blanc

CLIII. Com lo duc Macedònia injurià molt de paraula al capità Tirant.

Com Tirant hagué feta la lletra, mostrà-la a tots los senyors, e aquells concordes digueren que bé anava. Tirant féu venir lo trompeta e donà-li la lletra e una journa tota d'argenteria e dos-cents ducats, e dix-li:

—Jo et prec de paraula vulles dir al senyor e gran Soldà ab aquest rei d'armes qui ab tu irà, li done llicència de parlar davant ell.

Aquell acceptà, e gujà aquest en nom de son senyor.

Com foren dins lo camp, per tots li fon feta gran festa, e lo rei d'armes dix al Soldà que volia parlar ab sa senyoria en presència de tots los reis e altres senyors que en lo seu camp eren. Lo Soldà prestament manà sonar la sua trompeta e tots los senyors s'ajustaren lla on ell era. Com tots foren ajustats, lo Soldà dix al rei d'armes:

—Ara pots dir liberalment tot lo que ton senyor t'ha manat que digues.

Lo rei d'armes se pres a dir:

—Lo Capità de l'Imperi grec, representant la glòria de la majestat del senyor Emperador, per mi vos notifica e intima, per ço com no ignorau la pràctica e costum d'armes la qual és dada a reis e emperadors e a semblants de vós, com lo gentil estil d'armes requir per los drets, que com vós hajau perdudes dos batalles ab los reis que ací són presents, e perdudes les banderes, no podeu portar bandera neguna, vós ni negú dels vostres (estandard podeu portar mas no bandera). E açò vos requir per art de cavalleria e per estil e dret d'armes. E si lo contrari feu, usarà de tots los remeis, a ell com a vencedor e a vós com a vençut: ço és a saber, fer-vos ha pintar en un pavès ab tota la senyoria que teniu, e a la coa d'un cavall vos farà rossegar per tot lo seu camp: après per totes les ciutats que ell porà. E per ço que tal blasme ne infàmia per vós ni per los vostres no córrega, vos requir davant mi ho degau fer.

—Maleït sia qui tal cosa trobà! —dix lo Soldà—. Puix estil d'armes ho requir, só content.

E prestament féu plegar les banderes d'ell e de tots sos súbdits, e restaren ab los estendards. Aprés se girà envers lo rei d'Egipte e dix-li:

—Senyor, lo nostre Capità ha fet resposta a ta lletra, e diu que et prega li vulles trametre a dir lo dia de la batalla quina sobrevesta portaràs, per ço que en la pressa de la gent se puga conèixer e puga venir combatre's ab tu.

—Amic —dix lo Rei—, dir-li has de part mia que jo haguera pres gran plaer ell e jo espasa per espasa nos fòsssem combatuts, però puix a ell no li plau excusar-se dels lleigs casos per ell fets e per mi posats, encara per suplir a la sua demanda, si bé aquesta batalla per a ell e a mi serà civil, car jo volguera fos criminal per ço que jo ixqués ab ma veritat, diràs-li jo portaré una aljuba de carmesí, la qual és estada de la virtuosíssima senyora de qui jo só servidor; e al cap portaré una àguila tota d'or, e sobre l'àguila portaré un penó petit on serà pintada aquella excel·lent senyora ja dessús nomenada. E si porà haver part de mi o jo el puga veure, jo li faré atorgar tot lo que en la mia lletra conté o el mataré ab les mies mans.

Lo rei d'armes se'n tornà a son capità, Tirant, e féu sa relació diligentment de tot lo que li havien dit.

Llavors los turcs ordenaren molt bé lo camp esperant la batalla.

Lo dia següent, havent enveja lo duc de Macedònia de la glòria de Tirant, proposà davant tots de dir-li semblants paraules:

—Puix no viviu en llei de cavaller, Tirant, e no servau llealtat alguna, deuríeu pendre la cisma que és manada als moros, los quals, quan los fall la raó per a provar lo seu mal, ab gran error defenen aquella ab l'espasa en la mà. E vós voleu dar batalla a tan gran nombre de cavallers turcs com en la platja oriental estan, los quals bastarien a defendre's de tot lo món justat, e vós voleu fengir de capità virtuós. ¿E com feu vostre poder

d'ésser tengut en aquella possessió, en fama i en compte d'home valent, car falses e colorades pràtiques no hi basten? Emperò enterrogau la vostra consciència, qui sap bé la veritat, car per ella poreu ésser certificat del vostre estat miserable en què sou posat. Doncs, ¿què amor de vida e temor de mort vos encega tant la raó i lo sentiment, que us tol de tot en tot la coneixença del gran defalt que feu en voler donar batalla als turcs així com diu que voleu fer, la qual per res no us serà consentida, e voleu posar nostres vides a joc d'una tria l'as? Bé mostraue que us costen poc de criar. ¿E vós voleu dar batalla voluntària, la qual a present no és de necessitat, e si la perdem tots som morts e destruïts, e a vós no costarà res lo dan de tots nosaltres? Per a vós lo món és gran, e no us fallirà on pugau viure: poreu regir una esquadra de sacomanos. ¡Trists de nosaltres qui som naturals de la terra, e aquells qui tenen mullers e fills! ¿E tot nostre fet hajam a posar en mans d'un estranger de solar no coneget? Digau-me què haveu tractat ab lo Soldà i ab los altres, mostrant desitjos d'ultrança ab lo rei d'Egipte, e tot quant haveu fet no és sinó per enganar-nos e vendre'ns als turcs. Digau, quin preu haveu hagut? ¿Sereu vós lo segon Judes, qui vené a Jesucrist per preu de trenta diners? Així ens veneu vós a nosaltres. Digau, ¿sou vós aquell famós home de Caïm, qui matà a son germà Abel? ¿Seríeu vós aquell virtuós cavaller, fill del rei Ciperi, que es jagué ab sa mare e del castell avall llançà a son pare? ¿Seríeu vós, per ventura, Canatre, que pres sa germana Marcareu, e forcívolment la violà e passà-se'n a la host dels romans e traí per diners a son senyor natural e tot lo seu camp? Oh, Tirant! Obriu los ulls, que tots estam esvetlats e coneixerem molt bé qui sou, hoc encara coneixerem molt bé les vostres singulars canòniques: com partís de la vostra pròpia pàtria, per quins actes tan deshonests, e no gosau tornar en aquella perquè haveu hagut glòria de lligar-vos ab nostres capitals enemies, los quals per natura e segons llei cristiana los deveu llunyar de nosaltres, e vós haveu feta lliga e concòrdia ab ells. ¿E no sabeu vós, segons haveu dit en la lletra que trametés al rei d'Egipte, qui no ha fe

no pot donar fe? ¿Com la porem dar de vós que semblant malvestat haveu comesa de fer vers nosaltres, los quals tots vos teníem com si ens fósseu germà, e tots estaven a ordinació vostra? Però sabuda la gran maldat per vós comesa, tractada e ginyada ab gran infidelitat contra les nostres persones e de tot l'Imperi grec, codigna cosa seria fósseu posat en oli bullent, que tal premi mereix la vostra reprovada persona; car no sé al món crestià, qualsevol que sia, fes semblant maldat de la que vós haveu temptada. Les pedres se deurien llevar contra vós, quant més los hòmens qui sentiment tenen, com tots cregam e sens subtilitat en la llei cristiana s'aconsegueix paradís e glòria, e los investigats ab subtil enginy caen en dubte e posseeixen los inferns així com vós fareu. En opinió de les gents no vull reste açò per dir, com tal regiment de capitania per dret ne per raó vós no el devíeu haver sens consentiment meu e de tots los altres qui en mon servei eren, e per ço no vull que d'ací avant tal regiment vós tingau.

Per les paraules que el Duc dix, se cuidà seguir un gran escàndel, car tota la gent s'armà, e estaven ab les armes en les mans, e molts qui pujaren a cavall com si haguessen entrar en batalla, per ço com a moltes gents era plasent, perquè és vici natural dels hòmens s'alegren de novella senyoria.

Tirant, molt agreujat del foll parlar del Duc, féu principi a un tal parlar.

CLIV. La resposta que Tirant féu al duc de Macedònia.

—Si creeu que per ésser antics vostres mals actes, sien fora de la memòria de les gents, e que sens fer esmena de vostre mal viure que siau habilitat, mal creeu, e ja per tolre-us d'haver oir alguna part de vostres gloriosos actes, e de representar a mi la lletgea d'aquells, prou clarament se mostra jo haver-vos comportat les coses que cascun jorn vós deixau dir de mi. No ab plaer meu diré lo menys que poré, tant per no solar-me la boca, quant per alguns esguards coneixereu vós haver la

llengua llaugera. En lo que a mi serà, reduint algunes coses a memòria, jo no seria estat aquell qui tallí les corretges del bacinet d'aquell gloriós príncep fill de l'Emperador, ni li doní lo primer colp al cap de què li fong forçat passar d'aquesta present vida en l'altra. No só jo estat aquell qui sots la mia bandera sien morts tants ducs, comtes e marquesos, e barons, e infinits altres cavallers e gent de peu, més que no en són restats en tot l'Imperi; e per ço nomenen a vós perdedor de batalles, com no sia estada sol una batalla vós haver vençuda, e tot per culpa vostra, ne haveu gens estimada vostra honor, com sia la més cara cosa que los cavallers tinguen. No só jo aquell qui he perdut lo comtat d'Albí, ni lo ducat de Macedònia, que no és vostre. Haveu percut la ciutat de Capadòcia ab tota la província, qui és major que tot l'Imperi grec; e si seny haguésseu no deurié viure en hàbit de cavaller ni entre gents qui us coneguessesen. E pensau que els grecs vos tinguen per fel a la pàtria? Mal feu d'haver tal pensament si sabieu en quina possessió vos tenen, si bé no us ho gosen dir. Tirada la temor que tenir solíeu, s'és girat lo vostre coratge en fer tracions domèstiques. Llei és per los nostres passats: qui mal vol oir, primer l'ha de dir. E si lo pecat fos mercè, e no fes desservir al senyor Emperador e a la senyora Emperadriu, e a la virtuosa Princesa, altrament jo banyara les mies mans en la més pura sang que en lo vostre cos és; mas jo tinc confiança en Déu, que les dones que per causa vostra són fetes males, e los hòmens morts, qui davant Déu criden justícia, me'n venjaran de vós dient que jo volia vendre la nostra host per preu de moneda. Açò és una gran maldat que haveu forjada segons vós farieu. E no us vull més dir sinó deixar-vos en vostra falsa openió. Aconhort-me d'una cosa, ço és, jo parle ab veritat e seré cregut, e vós entrau ab la falsia e maldat que de si és obecida.

Lo secretari, oint totes aquestes raons, les més per escrit, per a l'endemà que volia partir; però essent dins la tenda on deien la missa, lo Capità dix a tots en general:

—Senyors molt il·lustres, egregis e magnífics, ja per açò no restarà la promesa per mi feta no vinga en sa valor. Prec a tots

per lo poder a mi donat per la majestat del senyor Emperador, tots a la jornada siau prests per donar la batalla.

Respòs lo duc de Macedònia:

—Tirant, pus segur vos seria vos posàsseu a dormir, que no pensar en les follies que feu, car de tot cert jo no hi iré ni negú dels meus, e pens que tots los altres faran així com jo faré; e no serà negú vos obeeixca en res, car lo vostre regiment no fa per a nosaltres. Car no és d'admirar que no us vullen obeir per lo vostre gust que ab si amargor porta, e per tolre-us tota error, tan embolicat vos hi veig. Diré altra vegada: si haguésseu especificat com lo regiment vos fon donat, fossen estats demanats jo ab los altres, vostra demanda haguera lloc per lo present ab tota egualtat. No us sou volgut contentar d'açò en gran càrrec e culpa vostra. Però lo procés fet entre vós e mi és mitjà que descobre en tot la culpa vostra; mas en aquell, com a ignorant que com havent aconsellat per vós, remetau la mostra de nostra diferència als entesos cavallers de tal mester; e si no ho feu, iab quanta vergonya vostra haveu verificat les mies profertes, e les profecies que d'ací sortiran! Per què vergonya o ira és e serà prou venja e contentació del meu esperit.

Respòs Tirant:

—No és dat a mi lo pledejar en temps de batalles, e les mies mans són treballades en altres coses de més necessitat a l'honor que no és escriure per a pledejar. A mi estaria mal que, havent bé aconsellat a altri, no consellàs bé a mi mateix. E no és jamés vist home de nostra casa haja donat lloc de posar sa honor en disputa; e jo ab l'ajuda de Déu ho vull conservar tant com en mi sia. Del meu regiment fins ara a mi atorgat, no penseu gran alegria haja jo haguda, car al començament no ho cerquí ni ho procurí fos donat a mi; e si hi só estat posat en alguns guanys, no n'he demanats, mas al meu esperit lleal contíunes ànsies e treballs, e perquè los ducs e prínceps sien estats sots la mia governació sans e segurs, e pens en lo meu regiment no he fallit en alguna cosa per engan o negligència de què puga haver reprensió. Emperò en l'elecció per la majestat

del senyor Emperador a mi feta, lo vostre consentiment no fon demanat, no us ne deveu admirar, com llavors no fósseu ab sa alta majestat. Per tal que negú no pens que de tal regiment jo sia molt cobejós, plau-me altre sia elet en l'elecció del qual tostems seré aparellat. ¿E dieu que la nostra host sens vostre consell no pot donar batalla? Forçat és. Lo dia per mi assignat seré en vista dels enemics, e si negú de son grat seguir no em volrà, jo ab los meus, que fallir no em poran, e aquells que per mi són venguts del Gran Mestre de Rodes, jo iré així com profert he, e ab l'ajuda de Déu d'ells seré vencedor. Oh, Duc! Si temor haureu de veure semblant batalla, la qual als odiosos serà gran espant e major terror, restau dins lo camp ab los petits patges, e ab tots aquells qui són fets inútils e follats de ses personnes.

Així es partiren aquell dia.

L'endemà lo Capità féu sonar les trompetes, eixint de la missa, e tots los grans senyors eren allí; e lo Capità dix:

—Molt il-lustres, egregis e magnífics senyors, les senyories vostres qui ab mi lo càrrec ensems d'aquesta guerra portam. Com per manament de la majestat del senyor Emperador he tengut aquest regiment, lo qual ab molt gran treball molts dies he suat cercant bones vies ab tota ma pensa e esforç, sots la mia governació o capitania, ab salut de tots fósseu regits; e ara, puix al duc de Macedònia plau, jo deixe la capitania, e per consolació mia, puix som en aquesta part segurs de nostres enemics, igual cosa és: los fets de molts no deu hom lleixar tot en u, ans cascú deu pendre part del càrrec del regiment del qual tant de temps l'he comportat ab molts treballs e contínues ànsies, sens que negun profit no atribuïa a mi, mas feia-ho tot per servir a la majestat del senyor Emperador. Façam elecció d'algun altre que sia més dispost de mi. E no pense la senyoria de vosaltres jo faça d'açò mudament negú ni em tinga per agreujat, ans vull viure e morir en companyia vostra per servir la majestat del senyor Emperador. Qualsevulla de vosaltres me porà haver com a germà, e si menys volreu, seré prest obeir-

vos, e no lleixaré lo servei del dit senyor tant com la conquesta dure.

No el deixà més parlar lo marquès de Sant Jordi, no podent comportar oir tals paraules, sinó que sens convidar-se ab los altres, que féu principi d'un tal parlar:

—Per mon Déu, Capità, jo no us falliré en res que d'honor sia. Atenyeu la promesa la qual haveu feta al rei d'Egipte, car jo iré ab vós, e si no puc armat sinó en camisa, e així entraré en la batalla, si altrament anar no podia. E faç vot solemne al senyor Sant Jordi que si negú accepta la capitania sens exprés manament de la majestat del senyor Emperador, de jo ab les mies pròpies mans lo faré morir. Tirant és nostre Capità, per lo senyor Emperador a nosaltres dat que degam obeir-lo així com la sua pròpia persona.

Dix lo duc de Pera:

—Senyor Capità, manau a nosaltres què voleu que façam. Si dieu que matem al duc de Macedònia, donau lo càrrec a mi, e vereu en quant serà fet.

—¿Qui serà aquell qui tal capitania dega acceptar —dix lo duc de Sinòlopi—, jo ab la mia espasa, la qual jamés perdona com la tinc nua en la mà, jo no el partesca del cap fins a la cinta?

Respòs lo duc de Casàndria:

—Jo us faç certs a tots en general e a cascú per si, que si diferències negunes moveu ni altres coses feu sinó del que som obligats per manament de l'Emperador, qualsevulla duc, comte o marquès jo oiré qui dirà que Tirant deixe la capitania e l'acceptarà, jo de les mies mans li tolré la vida.

—Jo no he parlat —dix lo duc de Montsant—, però per lo juí de mal parlar del duc de Macedònia, prou clarament se mostra ell ésser confés e fementit dels lleigs casos per ell posats en l'honor e fama del nostre capità Tirant.

Llevà's en alt lo marquès de Sant Marco, e pujà sobre un banc, tirà l'espasa e dix:

—Qui mourà altres partits ixca avant, que jo el combatré en presència de tots a bella ultrança, que Tirant no sia nostre Capità just, bo e verdader, e no ha fet res de tot lo que lo duc de Macedònia li ha posat, ans és una gran maldat la qual injustament li és estada imposada; e si ara no se'n va lo ver juí, mostraran que l'altre món se determene aquest fet.

Lo marquès de Ferrara en alt cridant, dix:

—Jo vull que tothom oja e sàpia que com lo duc de Macedònia perdé la darrera batalla, que les dones e donzelles en la gran plaça del mercat de la ciutat de Constantinoble, cridaven a grans crits: "¿On és aquell temerós duc de Macedònia, perdedor de batalles e escampador de la sang grega de cavallers e de gentilshòmens? ¿On és aquell confús e abatut cavaller? Tolgam-li la vida, puix ell nos ha tolt la llum del nostres ulls e les coses que nosaltres més amàvem en aquest món." Deien segons que a l'enemic cascú és esforçat de dir. E planyien com lo vostre cos mort dins un ataüt devia ésser portat en aquell lloc on les dones cridaven; aquesta era la vostra honrada sepultura; en fent-ho així restareu viu e ab honorosa fama, ara vivint sou més que mort; tot açò vos és seguit per la lletgea de vostre mal parlar.

Pres-se a dir lo comte d'Aigües Vives:

—Declarada la causa per aquell qui és nostre natural senyor, ab son sacre consell ha donat a Tirant la capitania e governació de tot l'Imperi, ¿què us mou a vós, duc de Macedònia, pertorbar nostre Capità e posar-nos a tots quants ací som en devís, perseverant en vostra vergonyosa porfídia, la fi de la qual és per vós molt poc temuda? E jo no em puc tant acostar donant-vos de mon ésser, com vós fugiu a la vera execució de la raó volent ço que no us és dat, e us sou escalfat en vostra virtut. E si considereu la fi d'aquella e d'on conequeren lo seu naiximent, si dels cavallers que teniu per consellers vostres no els deu ésser donada fe, per ço com són fets enemics per lo regiment que perdit han, car no és bon testimoni contra lo pare lo capital enemic, puix d'ell has hagut adversari, e no

venir en error de tal Capità com tenim. No et vença la ira, perquè ell darà a tu salva del dret que ha, per bé no hi sia tengut. Aquest excel·leix Hèctor, és conqueridor de la fama, escampador de la sang horrible. Viuen los passats per gloriosa fama, moren los vençuts per treballosa vida. E si algú volrà dir lo contrari, jo el faré ésser confés de la sua gran malea, car Déu no permetrà que en tan lleig crim com lo duc de Macedònia ha llevat al nostre Capità, lo qual és just, bo e verdader, reste en lo món impunit, perquè a vós sia castic e als altres exemple.

Callà e no dix pus.

Respòs lo duc de Macedònia, dreçant les noves al marquès de Sant Jordi:

—Si us erre lo nom ab aquest títol de cavaller, de tot en tot a vostres actes contrari, siau ben cert que per ço no l'ignore aquell qui us és degudament més propi nom; ans si res dic que perjudique en vostra honor, semblants paraules pensen los entesos que açò oiran, no és de mon costum, mas per lo vostre desaforat defalt, tal que sol de parlar, les orelles dels entenents e de dones d'honor se n'ofenen, la qual no consent a malgrat meu que en aquest cas la llengua s'allimite. No trobe raó neguna per on de vós oblidat sia me degués baratar per Tirant paraules ab afeció demostrades, e vós me dieu e mostrau que em teniu tan constret e subjugat que no diré les fíctes e fraudulents maleses vostres. ¿E on són ara les innumerables promeses, jures e sagraments que vós ab falsa dissimulació enganosa haveu raonat? Però no em tinc admiració, puix veig que us és cosa natural que lo fill sia tal com lo pare, per les maleses que haveu fetes a mi; car los vostres mals actes són tan notoris entre cavallers e dones d'honor, en especial en la nostra ciutat de Constantinoble, que, deixades totes altres coses, en los solaços ne fan burla, com se recorden de la malesa que m'haveu feta; e jo mogut de pietat de les congoixes que em donau, lo callar vos seria més profitós.

—Oh ducs, comtes e marquesos! —dix lo comte Plegamans—. Puix lo duc de Macedònia és ja fora de la tenda, oïu-me per

vostra noblesa e no vullau condemnar a negú sens oir-lo; e dau creença a la mia relació, perquè em par que determinau en dar batalla, lo que no deurieu fer; mas voleu ab importunitat mostrar-me animós sobre cosa morta, que desitjós de capitania ab honor al Duc pertany e altri no. E si aquell mal nom tan diforme e abominable, e en especial als cavallers, lo qual vós, Tirant, desitjau oir, jo bonament vos pogués dir, ja fóra fet; emperò no vull ab espècie alguna de supèrbia perdre Déu e la justícia que el duc de Macedònia té, la qual és de sa part. E de tan gran càrrec incomportable seria fora la virtut vostra, deixant-vos la capitania, puix no ignorau tenir molts miradors. Pensau en los fets qui són aquells qui us han acusar o excusar, e la glòria no està en parenceria de paraules, mas en execució de bé a fer.

Puix veren que lo Duc se n'era anat, Tirant no volgué consentir que negú més parlàs ni fessen menció de les raons que havia dites lo Comte, sinó que cascú se'n tornà a son alleujament, deixant lo llibre de recitar d'ells; sinó que es posaren tots en orde per al dia assignat de la batalla.

E torna a recitar de l'Emperador, qui estava ab inestimable desig de saber noves del camp, e veia venir set naus a la vela. Com foren alegades sabé com venien de Sicília e portaven quatre mília hòmens d'armes e molts cavalls, los quals trametia lo rei de Sicília novell. E fon-ne causa lo que ara recitaré.

Lo rei de Sicília, segons ja dessús és estat dit, tenia lo fill major en França, casat ab una filla del rei de França; e per ell ésser molt discret e virtuós, lo sogre no el lleixava partir de la sua cort per la grandíssima amor que li portava. Seguí's que emmalaltí, e d'aquella morí. Com lo rei de Sicília, son pare, sabé la sua mort, ne féu molt gran dol. L'altre fill, que s'era fet frare, no volgué lleixar la religió per ésser rei après la mort del pare.

Lo Rei d'açò pres gran alteració com lo fill no el volia obeir que donà del cap al llit e, tenint-se per mort, ordenà de la sua

ànima e del regne, e en son testament lleixà hereua la filla, muller de Felip.

Com Felip se véu rei, fon en record del bé e honor que Tirant li havia fet; deliberà de passar ab tot lo major poder que pogués en ajuda de Tirant, e la Reina sa muller; e per tots los del regne fon suplicat que no hi anàs aquell any per quant la Reina era prenyada. E ell, veent lo gran contrast que li feien, li fon forçat de restar. E tramès-hi en lloc seu, per capità, lo duc de Messina ab cinc milia hòmens entre de peu e de cavall. E la Reina, per la notícia que havia haguda ab Tirant, tramès-li'n dos milia, e féu-ne capità al senyor de la Pantanalea.

Aplegats que foren en Contestinoble, ixqueren en terra, e lo primer home que trobaren fon lo secretari qui del camp venia e portava lletres del rei d'Egipte e de Tirant, e los consells dels senyors, lo vot de cascú de tots los qui parlat havien en favor de Tirant; de tot havia fet un procés per mostrar a l'Emperador. E ans que aplegassen al palau li dix lo duc de Messina:

—Cavaller, sí Déu vos prest en lo món e us deixe complir lo que vostre cor desitja, digau-me on és aquell famós cavaller, ple de tanta virtut, Tirant lo Blanc, capità del grecs. En qual ciutat és la sua habitació?

—Lo meu senyor —dix lo secretari—, la senyoria vostra trobarà aqueix famós cavaller que demanau en los camps, que no té lloc, vila ne ciutat per habitació. E ara l'he lleixat, que té les sues tendes parades davant los turcs prop lo riu nomenat Transimeno.

—Què s'hi fa en la sua cort? —dix lo senyor de la Pantanalea—. Són hòmens de deport e de plaer?

—Sí, Santa Maria! —dix lo secretari—. Primerament trobareu, a la porta de la sua tenda, clemència que a tots contenta; pujant un escaló coneix quals són bons o mals, e sap de quals deu hom fer bon mercat, e sap jutjar ab seny e discreció. E aquesta és la cosa que més val a tot hom que té capitania real, e sobre tots deuria regnar. E jamés se corromp

per precs, per menaces ni per diners. Encara té altra bondat, que dóna tot quant ha, e ho reparteix tot entre la gent, e no procura per a si res que puga haver. Aquell no és dit liberal que vol molts béns donar, volent guardar que en puixa més haver, e d'aquests se'n troben molts; emperò aquest dic jo liberal qui res no vol guardar, ni vol pensar que de res puga traure lo cabal, e com no té res que donar als requeridors, prestament se despulla tot lo que vist. Com l'amic ha mester res, de sa persona liberalment lo hi dóna, que puga manar e fer d'ella a totes ses voluntats en mal i en bé ho pot ben fer e ordenar, e si d'altra cosa no els pot servir, la voluntat no hi fall. E d'açò que us dic, per tot lo món se'n parla; e si parlau de noblea, d'ardiment e de gentilea, en lo món no té par. Entre nosaltres prou clarament és manifest, e per experiència se mostren les grans victòries que ha hagudes e ha cascun dia contra los turcs. E és molt alegre ab sos amics donant-los delits: ab ministres dansen e ballen entre dones; és molt afable a totes gents e de cor molt fort, que no té temor de res. En les sues tendes, los uns lluiten, los altres salten, e juguen los uns a taules, los altres a escacs; los uns se fan folks, los altres assenats; los uns parlen de guerra, los altres d'amors; los uns sonen llaüt, los altres arpa, una mitja viola, altres flautes e cantar a tres veus per art de música. No és negú qui en plaer puga pensar, que allí no el trobe ab lo nostre Capità. Aquest honra millor a Déu que home que jo haja vist de qualsevulla nació; e si mil barons ensems li vénen tots davant, a tots sap honrar, que tots se'n van contents d'ell. Honra molt los seus, e més la gent estranya. Dos barons d'Alemanyia, d'aquells qui han poder d'elegir Emperador, pocs dies ha foren ací, e com se'n partiren volgueren dir que no havien vist jamés home ab tanta afabilitat.

Lo secretari pres comiat d'ells, e com fon alt en lo palau, trobà l'Emperador, que era a la fi del dinar. E l'Emperador hagué gran plaer com lo véu e demanà-li prestament lo camp com estava ni si hi fallien vitualles o altra cosa. Lo secretari respòs discretament:

—Senyor, a present no ens fall què menjar, sinó que ens fall amor e honor.

E callà, que no dix més. L'Emperador féu llevar prestament les taules, e lo secretari per orde li donà les escriptures que portava. La primera li donà la lletra del rei d'Egipte; la segona, lo consell dels ducs. Girà's envers sa filla e dix-li:

—Carmesina, volen dir los meus cavallers Tirant ésser enamorat vostre.

E ella, de vergonya, tornà tal com una rosa; e estigué per bon espai que no pogué respondre, com presa de temerosa vergonya; e, cobrat ànimo, dix:

—Senyor, tant com Tirant serà vencedor, bé só contenta que los virtuosos cavallers sien enamorats de mi. E com aquell sia cavaller de tanta virtut e ànimo, vencedor de batalles, qui aterra les forces dels reis turcs, e no tem los subtils engans del duc de Macedònia, no consenta la majestat vostra les llaugeres enganoses paraules d'aquells qui mal volen dir. Jo l'ame domèsticament així com faç als altres; jo l'he perdut de vista, mas no em só oferta a ell, e lo meu pensament és molt lluny de tal fet. E si l'altaresa vostra, senyor, té sentiment de tal fet, no es deu assegurar, e no em deveu condemnar sens saber primer la veritat; e no deuriéu per la dubtosa error condemnar la filla qui tant vos ama, car amor ha acostumat vençre la temor, mas Déu just ha ben proveït a la mia castedat, e los meus pits són tornats més freds que el gel que la majestat vostra hagués a creure tal de mi.

—No, ma filla —dix l'Emperador—, que no es diu en aqueixa intenció. Llegiu ací e veureu los vots dels cavallers.

Com los hagué llests, lo seu esperit reposà, e girà's devers Estefania e dix-li:

—No penses tu que m'haja restada gens de sang en la mia persona, car lo meu pensament fon que lo nostre fet no fos estat descobert; e lo diable, qui és tan ginyós, qui m'ha fet dar los diners, car lo qui ho fa fer ho descobre; e lo meu crim, qui és d'haver socorregut a Tirant, és crim meritori perquè és de

moneda, e deu ésser pres a la fi perquè es fa, com sia acte de caritat.

Dix Estefania:

—Senyora, lo que l'altesa vostra ha fet és acte de virtut, per ço com deu hom socórrer a les personnes que hom vol bé, e les coses deuen ésser jutjades segons a la bona intenció a què es fan, car vós no amau al vituós Tirant sinó per lícit matrimoni. E jo bé conegué l'extrema passió que a l'ànima de vostra altesa havia robada la discreció en lo principi, quan l'Emperador vos dix que vós amàveu a Tirant.

E estant en aquestes raons, entraren los barons sicilians e feren reverència a l'Emperador, e ell los rebé ab cara molt afable fent-los molta d'honor. E recitaren-li la causa de la llur venguda e donaren-li les lletres de la pau e confederació antiga e de la present. L'Emperador los acceptà, e fermà tot lo que ells volgueren. Deixà'ls allí a raons ab l'Emperadriu e ab sa filla Carmesina, e manà que els fossen donades molt belles posades e tot lo que mester haguessen.

L'Emperador se n'entrà en lo consell. E los cavallers sicilians estaven admirats de l'extrema bellea de la Princesa.

E lo senyor de la Pantanalea féu principi a paraules de semblant estil.

CLV. Lo raonament que lo senyor de la Pantanalea féu a la Princesa.

—Clarament, senyora, se mostra per experiència manifesta, que natura no podia més altament obrar que ha fet en la gran singularitat de la bellea que la majestat vostra posseeix, que per aquella vinc ara en notícia quanta és la glòria que los benaventurats sants senten en paradís, en contemplar la divina essència, segons és escrit de la Santa Escriptura; que diu lo psalmista endreçant la sua raó a Jesucrist: "Senyor, aquell qui està davant los teus ulls, mil anys són així com lo dia d'ahir qui és passat." Per mon Déu, senyora, jo só bé cert si tots los dies de ma vida, los que són passats e los qui són per a venir, si jo

estava davant la majestat vostra així com ara estic, no així com diu lo psalmista d'ahir que és passat, car massa és llong temps, mas l'hora que ara és de present, car així com als qui estan en pena poc temps los par que sia molt, així lo qui està en plaer no li corre lo temps, així com fa ara a mi. E qui d'ací me farà partir, poca sia la sua vida e salut, e poca sia la sua bondat e virtut, e per lo món vaja vagabund, e que jamés atenga a port salvador. En lo nostre regne és declarada la gran bellea de vostra majestat, e per los vostres virtuosos actes haveu refeta la militar escola, la qual era perduda. E a mi par que la presència de la celsitud vostra gran part avança al que en llaor havia oït, accompanyada de molta gràcia e saber infinit; que en lo món és tanta l'estima vostra que per deessa vos podeu fer nomenar. Impossible seria a mi poder recitar les grans singularitats que en l'altesa vostra tinc conegudes, e em tinc per benaventurat sol per haver-vos vista.

En aquell punt l'Emperador entrà per la cambra, e la Princesa no li pogué respondre ni satisfer al que dit li havia. L'Emperador estigué allí un poc parlant ab ells de la guerra e d'altres coses.

Com al duc de Messina li paregué hora d'anar a la posada, prengueren llicència de l'Emperador e de les dames. Com foren dins la posada, trobaren lo sopar molt bé aparellat, lo qual l'Emperador havia fet fer. Com foren partits, dix l'Emperador a tots los qui allí ab ell eren:

—¿Vosaltres oís jamés dir, ni en canòniques no es llig, que capità qui a altre servís, parents o amics li trametessen gent en valença sua? És cosa de gran admiració, e per ço só jo molt obligat a Tirant, que deu mília hòmens a llur despesa me serveixquen per amor d'ell: aquests que ara són venguts e los qui lo Gran Mestre de Rodes li tramès. E per ço tinc deliberat d'anar jo al camp per pacificar al duc de Macedònia e al nostre Capità, car altrament ells ab ells se mataran algun dia; com ja hi sien venguts dues voltes, guardar-se de la tercera. E si jo puc

haver lo duc de Macedònia en les mies mans, jo li promet de llevar-li lo cap de les espatles.

Aprés l'Emperador manà a tots los seus se posassen en orde per partir.

—Com, senyor! —dix l'Emperadriu—, ¿ab tan poca gent ireu?

Dix l'Emperador:

—Ja són ací aquests barons de Sicília, que iran ab mi.

Tots los servidors de l'Emperador, a gran pressa, se posaren en punt.

La nit següent, estant la Princesa en son llit, que dormia, vingué-li al llit Estefania; despertà-la e dix-li semblants paraules:

—Senyora, a mi ha dat de parer, que davant los meus ulls tenia a Diafebus e deia'm: "¡Ma vida, Estefania, quant tenim, Tirant e jo, la vostra venguda en gran estima! Car sol per la virtut de la vostra vista tenim la batalla dels turcs per vençuda." Per què, senyora, despertant-me, só venguda ací per dir a vostra altesa que, si us volíeu, en breu poríem los nostres desigs contentar e poríem dir: "Ara té fi l'absència puix és convertida en presència." E coneixeran per experiència quanta és la nostra amor, que som anades a ells, puix no podien ells venir a nosaltres.

Dix la Princesa:

—Dóna'm la camisa, e més no em digues.

E prestament fon vestida e lligada, e anà-se'n a la cambra de l'Emperador, qui encara no s'era llevat, e dix-li:

—Senyor, temeroses són les donzelles oint nomenar guerra, e majorment batalles; per què demane de gràcia a la majestat vostra que no em vulla denegar una gràcia que us demanaré, la qual per dues raons me deu ésser atorgada. La primera raó és que la majestat vostra no deu anar en part neguna sens mi, atenent l'edat vostra, com no tingau qui més amor vos porte e que si la majestat vostra era malalt, vos pogués servir e estar al cap del llit, que sé e coneix la calitat vostra millor que neguna

altra persona. La segona és que, per discurs de natura, qui primer naix primer deu morir, per bé que lo contrari se'n veu algunes vegades; e jo, anant ab la majestat vostra poria veure e sentir la pràctica e saber de la guerra per ço que si en l'esdevenir temps m'era mester, ajudar-me'n pogués en la necessitat, foragitant de mi tota temor.

—Ma filla —dix l'Emperador—, jo tinc coneguda la vostra molta amor e voluntat; emperò no és cosa condecent ni usitada que les donzelles vagen en les guerres, que són coses de gran perill; e majorment vós, qui sou de tan poca edat. E per lo molt bé que us vull, no volria que prenguésseu alguna alteració per ésser tan prop dels enemics.

—Senyor —dix la Princesa—, la majestat vostra no tema res de mi, car major alteració seria la mia jo perdre de vista l'altesa vostra que estar enmig dels enemics; car així com só estada filla e sirventa vostra en lo temps de l'adversitat, feu-me gràcia que ho sia en la prosperitat; car jamés desempararé la majestat vostra tant com l'esperit tindreu en lo cos; e après vos faré fer tal sepultura com és mereixedora la vostra imperial dignitat. E tinc fantasia que si no anava ab la majestat vostra, que los meus ulls jamés vos veurien.

—Ma filla —dix l'Emperador—, puix tant ho voleu, jo só content, car bé coneix que bon zel vos ho fa fer. Emperò digau a vostra mare què li plaurà més: anar o restar. E posau-vos prestament en punt que la mia partida serà molt presta.

La Princesa de continent ho anà a dir a l'Emperadriu, e féu-li tal resposta que per res no hi iria, car si ella veia al duc de Macedònia o lo lloc on morí son fill, ella de dolor finaria los seus darrers dies.

La Princesa tramès per tots los argenters de la ciutat qui fossen hàbils en lo que ella volia. E féu-se fer uns gossets, la meitat d'or, l'altra d'argent; e per semblant, los avantbraços e manyopes de fulla molt prima; e a la part dreta venia l'or e a la part esquerra l'argent; e més, se féu per al cap una celada molt poca, tota d'argent, e sobre la celada una corona molt rica que

ella acostumava de portar. E suplicà a son pare que li lleixàs la gent que la reina de Sicília trametia a Tirant.

Lo dia que partiren la Princesa se vestí una gonella d'orfebreria e féu-se armar de l'arnès que s'havia fet fer; e cavalcà sobre un gran cavall tot blanc, e ab una verga en la mà anava capitanejant la sua gent. E portava en sa companyia seixanta donzelles, les més belles e galanes de tota la cort. E féu lo gran conestable de la sua gent a Estefania; e Saladria, filla del duc de Pera, tenia l'ofici de menaxaut; Comtesina usava d'algutzir major; Plaerdemavida portava l'estandard de la divisa pintat de l'herba que es nomena amorval, ab lo mot que deia: *Mas no a mi*. Eliseu portava la gran bandera; la Viuda Reposada era uixera major de la cambra; e les altres cascuna tenia son ofici. E així anaren fins que foren a les tendes on Tirant estava alleujat. E no hi trobaren home d'armes que sa fos, sinó gent inútil e los patges qui eren allí restats per manament del Capità.

Tirant partí lo denovèn dia del mes, hora de mitja nit; e l'Emperador aplegà hora de nona. Los turcs nit e dia estaven contínuament mirant lo camp dels crestians, que el podien molt bé veure. E Tirant passà de nit lo pont; e ja un dia ans que passàs, havia tramès per pendre los pastors e les espies, perquè no fos descobert e pregueren- ne molts. Com hagué passat lo pont, pres riu amunt bona mitja llegua, pujà a man dreta, e pujà damunt lo camp dels turcs dues llegües; e atendà's alba de matí enmig d'una vall qui es nomenava Espinosa. E cascú portava civada e vianda per a ells a un dia.

Com l'Emperador fon atendat en les tendes del camp, tramès per lo senyor de Malveí, que vingués a parlar ab ell. E prestament, com ho sabé, anà a fer reverència a l'Emperador, e recità-li tot l'ésser de Tirant e los virtuosos actes que cascun dia feia; e la Princesa prenia molt singular plaer en oir llaors de Tirant. Lo senyor de Malveí suplicà a l'Emperador que fos de sa mercè que se n'anàs a posar al seu castell, que allí estaria

molt segur. E així ho féu. E tots los barons sicilians s'atendaren prop lo riu.

Lo senyor de Malveí pres u dels seus, e tan secretament com pogué, lo tramès a la vall Espinosa per avisar al Capità com l'Emperador era vengut ab sa filla e ab los barons de Sicília. Tirant ho tingué molt secret fins a l'endemà perquè algú no se n'anàs per excusa d'anar a veure a l'Emperador o a parents. No ho volgué dir sinó a Diafebus, en gran secret.

Com fon hora de mitja nit poc més o menys, tothom pujà a cavall. Los de peu féu posar primer, ab Diafebus per capità, ab quatre-centes llances; e los cavalls tots encobertats. Tirant pregà a Diafebus ab aquella més amor que pogué, que restàs detràs un esqueix de roca que allí havia, prop d'una llegua del camp dels enemics, e per quantes coses eren en lo món no ixqués ell ni los seus, encara que vessen que fos perduda la batalla ni ves que matassen a ell, no li anàs ajudar a ell ni los seus; e encara, no content d'açò li pres jurament que no es mouria fins que lo hi trametés a dir.

Diafebus restà com dit he e Tirant ab tota l'altra gent, sens que no hi havia negú de peu ni patge (sinó Hipòlit, que aquell dia s'era fet home d'armes e li donà l'honor de cavalleria), aplegaren a tret de bombarda del camp, no al fossat o palenc que fet havien, mas quaix al través, en lloc qui era pla, sens palenc ne altra cosa. Com los del camp los sentiren, les guardes llançaren grans crits, e tota la nit havien estat a cavall ben desset mília hòmens perquè no fossen desbaratats així com la primera vegada. E Tirant no gosà ferir en lo camp per la gran multitud de gent que hi havia. E tots los moros se meteren en punt, e los qui es trobaren a cavall vengueren en vista als crestians.

Cascuna part ordenà ses batalles. Tirant ordenà la sua en aquesta manera: tots los cavalls féu posar en tira, e no passava més lo cap de l'u que de l'altre. E tots estaven en gran orde, sinó lo duc de Macedònia, que no volgué gens obeir los precs del Capità. Les banderes de l'Emperador estaven enmig. E lo

duc de Sinòpoli tenia la un cap de l'ala, e lo duc de Pera tenia l'altre. E lo Capità anava adés a la un cap, adés era a l'altre, pregant a tota la gent tot homo estigués en orde, car si ho feien, ell los daria aquell dia vencedors, ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu. E en aquell espai que los enemics ordenaren les batalles, Tirant féu a la sua gent una tal oració.

CLVI. L'oració que Tirant féu a tots los cavallers.

—A mi no contenta honor que ab perill no es guanye, e del nostre bon dret surt una verdadera esperança. ¡Oh, cavallers dignes d'honor! Vengut és lo dia per mi tan desitjat, en lo qual haureu honorosa victòria de tots vostres enemics, on porà cascú recobrar son heretatge qui perdit l'haurà, e cascú deu desitjar la glòria qui de semblants actes s'ateny; e los perills qui ab temor s'esperen, no deuen ésser tenguts en compte de res. Encara per millor manifestar a les vostres magnificències lo que en l'enteniment m'ocorre, la ignorància de Dari quant mal féu que perdé la sua persona e tota la gent sua, per tenir mal orde en la batalla, e los altres per pecat d'enveja tots foren perduts. Deixem estar açò, que ara nos cové que ab esforçat ànim de cavallers valerosos façam armes e anem a obrir lo camí de la nostra salut. E suplic a aquells qui dec suplicar e als altres com a germans, que siau valentíssims, e ab ànim esforçat vullau combatre, e siau en record d'aquell qui és vencedor de batalles, e aconseguireu honor e glòria, e encara llibertat. E si vencem, magnífics senyors, tot l'Imperi serà nostre: ciutats, viles e castells seran sots la senyoria nostra de tots nosaltres. E si la desaforada fortuna consent nosaltres fugir, totes aquestes coses vendran al contrari. Siau en record de ma llibertat atesa poder vençre los enemics de la fe. Ells no tenen molta cura del nostre combatre per la potència que tenen; nosaltres combatem per la pàtria e llibertat, i encara per les vides. Record-vos de la primera virtut, e de la segona per nosaltres obtesa. No temau, virtuosos cavallers, la multitud dels enemics, car cosa certa és los pocs vençre als molts, que com més són, més tenen a fer en poder-los ordenar, car lo qui

venç les batalles és lo bon orde e tenir-se a regiment del Capità. Doncs, record-vos, mos senyors, los qui d'honor sentiu: ab aquests mateixos dos voltes nos som combatuts; no penseu que ara sien més valents com tinguen poc record de la trista mort dels seus, e de tan gran escampament de sang com la virtut de vosaltres ha fet en les personnes d'ells; pensau ab quanta dolor e misèria deuen estar. E per totes les coses dessús dites, a nosaltres cové dar batalla si ja no es convertia en pau. Com serem requeridors e vencedors de la batalla, haurem la riquea, e les armes d'ells totes seran nostres. E com dareu la batalla, féu que sia ab gran ardiment, car ells són posats en gran perill, e no ha tan fort mur com és la virtut de vosaltres, e no dubte gens de la victòria. E si per ventura lo temerós haurà enveja de fugir, guard-se què farà: més li val perdre la vida que si gira la cara en fuita e ab desorde sens venjança, car sereu presos e tallats a peces com a ovelles; e si combatem virilment e ab esforçat ànim, sangonosa e dolorosa victòria deixarem en ells. Girau la cara envers aquell castell on està aquell pròsper e virtuós cavaller: la majestat del senyor Emperador, ab la sereníssima Princesa filla sua, qui miraran la batalla. Oh enamorats, los qui bé amau! iQuina glòria serà per a vosaltres venint davant les dames vencedors, e davant la majestat del senyor Emperador que li beseu la mà com a vencedors! iE quanta infàmia serà per a vosaltres si anau davant sa altesa vençuts e fugitius!: qui serà aquell que davant tal senyor ni tantes dames tinga atreviment de mostrar-se? Ans la terra cobre los meus ulls, e feres bèsties goloses mengen la mia carn, ans que jo ves un tan gran defalt en mi.

E no pogué més dir perquè véu los turcs qui estaven aparellats a la batalla.

CLVII. Com lo Soldà ordenà les dues hosts, e com començà la batalla.

Vist lo Soldà que los crestians li havien parada batalla, ordenà prestament la sua innumerable host, e féu posar tota la gent d'armes en orde, ço és: tots los qui portaven llances e

pavesos posaren primers, ab grans pavesos de barrera que tenien, e bancs pitjats e semblants coses, d'açò feren davantera. Aprés de les llances venien los ballesters e arquers. Aprés d'aquests venien los crestians qui lo sou havien pres del Gran Turc, ab los cavalls molt bé encobertats e ab grans pennatxos, e aquests estaven ben quinze passes lluny dels ballesters. Los turcs venien los més darrers de tots, e tenien parades més de quatre-centes bombardes; feien compte que almenys ab les bombardes matarien passats set-cents hommes. Com totes les batalles foren en orde, lo rei d'Egipte tramès a dir a Tirant, per un trompeta, li regraciava la promesa que li havia tenguda; e que ell lo mataria o l'apresonaria en aquell dia, e faria fer una imatge tota d'or e, com haguessen presa la ciutat de Constantinoble, la faria posar sobre lo portal de la dita ciutat; e que prestament li faria tastar la sua llança a l'amargor a què sap. Tirant li respòs que ell era content que la hi fes tastar, que ell portava tant sucre que no sentiria neguna amargor, mas que no perdonaria en dar-li batalla; que en aquell dia la sua sang dolorosa seria escampada.

E Tirant tornà amonestar la sua gent, e aconsellar que tinguessen lo cor ferm, e féu apartar a tots la temor, convertint lo llur ànimo en gran esperança d'obtenir victòria. Los turcs despararen una bombarda, e passà alt, que no tocà negú. Tirant en lo braç portava lligada una petita atxa ab un cordó de seda, i en la mà portava una petita bandera, e féu senyal ab aquella. E lo duc de Pera, qui tenia lo cap de l'ala, voltà tota la gent fins al mig, on estaven les banderes, voltant a manera de cercle redó les espatles envers los enemics, tostems ab orde e a pas a pas. E l'altre cap de l'ala, on era lo duc de Sinòpoli, estigué tostems segura. Com lo duc de Pera hagué feta tota la volta, se mès en orde, e Tirant féu senyal ab la petita bandera, e llavors lo duc de Sinòpoli girà per aquell orde mateix. Llavors tingueren la cara girada devers la muntanya lla on era Diafebus, e les espatles envers los enemics. Prengueren-se a córrer a galop tirat, e tostems en bell orde, que no passava més l'un cap de rossí que l'altre.

Los turcs, com los veren així anar, prengueren-se a cridar grans crits:

—Ja fugen, ja fugen!

Los de peu llançaren los pavesos, los altres les llances, los altres les ballestes, per córrer detràs los enemics crestians. Los de cavall, qui més podia córrer, aquell se pensava més guanyar; e aquells qui portaven los cavalls encobertats, llançaven les cobertes perquè anassen pus llaugers. E Tirant adés adés se girava, e veia venir tota la gent, uns après d'altres, e tots desbaratats; e per ço ell no curava de res, sinó anant corrent i en orde. E aquells qui tenien bons cavalls, fins a darrer de les llances per los costats, aplegaven.

Com l'Emperador, qui en les torres estava, qui veia venir la gent fugint, bé es pensava que la batalla fos perduda. E tota aquella nit les donzelles no s'eren despullades, fent grans pregàries ab gran devoció, suplicant al Vencedor de batalles e a la sua sacratíssima Mare que donàs victòria als crestians.

Com Tirant véu tota la gent de peu que restava molt atràs e havien passat lo lloc on Diafebus estava, llavors Tirant alçà la bandera que portava, e tothom s'aturà; e cascuna esquadra s'apartà per si, llunyant-se l'una de l'altra un tir de pedra. Los turcs, com veren que los altres s'eren aturats, tengueren-se molt per decebuts. Tirant ordenà que lo duc de Pera ferís primer; e ab molt gran ardiment se posà enmig dels enemics combatent molt virtuosament. Com lo Capità véu que los enemics aplegaven e reforçaven de gent, féu ferir l'esquadra de son germà lo marquès de Sant Jordi; après ferí lo duc de Sinòpoli; adés una esquadra, adés altra. E feien la major mortaldat de gent, que era cosa de gran admiració.

Com Tirant véu que casi la meitat de la sua gent havia ferit, e tostems anaven guanyant, e véu Tirant, en la pressa de la gent, lo rei de Capadòcia venint matant e destruint molts crestians (e conegué'l en la cimera, que portava un lleó tot d'or ab una petita bandera), pres una llança grossa e deixà's anar devers ell. E lo Rei, com lo véu així venir envers ell, no li falsà

gens la cara, ans l'esperà molt de bon grat. E tan gran fon l'encontre que los dos se donaren, que ells e los cavalls n'anaren per terra. Cascú se llevà molt valentment. Tiraren les espases e afrontaren-se donant-se grans colps. Mas la pressa de la gent era tanta, que no es podien bé combatre, que los uns ajudaven als altres. Però los turcs feren gran esforç e pujaren lo Rei a cavall a despit dels crestians. Pírimus se posà davant lo Rei perquè Tirant pogués pujar a cavall, e tant lo tenien a prop fent tostems arms fins que ferí l'esquadra del comte Plegamans; e passaren en aquella part on era lo Capità e ajudaren-li que pujà a cavall en les anques del senyor d'Agramunt, e aquell lo tragué de la pressa de la gent. E per ço com molts cavalls anaven solts, que havien perdut llur senyor, prengueren-ne u e donaren-lo al Capità; e ell prestament tornà dins la batalla; e ab la petita atxa que portava en lo braç lligada, lla on ell feria bé podien dir que lo colp que ell dava era mortal, que en terra prenia sa posada. E ell feia la batalla ab poder d'altri e a perill de sa persona, e si vencés era victoriós a la pàtria e adqueria per a si molta honor e glòria.

Lo Capità manà ferir totes les esquadres, les unes a la part dreta, les altres a la sinistra, e totes vengueren a ferir al través. Véreu llavors anar bacinets per terra e cavallers morts e nafrats, d'una part e d'altra. Aço era una gran admiració de veure. Tirant tornar a ferir: adés era en un lloc, adés era en altre. E no combatia en un lloc sol, mas en molts, e socorria lla on mester ho havia.

Lo rei d'Egipte, per sa bona ventura, véu a Tirant que combatia molt bravament. Isqué un poc de la batalla, e lo rei de Capadòcia e lo rei d'Àfrica isqueren ab ell; e pregàls lo rei d'Egipte que deixassen tots los altres e no curassen sinó de matar a Tirant. E concordes tornaren a la batalla. E estant Tirant combatent, vengué lo duc de Macedònia a les espatles de Tirant, de part detràs, e tirà-li ab l'espasa una estocada e donà-li davall lo bacinet e tota la punta li mès en lo coll. Aço veren Hipòlit e Pírimus, e a grans crits cridaren:

—Oh traïdor de Duc! ¿Per què vols ab tració matar un dels bons cavallers del món?

E tal fe donaren de si. Los tres reis, cascú havia presa sa llança en la mà, e tant feren e tant treballaren, que veren a Tirant. E tots tres dreçaren envers ell; però no el pogueren encontrar sinó lo rei d'Egipte e lo rei de Capadòcia. L'encontre fon tan fort que ell e lo cavall caigueren en terra. Lo cavall tenia set ferides.

E lo rei d'Africa encontrà al duc de Macedònia, lo qual combatia prop de Tirant; tan gran encontre li donà per mig dels pits, que la llança li passà a l'altra part; e fon llança mortal, qui el pagà de les dues maldats.

Com Tirant fon en terra, molt hagué a fer de poder-se llevar per ço com lo cavall tenia sobre la cama. Ab tot açò ell féu tan gran esforç de si, que ell se llevà de peus, e caigué-li la bavera del cabasset que portava, car allí fon encontrat ab l'una llança; e l'altra l'encontrà en lo guardabraç esquerre. E si no fossen estades les dues fels armes, ell fóra mort aquella vegada. Com lo rei d'Egipte lo véu en terra, volgué descavalcar prestament; com tingué la cama damunt los arçons de la sella, venc lo senyor d'Agramunt e encontrà'l enemic de la cuixa, e passà-la-hi de l'altra part; ell sentí molt gran dolor de la ferida, e caigué en terra mal son grat. Com Tirant lo véu així estès en terra, cuità devers ell, però no hi pogué aconseguir: tanta era la pressa de la gent. Com lo rei se fon llevat, pres una llança que trobà en terra, e mès-se a poc a poc entre la gent, e acostà's tant envers Tirant, e tirà-li un bot de llança; e per ço com no tenia bavera donà-li enemic de la galta e derrocà-li quatre queixals de què perdé molta sang; però ell feia tostems armes, que gens per açò no n'estava. Hipòlit, que el véu estar a peu i en tal punt, acostà's tant que aplegà a ell. E descavalcà tan prest com pogué, e dix:

—Mon senyor, per Déu vos prec que cavalqueu ací.

E Tirant combatia envers lo cap de l'ala, car a poc a poc anava defugint de la pressa de la gent. Ell cavalcà e dix a Hipòlit:

—E tu què faràs?

Respòs aquell:

—Senyor, estalviau la vostra persona, que encara que a mi maten, per amor de vostra senyoria jo hauré la mia mort per ben espletada.

Tirant tornà a la batalla cercant lo rei d'Egipte si el poria trobar. E aquell, per dolor de la nafra, era eixit de la batalla. Com Tirant véu que no el podia trobar, feia contínuament armes contra los altres. E fon sort, après bon espai que anava combatent per la batalla, s'encontrà ab lo rei de Capadòcia; e lo Rei qui el véu féu la sua via, e ab l'espasa tirà-li a la mà de l'atxa e nafrà'l un poc. E Tirant acostà's tant a ell, e donà-li ab l'atxa damunt lo cap, que li enclotà lo bacinet, e esmortit lo féu caure en terra. Tirant prestament descavalcà e tallà-li les corretges del bacinet.

Aplegà un cavaller qui ab alta veu e piadosa cridà:

—Senyor, per mercè no vullau matar lo Rei, car ell és mortalment nafrat, e puix és mortal e vençut, per la vostra benignitat dau-li un poc d'espai de vida, car prou teniu que siau vencedor.

Dix Tirant:

—¿Quina és la raó que et mou que tu vulles exercir gràcies de pietat envers a aquest nostre públic enemic, qui ab tanta crudelitat, en sola confiança de sa virtut e de ses armes, ha fet son poder de dar-me la mort? Doncs, justa cosa és que sia punit segons ell volia fer de nosaltres. No és ara temps sinó de cruidat, car la nostra victòria està en sola potència de la virtut de nosaltres, e no en los mèrits de la virtut de la mia potència.

Emperò ell li desféu lo bacinet, e tallà-li lo cap. L'atxa de Tirant entre les altres era ben conevida, la qual estava tota vermella e rajant sang dels hòmens que mort havia. E la terra

era coberta de cossos morts e tota vermella de la molta sang que s'hi era escampada. Tirant tornà a cavall; e com los turcs veren mort lo tan valentíssim Rei, vengueren gran multitud sobre ell e feren molt gran esforç per poder-lo matar. E fon malament nafrat, e derrocat del cavall; e prestament se llevà Tirant, no gens esmaiata de la caiguda ne temerós de les nafres, ans a peu se mès en la pressa de la gent fent moltes armes; e per ajuda dels seus tornà a pujar a cavall.

Aquesta fon molt fort e aspra batalla, e tant com la batalla fon major, aitant fon més clara la glòria sua. E continuant tostems la batalla, era ja quasi hora de vespres.

Diafebus maleïa Tirant que en aquell lloc l'havia mès e deia:

—Ell vol tostems per a si totes les honors, e no en vol fer part a negú. Ací m'ha deixat com si no fos bo per a res. Per mon Déu, jo vull haver part de l'honor. Anem! —dix aquest—, firam enmig de la gent, e no temam los perills que seguir se poden.

Ixqué de la celada on estava e ferí ab molt gran ardiment. Com los turcs veren eixir tanta gent (los quals se pensaven que no n'hi havia més), esmaiaren-se molt.

Lo Soldà se n'ixqué un poc de la batalla, i era nafrat, mas no molt. Dix als seus:

—Jo veig venir la nostra gent a menys. Jo delibere ans fugir que morir.

Com Tirant véu lo Soldà e la sua gent ab les banderes fugir, cuità envers aquella part, e llevà'ls les banderes, e anaren a l'encalç matant molta gent. Durà aquesta batalla del matí, com lo sol eixia, fins a tres hores passat migdia. Tanta era la multitud de la morisma, que los crestians eren cansats de matar tants moros. E fon tan assenyalat aquest singular dia, e de tanta gràcia, que durà l'encalç, ab l'escalfament de la victòria, tres llegües, seguint e matant tostems turcs; car en aquest cas Tirant poguera ésser dit rei de batalles e cavaller invencible; que així com la pròspera fortuna havia acostumat de favorir los turcs contra los crestians, la divina Providència

l'havia feta voltar per augmentar la glòria de Tirant. E cansats de matar, l'hora era ja tarda.

Aplegà lo Capità ab la més gent en una ciutat la qual solia ésser del marquès de Sant Jordi, e d'allí tenia ell lo nom de marquès; e tot ho havia perdut; e aquella ciutat era estada donada al rei d'Egipte, e tenia-la tostems molt ben proveïda. Com lo rei d'Egipte véu aquell dia la batalla perduda, fugí així com los altres feien, e tanta era la dolor que passava de la nafra de la cuixa, que hagué a lleixar la companyia del Soldà, e aturà's allí, car per anar a la ciutat de Bellpuig on anava lo Soldà, per força tenien a passar per allí; e per la ciutat ésser molt fort e ben proveïda, e per la dolor qui el tormentava, ell se n'entrà dins. Com Tirant aplegà, era quasi nit escura; alleujaren-se allí en los camps fins l'endemà. E aquella nit tots los que foren nafrats foren curats, e molts que en moriren aquella nit; car jamés era estada en aquella platja oriental tan aspra e tan mortal batalla, car en aquell dia restaren moltes dones viudes e moltes donzelles òrfenes de pares, però restaven ab esperança d'ésser lliberades del jou de servitud.

L'endemà Tirant féu armar tota la gent, e donaren lo combat a la ciutat, e los turcs se defenien meravellosament perquè hi havia molt bona gent de dins. E havien-los donat quatre combats, que no havien pogut res fer. Lo marquès de Sant Jordi, veent açò, vogí tota la ciutat; e com fon a la porta de la jueria, cridà a un jueu que havia nom don Jacob. Com lo jueu sentí la veu del Marquès, conegué que era son senyor: corrent davallà e obrí-li la porta. Entraren prestament dins la ciutat, e ja havien presa més de la mitat d'aquella, que lo rei d'Egipte ne los altres moros no ho sabien. Lo Marquès tramès a dir al Capità que no el calia més fatigar en combatre, que ja la ciutat era presa; que entràs per lo portal de la jueria. Tirant entrà per aquella part, e com ell fon dins la ciutat, lo Marquès ab la sua gent ja havien desconfits tots los turcs e apresonat lo rei d'Egipte, que estava combatent d'una verdesca així nafrat com estava. Com los turcs veeren los crestians dins, tots se tingueren per perduts. Com lo Marquès tingué lo Rei pres,

tramès a dir a lo Capità que vingués per degollar son enemic, lo rei d'Egipte; e lo Capità respòs que per cosa en lo món ell no mataria home qui fos pres. Sabuda per lo Marquès la resposta del Capità, pres al Rei per los cabells, e passà-li lo coltell per lo coll.

Aprés que la ciutat fon presa, torbaren-la molt ben proveïda de moltes vitualles. Dix lo Marquès:

—Senyor Capità, puix Déu nos ha feta gràcia que havem vençuda la batalla e presa aquesta ciutat, ací ens porem fer forts, car, posat cas los enemics nos vinguessen al dessús, destapant les séquies e l'aigua vaja solta per los camps, no és home en lo món hi puga entrar, e si hi entren, que en puguen eixir. E si ells haguessen hagut temps de poder llançar l'aigua, jamés l'haguérem presa, car jo qui ho sabia, per ésser mia la ciutat, trametí la major part de la mia gent per guardar les séquies.

Dix lo Capità:

—Digau-me, Marquès senyor, ¿com perdés aquesta ciutat puix tant fort és?

—Jo us diré, senyor: jo la comaní a un home de poca condició, e fiu-lo cavaller, e doni-li prou de mos béns, joies, robes, muller e casa; e com sabé que los turcs havien presa la ciutat de Bellpuig, qui està lluny d'ací quatre llegües, on s'és ara retret lo Soldà ab tots los senyors qui escapats són, tramès per un capità e donà-li la ciutat e la senyoria e la llibertat antiga.

Tirant, encara que aquell dia hagués haguda victòria, no s'alegrà d'aquella ni el veren riure ni esclarir la sua cara ni consentí solaços ni festes: així que negú hagué sentiment que ell fos vencedor, ni volgué que negú ho digués; e així temprà l'excessiva alegria, e la dolor dels enemics. Solament dix en presència de tots:

—Si Diafebus hagués fet lo que jo li havia manat, jo haguera mort lo Soldà e haguera apresonats tots los grans senyors que hi havia, e de tot l'Imperi poguera ésser senyor.

E tornant a l'Emperador, que après de la molta dolor que sostenguda havia com pensava que Tirant havia perduda la batalla, l'extrema dolor fon convertida en singular consolació, per ço com lo senyor de Malveí havia tramès un home seu sobre un ginet, per saber noves de la batalla, e aquell tornà ab la bona nova, e recità a l'Emperador tot lo fet com era passat, e com lo Capità anava a l'encalç dels turcs. L'Emperador, sabuda la gloriosa nova, en presència de tots, s'agenollà en terra e alçant los ulls al cel e ab les mans juntes, féu infinides gràcies a Jesucrist e a la sua sacratíssima Mare, senyora nostra, com havia obtesa victòria de sos enemics, e com lo rei de Capadòcia era mort per mà del seu Capità; e suplicava a Nostre Senyor Déu que el volgués guardar de tot mal, car si ell no fos, no els calia tenir esperança en neguna victòria. E més dix:

—Certa cosa és com los nostres barons e cavallers, ab la virtut de Tirant, han vençuda aquesta batalla e les altres, e de primer totes les batalles perdien; e des que aquest valentíssim cavaller és vengut tostamps són estats vencedors, e los turcs d'ací avant no poden esperar sinó la fi de llur destrucció, e nosaltres devem tenir esperança de contínua victòria, atesa la claredat dels actes gloriosos de Tirant, qui es ret il·lustre e noble a tots los qui a ell s'acosten.

A poc instant cavalcà l'Emperador ab los barons de Sicília, e la Princesa volgué anar ab ell. Com foren al camp dels moros, trobaren totes les tendes parades ab molta riquea que hi havia, e tota la gent se volien posar en robar; sinó que l'Emperador no ho volgué consentir, mas ordenà que lo senyor de la Pantanalea e lo senyor de Malveí tinguessen en salvaguarda tota aquella roba fins que los qui havien vençut lo camp ne fossen avisats.

Com l'Emperador era en lo camp dels moros, la Princesa, d'un gran tros lluny, véu un petit negre, e cuità envers aquella part, e prestament descavalcant, entrà dins la tenda on lo petit negre s'era amagat e pres-lo per los cabells, e portà'l davant l'Emperador, e dix:

—Jo em poré gloriejar davant lo nostre Capità com jo só estada valent cavalleressa, que dins lo camp dels enemics, ab ànim esforçat, he sabut apresonar un turc.

L'Emperador hi pres lo major plaer de tot lo món, ab la gràcia que sa filla ho deia.

Diafebus, veent que Tirant estava enutjat envers ell, no li gosava venir davant per temor de vergonya, e ab aquell pensament, oblidà's de trametre a l'Emperador per dar-li plaer així com havia fet les altres vegades. Com l'Emperador sabé la glòria de la vençuda batalla, per altres e no per Diafebus, dix a la Princesa:

—Lo senyal que jo he de Diafebus me dubte que no sia mort com ell no m'ha avisat de la batalla, e de tal com aquesta és estada.

Com Estefania oí dir semblants paraules, los seus ulls no es pogueren retenir de llançar vives llàgremes en presència de l'Emperador e de tots quants allí eren. La Princesa la féu llevar d'allí perquè no manifestàs les dues dolors. Com foren tornats al castell de Malveí, pres un home e tramès-lo per saber què era de Diafebus; e tramès-li, una lletra del tenor següent.

CLVIII. Lletra tramesa per Estefania a Diafebus.

Si amor hagués alguna cosa de certenitat, jo, vençuda, te prec, per amor, de tu sàpia nova certa, car l'ofensa de ta Estefania és que après de la batalla no m'has saludat, ab la gran esperança que jo havia en tu. Cert és, amor és cosa que compleix la persona d'ansiosa temor, e millor esperança tenia en tu que no tinc ara, e a tu els nobles fets solien-te plaure. Encara que jo no parle, si tu est viu, les mieus llàgrimes te mouran a pietat, les quals veuràs en la lletra, però les llàgrimes, o taques per aquelles, deuen haver semblança de paraula, e les mieus paraules caen sens profit. Però jo no só digna que tu sies a causa de la mia mort, car certament jo tenia en voluntat de contendre llongament contra amor, e no sotsmetre'm a la culpa; sinó per les paraules que oí dir al vell

poderós que tu eres mort, no poguí retenir los meus ulls davant sa majestat no correguessen doloroses llàgrimes. E la vergonya ha deixats los seus senyals en la mia cara; e per ço vull suplicar a tu, que ets mon senyor, que vingues prestament, e si altre és de tu, força'm que muira ab tu ensems, e serà escrit en lo meu sepulcre: Causa odiosa; e per aquest dictat e semblança serà vist jo ésser morta per amor de tu.

CLIX. Com se féu la pau de Diafebus ab Tirant ab la lletra d'Estefania.

Pres home de qui fiava e tramès-lo on era Diafebus; e aplegat que fon, donà-li la lletra ab mesclades recomençacions. Com Diafebus hagué llesta la lletra e véu que era de sa senyora, la contentació que ell hi pres fon tanta que dir no es poria. E ab la lletra ensems anà a la cambra on Tirant estava, e donà-li la lletra que llegís. Com l'hagué llesta, féu-se venir l'escuder e demanà-li de l'Emperador e de la virtuosa Princesa; e ell recità tot lo que s'era seguit en lo camp, e com la senyora Princesa anava armada i era entrada dins les tendes dels moros; e havia pres un negre per presoner, lo qual tenia en gran custòdia:

—Per mostrar-lo a vostra senyoria la primera volta que veure-us porà.

Tirant pres gran plaer en les raons de l'escuder, e ordenà que Diafebus anàs a veure a la majestat de l'Emperador. Diafebus cavalcà prestament.

Com fon en lo castell de Malveí anà dret on era l'Emperador. Prestament se dix per tot lo castell com Diafebus era vengut. Totes les donzelles se meteren en punt per anar-lo a veure, en especial Estefania, qui n'havia passada prou congoixa, que ho mostrava bé, car la sua cara no era tal com solia. Anaren totes a la cambra de l'Emperador, e trobaren-lo que estava recitant tota la batalla e la mort dels dos reis, e de les nafrés que Tirant havia preses lo dia de la batalla. Com la

Princesa oí dir de les nafres de Tirant, la sua cara s'alterà molt de gran dolor que en tenia, e esforçà l'ànimò tant com pogué, e dix:

—Digau, Diafebus, les nafres del nostre Capità ¿són cruels ni perilloses? S'hi temen perill de mort?

—No, senyora —dix Diafebus—, car los metges l'han tots desospitiat e dien que no té negun perill de res.

—Prou és gran lo seu mal segons a mi par —dix la Princesa.

E no es pogué retenir que les paraules no es convertissen en abundoses llàgrimes e totes les donzelles que li feren companyia, e lo vell Emperador que s'hi pres també. Açò durà per bon espai, que Diafebus les hagué a conhortar.

L'Emperador li demanà quina gent podia fallir d'una part e d'altra.

—Per la mia fe, senyor —dix Diafebus—, jo no ho poria dir la mortaldat dels turcs en quin nombre pot ésser, mas puc dir a la majestat vostra que d'ací a la ciutat de Sant Jordi no podeu anar per lo camí real: tant està ple de cossos morts; ans se té hom allunyar del camí una milla. Senyor, dels nostres vos sabré bé dir per ço com lo Capità ha fet replegar tots los cossos morts per dar-los sepultura. Havem trobat mort primerament lo duc de Macedònia d'encontre de llança, que fon passat d'una part a l'altra; lo marquès de Ferrara, lo duc de Babilònia e lo marquès del Guast; lo comte Plegamans: aquests són los de cap. D'altres cavallers hi ha haguts molts: e entre los altres és estat lo Gran Conestable, lo qual de tots és estat molt plant perquè era tan bo e tan virtuós cavaller. E troba's en ceda ésser morts mil e dos-cents trenta-quatre homens. E lo Capità los ha fets fer a tots molt honrades sepultures, per bé lo duc de Macedònia no en fos mereixedor, car segons s'aferma per lo senyor d'Agramunt e per Hipòlit que veren com ell li féu la nafra que té al coll lo nostre Capità, com aquell sia molt benigne e té tal virtut en si que jamés de la sua boca ix sinó gràcia e perdó, e jamés fa menció per molt de mal que li facen de res que sia dan seu.

L'Emperador estava molt content de la molta honor que Tirant feta li havia, e no sabia en quina manera lo pogués premiar. Diafebus restà allí fent-se malalt, e l'Emperador lo feia així ben servir com si fos la persona de sa filla.

L'Emperador pregà molt als barons de Sicília que restassen allí ab ell, perquè ell trametria per lo seu Capità que partissen aquella roba que presa havien; e de continent tramès dos cavallers al Capità que li trametés a dir com volia que es partissem los prisoners e la roba del camp que guanyada havien. E Tirant li tramès a dir que lla on era la majestat sua, ell no hi tenia res a fer, car lla on era lo major lo menor cessava. E tramès-li los prisoners que tenia e tot lo que pres havien. E l'Emperador repartí-ho entre tota la gent.

Ja Tirant estava molt bé, e no estava, per les nafres, de regardar la ciutat e lo camp, lo qual estava pegat ab los murs de la ciutat per ço com dins la ciutat no poguera caber tanta gent. Lo Soldà ab tots los que escapats eren, posaren-se dins la ciutat de Bellpuig. E de la ciutat de Sant Jordi, on Tirant estava, fins a la ciutat de Bellpuig havia quatre llegüies baix, envers la mar. Com lo Soldà fon allí, se tingué per segur. Passats quinze dies, estigué que no ixqué d'una cambra fent gran dol e planyent-se de la perduda batalla e de la mort del rei de Capadòcia, però encara no sabien la mort del rei d'Egipte, e estaven ab desig gran de saber-ne noves. Dix Ciprè de Paternò:

—Senyor, vol vostra senyoria que jo hi vaja? E si puc parlar ab lo meu amic, jo en sabré tot lo que se'n porà saber.

Lo Soldà lo'n pregà molt davant molts que allí eren, e dix-li:
—Cavalca sobre, corre!

Llançà un ginet que lo Soldà tenia, molt avantatjat. E Ciprè de Paternò vestí's una journa de domàs blanc que Tirant li havia dada, ab una creu de Sant Jordi brodada, e sobre la journa portava una aljuba de grana. Com fon en lo camí, que ja los turcs no el podien veure, despullà's l'aljuba e cavalcà sobre ella, e posà una tovalolla al cap de la llança. Com les espies del

camp dels crestians lo veren, pensaren que era dels seus, e no curaren de dir-li res. Com fon a la ciutat junt, demanà la posada del Capità, e fon-li mostrada. Com lo Capità lo véu, pres-hi molt gran plaer, e demanà-li de noves; e ell respondent dix com lo Soldà era nafrat, però que no era res. E lo rei d'Àfrica e lo fill del Gran Turc, com son pare, encara no era guarit de la ferida del cap. E més, li recità lo gran dol que en aquella ciutat se tenia per la gran pèrdua que fet havien. E li dix com venia per son plaer, e per veure a sa senyoria e per saber si era mort o viu lo rei d'Egipte e tot lo que el Soldà li havia dit.

—Digau-me —dix Tirant—, ¿quanta gent creen ells haver perduda en aquesta batalla?

—Senyor —dix Ciprè de Paternò—, ells han comptat, e troben, segons llurs capitànies, cent tres mília e set-centes persones fallen entre presos e morts. No és en memòria de gents tan cruel batalla ésser estada com és aquesta. E si més avant fossen passats, tots los prenieu, car los rossins no els podien portar: itant venien fatigats del treball de la batalla! E en tota aquella nit no pogueren aplegar a la ciutat de Bellpuig, ans restaren enmig del camí, qui nafrats, qui lassats, e molts qui morren en lo camí aquella nit per no tenir metges qui els poguessen curar; posava-s'hi fredor en les nafres e allí restaven morts. Al rei d'Àfrica, entravessat, lo portaren damunt un cavall.

—Ha hi altres noves que dir-me pugau? —dix Tirant.

—Sí, senyor —dix Ciprè de Paternò—, set naus són vengudes, molt grosses, de la Turquia, carregades de forment, de civades e d'altres vitualles que porten. E diu-se certament com lo Gran Caramany hi ve ab cinquanta mília hòmens entre de peu e de cavall; e porta sa filla per dar-la per muller al Soldà, e ve en companyia sua lo rei de la sobirana Índia.

—Han ja descarregat aqueixes set naus? —dix Tirant.

—No, senyor —dix Ciprè—, per quant tenen lo vent contrari per entrar en lo port.

Parlaren de moltes altres coses, e Tirant li feia moltes carícies, e dava-li de sos béns, e confits e altres llepolies perquè pogués contentar al Soldà.

Aprés que Ciprè de Paternò se'n fon anat ab salconduit que demanà al Capità, e aquell de bon grat lo hi donà, com Ciprè de Paternò fo ab lo Soldà, mostrà-li lo salconduit que lo Capità dat li havia e deia que lo seu amic lo hi havia obtengut a grans pregàries e suplicacions, e dix com lo rei d'Egipte era mort. Per aquesta nova fon refreshat lo dol e lo plànyer, per ço com era molt amat per tots los moros per la sua molta virtut.

Tirant, no sentint-se ja molt de les nafres, pres ab si un home que sabia molt de la terra e los passos secrets per on volia anar, per dubte d'algun inconvenient. E com foren en vista de la mar, veren sobre un gran mont la ciutat de Bellpuig e les naus que a la vela anaven voltejant, que no podien en lo port entrar. Lo Capità fon tornat prestament e sabé noves com l'Emperador devia partir ab tots los barons de Sicília per pendre moltes viles e castells que prop d'allí havia. E així fon fet, que en pocs dies l'Emperador cobrà molts castells e viles, e los barons de Sicília tenien gran desig de presentar-se una vegada davant Tirant: aprés farien tot lo que l'Emperador los manaria. Veent açò Diafebus, los pregà molt de part del Capità que fessen tot lo que l'Emperador los manàs.

Com Tirant sabé que l'Emperador anava conquistant, ell e lo duc de Pera cavalcaren ab una partida de la gent, e l'altra lleixà allí al marquès de Sant Jordi, e féu-lo capità. Com Tirant fon prop del castell de Malveí, saberen com la Princesa era restada allí ab les dues donzelles, e Diafebus en guarda d'elles. Tirant se féu venir a Hipòlit, e manà-li que anàs a la Princesa e que li digués les dues paraules.

Com Hipòlit fon davant la Princesa, ficà lo genoll en terra, besà-li la mà e féu principi a tal parlar:

—Ací só tramès a la majestat vostra, senyora, per part de mon senyor, qui suplica la celsitud vostra guiar-lo vullau que

puga entrar e eixir sens prejuí seu, e puga restar en sa llibertat franca.

E no dix més.

—Oh novell cavaller! —dix la Princesa—, ¿què és lo que vós me demanau? ¿E no sap bé lo Capità que tots estam sots la capitania e custòdia sua e ell pot pendre e apresonar, pot absolre e condemnar a tots aquells qui ell coneixerà que mereixedors ne sien? ¿Quina és, doncs, la causa que ell demana a mi guiatge de seguretat? Per què li podeu dir que pot bé venir segurament, encara que jo no tinga poder de guiar-lo ni sé de què demana guiatge; car lo senyor Emperador ni jo no sabem que ell haja fet negun defalt, per què ell mateix se porta la seguretat, e no li cal tenir tanta temor, car ab los turcs la deuria haver tota lleixada.

Hipòlit se llevà e anà abraçar a totes les donzelles. No penseu que fos poc lo delit que pres Plaerdemavida en veure Hipòlit.

Ell tornà la resposta al Capità de tot lo que la Princesa li havia dit. E Tirant no es volgué partir d'allí, ans lo hi tornà a tramerre altra vegada. Com Hipòlit fon davant la Princesa, li tornà a dir:

—Mon senyor torna suplicar a la celsitud vostra, senyora, una e moltes voltes, que lo guiatge no li vullau denegar, car certament ell no entraria dins lo castell ne lla on la majestat vostra sia sens guiatge de la mà vostra escrit.

—Jo no puc entendre lo nostre Capità —dix la Princesa—. ¿En què ha ofès al senyor Emperador ne a mi, que guiatge demana?

Respòs Estefania:

—Senyora, ¿què perdeu en fer-li lo dit guiatge que ell demana?

Féu-se dar tinta e paper e féu lo guiatge del tenor següent.

CLX. Salconduit que fa la Princesa al capità Tirant.

Esperança e temor entrecanvien la nostra creença de dubtosa temor, e vós mostrau aferrar en aquella flaca rama com a persona torbada, e no sabeu de què demanau a mi salconduit e guiatge. Lo desig meu no consent a capità virtuós desorde de paraules ne menys dar guiatge de ço que no cal. Segura del dubte, atès lo que val, ferme de ma pròpia mà lo present guiatge, e no tolré en res la propietat de vostra llibertat d'anar e de venir, estar e tornar. Als temerosos les coses perilloses per reparació de guiatge se volen defendre. Dada en lo castell de Malveí, a deu de setembre.

CLXI. Com Tirant tingué lo guiatge e anà a fer reverència a la Princesa.

Com Tirant tingué lo guiatge en la mà, prestament se'n pujà al castell, on trobà la Princesa en una gran sala. Com la Princesa lo véu, llevà's en peus; e així prest com Tirant la véu, alçà grans crits, que tot los que eren en lo castell ho podien bé oir, dient:

—Servau-me lo guiatge, senyora! ¿Per què no em servau lo guiatge? Per què m'apresonau tan cruelment? Car no es pertany donzella de tan noble llinatge apresonar a son servidor. Servau-me lo guiatge e tornau-me en ma llibertat.

—Oh senyor Capità! —dix la Princesa—, jo só contenta de servar-vos vostre guiatge. Jo veig que negú no us toca ni negú no us apresona de part mia ni per manament del senyor Emperador.

—Servau-me lo guiatge, senyora, car vós m'apresonau —dix Tirant—; car jamés en ma vida tan cruel ne tan fort presó no sent.

Respòs la Viuda Reposada:

—Ai, senyora, esta presó que vós li feu tota és vestida d'amor. La gramalla que porta tota és de dol, mas és brodada

tota d'esperança; la camisa que porta per devisa fa sa complanyença d'ésser ajustada ab sa senyora.

Llavors la Princesa entès la requesta que Tirant li havia feta, e dix-li:

—Capità, si la fortuna vos ha apresonat, temps serà que sereu en llibertat... —E pres-li lo guiatge de la mà e esquinçà-lo-hi e dix-li:— Molt poca raó haveu tenguda, Capità, d'haver demanat guiatge per venir ací; e si ordenat era que jo erràs, l'error mia té causes honestes, e la mia culpa serà major que la pena, e tu véns ab guany de victòria, e aquest lloc pren lleis en temps de pau, e armes en temps de guerra per augmentar la glòria antiga dels grecs. Jo t'he donat guiatge per honor de l'Emperador per ço que no fosses fet enemic.

E pres al duc de Pera per l'una mà e a Tirant per l'altra e segué's enmig d'ells. E aquí parlaren de moltes coses de la mort dels ducs e grans senyors, los quals eren morts en la batalla; e Tirant mostrava dolre-li molt la mort del duc de Macedònia e de la mort de Ricard e de Pírimus; estigueren en aquestes raons parlant de l'Emperador com anava recobrant viles e castells. Deliberaren allí, davant la Princesa que l'endemà per lo matí anassen lla on era l'Emperador, lo qual havia tres dies que combatia una ciutat e no la podien prendre. Dix la Princesa:

—Així done Déu honor al senyor Emperador, que si vosaltres partiu per anar lla on ell és, jo no restaré que no hi vaja. —E féu portar allí lo seu presoner, e dix:— ¿Pensau vosaltres que encara que jo no em sia trobada en les forts batalles així com feu vosaltres, que jo no sàpia apresonar de nostres cruels enemics?

E ab aquestes raons se llevaren e anaren a sopar. Mas la Princesa menjà molt poc aquella nit, car en la vista de Tirant fon tot lo seu repòs. Lo Duc se pres a raons ab la senyora del castell e ab la Viuda Reposada, recitant-los les batalles que havien hagudes e la victòria que per mà de Tirant havien obtesa, dient moltes llaors d'ell. E la Viuda Reposada estava

molt inflamada en l'amor de Tirant; mas no gosava manifestar la gran dolor e pensament que en tenia per sa honor; e del pensament moltes voltes se venia a esmortir. La Princesa dix al Duc si es volia venir allí a seure. Respòs que aprés hi aniria, com allí estigués a raons ab aquelles senyores.

Estefania estava prop de la Princesa quan ella dix a Tirant les següents paraules:

—La pròspera fortuna ha manat a mi que vingués, no per delit que tingués de veure batalles, mas per desig de veure aquell qui senyoreja ma llibertat. Lo menyscapte gran que en mi era, no trobant via ne manera que a ma passió remei pogués donar, pensí un gran defalt ab què reparar me pogués, e ab fengides paraules decebí mon pare sots zel d'amor filial. Ja per açò als entenents no penseu sia tolt lo ver juí, que ignoren la causa de la mia venguda, però jo em só condemnada per exemple de virtut, per dar un poc de repòs, si pot ésser dit, en vida dolorosa a la mia pensa; però la temor que jo he del mal és menor que l'esperança, e l'esperança que jo he del bé és menor que la temor, e són-me oblidats los mals que em són seguits per causa vostra. E totes les coses són vistes per la fi, e aquella mostra què pot fer e què val, e la glòria que donar pot segons les obres. A tots és manifest tal batalla com la vostra ja es tractava, car si no ho fes, encara que jo volgués tant errar, amor e sa mercè me defendrà tant fallir. E per ço donà a mi llicència de venir a veure tot lo meu bé.

E callà, que no dix més.

—Lo passat mal —dix Tirant— no és res per a mi en estima d'aquest que ara a mi turmenta, car passe dolor més que jamés no sentí, que de tot en tot vinc als extrems, en punt de perdre lo seny o de desesperar com veig l'extrema bellea que la celsitud vostra posseeix, que excel·liu totes les dames del món; açò m'ha forçat tant amar-vos; e coneixent en la majestat vostra compliment de totes les virtuts, estic admirat com pot ésser que l'altesa vostra tinga un tan gran defalt (parlant tostems ab vènia e perdó), ço és: que no amau segons deuríeu

amar, car si tant hagués servit a Déu e de tan bon grat, ja poria fer miracles. E jo, més mal fadat que tots los altres, ame més verdaderament que tots los altres, e no sé si seré amat. La llengua bé parla e diu tot lo que vol, mas l'experiència verdadera de l'obra, ¿con la trobaré jo, per la qual puga venir a perfecció de vida? Car quan hom segur, del dubte surt una bona esperança, car amor no és procuradora de vergonya, ni seu en banc de sabater, mes ama a qui deu amar, ço és, a qui l'ama, e dóna-li glòria en aquest món, e vida reposada. Per què, senyora, en la celsitud vostra no és aquell verdader record que de temor vos cobre, fugint al pas estret que la majestat vostra promès. Partint de vostra celsitud, me digués semblants paraules, present Estefania: "Tirant, tu parteix de mi; fes que tornes viu. Jo só ací presta per reparar la lleal e verdadera amor que em portes. Déu és just, e totes les coses del món li són presents. Ell me faça gràcia de complir lo meu desig, que jo compliré lo teu." Perquè lletja cosa és, senyora, a les donzelles nobles e de tanta estima, que vinguen a menys de llur promesa; però, senyora, façam així: posem nostre fet en coneixença d'altri, e aquelles persones tinguen poder de determinar nostre fet; e lo que jo he parlat, parle per boca de la Viuda Reposada, qui em dix a la venguda que jo fui que no donàs fe ni creença en les paraules de l'altesa vostra, que totes eren ficcions de poesia; e per apartar tots aquests dubtes, e que la celsitud vostra no sia lesa en l'honor e en ma opinió que sia conegut. E jo posaré per ma part l'egrègia Estefania, e l'altesa vostra hi porà posar a Plaerdemavida o Diafebus.

—Tostemps he oït dir —dix la Princesa—, que qui pare ha per jutge, segur va a plet. No perquè així sia, mas perquè volríeu que així fos, car bé sé que vos ho feu perquè no siau condemnat per aqueis jutges qui us són advocats, que qualsevulla altri vos condemnaria qui sabés què és amor ne honor. Esforçant així vostra desaforada porfídia, restareu obligat de mort a vós mateix, més que no sou a Déu, qui us ha creat e fet de tal compàs que sou contrari a ma honor e fama.

En aquestes raons s'acostà Plaerdemavida, sigué's als peus de Tirant, e dix-li:

—Senyor Capità, negú no us vol bé sinó jo. Tinc compassió de vostra mercè, que neguna senyora d'aquestes no us han dit que us despulleva les armes; car, per la mia fe, vós portau la camisa ben trepada, que no sé brodador al món que millor la sabés trepar. Jo la viu vestir e despullar algaliada e ben perfumada; ara la veig tota foradada e perfumada de ferro e d'acer.

Dix la Princesa:

—Dau-me la mà, la qual no ha perdonada la mort dels reis enemics nostres.

Estefania li pres la mà e posà-la-hi sobre les faldes de la Princesa. Com ella véu que estava sobre los genolls seus, abaixà's e besà-la-hi.

—A mi no put honor —dix Tirant—, ans ho tinc a molta gràcia e mercè; mas veig la randa als peus, car ço que jo deuria fer vostra majestat s'hi és volgudauitar. E si tal llicència l'altaresa vostra me dava de besar-vos les mans tota hora que jo volgués, ie com me tendria per benaventurat, e molt més ab los peus e les cames ensembs!

La Princesa li tornà a prendre les mans e dix:

—Les tues mans, senyor Capità, vull que d'ací avant tinguen privilegi sobre mi, en qui tens bon dret.

E llevà's prestament d'allí per ço com era passada gran part de la nit.

E perquè lo Duc ni los altres no tinguessen què dir ni ocasió de parlar, accompanyaren la Princesa fins a la sua cambra, donant-li tots la bona nit. E lo Duc e Tirant dormiren en un llit.

E per lo matí les trompetes començaren a sonar, e tots s'armaren e pujaren a cavall, e Tirant féu pendre les escales que tenia dins lo castell que allí havia deixades. E la Princesa també volgué anar ab ell. Armà's ab aquell arnès que fet havia e cavalcaren tant fins que foren lla on era l'Emperador, que en

aqueell cas combatien una fort vila on hi havia molts forasters, gent del Soldà que virilment combatien per defendre llurs persones. Com lo Duc e Tirant foren aplegats, deixaren la Princesa bé accompanyada ab Diafebus e d'altres cavallers, tan lluny de la vila que ab bombarda aplegar no hi podien. Tirant anà un poc pus baix de lla on los sicilians combatien, e féu adobar prestament les escales e posar-les en lo mur. Tirant fon lo primer que pujà. Com fon prop de la muralla, un turc li llançà una gran cantera, e Tirant, per desviar-se que no li donàs al cap, pres un poc de balanç, e la cantera donà en l'escala e rompé-la un poc, e ab lo balanç que ell pres l'escala caigué rossegant per la paret, i ell ab l'escala, però no es féu mal. Féu arborar prestament altra escala, e dues altres al costat d'aquella; e molts ballesters estaven al cap del vall qui no deixaven traure braç o mà que prestament no fos ferit; e Tirant tornà a pujar.

L'Emperador, qui era anat a veure sa filla, demanà qui era lo caigut de l'escala, e digueren-li que lo seu Capità; pres-hi molt gran enuig. Aprés lo hi véu tornar, tramès-li a dir que per negun cas del món ell lo pregava que no volgués pujar en escala. Com lo hi digueren gens per això no se'n volgué estar. Com totes les escales foren dreçades, feren tan gran esforç que entraren per allí a la vila, e mataren e apresonaren molta gent dins e defora.

Com la vila fon presa, tots los barons de Sicília se presentaren a Tirant e donaren-li les lletres del rei e de la reina de Sicília, e Tirant los rebé ab cara molt afable, fent-los molta d'honor, regraciant al Rei e a la Reina, e a ells la bona voluntat que li mostraven en ésser venguts. E així com estaven, tots a peu isqueren de la vila e anaren on era l'Emperador e sa filla. Aprés que Tirant li hagué feta reverència, l'Emperador li dix:

—Nostre Capità, a vós no és donat pujar per escales de semblants combats, per lo gran perill que seguir-se'n pot. Sinó que la misericòrdia divina fa part en la nostra bona justícia, que ens ha feta recobrar aquesta vila. E si per la confiança de

vostre bon dret esperau haver de totes coses victòria, lo que no es llig en històries, e si la vostra vida arriscau tant a mort, e voleu que sia confusa per lo gran perill que representa en aquells qui la vida abandonen, e si per aquest esguard aprofitàs a vós mateix, e encara als altres qui per estar-se de batalles hauran salut, e per ço desig visquésseu en repòs, e la vostra virtuosa persona no voler-la tant abandonar e en tan grans perills. E si en vós és lo desig de ben obrar, denegar no deveu les mies profecies, les quals a vegades ixen veres.

Respòs lo Capità:

—A mi, senyor, és degut fer semblants actes millor que altre, e açò per tant com als temerosos façà recobrar esforç e pendre ànimo. ¿E què dec fer jo, e los altres, si ens devem molt esforçar de bé a fer? Car no és lícita cosa que la majestat vostra estiga en semblants afers, car la dignitat vostra no ho comporta, ni l'edat, que us pugau defendre sinò ab la virtut e no ab armes, e per ço la fi és dubtosa de semblants coses.

E l'Emperador, oint lo que Tirant li deia, pensà que de zel, de feeltat e de molta amor li proceïa. E Tirant se'n portà a la vila l'Emperador e sa filla.

L'endemà per lo matí l'Emperador tingué consell què farien ne devers qual part irien per recobrar les terres que perdudes eren. Los uns deien que anassen a una part, los altres en altra. A la fi de tots, parlà lo Capità e dix:

—Senyor, ja he dit a la majestat vostra que no és condecent la vostra altesa que passe d'ací avant, sinò que, ab los barons de Sicilia ab los quals sou vengut, vos ne torneu a la insigne ciutat ab tots los prisoners que teniu presos, los quals fan gran despesa de viandes e d'altres coses, e la gent qui està molt enutjada de guardar-los. E lo Duc té ja càrrec ab mi ensems de guardar e conquistar aquestes ciutats e viles que són prop d'ací. E la majestat vostra que ens façà venir les naus ab forment, car la guerra ha tant de temps que dura e los llauradors no poden panificar: és de necessari hajam de

proveir lo nostre camp per via de la mar; après, en l'Imperi no n'hi ha.

—Anit haguí nova com cinc naus que jo havia manat venir — dix l'Emperador — són arribades al port de Cafa carregades de forment.

—Molt me plau —dix lo Capità— de semblant nova.

De continent tramès que fessen molre tots los molins qui eren en lo riu nomenat Transimeno. Tirant hagué proveït que l'endemà tots los presoners qui eren en lo camp i en la ciutat de Sant Jordi vinguessen al castell de Malveí. Après l'Emperador partí d'allí ab tots los barons de Sicília; e atendaren-se tots prop del riu. E lo Duc restà ab prou gent: e Tirant féu venir del camp més gent per al Duc, e per a ell, la qual havia mester. Com foren al castell, l'Emperador cridà el Capità, e après féu venir a la Princesa e a les altres donzelles, e dix semblants paraules:

—Capità, puix la fortuna és estada tan contrària al nostre Gran Conestable, comte de Bitímia, ésser mort, ¿a qui consellau façam nostre conestable?

Tirant donà dels genolls en la dura terra e dix:

—Senyor, si la majestat vostra era contenta dar tal ofici de Gran Conestable a Diafebus, a molta gràcia e mercè ho hauria a l'altesa vostra.

—Jo no em partiré de vostre voler —dix l'Emperador—. E per amor vostra, ara de present, per lo seu molt mereixer, jo li faç gràcia a Diafebus de l'ofici e capitania de Gran Conestable. E a vós, del comtat de Sant Àngel, e lleu-lo a ma filla, e done'l a vós ab tots aquells drets, pertinències e emoluments que en lo dit comdat són, ab la tinença d'Altafulla, la qual, entre tot, és de renda arrendada setanta-cinc mília ducats. Tinc esperança en Déu ans de molt jo us daré altres coses les quals seran molt millors, e per ço vull que demà se façà la festa e prengau títol de comte. Més vos ame donar títol de comte que de marquès, per bé que lo marquès de major grau sia qui lo comte; però

comte vol dir frare d'armes, e per ço vos vull donar títol de comte perquè siau més conjunt ab mi.

Tirant li dix:

—Senyor, infinides gràcies faç a la majestat vostra com vos és estat plasent de fer-me una tan gran honor; e jo ho tinc en tan gran estima com si ell valia quatre-cents mília ducats de renda. Emperò jo per res no el pendria ni l'acceptaria per dues raons. La primera, per jo no haver-vos-ho servit, car tan poc temps ha que jo só en servei de l'altesa vostra que no merite tan gran premi. La segona, si lo pare que m'engendrà sabia jo tingués títol algú, perdria l'esperança de ja més veure'm, quant més aquella qui em parí, e tantes dolors que passà en aquells nou mesos que em portà, porien pendre tan gran alteració que jo seria causa d'abreujar-los la vida, e poria ésser dit fill homeier, com ells jamés s'hagen vist altre fill sinó a mi, e no seria menys que no em donassen la llur maledicció, e a mi no és deguda cosa cobrir la llur dolor. E faç-me a la majestat vostra més de mil gràcies tals com de servidor a son senyor més humilment se poden fer.

—Per res jo no permetria —dix l'Emperador— que aquest comdat que us he ofert no sia vostre, e si títol de comte no voleu pendre, preniu la senyoria e la renda.

—Molt tem enutjar l'atesa de la senyora Princesa —dix Tirant— de llevar-li lo comdat e donar-lo a mi.

—Aquest comdat —dix la Princesa— me donà per sa benignitat una mia tia. E les coses que són mies són de la majestat del senyor mon pare, qui ací és present, e de tots los meus béns e de la persona pot manar a tota sa voluntat com de filla obedient, e aquells pot donar e llançar així com a la majestat sua serà plasent. E no estigau per res d'acceptar lo que graciosament vos dóna, e ab molta liberalitat. E jo ara de present conferme la donació per a vós e als vostres.

L'Emperador lo tornà a pregar e a fatigar que el prengués. Dix Tirant:

—Senyor, per res no l'acceptaria.

—Ab gran raó se creurà de vós tot lo contrari del que la vostra llengua manifesta —dix l'Emperador—; e jo restaré ab ma veritat manifesta. Deuria la virtut vostra pensar que lo que us he ofert augmenta l'honor vostra, e deuriéu ésser content e no recusar, per jo ésser donador e vós rebedor. Jo us he conservat aquell bell do de fortuna que tots los homens van per tot lo món cercant, ço és honor e profit, per lo qual, si sens ficció parlau, no deveu ésser tan desmenjat que no ho degau acceptar. E si per ventura voleu que la gent crega que açò sia per premiar-vos de l'honor e benefici que fet m'haveu, no tingau tal error, car encara l'opinió de les gents, e dones e donzelles, està encara morta, e per vós no voler acceptar lo que tan amplament vos he ofert, vinc a pensar que la vostra virtuosa persona de mi es vol partir.

—No plàcia a Déu —dix Tirant— que jo em partís de la majestat vostra durant lo temps de la necessitat. Però, senyor, puix tant me força la majestat vostra, jo acceptaré lo comdat; e per aquell vos faré homenatge de feeltat. E per quant Diafebus m'és parent tan acostat, e ço que és seu és meu, e lo meu és seu, ell pendrà lo títol de comte.

—¿Què em fa a mi —dix l'Emperador—, puix jo el vos haja dat e vós acceptat, que el venau o el doneu a qui us serà plasent?

Llavors Tirant se llançà als peus de l'Emperador, e besà-li lo peu e la mà per la gràcia que feta li havia. Dix l'Emperador:

—Demà aturarem ací e farem la festa a Diafebus, e darem-li lo títol de comte e l'ofici de Gran Conestable.

—Per ço, senyor, suplic a la majestat vostra demà siau nostre convidat ab la senyora Princesa e totes les dames.

E de tot açò Diafebus no sabia res. Lo Capità se partí de l'Emperador e donà orde ab lo senyor de Malveí d'haver molts pagos, capons, perdius e gallines per a l'endemà; e feren coure molt pa, e haver totes les coses necessàries. E Diafebus, ab altres cavallers que venien de fora del castell, véu a Tirant que anava tot afaenat vers ell, e dix-li:

—Cosí, què és açò que ab tanta pressa anau? ¿Ha-hi nova d'enemics?

—No —dix Tirant—, mas anau a la cambra de l'Emperador, e besau-li lo peu e la mà per ço com vos ha donat lo comdat de Sant Àngel e l'ofici de Gran Conestable. E jo faré ací adobar les coses que són necessàries per a la festa de demà.

E Diafebus ho féu així. E après anà a la cambra on era Estefania ab les altres dames; e cascuna li demanava un ofici per al comdat o per a la guerra, burlant-se així ab ell.

Ixqué la Princesa, i ell fon prest agenollat e besà-li la mà, de la gràcia que lo senyor Emperador feta li havia. E la Princesa li donà en un mocador deu mília ducats que havia mesos, e dix-li:

—Lo meu germà, preneu açò, e prec-vos que fins siau en la vostra cambra no ho regonegau; e d'açò vull seguretat de vós.

E ell li donà la fe que faria tot lo que trobaria per escrit. Diafebus ho pres e sentia lo pes, mas no presomia lo que era.

Partí's d'allí e anà-se'n on era Tirant e dix-li:

—Puix jo he besat lo peu e la mà al senyor Emperador, e la mà a l'excelsa Princesa, bé em par que sia raó, puix vós m'haveu dat lo comdat e haveu-lo llevat a vós per dar-lo a mi...

Agenollà's prestament en terra, e pres-li la mà per voler-la-hi besar; però Tirant jamés ho volgué consentir, mas posà-li la mà sobre lo cap, e besà'l en la boca tres vegades. E los dos passaren moltes raons, dient-li Tirant que no curàs, que allò era molt poc en esguard del que ell desitjava fer per ell:

—Mas jo tinc esperança en Déu que per avant jo us daré altres coses que seran de major estima.

E Diafebus li'n féu infinides gràcies.

—Ara, senyor Capità, ¿voleu que vejam què és lo que m'ha dat la virtuosa senyora?

Posà-ho en mans de Tirant, e trobaren-hi un albaranet que deia: *El meu germà e Gran Conestable e comte de Sant Àngel,*

prec ab molta amor prenga en paciència lo petit do per a fer la festa. En mi resta lo gran menyscapte per lo poc que us dó, però la vostra molta virtut me tendrà per excusada considerant en lo lloc on só; e confés lo meu defalt que he comès en dar tan poca quantitat a un home que és gran en virtuts.

Com ells veren açò estigueren en pensament cascú. E Diafebus dix, per provar a temptar de paciència a Tirant:

—Voleu que no ho prengam e que lo hi tornem?

—No ho fésseu! —dix Tirant—. Que entre pare e filla tenen lo cor tan alt e generós, que si lo hi tornàeveu ho tendria en molt gran ofensa.

Com totes les coses foren posades en orde per a l'endemà, ells anaren a la cambra de l'Emperador, e aquí parlaren molt sobre la guerra. E Diafebus acostà's a la Princesa, e féu-li infinites gràcies. I Estefania les hi ajudà a fer, del que la majestat sua havia fet.

L'Emperador davallà baix envers lo riu, on véu allí moltsòmens que estaven adobant taules e bancs. L'Emperador demanà lo que feien a què tenia de servir. Dix lo senyor de Malvèi que per al convit e a la festa que l'endemà se devia fer.

E Tirant portava de braç a la Princesa anant-se'n per la vora del riu passejant. Dix la Princesa:

—Digau, Tirant, ¿quina és la raó que vós acceptar no haveu volgut lo comdat meu, que el senyor Emperador, a requesta mia, vos dava? E tres vegades m'esforcí de parlar, e tres voltes la mia llengua estigué sens profit, que la paraula me fallí com volguí començar de parlar per dir-vos: "Acceptau, puix dat vos és." E de vergonya no tenguí atreviment, per lo vell Emperador que no conegués lo meu mal, car cosa convinent és que la vergonya sia mesclada ab amor. Emperò totes les coses per vós fetes acceptes són als meus ulls, restant en dubte que no l'haveu volgut acceptar perquè és estat meu.

—No veja jo Déu —dix Tirant—, si tal cosa és passada per lo meu enteniment. Ans aquell comdat tinguera jo en més gràcia e mercè que si m'hagués dats deu ducats o marquesats, sol per ésser estat de la majestat vostra. Així Déu vulla complir les coses que jo li deman, ço és: que vulla confermar lo vostre voler acomplir lo meu desig. E per ço que la celsitud vostra sàpia més clarament ma intenció, jamés pendré títol negú, tant com la vida m'acompanyarà, sinó Emperador o no res. ¿E sabeu ab què em matau? Ab l'extrema bellea que l'altesa vostra posseeix. Car aquell primer dia que us viu, vestida ab brial de setí negre, e los vostres pits donaren als meus ulls entrada, ab los cabells un poc escampats que semblants a madeixes d'or resplandien; e la color de la vostra cara paria, de vergonya, roses ab lliris mesclades, que d'aquell dia ençà la mia ànima és estada cativa de vostra altesa... ¡Oh, bé és cosa cruel voler dar pena a qui tant vos ama! Encara me dolc de vós, que no poreu soferir les penes que sou mereixedora per haver tan poca pietat de mi, com la mia querella sia justa e bona, e lo meu clam crida contínuament davant la majestat divina: "Justícia!" E vós en aquell cas direu: "En mal punt com jo no amí aquell verdader Tirant, lo qual ab tanta d'amor m'amava." E si suplicacions de vassall a senyora hi poden valer, o de cavaller a donzella de tanta noblea e dignitat se consent adorar, agenoll-me en terra e faç-hi lo senyal de la creu, e aquella ador així com a la vostra persona, que per part de la celsitud vostra me sia atorgat un do.

E quasi li vengueren los ulls en aigua, prenent-li pietat de si mateix. No tardà molt la Princesa respondre en estil de semblants paraules.

CLXII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.

—Les llàgremes són escampades a vegades ab raó, a vegades ab engan. E la tua demanda és molt greu e amarga per a mi, car tu demanes cosa que no es pot ni es deu raonablement fer; car de mal principi no se'n pot seguir bona fi. Si pensaves la tua honor e la mia, e em volies lo bé que em dius, no

treballaries en tanta infàmia per a tu e vergonya per a mi. ¿Per què tan prest te cuites, que les tues messes encara són herba? E gran follia seria posar a la fortuna lo que no et pot fallir.

L'Emperador s'acostà a sa filla e ella no pogué més parlar. E posà-la en raons, e parlant de moltes coses se'n tornaren al castell.

L'endemà per lo matí l'Emperador volgué diguessen la missa enmig d'una gran praderia, e volgué que Diafebus estigués enmig d'ell e de sa filla. E dita la missa, l'Emperador li posà l'anell en la mà e el besà en la boca. Aprés, tots los trompetes començaren a sonar molt fortement, e un rei d'armes dix en alt cridant: "Aquest és lo molt egregi e virtuós cavaller comte de Sant Àngel e Gran Conestable de l'Imperi grec."

E fet açò, començaren les danses e festes, e la Princesa tot aquell dia no féu sinó dansar ab lo Gran Conestable. Com fon hora de dinar, l'Emperador féu seure al Gran Conestable a la part dreta, e los ducs seien a la part sinistra, e la Princesa en dret del Conestable. E Tirant servia de majordom per ço com ell feia la festa. En altres taules menjaven les donzelles; en dret d'elles menjaven los barons e cavallers. Aprés, tota la gent d'armes. E tots quants prisoners hi havia, tots menjaven aquell dia en taules perquè honrassen la festa. Fins als rossins volgué Tirant que en aquella hora tots menjassen civada mesclada ab pa.

Com foren mig dinats, Tirant pres los reis d'armes, herauts e porsavants, e donàls mil ducats en reals. E totes les trompetes anaven sonant, e vengueren davant la taula de l'Emperador e cridaven:

—Llarguesa, llarguesa!

Aprés lo dinar, fon feta la col·lació de molts confits de sucre. E cavalcaren tots armats ab les banderes del Conestable, corrent llances davant l'Emperador. Feren un bell fet d'armes sens fer-se mal. E així anaren fins al camp on solia estar lo Soldà, e ab molt gran alegria se'n tornaren.

Com los paregué hora de sopar, en aquell lloc mateix feren la festa, la qual fon molt singular, e foren tots molt ben servits de moltes e diverses viandes. Tirant tot aquell sopar, així com servia, estava ab la cara molt trista. La Princesa lo féu acostar prop d'ella e dix-li a l'orella:

—Digau-me, Tirant, ¿quina és la pena e mal que passau, que la vostra cara ho manifesta, que tota la tinc jo sobre los meus ulls? Digau-m'ho, jo us clam mercè!

—Senyora, tants són los mals que comport, que no es porien estimar, ni done res en ma vida, car la celsitud vostra partirà demà, e jo, desaventurat, restaré en la mia extrema pena pensant que no us veuré.

—Qui fa lo mal —dix la Princesa— raó és que passe la pena. Car vós mateix ho haveu procurat, donant consell a l'Emperador que ab tots los prisoners se'n tornàs a la nostra ciutat. Tan mal consell jamés viu dar a home qui enamorat fos. Però si vós voleu jo em faça malalta quinze o vint dies, jo bé ho faré per amor vostra; e l'Emperador aturarà, bé só certa, per amor de mi.

—Mas ¿com ho farem —dix Tirant— d'aquests prisoners que tenim tants ací? No sé trobar remei a ma dolor. Moltes voltes tinc desig de verí, e moltes voltes desitge morir ab coltell o de mort sobtada per eixir de pena.

—No fésseu vós tal cas, Tirant —dix la Princesa—. Anau a parlar ab Estefania e vejam quin remei pendre s'hi porà que a mi no sia càrrec e sia útil vostre.

Tirant prestament se n'anà e recità tot son mal a Estefania. E foren d'acord ensems ab lo Conestable que, com tothom fos assossegat e les donzelles dormirien, que los dos vinguessen a la cambra e allí acordarien quin remei porien pendre en llurs passions. E així restaren d'acord.

Com fon nit e l'hora fon disposta, que tots los del castell dormien e les donzelles s'eren gitades, e totes les dames dormien, apartades ab la Viuda Reposada, sinó cinc que en dormien en una cambra per on ells tenien de passar (i en la

recambra dormia la Princesa e Estefania), e com Plaerdemavida véu que la Princesa no es volia gitar, e li havia dit que se n'anàs a dormir, e aprés sentí perfumar, prestament pensà que s'hi havia de celebrar festivitat de bodes sordes.

Venguda l'hora assignada, Estefania pres un estadal en la mà encès, e anà al llit on dormien les cinc donzelles, e mirà-les totes d'una en una per veure si dormien. E Plaerdemavida tenia desig de veure e sentir tot lo fet, e detingué's, que no dormí. E com Estefania vingué ab la llum, tancà los ulls e féu semblant que dormia. Vist per Estefania que totes dormien, obrí la porta sens fer remor, perquè negú no ho sentís, e ja trobà a la porta los cavallers que estaven esperant ab més devoció que no fan los jueus al Messies.

Al passar, apagà la llum; pres al Conestable per la mà, mèsse primera, e Tirant seguí al Conestable; e així trobaren la porta de la cambra on era la Princesa, la qual estava sola esperant-los.

E diré com la trobaren devisada: portava gonella de domàs verd, tota entorn trepada e tota brodada de perles molt grosses e redones; lo collar que portava era tot de fulles d'or esmaltades, e en cascuna fulla penjaven robins e diamants sens altra mescla; al cap portava sobre los daurats cabells un xapell folletat de molts batents, que llançava molt gran resplandor.

Com Tirant la véu tan bé abillada, féu-li molt gran reverència, e donant del genoll en la dura terra, besà-li les mans moltes vegades. E passaren entre ells moltes amoroses raons. Com los paregué hora de poder-se'n anar prengueren llur comiat, e tornaren-se'n en la llur cambra. ¿Qui pogué dormir aquella nit, uns per amor, altres per dolor?

Tan prest com fon de dia, tothom se llevà per ço com aquell dia l'Emperador devia partir. Plaerdemavida, com se fon llevada, anà a la cambra de la Princesa, e trobà-la que es vestia, i Estefania, vestida e per vestir e asseita en terra, e les mans no li volien ajudar a lligar lo capell: tant estava de bona gana tota

plena de lleixau-me estar; ab los ulls mig entelats, escassament hi podia veure.

—Ah, Santa Maria val! —dix Plaerdemavida—. Digues, Estefania, quin és aqueix teu comport? ¿Què és lo que et fa mal? E jo iré als metges que vinguen per dar-te salut, aquella que tu volries per a ta persona.

—No cal —dix Estefania—, que lo meu mal tost serà guarit, car no és sinó dolor de cap: anit ab l'aire del riu m'ha fet mal.

—Guarda —dix Plaerdemavida— què dius, que gran dubte serà que no muires. E si mors, la tua mort serà criminosa. Guarda bé que no et facen mal los talons, com jo haja oït dir als metges que a nosaltres, dones, la primera dolor nos ve en les ungles, aprés als peus, puja als genolls e a les cuixes, e a vegades entra en lo secret, e aquí dóna gran turment e d'aquí se'n puja al cap, torba lo cervell, e d'aquí s'engendra lo mal de caure. E aquesta malaltia no et penses que vinga sovint, segons diu lo gran filòsor Galièn, metge molt subtil, que no ve sinó una vegada en vida, e per bé que sia mal incurable, no és mortal, mas ha-hi molts remeis qui ajudar-se'n vol. Aquesta mia epístola és bona e verdadera, e per ço no deus haver admiració de mi si coneix les malalties, que si em mostres la llengua jo et sabré dir lo mal que tens.

Estefania li tragué la llengua. Com Plaerdemavida l'hagué vista, dix-li:

—Jo renegaria de tot quant saber mon pare me mostrà estant jo en son poder, si tu no has perduda sang aquesta nit.

Respòs prestament Estefania:

—Veritat dius, que del nas m'és eixida.

—Jo no sé si és del nas o del taló —dix Plaerdemavida—, mas sang haveu perduda, e per ço poreu ara dar fe de mi e de la mia ciència, que lo que jo diré serà veritat. E si la majestat vostra, senyora, volrà que jo us recite un somni que he fet esta nit, jo seré contenta, ab protestació que si diré alguna cosa qui agreuge l'altesa vostra, que lo perdó no em sia denegat.

La Princesa havia pres molt gran plaer en lo que Plaerdemavida havia dit, e ab grans rialles li dix que digués tot lo que volgués, que ella li perdonava a pena e a culpa ab autoritat apostòlica. E Plaerdemavida féu principi al seu somni en estil de semblants paraules.

CLXIII. Lo somni que Plaerdemavida féu.

—A la majestat vostra diré tot lo que he somiat. Com jo dormia en una cambra de parament en companyia de quatre donzelles, e que Estefania venia ab un estadal encès, per no portar molta llum, e venia al vostre llit e mirava si dormíem, e véu-nos totes dormir, jo estava alienada que no sé si dormia o si vetlava; e viu en somni com Estefania obrí la porta de la cambra molt suauament perquè no fes remor, e trobà mon senyor Tirant e lo Conestable que ja estaven esperant. E venien en gipons, ab mantos i espases, e calçaven peücs de llana perquè no fessen remor al passejar; e a l'entrar que ells feren, ella apagà la llum e posà's primera, lo Conestable a la sua mà; après venia lo virtuós, i ella semblava en aquell cas mosso de cego, e posà'ls dins la vostra cambra. E vostra altesa estava ben perfumada e algaliada, e no mal abillada, vestida e no despullada. Tirant vos tenia en los seus braços e portava-us per la cambra besant molt sovint, e vostra altesa que deia: "Deixa'm, Tirant, deixa'm!" E ell vos posava sobre el llit de repòs. —E Plaerdemavida s'acostà al llit, e dix: "Ai, En llit! !E qui us ha vist e qui us veu ara, que estau sol, desacompanyat, sens profit negú! ¿On és aquell qui ací estava com jo somiava?" E paregué'm del llit llevar-me en camisa, e venguí en aquell forat de la porta, e que mirava tot vostre fet.

Dix la Princesa:

—Has més somiat?

Ab moltes rialles e ab gran plaer que lo hi deia.

—Sí, Santa Maria! —dix Plaerdemavida—. Jo us ho acabaré tot de recitar. Vós, senyora, prenieu unes hores e dèieu: "Tirant, jo t'he lleixat venir ací per dar-te un poc de repòs, per

la gran amor que t'he." E Tirant dubtava de fer lo que l'altesa vostra li deia. E vós dèieu: "Si tu ames a mi, per res no deus estar d'assegurar-me dels dubtes esdevenidors. E aquest càrrec que jo he pres per amor de tu no és convinent a donzella de tan gran autoritat com jo só. No em denegues lo que et deman, car la mia castedat, en la qual jo he viscud, quítia de tot crim, és lloadora; mas per precs d'Estefania has obtesa aquesta amorosa gràcia, deixant-me cremada per digna amor. Per què et prec te vulles contentar de la gràcia que has aconseguida en gran càrrec e culpa d'Estefania." "Per l'extrema e desaforada congoixa, deia Tirant, que veig passar a la majestat vostra, que preneu armes contra vós, qui us ofenen, en sereu condemnada per tots aquells qui d'amor senten. Però, ab tot, no vull que desconfieu que jo fallís a ma veritat. E ab gran confiança creia vos acordarieu a mon voler no tement los esdevenidors perills. Puix a vostra altesa no plau e em voleu tant fatigar, jo só content de fer tot lo que a la majestat vostra serà plasent." "Calla, Tirant, deia l'altesa vostra, e no et congoixes de res, car la mia noblea jau sots la tua amor." E li fèieu fer sagrament que sens voler vostre no us enutjaria de res: "E posat cas que ho volguesse cometre no seria poc lo dan e congoixa que tu em daries; e seria tanta que en tots los dies de ma vida de tu me lamentaria, car com la virginitat és perduda no és reparable." E totes aquestes coses he somiades que vós a ell e ell a vós dèieu. Aprés en visió viu com ell vos besava molt sovint e desfèu-vos la clotxeta dels pits e que us besava a gran pressa les mamelles. E com vos hagué ben besada, volia-us posar posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces. E vós, la mia bona senyora, no ho volíeu consentir; car dubte em fa que si ho haguésseu consentit, que lo sagrament no perillàs. E vostra altesa li deia: "Temps vendrà que lo que tant desitges estarà en llibertat tua, e la mia virginitat conservada serà per a tu." Aprés posà la sua cara sobre la vostra, e tenint los braços sobre lo vostre coll, e los vostres en lo seu lligats com les sarments en los arbres, prenia de vós amorosos besars. Aprés viu somiant que Estefania estava sobre aquell llit ab les cames que al parer meu

li veia blanquejar, e deia sovint: "Ai, senyor, que mal me feu! Doleu-vos un poc de mi e no em vullau del tot matar." E Tirant que li deia: "Germana Estefania, ¿per què voleu incriminar la vostra honor ab tants grans crits? ¿No sabeu que moltes voltes les parets tenen orelles?" E ella prenia lo llançol e posava'l-se a la boca, e ab les dents estrenyia'l fort per no cridar. E no es pogué estar, après un poc espai, que no donàs un crit: "Trista, què faré? Dolor me força de cridar, e segons veig, deliberat teniu de matar-me." Llavors lo Conestable li tancà la boca. E la mia ànima com sentia aquell saborós plant, complanyia'm de ma desaventura com jo no era la tercera ab lo meu Hipòlit. Encara que jo sia grossera en amar, conegué lo meu esperit que lo terme d'amor aquí devia finir. La mia ànima hagué alguns sentiments d'amor que ignorava, e doblà'm la passió del meu Hipòlit com no prenia part dels besars així com Tirant de la Princesa, e lo Conestable d'Estefania. E com més hi pensava més dolor sentia, e paregué'm que prenguí un poc d'aigua e que em llaví lo cor, los pits e lo ventre per remeiar la dolor mia. E mirant lo meu esperit per lo forat, après un poc instant Estefania estès los seus braços abandonant-se e retent les armes, emperò dix: "Vés-te'n, cruel ab poca amor, que no has pietat ni misericòrdia de les donzelles fins que els has violada la castedat. Oh sens fe! ¿De quina pena seràs digne si jo no et vull perdonar? E complanyent-me de tu, més fort t'ame. On és la fe, per tu a mi rompuda? ¿On és la tua mà dreta ajustada ab la mia? ¿On són los sants qui facen testimoni, los quals ahir per la tua falsa boca foren nomenats, que em prometist que no em faries mal ni per tu no seria decebuda? Gran ardiment has fet, que ab pensa deliberada hages volguda robar la despulla de la mia virginitat, per tu ésser home de tan gran autoritat; e perquè la querella mia més verdaderament sia coneguda...", cridà la Princesa e a Tirant e mostrà'ls la camisa e dix: "Aquesta sang mia ha força de reparar amor." E tot açò deia ab les llàgremes als ulls. Aprés dix: "¿Qui haurà grat de mi, ni qui fiarà de mi, que no he sabuda guardar a mi mateixa? ¿Com serà per mi guardada altra donzella que acomanada em sia?

No tinc conhort sinó d'una cosa: que no he res fet que perjudique l'honor de mon marit, sinó que he complida sa voluntat a mal grat meu. En les mies bodes no hi són venguts los cortesans, ni capellà no s'és vestit a dir la missa; no hi és venguda ma mare ni mes parents; no han hagut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nupcial; no m'han pujada al llit per força, car jo m'hi só sabuda pujar; no han hagut treball los ministres de sonar ni de cantar, ni los cortesans cavallers de dansar, que bodes sordes són estades. Emperò tot lo que he fet resta en grat de mon marit." D'estes coses deia Estefania moltes. Aprés de tot açò, que lo jorn s'acostava, la majestat vostra e Tirant la conhortàveu lo millor que podíeu. Aprés bon espai, que los galls tornaren a cantar, e l'altesa vostra pregava humilment a Tirant se'n volguessen anar perquè no fossen vists per negú del castell. E Tirant suplicava l'altesa vostra que li fésseu gràcia de soltar-li lo sagrament perquè pogués obtenir lo victoriós triümfo que desitjava, així com son cosí; e la celsitud vostra no volgué, sinó que restàs gloriosa de la batalla. E com ells se'n foren anats, despertí'm e no viu res, ni a Hipòlit ni a negú. Fui posada en gran pensament; perquè em trobí los pits e lo ventre banyat de l'aigua, venia a creure que devia ésser veritat. La dolor m'augmentà en tanta quantitat que donava torns per lo llit com fa lo malalt qui està al pas de morir e no troba lo camí; per què deliberé d'amar Hipòlit ab cor verdader, e passaré ma penada vida així com Estefania fa. ¿Estaré ab los ulls tancats, e negú no em darà remei? Amor m'ha tant torbats los sentiments, que morta só si Hipòlit no m'ajuda. ¡Almenys que passàs ma vida en dorment! Per cert, fort dolor és al despertar qui bon somni somia.

Les altres donzelles foren-se llevades i entraren dins la cambra per ajudar a vestir sa senyora. Aprés la missa l'Emperador partí ab tots los barons de Sicília, e lo duc de Pera ab tots los prisoners. E Tirant e lo Conestable accompanyaren-los una bona llegua. L'Emperador los dix que se'n tornassen. E ja que els ho havia dit altra vegada, fon-los forçat de fer-ho.

Aprés que Tirant hagué pres comiat de l'Emperador e dels barons, ell s'acostà a l'excelsa Princesa e dix-li si li manava res la majestat sua que ell pogués fer. La Princesa s'alçà lo vel que portava davant la cara, e los seus ulls no pogueren estar que no llançassen vives llàgremes e no li pogué dir altra cosa sinó:

—Serà—; car la paraula li fallí e convertí's en sanglots e espessos sospirs per lo departiment. Deixà del tot caure lo vel damunt la sua cara per ço que tal defalt no vingués a notícia de l'Emperador ne de tota l'altra gent.

No es troba en record de gents que semblant cas seguís jamés a negun cavaller com lo que seguí a Tirant, que havent pres comiat de la Princesa, caigué d'una hacanea en terra, que cavalcava, tot fora de si; e tan prestament com fon caigut, se fon llevat e alçà la mà a l'hacanea dient que es dolia. E l'Emperador ho véu e molts d'altres, e cuitaren envers ell. E feia demostració que mirava lo peu a l'hacanea.

Dix-li l'Emperador:

—Capità, e com sou caigut així?

E Tirant li dix:

—Senyor, a mi paregué que lo meu rossí se dolia. Abaixí'm un poc per veure lo seu mal, e ab lo pes de l'arnès, és-se trencat lo gambal. Però, senyor, no és cosa d'admirar que un home caiga, car un cavall té quatre peus e cau: quant més un home, que no en té sinó dos.

E prestament ell tornà a cavalcar e cascú tingué son camí. La Princesa, perquè anava plorant, no volgué tornar, mas demanà a Estefania quin cas era estat lo de Tirant. E ella lo hi recità segons la resposta que havia feta a l'Emperador.

—Certament —dix la Princesa— que aquell cas no li és seguit sinó per la mia partida; e les temors que jo haguí quan me trobí sola tan prest foragitaren lo meu pensament e augmentí en major dolor que no sentia.

Així anaren parlant, e Tirant aplegà al castell del senyor de Malveí. Ordenà que lo Conestable ab la mitat de la gent, així de peu com de cavall, anàs al camp per guardar aquell.

—E jo iré —dix Tirant— al port on són les naus, e faré que prestament descarreguen. E si veig que no n'hi ha prou, faré-les tornar a la ciutat o en Rodes, que m'han dit que han collit molt forment aquest any; e si lo càrrec los fall, iran en Xipre.

En la nit Tirant fon en lo port, e trobà quasi les naus descarregades. Los patrons e los mariners hagueren molt gran plaer de la vinguda del Capità, e digueren-li com les set naus de genovesos eren entrades en lo port de Bellpuig.

—E tots nosaltres estàvem ab gran pensament que no vinguessen ací e que ens prenguessen.

Dix Tirant:

—Els mostren que han més temor a vosaltres, que no han hagut atreviment d'escometre-us. ¿Voleu que els posem major temor que no tenen?

Hagueren un llaüt de peixcar, e armaren-lo. E trameteren per veure quanta gent podia haver en les naus poc més o menys, e quantes fustes eren dins lo port. E aquella nit féu descarregar tot lo forment. Per lo matí lo bergantí tornà ab la nova com hi havia, grosses, set naus, e havien descarregats tots los cavalls e tota la gent era en terra, e que llavors començaven a descarregar lo forment e altres virtualles.

—Per lo Senyor qui tot lo món sosté —dix Tirant—, jo faré tot mon poder, puix han desembarcat los cavalls, de menjar de llur forment.

Féu prestament adobar les naus, e posà-hi molta gent d'armes e molts ballesters. En lo port en aquell cas havia tres galeres, e perquè havien mostrada carena, no pogueren anar ab ell. Tirant partí ab les naus e mès-se dins mar aquella nit. E de l'u port a l'altre no hi havia sinó trenta milles. Com lo dia fon clar e bell, los de terra descobriren les cinc naus de Tirant e pensaren-se que fossen d'aquelles que venien ab lo Gran

Caramany, e no curaren de res. Les naus s'acostaren e entraren dins lo port, e cascuna envestí la sua, e de continent saltà molta gent en les altres naus e aprés envestiren les dues que restaven, e perquè hi havia molt poca gent prengueren-les totes ab poc treball e sens morir negú. E tragueren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de Xipre, de què us dic que per al camp dels crestians los vingué en gran socors i en molt bon cas, car per la molta guerra no trobaven forment ni carns si no ho havien tot per mar. Tirant donà forment al senyor de Malveí; tot l'altre féu portar al camp en la ciutat de Sant Jordi.

Com Tirant venia ab la presa, parlà ab los turcs que havia presos en la nau demanant-los de noves de la Turquia per veure si es concordarien ab les noves que Ciprè de Paternò li havia dit. E aquells li digueren com certa cosa era com lo Gran Caramany venia ab gran armada, e venia en companyia sua lo rei de la sobirania Índia; e lo Caramany portava sa filla, la qual era donzella de grandíssima bellea, per dar per muller al Soldà.

—E porta moltes donzelles ab si, de gran estat, e ve en sa companyia l'esposada del fill del Gran Turc, e totes vénen molt ricament abillades ab grans aljubes de brocat e altres brodades de molts diamants e robins.

Dix un turc:

—Jo viu vestir un dia a la filla del Gran Caramany; demà haurà quinze dies, lo divendres aprés la salà, que vestia una aljuba brodada de pedres fines, que estimaven que valia una gran ciutat. E porten cascuna son eixovar, que vint-e-cinc esposades hi vénen totes per a grans senyors; e ve-hi la muller del rei de Capadòcia. E han-nos dit al port, com són arribats, que un diable de francès és vengut capità dels grecs, que totes les batalles los venç, lo qual dien que ha nom Tirant. Per ma fe, ell poria haver bons fets així com dien, mas lo seu nom és lleig e vil, per ço com Tirant vol dir usurpador de béns o, més propi parlar, lladre. E creu, segons lo nom, per força ha de seguir les obres, car diu-se que en una lletra que féu al rei d'Egipte, que

no el gosà combatre cos per cos, deia ésser enamorat de la filla de l'Emperador. Com haurà vençudes les batalles, emprenyarà la filla, après la muller, après matarà l'Emperador, car així ho acostumen de fer los francesos: molt mala gent! E vós veureu que si molt lo deixen viure los turcs e los crestians, ell se farà emperador.

—A la mia fe —dix Tirant— tu dius una gran veritat: aquests francesos són molt mala gent. Encara farà pitjor que tu no dius, que és molt gran lladre e va per los camins a robar. E qui s'ho veurà, encara emprenyarà la filla de l'Emperador e pendrà la senyoria; après ¿qui li contradirà que no passe a totes les donzelles?

—Bona Pasqua vos done Déu! —dix lo mariner—, car vós lo coneixeu bé, e coneixeu la sua gran tració que ha feta e farà.

Hipòlit, qui estava allí, arrancà l'espasa per tallar-li lo cap, sinó per Tirant, que prestament se llevà e pres-li l'espasa de la mà. E Tirant tornà'l a posar en noves dient mal tostems de si mateix. Dix lo mariner:

—Jo jur, per l'aigua que jo em bategí, que si jo el podia pendre, aquell traïdor de Tirant, així com moltes vegades n'he pres d'altres, que jo el penjaria en la més alta entena de tota la nau.

Tirant reia molt, e prenia gran plaer en lo que deia lo mariner: altri fóra, que li haguera feta alguna mala obra o l'haguera penjat. E Tirant pres un gipó de seda e trenta ducats, e donà'l s-hi, e après lo posà en llibertat tan prest com fon en terra. ¡Pensau quin devia estar lo mesquí de mariner com sabé que aquell era Tirant! Agenollà's als seus peus, e demanà-li perdó. E Tirant de molt bona voluntat li perdonà e dix:

—Donar als mals perquè diguen bé, donar als bons perquè no diguen mal.

Tirant ajustà consell de mariners e féu-los dinar ab ell. Après que foren dinats, Tirant los féu principi a un tal parlar:

—Senyors, ja sabeu la nova que es diu del Gran Caramany e del rei de la sobirana Índia: ab quin poder tan gran vénen, e porten tantes donzelles, casades i per casar; hoc encara hi apliquen lo bací que porten, ço és a saber: com los moros fan guerra als crestians, va lo bací, que acapten per totes les moreries, e segons me dix Ciprés de Paternò, que havia oït dir al Soldà, que passats tres-cents mília ducats portaven, car per pendre aquest Imperi tota la morisma ha donat qui poc qui molt: que casa hi havia qui pagava quaranta ducats. E volen dir que del regne de Tunis han hagut més de setanta mília ducats. Per què deveu pensar quanta glòria seria a tots nosaltres e lo profit gran que cascú de vosaltres reportaríeu. Vejau si fer-se poria poguéssem obtenir victòria d'ells. E cascú de vosaltres diga-hi son parer.

CLXIV. Lo consell que los mariners donaren a Tirant.

—Sabuda cosa és, Capità senyor, que los turcs passen ab vint-e-tres naus grosses, de genovesos, e de cascuna testa han dos ducats e mig de nòlit, e dels cavalls n'han tres. E per no perdre aquest salari, ans se deixaran tots tallar a peces que consentir en negun malbarat. E porten tanta gent e en tan gran nombre, que lo poder de la mitat de la crestiandat hi haurien a venir per poder-los vençre ni subjugar-los a nostra voluntat. Nosaltres som dotze naus i tres galeres, i ells són vint-e-tres naus grosses, les majors e millors de tota Gènova, e, més, porten quatre baleners e dues sageties. Per què tots vos donam de consell no vullau donar del cap per les parets, com açò no sien les batalles de terra, que no es fan a comparar ab les de mar: aprés que les escotilles són tancades no hi ha lloc per a fugir.

Fon-se llevat en peus lo mariner qui tant de mal havia dit de Tirant, qui havia nom Galançó, e era natural de l'Esclavònia, e molt valentíssim mariner, lo qual féu principi a tal parlar:

—Senyor Capità, dels meus primers moviments no en deveu ésser admirat, per jo ésser enemic a la pàtria vostra gran temps ha. Però la molta virtut que en la senyoria vostra tinc coneguda ha apartada de mi la gran ira que jo en aquell cas tenia contra la nació francesa, e per ço com me veia presoner, ara que tinc llibertat per la mercè vostra obtesa, vos vull dar consell de mariner per ço com en aquesta art me só criat. E si açò volreu acceptar (ço que és creedor, no dubtant lo perill que ab si porta), jo us daré de vostres enemics triümfant victòria. E ateneu al meu consell e si aquell vos serà accepte; si no, poreu pendre lo dels altres, car de dos mals lo menor se deu elegir. Com sia certa cosa que ells són vint-e-tres naus molt grosses i són prop de trenta fustes entre unes e altres, e qui volrà vençre ni guanyar les trenta, s'haurà de fer en aquesta manera si al consell meu vos volreu regir: vós teniu dotze naus e quatre galeres; descarregau les vostres naus, que vagen llaugeres; les altres vénen molt carregades e no poran fer tan gran esforç de veles com faran les vostres. Serà a la voluntat vostra de pendre o de deixar la batalla. Gran glòria serà per a vós, ab dotze naus grosses, gosar mirar tot l'estol de genovesos e de turcs. E si neguna nau ve atràs, com és presumidor, ab poc treball podeu ésser senyor d'ella e gran terror posareu entre ells, perquè saben que haveu vençudes moltes batalles en la terra, e dins los llurs ports los haveu preses set naus. Pensau que tenen gran dubte de vós, car, dormint en los llits, ab temor se desperten ab lo nom de Tirant en la boca, majorment representant-los davant lo fruit que de batalla s'ateny. E qui cosa mirar lo primer afronte d'ells, del joc de les pedres que us fan és molt gran, emperò passades les pedres, no són res: vénen a jugar de les fletxes e molt prest esmaien e perden l'ànim. Si em demanau com sé jo açò, jo he senyorejat galeres e naus mies pròpies, e tenguí onze anys guerra ab ells, e fiu grans preses dins la Turquia de llur roba.

—Sus! —dix Tirant—. No en vull pus saber ni vull altre acord sinó que tot se pose en orde. E les naus sien prestament descarregades e adobades de tot lo que hi sia necessari.

Com Tirant hagué donat lo càrrec als seus, ell cavalcà desarmat sobre un bon ginet ab quatre altres, e anà al castell de Malveí, e l'endemà anà al camp. Molt foren aconsolats los del camp de la sua venguda e prestament li digueren com los turcs eren venguts una alba de matí bé set mília hèmens a cavall; e com lo marquès de Próixita ab gran desorde ixqué dels primers e ferí ab gran ànim pensant que los seus lo socorrieren.

—E fon lo contrari: veent la molta gent que eren pocs, feriren sobre ell e han-lo mort e tallat a peces; e vingueren fins ací a la muralla de la ciutat, e tothom desemparà lo camp e recolliren-se dins la ciutat, e han mort qualsque cent huitanta hèmens.

—Ah Santa Maria val! —dix Tirant—. ¡Que desorde entre tots vosaltres! ¿Qui deu eixir a empresa d'altri, que sabeu que jamés es gosaran venir ací sinó ab gran poder? E vós, marquès de Sant Jordi, haveu perduts los queixals en la guerra, e deixar eixir a negú! E ves que eren ací, ¿per què no fèieu destapar les séquies, així com vós havíeu dit, e haguereu-los tots presos? Però, voleu que us diga? La virtut ne el poder no està en riqueses, mas en ànim virtuós e ginyós. —E tingué's per escarnit com no s'hi era trobat. E dix—: Siau en record de l'antiga lliberat que d'ells havem hagut, e de les persecucions estranyes que sofert haveu.

Aquí parlaren de moltes raons. A la fi dix Tirant al Gran Conestable li triàs dos mília hèmens d'armes los millors del camp. E com lo Conestable fon un gran tros lluny, pensà en lo que el Capità li havia dit; tornà e dix-li:

—Vós m'haveu fet una fort demanda: que us haja dos mília hèmens d'armes, los millors de la host, e dos mília ballesters. ¿Qui pot saber quals són los bons o los mals, ni qual és ardit, ni qual és flac, ni qual té ànim esforçat?

—Puix no ho sabeu conèixer —dix lo Capità—, jo us ho mostraré. Feu tocar alarma, e feu demostració que enemics vénen, e com seran en lo camp, descavalcau e anau tocant a

cascú los esperons, e si els porten fluixos, deixau-los estar; si els porten estrets, d'aquells me donau, car aquests tals no pot ésser no sien bons e virtuosos en les armes.

Així com se n'anava, tornà e dix:

—Los hòmens de peu, qui no porten esperons, ¿en què els coneixeré?

—Per semblant —dix lo Capità—. Aqueis serjants qui van ab vós, feu-los tocar en los panyos, si els porten fluixos o ben estrets. E sapiau d'ací avant conèixer lo gra entre la palla.

Lo Capità se partí ab tota aquella gent que lo Conestable li havia triada. Lo Prior de Sant Joan se n'anà al Capità e dix-li:

—Capità senyor, jo he sabut com la mercè vostra vol tornar en mar no tenint-vos per content de les set naus que preses haveu. La mercè vostra faça'm gràcia que jo vaja ab vós.

Respòs Tirant que era mot content.

Com foren arribats al port, lo Capità trobà totes les naus descarregades, e adobaven del que mester havien.

—Capità senyor —dix Galançó, lo mariner—, a mi par que vostra senyoria deuria trametre dues galeres e que estiguessen en alta mar. Com vessen l'estol, l'una tornàs, e l'altra seguís tostems la nau del Gran Caramany. E si vós aquella podeu haver, haureu molta riquea e major honor.

Dix lo Capità:

—¿En què poran conèixer aqueixa nau en què va lo Gran Caramany?

—Senyor —dix Galançó—, en les veles, que porta totes vermelles e pintades les sues armes, e totes les cordes de la nau són de seda, e tot lo castell de popa és de brocat sobre brocat. E açò ha fet per gran magnitat, per ço com hi porta sa filla e perquè no és anat jamés per mar.

Com lo Capità féu partir les dos galeres, manà no tornàs l'una, sinó que contínuament, nit e dia, seguís l'estol, e en la nit portàs una llanterna ab una llum encesa al tendal de popa.

L'endemà los barons de Sicília, havent deixat l'Emperador a la sua ciutat, reposaren allí dos dies, e partiren per venir al camp. Com foren al castell de Malveí, trobaren molts carros que portaven bombardes al port. E foren avisats com lo Capità era al port; anaren a ell, sabent com volia anar per mar, e pregaren-lo molt que els deixàs anar ab ell. E lo Capità fon content per ço com eren hòmens d'illa e acostumaven de navegar. E ordenà sos capitans, e posà molta gent en les naus, hòmens d'armes e ballesters. E encara que les naus no fossen molt grans, eren molt bé armades de bona gent e destra e molt bé avituallades de tot lo que mester havien. Les altres naus venien molt carregades de forment, de cavalls e de tanta gent com podien portar.

No passà molt espai que veren venir l'una galera a vela e a rems. Prestament pensaren que les naus dels enemics venien. Lo Capità féu acabar de recollir tota la gent, les bombardes e tot lo que mester havien. Com fon quasi hora de vespres, les naus eren en vista del port. Llavors la nau del Capità ixqué primer de totes. Com los turcs la veren, feien grans alegries dient que aquella nau ja era sua. E lo Gran Caramany féu eixir a sa filla e a totes les altres dones qui en la nau eren, alt en coberta perquè mirassen aquella nau, la qual tantost pendrien. A poc instant ixqué la nau del senyor de la Pantanalea, e après la del duc de Messina. E llavors als turcs e als genovesos augmentà l'alegria.

Dix lo Gran Caramany a sa filla:

—Una d'aquelles tres naus que allí veus, tria quala d'aquelles volràs, car jo la et dó e vull que tua sia.

Ella demanà la que primer havia vista; aquella volia per sua, e fon-li atorgada. Ixqué après la nau del senyor d'Agramunt; après la d'Hipòlit; e totes ixqueren per orde. E lo bon Prior de Sant Joan fon lo darrer de tots per ço com era capità de la ressaga. Com ell ixqué era ja quasi nit escura.

Com los genovesos veren dotze naus grosses, estigueren admirats d'on eren eixides. Après ixqueren tots los baleners e

totes les barques de les naus; après, les barques dels peixcadors; e les barques que no tenien arbre alçaven una llarg bastó o un rem e lligaven-lo fort, e al cap del bastó posaven una llum dins un faró. La nau del Capità alçà primer un faró a popa, així com era estat concordat. Après totes les altres fustes, així grans com poques, feren lo que el Capità havia manat. Com totes les llums se mostraren, foren setanta-quatre. Com los enemics veren tantes llums, pensaren que totes aquelles llums eren naus, e més digueren:

—Nosaltres som certs com l'estol del gran Mestre de Rodes és vengut ací, e lo del rei de Sicília. I ells, que en tenien moltes, hauran tramès a Venècia, e sabent nova de nosaltres, han feta aquesta gran armada, e vénen-nos per prendre'ns.

Hagueren son acord de fugir, e de tornar-se'n devers la Turquia.

—Car més nos val acampar les vides que esperar batalla de setanta-quatre naus que són.

L'una nau dels genovesos tragué un faró tres vegades. Fet son senyal, totes giraren e posaren-se en fuita qui més podia. Les unes prengueren la via de llevant, altres la via de ponent, altres la via de migjorn, altres la via de tramuntana. La galera jamés desemparà la nau del Gran Caramany, e féu la via de Xipre per passar en les illes, e, si porien, pendre terra en les mars d'Alexandria, pensant que neguna nau no faria la sua via. Però tostems hagueren dubte de la galera, e la nau del Capità tostems seguí la galera; e cascú feia esforç de veles tant com podia ab la mitjana e ab lo triquet, e posaven tantes bonetes com cascuna nau podia portar.

Com vengué per lo matí, Tirant no véu neguna de les dues naus, mas trobà's en vista de la nau del Gran Caramany. Com fon quasi lo migdia, ell aplegà ab la nau, e envestiren-se l'una a l'altra, e lo combat fon tan fort e tan admirable, que los turcs feren de moltes pedres, que quasi la gent no podien anar per la nau. E la pedra que esdevenia a l'home plegat lo metia per terra, per bé que estigués armat. En la nau del Capità havia

moltes ballestes; e de la primera batalla n'hi hagué molts de nafrats e morts. No penseu que la galera jamés s'hi gosàs acostar. E de cascuna de les naus llançaren los rampagolls, e tengueren-se molt fort, car no se'n podien anar encara que ho volguessen. La nau de Tirant hagué gran avantatge, que quasi tota la demés gent era armada d'arnesos blancs e de cuirasses ab bacinets; e tan pres com l'home era mort o nafrat lo desarmaven, a l'arnès feien-lo vestir a altri. De la gàbia feien mortals colps ab grans barres de ferro que llançaven.

Passada la primera batalla, donaren-se d'espai prop de mitja hora. Refrescaren la gent e tornaren a la batalla los uns e los altres molt bravament. Los turcs llançaven molta calç perquè els cegàs la vista. Aprés llançaven oli bullent ab casses. L'una part e l'altra llançaven pega bullent; e nit e dia jamés cessaven ni havien repòs, sinó contínuament combatre. Molta fon la gent que en aquelles dues naus moriren. E tantes eren les llances trencades e los pavesos, dards e fletxes e passadors, que los cossos morts qui en la mar llançaven no es podien afonar davall l'aigua.

Ara lleixem-los combatre e vejam què fan los altres barons e cavallers.

Les onze naus no veren la del Capità per ço com féu apagar la llum. Les onze, en vista foren de deu naus a tret de bombarda, afrenellaren-se les unes ab les altres. E Hipòlit no volgué acostar-se a neguna, sinó que pujà a sobrevent i estava's mirant la batalla; e véu que la nau del senyor de la Pantanalea anava a gran perdició, e que ja molts turcs eren pujats en la nau, que més part hi havien que no ells. Llavors Hipòlit ferí a la nau dels enemics; e per ço com la major part dels turcs eren passats en l'altra nau e tota l'havien presa sinó lo castell de popa, ab poc afany entrà Hipòlit ab los seus dins la nau dels tures, e tants com n'hi trobaren, de turcs e de genovesos morts e nafrats, tots los llançaren en mar. E socorregueren al senyor de la Pantanalea, e lo socors los venc així com a salut de medicina, la qual aparegué a tota la gent ésser estat molt ben

fet e aconsolàls molt, amonestant-los d'haver virtut e vigorós ànim, e llevà la por als temerosos metent lo coratge de tots en gran esperança. E prestament se partí d'allí, e tornant en la sua nau anà ajudar a aquells que més ho havien mester.

Lo senyor de la Pantanalea, puix véu que en la nau dels turcs no hi havia romàs negú, compartí la gent en abduïs les naus. E donà vela perseguint les altres qui se n'anaven, e atengué primer que negú, i envestí una nau, e mentre ells combatien, aplegà l'altra nau. E l'altra tantost se donà, enaixí que ell tenia tres naus. En tal manera ho feren les onze naus ab les dos galeres, que catorze naus prengueren e dos que en feren dar al través en terra. Les altres se n'anaren.

Ara vejam Tirant què fa, que encara los trobi combatent. Ells combateren d'hora de migdia e tota la nit fins a l'endemà, que el sol se volia pondre. Vint-e-set batalles se donaren. E Tirant, desemparat de tota ajuda, ajustant colp a colps, e tota por a part posada:

—E ab damnatge de la mia persona —dix Tirant—, jo et pendré, o morré.

E Tirant en aquelles batalles fon nafrat de colp de passador en lo braç. E volent pujar al castell de proa, li donaren ab una fletxa en la cuixa. Bé ho havien mester los turcs, car ab gran desesperació saltaren tres turcs dins lo castell de proa, mas tan prestament com foren dins, tan prestament foren dins l'aigua.

Com lo Gran Caramany véu la sua gent molt venir a menys, féu pujar la caixa dels diners, joies e robes, e féu vestir a sa filla una aljuba de brocat d'or, e lligà-li una corda d'or e de seda al coll, e l'altre cap féu lligar en la caixa de les joies ab tota la riquea, e llançàls dins mar. Aprés llançà a totes les altres dones que dins la nau eren. Llavors ell e lo rei de la sobirana Índia entraren-se'n dins la cambra on solia estar sa filla, havent del tot desemparada la nau; meteren lo cap sobre lo llit, e cobriren-se esperant la mort quan la's darien.

Com la nau fon del tot presa, Tirant hi passà així nafrat com estava; e demanà què era del Gran Caramany.

—Senyor Capità —li dix un gentilhom qui en la nau del Capità venia, e fon lo primer qui en la nau dels turcs passà, e matà molts turcs ans que el Capità passà; dix—: Pus fort és que batalla la temor de la batalla: baix en una cambra estan amagats ab lo cap cobert, esperant quan los vendrà la mort; i és ab ell lo rei de la sobirana Índia.

—Ací és lo Rei? —dix lo Capità.

—Certament, senyor, abduis són ací.

—Fes-los-me pujar ací —dix lo Capità—, que jo vull parlar ab ells.

E aquell gentilhom féu lo manament de son Capità. Però lo Gran Caramany no hi volia anar, dient que més amava morir dins la cambra de sa filla que no morir alt en la nau.

—No façam —dix lo Rei—, pugem alt, e muiram com a cavallers.

E aquell en deguna manera no hi volia anar, fins a tant que lo gentilhom hi hagué a mesclar una poca de força. E com ells foren alt, Tirant los féu honor de reis per ço com era cavaller molt humà. E féu-los allí seure, i ell llevà's en peus, però la nafra de la cuixa no el comportava estar de peus: féu-se dar davant ells en què segués. E ab gran benignitat i cara molt afable los dix tals paraules.

CLXV. Lo raonament que Tirant fa al Gran Caramany e al rei de la sobirana Índia.

—Nobles reis i animosos cavallers: A la divina Majestat ha plagut donar-nos complida victòria de vosaltres, no perquè l'ànim viril i esforçat vostre en res haja fallit, ans com a virtuosos, magnànims i estrenus cavallers haveu defès tant quant vostres forces han pogut vostra empresa, la qual no per fallença de gran exèrcit ni per flaquea d'ànimos s'és perduda, mas per defalt de justa querella, que Nostre Senyor Déu infinit, mirant la superba cruemdat de vosaltres, i com iniquament i tirana voleu destruir tot l'Imperi grec sens deguna raó, sols per

ofendre aquell verdader Déu e redemptor nostre Jesús, ha volgut tant favorir nostra justícia, mostrant la celsitud de nostra fe, donant-nos esforç tan gran que havíem pogut vençre i aterratar lo gran poder i forces de vosaltres, sotsmetent vostres persones al jou de senyoria, i al que de vosaltres la imperial majestat ordenar volrà. Emperò, per bé que la crueldat vostra sia estada molt gran, que crudelíssima mort no satisfaria al que meritau, e majorment de vós, Gran Caramany, que ab tanta crueldat e inhumanitat haveu morta vostra filla e moltes altres mores, les quals foren vengudes en mans d'home tal qui les haguera restituïdes en llur primera llibertat, e encara que vosaltres no siau mereixedors de perdó, la clemència del senyor Emperador és tanta que us perdonarà la vida, no per vostres mèrits, mas per la sua molta virtut e bondat.

Callà e no dix pus.

Respòs lo Gran Caramany ab paraules de semblant estil.

CLXVI. La resposta que féu lo Gran Caramany.

—Si les sobiranes forces de mes afliccions, e lo miserable jou de servitud considerat, donàs lloc a les tues demesiades paraules, no solament desitjar viure, mas la mort per millor elegiria. Mas coneixent quants generosos coratges los infortunis e treballs fan esforçar en los adversos casos, estimant que tan extremes dolors e no petites pèrdues com les mies Déu ha permès per augment de la tua singular glòria e per exercici de ma paciència, per ço et vull pregar lo que de mi volràs fer prestament me vulles deliurar, car major és lo dubte de la mort que la mort que prestament és passada. E dius-me que só estat homeier de ma filla; d'açò no en tinc a dar compte a tu ni a altri, car estime que he fet lo que devia, que més conhort és a mi jo haver dat qualsevulla llinatge de mort a ma filla que si per tu o los teus davant los meus ulls la ves desonir. E de les joies e del tresor no vull negú alegrar-se'n puga. E no et penses tu subvertir l'hàbit de mon coratge, car pus dispost só oferir lo meu cos a l'amarga mar o a la terra, ans que fes res

que tu em pregasses; si bé los teus ab força estranya m’han fet venir davant la tua presència, car major raó fóra tu venir a mi, encara que sies estat vencedor, que jo anar a tu. E no penses que los cavallers e gentilshòmens de la mia terra, que sien de menor grau ni de menys virtut, e ànimo, e noblesa, e així destres en les armes com los francesos; e si só jamés en ma llibertat, jo et mostraré l’ofensa que has feta a un tan gran rei com jo, qui senyorege altres reis.

Tirant no volgué satisfer a les paraules del Gran Caramany, sinó que els pregà molt graciosament volguessen passar a la sua nau, e mal llur grat ho hagueren a fer. Com lo Capità los tingué dins, repartí aquella poca de gent que restada li era, e donaren vela. E destaparen los embrunals de la nau, e eixia tan gran doll de sang que paria que la nau ne fos plena; que los antics no havien oït dir ni havien llest en canòniques tan fort batalla fos estada en la mar, ni tan sanguinosa, de dues naus: que en la nau dels turcs no hi restà ànima viva sinó los dos reis, i en la nau del Capità, de quatre-centes huitanta personnes no n’hi restaren sinó cinquanta-quatre e los setze nafrats. La batalla de terra fon traslladada en mar, e mostrà’s més valent entre los altres, manifestant glòria e virtut en senyal d’excelsa dignitat de gran senyoria esdevenidora; e la fama de l’estrenu cavaller Tirant augmentà en triümfant llaor.

Com Tirant fon prop del port de Transimeno, veren los baleners qui ab l’estol dels turcs venien, que entraven dins lo port de Bellpuig fugint e cridant ab grans crits, e ab molta dolor recitaren la mala nova de la destrucció del reis e de l’estol percut ab gent innumerabla. Lo Soldà e tots los altres feren molt grans lamentacions; ploraven e planyien-se e estaven admirats com se podia fer que un estranger hagués obtès d’ells tantes e tan gloriose victòries; e maleïen la fortuna com s’era tan inclinada en voler-lo tant prosperar, e deliberaren dar batalla a la gent del camp, puix tenien la ira fresca.

Feren dues batalles ab gran prosperitat, e clogueren los crestians dins los murs de la ciutat, e apresonaren al comte de

Burgença e al comte Malatesta. E feren allí molts bons fets d'armes aquell dia, e mataren molts crestians; e demanaren los cossos morts en senyal de victòria obtesa. Llavors los turcs demanaren treves o pau si volien, no per amor de pau, mas per temor de batalles.

Com Tirant fon aplegat al port, trobà allí moltes naus de les seus e moltes de les que havien preses. Com lo Prior de Sant Joan véu que el Capità no hi era, tornà'l a cercar e no s'encontraren. Mas après dos dies que lo Capità fon tomat, arribà lo Prior, e tots eren tornats, sinó Hipòlit, après que totes les naus foren preses.

E Hipòlit véu que no hi era son senyor: pensant que hauria fet la via de la Turquia, manà al nauixer que fessen aquella via. E no podent trobar al Capità, trobà una nau d'aquelles de l'estol, e ell féu la via de la nau; e ella se mès en fuita, e venc quasi en una illa despoblada. E lo vent era punter, venia'l contrari; la gent desemparà la nau, e ab la barca e ab lo llaüt ixqueren en terra. Hipòlit aplegà e pres la nau, que no hi era restat negú; però trobaren-la molt rica e portaren-la-se'n.

Com lo Capità véu que tots hi eren sinó Hipòlit, féu partir tres naus perquè l'anassen a cercar. E trobaren-lo que venia ab la presa. Com lo Capità ho sabé e véu que venia ab tanta honor, se n'alegrà molt.

Aquest Hipòlit ixqué valentíssim cavaller, liberal e ab esforçat ànim, e en sa vida féu de singulars actes, que volgué imitar a son mestre e senyor; e per ço volen dir molts que primer deu hom examinar lo cavaller ans que ab ell poseu vostre fill, car si ell és virtuós, ell ne farà mil de virtuosos; e tot per lo contrari si és viciós, tal serà lo criat.

Com lo senyor de Malveí sabé que Tirant era tornat ab tan gran triümf victoriós, fon molt content. Cavalcà e anà'l a veure. Emperò, ans que partís, tramès un home per avisar-ne a l'Emperador; e tramès un altre home per avisar-ne los del camp: e allí foren fetes molt grans alegries. Com l'Emperador sabé tan singular nova, féu tocar totes les campanes de la

ciutat e fer grans alimares e grans festes. L'Emperador ab tots los altres estaven admirats de les grandíssimes cavalleries que Tirant feia. La Princesa e les altres dames se n'alegravon molt, donant d'ell singulars llaors.

Com lo senyor de Malveí fon ab Tirant, consellà-li que la sua persona devia anar, ab tota la presa que feta havia, davant l'Emperador, e Tirant hi tenia molt bona voluntat per ço que pogués veure e parlar ab la Princesa. Com tingueren bon temps per partir, Tirant féu recollir tots aquells que hi eren estats ab ell ensems, e donaren vela.

Com foren en vista de la ciutat de Contestinoble, digueren a l'Emperador com venia lo seu Capità ab tot l'estol, que ja veien les fustes; e ell no sabia quina festa ni honor li fes. E prestament ell féu fer un gran pont de fusta que entrava dins l'aigua més de trenta passes, tot cobert de pomposos draps de ras. E l'Emperador féu fer enmig del gran mercat un cadasal, tot cobert de peces de brocat e de seda per a ell i l'Emperadriu, e a la Princesa e a totes les donzelles. E del seu cadasal fins al cap del pont, on havien eixir, féu posar baix peces de vellut carmesí per ço que el seu Capità no tocàs dels peus en terra, sinó que anàs sobre la seda. Com ell fon passat, qui més podia pendre de la seda, d'aquell era; e veren molts nafrats en les mans, d'espases e de coltells, per tallar d'aquell drap de seda.

Com les naus foren en lo port, ab molta alegria que entraven, donà la popa la nau del Capità en lo pont de fusta, e ixqué ab lo Gran Caramany, lo qual portava a la part dreta, e lo rei de la sobirana Índia a la part sinistra, i ell anava enmig; e tots los barons anaven davant. E tota la multitud del poble ixqueren a rebre'l ab molta honor: així com si fos tramès del cel, així tenien los ulls en ell; e no solament li feien honors humanals, mas encara divinals. E per més venerar-lo li ixqué tot lo clero, professó feta, ab totes les relíquies e ab tots los prelats, e desitjaven-lo tots posar en lo pus alt lloc de paradís si poguessen. E ab aquest triümpfo aplegaren al mercat on era

l'Emperador ab totes les dames d'honor, així les de la cort com les de la ciutat.

Com Tirant fon alt en lo cadafal e prop de l'Emperador, agenollà's e besà-li la mà, e dix al Gran Caramany que li besàs la mà, e ell respòs que no ho volia fer; e prestament Tirant ab la manyopa que portava en la mà li donà un gran colp al cap, que lo hi féu inclinar prop de terra, e dix-li:

—Perro, fill de perro, ara li besaràs lo peu e la mà encara que no ho vulles.

—Jo ho faré per força e no per grat —dix lo Gran Caramany—; e si tu e jo fóssem en lloc convinent a mi no sospitós en res, jo et daria a sentir quina cosa és acostar-se a cara de rei. E tu encara no saps quant són llargs los meus braços. Però jo et jur per Mafomet, nostre sant profeta, e per esta barba, que si jo só jamés en llibertat, de fer-te besar los peus d'un meu negre.

E no li volgué més dir. Lo Rei, companyó seu, per no haver altre repeló, donà dels genolls en la dura terra, e besà-li la mà e lo peu; e aquell fon segur de tot mal. Però Tirant respòs ab paraules de semblant estil.

CLXVII. La resposta que Tirant féu al Gran Caramany.

—Per lo noble rei de la sobirana Índia, que ací és present, pot ésser feta verdadera relació del que és passat entre tu e mi, e ans de venir ací tu no m'has gosat temptar de paciència. ¿Què has vist ara, en dir davant la majestat del senyor Emperador lo que ab tan gran ultratge has gosat raonar? Ab altres raons mal dites no cur respondre, sinó que us record, cascuna volta que naturalea vos temptarà en tenir costum de dona, per ésser jo aquell que no solament vos he subjugat lo cos, mas vençut l'ànim, e vós aquell que, pus prest la vida que la mort honesta elegint, ficàs los genolls e, en l'alta popa de la nau davant mi ab los braços en creu retent l'esperit de l'honor, diguist aquell espantós mot per aquells qui virtut coneixen, com és dir: "Jo só

ton presoner, e tu est mon senyor", en la qual hora jo mostrí tenir cor de carn de cavaller, e deixí't la vida comprada ab tan car preu. E per lo noble Rei, que ací present és, mogut per bon zel de deute de parentesc e per ésser ell lo qui és, sabeu bé quines paraules d'ell oís, e del que devia portar grat molt furiosament contra ell proceís. No es sap de nostra recordació major defalt en un rei, car semblant és estat al rei d'Apol·lònia, que volent l'emperador d'Alemanya dar-li batalla, a l'assignada jornada molt vergonyosament fugí, e en lo camp lo deixà.

Tirant donà fi a ses paraules, e l'Emperador los féu de continent pendre, e posar en bona guarda dins una gàbia de ferro.

L'Emperador davallà del cadifal ab totes les dames e anaren a la gran església de Santa Sofia, e aquí feren llaors e gràcies a la divina Bondat e a la sua sacratíssima Mare, senyora nostra, de la gran victòria que havien aconseguida. E Tirant portava de braç a l'Emperadriu, la qual mostrava molta contentació de la prosperitat de Tirant, e dix-li:

—Capità, vós sou lo més gloriós home que hui en lo món se trobe, car per la vostra gran cavalleria e alt enginy haveu subjugats e vençuts aquests dos reis en augment de la llaor vostra e profit de tot l'Imperi grec. E volguera jo, per vós ésser tan virtuós, que en lo meu temps fósseu vengut en lo regne d'Alemanya quan mon pare era emperador de Roma, com en aquell temps jo fos demanada per mil enamorats: e si jo hagués vist a vós, de tots los mil, de vós haguera feta elecció. Mas ara que só vella e ja posseïda, la mia esperança tarda és.

E parlaren d'aquestes coses fins al palau, e la Princesa oí totes aquestes raons, e dix a Tirant:

—Aquella vella de ma mare té pietat de si mateixa, que també s'hi volria jugar, que foc d'amor la crema, qui la força d'impaciència com veu a vós, qui sou la flor de tots los cavallers del món, complit de tota gentilea, e pensa la gran bellea que per ella és estada posseïda. Si en lo seu temps fósseu vengut presumeix que ella fóra digna de la vostra amor

aconseguir. Oh!, gran follia és desitjar lo que raonablement no es pot haver, ne penedir-se d'haver virtuosament viscut, desitjant en los darrers dies de sa vida viciosament viure.

—Oh reprededora de crim d'amor! —dix Tirant—. Mereixedora sou de molta pena perquè no amau e sabeu que sou amada; e no vull menysprear les paraules ni venir en desgrat de l'altesa vostra, car la cruel resposta restarà en les dones d'honor que un punt no saben de gentilea, que volen ofendre als gentilshòmens e ésser d'ells molt ofeses. Açò no cové a donzella d'honor ni menys a la de noble llinatge.

En açò vengué l'Emperador e demanà al Capità com estava de les nafres, e Tirant respòs que una poca de febre s'hi era mesclada:

—E ab l'anar pens seran alterades.

L'Emperador ordenà anàs a la posada ab los metges ensems. E com l'hagueren curat digueren que no es partís del llit si volia obtenir sanitat, perquè no restàs afollat del braç. E Tirant fon content de tenir-se a consell dels metges. E l'Emperador lo visitava cascun dia una volta, e manà a l'Emperadriu e a sa filla tots dies, de matí e a vespre, l'anassen a veure. E la Viuda Reposada, moguda més d'amor que de pietat, lo serví contínuament en la sua malaltia.

Tornem a recitar com se comporten los turcs ab los crestians qui restats eren en lo camp. Aprés que ells hagueren sabuda la cruel batalla del Capità ab lo Gran Caramany e hagueren presos los dos comtes, molt sovint venien a la ciutat de Sant Jordi, e mataven e apresonaven molts crestians, e se'n portaven de grans cavalcades, fent la guerra molt cruel. E pocs eren los que poguessen restaurar la vida qui en llur poder vinguessen. En quanta dolor eren posats los crestians com pensaven que Tirant no hi era, e havien a eixir a la batalla sens ell, ni lo savi Diafebus, Conestable Major, e d'aquell virtuós senyor d'Agramunt, per tal com de necessitat tenien a defendre llurs vides e les persones, e posar-se a perill de les batalles; e en la necessitat tots reclamaven a Tirant com si fos un sant, e

no es tenien per segurs molt, ans tenien gran temor als turcs, car l'ànimo gran que tenien en lo temps de les victòries obteses per la molta virtut de la presència de Tirant, per l'absència sua l'havien tot perdut. E feien especial oració que Nostre Senyor ajudàs a Tirant perquè el poguessen cobrar, que en ell estava tota llur esperança.

E trameteren una lletra a l'Emperador suplicant-lo que els trametés lo llur Messies, Tirant, com ja eren tornats en les acostumades adversitats de fortuna, e que Tirant los fos donat en premi de victòria. E feren altra lletra a Tirant, la qual era del tenor següent.

CLXVIII. Lletra que fan los del camp al capità Tirant.

—Oh, espasa de virtut, la més noble que en lo món sia! La virtut tua a Déu i al món és manifesta. A la tua excel·lència significam, per mitjà de bona coneixença com temor de restar en lo camp ab tal vergonya, si atenyer porem gràcia de tu, de venir a veure los teus súbdits e servidors. Com altri après Déu no reclamam sinó la tua senyoria, com d'ací avant creem e pensam que la carrera de tota desesperació nos és ja oberta, en la qual tota esperança de nostra defensió penja en tu, senyor, lo millor de tots los cavallers, creu que seria fort e difícil cosa nosaltres ésser ja vencedors; e si anam a la batalla és treball perdut, car no és ja la intenció nostra ne propòsit d'ací avant entrar en les mortals batalles sens tu, car estimam més perdre la fama que les persones nostres. L'amor és gran que nosaltres portam a la tua senyoria; e així com tu faràs lo que tots te suplicam, així alguna que tu ames haja pietat de tu, que no et puga dir de no de tot lo que desitges.

CLXIX. Com l'Emperador tramès per sa filla la lletra a Tirant que los del camp li havien tramesa.

Com l'Emperador hagué llestes les lletres e sabé en quina disposició estava tota la sua gent, quant estaven esmaiats e

temerosos, dubtà si daria la lletra a Tirant o si esperaria que fos del tot guarit, e ab tal deliber deixà passar tres dies sens manifestar-ho. Aprés donà la lletra a sa filla Carmesina, que la hi donàs, pregant-lo que tan prest com pogués cavalcar que volgués anar al camp.

Com la Princesa fon dins la cambra e véu a Tirant, ab cara molt afable anà devers ell e dix-li semblants paraules:

—Flor dels millors, veus ací com tots los del vostre camp criden: "Fam! fam! ¿E on és aquell virtuós cavaller qui ens solia dar honorosa vida, on és aquell vencedor de batalles? La nostra esperança és tota perduda si aquell invencible cavaller no ve." Trameten-vos aquesta lletra, e lo sobrescrit diu: "Sia dada al millor de tots los cavallers", que, si no tu, altri no s'hi deu entendre.

Tirant pres la lletra e llegí-la; aprés la mostrà a l'Emperadriu e tots la veren. La Princesa féu principi a un tal parlar:

—Si de grat vos venia, noble Capità, d'anar lla on se fan les forts e cruels batalles, memòria de fama gloria ne porieu aconseguir, car per virtut de la vostra anada tots los turcs seran vençuts, car sol per la vostra vista restaran tan temerosos que no poran alçar les mans contra les vostres forces. E serà dar compliment al virtuós desig, lo que haveu començat. E d'açò fareu gran servei a la majestat del senyor Emperador, a la senyora Emperadriu, e a mi gran plaer. E si per amor de nosaltres no ho volreu fer, feu-ho per la vostra molta virtut e bondat.

Respòs Tirant:

—No fretura a mi pregar l'altesa vostra, com los precs de la majestat del senyor Emperador són a mi aspres manaments, e l'excel·lència sua no deu a mi pregar, mas manar-me com a un simple servidor seu qui el desitja molt servir. E la celsitud vostra sap bé quant vos desitge servir, que no és cosa en lo món que a mi fos possible de fer, que per l'altesa vostra me fos manat, que jo no ho complís encara que fos cert de perdre la

vida, quant més en les coses que són en augment d'honor e prosperitat vostra. E poreu dir a la majestat del senyor Emperador e de la senyora Emperadriu, qui ací present és, e per la celsitud vostra faré tostems tot lo que em serà manat tant com la vida m'acompanyarà.

E pres-li les mans e besà-les-hi mig per força e mig per grat.

Aprés l'Emperadriu se llevà de lla on seia, e posà's al cap de la cambra ab lo psaltiri en la mà, e pres-se a dir hores ab una donzella que li ajudava. La Princesa restà ab Tirant, ab Estefania, e la Viuda Reposada e Plaerdemavida, que li feien companyia. E Tirant li prenia molt sovint les mans e les hi besava. E la Princesa no pogué comportar que no li digués paraules de semblant estil acompanyades.

CLXX. Reprensió que fa la Princesa a Tirant.

—Clarament veig, magnànim Capità, que el contrast de mes raons encendran majors flames de tos desigs. A mi plau, desplaent-me llicenciar a tu per al que vols, car les coses que sens dificultat haver-se poden, l'estima de llur vàlua perden, car veig les tues mans cobdiciooses que, qui els dava llicència, elles passarien de bon grat lo manament de sa senyora. E les tuesungles són sens vergonya, car l'Emperadriu és ací que ens pot veure, e si ho veu seràs tengut per home de poca fidelitat, e ab poca paciència; porà dir que deixes estar a sa filla: tancar t'ha d'ací avant los camins de llibertat. Doncs, ¿per què dins tu no és aquell verdader record que et cobres de discreta temor per dubte d'infàmia, per no restar ab tal vergonya? ¡Oh quina consciència hauràs si la infidelitat prens per companyona! Però par-me que tu deus haver begut d'aquella aigua de la font on morí lo bell Narciso, qui fa fugir de la memòria totes les coses passades ensems ab l'honor. E si per ventura los meus precs que t'he fets, de part de l'Emperador, que vages a les batalles, donen empeditment a la tua dura pensa per la mia amor, oges paraules ara menors que lo meu coratge, car jo só simple e humil a tu, que me n'has dada raó, per ço com tu ho

est estat a mi moltes voltes. E jo só presta inclinar-me als teus peus per ço que lo senyor mon pare sia servit.

CLXXI. La resposta que Tirant fa la Princesa.

—L'enutjosa fortuna ha ordenat donar esforç als turcs per apartar a mi del major bé que de present puc posseir, ço és la vostra vista, la qual és causa d'alleujar part de ma atribulada pena —dix Tirant—. E lo profit d'altri serà gran dan per a mi, trobant-me sol en la mia tribulació, car gran confort és a les personnes atribulades com tenen companyia en llur dolor. E si lo que menys se deu fer se fa, bé es deu fer lo que més fer-se deu, e ja no sé com puga apendre de soferir tristament lo dan d'amor qui aparellat m'està. ¿Qual cosa pot ésser més contrària a ma salut que veure'm absent de vostra altesa? E tostamps he oït dir que batalles noen, e cantar e sonar plae; e per ço compensació deu ésser admesa, que vós, senyora, deveu cercar ab los enemics matèria de mort e no ab aquell qui us desitja servir. Jo só catiu e sotsmès, però catiu no es deu clamar de sa senyora. No per los cavallers antics de molta estima ni per los presents, però perduts tots aquests, farem compensació d'u sol a tots ells. ¿Qui serà aquell digne de tant de bé? Jo só aquell Tirant, mereixedor de tocar e posseir aquelles virtuts d'aquella sereníssima Carmesina. E si em demanau: açò com ho sé?: per ço com ho volria. Però si la majestat vostra està congoixada per enuig, aquell qui forçau viure sens vós, forçau-lo que muira per vós. E par-me que dels meus ossos me fuig la virtut; emperò l'esperança del meu cor sosté a mi, de la qual esperança si jo só desemparat, no puc recórrer a les mies germanes. Açò que dic no em ve sinó d'amor, car no he viscut ne visc sinó en pena; e per ço dic que més estime e em plau l'aturar que no l'anar, per veure tots dies la celsitud vostra: de l'aturar seré lloat, e de l'anar seré blasmat.

No tardà la Princesa en replicar paraules de semblant estil.

CLXXII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.

—Jo bé crec vós no volríeu que es mostrassen dos contraris en presència dels barons e nobles cavallers, los qui d'honor senten, com són paraules d'amor e de dolor, per ço que no estan bé en boca de cavaller. E teniu vós esment, tant com la vida vos acompanye, car les paraules dissimulades sens obra difamen l'home; e jo bé sé que a vós no poran metre mostalla per julivert. ¿Per què voleu tant ocupar lo vostre enteniment envers mi? Car tostamps he oït dir que en una capsa no hi pot cabre honor e delit. Que hajau a deixar la glòria e fama de l'honor vostra! Feu vós així com féu aquell famós Alexandre. Com ell hagué vençuda la batalla, e mort Dari, pres la ciutat on era la muller e tres filles, les quals en tot l'univers món no es trobaren tres donzelles de més bellea, seny e avisat entendre, com Déu les n'hagués dotades més que a totes les altres. E mort Dari, sabuda la nova per la muller e filles, lo primer capità qui entrà, agenollaren-se als seus peus e suplicaren-lo que no les volguessen matar fins a tant lo cos de Dari hagués rebuda sepultura. E aquell les posà en gran esperança, per ço com les véu en extrem belles, e tots los qui d'amor sentien, de bon grat s'hi aturaren per contemplar-les. Aprés que elles foren tornades dins los seus palaus, lo capità ab molts altres cavallers ho digueren a Alexandre, recitant-li la gran bellea de la mare e de les filles, suplicant-lo hi volgués anar per veure-les. E Alexandre, mogut d'amor natural, respòs que era molt content; e com fon fora de la posada, essent en vista dels palaus de les donzelles, tornà-se'n. Los cavallers li demanaren per què se'n tornava; Alexandre respòs: "Dubte tinc gran, no m'abellís la vista d'alguna d'aquestes donzelles, e que tan plasent me fos segons la mia edat e em contentàs los cinc senys corporals, per què jo hagués a deixar lo noble exercici de les armes ab l'honor ensems; e no volria la mia llibertat encativar en poder d'una donzella estranya." E tal cavaller com aquest portava devisa de virtut en sa companyia: així volria jo que vós fésseu. E serà forçat la vostra persona sostinga dans e congoixes, ab tanta pèrdua de vostra honor si us aconhortau

d'aquella, mas justa excusa no teniu per al que m'haveu ofesa. Per què los hòmens envejosos de nostra pròspera fortuna, de llur poder perdessen la coneixença, però la gran estima nostra igualment perdent fa adversa nostra fortuna. E açò no ho dic a fi per dir paraules qui us enutgen, sinó per l'erra dels vostres mals, en los quals perseverar voleu. E venint al que vull dir, e gràcia de vós obtenir poré que no vullau perdre l'honor e fama per causa mia, car los bons cavallers vos incriminarien de deslleal e efeminat, e a mi d'engan, car dirien jo ésser estada enganadora de les vostres forces e virtuts. Per què, us plàcia voler mirar los nobles fets dels cavallers antics com llur principi fon bo e la fi fon mala. Mirau les fets de Salamó, com fon cap de la saviesa del món, e per dona fon idòlatra. Mirau Samsó, qui de fortalea avançà tots los del món, e tenint la virtut sua en los cabells, e per dona fon enganat, que el ginyà li digués en què estava la sua gran virtut, e dix-lo-hi, e tan prest com li hagué tallats los cabells lo posà en mans de sos enemics, puix hagué perduda la força. Mirau al rei David, com li'n pres; e a nostre pare Adam, qui volgué passar lo manament de Déu per menjar del vedat fruit. Mirau Virgili, qui fon tan gran poeta, com fon decebut per una donzella que el féu estar penjat dins un cove una nit e un dia a vista de tot lo món, per bé que la venja que en féu fon molt gran, però ell restà ab sa vergonya. Mirau Aristòtil e Hipocràs, grans filòsofs, tots foren decebuts per dones, e molts altres de qui recitar no cur per no tenir prolixitat. ¿Què sabeu vós, jo si só fornida de tanta astúcia com aquelles, e que us mostràs molta amor e voluntat ficta fent-vos variar lo vostre bon enginy e sentiment, o que en fes demostració per ço que vós, vencedor de batalles, tornàsseu tot lo nostre Imperi en llibertat e en nostre domini? Mirau, Tirant, senyor, què fareu; e no vullau amar tant a altri que encativeu la vostra honor e fama, e vullau perdre la glòria de tantes victòries que haveu obteses e podeu obtenir. Perquè no és bona cosa que per una donzella vullau perdre tant de bé, e sé-us ben dir que no és més secreta cosa en lo món com és lo cor de la donzella, per ço com la llengua raona lo contrari del que té en

lo cor. E si vós sabíeu la vil pràctica de nosaltres, no és home en lo món qui ens degués res estimar, sinó per la gran magnificència de vosaltres; per ço com és natural cosa los hòmens amar a les dones. Emperò, si vosaltres sabíeu los nostres defalts, no ens deuríeu jamés voler bé, sinó que l'apetit natural qui us força que no guardau dret ni envés. Per què us prec, per lo molt bé que us vull, que no sia dona ni donzella que us puga fer errar. ¿E no sabeu vós què dix aquell savi Salamó?: "Tres coses són a mi difícils de conèixer, e la quarta no puc saber: la via de la nau en la mar; la via de l'ocell en l'aire; la via de la serp en la roca, e la via del jove en la sua joventut quina serà." E són los versos aquests:

*Quan en la roca veuràs
lo pas de la serpent,
de la dona sabràs
tot son enteniment.
Hom no sap l'aucell
volant on se posarà,
ni el fat del jovencell
si bo o mal serà.*

Per ço dic a vós, Tirant, que deixeu amor e conquistau honor. No ho dic perquè la lleixeiu del tot, car en temps de pau hi pren hom gran alegria, e en temps de guerra és forçat que hom ha de soferir treballs e congoixes. E mirau los romans, qui del món hagueren monarquia, car dreta virtut de cor proceeix de saviesa. E tot lo que he dit dels actes gloriosos que han fets, encara la tinta no és eixuta; però ab tot, no contrastant que jo diga que aneu, no resta la mia ànima no en passe grandíssima dolor per los perills grans que en les armes se costumen seguir. Per què suplic a la immensa bondat de Jesucrist que us done honorosa vida e paraís aprés la mort, per ço com l'altisme Déu e Senyor ha manat e vol que totes les coses del món sien subjectes a l'ohm, com a majors e millors en dignitat e

excel·lència, car jo veig la vostra pròspera persona en durment i en vetlant de totes coses ésser vencedora. E par-me a tot mon seny que jo hi era com Déu vos féu, e jo deia-li: "Senyor, fes-lo'm tal, que tal lo vull."

Acabant la Princesa, no tardà Tirant fer principi a un tal parlar.

CLXXXIII. Resposta que fa Tirant a la rèplica de la Princesa.

—Senyora immortal, lo savi enemic tostems estudia e pensa com porà enganar son enemic, e del foll amic li fa contrari menyspreant les nobles virtuts e les miserables forces del cos qui donen esperança d'infinida dolor. Ultra lo general desig que jo tinc en la majestat vostra veure e servir, aquella me fa ésser més que home e quasi Déu, pujant-me en tan alt grau que a la noble vista de l'enteniment li aparen tan poques les coses de la terra, sens vostra celsitud, que ab fastijós menyspreu les mira. Deixaré lo treball de recitar los actes e la virtut que l'altesa vostra posseeix; però no vull celar lo ver de ma demanda, ço és, los amorosos besars: si aquells jo cascun dia podia haver, poria ésser dit més que gloriós e posat en la més alta jerarquia. E per ço no em poria estar de satisfer al que la celsitud vostra ha dit, que nosaltres som de més dignitat e excel·lència; dic, ab vènia e perdó tostems parlant, que no us atorgaria tal conclusió, com per tots los doctors, així antics com moderns, és determinat tot lo contrari, donant major excel·lència a les dones que no alsòm. E açò ab tota veritat ho provaré ab dits de la Santa Escriptura, e no res menys ab los quatre evangelistes, qui mentir no podien perquè eren il·luminats per l'Esperit Sant, recitant en llurs evangelis que Jesucrist, com ressuscità, primer aparegué a dona que no a home; per què raonablement seria la dona de major excel·lència, coneixent la divina Bondat que per la molta virtut de vosaltres éreu mereixedores de tanta honor. Car primer aparegué a la sacratíssima mare sua e a la Magdalena que no als apòstols, per ço com coneixia que no eren mereixedors de

preceir a les dones, e per causa d'açò tostamps seríeu jutjades per millors e de major dignitat. E per millor fortificar lo que dit he, en augment de la dignitat que a vosaltres s'esguarda, com Nostre Senyor Déu creà l'home, lo formà del llim de la terra, e la dona formà de la costella de l'home, qui és pus pura matèria; per ço se mostra com es creada de més noble cosa que no l'home. E ultra les autoritats de la Santa Escriptura, se mostra per experiència manifesta que si una dona se llavarà les mans, e après les se torne a llavar, no donant espai sinó que sien eixutes, l'aigua que n'eixirà serà molt clara e neta. Feu llavar les mans a un home, e torne-les-se a llavar sens que no toque en res, e veureu l'aigua que n'ix ésser tèrbola e sútzia per moltes vegades que les se llave. E ací se mostra l'home que tira a son semblant del que és format, e no pot jamés donar sinó del que té. Per què és bastantment provat la dona ésser de major dignitat e excel·lència que l'home. E moltes altres justes al·legacions s'hi porien fer, les quals lleixe per altre dia.

En açò vengueren los metges, e l'Emperadriu hagué acabades ses hores, e acostà's a Tirant e demanà als metges quan darien llicència al Capità pogués anar fins al palau.

—Senyora —respongueren los metges—, dins tres o quatre dies porà anar.

L'Emperadriu se n'anà ab totes les dames, e Tirant restà ab los metges. E sap Déu, com la Princesa se'n fon anada, l'ànima de Tirant quanta dolor sentia.

Com la Princesa fon dins en la sua cambra, pensant en les raons que Tirant li havia dit vengué-li un endolciment al cor de sobres d'amor que li portava, venc en tal punt que fon fora de tot record, e caigué esmortida en terra. Com les donzelles la veren en tal so estar, totes cridaren a grans crits, fins a tant que vingué a notícia de l'Emperador, lo qual ab cuitats passos anà, pensant que tot lo món fallit li fos.

Com ell véu en terra sa filla, com a morta, llançà's damunt ella fent lo major dol del món. E la mare havia posat lo cap de sa filla sobre la sua falda, e tan adolorits crits e plors dava que

per tot lo palau eren sentits, e tota la cara e les robes eren banyades de les sues llàgremes. Anaren-ho a dir prestament als metges qui eren en la posada de Tirant. Vengué-hi un cavaller qui secretament los dix:

—¡Cuitau, senyors, que la senyora Princesa està en tal punt que haureu prou a fer que siau a temps de trobar-la viva!

Los metges desempararen lo sopar de Tirant e ab cuitats passos anaren a la cambra de la Princesa. Lo cor sentit de Tirant prestament presumí que algun cas havia seguit a la Princesa, segons los grans crits que ell sentia donar a hòmens e a dones, e cregué fermament que així devia ésser.

Cuitadament se llevà, així mal com estava, e anà-se'n a la cambra de la Princesa, e trobà-la ja retornada, e estava gitada en lo llit. E sabé com los metges havien posada tota llur diligència en dar-li salut. Com l'Emperador véu ja estar a sa filla en tot son bon record, anà-se'n al seu apartament ab l'Emperadriu, e los metges l'accompanyaren per ço com lo veien molt fatigat per lo cas de sa filla. E Tirant entrant per la cambra, quasi com a home desesperat, e véu la Princesa estar gitada en lo llit, acostà's a ella ab la cara molt alterada, e ab veu piadosa féu principi a un tal parlar.

CLXXIV. Com Tirant demanà a la Princesa quina era estada la causa de son mal.

—Major dolor jamés sentí de la que ha sentida e sent la mia desaventurada persona, pensant hagués percut lo major bé que en aquest món tinc ferma esperança de posseir. E molt me tarda de saber lo mal ingrat qui us ha dada tanta passió a la vostra excelsa persona; e si lo mal pogués armes pendre, jo us jur per lo baptisme que he rebut, jo em combatria ab ell e li daria tal punició que jamés hauria atreviment de dar passió a la majestat vostra. La immensa Bondat divina ha haguda mercè e pietat de mi, e ha per acceptes les mies justes pregàries, encara que jo sia gran pecador, per ço que vós siau lo premi de la mia victòria, considerant la mia atribulada vida,

car pitjor m'és la vida que la mort veent la celsitud vostra en tal punt ésser venguda. E jo sentia crits e no sabia què em feia dolre la mia trista persona, e tan prest pensí en la majestat vostra; però deia en mi mateix: "Si algun mal té, ella m'ho trametrà a dir." Bé és estat mestre que jo haja hagut sentiment del mal que la celsitud vostra passava. E jo bé coneix que só desemparat de l'altesa vostra; e si tal cas havia d'ésser, jo suplic a la immensa bondat de Jesucrist que jo no ho veja, ans jo muira primer, perquè no hagués a fer de la mia persona tan lleig cas que n'hagués de perdre lo cos e l'ànima. E la causa que la vostra excelsa persona és posada en tanta congoixa, ha ofesos los meus ulls la glòria de jo veure aquella. E tal dret a mi s'esguarda; e jamés seré alegre fins sia segur del dubte.

No tardà la Princesa fer principi a paraules de semblant estil.

CLXXV. Resposta feta per la Princesa a Tirant.

—Prec-te, Tirant e senyor de mi, consentir no vulles que la mia esperança sia feta vana, car de tot lo meu mal tu sol est estada causa, e com lo mal m'assaltà fon per pensament de la tua amor. E ja amor obra més en mi que no volria; e cert és més estimaria que l'amor estigués secreta fins tingam temps d'alegria en la qual no hi haja temors mesclades; mas per experiència he mostrat que molt mal la tinc secreta, car ¿qui és que puga amagar lo foc que per la sua gran flama fum no n'ixca? Paraules te dic missatgeres de l'ànima e del cor. Per què et suplic vulles anar a veure a l'Emperador, e no sàpia que a mi sies vengut primer que a ell.

E posà lo cap davall la roba e dix a Tirant hi posàs lo seu. E dix-li:

—Besa'm en los pits per consolació mia e repòs teu.

E aquell ho féu de molt bon grat. Aprés que li hagué besats los pits, li besà los ulls e la cara, i ella dix:

—Senyor, de major premi és lo lloguer que no és son ofici, e d'aquestes coses més sol ésser la temor que el perill, e lo qui vol haver temor ha vergonya quan se penit.

Tirant no pogué satisfer a les paraules de la Princesa, mas parti's d'ella molt content. Com fon a la cambra de l'Emperador, e los metges lo veren, reprengueren-lo molt per ço com s'era llevat del llit sens consentiment d'ells. Tirant respòs:

—Si sabés la vida degués perdre, per totes les coses del món no deixara per res de venir a veure la majestat del senyor Emperador. Com jo us viu partir de mi tan fatigats e ab tanta cuita, no podia altra cosa presumir sinó la sua gran necessitat.

Respòs l'Emperador en la següent forma.

CLXXVI. La resposta que l'Emperador fa a Tirant.

—Recobrada la sanitat ma filla Carmesina, la dolor extrema que en aquell cas jo sentí fon quasi inestimable, així com aquell qui no té sinó un ull e mig, e perd l'u; pensau quina consolació en aquell cas la mia ànima podia haver. No tenia sinó dues filles, l'una tinc mig perduda, que no la puc veure ni oir, ço és la muller del rei d'Hongria, e tinc ací tot lo meu bé; e com la viu quasi morta, d'extrema dolor pensí morir. Però llaors e gràcies faç a l'omnipotent Déu, qui de mort, a ella e a mi, nos ha volguts lliberar, e de tot perill és quítia, e jo que em sent molt bé; per què us prec que l'aneu a veure, car de la vostra vista molt se n'alegrarà.

E aquí parlaren de moltes coses, però los metges congoixaven al Capità se n'anàs a la sua posada.

—Aquest es mon delit —dix Tirant—: en la necessitat jo puga estar prop de la majestat del senyor Emperador.

E l'Emperador li regracià molt la sua bona voluntat, e tornà-li a dir que fes lo que els metges li consellaven, però que primer hagués una vista de sa filla Carmesina. E Tirant, molt content

de les afables paraules que l'Emperador li deia, desitjava més estar prop de la Princesa que allí on estava.

Com Tirant fon dins la cambra de la Princesa, trobà allí a l'Emperadriu, qui pres gran plaer en la venguda sua. Passaren moltes raons de la sua malaltia, e veent Tirant que no tenia lloc de poder parlar ab la Princesa, fon-li forçat de partir-se d'allí, per ço que, si los metges venguessen, no ho reportassen a l'Emperador com s'estava ab la Princesa. Pres son comiat ab prou sospirs que hi lleixà, e la galant Estefania, qui l'acompanyà fins al cap de l'escala, e a la partida li dix:

—Senyor Tirant, dau-me remei o dau-me la mort e soterrau los meus membres banyats ab les llàgrimes mies enmig del camí per on passarà aquell benaventurat Gran Conestable, e porà dir: "Ací jau aquella qui amar en extrem me solia." E la pietat mia mereixedora és d'aquest premi, car així tremole com les arestes primes del blat qui són mogudes per lo llebeig suau. La sang fuig de mi, e la natural calor desempara lo meu cor e lo cos; e del que dec ésser lloada só culpant. De res no em penit, encara que los cruels fats me perseguixen. Què he fet jo? ¿Per quin pecat dec ésser absenta d'aquell qui tants mals me fa passar? E altre bé en mi no resta sinó que ame los somnis e les imaginacions que de nit m'apareixen. Digau, Capità senyor, ¿e jo trista seré delliurada d'aquesta dolor qui tant me turmenta?

Respòs Tirant ab paraules de semblant estil.

CLXXVII. Lo conhort que Tirant fa a la duquessa de Macedònia.

—La llengua és senyal de ço que lo cor desitja, e lo cavaller ha mester haja bon sentit natural, car l'ús de les armes, si el perdia, ço que és la sua heretat, seria menyspreat per los bons cavallers d'honor. E si los vostres ulls haguessen vist la gran discreció que lo Conestable té en les batalles e com s'hi regeix, per lo càrrec gran que té, deurieu sostenir gloriosa paciència en vós mateixa, considerant l'honor que d'ell se pot atènyer. És lo callar més propi que lo respondre. Però, senyora, jo us diré

com serà. Ja haveu vist com la senyora Princesa m'ha manat que jo vaja per exercir lo meu ofici, per la gran esperança que en mi tenen, per què m'és forçat d'anar. E com sia allà, si ell estava dins un ventre de peix jo el ne trauré e trametré'l-vos.

D'aquestes paraules restà molt contenta la Duquessa, e Tirant se n'anà a sa posada, on trobà los metges qui l'estaven esperant. Feren-lo tornar en lo llit e miraren-li les nafres, e trobaren-les molt alterades, per ço com estant ab la Princesa s'era molt inflamat per la molta amor que li portava. E la curació de les nafres fon pus greu que les nafres, com los del camp de Tirant estaven desesperats de la sua malaltia e no tenien nenguna esperança de victòria sens la virtut de la sua noble persona. E l'amor que la gent d'armes li portava era cosa de gran admiració.

Lo Soldà tramès sos ambaixadors al camp per contractar ab Tirant, e com hi foren, no hi trobaren lo Capità. Dolgué'ls molt, e per correu n'avisaren a l'Emperador, lo qual prestament los tramès a dir que vinguessen a ell, que segurament podien anar e venir, car negun príncep no deu denegar la vista de neguns ambaixadors.

Com los ambaixadors aplegaren a la ciutat de Contestinoble, ja Tirant estava en bona disposició de les suas nafres e anava al palau, e cascun dia comunicava ab l'Emperador de la sua partida.

Com l'Emperador sabé que los ambaixadors venien no volgué que Tirant partís; e lo dia que los ambaixadors entraren, l'Emperador hi féu eixir a rebre'ls tots los majors de la ciutat e de la sua cort, bé una llegua lluny de la ciutat, e lo Capità anà fins al portal de la ciutat. Abdal·là Salamó, com véu a Tirant, no contrastant que per lo Gran Soldà fos tramès, descavalcà prestament e donà del genoll en terra; féu-li molta honor, e tornant-li a fer infinites gràcies com l'havia lliberat com fon pres prop lo riu de Transimeno. Lo Capità lo féu tornar a cavall, e partiren d'allí e anaren davant l'Emperador, lo qual los rebé molt bé, ab cara afable, fent-los molta honor,

per ço com allí venia per ambaixador lo rei d'Armínia, qui era germà del Gran Caramany. Feren parlar Abdal·là Salamó per ço com era molt pus entès que tots los altres, e féu principi a tal parlar.

CLXXVIII. Com l'ambaixador del Soldà explicà la sua ambaixada.

—A la tua alta majestat, senyor, som tramesos per aquell temerós, excel·lent e lo major del món senyor dels senyors de la secta mafomètica, ço és, lo Gran Soldà de Babilònia, hoc encara per lo Gran Turc e senyor de les Índies e per los altres reis qui es troben en lo seu camp. Venim a la tua prefata majestat per tres coses (sens la primera: los quals tenen gran desig de saber la tua sanitat, vida, honor i estat). E venint a la primera: treves de tres mesos per mar e per terra a tu sientes dades si admetre les volràs. La segona: sabent com aquest virtuós Capità dels crestians ab la sua fort espasa ha subjugat aquell poderós senyor, lo Gran Caramany e lo rei de la sobirana Índia, qui venia en sa companya, e si per preu de rescat volràs dar lo Gran Caramany, que sia pesat tres voltes, e tant com serà son pes, d'or te serà donat; e com la balança serà al fi, ab pedres precioses serà més en la balança de ta part, tantes fins que a l'altra façà desdir; e darem per lo rei de la sobirana Índia un pes e mig. Venint al tercer cap: si la tua excel·lència volrà concòrdia e pactar-se, tota iniquitat e malvolença a part posada, mas ab pau, amor e bona confederació, e tu com a pare per ell seràs tengut, e tu a ell poràs haver com a fill, e si per premi de tal concòrdia li volràs dar a ta filla Carmesina per muller, sots aquest pacte e condició: que si fill ix, haja a pendre la nostra secta de nostre sant Profeta Mafomet; e si ix filla, sia representada a la mare e vixca en llei cristiana. E aquell viurà en sa llei, e la Princesa en la sua. E així poríem dar fi a tots los mals. E lo dit Soldà, en premi del dit matrimoni te restituirà totes les ciutats, viles, castells, que dins lo teu imperi ha presos; e més te darà dos

comptes de dobles, e farà pau final ab tu e ab los teus; e fer-t'ha valença contra tots aquells qui noure't volran.

E donà fi en son parlar. L'Emperador hagué bé comprès tot lo que l'ambaixador havia preposat. Llevà's d'allí on seja e entrà-se'n en una altra sala ab lo Capità e, ab tots los de son consell, e concordaren allí per esguard de la malaltia del Capità fossen donades e atorgades les treves. L'Emperador féu entrar allí los ambaixadors e dix-los que, per amor e contemplació del Gran Soldà e, per semblant, del Gran Turc, ell era content de fermar en les dites treves e pau de tres mesos; e de les altres coses s'aturava son acord.

Fermades les treves, ab imperial crida foren publicades, e semblantment ho feren los turcs. L'Emperador sol-llicitava molt sovint los consells; e molts, per atènyer la pau, lloaven molt lo matrimoni de la Princesa, en tant que l'ànima de Tirant no era segura. E un dia Tirant, essent dins la cambra de la Princesa, present moltes donzelles que hi havia, dix:

—iOh com me tinc per malaventurat per ésser vengut ací, per ço com veig dos contraris estar ensems en una voluntat qui deneguen lo dret a de qui és! On cruel Tirant! ¿Per què dubtes morir, que veus lo pare unit ab son consell contra l'excelsa persona de sa filla? iQue sia sotsmesa a un moro enemic de Déu e de la nostra santa llei! iTanta bellea, virtut e gràcia ab tanta magnitud de llinatge, ésser aterrada e posada en tan gran decaïment! E si a mi era lícit de jo recitar les perfeccions e grans singularitats que la senyora Princesa posseeix, la qual jo ame e desitge servir, a una deessa la poria acomparar. iAi, que jo veig ab la pensa allà on ab lo cos no puc anar! iOh, missatger més cruel que los altres! Jo et tenguí pres, e si tant hagués sabut que m'havies tant enutjar, no t'haguera perdonada la vida ni posat en llibertat. E donant-te de grat lo que tant desitjaves, ¿per què fas tan cruels batalles contra mi ab pensa deliberada? Oh missatger, qui Abdal-là Salamó nomenar-te fas! Si est en record com me diguist que havies amat, e si no ho saps, vull que ho sàpies, que encara que tu no cometes cruidat

contra la senyora Princesa, comets-la contra mi, qui tant de bé t'he fet. Què faries tu si no sabesses què és amor? ¡Benaventurada cosa és la mort qui dóna remei a tots los mals! Jo, donzelles, no sé qual és major dolor. Consellau-me vosaltres d'ésser lluny o prop del que més ame. L'esperança de la senyora Princesa, ara que la tinc prop, m'escalfa per la flama qui em crema; mas aquest foc mou a mi sovint a llàgremes de pena. E lo qui està lluny, encara que tinga molta esperança, no l'escalfa tant l'esperança com la flama; e per consegüent la pena és més simple e més llarga, e lo qui és més prop crema més fort. E si l'altesa vostra se'n va, la pena del desig que jo sentiré com no us poré veure serà tal com lo de Tàntalus, qui vol pendre les pomes qui li fugen e seguir ab la boca l'aigua que li fuig. ¿E què resta, doncs, a mi que puga fer? Si la majestat vostra se'n va, que em done jo mateix la mort e serà senyal per lo qual jo seré cregut que sens ficció amava la celsitud vostra més que a mi mateix.

No tardà la Princesa fer principi a paraules de semblant estil.

CLXXIX. Conhort que la Princesa fa a Tirant.

—Si la fortuna ha comanat a tu ésser jutge de la mia salut, la vida e la mort mia en la tua mà està, e lo poder que tens de destruir a mi deu ésser a tu glòria, si tal poder te plau. Major virtut serà si jo só restaurada per a tu en premi de los treballs. ¿E com pots tu pensar que la mia real persona se pogués sotsmetre a un moro, ni lo meu cor, tan alt e generós, s'inclinàs a ésser amiga d'un perro moro, qui tenen tantes dones com volen, e neguna no és muller, car poden-les lleixar tota hora que es volen? Com de tants magnànims reis com ha en lo món qui em desitgen haver per muller, e jo tostems ho he denegat. Per què ara és demesiada cosa pensar en tal cas, car mostraria que só tornada folla o he perduto de tot lo sentiment si res d'açò per l'enteniment me passava. E si has dubte que mon pare no es concorde ab los del consell, no tingues tal temor, car tota la fermetat de l'Emperador està en la mia llengua, en jo dir sí o

no. Mas la tua amor e esperança és llaugera e de poca constància, car l'adversa fortuna tostems dóna aflicció als miserables qui tenen poca fe i esperança en les enamorades qui són de preu e de valor; e jo no et coneix més benigne en lo principi que en la fi. Remou, doncs, de tu, cavaller virtuós, tota natura de pensaments, e fia de la tua Carmesina, car aquella serà a tu segura defensa de tots tos drets, així com tu defenses e has defesos los seus. E pots manar, per manera de senyor, de mi totes aquelles coses que a tu en grat seran.

Estant en aquestes raons, venc l'Emperadriu e torbà'ls que no pogueren més parlar, e demanà'ls de què parlaven. Respòs Tirant:

—Puix a la majestat vostra li plau saber de què parlam, nosaltres parlàvem d'aquests ambaixadors com han tenguda tan folla presumpció en demanar que la senyora Princesa sia muller d'un perro, fill de ca, que ha renegat son Déu e Senyor. No renegarà a sa muller si la té? Cert, senyora, sí farà. E com la tingués en la sua terra e li donàs mala vida, qui seria aquell qui la defenés ni li pogués ajudar? A qui recorria ni demanaria socors? A son pare? No ho porà fer, que la sua edat no lo hi consent. Si la demana a sa mare, ja molt menys: que temor tendrà de passar la mar, tremolosa ab tanta dolor com les dones la gosen passar. D'altra part, qui porà vedar que algun turc, per força, no faça a sa voluntat de l'excel·lència vostra, e per una senyora ne perdríem dues? Com pens en aquestes coses la mia ànima plora gotes de sang, e freda suor gela tot lo meu cos, e sols l'oir ofèn tant les mies orelles que desitge ans morir que veure un cas tan nefandíssim d'amar més un moro renegat que un cavaller de la sua terra. Cosa vergonyosa és d'ací avant parlar-ne més, sinó que desitge que la mia ànima fos en lo repòs celestial, e lo cos fos en la fossa.

No tardà l'Emperadriu ab ànim esforçat fer principi a un tal parlar per dar conhort a Tirant.

CLXXX. Lo conhort que l'Emperadriu fa a Tirant.

—Una causa qui es mena injusta e s'hi dóna sentència falsa, prest és revocada. Aquests ambaixadors vénen ab la malesa al davant e volrien fer son joc taula. Deixau fer e tenir a l'Emperador sos consells, car jo e ma filla ho tenim de fer, e qui compta sens l'hoste dues voltes té a comptar. E per ço, Capità virtuós, puix jo veig vós coneixeu la raó e lo que no es deu fer, siau vós de part nostra, e nogà qui puga per bé que no hi sia molt necessari. Però si em fan despullar la gonella de paciència, jo us assegur, als qui mal hauran consellat, ells ne portaran penitència tal que serà castic a ells e exemple als altres. E si tal cosa se feia, vendrien a la mia memòria mil maneres de morir, e la mort seria a mi menor triga que la pena de la mort. Car jo, ofesa, he après tembre los hòmens estranys, per ço com tinc l'altra filla en estranya terra, e deguda cosa és a mi plorar, puix altre remei no tinc, e plorant desmenuex e alleuja la ira, e de nit los meus ulls destil·len doloroses llàgremes en lloc de dormir. Deixem aquestes raons, car no poria parlar sinó de dolor: tan embolicada m'hi veig. E per ço, Capità virtuós, la tua cavalleria és digna d'altres llaors, e jo ans daria a ma filla marit que fos coneget e animós, per pobre cavaller que fos, que dar-la al major senyor del món qui fos covard e mesquí. No pense negú que en ma vida jo la deixàs partir de mi. Cavaller vull que sia valentíssim e sàpia guanyar e adquerir honor per a si e per als seus, e d'aquell reste memòria en lo món, cascú fent-ne testimoni. E per mi jamés serà rebut, ni menys per ma filla, si perfet afecte no porta, e sia fet net de totes les passades culpes.

—Senyora —dix la Princesa—, ¿què val al cavaller ardiment, que savi no sia? És veritat que porten ab si gran noblea, ardiment e saviesa, però a tots los grans senyors és més útil saviesa que ardiment, car més en lo món són estimats.

En aquestes raons entrà l'Emperador, e volgué saber de què parlaven. Dix lo Capità:

—Senyor, ací tenim una qüestió la més graciosa que dies ha jo haja oït, i és aquesta: la senyora Emperadriu posa semblant demanda e diu així, que si ella tenia un fill, ella estimaria més que fos senyorejat d'aquell virtuós senyor qui en lo món se fa nomenar Ardiment que de negun altre, com sia lo major do e de major excel·lència que natura puga donar. Diu la senyora Princesa que Ardiment és gran senyor, e en lo món deu ésser molt reverit, però que ella té per molt major e de més alt grau e dignitat Saviesa que Ardiment, e que negú no pot negun bon fet fer si savi no és. Aquesta és la qüestió d'aquestes dos senyores. Plàcia a la majestat vostra declarar quala manté millor dret.

Respòs l'Emperador:

—Jo no hi poria fer bon juí si primer no oïa les parts. Per què us prec, ma filla, que prestament sàpia vostra intenció.

—A mi, senyor, no és donat de parlar de semblants fets davant la majestat vostra, ni primer que la senyora Emperadriu, mare e senyora tan amada per mi.

—Digues —dix l'Emperadriu—, puix ton pare t'ho mana. Mostra ací tot lo teu saber, car per açò no menyscabarà amor en mi.

La Princesa se detingué molt en cortesies ab la mare, que no volia dir primer, mas per obeir al manament del pare e de la mare no tardà en fer principi a paraules de semblant estil.

CLXXXI. Com la Princesa favoreix Saviesa.

—Diverses sentències foren dels antics filòsofs, qual era lo major bé d'aquest món; e foren moguts per ço com veien que riqueses eren molt estimades e los rics homens eren per aquelles molt prosperats e reverits. E d'aquests fon Virgili, qui féu llibres com se porien riqueses adquerir, e Cèsar, que posà tota la sua felicitat en les riqueses d'aquest món. Altres digueren que cavalleria, car per aquella los cavallers animosos adquerien honor e fama en lo món, e aconseguien victòria de llurs enemies, e feien molt nobles conquestes de molts regnes e

terres, e d'aquests fon Lucà, que féu llibres de cavalleria e conquistà la major part del món. Hagué-n'hi d'altres qui digueren que salut, qui era conservació de vida, dels quals fon Galièn, qui féu llibres com hom pogués haver salut, e l'emperador Costantí, predecessor vostre, qui per salut volgué donar lo romà Imperi. Hagué-n'hi d'altres qui digueren que lo major bé d'aquest món era amor, qui feia viure la persona alegre e graciosa, e li feia exercitar actes virtuosos, dels quals fon Ovidi, qui féu llibres d'amor; e Paris, qui per Elena féu molt honorosos fets. Altres digueren que bones costumes, car per bones costumes l'home de baixa condició era exalçat, dels quals fon Cató, qui féu llibres de bones costumes. Altres digueren que saviesa, car per saviesa coneixia hom a Déu e a si mateix, e d'aquests fon Aristòtil, qui féu llibres de saviesa, e lo rei Salamó, a qui, entre los altres, Nostre Senyor féu senyalada gràcia, que li tramès l'àngel dient-li com Nostre Senyor li atorgava que de tres gràcies que triàs la que més amàs, ço és: saviesa sobre tots los homens del món, riquesa, e victòria de tots sos enemics, i ell elegí saviesa, e l'àngel li dix que havia elegit lo millor. E ab aquesta gràcia aconseguí les altres, que fon lo més savi e lo més ric home que sia estat en lo món d'or e d'argent, per ço com sabé fer la pedra dels filòsofs, e ab lo gran tresor que tenia aconseguí victòria de tots sos enemics, e tot açò obtingué per la saviesa. Aprés, pot veure la majestat vostra dels romans, qui del món hagueren monarquia, tot per saviesa, que altrament no hi foren estats bastants. E entre ells servaren tal costum que negú no podia ésser cònsol ni senador si savi no era, encara que fos lo millor cavaller del món. E tant com ells servaren aquesta pràctica durà la llur senyoria, car tan prest com deixaren saviesa e hi posaren de totes gents, foren prestament perduts; car saviesa venç les batalles, e l'amorós fa estar liberal e coneixent, e pot ajustar or e argent, e guarda's de fer tota malvestat. E com l'home és savi, tots lo desitgen per regidor, duc, rei e senyor, ço que no fan per gran ardiment que tinga, car l'home qui té ardiment sens saviesa és tengut per foll. E a mi par que tot home deu tenir temor de la mort, per ço

com és *ultimum terribilium* passar d'aquesta vida en l'altra; e com l'ànima és del cos eixida, lo cos resta en gran menyscapte. Per què faç conclusió que saviesa vol tant dir com de totes coses senyor.

Acabant la Princesa de magnificar Saviesa, no tardà l'Emperadriu fer principi a tal parlar.

CLXXXII. Com l'Emperadriu satisfà al que ha dit la Princesa.

—Moltes voltes s'esdevé que algunes justes causes se perden per culpa d'ésser mal raonades, e per jo no haver estudiat les liberals arts com ma filla, no puc tan pròpiament fundar la mia intenció ab dits de filòsofs ni d'hòmens de ciència com ella ha fet, sinó que ab natural raó la mia intenció fundaré, en forma tal que la majestat del senyor Emperador e tots los oïdors seran coneixedors de la mia clara justícia. E dic primerament que saviesa no deu ésser dada als cavallers, car negun cavaller qui savi sia no pot fer negun bon fet honorós, car pensa en lo gran perill qui és en les armes, e contempla tots los inconvenients que seguir-se'n poden; perd l'ànimo d'empendre res que d'honor sia qui ab perill s'haja atènyer, ans és un gran covard. Per què dic que Saviesa no deu ésser acomparada ab Ardiment. No sabeu per a qui fa la saviesa? Per a ciutadans e juristes, qui han a regir les comunitats e administrar la justícia. Aquests tals ab la saviesa treballen contínuament en fer viure a si mateix e a la popular gent en repòs, esquivant tant com poden tota manera de guerra. E d'ardiment se veu cascun dia que de poc home fa gran senyor, segons se llig d'Alexandre, qui era poc home, e per ardiment lo món tot senyorejà, e Juli Cèsar, qui per ardiment fon monarca del món. ¿E no saps tu, ma filla, com per l'ardiment d'Hèctor e de Tròiol detingueren deu anys los grecs, que no pogueren pendre Troia? ¿Què us diré del bon rei Artús, de Lançalot, de Tristany, e sobre tots d'aquell estrenu cavaller Galeàs, qui en companyia de Boors e Perceval, la conquesta del Sant Greal compliren per llur gran ardiment? E de tots aquests en lo món no en fóra feta menció

alguna per savis que fossen estats, sinó per lo gran ardiment que tenien; e al cavaller que no té ardiment més li valria la mort que la vida. Per què es mostra que més val Ardiment que Saviesa, e ab ell no es deu acomparar, car lo savi tostamps fuig d'allà on ha perill de mort, e de poca cosa se té per content, puix ho puga sens negun empeditment posseir, e no cura de la mundana glòria per lo perill que se'n pot seguir. E l'animós cavaller va per lo món conquistant, e comporta fam, set, fred e calor, e troba's en combats de ciutats, viles e castells, qui és cosa molt perillosa. Lo savi no fa res de tot açò, ans se guarda del sol en l'estiu e de suar, i en l'hivern de la serena, e tota la sua vida porta molt arreglada. E si ell veu foc encès en vila o ciutat, plany molt los béns, que no es gasten; de guerra no se n'alta gens; del temps pren lo millor que pot; elegeix ans lo bé que lo mal. E lo cavaller animós fa tot lo contrari, que tostamps treballa en destruir sos enemics, e com més mal los pot fer ne resta més content. E per mostrar millor experiència mira lo valerós Tirant, com ho ha fet de les grans batalles que ha hagudes, com ab ànim esforçat los ha posats tots per terra, e ens fa viure en nostra llibertat, e a la majestat del senyor Emperador fa seure ab triümpfo en la sua imperial cadira, e de tot açò és causa lo seu gran ardiment. Dones, clarament se mostra que Ardiment és lo senyor, e Saviesa és lo seu conseller. Encara te diré més: per lo gran ardiment que tingué Jesucrist no dubtà pendre mort e passió en la creu per rembre natura humana, obmetent-se la saviesa, per ço com ab aquella se podia molt bé excusar de la mort, que poguera reparar lo pecat d'Adam en moltes altres maneres que la sua immensa saviesa haguera trobades; mas per lo gran ardiment que tenia no dubtà de batallar ab la mort, per què sabia que, morint ell, la mataria. E lo qui vol aconseguir la glòria de paradís, li és bé mester que tinga cor e ardiment en batallar contra lo món e la carn, e contra los esperits malignes qui contínuament li donen guerra; e si no té ardiment de tots a combatre, son fet no és res. Mira los màrtirs sants ab quant ànim prengueren corona de martiri, e per ço aconseguiren l'eterna glòria. Los sants

confessors foren los savis qui per alta contemplació obtingueren la glòria de paradís. Per què clarament pots veure que prou raons t'he fetes fundant llargament ma intenció, si entendre-ho volràs. E done't llicència que digues tot lo que pugues ni vulles dir en defensió de ton dret, e mostra tot ton saber, com ardiment sia fortalea de l'esperit, lo qual lo nostre redemptor Déu Jesús volgué donar als seus sants apòstols perquè ab esforçat ànim anassen a preïcar la santa catòlica fe, així com se llig en los *Actes dels apòstols*. Per què, suplic a la majestat de mon senyor l'Emperador, com veja la mia justícia molt clara, hi vulla donar presta declaració.

No tardà la Princesa fer principi a tal resposta.

CLXXXIII. Rèplica que fa la Princesa a l'Emperadriu, sa mare.

—Puix per dret natural la raó em força obeir los manaments de l'excel·lència vostra, diré mon parer de mon poc avisat estil, protestant com a mare e senyora, a qui ame sobre totes les coses del món, demanant vènia e perdó si ab mes paraules diré alguna cosa que sia contra lo gentil estil de l'altesa vostra. E per no fatigar les orelles dels oïdors de les infructuoses paraules que han oïdes, abreviaré l'efecte del que vull dir, perquè clarament sia vist qui haurà millor sabuda fundar la sua intenció. E diré primer d'Alexandre, que l'excel·lència vostra al·legat ha, dient que poc era, mas que per ardiment lo món conquistà. Parlant ab deguda reverència no fon així, ans li féu senyorejar lo món Aristòtil ab saviesa, perquè li consellà que fes cremar tot lo que los seus havien guanyat, perquè tinguessen voluntat de més guanyar-ne, e no estiguesssen ociosos e que les armes haguessen a seguir. De Cèsar vos diré qui gran senyor fon en lo món, e tot ho aconseguí ab saviesa; e com se véu molt poderós e sublimat en gran honor e riquesa, desconegué's, regint ab crueldat extrema, e los seus lo feren matar. Dels altres no us ne vull dir més. E per çò com la majestat vostra ha dit que lo savi de poc se té per content, per çò la divina bondat de Nostre Senyor li ha dat natural

sentiment en conèixer mal i bé, qui expressament nos mana que no vullam res guanyar injustament, e lo qui savi és molt bé se'n guarda. Emperò la saviesa té dos senys, la u és temporal, l'altre esperitual. Lo seny esperitual solament nos devisa que ens guardem de pecar, e que servem los manaments de Déu, e que cregam en los dotze articles de la santa fe catòlica, e que façam esmena de nostres pecats en aquest món durant la nostra vida, ab confessió, contricció e satisfacció, e fent penitència d'aquells, e tot açò fa lo qui és savi. Lo seny temporal és que hom conega a si mateix, e saber lo que hom és tengut de fer, e llegir llibres d'aquells qui més sàviament e virtuosa han viscut en lo món perquè els pugam imitar; car de l'home savi se pot bé dir que és per a regir tot lo món, e l'home animós no sap altra cosa fer sinó morir com a desesperat. Mas vejam com Nostre Senyor vingué en lo món, si lo hi féu venir ardiment: bé seria foll qui tal cosa creia. Car per tots los teòlegs és determinat que la sua immensa saviesa lo hi féu venir, coneixent que, puix natura humana era perduda per lo pecat de nostre pare Adam, e que no es podia reparar si ell no hi venia fent unió de la divinitat ab la humanitat. E per ço com dona era estada causa de la perdició de natura humana, la immensa saviesa de Nostre Senyor Déu dispensà que la reparació fos feta per dona per ell preeleta, tal que fos sens màcula d'algun pecat actual, mortal, venial ni original, e en lo verge ventre d'aquella volgué pendre humana carn; e prengué mort e passió en l'arbre de la vera creu per donar a nosaltres l'eterna vida. Per què, clarament se mostra que ardiment no haguera bastat en fer un tan gran fet, car sabut és que saviesa és do de natura e està en l'enteniment, qui és lo major senyor de tots e més noble. E ardiment està dins lo cor, e si gens lo tocau, prestament se mor, e lo cos és percut: per què li deuen dar per curador a saviesa que el guarde de tot mal. E qui sovint usa d'ardiment poca és la sua vida, e tostems serà subjugat a les misèries e penes d'aquest món, car de mal principi bona fi no s'espera. E l'excel·lència vostra sia en record d'ací avant que negú no pot atenyir la glòria de paradís sinó per saviesa. Per

què suplic a la majestat d'aquell magnànim pare e senyor meu que no vulla haver esguard al meu poc avisat entendre en no haver bé sabuda raonar la mia justícia, com de si mateixa és ja raonada per ésser tan clara.

Plagueren al vell Emperador les avisades paraules de sa filla que havia raonat, e fon manifest quant lo gentil estil fa la justícia més clara. No tardà l'Emperadriu en fer principi a un tal parlar.

CLXXXIV. Replica l'Emperadriu respondent a sa filla.

—Si de l'univers la consideració mires, veuràs com sol ardiment és aquell qui el conserva, lo qual, si es perdia, en poc temps lo món tot se perdria, caminant en total destrucció. Com sia cert que ardiment sia de major excel·lència que saviesa, te vols esforçar de sostenir causa ja perduda. E per ço com est de poca edat, e lo saber no t'acompanya en tal meneig, dar-t'ho he a sentir pus clarament, com saviesa en la testa està, e ardiment en lo cor. E per ço dien los naturals filòsofs que lo cor és lo més noble membre del cos, e tots los altres membres són a ell subjectes, e li són obedientis a tot lo que lo cor los mana; e negun altre membre no pot res fer per si, sinó tant com lo cor vol, e totes les virtuts que lo cos posseir pot han d'haver principi del cor, d'on se mostra clarament que ell és lo senyor. E si la persona té gens d'enuig, prestament se coneix en la vista, segons lo cor està, e si lo cor dorm, los altres membres no es mouen ni tenen gens de sentiment; per què bé par clarament que lo cor és senyor de tots los altres membres. Ara pots veure com he bé provat ab natural raó que lo cor és del cos senyor, així com és ardiment de saviesa. E com la divina Providència creà l'home, lo cor li posà enmig del cos perquè fos millor guardat, així com un rei és posat enmig dels seus com volen donar batalla, per ço que los enemics no li puguen dan fer, per ço lo guarden ab gran esforç e diligència, car lo seu dan de tots seria. E per ço diu lo vulgar que ardiment és cap e principi de totes virtuts, car altrament l'home no seria res

estimat. Per què em par que haja prou dit e copiosament provat tot lo que dir s'hi poria; e sens ardiment no es pot atènyer la glòria de paradís ne conqueristar lo món. E faç fi suplicant a la majestat del senyor Emperador que hi vulla donar la sua difinitiva sentència.

No tardà lo magnànim Emperador en fer semblant resposta.

CLXXXV. La resposta que l'Emperador féu a l'Emperadriu e a la Princesa.

—Si ab les nostres entenebrades penses, e ab l'enfoscat entendre fals estimam, tant com nostra voluntat empeny, prejudicant l'altitud de nostra condició humana, deixant la infinita fi del sobiran bé, elegint en les creatures humanes egualment de nostres misèries l'última benaventurança, fent contra la regla de natural raó qui ens mostra la fi de les coses raonables e que són de més vàlua que les coses que a elles s'esguarden, e perquè la veritat millor se mire ab bon consell, la qüestió vostra serà justament determinada, per bé que, al parer meu, neguna de vosaltres no fretura d'advocat ni de procurador en defendre la vostra causa, com aquella sia estada molt ben raonada, no oblidant-vos-hi res per a dir; e perquè cascuna de vosaltres desitja obtenir la sua intenció, demà siau ací per oir la sentència, e jo hauré hagut consell de cavallers e de doctors, e sens fer favor a neguna de les parts justament s'hi declararà.

L'Emperador ixqué d'aquella cambra e entrà-se'n en una altra, e aplegà consell de cavallers e de juristes, e hagué en lo consell de grans altercations, que molts tenien la part d'ardiment, los altres de saviesa, e aquí disputaren molt e no es podien concordar.

A la fi l'Emperador se n'anà ab les més veus, e féu ordenar la sentència. E l'endemà a l'hora assignada l'Emperador fon en la gran sala ab totes les dames, e asseit en la imperial cadira. L'Emperadriu s'assigué al seu costat, e la Princesa davant ells,

e tots los barons nobles e cavallers s'assigueren perquè oïssen millor la sentència que es tenia de publicar.

Com tots foren asseits e posat silenci, l'Emperador manà al seu canceller major que publicàs la sentència. Lo canceller se llevà e donà del genoll en terra, e començà a publicar la sentència, qui era del tenor següent.

CLXXXVI. La sentència que l'Emperador manà publicar.

En nom d'Aquell qui és infinit, Pare, Fill e Sant Esperit, verdader Déu en trinitat perfeta. Nós, Enric, per la divina gràcia emperador de Contestinoble e de tot l'Imperi grec: Vista una qüestió qui es mena entre l'excel·lent e molt cara muller nostra, l'Emperadriu, d'una part, e l'excelsa, molt amada filla nostra, la Princesa; vistes les al·legacions per cascuna de les parts fetes, e molt bé raonades e defeses, havent Déu davant los nostres ulls, e la pensa elevada en fer dret juí, ab concòrdia de la major part del nostre sacre consell, no havent esguard a la molta amor que a cascuna de les parts portam, sinó sol a la recta justícia e donar lo dret a qui es pertany, e atenent e considerant que saviesa és lo més alt do que Déu e natura poden donar a la creatura humana, e de major perfecció e nobleza, e d'aquella totes les virtuts que lo cos pot posseir prenen principi e fonament, e sens aquella no són res, així com lo sol de qui prenen llum tots los planetes e les esteles e il·lumina tot lo món, així és saviesa que senyoreja totes les virtuts, e resplandeix per tot lo món, perquè és dit gran senyor. Emperò, necessitat és gran a l'home que tinga ardiment, e si no en té no deu ésser res estimat, e per ço ardiment deu ésser agraduat après de saviesa. E per semblant dien que el savi no deu ésser res estimat si ardiment no té, car deuen ésser com a germans; e per ço lo cavaller qui és savi e animós és complit de la gràcia de cavalleria, e li deu ésser feta grandíssima honor, e deu ésser posat en real cadira si virtuosament viu; e liberal és lo cavaller qui ardiment ama, e per ço fon Pompeu de batalles vencedor. Però com los dos

són complidament en un cavaller, qualsevol que sia, en aquest pertany d'haver senyoria o dignitat la major del món. E per ço declaram e sentenciam que l'Emperadriu, qui manté ardiment, sia tenguda d'ací avant de dir gran bé de saviesa. Encara li manam que en qualsevulla lloc que sia on se parle de saviesa e d'ardiment, done l'honor primer a saviesa, puix la té, e que ho diga de bon cor sens passió ne mala voluntat, e que entre mare e filla no hi reste iniquitat alguna, sinó així com de mare a filla fer-se deu.

Publicada que fon la sentència, lloaren-la les parts, e tots los que la oïren donaren grans llaors a l'Emperador com havia tan rectament judicat, e digueren aquell exemple vulgar qui diu que de bon fruit ix bon fruiter, e de virtuós cavaller juí verdader.

En la publicació d'aquesta sentència se trobaren los ambaixadors del Soldà, e lo Gran Caramany, e lo rei de la sobirana Índia. E l'Emperador tingué consell ab lo seu Capità e ab altres cavallers, e fon deliberat que fos feta una gran festa e après que tornassen la resposta als ambaixadors perquè se'n poguessen tornar. E l'Emperador ne donà càrrec a Tirant, que ell ho ordenàs tot, així d'armes com de danses e altres coses. E Tirant ho acceptà, perquè no podia lo contrari fer sinó lo que d'ell se pertanyia. Fon feta crida per al quinzèn dia.

Com Estefania véu que tots los grans senyors eren venguts per esguard de les treves, e lo Gran Conestable no venia, escriví-li una lletra qui en efecte contenia semblants paraules.

CLXXXVII. Lletra tramesa per Estefania al Gran Conestable.

Haver trencada la fe no profita als cavallers, car aquell lloc demana les penes de desllealtat, majorment com algú ofèn amor, e tu has ofesa a mi, per ço com me prometist que molt prestament series a mi tornat. E al deslleal e trencador de fe un defalt li basta, e qui lo hi perdonà aparella's de perdonar-li'n molts; e sé't ben dir menor pes ha en tu que en

*la sobiranesa de l'aresta. ¿E tems tu que jo no sia de tanta
vàlua que no pertanga a tu, e que jo no sia digna del
matrimoni teu? No sé per quina raó estàs de no venir a mi. E
si per ventura nova amor abraça lo teu coll e braços, sia jo fi
de la nostra amor. Oh, Déu! iMuira jo ans que sia ofesa per
tan criminós adulteri, e la mia mort sia primera que tal culpa
sia tua! E no dic jo les coses dessús dites perquè hages dat a
mi senyal d'esdevenidora dolor, ni que jo sia coneguda per
novella fama, mas tem totes aquestes coses; car ¿qui és aquell
qui ha amat segurament? E cascuna error commou
egualment ànsies. E tu fes per manera que destrueixques a
tos enemics, mas no a ta esposada, car mon delit en bé o en
mal s'és convertit, e la tua persona sostindrà tants dans ab
tanta pèrdua de ta honor. Mas da altra més justa excusa per
al que m'has ofesa los fats envejosos de la mia pròspera
fortuna. E l'esperança de bé e temor de mal me fa creure adés
una cosa, adés altra, e la mia mà, feta flaca per escriure, jau
en la mia falda.*

CLXXXVIII. Resposta feta per lo Conestable a la llettra d'Estefania.

*Sí fos mort!: vixquera ab ínclita fama, quiti de criminosa
infàmia, la qual, més maliciosa que vera, li has posat nom, en
tant demanes guardó de l'extrema dolor que tos mals
t'espera, lo qual no basta lo preu de la mia trista persona. Car
la tua bellea te fa merèixer encara desamant, no tan solament
és raó sies amada, mas com a santa d'oració mereix la tua
persona ésser adorada: sols aquest pensament me forçara
respondre a ta lletra. Si creus les mies mans estiguuen segures
en l'exercici de les armes, lo terme de mon escrit creia que, de
la glòria que de ma lletra atenyeries, te faria descobrir lo que
per amor és raó tingués celat. E sens dubte aconseguiria
terme ma atribulada vida, si amor advocant la part mia no
em fes clarament veure la tua lletra ésser mereixedora de
resposta presta, sols per restaurar ta vida e fugir al món.
Vols que et diga? La mia pensa està ferma en la sua devoció;*

e no hages altre pensament de mi jo pogués amar altra sinó a tu. Recorda'm aquella darrera nit que tu e jo érem en lo llit: entraven los raigs de la lluna, e tu, pensant fos lo dia, deies en manera de querella: "iOh, moguen-te a pietat los grans gemecs e dolorosos sospirs de la mesquina d'Estefania, e no vullies mostrar tanta ira a la força del teu gran poder! iDóna lloc a Estefania que repose un poc ab Diafebus!" E més deies: "iOh, quant me tendria jo per benaventurada, si jo sabés l'art màgica, que és l'alta ciència dels màgics, en la qual han poder de fer tornar del dia nit!" Mas jo só content del delitos premi que virtut ab si porta, e de ço que la tua lletra demana. Faç fítement la tarda de mon escriure no metés en perill ta persona.

CLXXXIX. Les grans festes que l'Emperador féu fer per amor dels ambaixadors del Soldà.

Feta la lletra, la donà a l'escuder que la hi havia portada, dient-li:

—Amic, digues a ta senyora, per lo càrrec gran que d'aquests afers tinc, no és en llibertat mia poder-los lleixar sens manament de superior; però, passada la festa que el senyor Emperador fa, jo faré mon poder d'ésser-hi; e per mi besar-li has les mans a la qui és en virtuts complida, e après a la senyora de qui só.

Aquell pres son comiat e tenc son dret camí envers la ciutat de Contestinoble. Com aquell fon aplegat dins lo palau, trobà en la cambra a Estefania ab la Princesa a grans raons, e com per elles fon vist, aquella a qui tocava lo premi de tal mester llevà's prestament e ab cara molt alegre li dix:

—¿Què és d'aquell qui té la mia pensa subjugada a tota sa voluntat?

E aquell, sens respondre res, anà allà on era la Princesa, e besà-li la mà; après girà's envers Estefania e féu lo semblant, e donà-li la lletra que portava; e com aquella la tenc en ses mans alça-la envers lo cel en senyal d'oferta. Après, llegida la lletra,

elles abduis hagueren moltes raons, aquella dolent-se com lo Conestable no seria allí en aquelles festes, per ço com l'escuder no descobrí la veritat de la sua ficta e temerosa venguda.

Vengut lo dia de la festa, lo Conestable venc a una llegua de la ciutat, molt secret, e allí s'aturà fins a l'endemà. Estefania en degun cas no volia anar a la festa, puix no hi era lo qui ella amava. E la Princesa la'n pregà molt dient que si ella no hi anava tampoc s'hi iria e totes les festes se destorbarien; en tant, que a Estefania li fon forçat d'anar.

Aprés, les misses dites ab molt gran cirimònia, anaren al mercat, lo qual trobaren tot cobert, alt e baix, de draps de llana blancs e verds e morats, e per les parets draps de ras ab les figures totes franceses, e tot a l'entorn del dit mercat havia taules meses; e lo tàlem de l'Emperador era molt ric e molt puixant, tot a l'entorn de draps de brocat. E l'Emperador se sigué enmig e los ambaixadors prop d'ell. Alt, al cap de la taula, seia l'Emperadriu ab sa filla. E lo Gran Caramany e lo rei de la sobirana Índia menjaven baix en terra per ço com eren presoners. Les donzelles e totes les dones d'honor seien a la part dreta. E totes quantes dones de la ciutat volien menjar, ho podien bé fer. Estefania seia a cap de taula, e les altres après d'ella. Tots los ducs e grans senyors seien a la part sinestra. Havien parat vint-e-quatre tinells tots plens d'or e d'argent. En lo primer tinell foren meses totes les relíquies de la ciutat; en lo segon, tot l'or de les esglésies; après venien deu tinells tots plens de cabassos e paners grans de tot lo tresor de l'Emperador, tots de moneda d'or; e après venien les copes d'or; venien après tots los plats e salers; après, les sues joies; après d'açò, l'argent que era de pitxers e salers daurats. Lo que era blanc, tot anava per les taules. E de tot açò foren plens los vint-e-quatre tinells. En cascun tinell guardaven tres cavallers ab robes de brocat rossegant per terra; e cascú d'aquests ab una verga d'argent en la mà. Gran fon la riquea que aquell jorn l'Emperador mostrà. Enmig de les taules on menjaven havia reng de júnyer.

Aquell dia eren taulatgers lo Capità, e lo duc de Pera e lo duc de Sinòpoli. Mentre que l'Emperador se dinava, aquells junyien. Primerament ixqué lo duc de Pera. Portava paraments de brocat d'or tots blaus. Lo duc de Sinòpoli portava los paraments de brocat verd i burell mitadats. Tirant aportava uns paraments de vellut verd, tots coberts de ducats que penjaven, tan grans que cascun ducat d'aquells valia trenta ducats dels altres, los quals paraments eren de gran estima.

Tirant, un dia, venint a la porta de la cambra de la Princesa trobà a Plaerdemavida, e demanà-li què feia la senyora Princesa. E ella respondent dix:

—Ai, en beneit! ¿Per què ho voleu vós saber què fa ma senyora? Si fósseu vengut més prest, en lo llit l'haguéreu trobada. E si vós l'haguésseu vista així com jo, la vostra ànima estiguera en glòria perdurable. E aquella cosa que és amada quant més se veu més se delita. E per ço jo crec que molt major delit porta lo mirar que no fa lo pensar. Entrau, si voleu, car ja la trobareu vestida ab son brial. Grata's lo cap e pruen-li los talons, puix lo temps s'alegra, e dels nostres desigs alegre judici se demostra. Per semblant nos alegram totes. E per ço us vull raonar del meu esdevenidor desig: ¿per què no ve ab vós lo meu Hipòlit? Car ab ulls de dolorosa pensa sovint lo veig. Cosa és molt dura de pensar e dolc-me dins mi mateixa per ço que en negun bé present se deu per esdevenidor lleixar, ne tampoc pendre mal per esdevenidor bé.

—Donzella —dix Tirant—, jo us prec per gentilea me vullau dir ab tota veritat si la senyora Emperadriu mala sort l'hauria dins portada, o altra persona de què jo m'haja a recelar. E per ço vos deman consell e ajuda, e no és neguna denegar-lo em dega.

—Jo a la senyoria vostra —dix Plaerdemavida— no diria una cosa per altra, car egual seria en los dos lo càrrec: vostra mercè per venir e jo per deixar-vos entrar. E jo bé sé que la Princesa no vol que l'amor que vós li portau sia sens algun mèrit, e per ço com vos coneix apetit gran de la cosa desitjada voldria-us-hi

poder ajudar, car qui desitja e no pot lo seu desig complir està en pena; e neguna cosa no és més llaugera de perdre que aquella la qual esperança més avant no permet tornar.

Llavors Tirant entrà dins la cambra e trobà la Princesa que tenia los seus daurats cabells embolicats en la mà. Com ella lo véu li dix:

—Qui dret vos ha donat que entreu ací? E aquest càrrec no és convinent ni és donat a tu d'entrar en la mia cambra sens llicència mia; car si l'Emperador ho sap, de desllealtat te poran incriminar. Prec-te que te'n vages, car contínuament tremolen los meus pits de recel temerós.

E Tirant no curà de les paraules de la Princesa, sinó que s'acostà envers ella, e pres-la en los braços e besà-la moltes vegades los pits, los ulls e la boca. E les donzelles, com veien que Tirant així jugava ab la senyora, totes estaven a la cominal; però com ell li posava la mà dejús la falda, totes eren en sa ajuda. E estant en aquests jocs e burles sentiren que l'Emperadriu venia a la cambra de sa filla per veure què feia, e ab los jocs no la sentiren fins que fon a la porta de la cambra.

Prestament Tirant se llançà estès per terra, e llançaren-li roba dessús. E la Princesa segués damunt ell. Estava's pentinant; e l'Emperadriu segués al seu costat. No fallí molt no es segués sobre lo cap de Tirant. iSap Déu ab quina temor de vergonya en aquell cas Tirant estava! Ab tal congoixa estigué per bon espai que parlaren de les festes que es devien fer, fins que venc una donzella ab les hores; llavors l'Emperadriu se llevà e apartà's al cap de la cambra e pres-se a dir ses hores. La Princesa no es mogué gens d'allí per dubte que l'Emperadriu no el ves. Com la Princesa se fon pentinada, posà la mà davall la roba e pentinava a Tirant; e ell adés adés li besava la mà e li prenia la pinta. E estant en tal congoixa, totes les donzelles se posaren davant l'Emperadriu, e llavors sens fer molta remor, Tirant se llevà e anà-se'n ab la pinta que la Princesa li donà.

Com fon fora de la cambra, pensant que ja fos en lloc segur, que per negú no seria vist, véu venir a l'Emperador ab un

cambrer, que venien dretament a la cambra de la Princesa. Com Tirant los véu venir, no les tingué totes veent-los venir per una gran sala. Tirant, no havent altre remei, tornà-se'n cuitat a la cambra de la Princesa, e dix-li:

—Senyora, èquin remei dareu en ma persona, que l'Emperador ve?

—Ai trista! —dix la Princesa—; eixim d'un mal e donam en altre pitjor. Jo bé us ho deia; car vós veniu tostems a hores indispostes.

Prestament féu posar a les donzelles davant l'Emperadriu, i ell ab suaus passos lo posaren dins una altra cambra, e posaren-li molts matalafs dessús, per ço que si l'Emperador hi entràs, així com feia moltes voltes, que no el ves.

Com l'Emperador fon en la cambra, trobà a sa filla que es volia lligar. Estigué allí fins que fon lligada, e l'Emperadriu hagué dites ses hores, e les donzelles se foren totes abillades.

L'Emperadriu se posà primera e totes les altres la seguiren. Com foren a la porta de la cambra, la Princesa demanà los seus guants, e dix:

—Jo els he estotjats en lloc que neguna de vosaltres no ho sap.

Ella tornà entrar dins la cambra on Tirant era, e féu-li llevar la roba que damunt tenia; e ell donà un gran salt e pres la Princesa en los braços, e portava-la ballant per la cambra e besant-la moltes vegades, dix-li:

—Oh quanta bellea, ab tanta perfecció jamés viu en donzella del món! La majestat vostra passa totes quantes són de saber e gran discreció; car, certament, ara no tinc admiració si lo moro Soldà vos desitja tenir en sos braços.

—A tu engana lo parer —dix la Princesa—, car jo no só tan alta en perfecció com tu dius, sinó que bona voluntat t'ho fa dir, car la cosa quant més s'ama més se desitja amar. Per bé que sia vestida d'un negre vestiment, sots honest vel só lligada, e aquella flama que als teus ulls de mi resplandeix és amor, car

per la vista lo virtuós se contenta. E per ço jo et faré dar glòria, honor e fama, e, si açò no et basta e no en seràs content, tu seràs fet home sens record, e més cruel que l'emperador Neró. Besa'm e lleixa'm anar, car l'Emperador m'està esperant.

Tirant no hi pogué satisfer, sinó que les donzelles li tenien les mans, per les burles e jocs que li feia, perquè no la deslligàs. E com véu que se n'anava e ab les mans no la podia tocar, allargà la cama, e posà-la-hi davall les faldes, e ab la sabata tocà-li en lo lloc vedat, e la sua cama posà dins les sues cuixes. Llavors la Princesa corrent ixqué de la cambra e anà on era l'Emperador, e la Viuda Reposada tragué a Tirant per la porta de l'hort.

Com Tirant fon en sa posada, descalçà's les calces e sabates; e aquella calça e sabata ab què havia tocat a la Princesa davall les faldes, féu-la molt ricament brodar; e fon estimat lo que hi posà, ço és, perles, robins e diamants, passats vint-e-cinc-mília ducats.

E lo dia del reng se calçà la calça e la sabata; e tots quants hi havia que veien semblant cosa, estaven admirats de la gran singularitat de les pedres fines que hi havia, ne tan rica sabata de cuiro no era estada vista. E en aquella cama no portava arnès negú, sinó en la sinistra; e paria estar molt bé. Per cimera portava damunt l'elmet quatre pilars d'or, lo Sant Greal fet a manera d'aquell que Galeàs, lo bon cavaller, conquistà; sobre lo Sant Greal estava la pinta que la Princesa li havia dada, ab un mot que hi havia, e qui llegir-ho sabia deia: *No ha virtut que en ella no sia*. E així ixqué aquell dia.

Enmig del reng havia un gran cadalafal tot cobert de draps de brocat. E enmig estava una gran cadira molt ricament guarnida, e per mig tenia un pern, que la cadira se podia voltar entorn; e alt seja la sàvia Sibil·la, molt ricament abillada, que mostrava en si gran magnificència, e contínuament a totes parts se vogia. E baix, al peu de la cadira, seien totes les deesses ab les cares cobertes, per ço que en lo passat temps deien los gentils que eren cossos celestials. Entorn de les

deesses seien totes les dones qui bé havien amat, així com fon la reina Ginebra, qui a Lançalot amà, la reina Isolda a Tristany, e la reina Penèlope, qui a Ulixes amà, e Elena a Paris, Briseida a Aquil·les, Medea a Jason, la reina Dido a Eneas, Deiamira a Hèrcules, Adriana a Teseu, e la reina Fedra, qui requerí a Hipòlit, son fillastre; e moltes altres n'hi havia que seria fatiga de nomenar-les, que en la fi de llurs amors foren decebudes per los enamorats, així com féu Jason, qui decebé i destruí la gentil persona de Medea, e així com féu Teseu a Adriana: tragué-la de la casa del rei son pare e, portant-la per la mar, deixà-la en una illa deserta e allí finà sa dolorosa vida. E de tals com aquestes que dit vos he, n'hi havia moltes. E cascuna tenia uns assots en la mà, e lo cavaller qui fos derrocat de dret encontre e mès per terra, portaven-lo al cadafal, e la sàvia Sibil·la donava-li sentència de mort, dient puix havia defraudat amor e tot son poder. Les altres dones e deesses agenollaven-se davant la Sibil·la e recaptaven-li gràcia que no morís, mas que la sentència fos mudada en assots. E lla, atorgant als precs de tantes senyores, desarmaven lo cavaller davant tothom e après daven-li de grans assots, e així el feien davallar del cadafal en terra. En tal manera cascú qui per terra era mès havia semblant guardó.

Los taulatgers ixqueren al reng ans del dia e no deixaven júnyer a negú qui no portàs paraments de seda o de brocat o de xaperia.

Com l'Emperador manà fer aquestes festes e lo Conestable ho sabé, posà's molt singularment en orde, e estant l'Emperador en lo millor de son menjar, entrà per la gran plaça lo Conestable en la forma que diré: ell portava los paraments de dos colors: l'una part era de brocat sobre brocat carmesí, l'altra mitat era de domàs morat; e lo domàs era brodat de garbes de dacsa, e totes les espigues eren de grosses perles brodades, e les canyes eren totes d'or. Aquests paraments eren molt vistosos e molt rics. L'elm portava cobert d'aquell drap mateix, e sobre l'elm portava un capell de feltre tot brodat de moltes perles e d'or fi que hi havia. Ab espasa cenyida bé

mostrava venir de camí. Portava trenta gentilshòmens en sa companyia, tots ab mantos de carmesí: los uns eren de marts gebelins forrats, e los altres d'erminis. E deu cavallers que ab ell venien, tots ab robes de brocat. E tots anaven ab les cares cobertes ab capirons de cavalcàr. E per aquest orde mateix anaven sis trompetes que portava, e davant lo Conestable anava una donzella ricament abillada ab una cadena d'argent, que la un cap portava en la mà, e l'altre estava lligat al coll del Gran Conestable. E més, portava dotze atzembla, totes ab les albardes cobertes de carmesí, e les cingles totes de parxes de seda. L'una atzembla portava lo seu llit, l'altra portava una llança grossa, de brocat coberta; e d'aquestes llances ne portava sis, e cascuna llança anava en sa atzembla. En tal forma entrà ab totes les dotze atzembla, que cascuna portava de la sua roba, e féu la volta per lo reng. Com fon davant l'Emperador, féu-li molt gran reverència, e passà per tots los estats, e cascun estat ell saludà. Com l'Emperador véu que tots venien ab les cares cobertes, tramès a demanar qui era lo cavaller qui tan pompós venia. E als qui fon demanat, respòs així com los era estat manat:

—Aquest és un cavaller de ventura.

E no en pogueren més saber.

Dix l'Emperador:

—Puix no es vol nomenar, ell mostra ésser bé presoner com ab cadena lo porta donzella. Ell certament deu ésser presoner d'amor. Vés e torna-hi, e demana a la donzella quina amor l'ha així apresonat; e si no et vol dir son nom, ell porta un escrit en l'escut: veges si és allí son nom.

Lo cambrer de l'Emperador anà cuitat e féu son manament. La donzella li respòs:

—Lo dan e la presó d'aquest cavaller ha fet donzella verge e, consentint a la voluntat sua, l'ha subjugat en la forma que veeu.

E més no li dix. E aquell tornà la resposta, e l'Emperador dix:

—Obra és de cavallers que moltes voltes amen e no són amats; e cascú és desitjós d'ésser en la primera edat, per bé que de mi tot repòs s'és apartat e quasi no me'n record sinó de la temerosa vida. Digues: ¿has llest en aquell escut, qui no és romput ni menys temut?

—Senyor —respòs lo cambrer—, jo l'he ben llest una e moltes voltes, i és escrit en llengua espanyola, o en francès, e diu:

*Malhaja amor, qui la'm féu abellir,
si no li fas de mes dolors sentir.*

En açò lo Conestable era ja al cap del reng ab la llança en la cuixa. E demanà ab qui junyia. Fon-li dit que ab lo duc de Sinòpoli.

La u anà devers l'altre, e feren de bells encontres. La cinquena carrera lo Gran Conestable l'encontrà tan bravament que de la sella lo féu sortir. E d'allí lo portaren al cadafal de la sàvia Sibil·la. E prestament fon desarmat e molt bé assotat per les dones qui eren estades desconegudes d'amor per los falsos enamorats.

Com tota la cirimònia fon feta, tornà a júnyer ab lo duc de Pera. E com foren a la deena carrera, lo Conestable l'encontrà enmig de la visera, i tragué'l de seny, e a ell e al cavall mès per terra.

—¿Quin home és aquest —dix Tirant— de mala ventura que així ha derrocats mos singulars amics?

Féu-se posar prestament l'elm al cap e pujà a cavall e posà's al cap del reng ab una grossa llança que demanà. E en aquell espai que ell se posà a punt, portaren lo Duc, com fon tornat en son record, al cadafal de la sàvia Sibil·la, e feren d'ell com havien fet de l'altre. Lo Conestable dix que no volia més júnyer, per ço com sabé que Tirant era al cap del reng. E los jutges digueren que forçadament tenia de complir les dotze carreres així com era estat ordenat. Les dames e tots los del mercat

reien molt com aquell cavaller no coneぐut així havia derrocats los dos ducs.

Dix l'Emperador:

—Esperau un poc, que poca meravella serà si no derroca lo Capità nostre.

—No farà —dix la Princesa—, que la Trinitat Santa lo guardarà de tal inconvenient; e si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavaller de bona ventura.

Respòs l'Emperador:

—Per mon Déu, jo no he vist en mon temps en deu carreres derrocar dos ducs, ni venir així bé en orde com aquest cavaller ha fet. E, a més, estime les atzembles com les albardes són dins e de fora cobertes de seda, e les cobreatzembles de brocat: açò no pertany a cavaller qui del meu Imperi sia, sinó a rei o fill d'aquell. E per ço desig saber d'on és, car dubte em fa que no se'n vaja per no córrer malvolença ab aquells qui ha mesos per terra.

E manà a dos donzelles d'inezimable bellea e molt ben abillades que, de part de la Princesa, anassen al cavaller e que el pregassen de part sua que lo seu nom volgués dir, perquè era molt desitjat.

Respòs lo Conestable:

—Si algun càrrec ne reporte, pense la majestat sua que les coses de gran estima no ab poc càrrec se lleixen atènyer. Mas perquè no pareguen vanes les mies paraules: jo só de l'Últim Ponent, podeu dir a la senyora Princesa.

Ab aquesta resposta les donzelles se'n tornaren e feren llur relació. Al Conestable fon forçat de júnyer ab Tirant. La u anà devers l'altre, e lo Conestable posà's la llança en lo rest e portà la tostems alta. Com Tirant lo véu així venir, alçà la sua llança e no el volgué encontrar. E Tirant ab molta malenconia dix per què l'altre li guardava cortesia: si ho feia perquè era Capità, que no ho fes gens per tal raó, sinó que junyís e fes tot lo que pogués fer, que gens per cortesia no se n'estigués.

E l'heraut qui semblants paraules li reportà les dix ab gran ultratge. Lo Conestable respondent dix:

—Digau a aquell qui us tramet a mi: lo que jo he fet és per cortesia, mas que tinga bé esment a si mateix, car així com he fet dels altres altre tal faré d'ell.

E demanà la més grossa llança que tenia. Com fon prop de l'encontre alcà també la llança. E Tirant, ab molta desesperació, llançà la sua llança en terra per ço com no s'era pogut venjar de la injúria dels ducs. Prestament prengueren de les regnes del cavall del Conestable los que l'Emperador ho havia manat perquè no se n'anàs. E allí vengueren los jutges e ab molta d'honor lo portaren al cadalaf de la Sibil·la, e aquí li llevaren l'elm del cap. Totes aquelles deesses lo reberen ab alegria inestimable, fent-li la més honor que els era possible.

Com saberen que aquell era lo Gran Conestable assigueren-lo en la cadira on seia la sàvia Sibil·la, i ella ab totes les altres lo serviren de col·lació e de viandes e de totes les coses necessàries; l'una lo pentinava, l'altra li torcava la suor de la cara; cascuna d'aquestes lo servia en lo que podia.

E així com feren d'aquest, feren de tots los altres qui a cavaller derrocava, e havia d'estar en la dita cadira fins a tant que venia altre cavaller qui millor ho fes que aquell qui en la cadira seia.

Com l'Emperador sabé que aquell era lo Conestable pres molta consolació en si, e l'Emperadriu e totes les dames que allí eren. Com Estefania véu la murmuració de la gent, e tingué natural notícia que aquell era lo Conestable, tan gran fon lo delit d'amor que pres en la sua vista que lo cor li defallí e perdé tot lo record. Los metges, que allí prop de l'Emperador estaven, donaren prestament remei a son mal; e per ço dix bé Aristòtil que així ve gran dan a les donzelles per molta amor com per molta dolor.

Aprés demanà l'Emperador a Estefania de què li era vengut aquell mal, e respondent dix:

—Per ço com portava la gonella massa estreta.

Lo Conestable estigué tot aquell dia asseit en la cadira, que no s'hi trobà negú qui llançar-lo en pogués.

Com la nit fon venguda junyien ab moltes antorxes. Aprés dues hores de la nit (e tots havien sopat) vengueren les danses e momos e diverses maneres d'entramesos, que molt ennoblien la festa. Açò durà tres hores. Passada mitja nit, l'Emperador e tota la gent se n'anava a dormir.

L'Emperador, perquè no hagués a tornar al palau, havia feta en lo mercat aparellar una bella posada on se mès ab totes les sues dames, que poguessen bé festejar de dia e de nit.

E duraren aquestes festes huit dies. L'endemà molts cavallers treballaren per llançar de la cadira al Gran Conestable. Vengué al reng un cavaller, parent de l'Emperador, qui es nomenava lo Gran Noble, lo qual venia molt bé en orde, e portava en les anques del cavall una donzella de peus, e tenia-li los braços damunt los muscles, e lo cap seu pujava tot sobre l'elm que tota la cara mostrava, e portava un escrit en l'escut ab lletres d'or qui deien:

*Enamorats, mirau-la bé,
que en lo restant millor no hi sé.*

Era vengut un altre cavaller, primer d'aquest, qui portava altra donzella: així com Sant Cristòfol porta en lo muscle a Jesucrist, així portava la donzella aquell cavaller. E portava en los paraments e en lo cap del cavall un escrit qui deia, per çò com sa enamorada havia nom Lionor:

*Enamorats, feu-li honor,
puix de totes és la millor.*

Tirant junyí ab lo Gran Noble, e donaren-se molts encontres; e a la fi fon quasi mortal l'encontre, que Tirant

l'encontrà en lo revol de l'escut, e rompé lo maniple e rebaté en l'elm, e féu-lo caure per les anques del cavall; e així com era gran e pesat, al caure que féu donà tan gran colp de costat que dues costelles se trencà dins lo cos. E ell encontrà a Tirant un poc dessús les cordes de l'escut, e la llança que portava era tan grossa que no es pogué rompre, e tan gran fon l'encontre que los dos se donaren que lo cavall de Tirant anà atrás tres passos e donà dels genolls en terra. Com Tirant lo sentí caure tragué los peus dels estreps, e fon-li forçat de posar la mà dreta en terra. Ajudaren-li sens que no caigués lo cos tot en terra, e lo cavall de continent esclatà allí. Al Gran Noble fon forçat, ab tot son mal, fos portat al cadafal de la sàvia Sibil·la, e allí fon batut no tant com hagueren fet, per esguard de les costelles rompudes. E a Tirant, per tant com era caigut ab lo cavall e li era mort, e havia tocat ab la mà en terra, los jutges jutjaren, per no ésser caigut tot lo cos en terra sinó la mà, que junyís d'aquí avant sens parament, e no portàs en les jentes esperó dret, ni en la mà manyopa.

Havent vist Tirant que per falta del seu cavall era estat envergonyit, féu vot en tota sa vida no junyir pus, si ja no hi junyia rei o fill de rei.

Aprés, lo Conestable avallà de la cadira on estava, e posaren-n'hi un altre en lloc seu. E lo Conestable fon taulatger en lloc de Tirant. E en tots los huit dies que duraren les festes, tan nobles foren lo darrer dia com lo primer, e ab tan gran abundància de totes coses, així d'aventures com d'entramesos e singulars viandes, com de totes altres coses.

L'endemà que Tirant se fon lleixat de junyir, ixqué vestit d'un manto d'orfebreria brodat sobre vellut negre, d'un arbre qui es nomena seques amors, qui fa un petit fruit blanc que se'n fan paternostres, ab aquelles calces que havia junt, l'una brodada e l'altra no, e per lo semblant la sabata qui havia tocat la cosa que ell més desitjava. E ans que ixqué de la sua posada féu emparamentar lo millor cavall que ell tenia, e ab aquells paraments que ell havia junt, l'arnès, la cimera, e tot quant en

les juntes ell portava, ho tramès tot al Gran Noble, e aquell li'n féu gràcies infinides. Fon estimat que valia passats quaranta milia ducats.

Tirant cascun dia era en la cort parlant e solaçant ab tots e ab l'Emperador e molt més ab les dames. E cascun dia se mudava de robes, mas no les calces. Un dia la Princesa li dix:

—Digau, Tirant, sí Déu vos done honor —en manera de burla—, aquesta gala que vós usau de portar l'una calça brodada e l'altra no, ¿usa's en França o en quina part?

I era lo dia que eren complides les festes. E lo novèn dia, que anaven a la ciutat de Pera, en lo camí la Princesa lo hi dix, present Estefania e la Viuda Reposada. Respòs Tirant:

—E com, senyora! ¿No sap la majestat vostra aquesta gala quina és? ¿La celsitud vostra no és en record d'aquell dia que vengué l'Emperadriu, e jo estava amagat e cobert ab la roba de les vostres donzelles, i l'Emperadriu fallí poc que no s'assigués sobre lo meu cap? Aprés vingué vostre pare i en lo petit retret amagàs-me entre los matalafs, e aprés que se'n foren anats, jugant ab vostra altesa, puix les mies mans bastar no hi pogueren, la cama ab lo peu hi hagueren a suplir, e la mia cama entrà entre les vostres cuixes, e lo meu peu tocà un poc més avant lla on la mia amor desitja atènyer felicitat complida, si en aquest món atènyer-se pot. Mas jo crec que los pecats meus no em consentiran que jo puga tanta glòria atènyer.

—Ai, Tirant! —dix la Princesa—. ¡Bé só en record de tot lo que m'has dit, que senyal ne tinc en la persona mia d'aqueixa jornada! Però temps vendrà que així com ara t'has brodada l'una cama, que les dues te poràs brodar, e les poràs posar a ta llibertat lla on desitges.

Com Tirant li oí dir semblants paraules, de tanta amor accompanyades, prestament fon descavalcat en excusa que los guants li eren caiguts, e besà-li la cama sobre la gonella, e dix:

—Lla on és atorgada la gràcia deu ésser besada e acceptada.

Aplegats que foren dins la ciutat de Pera, així com se volien armar, veren venir nou galeres que eren ja molt prop. L'Emperador manà que no fessen lo torneig fins haguessem sabut quines galeres eren les que venien. No passà quasi una hora que elles aplegaren ab molta alegria. L'Emperador pres molt gran plaer com sabé que eren de francesos. Lo capità d'ells era cosín germà de Tirant, e era estat patge del rei de França, e havia'l fet vescomte de Branches. Ell, veent que son oncle, lo pare de Tirant, era desitjós de veure son fill per lo gran temps era passat que no l'havia vist, sabent com Tirant tenia feta molt gran empresa de guerra molt justa contra infels, e havia vençudes moltes batalles, e continuava la guerra, lo Vescomte, per les grans pregàries de la mare de Tirant, e per voler exercir lo gentil estil de les armes, emprengué ab altres cavallers e gentilshòmens de venir en ajuda de son cosín germà ab cinc mília francs arquers, los quals li donà lo rei de França, sabent les grandíssimes cavalleries que havia fetes Tirant en defensió de l'Emperador de Contestinoble. E cascun franc arquer d'aquests portava escuder e patge. Llavors lo féu lo rei de França vescomte de Branches per aquella empresa, e li donà moltes terres, e li pagà lo sou per sis mesos, e li donà totes les galeres armades e avituallades de tot lo que mester hagué. E passà per Sicília, e, coneugut per lo Rei, féu-li molta honor e li donà molts cavalls.

Com Tirant fon certificat aquest ésser mossèn d'Amer, cosín germà seu, prestament se posà en una fusta; e ell e lo Conestable, ab molts altres cavallers, entraren dins les galeres. Grandíssima fon la festa que ells se feren. Aprés, tots ensembs ixqueren en terra e anaren a fer reverència a l'Emperador, qui pres molt gran consolació en la sua venguda; e pres molt més plaer l'Emperador com los ambaixadors no eren partits. Aprés anaren a fer reverència a les dames, e totes s'esforçaren de fer-los molta honor per contemplació de Tirant. L'Emperador porrogà lo torneig per a l'endemà.

Vengut lo dia següent per lo matí tots s'armaren, e l'Emperador pregà molt a Tirant volgués entrar en lo torneig

ab los altres, per ço com sens venir contra sa promesa ho podia bé fer; e Tirant fon content d'obeir lo manament de l'Emperador, per ço com no eren junes, e ixqué aquell dia molt pompós.

Lo vescomte de Branches pregà a Tirant que li volgués prestar un cavall, que també volia entrar en lo torneig. L'Emperador e totes les dames li digueren que no ho fes per ço com venia fatigat de la mar; e ell ab belles paraules se defès, que no estaria per cosa en lo món d'entrar-hi per quant los treballs de la mar li eren a ell delit e no fatiga. Tirant, qui véu la sua voluntat, tramès-li deu cavalls, los millors que ell tenia; l'Emperador li'n tramès quinze molt bells; l'Emperadriu, altres quinze; la Princesa li'n donà deu, açò per manament de son pare; lo Conestable li'n donà set molt bells. Los ducs e los comtes li'n trameteren molts, que en aquell dia ell tengué en la sua posada huitanta-tres cavalls dels bons de tota la ciutat.

Ixqué ab uns paraments que lo rei de França li havia dats, tots brodats de lleons ab grossos sancerros d'or que al coll portaven, e les lleones estaven gitades, e los poquets fills portaven campanetes d'argent. E com lo cavall se movia era un plaent so d'oir que los sancerros feien.

Ixqueren en lo camp huit-cents cavallers d'esperons daurats, e no consentiren negú hi entràs si no havia rebut l'honor de cavalleria, e no portàs paraments de seda o de brocat o xaperia. E molts se feren cavallers aquell dia per ésser en aquelles armes.

E lo Vescomte, que no era cavaller, sabent tal ordinació, per no venir contra lo que era ordenat per l'Emperador, com tots foren dins un gran camp, descavalcà e pujà alt al cadafal de l'Emperadriu, e suplicà-la fos de sa mercè li volgués donar l'honor de cavalleria.

Respòs la Princesa:

—E com?, ¿no seria més justa cosa que el senyor Emperador vos fes cavaller de la sua pròpia mà?

—Senyora —dix lo Vescomte—, jo tinc en vot de no rebre honor de cavalleria de mà d'home negú, per ço com jo só fill de dona, e ame dona, e per amor de dona só vengut ací i en dona he trobada molta honor. Raó és doncs, que dona me façà cavaller.

L'Emperadriu ho tramès a dir a l'Emperador, e ell vingué allí ab los ambaixadors, e dix a l'Emperadriu que li donàs l'orde de cavalleria, e així fon fet. La Princesa féu portar una espasa molt bella, e cenyí-la-hi, que l'Emperador son pare tenia, ab lo pom e tota la guarnició d'or. E l'Emperador féu portar uns esperons tots d'or, e en cascuna roda d'esperó havia engastat un diamà o robí, balaix o safir, e donàls a les filles dels ducs que els hi calçassen; però l'Emperador no consentí que li'n calçassen sinó l'u, car lo qui vol que sia fet cavaller de mà de dona no pot portar sinó mig or e mig argent, un esperó daurat e altre blanc, e així ho feren d'aquest. L'espasa pot portar tota daurada, mas roba brodada ni calces ni paraments no ho pot ni deu portar sinó la mitat blanc e l'altra d'or. Lo costum es com aquella senyora l'ha fet cavaller lo besa, e així ho féu l'Emperadriu.

Lo Vescomte se partí del cadalafal e entrà dins lo camp. Lo duc de Pera era capità de la mitat de la gent, e Tirant de l'altra mitat; e per ço que fossen coneigits portaven al cap banderetes, los uns les portaven verdes, los altres blanques. Tirant féu entrar dins lo camp, on s'havien a combatre deu cavallers e lo Duc altres deu, e començaren-se a combatre molt bé. Aprés n'hi entraren vint, aprés trenta, de poc en poc se començaren a mesclar; e cascú feia son poder de menar les mans lo millor que podia. E Tirant mirava la sua gent; com véu que la sua gent anava a mal, ell ferí ab la llança en la pressa de la gent, e encontrà un cavaller tan bravament que li passà la llança de l'altra part. Aprés tirà l'espasa e donà de grans colps a totes parts, en forma tal que paria que fos un lleó famejant, que tots los miradors admirats estaven de la sua desmesurada força e gran ànimo que en aquell cas Tirant mostrava.

L'Emperador mostrava tenir gran contentació de veure un tan singular fet d'armes com aquell era. Com hagué prop de tres hores durat, l'Emperador, del cadasfàl davallat, pujà a cavall, e posà's en la pressa de la gent per departir-los, per ço com havia vist que s'hi mesclava fellonia, e n'hi hagué molts de nafrats. Aprés que tots los cavallers desarmats foren, anaren al palau, e allí parlaven de semblant fet d'armes, així singular que deien los estrangers jamés haver vista tan bella gent així ben abillats de cavalls emparamentats ni d'armes, e fon tenguda per festa de gran singularitat. L'Emperador s'assigué a taula e féu que tots los cavallers qui armes havien fetes s'aturassen allí a menjar. Com foren a la fi del dinar, digueren a l'Emperador com una nau era arribada al port sens arbre ne vela, tota coberta de negre. E tal nova recitant, per la gran sala entraren quatre donzelles d'inestimable bellea, encara que de dol anassen vestides. Los llurs noms eren admirables. L'una lo seu nom era Honor, e lo seu gest ho devisava; la segona, Castedat se nomenava per los cavallers e dames qui d'amar sabien; la tercera, per ço com en flum Jordà era estada batejada, era nomenada Esperança; la quarta, per heretatge li venia d'ésser nomenada Bellea. E plegades davant l'Emperador li feren molt gran reverència. E perquè Esperança era lo cap d'elles, féu principi a paraules de semblant estil.

CXC. Parla Esperança.

—La transcendent celsitud de la majestat vostra, senyor Emperador, venim a suplicar. Com fortuna, enemiga de tota alegria e repòs, s'haja ocupades les virtuts de sol·licitament amar, tolent-nos lo poder de nostres desigs complir, nos ha condemnades en eternal exili, e ha trobades lleis crueles, enemigues d'enamorada pietat, les quals ab grans penes defenen lo que natura liberalment nos atorgà, car les coses que en extrem són males, en algun temps o jamés no poden ésser bones. Com les lleis de fortuna no poden ésser fetes en perjuí del gran poder de ma senyora, e deixant los ports de nostre reposat viure estenguem les càndides veles navegant per la

tempestuosa mar d'adversitat (d'on se poden recitar los naufragis d'aquells qui, en ella follament navegants, a dolorosa e miserable fi pervenen), e arribades en lo port del teu gran triümpf ab desig de trobar aquell famós rei qui per lo món se fa nomenar lo gran Artús, rei de l'anglesa illa, si l'excel·lència tua sabria o hauria oït dir en quin lloc trobar se pogués, com haja quatre anys passats que anam per la mar tenebrosa ab sa carnal germana qui per son dret nom nomenar se fa Morgana. Ab la nostra nau plena de dolor som arribades en lo teu delitós port, e aquí estan les devotes dones e donzelles del gran Artús: contínuament plorant, llurs dolors e penes reconten.

No esperà l'Emperador que més parlàs l'agraciada donzella, car, haguda plena notícia de la venguda de Morgana, la sàvia germana del bon rei Artús, llevà's prestament de taula, e ab tots los cavallers qui dins la cort sua se trobaren, feren la via del port on la nau era, e entrats dins, veren la senyora sobre un llit gitada, tota vestida de negre vellut; e tota la nau coberta era d'aquell mateix drap. E estaven en companyia de l'adolorida senyora cent trenta donzelles d'inezimable bellea, totes d'edat de setze en dihuit anys. E ab afable accoliment fon rebut lo magnànim Emperador e tots los seus. E assegut l'Emperador prop d'ella en una real cadira, féu principi a tal parlar.

CXCI. Parla l'Emperador.

—Deixa les llàgremes tristes, generosa reina, que molt poc aprofiten per obtenir lo que vas cercant. E molt m'alegre de la tua venguda perquè et puga fer l'honor que eres mereixedora. Quatre donzelles de part tua me són vengudes, requerint-me los donàs doctrina d'aquell famós rei dels anglesos, si sabia ni havia oït dir res d'ell. E antiga autoritat me fa fer testimoni del que hi sé. En poder meu és un cavaller de molt gran autoritat, no conegit (lo nom seu no he pogut saber), ab una molt singular espasa que té, la qual ha nom Escalibor, e segons lo parer meu deu ésser de gran virtut. E té en companyia sua un cavaller ancià qui es fa nomenar Fe-sens-pietat.

Com la reina Morgana oí dir tals paraules a l'Emperador, llevà's prestament del llit, e donà dels genolls en la dura terra, e suplicà'l li fes gràcia de deixar-lo-hi veure. E l'Emperador dix que era content. Alçà-la de terra, pres-la per la mà, e tots ensems anaren a l'imperial palau.

L'Emperador la posà dins una cambra on ell estava, dins una molt bella gàbia, ab les reixes totes d'argent; e en aquell cas lo rei Artús tenia l'espasa recolzada sobre los genolls, e estava molt mirant en ella, ab lo cap molt baix. E tots miraven a ell i ell no mirava a negú. Però la reina Morgana prestament lo conegué e posà'l en noves, e jamés volgué respondre. Mas Fe-sens-pietat conegué molt bé a sa senyora; e ab cuitats passos s'acostà a les reixes, féu-li gran reverència e besà-li la mà. E estant així, lo rei Artús començà a fer principi a semblants paraules.

CXCII. Parla lo rei Artús.

—L'estament real requir que indueixca los altres a virtut, per ço com no és poc difícil que la voluntat en lo regne de nostra ànima, senyora del ver juí, a l'enteniment no faça los seus passos torçre, car la virtut és esperança de tot bé, e del vici no se n'espera sinó mal e temor de confusió, e negú no deu posar la sua esperança sinó en esdevenir bé; noblea, riquea e potència deuen ésser comptades en los béns de virtut, usant bé d'aquelles; emperò no diem que sien un mateix bé, car segueix-se que alguns són nobles perquè davallen de noble llinatge, emperò no són rics, per açò la inòpia no basta a contrastar que lo qui és noble de cor no puga usar de la virtut de noblea: fent lo contrari no són dits nobles. Altres n'hi ha qui són rics e eixits de poc llinatge, qui són tan virtuosos que amen les virtuts de noblea, e usen d'aquelles, e deuen ésser molt estimats perquè fan més que llur natura no els atorga. E d'açò, així los doctors sants com los filòsofs, en esta sentència són concordes, perquè cové que les virtuts sien lligades, car ells digueren que qui posseeix una virtut, totes les té, e aquell qui fretura d'una, de totes fretura, doncs lla on és trobada raó e bondat que deu

ésser més principal, e majorment haver amor als béns divinals. Per què dic jo aquestes coses? Per ço com veig anar aquest miserable de món rodant de mal en pitjor, car veig que los malsòmèns, qui amen ab decepció e frau, són prosperats, e veig abaixar virtut e llealtat, e veig dones e donzelles, qui en lo passat temps e en lo present solien bé amar, ara per or e per argent són difraudades.

—No és negú qui virtuosament ame —dix lo cavaller Fe-sens-pietat, allí en presència de tots—. Digau, senyor, la senyoria vostra qui semblants coses en eixa espasa de virtuts troba: quines són les passions que donzella té?

E açò li dix perquè la Princesa lo n'havia prenat que lo hi demanàs. E lo Rei respondent dix:

—Deixa-m'ho veure, que jo t'ho diré.

Com ho hagué vist, dix: —Amor, oi, desig, abominació, esperança, desesperació, temor, vergonya que negú no ho sàpia, audàcia, ira, delectació, tristícia. Lo major do que la noble en virtuts deu haver, sí és vida casta.

—Sia de vostra mercè —dix Fe-sens-pietat— me digau les abominacions de l'hom.

Com hagués mirat en l'espasa dix:

—Savi sens bones obres, vell sens honestat, jove sens obediència, ric sens almoina, bisbe negligent, rei inic, pobre ergullós, senyor sens veritat, catiu sens temor, poble sens disciplina, regne sens llei.

Dix l'Emperador:

—Demanau-li quins són los béns de natura.

Respòs lo Rei que eren huit, los qui es segueixen.

CXCIII. Los béns de natura.

—Lo primer és gran llinatge, lo segon és granea e bellea de cos, lo tercer és gran força, lo quart és gran llaugeria, lo cinquè és sanitat de cos, lo sisè és clara e bona vista, lo setè és clara e bona veu, l'huitè és jovent e alegria.

Dix l'Emperador:

— Demanau-li com un rei se corona, quines coses jura de servar.

Lo Rei respondent dix:

CXCIV. Lo que jura lo rei com se corona.

— Primerament que servarà amor e pau en son regne, la segona que esquivarà totes malvestats, la tercera que en tots sos fets servarà egualtat e justícia, la quarta que en totes coses mesclarà misericòrdia, la cinquena que gitarà de si tota tirania, la sisena que ço que farà que ho farà per sola amor de Déu, la setena que mostrarà en ses obres que és ver crestià, la huitena que serà defenedor del poble e aquell amarà com a son fill propi, la novena que ço que farà ab gran consell e bo en útil e profit de la cosa pública, la deena que confessarà ésser fill de la santa mare Església, la qual de tot son poder la defendrà e no adquirirà per a si subsidis ni demandes, ni els farà vexacions nengunes, l'onzena d'ésser bo e feel e verdader a sos súbdits, la dotzena que aterrará e castigarà los malsòmens, la tretzena que als mesquins pobres serà pare e protector, la darrera de totes, tots aquells qui l'informaran en honrar, e tembre e amar Déu.

Moltes altres coses li demanaren e a totes donà naturals raons. Llavors foren obertes les portes de captivitat. E tots los qui volgueren entrar ho pogueren bé fer, e com tots foren dins, llevaren-li l'espasa, e no era en negun record. L'Emperador la hi féu tornar e féu-li demanar quina cosa és honor, com ell la ignoràs e jamés havia trobat home de ciència ni cavaller que lo hi hagués sabut dir. Com lo hi hagueren demanat, lo Rei mirà en l'espasa e de semblant estil dix afables paraules.

CXCV. D'on proceeix honor.

— Cosa és molt condecent e necessària alsòmens generosos, e de llinatge, si volen ésser tenguts en estima, que sàpien quina cosa és honor, com naturalment la major part

dels hòmens de bon sentiment los plau i la cerquen, e, si no la coneixen ni saben de què va vestida, jamés la porien aconseguir. E per ço dic, ajudant a mi lo sobiran Altisme, que honor és do de reverència en testimoni de virtut. E glòria e fama han diferència, e són departides d'honor e de llaor, per tal com honor e llaor són raó de fama e de glòria, car per ço és algú en fama e en glòria, car és lloat e honrat. Mas encara honor ha diferència e departiment de llaor, a qui pertany reverència, glòria e fama, e han acostumat d'ésser preses per una mateixa cosa. Glòria és una claredat, e tal mateix és fama: aquest és l'orde, que glòria naix d'honor. Pertany-se, doncs, d'honor e del fort tembre les coses temeroses, e gosar emprendre les coses perilloses per tal que no sia desestimada la majestat real. Ans açò força per raó de bé e per bona fi, car açò és comú a tota virtut fer e obrar, no per favor de glòria dels hòmens, mas per raó de bé. Doncs la raó perquè los hòmens majorment volen ésser honrats és per tal que apareguen savis e virtuosos, als quals és majorment deguda honor. Lo senyal e testimoni simplement vol manifestar la cosa senyalada. Cové que sia alguna cosa coneguda e manifesta, car les coses que són dins, són a nós ocultes, e no les foranes, car negú no pot saber lo pensament de la persona, mas coneix-lo per los senyals que defora se manifesten. La reverència, doncs, qui és honor, se deu manifestar per la virtut d'aquell de qui és donada. No basta que sia pensada dins lo cor, ans requir que ella sia defora donada. Doncs, honor és raó de bé forà, com reverència és donada per alguns forans senyals; encara més és manifest per tal com honor és més en aquell qui honra que no en lo qui és honrat. E per ço honor és dita reverència donada en senyal de virtut.

L'Emperador tornà a pregar a Fe-sens-pietat que li demanàs quines coses l'home d'armes ha mester; e Fe-sens-pietat lo hi demanà. E lo Rei responent dix.

CXCVI. Lo que l'home d'armes ha mester.

—La primera e principal cosa que lo cavaller ha mester, si vol ésser home d'armes, que puga comportar lo pes de l'arnès. La segona és que faça gran treball ab les mans exercint les armes. La tercera és que sàpien sostenir fretura de viandes. La quarta és mal jaure e mal estar. La cinquena és que per justícia e per lo bé comú no dubte la mort, car així bé salvarà la sua ànima com si tota sa vida fos estat verge i en religió. La sisena, no tema escampament de sang. La setena és que hagen aptea de defendre si mateix e d'ofendre sos enemics. La huitena és que hagen vergonya de fugir vilment.

E més li demanà com se podia aconseguir saviesa. Respòs lo Rei.

CXCVII. Com s'aconsegueix saviesa.

—Saviesa se pot aconseguir per cinc coses. La primera per especial oració. La segona per propi estudi. La terça per magistral informació. La quarta per liberal declaració. La cinquena per contínua negociació.

Demanà més l'Emperador quals eren los béns de fortuna. Respòs lo Rei.

CXCVIII. Los béns de fortuna.

—Los béns de fortuna són cinc. Lo primer és grans riquees. Lo segon grans honors. Lo terç bella muller. Lo quart molts infants. Lo cinquè gràcia de gents.

Demanà més l'Emperador què és lo que es pertany a noblea. Respòs lo Rei.

CXCIX. Les virtuts de noblea.

—En noblea són quatre coses especials e singulars. Primerament que lo cavaller sia clar ens sos fets. La segona que sia verdader. La tercera que sia fort de cor. La quarta que haja coneixença, car fort és odiosa desconeixença a Déu. Per

noble és tengut aquell qui ha coneixença a sos vassalls e servidors; doncs no siau desconeixent a Déu del bé que us donà.

Tornà a demanar l'Emperador quin deu ésser lo pensament del cavaller qui en batalla és vençut. Respon lo Rei.

CC. Quin deu ésser lo pensament del cavaller qui és vençut en batalla.

—Lo cavaller qui en batalla és vençut deu pensar sis coses. La primera és que la victòria davalla de Déu. La segona és que Déu, qui l'ha donada a l'altre, la pot donar a ell. La terça és perquè s'humilie a Déu e a gents. La quarta és que dels majors prínceps del món són estats vençuts. La cinquena és que per sos pecats mereix això e més avant. La sisena és que la fortuna, vogint la sua roda, li plau així.

Més li fon demanat de quines coses lo príncep és tengut a sos vassalls. Respòs lo Rei.

CCI. Lo príncep de quines coses és tengut a sos vassalls.

—Lo virtuós príncep de cinc coses és tengut a sos vassalls. La primera és en servar-los llurs lleis e furs. La segona és en atènyer-los ço que els promet. La tercera és en amar e honrar-los segons son estament. La quarta és en defendre'ls poderosament. La cinquena és guardar los llurs béns e no llevar-los res del llur ab tirania.

Moltes altres coses li demanaren. Llavors l'Emperador, per no fatigar-lo més, li féu llevar l'espasa, e lo rei Artús no veia ni coneixia a negú. Llavors la reina Morgana, la qual era sa pròpia germana, llevà's del dit un petit robí que ella portava, e passà-lo-hi per los ulls; e prestament lo Rei hagué cobrada la natural coneixença. Llevà's d'allí on seia, e abraçà e besà ab gran amor a sa germana. E ella li dix:

—Germà, feu honor e gràcies a la majestat del senyor Emperador, qui ací present és, a la senyora Emperadriu e a sa filla.

E ell ho féu. E aprés tots los cavallers que allí eren besaren la mà al valerós rei Artús, com ne fos molt mereixedor. Ixqueren en la gran sala e allí feren moltes danses e festes de singular alegria. L'Emperador pregà a la reina Morgana que dansàs, puix havia trobada la cosa que més desitjava trobar en aquest món. E ella, per obeir als precs de l'Emperador, féu-se portar de la nau altres robes qui no fossen de dol com les que portava. En una cambra se n'entrà ab totes les sues donzelles. Com foren totes molt ben abillades, les donzelles ixqueren totes vestides de domàs blanc, forrades d'erminis, e les gonelles d'aquell mateix drap. La Reina, llur senyora, ixqué ab gonella de setí burell, tota trepada e molt ben brodada de molt belles e grosses perles; la roba que es vestí era de domàs verd, tota brodada d'orfebreria; e portava per divisa rodes de sènia ab los cadufs tots d'or e foradats al sòl; les cordes eren de fil d'or tirat esmaltades, ab un mot de grosses perles qui deia: *Treball perdut per no conèixer la falta.* En tal forma devisada, la reina Morgana vingué davant l'Emperador ab lo rei Artús, son germà, e dix allí en presència de tots:

—Gran cosa és a una llonga set sostenguda venir a la font e no beure per deixar beure altri; e per ço és molt liberal cavaller qui la sua honor dóna.

E de continent se pres a dansar, e no volgué més dir. Pres per la mà a Tirant, perquè li paregué de major autoritat, en presència de tots, e dansaren per bon espai. Aprés se llevà lo rei Artús e dansà ab la Princesa. E donada fi a les danses, la reina Morgana suplicà a l'Emperador li fes tanta d'honor d'acompanyar al rei Artús fins a la sua nau, e allí li daria un petit sopar, car bé sabia la majestat sua com tota virtut, de noblea devia ésser accompanyada e de bones costumes, com sia sabut per tots com la sua alta majestat excel·lia de virtuts a tots los prínceps del món, donant a cascú premi de virtut segons és

mereixedor, com fos manifest ell ésser principi e font de tot bé e de tota virtut.

No comportà l'Emperador que la reina Morgana més lo lloàs, sinó que ab paraula e gest afable li féu principi a paraules de semblant estil.

CCII. La resposta que fa l'Emperador a la reina Morgana.

—La tua real elegant senyoria, afabilíssima Reina, me fa creure que est dotada de totes les virtuts que a humana creatura comunicar-se poden, car de tu se pot dir que est cap e principi de tot bé, e per la tua molta virtut has passegada la salada mar ab gran sol-llicitud per llong temps per trobar lo teu percut germà, mostrant en los teus singulars actes la granea de la tua alta dignitat real. E perquè lo teu molt merèixer m'obliga de fer-te plaers e honors, com la tua noblea m'haja request d'anar a la tua nau, só molt content d'honrar e exalçar la tua honor e fama.

E llevaren-se tots e feren la via de la nau. L'Emperador pres de braç a la reina Morgana, e lo rei Artús a l'Emperadriu, e Fessens-pietat a la Princesa. E així entraren dins la nau, la qual trobaren ja descoberta dels draps negres, e molt ben emparamentada tota de drap de brocat, e no hi podien sentir la mala pudor de la sentina, mas gran fragància de totes les delitoses odors que puguen nomenades ésser. E, lo sopar aparellat e les taules parades, menjaren-hi tots los bons cavallers qui ab l'Emperador eren venguts, e totes les donzelles. E foren tots molt ben servits ab gran abundància de totes coses.

Aprés lo sopar, l'Emperador pres comiat ab totes les dames, e ab l'altra gent ixqueren de la nau, e estaven admirats del que havien vist, que paria que tot fos fet per encantament.

Com l'Emperador fon en terra, assigué's vora la mar en una molt rica cadira, e totes les dames entorn d'ell. Tirant era restat dins la nau ab tots los de sa parentela. Com volgueren

dar vela, Tirant se posà en una barca per eixir en terra. L'Emperadriu, qui el véu venir, dix a sa filla Carmesina e a les altres donzelles:

—Voleu que façam joc a Tirant? Farem entrar un esclau d'aquests moros que ací són, que el traga de la barca al coll; e com sia en l'aigua, que faça lo moro demostració de caure en l'aigua; e que li banye lo peu que porta de la sabata brodada, car totes aquestes festes no ha portat per molt que es sia abillat sinó aquelles calces. No sé quin és lo seu significat. Molt me plauria saber-ho. E si lo moro li banya solament lo peu e porta la calça ab la sabata brodada, no serà menys de la sua boca no surta alguna paraula per on porem conèixer si ho fa per amor, o si ho fa per desesperació.

Totes foren consentes en la burla de Tirant; lo moro fon content obeir lo manament de l'Emperadriu. Entrà dins l'aigua on era la barca e pres Tirant al coll. Com fon prop de terra, féu demostració de caure mostrant passar gran treball del pes que portava; volgué-li banyar lo peu e banyà-li tot lo cos.

Així banyat com estava, ixqué lo virtuós Tirant davant totes les dames, e véu que l'Emperadriu e la Princesa ab totes les altres tenien molt grans rialles. Conegué que era burla que li havien ginyada; pres al moro per los cabells e benignament lo pregà que es gitàs en terra; e aquell com a forçat ho hagué a fer; posà-li Tirant lo peu de la sabata brodada sobre lo cap e féu son solemne vot en estil de semblants paraules.

CCIII. Lo vot que Tirant féu.

—Jo faç vot a Déu e a la donzella de qui só, de no dormir en llit ni vestir camisa fins a tant jo haja mort o apresonat rei o fill de rei.

Mudà-li lo peu sobre la mà dreta, e dix:

—Tu que est moro m'has envergonyit, mas no só ofès. Davant la majestat de la senyora Emperadriu has comès cas civil, mas jo faré que serà criminal, encara que de la fortuna sia ofès.

Venc lo vescomte de Branches e posà lo peu sobre lo cos del moro, e féu principi a un tal parlar.

CCIV. Lo vot del Vescomte.

—Puix tu has abandonada la virtut de gentilea, e com a catiu lo crim que has comès és civil, no en mereixes punició, puix complit has lo que t'havien manat; per què jo faç mon vot solemne a Déu e a tots los sants de no tornar jamés en la mia pròpia terra fins sia estat en batalla campal on hi haja de quaranta mília moros en sus, e que sia vencedor capitanejant jo los crestians, o trobar-me sots la bandera de Tirant.

Acostà's lo Conestable, e posà-li lo peu sobre lo cap, e féu son vot ab paraules de semblant estil.

CCV. Lo vot que fa lo Conestable.

—Ab paraules suaus assajaré si de tan deslimitat desig me pogués retraire, però puix veig ja lo foc encès de mon lleal voler, lo qual porte a Tirant, resestint més augmenta, puixa ab novella esperança restaurar ma vida. E per satisfer al gran voler que tinc en les armes, faç vot a Déu e a aquella gentil dama de qui só catiu de portar senyal en la barba, ni menjar carn, ni assegut, fins a tant la bandera del Gran Soldà, dins batalla campal, haja presa, ço és, la bandera vermella on és pintada l'hòstia e lo càlzer, e ab açò sia mon vot delliure.

Féu-se avant Hipòlit e posà lo peu sobre lo coll del moro, e en estil de semblants paraules féu lo següent vot.

CCVI. Lo vot que fa Hipòlit.

—No dubte de soferir lo mal perillós per tan esdevenir delit, lo qual, no vençut ne jamés sobrat, moltes voltes he sofertes les grans forces dels turcs per augment de ma honor, per lo gran desig que tinc de servir a mon senyor Tirant, del qual só criat; e per exercitar la mia persona e per mills obtenir la gràcia de la mia bella dama qui tant val, sens mitjà de la qual a mi seria molt difícil pogués desitjar major bé que la sua

amor, per què he proposat de fer tal vot com oireu: de no menjar pa ni sal, e lo que menjaré serà tostems agenollat, e de no dormir en llit, fins a tant que jo haja mort ab les mies pròpies mans trenta moros sens ajuda de negú, e en tal cas mon vot sia complit. –E pres al moro per los cabells, e pujà-li sobre l'esquena e dix: Jo tinc esperança de llonga vida, e que prestament ab aquesta espasa compliré lo meu desig.

CCVII. Lo donatiu que Tirant féu al moro.

Com Tirant véu que los seus parents havien votat per amor d'ell, ab les mans se llevà tots los diamants e robís e perles que en la calça e sabata portava, e donà-ho tot al catiu moro, e un ric manto que portava. Anà's a despullar e tramès-li tota l'altra roba que portava fins a la camisa, mas la calça ni la sabata jamés la hi volgué dar. Lo catiu moro ho tingué a molta bona ventura, que de catiu que era fon posat en llibertat e en riquesa, e fon fora de la captivitat e humana misèria, car la pobretat li ocupava la vida; per ço se diu que la pobreza és una de les forts passions del món a sostenir. Per causa d'açò, dix l'Emperador que tal cavaller com aquest era dit liberal que dava sens pensar d'on més ne pogués haver.

Com los ambaixadors del Soldà veren fer festes de tanta magnificència, foren molt admirats, e foren fora de tota esperança de pau com oïren los vots que Tirant ab los de la sua parentela havien fet. E Abdal·là Salamó dix al rei que venia en sa companyia per ambaixador, que si lo camí los fos segur, que sens resposta se'n deurien partir.

L'Emperador aquella nit se'n tornà ab totes les dames e la sua gent dins la insigne ciutat de Contestinoble, e l'endemà, oïdes misses, tots tornaren al mercat, lo qual estava així bé emparamentat e parat com lo primer dia.

E, venguts los ambaixadors del Soldà, en presència de tot lo poble, l'Emperador los féu semblant resposta.

CCVIII. La resposta que l'Emperador féu als ambaixadors.

—No és cosa en lo món de major congoixa ne dolor que veure la sua Majestat ofesa en oir paraules tan nefandíssimes que ofenen a Déu e al món. E moltes coses me vull deixar de dir per honestat de la mia llengua, perquè em plau no haver-les fetes, e tinc-ne vergonya de recitar-les. Per què em par que sia justa cosa que jo, qui done les lleis e faç servar aquelles als altres, que per mi deuen ésser mills servades, les quals raó e justícia naturalment veden. Car encara que les passions enclinen les gents en alguna cosa que de raó no és accompanyada, jo he mester tenir virtut de paciència en haver-les oïdes, perquè a mi no plauen, car no són plasents a Déu. E suplic la sua immensa Bondat que no em deixe fer coses qui sien contra la sua santa fe catòlica, que jo donàs per muller ma filla a home fora de la nostra llei. E venint a l'altre cap del que vull dir: per tot lo tresor que pagar porien lo Gran Caramany ni lo rei de la sobirana Índia, llibertat aconseguir no poden sinó ab pau de fe verdadera restituint-me tot lo meu Imperi.

Oïdes tals paraules, los ambaixadors se llevaren e, presa llicència, feren llur camí devers aquella part on lo Soldà era.

Complides les festes e los ambaixadors partits, l'Emperador sol·licitava sos consells sovint sobre la guerra, e Tirant sol·licitava ses amors e ab molta gran instància tenia a prop la Princesa, per ço com veia lo temps de les treves ésser molt prop. E l'Emperador, qui mostrava tenir gran desig que lo seu Capità fos en lo camp per corregir tota sa gent, e lo Capità feia demostració que cascun dia sol·licitava la gent que se'n tenia de portar que es posassen en orde de les coses necessàries, com desitjava molt veure's ab los turcs.

Tirant suplicà molt a la Princesa que li fes gràcia li donàs compliment del que tant desitjava, en senyal del darrer mèrit e de complida alegria, car tota la sua benaventurança estava en poder atènyer la fi que per amor se pot aconseguir, com sia senyal de perfecció de bé.

—Car quant de major pobresa l'hom és eixit i entra en rica vida, tant aquella li és més graciosa. Segueix-se, doncs, l'una per dolor, l'altra per amor planyen-se, e fan ab mi companyia, puix l'esperança de mon propi delit se té per perduda coneixent la granea de vostra culpa. Per ço vull recitar los meus ja passats mals, mas no los qui són per venir, car la terra, la mar e les arenas, e tota natura de gents s'enutgen de sostener e comportar lo meu aflegit cos, mas la certa esperança que de l'esdevenir delit tenia me feia oblidar la granea que amor en si porta. E per ço, qualsevulla pena que la majestat vostra a mi darà de fer-me tant esperar me par poc en compensació de tanta glòria com jo esperava atènyer. E si la celsitud vostra volia admetre la mia demanda, e no permetésseu que fos feta vana, coneixeria vostra altesa quanta és la fermetat mia, car una mateixa serà la fi de la mia vida e de la mia mort. E per ço no estaré de dir davant Estefania l'efecte de la mia demanda, e encara en presència d'aquestes gentils dames, en estima de germanes mies, com amor me força les diga. E si de vós no us pren pietat, com vos dolreu de mi? E si a la vostra bellea no perdonau, qui trobarà en vós misericòrdia? De dos mals, lo menor és d'elegir: ¿qual serà l'altre, puix, la mort per menor elegesc? E no dubteu en res de dir-me lo que la celsitud vostra eligirà.

La Princesa conegué la molta passió que Tirant ab si portava, e ab gest afable féu principi a un tal parlar.

CCIX. Resposta feta per la Princesa a Tirant.

—Tirant, les tues paraules mereixedores són de resposta, car bé sé lo que desitges; però la mia fama clara és, car fins ara sens crim he viscud. Digues, ¿quina raó a tu ha dada esperança del meu llit? Lo creure sol ésser gran infàmia a les donzelles, e les nostres paraules són cregudes freturar de fe. Jatsia que altres donzelles pequen, e moltes que n'hi ha que no amen castedat, qui em vedaa a mi que lo meu nom sia entre les poques? Si jo consent a tu, no puc dir que açò no es sàpia, e no és cosa neguna que lo meu defalt puga cobrir. ¿E ab quin fet

excusaré jo ma culpa? Doncs prec-te, Tirant e senyor de mi, a tu plàcia voler-me deixar defendre la bellea que fortuna m'ha comanada, e no vulles llaugerament robar-me la mia tendra virginitat, car aquella donzella pot ésser dita casta qui dubta mala fama. E creu a mi lo que et diré: que no em desplau que tu ames la mia persona, mas tinc dubte d'amar aquell qui em pens que ab gran fatiga pot ésser meu, car no és trobada fermetat en l'amor dels estrangers, qui prestament ve e molt pus prestament se'n va. Mira què féu aquell flicte Jason (e molts altres que nomenar-te'n poria), e quanta fon la pena que la trista de Medea passà, que matant a sos fills e après a si mateixa, sos mals hagueren fi, hoc encara la cosa desitjada, mas no en l'esperança que havia de la cosa. D'ací avant no vull pensar en les coses de present, sinó en les passades d'aquells que hom se pot servir, car és natural condició, a la qual fugir és impossible, que nostre voler sinó en sobirà bé terme no pot atènyer. Si alguna cosa la donzella desitja, encara que en extrem sia mala, ab vel o ombla de bé lo tal nostre voler demana. Menyspreant matrimonis de grans reis, ne elegí jamés partir-me de l'Emperador mon pare, car pensava la sua vellea ésser digna de ma servitud, ab tot que ell sovint me diu: "Carmesina, fes per manera, ans que jo partesca d'aquesta present vida, ab molta alegria jo et veja col·locada entre braços de cavaller que sia gloriós, car lo meu voler ab lo teu se concordarà, posat cas que sia estrany o de la terra natural." E moltes vegades me pren a plorar de les benignes paraules que tostems me diu, i ell pensa que jo plore per temor d'entrar en la més plasent que perillosa batalla, la qual sovint les honestes donzelles mostren tembre. Ell lloa la mia casta vergonya, confia de la mia vida, e la mia castedat fa a ell estar segur, la bellea li fa temor. E moltes vegades, com jo só lloada de bellea davant ell per los ulls de vosaltres, m'enutge molt d'oir-lo en sa presència, però no vull negar no em fos plasent ésser tal com me jutjau. Ai, Tirant!, gran llibertat és donada a mi, car no he sabuda l'art d'amar, e lo principi és a mi difícil e dubtós, e si jo no amava a tu seria dita benaventurada, perquè seria fora de

tota passió, car só en record d'aquella trista nit del castell de Malveí; diré així com dolor vol que diga: "Qui mercè no ha, mercè no deu trobar."

E no volgué més dir. Tirant estigué un poc alienat pensant en lo parlar que fet havia la Princesa, mostrant-li la poca amor que li portava, com se tingués per benaventurat pensant ésser molt avant de ses amors e trobà tot lo contrari. Constret per molta dolor ab esforçat ànimo féu principi a paraules de semblant estil.

CCX. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.

—Moltes coses jaen en cobert per mitjà de negligents descobridors, car en lo principi jo no sabí descobrir la poca amor que en l'excel·lència vostra tinc coneguda. Fins ací he treballat en conservació de la mia vida perquè en augment de l'honor e prosperitat de la majestat vostra jo pogués treballar en servir aquella. Ara, puix veig del tot la mia esperança perduda, me vull deixar de viure perquè ab la molta amor que em té catiu no sia forçat servir a persona ingrata. Oh cruels fats! ¿Per què em lliberàs de les mans d'aquell virtuós e famós cavaller lo senyor de les Vilesermes, puix sabieu que la mort ab tan gran pena m'era veïna? Car veig que ab multitud de paraules de molta dolor accompanyades no puc pervertir a pietat l'ànimo de l'altesa vostra d'atènyer-me lo que per raó e ab molta gentilea vós éreu obligada sots promesa fe, ço és, que darieu remei a la mia atribulada vida. No vull més d'ací avant fiar en paraules. Puix donzella de tanta dignitat e sobre totes les del món virtuosa m'haja rompuda la fe, qui porà fiar de totes les altres?

—Quina cosa és fe? —dix la Princesa—. Com molt me plauria saber-ho, perquè en son cas e lloc servir-me'n pogués.

—Molt me plau, senyora —dix Tirant—, que fengiu ignorància per cobrir lo vostre defalt, car tal ignorància en vós no té posada; emperò de mon poc saber e mal avisat entendre só content dir lo que hi sé, demanant tostems perdó si dic res

que sia en ofensa de vostra celsitud. Per ço com a mi par haver llest que fe e veritat estan lligades, car fe és creure lo que hom no veu ab los ulls corporals, e açò és tant com toca en les coses de Déu, que simplement se deuen creure segons la santa mare Església creu, car raó natural no basta en provar los secrets divinals qui són en la santa llei crestiana, sinó per testimoni de la Santa Escriptura, e ab aquesta fe nos havem a salvar. E Déu és veritat que mentir no pot, e tot lo que ell ha dit de la sua santa boca és veritat, e així ho devem creure fermament sens dubitació alguna; e per tal forma estan fe e veritat ensembs lligades, e la majestat vostra fa lo contrari, que trenca la promesa fe, denegant veritat, que és Déu. Doncs, venint contra Déu, és renegar-lo, car tots los qui rompen la fe, trenquen sagrament, e són fets enemics de Déu. E vol-se excusar l'excel-lència vostra, remetent-me a una mia gran enemiga qui nomenar se fa Esperança, qui fa per son ofici desesperar moltes gents, car aquesta no fon trobada sinó per una causa, ço és, que les personnes tinguen esperança de llonga vida, e per les bones obres que faran, ab los mèrits de la passió sacratíssima de Jesucrist, obtinguen la glòria de paradís. E estic admirat de la majestat vostra, qui té tanta magnanimitat, que us he oït dir que jamés haveu feta promesa ni gràcia alguna a negú que molt copiosament no lo hi complíssceu. E d'açò me donàs per testimoni totes les dames de la cort vostra. ¿Doncs serà tanta la mia desaventura que jo, qui us desitge més servir e obeir que tots los homens del món, la vostra grandíssima liberalitat en mi manque? Encara no ho puc creure que donzella de tanta dignitat vulla ésser perjura, car com la persona és de major estima, tant fa més ofensa a Déu, e no seria negú qui de vostra altesa donàs fe. L'estima de major dolor de la que tinc no puc atènyer. Assajar vull la fortuna, la qual sovint als que l'experimenten prospera. Entre mos mals, lo que més m'atribula és perquè no tinc poder de complidament mostrar a la celsitud vostra la infinita amor a la qual justament lo merèixer vostre m'obliga, e per ço esperaré temps en lo qual sens temor jo puga mostrar a l'altesa vostra com tinc en poc

ma vida, e vull lamentar-me sovint ab moltes llàgremes la mia gran desaventura, mas l'extrema amor que dins mi reposa me fa dubtar los esdevenidors perills. E los pocs inconvenients que paren grans si en dan de la vostra excellent persona esguarden. Ja tem los mals que a vós porien seguir, noble donzella, perquè so cert la mort sens dubte ab mi molt prest vol fer companyia, procurant a vós molta dolor, la qual serà a mi molt enutjosa sol per ésser llunyat de la vostra resplendent vista, poc recordant vós l'ofensa que lo tal consentir vos porta segons vostres paraules, fengint aquelles ésser honoroses. Si així fos per los passats, no foren meses en oblit. E content del que ja vist n'haveu en molta honor mia e gran vergonya de la celsitud vostra, parlant tostems ab vènia e perdó, seria just, si a la majestat vostra era plasent, concordàsseu ab l'última raó per no mostrar voler fer del negre groc. Ja dolent-me de l'altesa vostra diguí a la Viuda Reposada e a Estefania lo desgrat que mostràveu haver de mi, e si jo per ésser estranger alguna ombra o centilla passava per lo vostre enteniment d'alguna error que en mi se fos causada, prenga la majestat vostra aquella seguretat segons de cavaller se pertany. Com ixquí de la casa mia, accompanyant-me ànimo d'infinida amor, si en lo camí alguna passió sentia, reclamava a la senyora Princesa, car d'altre déu socors no esperava, e ab esperança tal entrí en aquesta cambra pensant trobar a ma dolor remei.

No pogué haver prou paciència en més oir a Tirant la Princesa, sinó que ab esforçat ànimo féu principi a un tal parlar.

CCXI. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.

—Oh, fallit d'enteniment! ¿Ab los béns de natura, los quals sens llibertat posseeis, vols atènyer nom de virtuós, que no s'ateny sinó ab multitud de treballosos actes? ¿Fies en la tua mà e corporal força, que tens atreviment de demanar dins la mia cambra, en presència de tantes dones e donzelles, lo premi que tu creus merèixer? Sàpies que així com tu est poderós en parlar ab la tua mala llengua, així só jo poderosa en oir ab les

mies orelles pacientment lo que dius, dient que jo t'he promesa la fe, volent-ho convertir a exemple de bé.

E estant en aquestes raons, entrà l'Emperador per la cambra e véu-los que estaven en un rotle fet. Demanà'ls de què parlaven, e la Princesa responent dix:

—Senyor, nosaltres demanàvem al Capità, per ço com ell sap molt bé sermonar, quina cosa és fe. E ha'ns-ho ací declarat.

E lo Capità, ans que l'Emperador parlàs, se pres a dir:

—Senyor, lo nostre mestre e senyor Déu, Jesús, manà en los seus sagrats Evangelis que nosaltres cregam bé e fermament tot ço e quant és contengut en aquells ab verdadera e pura fe sens dubitació alguna, e que en aquesta santa fe e llei crestiana vullam viure e morir. E tots los qui lo contrari faran sien tenguts per heretges, e foragitats dels béns que es fan en la santa mare Església. Per què es deuen guardar les dones e donzelles qui la fe prometen que no la rompen, car si ho fan són excomunicades, e així morint, no poden ésser admeses en eclesiàstica sepultura ni en lloc sagrat soterrades.

Respòs l'Emperador ab zel de bé, ajudant al seu Capità, que deia gran veritat, que fort cosa és rompre la fe, així als homens com a les dones. Emperò si ell sabés la causa de la qüestió de Tirant e de sa filla, ell no haguera lloada tal raó.

E l'Emperador pres per la mà sa filla Carmesina e pujaren-se'n los dos, sens que no volgueren altra companyia, a la torre del tresor, per traure moneda per donar a Tirant que anàs al camp.

Com foren pujats, Tirant restà ab les donzelles, e, posat en gran pensament del que la Princesa li havia dit, hagué plena notícia en aquell cas que la Viuda Reposada li havia descobert son secret e tot lo que ell li havia raonat. E volgué Tirant experimentar si ab prometences poria son fet revenir, e ab paraules afables e de molta amor, de les següents paraules féu principi.

CCXII. Lo raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada e a les altres donzelles.

—Molt és dura cosa pensar en los perills esdevenidors, e si aquell qui té potència de llevar la coneixença als coneixents, llevant al savi lo seny alguna cosa no li restaria. La major dolor que als mesquins atribula és que en algun temps sien estats benaventurats. E per ço la mia pensa sens comparació està ofesa per ma senyora. Si jo he bé enteses les dues querelles, manifesta que la sua amor no ha tengut poder vers mi ab pròspera fortuna, e per ço los meus mals no tenen raó d'ésser creguts sinó per testimoni de mes paraules, e per ço desitja la mia ànima ésser aconsolada perquè jo pogués fer tals e tan assenyalats serveis a la senyora Princesa que la majestat sua coneugués jo ésser digne de la sua amor aconseguir, e a vosaltres totes en general e a cascuna per si en honest matrimoni col·locar-vos pogués. A la mia singular parenta, en voluntat germana, Estefania, qui present és, per bé que ella tinga molts béns e molta riquea, però jo li'n volria molt més donar, tants e més que no en té; a la senyora Viuda Reposada, que fos secretària major de tot mon pensament e li donàs marit que fos duc, comte o marquès, ab tants de béns que ella ne reste contenta e faça rics a tots los seus; e per semblant volria fer a Plaerdemavida e a tots los altres.

Estefania féu infinites gràcies per ella e per totes les altres al virtuós Tirant de la molta voluntat que els mostrava. Dix la Viuda Reposada a Estefania:

—Fes-li tu gràcies per ta part, que jo les hi sabré fer per la mia.

E girà's devers Tirant ab cara e gest afable fent-li present de semblants paraules.

CCXIII. Les gràcies que fa la Viuda Reposada a Tirant.

—No és senyal del darrer mèrit lo donar així com la senyoria vostra fa, mas és principi d'amistat e de gran amor, e fa lo do

plasent e graciós lo que prestament lo dóna. E qui dóna lo que no pot negar, fa molt bé; emperò encara que se'n faça liberal, poc dóna. Jo faç infinides gràcies a la senyoria vostra del bon record. E jo no vull marit, per gran senyor que sia, sinó u, lo qual, com a Déu, adore nit e dia e el tinc continuament present encara que sia absent. Aquell que ame no m'ha morta, mas dóna'm causa de mort, e per ço vull primer oferir als dans la mia persona que manifestar ma voluntat per los perills que seguir-me'n porien, qui serien causa d'impediment a la fi de mon propòsit, los quals deixaré de recitar perquè no és temps ni lloc.

Acabant la Viuda Reposada, Plaerdemavida féu principi a un tal parlar.

CCXIV. Parla Plaerdemavida.

—Capità senyor, com sou nafrat de la virtut de paciència! ¿E no sap la senyoria vostra que après de pecar se segueix penedir? Vós sou vengut en les cambres de ma senyora, qui són sepultura per a vós, puix no trobau misericòrdia. Jo us suplic, per mercè: no s'hi ha de perdre l'esperança, car Roma no es pogué fer en un dia. ¿E per un no-res que ma senyora vos ha dit, estau ja esmaiat? En les forts batalles sou vós un animós lleó e tostems sou vencedor, ¿e temeu una senyora sola, que ab esforç e ajuda nostra vos darem d'ella vencedor? A la gent d'armes dau gran esforç e a nosaltres toleu lo poder, mas jo veig temor e pietat contrasten als cruels ardiments. Parme que Déu vos paga segons vostres mèrits. ¿Sou en record d'aquella plasent nit del castell de Malveí, que jo somiava, e lo que vós dieu ab quanta misericòrdia en aquell cas obràs? E per ço se diu en la nostra terra un exemple vulgar: "Qui és piadós e puis se penit, no deu ésser piadós dit." Ja no vull més dir d'aquesta raó sinó que totes vos ajudarem perquè la senyoria vostra sia contenta. E lo darrer remei jo lo hi sé quin és: que s'hi té a mesclar una poca de força, car la temor, qui ve de poc saber, fos apartada de si. Car cosa és lletja a les donzelles, com són requestes d'amor, no hagen a dir aquell espantable mot.

"Bé em plau." Oh, com me par mal mot per a donzella! E per ço jo us promet, a fe de gentil dona, e per la cosa que més ame en aquest món, encara que jo en sàpia la creu al coll portar, en dar-hi tota aquella endreça que jo poré. En aquell cas jo seré dita justa remuneració menor que el treball, per què, senyor, faça la mercè vostra que jo sia conservada en l'amor del meu Hipòlit. Mas gran dubte em fa que, com jo comence a veure los seus rebordonits passos on volrien anar, no em contenta molt son fet. E per ço me tem jo de l'esdevenidor perill, car coneix que ell serà bon esgrimiridor, que no cura de tirar a les cames, mas tira al cap. Més sap que jo no li he mostrat.

Tirant s'alegrà un poc ab les burles de Plaerdemavida, e llevà's en peus e dix-li:

—Donzella, segons me par, vós no amau encoberta a Hipòlit, ans voleu que tots ho sàpien qui saber-ho volran.

—¿Què em fa a mi —dix Plaerdemavida— que tot lo món ho sàpia, puix Déu m'ha dat lo bon grat ab l'esperança ensembs? E per ço vosaltres,òmens, moltes voltes sou desconeixents, que volrieu cobrir la culpa vostra ab dissimulació d'honest parlar, pensant que som donzelles e no tendrem atreviment de dir-ho. E teniu de propietat que en lo principi sou bons e en la fi sou mals, així com és la mar, qui entrant-hi troba hom l'aigua suau: aprés, com sou molt dins, és fortunal. Així és en lo principi d'amor, que sou blans, aprés aspres e terribles.

E estant en aquestes raons, vengué l'Emperador e pres per la mà al Capità e tragué'l de la cambra, e parlaren molt sobre la guerra. Com fon hora de sopar, Tirant ab los seus anà a la sua posada.

E venint la nit, que la Princesa se volia en lo llit posar, la Reposada Viuda li féu principi de semblants paraules:

—Senyora, si la majestat vostra sabia l'extrema passió que Tirant passa per causa de vostra altesa, e les coses que ens ha dites a totes ensembs, n'estaríeu admirada. Aprés a mi, apartant-me a una part, les coses que m'ha dites de l'excel·lència vostra, que tinc fastig de recitar-les-vos, mostrant

en les sues vils paraules lo poc bé que us vol. E la sua ficció a manifestar-se tenia: que la divina Providència no permet que les coses mal fetes ni mal pensades sien de llonga duració.

La Princesa s'alterà molt del parlar de la Viuda Reposada. Desitjosa de saber-ho, tornà's a vestir la gonella, e posaren-se dins un petit retret perquè de negú no fossen oïdes; e primerament li recità tot lo que Tirant havia dit a totes, e com les volia totes col·locar de matrimonis honorosos, ab les promeses precioses que los donadors acostumen de fer. Aprés, ab gran maldat e decepció, féu principi a sa malícia la mala Viuda.

CCXV. Lo mal consell e reprovat que la Viuda Reposada donà a la Princesa contra Tirant.

—Experiència manifesta mostra a les persones qui tenen bona discreció que deuen usar més del seny que de la voluntat. E com les persones són de major altesa e dignitat, tant deuen ésser més virtuoses e de més perfecció. Emperò encara que un home sia de més alt enginy e més pràtic que altre, així com és Tirant en les armes, no resta que tots loshomens naturalment no tinguen enclinació en malparlar de les dones e pitjor obrar. E havent nosaltres tal coneixença, devem usar de nostres remeis, e no voler seguir les coses voluntàries; car negú no pot ésser senyor ni conservar-se en la posseïda senyoria si no té saviesa; car fent lo contrari és dit foll. Quants cavallers sap bé vostra altesa que desitgen e han desitjat lo que Tirant volria, qui són savis e ab molta discreció; e aquest Tirant és home cruel e gran homeier, qui tot sol té ulls. Bé sé que no veu més que los altres, mas en follia té major atreviment; ni té més saviesa que los altres, mas té menys vergonya e més atreviment. E si vostra altesa sabia lo que diu de vós jamés li deuríeu voler bé.

—Digau-m'ho prest —dix la Princesa—, e no em façau tant penar.

—Ell m'ha dit en gran secret —dix la Viuda Reposada— e m'ha fet posar les mans sobre los Evangelis d'açò jo no diria res a negú. E per quant sou ma senyora natural, qui seria venir contra la fidelitat, quinsevulla sagrament que jo haja fet, no val res, per ço com és contra caritat. Primerament m'ha dit com Estefania e Plaerdemavida són ab ell d'acord com per força o per grat ell passarà a vostra majestat; e si fer no ho volreu per grat e a tot son voler, que us passarà l'espasa per lo coll donant-vos cruel mort; e après farà per semblant a vostre pare, e robant tot lo tresor, se posarà en les galeres sues e iran-se'n en la llur terra; e ab lo tresor que se'n portaran, robes e joies, trobaran allà de més belles donzelles que vostra altesa no és; car diu que vós no semblau sinó mossà d'hostal, que sou donzella ab molt poca vergonya, e que en la mà lo portau dient qui el vol. ¡Mirau, senyora, per vostra virtut, lo traïdor celerat, quines coses pensa de vostra altesa! E diu encara més lo reprovat ab poca fe, que no era vengut ell en aquesta terra per fer armes, e que tantes vegades és estat nafrat, e que per mala sort ha coneget a vós e a vostre pare. Què us par, senyora, de tal parlar de cavaller? ¿Com pensa ell en la honor de l'excel·lència vostra ni de l'Emperador, qui tants béns e tantes d'honors li haveu fetes? Allà foc qui el crem, qui semblants coses diu. ¿Sabeu encara què diu més? Que no ama ni vol bé a dona del món sinó per sos béns, més que per la sua persona. D'aquestes coses diu moltes, e d'altres moltes maldats. E só en record que em dix que si jamés altra nit s'hi veu tal com aquella de Malveí, posat cas ell vos fes mil sagraments, no tendrà negú: per força o per grat, ell passarà a vós, après vos farà tres figues e les vos posarà en la barba; après vos dirà: "Na mala dona, ni grat ni gràcies, ara que n'he hagut lo que desitjava." ¡Ai, senyora, la mia ànima plora gotes de sang, com hi pens en tantes maldats com ha dit de vostra altesa! E per ço, senyora, vos vull dar un consell, si bé no el me demanau. Après de l'honor de vostre pare e mare, no és negú qui tant se dega dolre de vós com faç jo. Per ço com tant de temps vos he tengut en los meus braços, e mamat haveu de la mia llet, tinc desig de

cercar-vos honors e delits; e vostra altesa s'és de mi amagada per fer festa en aquest reprovat de Tirant, donant més fe en Estefania e Plaerdemavida que no a mi; i elles porten-vos traïda e venuda. Ai, trista de vós! iI com vos ha difamada e farà més d'ací avant! Estefania bé fa: volria trobar companyia en sa gran culpa. Deixau-vos de semblants amistats, puix sou informada de la veritat, car jo no us diria sinó tant com és l'Evangeli. Aquestes coses que a la majestat vostra he dites, és necessari vós me jureu de jamés dir-ne res a persona del món, car he dubte que si lo traïdor de Tirant ho sabia no em fes matar, e après iria-se'n. Vós, senyora, dissimulau la cosa, e a poc a poc apartau-lo de vostra amistat, per ço que faça la guerra per vostre pare; car si promptament vostra altesa lo llança de si, pensarà que jo ho he dit. E aquestes altres són dignes de disciplina, però no tot en un dia. E guard-se l'excel·lència vostra de fiar d'elles; aqueixes vos trairan. No veu vós Estefania com té lo ventre gros? E jo estic admirada l'Emperador com no lo hi coneix. E tal mateix se farà Plaerdemavida.

La Princesa estava molt adolorida, car nova dolor li tenia ocupat lo sentiment; e decorrent dels seus ulls vives llàgrimes, acompanyades de molta ira, féu principi a semblant lamentació.

CCXVI. Lamentació que féu la Princesa.

—Com pense que tinc reprensió de pare, la mia ànima del cos partir-se vol, per ço com volria lo discurs que tinc de la mia dolorosa vida pogués ab amargues llàgrimes plànyer e lamentar la mia gran desaventura. E perquè m'és forçat donar raó de ma penosa vida, ab les mies mans fredes eixugaré la mia cara humida de moltes llàgrimes. E si em demanes de qui tinc querella, sol de les lleis humanes, les quals ab gran enveja en aquest cas me llunyen d'aquell que justament me pensava que devia amar, e jo l'amava en extrem grau per los grans beneficis qui d'ell esperava rebre la corona de l'Imperi grec. Oh Déu just! ¿On és la tua prompta justícia? ¿Com no davalla prestament

foc del cel que en cendra faça tornar aquell cruel e ingrat Tirant, qui jo pensava que seria meu? E lo primer cavaller qui jo dins ma pensa tenia per senyor, pensant que fóra fi de mos mals, e veig tot lo contrari, aquest havia a senyorejar la mia persona e tot l'Imperi, aquest pensava jo tenir per pare e per germà, per marit e senyor, e que jo fos serventa sua. Mas, ¿per què em dolc ni dic aquestes coses en absència sua, que de mos adolorits clams no té ell gens de sentiment, car molt millor fóra hi fos ell present? iAi, trista, que lo meu cor està adolorit, e l'amor mia és mesclada ab cruel ira! E totes les quatre passions combaten la mia atribulada pensa, ço és: goig, dolor, esperança e temor, car negú en aquesta present vida no pot viure sens aquestes, per gran senyor que sia, e la virtut és que no deu hom amar sinó un sol Déu. iOh, qui pensara jamés que de la boca de tan virtuós cavaller poguessen eixir semblants paraules! ¿E quin dan li he fet jo, per ell voler la mort de mon pare e de la mia mare, e d'una miserable filla que tenen? Ara, voleu que us diga, Na Viuda?: tan prest poria Tirant fer tornar lo sol atrás com poria fer que jo fes cosa que fos deshonesta. Oh Tirant! E on és l'amor que solia ésser entre tu e mi? ¿E per quina culpa só estada jo mereixedora d'així ésser feta vil e abominable a tu? Lo teu amor llauger e de fermetat poca, ¿per on és fugit de mi així prest? Jo, mísera Carmesina, qui solia ésser serventa tua, te prec que em dónes la vida que donist al Mestre de Rodes e a tota la sua Religió. ¿E porà ésser que tu sies més cruel a nosaltres que tots aquells? ¿E per jo fer festa a ta virtut, coneixent lo teu molt merèixer, diguist paraules que no estaven bé en boca de cavaller, que no ames dona ni donzella sinó per los béns, e que forcívolment vols pendre la despulla de la mia virginitat? iOh quant escampament de sang tals paraules porten! Però jo estime més que les gents diguen que só estada benigna e piadosa als estranys que si deien lo contrari, que só estada cruel e mala als virtuosos d'honor dignes, car si lo meu esperit volgués usar de crueldat, no seria lo sol eixit que la tua cambra faria plena de sang de tu e de tots los teus.

E no dix més, sinó que oí tocar a matines e dix:

—Viuda, anem al llit, per bé que lo meu dormir serà molt poc aquesta nit, ab la gran ira que tinc de Tirant, aquell que jo tant solia amar.

Respòs la Viuda:

—Suplic-vos, senyora, per mercè, que, de tot lo que us he dit, que la majestat vostra no ho diga a negú, per lo gran perill que seguir me'n poria. E, d'altra part, no volria que em tinguessen en estima de reportadora de noves.

—No tingau temor —dix la Princesa—, car jo guardaré de dan a vós, e a mi de càrrec.

Com foren dins la cambra, Estefania, que les véu venir, dix:

—Bé em par, senyora, que gran plaer haveu pres en les raons de la Viuda com tant hi haveu estat. Bé volria saber en què està tot lo vostre pensament.

E la Princesa se mès en lo llit sens fer-li resposta, e posà lo cap davall la roba, e pres-se agrament a plorar.

Com la Viuda se'n fon anada, Estefania li demanà de què plorava ni quina congoixa tan gran era la sua. La Princesa li dix:

—Estefania, deixa'm estar, si vols, e guarda tot aquest mal no torne sobre tu, que més aparellat t'està que no et penses.

E Estefania estigué molt admirada què podia ésser açò. E no li tornà més a replicar, e gità's prop d'ella així com acostumava de fer.

En tota aquella nit la Princesa jamés pogué dormir, sinó plorar e lamentar-se. Per lo matí ella se llevà tota malalta del vetlar que havia fet. Ab tot açò, ella s'esforçà d'anar a missa.

Com Tirant sabé lo seu mal e fon informat per Estefania lo plorar e la congoixa que en la nit tenguda havia, estigué molt admirat quina podia ésser la causa que tant l'hagués agreujada, a acostant-se a la Princesa, ab humil gest e ab veu piadosa féu principi a paraules de semblant estil.

CCXVII. Demanda de conhort que fa Tirant a la Princesa.

—Lo piadós parlar porta ab si tristor als oïdors, en especial en aquells que ab molta amor amen. E par-me a tot mon seny que lo vostre mal tinc jo sobre los meus ulls. E si tanta mercè me volia fer la celsitud vostra en fer-me part del mal qui us atribula, o almenys dir-me la causa qui us fa plànyer, la mia ànima en aquest món sentiria glòria. E lo que dic a la majestat vostra és perquè ho coneix en l'alteració de la vostra cara, que só cert que és quítia de tota culpa. Necessària cosa és, si voleu que vixca, que mudeu la vostra cara e que no siau desconeixent vers mi. Per què us suplic, encara que de mi acabat remei no espereu atènyer, almenys no porà ésser que algun útil no en vinga a la vostra excel·lent persona. E deixant la major part de mes paraules, perquè veig no tendria temps de poder-les recitar, solament diré l'extrema pena que lo meu cor en si porta, com no puc tot lo temps de ma penosa vida poder contemplar la vostra sobre singular bellea. Ara no só poc content en haver porrogat lo manament que per la majestat del senyor Emperador m'era estat fet que anàs al camp.

No pogué més retenir Tirant que dels seus ulls no destil·lasen vives llàgrimes; e conegué que la Princesa mostrava enutjar-se'n, e dix:

—Senyora, ab sobres gran treball, per no fatigar l'altesa vostra, detindré dins mi l'extrema passió que la mia atribulada ànima sent, que del carçre del tan atribulat cos se vol partir si ab pena tal té de viure. E si la majestat vostra s'enutja de les mies atribulades paraules, assajaré ab enamorats serveis mudar la malvolença que en extrem mostrau contra mi, mostrant alegrar-vos de la pena que em veu passar, e no-resmenys no voler consentir que sol les mies mans toquen les vostres vestidures. Aquest és lo premi que jo espere de ma benvolença? Puix així és, en defensa de virtut me deixaré de viure, ab tot que us veia posseïdora d'excel·lent corona de

l'Imperi grec per mos mal premiats treballs qui après ma fi restaran per immortal recordació de gents.

No pogué més parlar Tirant, per la molta passió que sentia, e la Princesa ab veu baixa féu principi a tal parlar.

CCXVIII. La resposta que féu la Princesa a Tirant.

—Ab lo menys càrrec que poré vull satisfer a ta demanda, per ço com és cosa que vergonya ab si porta, car la mia llengua ab gran treball pot formar tals paraules, ne la mia cara, no gens bella, qui és temerosa e molt vergonyosa, te darà causa de negar que un tan lleig e gran defalt de mi s'aparte. No vull més ab tu contendre de paraules, perquè coneagues quanta és la mia paciència e humilitat. Car los sol·lícits treballs e malaltia que la misèria humana ab si porta, fa dolre la mia atribulada pensa, e així passaré lo temps de ma penada vida celant la granea de la mia extrema pena. E no penses sia tan poc lo treball que comporte en detenir tan gran dolor coberta, car los plors e sospirs qui als atribulats turmenten, és gran descans poder-los manifestar a persona fel, e per ço jo ame de present lo que tu, per ventura, ames en esdevenir.

E no li pogué més dir, per ço com los metges vingueren acompanyats de l'Emperadriu. Tirant pres llicència e anà-se'n a sa posada pensant tostamps en lo que la Princesa dit li havia, e fon posat en gran pensament. E així estigué sens menjar, que no volgué eixir d'una cambra fins que lo Conestable anà al palau e parlà molt ab Estefania e ab Plaerdemavida, e els dix lo fort pensament que Tirant tenia del que la Princesa dit li havia:

—¿Quin remei porem dar —dix Estefania— a la sua gran dolor, car tant com jo adobe de dia ho desbarata la Viuda de nit? E com jo li parle de res de Tirant, lo que de primer no feia, ans volia nit e dia no parlassen d'alre, e de ses amors com se regiria, ara s'és sots mantell d'honestetat coberta, e aquesta que té lo cor temerós e l'enteniment grosser en amar, hi entra molt mal e ab gran dificultat en amor. E la Viuda, qui sap aquest càrrec d'amor per ella coneugut, li muda tot lo joc com a

maestra en l'art. E tots los qui amen són cecs, e no es temen ni miren en tals afers; car si la Viuda no fos, no una vegada, mas cent jo l'haguera fet entrar dins la sua cambra, volgués o no, així com fiu aquella nit al castell de Malveí. Però, puix a mi no és tolta llibertat, ab baixa veu jo li parlaré de Tirant ab ombra de piadosa amistat.

E finit llur parlament se n'entraren en la cambra on era la Princesa ab grans raons ab la Viuda Reposada, e no li pogué parlar; e conegué Estefania no era hora disposta per parlar ab ella. L'Emperador, que sabé que lo Conestable era allí, pensà Tirant hi devia ésser també; féu-los cridar e, com devien tenir lo consell, dix l'Emperador:

—Anem a la cambra de Carmesina, e allí veurem com està, car hui tot lo dia no es sent bé.

Lo Conestable se mès primer, après venia l'Emperador e Tirant, après tots los del consell los qui anar hi volgueren; e trobaren que la Princesa estava jugant ab la Viuda a naips, apartades en un cantó de la cambra. E aquí s'assigué l'Emperador prop d'ella demanant-li de son mal; e ella prestament li respòs:

—Senyor, com jo veig la majestat vostra, sobtosament se parteix lo mal de mi... —girant los ulls devers Tirant e prenentse a somriure.

E l'Emperador pres gran plaer en les raons de Carmesina, e molt major com la véu en tan bona disposició. E aquí parlaren de moltes coses, e la Princesa de bon grat responia en tot lo que Tirant li deia, car la Viuda Reposada li consellà fes festa a Tirant, no tant com solia de primer, mas domèsticament així com als altres.

E la Viuda volgué que Tirant no se'n tornàs en sa terra, mas que perdés l'esperança de la Princesa de no amar-la, e que amàs a ella, e per ço deia ab tota maldat lo que dit havia a la Princesa; per ço fon ella causa de tanta dolor.

Com fon quasi nit, l'Emperador ab tots los hòmens se n'anaren cascú en sa posada. E l'Emperador l'endemà

congoixava tota la gent se degués partir per anar al camp. E Tirant e tots los altres desempatxaven lo més que podien. E Estefania, parlant aquella nit ab la Princesa, mès-la en noves de Tirant, e la Princesa prestament li dix:

—Calla, Estefania, e no em vulles més enutjar, car los sants de paradís, qui són cascuns en gran autoritat posats, són poc ansiosos del que tu dius ni de nostres misèries, car ab altres coses de virtuoses obres nosaltres havem a guanyar premi qui no s'ateny sinó ab mèrit de pròpia virtut; car tots aquells qui fan semblant d'amor no són de natura d'or, qui a tot lo món plau, així als grans com als pocs, als rics com als pobres, ni poden ésser tots d'una voluntat, car uns són amics de paraules e serveixen de vent, e d'açò aital fan semblant fins a la boca; car si jo et recitava tots los seus singulars actes, ell és cavaller no coneut sinó en temps de treves; però jo callaré fins a tant que la fortuna adversa done llicència a mi de parlar. Segueix-se, de tu, que ab pintades paraules vols posar ma vida en perill, e val més que anem a dormir ans que la mia atribulada persona passe més dolor.

Estefania volgué parlar, i ella no ho consentí. La Princesa se'n parti e Estefania restà ab pensament de dona mortal.

E així passaren dos o tres dies, e la Princesa mostrava la cara afable a tots e per lo semblant a Tirant per ço com sabia que prestament se'n tenien de partir. E davant l'Emperador li dix:

—Senyor, veus ací Tirant, lo vostre virtuós Capità, lo qual pens que dins breu temps farà del Soldà lo que ha fet del Gran Caramany e del rei de la sobiranà Índia o així com féu del rei d'Egipte; car certament, si tot lo món havia batalla, aquest sol seria per guanyar honor i fama perdurable entre aquells qui vendran après d'ell, lo qual de singular premi és mereixedor, lo gran bataller, car ab verdader cor e sens frau negú tostems les batalles ha fetes e ab gran humilitat les ha ofertes a la majestat vostra.

Parlà l'Emperador e dix:

—Capità virtuós, jo us regracie molt les moltes honors que m'haveu fetes, e prec-vos que així com fins ací haveu ben obrat mostrant la molta virtut vostra, que ho façau així d'ací avant, o millor, que tal esperança tinc de vós; e Nostre Senyor me faça gràcia que us puga premiar segons lo vostre molt merèixer.

Com Tirant véu tantes de raons supèrflues, e que la Princesa ho havia principiat quasi a manera de mig escarn, no li pogué dir altra paraula sinó:

—Serà.

Tirant per voler anar a sa posada davallà per una escala, e fon en una cambra on trobà lo Gran Conestable e Estefania e Plaerdemavida a grans raons. E Tirant s'hi acostà e dix-los:

—Vosaltres, germanes mies, de què parlau?

—Senyor —respòs Estefania—, de la poca amor que la Princesa en aquest cas de vostra partida mostra a vostra senyoria, així com ella se deuria esforçar, ara més que jamés, en fer-vos festa ab amor, encara que ella hi posàs un tros de sa honor. Aprés, senyor, parlàvem què serà de mi si vosaltres partiu. Car l'Emperadriu me dix anit: "Estefania, tu ames." Jo torní roja e vergonyosa, e abaixí los meus ulls en la mia falda. Aquests senyals d'amor de mi qui atorgava eren prou, en mi qui callava, car de primer no sabia quina cosa és amar, sinó d'aquella nit del castell de Malveí. E si vosaltres vos partiu, poca benaventurança i miserable penyora d'amor restarà en mi, sinó molta dolor qui em farà companyia. Ai trista desaventurada! Així serà que jo seré punida per lo pecat de vosaltres.

—Senyora —dix Tirant—, ¿e no us he jo ja dit que lo dia de nostra partida jo suplicaré al senyor Emperador, present la senyora Emperadriu i la Princesa, e totes seran avisades que sien bones en fer aquest matrimoni? E restarà ací lo Conestable, e lo seu ofici acomanarem al Vescomte, e fareu llavors vostres bodes.

—I com ho faré jo —dix Estefania—, que vós no hi siau? E no s'hi faran festes ni danses ni alegria nenguna sens que vostra senyoria no hi sia.

—¿E què hi fretura festes a les bodes, puix a les esposalles no n'hi hagué? —dix Tirant—. La festa e l'alegria deixau-la per al llit on no hi haja temors mesclades de recel.

E estant en aquestes paraules, davallà l'Emperador ab Carmesina per la mà, e pensà Tirant que en aquella hora tenien disposició de dir-ho a l'Emperador; e acostà's lo virtuós Tirant a l'Emperador, e, present la Princesa, donà del genoll en terra e ab veu humil e de molta gràcia acompanyada, féu principi a la següent suplicació.

CCXIX. Suplicació que fa Tirant a l'Emperador.

—La glòria que de la majestat vostra, senyor, se contempla, és per veure-us cobdiciós d'obtenir aquella eterna glòria e fruïció celestial de paradís, la qual sou mereixedor posseir per moltes virtuoses costumes en les quals benaventuradament vos sou envellit, usant d'obres de clemència. E havent viscut per molts anys en la temporal glòria, ab gran triümfo, donant llum en lo món de crestianíssim senyor ab les vostres operacions fundades en fe, esperança e caritat, per què podeu ésser cert de l'esdevenidora glòria; e per ço com la majestat vostra sap que tota gran senyoria és vida breu, e no resta en aquest món sinó lo bé que hom fa, ab molta submissió vull suplicar a la majestat vostra e de la senyora Emperadriu e de la senyora Princesa, qui ací present és, si tal suplicació en semblant cas pot ésser admesa, que fos fet matrimoni de la donzella Estefania de Macedònia ab lo meu singular germà comte de Sant Àngel e Conestable Major de vostra altesa (per vostra benignitat a ell dat, així l'ofici com lo comdat), com semblants matrimonis sien lligams de grandíssima amor, majorment com ne proceeixen fills qui per a tostems resten vassalls e servidors de la imperial corona, e tots los parents e amics per amor d'ells. E per ço com la humana vida d'aquest món és molt breu,

és gran consolació als hòmens e natural cosa deixar fills qui puguen posseir llurs béns, com los perills que los hòmens passen en aquest món sien molts, e majorment los qui usen la guerra; car com los resten fills se'n van aconsolats, e los parents e amics s'aconsolen ab los fills. E per ço no pot ésser atesa felicitat en alguna cosa que no sia perdurable, ni felicitat no pot ésser trobada sinó per bonea de vida.

E callà, que no dix més. No tardà l'Emperador en estil de semblants paraules fer resposta.

CCXX. Resposta feta per l'Emperador a Tirant.

—Llig-se en un tractat que Sèneca fa dient que neguna cosa no és més carament comprada com és aquella qui ab pregàries e suplicacions se demana. E per ço, Capità, a mi no és plasent que vós me façau moltes pregàries del que nosaltres devem ésser pregats. E tot mon lloc e poder jo done a ma filla, que ací present és, que ho façà ab consentiment de sa mare.

E partí's d'ells sens dir-los més, e lleixà'ls la Princesa ab ells. Com Estefania véu que l'Emperador s'era partit d'ells així estroncadament, presumí que a l'Emperador no plaïa que es fes lo matrimoni, e sens més pensar-hi lleixà la companyia de la Princesa e de Tirant, del Conestable e de Plaerdemavida, e sola se n'entrà en una cambra, e aquí començà de plorar e fer gran dol.

Tirant pres del braç a la Princesa, e accompanyats del Conestable e de Plaerdemavida, anaren a la cambra de l'Emperadriu, e Tirant e la Princesa suplicaren a l'Emperadriu que volgués consentir en aquest matrimoni, puix l'Emperador n'era content, la qual responent dix que ella era molt contenta. E prestament feren ajustar tota la cort perquè fossen a les esposalles d'Estefania. E tots estaven ajustats en la gran sala, e un cardenal que hi havien fet venir per esposar-los. E trameeren per l'esposada que vingués, e trobaren-la que encara estava plorant, que no en sabé res fins que la vingueren a cridar que l'Emperador e tots l'esperaven. E totes les altres

donzelles pensaven que estava en la sua cambra per abillar-se, e ella se fartava de plorar.

Fetes que foren les esposalles ab gran triümfo, ab danses e singular col·lació, volgué l'Emperador que en l'endemà se fessen les bodes per ço que no detinguessen la partida de Tirant; e així fon fet. E foren-hi fetes molt grans festes de junes, e danses, e momos, e molts altres entramesos qui ennoblien la festa; e tothom estava content sinó lo miserable de Tirant.

La primera nit que donaren la novia al Conestable, Plaerdemavida pres cinc gats petits e posà'ls en la finestra on dormia la novia, e tota la nit jamés feren sinó miolar. E Plaerdemavida, après que hagué posats los gats, anà-se'n a la cambra de l'Emperador e dix-li:

—Senyor, anau cuitat a la cambra de la novia, que lo Conestable haurà fet més mal que no es pensava, que grans crits hi he sentits; gran dubte em fa que no haja morta a vostra cara neboda, o, almenys, mal nafrada; e vostra majestat, qui li és tan afix parent, vaja-li ajudar.

Tant li foren plasents a l'Emperador les raons que li dix Plaerdemavida que es tornà a vestir, e los dos anaren a la porta de la cambra de la novia e escoltaren un poc. Com véu Plaerdemavida que no deia res, pres-se a dir:

—Na novia, com estau vós ara que no cridau ni dieu res? Par-me que ja us és passada la dolor i la major pressa de la batalla: dolor que et vinga als talons!, ¿no pots un poc cridar aquell saborós ai? Gran delit és com se ou dir a les donzelles. Senyal és, com tu calles, que ja t'has enviat lo pinyol. Mal profit te faça, si no t'hi tornes. Vet ací l'Emperador que t'està escoltant si cridaràs, car té dubte que no et facen mal.

E l'Emperador li dix que callàs e que no digués que ell fos allí.

—A bona fe no faré —dix Plaerdemavida—, ans vull que sàpien que vós sou ací.

Llavors la novia se pres a cridar dient que li feia mal, e que estigués segur. Dix Plaerdemavida:

—Senyor, tot lo que diu la novia és manllevat, car les paraules que diu no ixen de l'ànima, ans me par que sien fictes, e per ço a mi no em plaen.

L'Emperador no es podia detenir de riure de les raons saboroses que oïa dir a Plaerdemavida. Dix llavors la novia, com los sentia així riure:

—Qui ha posats allí aquells mals de gats? Jo et prec que els vulles posar en altre lloc, que no em lleixen dormir.

Respòs Plaerdemavida e dix:

—Per ma fe no faré, sí Déu m'ajut. ¿E no saps tu bé que jo sé traure de gata morta gatons vius?

—¡Oh d'aquesta massa sentida —dix l'Emperador—, e com cau en grat al meu esperit les coses que en diu! Jo et jur per lo sobiran Altisme que si jo no tingués muller no en pendria altra sinó a tu.

L'Emperadriu anà a la cambra de l'Emperador e trobà la porta tancada, que no hi havia negú sinó un patge que li dix com l'Emperador era a la porta de la cambra de la novia; e anà devers aquella part e trobà'l ab quatre donzelles que estaven ab ell. Com Plaerdemavida véu l'Emperadriu venir, ans que negú parlàs dix:

—Moriu-vos prest, senyora, vejau què m'ha dit lo senyor Emperador, que si no tingués muller que no en pendria altra sinó a mi; e per l'ofensa que vós me féu, moriu-vos prest i molt prest.

—Ai filla de mal pare! —dix l'Emperadriu—, ¿e tals paraules me dius? —E fon-se girada devers l'Emperador—: I vós, en beneit, ¿per a què voleu altra muller, per dar-li esplanissades e no estocades? Guardau que jamés morí dona ni donzella de joc d'esplanissades.

E així burlant ab molta alegria se'n tornaren a la sua cambra, e l'Emperadriu ab les donzelles se n'anaren en ses cambres.

L'endemà per lo matí tothom s'alegrà e feren molta d'honor al Conestable e a la novençana. Portaren-los en la major església, on oïren la missa ab molt gran honor. Com hagueren dit l'evangeli, lo sermonador pujà en la trona e féu un solemne sermó preïcant de vicis e de virtuts. E aprés, en la fi del sermó, per manament de l'Emperador féu la següent oració per posar en esperança a tots los qui de bon cor lo servien.

CCXXI. L'oració que féu lo frare aprés del sermó.

—La mia llengua indocta no seria suficient en recitar los actes virtuosos e de memòria singular que aquest sereníssim, pròsper e poderós senyor, lo senyor Emperador, ha fets en favorir, heretar e sublimar en grans dignitats a sos criats, servidors e vassalls, e farà molt més tant com la vida lo volrà acompanyar. E deixant-me recitar les sues grandíssimes perfeccions, les quals augmenten la veritat de la sua gran altesa (car delit és de recitar la granea de l'alt coratge dels generosos prínceps com augmenten la glòria e estat de sos vassalls, criats e servidors, així com ha fet d'aquest famós e virtuós cavaller estranger, natural del realme de França, havent bé servit la pàtria grega), l'alt Emperador, ab la sua plasent mà plena de misericòrdia e liberalitat, ha donat al valerós Diafebus, comte de Sant Àngel e Conestable Major de l'Imperi grec, una parenta sua molt acostada, nomenada Estefania, filla d'aquell il·lustre, legítima e natural, d'aquell temerós senyor senyorejant la corona del grec Imperi, la qual per tot lo món és temuda, lo qual germà seu fon intitulat duc de Macedònia. E aquest ducat, ab sa filla Estefania, neboda sua, dóna al dit Conestable ja dessús nomenat, ab tots los béns, joies, robes que el dit Duc deixat li havia. E lo sereníssim Emperador, de sos béns propis graciosament dóna a la dita Estefania cent mília ducats, que en puga restar e fer a totes ses pròpies voluntats. Tal senyor com aquest fa bon servir, qui sap

galardonar, anar e honrar a tots sos servidors. Aquest senyor té honor abraçada, e no la deixa partir de si, com honor proceesa de gran magnificència d'ànim i es ornada de totes virtuts; car de magnificència ix liberalitat, que excel·leix totes les altres obres virtuoses qui són dignes d'honor. E per ço diu Sèneca que aquell qui és de gran ànim totes les sues obres són de virtut. E los prínceps qui són magnànims e liberals, e pertany que sien savis e animosos e amadors d'honor. Tres coses són que per llur excel·lència excel·leixen totes les altres en aquesta vida. La primera és menyspreu de l'honor terrenal o temporal o de fortuna. La segona és desig de la benaventurança eternal. La terça és il·luminació de l'enteniment e de la voluntat. E vull-vos dir, vosaltres cavallers, perquè sou infortunats en armes, e açò per cinc pecats. Lo principal de tots, si batalla o guerra ab falsa causa o sens justícia serà feta. Lo segon, si en pròpia fe ha mort altri, o decebut en cosa criminal. Lo terç és si carnalment ha coneguda monja o dona dada al servei de Déu. Lo quart és si maliciosament persegueix los eclesiàstics o els pren llurs béns. Lo quint és si comet notable irreverència en Déu i en los seus sants. E vull-vos avisar quines són les bones costumes que deuen haver los fills dels cavallers. La primera és oir missa tots dies, e dir alguna breu oració. La segona és saber bé llegir e escriure, e encara saber gramàtica e altra ciència perquè sien més savis. La tercera és que no sien juradors. La quarta, que no tinguen supèrbia, ans sien molt humils e afables a les gents. La cinquena, que tinguen vergonya de fer roïndats. La sisena, haver temor de Déu e ésser obedientis a santa mare Església. La setena és en fer reverència e saludar volenters. La huitena és estar entre cavallers e bona gent. La novena és que no sien massa parlars ni atrevits en mal parlar. La deena és que no sien jutjadors ni escarnidors. L'onzena és que no sien mentidors ni maldients. La dotzena és que sàpien ben servir, e ben cavalcar, e ben acollents. La tretzena és que sien ben nodrits de menjar e de beure. La catorzena és que sien lleals i honests. La quinzena és que no sien jugadors. La setzena és que sien nets. La dessetena és que sien caçadors e munteros.

La dihuitena és que sàpien jugar d'esgrima de llança, d'atxa, e exercitar lo cos en armes. Ara vull dir un poc de les donzelles, perquè no sien agreujades; e darem fi al sermó, perquè sien informades de les propietats e nodriments que deuen haver. Lo primer és que sàpien llegir. La segona, que sien devotes e que diguen oració. La tercera, que dejunen los dejunis manats. La quarta és que tinguen gran honestat e vergonya. La cinquena és que parlen molt poc, e ab gran assossec. La sisena, que tot lo seu comport sia fundat en honestat. La setena, que sien molt humils. La huitena, honestes en menjar i en beure. La novena, que tinguen gran temor i obediència. La deena és que no estiguen ocioses. L'onzena és que no sien escarnidores. La dotzena és que sien simples e humils. La tretzena, que sien aptes en bones costumes femenils e no estiguen ocioses. E açò és tot lo que elles deurien tenir, e és tot lo contrari. E diré la molta virtut d'elles. La primera, que són molt voluntàries. La segona, que són molt parleres e andaregues. La tercera, que no són fermes en amor ni en seny. Diu Ovidi que lo major bé d'aquest món és amor, e la Sacra Escriptura ho conferma, car per amor Jesucrist pres mort e passió, e volgué perdonar al lladre en la creu com li demanà amor e perdó, car lo fruit d'amor és amar Déu e lo proïsme, e d'ací s'aconsegueix vida perdurable. E lo fruit d'amor de béns temporals són plaers. E lo fruit d'amor de marit e muller són fills e filles. Aquestes són les virtuts que proceeixen d'amor: franquea, que tot cavaller deu haver, ardiment, cortesia, humilitat, gentil eloquiència, alegria, reteniment, modèstia, proesa, paciència, coneixença, discreció, e bon saber e bon coratge animós. Les següents coses deu jurar lo cavaller. La primera, que ell virilment farà lo que son senyor li manarà. La segona, que jamés desempararà cavalleria. La tercera, que no haurà temor de la mort per defendre dones e donzelles, la república e la santa mare Església. E la virtut que el cavaller deu haver sí és: la primera, que sia verdader. La segona, que sia lleal. La terça, que sia esforçat. La quarta, que sia liberal. La cinquena, que ame justícia. Car diu Sant Joan que l'home just justifica lo malvat,

car aquell que lo just condemna, a Déu és abominable, deçà per gràcia, e dellà per glòria.

CCXXII. Com l'Emperador donà lo títol de duc de Macedònia al Conestable.

Complit lo sermó, e la missa, l'Emperador féu portar los cent mília ducats e totes ses robes e joies, e tot quant son pare li havia deixat. Aprés d'açò feren vestir al Conestable la sobrevesta del les sues armes; deixaren-lo així un poc; aprés despullaren-li aquella e vestiren-li la del ducat de Macedònia e desplegaren les banderes del dit ducat, e al cap li posaren una corona tota d'argent molt rica, per ço com en aquell temps acostumaven de coronar a tots aquells qui tenien títol. Als comtes coronaven ab corona de cuiro; als marquesos, d'acer; als ducs, d'argent; als reis, d'or; als emperadors, corona ab set corones d'or. E per ço aquest Diafebus, conestable, aquell dia se coronà ab corona d'argent, e feien-la tan rica com fer-la volien de moltes pedres precioses. E per semblant coronaren a Estefania.

E fetes totes les coses dessús dites, ixqueren de l'església e cavalcaren ab les banderes esteses per tota la ciutat. L'Emperador ab totes les dames e ab tots los grans senyors, ducs, comtes e marquesos, ab tota l'altra cavalleria e infinita altra gent de cavall, voltejaren tota la ciutat. Aprés ixqueren fora la ciutat en una bella praderia on havia una molt lúcida font qui era nomenada la Font Santa, e tots aquells qui prenien títol e es coronaven venien en aquella font a beneir les banderes, e allí donaven-li títol de duc, o de comte, o de marquès, o de rei, o d'emperador. Beneïdes les banderes, batejaren lo Duc e la Duquessa del realme de Macedònia ab aigua almescada sobre lo cap. E si aquell dia lo Duc vol fer a crear heraut o rei d'armes, ho pot ben fer ab l'aigua que resta, e per força li té a posar lo nom del ducat e dóna-li de grans estrenes. E no pot ésser fet heraut o rei d'armes que no sia fill de gentilhom, per ço com més fe los és donada que a tots los altres homens, car tots han estar al que ells diran.

Aprés que hagueren fet un rei d'armes, tornà lo Duc a la Font Santa, e l'Emperador pres d'aquella aigua de la font e tornà'l a batejar altra vegada, donant-li títol de duc de Macedònia. Aprés a colp totes les trompetes sonaren, cridant los herauts e reis d'armes:

—Aquest és l'il-lustre príncep duc de Macedònia, del gran llinatge de Roca Salada.

En açò vingueren tres-cents cavallers d'esperons daurats, tots armats en blanc, e tots feren gran reverència a l'Emperador e molta honor al duc de Macedònia. E d'aquí avant no fon nomenat Conestable, ans donaren l'ofici de conestable a un cavaller valentíssim, qui era nomenat misser Adedoro. Aquests tres-cents cavallers se feren dos parts, e cascú pres la pus bella donzella o que era mills a son grat, prenint-les de les regnes de l'hacanea en què cavalcava: e tots per orde, los majors en estat i en llinatge prenien primers; après, los qui pendre volien. Hagué-n'hi molts que no volgueren pendre e posaren-se per les arboredes, cascú ab sa dama. E com s'encontraven, la u deia a l'altre que deixàs la dama que portava o havia de rompre dues llances ab ell, e aquell qui pus prest les havia rompudes prenia la dama de l'altre.

E estant los cavallers en aquestes festes, l'Emperador hi anà ab l'Emperadriu, mas la Princesa no hi anà, ni la duquessa de Macedònia ne lo Duc. E Tirant no hi pogué anar per la promesa que feta havia de no júnyer si rei o fill d'aquell no hi era. Mas lo Vescomte fon dels primers. E així anà l'Emperador a la ciutat de Pera, on era la festa aparellada. Era ja passat migjorn que encara los cavallers no eren tots tornats, e l'Emperador se fon posat alt en una torre per mirar; e com los cavallers venien rompien les llances davant sa majestat. E l'Emperador féu sonar un gran corn que de més d'una llegua podia ésser oït, e tots los cavallers, oït lo corn, tiraren la via de Pera. E foren eixits altres tres-cents cavallers, tots d'una color vestits, e prengueren lo pas no deixant-los passar; e aquí fon

fet un fet d'armes molt singular, en lo qual l'Emperador hi pres molt gran plaer. E totes les dones e donzelles qui preses eren se'n fugiren dins la ciutat e lleixaren sos cavallers en mig del camp.

Lo combat dels cavallers durà ben dos hores, que l'Emperador no volgué que els departissen; e com hagueren rompudes totes les llances, après combateren ab les espases. L'Emperador manà sonar les trompetes, e tots se departiren, los uns a una part, los altres a l'altra. Com foren departits los cavallers, cascú cercava sa dama, e no les trobaren, e anaven dient que los altres cavallers les havien preses, e cascú feia sa lamentació davant l'Emperadriu e la Princesa per les dames que havien perdudes. Ells respongueren no sabent-hi res, que creien que los altres cavallers les tenien amagades. Aquells, ab gran fúria, ab les espases altes anaren devers los altres cavallers, e tornaren-se altra volta a combatre.

Com hagué durat per bon espai, veren les dames en los murs del palau. Sonà una trompeta e tots s'auniren e donaren de peu en terra, e ab gran esforç combateren lo palau, i elles defensant-lo; mas los de fora hi entraren per força d'armes. Com foren dins lo gran pati, se feren dues parts, e prengueren un rei d'armes, e tramesteren-lo als cavallers qui darrerament eren eixits los plagués d'anar-se'n, que ells eren allí per cobrar cascú sa dama e les que guanyades havien. Ells los feren resposta que per cosa en lo món ells no se n'irien, com ells volien part, la que els pertanyia, puix havien posades les llurs persones en tan gran perill de mort. Sobre açò, ells feren armes a peu dins lo palau, e fon una molt delitosa cosa de veure, car los uns caïen deçà, los altres dellà, los altres ab atxes se donaven de meravellosos colps; e aquell que perdia l'atxa no podia més tornar a combatre, ni aquell qui en terra tocava de cos o de mà. Per tal forma se combateren que vingué lo combat a deu per deu, e llavors ho feia molt bell veure. A la fi l'Emperador féu-los departir, e après que tots foren desarmats foren en la gran sala, e aquí dinaren-se. Aprés lo dinar dansaren. Com fon mitja hora ans del sol post prengueren-se a

ballar e feren una bella dansa llarga; e prengueren la Princesa e totes les dames, e així ballant anaren fins a la ciutat de Contestinoble.

Aprés lo sopar, Tirant pres a tots los de sa parentela, los quals eren trenta-cinc cavallers e gentilshòmens, qui eren venguts ab Tirant e ab lo vescomte de Branches. E per ço se nomenaven ells de Roca Salada, per ço com, en aquell temps que conquistaren la petita Bretanya, eren dos germans, e l'u era capità e parent del rei d'Anglaterra, lo qual era nomenat Uterpandragó, qui fon pare del rei Artús. E aquest capità ab lo germà seu ensems prengueren un fort castell, lo qual estava sobre una gran roca qui era tota de bona sal, e lo castell fon edificat sobre aquesta roca. E per ço com fon lo primer castell que ells per força d'armes prengueren ab gran treball e perdiment de molta sang, deixaren lo nom propi d'ells e prengueren lo nom de la conquesta, e lo germà major fon intitulat duc de Bretanya. Lo rei de França tramès-li a dir per sos ambaixadors que li daria una filla sua per muller; e ab voluntat del dit Uterpandragó, tramès son germà en França perquè l'esposàs. E com ell la véu de tan admirable bellea dix al Rei que ell no tenia procura de son germà per esposar-la, per quant lo Duc no la tendria per muller sua que altri l'hagués esposada. E féu lletres fictes de creença que donà al rei de França, e ell hi donà fe, i lliurà-la-hi ab los dos-cents mília escuts, ab condició que dins tres anys s'hagués intitulat rei de Bretanya. E lo germà tot ho atorgà, lo que lo rei volia. E portà-la-se'n molt ben accompanyada, segons a filla de tal Rei se pertanyia, e portà-la dretament al castell de Roca Salada. Deixà tota la gent en la vila, e pres la donzella; e posà-la dins lo castell, e prestament l'esposà e la pres per muller.

Com lo duc de Bretanya, germà seu, sabé tal nova, pres-ho a molta paciència per lo gran bé que li volia. Los cavallers qui ab la donzella eren venguts tornaren-se'n en França e digueren-ho al Rei, lo qual ho pres en gran greuge, e prestament ajustà totes ses hosts, e ab gran multitud de gent d'armes anà per posar siti sobre lo castell de Roca Salada. Lo duc de Bretanya,

qui sabé que lo rei de França venia per destruir a son germà, tramès-lo a suplicar que no ho fes; e d'altra part lo Duc tramès a son germà molta gent e moltes vitualles, e el forní de totes les coses necessàries en defensió d'un castell. E lo Rei tingué siti al castell un any e dos mesos, e per molts combats que hi donassen jamés lo pogueren pendre, ni negun dan fer. E lo Duc era ab lo Rei, e tostems lo suplicava que volgués perdonar a son germà. Com lo Rei véu que no el podia haver, tractaren matrimoni d'altra filla ab lo Duc, e perquè son germà no hagués mal, consentí lo Duc en fer tal matrimoni com féu, que pres filla bastarda e sens dot negú. E tots los qui eren allí ab Tirant eren d'aquella pròpia línia, qui eren de llinatge molt antic, e hi havia haguts tostems de molt virtuosos cavallers, e singulars dones de gran honestat.

Tirant, en aquell cas, ab tots los del llinatge de Roca Salada anaren a besar lo peu e la mà a l'Emperador fent-li infinites gràcies de la molta mercè que els havia feta en donar sa bella neboda per muller a Diafebus. E après que tots li hagueren fetes les gràcies, l'Emperador ab cara molt afable féu principi a un tal parlar.

CCXXIII. Resposta que féu l'Emperador a Tirant en presència de sos parents.

—La glòria d'aquest món no està en parenceries, sinó en ben obrar. E per la molta virtut que en vós, Tirant, tinc coneguda, vos ame d'infinita amor, essent-me odiós lo nom d'altri qui parenta mia haja d'haver sinó del llinatge de Roca Salada; e açò per lo premi vostre, car la granea del delit que prenc com me record dels vostres singulars actes me fa oblidar tot altre llinatge; e per ço vos havia jo preuat, perquè fósseu més afix a la corona de l'Imperi grec, que volguésseu pendre Estefania, neboda mia, per muller, ab lo ducat de Macedònia e ab moltes altres coses que jo us haguera dades. Mas diu lo vulgar parlar que no deu hom tant amar a altri que façà hom mal a si. ¿E com no havia prou Diafebus, e es devia tenir bé per content, d'ésser comte de Sant Àngel e Conestable Major? Ni vós no

volgués, en aquell cas que jo el vos dava, lo dit comdat, ans lo donàs a vostre parent, e ara vos donava lo ducat e tampoc l'haveu volgut ab parenta mia bona e molt honesta. ¡No sé què us esperau! Si desitjau que us done lo meu Imperi, no en façau compte, que jo el m'he mester. E certament jo crec que vós me faríeu pobre ans que jo vos pogués fer ric: tant vos veig lo cor magnànim. E per çò, qualsevulla cavaller qui és en terres estranyes ab aptesa deu heretar a si mateix; après treballar en heretar los altres, car diferència deu ésser feta entre vicis e virtuts, posant les virtuts davant. Car los vicis moltes vegades són dissimulats, qui apareixen virtuts, car no ha al món tan forts espies com aquelles qui s'amaguen sots semblança de llealtat.

No tardà Tirant en replicar al parlar de l'Emperador en estil de semblants paraules.

CCXXIV. Rèplica que fa Tirant a l'Emperador.

—No pot negú en lo món major riquea posseir que ésser content, e com lo voler meu no sia en desitjar béns de fortuna ni grans terres senyorejar, sinó sol que pogués servir l'excel·lència de la majestat vostra en tal forma que per mitjà de mos treballs jo pogués reparar e augmentar la corona de l'Imperi grec e restituir-la en la sua primera senyoria; car, encara que lo meu ànimo sia magnànim en donar, no és cobejós en ajustar tresor ni gran senyoria, car sol de l'honor me contente e en reste premiat, e altra cosa no vull; e la major glòria que jo puc atènyer és en poder heretar a mos parents e amics, car per heretat mia no vull pus sinó lo cavall e les armes: per què l'altesa vostra no tinga tant treball en fer-me ric; ni vull res de l'altesa vostra qui a vós puga servir, car, puix a Déu servesc en augment de la santa fe catòlica, Ell me darà la sua acostumada gràcia que fins ací jamés m'ha fallit. E jo, senyor, a l'altíssima majestat vostra bese les mans e faç infinides gràcies del benefici que l'altea vostra ha fet a Diafebus, retribuint-ho a mi haver-ho rebut en aquell grau mateix com si pròpiament l'excel·lència vostra m'hagués fet

senyor de la pagania. Car jo estime més a Diafebus e a tots los altres parents, sien heretats de béns d'honor, que no jo.

Plagueren a l'antic Emperador les virtuoses paraules de Tirant e estimà molt la sua gran noblea. E girà's l'Emperador devers sa filla e dix-li:

—Jo no he jamés conegit cavaller tan de preclara virtut com la persona de Tirant, e tinc molt gran admiració de la molta bondat que posseeix; mas si Déu me dóna vida jo el pujaré a rei coronat.

Passades que foren les festes, Diafebus, duc de Macedònia, posava dins lo palau de l'Emperador. E l'endemà lo Duc convidà a tots los de sa parentela, ço és, als de Roca Salada. E dinant-se los convidats, l'Emperador se fon primer dinat, dix a sa filla que anàs a la cambra de la Duquessa per fer-li honor puix eren allí tots los estrangers del parentat de Bretanya:

—Car lo Duc s'esforça en fer-los grans festes i honors, e semblants festes no valen res si donzelles no hi ha.

La Princesa responent dix:

—Senyor, jo só presta d'obeir lo manament de la majestat vostra.

E accompanyada de moltes dones e donzelles féu la via de la cambra de la Duquessa. La Viuda Reposada ab gran malícia s'acostà a ella e dix-li les següents paraules:

—Oh senyora!, ¿per què vol vostra altesa anar lla on són aquests estrangers? ¿Voleu-los torbar de llur menjar e solaç en què estan, e com veuran l'excel·lència vostra no serà negú davant vostra presència gose menjar? E vós e vostre pare pensau fer-los plaer e honor, e fareu-los gran dan, car tots ells estimarien més una vista d'una ala de perdiu que quantes donzelles són en lo món. E vostra altesa no es deu així abandonar d'anar en tot lloc, com siau filla d'Emperador: teniu-vos en gran estima, si voleu que per les gents siau estimada. E gran admiració tinc del mal senyal que veig en vostra excel·lència que volríeu, contínuament estar prop

d'aquell celerat de Tirant, e bé podeu esperar altra hora. E no us diria açò si no fiàs en los mèrits de molta amor, per los quals jo més que altra persona vos ame; mas lo poc cautelós de vostre pare, fallit de discreció, no espera hora disposta en dir-vos que aneu en la cambra on los hòmens són.

—¿No obeiré lo manament del senyor Emperador mon pare? —dix la Princesa—; car jo pens que de negú jo no dec ésser represa en complir lo manament de mon pare. Jo veig ara que l'adversa fortuna m'és contrària, qui vol que los meus trists pensaments porte en augment de pena de mos cruels desigs, los quals ab aspres paraules treballau que no hi vaja. E puix tinc companyona, tinc senyora, encara que no ho vulla!

E tornà-se'n a la sua cambra, que no anà a la cambra de la Duquessa. Com tots foren dinats, Plaerdemavida volgué veure què feia Tirant, e per parlar ab la Duquessa; e véu a Tirant asseit en una finestra, que estava en gran pensament; acostà's a ell per aconsolar-lo e dix-li les següents paraules:

—Capità senyor, la mia ànima passa gran passió com vos veig estar trist i en fort pensament. Veja la mercè vostra jo en què us poré ajudar, car, si Déu me done paraís, jo no us falliré, posat cas que la mort ne sabés pendre.

E Tirant lo hi regracià molt. La Duquessa s'acostà a ells, e demanà a Plaerdemavida la Princesa per què no era venguda, e Plaerdemavida respòs que la Viuda n'era estada causa, que l'havia molt represa. E no volgué dir lo que la Viuda havia dit de Tirant perquè no s'inflamàs en ira. No tardà la Duquessa en fer principi a tal parlar.

CCXXV. Lo consell que la duquessa de Macedònia e Plaerdemavida donen a Tirant.

—Puix he atesa llibertat que puc fer de mi lo que vull, com aquella tingués en subjugació d'altri, és estada causa de tant tardar en veure la fi de les paraules de la Princesa, e l'última voluntat sua; però ara us promet per Nostra Dona que d'ací a demà en aquesta hora jo us ne sabré dir tota la veritat.

—Oh desaventurada de mi, e com me dau penes de dolor! — dix Plaerdemavida—. Puix vós sou farta, poc curau dels dejuns, que voleu tant esperar! Car jo sé bé que no farà res per vós, que com vós li parlareu ella mostrerà tenir les orelles plenes de cotó tant com la Viuda serà prop d'ella; car no gos dir lo mal que de vós, senyora, diu.

—iOh, com me tendria per benaventurat —dix Tirant—, si home fos! Car tot lo mal que diu sé jo bé que tornaria sobre ell.

—Voleu fer bé? —dix Plaermadevida—. Deixem lo mal a un depart e façam los fets, que los remeis après ells se vénen: jo bé sé que no farem res si una poca de força no s'hi mescla, e diré lo que a mi par. La senyora m'ha dit que li façà adobar lo bany per a demà passat, e com tothom soparà jo us poré posar dins en lo retret lla on ella farà lo bany, que per negú no sereu vist. E com ella eixirà del bany e serà adormida en lo seu llit vos poreu posar al seu costat. Cas novell e venturós poria ésser dit aquest, e així com sou valentíssim e virtuós en lo camp, és mester que ho siau en lo llit. E aquest camí és lo més prest per atènyer la cosa desitjada; e si vosaltres n'hi sabeu negun altre millor, digau-ho, ixca avant e no reste com a cosa morta.

Dix la Duquessa:

—Deixaume primer parlar ab ella, e segons ella cantarà així li respondré, car lo que tu dius ha ésser lo darrer remei en dar compliment a la nostra empresa.

Parlà Tirant e dix:

—Jamés cosa que adquerir s'hagués per mitjà de fortuna no em plagué, car no volria fer cosa que fos en desgrat de ma senyora. ¿Què em val a mi complir mon desig en sa altesa, que sia contra sa voluntat? Ans deliberaria a cruel mort morir que jo pensàs en neguna cosa enutjar a sa majestat ni contra son voler se fes.

—Per la fe que deig a Déu, no em pren bon senyal de vós — dix Plaerdemavida—, car si en vós és lo desig que mostrau de bé amar, no fugiríeu al pas estret que per mi vos és ofert; e bé es mostra clarament l'experiència de mon treball, la qual és

desitjosa de servir-vos e procurar tot lo bé que a mi és possible, i encara més del possible; e veig que us enramau e voleu passar per carrer qui no ha cap. Cercau d'ací avant qui us done remei a vostra ficció, que no me'n vull més curar.

—Donzella —dix Tirant—, jo us clam mercè que no us vullau enfellonir, e pensem-hi entre tots, e faça's lo millor: car si vós en aquest cas me falliu, no em cal sinó que em vaja a desesperar com a home foll e fora de si, car la senyora Duquessa no porà ésser tan sovint ab ella com jo volria.

—Natura angèlica no us podia dar millor consell —dix Plaerdemavida— que jo us dava, car som ara en llei de gràcia e no de justícia; e pus propi, e sens comparació dir, que lo vostre ànim no ha pogut veure lo plasent delit així com jo el vos tenia aparellat, amant ma honor e perseguint com a cavalleressa lo que havia principiat, que per una via o per altra haguésseu a sentir la sua dolçor; car manifesta cosa és que, si les dolces coses jamés se gustaven, no vendria hom a sentir la llur dolçor.

Aquí deliberaren que la Duquessa anàs a la cambra de la Princesa per veure si poria haver lloc que pogués parlar ab ella; e com hi foren, trobaren-la que estava en lo retret que es lligava. E la Duquessa pensà en una novella femenil malícia: posà's en una cambra per on la Princesa eixint del retret tenia de passar, e posà's als peus del llit recolzada ab lo cap ben baix. Com la Princesa ho sabé que allí era, tramès-li a dir que entràs en lo retret, e la Duquessa, de novia no hi volgué anar. E Plaerdemavida, qui tot ho havia ginyat que així es fes, dix-li:

—Deixa-la estar, que no poria venir, que molt està dolenta; mas no em sé què s'ha, que molt està trista.

Com la Princesa se fon lligada, ixqué en la cambra e véu la Duquessa en tan trist gest estar, acostà's a ella e féu principi a tal parlar.

CCXXVI. Com la Princesa demanà a la Duquessa de son mal.

—Oh la mia cara germana! Què és lo que et fa dolre? Jo et clam mercè que m'ho digues prestament, car gran dolor ne tinc del teu mal, e si en res t'hi poré ajudar, ho faré de molt bona voluntat.

Respòs la Duquessa:

—La mia senyora, la mia pensa està alterada en extrem com tinc perduda la gran esperança que en vós tenia per la molta amor que havia mès en l'altesa vostra. Enutjada ja de tant parlar, desig ésser sola en una muntanya o espessa silva, puix, ab tants pensaments, desig ésser sens companyia, e així he presa posada en aquest llit trista e adolorida. E diré a la celsitud vostra lo que a mi fa dolre, que per aquest cas pens perdre la vida, puix no tinc poder de tornar atrás de tal promesa com jo, per manament de vostra altesa, fiu a Tirant en lo castell de Malveí. E après que ací som tornades me fes dir e prometre lo que ara seria ben excusat si fos per dir, perquè de dol la virtut me defall, com no puc mantenir ma llealtat. Per què, senyora, suplic a l'excel·lència vostra que jo no reste perjura ni siau causa de mon dan, que hauré d'ésser mal ab lo Duc e ab Tirant; car del meu mal no hi guanyareu res, puix jo us confés mon pecat.

E açò deia la Duquessa, los seus ulls destil·lant vives llàgrimes, mostrant molta passió e dolor. Mogueren a pietat a la Princesa les doloroses llàgrimes de la Duquessa, oblidant-li gran part de la ira que tenia contra Tirant, e ab humil veu e ab cara afable li presentà semblants paraules:

—Duquessa, tu deus pensar que jo no estic menys penada del que tu mostres. Però, cosina germana e senyora mia, no vulles pus donar passió a la tua persona, car tu saps bé que jo t'he amada e t'ame sobre totes les personnes del món, e faré d'ací avant, si a Déu plasent serà. E lo que tu vols que façà de parlar ab Tirant, jo ho faré per amor tua, si bé jo tinc molt poca raó de fer res per ell, car si tu sabies com só tractada d'ell, que

ha dit de mi tot lo que li ha plagut, tu n'estaries admirada: però temps hi ha de comportar i altre temps de riure e de plorar. Jo comportaré per la gran necessitat que tots l'havem mester; si no, altrament, jo et jur per aquest dia beneit que és hui, que, si açò no fos, jamés lo volria veure davant mi. ¡Qui poguera pensar que tanta desconeixença pogués habitar en lo cos d'un cavaller tan virtuós! E, per la molta amor que en ell havia mesa, me fóra plasent que jo sola fos estada remuneració de tants serveis e tan assenyalats com ell nos ha fets. Jatsia la nostra querella sia tan justa que no consent sinó tapar-se los ulls per ço que hom no es veja.

Respòs la Duquessa proferint les següents paraules:

—La mia senyora, molt estic admirada que la celsitud vostra haja de creure que un tan limitat cavaller e de tanta virtut com és Tirant hagués a dir cosa neguna qui agreujàs la majestat vostra. Car si les orelles sues oïen dir res qui fos en ofensa vostra, se mataria ab tot lo món. Car no pense l'altesa vostra que Tirant sia tal com lo us han pintat, que alguna desaventurada persona vos haurà fet creure alguna faula oripellada, volent dar càrrec al millor cavaller qui hui en lo món se trobe.

Plaerdemavida pres les noves e dix:

—Senyora, passe de la pensa vostra tal vici de portar mala voluntat a Tirant, car si per virtut a negú algun mundanal mèrit és mereixedor, a Tirant deu ésser atribuit. ¿Quala és la celerada persona qui ab natural raó faça creure a la majestat vostra que lo darrer cavaller qui d'honor sent, e que ab major glòria d'honestat e de virtut, a ell se dega acomparar? No és negú, si mentir no vol, puga dir sinó ab gran maldat que Tirant digués sinó virtuts de vostra excel·lència. Deixau lo dir de males gents e amau a qui deveu amar, car molta glòria serà per a vós posseir un cavaller així domèstic e virtuós. Les cambres vostres e lo llit puga ell senyorejar, e l'altesa vostra la sua persona, la qual per or ni per argent no poria ésser comprada. Amau, senyora, al qui us ama e deixau lo mal dir de la Viuda

endiablada, que ella és la qui fa tot aquest mal, e jo confie en Déu que tornarà tot sobre ella. No tinc altre desig en aquest món sinó que la ves assotar per vila tota nua ab lleus de vaca que li donassen per los costats, per los ulls e per la cara.

—Calla —dix la Princesa—: tu penses que la Viuda Reposada me diga res de totes aquestes coses, e no ho fa, sinó jo, qui veig tot lo dan qui seguir-se'n pot. Ab tot açò, jo só contenta de fer tot lo que vosaltres me consellareu.

—Si a mon consell vos teniu —dix Plaerdemavida—, no us consellaré cosa que no sia profit e honor vostra.

E així es partiren.

La Duquessa se'n tornà a la sua cambra e trobà allí Tirant e recità-li tot lo que fet havia. E Tirant, molt content e alegre, ixqué en la gran sala on era l'Emperador e la Princesa e l'Emperadriu ab totes les dames, e allí dansaren fins per bon espai. E la Princesa no es deixava de fer gran festa a Tirant.

Finides que foren les danses, e la Princesa qui es fon retreta per anar a sopar, la Viuda Reposada s'acostà a ella, e sens que per negú no podia ésser oïda, li presentà semblants paraules.

CCXXVII. Reprensió que fa la Reposada Viuda a la Princesa.

—Lo parlar que l'excel·lència vostra fa, augmenta ma dolor, com jo sia, sobre tota altra dona, dolorosa, cremada d'amor d'honestat; sens ella só restada veent vostra altesa ab los ulls oberts voleu entrar dins lo pou de perpètua infàmia. E per causa de tal inconvenient visc desesperada, e dolc-me d'aquella cosa que amor consent, maleint l'egipciac dia del vostre trist naiximent, car moltes gents, ocupats de girar los ulls envers vostra majestat, après tornant-los envers mi, ab fort resistència dient tres vegades: "Oh Viuda, oh Viuda Reposada! ¿Com pots consentir que home estranger se'n porte la despulla de la virginitat de Carmesina?" Pensau, qui ou dir semblants paraules, si tinc ocasió de dolre'm e d'abandonar la vida, car sé que neguna de nosaltres no farà ofensa a la majestat vostra. E

morint jo, seria millor per a mi, e seria lliberada d'aquesta pena, per reviure en reposada mort, per ço que les mies orelles no hagen d'oir que jo hi sia estada consenta. E per ço los meus ulls de vives llàgrimes destil·len. ¿E com, senyora, no deveu vós pensar que la cosa no es deu fer que bisbes e arquebisbes no ho hagen de saber? E per dit de vostra majestat, en presència de moltes gents, haveu dit, e no us ne sou sabuda celar en dir, que no volieu pendre marit estranger, ço és, rei o fill d'aquell, per no saber les llurs costumes, si seria ardit o covard, e que vós no havíeu mester béns de fortuna, car Nostre Senyor e vostre pare vos n'havien prou donats, e no volieu ésser subjecta a negun altre, rei o emperador, del món, e que si marit havíeu de pendre no seria sinó sol Tirant: aquell volieu e altre no. Tot ço que dic, senyora, no és sinó per reduir-vos a memòria, com ja us ho haja dit altra vegada. E si solament per la fantasia us passa de voler-lo per marit, si l'altaresa vostra fares, qui dishonest sia, ab ell, com sereu sa muller no dubtarà de dir-vos com serà felló: "Anau per a mala dona, que lo que fés ab mi també ho haguéreu fet ab altre." ¿Qui serà aquell qui lo seu cor puga assegurar que tostems no sia recelós? E sap Déu si n'haurà gran raó de no fiar jamés de vós, mas de tenir-vos tots los dies de vostra vida tancada sens deixar-vos parlar ab negú. Açò mereixerà la vostra persona, la qual usant de virtut, sereu dita noble e virtuosa; fent lo contrari, sereu tenguda per vil e per dishonesta. Ans sia la mia mort que tals coses vegen los meus ulls, ni les mies orelles tals noves ogen.

E no volgué més dir, esperant oir què respondria la Princesa. No fon poca la passió que en aquell cas l'ànima de la Princesa sentí com no tenia temps per satisfer a les verinoses paraules de la maliciosa Viuda, per tant com l'Emperador estava ja en taula que estava esperant a la Princesa, e dues voltes l'havia tramesa a cridar.

Dix la Princesa:

—Na Viuda, aquest fóra lo meu sopar delitós si jo pogués ara satisfer a tot lo que m'haveu dit.

Ixqué del retret, e la Duquessa, que era allí per saber la nova si Tirant iria aquella nit, e com la véu tan alterada, tota roja de malenconia que tenia, no tingué atreviment de dir-li res. Però com Plaerdemavida la véu de tal so estar, e la Viuda que li venia detrás, dix-li:

—Oh senyora!, tostems he vist que com lo cel està roig senyal és de tempesta.

—Calla, folla —dix la Princesa—, tostems dius follies.

Pensau ella quina venia, que l'Emperador ho conegué e demanà-li com venia així, si negú l'havia en res enutjada. La Princesa respòs:

—No, senyor, mas des que em partí de la majestat vostra, só estada gitada en lo llit per dolor que m'havia venguda al cor, però, per gràcia de Nostre Senyor, he trobat gran remei en la dolor.

Manà l'Emperador als metges entenguessen en lo seu menjar. E ells ordenaren que lo sopar seu fos d'un faisà per ço com és carn cordial per al cor. La Duquessa segué's al seu costat, no per voler menjar, mas per poder parlar ab ella, que Tirant l'esperava a la sua cambra quan tornaria ab la bona nova. E com foren a la fi del sopar, la Duquessa s'acostà a l'orella, e ab veu baixa li féu principi a paraules de semblant estil.

CCXXVIII. Raonament que fa la duquessa de Macedònia a la Princesa.

—Si la noblea de llinatge e nom de generosa mouen a vostra alteza la fe per vós a mi promesa, ixca avant e vinga en efecte, car cosa manifesta porta testimoni de veritat, e cosa amagada, així com la Viuda fa, mostra malvestat e fellonia. E son vassall no pot tolre ni difraudar res a son senyor: e per ço ho dic, com la Viuda és ma vassalla e deuria's guardar d'enutjar-me, car jo desitge la sua mort per ço com los seus actes dignes de gran punició són-ne mereixedors.

—Duquessa mia —dix la Princesa—, jo us ame en extrem grau, e faré per vós tant com raonablement per una germana se pot ne deu fer i encara molt més avant; e deixau estar la Viuda, que encara que sia vassalla vostra no hi té culpa en res. E us demane en gràcia que no cureu d'ella, car jo no poria tant fer per vós com meritau. E altra cosa no em posa en mal pensament sinó lo meu cor, qui té molts dubtes, per ço com és cos mortal, per què tinc dubte que la mia desaventura no em done passions de donzella mortal. Per què us prec que no em vullau tolre lo que dar no em poríeu, car vós li podeu dar robes, joies per vostra gentilea, e diners per a despesa. E per ço, germana mia, vós, qui sou tota plena de paciència, no cureu de mon parlar e deixau estar aqueixes cortesies per al dijous de la Cena.

Dix la Duquessa:

—Senyora, respondeu-me en lo fet de Tirant, que us he dit: voleu que vinga aquesta nit? I serà aquella que ell espera ab tan gran desig. No em diguésseu de no, i per tan cara com teniu la vida!

—Jo seré bé contenta —dix la Princesa— que vinga en la nit, car ací l'esperaré e dansarem, e si res me volrà dir jo l'escalaré de bona voluntat.

—iAi, na beneita —dix la Duquessa—, i com sou tota plena de llealtea! En un cos humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra altesa. Ara em voleu mudar lo joc. Guardau, senyora: qui moltes n'erra i n'esdevé una, no pot dir totes sien errades. Jo no us dic sinó si voleu que us vinga a veure aquell virtuós de Tirant, lo qual sens ell bé ni honor no us pot venir, així com féu aquella plasent nit del castell de Malveí: ivejam ara si m'entendreu!

—Tot lo meu pensament fon, com me parlàs de Tirant —dix la Princesa—, no fos altra cosa sinó voler-me dir tot son mal, lo qual jo tinc tots dies davant los meus ulls adormits de dolor e de pensament. Bé és trista aquella donzella qui ab plors en va fatiga la sua persona. E podeu bé dir a Tirant que jo el suplic,

com a cavaller digne de fe e de virtut, se vulla deixar de temptar la mia ànima, la qual d'uns dies ençà plora gotes de sang. Mas que, aprés de la sua venguda, jo seré aquella que consentiré a major part que ell no pensa.

—Oh senyora! —dix la Duquessa—, negú no deu plorar sinó sos pecats, e deu perdre treballs e oblidar aquells. E si ell fos mort en vista de vostres ulls, pus prest ho haguéreu oblidat. E si la celsitud vostra ab Tirant vol contendre, tornau davall los seus braços ab aquella mateixa temor que estàveu aquella nit de Malveí ab les prometences e jures que la majestat vostra li féu, e d'allí poreu dir e raonar tots los vostres singulars actes que fets haveu. A l'home que és mort no li cal fer llonga esperança —dix la Duquessa—, e de tota virtut e de gran gentilea, semblant donzella com vós, ornada de corona imperial, no és en tota la crestiandat ni menys en la pagania. E puix no fall bellea, no us deu fallir virtut de promesa fe.

—Voleu que us diga, germana e senyora mia? —dix la Princesa—. La fama e l'honor vull guardar tant com la vida m'acompanyarà, e tostems en aquest propòsit me trobareu, car la donzella honesta deu amar sobre totes coses, e així ho faré jo, si serà plasent a Déu.

La Duquessa se'n partí ab molt gran enuig, e com véu Tirant recità-li tot lo mal propòsit de la senyora. Tirant multiplicà en sa dolor en major grau que no solia.

E com l'Emperador hagué sopat, sabent que Tirant era en la cambra del Duc, tramès per ell e dix a la Princesa:

—Trameteu per los ministres per ço que los cavallers s'alegren, puix la partida és tan presta.

—No —dix la Princesa—, senyor: més tinc gana de jaure que de dansar.

E prestament pres comiat de son pare e retragué's dins la sua cambra per ço que no hagués a parlar ab Tirant. La Viuda Reposada, qui semblants paraules li oí dir, fon molt contenta del que fet havia. Plaer demava vida anà a la cambra de la Duquessa e dix a Tirant:

—Capità senyor, en aquesta senyora no tingau esperança neguna tant com la Viuda li estiga de prop. Ja es són ara retretes dins la sua cambra a soles parlant de vostres afers, e jamés haureu res en ella si no feu lo que jo us dic: demà fa lo bany, e jo us hi daré tal endreça que al vespre vos posaré en lo seu llit e trobareu-la tota nua, majorment ara que jo dorm ab ella en lo seu llit. Feu lo que jo us dic, que jo sé que jamés dirà res, car en aquell lloc que dormia la Duquessa, en absència sua, jo succeesc, e en aquell cas deixau fer a mi.

—Donzella —dix Tirant—, infinites gràcies sens les primeres faç a la vostra molta gentilea del que em dieu, e vull que sapiau tant de mi que per cosa en lo món jo no posaria força en dona ni donzella si sabia que degués ésser en ira e avorriçó de totes, encara que en sabés perdre la corona de l'Imperi grec ni romà ni la mundana monarquia. ¿Qui pot pensar jo fes tal força contra voluntat de tal donzella, la qual ame més que a la mia pròpia ànima? E com jo la ves plorar ni congoixar en semblant cas, voldria dar l'ànima a l'enemic ans que li fes una centilla d'enuig ni dan. Com só en les forts batalles e tinc algun mortal enemic en terra per tolre-li la vida, e em demana mercè, li perdone; e açò faç per sola pietat que me'n ve, e sé que és enemic infel, que no té poder de perdonar a mi, e deixar-l'he: ¿quant més a ma senyora faré jo l'últim dan qui a elles més plau guardar? Dic-vos que per res no ho faria d'enutjar sa majestat; e posat cas ho volgués fer, l'ànim no m'ho consentiria. Més estime estar e passar tota ma vida dolorejant ab la noble esperança que tinc, en fer-li honors e servirs, armat o desarmat, a peu e a cavall, de nit e de dia, estant en contíunes suplicacions agenollat davant l'altesa sua, que vulla haver mercè de mi. Car no vull que per vanaglòria e per mon delit jo sia cridat traïdor, car natura i honor me fan haver pietat. ¡Es com està poc en segur qui altri deshereta a tort! E tota hora que los servidors cometan algun lleig cas contra llurs senyors, caen en gran infàmia intolerable, e són dignes de gran punició; e per ço jo vull passar aquesta pena e treball en suplicar-la, com jo crega certament que ella és estada creada en paradís,

segons mostra que la sua agraciada persona par més angèlica que humana.

E féu fi en son parlar. Plaerdemavida, mostrant ésser malcontenta de Tirant, féu principi a un tal parlar.

CCXXIX. Com Plaerdemavida donà esforç a l'ànim de Tirant.

—Tirant, Tirant, jamés en batalla sereu ardit ni temut si en amar dona o donzella una poqueta de força no hi mesclau, majorment com no ho volen fer. Puix teniu esperança bona e gentil e amau donzella valent, anau a la sua cambra e gitau-vos en lo llit com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amics no hi cal tovalla. E si així no ho feu, no vull ésser de vostra batlia, car jo sé que molts cavallers, per tenir les mans prestes e valents, han hagut de ses enamorades honor, glòria e fama. ¡Oh Déu, quina cosa és tenir la donzella tendra en sos braços, tota nua, d'edat de catorze anys! ¡Oh Déu, quina glòria és estar en lo seu llit e besar-la sovint! Oh Déu, quina cosa és com és de sang real! ¡Oh Déu, quina cosa és tenir pare emperador! ¡Oh Déu, quina cosa és tenir l'enamorada rica e liberal, quítia de tota infàmia! E lo que jo més desitge és que fésseu lo que jo vull.

E per ço com era passada gran part de la nit e volien tancar lo palau, a Tirant li fon forçat de partir-se'n. E com hagué pres comiat de la Duquessa, que ja se n'anava, Plaerdemavida li dix:

—Capità senyor, no trobaria jo qui tant fes per mi: anau a dormir e no us gireu de l'altre costat.

Tirant se pres a riure e dix-li:

—Vós sou la natura angèlica, que tostems donau bons consells.

—Qui dóna consell —dix Plaerdemavida— forçat és que hi pose del seu.

—Digau, donzella —dix Tirant—, ¿e no sabeu vós que moltes voltes s'esdevé que qui mal consell creu no pot ésser que alguna volta no li'n vinga dan e deshonor?

E així es partiren.

En la nit Tirant pensà en tot lo que la donzella li havia dit. L'endemà per lo matí l'Emperador tramès per lo Capità, e ell anà-hi de continent e trobà'l que es vestia, e la Princesa era venguda per servir-lo i estava en gonella de brocat e no portava drap en los pits, e los cabells un poc deslligats qui plegaven quasi prop de terra. Com Tirant fon prop de l'Emperador, fon admirat de veure tanta singularitat en un cos humà com en aquell cas en ella se mostrava. L'Emperador li dix:

—Nostre Capità, per Déu vos prec façau en totes maneres que sia presta la vostra partida ab tota la gent.

Tirant estava alienat, que no pogué parlar per la vista de tan singular dama; e havent estat per bon espai recordà's e dix:

—Pensant en los turcs com he vista vostra majestat, no he comprès lo que dit m'haveu; per què suplique a l'altesa vostra voler-me dir què vol que faça.

L'Emperador, admirat de la sua vista com la hi véu així alterada, e lo poc entendre qui havia fet, cregué que fos així, car per espai de mitja hora estigué sens record. E tornà-li a dir l'Emperador la primera raó. Respòs Tirant:

—Senyor, la majestat vostra deu saber com la crida va per la ciutat notificant a tots la partida certa per a dilluns, e hui és divendres. Així, senyor, la partida nostra és molt presta, e quasi tothom és ja en punt.

Tirant se posà detràs l'Emperador, per ço que no el ves, e les mans davant la cara en vista de la Princesa. Ella ab les altres donzelles alçaren molts grans rialles, e Plaerdemavida davant l'Emperador dix semblants paraules com encara tenia les mans davant la cara:

—Qui vol haver senyoria complida, és de necessitat haja poder de pendre e de deixar ço que ama, o son vassall, car sens poder senyoria poc val.

E pres per lo braç a l'Emperador e féu-lo girar envers ella e dix-li:

—Si tu res has fet digne de premi, a Tirant s'esguarda, que desconfí e vencé al Gran Soldà en bella batalla campal, e li féu perdre la sua ficta e temerosa follia que tenien de senyorejar tot l'Imperi grec; encara que ab belles paraules ell pensà vençre l'antic Emperador, que ací tenim present, e desemparant los reis turcs e lo Soldà, recorregueren a son segur, ço és, a la gran fortalea de la ciutat de Bellpuig, no ab suaus passos, car la temor en llurs peus portava. Aquest ha guanyat premi ab mèrit de pròpia virtut, e si jo tingués ceptre real, o de l'Imperi grec jo fos senyora e de les mies entramenes Carmesina fos eixida, bé sé jo a qui la donara per muller. Mas la follia de totes nosaltres, donzelles: no desitjam altra cosa sinó honor, estat e dignitat, e per causa d'açò ne van tantes per mal cap. ¿Què em valria a mi que fos ajustada al llinatge de David, e per falta de bon cavaller perdre lo que tinc? E tu, senyor, hages desig d'armar l'ànima, puix tens estalvi lo cos de les passades batalles, e no tingues esperança de dar a ta filla altre marit... dir-ho he? No faré... forçat és que ho diga: al virtuós de Tirant. Hages aquesta consolació en ta vida, e no esperes que après los teus benaventurats dies s'haja de fer, car les coses que natura consent e per Déu són ordenades, sies consent en aquelles, e hauràs glòria en aquest món e paraís en l'altre. E jo no vull més recitar de mos actes, perquè no pertany a donzella dir lo que ella desitja ésser, mas naturalment als hommes ho atorga. No vull desmenuir lo premi de mos treballs. Mira, poderós senyor, e dels reis lo més crestianíssim, no vulles tu fer així com féu aquell rei de Proença que tenia una molt bellíssima filla qui fon demanada per muller per lo gran rei d'Espanya, e tant mostrà lo dit Rei amar-la, que no la volgué jamés casar en sa vida. Seguí's que per discurs de temps ella s'envellí en casa del Rei son pare, e com fon vella morí lo Rei, e no trobà qui la volgué

per muller; llevaren-li la terra, i a ella feren morir fora del regne, e morí en l'hospital d'Avinyó, e la innocent donzella consentí a la pietat del pare.

Girà's llavors devers la Princesa e dix-li:

—Tu, qui est d'alta sang eixida, pren marit tost e ben tost; e si ton pare no te'n dóna, si no jo te'n daré; e no et daré sinó a Tirant, car gran cosa és, marit e cavaller, qui el pot haver en sa vida. Aquest, de proesa passa a tots los altres, car moltes voltes s'és seguit que per un sol cavaller són estats fets molts actes singulars, e portades a fi moltes conquestes qui de principi anaven a total destrucció. Si no, veja la majestat vostra lo desorde del vostre Imperi ni lo punt en què estava ans que Tirant vingués en aquesta terra.

—Callau, donzella, per mercè —dix Tirant—, e no vullau dir tantes demesiades paraules de mi.

—Anau a les batalles —dix Plaerdemavida— e deixau-me a mi estar en les cambres de salut.

Respòs l'Emperador:

—Per los ossos de mon pare emperador Albert, tu seràs la més singular donzella del món, e com més va bé et vull. E ara de present te faç donació de cinquanta mília ducats d'estrenes damunt lo meu tresor.

Ella donà dels genolls en terra e besà-li la mà. La Princesa estava molt torbada del que havia dit, e Tirant estava mig empeguit. L'Emperador, quan se fon acabat de vestir, se n'anà a missa. Aprés Tirant tornà acompanyar a l'Emperadriu e a sa filla. Eixint de missa, Tirant hagué avinentea de parlar ab la Princesa e dix-li paraules de semblant estil.

CCXXX. Les raons que passaren entre Tirant e la Princesa, e Plaerdemavida.

—Qui promet en deute es met.

—La promesa —dix la Princesa— no es féu ab acte de notari.

E Plaerdemavida, qui prop d'ella era e oí la resposta de la Princesa, prestament li dix:

—No, senyor, que promesa de compliment d'amor ni en exercir aquell no hi cal testimonis ni menys acte de notari. ¡Ai tristes de nosaltres, si cascuna vegada s'havia de fer ab escriptura! No hi bastaria tot lo paper del món. Sabeu com se fa? A les escurces, que testimonis no hi haja, car jamés se pot errar la posada.

—Oh, d'esta folla! —dix la Princesa—. ¿E tostems me parlaràs a la mà?

Tant Tirant no li dix, tant no la suplicà, jamés volgué fer res per ell.

Com foren dins la cambra, l'Emperador cridà a Carmesina e dix-li:

—Digau, ma filla, les paraules que Plaerdemavida ha dites, de qui les ha?

—Segurament, senyor, jo no ho sé —dix la Princesa— ni jamés de tal cosa li parlí; mas és folla e atrevida en parlar e diu tot lo que li ve a la boca.

—No és folla —dix l'Emperador—, ans és la més sentida donzella que en la mia cort sia, i és donzella de molt de bé e dóna tostems de bons consells. ¿E no veus tu com véns al consell, com jo la faç parlar, com parla ab gran discreció? Tu volries al nostre Capità per marit?

E la Princesa tornà roja e vergonyosa e no pogué res dir. E après un poc espai, recobrat ànimo, dix:

—Senyor, après que el vostre Capità haurà complida la conquesta dels moros, en aquell cas jo faré tot lo que la majestat vostra me manarà.

Tirant se'n passà a la cambra de la Duquessa e tramès per Plaerdemavida, e com li fon present dix-li:

—Oh gentil dama!, jo no sé quin remei pendre puga en mos fets, car la mia ànima se raona ab lo cos, e així bé desitge la mort com la vida, si vós remei no donau a ma dolor.

—Jo el vos daré en aquesta nit —dix Plaerdemavida—, si vós me voleu creure.

—Digau, donzella —dix Tirant—, sí Déu vos augmenta l'honor: les paraules que digués en presència de l'Emperador, de la senyora Princesa e de mi, qui us pregà que les diguésseu? En gran pensament posat m'haveu, que ho desitge molt saber.

—Aqueix propi pensament que vós teniu —dix Plaerdemavida— té ma senyora, hoc encara l'Emperador, com ell m'ho ha demanat, e jo li he fetes altres pus forts raons com vós sou digne d'haver la Princesa per muller. ¿E a qui la poden dar millor que a vós? E si en les coses del món no hi ha principi, tampoc no hi pot haver fi. E, res que jo diga, tot m'ho pren en bé. Lo que és causa d'açò jo us ho diré en secret. Ell se fa enamorat de mi, e volria'm alçar la camisa si jo lo hi consentia, e ha'm jurat sobre los sants Evangelis que si l'Emperadriu se moria, de continent me pendria per muller, e ha'm dit: "Per senyal de fe besem-nos, e aquell besar seria poca cosa, mas serà més que no res." E jo li responguí "¿Ara que sou vell sou luxuriós, e com éreu jove éreu virtuós?" E no ha moltes hores passades que m'ha dat aquest rastre de grosses perles, e ara està ab sa filla demanant-li si us desitja per marit. ¿E sabeu per què lo hi diguí? Per ço que si vós entràreu de nit en la sua cambra e fos mala sort s'erràs e em volguessen dar càrrec negú, que tinga pavès ab què cobrir-me puga, dient: "Senyor, ja ho havia dit a vostra majestat. La Princesa me manà que jo el fes entrar." E per aquesta forma tothom haurà de callar.

Dix Tirant:

—Sàpia jo la forma com s'ha de fer, que molt ho desitge saber.

No tardà Plaerdemavida a fer principi a tal parlar.

CCXXXI. Com Plaerdemavida posà a Tirant en lo llit de la Princesa.

—L'esperança que tinc del vostre propi delit m'obliga en servir-vos, encara que conega que passe los límits la granea de

ma culpa, emperò augmenta en mi l'ús de raó, coneixent sou mereixedor de tal premi. E perquè conegau ma benvolença, quant és lo desig que tinc de servir e honrar la senyoria vostra, en l'hora que l'Emperador volrà sopar, vostra mercè trobar-se deixe, lleixant a part los forts pensaments, car jo us promet de posar-vos en lo retret de ma senyora, i en la reposada nit pervenen los solaços a les personnes enamorades, ab doble poder combatent a la sol·licitud tenebrosa, on augmentarà vostre delit.

E estant en aquestes raons, l'Emperador, qui sabé que Tirant era a la cambra de la Duquessa, tramès per ell e torbaren-lo de ses raons.

Com Tirant fon ab l'Emperador en lo consell, parlaren molt de la guerra e de les coses necessàries en aquella; e ja en aquella hora tots anaven vestits del que es pertanyia a guerra.

Com fon nit escura, Tirant vingué a la cambra de la Duquessa; e com l'Emperador sopava ab les dames, Plaerdemavida entrà per la cambra molt alegre e pres a Tirant per la mà e portà'l-se'n, lo qual anava vestit ab gipó de setí carmesí, ab manto abrigat e ab una espasa en la mà. E Plaerdemavida lo posà dins lo retret. E havia-hi una gran caixa ab un forat que hi havien fet perquè pogués alendar. Lo bany que allí tenien aparellat estava davant la caixa. Aprés que hagueren sopat, les dames dansaren ab los galants cavallers, e com veren que Tirant no hi era lleixaren-se de dansar, e l'Emperador se retragué en la sua cambra, e les donzelles se n'anaren e deixaren a la Princesa dins en lo seu retret, en aquell on Tirant estava, sola ab aquelles qui la tenien de servir. Plaerdemavida, en excusa de traure un drap de lli prim per al bany, obrí la caixa e deixà-la un poc oberta e posà roba dessús perquè neguna de les altres no ho vessen. La Princesa es començà a despollar, e Plaerdemavida li parà lo siti que venia en dret que Tirant la podia molt ben veure. E com ella fon tota nua, Plaerdemavida pres una candela encesa per fer plaer a

Tirant: mirava-li tota la sua persona e tot quant havia filat e deia-li:

—A la fe, senyora, si Tirant fos ací, si us tocava ab les sues mans així com jo faç, jo pens que ell ho estimaria més que si el faien senyor del realme de França.

—No cregues tu això —dix la Princesa—, que més estimaria ell ésser rei que no tocar-me així com tu fas.

—Oh Tirant senyor, e on sou vós ara? ¿Com no sou ací prop perquè poguésseu veure e tocar la cosa que més amau en aquest món ni en l'altre? Mira, senyor Tirant, vet ací los cabells de la senyora Princesa; jo els bese en nom de tu, qui est dels cavallers del món lo millor. Vet ací los ulls e la boca: jo la bese per tu. Vet ací les sues cristal·lines mamelles, que tinc cascuna en sa mà: bese-les per tu: mira com són poquetes, dures, blanques e llises. Mira, Tirant vet ací lo seu ventre, les cuixes e lo secret. ¡Oh trista de mi, que si home fos, ací volria finir los meus darrers dies! Oh Tirant, on est tu ara? ¿Per què no véns a mi, puix tan piadosament te cride? Les mans de Tirant són dignes de tocar ací on jo toque, e altri no, car aquest és bocí que no és negú que no se'n volgués ofegar.

Tirant tot açò mirava, e prenia-hi lo major delit del món per la bona gràcia ab què Plaerdemavida ho raonava, e venien-li de grans temptacions de voler eixir de la caixa.

Com hagueren estat així un poc burlant, la Princesa entrà en lo bany e dix a Plaerdemavida que es despullàs e que entràs dins lo bany ab ella.

—No ho faré sinó ab una condició.

—Quina serà? —dix la Princesa.

Respòs Plaerdemavida:

—Que comporteu que Tirant estiga una hora en lo vostre llit, e que vós hi siau.

—Calla, que est folla! —dix la Princesa.

—Senyora, feu-me tanta la mercè que em digau, si Tirant una nit venia ací, que neguna de nosaltres no ho sabés, e el trobàsseu al vostre costat, què dirieu?

—Què li tenia de dir? —dix la Princesa—. Pregar-lo hia que se n'anàs, e si anar no se'n volia, ans deliberaria de callar que ésser difamada.

—A la mia fe, senyora —dix Plaerdemavida—, així ho faria jo.

E estant en aquestes raons, entrà la Viuda Reposada, e la Princesa la pregà que es banyàs ab ella. La Viuda se despullà tota nua e restà ab calces vermelles e al cap un capell de lli. E encara que ella tenia molt bella persona e ben disposta, emperò les calces vermelles e lo capell al cap la desfavoria tant que paria que fos un diable, e certament qualsevulla dona o donzella qui en tal so la mireu vos parrà molt lletja per gentil que sia.

Lo bany acabat, portaren a la Princesa la collació, que fon d'un parell de perdius ab malvasia de Candia e aprés una dotzena d'ous ab sucre e ab canyella. Aprés se posà en lo llit per dormir.

La Viuda anà-se'n en la sua cambra ab les altres donzelles sinó dues qui dormien dins lo retret. Com totes foren adormides, Plaerdemavida llevà's del llit i en camisa tragué a Tirant de la caixa, e secretament lo féu despullar que neguna no ho sentís. E a Tirant tot lo cor, les mans e los peus li tremolaven.

—Quina cosa és aquesta? —dix Plaerdemavida—. No és home en lo món que sia animós en armes que no sia temerós entre dones. En les batalles no teniu temor de tots los hòmens del món, e ací tremolau per la vista d'una sola donzella. No temau cosa neguna, que jo seré tostems ab vós e no me'n partiré.

—Per la fe que dec a Nostre Senyor Déu, jo seria més prest content d'entrar en lliça, en camp clos, a tota ultrança ab deu cavallers, que no cometre semblant acte.

E tostems ella posant-li esforç e animant-lo, ell esforçà sa calitat. La donzella lo pres per la mà, i ell tot tremolant la seguí e dix:

—Donzella, la mia temor és de vergonya per l'extrem bé que vull a ma senyora. Més estimaria tomar-me'n que anar més avant, com pens que la majestat sua no té sentiment negú d'açò; e no és menys, com veurà així gran novitat, tota no s'altere en si, e jo desitge ans la mort que la vida que fer ofensa a sa majestat. Adquerir la volria ab amor més que no ab dolor; e com veig que ab tan gran desorde que la granea de ma benvolença, que ab il·lícites pràctiques l'haja de conquistar, lo meu voler ab lo vostre no és conforme. Per Déu e per mercè vos prec, virtuosa donzella, a vós plàcia que ens ne tornem, car jo delibere ans de perdre la cosa que he més amada e lo que tant he desitjat, que si faïa cosa que en res l'agreujàs. Encara me par molt gran càrrec, que ans d'haver errat sia ací vengut, que per tal defalt deuria jo ésser fet homeier de la mia persona. E no penseu, donzella, que jo per sola temor ho deixe, mas per l'extrema amor que a sa altesa porte. E com ella serà certa que jo tan prop li sia estat, e que per amor só estat de no enutjar-la, en major compte m'ho pendrà d'infinida amor.

Plaerdemavida pres molta ira en les paraules de Tirant, e essent molt malcontenta d'ell, féu principi a paraules de semblant estil.

CCXXXII. Reprensió que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Vós sou major en cap dels vics, e primer en orde de les culpes mortals. E som ara en temps de dir moltes raons? E si vós açò no feu, sereu ocasió de fer-me viure en dolorosa vida e abreujar-me los dies. E per testimoni de vostres fictes e dissimulades paraules, jo parlaré clarament, e seran manifests los vostres mals qui demanen piadós enginy, per ço que los qui m'oiran ni ho sabran sien moguts a misericòrdia envers mi, avisant-vos que essent fallida en mi l'esperança que ab raons

forts, si us recorda, me pregàs al que fugiu ara, tals paraules sembràs, present la Duquessa, que de donzella que és la faríeu tornar dona, e sabeu bé que jo no hi doní tarda, mas fui presta, segons experiència mostra, que us he portat en aquesta delitosa cambra, més plasent que perillosa, e veig ara que el vostre rebutat cor, que per les mies mans vos tinc que haveu de passar, per haver atès ço que d'un cavaller vençut s'ateny. E sobre aquest cas veure vull la fi, e ja só farta d'esperar vostra demanda, e par-me que més vos han altat paraules que fets, e més cercar que trobar. E per ço com a mi és deguda cosa de fer, vos faç cert que per lo tant esperar ab l'oferta dessús dita, puix vos contenten vanes paraules e dubtau la fi, a grans crits cridaré mostrant a l'Emperador i als altres com per força sou ací entrat. Oh cavaller de poc ànim!, ¿temença de donzella vos espanta d'acostar-vos a ella? Oh malaventurat Capità!, ¿ab tan poc esforç estau que em goseu dir semblants paraules? ¡Feu l'esforç com l'Emperador vendrà, quina raó empaliada li direu? E jo us faré conèixer, e Déu e lo món coneixerà que haveu parlat mal, i en vós s'ajustarà en aquest cas amor e temor, e record-vos que en aquest cas perdeu vostra honor e fama. Feu lo que us dic, e jo dar-vos he vida segura e us faré portar la corona de l'Imperi grec, car ja és venguda l'hora que no us puc altra cosa dir sinó que aneu prestament a fer aquells honorosos passos d'estar prop de la Princesa, que us serà en altre compte pres, e feu d'ací avant vostre camí.

Tirant, veent lo parlar obert de Plaerdemavida, ab veu baixa féu principi a un tal parlar.

CCXXXIII. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Temor de restar ab tal vergonya me tol de guanyar paraís en aquest món e repòs en l'altre, emperò diré lo que em par, que en temps d'adversitat los parents e amics tornen enemics. E lo meu innocent desig no és pus sinó ab amor fer serveis en aquella de qui só e seré tant com la vida m'acompanyarà, e ab aquest article de fe vull viure e morir. E si la tua voluntat ab lo

meu desig eren concordes, molt ne seria la mia ànima aconsolada. Totes les coses qui es representen a la mia vista, no és pus sinó temor de vergonya, e és nit escura, car no puc veure lo que desitge; per fe hauré a creure que sa majestat sia. En aquest cas jo em despulle la temor e vergonya, e abrigue'm d'amor e pietat, per què us prec que anem sens pus tardar, e veja jo aquest cos glorificat: puix llum no hi ha, ab los ulls de la pensa lo veuré.

—Puix ab tants ginys vos he portat —dix Plaerdemavida— en defensa de ma honor, e delit e profit vostre, restau per aquell qui sou.

E soltà'l de la mà. Com Tirant se véu que Plaerdemavida l'havia deixat, e no sabia on era perquè llum en tota la cambra no havia, e així lo féu estar per espai de mitja hora en camisa e descalç: e tan baix com podia la cridava, e ella lo sentia molt bé e respondre no li volia. Com Plaerdemavida véu que prou l'havia fet refredar, pres-li'n gran pietat, acostà's a ell e dix-li:

—Així castiga hom los qui són poc enamorats! ¿Com podeu vós pensar que dona ni donzella li puga desplaure, vulla's sia de gran o de poca condició, que no sia tostems desitjosa que sia amada? E aquell qui més vies honestes, ço és secretes, de nit o de dia, per finestra, porta o terrat, hi porà entrar, aquell elles lo tenen per millor. ¡Força que em desplauria a mi que Hipòlit fes semblant! Que, d'una amor que ara li porte, llavors li'n portaria quaranta. E si estar no volia segura, no em desplauria que em prengués per los cabells, e per força o per grat, rossegant-me per la cambra, me fes callar e fer tot lo que ell volgués. E molt lo n'estimaria més que jo conegués que és home e que no fes així com vós dieu, que no la voldríeu per res descomplaure. E en altres coses la deveu vós honrar, amar e servir; mas, que siau ab ella en una cambra a soles, no li guardeu cortesia en semblant acte. ¿No sabeu vós, com diu lo psalmista, *manus autem?* És la glosa: si adquerir voleu dona o donzella no vullau vergonya ni temor haver; e si ho feu, no us tendran per millor.

—Per la mia fe —dix Tirant—, donzella, vós m'haveu dada més notícia de mos defalts que no ha fet jamés negun confessor per gran mestre en teologia que fos! Prec-vos que em porteu prestament al llit de ma senyora.

Plaerdemavida lo hi portà e féu-lo gitar al costat de la Princesa. E les posts del llit no aplegaven a la paret envers lo cap del llit. Com Tirant se fon gitat, dix la donzella que estigués segur e no es mogués fins a tant que ella lo hi digués. E ella se posà al cap del llit estant de peus, e lo seu cap posà entre Tirant e la Princesa, e ella tenia la cara devers la Princesa; e per ço que les mànegues de la camisa l'empedien, despullà-les, e pres la mà de Tirant e posà-la sobre los pits de la Princesa, e aquell tocà-li les mamelles, lo ventre e d'allí avall. La Princesa despertà's e dix:

—Val-me Déu, i com est feixuga! Mirau si em pot deixar dormir.

Dix Plaerdemavida tenint lo cap sobre lo coixí:

—Oh com sou donzella de mal comport! Eixiu ara del bany e teniu les carns llises e gentils: prenc gran delit en tocar-les.

—Toca on te vulles —dix la Princesa—, e no poses la mà tan avall com fas.

—Dormiu e fareu bé, e deixau-me tocar aquest cos que meu és —dix Plaerdemavida—, que jo só ací en lloc de Tirant. Oh traïdor de Tirant, e on est tu? Que si tenies la mà lla on jo la tinc, e com series content!

E Tirant tenia la mà sobre lo ventre de la Princesa, e Plaerdemavida tenia la sua mà sobre lo cap de Tirant, e com ella coneixia que la Princesa s'adormia, fluixava la mà e llavors Tirant tocava a son plaer; e com ella despertar-se volia, estrenyia lo cap a Tirant i ell estava segur. En aquest deport estigueren per més espai d'una hora, i ell tostamps tocant-la.

Com Plaerdemavida conegué que ella molt bé dormia, afluixà del tot la mà a Tirant, i ell volgué temptar de paciència

de voler dar fi a son desig, e la Princesa se començà a despertar, e mig adormida dix:

—Què, mala ventura, fas? No em pots lleixar dormir? ¿Est tornada folla, que vols temptar lo que és contra ta natura?

E no hagué molt estat, que ella conegué que era més que dona, e no ho volgué consentir e començà a donar grans crits. E Plaerdemavida tancava-li la boca, e dix-li a l'orella perquè neguna de les altres donzelles no ho oïssen:

—Callau, senyora, e no vullau difamar la vostra persona: he gran dubte que no ho senta la senyora Emperadriu; callau, que aquest és lo vostre cavaller, qui per vós se deixarà morir.

—Oh!, maleita sies tu —dix la Princesa—, ie no has haguda temor de mi ni vergonya del món! ¡Sens jo saber res, m'has posada en tan gran treball e difamació!

—Ja, senyora, lo mal fet és —dix Plaerdemavida—; dau remei a vós e a mi: e par-me que lo callar és lo més segur e lo que més pot valer en aquests afers.

E Tirant ab baixa veu la suplicava tant com millor podia. Ella, veent-se en tant estret pas, de l'una part la vencia amor, e de l'altra tenia temor, mas la temor excel·lia l'amor e deliberà de callar e no dir res.

Com la Princesa cridà lo primer crit, ho sentí la Viuda Reposada, e hagué plena notícia que la causa del cridar havia fet Plaerdemavida, e que Tirant devia ésser ab ella; pensà que si Tirant passava a la Princesa, que ella no poria complir son desig ab ell. E ja tothom callava, e la Princesa no deia res, sinó que es defenia ab paraules gracioses que la plasent batalla no vingués a fi. La Viuda s'assigué al llit e donà un gran crit e dix:

—I què és lo que teniu, filla?

Despertà totes les donzelles ab grans crits e remor, e venc a notícia de l'Emperadriu. Totes se llevaren cuitadament, qui totes nues, qui en camisa, e ab cuitats passos anaren a la porta de la cambra, la qual trobaren molt bé tancada, e a grans crits demanaren llum. E en aquest instant que tocaven a la porta e

cercaven llum, Plaerdemavida pres a Tirant per los cabells e apartà'l de lla on volguera finar sa vida e posà'l en lo retret e féu-lo saltar en un terrat que hi havia e donà-li una corda de cà nem perquè s'acalàs dins l'hort, e d'allí podia obrir la porta, car ella hi havia ben proveït perquè quan vingués, ans del dia, se'n fos pogut anar eixint per una altra porta. Mas tan gran fon l'avalot e los grans crits que daven les donzelles e la Viuda que no el pogué traure per lo lloc on ella havia pensat, e fon forçat que el tragués per lo terrat, e donà-li la corda llarga, i ella prestament se'n tornà, e tancà la finestra del retret e anà on era sa senyora.

E Tirant donà volta e lligà fort la corda, e ab la pressa que tenia per no ésser vist ni coneugut no pensà la corda si bastava en terra; deixà's anar per la corda avall e fallia-se'n més de dotze alnes que no plegava en terra; fon-li forçat de lleixar-se caure, perquè los braços no li podien sostenir lo cos, e donà tan gran colp en terra que es rompé la cama.

Deixem a Tirant, que està de llarg, gitat en terra, que no es pot moure.

Com Plaerdemavida se'n fon tornada, portaren la llum e totes entraren ab l'Emperadriu, i ella prestament li demanà quin avalot era estat aquell, per quina causa havia cridat.

—Senyora —dix la Princesa—, una gran rata saltà sobre lo meu llit e pujà'm sobre la cara, e espantà'm tan fort que haguí de cridar tan grans crits que fora estava de tot record; e ab l'ungla ha'm arrapada la cara, que si m'hagués encertat en l'ull, quant mal m'haguera fet!

E aquell arrap li havia fet Plaerdemavida com li tancava la boca perquè no cridàs.

L'Emperador se fon llevat, e ab l'espasa en la mà entrà per la cambra de la Princesa, e, sabuda la veritat de la rata, cercà totes les cambres. Emperò la donzella fon discreta: après que l'Emperadriu fon entrada e parlava ab sa filla, ella saltà en lo terrat e prestament llevà la corda e sentí plànyer a Tirant. Prestament presumí que era caigut, e no dix res e tornà-se'n

dins la cambra. E havia tan gran remor per tot lo palau, d'aquells de la guàrdia e dels oficials de la casa, que açò era cosa de gran espant de veure ni de sentir, que si los turcs fossen entrats dins la ciutat no s'hi fera major fet. L'Emperador, qui era home molt sabut, pensà que açò no fos més que rata: fins dins los còfrens cercà, e totes les finestres féu obrir; e si la donzella un poc se fos tardada en llevar la corda, l'Emperador l'haguera trobada.

Lo Duc e la Duquessa, qui sabien en aquest fet, com sentiren la remor tan gran, pensaren que Tirant era estat sentit. Pensau lo cor del Duc quin devia estar, que ves a Tirant en tan gran congoixa ésser posat, car pensava que l'haguessen mort o apresonat; armà's prestament, que allí tenia les sues armes per ajudar a Tirant, e dient entre si:

—Hui perdré tota ma senyoria, puix Tirant és en tal punt.

—¿Què faré jo —dix la Duquessa—, que les mies mans no tenen força per vestir-me la camisa?

Com lo Duc fon armat, ixqué de la sua cambra per veure açò què era e per saber on era Tirant; e anant trobà l'Emperador que se'n tornava a la sua cambra, e lo Duc li demanà:

—Què és açò, senyor? ¿Quina novitat tan gran és estada aquesta?

Respòs l'Emperador:

—Les folles de donzelles, qui de no res temoregen. Una rata, segons m'han recitat, és passada sobre la cara de ma filla e, segons ella diu, ha-li fet senyal en la galta. Tornau-vos-ne a dormir, que no us hi cal anar.

Lo Duc tornà-se'n a la sua cambra e recità-ho a la Duquessa, e prengueren los dos gran consolació com res de Tirant no era estat. Dix llavors lo Duc:

—Per nostra Dona, jo anava ab tal deliber, que si l'Emperador hagués pres a Tirant, que ab aquesta atxa jo haguera mort a l'Emperador e a tots los qui fossen de sa voluntat; e après, Tirant o jo fóra estat emperador.

—Però més val que així sia estat —dix la Duquessa.

Llevà's corrent e anà a la cambra de la Princesa. Com Plaerdemavida la véu dix-li:

—Senyora, jo us clam mercè que estigau ací e no consintau que negú diga mal de Tirant, e jo iré a veure què fa.

Com fon sobre lo terrat, no gosava parlar per ço que no fos oïda de negú, e sentí que ell se planyia fort e deia en forma de semblants paraules.

CCXXXIV. Lamentació que fa Tirant.

—Ab desig de trobar en ma dolor semblant companyia, e, desemparat ja d'aquest món, davallant en los trists e tenebrosos palaus, però, puix ab multitud de sospirs ja no puc restaurar la mia miserable vida, plau-me lo morir, e lo viure sens tu, senyora Princesa, en extrem m'és odiosa. Mas perquè la causa de la mia mort per a sempre sia palesa, a Déu suplic, puix en ma vida mon delit ha atès terme, cové que l'ànima abandone lo cos, ioh senyor Déu eternal, tu qui est ple de tota misericòrdia, fes-me gràcia que jo muira en los braços d'aquella virtuosíssima Princesa, per ço que la mia ànima en l'altre món haja millor repòs!

En açò Hipòlit, no sabent res en los fets de Tirant, mas sentint la gran remor que dins lo palau era e lo gran avalot que per tota la ciutat anava, e veia que son mestre Tirant era dins lo palau, mostrant a tots los seus que a la cambra del Duc aquella nit dormia; lo Vescomte e Hipòlit, sabent les amors d'ell e de la Princesa, feren armar tota la gent. Dix lo senyor d'Agramunt:

—Jo no puc pensar que altra cosa sia sinó que Tirant haurà fet alguna travessura en la cambra de la Princesa, e serà vengut a notícia de l'Emperador; i ell e tots nosaltres haurem part de la boda, per què és de necessitat que prestament tots siam en punt e armats per ço que el pugam socórrer si mester ho haurà, car totes les nits que ell ha dormit ací no s'hi ha seguit novitat

neguna, e tan prest com ell és estat defora podeu veure quina novitat tan gran és per tot lo palau.

Dix Hipòlit:

—En aquest espai que vosaltres vos armareu jo iré prestament a la porta del palau per sentir açò què és.

—Anau prestament —digueren los altres.

Com foren fora de la posada, lo Vescomte seguí Hipòlit.

—Senyor —dix Hipòlit—, vaja vostra senyoria a la porta major e jo iré a la de l'hort; e qui més prest porà saber nova certa, quina remor és aquesta, vinga-ho a dir a l'altre.

Lo Vescomte dix que era content. Com Hipòlit fon a la porta de l'hort, pensant-la trobar tancada, estigué escoltant e sentí plànyer ab veu molt adolorida; donà-li de parer que fos veu de dona, e dix en si:

—¡Oh, com volria molt més sentir la veu de Tirant que no d'aquesta donzella, quisvulla que ella sia!

Estigué mirant si poria pujar per la paret. Com véu que lloc no hi havia, tornà a la porta ab lo cor reposat pensant que tot allò fos causa d'alguna donzella.

—Plore quisvulla —dix Hipòlit—, o dona o donzella, e faç son dol, puix no és mon senyor Tirant.

Partí's d'allí e anà a la plaça, on trobà lo Vescomte e altres qui volgueren saber què era estada la causa de la remor. Però ja passaven un poc los crits e la remor era remeiada. Llavors Hipòlit recità al Vescomte com a la porta de l'hort era estat e no era pogut entrar, e que havia sentit plànyer una veu que paria de dona e no sabia qui era, e pensava que per aquella dona devia ésser estada aquella remor que feien.

—Per mercè, anem allà —dix lo Vescomte—, e si és dona o donzella qui haja mester ajuda, donem-la-hi si fer-se porà, car per art de cavalleria hi som obligats.

Ells foren a la porta de l'hort e sentiren lo plànyer gran que dins l'hort feien, però no podien compendre lo que deia ni

podien conèixer la veu; car ab la gran dolor que ell passava, tota la veu li era canviada. Dix lo Vescomte:

—Metam-ne les portes a terra, car és de nit e negú no sabrà que nosaltres ho hajam fet.

E la porta estava oberta, car en la nit Plaerdemavida l'havia deixada oberta, per ço, com Tirant se'n volgués anar, ho pogués ben fer, no pensant que a tant de mal se seguís.

E los dos ensems donaren dels muscles en la porta tan fort com pogueren, e prestament la porta s'obrí. Lo Vescomte entrà primer e féu aquella via on sentia la veu, que paria molt estranya.

Dix lo Vescomte:

—Quisvulla que tu sies, jo et deman de part de Déu que em digues si est ànima qui vas en pena o si est cos mortal que hages mester ajuda.

E Tirant se pensà que aquells fossen de l'Emperador, e per no ésser conegit e que se n'anassen, desfressà la veu, per bé que la tingués, ab lo mal que passava, prou desfressada, e dix:

—Jo fui en mon temps crestià batejat, e per mos pecats vaig en molt gran pena. Jo só esperit invisible, mas, encara que vosaltres me vejau, n'és causa que prenc forma. E los mals esperits qui ací són me trossegen los ossos e la carn, e de tros en tros la llancen per l'aire. ¡Oh quina pena és tan cruel la que jo passe! E si vosaltres ací estau sereu participants en la mia dolor.

Ells hagueren molt gran temor del que havien oït dir, e senyaren-se e digueren l'Evangeli de Sant Joan. Dix lo Vescomte, alt que ho oí Tirant:

—Hipòlit, èvols que anem a la posada e prengam tota aquella gent d'armes, ab aigua beneita e ab un crucifix, e que tornem a veure açò què és? Car no pot ésser que açò no sia qualche gran fet com ací en aquest hort som venguts.

—No —dix Hipòlit—, no fretura tornar a la posada per neguna cosa. Vós e jo portam espases en què és lo senyal de la creu; deixau-me a mi acostar.

E Tirant sentí anomenar Vescomte a Hipòlit, e dix:

—Si tu est Hipòlit, de França natural, acosta't a mi e no hages temor.

Llavors Hipòlit tirà l'espasa e posà's la cruenta davant, senyà's e dix:

—Jo, com a verdader crestià, crec bé e verdaderament en los articles de la santa fe catòlica e tot lo que creu la santa romana Església, e en aquesta santa fe vull viure e morir.

Acostà-s'hi ab gran temor que tenia, mas certament molt més ne tenia lo Vescomte, que no s'hi gosava acostar. E ab baixa veu Tirant lo cridà e dix-li:

—Acosta't a mi, que jo só Tirant.

E aquell en aquell cas hagué major temor, que estava en punt de tornar-se'n. Tirant hagué notícia d'açò, alçà la veu e dix-li:

—Oh, com est covard cavaller! Encara que fos cosa morta, per què dubtes venir a mi?

Hipòlit, coneixent-lo en la paraula, corrent acostà's a ell e dix-li:

—Oh senyor meu, i vós sou? ¿Qual desaventura vos ha portat ací? En tal so vos veig estar, que deveu ésser nafrat o no teniu poder de llevar-vos.

—No cures ni digues res —dix Tirant—. Mas ¿qui és aquell qui ab tu ve? Si és del llinatge de Bretanya, fes-lo venir.

—Sí, senyor —dix Hipòlit—, que lo Vescomte és.

Ell lo cridà, e com lo véu fo molt admirat de semblant ventura e de tot lo que dit los havia sens que coneugut no l'havien.

—No estigam en noves —dix Tirant—; traeu-me prestament d'açí.

Los dos lo prengueren en braços e tragueren-lo de l'hort e tancaren la porta, e portaren-lo prop de la sua posada e posaren-lo dejús un porxe que hi havia.

—Jo sent dolor que jamés sentí —dix Tirant—, que de tantes vegades que só estat nafrat en punt de morir, jamés lo meu cos hagués sentiment de tan mortal dolor; metges hauria mester, que no ho sentís l'Emperador.

—Senyor —dix Hipòlit—, èvoleu que us done un bon consell? La malaltia vostra no és tal que celar-se puga, majorment per la murmuració que en lo palau és: cavalcau, senyor, si fer ho podeu, e aneu als palaus de Bellesstar, on teniu los vostres cavalls, e posarem fama com lo cavall vos és caigut e ha-us rompuda la cama.

Respòs lo Vescomte:

—Certament, cosín germà, senyor, Hipòlit diu molt bé, e per ço jo lloaria que així es degués fer, altrament tostems vendria en notícia de l'Emperador. Car forçat és que d'amor no espera hom de sa senyoria altre bé sinó treballs, congoixes e dolors; e a un plaer, cent dolors n'aconsegueix hom. Per què jo lloaria que après que siau guarit e haguéssem complits nostres vots que fets havem, tornàssem en nostra terra; e açò us hauria jo en molta gràcia.

—Senyor Vescomte —dix Tirant—, deixem estar això, car èqui és aquell que tan altament haja encativat son cor que el puga deslligar de la presó en què està? No és cas a present de parlar de tals afers, mas tu, Hipòlit, secretament fes portar les bèsties ací e l'hacanea que vaja més pla.

Tornem a la Princesa. Plaerdemavida estigué tant en lo terrat fins que véu que se'n portaven a Tirant; entrà-se'n dins la cambra on era la Princesa ab la Duquessa e totes les donzelles. L'Emperadriu estava admirada per una rata haver tanta de remor com en aquell palau havia, e assigué's en lo llit e dix:

—Voleu fer bé, donzelles? Puix lo palau és assossegat, tornem a dormir.

La Princesa cridà a Plaerdemavida e dix-li a l'orella Tirant on era.

—Ja, senyora, ha fet son camí —dix Plaerdemavida—, ab molta dolor que se'n va.

Mas no li gosà dir com tenia la cama rompuda ni del que dit havia; fon molt contenta com no l'havien vist ni trobat. L'Emperadriu se fon llevada, e totes estaven en camisa per anar a son apartament. Dix la Viuda Reposada a l'Emperadriu:

—Bo seria, senyora, que fésseu anar a vostra filla a dormir ab vostra altesa per ço que, si la rata tornava, que no l'espantàs més fort que no ha.

Respòs l'Emperadriu:

—Bé diu la Viuda; vine, ma filla, que millor dormiràs prop de mi que a soles.

—No, senyora, vaja-se'n l'excel·lència vostra, que la Duquessa e jo dormirem, e no vullau haver mala nit per mi.

Parlà la Viuda e dix:

—Sens empeditment negú, trobant-me jo en avançada edat, caminant per lo miserable pla, tinc lo foc encès de la romana sang. Jo, primera de totes, ab mon enginy pensí en la mia fantasia apartar tal ocasió, creixent lo meu desig en poder haver aquella rata, e ella fugí ab peu torbat de les maleites cambres mies.

Dix l'Emperadriu:

—Anem, que jo em refrede ací.

—Senyora, puix tant me forçau —dix la Princesa—, anau, que prestament jo hi seré.

L'Emperadriu se n'anà manant-li que prestament hi anàs. La Princesa se girà a la Viuda e ab irada veu li féu principi ab paraules de semblant estil.

CCXXXV. Reprensió que fa la Princesa a la Viuda Reposada.

—Ara coneix la granea de vostra culpa: rompré la mia camisa ab dolorida veu, per ço com me parau tants llaços, los uns ab supèrbia, los altres ab vanaglòria, e ab falsa parleria usau vers mi. ¿Qui dret vos ha donat diguésseu a la senyora, ma mare, que anàs a dormir ab ella? ¿Llevar-me mon delit per dar-me dolor e mala nit? Vós, segons veig, no feu fonament de virtut, sinó d'enveja e de malícia. E per ço és escrit que neguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tinga honesta la llengua, e més avant en les obres que fa se pot veure si són conformes ab les paraules; e la fama és senyal de la bondat de la persona. E lo vostre poder no és tal que vullau senyorejar als qui són lliberts, car tal senyoria no us seria jamés atorgada, com d'açò tingam manifesta experiència segons reciten les històries antigues dels romans, com un fill d'un senador de Roma, qui era molt desitjós de senyorejar en casa d'un príncep, posà si mateix a perills de batalles tan sovint que fon destruït, perquè volia parlar e senyorejar, e per ço lo dit príncep, per ço que los altres prenguessen exemple d'açò, que no tinguessen tal atreviment en casa d'altri, féu-lo matar així presumptuós.

No tardà la Viuda Reposada en fer principi a tal resposta.

CCXXXVI. Resposta que fa la Viuda Reposada a la Princesa, de la reprensió que feta li havia, recitant-li lo desastre que era contingut a Tirant.

—Si em dolc d'aquella cosa que ma dolor augmenta, és perquè jo de totes parts me veig constreta e forçada de sostener molt afany, dolor e pensament per amor de l'altesa vostra. E les mies obres estan en fet e no en paraules, que per manifesta experiència se poden mostrar, no en tacanyeries ni en deshonestat ni menys en alcavoteries, així com moltes altres fan. La mia fama molt clara és. Mas, ¿voleu saber les mies obres quines són ni de què tracten? Elles són totes fundades en fe, esperança e caritat, en humilitat e paciència, en honestat e

bona doctrina, en almoines, en contricció e penitència. Foragite de mi supèrbia, vanaglòria, enveja, ira, oi e mala voluntat, luxúria e tots vics e pecats, e per ço tal fruit com aquest és a mi més dolç que sucre. E per ço, excel·lentíssima senyora, no deveu pendre enuig de mi si tinc un poc los ulls oberts e si tinc sentiment del que dec ni toca a l'honor vostra, qui m'és pus cara que la mia ànima; car sé que em daríeu culpa de grat si dar-la'm podíeu. E lo defalt que jo us he fet, jo el vos diré: perquè us he amada e honrada més que vos no volíeu, e açò és causa del defalt. E per aquesta raó viuré dolorosa tota ma vida, no gustant què són bons dies ni menys bones festes, per ço com tots los dies me seran de passió. E no vullau que pensen aquestes donzelles ni menys l'altesa vostra que jo sia cresol de carnisser, que faça llum a altri e que creme a mi mateixa. ¿E pensau-vos, senyora, que jo no haja pietat de Tirant, e no l'haja vist acalar-se ab la corda, la qual s'és rompuda, e ha donat tan gran colp que pens que les cames e les costelles en lo cos rompudes deuen ésser?...

E pres-se molt ferament a plorar e llançà's per terra tirantse los cabells del cap, dient:

—Mort és lo millor dels cavallers!

La Princesa, oint dir semblants paraules, dix tres vegades:

—Jesús, Jesús, Jesús!

E caigué de l'altra part esmortida. E tan alt dix lo nom de Jesús, que l'Emperadriu, que estava en la sua cambra e gitada en lo llit que dormia, ho sentí: llevà's cuitadament e ab cuitats passos anà a la cambra de sa filla e trobà-la esmortida, que a mal ni a bé no la podien retornar. L'Emperador s'hi hagué a llevar e tots los metges venir, i encara la Princesa no era tomada en son record, que tres hores estigué sens recordar-se. E l'Emperador demanà per quina causa sa filla era venguda en aquell punt. Digueren-li:

—Senyor, ha tornada a veure una altra rata molt petita, e així com tenia la fantasia en la rata que en lo llit havia sentida, e ara ha vista aquesta, ha presa gran alteració.

—Oh vell Emperador, trist e amarg! ¿I en los meus darrers dies tanta dolor tenia de sentir? Oh mort cruel! ¿I què esperes, e com no vénys prest a mi qui et desitge?

E dient açò ell perdé lo sentiment e caigué esmortit en lo punt de sa filla. Lo dol e lo crit fon tan gran per tot lo palau que era cosa de gran admiració de veure e d'oir lo plant que les gents feien; e fon molt major que lo primer.

Tirant, qui estava davant lo porxe esperant les bèsties quan les hi portarien, sentí tan grans crits que paria que lo cel ne degués venir; desempatxà de cavalcar ab molta dolor e passió que passava, e la pena li augmentà dubtant-se que no fos en dan de la Princesa. Hipòlit pres una forradura de marts gebelins e embolicà-la-hi entorn de la cama perquè fredor no hi entràs. E així en la millor manera que pogueren anaren fins al portal de la ciutat, e les guardes conequeren a Tirant e demanaren-li a tal hora on anava. E ell respòs que anava a Bellestar, als seus cavalls, per veure com estaven, per ço com la sua partida devia ésser molt presta per anar al camp. Les portes li foren prestament obertes, e Tirant féu son camí. Com hagueren cavalcada mitja llegua dix Tirant:

—Gran dubte tinc que a la senyora Princesa no haja seguit algun dan que l'Emperador li haja fet per causa mia. Vull hi tornar per ajudar-li si necessari ho haurà.

Diu lo Vescomte:

—Per ma fe, vós estau en gentil punt —dix— per ajudar-li!

—Senyor Vescomte —dix Tirant—, isi ja no em sent mal negú! Car vós sabeu que lo major mal fa cessar lo menor, e per ço jo us clam mercè que tornem a la ciutat si en res li porem valer.

—Vos haveu percut lo seny o sou del tot tornat foll —dix lo Vescomte—. Ell no es pot tenir e vol tornar a la ciutat, per ço que l'Emperador e tots los altres hagen a conèixer e a sentir lo vostre defalt. Haurem prou a fer en dissimular-ho a la gent per ço que culpa ni càrrec no hajau, e siau cert que si d'ací vós ne

tornau, de mort o alesiat no podeu ésser delliure, posat cas que tot això sia, que vós dieu.

—¿No és raó —dix Tirant— que jo, qui he fet lo mal, que en porte la pena? E la mia mort hauré per bé espletada, puix per tan virtuosa senyora jo muira.

—No m'ajut Déu —dix lo Vescomte— si vós hi tornau, encara que jo hi sabés posar força. E com!, èno hi és lo Duc, si res sent que sia en dan o en deshonor de la Princesa, que ell no li ajude? Ara podeu veure a què vénen les tristes amors! Anem, si voleu, e no estigam pus ací, car tant com més estam ni detenim temps, és més dan per a vós.

—Ara feu-me una gràcia —dix Tirant—, puix no em voleu deixar tornar, que vós que hi aneu, e si és negú qui dan li vulla fer o hagués temptat de fer-li, que muiren tots e no sia pres negú a mercè.

Tant lo pregà Tirant al Vescomte, que fon forçat de tornar a la ciutat, e al girar dix baix, que Tirant no ho oí, mas Hipòlit ho entès:

—Per mon Déu, no serà veritat que jo haja cura de dona ni de donzella que en lo món sia, sinó solament en fer venir los metges.

Tirant se n'anà ab Hipòlit.

Com lo Vescomte fon al portal de la ciutat, les guardes no el volien deixar entrar, fins a tant que dix com lo Capità era caigut ab lo cavall e venia cuitadament per los metges, e per causa d'açò lo deixaren entrar. E no els pogué haver tan prest com volguera, per ço com tots eren ab l'Emperador e ab sa filla. Com ells hagueren dat recapte a l'Emperador, portarense'n totes les coses necessàries per al cas de Tirant, e no ho gosaren dir a l'Emperador, que lo seu Capità estava mal. Però lo Vescomte féu tot son poder de veure a la Princesa per ço que pogués recitar a Tirant la sua disposició.

Com ella fou tornada en son record, a l'obrir dels ulls que féu, sí dix:

—És mort aquell qui té la mia ànima cativa? Digau-m'ho prest, jo us clam mercè, car si mort és, ab ell vull morir.

L'Emperadriu, qui estava torbada de la gran congoixa que tenia de sa filla e los seus ulls, qui contínuament destil·laven vives llàgrimes, no pogué compendre lo que havia dit sa filla, e demanà què havia dit. La Duquessa, que la tenia en les sues faldes e abraçada, respòs a l'Emperadriu:

—Senyora, la Princesa diu que si han morta la rata.

Tornà a dir la Princesa ab los ulls tancats:

—No dic jo això, mas si és mort aquell en qui jo tinc tota la mia esperança.

Respòs la Duquessa ab alta veu:

—No és morta, que jamés l'han poguda haver. —E girà's envers l'Emperadriu e dix—: Ella vaneja; aquesta malaltia és de tal natura que los pus savis fa tornar folks, que no saben què es dien.

Ella retornà en sa primera sanitat, e dos metges anaren ab lo Vescomte e ab lo Duc. Com la Princesa ho sabé fon posada en gran agonia, e lamentant-se dix:

—Oh mon senyor Tirant, pare de cavalleria! Ara és caigut lo llinatge de Roca Salada, e la casa de Bretanya ha molt perdut! Mort sou vós, mort! Car qui cau de tan gran altura com vós sou caigut, no se'n pot esperar llonga vida posseir. ¿Per què lo mal e lo dan no venia sobre mi, qui só estada causa, e vós fósseu delliure d'aquests perills?

La Duquessa estava molt atribulada així del mal de la Princesa com del dan de Tirant. No volgué més dir per dubte de les donzelles qui estaven prop. Los metges partiren prestament sens dar-ne sentiment algú a l'Emperador perquè no prengués alguna alteració, car la sua complexió era d'home molt delicat.

Com los metges foren aplegats ab Tirant, trobaren-lo en un llit ab gran dolor que sostenia. Miraren-li la cama e trobaren-la tota rompuda e los ossos que eixien alt sobre lo cuiro. E al

menejar que el faïen, Tirant s'esmortí tres voltes, e cascuna vegada ab aiguarròs l'havien de tornar. Los metges feren la primera guarda los mills que pogueren, e digueren-li que per cosa en lo món no es mogués del llit per tan cara com tenia la vida, e ells se'n tornaren. L'Emperador los demanà d'on venien ni on eren anats, que al seu dinar no els havia vists.

Respòs l'u e dix:

—Senyor, nosaltres som anats a Bellestar per dar remei al vostre Capità del mal que té.

Dix l'Emperador:

—E quin és lo seu mal?

—Senyor —dix lo metge—, segons ell diu, gran matí s'era partit d'esta ciutat per anar on té los seus cavalls perquè los servidors seus prestament fossen en punt al dia assignat, ço és, lo dilluns de matí tothom fos prest per partir; cavalcava un cavall sicilià, e ab lo delit que tenia, anant saltant per lo camí és caigut en una gran séquia e ha's fet en la cama un poc de mal.

—Na Santa Maria val! —dix l'Emperador—. ¡E no li fallen mals ni treballs a Tirant! E de continent jo hi vull anar a veure, fent-li conèixer que lo viure virtuosament és vida, e lo viciós viure és mort, e la glòria de tal honor ab tal vida, qui la té a si unida, no la deu deixar sinó per augment de major virtut.

Los metges, veent la voluntat de l'Emperador, que hi volia anar, detingueren-lo que no hi anàs fins a l'endemà, que seria bé reforçat. L'Emperador, puix véu que los metges no lo hi consellaven, deliberà de restar, e passà a la cambra de la Princesa e demanà-li de son mal e recità-li lo de Tirant. ¡Quanta dolor tenia la Princesa dins lo seu cor! Sinó que no la gosava manifestar per temor de son pare, e lo seu li paria que no fos res com pensava en la trista e desastrada fortuna que en la persona de Tirant s'era seguida.

L'Emperador estigué ab sa filla fins que fon hora de sopar, e l'endemà, sabent que los metges anaven a Tirant, e véu-los d'una finestra passar, tramès-los a dir que s'esperassen un poc;

ell cavalcà e anà ab ells, e véu la segona cura. E segons la disposició que véu, prestament presumí com de gran temps Tirant no seria dispost per anar al camp. Com l'hagueren acabat de curar, l'Emperador féu principi a un tal parlar.

CCXXXVII. Conhort que fa l'Emperador a Tirant.

—No és negú qui en aquesta present vida se'n dega agreujar de les coses que per la divina Saviesa són ordenades ni permeses, majorment com fortuna los administra, car humana discreció no basta resestir als casos imprevists, e pertany-se dels hòmens virtuosos haver paciència en llurs adversitats, que allí són coneguts. Però jo bé coneix que açò són pecats meus que ha administrats la fortuna, car la causa del vostre mal dóna augment e glòria als turcs per dar compliment a la mia destrucció. Mas l'esperança que jo tenia de veure-us partit per al camp, per los molts turcs qui ara de nou són entrats en lo meu Imperi, me requir e em dóna novella força que, així vell e despoderat com só, d'entrar en batalla; tant, que só vengut en poc espai a la fi de mos trists pensaments. Demesiada cosa seria recitar tota la mia dolor ab los dubtosos pensaments, car en aquella hora que em fon manifest lo vostre mal, fui cert de la mia gran desaventura, com tota l'esperança mia estava en la gran cavalleria vostra, mirant ab los ulls de la pensa que ab la virtut e força del vostre valerós braç, ab ànim viril a tall d'espasa fóra escampada la sang d'aquells cruels enemics meus e de la santa fe catòlica. E ara com veuran l'absència vostra, no havent temor de negú, s'ocuparan tot lo meu Imperi, e incriminaran llargament la mia honor e fama, e les mans seran semblants a la llengua; e lo major desig que tinc en aquest món és la vostra salut, car sens aquella en lo meu Imperi llibertat no pot ésser atesa. Per què us prec, Capità virtuós, que si amau la vostra vida ni la mia, que us vullau confortar, e ab l'ànim esforçat que teniu de virtuós cavaller vullau pendre ab paciència lo mal, car jo confie de la divina Misericòrdia que haurà pietat de vós e del seu poble crestià, qui està molt afitgit per los infels, lo qual és impossible que puga ésser tret de

captivitat sinó per mitjà de la virtut vostra, e no us vullau més plànyer sobre cas irreparable.

Tirant, per la grandíssima dolor que sentia, ab fatiga gran podia parlar, e esforçant natura tant com li fon possible, ab baixa e rogallosa veu féu principi a semblant resposta.

CCXXXVIII. Resposta que fa Tirant a l'Emperador.

—Oh més que altre atribulat! Veig-me embolicat en molta dolor, e só atès al terme de la mia desaventurada fi. E lo qui més me fa dolre és com veig la trista de vostra majestat en molta dolor posada per lo novell cas que seguit m'és, e fallint-me l'esperança só desitjós de presta mort.

Acompanyat de molts sospirs llançà's prop la sua boca no podent-li dir l'extrema pena que fins en aquella hora sofert havia, e dix:

—Mon senyor, la mia espasa e capitania no fretura molt, encara que jo present no hi sia: cavallers virtuosos ab ànim esforçat teniu en lo vostre Imperi qui basten al present dar raó als enemics, emperò a mi par que és justa cosa que de tan esforçada demanda que l'altesa vostra me fa, que jo dec anar al camp. Senyor, lo dia assignat jo seré prest per partir.

Com l'Emperador lo véu així parlar, restà molt content, parti's d'ell e tornà-se'n a la ciutat. Com l'Emperadriu lo véu dix-li:

—Senyor, sí Déu vos deixe viure llongament en aquest món e us done paraís en l'altre com d'aquesta vida passareu, digau-nos la veritat del nostre Capità com està, si tem mort o la sua vida en què està.

L'Emperador, en presència de la Princesa e de les donzelles, dix a l'Emperadriu:

—Senyora, jo pens que ell no tem perill de mort, mas sens dubte ell està malament adobat, car los ossos de la cama e los molls que dins té, tots li parien damunt lo cuiro, que gran

compassió era de veure-ho. Però ell diu que dilluns ell serà prest per partir.

—Santa Maria val! —dix la Princesa—. ¿E què és lo que la majestat vostra vol fer? L'home qui està ab tant de mal, posat en l'article de la mort, èvoleu que vaja al camp, e com serà en lo camí feneixca los seus darrers dies? ¿Quina ajuda tal hom com aquest porà fer a la gent d'armes? ¿Voleu posar en perill la sua persona e tot lo vostre estat? No, senyor, que tals batalles no es fan així. Car millor és d'ell la vida que la mort, car essent viu tots los enemies lo temorejaran, e essent mort no tindran temor de res; e si és guast de sa persona, no li cal sinó que es pose en religió; e jo crec si lo preu li és honor i ell ho porà fer, vostra majestat serà ben satisfet, e no hi planyerà treball ni dubtarà perill de sa persona, car si l'altesa vostra fa lo contrari mostrareu ésser mal príncep, cruel e sens neguna pietat.

L'Emperador passà a la cambra del consell, que l'esperaven per veure què farien, e foren tots d'acord, segons lo que ell havia vist de Tirant, que no el moguessen d'allí on estava.

Com l'Emperador fon partit de Bellestar, on Tirant era, de continent manà Tirant que li fessen una caixa molt segura on ell pogués anar. Venint lo diumenge, en la nit, no sabent-ho negú sinó Hipòlit, qui de tot tenia lo càrec, com lo Duc e tots los altres se'n foren tornats a la ciutat, Tirant tramès lo Vescomte e lo senyor d'Agramunt perquè no l'empedissesen en res, e que es posassen en orde per partir. E ells no pensaren gens que Tirant fes tan gran follia de partir-se d'allí; e Tirant donà molts diners a l'un metge perquè se n'anàs ab ell, e l'altre metge no hi volgué consentir que es mogués ni li volgué prometre d'anar-se'n ab ell. E venguda l' hora de mitja nit, Tirant se féu posar en la caixa, e en unes andes, a coll d'hòmens, ell partí e féu la via del camp devers la ciutat de Sant Jordi. E al partir manà que emparamentassen les sales de draps de ras e que diguessen als qui vendrien de la ciutat com en la nit no havia dormit e que en aquella hora reposava. Los uns se'n tornaren, los altres estaven esperant que es despertàs.

Com fon hora de migdia, lo duc de Macedònia, qui era tan acostat parent seu, ab lo Vescomte, en aquell grau mateix, volgueren entrar, car deien que home nafrat no podia tant dormir; e mesclant-hi força entraren dins e saberen com era partit. Cavalcaren cuitadament e seguiren-lo e trameteren a dir a l'Emperador com lo seu Capità havia fet son manament, maleint a l'Emperador e a tota sa natura. Com l'Emperador ho sabé, dix:

—Per mon Déu verdader, ell ateny bé lo que promet!

Com lo Duc e lo Vescomte l'hagueren atès e saberen que s'era esmortit cinc vegades en lo camí, reprengueren molt al metge e a Hipòlit dient que no l'amaven gens:

—¡E tu, Hipòlit, qui est del nostre llinatge de la casa de Roca Salada e del parentat de Bretanya, deixar partir lo nostre mestre e senyor! E lo dia que ell finirà sos dies tots serem perduts, e de nosaltres no serà feta menció neguna, per què tu est digne de gran reprensió, e si no fos per temor de Déu e vergonya del món, ab aquesta espasa jo faria pitjor de tu que no féu Caïm d'Abel. ¡Oh desaventurat de cavaller, sens pietat e misericòrdia! ¡Fuig davant mi; si no, per zel de ma honor prestament ne portaries pena!

E fon-se girat aprés devers lo metge, e ab irada veu féu principi a una tal reprensió e castic.

CCXXXIX. Com lo Duc matà lo metge, e Plaerdemavida se n'anà de la cort.

—La virtut de paciència és fallida en mi com pens en lo gran atreviment que ha tengut aquest indiscret metge qui ha volgut posar en perill d'apagar la llum del llinatge de Roca Salada, e per causa d'açò s'és encesa en mi ira, supèrbia, tristícia, fúria e dolor, qui serà causa de castigar un cas tan irreparable, digne per a sempre de recordació per als altres e castic per aquest.

E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge, lo qual, per restaurar la miserable vida, volgué fugir, e valgué-li poc, car aconseguint-lo ab l'espasa li donà tan fer colp

per mig del cap que lo hi partí en dues parts fins als muscles, e sortí-li lo cervell.

Com l'Emperador sabé tal nova de la mort de tan singular metge, cavalcà prestament e anà on era Tirant, e trobà'l dins una ermita, que lo Duc l'havia fet posar, que es nomenava l'Ermita religiosa, e allí fon molt ben servit de tot lo que mester havia. Com l'Emperador véu a Tirant en tal punt estar, pres-li'n molt gran compassió, e féu venir allí tots los seus metges, e volgué veure la cama en quina disposició estava. Los metges la trobaren molt agreujada, e feren-li relació, segons lo que vist havien, que si una llegua més avant fos anat, que s'hi fóra posat foc, e de mort, o la cama llevada, no es podia excusar.

Tots los majors barons de l'Imperi foren venguts per veure a Tirant. L'Emperador tingué allí son consell e deliberaren, puix Tirant no podia anar, que tots aquells qui sou havien pres, que l'endemà deguessen partir. Dix Tirant:

—Senyor, a mi dóna de parer que la majestat vostra donàs sou de dos mesos a tota la gent, per bé que no sia complit, car tenen de servir un mes e mig, e tota la gent s'alegrarà e faran de millor cor la guerra.

L'Emperador respòs que ho faria fer de continent, e dix:

—En aquesta nit he rebudes lletres del nostre camp, del marquès de Sant Jordi, avisant-me com és venguda infinida morisma, que la terra no els pot comportar, que forçadament són haguts d'anar en lo regne de Líbia per a conquistar-lo, qui afronta ab lo meu Imperi, per esperar que les treves passades sien. E açò han fet per causa com tenim en nostra presó lo Gran Caramany e lo rei de la sobirana Índia. Ací es diu que és vengut lo rei de Jerusalem, qui és cosí germà del Gran Caramany, e porta ab si la muller e los fills e ben seixanta mília combatents, los quals són de la terra d'Enedast, qui és una província que és molt fèrtil e abundosa. De continent que naix algun infant mascle, lo manifesten a la Senyoria, e aquell fan criar ab gran diligència; com és d'edat de deu anys, li mostren de cavalcar e de jugar d'esgrima; com sap bé d'açò, posen-lo ab

un ferrer perquè los braços li tornen asits e forts e sàpien colpejar en les armes com mester ho han; après los fan amostrar de lluitar e de tirar llança, e tota cosa que bona sia per a les armes; e lo darrer ofici que els mostren és carnissers, perquè s'aveen a esquarterar la carn e no hagen temor de menejar la sang, e ab tal ofici tornen cruels, e com són en les armes e poden pendre los crestians, que els esquarteren e no els tenguen neguna pietat de la carn ni de la sang; e fan-los-ne beure dos vegades l'any de sang de bou o de moltó. Aquests tals són los més senglars e pus valentíssimsòs homens que en tota la pagania sien, que més valen deu d'aquests que quaranta d'altres. Ací és vengut lo rei de la menor Índia, e diu-se que és germà d'aquest pres de la sobirana Índia; és home molt ric e porta ab si quaranta-cinc mília combatents. És-hi vengut un altre rei que es fa nomenar Menador, ab trenta-e-set mília combatents. E lo rei de Domàs hi és vengut ab cinquanta-cinc mília. I lo rei Verumtamen hi és vengut ab quaranta-dos mília. E molts altres en companyia d'aquests hi són venguts.

Respòs Tirant:

—Lleixau-los, senyor, venir, que jo tinc tal esperança en la divina clemència de Nostre Senyor i en la sua sacratíssima Mare, senyora nostra, que ab l'ajuda de tants singulars cavallers com la majestat vostra té, que si ells eren deu vegades més que no són, que d'ells serem vencedors.

Complit lo parlament, l'Emperador comanà a Déu a Tirant; manà als metges no es partissen d'ell ni el deixassen partir d'allí.

La Princesa estava molt enutjada del mal de Tirant. Venint lo dilluns, tota la gent d'armes fon presta per partir. L'Emperador e totes les dames estaven mirant los ducs e senyors qui partien. Lo duc de Pera e lo duc de Macedònia tenien càrrec de tota la gent de capitanejar aquella. Com foren aplegats al camp per jornades, lo marquès de Sant Jordi e tots los altres foren molt aconsolats de la llur venguda. E del dia que ells aplegaren fins al dia que les treves finaven, havia de

passar prop d'un mes. Tirant estigué en l'ermita fins a tant que los metges li donaren llicència que entràs dins la ciutat; e fon-li plasent a Tirant com era restat allí puix no era pogut anar ab los altres. E no restà ab ell sinó lo senyor d'Agramunt, qui jamés lo volgué deixar, car deia que ell no era partit de sa terra per altra cosa sinó per amor d'ell, e que en la sua malaltia no el deixaria. Hipòlit restà en sa companyia, e Hipòlit anava cascun dia a la ciutat per les coses necessàries, e molt més per portar noves a Tirant de la Princesa, en la qual ell tenia molt gran esperança. E com lo volien fer menjar o altres coses que los metges volien que fes, puix lo hi diguessen de part de la Princesa, ell ho feia de continent.

Com aquest cas de Tirant se'n fon seguit, la Princesa molt sovint reprenia a Plaerdemavida del que fet havia, volent-la posar dins una cambra molt escura per dar-li allí penitència; sinó que ella defenia's ab moltes paraules bones, e altres voltes ab burles e ab jocs així la passava dient:

—Si vostre pare ho sap, què dirà? E sabeu jo què li diré?: que vós m'ho consellàs e que Tirant se n'ha portat la despulla de la vostra verginitat. Vostre pare vol que jo sia vostra madrastra, i com ho seré, jo us assegur que us castigaré, que altra vegada com aquell valerós de Tirant hi vendrà, vós no cridareu així com fés, ans estareu segura i no us moureu.

La Princesa s'enfessoní e dix-li que callàs en tota mala ventura.

—Puix, senyora, en tan mal so m'ho dieu, jo em vull partir de vostra altesa e no vull més servir-vos, ans me'n tornaré a casa del Comte, mon pare.

Isqué's prestament de la cambra, e pres totes les dues robes e joies e comanà-ho a la viuda de Montsant, qui en la cort era; cavalcà en una hacanea en companya de cinc escuders, partí del palau sens dir res a negú, e cavalcà devers aquella part on Tirant era

Com la Princesa sabé que Plaerdemavida se n'era anada, fon posada en mortal congoixa per fer-la tornar, e tramès molta gent, per moltes parts, perquè la tornassen per força o per grat.

E ella, per camins apartats, cavalcà fins que fon en l'ermita on Tirant estava; e com ell la véu no sentí de la terça part del mal que tenia. Com Plaerdemavida li fon prop, que el véu ab la color tan alterada, los seus ulls no es pogueren tenir que no destil-lassen vives llàgrimes, e ab dèbil veu e gest piadós féu tal principi.

CCXL. Com Plaerdemavida demanà perdó a Tirant.

—Oh més que altra atribulada! Contínuia tristícia combat lo meu cor com pens en lo dan de la vostra virtuosa persona; e ab extrema vergonya só venguda davant la senyoria vostra per jo ésser estada ocasió de tant de mal que es sia seguit en lo millor cavaller qui en lo món tot trobar-se poria. Mas per la molta amor que no ignorau que us porte, desitjosa de servir-vos, m'ha donat atreviment de venir-vos davant, com pens que sou lo més benaventurat cavaller que jamés nasqués, trobant-se en la senyoria vostra tostamps misericòrdia, així als amics com als enemics, car per totes les corts dels grans senyors és feta memòria de la vostra grandíssima virtut. E jo, més trista que altra, ab lo meu esperit nafrat per l'extrema pena que us veia passar, prenc a vós sol per testimoni quant he pogut fer per ésser sana de tal mal. Temptava resestir a les paraules de la Viuda Reposada, e haureu a impossible que una donzella ho pogués haver sofert. Però al fi, vençuda, m'és forçat ab temerosa veu demanar-vos mercè, car vós teniu poder de darm-me mort o de conservar-me la vida, com jo sia estada causadora del vostre mal, així com ho ha permès la despiadada fortuna. Per què demane de molta gràcia a la senyoria vostra que em vulla perdonar.

E un sospir que dels retrats del cor de Tirant espirant partia, fon principi a semblants paraules:

—Donzella virtuosa, no teniu causa neguna de demanar-me perdó, car culpa en res no teniu; e posat cas vós la tinguésseu, no una, mas mil voltes vos perdonaria atenent la molta volentat que tostems vos he coneguda. E pregau a Déu que jo em lleve del llit, car més part teniu en mos béns i en la mia persona que totes les dones e donzelles del món. E d'açò no us ne diré més per lo gran desig que tinc de saber d'aquella sereníssima Princesa què ha fet en ma absència. Bé pens que amor haurà desmenuït en sa altesa, e no en volrà més veure ni permetrà que jamés li vinga davant: aquesta és la major dolor que en aquest món puc sentir. E pensau que aquest mal que tinc no és res per a mi, car moltes altres voltes só estat nafrat e en punt de retre espirit, emperò aquest és lo que de tots punts me lleva lo saber. E la causa de ma extrema dolor és la descontentació que de mi té ma senyora, e açò és lo que a mi fa dolre; per què us prec, donzella, si mon bé desitjau, vos plàcia voler-me dir tot lo que és de bé o de mal, e no em façau més estar en pena.

Plaerdemavida ab gest e cara afable li dix que era molt contenta de fer-li aquell servir, e ab baixa veu féu principi a un tal parlar.

CCXLI. Com Plaerdemavida recità a Tirant tot lo que s'era seguit aprés de la sua caiguda.

—Enutjada l'adversa e iniqua fortuna del vostre bé e delit, après la vostra partida, ab multiplicades veus foren los crits e tumult en lo palau, que fon forçat al vell Emperador llevar-se del llit, e ab furor inestimable, ab l'espasa en la mà, volgué cercar totes les cambres, e deixant-se dir que, ara fos rata o home, de matar-lo sens mercè neguna. E ja l'Emperadriu, enutjada de tant vetlar, tornà-se'n en la sua cambra per dormir, com tota la gent d'armes de la guarda fos ja assossegada. Vengué l'enamorada Viuda davant la Princesa, ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruixa que no fa mal sinó a qui li fa bé, e atenent a les coses que la mercè vostra li ha fetes i donades altrament se

deguera ésser regida que no ha fet; e ab cara de fingida pietat li dix: "Senyora, jo he vist davallar a Tirant per una corda e al mig lloc se rompé, e és caigut de tan alt que tot lo cos s'ha romput." E pres-se a cridar grans crits. Com la Princesa oí tal novitat, no pogué altra cosa dir sinó: "¡Jesús, Jesús, Jesús!", tres voltes, e prestament li fallí l'esperit, que no sé on se n'anà ni per quins afers, que passades tres hores estigué sens record. E tots los metges foren venguts, que no la podien retornar, e en aquell cas pensà perdre tots los béns que natura atorgats li havia, e encara los de fortuna. E fon major lo tumult en los crits, en lo palau, de la segona congoixa que de la primera.

Aprés li recità totes les raons que entre ella e la Princesa eren passades.

—E lo gran desig que tenia, senyor, de veure-us, no es poria recitar, mas perquè a ma honor no prejudique e tem vergonya, altrament ella fóra ací venguda. E tot son mal fictament està compost de materials de sola esperança, e no sap compendre en si ne determinar en la primera vista què de vós haurà: de mostrar-se dolre's, o no, del vostre mal. E aquests dos contrasts li combaten la sua pensa, car diu que si us mostra la cara afable, tots dies vós hi volreu tornar, e si fa lo contrari, que restareu mal content de sa altesa.

No tardà Tirant en fer semblant resposta.

CCXLII. Resposta feta per Tirant a Plaerdemavida.

—A l'home mortal, vida segura li és si és defesa per la persona a què vol bé; e si ma senyora se lleva lo poder de darm-me vida despullant-se la pietat, mostrrà que vol fer sacrifici de mi. Pensau que temor de mort ni reverència de fama no arranquen los termes de mon desig. Atorgue esforç que acabe de dir ma desaventura, puix jo l'he causada; e si voluntat té de darm-me vida, no pot ésser llong temps cruel contra mi. ¿Quin crim diu que jo he comès, sinó que he amat a sa altesa? Per què la suplic que per lo mèrit no em sia dada pena. E grandíssima

seria la gràcia que la majestat sua me poria fer, si sol d'ella podia haver una vista, car me dóna de parer que en tal cas li passaria gran part de la fellonia que contra mi té injustament.

Respòs Plaerdemavida:

—Senyor, feu-me una gràcia: escriviu-li una lletra e jo faré tant ab ella que us façà resposta, e poreu sentir per mitjà d'aquella l'última voluntat sua.

E estant en aquest parlament entraren per la cambra los hòmens que la Princesa havia tramesos per cercar a Plaerdemavida, e com la veren digueren-li tot lo que la Princesa los havia manat. Respòs Plaerdemavida:

—Digau a ma senyora que ella no em pot forçar que jo la serveasca per força, car a casa de mon pare me'n vull anar.

—Si jo us hagués trobada en altre lloc —dix lo cavaller—, jo hi mesclarà força en fer-vos-hi tornar. Però jo pens bé que la senyoria del Capità no serà content que la majestat de la senyora Princesa sia desservida, mas així com és virtuós usará dels remeis que s'hi pertanyen.

—No dubteu en res —dix Tirant—, que ma senyora serà en tot servida, e jo pregaré tant aquesta donzella, que ella se n'irà molt prest ab vosaltres.

Tirant se féu dar tinta e paper, e ab la dolor gran que en la cama sentia no podia tan bé com volguera escriure, però ab tot lo mal, en lo blanc paper pintà les següents enamorades paraules.

CCXLIII. Lletra tramesa per Tirant a la Princesa.

Si, per temença d'ofendre la majestat vostra, la mia mà fos estada impedida que tocat no hagués en la perfecció de la vostra real persona, lo meu infinit desig en vós no es reposara. Mas la mia mal avisada pensa no basta a coneïxer que lo premi de perdó dega obtenir sinó per mitjà del vostre valerós acost; e deu ésser atribuït a molta culpa mia. Però, èqui és aquell qui coneugués les tantes singulars perfeccions

que en vós tinc conegudes, que jamés en altra no coneguí, d'aqueixa tanta glòria que els benaventurats més posseir no poden? E per temor que de vostra excel·lència no sia desamat me porta doble pena, car altri no ho pot sentir sinó jo, car perdent a la majestat vostra perd la suma de tot mon bé, no tenint esperança de jamés cobrar. Haureu a pensar sou coneguda per persona que lo compliment se troba, e lo grat demanar poria en aquella hora que per lo mal meu digués: "Jesús, Jesús, Jesús", lo qual a mi tant ha plagut. Lo treball d'açò és pensar quant vós valeu, car lo jorn que amor meu féu vostre, totes les mies forces han seguit la voluntat vostra. La mia mà no es cansaria per escriure a la real celsitud vostra, car par-me ab vós raonar, puix acte de difamació a mi no representa, car fent lo contrari no poria ésser lloat, puix tal execució la virtut ab si porta, mas paraules de mal estil haureu esguard. Lo plaer meu és no remetre res a la fortuna, enemiga de mon delit, tota volta creent lo que per l'altesa vostra manat me serà és lo millor. Negú no és estat creat que no haja errat.

CCXLIV. Com Plaerdemavida fon tornada a la Princesa.

Com Plaerdemavida se fon partida de Tirant, e la Princesa sabé que ella venia, isqué-li corrent al cap de l'escala e dix-li:

—Oh la mia cara germana! ¿I qui us ha feta fellona que així us haguésseu a partir de mi?

—Com!, senyora —dix Plaerdemavida—: l'excel·lència vostra que m'havia oblidada, que no volíeu que us vingués davant.

E la Princesa la pres per la mà, e posà-la dins una cambra, e girà's devers aquells qui l'havien portada e regracià'ls lo molt treball que hi havien mès. Com elles foren dins la cambra, la Princesa de tals paraules féu principi:

—¿No saps tu, Plaerdemavida, que entre pare e fills ha moltes voltes divís, que corren algunes puntes de fellonia, i entre germans per semblant? E posat cas que entre tu e mi

haguessen passades algunes paraules, ja per això no et deus tu enfellonir contra mi, que tu saps bé jo t'ame sobre totes les donzelles del món, e tots los meus secrets te són manifests com a la mia ànima.

—La majestat vostra bé ho sap dir de boca —dix Plaerdemavida—, mas les obres són males. Voleu creure a la Viuda Reposada les sues maldats, les quals per experiència avant se mostraran, e desfavoriu a mi i a totes les altres; i ella és estada causa de tot aquest mal; e jo he gran dubte que vostra altesa no perda molt més que no ha perdut, e que no nogu a vós així com ha nogut a mi. E recorda'm d'aquella amarga nit que mon senyor Tirant se rompé la cama e vostra altesa havia perduda tota la natural coneixença; totes les coses eren de plor mesclades de temerosa ànsia, mas la Viuda era sola qui s'alegrava. La celsitud vostra no fretura de virtuts, mas freturejau de paciència. Mala cosa és la noble e generosa cridar e voluntàriament voler-se abrigar lo mantell de difamació.

—Ara —dix la Princesa— deixem aquestes raons, e parlem de Tirant com està e quan lo poré veure, car la contentació gran que tinc d'ell, me fa pensar més que no volria. E certament ell me dóna pena més cruel que mort per causa de son mal, car los perills que amor en si porta són tan extrems que ab tota veritat mon sentiment no basta a saber-los comprendre. Però jo sent en mi tal amor que jamés sentí, e puc ben dir que he aconseguit aquell dia que fon publicada aquella gentil llei que los passats ordenaren, la qual era de més valer, e fóra estada vera si lo cas tan desventurat no es fos seguit en la persona de Tirant. Per què et prec, la mia germana, tu em vulles dir tot son ésser, ni si tem perill de mort, car si ell moria jo seria aquella que faria tan gran senyal en la mia persona, tant com en lo món duràs, que fos en record de gents, que jo fóra al·legada per exemple de fel enamorada. E açò no seria fet en amagat, mas en públic, a notícia de totes gents, perquè fos feta memòria de mi. E la major gràcia que la immensa bondat de Nostre Senyor me poria fer seria que jo el ves entrar per aquesta cambra ab tota sanitat de la sua virtuosa persona.

No tardà Plaerdemavida fer resposta en estil de semblants paraules.

CCXLV. Rèplica que fa Plaerdemavida a la Princesa.

—Aquell Senyor qui té poder i és donador de totes les gràcies li done salut e guarició presta, perquè la presència de la majestat vostra puga aconseguir e estar prop de vós, e d'açò se tendria per lo més benaventurat cavaller que en lo món se trobe; e si açò li és denegat, més li valdria que coneixença de la celsitud vostra haguda no hagués. E absent de vós, tot record que de vostres tants béns, que de la vostra gran singularitat venir-li porien, lo fa plànyer e sospirar. E sou ben certa que nengun altre no és mereixedor posseir tal premi com és lo de la vostra singularíssima persona. Vostres paraules en ell no obren, ans lo revés li segueix. No vull dir injúria a la majestat vostra, sinó que ab veritat puc dir que en amor no sou eguals; e no causa impropietat, com amor no guarda béns, ni llinatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos esgards se fa més en uns que en altres, e més poderós s'esguarda; però, senyora, en vostra altesa és una acostumada virtut. Tramet-vos aquesta lletra lo virtuós Tirant.

La Princesa la pres ab molt singular plaer, e com l'hagué llesta dix que resposta s'hi mereixia.

CCXLVI. Resposta feta per la Princesa a la lletra de Tirant.

Encara la mia mà dubtava pendre lo paper, lo qual creia no ab maestria, la ploma escrivint ab paraules d'amistat ni menysplaents, ma lletra mostrar malvolença a tes obres m'obligue. Si de fe mon dir no fretura, hauràs a creure passions de noves maneres causades per tanta dolor, les quals tu m'has dades a sentir, e aquelles comportaré ab paciència tant com la vida acompanyarà, car tanta cruentat ensembs ab tan extrema amor jo pens jamés fos vista. Sol

aquest pensament me força respondre a ta lletra, si creus les tues mans lo darrer terme d'elles han usat de novell ofici. E puix han hagut delit e glòria, no deuen ésser dignes de perdó, per ço com s'eren despullades de tota pietat. E diverses vegades assagi, ab paraules de benignitat, pregar-te no volgueses robar lo premi de ma honestat; e si les mies paraules no et movien a pietat, te devien induir a mercè les mies llàgrimes a la tristor de la mia cara. Mas tu, més cruel que lleó famejant, no guardant dret ni envers, has donada tanta dolor a la tua Princesa. iOh casta de ma ignocència! Tan honest morir no em consentiren, ans portaren lo murmur de mes darreres paraules a les orelles de la Viuda Reposada, e venc l'Emperadriu; parlant no em consentí vergonya, la qual sovint d'extrema amor és enemiga, però ab dolorosos sospirs manifestava lo cobert seny de mes paraules. E en lo gran desorde de ma benvolència diguí, no sé com, "Jesús, Jesús, Jesús", llançant-me sobre les faldes de la Duquessa, la causa per a on tenia ma vida avorrida... El qui erra pena mereix; e serà tal que no hages cura de mi que no la vull haver de tu.

E feta la resposta, donà-la a Hipòlit ab infinites recomandacions ensems.

Com Hipòlit fon tornat a Tirant, donà-li la lletra; e ell la rebé ab molt gran plaer e fon content de la lletra, mas no del que lo peu d'aquella contenia. E féu-se dar tinta e paper, e ab tot son mal escreví la lletra de l'estil següent.

CCXLVII. Rèplica que Tirant fa a la Princesa.

Atesa l' hora que totes les coses prenen repòs, sinó jo sol, que faç la vetlla pensant en aquella manera de vostra altesa, he oït aquell trist mot: "No hages cura de mi, car no la vull haver de tu." E sobrat per les contínues passions que amor a mi dóna, la ploma he presa per esquivar aquells dans que lo vostre ignorar ab si porten, creent de tal manera usar vers mi que en oblit meten los molts anys que en vós he despesos.

Mas per la clara coneixença que del valer de vostra altesa tinc, no ab menys voluntat que l'atènyer de vostra vista a Déu regraciaria, jatsia infinitadament li reste obligat per haver-me atorgat conèixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra complida, a fi que los pocsafeats qui lo meu voler no bisten a compendre que té poder de tanta singularitat com vós, car bé veig que la bellea de vostra majestat no mereix sinó per mi ésser posseïda. Si lo vostre entendre coneixerà jo sia digne de resposta, sia tal e que visca o que fenesca prest ma vida, car no em trobe dispost sinó en seguir tot ço que per vostra celsitud manat me serà.

CCXLVIII. Lo principi dels amors d'Hipòlit e de l'Emperadriu.

Acabada d'escriure la lletra, Tirant la donà a Hipòlit e pregà'l la donàs a la Princesa present Plaerdemavida, e cobràs resposta, si fer podia. Hipòlit donà la lletra així com li era estat manat, e la Princesa la pres ab gran plaer. E per ço com en aquell cas l'Emperadriu venia per veure a sa filla e ella no la pogué tan prest llegir, però com ella conegué que l'Emperadriu estava a raons ab Hipòlit demanant-li del mal de Tirant e ell responent-li, la Princesa se llevà de lla on seia i entrà-se'n en la cambra ab Plaerdemavida per llegir la lletra.

L'Emperadriu dix a Hipòlit, après moltes raons que de la malaltia de Tirant tenguades havien:

—La tua cara, Hipòlit, veig tota alterada, flaca e descolorida, e no sens causa, car la malaltia d'un tan valentíssim cavaller com és Tirant, tota la sua parentela ne deuen estar ab molta dolor; car sí em faç jo, que molta dolor n'he passada e passe, car en la nit me desperte ab aquella pròpia passió com si em fos marit, fill o germà o algun acostat parent. Aprés que em só recordada i he pensat en son mal torné'm de bon grat a dormir.

Prestament Hipòlit li respòs:

—Si jo estigués prop d'alguna senyora, que em trobàs en lo seu llit, per gran dormidora que fos no la lleixaria tant reposar

com vostra majestat fa. Però de vostra altesa no en tinc admiració, perquè dormiu sola e negú no us diu res, ni voltejant no us fa cercar lo llit: e açò és lo qui causa, senyora, la flaquea e alteració de la mia cara, e no gens la malaltia de mon senyor Tirant. E cascun dia de bon cor suplic a Nostre Senyor que em vulla llevar aquests pensaments tan adolorits que la mia persona sosté. No té negun sentiment quina cosa és mal sinó sol aquells qui senten quina cosa és amor.

L'Emperadriu tingué presumpció que Hipòlit devia amar, e tota la tristor que la sua cara manifestava no devia altra cosa ésser sinó passió d'amor. E més, pensà que Plaerdemavida, que en presència de moltes ho deia que amava a Hipòlit, que no fos aquell lo seu mal. E no es tardà l'Emperadriu ab estil de semblants paraules interrogar a Hipòlit qui era la dama qui tal pena li feia passar sens haver-li mercè.

CCXLIX. Com l'Emperadriu demanà a Hipòlit qui li feia aquell mal.

—Sí Déu te deixe complir ton desig en aquest món i en l'altre paraís haver, digues-me, qui et fa tants mals passar?

—La mia trista sort —dix Hipòlit—, qui em fa desconèixer a Déu i a tots los sants. E ací on estic no pensa la majestat vostra sia ma vida menys perillosa que la de Tirant.

—Si vols bé fer —dix l'Emperadriu—, no deus haver vergonya de dir la glòria de tos actes. Posat cas ho manifestes a mi, lo premi d'honor me farà tostems callar.

—¿Qui és qui gose manifestar la sua dolor —dix Hipòlit— a una senyora de tan gran excel·lència? ¿Què fall a vostra majestat sinó que portàs diadema de santa e per vós se cantàs *Te Deum laudamus* e totes les esglésies fessen festa de dotze lliçons, per ço com deveu ésser nomenada per lo món deessa de la terra?

—No és cos humà —dix l'Emperadriu— no dega escoltar, vulles sia de bé o de mal, lo que cascú vol dir, car franca

llibertat ha donada lo Donador de totes coses; e quant és major en dignitat tant deu escoltar ab més humilitat.

—Senyora —dix Hipòlit—, jo bé atorg lo que l'altaresa vostra diu, si lo meu raonar fos compost de batafalua daurada, ço és, en lleis de justícia; mas que jo no tinc vassalls, béns ni heretatge que davant la majestat vostra hagués a venir. E puix tant saber ho voleu, amor és, amor, lo que tinc, e no és roba que em puga despullar.

—A mi no em fall coneixença —dix l'Emperadriu— del que dius, però cové que la paraula e la mesura d'aquella sia segons que la cosa requir. Tu dius que ames, e jo deman-te: a qui?

—Los cinc senys corporals me fallen —dix Hipòlit— per dir-ho.

—Oh fallit d'enteniment! —dix l'Emperadriu—. ¿Per què no manifestes lo que a tu fa dolre?

—Quatre coses són —dix Hipòlit— qui per llur excel·lència excel·leixen totes les altres, e la cinquena és notícia de veritat; e com la majestat vostra sia aquella per aquella qui en lo cel és pronosticat jo us dega amar e servir tots los dies de la mia vida...

E dit açò no gosà tenir més cara; anà-se'n, que més no dix. L'Emperadriu lo cridà com se n'anava; e de vergonya no gosà tornar e pensà en si, Hipòlit, que si li demanava per què no era tornat, que diria no haver-la oïda. Anà-se'n envers la sua posada fent estima que havia mal parlat e pitjor obrat, e penedí's molt del que dit havia.

L'Emperadriu restà ab molt gran pensament de ço que Hipòlit li havia dit, e jamés li isqué del cor tant com en lo món visqué.

Com Hipòlit sabé que l'Emperadriu se n'era tornada en la sua cambra, havent vergonya e temor del gran atreviment que hagut havia, penedí's en si, e desitjava ésser partit per no venir davant l'Emperadriu. E fon-li forçat de tornar al palau per cobrar resposta de la Princesa; entrà dins la cambra e trobà-la

que estava gitada en les faldes de Plaerdemavida, ab altres donzelles qui hi havia, les quals eren afectades a Tirant. Hipòlit la suplicà li donàs resposta de la lletra que portada li havia. No tardà la Princesa en fer a Hipòlit, de paraula, la següent resposta.

CCL. Resposta de paraula que féu la Princesa a Hipòlit.

—Só alegre en despender llargament lo temps de ma enamorada vida ab tan enamorades paraules com la lletra de Tirant raonen. Jo li faré resposta e no gens dubtosa, car la sua mà mostra no enutjar-se d'escriure, e encara que los cossos nostres sien separats, les ànimes són junes en voluntat; e si lo saber m'acompanyàs que jo li pogués fer resposta, ho faria de molt bona voluntat; e perquè lo missatger és tan fidelíssim, e totes coses li poden ésser comunicades, te prec me vulles de tant treball excusar. Li diràs com jo faré ab lo senyor Emperador que l'irem a veure un dia d'aquesta setmana; e si plaurà a la virtut divina, ell serà guarit prestament, e serem excusades d'aquest treball. E prec-te que te'n vages ab lo que t'he dit, car en aquest cas ma dolor tant augmenta que casi fora de seny entrí en aquesta cambra per llegir la lletra, e desig més estar sola que acompanyada, car tota companyia en aquest cas m'és odiosa.

Respòs Hipòlit:

—Senyora, lo vostre cor mostra ésser sens pietat e la celsitud vostra vulla haver mercè de Tirant e perdonen-li los vostres ulls, perquè entre tants mals que fets li haveu, li puixa sols recitar aquest poc de bé que ell de vós espera. E si la causa de la sua dolor fos a la majestat vostra palesa, e per vós fos coneguda l'esperança de son desig ab la granea de sa benvolença, vos faria ésser vera mostrant la magrea de sa cara, si us recorda en algun temps passat l'hajau vista. Vostra altesa té poder de perdre o de restaurar sa vida. Deixa lo que més vos plàcia, mas pensau lo que us desitja no us és enemic, ans

encara que us sia servidor, augmenta la sua glòria ab deute més acostat lligar-se ab la majestat vostra. E esperança és ja fallida en mi, e desitjós de resposta, o mort, o accompanyat de llàgrimes, seguint la desaventura d'aquell, o ab lletra segellada d'infinida amor, jo recite lo voler de Tirant, lo qual sé bé acceptarà lo blanc paper ab estudi d'enamorades paraules, car sé que no ignora lo vostre clar entendre, demanant-vos de molta mercè mes raons no sien acollides sinó en compte de persona que infinidament vos desitja complaure.

No tardà la Princesa fer-li rèplica ab paraules de semblant estil.

CCLI. Rèplica que fa la Princesa a Hipòlit.

—Perquè no vull que la ignorància del meu poc saber te sia manifest, callaré, car lo teu tan allenegat parlar mereixedor era de resposta. E no vull que los qui les tues fictes paraules han oïdes, ab la mia resposta hagen de creure que tu, ab lo consell que ton mestre t'ha donat, véns a fer allegacions no dignes de fe, car antiga auctoritat fa testimoni de tes culpes, qui famoses envers Tirant són estades. E tu, Plaerdemavida, arranca'm tres cabells del cap e dóna'ls a Hipòlit que els done a son mestre Tirant, e diràs-li, puix no li puc escriure, que prenga los cabells per resposta.

—No em valla Déu —dix Hipòlit— si jo los prenc, si ja no em dieu la significança per què són estats més tres que quatre, que deu o vint. E com, senyora!, ¿pensa vostra altesa que siam en lo temps antic, que usaven les gents de llei de gràcia? Car la donzella, com tenia algun enamorat e l'amava en extrem grau, dava-li un ramellet de flors ben perfumat, o un cabell o dos del seu cap, e aquell se tenia per molt benaventurat. No, senyora, no, que aqueix temps ja és passat. Lo que mon senyor Tirant desitja bé ho sé jo: que us pogués tenir en un llit nua o en camisa; posat cas que lo llit no fos perfumat, no s'hi daria res. Mas si la majestat vostra me dóna tres cabells en present a Tirant, no acostume jo tal cosa portar: trameteu-los-hi per

altres, o diga'm vostra excel·lència sots quina esperança són eixits del vostre cap.

—Jo seré contenta —dix la Princesa— de dir-te la veritat. La un cabell significa l'extrema amor que jo tostems li he portat sobre totes les personnes del món, e açò en tanta cantitat, que desconeixia a pare e a mare e, si dir-me fa, quasi a Déu, e tenia deliberat que aquest fos e altres no, e volia-li oferir la mia persona ensems ab tot quant he; e l'ànima fóra estada de Déu com d'aquesta vida passàs, e si l'hagués volguda també la hi haguera dada ab tots los béns que tinc ne espere posseir: de tot li haguera feta llarga e bastant donació. Aquest altre significa la dolor extrema que ell me fa passar, e causava entre los grans senyors pecat d'enveja per ço com en tant alt grau amava la sua afable condició e gentil pràctica, e ara ab manifesta experiència e ocular demostració lo tinc coneget. No em comporta la mia llengua ni menys ma honor en recitar quant m'ha ofesa. Lo terç significa com tinc coneget en ell lo poc amor que em té. ¿Oh quant és cosa piadosa qui contemplar-ho volrà, que aquella de mi cansada persona, tan greus mals haja passats! I ell, qui d'haver mercè era acostumat, com a cruel envers mi m'ha tardada la salut mia, e si no que tem agreujar la mia honor, ab altres veus cridaria quant ma vida perilla. Mas jo veig sobre la terra per què les gents no hagen raó de conèixer quant està nafrada la honor mia, qui m'és pus cara que la vida. Ara tens notícia manifesta què significaven los cabells; e per la tua malícia no els t'emportaràs.

Llevà'ls-li de les mans, i ab extrema ira los rompé e llança'ls per terra, destil-lant los seus ulls vives llàgrimes qui tots los seus pits li banyaren. Com Hipòlit véu que per tan poca ocasió la Princesa s'era enutjada de les sues paraules, ab veu piadosa e ab gest humil li féu principi a un tal parlar.

CCLII. Rèplica que fa Hipòlit a la Princesa.

—Jatsesia que la majestat vostra diga que violència vos és estada feta, e sots nom de força vullau cobrir la culpa vostra e

dar a Tirant pena qui és pitjor que mort, és ver que sou estada retreta en la cambra de vostra mare, mas no sou estada violada. Digau, senyora, quina culpa pot ésser dada a mon senyor Tirant, si ell ha temptat de fer un tan singular fet com fer volia? Qui el deu condemnar a pena neguna? Foragitau de la celsitud vostra, bellea, gràcia, seny e gentil saber, dignitat ab perfecció de tota virtut, e no siau tan dura en amar aquell qui us desitja tostems servir e us ama en extrem. Car bé deuria ésser en record la majestat vostra quant vos obliga lo seu molt amar e la glòria que en posseïu; ès voleu-li llevar l'esperança, lo qual departir no es pot? Estic admirat del que les orelles mies han oït, la deliberació de tan penada vida com l'altesa vostra vol fer passar a mon senyor Tirant, car deurieu deixar tots los dubtes que en ofensa sua fossen, ni causar-se porien, com, lo pensar que ell fa en absència de vostra majestat, no li és permès la gravitat del dan que li porta, si ja la vostra grandíssima discreció no contempla los infinits mals e desolacions que a càrrec de vostra celsitud se seguiran, qui ara a vós paren molt pocs, car sereu causa de fer perdre lo millor dels millors, e passar-n'heu en aquest mòn i en l'altre condigna pena. Car les sues nafres, com sent alegria de vostra altesa, augmenten en tot bé, e si sent lo contrari sereu causa de molta dolor així per a vós com per a tots los del llinatge de la casa de Bretanya. E perdent a ell, se perdran passats deu mília combatents, qui faran gran fretura per dar compliment a la conquesta. Mirau lo rei de Sicília quanta gent té en servei de vostra altesa; e lo gran Mestre de Rodes, lo vescomte de Branches, la gent que ha portada. Car si Tirant no fos, negú de tots aquests no hi aturaria. Veureu llavors la Viuda Reposada si farà les batalles per vostre pare ni per vós. La majestat vostra és metge sens medicina, e aquell és bon metge qui dóna sanitat al cos i a l'ànima, però veig que aquell desventurat no pot haver sanitat ni goig de lla on hi ha tan gran malvolença.

Plaerdemavida, per voler ajudar a Hipòlit en favor de Tirant, féu principi a paraules de semblant estil.

CCLIII. Raons que fa Plaerdemavida a la Princesa.

—A mi fóra estat de molta glòria jamés del vostre valer hagués atesa coneixença, perquè no fos estada forçada en tan alt grau servir, puix ab tan tarda pietat vos veig moure-us a dolre-us d'aquell qui en les armes se troba lo més ben afortunat, i en amors lo més mal fadat, dolent-me de mi, qui la major part de la vida, que per causa vostra de mi tinc ja absenta. E vostra altesa serà causa de fer-me viure dolorosa, car com veig que sou donzella per Déu ab tantes virtuts creada, tinc per a impossible fallir-vos lo major do de gràcia que natura pot donar; ço és, amor qui us fall, que no amau així com deuríeu a qui n'és mereixedor, qui ha tan llealment servida la majestat vostra. ¿Ab quin bon cor vos puix jo també servir, que us veja posseir tanta ingratitud? Si aquesta pena creia fos semblant a moltes altres que ja sentides he, e que la celsitud vostra pogués sentir aquella glòria que altres donzelles han sentit, si Déu per sola mercè m'atorgàs vos fes conèixer e veure aquella glòria dels enamorats en aquesta vida, e lo delit que ab si porta, e d'ací tinc cosa per a mi certa, coneixent vostra altesa lo que jo dic, sereu digna d'estar entre les benaventurades qui bé han amat, d'eterna llaor en vida. Però a vostra celsitud ne pren així com en aquell qui sentia odor de la vianda e no gustà. Si l'altesa vostra gustàs la sua dolçor e lo que en si porta, e morint, en aquell cas reviuriu en gloriosa fama. Però, senyora, puix veig a mon senyor Tirant no amau, no és raó ameu a negú dels seus. Encara vendrà temps que vós lo plorareu a ell e als seus, e us arrapareu los ulls e la cara, e maleireu lo dia e la nit e encara la vostra vida. Car jo sé que Tirant, lo jorn que porà cavalcar, veent la gran descontentació de vostra altesa, se n'irà a la sua terra, e tots los altres per amor d'ell, e vós restareu així com sou mereixedora, e tot l'Imperi se perdrà. E com sereu morta e vendreu davant lo juí de Nostre Senyor, demanar-vos ha compte de la vida vostra en estil de semblants paraules.

CCLIV. Reprensió ficta que fa Plaerdemavida a la Princesa.

— "Per mi fon manat fos fet home a imatge e semblaça mia, e de la costella de l'home fos feta companya a l'home; e més, diguí: creixeue e multiplicau lo món e ompliu la terra. Digues tu, Carmesina, jo qui t'havia llevat lo teu germà perquè fosses senyora de l'Imperi, posant-te en aquella singular dignitat mundanal, quin compte me dónes del que t'he acomanat? Has pres marit? ¿Has deixat fills perquè puguen defendre la fe catòlica e augmentar la crestiandat?" Què respondreu vós? — dix Plaerdemavida. — Ai senyora, i com vos veig enfrescada, que resposta bona no hi poreu dar! Però la vostra resposta serà tal com vos diré: "Oh Senyor, ple de misericòrdia e de pietat! Perdonau-me, Senyor, per la clemència vostra!" E l'àngel custodi vos farà dir aquestes paraules: "Veritat és, Senyor, que jo amava un cavaller qui en armes era molt virtuós, lo qual la vostra sacratíssima Majestat nos havia tramès per lliberar de les mans dels infels lo vostre poble crestià; jo amava aquest, e li tenia gran devoció e desitjava'l per marit, e com enamorat complaïa'l tot lo que ell volia ab tota honestat; e tenia una donzella en servir meu, qui es nomenava Plaerdemavida, e donava'm tostems bons consells, e jo no els volia pendre; e posà'l-me una nit en lo llit, jo com a inocenta cridí, e com me fui reconeguda callí e estiguí segura; e una viuda, qui sentí cridar, donà de grans crits, que tot lo palau féu avolotar, de què se seguí cas de molta dolor e congoixa per a molts per la mia temor. Aprés me pregaven que jo consentís a l'apetit del cavaller, e jamés ho consentí." En semblant cas respondrà Sant Pere, per ço com té les claus de paradís: "Senyor, aquesta no és digna d'estar en la nostra beneita glòria per ço com no ha volguts servar los vostres sants manaments." Llançar-vos han dins en l'infern, e en companya vostra la Viuda Reposada. E com jo passaré d'aquesta present vida, en paradís serà feta gran festa de mi, e dar-me han cadira en l'eterna glòria en la més alta jerarquia, e com a filla obedient seré coronada entre los altres sants.

L'Emperador entrà per la cambra, que per nengun no fon vist, e estigué un poc ab sa filla, e pres a Hipòlit per la mà e parlaren dels fets de la guerra e de la malaltia del Capità. Així parlant, entraren per una cambra on era l'Emperadriu; e sens dubte en aquell cas Hipòlit volguera ésser lluny d'ella una jornada. Com ella el véu, mostrà-li la cara afable e mirà'l ab bona voluntat, llevà's d'allí on seia e acostà's a l'Emperador, e los tres parlaren allí de moltes coses, especial vengueren a parlar de la cruel fortuna qui en tan gran jovent havia fet lleixar a son fill la misèria d'aquest món, e l'Emperadriu se pres a plorar.

Entraren per la cambra molts cavallers ancians qui eren del consell, e aconhortaren molt a l'Emperadriu, e aquells recitaren a Hipòlit la grandíssima virtut que l'Emperador mostrà com li portaren la nova com son fill era mort. Lo benigne senyor, oint la mort de son fill, respòs al Cardenal e altres qui lo denunciaren:

—Siau certs que no em dieu cosa novella, car ja sabia jo que l'havia engendrat per morir. Llei de natura és rebre la vida e retre-la com és demanada, e així com és que no és negú qui puga viure que no haja de morir.

Oint la mort del seu fill, qui en batalla e contra infels havia separada l'ànima del cos (aquell dia era lo primer de l'any, e l'Emperador acostumava en semblant dia com aquell, cascun any, fer molt gran festa e portar corona), no féu altre mudament sinó que es llevà la corona del cap e tornà a demanar com era mort son fill; e com oís que en la batalla, combatent ab gran ànim com a virtuós cavaller, tornà's prestament la corona al cap e jurà que molt major fon la delectació que rebé com oí los actes de la cavalleria gloriosos de son fill que no fon la tristor e amargor que sentí de la sua mort. E d'aquestes coses parlaren moltes.

L'Emperador s'apartà a una part de la cambra per parlar ab alguns de son consell, e Hipòlit restà ab l'Emperadriu, e com

ella véu que ell res no li deia, pensà que de molta vergonya li partia. Féu-li principi a una tal requesta.

CCLV. Requesta d'amors que fa l'Emperadriu a Hipòlit.

—Encara que, per mon poc saber, ab avisat estil no et diga la mia intenció e volentat segons dir-te volria, la tua molta discreció ho compendrà molt millor que la mia llengua te poria manifestar; e si per molta volentat o per poc entendre passe més avant del que a les gents és manifest, que en mi les erres, jatsia grans, atenent en l'edat en què só posada, me fa dubtar lo significat de tes paraules; per què, doubtosa de tal meneig te prec me vulles dir qui és aquell qui t'ha fet tant allenegar de dir-me lo que m'has dit: si és eixit de ton mestre Tirant perquè si jo deliberàs d'amar-te ell pogués mills usar de la senyoria que desitja, o si has parlat ab esperit de profecia. Molt me tarda de saber-ho.

No tardà Hipòlit ab baixa veu fer-li semblant resposta:

—¿Qui és aquell, per gran audàcia e atreviment que tinga, davant l'excel·lència vostra gose parlar? ¿Qui seria aquell, per presumptuós que fos, que l'ànima e lo cos no li tremolàs vint voltes lo dia, sol que la majestat vostra li fes mala cara? E sol per un desdeny que l'altesa vostra me fes deu astes dejús terra desitjaria estar. Ab tota veritat vos parlaré: que anant ab l'Emperador, entrant per aquesta cambra, com viu la majestat vostra, de los dos genolls doní en la dura terra. E doubtí l'Emperador no ho hagués conegit, per ço com en aquell cas temor e vergonya se combatien dins mi. Aprés doní un sospir, e conegué que vostra altesa ab cara afable vos ríeu del meu sospir. E per ço, senyora, vos suplic e us demane de molta gràcia e mercè, que jo no haja més a dir, sinó, que em maneu com a ma senyora qualsevulla coses perilloses de ma persona, e coneixerà la majestat vostra quanta és la fermetat d'Hipòlit. Que teniu, senyora, sobre mi, qui rompent-me los cabells, e la mia cara sia feta aspra per les vostres unges, totes coses

comportaré e ab paciència, e encara hauré temor la vostra mà no sia nafrada en lo meu cos. En lo que la majestat vostra diu de Tirant, ab juraments dignes de fe vos faré segura que Tirant ni mon confessor, qui és pus fort, tal cosa jamés saberen de mi. Digau-me, senyora, qui sospitarà lo qui tan tard s'esdevé? E ja lo meu esperit no té poder de més dir a la majestat vostra, com amor lo tinga cativat.

CCLVI. Replica més avant l'Emperadriu a Hipòlit.

—Jo ho volguera, Hipòlit, tu m'haguesses feta certa del que jo et demane, e no deus per res estar de dir-me clarament ta intenció, car amor no accepta noblesa, ni llinatge, ni egualtat, car no fa diferència si és d'alt lloc o de baix. E qui és apte, e sap portar d'amor secretes o ocultes sens dar-ho a sentir voluntàriament a personnes indignes e malparleres, aquest tal és digne de tal punició; e per lo contrari deu ésser exalçat en molta glòria e honor lo qui llealment ama, car amor és cosa que segueix natura, e los homens com amen deuen ésser secrets e plens d'amor. Digues, Hipòlit, òcres tu que és bona sort a un cavaller com és amat d'alguna gran senyora, e fa més menció d'aquell sol que de tots los altres? Mira quanta fermetat deu ésser en l'home: com la dona ama, desconeix a pare, marit e a fills, e tota la sua honor met en poder del qui ama, e la sua persona posa a juí d'aquell: si serà lletja o bella, e si tendrà algun defecte en si, és forçat que tal enamorat ho haja de veure. E no penses tu que lo que he dit ho diga per mal dret que senta en la mia persona, ne hi haja màcula neguna, mas solament ho vull dir de quant deu ésser tengut l'home a la dona qui en son poder se posa. E per ço te vull tornar a dir que molt m'haguera contentat lo teu parlar: que així com ab atreviment tinguist ànimo de dir-m'ho, que hi haguesses perseverat, que totes les tues paraules me foren estades acceptes; e sies cert que per criminals que fossen, que no les diria a l'Emperador ne altra persona qui per la terra vaja. E si per vergonya te n'estàs, no em desplau tal amor, car ab llengua torbada e ab molta vergonya semblants requestes són bones e

així es deuen fer, car amor que prest és venguda molt prest és perduda.

Tantes coses li dix l'Emperadriu que Hipòlit cobrà esforç, e ab veu rogallosa e baixa, ab gran treball, féu principi a semblant requesta.

CCLVII. Requesta d'amors que fa Hipòlit a l'Emperadriu.

—Lo bon grat que de vós, senyora, tinc, no poques voltes m'ha convidat per tal mitjà manifestar a la majestat vostra la molta amor que us porte, mas temor d'errar ha tardat fins en aquesta hora lo dir qual só, per vós ésser la més excel·lent en lo major grau d'excel·lència que trobar-se pogués. Emperò aquell delit que la bellea vostra representa a mi, entre els altres me fa gloriós viure. E si tanta glòria Déu per sola mercè m'atorga, qual cavaller ab mi igual pot ésser? E jo, per ésser jove d'edat, ma llengua embarassada no basta a recitar ço que lo meu ànim volria: l'excel·lència vostra hi deu suplir, com a ignorant de tal mester. E mirant lo vostre afectat parlar, me dóna novella alegria com pens que sens l'altesa vostra jo no seria res, emperò lo vostre acost haja tant guanyat que tot altre esmerç me fóra molt perdre. E vull que sapiau l'esperança que jo tinc en la majestat vostra me té a vida en aquest món, e si n'era desemparat forçadament me covendria pendre la mort. E per ço tinc conegit que, amant l'altesa vostra qui tant valeu, res no m'és fort, puix teniu de discreció la vestidura, e totes coses qui per la majestat vostra me seran manades me són fàcils, puix saber e gentilesa en vós mancament no tenen. E plàcia a l'altesa vostra mirar quant a ma vista us sou mostrada plena de tantes virtuts. Tinc creença que si en lo temps de Paris atès haguésseu, altra que vostra altesa d'aquell pom no fóra estada digna. E per la clara coneixença que del vostre molt valer tinc, vull posar tota ma esperança en vós, qui sereu principi de tot mon bé e de tots mos mals; emperò si amor me força alguna cosa no discretament parlar, la vostra gran benignitat ho vulla pacientment sostenir, e ab paraules d'amor voler-me castigar.

Solament vos suplic, agenollat als vostres peus, me façau cert per l'honor vostra com regir-me dec; e açò serà a mi d'infinida estima, tant que lo parlar delitos me fa venir los ulls en aigua per infinida amor que us tinc.

No tardà l'Emperadriu en fer-li resposta ab paraules de semblant estil.

CCLVIII. Resposta que fa l'Emperadriu a Hipòlit.

—Les tues afables paraules meriten resposta, e no tal com tu volries, per ço com has posat lo meu cor en gran treball e pensament. Car pense qual és estada la causa que t'ha dat esperança de mi, com la mia edat sia tan desconvenient ab la tua, que si tal cosa era sabuda, què dirien de mi? Que de mon nét me só enamorada! D'altra part veig que amor no és certa, ni ab fermetat, en los estrangers. E són benaventurades aquelles que no tenen marit per poder-se mills dispondre en ben amar. E jo, qui no só acostumada de tal meneig, pens que a mi seria molt difícil poder contentar lo teu appetit, per què la tua esperança tarda e vana és, per ço com altri posseeix lo que tu desitges, per bé que si jo volia oblidar los térmens de la mia castedat ho poria ben fer, encara que fos gran la mia culpa. Jo bé coneix que la tua joventut e bella disposició, per bé que hages tengut gran atreviment, digna és de perdó. E qualsevulla donzella li seria molta glòria que de tu fos amada; emperò jo estime més que altra sia benaventurada per lo teu amor, sens crim o infàmia, que si jo peria per amor d'home estrany.

L'Emperadriu no pogué més parlar per ço com l'Emperador se fon llevat de lla on seia. Acostà's a l'Emperadriu e pres-la la mà e anaren a sopar.

Aquella nit Hipòlit no pogué parlar ab la Princesa, mas parlà ab Plaerdemavida, e ella li dix:

—Què és açò que vós, ab tan dissimulades paraules, parlau tant ab l'Emperadriu? Grans negocis deuen ésser aquests, com tan sovint vós ab ella praticau.

—No és altra cosa —dix Hipòlit— sinó que em demanava del nostre Capità com està e quan porà anar sobre la terra. Pens jo que lo seu desig és que ell fos lla on los altres són, per ço com cascun dia han lletres del camp e per propi interès tenen desig d'aquell desig que tenien los jueus del verdader Messies.

L'endemà de bon matí Hipòlit se n'anà sens resposta neguna. Com Tirant lo véu li dix:

—Cinc dies són passats que no us he pogut veure.

—Senyor —dix Hipòlit—, l'Emperador m'ha fet aturar, e la Princesa, perquè l'accompanyàs e per lo camí vinguessen parlant de vostra mercè, car tots ensembs vos volen venir a veure; e per causa d'açò la Princesa no us ha volgut fer resposta, puix tan prest deu ésser la vista.

Dix Tirant:

—D'açò estic jo molt aconsolat.

Féu-se venir de continent los metges e pregà'ls que el fessen portar a la ciutat perquè es sentia molt bé:

—E dic-vos certament que jo milloraré més en un dia en la ciutat que no faria ací en deu. E sabeu què ho causa? Jo só nat e criat en lloc prop de mar, e l'aire de la mar és a mi molt natural, car diverses vegades só estat nafrat e maltractat per altres cavallers, e de continent que eren passades les cinc cures jo em feia portar en lloc vora mar e prestament era guarit.

E açò lloaren tots los metges e foren contents que així es fes. Los dos ho anaren a dir a l'Emperador, e l'Emperador cavalcà ab molta gent e anà on lo Capità era; e ab unes andes en coll d'hòmens fon portat a la ciutat en quatre dies.

Com l'hagueren més dins la sua posada, l'Emperadriu ab totes les dames l'anaren a veure. L'alegria fon molt gran com lo veren estar en tan bona disposició. E molt sovint totes les dames, així del palau com de la ciutat, lo venien a veure. Emperò l'Emperadriu, perquè tenia algun sentiment, per una donzella sua de qui ella fiava molt més que de les altres, poques vegades se partia de sa filla com era en la cambra de

Tirant; e gens per açò no restava que no praticassen de llurs amors, anant e venint Plaerdemavida cascun dia ab gran sol·licitud, desitjant concordar la batalla que vengués a fi.

Deixem de recitar de Tirant e tornem al camp. Com les treves foren passades, la guerra començà cruel e brava, sabent los turcs la malaltia de Tirant. E ab la molta gent que els era venguda, cascun dia venien prop de la ciutat de Sant Jordi, on era lo camp, e cascun dia s'hi feien de molts bells fets d'armes, e morien-hi molta gent d'una part i d'altra. En tant que un dia los turcs vengueren ab tot llur poder per rompre l'aigua per ço que no els fes tant de dan com feia, e no la pogueren rompre; los crestians soltaren totes les aigües perquè los turcs no se'n poguessen tornar, e ompliren-se tots los camps d'aigua en tal forma que mataren dels turcs passats tres mília aquell dia. Los tures tenien gran desig de venir a batalla ab los crestians; e per quant la morisma era tanta, los crestians deliberaren de no esperar la batalla, e en aquell cas tots desitjaven la salut de Tirant així com la llur pròpia, e tots estimaven que si Tirant hi fos, que no hagueren desdita la parada.

E cascun dia l'Emperador los escrivia de l'estament en què Tirant era posat, per animar-los, e dient com ja es llevava del llit perquè era de gran necessitat que la cama s'enfortís e tornàs en son degut estament. E tots n'estaven molt aconsolats e en especial lo duc de Macedònia, qui l'amava en extrem.

Tirant anava cascun dia millorant, que ab una crossa podia per la cambra anar. E les dames quasi los demés dies lo venien a veure e li tenien de bon grat companya. E la Princesa, tant per l'interès quant per l'amor que li portava, li feia molta festa e honor. E no us penseu que Tirant desitjès molt prestament guarir, puix era cert que no tenia perill de restar afollat, e açò causava la bella vista que tots dies havia de la Princesa, e no desitjava ni pensava molt en anar a la guerra, mas son desig era pogués haver plaer complit de sa senyora, e la guerra quisvulla la fes. E per semblant causa los virtuosos cavallers

són decebuts per extrema e desaforada amor, la qual acostuma moltes voltes tolre lo seny als hòmens savis.

E estant l'Emperador e l'Emperadriu en la cambra de Tirant, li dava impediment, que no podia parlar ab la Princesa que no fos per l'Emperadriu oït. Cridà a Hipòlit e ab baixa veu li dix:

—Vés defora e torna prest, e posant-te al costat de l'Emperadriu posa-la en noves del que coneixeràs que en grat li vinga, e jo experimentaré si la mia passió poré a la Princesa referir.

E tornat Hipòlit del que era estat concertat, posà's al costat de l'Emperadriu e ab esforçat ànim e la veu baixa li presentà forma de semblants paraules.

CCLIX. Com Hipòlit obtès de l'Emperadriu lo do que li demanava.

—Lo vostre gran saber és de noblesa tanta accompanyat que sens comparació major pena me fa sentir, per ésser tanta l'estima de la majestat vostra, car l'extrema amor que us porte me força que no puc estar sinó prop de l'excel·lència vostra, e no sens gran raó, car fallint-me tal acostament estic en un nou purgatori. E açò em ve per jo infinitament amar la vostra virtuosa persona, suplicant aquella en qui tota ma esperança reposa me sia atorgat en un do qui serà augment de ma honor e fama. E per lo vostre molt merèixer, qui tant val, sol per ésser en record que dels damnats se diu ésser-los gran alleujament de pena lo recordar-se que són alguna cosa. E així me'n pren a mi ab tot que passe mala vida, per no ésser cert de vostra altesa ésser amat; mas sol recordant-me de la gran dignitat que en la majestat vostra tinc coneguda me dóna gran alleujament a mon casat viure, e tant com més virtut la persona posseeix, tant és per los altres més amada. Per què, senyora, puix la fortuna mia tan poc m'ha accompanyat, senta jo aquesta glòria d'aquest graciós do, si de l'altesa vostra seré amat, e que em façau cert en què està ma vida, e si la sort me seria tan parcial e

favorable que dormint e vetlant jo us pogués amar e servir, car negú més benaventurat de mi trobar no es poria.

E donà fi en son parlar.

No tardà un poc espai que l'Emperadriu, ab gest e cara afable, a una tal resposta féu principi.

CCLX. Resposta feta per l'Emperadriu a Hipòlit.

—La tua molta virtut e condició afable me força passar los límits de castedat, per veure't digne d'ésser amat. E si ab juraments dignes de fe me faràs segura que no ho sabrà l'Emperador ni altri per report de la tua llengua, elegeix tot lo que plasent te sia. E si vols acabat delit atènyer, no penses los perills esdevenidors, car seria cruel seguretat, si lo contrari es seguia, en veure'm en perill, dolor e carregosa difamació, e la vida mia que no seria prou segura; emperò jo confie de la tua molta virtut que tot seràs fet al plaer meu, e faràs així que en la callada nit, qui dóna alleujament als treballs e repòs a totes les creatures, sies cert d'esperar-me en aquell terrat prop la mia cambra. E si hi véns, no tingues esperança dubtosa, car jo, qui en extrem t'ame, no faré tarda la mia venguda, si ja la mort no m'ho tolia.

E Hipòlit volgué demanar un dubte que li ocorria, e l'Emperadriu li dix que de gran flaquea d'ànim venia pensar tots los perills si tanta d'amor tenia com les sues paraules feien demostració.

—Fes lo que jo et dic, e no cures a present d'altra cosa.

Hipòlit respòs:

—Senyora, jo só content de fer tot lo que la majestat vostra me mana.

E posà-la en segur de tot lo que ella doubtava.

Complit lo raonament, l'Emperadriu se partí de la posada de Tirant ab totes les altres dames. Com foren dins lo palau, dix l'Emperadriu:

—Anem a vesitar l'Emperador.

Com foren ab ell estigueren un poc solaçant. Aprés l'Emperadriu se llevà ab la congoixa de la nova amor qui la portava, e dix a Carmesina:

—Resta tu ací ab aquestes donzelles e faràs companyia a ton pare.

I ella fon contenta.

L'Emperadriu se n'anà a la sua cabra e dix a les sues donzelles que li fessen venir los cambrers per ço com volia mudar les cortines de ras e posar-n'hi unes altres de seda totes brodades, dient:

—L'Emperador m'ha dit que vol aquesta nit venir ací, e desitge-li fer una poca de festa per ço com ha gran temps que no hi és vengut.

Féu prestament desfer tota la cambra, e féu-la emparamentar tota de draps de brocat e de seda; après féu molt bé perfumar la cambra e lo llit.

Com hagueren sopar, l'Emperadriu se retragué dient que lo cap li dolia, e dix-li una donzella, qui es nomenava Eliseu, en presència de totes les altres:

—Senyora, ¿vol vostra alteza que façà venir los metges perquè us donen remei?

—Fes lo que et vulles —dix l'Emperadriu—, mas dóna orde que l'Emperador no senta res perquè no s'excusàs de venir ací esta nit.

Prestament vengueren los metges e tocaren-li lo pols e trobaren-lo-hi molt mogut per lo moviment que tenia, que s'esperava entrar en lliça de camp clos ab cavaller jove, e dubtava la perillosa batalla. Digueren los metges:

—Bo serà, senyora, que la majestat vostra prenga uns pocs de canyamons confits ab un got de malvasia, e alleujar-vos han lo cap e faran-vos dormir.

Respòs l'Emperadriu:

—Jo pens bé que serà molt poc lo meu dormir, per lo gran mal que sent, e molt menys lo reposar, car segons la disposició que em sent, jo crec cercaré tots los racons del llit.

—Senyora —digueren los metges—, si tal cas era com la majestat vostra ha raonat, trameteu prestament per nosaltres; o si preneu plaer que façam la vetla a la porta de la vostra cambra o ací dins, perquè d' hora en hora vos pugam mirar en la cara, e així passarem tota la nit.

—Tal servei —dix l'Emperadriu— no accepte a present, ni tal proferta, car tot lo llit vull tenir per meu, e no vull que negú de vosaltres me miràs en la cara si en negun delit estava, car tal mal com jo tinc no comporta vista de negú, e ab aquesta vos ne podeu anar, car jo em vull posar en lo llit.

Los metges se partiren. Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells remullàs bé ab la malvasia, que gran bé li farien en lo ventrell. E l'Emperadriu fon obedient, que una gran capsà se'n menjà; après los remullà molt bé. E manà que perfumassen molt bé lo llit, i en los llançols i en los coixins féu posar algàlia. Com açò fon fet, ella ben perfumada, manà a les sues donzelles que se n'anassen a dormir, e que tancassen la porta de la cambra sua.

E en la cambra de l'Emperadriu havia un retret on ella s'acostumava de lligar, e en lo retret havia una porta que eixia en un terrat, on Hipòlit estava. E al llevar que ella es féu, Eliseu ho sentí e llevàs prestament pensant que tingués algun mal, e trobant-se en la cambra dix-li:

—Què té l'altesa vostra que així us sou llevada? ¿Sentiu-vos més mal que no feieu?

—No —respòs l'Emperadriu—, ans me sent molt bé, mas era'm oblidat de dir aquella devota oració que jo acostume cascuna nit de dir.

Dix Eliseu:

—Senyora, feu-me tanta de mercè que vostra altesa la'm vulla dir.

—Só contenta —dix l'Emperadriu—, e és aquesta: que en la nit, la primera estela que veuràs, agenolla't en terra e diràs tres paternostres e tres avemaries en reverència dels tres Reis d'Orient, que els plàcia voler-te recaptar gràcia ab lo gloriós Déu Jesús e ab la sua sacratíssima mare, que així com ells foren guiats e guardats anant, vetlant, dormint e estant de les mans del rei Herodes, que els plàcia voler-te recaptar gràcia que sies lliberada de vergonya e infàmia, e que totes les tues coses sien prosperades e augmentades en tot bé; e sies certa que obtindràs tot lo que vulles. E no em trobes de ma devoció.

La donzella se'n tornà al llit, e l'Emperadriu entrà en lo retret. E com conegué que la donzella era en lo llit e sentí tocar l'hora de l'assignació, vestí's sobre la camisa una roba de vellut verd forrada de marts gebelins; e oberta la porta del terrat, véu estar a Hipòlit estès per lo terrat perquè no pogués ésser vist per neguna part; tingué-ho a molta glòria pensant que aquell guardaria molt la sua honor. Com Hipòlit la véu, si bé es feia la nit molt escura, llevà's prestament e anà devers ella, e donant dels genolls en la dura terra, besà-li les mans e volia-li besar los peus. Mas la valerosa senyora no ho comportà, mas besà'l moltes voltes en la boca, pres-lo per la mà mostrant-li infinita amor, e dix-li que anassen a la cambra. E dix Hipòlit:

—Senyora, la majestat vostra m'haurà de perdonar, que jamés entraré en la cambra fins a tant que lo meu desig senta part de la glòria esdevenidora.

E pres-la en los braços e posà-la en terra, e aquí sentiren l'última fi d'amor.

Aprés, ab grandíssima letícia, se n'entraren en lo retret. Hipòlit mostrant molta gran contentació, donant-li pau verdadera, ab alegre ànim e gest amorós li féu principi a un tal parlar.

CCLXI. Com Hipòlit mostra de paraula la contentació que té de sa senyora.

—Si gosàs dir la glòria que mos sentiments en aquesta hora senten en haver atès la gran perfecció que en la majestat vostra tinc coneguda, no crec jamés la mia llengua fos suficient en poder referir tanta gentilesa com en l'excel·lentíssima persona vostra se troba. No sé ab quin mitjà ni art de paraules vos puga manifestar quanta és l'amor que us porte, e quant d' hora en hora augmenta en mi, car certament no és en ma potència la menor part d'aquella recitar-vos pogués, ni menys volria que per boca d'altri hagués a sentir vostra altesa en quina possessió em té, car pensant-me dar espai de tan penada vida, mos mals doble dolor pendrien.

No tardà l'Emperadriu, ab cara e gest afable, en fer-li semblant resposta.

CCLXII. Rèplica que fa l'Emperadriu a Hipòlit.

—Encara que la mia pensa sia estada turmentada, no resta que no em trobe en lo més alt grau de coneixença de tu, la qual cosa, per no ofendre tanta singularitat que en tu jo trobe, no em clamaré de tu ni menys de Déu ni de mi mateixa, puix ab tan gran partit meu t'he sabut guanyar.

—Senyora —dix Hipòlit—, no és ara temps de fer moltes raons, sinó que us deman de molta gràcia e mercè que anem al llit, e allí parlarem d'altres negocis que augmentaran lo vostre delit e serà molta consolació mia.

E dit açò, Hipòlit prestament fon despullat, anà a la gentil vella e despullà-li la roba que vestia, e restà en camisa. E tenia la sua noble persona de tanta gentilea e disposició, que coneguera, qui en tal so la ves, com era donzella que posseïa tanta bellea com en lo món trobar-se pogués. E sa filla Carmesina en moltes coses li era semblant, mas no generalment en totes, car aquesta en son temps l'excel·lia. Lo galant la pres al braç e pujà-la en lo llit, e aquí estigueren parlant e burlant així com de personnes enamorades

s'acostuma. Com fon passada mitja nit, la senyora llançà un gran sospir.

—Per què sospira vostra majestat? —dix Hipòlit—. Digau m'ho, jo us clam mercè, si Déu vos deixe tot vostre desig complir. Seria estat per poca contentació que tingau de mi?

—Tot lo contrari és del que dius —dix l'Emperadriu—, car ans m'és augmentada la voluntat, per ço com en lo principi te tenia en figura de bo, ara de molt millor e més valent. Mas la causa del meu sospir no és estar per pus sinó que em dolc de tu que et tendran per heretge.

—Com, senyora! —dix Hipòlit—. ¿Quines coses he fetes jo que per heretge m'hagen a tenir?

—Certament —dix l'Emperadriu— sí poden fer, per ço com t'est enamorat de ta mare e has mostrada la tua valentia.

—Senyora —dix Hipòlit—, negú no té notícia del vostre molt valer sinó jo, qui mire la vostra galant persona qui té compliment de tota perfecció, e no veig res qui demesiat sia.

D'aquestes coses e moltes altres passaren los dos enamorats, ab tots aquells delits e llepolies qui solen passar per los qui bé es volen, e no dormiren de tota la nit, que quasi lo dia volia venir. E bé dix veritat l'Emperadriu als metges, que poc seria aquella nit lo seu dormir. E ja cansats de vetlar, adormiren-se que ja era de dia.

Com fon ja gran dia, la donzella Eliseu, que ja s'era acabada de vestir, entrà en la cambra de l'Emperadriu per demanar-li com estava, ni si volia res manar-li. Com se fon acostada al llit, véu un home al costat de l'Emperadriu qui tenia lo braç estès, e lo cap del galant sobre lo braç, e la boca en la mamella.

—Ai Santa Maria val! —dix Eliseu—. ¿Qui és aquest traïdor renegat qui ha decebuda ma senyora?

Fon en temptació de cridar grans crits, volent dir:

—iMuira lo traïdor que ab cautela e ab decepció és entrat en aquesta cambra per posseir lo goig d'aquest benaventurat llit!

Aprés pensà que negú no tinguera tan gran atreviment d'entrar allí sens voluntat sua, e l'emparamentar de la cambra no era estat fet sens gran misteri. E feia son poder de coneixer-lo e no podia, per ço com tenia lo cap baix e no el podia bé devisar. Tenia dubte que les altres donzelles no entrassen en la cambra per servir a l'Emperadriu, així com havien acostumat. Eliseu entrà on dormien e dix-los:

—La senyora vos mana que no ixcau de la cambra perquè no façau remor, perquè no ha prou contentats los seus ulls del seu delitós dormir en què està.

Aprés mitja hora passada, los metges vengueren per saber l'Emperadriu com estava. La donzella anà a la porta e dix com la senyora reposava per ço com en la nit havia un poc congoixat.

—Nosaltres estarem ací —digueren los metges— fins a tant que sa majestat sia desperta, car així nos ho ha manat lo senyor Emperador.

La donzella, no sabent pendre remei en si, ni sabia si la despertàs o no, estava en aquell pensament, e durà-li tant fins que l'Emperador tocà a la porta de la cambra. La donzella, enutjada e no ab prou paciència ni ab molta discreció, anà cuitadament al llit e cridà ab veu baixa:

—Llevau, senyora, llevau, que la mort vos és veïna: lo trist de vostre marit toca a la porta e sap que ab deslealtat, en perjuí de la sua pròspera persona, l'haveu indignament ofès sens causa ne raó alguna. ¿Qui és aquest cruel qui tanta dolor ab si porta que prop de vós estiga? És rei no coneget? Prec al sobirà Déu que corona de foc al cap li veja jo posar. Si és duc, en carçre perpètua lo veja jo finar. Si és marquès, de ràbia les mans e los peus li veja jo menjar. Si és comte, de males armes dega morir. Si és vescomte, ab espasa de turc lo cap fins al melic lo veja jo en un colp partir. E si és cavaller, en fortuna vàlida, en la mar, tota pietat a part posada, en lo més fondo fine sos dies. E si en mi habitàs tanta virtut com posseïa la

reina Pantasilea, jo el ne fera penedir, mas lo trist costum és dolre e plorar.

Com l'Emperadriu se véu despertar en tal mal so, pitjor que de trompeta, l'ànim no donà esforç a la llengua que pogués parlar, ans restà immoble que no pogué parlar. Hipòlit no entengué les paraules de la donzella sinó la veu, e per no ésser conegit, posà lo cap davall la roba e véu la gran congoixa que la senyora tenia, posà-li lo braç damunt lo coll e féu-la abaixar davall la roba e demanà-li què era la causa de la gran passió que tenia.

—Ai, lo meu fill! —dix l'Emperadriu—. En aquest món no es pot atènyer un goig complit. Lleva't; vet l'Emperador a la porta; la tua vida e la mia en aquesta hora en les mans de Déu està. E si jo no et puc parlar, o tu a mi, perdonam de bon cor, car sí em faré jo a tu, que ara veig que aquest dia serà estat lo principi e fi de tota la tua felicitat e delit, e darrer terme de la tua vida e de la mia. Molt serà cosa enutjosa a mi que après la tua mort jo no puga banyar lo teu sepulcre ab les mies adolorides llàgrimes e portar los meus cabells arrufats. No em poré llançar sobre lo teu cos mort dins l'església, e pendre d'aquell freds besars, trists e amargs.

Com Hipòlit oí dir semblants paraules a l'Emperadriu, pres-li gran pietat de si mateix, així com aquell qui en semblants negocis jamés s'era vist; e ab poca edat que tenia, féu companyia a l'Emperadriu servint-la de llàgrimes més que de consell ni remei. Emperò pregà a la donzella que li fes gràcia que li portàs l'espasa qui en lo retret estava, e dix, cobrant ànimo:

—Ací vull prendre martiri davant la majestat vostra a retre l'esperit, e tendré la mia mort per ben espletada.

En aquell cas l'Emperadriu no sentí remor neguna. Dix a Hipòlit:

—Vés, fill meu, salva't en aquell retret, e si és cosa de gran importància, jo els tendré a noves e tu poràs dar passament a

la tua vida, la qual desitge ab honor e estat visques en aquest món.

—Qui em dava tot l'Imperi grec e quatre voltes més que no és, jo no desempararia la majestat vostra. La vida e tot quant he vull abandonar ans que partir-me de vostra altesa, e suplicar vos que em beseu en senyal de fermetat —dix Hipòlit.

Oint dir l'Emperadriu les paraules dessús dites, li augmentà la dolor, e així com augmentà en molta dolor, necessitat la requerí que augmentà en molta amor. E no sentí remor neguna; anà a la porta de la cambra per escoltar si sentiria gent d'armes o altre indici de mal, e véu, per una poqueta fenella que en la porta era, a l'Emperador e als metges qui del seu mal disputaven, e així hagué plena notícia que lo fet no era res. E tornà corrent devers Hipòlit e pres-lo per les orelles e besà'l estretament e dix-li:

—Lo meu fill, per la molta amor que et porte te prec que vages en aquell retret fins a tant que l'Emperador ab los metges jo els puga donar alguna justa causa d'excusació.

—Senyora —dix Hipòlit—, en totes les coses del món seré pus obedient a la majestat vostra que si m'haguésseu comprat per catiu, però no em maneu partir-me d'ací perquè jo ignore si vénen per algun mal a fer en la vostra persona.

—No dubtes en res —dix l'Emperadriu—, car gran tumult fóra per tot lo palau e jo coneix bé que no és res del que Eliseu m'ha dit.

Hipòlit prestament se n'entrà en lo retret, e l'Emperadriu se tornà al llit e féu obrir les portes de la cambra.

L'Emperador e los metges vengueren al llit e parlaren ab ella demanant-li del seu mal ni com s'era trobada aquella nit. L'Emperadriu respòs que la dolor del cap ab la passió del ventrell no l'havien deixada en tota la nit dormir ni reposar fins que les esteles del cel se foren amagades:

—E en aquell cas, los meus ulls no podent comportar la vetla, m'adormí, e sent-me ara molt pus alegre e contenta que

no en lo principi. E fon-me semblant que si més hagués durat aquell plasent dormir, lo qual me paria que la mia ànima en una nit tanta consolació sentís. Però en aquest món la persona no pot atènyer sol un dia o una nit goig complit, car en lo dolorós despertar que aquesta donzella m'ha fet me só tant alterada que lo meu esperit és restat ab la major passió que dir no es poria. E si jo podia tornar en aquell cas mateix, me seria molt gran consolació podent tocar e tenir en los meus braços les coses que ame i he amades en aquest món, e crec que podent jo atènyer açò, me seria paradís en aquest món e compliment de glòria. E podeu creure, senyors, que si jo podia tornar en aquell gloriós repòs, la mia ànima seria tan contenta que jo seria prestament guarida.

Dix l'Emperador:

—Digau, senyora, ¿què era lo que en los vostres braços tenieu?

Respòs l'Emperadriu:

—Senyor, lo major bé que en lo món jo he tengut, e encara l'ame sobre totes les personnes del món. E puc dir ab veritat que jo estant en la piadosa vetla m'adormí, e prestament me donà de parer que estava en camisa ab una roba curta forrada de marts gebelins, de color de vellut verd, e que era en un terrat per dir l'oració que acostume dir als tres Reis d'Orient, e complida que haguí la beneita oració, oí una veu qui em dix: "No te'n vages, que en aquest lloc hauràs la gràcia que demanes." E no tardà que viu venir lo meu tan amat fill acompanyat de molts cavallers tots vestits de blanc, e portava a Hipòlit per la mà, e acostant-se a mi me prengueren les mans los dos e besaven-les-me, e volien-me besar los peus, e jo consentir no ho volia. E asseguts en lo païment del terrat passam moltes raons de consolació en les quals jo prenguí molt gran delit, e foren tals e tan delitoses que jamés del cor m'eixiran. Aprés nos n'entram en la cambra tenint-lo per la mà, e mon fill e jo posam-nos en lo llit, e jo posí-li lo meu braç dret dejús les sues espatles, e la sua boca besava les mies

mamelles. Jamés tan plasent dormir no sentí, e deia'm lo meu fill: "Senyora, puix a mi no podeu haver en aquest miserable de món, teniu per fill a mon germà Hipòlit, car jo l'ame tant com faç a Carmesina." E com deia aquestes paraules estava girat prop de mi, e Hipòlit per obediència estava agenollat enmig de la cambra. E jo li demaní on era la sua habitació, e dix-me que en paradís era col-locat entre los màrtirs cavallers per ço com era mort en batalla contra infels. E no li poguí més demanar per ço com Eliseu me despertà ab més adolorit so que de trompeta.

—¿No us ho dic jo —dix l'Emperador— que tot son parlar no era sinó de son fill?

—iAi senyor —dix l'Emperadriu—, que a negú no costà tant com a mi! En aquest braç lo tenia jo; la sua plasent boca tocava los meus pits, e los somnis que en la matinada se fan, molts n'ixen verdaders. E jo pens que encara no se'n deu ésser anat. Volria experimentar dormint si em tornaria a parlar, e que tornàs en lo delit que estava.

—Jo us prec —dix l'Emperador— que no us poseu aqueixes follies en lo cap, e llevau-vos del llit si bé estau, car tals coses com vós raonau qui més hi met més hi perd.

—Jo us suplic, senyor —dix l'Emperadriu—, que per la salut mia e per lo delit que jo espere aconseguir vos plàcia lleixar-me un poc reposar, car tots los ulls tinc entelats de poc dormir.

—Senyor —digueren los metges—, bé se'n porà anar la majestat vostra, e deixem-la dormir, que si aquest delit li llevam seria poca admiració no augmentàs la sua malaltia en major grau que no és.

L'Emperador se partí, e feren eixir totes les donzelles de la cambra sinó Eliseu que hi restà.

Com les portes foren tancades, l'Emperadriu féu tornar a Hipòlit en son lloc e dix a la donzella:

—Puix la sort ha pemès tu has hagut a sentir en aquests afers, done orde que de tot ton poder vulles servir a Hipòlit

més que a la mia persona. E posa't en aquell retret fins tant hajam un poc dormit, e tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres, e jo et casaré més altament de totes; après Hipòlit te darà tant de sos béns, que tu en seràs ben contenta.

—Ja no m'ajut Déu —dix Eliseu— si jo tinc voluntat neguna a Hipòlit de servir-lo ne menys en amar ne honrar-lo, mas per suplir al que em mana la majestat vostra ho faré; altrament no em volria ésser abaixada en terra per pendre una agulla per ell, ans vos dic jamés portí més mala voluntat a home del món com faç a ell des que l'he vist en tal so estar prop de vostra altesa: illeó famejant volria que li menjàs los ulls e la cara e encara tota la persona!

Respòs Hipòlit:

—Donzella, jamés pensí en fer-vos enuig que ab deliberada pensa ho fes. E jo us vull amar e fer per vós sobre totes les donzelles del món.

—Feu per les altres —dix Eliseu—, que de mi no hajau cura, car no em plau acceptar res que de vós sia.

E prestament se n'entrà en lo retret e allí se pres fortment a plorar.

E los dos amants restaren en lo llit tant que ja era quasi hora de vespres com ells se llevaren e trobaren la donzella que encara estava plorant. Com los véu entrar per lo retret cessà son plor, e donà remei a la sua dolor l'Emperadriu aconsolant-la e pregà-la no es donàs res en lo fet d'Hipòlit; e açò feia havent dubte que no descobrís llur fet.

—Senyora —dix la donzella— no dubte la majestat vostra de mi que jo pendria pacientment la mort ans que jo parlàs res sens manament vostre a persona del món, car jo veig la pèrdua de vostra altesa seria tanta que tot martiri ne passaria e més cruel que no donaren a nengú dels apòstols. Lo segon dubte no temau: en presència o en absència ja faré tots els serveis que poré a Hipòlit per contemplació de la majestat vostra.

L'Emperadriu restà contenta, lleixà Hipòlit en lo retret, e tornà's al llit, fent obrir les portes de la cambra. E prestament fon aquí sa filla e totes les dones e donzelles e l'Emperador e los metges; e tornà'ls a recitar lo plasent somni que fet havia.

Lo dinar fon prest e l'Emperadriu menjà així com a persona cansada de molt caminar, e la donzella posà sa diligència en molt ben servir a Hipòlit e donà-li a menjar un parell de faisans e tot lo que li fon mester per la humanal vida, e tenint-lo a prop de col·lacions singulars perquè no s'enutjàs; e com no volia menjar, pregava'l-ne de part de sa senyora. Hipòlit la posava en noves ab moltes burles, i ella jamés li responia sinó en lo que tocava a son servir.

Així estigué l'Emperadriu, que no es llevà del llit fins a l'endemà, que l'Emperador ja s'era dinat. E com se fon lligada, entrà en la capella per oir missa, e fon gran contradicció entre los capellans si a tal hora devien consagrar, com lo migjorn fos passat.

En semblant ventura e delit estigué Hipòlit dins lo retret per una setmana. Com la senyora conegué que prou l'havia espletat, donà-li comiat dient-li que altre dia, com se seria descansat, poria tornar dins en la cambra e poria prendre d'ella tot lo que plasent li fos. E l'Emperadriu tragué d'una caixa on tenia les sues joies, un collar d'or fet a forma de mitges llunes, e en les puntes de cascuna lluna havia dues grosses perles, una en cascun cap, e alt enmig de la lluna un gros diamant, e davant venia una cadeneta d'acer ab una pinya d'or tota esmaltada, e la meitat era oberta e l'altra closa, e los pinyons qui dins eren, grossos robís. No crec tan saborosos pinyons jamés foren vists: aquesta sabor sabia Hipòlit, qui gustada l'havia. E en la part de la pinya que estava closa, en cascuna clofolla havia un diamà, o un robí, o maragda, o safir, e no penseu que fos de tan poca estima que no valgués passats cent milia ducats. E l'Emperadriu, de ses mans, la hi posà al coll, e dix-li:

—Prega a Déu, Hipòlit, que jo et visca, car poca admiració serà que jo no et faça, ans de molts anys, corona real portar. Ara açò per amor de mi portaràs, e com te serà present a la vista, seràs en record d'aquella qui t'ama tant com a la sua vida.

Hipòlit s'agenollà en terra e féu-li infinites gràcies, e besà-li la mà e la boca, e dix-li:

—Senyora, ¿com vol la majestat vostra deseixir-se d'una tan singular joia per donar-la a mi? Car si jo la tenia la daria a vostra altesa, en qui seria mills espletada, per què us suplic que la cobreu.

Respòs l'Emperadriu:

—Hipòlit, no refuses jamés res que ta enamorada te done, car regla comuna és: qui és major en dignitat, la primera vegada que prenen amistat, deu donar a l'altre, qui no ho deu refusar.

—Doncs, senyora, què ordenau de ma vida? ¿Què voleu que faça?

—Prec-te que et plàcia voler-te'n anar, car jo tinc grandíssim dubte que l'Emperador demà no entràs en aquest retret e no el trobàs ací. Vés-te'n ara, que aprés altres dies seràs a temps a poder-hi tornar, e deixa passar aquest dubte que tinc.

Hipòlit se pres a riure, e ab cara afable e humil gest li presentà paraules de semblant estil.

CCLXIII. La comparació de la vinya que fa Hipòlit a l'Emperadriu.

—Conegut tinc que ab gran desegualtat só amat de vostra altesa, per vós ésser certa de la molta amor que us porte, com sia tanta que passa més del que ordena ma vida humana, e en açò m'obliga la molta gentilea que en vostra majestat tinc coneguda; mas tinc-me per desert com pens en lo poc amor que em mostrau, o poca contentació que teniu de mi, com així

em dau comiat, car com pens en l'absència vostra, que no us
veuré així com he fet en aquests benaventurats dies, se causa
dins mi una extrema dolor inremesable. E per venir prest al
que vull dir, ne pren a la majestat vostra així com féu a un
home que era molt congoixat de cruel fam, així com jo d'amor;
e anant per son camí perdé aquell, e pervenc en una gran
espessura d'arbres, no podent d'aquell lloc eixir fins al matí. E
mirant a totes parts si veure poria alguna població qui prop fos
e anant tot lo dia, vila ni lloc jamés pogué veure, e la fam que
tenia era en tanta cantitat i tan extrema que ab fatiga gran anar
podia; fon-li forçat per la nit d'aturar-se e pendre posada en sòl
de terra. Lo següent dia, lo cel molt clar e net, ab lo major
esforç que li fon possible pujà alt en una muntanya qui a poca
distància li era veïna, e véu un castell lluny; tingué son dret
camí devers aquella part ab inestimable fam que ab si portava;
e pervengut prop del castell, lo senyor d'aquell, que era un
cavaller, estava en una finestra, e de lluny véu venir l'home e
tingué-li esment de quina part venia ni on anava. Com fon
prop del castell, véu una vinya ab molts raïms, deixà lo camí
que anava devers lo castell e entrà-se'n dins la vinya. Com lo
cavaller lo hi véu entrar, cridà u de sos servidors e dix-li: "Vés
prestament a la vinya e trobaràs allí un home; guarda no li
digues res, mas pren-te guarda què fa, e prestament m'ho
torna a dir l'estament en què està." Lo servidor fon tornat e
dix: "Senyor, vós lo trobareu gitat en terra, e ab les mans pren
los raïms sens rompre'ls del cep, e a mossos los està menjant e
no cura mirar si són verds ni madurs: així els se menja."
"Senyal és, dix lo cavaller, que bons li saben. Torna-hi e veges
què fa." Lo servidor fon tornat e dix a son senyor: "A grapades
los cull e així els se menja." "Deixa'l estar, que bons li saben.
Torna-hi altra volta." Lo servidor fon tornat, e dix: "Senyor, ja
no els menja ab aquella sabor; ara los pren de quatre en quatre
e de cinc en cinc." "Deixa'l estar, que encara hi troba sabor." E
altra vegada que hi tornà dix: "Senyor, ja cerca los que són bé
madurs e posa'ls-se en la boca e menja's la molla de dins e
llança la pellofa." Ab grans crits li dix: "Vés, cuita, e digues-li

que ixca de la mia vinya, que ara la'm tala tota." Tal demostració fa la majestat vostra, senyora, a mi, que só entrat en aquesta cambra, e menjava los raïms a mossos i a grapades, de quatre en quatre e de cinc en cinc, e l'altesa vostra no em deia que me n'anàs, ni l'Emperador que degués venir ni entrar ni reconèixer vostres cambres. Mas ara, que menge los grans d'u en u, me donau comiat e dieu-me que me'n vaja. Jo só content d'obeir lo manament de vostra altesa.

Com Eliseu hagué oït lo parlar d'Hipòlit, li caigué tant en grat e féu-ne tal rialla del plaer que hi pres que fon cosa de gran admiració, per ço com en tots aquells dies no l'havien vist poc ni molt riure ne alegrar fins en aquella hora que ab cara afable féu principi a tal parlar:

—Hipòlit, senyor, tant és lo plaer que he pres en lo que haveu dit a ma senyora car coneç com a home de bon sentiment li haveu coneguda la calitat, per què us promet, a fe de gentil dona, que tots los dies de ma vida vos seré tan parcial e favorable com és Plaerdemavida a la Princesa, e quant més, no de menys, e guardar-vos tot lo dret vostre que no sia d'altri, puix la bona sort vostra vos hi ha portat.

E girà's devers l'Emperadriu e suplicà-la humilment fos de sa mercè lo deixàs estar tant e tan bastantment com a ell serà plasent. E l'Emperadriu lo hi atorgà per fer plaer a la donzella. Hipòlit se llevà del costat de la senyora e anà devers Eliseu e abraçà e besà-la, e li féu infinides gràcies de la gràcia que per mitjà d'ella havia obtesa. E així fon feta la pau.

E estant un dia Hipòlit en lo retret, l'Emperadriu e Eliseu estaven parlant d'ell. Dix la donzella:

—¿Com, senyora, tenint vostra altesa un cavaller per enamorat, consentireu que ell estiga ab Tirant? ¿E la majestat vostra no basta per a sostenir-lo e dar-li de vostres béns tant e tan abundantment que no s'haja emprar de negú? Jo, qui só una pobra donzella, me tendria per desaventurada, que si tingués enamorat jo li ajudaria tant com me seria possible, encara que en sabés empenyorar la gonella per socórrer-lo;

quant més l'altesa vostra qui sou tan gran senyora e tan riquíssima. Car les dones virtuoses se deuen ajudar de sos remeis.

Dix l'Emperadriu:

—Puix tu m'ho conselles, jo só contenta de fer-ho, per bé que aquests estrangers, com los teniu molta amor e els haveu dat de vostres béns, van-se'n, o tornen massa ergullosos o són difamadors.

—No, senyora —dix Eliseu—, que aquest no és tal, car de poca edat l'haveu vist en vostra cort.

—Hages-ne tu les gràcies —dix l'Emperadriu—, per ço que ell t'ame més.

Hipòlit havia estat en lo retret quinze dies, e un dia ans de la sua partida, estant en la cambra e tenint Hipòlit lo cap en les faldes de l'Emperadriu, ell la suplicà que cantàs una cançó per amor sua, la qual cantava ab molt gran perfecció e de bona gràcia. La senyora, per fer-li plaer, cantà un romanç ab baixa veu, de Tristany com se planyia de la llançada del rei Marc; e a la fi dix: "Dona, restaràs sola sens lo teu Hipòlit." E ab la dolçor del cant destil·laren dels seus ulls vives llàgrimes. Eliseu, perquè no venguessen a noves de res que tristor ni dolor portàs, féu-los llevar d'allí on estaven, e féu-los entrar dins lo retret, e aquí ella pres les claus de les joies e obrí la caixa on estaven. E l'Emperadriu posà prestament la mà sobre la coberta perquè no l'acobàs d'obrir fins a tant que li hagués dit lo que dir-li volia, e no tardà en fer principi a un tal parlar.

CCLXIV. Com l'Emperadriu ordenà la vida d'Hipòlit.

—No és lícit a la tua cavalleria que per mitjà algú sies vist estar ab negú altre. Si de mi no tens seguretat, assegura't de mi, car jo adore la tua persona com a Déu, de qui espere infinita glòria, e só molt contenta en despendre llargament tots mos béns en tu, en lo temps de ma enamorada vida, car la tua bondat e virtut en si extrema vida aporta. E per ço vull

ordenar de ton delitós viure ab tres-cents menjadors ordinàriament en ta posada, e facen de tu com de senyor, car los béns que la fortuna nos atorgà jo en tinc prou per a tu e per a mi.

Hipòlit donà del genoll en la dura terra, e féu-li infinites gràcies e suplicà-la fos de sa mercè que així improvisament no el fes partir de la companyia de Tirant, per dar silenci a la gent; però passats alguns dies ell faria tot lo que la majestat sua li manàs.

La donzella obrí la caixa e pres un gran sac de ducats que ab fatiga Hipòlit los podia portar, que l'Emperadriu havia manat que li fossen dats. E Hipòlit ab gran dificultat los volgué pendre. Aprés la donzella tragué de la caixa mil e quatre-cents grans de perles molt grosses e de singular llustre, e pregà'l que, per l'amor sua, se'n brodàs unes calces de raïms, e los grans fossen de perles, puix per causa dels raïms la pau era estada feta.

E venint la nit, que l'Emperador e tots los del palau sopaven, Hipòlit isqué del palau, e no anà a la posada de Tirant, sinó d'un mercader que es nomenava misser Bartolomeu Espicnardi, e féu-se aquí portar drap de brocat verd, e féu-se fer una roba d'estat forrada de marts gebelins, e féu-se brodar les calces que la donzella l'havia pregat.

Com hagué ordenades totes les coses, partí secretament de la ciutat e anà-se'n a Bellestar en excusa de veure los seus cavalls, e donà a sentir a Tirant com ell era allí, e que eren passats deu dies que no es sentia ben dispost per venir a la cort. E lo missatger que hi tramès féu tan discreta relació, que Tirant e tots los altres hi donaren fe.

Com Hipòlit sabé que les dues robes eren acabades, partí de Bellestar e portà-se'n un cavall molt lleuger. Com fon en la ciutat vestí's la roba de brocat, e calçà's les calces brodades, qui eren molt vistoses e de bona gràcia obrades, que es mostraven los pàmpols e los raïms. E l'Emperadriu e la Princesa eren en la posada de Tirant. Com Hipòlit entrà dins lo pati e véu totes

les dames per les finestres, ferí lo cavall dels esperons e contornà'l allí moltes voltes. Com fon descavalcat, pujà alt en les cambres e féu reverència a l'Emperadriu e a totes les dames, e no s'oblidà a son mestre Tirant, e demanà-li del seu mal. E ell li respòs que es sentia molt bé, que dos dies havia que era anat a l'església per oir missa.

No és cosa de poder recitar la gran contentació que l'Emperadriu tingué de la vista d'Hipòlit, e dix-li:

—Lo meu fill, jo desitge saber la disposició de ta vida, e si eres ab aquell fill meu primogènit aquell matí que jo estava en lo repòs del meu plasent dormir.

E dient aquestes paraules no pogué detenir que dels seus ulls no destil·lassen vives llàgrimes, e Tirant ab los altres acostaren-s'hi per aconhortar-la. E en aquest cas entrà l'Emperador per la cambra ab molts cavallers, e com la véu de tal disposició li dix:

—Digau, senyora, ¿aquest és lo conhort tan afable que vós donau al nostre Capità? Dóna'm de parer que seria major raó que d'altre deport lo festejàsseu que no de llàgrimes.

—Senyor —respòs l'Emperadriu—, la intrínseca dolor, enemiga de la mia corporal vida, contínuament atribula la mia lacerada pensa, e lo meu cor incessantment plora gotes de sang. Car ara que he vist a Hipòlit m'és redoblada la dolor, havent record d'aquell plasent matí que la majestat vostra venc ab los metges que em tolgués aquella glòria que jo en aquell cas contemplava; ab tal dolçor desitjara finir ma vida, car no ha en lo món millor mort que morir en los braços d'aquella persona que hom ama e vol bé. E puix aquell que tant he amat no puc haver...—Pres per la mà a Hipòlit e dix—: Aquest serà en lloc d'aquell, e prenc a tu per fill, e tu pren a mi per mare. E no és cosa en lo món neguna, que a mi sia possible de fer, que jo no la façà. Per amor d'aquell qui sobre tots en extrem jo amava, vull amar a tu, puix n'est mereixedor.

Tots se pensaven que ho digués del mort fill, e ella deia-ho d'Hipòlit. E après ella hagué recitat tot lo somni, segons

damunt llargament és estat referit, l'Emperador se n'anà ab totes les dames, e l'Emperadriu no comportà que negú la portàs de braç sinó Hipòlit.

Ara lleixem estar les festes que ella contínuament feia a Hipòlit, e molts donatius que li feia en presència de l'Emperador e de molts altres, e no es volia dinar ni sopar que no li estigués de prop; e tornem a Tirant què fa de ses amors, car contínuament ell no perdia hora ni punt en sol·licitar de paraula com ne tenia disposició, e d'altra part ab lletres que li tramezia; e Plaerdemavida, qui no s'oblidava.

Com Tirant estigué bé de la cama, anava sovint al palau sens ajuda de negú, sinó que los metges no li donaven tanta llicència com ell volguera. E l'Emperador sovint los demanava dins quants dies lo darien per guarit, que la cama fos ben reforçada per poder partir. E ells li deien que molt prest seria en bona disposició per cavalcàr. Sabent Tirant quant era sol·lícit l'Emperador de la sua partida, estava ab gran congoixa com no podia son cor complir o almenys restàs en algun apuntament ab la Princesa.

L'extrema passió que la Viuda Reposada portava ab si fins en aquella hora no s'era manifestada, car com, per paraules dites per l'Emperador, ella sentís que la partida de Tirant devia ésser molt presta, pensà si ab les sues paliades paraules poria induir a Tirant d'anar-se'n ab ell al camp en excusa de sevir-lo; e si açò no podia obtenir, ab lo seu enteniment diabòlic que tenia deliberà de sembrar en la cort d'una molt bona llavor qui es nomena sisània mesclada ab mala voluntat perquè millor esplet no pogués eixir. Anà-se'n a la Princesa, e dix-li:

—¿No sabeu, senyora, com Tirant m'ha dit, com eixien de missa, que volia molt parlar ab mi per gran útil e profit meu? E jo li responguí que seria molt contenta si la majestat vostra me'n dava llicència, e que ho hi pensaria, e si es podia fer ho faria de bona voluntat. E dóna'm de parer que açò no és pus sinó que ell veu la sua partida molt presta, e volria experimentar si poria cometre alguna infidelitat ab vostra

altesa; llevant aquest compte: que si l'encerta, bé està; e si l'erra, així com féu l'altre dia, partir se n'ha, e passat lo riu no tendrà record de vós; car així m'ho dix l'altre dia, que tal era la sua condició, ab grans rialles que m'ho deia, com si de la sua boca ixqués alguna gran virtut que hagués feta; que ell a mi totes coses me diu, vullies sien de bé o de mal. E tal home com aquest no us deu plaure per bellea ni menys per bones costumes, car les sues mans a tota tració són dispuestas; si no, ateneu a l'atreviment que l'altre dia féu. Déu lo'n premià segons sos mèrits. E diu més: que per amor de dones no deu home pendre armes, ni deu lleixar l'exercici d'aquelles per bella donzella que en lo món sia. E parla com a prohom, mas no com a cavaller enamorat, car los gloriosos fets de les armes, dignes són de renom e fama, car tots són estats fets, o la major part, per dones.

—Doncs façam així —dix la Princesa—; parlau ab ell e vejam si té alguna tració al cor. E vós me donau bon consell, que jo em dec ara guardar molt d'ell.

—Emperò, senyora —dix la Viuda—, és de necessitat, perquè jo el puga descobrir a tot mon plaer, no ixcau d'aquesta cambra fins que jo torne.

La Viuda ixqué en la sala, pres un patge, e dix-li:

—Digues a Tirant que la senyora Princesa està ací en la cambra de parament e té gran desig de parlar ab ell; si volrà venir, serà a son plaer, o li faça perdre l'esperança que té.

Lo patge prestament lo hi anà a dir. Com Tirant sabé que sa senyora lo trametia a cridar que per son delit degués venir, no esperà negú que ab ell anàs. E la Viuda, que tenia bona guarda quan vendria, com lo véu en la cambra de parament, féu demostració que en aquell punt eixia de la cambra de la Princesa, e acostàs a ell e féu-li gran reverència e honor, e dix-li:

—L'esperit maligne de l'Emperadriu en aquest cas se n'ha portada la Princesa dins en la cambra, e estàvem ací parlant de moltes coses. Jo diguí-li fos de sa mercè trametés per vós, car

així com Jesucrist il·luminà los seus apòstols, així il·luminau vós a totes quantes són, com entrau per aquest palau, e l' hora que vós ne partiu totes restam tristes e adolorides. E ja Déu no em done alegria del que li demane, que com vos veig, la mia ànima per trista que sia ne rep molt gran consolació en veure la vostra plasent vista, e en aquell punt se parteix de mi qualsevulla manera d'enuig e tristor qui tinga. E si no us dic veritat, en lo pas de la mia fi no puga regonèixer Déu. E per quant ma senyora m'ha manat que jo vingués ací per tenir-vos companyia fins a tant que l'Emperadriu se'n sia anada, e parme que bé ens porem seure fins que sa altesa vinga, per ço com no volria que la vostra cama per causa mia s'agreujàs de res.

Assegueren-se en l'estrado, e Tirant féu principi a paraules de semblant estil.

CCLXV. Raonament que fa Tirant a la Viuda Reposada.

—Reduint-vos a memòria, senyora, lo que ara m'haveu dit, la consolació que vós en ma vista preniu, e que per mi és il·luminat lo fosc palau de la mia deessa, jo us ho tinc a molta gràcia del que em dieu, per bé que coneç que la mia trista sort no consent que puge al terç ni al quart graó de l'escala. E si egualment lo vostre voler posseís, l'honor e los béns vos volria haver dats, e negú més de mi benaventurat dir no es poria. E pensant, senyora, que los precs que a Nostre Senyor puc referir, e après a vós, que per mitjà vostre obtenir pogués la salut mia, per tant benefici com per vós me seguirà, de ma treballosa vida remeiat descans aconseguir, e de tal remei ésser-vos molt obligat; car de la passió que fora pensava ésser, ara veig en mi molt més augmentar. E si la fortuna m'era pròspera en fer-me atènyer tant de bé quant de vós ma vida espera, e l'atreviment vull me sia llevat e de no voler pus ab vós contendre, mas a la bona voluntat que us tinc satisfaré recitant-vos d'un mercader un exemple, qui era nomenat Gaubedí, anant per mar, lo qual era partit d'aquella gran e magnífica ciutat de Pisa, e navegant per les mars d'Espanya,

tot lo seu cabal e sustància havia posat en un barril de jocs de naips, pensant que ab aquell arribaria a port salvador, e que la sua mercaderia vendria en gran augment de la sua sustància; e aplegat en les mars del Roine prop lo port d'Aigües—Mortes, en l'escura nit la nau tocà en un escull de roca, que tota s'obrí. Tots los mariners, ab l'esperança perduda, se llançaren en mar per restaurar la vida. Aquest pobre mercader, pensant en restaurar més lo barril que la vida, davallà sots la coberta e véu la nau mitja d'aigua que se n'entrava a fons; ab gran fatiga e major perill, tragué lo barril de la sua mercaderia, llançà'l en mar i ell après d'ell, e aferrà's ab lo barril per poder-lo traure en terra; e tant esforç no féu, que dos o tres voltes perdent e cobrant lo barril, pensà perdre la vida. A la fi, a mal grāt seu, l'hagué a desemparar; e anant per aconseguir a terra, ab tota l'esperança perduda de recobrar son barril, encontrà's ab una gran caixa; e per lo gran treball així de la mar com del percut barril, li fon forçat de sostenir la sua persona en la caixa, e a poc instant la mar los llançà en terra. L'aflegit mercader, assegut sobre la caixa, féu aquí grans lamentacions, dolent-se de la perduda mercaderia dels naips; e trobant-se nu, sens camisa, desitjava més la mort que la vida. Com per bon espai se fon lamentat, parti's de la caixa com a home desesperat e anà dos tirs de ballesta, e pensant en lo menys dan, tornà a la caixa per veure si hi hauria alguna cosa de què es pogués vestir; e rompent aquella, trobà moltes robes de brocat e de seda, e molts gipons e calces, e tot lo sòl de la caixa cobert de ducats e de fermalls e de moltes pedres precioses, que valia tot un infinit tresor. Si bé, senyora, açò sia poca glòria a l'estima del vostre valer, e dic-vos ab pura veritat que, en semblant lloc, me vull sots-escriure jo ésser la caixa, e perdent vós lo barril sereu pròspera e benaventurada en aquest món. E ans que de vós haja resposta, vos prec porteu aquesta cadena per l'amor mia, perquè mirant aquella siau en record de mi, qui desitge fer molt per vós.

No tardà la Viuda daurada de fer principi a un tal parlar.

CCLXVI. Resposta que fa la Viuda a Tirant.

—Per no restar en tal pensament, só forçada respondre al vostre dir, car lo darrer terme de vostres paraules jo bé l'entenc, mas presumesc descansar la mia llengua, e posar en repòs l'estima de ma honor en un sepulcre secret, per ço com ara entre esperança e temor fa dubtar la mia llengua en dir lo contrari del que en altre temps ha dit. E per satisfer a vostra demanda, vos dic e suplique, si amau la vostra vida e honor, que tragau lo peu de tan desaventurat llindar e tan perillós pas en què està. Car jo tinc gran dubte no us tolguen la llum de la vostra vida, que veig-vos embolicat en lo fang de perpetual dolor. Car no és negú qui ignore lo vostre mal de la cama com s'és seguit; e perquè la necessitat requir de no descomplaureus ne enutjar-vos per causa de la guerra, dissimulen e fengeixen no saber-ne res; e si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera qui us portaria al corral de perpetual e amarga dolor. ¿E tan poc és lo vostre sentit, que no basteu a conèixer les pràctiques vils e deshonestes que en aquest palau se mantenen e es ginyen e tracten? Però, com me par cosa molt odiosa e abominable, jo no hi consentiria per res, e per causa d'açò só mal volguda, car jo sé certament que vós no sou amat segons sou mereixedor. E si voleu que us dure vostra bella enamorada, cercau-la que sia lleal e verdadera e de bona discreció, e si ho podeu fer, que no sia de major estament ni superba, car diu lo bon exemple verdader que la bona companyia feta entre dos se deu blanament concordar en fets e en dits e en virtuoses obres. Digau, ¿no seria millor per a vós amar dona qui fos destra en l'art d'amor, honestíssima encara que no sia verge? Aquesta vos seguirà per mar e per terra en totes les parts on vós ireu, així ab guerra com ab pau; e en les vostres tendes vos servirà de dia e de nit, e aquesta jamés no pensarà sinó com porà contentar la vostra virtuosa persona.

—Digau, senyora —dix Tirant—, sí Déu vos done honor, ¿qui és la dama qui tan assenyalats serveis me fes com vós dieu?

—Oh trista de mi! —dix la Viuda—, e no he dit prou? Per què em voleu donar més pena de la que tinc? No vullau dissimular lo que tan clarament enteneu; e jo em só esforçada atènyer en aquesta millor part hora disposta perquè ma dolor vos fos manifesta, no per mitjà de negú, mon mal qui tant de temps celat he tengut, d'aquell adolorit dia que en aquesta ciutat vós entràs. E dóna'm de parer que prou clarament vos he descoberta ma intenció, e bé es deu tenir per benaventurat tal cavaller qui per gràcia tal do li és atorgat.

No tardà Tirant en fer-li semblant resposta.

CCLXVII. Resposta que féu Tirant a la Viuda Reposada com lo requerí d'amors.

—Per satisfer a vostra demanda delibere respondre a les vostres gracioses paraules, e tinc enuig com no puc suprir en aquelles per ésser accompanyades de tanta amor. E ja lo meu esperit nafrat de tan enamorada vida no està en llibertat mia poder-ho fer, com tinga cativat lo franc arbitre; e posat cas que ho temptàs de voler-ho experimentar, los cinc senys corporals no m'ho consentirien. E per una poca d'absència que faça, combaten tan fort ma pensa que, sols lo penedir, més en mi no habita; e ara sé què és amor, que de primer no ho sabia. Qui em llunyarà de sa altesa, llunyat lo veja de tot bé; e per no més atribular la mia fatigada pensa, vos prec, senyora, vos plàcia posar tot lo pensament vostre en altre cavaller, per ço com ne trobareu infinits de major esforç e virtut, de dignitat e senyoria que no só jo. E parle-us ab tota veritat, que si jo hagués posat mon voler en vós així com he en aquella que del món mereix portar corona, no us poguera per res fer ofensa neguna. E d'açò me deveu sentir grat, car si altri fos, per vós ésser tan gentil dama, vos porien molt prometre e poc donar, e del blanc vos farien groc perquè en lloc apartat poguessen haver notícia de vostra gentilea. E pens qui a vós amàs e us deixava per altra, ab paciència comportar no ho porieu. Però en vós coneix moltes virtuts, que sou digna de molta llaor, car ab honestat singular haveu subjugats los vics següint les virtuts.

E no li dix més. No tardà la Viuda, ab esforçat ànim, pintar semblants paraules.

CCLXVIII. Replica la Viuda al parlar de Tirant.

—No he temptat d'egualar les lleis divines ab les humanes, e ab gran fatiga podia regir la mia llengua per jo ésser ignorant del que ignorar devia, ço és, per saber clarament lo fet, vós si tenieu pes e mesura en vostra benvolença; e si ho feu, guanyareu premi ab mèrit de pròpia virtut. Mas tot lo que jo us he dit no és estat pus sinó provar-vos de paciència, e perquè conegau, senyor Tirant, quant vos desitge servir, que ab la mia indústria vos façà venir a notícia de totes les coses que ignorau, e que en los fets de la Princesa no siau decebut en vostra opinió, com ella se sia despullada de tota pietat, e de l'honor sua, de son pare e de sa mare, no guardant dret ni envers. Sabent ella un cavaller així valentíssim e virtuós com vós sou, e molts altres qui d'ella són enamorats, poguera sos apetits honestament complir, mas lo pecat per ella comès (e comet cascun dia), los cels, la terra, la mar e les arenes se n'abominen. iE com la benignitat de Nostre Senyor permet e no puneix prestament un tan nefandíssim crim d'adulteri! Que si vós ho sabieu com jo sé, li escupiríeu en la cara, e après a totes quantes dones són en lo món, per causa d'ella. Mas, èper què vull ab tan supèrflues paraules encarir crim de tan gran lletgea? La qual, planament raonada, més feredat de tan espantable crim que admiració porta ab si, que és impossible; los qui ho oiran sens gran alteració dormir ni menjar reposadament no poran. E après que en son servei molt temps de mon adolorit viure despès tenia, mos cansats pensaments de dol se són vestits; e per ço ma dolor no consent que eternament ho cobre. Una error és, la qual moltes voltes és coberta ab dissimulació d'honestes paraules, e les males alegren-se de son pecat. És ver que hi ha moltes maneres de pecats: uns són venials, altres són mortals, però aquest és així gran que ja la mia llengua, cansada de molt parlar, no em dóna esforç de poder-ho recitar. Cert és: la llei mana que les dones

serven honestat, e si no ho fan que reben punició, e majorment les casades; e si lo pecat se comet que almenys no sia ab home fora de la llei, car lo pecat que es comet contra la llei és molt abominable a Déu, e és més lleig a les donzelles. Emperò si la Princesa volrà dir ella ésser estada decebuda per ignorància sots color de bé, e diga que no té culpa e no sia senyora de si, tal raó no ha lloc, car les coses qui són de pública infàmia de deshonestat negú no les ignora; e per ço són donades a les donzelles virtuosos dobles honors, e penes en lo contrari, del que fan. Car lo principi de la virtut en nosaltres lluu, e los vics prestament són públics a totes les gents. Per ço, si vós me volreu creure, apartau-vos d'ella lo més prest que poreu, que serà molt lloable cosa per a vós, com ella se sia embolicada ab lo Lauseta, que es nomena, esclau negre, comprat e venut, moro per sa natura, hortolà que l'hort acostuma de procurar. E tot lo que jo us he recitat no pense la senyoria vostra que sien faules, car si me'n deveu haver grat e ho teniu secret, ab los vostres ulls corporals vos ho faré veure. Oblidant-se lo nou hàbit de virtut, deixant la companyia de reis, ducs e grans senyors, llong temps ha que em fa viure ab aquesta tan extrema pena. Però açò no és cosa que la mia llengua degués recitar, sinó que la gran deshonestat que comet me força dir-ho; car per molt que li'n diga, estar no se'n vol. E l'altre dia se cenyia sobre viu. E què us diré d'esta ventura? Ja la sua boca forçada prenia poques viandes, lo dormir no li era plasent, e la nit li paria un any. E jatsia ella dolor sentís, e lo meu cor lamentava: la color era absentada de la sua cara, magrea havia debilitats los seus membres, iquantes e de quines herbes só anada a collir, e ab ardida mà les hi he posades per destruir lo prenyat del seu ventre, de molta infàmia digne! ¡Ai trista, que lo mesquí és punit per lo meu pecat! E lo seu cos, no soterrat, sinó per lo riu avall, ha fet son viatge. ¿Què podia jo altra cosa fer que millor fos, perquè tal nét no pervengués davant la vista de l'Emperador, son avi? Ella pren lo delit, si dir-se pot, e jo porte la culpa. E per ço cové a mi que us ho diga, perquè no us vullau del tot perdre ne us vullau ofegar en tèrbola bassa d'oli

pudent. Les altres coses celaré per no ésser prolixa, e volria, vós qui teniu lo ceptre de la justícia, li donàsseu condigna pena per apartar-la de tan gran defalt. E jo moltes voltes li dic: "Filla mia, ara és temps de resestir a tan gran mal; llança de tu tota manera de viltat e amor corrupta, e segura restaràs e vencedora; e pots veure, ma filla, si l'altea del parentat teu, e la fama de la virtut tua, e la flor de la bellea, e l'honor del món present, e totes les altres coses que a donzella de tanta dignitat pertanyen te deuen ésser cares, e sobretot la gràcia d'un tal enamorat, qui et desitja més servir e amar com a muller que a totes les dones del món. E per aquest negre perdre'l desitges! Car plaure no et deu, e pens que d'ací avant no et plaurà si sàvia est, majorment si ab tu mateixa te conselles; doncs, obliga los falsos delits permesos a la sutza esperança, llançalos fora de tu!" Dic-vos, senyor Tirant, no hi val res per molt que li diga. Sol miracle de Déu seria ella se'n pogués estar. E ja d'aquesta hora avant negun pensament de bé porà haver lloc en ella.

No tardà Tirant, ab tota la malencolia que tenia, en fer principi a un tal parlar

CCLXIX. Replica Tirant a la Viuda, ignorant la sua maldat.

—Oh escura ceguedat d'aquells qui desordenadament amen! ¡Ab quin ànim, ab quina sol-llicitud e diligència treballen ensembs l'ànima e la vida perdre! ¡Oh animosa temor d'aquells qui recelant temen los perills de viciós morir e viure, e ab invencible e discret ànim per lo regne del cel la vida abandonen! Aquestes paraules, senyora Viuda, me són entrades en lo miserable cor, e em donen majors penes que jamés sentí, e és estada la primera hora que tals dolors sien causa de més agreujar la vida mia. Mas d'ací avant, per lo desorde que referit m'haveu, si visc, tota la vida mia passaré ab infinites llàgrimes, e encara que per mi no acostumades sien, tots los meus dies seran sens consolació. E en aquest punt mil maneres de pensaments corren per la mia pensa, e quasi tots

determinen en u, ço és, que puix ella ama a altri, jo dò senyal de ma persona llançant lo meu cos d'aquesta torre avall, o en la profunda mar ab los peixos fes companyia. Per què us prec, virtuosa senyora, vos plàcia que los meus ulls vegen la mia dolor, car jo no daria fe neguna en paraules que sien tan contràries a natural raó, car tinc per impossible que lo seu cos celestial posàs la sua bellea en llibertat d'un salvatge negre, e tothom coneixeria que la bellea de sa majestat seria miserable do per a qui virtuosament viure desitja. Oh tu, senyora Princesa!, ¿on reposa ara lo teu pensament? Vine, e oiràs lo que dien de ta altesa. Jo no ho crec, ni Déu m'ho deixe creure, que tal defalt pogués fer dona qui gens estime sa honor, ni tal cosa li passàs per la pensa, mas lo teu cor sentit allà on es sent lo que dien de ta altesa. Oh senyora Princesa, tu sola est la beatitud mia!

E dels pits de Tirant un suau sospir sortí que accompanyat venia d'aquestes paraules:

—Oh piadosa fe! Oh reverendíssima vergonya! ¡Oh castedat e pudícia inestimable de les honestes donzelles! ¿Qual persona pot ésser en lo món qui et vulla o puga per parentesc de sang o per acostada amistat t'ame així com jo? Mal creus si així creus vanament que negú t'ame així com jo. Doncs si jo més t'ame, més pietat merite.

Callà e no volgué més dir, e la Reposada Viuda fon posada en gran pensament perquè Tirant no havia dada plena fe en les sues fictes paraules.

E estant ells en les dessús dites raons entrà per la cambra l'Emperador, e véu allí a Tirant e pres-lo per la mà e entrarense en una cambra per parlar sobre los fets de la guerra. La Viuda restà sola e pres-se a dir en si:

—Puix Tirant no ha dat fe en les mies paraules, no ha lloc l'engan qui havia principiat; però jo faré tant que jo el faré venir al que desitge, encara que en sàpia dar la pura ànima al diable per eixir ab la mia intenció, car en altra manera no tendria cara ab què pogués jamés venir davant ell, e seria poca

admiració que ell no ho digués a la Princesa, e jo en aquest cas restaria ab la maldat... Mas vull-lo esperar ací fins que ixca ab l'Emperador del consell. —E pres-se a dir—: Oh antiga ira!, sies certa on que vages jo et seguiré protestant que serà tota pietat a part posada, e jo proceiré en la benaventurada obra ja per mi començada, perquè no perda lo premi e virtut de la mia gloriosa fama. Doncs, ¿per què tant tardé, que dubtar no dec en res? Car poderosa e destra só per a cometre semblant maldat, e major que no aquesta. E altra cosa no em dol, per dar compliment a mon delit, com dies ha no comencí a fer un tan singular acte.

Ab gran fúria se n'entrà en la cambra on la Princesa era; ab fengides rialles li mostrà la cadena d'or que Tirant li havia dada, la qual passats deu marcs pesava, e dix-li:

—Si vós, senyora, vésseu l'última voluntat sua, admirada n'estaríeu, e si jo volia consentir en la sua gran culpa que vol cometre: que vol fer adobar una galera, e de nit, per força, que us prenga, e vol-vos portar en la sua terra. E tot quant diu li'n pren així com aquell qui té la boca plena d'aigua e bufa al foc, e pensa encendre-lo, e apaga'l ab l'aigua. —Fengint e dient semblants paraules quasi a manera de burla.

La Princesa, qui véu que es burlava de Tirant, pres-hi molt gran enuig en si mateixa, partí's d'allí e entrà-se'n dins lo seu retret. Començà a pensar molt en Tirant per la gran amor que li portava e los grans donatius que dava a les sues donzelles per causa sua. E ella, com pensava en l'extrema amor que ella li portava, causava en si molts pensaments e amargues dolors. Com hagué molt pensat, lligà's e eixí en la cambra de parament per parlar ab Tirant e per fer-li festa per ço com sabia que molt presta devia ésser la sua partida per anar al camp.

La Reposada Viuda esperà a la porta del consell a Tirant, e dix-li:

—Senyor Capità, jo em volria assegurar de vostra mercè que, a burles ni a de veres, lo que jo us he dit en gran secret no

ho sabés ma senyora la Princesa, car no passaran de les hores vint-e-quatre que jo us ho faré veure de vostres propis ulls.

—Senyora Viuda —dix Tirant—, això us hauré jo a molta gràcia que m'ho façau veure. E per ço que de mi siau ben segura, vos promet per lo benaventurat lo senyor Sant Jordi, lo qual jo en nom seu la honor de cavalleria tinc, de no dir-ne res del que m'haveu dit a persona del món.

L'Emperador fon-se girat e véu la Viuda; li dix:

—Anau prestament e digau a l'Emperadriu e a ma filla que de continent vinguen a l'hort, que allí les esperaré.

E molt prestament totes les dames foren on era l'Emperador, e aquí parlaren de moltes coses e com l'Emperador havia tramès al camp perquè venguessen dos mília llances per accompanyar al Capità. La Princesa, com oí dir semblant nova, estigué tota alterada, mostrant lo cap li feia mal, e dix:

—Ja per açò no estaré, per bé que lo Capità sia ací present, no em deslligue davant ell.

Llevà's tot lo que tenia al cap, e restà en cabells, los més bells que jamés donzella tingués. Com Tirant la véu ab tanta resplendor estava admirat e doblà-li lo voler. E estava devisada aquell dia la Princesa ab brial de domàs blanc, e sobre lo brial portava una tabardera qui era de tela de França, e totes les costures eren de trenes d'or molt amples; en aquell cas mostraven les sues mans barallar-se ab la cordonera del seu brial, discordant-se a gran pressa, mostrant grandíssima congoixa, passegant-se sola per l'hort. L'emperador li volgué demanar de son mal, e si volia los metges vinguessen. E ella respòs que no, que:

—Lo meu mal no fretura de metge ne medecina.

En açò la Viuda Reposada llevà's d'allí on seia e pres una companyona ab si e dos escuders perquè l'accompanyassen, e anà a casa d'un pintor e dix-li:

—Tu, qui est lo millor qui sia en l'art de la pintura, ¿pories-me fer a ma voluntat una cara encarnada, qui fos sobre cuiro prim negre posada, qui fos tal com lo Lauseta, hortolà del nostre hort, ab pèls en la cara, uns blancs e altres negres? Car ab gomes se poran bé tenir; per ço com som prop de la festa del Corpus Christi, e volria fer aquell entramès, ab guants en les mans per ço que tot mostràs ésser negre.

—Senyora —respòs lo pintor—, ell se pot ben fer, mas al present jo tinc molta faena. Però si vós me pagau bé, jo contentaré la voluntat vostra, que deixaré tot lo que tinc a fer perquè vós siau servida.

La Viuda se posà la mà en la bossa e donà-li trenta ducats en or perquè anàs bé. E féu-lo pròpiament tal com era Lauseta.

Com la Princesa per bon espai se fon per l'hort passejada, véu la Lauseta que estava adobant un taronger, per ço com ell tenia càrrec d'adobar l'hort; aturà's a parlar ab ell. La Viuda, la qual era ja tornada, estava mirant a Tirant, e féu-li senyal que miràs a sa senyora com parlava ab lo negre Lauseta. E Tirant se fon girat, que estava al costat de l'Emperador, e véu la Princesa estar parlant a grans raons ab lo negre hortolà, e dix en si:

—Oh, d'aquesta mala dona reprovada de Viuda! ¡Encara farà, ab sos falsos ginys, fer-me creure lo que m'ha dit ésser ver! E per molt que ella faça ni diga no és presumidor que tan gran defalt la Princesa fes, e jo per res fe no hi daria si de mos ulls no era vist.

En açò l'Emperador cridà una donzella e dix:

—Vine, Pràxidis —que així havia nom—, vés a ma filla e digues-li que cride al Capità, e diga-li que ella lo prega que ell dega prestament partir per anar al camp, car moltes vegades s'esdevé que los cavallers jòvens fan més per les donzelles que per hom mateix.

E la Princesa respòs que ho faria, puix sa majestat lo hi manava. Com hagué estat per bon espai parlant ab lo Lauseta dels tarongers e de les murteres, tornant en son deport

passejant-se per l'hort, com fon en dret de l'Emperador cridà a Tirant e dix-li com estava tota cansada e que la prengués de braç e així es passejarien per l'hort. Sap Déu Tirant quanta consolació pres com la Princesa de tal socors l'havia emprat. E com se foren un poc llunyats, Tirant féu principi a paraules de semblant estil acompanyades.

CCLXX. Raons d'amor que fa Tirant a la Princesa.

—iOh quant més que altre cavaller me poria dir benaventurat si en la majestat vostra se fos aturada tal amor com en vostres paraules referiu, car viuria content e en festa contínua! Mas la fortuna adversa me volta la roda, que en l'altesa vostra no s'hi troba fermetat neguna, car per pròspera que sia, súbitament la veig voltar. E la dita fortuna mostra enutjar-se de mi, car mostra'm bona cara e les obres són contràries, e en los mateis béns troba lleis per apartar-los de mi. E no resta per açò que en la mia pensa la imatge de la vostra figura és restada, en la qual contemple dia e nit. E si la fortuna serà contenta de mitigar-se contra mi, que solament permeta que jo puga obtenir la part del premi últim de mon desig, jo restaria lo més gloriós cavaller que jamés en lo món naixqués; e una poca esperança que de l'excel·lència vostra m'és restada m'ha llevat en alt. Car si los miserables de vostra altesa seran oïts, alguna volta aconseguiran remissió de sos defalts. Per què us suplic vullau obrir les vostres piadoses orellles als meus tan justs precs, car qui és noble de llinatge e d'obres virtuós, no deu retenir ab si cruidat, qui no és posseïda sinó per males persones.

Mas la virtuosa senyora ab prou paciència retenia dins si la dolor com si estada no hi fos, e ab ànim ple de congoixa féu principi a una tal resposta.

CCLXXI. Resposta que la Princesa fa a Tirant.

—Descriure no es deixen les passions ab què amor la mia atribulada pensa turmenta, car la fi d'un mal és a mi principi

d'altre. E jo per amor só dita benaventurada, per no conèixer les mies misèries, e passe treball en vans pensaments per ornar la mia joventut, e passe penitència del mal que no m'he fet. Car la passió que ara em dóna amor no m'era acostumada, ni menys los treballs que la mia ànima ara posseeix. E per ço que los meus mals hagen fi e la mia pensa reposada estiga ab major repòs, ab paraules de present asseguraré la tua demanda. Dóna'm la tua mà dreta, e ajustaré aquella ab la mia. —E com les mans foren ajustades, dix la Princesa—: Perquè açò sia verdader matrimoni, dic jo ab paraules de present: jo, Carmesina, dó mon cos a vós, Tirant lo Blanc, per lleal muller, e prenc lo vostre per lleal marit.

E les mateixes paraules dix Tirant, o semblants, segons és acostumat. Aprés dix la Princesa:

—Besem-nos en senyal de fe, puix Sant Pere e Sant Pau ho manen, los quals en semblant cas facen testimoni de veritat; e après, en nom de la Santa Trinitat, qui és Pare e Fill e Sant Esperit, te done plena potestat que faces de mi com de muller qui és companyona del marit. E done la fe als sants jurats, Sant Pere e Sant Pau, e ab aquesta esperança de seguretat pots creure que tens en mi muller e castedat. E jur-te per los sants nomenats, que tant com seran los teus dies e los meus, de no desconèixer la tua persona per negun altre home qui en lo món sia, e et seré tostems lleal e verdadera sens màcula alguna. Tirant, senyor, no dubtes en res del que t'he dit, car encara que encara que alguna vegada me sia mostrada cruel contra tu, no vull que tingues creença que l'esperit meu no sia estat tostems conforme ab lo teu; e tostems t'he amat e contemplat en lloc d'un déu, e sé't ben dir que així com augmente en edat, augmente en amor. Mas temor d'infàmia me fa guardar l'honor de castedat, la qual deuen guardar molt les donzelles e dubtar, per ço que ab puritat puguen aplegar a talem de benedicció, e així la vull jo guardar tant com a la tua senyoria serà plasent. E ara és atès lo temps que poràs haver plena notícia de mi si t'ame, car d'hui avant jo et vull dar premi de l'amor que m'has portat; per què reposa ab bona esperança,

jo et clam mercè, e la mia honestat vulles haver per tan cara com la tua vida. Entre tots los mals, lo que més m'atribula és l'absència que per alguns dies tendré de tu, e per ço no tinc alegria per mostrar-te la infinida amor a la qual justament lo teu merèixer m'obliga, e per ço esperaré temps en lo qual sens temor jo et puga mostrar com tinc en poc ma vida.

Callà e no dix més. Mas Tirant, mostrant ésser molt content del bon conhort e gràcia singular que de la Princesa obtesa havia, ab cara afable e gest humil li dix paraules de semblant estil.

CCLXXII. Com Tirant pres jurament de la Princesa que li compliria lo matrimoni.

En alegria de goig inefable fon possada l'ànima de Tirant com se véu en camí per poder posseir la corona de l'Imperi grec per mitjà de les novelles esposalles, veent que l'excelsa senyora ab tanta liberalitat e amicícia li havia volguda mostrar la infinida amor que li portava, e ab verdadera fe e sencer esperit l'havia tractat. E Tirant tenia lo món en no res per haver-lo a conquistar ab aquella glòria que sentia, e tenint gran desig de poder-ho manifestar a son cosí germà Diafebus, duc de Macedònia, estimant que, així com ell, a cascuna persona devia plaure la contentació que ell tenia. E encara per major seguretat sua pres un reliquiari que ab si portava en què havia del *Lignum crucis* on lo Fill de la casta donzella havia posades les sues precioses espatles, e féu-hi posar les mans a la Princesa, conjurant-la com ella ab pura fe e sencera intenció demanava lo matrimoni. E ella ab molta alegria féu lo jurament, e Tirant li dix:

—Senyora, la majestat vostra demana egualtat en aquest matrimoni, per viure en segur de mi, e per ço que faç consemblant sagrament d'ésser-vos lleal e verdader e no oblidar-vos per neguna altra qui en lo món sia.

E la Princesa renuncià a totes les lleis imperials, e a totes les coses que a ella poguessen valer ni a ell noure.

E fet tot lo dessús dit, Tirant donà dels genolls en la dura terra e volgué-li besar les mans perquè més que a negun sant temia de fer-li ofensa; e ella no ho permès, e ell li féu infinites gràcies de la gràcia que d'ella havia obtesa. E esperant altra vegada oir de la majestat sua paraules qui manifestassen l'estament de sa vida, no tardà la Princesa en fer principi a semblant parlar.

CCLXXIII. Rèplica que fa la Princesa a Tirant.

—Encara que la mia poca edat e temor de restar envergonyida m'hagen detenguda fins ací, que no he pogut ne tenia atreviment de poder-vos manifestar tot mon voler, emperò accompanyada d'infinita amor e de dolorosos pensaments, só estada forçada d'atorgar-vos part del premi que mereixedor sou, com per la mia honor e fama a mantenir me reserve la part per vós més desitjada, la qual vos serà tan guardada com los ulls. E aprés lo triümf de vostra pròspera victòria, ab benaventurat repòs, sens temor collireu aquell dolç e saborós fruit d'amor qui en lo sant matrimoni s'acostuma de collir, que us farà portar durant la vostra benaventurada vida aquella pròspera corona de l'Imperi grec, la qual vós, per la vostra molta virtut, haveu recobrada. E suplic-vos no us enutgeu de tant esperar, car la glòria e delit d'aquest món miserable no s'ateny ni es pot atènyer sinó ab treballosos actes; emperò la major delectació que la mia ànima pot sentir és en amar a vós, qui sou lo major bé que jo puc posseir. Mas, ¿qui serà aquella desaventurada persona qui dues voluntats tan conjuntes e unides jamés puga separar, si doncs no era per culpa vostra? E moltes coses vos volria recitar, sinó que no gose per dubte que no sien sabudes; e ací podeu conèixer quant és lo bé que us vull, que ab cosa que en lo món sia no es pot comparar. E lo més mal que la mia pensa pot cogitar és com pense en la vostra absència, que estareu per algun temps que no us veuré; mas pensant així mateix en la ferma esperança que tinc de la vostra pròspera e presta tornada, m'aconsella e em dóna algun tant remei a ma dolor. E ja no us

puc més altra cosa dir sinó que maneu de mi, com a senyor que us he fet de la mia persona, tot lo que plasent vos sia.

Tirant volgué satisfer a les afables raons de la Princesa, e ab veu tremolant, més de sobreabundant letícia que de dolor ni temor, féu principi a paraules de semblant estil.

CCLXXIV. Rèplica que fa Tirant a la Princesa.

—Més glòria sent que jamés sentida he, com pens la majestat vostra és de tanta gratitud que ha volgut haver per acceptes los meus treballs, e encara que tota ma vida la celsitud vostra jo hagués servida, no seria de tanta estima lo premi de la mia servitud com és l'estima de la vostra noble e agraciada persona. E per bé que l'edat vostra sia de pocs dies, ella és antiga de molt saber, accompanyada de molta discreció, segons manifestament haveu mostrat de voler-me dar premi tan gran com és de la vostra virtuosa persona, fent compensació de tan pocs serveis que jo fets he a la celsitud vostra, e havent esguard a la vostra gran dignitat, qui no pot donar sinó coses de gran estima. E per bé que jo tinga en gran compte l'esperança graciosa de posseir en esdevenidor la cosa que més desitge en aquest món, tanta és la voluntat que tinc de present de posseir-la, que em par cascuna hora mil anys d'obtenir-ho; e crec per mos pecats jamés ne veuré la fi. Per què us hauria a molta gràcia que, ans de ma trista partida, jo pogués sentir part d'alguna centilla d'aquella singular glòria que per la majestat vostra m'és estada ab molta benignitat atorgada, e per mi, besant-vos les mans, acceptada, que, si era possible poder-se mudar, lo temps esdevenidor que fos fet present. Aço seria la major gràcia que jo en aquest món poria atènyer, oferint-vos ab jurament de no passar los límits de vostra voluntat, com aquella qui us tinc per deessa de ma vida, la qual adore com a Déu, de qui espere haver salvació a la mia pecadora ànima.

No tardà la Princesa ab gest afable fer principi a un tal parlar.

CCLXXV. Com l'Emperador ordenà una festa a gran glòria de Tirant.

—Entre los mortals no coneç altri sinó a tu qui sia ple d'amor, la qual és raigada ab bones esperances, qui per los singulars mèrits te faran triümfar en aquest món i en l'altre, perquè treballas en augmentar la santa fe catòlica, e per los teus gloriosos actes en lo món per a tots temps ne serà feta recordació. Car, per lo teu molt valer, jo no puc totalment resistir a les tues massa voluntàries suplicacions, per no fer-te ofensa, mas vergonya d'una part, e temor de l'altra, me retenen menaçant-me d'infàmia, e que em guarde de perdre lo que jamés poré cobrar. E així estic quasi alienada, que tal mot de la mia boca ab gran fatiga pot proceir, e moltes vegades he tengut dubte que l'Emperador no ho coneguéss, e deia en mi mateixa: "Aquest no té de res vergonya." Que em tinc a llunyar davant la tua mercè ab los pensaments que tinc més que dir no sabria. Per què et prec a present que lleixem aquestes raons, per ço que l'Emperador no pense neguna cosa de mi, e parlaràs ab Plaerdemavida, e tot lo que vosaltres ordenareu jo ho tindré per accepte.

E besaren-se moltes voltes, que per negú no foren vists, car los tarongers estaven entre l'Emperador i ells, qui els empedien la vista, e a tots los altres.

Com foren tornats davant son pare, la Princesa, que el véu estar ab gran pensament, dix-li:

—Mon senyor, de què és tan fort lo vostre pensament?

L'Emperador respòs: —Ma filla, jo vull demà fer una gran festa a honor e glòria de Tirant de tantes batalles com ha vençudes en mar i en terra: que tantes banderes grans sien posades dins l'església nostra de Santa Sofia; e tantes com castells, viles e ciutats ha conquistat e tornades a la corona de l'Imperi grec, tants estàndards ab les armes de Tirant sien posats entorn de l'altar major per memòria e llaor del virtuós Tirant, qui tan gran benefici fa en aquest Imperi, mostrant-se realment e de fet amador del bé públic e conquistador del món.

E açò fon posat en escrit a plena memòria del virtuós Tirant, e per exemple dels cavallers vivents e esdevenidors. E l'Emperador tramès per tots los de son consell, e recitáls tot lo que volia fer, e tots ho lloaren molt, qui seria molt ben fet, e trobaren, per compte, que havia conquistat en quatre anys e mig tres-centes setanta-dues viles, ciutats e castells.

E com l'Emperador entrà en lo consell, e Tirant sabé que per tals negocis hi entrava, no hi volgué ésser, ans se n'anà a la sua posada per no oir aquella vanaglòria; e d'altra part en los consells dels grans senyors hi ha de moltes openions, e ell no volguera que negú davant ell volgués contradir en l'openió de l'Emperador. E clos lo consell, l'Emperador tramès per los mestres qui tenien de fer aquesta obra, per ço que l'endemà fossen posades les banderes en orde.

Tirant se partí de l'hort e dix a Hipòlit:

—Digues a Plaerdemavida que vulla anar a la sala major, que jo tinc de parlar ab ella.

Hipòlit portà sa ambaixada, e ella hi anà prestament. Tirant l'abraçà e ab cara molt afable la pres per la mà, e, asseguts en una finestra, li féu principi a paraules de semblant estil.

CCLXXVI. Precs que Tirant fa a Plaerdemavida.

—En la tua discreció, afable e graciosa donzella, coman la mia pensa e vida, car sens lo teu amigable consell ni ajuda jo no só res; e la mia pensa està alienada sens repòs, emperò ab los ulls oberts estic tancat, desitjant que passàs la mia penosa vida dormit, així com se diu del gloriós Sant Joan Baptista, que en lo dia que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festivitat per los crestians, moros e jueus, e és openió, segons se diu, que la sua gloriosa ànima dorm, perquè no prengués tan gran elació que n'hagués a perdre algun grau de glòria dels que té. Així és de mi que en aquest propi punt estic per molt amar aquella que de virtuts passa totes quantes són, la qual jo contínuament adore e contemple, e li faç especial oració dient-li: "¡Oh piadosa deessa en la terra, la figura de la qual, en lo

meu principi, dels meus treballs e fatigues en aquesta sala fon manifestada la mia extrema passió d'amor! ¡Dóna'm fortitud d'ànim en poder passar les mies dolors, e mitiga los meus mals, e dóna'm remei en les mies tribulacions!" La mia germana, mira quant per sa majestat jo tribule, mira quantes voltes la cruel mort és ja estada davant los meus ulls, mira si tant mal havia la mia fe meritat quan jo sostinc per ésser verdader amador, no coneixent la gran perfecció d'amor de ma senyora; car só estat ab sa altesa e havem passades moltes raons enamorades de pau e bona confederació, prometent-me ab juraments de fer tot lo que la tua gentilea e jo concordaríem, e que et recitás totes les mies passades dolors, presents e esdevenidores, e que en aquesta reposada nit jo puga parlar ab la majestat sua; per què ens havem donades les mans e ab juraments dignes de fe que, tant com seran los dies seus e meus, de tenir-me per sevidor, marit e senyor, e que dins en la sua cambra en lo llit de perpetual glòria e delit jo tendré posada. Perquè tu est sola esperança de tot lo meu bé e en les tues mans està tot lo meu mal e bé, te deman de molta gràcia, si los meus precs per via de neguna te poran ésser acceptes, que puga haver remei en aquesta mia aflicció, perquè d'aquesta hora avant ab alegres esperances, los mèrits del meu molt amar no resten indignes.

Oint Plaerdemavida les lamentacions de Tirant, un poc espai primer aturà en si, e aprés, desitjant la vida lo delit augmentar a Tirant, de semblants paraules li féu present.

CCLXXVII. Resposta que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Les paraules són senyals ab les quals nostres intencions se mostren, car en altra manera elles, closes dins los corporals murs, e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat, a altres sinó a Déu no són descobertes. Jo no só nada dels baixos del poble romà; e la mia mare dins en aquella ciutat naixqué: los meus antics foren nobles ciutadans de Roma, plens d'antics triümpfos, portant sobre lo cap corones de triümpfal victòria, e

ajustats de parentesc ab de los de l'Imperi grec. E la glòria del meu llinatge a present jo em callaré, perquè no fretura gloriejar-me d'aquella, sinó com a seguidora de la fortuna, socorrent a les personnes qui bé amen, dic així: "Tirant, senyor del món, per què m'haveu fetes tantes raons, ab temeroses paraules? No sap la senyoria vostra quant teniu en mi: que lo cor, lo cos, lo voler e tots los meus sentiments no són en lo món sinó per a servir la senyoria vostra, així com aquell que us tinc com a pare. Doncs viviu de mi en segur, que en res que sia delit ne profit vostre jo no m'hi tardaré, e aquest bon voler que tinc, ab la capita ho prenguí e ab la mortalla ho deixaré. E no és dona neguna no em passàs de saber e de bellea, mas jo les passe de fermetat d'amor. E no us vull més tenir a noves, car lo cavaller qui en batalla espera entrar no el deu hom fatigar de raons; sinó que a l'hora que l'Emperador soparà jo iré a la vostra posada, e dir-vos he tal nova que haureu complit delit."

Llavors Tirant de sobres d'alegria li besà los ulls e la cara fent-li molt gran festa. Tirant se partí d'ella, e Plaerdemavida tornà en l'hort, on trobà la Princesa en lo consell ab l'Emperador sobre les banderes, per les quals ab gran treball tots los mestres fatigats estaven.

Aprés que los mestres foren partits, l'Emperador pujà alt en les cambres, e Plaerdemavida ab la Princesa se retragueren e deliberaren l'hora que Tirant vendria. E la Princesa recità-li tot lo que havia dit ne fet ab Tirant; e Plaerdemavida mostrà haver gran alegria com sa senyora tenia tanta contentació.

Venint l'hora que l'Emperador devia sopar, Tirant no s'oblidà d'anar tot sol ab cuitats passos al palau, e trobà a Plaerdemavida en l'escala, que davallava per anar on era Tirant, e trobant-se allí los dos, recità-li la forma com se tenia de fer e l'hora que venir devia; e cascú se'n tornà per lo camí on era vengut.

Aprés que en lo palau cascú hagué dada part a la nit, e en lo primer son tots reposaven, la Princesa se llevà del llit, e no havia ab ella sinó Plaerdemavida e una altra donzella qui sabia

en tots los afers, la qual se nomenava la donzella de Montblanc. La Princesa se vestí unes robes que l'Emperador li havia fetes fer per a quan ella fes bodes, e no les s'havia vestides que negú ho hagués vist, e aquestes foren les més riques que en aquell temps fossen vistes. Era la roba de setí carmesí, tota brodada de perles, sens que altra cosa no hi havia, que dues barcelles de perles entraren entre la roba e la gonella, e era forrada d'erminis, e al cap se posà la corona de l'Imperi, la qual era de molt gran estima; i ella ben lligada, e posada en orde e ab conspecte de gran dignitat. E Plaerdemavida e la donzella de Montblanc prengueren sengles antorxes enceses en les mans, e així estigueren esperant fins que Tirant fon vengut; lo qual, com sentí les onze hores (qui era l'hora assignada, la qual estava esperant ab gran desig), ab cuitats passos anà a la porta de l'hort, e pujant per l'escala del retret trobà a la donzella de Montblanc ab antorxa encesa; e com lo véu li féu gran reverència de genoll, e dix-li semblants paraules:

—Dels bons lo millor cavaller, e lo més benaventurat de bella dama que en lo món sia senyor.

E Tirant responent dix:

—De desig complit tal vinga, donzella, per vós.

E los dos pujaren alt en lo retret, esperant allí fins que Plaerdemavida venc més alegre e contenta que no fon Paris com Elena se'n portà. E entrant en una cambra e la Princesa eixint d'altra, ells s'encontraren ab gran alegria e es reberen, donant Tirant dels genolls en la dura terra, e per semblant feu ella. Après que per bon espai que foren estats, besaren-se, e fon tan saborosa la besada que poguera hom haver anat una milla ans que l'una boca no es partí de l'altra. Plaerdemavida, que véu lo perill que tant durava, acostà-s'hi e dix:

—Jo us dó per bons e per lleals enamorats; jo vull departir aquesta batalla fins siau gitats en lo llit. E no us tendré per cavaller si pau feu que primer sang no n'ixca.

Foren-se llevats en peus, e la Princesa llevà's la corona del cap, e posà-la en lo cap del capità Tirant, e donant dels genolls en la dura terra, féu principi a paraules de semblant estil.

CCLXXVIII. Oració que fa la Princesa a Déu preitant per Tirant.

—iOh Senyor Déu Jesucrist, totpoderós e misericordiós, qui havent pietat de l'humanal llinatge volguist davallar del cel en la terra, e prengués carn humana en lo verge ventre de la sacratíssima Verge Maria, mare vostra e senyora nostra, e volgués morir en l'arbre de la veracreu per rembre los pecats de l'humanal llinatge, e ressuscitats al terç dia ab lo vostre propi poder en cos glorificat, ver Déu e ver hom! Que plàcia a la sacratíssima majestat vostra de voler deixar posseir aquesta corona a mon senyor Tirant, qui ací present és, ab títol e senyor de tot l'Imperi grec après obte de mon pare, puix la divina bondat vostra li ha feta gràcia d'haver-lo cobrat e de poder d'infels lliberat. E açò sia a honor, llaor e glòria de la vostra santíssima majestat e de la sacratíssima mare vostra e senyora nostra, e en augment de la santa fe catòlica.

Finida l'oració, la Princesa se llevà, que estava agenollada, e pres unes balances en les mans ab les quals l'Emperador acostumava de pesar moneda d'or, e dix semblants paraules:

—Senyor Tirant, a la pròspera fortuna est estat plasent que en aquest dia de hui jo haja a ésser sotmesa a ta senyoria de ma voluntat, e no ab consentiment de pare ni de mare, ni menys del poble grec; vet ací aquestes balances de perfecció: en aquesta part dreta està amor, honor e castedat, e en l'altra està vergonya, infàmia e dolor; guarda quala d'aquestes a tu, Tirant, és més plasent ni de ton grat.

Tirant, així com aquell qui tostems desitja servir honor, pres la balança de part dreta e dix semblants paraules:

—Ans que de vostra majestat notícia hagués per los sabuts qui aquest món avancen, oí recitar de vostres virtuts insignes, les quals com tinga experimentades, demesiada cosa serà

mencionar com l'altesa vostra tinga tanta habituació de virtuts e possessió de bellea que excel·liu totes les altres dames qui en lo món són. E com jo estiga ferm en aquesta fe e creença, tinc propòsit de resestir a la mia error, per ço com delit no deu bastar en fer-me caure en un tan gran defalt, e per ço jo elegesc lo qui més a mon voler s'acosta. —E pres la balança dreta e dix—: Amor e honor sobre la corona pose, i la balança ab tota aquella fermetat que té, e per ço que la majestat vostra conega jo quant freture de saber les vostres perfeccions tantes que posseïu, car ab aquella confiança que per tantes ofertes m'és estat afermat, e si les mies suplicacions troben en l'altesa vostra algun lloc, estimadament me façau gràcia e mercè que d'acò no se'n parle més, sinó que ab voluntat sencera donem prest compliment en nostre matrimoni.

No tardà la Princesa en fer semblant resposta.

CCLXXIX. Resposta que féu la Princesa a Tirant.

—Tu no vols servar la regla d'aquells qui vulgarment per la major part del món han renom de valentíssims cavallers, los quals han volgut posar e despendre tot llur temps en ben amar honestament sens decepció alguna, e qualsevol tal cavaller de semblant acte s'és gloriejat per lo contrari; e puix la coneixença de la veritat a tots en general se mostra, han feta atènyer a mi ésser digna de perdó, e la culpa me tragués d'engan, sabent que estimes virtut e avorreis infàmia, e tens cobdícia d'honor, per què et suplic que aquella no desempares. E venint al que vull dir, tu has abraçada aquella singular balança d'amor e honor, als quals dóna en aquest món grans prosperitats, e en l'altre infinida glòria. De molta mercè te deman que et plàcia voler-me conservar la mia pudicícia, que a present no sia per tu violada. E contempla lo teu sentit cor que, si açò es fa, no puc excusar ma culpa que la mia infàmia no sia palesa. ¿Què dirà l'Emperador e ma mare e tot lo poble, qui em té en estima d'una santa? Què diran de mi? No serà negú qui de Carmesina dega fiar. E aquest cas té prou suficiència de fer-me desposseir de tot l'Imperi: de robes, joies e moneda no te'n poré dar, que

tota la senyoria prestament me serà tolta; e tu, qui seràs d'ací absent, si seré per negú ofesa, a qui demanaré socors?, ¿a germà o a esposat?; ni si era prenyada, quin consell pendré? ¿Vols que et diga, mon senyor? Jo em só posada tan avant que no és a mi lo tornar atràs; com ab deliberada pensa vols que així es faça, no puc tal cas amagar a Déu: ta muller só e forçat me serà obeir tot lo que tu volràs; mas pensa que tot lo que lluu no és or, e deus bé pensar en tots los dans de la mia persona e lo que seguir-me'n pot, ço és: infàmia. E ta esposada, que ara és senyora, llavors serà cativa e en alguna torre li daran posada. Jo reclamaré a tu e no em volràs oir, car l'ofensa que en aquell cas hauré feta a pare e a mare, e lo pecat, me faran abominable a Déu e a gents, car la mia desaventura no consentirà la mia veu passe lo riu de Transimeno per plegar a tu. Tirant, tu est ara mon senyor, e seràs tant com la vida m'acompanyarà; l'ànima és de Déu, qui la m'ha acompanyada, mas lo cos, e los béns e tot, és teu; e si fas res contra ma voluntat, tu seràs fet un mateix reprenedor e actor del nostre crim. E ja m'és semblant que totes les gents me miren en la cara, e que reste empeguida.

No pogué més comportar Tirant les lamentacions de la Princesa, sinó que ab cara afable e rient li féu principi a tal rèplica.

CCLXXX. Rèplica que fa Tirant a la sua Princesa.

—Senyora, molt me tarda vos ves en camisa o tota nua en lo llit. Jo no vull vostra corona ni la senyoria d'aquella; dau-me tots mos drets a mi pertanyents segons mana la santa mare Església, dient semblants paraules: "Si les donzelles ab treball són ajustades a matrimoni verdader, qui pot e no ho fa, peca mortalment si en lo matrimoni no s'hi segueix càpula"; e par a mi, senyora, que si vós amau lo cos, també deveu amar la mia ànima, e l'altesa vostra no deu consentir jo voluntàriament hagués a pecar, e sabeu bé que l'home qui va en armes estant en pecat mortal, Déu no li vol haver mercè.

E per les paraules no estava Tirant de començar-la a despullar la roba e a discordar la gonella besant-la infinites vegades, dient:

—Una hora me par un any que siam en lo llit; puix Déu m'ha donat tant de bé, tinc dubte de perdre aquell.

Dix Plaerdemavida:

—Ai, senyor!, per a què voleu esperar lo llit? Sinó damunt les sues robes perquè facen més verdader testimoni. E nosaltres tancarem los ulls e direm que no havem vist res; car si a sa altesa esperau que es sia despullada, d'ací al matí n'hi ha. Aprés Nostre Senyor poria-us demanar les penes de cavaller repropri d'amor; si en semblant cas fallieu, o inconvenient negú se seguia, no ho volríeu per tot lo món, e per vós ésser tan civil enamorat Nostre Senyor no us volria més dar tal bocí ni tendria més que dar per a vós, car no sé home en lo món qui no el se n'enutjàs encara que fos cert que se'n degués ofegar.

Respòs la Princesa:

—Calla, enemiga de tota bondat. No pensara jamés de tu, Plaerdemavida, que tinguesses tanta cruidat, car fins al dia de hui t'he tenguda en compte de mare e de germana, e ara et tinc en compte de madrastra per los reprovats consells que dónes contra mi.

En aquest punt Tirant l'hagué acabada de discordar, e al braç la posà sobre lo llit. Com la Princesa se véu en tan estret pas que Tirant despullat s'era més al seu costat e treballava ab l'artilleria per entrar en lo castell, i ella veent que per força d'armes no el podia defendre, pensà si ab les armes de les dones si el poria fer estalvi, e ab los ulls destil·lant vives llàgrimes féu principi a una tal lamentació.

CCLXXXI. Lamentació que fa la Princesa estant en los braços de Tirant.

—Ab mà tremolant eixugaré los meus trists ulls ans que res te diga. ¡Oh quantes piadoses paraules t'he ofert e no et plau acceptar-les! Moga't a pietat la mia error e nova vergonya d'infinida culpa, car treballas d'apartar de mi la molta amor que et porte, volent tu usar de poder absolut devers mi, e d'infinida ira agreujar la mia ànima. Gran seria l'ofensa que tu em faries, e s'et ben dir que tant menyscabarà la mia amor en tu que n'estaràs admirat, així com Llucifer, qui caigué de l'alta cadira. E no volria que tu caiguesses en tan grandíssima error. E no haja a presumir que més estimes lo teu delit que la glòria e honor mia. Però jo seré tostems obedient a tu, e de mi poràs fer tot lo que et plaurà, e jo ho comportaré ab molta dolor, sol per la poca amor que m'hauràs mostrada. No plàcia a Déu que en esperit francès e de la casa de Bretanya tan poca amor puga habitar. Tirant, obre los ulls de l'enteniment en la gran desaventura que t'espera, e reconeixent-te dóna lloc a la raó e desvie e refrena de desitjosos apetits, tempra los volers no savis en altres obres, endreça los teus pensaments, e resesteix en aquest principi de libidinosa voluntat. Car les lleis d'amor són de major força que no algunes altres; elles rompen no solament aquelles de l'amistat, mas encara les divines que poden ésser dites de marit e de muller. Plàcia't, senyor Tirant, no em vulles donar causa d'ira e d'avorrir-te, car grandíssima virtut és resestir a les males inclinacions de delit.

E totes aquestes e semblants lamentacions feia la Princesa, ab los seus ulls destil·lants vives llàgrimes en gran abundància.

Com Tirant véu les abundants llàgrimes e les discretes e piadoses paraules de sa senyora, accompanyades de tanta amor, deliberà contentar-la aquella nit en seguir sa voluntat, per bé que en tota aquella nit fon poc lo dormir dels dos amants, mas jugant e solaçant, adés al cap de llit, adés als peus, fent-se moltes carícies, mostrant cascú en aquell cas molt gran

contentació. E com fon quasi prop del dia, que ja la gent del palau se llevaven, dix la Princesa:

—Per contentació mia no volguera que lo jorn fos vengut tan prest, e al plaer meu fóra que aquest delit un any duràs o jamés s'acabàs. Lleva, Tirant, senyor de l'Imperi grec, que demà, o com a tu serà plasent, poràs tornar en lo mateix lloc.

E Tirant ab gran dolor se llevà e dix:

—A mi plau de fer lo que em manau, mas tinc temor que lo meu voler jamés haja compliment, e lo meu pensament està molt dubtós.

E per no ésser sentit ni fos vist per negú, partí's ab molta passió e congoixa, donant-li a la partida infinits besars sens orde. Com se'n fon anat, Plaerdemavida estava tan atrubulada que més no podia. La Princesa tramès per ella, e féu venir la donzella de Montblanc, e present elles, per ço com sabien en tot lo que entre ella e Tirant era passat:

—Mal bé hi meta Déu! —dix Plaerdemavida—. Vostra altesa n'ha lo plaer, e Tirant lo delit, e jo n'he lo pecat; mas tant me dol com no s'és fet, que de ràbia pense morir. ¡Deixa-lo'm veure al flac e abatut cavaller, e veureu què li diré! Que jamés faré res per ell, ans li nouré en tot lo que a mi serà possible.

—Per la mia fe —dix la donzella de Montblanc—, ell ha usat de gran virtut com a valentíssim e cortès cavaller que ell és, que més ha estimat perdre son delit que enutjar a ma senyora.

E d'açò parlaren molt per bon espai fins a tant que fon ja gran dia, que l'Emperador tramès a dir a l'Emperadriu e a sa filla que ab totes les dames molt bé abillades venguessen a la festa que es feia per Tirant. Així mateix tramès per tots los cavallers e dames de la ciutat, que fossen al palau. Mas sap Déu la Princesa en aquell cas amara més dormir que eixir de la cambra; mas per amor de Tirant, e que la festa hagués son compliment, llevà's del llit e abillà's molt bellament, e ixqueren de la gran sala, on trobaren l'Emperador ab tot son estat de nobles e cavallers e de les dames de la ciutat; e, professó ordenada, anaren per tota la ciutat ab les dues-centes setanta-

dues banderes que portaven davant la professó, e així ordenats per son orde anaren fins que foren dins l'església.

Tirant s'acostà devers la Princesa, e ab cara afable ella lo rebé, mostrant en son parlar que era restada molt contenta, e no li pogué altra cosa dir sinó:

—Tirant, senyor de mi, tot quant he t'atorga senyoria.

Mas Tirant no li gosà respondre per dubte de l'Emperadriu e d'altres qui prop d'ella estaven.

La missa se començà de dir ab gran solemnitat, e al dar de l'aigua beneita posaren una bandera; aprés dita la confessió, ne posaren altra, e aprés a cascun salm o antífena n'hi posaven una. Com la missa fon dita, totes les banderes foren posades, e Tirant no es volgué posar lla on acostumava d'estar ni prop de l'Emperador, mas entrà-se'n dins d'una capella ab les hores en la mà, e d'allí podia molt ben veure la Princesa. E ab veritat foren molt poques les hores que Tirant dix en aquella missa. De la Princesa no us sabria dir, mas tant com durà lo divinal ofici jamés partí la vista de Tirant, en tant que ja tothom n'havia què parlar.

Complit l'ofici e les banderes posades, e tota la gent fon fora de l'església, en la plaça, prop lo palau, fon tot cobert de draps vermells alt i baix, e tota la plaça plena de taules parades, per ço com lo magnànim senyor, complit de moltes virtuts, havia esguard als bons cavallers dignes d'honor: aquells qui virtuosament obraven remunerava així en béns com honors, ab gran magnificència que ho acostumava de fer. Manà lo magnànim senyor que per huit dies continuos fos celebrada festa en la dita ciutat, e que tots los huit dies venguessen a menjar allí tots los de la ciutat qui menjar-hi volrien. Mas la pèssima fortuna, enemiga de tota virtut, no ho volgué consentir ne donà lloc que los huit dies la festa complir-se pogués.

Aprés que l'Emperador fon dinat e tota la gent, les grans danses se feien en la plaça; continuant les danses, la Princesa se'n pujà al palau a la sua cambra per voler mudar de robes, e

manà tancar la porta. Com fon en gonella, pujà ab les dos donzelles alt en la torre del tresor, e allí totes tres pesaren una càrrega de ducats, e la Princesa donà càrrec a Plaerdemavida la fes portar a la posada de Tirant. E com se fon tornada a vestir, tornà on era l'Emperador, e acostà's prop d'ell e Tirant, qui prop li estava; ella li dix a l'orella perquè l'Emperador no ho sentís:

—Les tues mans han manifestat en mi que no ha res en ma persona que no et senta.

Respòs Tirant:

—Gran glòria és per a mi que les dues mans hagen usat de novell ofici.

Dix l'Emperador:

—De què parlau vosaltres tan secret?

—Senyor —dix la Princesa—, demanava a Tirant si en tan singular festa com aquesta si hi hauria junes o torneigs, e ha'm respost que no, que ab los turcs les esperen de fer.

—Aqueixa és una de les millors noves que jo puc oir —dix l'Emperador—. E sentiu-vos en disposició de poder partir?

—Sí, Santa Maria! —dix Tirant—. Complida la festa, los metges ab mi, poré bé partir.

E així parlaren d'altres coses fins que venc Plaerdemavida, e d'un tros lluny féu-li senyal.

Com Tirant véu lloc e manera que l'Emperador s'esforçava de parlar ab altres, ell secretament anà envers Plaerdemavida e demanà-li què volia, e ella li respòs en estil de semblants paraules.

CCLXXXII. Com Plaerdemavida envestí a Tirant de raons.

—Lo premi de tants treballs que demanats, senyor, haveu infinites voltes, per raó de veu haver perduts, o presos en compte de rebuda, per causa de vostra negligència e poca execució, car no deveu ésser més premiat: puix sou estat

content del que teniu, ho haveu deixat perdre per culpa vostra. E tant com en mi serà, jamés pus vos hi veureu. E per un tan lleig cas per a cavaller, no vull més en res participar en vostres amors, car no haveu mester a mi, sinó a la Viuda Reposada, que us farà lo que mereixe; car jo no deuria fer jamés res per vós, car sou lo més descominal cavaller e repropri d'amor que jamés naixqués en lo món, e açò no podeu negar; e si jo fos cavaller vos ho combatria, car haveu tenguda en lo llit abraçada una donzella, la més bella, la més agraciada e de major dignitat que sia en tot lo món, que per precs ni per llàgrimes no la devíeu deixar, e si verge s'hi gità, verge la'n viu eixir, a gran vergonya e confusió vostra. E de tota ma vida me dolrà lo gran defalt que haveu fet, que no sé dona ni donzella en lo món qui tal cas sabés de vós que us estimàs res ni volgués vostra amistat, ans vos tendran totes per hom de mal recapte. D'açò no us ne vull més parlar com sia cosa demesiada, sinó solament que us dic que com l'Emperador se volrà seure a dinar, serà mester que vós hi siau; e jo vine ara de la vostra posada, e veus ací la clau de la vostra cambra, que m'he feta donar, a suplic-vos que prestament hi aneu, que jo m'he portat les claus perquè negú no pogués llegir lo que allí trobareu escrit.

Tirant pres les claus he volgué satisfer en lo parlar de Plaerdemavida, e no pogué per ço com l'Emperador lo demanava a gran pressa. Fon-li forçat d'anar, e com li fon davant, l'Emperador li manà que ell tot sol s'assigués en la taula. E l'Emperador, l'Emperadriu e la Princesa, e totes les donzelles, lo servien en la taula, e no era cavaller ni dona s'hi gosàs acostar per servir-lo, mas tots estaven asseguts escoltant què diria un ancià cavaller nodrit e experimentat en armes, molt eloquènt e gran llegista, lo qual començà a recitar totes les cavalleries que Tirant en son temps fetes havia. E així hòmens com dones no tenien voluntat de menjar oint les gran honors que Tirant fins en aquella jornada percaçat s'havia. Com Tirant se fon acabat de dinar, lo cavaller cessà lo llegir, que tres hores passades dura.

Aprés que Tirant fon dinat, se dinà l'Emperador ab tots los altres, cascú assegut per orde segons lo grau qui era. Com tots se foren dinats anaren al gran mercat, lo qual trobaren molt bé emparamentat de molts singulars draps de ras; e aquí corregueren brúfols qui eren molt braus, e fon molt singular festa de veure. Així despengueren tot aquell dia en festes i en alegria.

Com fon venguda la nit, lo sopar fon molt abundós e de la similitud del dinar. Aprés, les danses duraren tant, ab farses e entramesos segons en tal festa se requerien manifestar, ço és, com Tirant entrava en les batalles. Aquestes festes duraren tota la nit quasi, que l'Emperador partir no se'n volgué fins en l'alba. E la Princesa per parlar e veure a Tirant no s'enutjava d'estar en les festes, e Tirant gosava molt poc dir a la Princesa per dubte de l'Emperador, que els estava molt prop, mas ab baixa veu li dix:

—Certament, senyora, de major grat e estima era a mi la nit passada que no aquesta.

E prestament Plaerdemavida respòs:

—Molt m'alten, senyor, les vostres paraules, mas no les obres.

Llavors, veent l'Emperador que lo dia era vengut, llevà's, e volgué que tots ab ell ensems accompanyassen al Capità fins a la sua posada; e Tirant li regraciava la molta honor que li feia, e volia tornar accompanyar a l'Emperador, mas lo valerós senyor no ho consentí.

Com Tirant fon en la sua cambra, pensà que Plaerdemavida, ab la descontentació que tenia d'ell, no li hagués feta alguna lletra; e com entrà per la cambra véu en terra una càrrega d'or, estigué admirat de la gran virtut de la Princesa, e estimà més la bona voluntat que lo present. Féu venir a Hipòlit e manà-li que estotjàs.

Venint hora de missa, tota la bona gent foren en orde per complir les festes ja principiades, e Tirant no tingué manera de poder parlar ab la Princesa per fer-li gràcies del que tramès li

havia, fins que el dinar fon passat. E si en la un dia se féu gran festa, molt major se féu en lo dinar, que seria massa llarg de recitar. Però aprés del dinar digueren a l'Emperador que per lo poc dormir que en la nit passada fet havia, que anàs a reposar sa majestat, e a l'hora deguda de festejar tothom tornàs allí, e així fon fet. E tornant les dames al palau. Tirant s'acostà a l'orella a la Princesa e dix-li:

—Ja no tinc esperit ab què puga parlar, ni llengua en poder pronunciar paraules de tanta amor ni obres de tanta honor que la majestat vostra cascun dia me fa, que no m'hi basten gràcies a referir.

E ella li féu prestament semblant resposta, per bé que no gosava molt parlar, per esguard de l'Emperadriu, que li anava prop; solament li dix:

—Tu est senyor de mi, qui tens tota ma llibertat en ton poder: veges què manes de mi fer, guerra o pau. E si a tu no ajude, qui est mon senyor, a qui ajudarem? Açò és poc a present lo que jo faç, en esguard del que tinc deliberat de fer, però si més ne vols, les portes del tresor són obertes per a tu e tancades per a tot altre.

E Tirant referint-li més gràcies, aplegaren a la porta de la cambra de l'Emperador, qui se n'entrà dins ab totes les dames; solament restà la Viuda Reposada, qui es posà al cap de l'escala per esperar a Tirant. Ab la femení malícia tenia aparellat tot lo mester per a cometre crim que jamés tal no fon pensat. Com véu a Tirant, ab cara molt afable e ab gest graciós perquè el pogués enamorar, li presentà paraules de semblant estil acompanyades.

CCLXXXIII. Ficció que féu la reprovada Viuda a Tirant.

—No só admirada si lo món voleu conquistar, que a mi teniu cativada. Car la fortuna, enemiga de pau, té abrigat lo meu flac e dèbil cos d'amor que porte a vostra senyoria; e açò és lo que em fa parlar, car veig que ab los ulls oberts voluntàriament vos

voleu ofegar en bassa d'oli, e vós, com a home adolorit e fora de camí, no trobau qui us empare ni us haja pietat. Jo vull ésser aquella, la qual havent pietat de vostra mercè, vos vull emparar e traure-us dels llims de perpetual dolor e infàmia, e per ço poreu dir que lo meu cos és clar e net, e no és tan escur com l'*Apocalipsi*. Si veure volreu vostra dolor o vostra salut, goig e alegria qui en l'esdevenir temps venir-vos deu, car en tots los temps millors de la vostra vida tengut sou a Déu fer-li gràcies e pregar per mi, car tinc per foll qui en aquesta present vida se percaça la ira de Déu e de gents; per què, senyor Tirant, si a les dues hores tocades volreu ésser en lloc secret, poreu veure tot lo que he dit vos he.

Dix Tirant que era molt content, e tota hora que li fos plasent, que seria prest.

La Viuda se partí prestament de Tirant, e tenia a les espatlles de l'hort una casa ja concertada d'una dona molt anciana, e féu-la molt bé emparamentar ab un llit que hi féu posar segons a Tirant se pertanyia.

E per lo poc dormir que la Princesa havia fet, fon-se despullada per millor dormir a son plaer.

Com la rabiosa Viuda conegué l'hora ésser disposta, anà a Tirant molt secretament e pres grans juraments d'ell e féu-lo desfressar, e los dos tots sols anaren a la cambra de la vella. En la cambra havia una petita finestra que mirava dins l'hort, e tot quant se feia se podia bé veure. Emperò la finestra era molt alta que, sinó ab escala, no s'hi podia mirar. La Viuda hagué dos espills grans: l'u posà alt en la finestra, l'altre posà baix en dret de Tirant i en dret de l'altre, e tot ço que es mostrava en lo de dalt, tot resplandia en lo de baix, puix l'una lluna de l'espill estava en dret de l'altra. E per dar-ne major experiència: un home té una nafra en les espatlles, com la porà veure? Prenga dos espills e pose l'u en la paret, e l'altre en dret d'aquell espill que vós lo pugau veure; e la plaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre.

Com la Viuda hagué fet açò e hagué deixat en la cambra a Tirant, cuitadament se n'anà al palau, e trobà la Princesa, que estava dormint en lo llit, e dix-li:

—Llevau, senyora, que lo senyor Emperador vos tramet a dir per mi com per manament dels metges vos lleveu e no durmau tant, car lo molt vetlar que haveu fet en la nit passada, venint ara lo molt dormir després dinar, i en temps de calor, engendren-se moltes malalties qui darien dan en la vostra delicada persona.

E obrí les finestres de la cambra perquè no dormís la qual cosa atorgà la Princesa per les piadoses paraules de son pare. Com se fon llevada, vestí's una gonella de brocat, e tota discordada, sens drap de pits, ab los cabells escampats per les espatles, li dix la Viuda:

—Los metges tenen per bo que davallàsseu en l'hort per veure aquella verdor, e farem allí molts jocs perquè us passe la son, car jo tinc unes vestidures, de la festa del Corpus Christi, ressemblant al vostre hortolà; e Plaerdemavida, qui en semblants afers és molt sentida e plasent, vestir-les s'ha e diràs de ses acostumades plasenteries.

La Princesa ab la Viuda e ab les dos donzelles davallaren a l'hort, e Tirant estava contínuament mirant en l'espill, e véu venir la Princesa ab ses donzelles, e fon-se asseguda prop d'una séquia d'aigua. E la Viuda havia bé proveït en tot lo que mester li feia, e ginyà que el negre hortolà en aquell cas no fos en l'hort, ans lo féu anar a la ciutat de Pera; e la Viuda ajudà a vestir a Plaerdemavida ab la cara que li havien feta pròpiament com la del negre hortolà; e ab les sues robes que vestia, entrà per la porta de l'hort. Com Tirant lo véu entrar, verdaderament pensà que fos aquell lo moro hortolà, e portava al coll una aixada e començà a cavar. A poc instant ell s'acostà envers la Princesa e assigué's al seu costat, e pres-li les mans e besà-les-hi. Aprés li posà les mans al pits e tocà-li les mamelles, e feia-li requestes d'amor; e la Princesa feia grans rialles, que tota la son li féu passar. Aprés ell s'acostà tant e posà-li les mans

dejús les faldes, ab alegria que totes estaven de les coses plasents que Plaerdemavida deia. La Viuda girava la cara envers Tirant e torcia's les mans, escupia en terra, monstrant tenir gran fastig e dolor del que la Princesa feia.

Pensau lo mesquí desaventurat de Tirant, que la un dia estava tan pompós e tan content d'haver atesa tan alta en dignitat senyora per esposada, la cosa que ell més desitjava en aquest món, après veure de sos ulls son dol, son plant e sa dolor! E pensant en si, tingué dubte que los espills no li representassen fals lo que havia vist, e trencà los espills mirant dins si havia alguna cosa maliciosa que fos feta per art de nigromància, e no trobà res del que pensava. E volgué pujar alt en la finestra per veure si veuria més e a quina fi vendrien aquells afers, e veent que no tenia escala, car ja la Viuda tement-se'n les havia apartades, Tirant, no tenint altre remei, pres lo banc davant lo llit e drecà'l en alt, e pres una corda que tallà de la cortina, e passà-la per la biga, e ell pujà alt, e véu com lo negre hortolà se'n portava per la mà a la Princesa en una cambra que dins l'hort havia, a on tenia la sua artelleria per a conrear l'hort e per a son dormir. E Plaerdemavida posà-la dins la dita cambra; cercaren-li una caixa on tenia la sua roba de vestir, e tot quant tenia li regonegueren. Aprés un poc d'espai ella ixqué, e la Viuda ab l'una donzella passejava prop de la cambra. Com la veren eixir, la Viuda s'acostà a la donzella, donà-li un drap de cap, e dix-li, per fer lo joc que fos complit de rialles:

—Posa-lo-hi davall les faldes de la Princesa.

La donzella, així com la Viuda l'havia assinestrada, com fon davant sa altesa agenollà's en terra e posà-li lo drap davall les faldes: e la ignorància de la Princesa donà lloc a la malícia de la Viuda.

Havent vist Tirant un cas tan nefandíssim fon posat en un cruel pensament, e ab veu miserable, plena d'inezimable dolor, se pres a dir una tal lamentació:

—¡Oh fortuna, enemiga de tots aquells qui rectament en lo món viure desitgen! ¿Per què has permès que los meus desaventurats ulls hagen pogut veure cosa que tots los vivents no vist, ni porien pensar que un tal cas fos possible qui fer-se pogués, si doncs a la femenil condició no li és res impossible que de mal sia? Oh adversa fortuna! ¿En què t'he jo ofesa, que en les batalles me fas ésser victoriós e triümfant, e en amar só lo més malfadat home que jamés naixqués? Que ara que havies lligat en matrimoni tal, e de tan gran dignitat, que atesa la condició mia jo no n'era mereixedor sinó per esguard de mos treballs e ab l'ajuda tua jo el m'havia percaçat, e tu, per més avilar-me, has permès que jo sia estat deshonrat per home de la més vil condició e natura que pogués ésser trobada, e enemic de la nostra santa catòlica fe. ¡Oh senyora Princesa, ab quanta indiscreció reposa la tua ànima, que hages volgut pensar que, après que a ta requesta m'has lligat, que m'hages tant agreujat que no hi tingues temor de Déu e de ton pare, ni menys de mi, qui et só marit, a qui més l'interès toca! No creguera jamés que en donzella de tan poca edat hagués tan poca vergonya e tant atreviment, que sens temor cometés un tan abominable crim. ¡Oh fortuna, com est malcontenta de mi, que en uns casos m'exalces e en altres me baixes tant! Ajustes-me a les penes novelles ànsies. Tu, sorda de poca amor, assegura los meus plants e mitiga les mies lamentacions d'infinida dolor, perquè no tinga de fer cas que après m'hagués a penedir. Oh trist desaventurat! Qualsevulla que jo sia, en les grans coeses s'és mostrat, e no podent senyorejar ànimo cruel que als pròspers casos s'esguarda, que a mi, desaventurat petit servent, só tornat abominable, puix só de ma senyora refusat.

En aquest punt entrà la Viuda reposada, qui, aturada per bon espai a la porta, havia oïdes recitar totes les lamentacions de Tirant, e dix:

—Ara tenen lloc les coeses per mi principiades.

Com fon dins la cambra, véu que estava molt adolorit, ab lo coixí ple de llàgremes, continuant en ses lamentacions; fon-se

asseguda prop d'ell posant-se en avinentea, si Tirant li volia dir res, d'estar presta a tot lo que li manàs. Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer un tal conhort en paraules de semblant estil.

CCLXXXIV. Conhort que fa la Viuda Reposada a Tirant.

—Moguda d'aquella extrema amor a la qual naturalment deu hom ésser inclinat d'amar a les personnes virtuoses, considerant en mi la pèrdua gran de vostra honor e fama, no podent-me'n aconhortar veent la vostra persona, de tanta singularitat accompanyada e d'infinides virtuts, e haver fetes tantes e tan assenyalades cavalleries com la mercè vostra han fetes per persona qui ho té poc conegut ni menys estimat, e amant més plom que or digna és de molt gran reprensió, amadora de tota deshonestat, no volent advertir a la gran infàmia que li'n seguirà portant tan abominable vida, que per precs ni menaces estar no se'n vol, sinó alegre de complir son desig, trista de mi!, què faré? No trobe remei que ajudar-me puga. Ab aquestes mampilles –les quals se tragué defora perquè Tirant les ves– he donat a mamar a aqueixa senyora.

E tingué-les així per bon espai, mostrant que ab les lamentacions que li feia, les s'havia oblidades d'estotjar. Més dix:

—Senyor Tirant, preniu aquell confort que los miserables solen pendre en llurs misèries accompanyades de molta compassió. Oh senyor totpoderós, Trinitat verdadera! Així mostrava jo ab quanta furiosa ira, e ab quantes llàgremes, ab quanta congoixa de la mia ànima quasi cascun dia tals pensaments passaven per lo meu enteniment. Emperò amor tèbea e esperança en pura dolor me feren canviar lo primer desig, e la mia cara, tornada groga, feia tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions, e los meus dubtosos pensaments me portaven causa de dolre'm. Mas venint la nit, fatigada de tantes dolors, me trobaven en la mia

cambra sola, eixugant los meus plorosos ulls ab drap d'estopa perquè major pena sentís.

No tardà Tirant en fer-li present de tal resposta.

CCLXXXV. Resposta que fa Tirant al conhort de la Viuda reprovada.

—Gran consolació és als miserables com en les tribulacions tenen companyons, ab tot que los meus passats e esdevenidors mals no tenen par en el món, com sien de major grau en estima de tots los altres; e la vostra amor, senyora Viuda, no es pot comparar a la mia, car la vostra és descendant, qui davalla e va tostems en desmenució, e la mia és ascendent e natural, qui tostems augmenta i augmentarà fins a tant que haja atès compliment de beatitud, e aquí s'aturarà, si fer-ho porà, tant com la fortuna lo hi comportarà. Mas jo tinc major raó de dolre'm que jamés fos enamorat, car en espai d'un dia só estat en lo més alt grau en mes amors, que fortuna me pogués donar, e en l'altre dia só estat lo més confús e abatut enamorat de tot lo món, car de mos ulls he vist posseir quietament a un moro negre lo que jo no he pogut obtenir ni ab precs ni ab quants treballs ne perills que he comportats en la mia persona per la sua amor. Doncs un tan desventurat home com jo no deuria viure en lo món perquè no tingués jamés causa de fier de neguna dona ni donzella.

E llevà's del llit per voler-se'n anar, e la viuda li dix:

—Senyor, reposau-vos un poc, car molta gent ha en la carrera. No volria, per tan cara com tinc la vida, negú vos ves eixir. Emperò jo seré prestament en la finestra e avisaré vostra mercè si és cas de partir.

Tirant, així adolorit com estava, se tornà al llit lamentant-se del mal que tenia present. La Viuda entrà en la cambra de la vella senyora de la casa, e prestament fon despullada, e vestí's una camisa perfumada ab tots sos drets com si hagués entrar en batalla, e gonella de vellut negre. E tota discordada entrà en

la cambra e posà's al costat de Tirant, e ab atreviment gran e poca vergonya presumí fer-li present d'una tal requesta.

CCLXXXVI. Requesta d'amors que fa la Viuda Reposada a Tirant.

—Si sentísseu lo treball que la mia ja cansada ànima passa per la vostra amor, seria cosa impossible no tinguéssei pietat de mi, car en lo món no és major força que la que amor sentir fa. iOh cavaller virtuós, quantes pregàries i ofertes he jo fetes als sants per la salut e restauració de la vostra vida, e quantes oracions, almoines i dejunis he fets, lacerant la mia persona perquè la vostra fos feta quítia de tot mal! E jo he passat lo treball, mas la Princesa pensava haver lo delit, car jamés fon vista dona ni donzella sinó jo, ab tanta extrema amor de virtut. Qual voluntat major que la mia trobareu en nenguna altra? Jamés en mi he vist altre desorde sinó ultra los térmens de raó amar-vos. Aço merite jo per ésser estada tostems lleal a mon marit, e no conevida d'home en el món sinó d'ell, e dóna'm de parer que major glòria seria per a vós tenir a mi contínuament en les vostres cambres o tendes, servint-vos de tot mon poder, que no amar donzella fengida, sotsmesa a un moro catiu negre, comprat e venut. Ella no és estada lleal a son pare: com serà lleal a son marit? Ella ha decebuda a sa mare: quant més farà a son enamorat? Cert, no diran les dones d'honor que la Viuda Reposada se sia sotsmesa sinó a home que sia mereixedor portar corona real. ¿E què poran dir los bons cavallers com sabran un tal cas d'una filla d'emperador? ¿E quin estarà la senyoria vostra si feu matrimoni ab ella? Que més mal meritarà la vostra persona que de tot altre, puix ne sou avisat. Senyor Tirant, amau a qui us ama e oblidau a qui no us vol bé. E per bé a mi estiga mal de dir, preneu-me per serventa e per persona tal que us ama més que a la sua vida. E si amau verdaderament, amor no guarda béns ni llinatge, mas guarda honor, llealtat, castedat e benvolença.

—Senyora —dix Tirant—, feu-me tant de bé que no vullau més turmentar la mia ànima trista, qui desitja partir-se del cos,

car tot quant m'haveu dit no en puc res compendre. E no us cal despendre més paraules. E sé-us ben dir que tan poc poria jo oblidar la majestat sua com poria renegar la fe.

Dix la Viuda:

—Puix amar no em voleu, consentiu tota nua puga un poc estar prop de vostra mercè.

E despullà's prestament la gonella, que tenia ja tota descordada. Com Tirant la véu en camisa, sortí del llit donant un gran salt en terra, obrí la porta de la cambra e anà-se'n a sa posada, de molta dolor acompañat; e la Viuda no restà ab menys.

Com Tirant fon en la sua cambra, tanta era la passió que passava que no hi sabia pendre remei, ans passejant-se per la sua cambra destil·laven dels seus ull vives llàgrimes. E així passejant e gitant e llevant, ab aquella passió estigué per espai de tres hores.

Aprés ixqué tot sol de la cambra ab la gran ira que ab si portava; tot desfressat anà-se'n a la porta de l'hort, tan secret com pogué, e troba dins l'hort, que poc havia que era vengut, lo negre hortolà, a véu-lo a la porta de la cambra sua, que estava calçant-se unes calces vermelles. Tirant que el véu, mirà a totes parts i no véu negú, pres-lo per los cabells e posà'l dins la cambra e degollà'l. E tornà-se'n en la sua posada que per negú no fon vist, car tota la gent estava en la gran plaça on se feia la festa. Tirant se pres a dir:

—¡Oh Déu just e verdader, que corregeis los nostres defalts, jo demane venjança e no justícia d'aquesta senyora tan descominal! Digues, donzella sens pietat, ¿la mia disposició no era conforme als teus designs, més que la del negre hortolà? E si tu, com jo creia, haguesses amat, tu fores encara mia, e no pogueres trobar qui més t'amàs de mi. E si amor així fermament te senyorejàs, com fa a mi, no t'era cara neguna cosa, mas dic-te que jamés no m'amist.

Ara deixem a Tirant, qui es lamenta de ses dolors, e tornem a l'Emperador, qui es posà en orde ab totes les dames per eixir

a la festa. E arribà un correu que li portà nova d'un dolorós e desaventurat cas que tres dies havia que s'era seguit en lo camp, lo qual cas era aquest que es segueix.

Lo duc de Macedònia e lo duc de Pera eren capitans del camp general sobre tots los altres, e molt sovint eixien a fer armes ab los turcs. Però los turcs temien molt l'aigua que los crestians llançaven; e sobre aquesta aigua molt sovint venien a les mans, e hi moria molta gent així d'una part com d'altra, però a deu crestians que morissen ne morien tres-cents dels tures. E causava-ho açò: com los turcs entraven dins lo territori de la ciutat de Sant Jordi, los crestians llançaven totes les aigües del riu e de les séquies; la terra era molt argilenta, que los cavalls eixir no en podien ni menys los hòmens de peu; e per ço mataven tants dels tures.

Era's seguit que un dia de dolor los turcs emprengueren de venir quatre mília peons, ab aixades e cabassos, pics, vinagre e foc portants per voler rompre una muntanya, perquè l'aigua s'escampàs per un riu sec que hi havia e per llevar-los l'aigua. E après d'allí, envers los turcs a una llegua, estava un lloc tot despoblat ab un gran tros del mur derrocat, e no hi habitava negú. E venc en la nit tota la gent del Soldà e la del Gran Turc, e tots a peu se posaren en aquell lloc despoblat, e la gent a cavall, a mitja llegua, fon mesa dins un bosc perquè no fos vista. Al matí les espies vingueren e notificaren als capitans la venguda dels turcs, e aplegat consell, per tots fon concordat que pujassen a cavall e, ben armats, anassen la via dels tures.

Trameteren primer corredors, e tornaren ab nova certa: los enemics volien rompre la muntanya per guanyar aquella aigua. Los crestians anaren devers aquella part. Com hi foren aplegats, los de peu començaren a escaramussejar, e durà per bon espai l'escaramussa, per tal forma que hi moriren molta gent d'una part e d'altra. A la fi, que fon quasi migdia, los tures, que veren que massa los estrenyien, desempararen la ferramenta e posaren-se en fuita. Los crestians cuitaren al pas, qui era mitja llegua lluny d'allí, e l'aigua era tanta en aquell

endret que no podien passar sinó ab gran treball e perill: bastà que, com hagueren passat lo pas, los altres tingueren molt gran avantatge. Aquests, a galop tirat, deixaren tota la gent de peu atrás, e obra de qualche cinc mília hòmens, poc més o menys, anaren aprés d'ells seguit-los, e aquells recolliren-se dins lo lloc despoblat; mas massa fon poblat en dan dels crestians. Los turcs se feren forts on estava lo mur romput. Lo duc de Macedònia dix:

—Senyors, a mi dóna de parer que no devem passar d'ací avant, car no sabem los dubtes e los aguaits dels enemics, car jamés no estudien ni pensen sinó en tot lo nostre dan.

Lo duc de Pera, per ésser l'altre capità companyó del duc de Macedònia, mogut d'extrema enveja, féu principi a un maliciós parlar.

CCLXXXVII. Parlar maliciós que féu lo duc de Pera contra lo duc de Macedònia.

—Tu, duc de Macedònia, est novell en l'art militar, e molt poc experimentat en armes, car dónes senyal a nosaltres d'esdevenir dan. —E llançant un aspre sospir, ab infinita ira tornà a dir—: Lo teu cos deuria ésser donat a foc e no a sepultura, per la molta infàmia que tens, e ab eterna vergonya restarà en lo món de tu memòria. Ara és temps d'experimentar si en tu ha lloc neguna virtut, jatsia que aquella en negun temps no crec l'hages posseïda. Posa la raó davant la voluntat, e tu mateix ple de temor sàviament fuig e torna-te'n, que ab més delit estaràs ab les dones dins la ciutat que no ací, apartant-te dels perills e congoixes que en les armes se solen esdevenir, en les quals tu follament t'est regit.

Lo duc de Macedònia, per no posar en devís tota la gent, que no haguessen a deixar los enemics per contendre ab los amics, volgué comportar e haver paciència per aquella vegada, mas no pogué comportar en fer-li semblant resposta en estil de tals paraules.

CCLXXXVIII. Resposta que féu lo duc de Macedònia al duc de Pera.

—En duc de Pera, millor vos fóra lo callar que no lo parlar, o haguésseu vós fet lo senyal de la creu, car en aquest camp ja som coneguts vós e jo qui som, e a qui han acostumat de dar les honors de les batalles: a mi, qui só duc de Macedònia, de vencedor, e al duc de Pera d'ésser vençut e en mala estima tengut en les armes que acostuma de fer; e d'açò feu estar admirats a tots los qui entenen d'honor. E no vullau creure altri en vostra honor més que a vós mateix, e per ço com vos sentiu mal dret e mantenui poca veritat, e a vós ne seguirà gran càrrec e perpetual infàmia, la qual tot bon cavaller deu esquivar, e ans arriscar e posar a la ventura cent vides, si tantes ne tenia, ans que blasme de covardia li pogués ésser imputat. E dóna'm de parer que no tinga raó lo cavaller d'honor en donar les espatles com és vençut; mostra bé que té poca virtut en demanar la mort, així com la demanàs present mi, ans ab ànim viril als esdevenidors mals contrastar. E vull-vos avisar que si per ventura a mi sobreviviu, qualsevulla que sia la forma de la mia mort que el meu miserable esperit me lleixarà, ab fúria gran vos iré a cercar.

En aquestes raons se posaren los altres cavallers e grans senyors, e feren-los callar, e los uns eren d'openió d'anar e los altres de tornar. E així els ne pren tostems a aquells qui volen tenir molts capitans, e per ço dix Aristòtil que el capità deu ésser vell per ço com té més seny, e que sia virtuós de costumes. E deia Cèsar que lo capità devia tenir aquell consell contra los enemics lo qual serven los metges contra les malalties dels homens, los quals vencen e sobren algunes vegades ab fam, altres voltes ab ferre. Però a la fi a tots fon forçat d'anar, per ço com lo duc de Pera dix:

—Qui em volrà seguir o se'n volrà tornar sia en sa llibertat.

E posà's primer, e tots los altres per força l'hagueren de seguir. E aplegats que foren al lloc despoblat, los turcs se posaren al mur trencat defenent-se bravament. E havia-hi un

petit vall e fon-los forçat de descavalcar, e combateren molt virtuosament a peu ab les llances en les mans, car no tenien altres armes. E estant així ixqué lo Soldà e lo Gran Turc, los uns per un portal, los altres per l'altre; prengueren-los enmig, e allí feren molt gran matança e molts que n'apresonaren; e puc dir d'aquesta trista desaventura que tots quants foren descavalcats foren morts o presos, que sol un cavaller no es pogué fer estalvi.

Ab aquesta victòria los tures se'n tornaren dins la ciutat de Bellpuig e posaren los prisoners en forts presons.

Aquesta nova pervengué a l'Emperador estant en la gran sala esperant les dames que vinguessen per anar a la gran plaça on se feia la festa. Bé foren tristes e amargues e plenes de molta dolor, que en aquell dia quantes dones perderen llurs pares, marits e fills e germans! L'Emperador, en presència de tots, dix:

—¡Oh viudes desconsolades, feu noves lamentacions, arrancau-vos los cabells, e ab les ungles rompeu la vostra cara e les vestidures sien de dol, puix la flor de la cavalleria és perduda e jamés serà recobrada! ¡Oh Grècia, com te veig desolada, que restaràs orfe, viuda e desemparada! Ara seràs mudada en novella senyoria.

Lo plor, lo crit e la dolor fon tanta en lo palau, que era cosa d'una gran admiració de veure ne d'oir. Aprés s'estengué per tota la ciutat en tal forma que la gran festa se convertí en gran dolor e plant. Aprés, l'Emperador tramès per Tirant per recitar-li la cruel e dolorosa nova e per mostrar-li les lletres que rebudes havia. Com lo cambrer fon a la porta de la cambra de Tirant, sentí que feia gran dol, e oí que deia forma de tals paraules:

—Oh miserable de mi! Oh fortuna cruel! ¿Per què m'has fet tant de mal que m'has fet veure tanta dolor? Haguesses-me fet ans morir que fer-me veure dels meus ulls un tan nefandíssim crim, que tots los qui aprés de mi vendran en lo món se taparan les orelles per no oir tan gran malvestat, que la sua

excel·lent persona abandonàs a un negre moro, enemic de la nostra santa fe. E a la divina Clemència fos estat plasent que hagués perduda la vista ans que veure tal cas de la cosa que jo més amava en aquest món ni desitjava servir, car perdent la vista o morint, los meus mals e penes corporals no sentiren tan gran pena. ¡Oh Viuda malvada, enemiga del meu bé, jamés t'hagués jo coneguda, car tu seràs estada causa de la mia mort e destrucció!

Lo cambrer de l'Emperador sentia bé les paraules e lamentacions que feia Tirant, encara que bé no les comprengués perquè la porta de la cambra estava tancada; e per complir lo manament de son senyor, li dix:

—Oh senyor Capità!, no s'hi ha d'esmaiari, car no està bé en boca de cavaller dolre's del que Nostre Senyor fa, car aquest temps n'aportarà altre, que si aquest és d'adversitat, ab esforç e ajuda vostra se porà reparar. ¿E no sabeu vós que après de l'aspre e fred matí ve lo bell sol? E segons jo veig vós cercau la mort, la qual més irat que aconsellar demanau voluntàriament, e d'açò sou vós principal ocasió.

E Tirant detingué's de ses lamentacions e dix:

—Qui est tu, qui remei vols dar a ma dolor?

Respòs l'altre e dix:

—Jo só cambrer de la majestat del senyor Emperador, del qual só tramès, que us mana e us prega que us plàcia prestament anar a ell.

Tirant obrí la porta de la cambra, e ab los ulls plorosos li dix:

—Amic, de mon mal jo et prec no en tingues cura, e no el vulles manifestar a negú. E poràs dir a sa majestat que molt prest hi seré.

Com lo cambrer fon tornat davant l'Emperador, ab gest e trista cara li dix:

—Senyor, lo vostre Capità té present tot lo mal que s'és seguit, car lo seus ulls ho manifesten, e jo qui l'he sentit greument lamentar.

Car cregué que la sua congoixa era per la mala nova que era venguda.

Tirant se vestí un manto de drap gros negre, ab les calces d'aquella mateixa color, portant una espasa en la mà, e tot sol entrà per la porta de l'hort pujant-se'n alt en la gran sala, e véu que tots los del palau feien gran dol e desmesurat plant, que no era negú que li pogués parlar.

Entrà l'adolorit Capità dins una cambra, e véu la Princesa gitada per terra, ab tots los metges qui entorn li estaven per tornar-li la perduda sanitat. Tirant s'hi acostà, e com la véu en tal punt estar, lo cor no li pogué comportar que no digués:

—Per què deixau morir aquesta senyora sens pietat? Car sens culpa excusar no es pot, e té poca esperança de vida, perquè no té ni pot estar en sobirana prosperitat, e açò no ho desitge que es seguesca, ans contínuament tendré gran dubte de la sua vida, la qual prec Déu sobrepuge als meus dies. Ai trist de mi! La vida mia tinc per no res, que tinc vergonya de dir lo que a la memòria se representa.

Los metges no ho entenien, ans se pensaven que per la mala nova ho deia. E Tirant pensava que tots plorassen per dolor de la Princesa. Fon-se girat al través, e véu l'Emperadriu que tots los vels s'havia romputs sobre lo cap, e davant, la cordonera de la gonella tota rompuda, e la camisa, que totes les mamelles li parien, arrapant-se los pits e la cara, donant de grans crits ella ab totes les donzelles, dient ab altra veu:

—Ara nos covendrà a totes ésser catives lligades ab forts cadenes. Qui serà que de nosaltres vulla haver mercè?

A l'altra part véu a l'Emperador estar en terra assegut com si fos una estàtua de pedra, que no feia de si negun moviment, car volia plorar, e no podia, la sua gran desaventura, e tenia les lletres en la mà, e ab signes cridà a Tirant e donà-les-hi. Com Tirant les hagué llestes, dix:

—Més és lo mal que jo no em pensava.

Llavors se pres a confortar a l'Emperador dient-li:

—Senyor, la majestat vostra no deu ésser admirada com aquest cas s'és seguit, com sia son propi costum de la guerra, com unes voltes és hom vencedor e altres vençut, mort o apresonat: açò són actes de guerra. E vostra majestat, com a cavaller, de tals inconvenients com aquests no es deuria agreujar, sinó pendre-ho a molta paciència, car altra jornada, ab l'ajuda de Nostre Senyor, n'hi haurà per a ells.

En aquest punt la Princesa obrí los ulls e cobrà son natural, e pregà a Tirant que vingués allí. Tirant, prenenent llicència de l'Emperador, com li fon prop, la Princesa lo féu seure prop d'ella, e ab piadosa veu li féu principi a un tal parlar.

CCLXXXIX. Recita la Princesa lo seu mal a Tirant.

—Oh última esperança de la mia pensa! Si les mies paraules a la tua ànima tenen força de mudar lo prepòsit, que així sia que tu ames la mia persona com demostres, que la tua vida e la mia d'aquest món llançades no sien ans que no vinga lo dia que sien recobrats tants ducs, comtes e marquesos qui són morts i en cruels presons detenguts. E certament no ha mitja hora passada, jo conegué la mia ànima cercava de fugir, e sens dubte crec fugida seria, sinó que en los braços d'aquell qui jo més amava se sentí reposar.

Estant en aquest parlament, entraren dos hòmens que venien fugits del camp, e la Princesa no pogué més dir ni Tirant satisfer, e recitaren llargament la llur destrucció, e del gran devís del duc de Macedònia e del duc de Pera, e com eren, entre morts e presos, cinc mília cavallers d'esperons daurats, sens los altres de què no se'n feia menció.

Acabant de recitar la tan dolorosa nova, se tornà a refreshcar lo dol e plànyer molt major que no era estat. E l'Emperador, ab los seus ulls plens de doloroses llàgrimes, e la llengua

empedida de gran dolor, e ab veu rogallosa féu principi a una tal lamentació.

CCXC. Lamentació que fa l'Emperador.

—Dolc-me, e no cert tant de la mort, a la qual negú no pot resestir. E molt més és de dolre la forma d'aquella, com lletja e desaventurada ve. E sia foragitada de mi la vergonya, puix ab torbada cara, mirant la terra fa a mi anar entre els altres esperits dolorosos. Oh capitans desaventurats! En extrem me turmenten los vostres mals, e més me turmentarien si ans no us hagués avisats. Mas vosaltres, més voluntaris que savis, haveu lleixats los meus consells següint vostres volers: donau a mi trista vida e vosaltres ne passau la pena. La fama que és venguda ha maculada la pensa de les gentz en opinió corrompuda. La fortuna vos ha reservat la vida; confortau-vos en presó cruel, e pensau de no veure jamés a mi, qui só Emperador, puix no haveu coneguda la raó. Temprau les vostres tristes congoixes e dolors, car per força les haureu a comportar, e si no us mou la deguda pietat de vosaltres mateixos, moga-us la gran error que haveu comesa, e nova vergonya d'antiga culpa, car per doble ocasió mèritament se dolen los altres cavallers que en la culpa vostra no participen, e més me dolc de la rompuda fe e de les mal servades lleis.

Llevant-se l'Emperador de lla on seia, ab dolorós crit destil·lant dels seus ulls vives llàgrimes, posant-se les mans al cap se n'entrà dins una cambra. Com la Princesa li véu fer gest de tan dolorós desconfort, la sua ànima del seu afiglit cos se volgué partir, e perdent lo record, tornà en lo primer punt. E lo més sabut metge de tots dix:

—Certament, jo no estime vida en aquesta senyora, com tres voltes se sia ja esmortida, e ara no li puc trobar gens de pols. Jo crec que ella deu haver fet son dret camí.

Tirant, que oí dir tals paraules al metge, prestament se pres a dir:

—¡Oh mort cruel e desconeixent, com véns a vesitar los qui no et desitgen, e fuigs dels qui et volrien seguir! ¿No fóra millor e més justa cosa que fosses venguda a mi primer, ans que jo no veja morir, no donzella, mas dona? Per bé que m'haja molt ofès, desitge de fer-li amigable companyia.

E d'extrema dolor que en aquell cas mostrava haver, caigué en terra, e donà tot lo cos sobre la cama que havia tenguda rompuda, e tornà-la's a rompre e a fer-se més mal que tengut no havia. La sang li sortí per lo nas e per les orelles e molt més de la cama, e fon gran admiració, segons recitaren los metges, com en aquell cas de tot no morí. Prestament ho anaren a dir a l'Emperador, lo qual ab gran dolor dix:

—No és admiració neguna, car tota la sua parentela negú no ha restat que no sia mort o pres, e açò és lo que a mi més aconhorta, que per traure sos parents e amics de presó farà d'admirables cavalleries.

No pogué estar l'adolorit Emperador que no ixqués de la cambra, e anà devers Tirant, e véu sa filla mig morta, e dix:

—Déu no m'ajut si sé a qual més prest socórrega!

Però féu pendre a sa filla e féu-la posar en lo seu llit, i a Tirant en una bella cambra. Despullaren-lo prestament e curaren-li la cama, e la hi dreçarem un poc, e de tot lo que li feren no tingué sentiment negú, car trenta-sis hores estigué sens algú record.

Com ell hagué recobrat son natural, demanà qui l'havia portat allí, e Hipòlit li dix:

—Com, senyor!, ¿no sabeu lo gran dan que a tots nos haveu donat, car dos dies ha que no sou estat en vostre record ni haveu pres sustància neguna de què la vostra persona ne pogués més valer? Per què us suplic que vullau pendre lo que los metges manen que prengau.

—No em plau pendre res que de salut sia —dix Tirant—, car no desig sinó la mort i ab ella fer companyia.

Prestament ho anaren a dir a l'Emperador, e la Princesa ho sabé, que ja era bé retornada. Aprés dix Tirant:

—Digau com està la senyora Princesa.

Respòs Hipòlit:

—Senyor, molt bé és retornada.

—Això crec bé —dix Tirant—, que son mal no deu ésser molt, puix ha tengut, pocs dies ha, coses que ella bé volia, mas ara pens que no se'n gloriejarà molt. Ella no és la primera qui açò ha fet ni serà la darrera. Jo bé sé que ella no és dura com a ferre ni és de pedra esculpida. Feu la mia mort sens infàmia passar entre les gents, si en aquella algun pecat se comet: encara lo miserable Sion en la fera roda volant, que no sent així fera dolor que a la mia se puga acomparar. ¡Oh quant és fastijós e de dol ple lo qui no pot les dues dolors ab alta veu manifestar!

En açò entrà l'Emperador e aprés totes les dames ab l'Emperadriu ensems, e tots li demanaven com estava de son parlar, e tots estaven admirats com no havia retudes les saluts a l'Emperador ni a negunes de les dames, sinó que, perseverant en sa dolor, féu principi a semblant lamentació.

CCXCI. Lamentació que fa Tirant.

—Sobre tots los vivents dolorós e miserable! ¡E com és poc espai lo que a mon voler contrasta, e tant major ma desaventura augmenta, car no augmenten los meus mals ab esperança de varis remeis, puix los cruels fats la mia destrucció han ordenat en fer-me veure lo major mal que d'amor s'espera! E no meritaven los meus actes lo premi que en tan penosos mals ma vida hagués finir, e res tant no em dol com és que als turcs reste fals nom de vencedors. Jo no ignore la destrucció que als grecs s'espera, que no sien punits per los mals que fets no han, mas per lo mal que més a mon interès toca; car no pot ésser gran lo mal que voluntàriament se pren, e és miserable cosa no saber morir.

E féu-se dar lo crucifixi, i dreçant ses paraules de sanglots e dolorosos sospirs accompanyades, que gran treball portaven d'acabament ésser enteses, dix:

—Oh senyor clement e piadós! Jo, miserable pecador, per la vostra immensa bondat só reduït a verdadera notícia de mos pecats e defalliments; e suplic a la sacratíssima majestat vostra me vullau perdonar totes les ofenses que contra la divina bondat vostra he comeses, e comet cascun dia, e de molts mals que he fets: de tots vos demane misericòrdia e perdó, car per la vostra clemència e pietat volgués pendre mot e passió per salvar los pecadors tals com jo, e crec que no hi ha major pecador de mi. ¡Oh Déu eternal e alt Pare poderós: com faràs l'última sentència, fes, Senyor, que jo sia u dels elets benaventurats, e no dels maleits!

Aprés plegà les mans, e ab gran humilitat abraçà e adorà la creu, e dix:

—Oh fill de Déu, Jesús omnipotent! Jo muir per amor, e tu, Senyor, per amor volquist morir, per lliberar l'humanal llinatge e jo. Per amor tu passist tantes penes, ço és: assots, nafrés e turments, e jo he passada dolor de vista de moro negre. Sinó tu, Senyor, qui es pot comparar a la mia dolor? Senyor, la tua sacratíssima mare e senyora nostra, estant al peu de la creu passà dolor infinit, e jo estava ab una corda en la mà, ab dos espills, qui em representaven la major dolor que jo jamés sentí, la qual, Senyor, jamés senta negun crestià. ¿E qui és qui es puga comparar a la dolor mia? Plàcia a la majestat tua, Senyor, que no vulles guardar als meus grans defalts, car ab la passió que tinc lo meu pobre enteniment varieja, mas plàcia't perdonar-me los meus grans pecats, així, Senyor, com perdonist al sant lladre e a la gloriosa Magdalena.

L'Emperador ab totes les dames era en la cambra, lo Cardenal ab molts altres eclesiàstics, e tots estaven admirats de les piadoses paraules que oïen dir a Tirant, tenint-lo en openió de bon crestià. E confessà's del Patriarca, qui l'absolgué de tots

sos pecats a pena e a culpa. Tirant se dreçà un poc en lo llit, e dix semblants paraules:

—Oh piadosos oïnts, escoltau lo que diré! Transportau les vostres penses ab dolor e trist pensament. Mirau la tristor qui en aquest cas me combat, esperant quan serà la fi de tan dolorós principi. E prec-vos, parents meus, que us conforteu, car jo estic en lo trespàs de la mia dolorosa vida.

E girà los ulls devers la Princesa e dix:

—Ab dolor me partesc de vós; deixe-us lo cos, e l'ànima a Déu. Bé pens que jamés no és estat cavaller qui de tristor morís, e no és negú qui es puga acomparar a la dolor mia.

L'Emperador, ab tots los qui eren en la cambra, ploraven e dolien-se molt de la sua mort, e no era negú qui de bon grat no ploràs, tant per lo merèixer seu quant per la molta fretura que faria a tots generalment. E girà lo cap Tirant devers l'Emperador, mostrant dolre's d'ell, e dix ab cara afable e piadosa veu:

—iOh Senyor Déu, empara la mia ànima, per ço com a nosaltres est tan piadós, car l'ànima d'aquest cos partir-se vol! Oh desaventurat, que la llum dels ulls me fall! Fes, Senyor, per ta mercè, que jo veja la tua claredat, car jo coneix que la mia mort s'aproïsma, que m'hauré a partir de vosaltres molt prest, e vosaltres me dàveu gran confort; mas una senyora m'ha dada gran dolor e pensament, e no me'n vaig d'aquest món ab altra tristor. E no penseu que lo meu mal sia mortal, mas la pena que passe me'l fa mortal ésser. Digau, senyor Emperador, qui farà per l'altesa vostra les forts e cruels batalles, ara que tots los bons cavallers són presos, e lo vostre servidor e qui més vos desitja servir, Tirant, sia mort, lo qual amava més a la majestat vostra que a tots los prínceps del món? E no em dol sinó com no he pogut portar la conquesta a fi. Déu li vulla per sa mercè perdonar qui en tal dolor m'ha posat, car no és en lo món semblant dolor com és la mia. iOh senyora Emperadriu, e del món la més alta en dignitat! Jamés pensí en desservir vostra altesa, ans de tot mon cor e voluntat desitjava augmentar

l'estat vostre e la corona de l'Imperi grec. Si en res vos he fet defalt, vos demane mercè e perdó. E a vós, senyora Princesa, que del món sou la tramuntana on tots los mariners prenen govern, tant com la vida m'hagués accompanyat tostems fóra estat en ajuda vostra contra aquells qui ofensa vos volguessen fer, mas ja no puc altra cosa fer ne dir sinó dolre'm del que he vist. Mas, ¿qui pot dir que jamés tal dolor haja sentida com és la mia?

Aprés se girà a totes les dames e dix-los:

—Senyores, puix fortuna no ha consentit que jo us pogués mostrar per experiència la bona voluntat que us tenia, per què us prec que vullau pregar a Déu per mi, que m'haja mercè.

Aprés baixà lo cap e tornà a plànyer e a lamentar-se, car la mort l'estava esperant. Dix a Hipòlit:

—Fill meu, vet ací la miserable vida d'aquest món en què ens aporta; mira la mia cara si és tal com solia.

E Hipòlit, tanta era la dolor e tristícia que tenia, que no li pogué respondre. E Tirant li tornà a dir:

—No plores, car jo us he recomanats al senyor Emperador, e ara de present lo hi tornaré a dir: Senyor Emperador, si en algun temps la majestat vostra conegué en mi voluntat de servir-vos, ara vos suplic, ab tota aquella amor que puc ni sé, a mos amics, parents e servidors en vostra custodia e protecció los vullau tenir.

Mas tanta era l'extrema passió que lo benigne senyor tenia que no li pogué dir sinó:

—Serà a vostra voluntat complit.

En aquell punt a Tirant lo cap li fallí del coixí, ab los ulls closos que paria que dormís, e mostrava's que fos privat de la vida d'aquest món. Dix Hipòlit:

—¡Ai mort, per a quina vida tu em deixes trist e dolorós sens ventura neguna!

Envers Tirant féu una gran lamentació mostrant que l'amava sens ficció neguna. E vengueren allí tots los criats de

Tirant, que tenien extrema dolor per la mort qui l'esperava. E bé es mostrava la sua cara del tot canviada. E tornà a dir Hipòlit:

—Si aquest cavaller mor, tota la cavalleria del món serà morta.

E cridà ab grans crits:

—Oh mon senyor Tirant! ¿Per què no voleu oir les paraules de tots los vostres servidors, que són ací?

Respòs Tirant:

—Qui és lo qui em crida?

—Jo só, lo desaventurat Hipòlit, lo qual vós me donau congoixa e ocasió de dolorosa vida, car totes les dames me blasmen per les mies abundants llàgrimes. E dien que benaventurat és aquell qui innocent està en la sol·lícita vida, e si vós en suma misèria passar desitjau, no cerqueu la mort per ço com és *ultimum terribilium*. E veus ací lo senyor d'Agramunt, que us demana.

Com Tirant los oí, obrí los ulls ab gran pena e dix-los:

—Per bé siau venguts, cavallers, per veure los meus darrers dies, que seran pocs. E com só en record de la mort, que em tinc a partir de la vostra companyia, e que no us he poguts premiar al plaer meu, m'és doble pena; però partiu-vos tots los meus béns haguts e per haver.

E ab gran fatiga tragué la mà e donà-la a tots los parents e servidors, e ab la veu fosca se pres a dir altra volta besant e abraçant lo crucifixi:

—Oh Senyor, ver Déu omnipotent! Infinides gràcies faç a la tua sacratíssima majestat com me deixes morir en los braços de mos parents e amics, e davant la majestat del senyor Emperador, e de la senyora Emperadriu e de sa filla. E per ço, Senyor, com jo só gran pecador en aquest món, per ço vos clam mercè que em vullau perdonar tots los meus pecats e defalliments, e que em llanceu d'aquest enganador món, e us plàcia en les vostres precioses mans rebre lo meu esperit, e per

la vostra sacratíssima misericòrdia e pietat vullau pendre venjança de la mia carn, hui qui és lo darrer dia de la mia corporal vida, perquè lo meu cos sia turmentat, e la mia ànima sia col-locada entre los vostres gloriosos sants en la glòria de paradís.

Aprés d'açò girà's devers los seus e dix:

—¿On és la flor del nostre parentat de la casa de Bretanya e de Roca Salada? De vosaltres me partesc, car la negra mort tant m'atribula, car ja no puc alçar lo cap, e ja l'altre món me fa requesta; cové que faça aquell dolorós camí. Oh Diafebus, duc de Macedònia! Oh vescomte de Branches! De vosaltres me partesc e prenc dolorós comiat. Estau en presó en poder d'infels per amor de mi, car si jo no fos, no fóreu vosaltres venguts en aquesta terra, ¿e qui serà aquell qui us puga traure de presó? Los meus trists fats e la desaventura mia no han volgut sinó llunyar-me de vosaltres. ¡Oh Diafebus, com sabràs la mia trista mort, e com muir per aquella qui de mi ha haguda mercè ab engan e gran maldat! Ara puc dir que só orfe, tant me sobta la mort dolorosa; a tots vos coman lo meu parentat. E vosaltres que ací sou, restau en canvi meu ab la majestat del senyor Emperador, car la sua benignitat a tots vos haurà per recomanats. Prec-vos lo meu cos sia embalsamat e fet portar en Bretanya als bons cavallers. Lo bacinet e l'espasa e la camisa de la sobrevesta que en les batalles e en esta terra he portat, en l'església major damunt la mia sepultura sia posat, on estan los quatre escuts que en batalla vencí cos per cos dins en lliça, ço és a saber, lo rei d'Apol-lònia, e lo rei de Frisa, lo duc de Burgunya, e lo duc de Bavera. Si fer-se pot, lo meu cos a l'ancià de mon pare ni a la beata de ma mare no li sia mostrat, ans los sia defès de veure'l. E sobre lo meu vas seran pintats caps de moros negres, ab lletres escrites entorn del meu sepulcre: *Causa odiosa per què morí Tirant lo Blanc.*

Aprés pregà a tots que no li diguessen res. Los metges no li podien fer ni dar remei negú: tanta era la dolor que suportava. E lo vell Emperador ab tots los qui allí eren no es delitaven

sinó en plorar e plànyer, batent-se los ulls e la cara, no tenint gana de menjar ni de reposar, ans pensaven tots ésser sots lo jou de captivitat, e tota la llur esperança estava en Nostre Senyor Déu i en Tirant. Com lo veien estar en tal punt, tots tenien l'esperança perduda, e donant lloc e espai a llur dolor, tots ixqueren de la cambra.

Los metges ordenaren-li moltes coses, mas valien-li molt poc. Venint una vella juïa a la fama del seu mal, presenta's davant l'Emperador, e ab gran audàcia li féu present de semblants paraules.

CCXCII. Lo consell que donà una juïa a l'Emperador per restaurar la vida a Tirant.

—L'amor natural que tinc a la majestat vostra, senyor Emperador, m'ha feta venir davant la presència vostra, havent compassió de vostra altesa que en los vostres darrers dies benaventurats no hajau ésser desposseït de la vostra imperial senyoria. E com sia certa que tota la vostra esperança de salut està en la vida d'aquest singular cavaller Tirant lo Blanc, lo qual perilla molt la sua vida; e com diga Aristòtil que lo temerós ab la tristor se desespera e tem les coses en què no ha perill, e l'animós no obra en les batalles sinó per virtut, e delibera ans de morir que sosténir vergonya; d'açò praticar se pot ab los metges e gent entesa: d'Hèctor lo troià, qui en semblant cas deia: "Què dirà Palomides, capità dels grecs, de mi? ¿Què dirà Agamenon, e què dirà Diomedes?"; e venint al que vull dir, la majestat vostra veu a Tirant, capità vostre, ésser posat en passament, e tots los metges l'han ja desemparat: jo tota sola lo vull emparar, ab condició tal que, si mor, que tolgués a mi la vida e a qualsevulla pena cruel m'obligaré. Jo coneix que aquest cavaller té l'ànimol molt esforçat, e per la gran valentia que té esforçarà l'ànimol e llevar-se ha. E faça la majestat vostra, senyor, en la forma que jo diré. Feu ajustar molta gent d'armes, e donen grans crits, e entren dins la sua cambra molta gent fent remor d'espases e de llances e pavesos, donant grans colps de les espases en los pavesos. Com se

despertarà e veurà tanta gent armada, e los crits que seran majors, e demanarà què és açò, poran-li dir que los trucs són a la porta de la ciutat: tot aquell pensament que té li fugirà, e ab la virtut que ab si porta, per la vergonya d'aquest món ell se llevarà.

L'Emperador tramès per los metges e per gent entesa, e recitàls tot lo que la juïa li havia consellat, e tots foren de paper que seria ben fet. Los crits e la remor fon tan gran en la ciutat que ans que en la cambra entrassen Tirant ho oí, e la vella juïa, qui al cap del llit li estava, li dix:

—Lleva, senyor Capità, e no et faça temor la mort: vet los teus enemics turcs qui són prop del portal de la ciutat e vénen per pendre venjança de tu.

Com Tirant oí així parlar a la vella, dix-li:

—¿E fas-me tu cert que los turcs se són tan prop de mi acostats?

—Si llevar-te plau —dix la juïa—, més prop són de tu que no et penses. Lleva't e posa't en vista en una finestra, e veuràs quant de dan t'està aparellat.

De continent Tirant demanà la sua roba, e féu-se, ab moltes tovalloles, lligar la cama, e armà's lo mills que pogué e pujà a cavall, e molts ab ell, e ab tan gran voler anava que quasi tot lo mal li passà e trobà molt gran remei. E l'Emperador ab los metges que allí eren digueren-li, com estava flac, que prengués un poc de restaurandi e après un poc de solsit, e que ab allò poria mills entrar en batalla. E féu tot lo que los metges li consellaren. Après conegué e sabé que tot lo que fet havien s'era fet per causa del seu mal. Dix Tirant:

—Lloat sia lo poder de Déu, que dona m'ha lliberat de mort, puix dona m'havia mort. E bon consell és estat lo que han dat a l'Emperador e als metges.

E ans que Tirant se llevàs, la Princesa estava agenollada davant una imatge que tenia en lo seu retret, qui era de la sacratíssima Mare de Déu, senyora nostra, qui ignorava lo que

havien ginyat a Tirant, e féu fervent oració, e besant la terra deia semblant paraules:

—¡Oh Mare piadosa, Regina dels àngels e misericordiosa Emperadora dels cristians, oïu-me! E prenga-us pietat de mi, que totes les mies esperances són ja perdudes, e demane la mort puix altre remei no tinc. E si lo meu senyor mor, aquell que jo ame més que a la mia vida, vull que tothom sàpia que l' hora que jo seré certa de la mort del meu esposat Tirant, en aquella mateixa hora me daré la mort. —E pres un ganivet e amagà'l entre les faldes esperant quan li vendria tal nova, dient entre si—: Més val que jo execute la mia persona trista ans que de moros sia deshonrada. ¡Jo recorrec a tu, humil e piadosa dels pecadors advocada, que no permetes que jo perda lo cos e l'ànima!

Com Hipòlit véu que Tirant s'era ja vestit e demanava les armes, ab cuitats passos anà a la cambra de la Princesa, e dix-li semblant paraules:

—Ma senyora, jo us suplic que tota dolor e congoixa que tingau, sia de vostra altesa apartada, e tots vostres mals pensaments sien reduïts en sobirana letícia, car tal nova vos porte que millor dir no la us poria.

La Princesa, per sobreabundant alegria, se parà tal que, asseguda en terra, estigué per bon espai que no pogué parlar. Passat aquell moment, la Princesa dix:

—És vera, així bona nova com me dius? Car del plànyer me manca la llum dels ulls.

Hipòlit, ab paraules dignes de fe, la féu certa de tot lo fet com passava. En aquell cas la Princesa tant fon lo plaer que pres que besà a Hipòlit en lo front e de sobres de contentació del seus ulls corregueren vives llàgrimes, e Hipòlit li dix:

Senyora, negú no deu plorar sinó sos pecats e defalts, e deu perdre treballs e oblidar aquells.

E per la gran remor que en aquell cas la gent feia, Hipòlit se'n partí, e la Princesa se n'anà a la cambra de sa mare, e

veren tornar a l'Emperador ab Tirant, e totes les dames se posaren per les finestres, que no els era present sinó lo mal de Tirant, que de l'altre no tenien cura. Com Tirant fon en dret de la finestra de la Princesa alçà lo cap ab lo bacinet e posà's les dues mans davant la cara, e l'Emperadriu demanà a sa filla per què havia fet Tirant tal cas de posar-se les mans davant la cara, que açò no es fa sinó per descontentació d'amor. E la Princesa respòs que tal cosa no sabia.

Com foren passats, essent a la porta del palau, l'Emperador descavalcà, e Tirant pres son comiat d'ell per anar a sa posada. L'Emperador féu son poder que Tirant descavalcàs, que allí seria molt ben servit de tot lo que mester hagués, e Tirant féu son esforç d'anar-se'n. La Princesa presumí d'aquesta anada què podia ésser la causa que Tirant no havia volgut aturar en lo palau, per molts precs que l'Emperador li hagués fets, ço que ell en altre temps molt desitjava. Així mateix pensà per què s'havia mès les mans davant la cara.

Com Tirant fon en sa posada, prestament se mès en la cambra e féu-se venir lo senyor d'Agramunt e Hipòlit, e pregà'ls molt afectuosament que deu galeres que hi havia que les fessen armar e posar en orde de les coses necessàries. E ells digueren que eren contents; partiren-se de Tirant e feren les galeres molt bé proveir.

Com Tirant se fon dinat, posà en orde tot lo que mester havia per a sa partida, e ordenà que tota la sua gent anassen per terra fins al castell de Malveí, i ell iria per mar, que allí es trobarien. Com fon en l'hora baixa, que los metges se'n foren partits, per relació d'ells l'Emperador fon avisat com Tirant estava bé. Com fon quasi l'oració, la Princesa congoixava de mort per veure a Tirant, e pregà a Plaerdemavida e a la donzella de Montblanc que anassen a la posada de Tirant e que el posassen en noves, e es volguessen assegurar del dubte en què ella estava posada, e li diguessen que ella suplicaria a l'Emperador son pare que l'anassen a vesitar, com ella fos posada en gran congoixa de l'absència de la sua vista. E anant

les donzelles per complir llur ambaixada, un patge de Tirant les véu venir, e ab cuitats passos ab gran alegria entrà dins la cambra e dix:

—Mon senyor, alegre's vostra senyoria com vos ve ambaixada de part de la senyora Princesa, de dues galants dames.

—Vés prestament —dix Tirant—, posa't a la porta a diràs que estic bé, mas la son me té tan apoderat que estic ara en lo plasent dormir.

Lo patge féu son manament e féu sa excusació, car Tirant no les volgué veure. E tornades les donzelles al palau ab la resposta, la Princesa féu tant que l'Emperador e sa mare anaren a la posada de Tirant; e ell, sabent que l'Emperador venia, avisà a dos patges de tot lo que dir tenien ne a fer. Com l'Emperador fon a la porta per entrar en la cambra, dix lo més avisat dels patges:

—La majestat vostra, senyor, pot ben excusar en aquesta hora de no en la cambra entrar, per lo doubtós mal en què lo vostre Capità està. Com tants dies ha que el seu esperit no ha reposat, ara està en consolació gran per recobrar lo que aquests dies ha fallit; e lo delit seu en aquest cas és tan gran que recobra natura lo que ha desmenuït, e de suor quasi cobert està; bo seria un metge sens despertar hi degués entrar.

Tirant prestament se posà en lo llit, ab un drap banyat ruixà's la cara, e féu demostració que dormia. Com lo metge entrà, e tornà a la porta, a l'Emperador dix-li:

—Senyor, molt gran pecat seria que en semblant cas lo despertàssem. Vostra altesa se'n porà tornar fins a l'endemà, e de matí la sua excusada vista fer-se porà.

La Princesa no podia pendre ab prou paciència que no ves a Tirant, però fon-li forçat de tornar-se'n ab l'Emperador. Com Tirant sabé que tots se n'eren anats, llevà's prestament, e féu trossar tota la sua roba e féu-la posar dins la galera. Com fon hora de mitja nit, secretament se recollí e volguera partir en

aquella hora sinó per esguard que la galera no tenia son compliment.

Vengut lo dia e lo sol eixit, l'Emperador sabé com les trompetes de les galeres tocaven a recollir, Tirant tramès lo senyor d'Agramunt a l'Emperador per ambaixador, e com li fon present presentà-li la següent ambaixada.

CCXCIII. Com Tirant tramès a l'Emperador lo senyor d'Agramunt per notificar-li la sua partida.

—Los casos sinistres de fortuna fan variejar la pensa humana d'aquells qui s'esforcen a complir los actes virtuosos qui són conformes a llur condició, ignorant los esdevenidors mals qui són causa d'impedir los bons prepòsits e serveis que lo vostre Capità ha acostumat fer a la majestat vostra. Car les coses noves solen més plaure e ab més esforç executar que les molt vistes, e lo que hom no té se sol ab major afecció desitjar que lo que hom posseeix, e neguna cosa no és tan delitosa que per llong ús no torne enutjosa. E venint al que vull dir, ab llicència de la majestat vostra lo vostre Capità s'és recollit en les galeres e ha ordenat per esguard de la cama d'anar fins al port de Transimeno, e ab barca pujarà fins al castell de Malveí, e la gent d'armes per terra fins en aquell lloc mateix, e significa a vostra altesa per mi la sua prompta deliberació e partida.

Respòs l'Emperador ab paraules de semblant estil:

—Cavaller, molt estic aconsolat de la bona nova que em portau, car jo regracie molt a la divina Bondat com ha donat esforç de salut al nostre Capità perquè puga partir, que és la cosa que més desitge en aquest món après salvació a l'ànima, car l'esperança que tinc en la sua gran virtut de cavalleria me fa oblidar tots los passats mals; e per ço, com pens que serà repòs de la mia senectut, vull pendre a Tirant en compte de fill. Pregau-lo de part mia que, així com fins ací ha ben obrat, ho persevere d'ací avant molt millor, car lo premi de tan gran servei serà tal que ell e tots sos parents alegrar-se'n poran.

Lo senyor d'Agramunt besà-li la mà e pres son comiat. Aprés anà a la cambra de l'Emperadriu e pres son comiat, e de la Princesa per lo semblant.

Com l'Emperadriu véu que Hipòlit se'n devia partir, e la Princesa, Tirant, feien molt grans lamentacions, e cascuna plorava e es dolia de sos mals, en especial la Princesa, que així es partís Tirant d'ella sens dir-li res. Cuitadament anaren a la cambra de l'Emperador per veure si era ver la llur partida, e l'Emperador los ho recità tot. La Princesa apoderà que l'Emperador anàs a la mar perquè ella hi pogués anar, e l'Emperadriu que no s'hi tardà. E per quant l'Emperador aplegar primer a la mar que no elles, posà's dins una gran barca e entrà en la galera e pregà molt a Tirant que tot l'Imperi tingués per recomanat. E Tirant li dix paraules molt afables fent-li oferta llargament de tot lo que el pregava, e encara més l'aconsolà per tal forma que l'Emperador ne restà molt content.

E tots los mariners donaren de consell a l'Emperador que prestament ixqués en terra per causa d'un negre núvol qui ab grans trons e llamps venia acompanyat; l'Emperador fon tornat a terra. La Princesa, ocupada de molts pensaments, dolent-se molt com no era estada allí com son pare entrà en la galera, perquè ella hi fos entrada e hagués pogut veure e parlar ab Tirant; la mar era ja tan brava que no consentia que dones hi deguessen entrar, e son pare tampoc no lo hi haguera consentit; la Princesa, qui no véu altre remei, los seus ulls destil·lant vives llàgrimes, ab infinitis sospirs adolorits pregà a Plaerdemavida que entràs en la galera e que sabés la causa o causes per què Tirant així cautelosament s'era recollit sens dir-li res, e les mans al passar per què les s'havia posades davant la cara, e més avant per què no volgué aturar en lo palau, lo que altres vegades tant havia desitjat.

E Plaerdemavida, perquè era donzella molt entesa e de bon sentiment, hagué molt bé compresa tota la intenció de sa

senyora, e posà's en una barca ab Hipòlit i altres qui l'accompanyaven.

No comporta ésser dita la dissimulada dolor que l'Emperadriu pres com véu que Hipòlit pujava en la galera.

Com fon dins, Tirant no féu gens de cara a la donzella, però ella s'esforçà que Tirant l'oís, e no tardà de fer-li present de semblant ambaixada.

CCXCIV. L'ambaixada que Plaerdemavida explicà a Tirant.

—Ací só venguda per finir los darrers dies de la mia trista vida. Oh digne de gran llaor, en lo qual natura no ha fallit! Ja per la desconeixença de la senyoria vostra no us puc oblidar, e jo no só mereixedora de tan dura punició aconseguir, coneixent lo vostre gran renom de vostra virtuosa fama pública per tot lo món. No sens gran causa és causada en mi dolorosa passió e són posats en mi dolorosos treballs, los quals per plaure a altri desplaen a mi. Mas fortuna, qui tostems és enutjosa e envejosa d'així llong delit e plaer, en lo qual, en lo principi de vostres amors havia trobada forma prou coberta e covinent a vostres desigs complir, a la fi la sua amor desordenada en trist e dolorós plant s'és convertida. Ara deixem estar les costumes de gran llaor, e les singulars virtuts qui en vós habiten, les quals haurien força de pendre cascun altre esperit. Bé pot ésser maleïda aquella donzella qui ha perdudes les sues paraules, que no li han respost a la sua justa intenció, omplint a mi d'infàmia miserable. ¡Oh molt cruel cavaller, entre molts nobles valerós! Qui ha regirats així los teus pensaments? ¿On són ara los precs los quals moltes vegades a mi, per restauració de la vida nostra, planyent e sospirant oferíeu, que la vostra vida e mort estava en les mieus mans? ¿On són ara los piadosos ulls ab los quals tota volta mostraven ésser vists ab llàgrimes? ¿On és l'amor que envers mi mostràveu passant delitoses paraules, e los greus treballs e congoixes que jo he presos per meus propis, en delit el servei

de vostra mercè? ¡Partir-se de tan virtuosa senyora, la més alta en dignitat e virtuts que en tot lo món sia, sens dir-li adéusiau! La sang de Caïm no comès tan gran desconeixença envers son germà Abel com vós haveu fet envers vostra esposada. Si vida dolorosa o mort li volreu dar, no ixcau en terra ni la vejau. Si restaurar-la volreu d'amargosa vida, dau-li una poca de vista de vostra senyoria.

E dit açò, no podent retenir les dues piadoses llàgrimes, tancà's davall lo seu mantell ab gemecs e sospirs molt dolorosos, e no dix més. Però Tirant volgué satisfer en lo que Plaerdemavida li havia referit, e ab baixa veu, perquè de negú no fos oït, féu principi a un tal parlar.

CCXCV. La resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.

—¿On trobaré jo medecina per foragitar la mia cruel e inestimable dolor? ¿E qui serà aquell qui confort puixa donar a la gran tristor mia? Car si no, sol la mort és aquella qui dóna remei a tots los mals, car perdent la vida perdré lo pensament del negre hortolà. E major dolor és la mia que no fon la magnificència de Pirro, ne la descontentació de Medea, ne la potència de Dari, ne la desaventura d'Adriana, ne la cruidat de Gigurta, ne la infàmia de Canatre, ne la tirania de Dionís. Moltes altres dolors semblants a la mia deixaré de recitar, perquè jo veig que los antics dans, cercant si en trobaré, que sien als meus semblants, per ço com havent companyia me dolga menys perquè em facen mísera sepultura. Jo tinc compassió de qui em dóna gran dolor, e no gose manifestar lo que em fa doldre, la qual cosa si fos de dir, no tinc dubte que, així com als altres atribulats qui es dolen, atenyen algun remei, e benaventurada pietat és aquesta. ¡Oh donzella de generació ingrata, consentidora de mos mals! No ens cové a nosaltres, estrangers, fier de negú, com totes les coses nos ixquen contràries. Per ço se continuen les mies congoixes, no obstant l'esperança de l'esdevenir viatge, encara que sia a mi molt fatigós, emperò no desminuint en amor, la vera esperança mia

clara és, e la sua més escura que la nit. La sua bellea e avisament passa totes les altres del món ab singularitat tan extrema que seria foll qui en sa presència alguna altra lloàs d'ésser de tanta estima. E fengia la bella senyora tanta contentació de mos passats serveis e presents, cercant paraules qui a tanta pena eren conformes, puix és impossible causa de gran tristor raonar-se puga. A la fi los meus adolorits ulls mereixqueren veure la tan estimada senyora, la qual de mi en aquell cas poc pensament tenia, ab lo Lauseta, negre hortolà. Primerament viu un dishonest besar, lo qual los meus ulls e los sentiments ofené, e majorment après entrant en una cambra, amb gest e paraules d'infinita amor abraçats, mostraven haver aconseguit tot aquell plaer e delit que entre enamorats s'acostuma. E eixint per la porta la Viuda Reposada ab un vel de seda en la mà, agenollant-se als seus peus, davall les sues faldes bé amunt lo hi posà. Los dolorosos pensaments e tristes sospites que a la mia dolorosa ànima combatien per haver vist com aquell tan indignament l'havia tractada! No sé la mia mà per què en aquell cas se detingué de fer homei, no vull dir en qui, mas la desaventurada paret m'ho tolgué, més amiga d'altri que no de mi. Los arbres qui de prop li estaven, tots mudaren de color per l'abominació de tan lleig cas. –E llavors digué ab irada veu–: Perd de mi l'esperança, Plaerdemavida, que si jo t'hagués vista com fiu a la donzella de Montblanc e la Viuda Reposada, jo t'haguera presa per los cabells, e en aquesta mar sagrada te donara de bon grat sepultura adolorida. Mas per ço com no venguist davant la mia vista, te prec que prestament te vulles partir davant los meus ulls, car bé pens que també deus ésser consenta en la maldat de ta senyora. Mas après lo cas, jamés traure ni apartar poguí del meu ànimo la miserable gelosia, qui en mi havia presa posada, del negre hortolà, que com a forçat no poguí resestir que l'espasa per lo coll no li passàs. Oh Princesa enemiga d'honestat! ¿Per què temptes altre remei que mort a ta dolor? ¡Tu desitges saber mon mal, lo qual no consent, per ésser tal, que sia parlat, perquè l'aire s'entrenyora de sentir so de tals

paraules; e les tues orelles haurien ferea d'oir lo desorde de tanta amor sens comparació que al negre has mostrada, per què et seria millor morir per reviure honesta fama, que no vivint morir en eterna infàmia! iOh cruel seguretat que tu a mi fist! Per tolre'm lo perill, en lo qual sols ma vida era segura, llançant-me davant los teus peus te diguí la causa per on ma vida tenia avorrida, e jo et guardava la casta corona. Delit és als atribulats si llur dolor a persona fel recitar poden; però vós, donzella, desesperau del meu socors per la mia persona ésser absenta, car perdonar és lo meu propi ofici d'aquella infançonia de la mort, la qual egualment accepta qualsevol que a ella recorre. Així en tal temps ma dolor tant augmentava que quasi fora de seny entrí en la mia cambra, fengint que terrible son fatigada la mia pensa, perquè em deixassen estar sol, car tota companyia me fóra enutjosa, puix no podia atènyer lo que tant desitjava, e llançant lo meu cos per feixuga càrrega de deseguals pensaments e enuigs sobre lo meu llit, no sabia qual part millor que mort elegís, mas pensí que lleixar-me de viure feia ma culpa palesa per aconseguir-ne perpètua infàmia. E per ço prec a Déu, puix la Princesa aquella nit que em tingué lligat enmig dels seus braços a gran culpa sua e poc delit meu volgué fer excusació ab paraules de pietat e ab llàgremes als ulls per ço que no conegués la sua gran culpa e major defalt, e per ço desig en aquesta mar salada jo pogués fer ma pròpia habitació, e lo meu cos no soterrat anàs sobre les ones, e que arribàs on la senyora Princesa habita per ço que ab les suas delicades mans me vestís la mortalla.

Callà e no volgué més dir. Com Plaerdemavida conegué lo mal de Tirant quin era, e véu que lo negre hortolà era estat mort e no podien saber qui ho havia fet sinó ara per relació sua, estigué molt alterada, però forçà l'ànimò per eixir bé de la sua ambaixada, e ab gest d'alegria e cara rient se pres a dir, present Hipòlit, paraules de semblant estil.

CCXCVI. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Les paraules dissimulades que lo vostre ginyós pensament ha manifestades són a mi de gran admiració, que per vós sia estat presumit que, ab senyal de verdadera amistat, ab paraules injurioses proceint d'extrema malícia, volríeu portar a ma senyora a infàmia de perpetual deshonestat. E no penseu que ab lo vostre mal saber me poguésseu induir al que volríeu, que jo lloàs les vostres reprovades paraules e mala intenció; car tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua de la mar; e vós, qui us feu amar e desamar deveu pendre açò per somni. E tot lo que dit haveu és fora de la mia memòria. E si tal cas presumiu de ma senyora ni de mi, anau per a desconeixent cavaller, que en tan gran perill hajau posada la vostra persona. E posat cas que ho hajau vist, és estada cosa que s'és fet per joc e burles, per dar consolació e alegria a la senyora Princesa. La Viuda Reposada hagué dels entremesos de la festa de Corpus Crist, e jo em vestí en forma del nostre hortolà.

E recità-li tot quant dessús és estat dit.

Tirant fon molt admirat de tal raó, e dix que tal cosa no podia creure si doncs de sos ulls no veia lo contrari. La donzella ab grans rialles li dix:

—Senyor, jo delibere de restar ací, e vaja Hipòlit a la mia cambra, e davall lo llit trobarà tots los vestiments del negre hortolà. E si no dic la veritat, que de cap me llanceu en mar.

Tirant fon content, e manà a Hipòlit que prengués les claus e prestament hi anàs, e per ço com feia gran maror, que tornàs prestament. E Hipòlit féu lo manament de Tirant. Com fon tornat ab la roba del negre hortolà, la mar estava tan brava que jamés Hipòlit no pogué pujar en la galera, ni Plaerdemavida no pogué eixir en terra, de la galera: llançaren una corda a la barca e lligaren-li la roba del negre hortolà en tal forma que la pujaren a la galera. Com Tirant véu la cara e la roba, conegué la gran maldat de la Viuda Reposada, e en presència de tots jurà allí que si en aquell cas pogués eixir a terra, que en

presència de l'Emperador la faria cremar, o ab les sues pròpies mans faria d'ella lo que havia fet del negre. Aprés Tirant pregà molt a Plaerdemavida que li volgués perdonar dels mals pensaments que havia tenguts de la Princesa ni d'ella, e com fos ab sa altesa que li volgués recaptar perdó. E Plaerdemavida molt graciosament lo hi atorgà, e així restaren los dos ab molt bona amor e voluntat.

A poc instant la mar s'embraví tan fort que tots aquells que veien la barca on Hipòlit anava, tots reclamaven a Déu de bon cor que no parissen en la cruel mar. E com Déu volgué, tornaren a terra tots banyats, e la barca mitja d'aigua. La pluja e lo vent era tan fort e la mar tan alta que les gúmenes de les galeres se romperen e per força hagueren d'aquí de partir. Dues galeres donaren en aquella hora a través; les persones se salvaren, mas les fustes se perderen. Les tres galeres com a forçats entraren dins la gran mar ab la major fortuna del món, romperen los arbres e les veles e tot n'anà dins mar. L'una galera trobàs a sobrevent, e Déu volgué que pres en una illa petita, e allí es restaurà. La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent: no pogueren pendre en l'illa, ans romperen los timons de caixa, e la galera de Tirant se descosí, e l'altra galera, qui prop li venia, tota s'obrí e entrà-se'n la gent i ella en l'aigua de dolor: tots se negaren, que negú escapar no pogué.

La galera de Tirant féu la via de Barbaria, e tots los mariners perderen lo tento del marinatge, que no sabien en quines mars eren, e tots ploraven e feien lo major dol del món; agenollats cantaven la *Salve Regina*, aprés se confessaren los uns ab los altres e demanaren-se perdó. Plaerdemavida estava gitada en un llit més morta que viva, e aconhortant-la lo mills que podia. Com Tirant véu que el joc s'estrenyia, dolent-se de sos mals féu devotament principi a semblant lamentació.

PART IV

Tirant al Nord d'Àfrica

CCXCVII. Lamentació que fa Tirant, corrent en la mar fortuna.

—Oh Senyor, ver Déu omnipotent e misericordiós! ¿E quina és estada la mia trista sort e gran desaventura que en tan gran treball e cruel infortuni vengut sia? Oh miserable de mi! ¿E com ha permès la tua divina Bondat que jo haja a morir en la cruel mar, e m'haja a combatre ab los peixos? No só pogut morir en les forts batalles dels turcs, e ara morré sens poder fer resistència alguna? ¿Per què no morí en la fort batalla del senyor de les Vilesermes, puix ab tanta pena havia finir la mia trista vida? Lloada sia la Majestat divina, a qui plau que per los meus grans pecats jo reba tal punició segons los mals meus meriten. ¡Oh trist de mi, que no em dol la mia cruel mort, mas dol-me aquesta donzella que haja ésser punida per los meus defalts, o per mi restarà en tribulació e fora de tota esperança! ¡Oh Tirant, bé és aquest dia trist e desaventurat per a tu, que no et val força ni ardiment, car tu bé pensaves que cavaller qui en tot lo món fos no et pogués vençre ni subjugar, e ara est atès als térmens de la mort, e no saps qui et mata ni per quina causa! ¡Oh senyora Princesa, qui sou fènix del món, a Déu fos plasent vós fósseu ací present, perquè vésseu los darrers dies de la mia trista vida, perquè us pogués demanar perdó de tantes ofenses que us he fetes, per bé que no sia de mon propi costum, mas per relació de falsa gent! ¡Oh Viuda ficta e reprovada, ja fos plasent a la divina Providència que em donàs tant temps de vida, sol perquè et pogués premiar de les nefandíssimes maldats que tu ab tan poca temor de Déu e

vergonya del món has comeses, car per tos pecats muir jo e tots los altres, e seràs estada causa e destrucció de la corona de l'Imperi grec! Oh senyor Emperador, ple de molta benignitat! ¡Com vos dolíeu de mi, com muir en tan gran desaventura! ¡Oh cavallers del meu parentat, e com serà prest partida la nostra companyia, e qui serà aquell qui us puga ajudar ne traure de presó! ¡Oh excel·lentíssima Princesa e esposa mia, vós éreu lo meu confort e restauració de la vida mia! Jo suplic al Senyor de tot lo món que us vulla lliberar del poder de vostres enemics, e us augmente l'honor i l'estat, e que us trameta un altre Tirant qui tinga tanta voluntat de servir-vos.

No pogué comportar Plaerdemavida que ab esforçada veu no fes principi a tal parlar, reprenent-lo com se lamentava de fortuna.

CCXCVIII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Així us ne pren com fa al llaurador com vol segar lo blat, que sega l'espiga buida. E no us deveu clamar de fortuna, mas de vós mateix, car no us ha forçat fortuna d'amar ne d'avorrir, car no és ofici seu, no té senyoria neguna en coses que estan en llibertat del franc arbitre. Voleu saber què us ha forçat? Lo vostre poc saber, qui ha deixada la raó per seguir lo desordenat voler. Riqueses, potències e dignitats, e semblants coses dóna la fortuna, mas elecció d'amar o d'avorrir, obrar bé o mal, voler o no voler, en lo franc arbitre està, e cascú ne pot usar a sa voluntat.

No tardà Tirant en fer principi a semblant parlar.

CCXCIX. Replica Tirant a les raons de Plaerdemavida. Com la galera de Tirant se perdé en la costa de Barbaria.

—Si de mos mals jo só estat ocasió, no em dol gens la mia mort, puix jo la m'he procurada; mas dol-me la tua, que per causa mia hages a perdre la vida. E fos plasent a la divina

Bondat que et pogués traure e lliberar dels braços de la fosca mort. E si a mi fos possible pogués dir quant ha guanyat sobre mi la mala sort des que la majestat de la senyora Princesa m'ha deixat encórrer, car no se qual m'és pus contrari: amor o fortuna. E fantasiant contínuament en la majestat sua, tinc la sua imatge davant los meus ulls. E deixant-me de vanes paraules, perquè tenim la mort veïna, dic que no som ara en temps ni en hora de tenir moltes raons sinó recórrer al divinal auxili, per què suplic a la misericòrdia del meu senyor Jesucrist que vulla haver mercè de la mia ànima e de la tua.

E girant-se a l'altra part, véu lo gran plant que los mariners tenien, e véu lo còmit de la galera, qui era lo millor mariner de tots, retre l'ànima a Déu per ço com era caiguda una corriola e li havia dat al cap. Llevà's un galiot, anà a Tirant e dix-li ab gran esforç:

—Senyor, manau que la gent llancen l'aigua que dins la galera és. Veus ací un bastó; ab aquest en la mà, cuitau per tota la galera, car lo còmit és mort e tota la gent està esmaiada, car veen-se prop de la mort. Feu-hi gran esforç que buiden, car si podem passar aquell cap, nosaltres porem acampar la vida, car més val de dos mals pendre lo menor, ço és, que siam catius en poder de moros que si perdíem les vides.

Tirant alçà lo cap e dix:

—En quines mars som?

—Senyor —dix lo galiot—, veus allà —senyalant— les mars de Sicília, e aquestes són les de Tunis. E perquè sou persona virtuosa me dolc més de vós que de mi, car la fortuna vol que havem de perir en aquesta trista costa de Barbaria, e en semblant cas cascú deu demanar perdó a l'altre.

Tirant se llevà prestament, si bé l'espantosa mar li feia gran mal que llevar no es podia, e feu tot lo que li fon possible; mas véu que l'escandalar e la cambra d'enmig e lo pallol, tot era ple d'aigua. Tirant, que hagué vist tot açò, féu-se traure les millors robes que tenia e vestí-les-se, e pres una bossa ab mil ducats ab un escrit que posà dins qui deia: *Prec e suplic a qualsevulla*

que lo meu cos en son poder vinga, per gentilea, amor o pietat, al meu cos li vulla dar sepultura honrada, com jo sia Tirant lo Blanc, del llinatge de Bretanya, e d'aquella singular conquesta de Roca Salada, Capità major de l'Imperi grec.

Com açò fon fet, era passat migdia, e la galera com més anava més s'omplia d'aigua, e molt més entre ells creixia lo dol, e la mort s'apropinquava.

Essent prop de terra, los moros veren venir la galera, e venia a ferir en aquell lloc on ells desitjaven, e los crestians veien que de morts o de catius excusar no es podien. En aquell cas Tirant tornà a reclamar la Mare de Déu, senyora nostra, dient semblants paraules:

—¡Oh Mare piadosa e misericordiosa dels pecadors, tu qui fuist verge ans del part, en lo part e après lo part, que així com jo verdaderament crec açò, que així hages mercè a la mia pecadora ànima!

La galera fon prop la terra e tota la gent se llançava en mar, cascú per lliberar la vida. En aquest cas era ja quasi nit escura. Com Tirant véu que los mariners cascú prenia son partit, no es volgué jamés partir de la galera; per ço com en la galera no hi havia barca ni corda ni rem, que tot no fos percut, pregà Tirant a dos mariners fels amics seus, d'aquells qui eren venguts ab ell en la sua nau com l'armà en Bretanya, que tinguessen per recomanada a la donzella; e tant los pregà e els promès, que ells ho emprengueren. Despullaren-la tota nua; e ja quasi la galera era tota davall l'aigua, e pres una planxa de suro qui estava lligada ab un ferro, ab un ganivet tallà la corda, i lo mariner lligà-la's en los pits, e la donzella abraçà'l per les espatles; l'altre ajudava-li a sostenir. Venc colp de mar e donà a Plaerdemavida e als mariners e llançà'ls los uns deçà, los altres dellà; lo qui portava la planxa de suro, ab l'embaràs de la corda ab la donzella, per restaurar-la ell s'ofegà; l'altre mariner ajudà a la donzella tant com li fon possible, e a la fi fon forçat la desemparàs. E fon sort que es trobà tan prop de terra, e nit escura, que sentien la gran remor que los moros feien per

pendre los crestians. La donzella tocava dels peus en terra, e trobant-se desemparada, aturà's que no volgué eixir en terra, mas acostà's més a terra per no estar en tan gran fons, mas venia l'ona algunes vegades que tota la cobria. E anant vora terra per l'aigua, apartà's dels crits per dubte que no la matassen, car veia que los moros ells se mataven los uns ab los altres sobre lo pendre dels prisoners: qui més ne porien pendre; e ab los rellamps que feia, veia relluir les espases vora la mar. E tota nua se n'anà per l'aigua seguint la vora de la mar, e com sentia venir algú, entrava-se'n tota dejús l'aigua, e estava així fins que eren passats.

La pobra de Plaerdemavida, nua e crua, sens vestidures negunes, morta de fred, anava tostamps reclamant a la mare de Déu senyora nostra que, puix la sua bona sort l'havia portada en terra de moros, li volgués deparar alguna persona que la tractàs bé. E anant així prop de mitja llegua, trobà unes barques de peixcadors, entrà dins una barraca e trobà dues pells de moltó, e lligà-les l'una ab l'altra ab una corda prima, e posàs l'una pell davant, l'altra detràs, on trobà un poc de remei al fred; posàs un poc a dormir perquè estava molt fatigada del treball de la mar.

E com se despertà, trobant-se sola, pres-se a plànyer e plorar e a fer molts grans lamentacions, destil·lant dels seus ulls vives llàgrimes qui agreujaven molt los seus ulls, e la sua veu qui restà fort rogallosa quasi no podent parlar, e ab cuitats passos anava cercant les vies de la cruel fortuna, la qual contínuament aguaita als qui en tranquil·le repòs desitgen viure. E raonant-se ab si mateixa, l'aflegida donzella deia:

—¡Oh despiadada fortuna, com has mostrada vers mi tanta cruetat! ¿Què em podies més fer que llançar-me cativa en terra de moros? Menor pena me seria estada que en la tempestuosa mar hagués rebuda sepultura en lo ventre d'un peix. Però jo estime d'ací avant molt poc posseir los béns que posseir devia, puix a la fortuna plau per los enganys que ab si porta, car aquella cosa és perduda sens dolor que sens amor és

posseïda; e desitge jo ara la mort, puix en tal cas só venguda, mas jo tinc dubte que desitjant-la no em porroge la vida. Car en aquest cas jo coneix que tots los sants me són contraris, car impietat me constreny que cometa crim en la mia persona, com la mort sia fi de tots los mals, la qual, si benignament és rebuda, dóna a les donzelles premi d'honestat. E certa cosa és que jo finiré la tendra castedat mia ab mort delitosa, per finir la mia penosa vida ab conservació de ma fama, car viure és morir, qui no espera haver alegria. ¡Oh trista de mi, que l'arena està humida per les mies doloroses llàgrimes! ¡Oh senyora Princesa, jo só bé certa que per mi vós ara plorau per la mia absència, malcontenta de vós mateixa, esperant quan tornaré ab la desitjada resposta! ¡Bé es porà aconhortar l'altesa vostra de mi, que pens jamés me veureu per la mia gran desaventura!

Estant en aquesta dolor que ja era prop del dia, sentí venir un moro cantant; amagà's prop del camí perquè no fos vista d'aquell; com aquell fon passat, véu-li la barba tota blanca, pensà en si que aquest moro vell li daria algun bon consell, e acosta's al vell moro e recità-li tota la sua desaventura. Lo moro, mogut de gran pietat veent la donzella jove e de gentil disposició, dix-li semblants paraules:

—Donzella, jo veig que la fortuna t'ha portada en aquesta misèria; jo vull que tu sàpies com jo fui gran temps catiu en poder de crestians en Espanya, en un lloc que havia nom Calis. La senyora de qui jo era catiu, veent la mia gran servitud que jo feta li havia, se seguí un cas, que, tenint ella un fill, enemics que tenia li vengueren per matar-lo, e certament l'hagueren mort sinó per mi, car per ma valentia ab l'espasa en la mà lleví de terra lo fill de ma senyora, e nafri'n dos, los altres fiu fugir; e per aquell esguard jo fui posat en llibertat per la senyora: vestí'm tot de nou e donà'm diners per a la despesa e féu-me posar a ma voluntat dins en Granada. E per aquesta gentilea que aquesta senyora me féu, tu hauràs lloc en mi; e com jo tinga una filla viuda, la qual, per contemplació mia, ella et tendrà en estima d'una germana.

Plaerdemavida prestament donà dels genolls en la dura terra, e féu-li infinides gràcies. E lo moro se despullà en albornús que vestia e donà'l a Plaerdemavida, e los dos se n'anaren en un lloc qui prop de Tunis estava, qui es nomenava Rafal.

Com la filla del moro véu la donzella així jove e de tan gentil delicadura, tota despullada, pres-li molt gran compassió, e lo pare li pregà li fes tota aquella millor companyia que pogués, e li dix:

—Sàpies, ma filla, que aquesta és filla d'aquella senyora qui em posà en llibertat, e per la bona companyia que em féu, e la gràcia que d'ella aconseguí, en aquesta li vull retre les gràcies.

La filla, per la molta amor que al pare portava, ab amor in finida rebé l'aflegida donzella, e donà-li una camisa e una aljuba ab un alquinal; e no era negú qui la ves que no la tinguessen per mora.

Ara tornem a Tirant, que poc aprés Plaerdemavida fon eixida de la galera ab los dos marins a qui Tirant l'havia comanada, ell restà ab un mariner fins que la galera fon tota plena d'aigua, la qual se n'entrava a fons. Llavors Tirant acordà ab lo mariner de llançar-se en mar, que mitjançant l'ajuda del mariner sí poria eixir en terra, per bé que Tirant tostems tingué creença que en la mar o en la terra ell no podia ésser estalvi de la mort per ço com, sabent los moros que ell fos Tirant, capità dels grecs, qui havia fet tant de mal als turcs, no el lleixarien a vida per tot lo tresor del món. Emperò ab ajuda de la divina Providència e del mariner ixqueren en terra que era ja nit ben escura, e secretament a quatre peus se llunyaren de lla on sentien la remor dels moros. Com foren anats per bon espai de terra e ja no sentien la remor de la gent, apartaren-se de la mar entrant devers terra e trobaren una vinya, qui en aquell temps era que hi havia raïms. Dix lo mariner:

—Senyor, per Déu, aturem ací en aquesta delitosa vinya e porem-hi estar fins a demà tot lo dia, e porem pendre vista de

la terra; en la vinent nit porem d'ací partir per anar on la senyoria vostra manarà, car en mort ni en vida no us falliré.

E Tirant consentí en los seus precs. Com tingueren ple lo ventre de raïms, veren allí una cova, e posaren-se dins per a dormir tots nuus així com estaven. Com se despertaren, sentiren-se tots freds; llevaren-se e mudaven pedres d'un lloc en altre per escalfar-se. Com lo sol fon eixit, Tirant estava ab gran dolor per les cames, qui molt li dolien, no tenint esperança neguna qui de bé fos.

E seguí's en aquell cas que lo rei de Tremicèn trametia ambaixador al rei de Tunis lo major e millor cavaller que ell tenia ni de qui més fiava, i era capità general de tota la sua terra e tots lo nomenaven Cabdillo de los cabdillos. Aquest ambaixador havia passats tres mesos que era allí, e havia-li dat posada en un lloc qui era molt abundós e delitos de caça, ab tota la sua gent. E fon sort que aquell matí ell ixqué, per pendre delit, ab falcons e llebrers, e caçant trobaren una llebre, e per ésser molt correguda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entra-se'n dins la cova on Tirant estava. E un dels caçadors que la hi véu entrar descavalcà a la porta de la cova e véu dins Tirant estar gitat que no es volgué gens moure, e lo mariner li ajudà a pendre la llebre. Lo caçador se n'anà dret al capità de dix-li:

—Senyor, jo no crec que natura pogués formar un cos mortal ab més perfecció, car pintor no poguera pintar un cos més bell del que jo he vist. Oh fortuna!, éper què l'has tant perjudicat? No sé si és defalt de la mia vista, car, a mon semblant, me par ésser més mort que viu, per la color que té descolorida, ab més bella cara, e lo llustre dels ulls, que par que sien robins acunçats. En l'univers món no pens se trobàs un cos mortal ab tanta perfecció de membres. Jo l'he vist tal que crec que de dolor e mals està ben accompanyat.

Lo senyor li demanà on era l'home qui tanta bellea posseïa. Dix lo moro:

—Senyor veniu ab mi, que jo el vos mostraré en aquella vinya, dins una poca cova.

L'ambaixador ab plaer inestimable féu aquella via. Lo mariner, qui véu venir tanta gent, desemparà a Tirant sens dir-li res, e fugí tan secretament com pogué, que dels moros no fon vist.

Aplegat l'ambaixador a la cova, per bon espai estigué mirant a Tirant, havent compassió d'ell, e ab gest e cara d'humilitat, ab estil de tal parlar féu principi.

CCC. Lo conhort que fa l'ambaixador a Tirant.

—La gran bellea que veig en la tua persona porta dins mi pietat molt profunda, e com sia cosa acostumada als hòmens, per grans senyors que sien, que s'esdevé que són presos en batalla, en mar o en terra o per naufraig, així com ara la fortuna ha portat a tu, e per ço, si virtuós est no et deus descomfortar, car encara que la fortuna t'haja portat ací, no et deus desesperar de la misericòrdia d'aquell gran Déu qui tot lo món governa, car jo et jur per lo nostre sant profeta Mafomet, qui t'ha lliberat de tan gran perill e t'ha feta gràcia que sies vengut en mon poder, com jo veja que natura no ha fallit en formar lo teu cos de tanta singularitat, no crec menys aquell no haja dotat de moltes virtuts, jo tinc tres fills, tu seràs lo quart.

—Cridà al segon fill e dix-li:— Aquest com a germà hauràs. —Aprés dix a Tirant:— E si plaer me volràs fer, te prec de les tues fortunes me faces cert, com les desitge molt saber. E après que hauré feta una empresa mia, qui és interès del major de mos fills, per ço com li volen llevar la sua esposada, la qual cosa de grat no consentiria, com aquesta sia donzella molt virtuosa e filla del rei de Tremicèn; e com aquesta empresa sia molt perillosa, si a Mafomet plaurà ab honor jo en puga eixir, no et dolga la tua pèrdua, per molta que sia, car jo et faré ric, tornat que sia en la mia casa, que ara no puc, car los fats sinestres de fortuna no han volgut que lo matrimoni que és estat jurat sia vengut a la fi que desitjam. Oh crestià!, jo et veig molt plànyer;

digues-me de què et dols, que de la tua boca sent eixir dolorosos sospirs; prec-te que m'ho digues ab confiança de ton bé.

Acabant l'ambaixador moro tals paraules, Tirant se fon llevat, e ab veu esforçada, en semblant estil a son dir féu principi.

CCCI. Com Tirant féu relació ficta de sos fets a l'ambaixador.

—De gran humanitat proceeix haver pietat e compassió dels miserables, e a mi és molta glòria ésser vengut en poder de ta senyoria per catiu o presoner, per tu ésser cavaller tan magnànim e virtuós que m'has promès premiar del que la fortuna de sa pròpia autoritat m'ha llevat dignament, com aquell sia lo seu ofici, de donar e tolre a qui li plau. E com la senyoria tua m'atorgue llicència en dir ma desaventura e desitja aquella saber, jo só molt content recitar aquella a ta senyoria, perquè tinc notícia de la tua molta virtut e bondat, e és gran descans als miserables com recitar poden llurs dolors a persona fel e piadosa. E vull que et sia notori com la mia condició és de gentilesa, per bé que no sia príncep ni gran senyor; mas com a home jove desitjant adquirir honor i fama, he cercat lo món, e trobant-me en les parts del llevant, per ma desaventura parí l'orella a una viuda, la qual ab ses fistes paraules e diabòliques obres, enmig del dia me féu veure dins un hort lo major mal e adolorida pena que lo meu cos e ànima sentir podien. E tanta fon l'extrema pena que sentí que del major enemic de la mia atribulada vida, ab les mies pròpies mans, prenguí venjança complida. E restant molt adolorit, me partí ab una nau per passar en la Suria, e d'aquí passí a la casa santa de Jerusalem, on és lo sant sepulcre de Jesucrist, perquè pogués fer esmena de mos pecats, e tornat-me'n pugí en aquesta galera, segons ta senyoria ha vist. E ací pots veure tota la mia desaventura, e com despullat, tot nuu, lliberat del perill de la tempestuosa mar, per la divina Misericòrdia só arribat en

Barbaria, per què prec a la senyoria tua que em vulles tenir per recomanat.

Lo missatger responent dix:

—Tard és vist que de foll navegar se puga atènyer segur viatge. Jo só Cabdillo sobre los cabdillos; dóna't confort, car jo tinc molta terra e gran riquea. No dubtes en res, que com hi siam atesos, tot lo que et plaurà tu hauràs. Mas prec-te no em denegues lo teu nom, car jo et jur per Mafomet, lo meu Déu, jo t'hauré com a fill.

—Dic-te, senyor de mi —dix Tirant—, que jo faç infinides gràcies a la senyoria tua del que m'has ofert, e prec a la divina Bondat que m'ho lleixe servir. E puix tant desitges saber lo meu nom, ab tota la veritat, senyor, te dic que lo meu dret nom és Blanc.

Ab molta pietat respòs lo Cabdillo:

—Beneita sia la tua mare, qui de tan bell nom te dotà, car lo teu nom se concorda ab la tua singular perfecció.

E prestament lo fill se despullà una aljuba e donà-la-hi, e feren-lo cavalcàr en les anques d'un ginet, e així el portaren fins al lloc, on fon molt ben vestit a la morisca.

E perquè lo rei de Tunis no sabés nova d'ell, per ço com en sa terra l'havien pres, lo féu cavalcàr en una atzembla, e tramès-lo en un castell dels seus, que el tinguessen bé guardat perquè no s'en fugís.

Com Tirant se véu vestit e hagué vistes les afables paraules del Cabdillo sobre los cabdillos, pres molt la consolació en si, e girà's devers la mar alçant los ulls al cel reclamant a Nostre Senyor Déu e a tots los sants que la mar mudar degués los seus costums, car lo vent e la mar s'eren concordats en la sua desolació, així com l'home qui està en l'extrem de la sua fi e no troba lloc per on se'n puga anar.

E volent caminar en la nit, lo cel se demostrava blau, la lluna era en lo ple, que llançava molt gran claredat, que paria que fos de dia; e, cessant lo vent, en aquella hora lo feren

partir. E lo primer pas que donà eixint de la casa, caigué tot estès ab los braços oberts e estesos. Digueren tots los moros:

—Açò és un gran mal senyal com aquest catiu crestià és caigut ab los braços estesos: poca serà la sua vida.

Tirant se fon prestament llevat, qui havia entès tot lo que los moros havien dit, e dix:

—No haveu llevat bon juí, car jo he nom Blanc, e la lluna és clara, blanca e bella ara en aquesta hora que só caigut, e la lluna resta en dret del meu cap e dels braços senyalant lo camí que jo dec fer, e no és restada atrás ni al costat, e les mies mans són restades obertes e esteses devers la lluna, per què demostra que jo, ab ajuda de la divina Potència, tinc de conqueristar tota la Barbaria.

Tots los moros ne feren grans rialles e tingueren-ho per una burla e tiraren son camí tant que per ses jornades arribaren en un fortíssim castell. E lo fill d'aquest Cabdillo era lluny d'allí tres jornades (lo qui era esposat de la filla del rei de Tremicèn), e digueren-li com son pare havia tramès allí un prisoner crestià, lo qual era home de molt bella disposició e de bona gràcia. L'esposat manà que fos ben guardat i li posassen cadena e grillons, e així fon fet. Tirant restà molt agreujat e tornà entrar en sos trists pensaments.

Seguís après que, passats dos mesos, l'ambaixador Cabdillo sobre los cabdillos hagué cobrada resposta del rei de Tunis: tornà-se'n a son senyor ab la resposta e trobà lo dit senyor molt desconsolat, la muller e los fills, per ço com sabia que lo rei Escariano, home fortíssim, tot negre e de molt desmesurada figura segons los altres hòmens, qui era rei molt poderós de si, de molta gent e de gran riquea, e ajustà contra ell tot son poder, e molts reis que li venien en ajuda. En especial li era molt parcial aquest rei de Tunis, e per ço detingué tant al Cabdillo sobre los cabdillos ab la resposta, per ço que aquella hagués ajustada tota sa gent.

Aquest rei Escariano confrontava la sua terra ab lo regne de Tremicèn, e volia que li donàs sa filla per muller ab tot lo tresor

que tenia, e après son obte li donàs tot lo regne. Aquest rei de Tremicèn era de flac ànim, e tramès a dir al rei Escariano com tenia esposada sa filla ab lo fill del Cabdillo sobre los cabdillos, e que ell no devia voler dona qui d'altri fos posseïda, e encara que la tenia prenyada, per què li consellava que en sa casa no volgués tenir ni criar fill d'altri; emperò que si ho feia per cobdícia del tresor ajustat que tenia, ell era content de partir ab ell perquè el lleixàs estar en pau a ell e a sos fills. Lo rei Escariano li tramès a dir que ell no flixaria que no hagués sa filla ab lo tresor, e los altres fills ell los volia tenir en custòdia sua dins un castell.

A la fi ells no es pogueren concordar, e lo rei Escariano venc ab tot son poder en nombre de cinquanta-cinc mília combatents entre de peu e de cavall.

Aquest rei de Tremicèn no era més lo seu poder de vint mília combatents, e sabent que l'altre venia i era prop, pres los passos i esperà'l a la batalla combatent dalt de les muntanyes. E aplegant lo rei Escariano a una ribera, al passar perdé molta gent; però, passada l'aigua, pujaren per les muntanyes, e alt trobaren lo rei de Tremicèn, e setiaren-lo en una vall molt bella, abundosa de totes coses per les moltes aigües qui l'ennoblien, la qual per los moros era nomenada la Vall delitosa. E havia en la dita vall tres castells ab ses grosses viles e molt de singular fortalea, e allí tenia lo Rei contínuament la sua casa, la muller e los fills, e allí fon assetjat.

Los dos castells estaven a l'una part del riu, e l'altre estava a l'altra part, ab un gran pont de pedra que hi havia. E moltes voltes donaren combat a l'un castell, e prengueren-lo per força d'armes. E lo Rei estava en un altre castell molt més fort que aquell que havien pres. Lo rei de Tremicèn se tingué tostems per perdut.

Lo Cabdillo, com fugí de la batalla, venc-se'n en lo castell seu on Tirant era, car no volgué recollir en lo castell on lo Rei era, mas dix a son fill:

—Tu deus ésser més desitjós de la mort que no ésser desposseït de l'esposada, la qual ve de tan gran e altra sang; per què et man e consell que te'n vages ab ton senyor, e servint aquell faràs com a bon cavaller, segons los teus han acostumat fer; e qui servint son senyor pot fer armes braves no deu cercar de domèstiques. E sies en record com honor t'ha fet en tan alt grau pujar, car en semblant cas dóna la sua glòria a qui la sap perçàcar. E si lo teu bon voler és ab efecte per complir les coses que honor ab si porta, dretament iràs lla on és ton senyor, e jo veuré si remei poré dar ab alguns prínceps, per alguna via indirecta o directa, si porem llevar lo siti d'allí on està.

Respòs lo fill e dix:

—Senyor, jo só molt content anar davant aquell famós Rei e mon senyor natural, deliberant fer mort e vida ab ell.

E pres comiat de son pare besant-li les mans e la boca, e après ab estil de semblants paraules féu principi a un tal parlar.

CCCII. Raonament que fa lo fill del Cabdillo a son pare com se parti d'ell.

—Los treballs i perills no deuen als hòmens esforçats e de bon enteniment lo juí de raó desviar, ans constituïts en major necessitat, de l'entendre i ànim esforçadament servir-se deuen, car la virtut, contrastant i vencent l'adversa fortuna, s'experimenta i es fortifica. E per ço, pare e senyor, vos bese les mans e regracie-us molt que així com a cavaller virtuós me consellau bé i em donau a mes penes remei de salut, car sent dolor inestimable per l'absència de ma senyora, la qual estimaria més perdre la vida que no a ella, per bé que tinc esperança que negú no basta a llevar-la'm, com estiga en un fortíssim castell e molt ben proveït per a gran temps de totes les coses necessàries que per a un castell ben proveït se pertany. E ajudant a mi lo nostre sant profeta Mafomet, volgués en mi obrar donant-me saber lo que en mi fall, que em puga guardar de vergonya, me faria singular gràcia, car lo

vostre clar entendre ab si porta honor i fama, si la vida acampar podeu, e partesc-me de vostra mercè per anar dretament lla on és mon senyor en la cosa que jo més ame en aquest miserable de món.

E partint-se del pare, e cavalcant devers lo castell, sentí molt gran remor de gent d'armes, tingué temor que no combatessen lo castell on lo Rei era e sa senyora. E com fon alt en un puig véu lo gran combat que daven a l'altre castell. Llavors ab molta alegria, ab quinze de cavall entrà en lo castell on lo Rei era.

E lo Cabdillo sobre los cabdillos, fugint ab gran recel, se n'entrà en lo seu castell on Tirant estava pres. E descavalcat e ben rebut per lo fill, demanà què era del presoner crestià, e digueren-li com estava en presó e ben guardat. Lo Cabdillo hi pres molt gran enuig, essent en record lo que dit havia com se partí d'ell caent en terra, que dix com ell tenia de conquistar aquella terra; pensà moltes vegades en aquelles paraules e pensava, més, com aquest era crestià e devia ésser destre en les armes. Entràl a veure e ab cara molt afable lo saludà, coneixent que tenia prou causa d'estar congoixat e malcontent d'ell, e ab paraules de semblant estil, de tal parlar li féu present.

CCCIII. Conhort que fa lo Cabdillo a Tirant.

—Prec-te, crestià valerós, que no t'agreuges perquè est estat tan mal tractat per mon fill, car jo et jur per Mafomet que no és estat fet per manament meu ni ab ma voluntat, e no tingues creença que jo haja tengut tal pensament, ans mon deliber és estat, en aquest temps que no t'he vist, de tenir-te en compte de fill, com conega que n'est mereixedor, e prec-te que et vulles alegrar e conhortar, perquè jo tinc esperança que per mitjà teu jo dec ésser aconsolat. E deman-te perdó, car jo coneix que tens justa causa de clamar-te de mi; mas jo et jur a fe de cavaller que, si jo visc, la satisfacció serà tal que en restaràs content. E no sies admirat si, com a cavaller fugitiu de batalla, de mon

senyor te faç demanda, car jo crec que tu, crestià, deus saber molt en les armes e seguides que deus haver guerres segons los senyals que en tu se mostren; e lo més que m'ho fa creure és que com caiguest en terra diguist que ab ajuda del teu Déu conquistaries tota aquesta terra. E ajuda'm altra raó per confirmar la mia creença, car com te viu nuu, sens camisa, mirant lo teu ben proporcionat cos semblant lo de Sebastià, qui fon assagetat, e lo teu fon vist ple de ferides, qui les te donà no tenia gran pietat de tu, ni crec com les rebist no dormies ni les tues mans no devien estar ocioses. Per què em par haver bé suficientment provat com tu deus ésser destre en les armes e sabedor en les guerres. E no sé què et fretura cercar altre pare que a mi, e no sé per què demanes la mort, car ella és de tal natura que ve més prest als qui la temen que no als qui la desitgen. Doncs, si tu estàs en suma misèria, pren esperit de confortació e aparta de tu tota manera de dolor e pensament, e prec-te que t'alegres perquè pugues donar a mi consolació, car jo desitge tornar a no res com pens en la dolorosa batalla que havem perduda, e pensant encara en les piadoses llàgremes de tots aquells qui són estats morts o ferits en la trista batalla. Per què de present te prec com a fill que hages compassió de la mia misèria, què serà de la mia honor com aquest cas vinga a notícia de les orelles de les gents.

E féu fi a son parlar.

No tardà Tirant ab veu piadosa fer principi a tal resposta.

CCCV. Resposta que féu Tirant al Cabdillo.

—La molta virtut que de vós tinc coneguda, senyor Cabdillo, és per ço com m'haveu lliberat de presó sens mos mèrits precedents, mas per la molta valor de la senyoria vostra. E mostrau lo vostre valerós ànim de cavaller, no mudant lo vostre valerós prepòsit, en no tembre los perills de la guerra per bé que la fortuna vos sia estada adversa. E per ço com la mia adversitat és estada molt gran, tinc compassió de la vostra; regranciant a la senyoria vostra com m'haveu així aconsolat,

car, puix me veig en llibertat, tots los passats mals tinc per oblidats, confiant de la misericòrdia d'aquell bon Senyor qui m'ha creat que jamés me fallirà. E prec-vos, senyor, que no us vullau tant desconsolar, car faríeu perdre la noble esperança als vostres súbdits e a tots aquells qui iran sots la vostra bandera. Car obra és de cavallers una volta ésser vençuts e altra vencedors. Mas deu pensar la senyoria vostra les virtuts que posseïu, que no presumesca la vostra prosperitat alguna cosa de mal a fer de mi, car altra cosa no vull de vostra senyoria ni demane sinò la vida, per bé que no la desitge sinò a fi que tinc esperança de traure la senyoria vostra de congoixa, e d'açò la mia ànima restaria aconsolada, car béns de fortuna no en desig, puix són transitoris e sens neguna fermetat. E per ço, senyor, per la molta amor que us porte, per no ésser ingrat rebut per la mercè vostra, no us celaré la mia fortuna, com jo en Espanya he llongament usat lo noble exercici de les armes, e sabré consellar e ajudar tant com algun altre, e seré dels primers en lo perill de les armes. E d'açò vos demane perdó perquè en só tant lloat, emperò les obres ne faran testimoni. E si aqueix Rei té assetjat a vostre Rei e senyor, no en deveu ésser admirat, car costuma ésser de reis. E si temeu que les bombardes no derroquen lo castell, si coneixeu que en dega fer plaer a la senyoria vostra, jo les rompré totes quantes n'hi haurà.

E lo Cabdillo fon molt aconsolat de tot lo que Tirant havia dit, e féu-lo posar en orde per partir e pregà molt a Tirant se'n portàs les coses necessàries per rompre les bombardes. Respòs Tirant e dix:

—Senyor, certa cosa és que l'home pobre, segons dien los passats, per fer o obrar alguna virtut han de necessitat mester algun tant abundància de béns, car en la benaventurança política l'hom del tot pobre no pot ésser dit benaventurat, car difícil és al molt mester pogués obrar neguna cosa virtuosa. Per bé que diu Salamó que la pobretat és infinita riquea e bé no coneget, car tant basta a la pobretat com natura ha mester ni requir.

Llavors lo Cabdillo li féu dar lo millor cavall que ell tenia, e armes e prou diners.

E Tirant comprà una fel de balena, la qual era molt vella, e pres argent viu, e salmitre, e vidriol romà, ab altres materials, e féu de tot ungüent, e posà'l en una capsa e donà'l a son senyor qui en aquell cas era. E partiren del castell tan secretament com pogueren, passaren la ribera, e en la nit se recolliren en l'altre castell; e d'aquest fins a l'altre on lo Rei era distava un quart de llegua. Com Tirant hagué regardejada la terra, véu en la ribera un pont de pedra, e enmig de la gran horta eren alleujats tots los enemics, així que no era negú gosàs passar lo pont, e si ho feia no donàs en poder d'enemics. Tirant dix llavors al Cabdillo que li donàs un moro no coneget, de qui ell pogués fiar, e que li fes donar dos-cents moltons; e prestament li foren dats. E Tirant vestí's un caputxo de pastor mostrant ésser mosso d'aquell altre.

E lo rei Escariano, sabent que no era negú qui noure-li pogués de sos contraris, acompanyat de gran multitud de gent d'armes e era estat vencedor de la batalla, no estimava res als enemics; feia tirar contínuament trenta-set bombardes, entre grans e poques, e açò tres voltes lo dia; e ja havien derrocat més de la mitat del castell. E havia feta fer crida que tots los qui portarien vitualles al camp fossen guiats anant, venint e estant.

Lo moro e Tirant pujaren bé una llegua sobre lo pont ab lo bestiar, e vengueren dretament al camp, e demanaven de cascun moltó més que no valia per ço com hi havia molts compradors; e perquè lo bestiar no es venés tan prest, demanaven-ne gran preu. E estigueren allí tres dies, e portaren lo bestiar prop de les bombardes. E Tirant, en excusa de mirar, acostà-s'hi, untà's la mà ab l'engüent que fet havia e posà'n per totes les bombardes. E l'engüent era compost de tals materials que nenguna natura de metall que en sia tocat torna ferrigible sol que hi estiga per espai de tres hores, que al desparar que la bombarda o ballesta fa, per força s'ha de rompre.

L'endemà, com despararen per tirar el castell, totes se romperen, que no n'hi ha restà neguna sancera. Lo rei Escariano ho tingué a gran admiració que les sues bombardes se fossen així rompudes e tingué-ho a fort mal senyal. E Tirant ab lo moro tornaren-se'n al castell on era lo Cabdillo.

E ordenà Tirant que fos rompuda una arcada del pont, e feren-hi un pont de fusta llevadís, ab cadenes de ferro per alçar-lo e avallar. Aprés que açò fon fet, prestament dellà lo pont féu ficar de grosses bigues e feren allí un palenc. Com lo palenc fon fet, Tirant ben armat pujà en un bon ginet, e ab una bona llança en la mà, anà dret al camp dels enemics, e trobà cinc moros que estaven al sol. Tirant remeté devers ells; los moros descuidats pensant, com tot sol venia, fos home del camp, e Tirant ab la llança los matà tots cinc. Los crits foren grans e lo camp s'arremorà, armaren-se tots e pujaren a cavall. Tirant no curà sinó de matar tants com li'n vengueren davant. Com ell véu que la gent era armada e a cavall e venien devers ell, retragué's devers lo palenc, contínuament fent armes. Com fon al palenc, prestament descavalcà e los moros aplegaren al palenc, e los del castell davallaren per ajudar a Tirant. E allí fon una bella escaramussa e hi morí molta gent. Tant carregà la gent del camp, que per força Tirant s'hagué a retraire, e alçaren lo pont per dubte dels moros. Llavors los moros romperen lo palenc, e en la nit Tirant lo féu tornar a refer. Al matí los moros tornaren e trobaren-lo refet. E així cascun dia a totes hores estaven fent armes, e moria-hi molta gent així d'una part com d'altra, en tant que cascun dia no feien altra cosa; e seguia's moltes vegades que tot lo camp s'hi ajustava. E dins lo castell tenien dues bombardes, e Tirant les féu portar al cap del pont, e d'allí feia tirar al camp, e moltes voltes los feien gran dan. E Tirant a totes hores armat estava al palenc, e tots los moros ab ell fent tostems armes.

Un dia Tirant dix al Cabdillo:

—Senyor, ¿pendríeu plaer jo tragués al Rei, vostre senyor, del castell, e el vos portàs ací o en alguna altra força on estigués en lloc més segur?

Respòs lo Cabdillo:

—Si tu a mi feies aqueix tan gran servir, e ma nora ab son esposat que jo els tingués a ma volentat, de tots mons béns te faria senyor. E posat cas que t'oblidàs lo Rei, no m'hi daria molt.

—Ara —dix Tirant—, senyor, feu-me aparellar dos ginets, ab un patge que sia conegit; e feu-los posar sots aquell pi ab un altre que els guie a mitja llegua d'ací.

E de continent fon fet. Com lo dia fon vengut clar e net, Tirant pujà a cavall e féu armar cent hommes e féu-los passar lo palenc, e féu tirar a gran pressa aquelles dos bombardes que tenia. Com los del camp veren als cent hommes que lo palenc havien passat, hagueren temor que no entrassen dins per matar-los gent, així com Tirant altres voltes havia fet. Tots s'armaren e anaren devers ells, e foren fetes aquí moltes armes, nafrant e matant molta gent los uns als altres, fon-los forçat de retraire's fins al palenc, car los enemies se concordaren tots que donassen lo combat tan fort que ab los altres ensems entrassen dins lo pont, e si lo pont prenien, lo castell seria a llur mà; e quasi aquell dia poca gent restà en lo camp que no fos tota al palenc. E com Tirant véu allí tota la gent ajustada, dix al Cabdillo:

—Senyor, teniu vós ací cara ab aquests tant com poreu, e jo iré lla on dec anar.

E ferí fort dels esperons, e féu la via de lla on era lo patge qui l'esperava. E com aplegà ab ell ja portava molt cansat lo seu ginet; descavalcà e donà'l al moro, e ell pres aquell qui era bo e fresc; partiren ell i lo patge; passaren per l'horta tan cobertament com pogueren a les espates del camp, que per negú no foren vists; e féu anar lo patge primer, per ço com los del castell no coneixien encara a Tirant. E tant s'acostaren, que

l'esposat conegué que aquell era son germà lo menor e defené que negú no tiràs de ballesta a ell ni a Tirant.

Com foren dins lo castell, trobà lo Rei que era eixit en la sala per veure'l e féu-li gran festa.

—Senyor —dix Tirant—, vós e vostra filla pujau de continent a cavall e veniu ab mi, que jo us posaré en lloc segur.

Lo Rei pres lo ginet del patge e cavalcà l'esposat en les anques del ginet; e Tirant pres la donzella e cavalcà-la en les anques del seu ginet, e ixqueren a gran pressa del castell, tostems corrent fins que foren a una llegua del camp. La nit los sobrevenc; llavors se posaren a son pas. E lo Rei, que sabia molt bé tota aquella terra, anà-se'n dretament a la més fort ciutat que ell tenia, ço és, Tremicèn.

E anant lo Rei per lo camí, havent bon grat de la bella disposició de Tirant, tingué desig de saber quina fortuna l'havia allí portat, e féu principi a un tal parlar.

CCCV. Com lo rei de Tremicèn se dol de sos mals ab Tirant.

—Si los cruels fats no són contents d'haver-me tant allargada la vida, ab deshonrada mort prenguen de mi venja. Car de present me dolc que ma tristor jamés finir puga, e l'ésser trist me delita, puix só content que la mia dolor eternament se mostre als vivents, per jo haver perduda la passada batalla, car de ma adolorida pena que sent mort me representa. Per què et prec, gentilhome, que per ta virtut me faces cert quina és la causa qui t'ha mogut de posar la tua persona en tan gran perill per lliberar a mi, trist Rei e sens ventura. Car ab diversitat de tan penosos pensaments m'has fet partir de lla on creia finir los meus darrers dies, e los meus mals se són multiplicats per ocasió de la mia gran desaventura, e per ço ab la nova passió, quasi fora de mon record, entre los desaventurats seia. ¡Oh enemiga fortuna que portes enveja a la mia felicitat, e aguaites ab gran sol·licitud la mia vellea, ab esperança d'inreparable victòria! Mas, ¿què val a mi dolre'm de

tal cas? Puix jo só ara ací, que així és estat plasent a Mafomet que per ta virtut jo sia lliberat, vull que tingues tal confiança en mi que seràs molt bé premiat dels teus virtuosos treballs.

E no dix més.

No tardà Tirant a les paraules del Rei fer tal resposta.

CCCVI. Resposta que féu Tirant al rei de Tremicèn.

—Davant los ulls e mercè de la senyoria vostra se mostraran les míseres llàgremes e dolorosos sospirs que lo vostre aflegit poble llança dia e nit per la senyoria vostra. E podeu ésser cert, senyor, que les delicades cares de llàgremes banyades han fet amollir e moure a mi a dolre'm e haver compassió sentint les vostres injustes congoixes, les quals han renovellades a mi les dolors, tocant lo meu ànimo de pietat haver de la senyoria vostra, oint e havent notícia de les congoixes grans que los vostres cruels enemies vencedors vos daven. Arribí jo en lo vostre castell ab benigna fortuna per manament d'aquell qui es diu en aquest cas ésser mon senyor, e jo catiu d'aquell famós cavaller, lo Cabdillo sobre los cabdillos. E ara tinc manifestada a la senyoria vostra la causa de la mia venguda, e aquest sol desitjat servei reste per a les mieus penes. E perdona'm, senyor, a la simple resistència feta per mi contra les armes dels enemies vostres per mi no coneguts, e de mi sia fet com a la senyoria vostra plàcia, lo lloc e lo temps que merita la mia fe, per tal que, de la mercè vostra lloant-me, multiplique lo nombre dels vostres súbdits. E per mèrits de la singular bellea, gràcia e saber que la senyora vostra filla posseeix me só posat en tan extrem perill, remetent-ho tot a la benaventurada fortuna.

E lo Rei, llançant infinitos sospirs, replicà a Tirant en estil de semblants paraules.

CCCVII. Rèplica que lo rei de Tremicèn fa a Tirant.

—Molt deu ésser estimat l'home, com la sua disposició és concorde ab les paraules e obres. E de tu tinc presumit, segons que per ocular demostració se manifesta, que natura no ha en tu fallit, comunicant-te tots los dons que natura donar pot. E crec per a mi que tu sies en lo món sol sens temor. E forçadament tinc a creure, segons los senyals que en tu es mostren, que est crestià savi e discret, e de tant ànim que no tens dubte de tot lo poble morisc. Per què et prec, així com aquell qui est virtuós, que vulles haver pietat de ma filla e de mi, e ab discreció vulles guardar la tua persona de tot perill, car l'ardiment qui es fa ab saviesa és de lloar. E dic-te que jo tinc en tan gran abominació com oig nomenar aquest rei Escariano, que en aquell punt desitge morir. Oh Mafomet! La tua santedat per què m'ha llevada l'esperança mia?

E Tirant l'aconhortà en la millor manera que li fon possible. E així parlant arribaren a la ciutat de Tremicèn, on foren rebuts ab molta d'honor e alegria per ço com havien cobrat llur senyor. Lo Rei féu donar bona posada a Tirant, on fon molt ben proveït e servit. E estant Tirant en sa posada, lo Rei li féu molts donatius, e tots los cavallers moros e altres gents lo venien a veure, i ell ara tan graciós que de tota manera de gents se donava grat.

Venint Tirant un dia al palau del Rei per demanar-li llicència que volia anar a son senyor, lo Cabdillo, per servar-li la fe que li havia donada, com lo Rei sabé lo cas, dix-li:

—Crestià virtuós, prec-te que no et parteixques de mi, car jo he tramès per lo Cabdillo, ton senyor, que vinga ací, e no passaran deu dies que serà vengut. Ordena'm la ciutat e posa-hi aquell orde que tu coneixeràs que necessari sia, que jo et promet, com a rei coronat, trist e sens ventura, de fer-te franc e posar-te en llibertat.

Tirant donà dels genolls en terra ab infinites gràcies retent, li besà la mà e conhortà'l posant-lo en molt bones esperances.

La filla del Rei, qui véu la bella disposició de la persona de Tirant e los actes virtuosos que havia fets per lo Rei, pare seu, e per ella, e les llaors e llagoteries que Tirant li deia en presència de tots, desitjava que Déu li fes gràcia que l'esposat morís perquè pogués pendre a Tirant per marit. E la filla del Rei, trobant-se ab ell a soles, li dix semblants paraules:

—Crestià benaventurat, jo et prec per Mafomet e per gentilesa, te plàcia voler-me dir la tua nació ne de quina terra est natural, car molt ho desitge saber.

E Tirant respondent dix:

—Digna d'honor, puix tant la mercè vostra vol saber la mia desaventura, jo só cavaller, e per ma adversa fortuna perdí en mar tot quant portava en una galera. Los meus han usat fet d'armes, e molts reis cruelment són morts sots la llur bandera. E jo solia ésser senyor, e ara só catiu e servent; tenia servidors, e ara tinc a servir.

E no dix més. La gentil dama, de pietat abaixà los ulls en terra e dix:

—Sí Mafomet reba la tua ànima, vulles-me dir clarament en quina part est nat, ne de qui est fill, ne a on són morts tots los teus parents. E prec-te que me'n digues la veritat.

Respòs Tirant:

—¡Oh tu, qui avances del món a totes de bellea, e tens poder de regirar les penses humanes per ta graciositat e per la tua gran singularitat! Crestians, moros e tot lo món has posat en devís, així com aquella qui de virtuts est sola sens par. A mi és pena més greu que mort recitar la mia generositat, emperò, puix la mercè vostra me força, jo só content de dir la veritat. E dic com jo só de l'Última Espanya natural, fill d'un cavaller virtuós antic de llinatge e d'anys, e la mia mare no menys generosa, e dels béns de fortuna prou abundosos, no tenint altre fill sinó a mi, e aquell tenen per perdut perquè no saben si só mort o viu.

E estant en aquestes raons vingueren altres gents qui els torbaren de llur domèstic parlament. E la gentil dama restà molt contenta de la gentil pràctica de Tirant, e de les afables llaors que li presentava; e açò cascuna vegada que parlava ab ella. E com veia que los moros no li sabien dir ni fer aquelles carícies, deia que jamés així graciós cavaller no havia vist com era aquest.

No foren passats molts dies que venc lo Cabdillo sobre los Cabdillos ab infinida alegria com sabé que lo Rei e sa filla e son fill eren fora d'aquell tan gran perill; après que hagué feta reverència al Rei féu molta d'honor a Tirant. Lo Rei, per la molta amor que portava a Tirant, parlà ab lo Cabdillo, e pregà'l que ell volia que Tirant fos llibert. E lo Cabdillo, per les pregàries del Rei e per la molta contentació que tenia de Tirant, fon content que fos posat en llibertat; e lo Cabdillo soltà-li la fe, la qual Tirant li havia promesa, de no partir-se d'ell ni d'aquella sua terra fins a tant que ell li digués tres voltes: "Vés-te'n." E altres tres, tenint-lo per los cabells, dient-li: "En llibertat franca est posat." Fet açò, Tirant besà los peus e mans al Rei de la gràcia que feta li havia, e dix:

—Senyor, jo et jur, a fe de crestià, de no jamés partir-me de la senyoria vostra fins que lo rei Escariano jo haja mort o apresonat o l'haja fet fugir de tota la vostra senyoria.

Lo Rei e tots los altres restaren molt contents.

Aprés que el rei Escariano sabé la partida del rei de Tremicèn, que així cautelosament li era escapat, fon molt admirat com s'era pogut fer; de què li'n restà molt gran ira e dolor, e puix véu que no podia haver a ell, posà's en conquistar-li tot lo regne, e ab lo gran poder que tenia, no li estava res davant, que ciutats, viles e castells no ho subjugàs tot a si. E com no es volien dar, prenia'ls per força, e tots los feia degollar, que no en prenia negú a mercè. Feia la guerra molt cruel.

Sabent açò lo rei de Tremicèn, tenia molt sovint sos consells per veure què farien, e enfortien cascun dia la ciutat, la qual ja

de si era molt fort, e posaren-hi vitualles per a cinc anys. E tots estaven quasi com a perduts per ço com no tenien gent per a poder-lo resestir. E tenint un dia consell, dix Tirant al Rei:

—Senyor, feu-me una gràcia: deixau-me anar com ambaixador vostre al rei Escariano, e veuré la sua gent com estan en punt, e si els poríem esvair en una manera o en altra.

Tots lloaren lo seu consell, mas los més del consell tenien dubte no se'n passàs ab los enemics, així com feien molts d'altres, car a cascú plau lo vencedor.

Tirant se posà en orde ab molta gent qui l'accompanyaren e anà dretament lla on era lo rei Escariano, e com li fon davant, ab esforçat ànim explicà-li l'ambaixada en estil de semblants paraules.

CCCVIII. L'ambaixada que Tirant explicà al rei Escariano.

—No sies admirat si ans de totes coses no t'havem saludat, car tenim-te per enemic capital; en neguna guisa hom no és tengut de pregar per la salut de l'enemic. Lo rei de Tremicèn me tramer ací per ço com moltes vegades ha oït dir molt de bé de tu e té per cert tu ésser u dels més savis reis del món, e per ço està molt admirat quina causa t'ha mogut a pendre armes contra ell ab ànim esforçat; e com tu sies tan magnànim príncep deuries ésser just e no voler tenir nom de tirà, e puix te glorieges que est dreturer, no deuries fer coses injustes. Doncs si consideres en ton enteniment lo moviment de ta terra, és a tu més vergonyós que honorós, e has dejectada la tua real majestat sots taca de grandíssima vergonya e infàmia, no passadora tant com lo món durarà. Qui et porà lloar de dreturer? Mas tendran-te per mal home, e per cobdiciós e ple de molta maldat, rei que sens fe ne causa ne raó va per desposseir a negú de ço del seu, car dret no hi tens ni lleis no ho manen. E si tu o algú de tos cavallers volran dir que tu ho faces justament, si no ab tota maldat, jo de bon grat seré content oferir la mia persona a tot perill sostenint lo contrari,

cos per cos a batalla executadora, ço és, mort o vençut dins lo camp reste. E si acceptar negú no ho gosarà, te dic no et penses que les paraules que el Rei te tramet a dir per mi, que ho faça per temor que tinga de tu ni de ton poder, car jo et promet sens fallir que la cosa per tu començada no passarà sens digna deceplina. E sàpies que ell està en tal orde aparellat contra tu e los teus, mitjançant Déu, qui aitals coses acostuma de prevaler als qui culpa no tenen, que en lo moviment de ton regne no sia causa de la destrucció tua en breu temps, e les dones casades tornaran viudes, e ploraran la cruel mort de tots vosaltres. Mas al meu Rei plauria saber la causa de ta venguda perquè aquella puga posar en escrit per forma tal que en temps esdevenir a tot lo món sia manifesta la tua presumpció.

E féu fi en son parlar.

Lo Rei no tardà en fer-li resposta en estil de semblants paraules.

CCCIX. La resposta que féu lo rei Escariano a Tirant.

—Cavaller, quisvulla que tu sies, est entrecuidat que sens llicència, davant mi, hages presumit parlar ab tan gran audàcia e dir tantes e tals paraules injurioses. Si no que tostems tot missatger pot parlar llibertament, ara de present te faria carcomprar la llaugeria de la tua llengua. E vull que ton senyor sàpia que jo, ab just títol, he presumit venir-li dessús, car no ignora ton senyor e tot lo món, que no ha gran temps que és estat tractat per algunes nobles persones matrimoni, ab deliberat consell de cascuna de les parts, de sa filla ab mi, e ferma, segura e donada jornada de dar compliment al matrimoni, e lo teu Rei per sola llaugeria presumí d'envergonyir-me. Dones, ècom pots tu dir que no és justa cosa lo que faç contra ell? Car en tots los dies de ma vida no seré alegre ni content fins que a mort cruel l'haja portat. Mas los casos sinestres de fortuna qui algunes vegades han acostumat de venir als ergullosos, e per llur supèrbia són mesos a baix, e

si fortuna tingués la culpa, jo no tinguera cura d'excusar aquella, car mal n'estic content per moltes desplasents coses que m'ha procurat. E com aquesta donzella que jo deman sots just títol de matrimoni, e com lo seu nom és molt estimat, que és Maragdina, e les sues virtuts fan més estimar, perquè en lo món no té par. E per ço com sé que tu est crestià tinc gran consolació en mi de parlar ab tu de les grandíssimes virtuts d'aquesta donzella; e si d'ací un any no feia sinó parlar jamés m'enutjaria. E si tu has amat en algun temps donzella d'extrema amor, per lo teu mal pots presumir lo meu. E per quant essent jo infant de poca edat tenia contínuament tres frares de l'orde de Sant Francesc, mestres en la sacra teologia, e moltes voltes m'induïen a tornar-me crestià, e coneix bé que la llei cristiana és de més noblea e millor molt que la nostra, e m'hi haguera tornat si no fos estada la mia mare, que m'ho tolgué ab les sues tristes llàgrimes, que cascun dia plorava davant mi fins a tant que de mi los frares féu partir. Mas dir-t'he açò: que l'extrema bellea d'aquesta virtuosa senyora m'ha tant cativat, que jamés hauré repòs fins que ella o la mort haja aconseguida. E tu, qui tens plena notícia de la sua gran e extrema bellea, pots pensar jo ab quanta raó estic agreujat que ton senyor me vulla llevar una tan virtuosa senyora que al món no té par ni ha tengut. E encara que jo haja llest de moltes virtuoses senyores qui en lo món són estades, així com fon aquella animosa Urícia, reina de les amazones, a la qual Eristeu, rei de Grècia, li tramès aquell invencible Hèrcules, perquè era cosa impossible, per causa del gran ànim que tenia, que li donàs les armes. E per lo semblant se llig d'aquesta virtuosa Semíramis, reina dels assirians: no solament regia, ans vencia los medians, e edificà Babilònia. Com ella estigués en sa cambra pentinant-se lo cap, oí dir com Babilònia s'era rebel·lada. Acabà de pentinar l'una part, e l'altra restà per pentinar, e ab los cabells escampats que estava, no ho pogué comportar, sinó que prestament pres les armes e anà a sitiar la dita ciutat, e ans que s'acabàs los cabells de pentinar hagué cobrada la ciutat. E fon feta una imatge de dona de coure en

Babilònia, qui fon posada en lloc alt, ab l'una part lligada e l'altra escampada, en recordació sua. E així mateix se llig de Tamarits, reina de Sicilia, la qual no fon de menor ànim, car en venjança de la mort del son fill, per consolació sua, matà en batalla aquell famós e molt temut Círius, rei de Dàcia, ab doscents mília persians. Aprés féu llevar lo cap al dit rei, e féu-lo posar dins un odre de sang, e dix als seus que semblant sepultura mereixia l'home que sedejava de sang escampar. ¿Què et diré de la virtuosíssima Sinòbia, que s'intitulava reina d'Orient? Llonga seria la sua història de recitar, mas los seus fets dignes de molta recordació. E com vengué a la batalla ab Cornèlio, príncep dels romans, e lo dit Cornèlio obtengué d'ella victòria, e se'n gloriejà tant com si hagués vençut lo major príncep del món. E no ignore los admirables fets de Pantasilea, reina de les amazones, en los fets de Troia, e de Camil·la en Itàlia. ¿E qui pot negar que Minerva no hagués donats diverses arts, i en Grècia no hagués sobrepujats tots losòmbers ab la sua ciència e enginy? ¿E qui pot dir l'amor natural d'Isipitracea, que hagué a son marit Mitritades, rei de Ponto, la qual no solament lo seguia en la llonga guerra e doubtosa que hagué ab los romans, ans aprés que fon vençut e desemparat per los seus, jamés no es partí d'ell, seguint-lo a cavall e armes, lleixant l'hàbit femení, e oblidada la sua gran bellea e delicadura? E aquella Pòrcia, filla del rei Tràcio, sabent que lo marit seu mort era, e com no pogués haver ferro prest ab què es matàs, cobejant seguir l'esperit d'aqueell, begué carbons foguejants e morí. No fon de menor amor, a mon juí, aquella virtuosa Júlia, filla de Július Cèsar, que hagué a Pompeu, marit seu; que veent la vestidura d'aqueell sangonosa, e pensà que puis no el veia en casa que fos mort, esclatà e morí ella e un fill que tenia en lo ventre. Més fon cordial e memorable l'amor que Artemisa, reina, hagué a Menàculo, marit seu, la qual aprés que ell fon mort, e li hagué celebrades solemnes obsèquies, lo féu polvorizar e begué's la pòlvora mostrant que ella volia ésser sepultura d'ell. Què et par de Mèlia, muller de Cipió Africà? Com son marit adulteràs ab una cativa sua, en negun temps ho

volgué descobrir per ço que no el difamàs, ans de continent que aquell fon mort, ella li donà llibertat e marit. E deu-te recordar, o hauràs bé entès a dir com Mirilla, cavaller fort e virtuós, matà un altre dins Sant Joan de Lletran, e fon condemnat que morís en lo carçre de fam, e com pervengués a notícia de la muller, cascun dia ella l'anava a vesitar, jatsia fos ben guardada si portava alguna cosa per sustentació de la humana vida, perquè li pogués la vida allargar, e la muller ab la sua llet donant-li a mamar lo sostingué per gran temps sens que per les guardes jamés fon sabut. Aprés fon publicat lo cas e obtengueren remissió graciosa. De gran estima e d'alt enginy foren totes les nomenades senyores, excel·lint qualsevulla home qui sia estat de la creació del món ençà, de què meriten grandíssima honor e fama gloriosa, majorment com ab llur indústria han aconseguit lo que natura no els ha donat. Jo t'he volgut fer aquest incident, recitant-te totes aquestes coses, per ço que tu sàpies que la donzella que jo ame e adore excel·leix en virtuts a totes aquestes altres, e per ella és principiada aquesta guerra, e per ella s'ha de finir, e altrament no. E aquesta és la resposta que et done.

Lo Rei girà les espatles e anà-se'n, que no volgué més escoltar a Tirant; mas féu-lo molt bé aposentar. E en la nit lo Rei pensà de provar de paciència a Tirant per conèixer si era gentilhome de natura. Convidà'l a dinar e féu-li posar de moltes natures de viandes davant ell. E lo Rei seia al cap de la taula, e Tirant quasi al sòl de la taula. E les unes viandes eren molt millors e mills aparellades que les altres. Tirant, així com aquell qui era destre en totes coses e sabia tant com ell, no curà sinó de menjar de les bones viandes e lleixà les altres. Com foren llevats de taula portaren la col·lació en un gran plat d'or en lo qual havia citronat, e pinyonada, e ametles e pinyons confits a l'una part del plat; e Tirant pres dels millors e majors que hi havia. Aprés lo portà dins una tenda on hi havia un gran munt de dobles d'or, e altre de ducats, e altre de moneda blanca, e un altre munt de veixella d'argent, e moltes robes e joies qui es mostraven dins la tenda, e havia-hi molts arnesos i

deu cavalls molt bells encobertats, e al cap de la tenda hi havia una barra ab tres esparvers. Com lo Rei tingué dins la tenda dix-li semblats paraules:

—Ambaixador, lo meu costum és aquest: que quants ambaixadors vénen en presència mia, que sien de prínceps, han de pendre, del que mills los alte, tant com ne vullen: per què et prec que prengues tot lo que vulles, car com més pendràs, més ne seré content.

Tirant, com véu la voluntat del Rei, dix que era molt content de pendre, puix no feia càrrec a son senyor, sinó vergonya a si mateix. E pres un esparver, lo millor que a son grat sabé triar. Lo Rei fon d'açò molt admirat e presumí que aquest devia ésser home d'estima e molt virtuós, car en lo seu gest se mostrava. E així mateix veia'l que la sua persona era proporcionada ab tanta singularitat, que natura en ell no havia en res fallit, dient que en tota sa vida tan bell cavaller no havia vist, e desitjava'l molt en sa cort tenir. Emperò creia en lo parlar de Tirant que havia fet en presència sua, que no deixara lo servei de son senyor per estar en la sua cort: deliberà de no dir-li'n res.

E Tirant, cobrada sa resposta, així com és estat raonat, partí e tornà-se'n a son senyor, lo rei de Tremicèn, e féu-li fidelíssima resposta de tot lo que era passat entre ell e lo rei Escariano. E lo Rei demanà a Tirant son enemic si tenia molta gent.

—Per la mia fe —dix Tirant—, senyor, ells són molts, e tots dies li vénen gents de socors; jo no els he poguts veure tots justats, mas he'n vists fora de la vila, en camp, que n'estan passats huitanta mília.

Tingueren consell e fon determinat que lo Cabdillo ab Tirant prenguessen deu mília combatents que els eren restats: que los altres eren morts e alguns que se n'eren passats als enemics. Partiren ab aquella gent e anaren per guardar una ciutat qui havia nom Alinac; car si aquella ciutat se perdia, tot lo regne era perdut. E per quant sabien que los enemics hi devien venir, aquests se posaren dins. E Tirant en aquell cas

usava de son saber fent enfortir bé tota la ciutat, e féu fer moltes barreres fora de la ciutat en tal forma que si ells hi venien fossen ben servits. E a la part que era pus flaca, féu fer molts fossats: que per davall terra podien entrar e eixir sens obrir les portes de la ciutat, les quals responien en uns horts que prop de la ciutat estaven.

Com lo Cabdillo véu fer tan subtils e artisades obres a Tirant, estava lo més admirat home del món; e deia que jamés de sa vida havia vist home que tant en les armes ni en la guerra sabés. E per tal forma estaven esperant los enemics que vinguessen.

E lo Rei estava en la sua ciutat de Tremicèn molt ben proveït de totes les coses necessàries. E los enemics anaven conquistant per tot lo regne.

Seguí's que un jueu, qui dins la ciutat de Tremicèn estava, lo més ric que en tota la ciutat fos, ixqué-se'n de la ciutat ocultament e se n'anà on era lo rei Escariano, e ab gran cautela e propòsit maliciós li dix:

—Senyor, per què la senyoria tua llaura en arena? Tot quant fas és no res si ans de totes coses no prens lo rei de Tremicèn, car hagut aquell, en dos dies seràs senyor de tot lo regne, e no iràs destentat per les cauteloses vies, e ab gran seguretat de tu e dels teus poràs anar i estar. E si la senyoria tua fa una concòrdia ab mi, jo et faré vencedor de tots los teus enemics, e més te daré lo Rei e sa filla en ton poder.

Com lo rei Escariano tal cosa oí dir tingué-ho per una burla, e respondent dix:

—Com se podia fer tant de mal com dius? Però si tu tal servei me fas, jo et promet, a fe de rei, de fer-te lo major senyor del regne. Però no puc pensar que tu pugues fer tant com dius; més te val que te'n tornes, e no vulles per fer enuig e dan a ells ofenesses a mi, car no sé si est home celerat e de pèssima vida, no sabent l'aguait de la fortuna si seria per a mi pròspera o adversa, segons la tua openió, que no negués a mi e fos glòria per als altres, per los meus pecats.

En oir lo jueu semblants paraules, no tardà en fer principi a tal resposta.

CCCX. Rèplica que fa lo jueu al rei Escariano.

—Tard s'esdevé lo que hom desitja, ans sempre lo contrari se demostra, e sap bé la tua senyoria que dels fets del món moltes coses han ésser remeses a la fortuna, e en especial los fets de les guerres e de les batalles, majorment que negú per savi que sia no pot preveure tots los perills e inconvenients que seguir-se poden segun fortuna administra. E sovint se véu en les batalles que los menys vencen los més, e los flacs als forts, segons plau a aquell gran Adonai, qui vol que la justícia sia dada a aquell de qui és. E de poc ànim proceeix al cavaller qui tots los perills que li poden seguir vol preveure; jamés la sua fama porà augmentar, ni lo príncep qui vol conquistar, si liberal no és, jamés pujarà a gran senyoria. E si bé vol la senyoria tua advertir al que dit he, coneixeràs que no és somni, ans és cosa molt segura e infal·lible. E per major seguretat tua, jo tinc tres fills los quals posaré en poder teu, que si et vinc a menys de ma promesa, tingues llibertat de dar-los mort adolorida. E açò faré per la senyoria tua ab pacte tal, com jo tinga una filla la qual desitge maridar honradament (e de mos propis béns li daré dotze mília ducats) ab un jueu que va dins lo teu camp venent oli, lo qual és jove e de bona natura; està ab lo guardià major de ta senyoria. E per esguard d'aquesta gràcia que em faràs, jo et profir de donar-te l'entrada de la ciutat de Tremicèn, per ço com tinc de la casa mia una porta que es té ab lo mur de la dita ciutat, qui està en guarda e seguretat mia; e per aquella part puc posar dins cent mília combatents.

E com lo Rei li oí dir semblants paraules, pensà bé en tot lo que el jueu havia dit, e dix-li:

—¿Com me poràs tu donar lo rei de Tremicèn e sa filla, com jo sia informat que dins la ciutat ha un fortíssim castell que, si és proveït, se pot tenir a combat de tot lo món?

E lo jueu responent dix:

—Si tu fosses estat atent a les mies paraules, hagueres entès com jo no t'he feta proferta de dar-te lo castell, mas la ciutat e lo Rei e tots aquells qui ab ell són, com lo Rei estiga en son palau, qui és dins la ciutat, e per consolació sua està dins en aquell, e no li plau estar, sinó en temps de gran necessitat, dins lo castell. E d'açò, senyor, jo faç segura la senyoria tua que ho portaré a fi.

La concòrdia fon feta entre ells, e lo jueu li promès de donar molts donatius si ell feia complir aquell matrimoni. Lo Rei prestament tramès per lo guardià major, que és ofici qui és nomenat mustassaf del camp; e com fon davant lo Rei ell li dix:

—Guardià, ¿què és d'un jueu que tu tens, qui va venent oli per lo meu camp?

—Senyor —dix lo guardià—, ell va per lo camp usant de son ofici venent oli e altres vegades remenda sabates.

—Vés prestament —dix lo Rei—, e fes-lo'n venir.

Com lo jueu li fon davant, lo Rei li demanà de quina terra era.

—Senyor —dix lo jueu—, segons he oït dir a mon pare, de llong temps ençà ell e tots los seus són estats vassalls de la senyoria vostra e per aqueix me tinc jo.

—Ara atén —dix lo Rei— al que et diré. Ja m'havien dit que tu eres vassall meu e servidor, e per ço com jo tinc desig d'avançar los qui em serveixen, amar e honrar-los sobre tots los altres, he deliberat d'avançar a tu en aquesta forma: que he tractat que sia fet matrimoni de tu ab Jami, la filla de don Jacob, jueu lo més risc mercader que en tota la Barbaria sia, e fer-te dar deu mília ducats ab ella, e dos mília per a mi per esperons. E d'açò me deus haver grat, per jo haver tant record de tu.

Lo jueu, ab ànim e cara de gran esforç, féu principi a tal resposta, fengint restar irós e malcontent, com si ab veritat fos estat decebut, e dix:

—Senyor, jo no ignore la molta magnificència de vostra senyoria que té d'haver record de sos servidors e d'honrar e d'avançar aquells; e a mi és molta glòria que la senyoria vostra sia estat en record de mi, qui só home de tan poca condició; e d'açò vos ne bese les mans e us ne faç infinides gràcies. E perdone'm la senyoria vostra, que jo no faria aqueix matrimoni si ell me dava deu tants més que no té. Car gran temps ha que ell hi treballa; lo que jamés, per miserable que jo sia, ho veurà complit, e ans deliberaria morir que fer tan gran defalt.

—Com defalt? —dix lo Rei—. Tu est pobre e dejecte, i ell és ric e lo més favorit e amat de totes gents de jueus que sia en tota aquesta terra. ¿Quina deshonor te'n poria venir, ni seguir-te'n negun dan? Ans coneix ab raó natural que tu series, en lloc seu, amat de tots los grans senyors, car ell és bo així en les coses públiques com en les necessitats secretes. Doncs, si ab voluntat pura volrà mirar la raó envers ell, lo que pot fer ne lo que val, ab genolls nuus li deuries los peus besar.

—No plàcia al gran Déu de llibertat —dix lo jueu— que en lo meu esperit reste tanta viltat ne jamés puga habitar en mi, ne la mia ànima no consentiria jamés que tal defalt jo fes. E per ço, senyor, que la tua il-lustríssima senyoria sàpia per quina causa me n'estic, ho diré, perquè la senyoria tua me'n tinga per excusat. Tots quants jueus som en lo món restats, són tres llinatges, après que crucificaren aquell sant home e just qui fon nomenat Jesús, e aquest dins la gran ciutat de Jerusalem fon pres e lligat e posat en creu. La un llinatge és d'aquells que tractaren sua mort; e si els voleu hui en dia conèixer, són aquells qui són bulliciosos que no es poden reposar, ans contínuament estan en moviment de peus e de mans, e lo llur esperit jamés està segur, que no pot reposar, e tenen molt poca vergonya. Lo segon llinatge és d'aquells qui executaren l'acte com l'assotaren e el clavaren e el lligaren e el coronaren d'espines, e aquells qui jugaren la roba e li daven de grans galtades, e com l'hagueren alçat ab la creu li escopien en la cara. E los senyals per conèixer aquests són que jamés vos poden mirar en la cara de ferm, car prestament giren los ulls

en terra o miren en altra part, e jamés poden, sinó ab gran treball, alçar los ulls al cel, així com fa aquest jueu qui vol ésser mon sogre. Teniu-hi esment, que jamés pot mirar en la cara de la persona ni menys pot mirar al cel. Lo tercer llinatge és lo qui davalla de David. Veritat és que aquests hi foren, emperò no consentiren en res, e, moguts de pietat, se posaren en lo temple de Salamó e no volgueren veure tan gran maldat com feren a aquell home sant e just. E aquests tals que no hi consentiren, ans feren tot llur poder en deslliurar-lo d'aquelles penes en què era posat, són afables e de molta benignitat e contracten ab pau e ab amor al proïsme e poden mirar per totes parts. E com jo sia d'aquest llinatge, no em par que jo dega contaminar ne mesclar la noble sang ab aquella de perpetual dolor, e lo llinatge de mos fills fos menyscabat, que perdessen la successió de son dret llinatge; e de tals jueus més tem l'amistat d'ells que la mort, e em daria gran càrrec e vergonya de parlar ab ells.

Com lo Rei véu la causa per què lo jueu estava de voler lo matrimoni, no el volgué forçar, mas pregà'l que en lo principi consentís en dar bona resposta a l'altre jueu. Ell los afrontà. E lo Rei dix al jueu mercader com aquell seria content de complir lo matrimoni com la conquesta fos finida. Emperò lo jove jueu jamés parlà, ni promès res de la sua boca. L'altre, puix véu que lo Rei lo hi deia present l'altre, donà fe en les paraules del Rei.

Aprés d'açò, lo Rei concertà ab lo jueu mercader que per al dessetèn dia del mes ell seria davant la ciutat de Tremicèn, e hora de mitjanit, ab la fosca, ells porien entrar.

L' hora assignada, lo Rei ab tots sos capitans fon davant la ciutat de Tremicèn, e lo jueu no mès en oblit la sua promesa, per casar sa filla, e ab gran diligència obrí la porta de la jueria, e lo Rei prestament entrà ab tota la gent e féu la vida del palau. Aquí donaren gran combat, e per força d'armes entraren dins; mataren lo rei de Tremicèn, los fills e l'esposat e tots los altres, que a nengú no volgueren pendre a mercè sinó a la gentil dama. Aprés combateren lo castell e no el pogueren pendre. Lo

rei Escariano, no tenint-se allí per segur, deliberà deixar tota la més gent dins la ciutat per guardar-la, e ell partí ab la filla del rei de Tremicèn, qui anava tota plorosa per la mort de son pare, de sos germans e de son esposat, e posà-la dins un castell inexpugnable. E dins la vila posà la gent d'armes que havia portada, la qual allí era necessària. L'altra, féu tornar en guàrdia de la ciutat de Tremicèn.

La cruel nova pervenc a notícia del Cabdillo e de Tirant, e per los moros ne fon fet molt extrem dol perquè es tenien tots per perduts e estaven dient entre ells que més valia donar-se al rei Escariano, puix la major part del regne era perduda e llur rei e senyor era mort, que no estar al perill de les batalles; e venint a vènia ell los hauria mercè.

Tirant dix al Cabdillo:

—Senyor, mal acord haveu pres. No us vullau donar fins que vejau lo perquè. Si vostra mercè se dóna, qui sou hui lo major de tots, e teniu ací deu milia combatents e alguns castells e viles qui estan a obediència vostra, e encara aquesta ciutat ab què ens porem molt bé defendre d'ells, gran erra fareu. E com altra cosa no porà fer vostra mercè, traureu gran partit del Rei, que us torne totes vostres terres e us ne done més per donar-li aquesta ciutat ab los altres castells que encara no posseeix.

Lo Cabdillo tingué per bo lo consell que Tirant li dava, emperò no es podia aconhortar de la mort del Rei, e menys de sos fills. Tirant ordenà que fos tramesa una espia a la ciutat de Tremicèn per saber com era estada aquella tan gran e cruel destrucció, car la dita ciutat era restada sots bona guarda e de capitans nobles e molt virtuosos; e que tan prestament l'haguessen presa sens haver-ne algun sentiment, estaven-ne molt admirats. Aprés saberen la veritat per un home qui els venc, qui s'hi era trobat, e havien-li mort set fills en l'entrada de palau, e robada tota la casa, e la muller e los fills li tenien per força; e recità'ls com lo jueu havia traïda la ciutat, e lo rei Escariano havia manat que li llevassen tots los béns, e lo traïdor, qui semblant maldat havia comesa contra mon senyor,

fos pres e lligat e tot nuu fos posat en lo costell untat de mel, e lo dia següent fos esquarterat e donat a menjar als cans; e així fon fet. E dix lo Rei que de traïdor, qui se'n podia guardar? Que lo joc que havia fet de son senyor podria fer d'ell e de la ciutat si mester era.

Sabuda per Tirant tota la veritat e com la gent d'armes era dins la ciutat, e per los llocs qui eren prop estaven alleujats, e com lo rei Escariano se n'havia portada la filla del rei de Tremicèn en aquell fortíssim castell de Mont Tuber, Tirant pres deu hòmens los quals sabien molt bé la terra, e ab bons ginets aquests anaren fora camí al castell de Mont Tuber e en la nit se posaren en aguait dins una casa la qual se nomenava l'Antiga mesquita. Com fon quasi dia clar, prengueren dos moros; e açò feien per saber llengua del Rei on era e la manera de son viure quina era; e sabé com ell e la novella reina estaven alt en lo castell ab seixanta cavallers per guardar-lo sens aquells qui eren assoldadats per fer la guaita de nit e de dia; e baix en la vila havia mil hòmens d'armes. Sabut açò, Tirant los féu soltar, i ell ab los altres passaren entorn del castell per veure la disposició d'aquell.

Aprés se'n tornà Tirant dins la ciutat e ordenà cent hòmens ab pics e ab aixades, e tramès-los en un pont e dix-los que si veien venir los enemics rompessen lo pont, a fi que la gent d'armes no poguessen passar, e haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada; e aquella jornada los noïa molt per ço com havien a voltar per molts barrancs e per molts llocs e viles que no eren en llur poder; e de la ciutat de Tremicèn fins allà on era lo Rei havia bones tres jornades; e de la ciutat on Tirant era fins al castell on lo rei Escariano habitava havia nou llegües. Llavors Tirant partí ab tota la gent e anaren davant lo castell on lo Rei era. Com lo Rei los véu, armà's ab tots los seus. Ixqueren a la porta de la vila per fer armes; emperò Tirant ni lo Cabdillo no consentiren que los seus s'acostassen, sinó que corregueren tot lo camp entorn del castell, e portaren-se'n molt bestiar de gros e de menut e tornaren-se'n a la ciutat.

E Tirant molt sovint los vesitava e mostrava's davant lo castell, e moltes vegades s'hi aturava dos o tres dies; com no tenien què menjar tornaven-se'n. Seguís, un dia, que Tirant ixqué al portal d'aquella ciutat, fatigat de sos dolorosos pensaments, e passejant-se pensava en la dolor en què havia deixada la Princesa e en lo dan de Plaerdemavida, e així mateix com tota la parentela sua eren detenguts catius en poder de moros, e no sabia si se n'anàs ni si los moros consentirien la sua partida. E estant ocupat en aquests adolorits pensaments, ixqué per lo portal de la ciutat un catiu crestià, d'albanesa nació, plorant e fet grans lamentacions per ço com son senyor l'havia cruelment batut ab vergues, e feia'l anar a cavar en un hort que tenia prop de la ciutat. Tirant coneixia lo catiu per quant havia parlat moltes voltes ab ell, e coneixia que era prou discret; hagué'n gran compassió, e pensant com ell no tenia negú de qui pogués fiar, cridà l'esclau e ab pietat li féu principi a semblants paraules.

CCCXI. Com Tirant promès al catiu de fer-lo franc.

—La fortuna cruel és sempre enemiga dels hòmens miserables, e majorment d'aquells qui són de poc ànim, qui no poden comportar la llur tribulació ni la pena que senten. E recordant-me dels meus mals tinc compassió de tu, car si et vols, tu pots ésser causa de ton bé, e que jo t'estimàs molt, que segons l'obra demostra e evidents senyals, tu deus ésser home valentíssim com tingues més dolor que no mostres, e com est vengut en cas que jo estava en los meus trists pensaments, ab aquella certa raó que els catius poden ésser detenguts. ¡E qui és aquell qui dubta molt més lo perdre de ço que ell té, que lo que ell espera de tenir, encara que l'esperança dega ésser vera? E per ço, bé considerant, molt manifestament se veu la mort mia per la llonga absència de la cosa que desitge servir, e la novella pietat de les dolors del cativeri te fan estar trist e adolorit. ¡Oh desaventurat del meu cor, qui plora de pietat per la dolor que et veig posseir! E si mort no te'n segueix, vida més

pèssima que mort te'n seguirà. E per ço te vull pregar que si tu vols seguir lo meu voler, seràs posat per mi en franca llibertat d'anar o d'aturar, tant com volràs, ab condició tal que comportes ésser assotat per lo camp ab corretja que no et faça gran mal, e que et tallen un poc de les orelles, per ço que tu sies causa de pendre lo castell de Mont Tuber on lo Rei està. E si la cosa s'esdevé així com jo crec, tu pories atènyer d'ésser un gran senyor, e si lo cas no s'acerta, restaràs en franca llibertat e bona vida que en companya mia no et fallirà.

No tardà lo crestià catiu en fer principi a tal resposta.

CCCXII. Resposta que féu lo crestià catiu a Tirant.

—Déu sol és aquell qui sap la voluntat del meu cor; e les paraules per vostra mercè a mi referides han donat confort a la mia ànima, de què us ne reste tan obligat que no és cosa alguna que em manàsseu, que em fos possible de fer, que jo no la fes, coneixent tanta pietat e misericòrdia que haveu envers mi mostrada, car la molta necessitat que tinc de cobrar la perduda llibertat me costreny en fer tot lo que em maneu, considerada la mala vida que comporte, e per lo vostre molt merèixer que m'hi obliga. E si amor no fos estada, no fóra jo vengut en lo que só, car lo delit me ginyà en plaire'm, e no havent-me plagut amor així com me plagué, no passara jo tals penes. Per què em clam d'amor o de la mia ignocència, qui és estada causa d'aquestes dolors, pensaments trists e llàgremes, qui serien llunyades de mi e la trista vida. Emperò qualsevulla que sia estat de mi, ni puga ésser, jo só prest d'obeir tot lo que em maneu, no dubtant en res del dan ni perill que em pogués seguir, e per la molta virtut que en vós tinc coneguda, m'obligue no solament en servir-vos, mas encara a sosténir qualsevulla perill de mort per la senyoria vostra, no fent estima neguna del treball de les orelles ne qualsevulla altra lesió que en la mia persona fer-se puixa.

Tirant li regracià la sua bona voluntat e dix-li:

—Jo et promet, a fe de cavaller, de jamés menjar fins que t'haja posat en llibertat.

E prestament Tirant se partí del catiu e anà a parlar ab lo Cabdillo, e dels diners que tenia rescatà lo catiu per cent dobles, e l'endemà partiren de la ciutat ab tota la gent, així com altres voltes havien acostumat. Aprés que hagueren corregut tot lo camp, atendaren-se prop de la vila on lo Rei era, e molts dels de la vila ja no ho estimaven res en veure'l s venir, car sabien bé que poc dan los podien fer, que no portaven bombardes ni neguna artelleria, ni tenien atreviment d'aturar-hi més per ço com si ho fessen, prestament foren aquí tota la gent del Rei. E los de la vila molt sovint, ab llicència e voluntat del Rei e ab voluntat de Tirant e del Cabdillo, los asseguraven e venien tots dies a parlament.

E aquell dia entre los altres se seguí que lo Rei tramès dos cavallers qui els digueren que si es volien concordar ab ell, que els faria moltes gràcies e donatius. E lo Cabdillo e Tirant los digueren que no en volien oir negun partit, ans eren disposts en venjar la mort del rei de Tremicèn e de sos fills. Aprés del parlament tengut, Tirant, així com acostumava altres voltes, tostems los feia fer col·lació, e aquell dia tingué concertat ab l'albanès així com se seguí.

Aprés feta la col·lació, l'albanès s'acostà on estava l'argent e furtà un pitxer d'argent molt gran e ben daurat. E com se n'anava, aquell qui guardava l'argent, pres-se a cridar grans crits en tal forma que Tirant, qui parlava ab los hòmens de la vila, demanà quina remor ne quins crits eren aquells. E tots veren córrer a l'albanès e molts que detrás li corrien, e veren com fon pres, e portaren-lo davant los capitans. Lo qui era guarda de l'argent lo portava per los cabells e dix:

—Senyor, jo us requir vos plàcia voler-me fer justícia d'aquest lladre manifest, qui m'ha furtat aquest pitxer d'argent.

Tirant volgué que lo Cabdillo parlàs primer, e dix:

—Jo done de sentència que sia penjat.

Respòs Tirant e dix:

—Senyor Cabdillo, no som ara en temps de matar gent, si en batalla no. Jo us prec li sia mudada la sentència, que sia assotat per lo camp e les orelles tallades.

E així fon fet en presència dels cavallers de la vila que allí estaven parlant ab ell; e après de les orelles tallades, li lligaren lo pitxer al coll e assotant-lo entorn del camp. E la tercera vegada que el passaren davant la vila, donà gran tirada, deslligà's les mans e pres-se a córrer devers la vila; e l' alguazir del camp corrent detràs ell, deixà's caure en terra e l'albanès hagué temps de poder entrar dins la vila, e los qui estaven al mur, ab ballestes lo defeneren tant que no el pogueren haver. Los de la vila lo pujaren al castell on lo Rei era, e véu-lo tot nuu e ben assotat, ab les orelles tallades e tot ple de sang; hagueren-ne ell i la Reina gran pietat e feren-li donar una camisa e roba per a vestir, e lo Rei lo ginyà que ell hagué lo pitxer, e pres-lo de sa casa.

Tirant fengí que li desplaïa molt la fuita de l'albanès, e dix als cavallers que allí eren pregassen al Rei que li volgués restituir l'home, e si fer no ho volia, quants ell ne prengués dels seus, tots los faria matar o llevar les mans, e los peus, e lo nas ab les orelles. Respòs lo Rei que no fes compte que lo hi donàs, e si feia la guerra cruel, que si ell lo podia pendre, que ell faria pitjor d'ell que ell no havia fet d'aquell. Tirant no curà de tenir més raons, sinó que partí e tornà-se'n ab tota la gent a la ciutat d'on eren partits. E l'albanès, per donar raó de si mateix al rei Escariano, a estil de semblants paraules féu principi.

CCCXIII. Lo raonament que l'albanès féu al rei Escariano.

—La despullada esperança de l'amargosa vida que tots los dies que tinc a passar, me covendrà a sostenir més que a tot altre adolorit. E per ço no dec tembre la mort, mas tem la dolor qui em força alguna volta la mia gran confusió, per haver perdut dels principals membres, e l'honor i fama. Considerats

los cruels vituperis que em són estats fets, tement d'açò la infàmia que me'n porà seguir si és sentit, lo meu esperit demana d'açò grandíssima venjança d'aquest traïdor e celerat capità, qui per sa misèria nos matava de pura fam. E si he comès aquest crim, n'és estada causa que per sola necessitat s'és fet e no per altra raó. Emperò, senyor, si vostra excel·lent senyoria me dóna llicència d'anar e de venir, jo us portaré contínuament nova de la pràctica de vostres enemics, e lo que volen fer i a on van, per ço que lo dia que la llur desaventura los condirà, puga la vostra altesa fer d'ells com fés d'aquell famós e il·lustríssim rei de Tremicèn.

Dix lo Rei:

—Jo só molt content que es façà, e pots anar e tornar tota hora que vulles.

E manà a totes les guardes que lliberament lo deixassen passar. E d'açò lo Rei ne demanà de consell a alguns dels seus cavallers, e tots li digueren:

—Senyor, aquest home és estat molt ofès per los seus, e tota cosa farà per portar-los a total destrucció en l'ànima i en lo cos. Però ab tot açò serà bo li sia tengut esment en son viure.

L'albanès se partí del castell per una porta falsa sens que per negú de la vila no fon vist ne sentit, e dretament se n'anà a Tirant e recità-li tot lo que era estat dit ne parlat. E Tirant li donà set dobles e tres reals e mig e diners menuts e una espasa e una cistella de préssecs, per ço com en aquella vila no n'hi havia, car Tirant havia fet tallar tots los arbres e guastar tota aquella horta entorn de la vila. E dix-li Tirant:

—Diràs al Rei en secret, per ço que més fe sia a tu atribuïda, com jo faç pastar molt pa per ço com dec ésser en vista sua dins tres o quatre dies.

L'albanès se partí de Tirant e com fon al castell, lo rei Escariano lo rebé graciosament. L'albanès li presentà los préssecs a la Reina, e lo Rei hi pres més plaer que si li hagués dada una vila, per ço com conegué que la Reina hi havia pres gran plaer, car des que la tenia en son poder no l'havia vista

riure ni alegrar, per bé que molt sovint li feia present de semblants paraules.

CCCXIV. Lo conhort que fa lo rei Escariano a la sua dama.

—La molta amor que a tu, noble senyora, porte, n'és estada causa la tua singular bellea e avisat entendre, car la comuna benvolença tota enamorada pensa avança, coneixent en una sola vista la singularitat de tan inestimable vâlua, la qual m'ha desposseït de tota ma llibertat. E més temps la mia vida no es pot allargar, sinó del que voluntàriament a tu plaurà consentir-me. Demanar-t'he de mercè, puix tanta discreció e virtut posseeis, que et vulles deixar de plorar e alegrar-te, e no vulles dar tantes penes a tu ni a mi, car la tua noblea bé deuria ésser contenta de mi, qui só jove e rei tan poderós qui et faré portar corona real, e seràs senyora de mi e de tants pobles qui et besaran la mà. Si et dol la mort de ton pare, germans e esposat, fes compte que també s'havien de morir, e pots-te bé aconhortar que no has perdut res, car jo vull ésser pare, germà e marit, e catiu, que pots fer de mi tot lo que plasent te serà. E com dia e nit te veja lamentar, pensar pots que torna en gran dan de la tua noble persona, car certament enutjada deuries ésser de llançar tantes llàgremes. Per què, senyora e vida mia, vulles dar fi a tota manera de dolre, e vulles pendre esperit de confortació e de repòs, oferint-me a tu en tot quant te sia plaent e a mi possible de complir.

E no dix més, esperant ab singular desig la bona resposta de la gentil dama. No tardà l'adolorida Reina ab humil gest a son dir ab tal estil fer principi.

CCCXV. Resposta que fa la Reina al rei Escariano en estil de lamentació.

—Dura cosa e cruel és a mi oir paraules de consolació, car tants e tals són los mals que la trista vida mia ha aconseguitis, que no tinc ja més esperança d'esdevenidora alegria, car la mia

adolorida ànima no troba repòs sinó ab escampament de llàgremes, e per ço ab extrema amargor te parlaré, car la mia simplicitat merita major fe que la tua no és. E si les mies lamentacions mereixen algun bé, creure pots sens altra ocasió que l'abundància de tan gran escampament de llàgremes que los meus ulls llancen nit e dia, que de dolre'm tinc molt gran raó. E sé que a la tua amor e a la dèbita pietat en una hora satisfet pogués. Doncs puix m'has tant ofesa, suplic-te no em vulles més ofendre en tolre'm lo major delit que en aquest cas jo puc atènyer, ço és, de lamentar per la dolorosa e cruel mort d'aquell tan virtuós Rei qui solia ésser de Tremicèn, pare meu, la mort del qual té tan turmentada la mia ànima. E les mies penes s'alleujaran quan acabades de destilar les mies adolorides llàgremes, en lloc d'aquelles los meus ulls ploren gotes de sang. E reputaria a mi per santa, si podia imitar aquella Adriana o a Fedra, Sipile o Enone, qui per donar fi a llurs penes se mataren, e açò seria la major ofensa que jo et poria fer, que venjaria la mort del meu pare. E encara que la mia dolor sia molt major que de totes les altres dones, no cur de manifestar-la, car prou me basta jo en sia certa, car en lo món no poria restar per exemple, itantes n'hi ha hagudes de malfadades e adolorides! Doncs, trista de mi, de molta dolor estic abrasada, e no sé ab quin ferro puixa dar fi a la mia alegria, car si pensàs que per açò lo meu pare tingués de ressuscitar, ja fóra fet. iOh trists germans, qui sou estats compresos de la dura mort! Los quals en les mies adversitats sou entrats en los ulls de mi, trista, e per vosaltres sens amor só tractada. Als excellents e animosos reis e prínceps e als humils e devots servents d'amor endrece mes lamentacions, com a persona irada e fora de tot bon prepòsit de bé obrar, car a mi sola no aminva la dolor, ans m'augmenta cascun dia, car passee la tenebrosa nit incessantment ab dolorosos sospirs, car per la humana generació temerosa de la mort me costreny, que vulla o no, necessàriament he enseguir la tua voluntat, car la potència femenil no pot resistir a les tues forces, majorment per jo ésser sotsmesa ab violència en ton poder, car bé es

pertany per humanitat al Rei haver compassió dels miserables, e la pietat humana és plasent a Déu e al món.

E d'allí es partí l'adolorida Reina, entrant-se'n en una cambra destil-lant dels seus ulls vives llàgremes e adolorits sospirs.

Aprés que l'albanès hagué fet son present, mostrà al Rei los diners que tenia e dix-li:

—Senyor, mire la senyoria tua aquests diners que he llevats per força a un home dels enemics, e si jo hi vaig sovint ne portaré moltes coses, car jo tinc un parent meu ben acostat qui està en servei d'aquest malvat de capità, e tot quant li fa m'ho diu tot en secret. E ara, senyor, m'ha dit, perquè la senyoria tua sia avisada, com fa pastar molt pa e provesió de moltes vitualles per venir ací. Teniu temps per a proveir si el poràs desbaratar e rompre'l, car en la guerra totes coses d'astúcia aprofiten molt als hommes guerrers, majorment a tu, qui est Rei tan poderós, e si est astuciós en la guerra bastes a ésser senyor del món e ab lo teu fort braç conquistar aquell.

Lo Rei pres molt gran plaer en les raons de l'albanès e dix:

—Ara veuré jo ton parent si t'ha dita veritat.

E al tercer dia Tirant arribà e alleujà's en lo lloc on acostumava les altres voltes. Lo Rei donà gran fe en les paraules de l'albanès, e lo Rei volgué que fos l'albanès una de les principals guaites del castell e donà-li per companyia sis hommes fidelíssims e de llong temps servidors d'ell. E com aquest albanès venia la tanda de la sua guaita, havia comprades algunes llepolies e convidava a tots aquells qui eren de la sua guaita, a menjar e a beure. E venia-li la sua tanda de cinc en cinc dies.

Tirant se'n tornà passats tres dies que es fon aturat, e tractaven contínuament de concòrdia ab lo Rei; e Tirant allargava tostems la concòrdia tant com podia. Açò durà bé dos mesos, e Tirant contínuament anant e venint, e quasi ja no feia mal a negú. E lo Rei feia anar molt sovint l'albanès al camp de Tirant per ço que portàs fruites e confits per a la Reina. E un

dia portà una atzembla carregada de vi e una espasa plena de sang.

Com fon davant lo Rei dix-li:

—Senyor, jo sabí que el capità feia portar molt vi per fornir la ciutat, e sabent açò só eixit al camí; e un atzembler era restat més atrás dels altres, he-li dat ab una pedra per los costats, que el metí per terra; après ab aquest bastó li doní tantes bastonades que el lleixí per mort; lleví-li aquesta espasa e l'atzembla, qui era carregada del més singular vi que jo, grans dies ha, haja vist. Per què et suplic, senyor, que em vulles dar llicència que puga parar taverna ací; e com aquest serà acabat, jo en furtaré o en compraré més, e tot dan, mal e desonor que fer-los puga, jo ho faré.

Lo Rei fon molt content, e veren cascun dia venir a beure molts moros, e cascuna nit que l'albanès feia la guaita se'n pujava alt en la torre un gran barral de vi, e dava molt bé a beure a tots sos companyons; e tots los moros prenien gran plaer de fer ab ell companyia.

Com Tirant hagué praticat moltes voltes ab lo rei Escariano e ab los seus, e anar e tornar molt sovint ab tota la gent d'armes, e fon ben cert e véu per experiència la gran fe que lo rei Escariano dava a l'albanès, Tirant féu fer una capsà redona de ferro ab forats poquets entorn, e venguda la nit que la tració se devia fer, que era la tanda que l'albanès devia guaitar, posà braces enceses de carbó dins la capsà, e per los petits forats hi entrava vent, que no es podia apagar lo foc, e posà la capsà en un tros de cuiro embolicada e posà-la's als pits. Com foren a la torre de l'esperó fer la guaita, e sos companyons estaven bevent, l'albanès amagà la capsà dins un forat perquè lo foc no s'apagàs. E tenien allí uns grans tabals, e bevent e sonant estigueren quasi fins a la mitjanit. E en lo vi havien de singulars licors posades per fer dormir, segons se pertanyia. Les guaites s'adormiren ab lo delitós beure, en tal punt que jamés se despertaren. Com l'albanès véu que lo sobreguaita era ja passat e les guardes dormien, pres la capsà del foc e, ab una

capa que vestia, amagà la llum, e pres una palleta e encès-la e posà-la per un forat de la paret que mirava devers lo camp, e açò féu tres vegades.

E Tirant prestament conegué lo senyal que entre ells era estat emprès, e prestament se partí del camp ab molt poca gent; e tota l'altra gent restà armada e en orde per a quan serien demanats, e lo Cabdillo per capità d'ells. E per la molta aigua que hi havia, fon forçat a Tirant e als seus de passar prop d'una altra torre, e l'albanès feia molt gran remor dels tabals; e fon gran sort, com passà Tirant prop de la torre, que no foren sentits. Com ells foren prop, e los de la guaita cridaven e deien: "Bona guaita, bona!", ells passejaven ferm e cuitaven deu o dotze passos; e com ells callaven, ells s'aturaven; e així ho feren fins que hagueren passada la torre e foren plegats a la torre de l'esperó. E Tirant féu detenir la gent, e tot sol acosta's al peu de la torre e trobà una corda prima, que l'albanès llançada havia, e l'altre cap de la corda s'havia lligada a la cama per ço que si per cas de mala sort s'adormia, que tirant la corda se despertàs; però ell jamés se deixà de tocar los tabals, e escassament ell sentí menejar la corda que fon prestament a la vora de la torre e tirà la corda que pujava una escala de cordes e lligà-la molt fort en la muralla, e après ne lligà altra. Tirant pujà primer, e véu aquells que dormien; dix a l'albanès:

—Què farem d'aquestshomens?

—Senyor —respòs ell—, deixau-los estar, que no està en llur poder de fer negun dan.

Ab tot açò Tirant ho volgué veure, e trobàls a tots sis degollats e plens de sang; e vist açò, pujà la gent e acomanaren los tabals a u dels qui eren pujats, e forniren molt bé de gent la torre; e los qui pujaren foren cent seixanta. Llavors l'albanès posà's primer, e davallaren a la cambra de l'alcaid. Com l'alcaid véu tanta gent, llevà's tot nuu, e pres una espasa en la mà e féu una poca de defensió. Tirant, ab una visarma, li donà sobre lo cap, que lo hi partí en dues parts, que lo cervell n'anà per terra. La muller se pres a cridar; l'albanès, qui es trobà més prop, féu

d'ella lo que Tirant havia fet de son marit. Aprés anaren per lo castell posant los forrellats en les portes de les cambres, e tanta era la remor dels tabals que negú no sentia res.

Pujaren alt per les torres, e pensaven-se los qui feien la guaita que aquells eren de la sobreguaita, e no els deien res. E com los eren prop, llançaven-los de les menes del castell avall; e la u d'aquests caigué en la barbacana e donà en l'aigua del vall e estalvià's, que més fon la temor que lo mal que es féu; e prestament fon llevat e posà grans crits per la vila, e tothom se llevà. La nova anà per la vila, e per lo castell encara no ho sabien sinó per un home qui estava en les més baixes cases e peixcava: sentí donar aquell gran colp, obrí les portes de la sua cambra e sentí molta gent dins lo castell; pres-se a cridar molt grans crits, e fon forçat que ho sentissen per tot lo castell; e com volien eixir de les cambres les trobaven tancades. Lo Rei, que dormia dins la torre maestra, féu-se allí fort ab la Reina e ab una cambrera.

E vengut lo dia posaren moltes banderes per totes les torres del castell, e feren molt grans alimares e alegrías. E tots los forasters qui dins la vila eren, la desempararen e fugiren. Lo Cabdillo, qui véu lo castell pres e los altres qui fugien, donà aprés d'ells e apresonà'n molts: e com tornà alleujaren molta gent dins la vila, e l'altra en la barbacana e per los horts prop de la vila. Aprés lo Cabdillo pujà alt al castell e véu que negú dels seus mort ni nafrat no hi havia: fon lo més admirat home del món e creia que Tirant la sua natura més se mostrava angèlica que humana, que neguna cosa que volgués fer no li era impossible. E ab estil de semblants paraules féu principi a un tal parlar.

CCCXVI. Com lo Cabdillo llagotejà a Tirant per conduir-lo a son voler.

—¡Oh cosa justa raonar la gravitat d'aquell qui de virtuts tots los altres avança! ¿Ab quina llengua poré recitar als oïnts l'estima de la tua valor? Oh cavaller engendrat en lo cel! Les

tues virtuts per obra se demostren tu qui est ni què pots fer, car tens gràcia que totes les coses t'obeeixen, e de molt te reste obligat com has alleujada la mia ànima dels trists pensaments que té, car la fortuna m'és tan favorable, que per mitjà teu jo puixa lo meu desig complir de fer complida e honorosa venja d'aquell gloriós Rei, mon senyor, qui ab tanta cruidat li fon tolta la vida, e havia per companyó lo meu fill, qui en lloc meu succeir devia. E per la molta amor que et porte, tinc confiança en tu que em consentiràs que done fi a mos fatigosos treballs, per on daré tanta pena a aquest cruel de Rei fins a tant que la sua ànima li trameta als inferns. E a la Reina, qui nora solia ésser mia, li sia dada mort, per ço com jo ab lo poder que tinc puixa pendre la real corona del regne de Tremicèn. E per ço, cavaller de llinatge e de sang clara, nobles són los teus costums; suplic-te que em perdone com no t'he feta aquella honor que la tua molta gentilea és mereixedora, car la mia ignorància merita lo perdó. E jo veig clarament los senyals que la tua profecia manifesten, que jo só en record que, com tu caiguist, t'oïren dir que tu devies conquistar tota aquesta terra, e per quant veig los principis bons, no es pot presumir sinó que la fi serà molt millor. E prec-te que ab diligència ensegueixques lo meu voler, ço és, dar prestament fi en la conquesta; majorment ara que la vida és aspra, e la fortuna que tenim per part nostra pròspera, se deuen executar les coses, e facen-se una volta los fets, que après los remeis ells se vendran. Car la llengua és estrument ab lo qual cascú condueix en dir lo que vol.

No tardà Tirant en satisfer al parlar del Cabdillo, e féu-li present de tal resposta.

CCCXVII. Resposta que fa Tirant al Cabdillo.

—No deu ésser permès per art de cavalleria a negun cavaller, per vilà que sia, que dega retre mal per mal. Quant més deu guardar lo cavaller virtuós d'ofendre l'art de cavalleria e de gentilea, car més honor se fa lo qui perdonà a son enemic, que aquell qui el mata; e majorment com l'enemic és tal e tan

virtuós que en lo mal que ha fet no tinga culpa, per mantenir bona querella, car tal home com aquest Rei és així virtuós en tots sos actes, segons fins ací per experiència se mostra. E encara que haja mort lo Rei, ton senyor, no en sies admirat com ell fins ací haja feta la guerra molt justa e ab gran raó, e si per sos pecats lo rei és mort, segons per la senyoria tua só informat, e no-res-menys ne tinc major notícia, car en aquell cas com jo fui tramès a ell per ambaixador no em fos tant allargat de parlar, ell no m'haguera referida la sua justícia. Ara, puix sé que ab justa causa ell feia la guerra. Déu ha pagat a ton senyor segons sos mèrits, e si la fortuna ha portat aquest Rei en nostres mans, per ésser jove de vint-e-dos anys, deu-li hom lleixar complir la sua virtuosa vida. E és pròpia cosa e necessària als cavallers sobre los seus gloriosos actes perquè es disponguen a fer senyalades coeses, car les virtuts conserven l'excel·lència de l'estament universal. E prec-te, senyor, que et plàcia no voler que après de tan singular victòria se façà crueldat en dona, majorment en sang real, car les dones són exemptes de tots los perills de les batalles e de crueldat, e açò deuen molt esquivar los hòmens victoriosos qui volen senyories conquistar, car neguna dona no és mereixedora de mort, si doncs no cometia adulteri, segons en la Santa Escriptura, en la llei vella, era acostumat. E sap bé la senyoria tua, que Reina sens culpa mort no merita, e tant com lo món duràs, de ta senyoria e de mi seria manifestada la veritat de la malesa que cometíem, en gran dejeció de nostra honor e fama. E no plàcia a Déu que per béns ni per senyories jo sollàs les mies mans en sang de dona d'honor, ni menys hi consentís, com no sia obra de cavallers, e en especial d'aquells qui en la honor volen mirar, esperant glòria de llurs actes. iE la tua senyoria per ésser capità sobre tots los capitans, e venir de tal part, e home de tan singular disposició, tenir desig de fer crueldats! Com sies tan virtuós no es pertany de tu, perseguint com a cavaller lo que començat has, car en los teus actes tostems hi deus mesclar amor e pietat, e restar-te'n ha per a sempre glòria e honor e immortal memòria.

Tantes raons dix Tirant al Cabdillo, que li féu conèixer lo gran defalt que volia fer e menyscapte en l'honor de cavalleria e en dan seu. Aprés dix Tirant:

—Lo millor consell que podem tenir és que hajam en poder nostre lo Rei e la Reina, puix tenim ja tots los cavallers de la cort sua.

Anaren a la torre maestra e lo Rei dar no es volia si no li asseguraven la vida e membres, tenint-se ja per mort, pensant que puix havia mort lo Rei, que tal se farien d'ell. E planyen-se feia en si grans lamentacions.

—Ara —dix Tirant— lleixem-lo estar, car la fam li farà fer prestament la raó. E posem en bona custòdia aquests altres cavallers.

Regonegueren tot lo castell, e trobaren-lo fornít de moltes vitualles, ço és, de mill e de forment, dacsa e panís per a set anys, ab una lúcida font d'aigua qui de la penya sortia.

Venint la nit, lo Rei, tenint gran pietat de la Reina, cridà d'una finestra poqueta qui era dins la torre, e dix:

—Puix gràcia en vosaltres no puc trobar, vull abandonar los vícies e enseguir les virtuts. ¿Qual de vosaltres és cavaller a qui em puga dar a presó?

—Senyor —dix Tirant—, jo veig ací lo Cabdillo sobre los cabdillos, lo qual és cavaller molt virtuós.

—No —dix lo Rei—, mas assegura'm fins que t'haja fet cavaller. Aprés jo em posaré en ton poder.

—Senyor —respòs Tirant—, jo só estat creat cavaller de mans del més poderós Rei e més virtuós que sia en tota la crestiandat, ço és, lo rei d'Anglaterra, qui per sola virtut floreix en lo món sens que no ha par. Car així com la lluna té més claror que totes les esteles, així aquest Rei excel·leix de virtuts a tots los altres reis de la crestiandat. E per ço jo no poria ésser fet dues voltes cavaller.

Lo Rei conegué bé que aquest era l'ambaixador qui tant ab ell parlat havia; dix-li:

—Tu, qui est estat tramès a mi per ambaixador, assegura'm la vida per ço que puixa fer actes de cavaller e de rei coronat.

E Tirant responent dix:

—La vida tindràs segura un mes après que et sies mès en mon poder; e d'açò jo et done la mia fe.

Lo Rei ho tingué en tan gran estima com si l'hagués mès en franca llibertat, e davallat de la torre, obrí la porta e posà's en lo llidat ab l'espasa en la mà, e dix ab ànimo esforçat de cavaller paraules de semblant estil accompanyades.

CCCXVIII. Com lo Rei se reté al Cabdillo per presoner.

—No em clam de la fortuna si m'ha portat en l'extrem que só de la mia mala sort e desaventura, puix mos pecats m'hi han conduït, mas clam-me de la mia gran ignorància, que m'haja lleixat traïr a un home estrany no conegit, car la mia joventut ha mostrada la poca discreció que tinc, qui m'ha portat en gran dejeció e vergonya. ¿E qui és aquell miserable cavaller qui per dubte de mort se deixa de fer lo que la humana natura ha ordenat morint virtuosament, car és reviure per aquest miserable de món en fama gloriosa? Car no pot ésser que qui usa la guerra, per moltes vegades que pren, que alguna volta no sia pres. E puix tu no vols que jo et façà cavaller, fes-me venir aquell petit infant —que no havia sinó cinc anys, que era fill d'una fornera.

Com li fon prop, féu-lo cavaller e besà'l en la boca e donà-li l'espasa e posà's en poder del dit infant.

—Ara —dix lo Rei— me podeu pendre de poder d'aquest infant e fer de mi tot lo que a vosaltres plasent serà.

Dix lo cabdillo:

—Preneu-lo vós, Capità crestià, e feu-lo posar en forts presons.

—No plàcia a Déu —respòs Tirant— que jo prenga a rei de mà de persona verge, car los cavallers qui d'honor senten me'n

podrien rependre, a la mia ànima és més aconsolada de subjugar los reis ans que d'apresonar ne matar-los.

—Sus! —dix lo Cabdillo—, açò us deia per cortesia per donar-vos l'honor.

—No —dix Tirant—, que aqueixa honor la podeu dar a vostre fill o adquerir-la per a vós.

No curà de més replicar lo Cabdillo, sinó que pres lo Rei e posà'l dins una cambra e féu-lo bellament ferrar; e a Tirant desplagué molt, però per no enutjar lo Cabdillo no dix res. Aprés que lo Rei fon ferrat, entraren en la torre maestra; trobaren l'adolorida Reina molt trista llançant contínuament dels seus ulls vives llàgrimes. Com ella los véu, havent d'ells natural coneixença, e de singular consolació estigué per bon espai que no pogué parlar. E cobrat son record, ab humil gest e ab veu piadosa féu principi a semblant lamentació.

CCCXIX. Lamentació que fa la Reina per la vista de Tirant e del Cabdillo.

—Així com les flames són augmentades per los vents, creixent en major flama, així les mies dolors e pensaments són augmentats en lo pus alt grau de dolor com vos he vists, pensant on és lo meu virtuós pare e mos germans, e aquell espòs meu que jo més amava que a la mia vida, que ab vosaltres solia conversar. Oh mísera de mi! ¿Per què desitge jo que lo meu pare vixqués, puix altra volta hagués de morir? Car les penes e treballs qui en aquest món són, de molt major pena l'estimen que no los altres. Doncs, atribulada de mi!, què desitge ni puc desitjar sinó la mort, qui dóna fi a tots los mals, e repòs a les penes e treballs d'aquest miserable de món e ple de misèries, e seria accompanyada ab aquelles personnes que jo més amava e desitjava habitar? E per ventura jo desitge lo meu dan en desitjar que tornassen, car tornant se poria seguir més mal per a vosaltres i per a ells, i augment de dolors per a mi, si per algun grau més era possible que augmentar-se poguessen. E com jo els perdí de vista fon aquell assenyalat dia de dolor:

com ja jo no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desaventura, plorava, per ço que si no oïen la mia veu sentissen lo plor. ¿Què podien fer més los meus ulls, sinó que plorassen, puix no els podien veure? E lo que em fallia a la veu, augmentava en plant e batiments, mesclant-lo tots ensembs ab les mies llàgrimes. Oh piadosos oïnts, contemplau en vostres penes los meus cabells calats en lo coll i en les espatles escampats, segons és costuma de persona molt dolorosa! E les mies vestidures augmentaren en gran pes per l'abundància de les mies llàgrimes, qui les havia tant banyades que les gotes per baix decorrien, e així tremolava lo meu cos com fa l'aresta del blat com la toca lo vent. No us demane gràcia alguna me sia feta, sinó que prestament me doneu la mort perquè ab lo meu pare puga fer companyia. E per lo merit vos prec que no em sia dada llonga pena, car la granea de ma desaventura a totes les altres dones del món avança, e per cas de ma adversa fortuna lo darrer comiat que pervenc al terme de ma oïda fon un dolorós "ai!"

E callà e no dix més. Los capitans, qui veren l'adolorida Reina tant lamentar-se, aconhortaren-la com millor pogueren.

E regonegueren lo tresor del Rei que tenia, e trobaren-li en dobles cent cinquanta-dos mília marcs, per causa que era home molt ric, e lo que havia guanyat com pres la ciutat de Tremicèn e la major part del regne.

Tirant pres les més honrades mores de la vila e donà-les a la Reina perquè la servissem.

Lo Rei cridà los capitans e féu-se venir lo petit infant que ell havia fet cavaller, e dix:

—Senyors, puix a la fortuna plau que en tal cas vengut sia, no em resta més a fer sinó sola una cosa: aquest a qui em só dat per presoner és sens heretat, que son pare e mare tenen molt pocs béns de fortuna; jo de bon grat, ab llicència de vosaltres, done graciosament al dit infant, de mos propis béns, vint mília dobles de renda tant com la sua vida durarà.

E féu-ne llevar carta pública, rebuda per dos alcadis, e més, aquí present, féu donació de tots los seus regnes e terres a Maragdina reina e muller sua.

—Ara —dix lo Rei—, puix he complit de fer tot lo que desitjava, no resta d'ací avant sinó que façau de la mia persona tot lo que plasent vos sia, que ab molta paciència pendré la mort tota hora que executar-la volreu, car ja no em pot fallir sepultura deshonrada. Mas deman-vos de gràcia que em vinga a veure aquell inic e celerat home, que de bon grat jo li vull perdonar, puix és estat tan destre e tan sol·lícit en posar-me en angústies e destruir tot lo meu estat.

Com li fon davant l'albanès, lo Rei li presentà semblants paraules:

—Galant, molt merita la tua fe, que has tengut tan gran ànim de fer una tan gran maldat e tració de voler destruir un rei en persona i en béns. ¿Per quina culpa merití jo d'ésser tan mal tractat de tu? Bé has manifestada la ficta amor que tu em mostraves. Digues, albanès, ¿on és la promesa fe que ab jurament de mal crestià tu prometist d'ésser-me lleal? ¿Qui poguera creure que tanta maldat e crueldat en tu pogués habitar? E bé pot pensar lo teu capità que pot fiar molt de tu, car si lo cas s'hi ve, faràs pitjor d'ell que no has fet de mi. Tostemps la fortuna és favorable als dolents e viciosos. Ara jo et perdone, per ço com estic en l'article de la mort, e no sé si seré hui o demà; e jo confie en Mafomet que altri et pagarà, car la tua gran maldat no pot restar impunida.

Tirant no comportà que més parlàs lo Rei, sinó que li dix:

—Senyor, aconhorta't e tingues bona esperança de la tua vida. E pense la senyoria tua que açò són obres de guerra; que qui la continua li segueixen molts inconvenients, que unes voltes són vençuts, altres vencedors; e açò segueix més als grans senyors que no als altres: per ço com acostumen ab llur gran poder, volen llevar la roba als qui no tenen defensió; e algunes voltes la fan justa o injusta, e Nostre Senyor, qui és just, dóna en les batalles e en les guerres la justícia a de qui és.

Per ço, si la fortuna t'ha portat ací pensa que tu no est lo primer ne seràs lo darrer.

Respòs l'albanès:

—Senyor Capità, lleixau-lo estar, que lo Rei me dóna càrrec de cosa que los altres m'ho tendran a virtut; car ell podia bé pensar e creure que, essent jo crestià i ell infel, no li podia jo ni devia procurar sinó tot lo mal e dan que fer pogués; i era tengut de fer qualsevulla cosa per eixir de catiu de poder d'infels. D'altra part, tu, senyor, est tan cobdiciós, que tots los béns qui es guanyen en la conquesta los tires per a tu e els poses en ta potestat e senyoria. Mira quanta moneda havies ajustada robant viles e ciutats, les quals no t'havia deixades ton pare ni menys los parents, ans eren d'aquell famós e virtuós rei de Tremicèn, qui sens voluntat sua li has llevada la major part de les terres sues, robant los pobles, forçant les dones e donzelles, e fent morir ab gran cruemdat totes aquelles qui les viltats no volien comportar. Guarda, Rei: aquestes coses no són plasents a Déu; e si los capitans te perdonen la vida, e no t'esmenes, ton fet no serà de llonga durada. ¿E com no penses tu que Nostre Senyor m'ho ha posat en lo cor e en la voluntat que t'ho diga, segons meriten los teus grans pecats, e que jo fos aquell qui fos causa de la destrucció de la tua persona e dels teus béns? E si per Déu és ordenat que jo en sia executador, jo m'hi sent dispost per executar-ho e portar-te a total destrucció. E si altres relíquies hi restaven a fer, ab aquesta espasa, la qual és esmolada en la mola d'aquells qui són usurpadors del bé públic, e dels béns que no pertanyen a tu, ho faré. Digues: ¿qui pot pensar lo gran tresor que has robat a los vassalls fent-los pagar cent dobles per casa, destruïnt tots los cultivadors, e no has volgut pagar lo sou a la gent d'armes, mas pagues-los de vent, e deies-los: "Robau lo que poreu, que altra cosa no us daria"? Sinó que veig la gran clemència del Capità crestià, qui és tanta que jamés de la sua boca no pot eixir sinó gràcia e perdó, altrament la tua persona a foc i a flama deuria perir.

Tirant tingué compassió del Rei, que oïa tantes vilanies ab paciència, que li eren estades dites per l'albanès, e veia que lo Cabdillo n'estava admirat e no li deia res, manà-li que callàs, que no volgués donar tantes penes al Rei ultra les que ell se tenia.

—Com —dix l'albanès—, senyor Capità! ¿No vol la mercè vostra que diga la veritat qui és manifesta? Car aquest rei és molt culpable de tres pecats mortals; e per qualsevulla d'aquells merita la vida perdre.

—Quals són aqueis pecats? —dix Tirant.

—Senyor Capità —dix l'albanès—, jo us ho diré. Lo primer és pecat de luxúria, que s'ha apropiada la Reina per força e sens voluntat sua; lo segon és d'avarícia, perquè és lo més cobejós rei que en lo món sia; lo tercer és d'enveja. E si fóssem en temps de justícia, trista de la tua persona!... Mas som en llei de gràcia e açò li sosté la vida.

Tirant li féu manament que callàs e que no li donàs més passió. L'albanès dreçà les noves a Tirant, e en estil de semblants paraules li féu principi.

CCCXX. Com l'albanès suplicà a Tirant que el fes cavaller.

—Tot lo bé a la glòria d'aquest món està en cavalleries, car per fer cavalleries losòmens del món són honrats e tenguts en gran estima, són temuts e obtenen victòria de llurs enemics, pugen en gran senyoria conquistant regnes e terres, e fan tremolar lo món, així com féu Alexandre, qui per sa alta cavalleria conquistà la major part del món. E per ço suplic a la senyoria vostra, encara que jo no sia digne, me vullau donar l'orde de cavalleria, car jo confie de la misericòrdia de nostre Senyor Déu que em lleixarà fer tals actes que seran esmenats tots los meus defalts, e cridaré l'honor que a mi espera, car ma virtut ja experimentada aterrará les forces dels meus enemics. E si neguna cosa a la mercè vostra passa per la fantasia, de vergonya, a mi sia atribuït e no a vós, per què us plàcia ésser

favorable per la part mia. E dir-vos he lo que posà un gran filòsof, que dix: "Lo cavaller que no ajuda, e lo capellà que no dóna, e lo jueu qui no presta, e lo pagès qui servitud no fa, no valen res tots aquests." Doncs feu que vós siau un dels benaventurats.

Tirant no es tardà en fer principi a tal resposta.

CCCXXI. La resposta que féu Tirant a l'albanès.

—Antiga autoritat fa testimoni de la veritat de les coses mal fetes, car l'estima de l'honor que ha menyscabat en tu fa adversa la tua fortuna. E açò dic perquè no em plau dir-te paraules qui t'agreugen, manifestant l'erra de tos mals que per la tua mà sangonosa són estats comesos. Per què a menys pèrdua de ta honor e fama, lo que la tua llengua a mi demana sia cosa impossible bonament se pogués fer. E faç fi, que no et vull dir més avant.

E l'albanès tornà a replicar e dix:

—Mon senyor, clam-vos mercè dir-me la causa per què us n'estau.

Dix Tirant:

—Albanès, tu m'has servit al plaer meu, de què te'n reste molt obligat. De mos propis béns te vull ans donar que no dar-te l'honor de l'orde de cavalleria, per no ésser reprès de reis, ducs, comtes e marquesos e dels famosos cavallers; car lo teu innocent desig no comporta l'honor de cavalleria, ni rebre aquella, com aquest tan alt orde no pertany a totes gents, car és cosa molt delicada e no deu venir en poder de tots aquells qui ho desitgen ésser; e majorment de tu, qui saben que has ofès aquest tan singular Rei, e per ço series dit reprotxe. E per ço jo no ofendria tant mon orde que els bons cavallers rependre'm poguéssem. E si jo ho fes, forçat seria que la tua persona hauria de sosténir tants de dans ab tanta pèrdua de ta honor, per justa reparació del que has ofès al noble Rei. Més te val ésser bon escudet que mal cavaller, perquè als hòmens envejosos de nostra pròspera fortuna més s'enutgen. Vet ací

cinquanta mília dobles, que de bon grat te dó, puix tan virtuosament has obrat.

Ell pres les dobles e passà-se'n en la terra d'on era natural, ço és, Albània.

Fet açò, Tirant ordenà fossen trameses cent mília dobles en Tunis a un cosín germà del Cabdillo, que era en aquell regne regidor per lo rei de Tunis, e prega'l que quitàs lo senyor d'Agramunt e tots los altres qui dins la sua galera venien. E tots foren trets de captivitat per lo governador, qui els féu comprar a mercaders, que ell gens no s'hi mostrava; e açò féu per amor del Cabdillo. E tramès-los tots on era Tirant. E com los portaven dins terra, tenien l'esperança perduda de jamés eixir de captivitat, fins que veren lo llur Capità. No penseu que fos poca la consolació que ells prengueren en la vista sua.

Tirant demanà prestament a son cosí, lo senyor d'Agramunt, si havia vist a Plaerdemavida, e aquell respòs:

—Senyor, d'aquell dolorós dia que perdem la galera de vista, jo jamés n'he sabut res d'ella, ans vull creure que sia morta dins la tempesta mar.

Tirant mostrà que li dolia molt e dix:

—Jo us jur per Nostra Dona, que si ab la millor sang de la mia persona la podia ressuscitar, de molt bona voluntat ho faria; e si tenia dos bacins e mig de sang, los dos ne daria.

Tirant los féu molt bé vestir e els armà e donà'ls de bons cavalls, e refrescà'ls molt bé de les sues dobles, que els paria que fossen ressuscitats de mort a vida. E més, ordenaren ell e lo Cabdillo, ab mercaders, de tramar en terra de crestians per arnesos e per cavalls, com sabessen de tot cert que tota aquella gent que estaven en la ciutat de Tremicèn e en les aldees eren arribats a sis llegües del castell de Mont Tuber, on ells eren, e com havien tramesos correus per tota la terra dels moros emprant a molts parents que el Rei tenia en la Barbaria, que li vinguesssen ajudar. Tirant, sabent açò, ordenà que lo castell fos més proveït de totes les coses necessàries molt més abundosament que no era.

La gent del rei Escariano una alba de matí aplegaren davant lo castell e donaren lo gran combat a la vila. E Tirant deixà al Cabdillo alt en lo castell, ab lo senyor d'Agramunt en guarda del Rei, i ell féu obrir la porta de la vila, e davant la porta féu fer aquí un baluard, e jamés volgué consentir per res que les portes se tancassen, ans nit e dia tostems estaven obertes. E en la primera venguda que feren, veent la porta de la vila oberta tots cuitaren en aquella part. La mortaldat dels moros fon tanta en lo baluard que los que venien detràs no podien passar avant per los cossos morts que allí estaven. Infinida gent fon la que morí dels de fora; e dels de dins n'hi hagué molts de nafrats, mas pocs morts.

Los moros ordenaren ses batalles e totes les hores del dia venien a combatre. E de continent que l'una esquadra de gent era cansada, anava-se'n aquella e venia-n'hi altra fins que era nit escura. E en la nit Tirant feia adobar los fossats e lo baluard e tot lo que mester era. Com los moros veren que noure no els podien, e tanta gent los mataven cascun dia, deliberaren de no combatre més, mas fessen portar tantes bombardes com poguessen haver del regne e fora d'aquell, e en moltes parts trameteren per haver-ne. E Tirant fon nafrat de dues nafres: l'una en la cama, on solia tenir mal, e l'altra en lo cap, de colp de passador, que li passà lo bacinet, que entrà lo ferro un poc en lo cap.

E passà bé un mes que no s'hi feren armes, sinó ben poques. E Tirant pujà-se'n al castell, e lo senyor d'Agramunt fon capità en la vila. Com les bombardes foren ajustades, que foren més de cent, assetjaren l'artelleria e començaren de tirar, que feien gran mal, e Tirant no podia eixir per rompre-les. Tingué aquest avís perquè no tirassen: pres lo Rei e tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples e, ben lligats ab cordes, calaven-los en dret de la muralla. E com los de fora veien lo Rei en tal so estar e los altres presoners, que hi tenien pare o fill o germans, no consentiren que les bombardes més tirassen. E per açò havia entre ells de grans debats, e moltes morts que se'n seguien. Com lo Rei estava en aquelles posts cridava ab

miserable veu, ab los altres, que per reverència de Mafomet no volguessen tirar. E los moros de defora alçaven una bandera per senyal de segur, e llavors llevaven del mur lo Rei e los altres; e deliberaren, per no posar la persona del Rei en tan gran perill, que esperassen que vengués lo rei de Bogia, qui era son germà e cunyat del rei de Tunis. E havien nova com tots se posaven en orde ab lo major poder que ells podien fer; e per causa d'açò ells feren treves per a dos mesos.

E molts parents, cavallers e servidors, après de les treves, pregaren als capitans que els deixassen entrar en la vila e en lo castell per parlar ab lo rei Escariano. E ells foren contents, que daven llicència a cinc cavallers, que cascun dia estaven de sol a sol ab lo Rei; com venia la nit tornaven-se'n en lo llur camp. Aquests moros hagueren nova certa com los reis dejús nomenats venien per socórrer-los; primerament lo rei de Bogia, son germà, e lo rei de Fes, e lo rei Menador, lo rei de Pèrsia, lo rei de la Tana, lo rei de la menor Índia, lo rei de Domàs, lo rei Geber, lo rei de Granada, lo rei d'Àfrica. Tots aquests reis los de més eren en deute de parentesc ab aquest rei Escariano, e lo menys que cascun d'aquests portava eren quaranta-cinc mília combatents. E lo rei de Belamerín s'ajustà ab lo rei de Tunis ab huitanta mília combatents, e ab aquella gent vengueren a socórrer los altres, e tots justats tenien lo siti.

Seguí's un dia que la Reina tramès a cridar a Tirant que volgués plegar a la sua cambra per ço com volia parlar ab ell. E Tirant, impensat per què el volia, prestament hi anà, per bé que encara no era ben guarit de la cama nafrada. Com Tirant fon ab ella, la Reina lo rebé ab cara molt afable, féu-lo seure al seu costat e ab veu baixa li féu principi a semblant requesta.

CCCXXII. Requesta d'amors que fa la Reina a Tirant.

—La llum perduda és recobrada als meus ulls, e alçant lo meu cap te veig com a senyor del món, car lo cel e la terra e totes les coses que lo gran Déu ha creades t'obeeixen, e bé et

pots nomenar digne sobre tots los altres cavallers, car mereixedor est d'ésser senyor de tots aquells qui d'honor senten. Oh benaventurat cavaller, d'eterna fama! Digues-me, virtuós Capità: ¿on és fugida la delitosa bellea de la tua vista, e on has lleixada la fresca color de la tua graciosa cara? ¿Quina és l'ocasió de la gran flaquea de la tua noble persona? E los teus cabells resplandents, sens maestrívol mà ornats, e los teus ulls, qui parien dues esteles matutines, com se són així aflenquits? Més flamejants los trobí aquella plasent nit que ens traguist d'aquella dolorosa presó, e jo, més piadosa que altra, tenguí tan gran grat de la tua virtuosa persona ab tanta singularitat proporcionada, que avorrí a mon esposat, que no tenia ulls ab què el pogués veure: e apartada d'ell, tota la mia amor transportí en tu sol, qui est la flor dels millors. E jo bé coneix, Capità senyor, que jamés bastaria a premiar-te lo gran servici que m'has fet; per què suplic al nostre Mafomet que te'n vulla retre lo premi en lo que jo falliré, e per la part mia com no tinga cosa de major estima que la mia persona, encara que no sia suficient premi al que tu tant vals e merites. Per què et suplic, senyor, que em faces gràcia de voler ésser senyor d'aquesta terra e de la mia persona en compensació de los treballs; car més estimaria ésser serventa tua que senyora del món, perquè la tua virtuosa persona és tal e de tanta gentilesa, que verdaderament est mereixedor de molt de bé i honor, molt més que tots los reis e prínceps qui hui porten corona, que ab veritat altre renom dónes de tu que no fan tots los altres prínceps del món. E la tua mercè no em tinga a mal lo que et diré, encara que jo no en sia mereixedora, car sobre tots los hòmens del món te volria per marit e per senyor. E si jo fos estada en llibertat e no temés infàmia, ab tu me'n fóra anada. E si la tua noblea me desempara, ¿on trobaré jo refugi ni esperança de persona tal qui a mes dolors remei puixa donar sinó tu, o la mort, qui és la fi de tots los mals?

Admirà's Tirant de tal requesta, e no tardà en fer-li semblant resposta.

CCCXXIII. Resposta que féu Tirant a la requesta d'amors que la Reina li havia feta.

—Si la mia benvolència estigués en ma llibertat, gran culpa tendria de refusar requesta de tanta vàlua, car les vostres agraciades paraules me mostren granea de tanta amor, que m'obliga en servir e ajudar a la senyoria vostra e pendre-us en compte de filla. E seria a mi un gran defalt que jo volgués donar lo que tinc ja donat e fora de ma llibertat. Car per la molta amor que tinc de servir-vos, mon pecat vos confessaré: gran temps ha que jo ame una donzella de gran estima e ella per semblant a mi, e seria gran defalt meu que per ella ésser tan virtuosa, que ha servada tanta virtut d'honestat devers mi, que jo cometés tan gran maldat devers ella ni li fallís en ses amors: ans permetria la mort que tal cas se pogués dir de mi. E prec a Déu que si tal pensament me passava per l'enteniment, que s'obris la terra, e aquí fos enclòs en sepulcre de dolor. E vós, senyora, qui sou dotada de tant saber que no ignorau los termes d'amor, lo que no volríeu per a vós, no deuríeu desitjar per a altri. E prec a la senyoria vostra no s'agreuge del meu parlar, car vós sou persona tal e de tanta estima que no és dama en lo món qui més puga valer; ni sé príncep ni cavaller, per virtuós que fos en lo món, que no es degués tenir per benaventurat en posseir la vostra gran bellea. E com veritat sia una de les causes que nostres passions refrena, les fundades e invencibles raons de vostra senyoria, los escurs núvols de la mia apassionada ignorància en vapors convertint, ab sol lluminós de vera doctrina, han il·luminat lo meu entendre, calfant ma voluntat de servir vostra excel·lència, que la vida no tinc en car si l'havia a despendre. E perquè lo pecat meu vos he confessat, de més abundant perdó teniu causa de perdonarme; però per mèrits d'aquella qui per molta gentilea sua afectadament m'ama, ha volgut Déu que lo meu cor e voler no es puga mudar, e per causa d'açò lo meu cor plora gotes de sang, e jamés se veurà alegre ni content fins que veja la senyora de qui és. Mas havent per cert que mèrit neguns no basten de fer menys ma benvolència, puix altre delit amor ab si

no porta sinó esperança de benaventurada fi, per què jo no em desespere prenen per tal fi vostra inestimable vàlua, la qual per la mercè vostra tenir tanta bellea, gràcia e saber, m'obliga dir-me servidor vostre tant com lo viure m'ho consenta. E per temença d'errar me deixe de recitar les mies pròpies passions, per bé que no es mostren tan grans com són les mies fatigues, car dix un gran poeta que les fatigues traen a penes amor de la pensa. Ajuda'm encara altra raó que no em vull oblidar: com vostra senyoria sia mora e jo crestià, no seria lícit tal matrimoni. E no perdau, senyora, per lo que dit he, l'esperança de mi, car tant com ànima tendré en lo cos, jamés vos falliré en servir-vos, absent o present, onsevulla que jo sia, car lo vostre molt merèixer m'hi obliga.

No tardà la Reina, ab llàgremes als ulls, fer-li semblant rèplica.

CCCXXIV. Rèplica que fa la Reina a Tirant.

—Poc se poguera creure que en un cavaller de tanta noblea, ab compliment de totes virtuts, habitàs tanta cruidat de refusar requesta de tan gran amor, car si tenies coneixença quant ma vida perilla, per art de gentilesa deuries ésser prompte en procurar-me lo remei. E de tal pensament estic temerosa de dir-te quant estic abandonada com veig que no et puc dir la menor part de la pena mia. En tals contrasts per sobres gran dolor la mia ànima està turmentada, e ara t'és manifesta la causa d'on tant temps la mia gran amor t'és estada coberta, la qual, sol un punt d'egual temor no desacompanyada, jamés ha sofert la mia voluntat te pogués dir ab atreviment quanta és la senyoria que tens en mi. E coneixent lo teu gran avisament, te faç cert: si a mes paraules negaràs creença, no et tardarà lo mèrit que serà de ma presta mort, e així los meus mals no hauran llonga durada. Aconseguint terme d'infinida glòria, si de tu he acabat remei, e fent tu lo contrari, pendrà fi en mi, deixant-me de viure ab sola ànsia que los meus mèrits ab los teus tant se concorden, que egualment mirant, en paraís o en infern los dos prenguen

posada. E si et parran les mies paraules ab si veritat no porten, pensa que no poca amor dir tals coses m'obliga. Ab tot que si d'espill no tens fretura, veuràs de tots béns per defalt de ben dir la més part ésser callada, e hauràs a creure que si com a déu t'adorava, nom de mala mora mereixeria. Mas sol un demèrit ma extrema amor guasta, que los teus molts béns forçada a tanta amor me porten, havent per cert mèrits alguns no basten d'ésser amada me facen mereixedora. E a tan fallides esperances, seguint lo costum de les altres, deurien fer menys ma benvolència, puix altre delit amor ab si no porta sinó esperança de benaventurada fi. Bé que jo no em desespere prenen per tal fi la tua inestimable vàlua, la qual deute m'obliga dir-me tua tant com lo viure m'ho consenta, adorant a tu, que altre déu ma llei no em mostra. Com me dius jo só mora e tu crestià tal matrimoni ésser no poria, e jo dic lo remei: que bé es pot fer, en tornar tu moro, e la mia demanda se complirà e en tal cas haurà lloc. E si fer no ho volràs, que vulles dir que la tua llei sia millor que la mia, de bon grat ho creuré e tostems diré que així és; e tota hora que tu volràs experimentar, coneixeràs quanta és la mia amor e fermetat. Per què, cavaller virtuós, obre los ulls e veja lo teu cor sentit; lo que dic ho faré ab major voluntat que tu pensar no pories. E de la donzella que em dius que ames, jo crec que és somni per excusar-te, sinó que mostres tenir poc grat de mi e per ço denegues lo matrimoni. E encara que així sia, no em vull oblidar de regaciar-te la gran obligació que et tinc, que com a bon cavaller e virtuós me fas proferta d'ajudar e valer-me en la gran necessitat e congoixa en què só posada; encara que per art de cavalleria hi sies obligat defendre les personnes desemparades, jo no ho prenc per aqueixa part, sinó que ho accepte com d'un pare e senyor, perquè et veig tan magnànim e virtuós que no pots fer sinó lo que has acostumat, e d'açò te'n bese les mans.

Tirant pensà un poc en si e véu lo bon prepòsit de la Reina, que tenia en fer-se crestiana; alegrà-se'n molt e véu, ab los ulls de la pensa, camí per on la santa crestiandat poria ésser

exalçada. Deliberà de mostrar molta amor a la Reina perquè tingués voluntat de fer-se crestiana, no perjudicant en res l'amor que tenia a la sua Princesa. E ab cara afable, mostrant ésser molt content Tirant de la Reina, ab graciós gest li féu principi a tal rèplica.

CCCXXV. Rèplica que fa Tirant a la Reina.

—Les paraules són senyals ab los quals nostres intencions se mostren, car en altra manera, elles, closes dins los corporals murs e segellades ab lo secret segell de nostra voluntat, sols a Déu són descobertes. E així, senyora virtuosa, jo us ame de verdadera amor, e us desitge servir, emperò no encara segons la senyoria vostra ho accepta, mas quiti e despullat de sensibles passions, e apartat de tota amor libidinosa, sinó ab verdadera caritat, mas acostant-me a la senda per on les passions caminen, puix amor ha en mi en tant extrem pres posada. Mas la felicitat e promptitud d'atènyer delits no em fa desviar de la fi a la qual com a darrer bé esguarda, ans les dificultats si en contrastar a mon voler s'esforcen, com l'aigua al carbó encén majors flames de ma benvolència, e així ab malalt e infecte gust, les coses als altres no pocs dolces, a mi en egual de fel amarguen, per ço com natural raó me força de servar la promesa fe. E encara que no siau senyora de la mia persona, ho sereu dels béns e de la voluntat, e per mi serà augmentada ab multiplicades virtuoses obres l'honor de vostra fama, reservant la vida per actes de virtut estimada que dels prudents s'espera, en diferència d'aquells que no volen usar de natural raó, que los follets perills esquivar solen les dames qui són virtuoses qui viure volen virtuosament. E aquella cosa rectament és desitjada la qual après que és atesa fa millor al qui la posseeix. E per ço, algú de virtut accompanyat no deu elegir la mort sinó per vàlua que més que la vida dignament s'estime. Per què suplic, senyora, a la senyoria vostra vos plàcia rebre lo sant baptisme de la santa e verdadera llei crestiana, si voleu ab Déu ésser accompanyada, ab auxili del qual, si jo vixc, sereu senyora del regne vostre; e dar-vos he marit rei coronat,

jove e virtuós, que de mi, com vos he dit ab tota veritat, no puc muller pendre, que ja en tinc; e si tal cas cometia, no serieu dita muller, mas amiga, e la vostra excel·lència mereixedora és de major de mi. E, sí m'ajut Déu, senyora, no ho faç perquè la vostra gran bellea e molta virtut no sia a mi més en grat que de dona ni donzella que en 10 món jo haja vista, car no és cavaller en lo món, per gran senyor que sia, que no es tingués per benaventurat que la vostra amor pogués aconseguir. E no dubteu, senyora, en lo que us he dit, car si jo moria en aquesta conquesta havent-vos esposada, seria molt gran dan e desolació vostra, que restaríeu destruïda e sens reparo. Doncs, molt més val a la senyoria vostra pendre altre marit, lo qual per raó sia més vividor que jo, per no passar tants perills, car sabuda cosa és que qui sovint en armes va, hi deixa la pell o la hi deixarà, e per bé que ara los vostres agraciats ulls en la presència mia se planyen e destil·len llàgremes d'amor, no passarà molt que per vista d'algun gentil cavaller se riuran.

E donà fi Tirant en ses raons. No tardà molt la Reina, après que s'hagué eixugades les llàgremes, ab un agraciat sospir, fer principi a semblant rèplica.

CCCXXVI. Rèplica que fa la Reina a Tirant.

—La glòria que en lo món en tan gran jovent has atesa me fa desitjar d'ésser serventa o cativa tua, a fi que los meus ulls atribulats d'excessiva amor contínuament poguessen contemplar la tua noble persona, car coneç-te de tant ànim que ab excés de perillósos treballs has més entès en augmentar la tua gloriosa fama que no adquerir riqueses. E les tues prudents paraules han obrat en mi, e presa tal força, que mon deliber te vull publicar, que justament m'has obligada a l'execució de tal empresa. Car de moltes coses, ans de palesament ésser eletes, sens vergonya hom se pot retraire, les quals après, si no ab grandíssima infàmia, no consenten ésser deixades. Doncs, senyor virtuós, sies prest en dar-me lo sant baptisme, puix est flor de tot poble batejat.

E Tirant, qui véu la bona voluntat de la Reina, de voler-se fer crestiana, féu-se portar prestament un bací d'or e un pitxer de la desferra que havien presa del rei Escariano. E Tirant féu descobrir lo cap a la Reina, e restà en cabells, los quals eren de tal resplandor que es mostrava la sua cara més angèlica que humana. Tirant la féu agenollar, e ab lo pitxer li llançà aigua sobre lo cap, dient-li:

—Maragdina, jo et batege en nom del Pare e del Fill e del Sant Esperit.

E llavors ella se tingué per bona crestiana; e allí, en presència de tots, quatre dones qui servien la Reina reberen lo sant baptisme. E feren molt santa vida ab molta honestat.

Com lo rei Escariano sabé que la Reina s'era feta crestiana, féu-se venir a Tirant, e de semblants paraules li féu present.

CCCXXVII. Com lo rei Escariano requerí a Tirant que el fes crestià.

—Coneixent quants generosos coratges los infortunis fan esforçar en los adversos casos, per manifestar a les gents l'ànim que tenen, estimant que tan extremes dolors e no poquetes pèrdues com les mies, Déu ho ha permès per augment de major honor e glòria mia, e per exercici de ma paciència; e si a molts enamorada querella ha fets animosos, de tal fe són dignes emprendadors e seguidors, ¿què restarà de present lo món, de cavallers així despullat, que la persona real, de tan justíssima querella defensor ne protector no trobe? Per què dic a tu, Capità virtuós, qui est cap de la secular potència, espasa e coltell defenedor de la santa religió crestiana, que puix veig ma senyora la Reina que s'és feta crestiana, jo de bon grat vull seguir les dues virtuoses obres. Per què et prec que em vulles dar lo sant baptisme e que vulles ésser ab mi germà d'armes tant e tan llongament com la vida nos accompanyarà, essent amic de l'amic, e enemic de l'enemic. Si a tu vendrà en grat, ho tindré a molta gràcia. Emperò ans que jo em batege, vull ésser adoctrinat de la santa llei crestiana, e saber quina

cosa és la Trinitat, a fi que ab major devoció jo puixa rebre aquell sant sagrament del baptisme; e si neguna cosa hi saps, la'm vulles reduir a memòria. Mas pens-me que, segons los actes virtuosos que et veig obrar, que tu has més après en l'art de cavalleria i en lo fet de les armes, que no en declarar los fets de la Santa Escritura.

Respòs Tirant:

—Senyor, jo no hi sé molt; però jo us diré lo que n'he après en lo temps de ma puerícia; car la santa llei crestiana no vol ni consent que los catòlics crestians hagen a creure ab raons ni ab proves, sinó per sola fe. E aquesta matèria és tan alta, que qui més hi vol saber, menys hi sap, sinó aquell a qui Déu dóna la intel·ligència per pura gràcia. E per bé que jo segueixca la pràctica e l'estil de les armes, m'és de necessitat saber així en les coses esperituals com en les temporals; emperò per bé que jo no sia home de tan gran ciència com seria necessari per parlar de semblant matèria de la Trinitat, qui és tan alta que haveu mester molt que alceu l'enteniment, e encara haureu molt a fer en poder-ho comprender.

Tirant, lo millor que sabé e pogué, li declarà de nostra fe tot lo que un crestianíssim e devot cavaller hi pot entendre, en tal manera que lo Rei ne restà molt content i aconsolat; per què, ab la devoció que ell venia al sant baptisme, per obra del Sant Esperit ell comprengué tant nostra fe com si tota sa vida fos estat crestià. I ab alegria inestimable dix lo Rei:

—Capità virtuós, no poguera jamés creure que per a ésser cavaller poguesses tant saber en los fets de la Trinitat, e tu n'has parlat tan altament que jamés pensara que lo teu enteniment fos tan subtil en dar-m'ho així entenent com ho has fet; e més notícia m'has donada de la fe crestiana tu sol que no feren aquells frares que en ma companyia estaven. Ara et prec que em vulles dir qual és lo major bé d'aquest món, car per gràcia de Déu jo tinc bé compresa la santa Trinitat, e de continent que m'ho hauràs dit, jo em faré crestià.

Tirant, que véu la bona voluntat del Rei, pres-se a dir en la forma que oireu.

CCCXXVIII. Qual és lo major bé d'aquest món.

—Diverses sentències foren dels antics filòsofs qual era lo major bé d'aquest món. Digueren que riqueses, dient que aquelles eren estimades, e los hòmens rics eren honrats. E d'aquells fon Virgili, qui féu llibres com se porien adquerir riqueses, e Cèsar, qui posà tot son enteniment en les riqueses d'aquest món. E altres digueren que cavalleria, car per cavalleria havia hom en aquest món victòria de moltes gents, e aquell fon Lucà, qui en sos llibres molt ne parlà. Altres digueren sanitat era conservament de vida, dels quals fon Galièn, qui féu llibres com hom pogués haver salut, e l'emperador Constantí, qui per salut volgué donar tot lo seu Imperi. Altres volgueren dir que lo major bé d'aquest món era amor, car per amor és l'hom alegre e joiós, dels quals fon Ovidi, qui féu llibres d'amor, e misser Joan Bocaci de Tròiol i de Griseida, e de Paris e d'Elena, de què es feren molts singulars actes. Altres digueren per bones costumes l'home vil era exalçat, dels quals fon Cató, qui féu llibres de bones costumes. E altres digueren que saviesa, car per saviesa coneixia hom Déu e a si mateix, e totes les creatures de Déu, e aquest fon Aristòtil, qui féu llibres de saviesa, e lo rei Salomó, qui, entre tots los altres, Nostre Senyor Déu lo volgué dotar de saviesa, lo qual dix: "Jo ame saviesa perquè és illuminació de l'ànima, e per ella tinc honor davant los vells e los jòvens, d'on proceeix subtilesa en jutjar davant les potestats als qui ho mereixen, e posseeixca memòria per a tots temps en ordenar los meus pobles en los pensaments d'aquells, és gran delit." Doncs, aquest deu hom enseguir, car més val que or, ni argent, ni pedres precioses. Però molts són que hi treballen per aconseguir saviesa, e no són tots d'un enteniment, car uns treballen en saber per raó que sien millors que los altres, e aquest aitals són moguts per pecat de supèrbia, qui volen saber per raó d'exalçar a si mateis, e aquests tals lo llur saber és

inflat, qui dóna supèrbia. Altres aprenen saber ab què puguen haver riqueses, e aquests tals són moguts per lo pecat d'avaricia, e l'enteniment d'aquests seria convinent cosa saber de medecina, car per aquella se poden aconseguir riqueses temporals. E altres treballen en saber per raó que sien lloarts per les gents: aquests són moguts per vanaglòria, e aprenen saber convinent a ells, ço és, les natures del cel e dels planets, e lo moviment d'aquells, e les propietats dels elements, e d'altres coses qui donen semblant saber. Altres treballen en saber per conèixer a si mateis: aquests són moguts per virtut de Déu, e llur enteniment és bo, car treballen en viure bé e servir a Déu, e aquests tals han la glòria celestial, e la flor e fruit de saber, e són nomenats savis. E veus ací, senyor, tot lo que hi sé en lo que la senyoria vostra m'ha demanat; e si més hi sabés més vos n'haguera dit, e suplic-vos me façau gràcia de voler rebre lo sant baptisme, e jo us vull servir e ésser-vos germà d'armes.

Respòs lo Rei e dix que era molt content, e que cosa en lo món tant no desitjava com ésser crestià, e que el pregava que prestament fos fet. E Tirant li dix:

—Senyor, jo vull que ans de totes coses me façau lo jurament de la germandat, a l'alquible, com a moro, e après, com sereu crestià, altra volta com a crestià.

Dix lo Rei que era content de fer tot lo que ell volgués. Tirant per provar-lo, li dix:

—Senyor, évoleu rebre lo sant baptisme en públic o en secret?

—Com! —dix lo Rei— ñe penses-te tu que jo vulla enganar a Déu? Ans me plauria molt se fes en presència de tota la mia gent fer-me crestià e rebre lo sant baptisme, a fi que veent batejar a mi tinguen ocasió de batejar-se. E prec-te que de continent hi vulles trametre.

Tirant, per lo gran benefici que s'esperava d'aquesta cosa en augment de la santa llei cristiana, fon molt sol·lícit, e tramès un moro als capitans del rei Escariano a dir com lo Rei los manava, sots pena de la feeltat, que vinguessen a ell ab tota la

gent. E los moros foren contents d'obeir lo manament de llur senyor com los manàs que vinguessen pacíficament e sens armes; e així fon fet.

CCXXIX. Com lo rei Escariano se batejà.

Aprés que la Reina se fon batejada e Tirant hagué tret lo Rei de presó, féu-lo davallar en la vila, per ço com eren d'acord que es volia batejar. En aquella vila havia una bella plaça, e Tirant féu fer un bell cadasfal e féu-lo molt bé emparamentat de draps de brocat e de ras, e lo Rei estava alt, ben abillat, asseit en una bella cadira coberta de brocat, com a rei, e una gran conca d'argent plena d'aigua aparellada en una part del cadasfal. E havia feta fer Tirant una escala ben ampla ab sos graons per poder pujar e davallar los qui batejar-se volrien.

Los capitans del rei Escariano ab tota la gent partiren del camp a peu e desarmats, perquè era prop de la vila, molt pacíficament. Com foren al portal, triaren-se tots los capitans e cavallers, e entraren primers; e l'altra gent los seguia. Com foren en la plaça e davant lo cadasfal del Rei, feren-li tots molt gran reverència e digueren-li què els manava la sua senyoria. Lo Rei ab esforçada veu se pres a dir forma de semblants paraules:

—Los meus fidelíssims vassalls, parents e germans: a la divina Clemència és estat plasent d'haver pietat de mi e de tots vosaltres, si us voleu, car ha'm il·luminada la mia ànima e lo meu enteniment, com per aquest virtuós Capità crestià he rebudes moltes gràcies: la primera, que m'ha tret de presó e posat en llibertat; la segona, que m'ha instruït en la santa fe catòlica per tal forma que jo tinc notícia verdadera com la secta de Mafomet és molt falsa e reprovada, e tots los qui en ell creen van a total destrucció e damnació. Per què, us prec e us man, com a bons vassalls e germans, vos vullau batejar ab mi e fer-me companyia. E fiau de mi que, a càrrec meu e de la mia ànima, vosaltres rebau lo sant baptisme en salvació de les vostres ànimes. E los qui es deliberaran de batejar-se, no es

moguen; los qui no es volran batejar, buiden la plaça e facen lloc als altres que vendran.

E dites aquestes paraules, lo Rei se despullà en camisa en presència de tots; e Tirant lo portà a la conca, e aquí el batejà llançant-li un pitxer d'aigua sobre lo cap, dient:

—Rei Escariano, jo et batege en nom del Pare e del Fill e del Sant Espirit.

Aprés Tirant batejà quasi tots los prisoners, per ço com los demés eren parents del Rei ben acostats. Aprés se batejaren dos capitans, qui ab tot llur llinatge reberen lo sant baptisme: l'un llinatge se nomenava de Bençarag, e l'altre de Capçaní. E en aquell dia foren batejats, per la mà de Tirant, passats sis mília moros. Los altres restaren per a l'endemà e per als altres dies, fins que tots fossen crestians. E pocs foren los qui se n'anaren, e dels més roïns los qui no es volgueren batejar.

Aprés dix Tirant al Rei:

—Senyor, en lo temps que la senyoria vostra era moro e enemic de la nostra santa llei crestiana, me fés jurament de moro que seríeu ab mi germà d'armes, per què us suplic que ara de nou me torneu a fer altre jurament com a crestià perquè la mia ànima ne sia més aconsolada.

Lo Rei dix que era molt content. E Tirant de sa mà havia escrits quatre Evangelis, en un full de paper, dels quatre evangelistes, e posàls-hi davant, e lo Rei féu lo jurament en semblant forma.

CCCXXX. Lo jurament que féu lo rei Escariano a Tirant.

—Jo, Escariano, per la divina Gràcia rei de la Gran Etiòpia, com a fel crestià e verdader catòlic, pose les mans sobre los sants quatre Evangelis e faç jurament a tu, Tirant lo Blanc, d'ésser-te bo e lleal germà d'armes, tant e tan llongament com los nostres dies duraran, ab promesa fe d'ésser amic de l'amic e enemic de l'enemic. E per bona germandat te promet de tots

mos béns presents e esdevenidors de partir ab tu mitat, e si per cas d'adversa fortuna tu eres pres, de posar a perill de mort la mia persona e los béns en ajuda a favor tua. E dic ara per llavors, e m'obligue sots virtut de la promesa fe, de complir totes les coses qui a bona e pura germandat se requiren.

E Tirant féu lo semblant jurament, com ja li n'hagués fet altre com lo Rei jurà com a moro. E fet lo jurament per cascuna part, s'abraçaren e es besaren, e d'aquella hora avant tots los qui es feien germans d'armes prenien la forma d'aquest cartell.

E complides les coses dessús dites, Tirant tornà a batejar, e la pressa era tanta dels moros qui es volien batejar, que Tirant no bastava nit e dia en dar-los lo sant baptisme, fins a tant que venc un frare de l'orde de la Mercè qui era arribat en la ciutat de Tunis e vengut ab una nau de mercaderia per traure catius crestians.

E lo dit frare era natural d'Espanya la baixa, d'una ciutat qui és nomenada València, la qual ciutat fon edificada en pròspera fortuna d'ésser molt pomposa e de molt valentíssims cavallers poblada, e de tots béns fructífera; exceptat espècies, de totes les altres coses molt abundosa, d'on se traen més mercaderies que de ciutat que en tot lo món sia. La gent qui és d'allí natural, molt bona e pacífica e de bona conversació; les dones d'allí naturals són molt femenils, no molt belles, mas de molt bona gràcia e més atractives que totes les restants del món; car ab lo llur agraciat gest e ab la bella eloquència encativen los hòmens. Aquesta noble ciutat vendrà per temps en gran decaïment per la molta maldat qui en los habitadors d'aquella serà. D'açò serà causa com serà poblada de moltes nacions de gents, que com se seran mesclats, la llavor que eixirà serà tan malvada que lo fill no fiarà del pare, ni lo pare del fill, ni lo germà del germà. Tres congoixes ha de sostenir aquella noble ciutat, segons recita Elies: la primera de jueus, la segona de moros, la terça de crestians qui no vénen de natura, qui per causa d'ells rebrà gran dan e destrucció. Encara diu més, que la causa per què és tan fructífera aquella regió e tan temprada si

és que com l'espera del sol dóna en paraís terrenal, que reverbera en la ciutat e regne de València perquè li està de dret en dret; e d'aquí li ve tot lo bé que té.

E tornant al propòsit, aquest frare dessús dit, sabent que un capità cretjà havia pres lo rei Escariano e havia quitats tots los catius crestians qui eren escapats de la galera qui es perdé, anà-se'n dret on Tirant era per demanar-li que per amor de Déu li fes alguna caritat perquè se'n pogués portar alguns catius que hi havia d'aquell regne de València, los més que pogués. Com Tirant véu lo frare, fon lo més content home del món e pregà'l que batejàs tots los qui restaven. E en aquells dies foren batejats quaranta-quatre milia e tres-cents vint-e-set moros e mores, qui foren en camí de salvació.

Com la gent del Rei, los qui no s'eren volguts batejar, veren lo Rei cretjà, tots se partiren d'ell, e no restaren solament sinó los crestians.

La fama prest se divulgà per tota la Barbaria, en tanta quantitat que venc en notícia dels reis qui venien en ajuda al rei Escariano; e moguts de gran ira, caminaren lo més prest que pogueren, e prengueren-li tot lo seu regne e donaren-lo al fill del rei de Pèrsia e de continent lo coronaren rei.

E en aquest espai de temps que aquests reis conquistaven les terres del rei Escariano, los correus li venien cascun dia ab la mala nova recitant-li com li prenien tot lo regne, que no hi restaven sinó tres castells, que es tenien, que no es volien dar. E allí era la més gent dels reis per pendre aquells castells.

Aprés que lo rei Escariano fon fet cretjà, Tirant lo pregà molt e el suplicà que volgués tornar totes les viles e ciutats que pres havia del rei de Tremicèn e les restituís a la Reina, a qui pertanyien; e lo Rei molt liberalment lo hi atorgà. Però lo Rei pregà a Tirant, com a germà seu d'armes, li volgués donar la Reina per muller.

—Senyor —dix Tirant—, del que vós me demanau jo en só ja pregat, e deixau-ho a càrrec meu, car jo la'n suplicaré una e

moltes voltes que hi consenta, car segons nostra llei lo matrimoni que per força és atorgat no val res.

Llavors tots ensems cavalcaren e lleixaren en lo castell per capità lo senyor d'Agramunt. E lo Cabdillo, que véu a Tirant tan avançat en crestiandat e tots l'obeïen com al Rei, e estimaven més la liberalitat e bon parlar de Tirant que del Rei ni del Cabdillo ne de tots quants eren, lo Cabdillo pregà a Tirant lo deixàs estar en sa llei fins a tant que fos mogut per sa devoció. E Tirant honrava'l e l'avançava tant com podia, e tostems en los consells ell era demanat lo primer e parlava après del Rei.

Puix lo Rei fon posat en llibertat, ab tots los seus anaren a la ciutat de Tremicèn. E aquella ab totes les altres viles e castells foren restituïdes a Maragdina, reina de Tremicèn. E foren quasi tots los d'aquell regne crestians, e lo frare instruï's en tot lo que es pertany a verdaders crestians.

La Reina, un dia, com se véu senyora de tot son regne de Tremicèn, volgué altra volta temptar de paciència a Tirant si li abellirria la corona del regne, per què deliberà de fer-li una semblant requesta.

CCCXXXI. Requesta que fa la novella reina de Tremicèn a Tirant, que la vulla pendre per muller.

—Puix major bé, fora tu, ma pensa no troba, no em puc retenir que no et diga lo gran poder que sobre ma vida amor t'atorga, e ab tan justa causa mes vives paraules te deurien fer cert de l'extrema pena que sol un punt a ma trista ànima no desempara. ¿E com no tens notícia de quant ma vida perilla si prest de tu lo remei li tarda? E de tal pensament estic temerosa que altra volta de tu no sia refusada; car vull que sies cert que la menor part de ma pena no et sabria dir; e en tals contrasts, sobres gran dolor constreny la mia ànima que no tinc esforç en poder-t'ho manifestar, e pots veure quins treballs ma enamorada pensa combaten sens que altre premi de tanta

amor no espere sinó o presta mort o presta vida. E així mos mals no hauran llonga durada, sinó atenyent terme d'infinita glòria de tu, de qui espere acabat bé; e fent tu lo contrari, pendran fi en mi deixant-me de viure ab sola ànsia, car la demanda que jo et faç és molt justa, santa e bona. E si te n'estàs per temor o vergonya del Rei, no ho deuries fer, car lo vencedor excel·leix tostamps al vençut, com certa cosa sia, e sovint s'esdevé, que major força tenen les lleis d'amor que negunes altres, qui rompen no solament les de l'amistat, mas les divines. ¿E no saps tu bé que amor és la pus fort cosa del món, que als savis fa tornar folls e als vells fa tornar jòvens, als rics fa tornar pobres, als avars fa tornar liberals, als trists fa tornar alegres e rients, e als alegres fa tornar trists e plens de pensaments? E moltes voltes s'esdevé lo pare amar la filla e lo germà a la germana. Doncs bé pots tu amar a mi sens prejudicar a negú, com sia per ta mercè feta lliberta e senyora del regne de Tremicèn. Com sia regla verdadera e cosa infal·lible que amor no entra sinó en testa de persona de bon sentiment e en aquella és ferma e no variable; e la persona grossera no té sinó amor d'ase, que no ama sinó tant com veu e a tantes com veu. Per què, cavaller virtuós, com lo teu sentit excel·leixca tots los altres sentiments, de necessitat s'ha de concloure que posseeixes més amor que tots los altres cavallers del món. Doncs, puix ta mercè en amor és tan abundós, supliche que en la menor part d'aquella jo puixa ésser participant, com altre bé ni glòria no desitge en aquest món sinó que et puga honrar e servir com a senyor.

E callà, que no dix més. Un poc espai tardà Tirant en dar-li tal resposta.

CCCXXXII. La resposta que Tirant féu a la Reina.

—Negú no pot obrar algun fort castell si posa los fonaments en arena. E açò dic, senyora, per quant amor té tan ocupat lo vostre gentil entendre, que la senyoria vostra no és en record del que altra volta vos és estat per mi referit: com no era en ma llibertat poder-vos dar lo que no tenia, com ja ho tingués

donat. Car no ignora la senyoria vostra que verdadera amor no consent en moltes parts ésser partida, car no es poria fer sinó ab violència ofenent a la qui ama; perquè, senyora, suplic a l'altesa vostra que vullau obrir los ells del vostre clar entendre, que la molta passió que teniu no us ocupe tant lo vostre bon sentit en coneixer-me la raó si es pot ni es deu fer, e que vullau pendre alguna bona esperança de nou consell. E deman-vos de gràcia que la senyoria vostra no s'agreuge de les mies crues paraules, que jo ho esmenaré tant en les obres, que coneixereu que teniu en mi pare o germà. E plàcia-us e en do vos deman que vullau pendre aquest virtuós Rei per marit e per companyia com ja el tingau coneget; car més vos val aquest qui en extrem vos ama que un altre que no coneixereu ni poreu saber si us amarà. E estareu pacífica en lo vostre regne sens haver alguna contradicció, e fer n'heu plaer a mi e servei al Rei, que us ho pendrà en compte de gran estima.

La Reina, qui véu la voluntat de Tirant e que era joc forçat, ab les llàgrimes als ells, en semblant estil no tardà respondre.

CCCXXXIII. Rèplica que fa la reina a Tirant.

—Puix tinc coneget tu quant vals, les penes que amant he passades me tornen en gran delit com veig que de discreció e fermetat portes la vestidura. E bé coneç que deuries ésser canonitzat per sant, per tenir l'amor tan verdadera. E no et penses que em puga aconhortar com la tua amor no he aconseguida, car tant com la vida m'acompanyarà, tostems t'amaré, puix tinc coneget que saber ne gentilea en tu mancament no tenen. E puix la mia trista sort en tanta dolor e tristor m'ha conduïda que per marit ne per senyor no et puc haver, tinc deliberat de tenir-te per pare, car jamés no et poria premiar les grandíssimes honors e serveis que de tu he rebuts; perquè suplic a la immensa bondat de Nostre Senyor Déu que els te vulla premiar en molta honor e prosperitat, puix jo no tinc lo poder, ni les coses mies no et són acceptes; car tu est tal e de tanta vàlua que jo no merite ésser-te serventa, e tu est mereixedor d'ésser senyor del món, car jo fóra perduda e

morta sinó per Déu e per ta mercè. E per la gran confiança que tinc de ta virtut, jo pose la mia persona e los béns en ton poder, e só presta de fer tot lo que em manaràs, que jo complir puga.

Tirant, que véu la molta gentilesa de la Reina, donà del genoll en la dura terra, e féu-li infinides gràcies. E tramès de continent per lo Rei e per lo frare, e en presència de tots los féu esposar. Aprés, lo dia següent, los féu oir missa així com a catòlics crestians. E fetes les bodes ab molta solemnitat, segons de reis se pertany, lo rei Escariano pres la possessió de tot lo regne de Tremicèn com a marit de la Reina, e ella fon contenta puix Tirant ho manava. E lo Rei amava a Tirant sobre totes les persones del món, que no fóra cosa alguna que li fos possible que no fes per la sua amor. E Tirant, per semblant, amava molt al Rei e a la Reina.

Estant lo Rei e Tirant ab moltes festes per raó de les novelles bodes, tots dies venien noves al Rei que li estava preparat un gran dan, que de continent que los reis moros haurien pres los tres castells, vendrien damunt ell e de tots los crestians, e que els farien morir a cruel mort. Sabent açò Tirant, dix:

—Senyor, de necessitat havem de pensar en la restauració de nostra vida. Regonegam tota nostra gent qual serà disposta per entrar en batalla.

—E com? —dix lo Cabdillo—. ¿Pensau del món vós ésser lo senyor? Bé us deuríeu contentar d'haver pres aquest magnànim Rei, e de tornar-vos-ne en vostra terra natural e deixar-nos viure en nostra llei. E los crestians que són novament fets deixassen lo baptisme que dieu ésser sant. E si aquests reis, qui vénen tants, nos trobassen en sa llei, usarien de misericòrdia e pietat, e allargar-nos hien la vida.

Lo rei Escariano se fon girat ab gran ira envers lo Cabdillo; ab l'espasa nua li donà sobre lo cap, que li féu sortir lo cervell per lo païment de la cambra, e dix:

—Oh perro fill de gos, engendrat en mala secta! Aquesta és la paga que la tua vil persona mereix!

A Tirant desplagué molt la mort del Cabdillo i en fon molt enutjat. Emperò detingué's, que no volgué rependre lo Rei de res, per dubte de major inconvenient. A algunes gents fon plasent la mort del Cabdillo, e a altres no. Però aquesta mort fon refrenament de molts.

Tirant féu fer mostra a la gent per veure quina gent tenien, e trobaren dihuit mília e dos-cents e trenta hòmens de cavall d'armes disposats, e quaranta-cinc mília de peu. Tirant los féu a tots dar sou, e après dix al Rei:

—Senyor, façam una ordinació per què pugam més gent haver.

Lo Rei, coneixent-se culpable de la mort que fet havia, féu principi a tal parlar.

CCCXXXIV. Com lo rei Escariano féu excusació a Tirant del seu defalt, e refermaren l'amor.

—¡Oh gran fortuna mia, que lo gran defalt que he comès me fa dubtar perdre l'amor que tinc en tu, germà senyor, guanyada! Car só vengut a la fi de mos darrers dies si la tua virtut no em vol perdonar. E clam-te mercè que per l'amor e germandat que entre tu e mi és, que em prengues a mercè, car jo em tinc per molt culpable d'aquesta cruel mort, la qual he feta sobrat per intolerable ira. Per les folles paraules que li oí dir, no poguí retenir lo natural moviment qui em forçà de fer tal desastre, penedint-me per haver-te tant ofès en la presència tua.

E semblants paraules deia lo Rei ab les llàgrimes als ulls, manifestant dolre's molt del que fet havia, per haver tant enutjat a Tirant, com sabia que amava molt al Cabdillo. Après dix lo Rei:

—Germà senyor, mana de mi e de les mies gents, que de tot lo que manaràs seràs obeït per mi e per tots los meus.

Tirant, oint parlar al Rei ab tanta humiliat e submissió, fon molt content d'ell, e anà'l abraçar e besar moltes voltes, e la

germandat fon augmentada molt més que no solia; e verdaderament ells s'amaven sens ficció alguna, e lo Rei l'amava e el temia.

Aprés que fon refermada l'amistat, Tirant féu aquesta ordinació e privilegi militar. E primerament ordenà que tot home qui sostingués cavall e tingués armes fos dit gentilhom, e qui tendria dos rossins fos gentilhom e home de paratge, e qui tendria tres rossins fos dit gentilhom e home generós e cavaller, e la casa d'aquests tals no pagassen negun dret al Rei, e cascun d'aquests que tendrien llocs, masos o alqueries, tots fossen haguts per francs e lliberts. E per aquesta ordinació foren trobats los hòmens generosos en la Barbaria, e d'aquests s'ajustaren passats vint-e-cinc mília, los quals eren en les batalles molt durs e forts, e ab gran ànim feien les armes per defendre llurs llibertats militars, e ajudaren a conquistar molts regnes e terres; e per causa d'açò entre ells havia de grans divisions, perquè es trobaven armats e ab cavalls e s'hi feien de grans morts

E veent Tirant tal confusió ordenà un altre privilegi militar, que qualsevol gentilhom de paratge, generós o cavaller qui nafràs o matàs, o vingués contra los privilegis e ordinacions fetes, que aquest tal fos pres e tallat lo cap sens mercè ni misericòrdia alguna, e si pendre no el podien, que ell e tots lo seus descendents no es poguessen alegrar de gentilea ni del privilegi militar, ans fossen tornats en aquella mateixa servitud de captivitat, així com tots los altres vilans. E per no perdre la gentilea feren pau, e més no hagué debats ni qüestions entre ells qui fossen criminals, sinó que cascú demanava sa justícia com mester era, e era'ls feta planament. E tots quants eren, així hòmens com dones, beneïen a Tirant, e més l'estimaren tenir per senyor que no al Rei, e com passava per les carreres tot lo poble cridava: "Vixca lo magnànim capità crestià!"

Com totes aquestes coses foren fetes, aplegaren molts rossins de Tunis qui eren venguts de Sicília, qui havien aquí desembarcat, e molts arnesos e cobertes de cavalls en nombre

de quatre-cents quaranta cavalls encobertats. E Tirant no tenia perill ab aquests cavalls encobertats de ferir enmig de tres milia ginets.

Lo Rei e Tirant ab tots los altres partiren de la ciutat de Tremicèn e feren la via dels enemies per veure si els porien resestir e per defendre'l s'entrada del regne, que volien fer. E essent ja a tres llengües los uns dels altres e dalt d'una muntanya, los crestians a vista del sol podien ben veure tota la gent morisca que venien. Com se foren atendats, los uns a vista dels altres, e d'aquí se feren moltes ambaixades, los moros trameteren a dir el rei Escariano que es convertí, ell e Tirant ab tots los altres crestians, a la secta de Mafomet; e si fer no ho volien, que tots morrien a mort cruel. Com Tirant los oïa dir tals raons, reia-se'n e no els tornava neguna resposta. E los ambaixadors prenien gran ira contra Tirant.

Aprés que ells hagueren conquistat tot lo regne del rei Escariano, vengueren-li dessús, e Tirant dix:

—Senyor, puix lo camp és mogut, demà en aquell dia los haurem ací. Reste la senyoria vostra dins la vila ab la mitat de la gent, e jo ab l'altra iré a veure aquesta gent en quin orde vénen. E si ells van sens orde, jo els vos dó per vençuts.

—Oh Tirant germà! Molt volria anar ab tu ans que restar enclòs dins la ciutat, mas lleixem ací per capità lo senyor d'Agramunt, e mana-li què farà. Jo desig viure e morir prop de tu.

Tirant, que véu la voluntat del Rei, dix que era content e féu capità al senyor d'Agramunt, e dix-li Tirant:

—Estau tostems armats e los cavalls ab la sella, e com en aquell puig que està prop la ribera veureu una bandera vermella ab les mies armes pintades, feriu ab tota la gent a la part dreta, per ço com ells s'atendaran prop l'aigua, e lo riu és fondo, e allí porem haver de nostres enemies gran destrossa; e per res no ixcau de la ciutat fins que vejau la bandera.

Los moros, d'allí on estaven per venir on eren los crestians, per força havien a passar una gran muntanya que hi havia ab

moltes fonts d'aigua. E Tirant la nit e lo dia vogí tot entorn la muntanya, e de gran tros lluny ell véu venir tota la gent morisca. E ell, tan cautelosament com pogué, se posà dins un bosc ben espès d'arbres, e manà a tota la gent que descavalcassen e refrescassen, i ell pujà-se'n en un gran pi mirant com pujaven la muntanya, e véu com s'atendaren prop de les fonts. E estigueren del matí fins al vespre en passar dues llengüies; e d'allí on ells s'atendaren havia una llengua de pla per aplegar a la ciutat.

La gent que venia detràs veren los primers en la muntanya atendats. Acordaren de posar-se baix, al peu de la muntanya, on hi havia molt belles praderies e una séquia d'aigua. E podien ésser aquells obra de quaranta mília rossins, però lo socors tenien molt prop.

E com Tirant véu quasi la meitat de la gent descavalcada, ferí ell e lo Rei enmig del camp, e feren una tan gran mortaldat de la morisma, que fon una gran admiració dels cossos morts que en terra jaïen; e fóra estada molt major, sinó que per causa de la nit mostraren-se les esteles en lo cel, e per la tenebrosa nit se restauraren; si no, tots foren estats morts. E los qui estaven en la muntanya sentien los crits, mas no pensaven que los crestians tinguessen tan gran atreviment de venir tan prop del llur camp.

L'endemà per lo matí, com lo sol fon eixit, lo rei Menador davallà de la muntanya no pensant que lo rei Escariano ne Tirant fossen allí, mas pensà que fossen alguns corredors lladres, e tramès-los un trompeta que venguessen prestament e que es tornassen moros; si no, que ell prometia al seu Mafomet que tants com ne pendria que tots los penjaria. Respòs Tirant al trompeta:

—Digues a ton senyor que no cur respondre a la sua follia, mas si és rei coronat e tendrà ànimo en davallar ab la sua gent en aquest pla, jo li faré sentir a qui vol penjar, e ab càlzer de dolor lo faré beure en tots los millors de sa vida.

Lo trompeta tornà la resposta a son senyor, lo qual, mogut de gran ira, ferí dels esperons al seu cavall, e tota la sua gent lo seguí, e fon una fort, aspra e crudelíssima batalla. Com per bon espai la batalla hagué durat, on hi hagué molta gent morta d'una part e d'altra, retragué's lo rei Menador, ab aquella gent que restada li era, envers la muntanya e tramès per son germà, lo rei de la menor Índia, li vingués ajudar. E com fon vengut dix-li:

—Germà e senyor de mi: ací són aquests crestians batejats, los quals, a mon parer, no he vist de ma vida tan esforçada gent, que hui tot lo dia no havem fet sinó combatre. Jamés los he pogut fer retraire, ans m'ha convengut perdre la major part de la gent que tenia, e jo que estic un poc nafrat. E no em tendré per cavaller si no mate de les mies mans un gran traïdor que hi ha, que va capitanejant, e les armes que porta e sobrevesta és de domàs verd ab tres esteles en cadascuna part, e a la un costat són d'or e l'altre d'argent, e porta lo seu mafomet al coll, tot d'or, ab gran barba e un petit infant qui porta al coll e passa un riu, e jo crec que aquell xiquet deu ésser fill del seu mafomet; e per ço aquell li deu dar ajuda en les batalles.

Ab gran supèrbia dix lo rei de la menor Índia:

—Mostra'l-me, car jo et promet que jo et venjaré encara que tingues deu mafomets dins lo ventre.

E girà's devers los seus, e de semblants paraules los féu principi.

CCCXXXV. L'oració que fa lo rei de la menor Índia a la sua gent.

—¡Oh amics e germans meus, e singulars en l'art de cavalleria! La major riquea que hom pot posseir en aquest món és l'honor, e per ço vos vull pregar que tots me vullau seguir aquesta vegada, perquè jo puga venjar la vergonya que aquests reprovats de crestians a mon germà han feta. E lo crit ab l'honor sia tan gran que sol un punt no ens puguen tenir cara.

E pendreu-ne tants com jo en metré per terra, a seran tants que ab fatiga gran los poreu collir.

E eren venguts ab les aljubes d'or molt lluents, e pujaren tots prestament a cavall e davallaren devers los crestians; ab molts grans crits, com a hòmens enrabiats, entraren dins la batalla, e en poca hora véreu anar per lo camp cavalls sens llurs senyors. Com Tirant hagué rompuda la llança, posà la mà en la petita atxa, e a cascun colp que dava, de mort o d'alesiat escapar no podia. Los dos reis s'acostaren tant a Tirant, que ab punta d'espasa lo nafraren. Tirant, qui es sentí nafrat, dix:

—¡Oh tu, rei, qui m'has nafrat de mort segons la gran dolor que sent: mas ans que jo vaja als inferns, tu em seràs primer missatger que m'obren la porta, car jo t'hi faré prestament anar!

E ferí'l ab l'atxa per mig del cap, que dos parts ne féu. E caigué entre los peus dels cavalls. E com los moros veren jaure lo seu cos en terra, ab gran treball lo pogueren cobrar. Aquest rei era lo de la menor Índia, qui tant havia bravejat.

Com l'altre Rei véu son germà mort, feia armes com a desesperat; però per la nafra de Tirant foren estalviats molts moros qui foren estats morts i nafrats, més que no feren. Com ells veren lo Rei mort, anaren-ho a dir als altres reis, en especial al de Bogia, car tots lo tenien com a capità major per ço com ell los havia a tots emprats. Com foren certs de la mort de tal Rei, llevaren lo camp e anaren lla on eren los crestians, e per l'escura nit que feia atendaren-se al peu de la muntanya.

Com los crestians veren tanta multitud de gent, tingueren consell e veren que Tirant era molt nafrat, que la nafra li dava gran dolor; e coneixien que per la sua virtut no podien ésser subvenguts, deliberaren de partir en la nit, e així ho posaren en execució, que los moros no n'hagueren sentiment. Lo següent dia per lo matí los moros pensaven dar la batalla, e no veren negú. Seguiren los crestians de rastre, per les petjades dels cavalls, fins a tant que vengueren a la ciutat on s'eren recollits.

Tirant féu eixir lo senyor d'Agramunt ab tota l'altra gent que restada li era e ferí enmig del camp dels moros, que hi morí molta gent d'una part e d'altra; però los moros los romperen, e hagueren-se a retraire en la millor manera que pogueren, tostems fent armes e defenent-se fins que es foren recollits dins la ciutat e tancaren les portes. E los moros plegaven, e ab los aristols de les llances daven a les portes.

Lo rei Escariano era capità de la ciutat, e ordenà aquella que molt valentment se defenien. Lo següent dia ixqué lo rei Escariano ab tota la gent, e ferí molt bravament en los moros, e durà per bon espai aquesta batalla, on hi morí molta gent de cascuna part, e als crestians fon forçat de tornar-se'n dins la ciutat. E a Tirant dolia-li'n molt lo cor com ell no s'hi podia trobar, e veia cascun dia que perdien molta gent, per què dix al Rei:

—Senyor, a mi par que no és ben fet que tan sovint ixcau a la batalla, car no és sinó perdició de gent.

E així fon fet fins que Tirant fon guarit.

Com Tirant fon ja quasi guarit, mas no del tot, desitjava e volia eixir a la batalla. Lo rei Escariano, qui véu açò, dix-li semblant reprensió.

CCCXXXVI. Reprensió d'amor que fa lo rei Escariano a Tirant.

—No sé la tua pròspera mà què desitja fer, ne si has ja aconseguida la victòria que t'està aparellada, la qual Nostre Senyor per la sua clemència t'atorgarà, com per anar a la batalla ab grandíssim desig te veig escalfat. ¿E no veus tu lo cel ple de tenebres qui contínuament nos menaça diversitat de temps, ço és, mortalitats a la terra, ab neus, aigües, trons e llamps espantables? ¿Qui és aquell qui a si mateix tan poc estime que ab tan gran fred e mal temps se pose en exercitar les armes? Doncs, fes-me gràcia que per tu ésser llevat de malaltia, e no estar encara del tot guarit, que vulles esperar que passe la tempesta, e venint lo bon temps, ab menys perill poràs

usar de les tues acostumades cavalleries. E si lo voler meu no volràs fer, fes tot lo que plasent te sia, car pregar-te és mon ofici, e, jo ab los trists pensaments ja acostumats, ab paciència esperaré la tua gloriosa tornada, car Déu sap què poria jo fer sens tu. Ni si altra cosa era de tu, lo que Déu no vulla, més me valria la mort que la vida, la qual ab gran dolor hauria de sostenir.

No tardà Tirant en semblant estil fer resposta.

CCCXXXVII. Resposta que fa Tirant al rei Escariano.

—No vull fer llonga gesta, no em plau recitar los meus actes, car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de llurs victòries, ni vull minvar lo premi de mos treballs, car la temor no la porte als peus. Déu en lo cel està poc ansiós de nosaltres ni de nostres misèries, mas d'ell obtendrem gràcia que guanyarem premis ab mèrits de pròpia virtut.

E prestament se féu dar les armes e pujà a cavall ab una gran part de la gent, e ferí en la un costat del camp. Los moros tots arremorats ixqueren a fer armes contra los crestians. E puc dir que Tirant aquell dia e molts d'altres aprés hagué lo pitjor. Com Tirant véu aquell dia la sua gent fugir e no podia posar-los en orde, posà's prop del riu e véu venir devers ell lo rei d'Àfrica, qui portava sobre lo bacinet una corona d'or ab moltes pedres precioses; la sella era d'argent e los estreps d'or, l'aljuba era de carmesí tota brodada de perles molt grosses e orientals.

Com lo Rei véu estar en tal continent a Tirant, acostà's a ell e dix-li:

—Est tu lo capità de la fe crestiana?

E Tirant no li respòs, mas mirava los seus com l'havien així lleixat, e molts cossos morts que veia jaure e los estendards e banderes per terra anar. E en aquell dia contra los moros poca defensió feren.

E Tirant ab veu alta dix, que los moros e los nafrats ho podien bé entendre:

—Oh trists de vosaltres! Per què armes portau? iOh gent trista e vil, e bé sou vituperats en aquesta jornada que moriu com a desaventurats, e la vostra fama serà menyscabada e exalçada en dolor e desaventura!

Aprés dix ab la cara girada devers orient, ab los ulls mirant devers lo cel, e ab les mans junes:

—Oh eternal Déu, ple de misericòrdia! ¿Tan grans són los meus pecats que la vostra immensa clemència m'ha així abandonat, que servint a vós per augmentar la santa catòlica fe, lo vostre auxili me sia fallit en tan gran necessitat? Car trobme sol, desemparat de tots los meus, e ab molta dolor mire la terra coberta de cossos morts, e totes les banderes rompudes per terra. ¿Què serà de mi, trist desaventurat, car jo só estat causa de tot aquest mal? Doncs, vinga la mort sobre mi, perquè les mies orelles no s'agreugen d'oir tan gran infàmia, car altra esperança no puc tenir sinó de mort, o d'altra volta ésser catiu en poder d'infels, puix só fora de la vostra gràcia.

Com lo rei d'Àfrica lo sentí així lamentar, dix als seus:

—Jo passaré lo riu, e apresonaré o mataré aquell perro de crestià; e si hauré mester ajuda, socorreu-me.

Lo Rei fon passat, e corrent anà devers Tirant e ab la llança incontrà'l tan fort, que al cavall féu ficar los genolls en terra, e passà-li lo guardabraç e les paletes, e mès-li un tros de ferre de la llança per los pits. E tanta era la dolor que Tirant tenia de la gent morta, i estant en pensament de la Princesa, que certament ell no sentí venir lo Rei fins que l'hagué nafrat. E tirà llavors l'espasa, car la llança en lo principi l'havia rompuda. E aquí ells se combateren per bon espai. E lo Rei ho feia valentment, però com hagué molt durat, Tirant tirà un gran colp al Rei, e no el pogué aconseguir per ço com lo cavall se voltà prestament, mas aconseguí'n lo cap del cavall e tot lo hi tallà, que lo Rei e lo cavall anaren per terra. La gent del Rei lo socorregueren prestament, que encara que Tirant no

volgués, lo llevaren de terra e pujaren-lo a cavall a mal grat seu.

Com Tirant véu que més no podia fer, abraçà's ab un moro e llevà-li la llança que portava, e ferí lo primer, lo segon e lo terç, e mès-los per terra; après ferí lo quart, cinquè, sisè, e llançà'ls de la sella així com aquell qui era mestre de guerra. E rompuda la llança, posà la mà a la petita atxa, e tan gran colp donà a un moro en lo cap que fins als pits lo fené.

Com los moros veren a un home sol fer tantes armes, e fer morir tanta gent, estaven admirats e deien:

—Oh Mafomet! ¿E qui és aquest crestià qui tot lo nostre camp desbarata? Bé és trist aquell qui lo seu colp espera!

Lo senyor d'Agramunt, qui en lo castell era, féu-se en una finestra, e en la cota d'armes conegué a Tirant, qui tot sol combatia. Cridà a grans crits e dix:

—Senyors, ajudau prestament al nostre capità, qui està en punt de perdre la vida.

Llavors lo Rei ixqué ab aquella poca gent que tenia, emperò Tirant fon mal socorregut en aquell cas, que fon nafrat de tres nafres, e lo cavall tenia prou llançades. E per causa d'açò fon forçat a Tirant se retragués, mas no a sa voluntat, mas corrent tant com podia que fins a les portes lo seguiren.

E en aquell cas estaven en tan mala sort los crestians, que tantes batalles com donaven, totes les perdien; e los moros restaven victoriosos; e d'açò estaven molt agreujats los crestians, com los moros s'alegravén en los llurs mals. E dix Tirant:

—Ells se poden molt bé gloriejar de nosaltres, que ens han fet fugir e recollir dins los murs, e no és res qui tant me desplàcia com és com no só mort per braços de forts cavallers, car só restat trist e desconsolat, e ple de molta misèria, car no és estat negú d'ells qui socórrer-me haja pogut. E per ço vull manifestar a tot lo món que no só en punt que jo dega viure llongament veent davant mi contínuament los meus enemics.

Lo rei Escariano, veent estar a Tirant tan desconsolat, no tardà en fer principi a un tal conhort.

CCCXXXVIII. Conhort que fa lo rei Escariano a Tirant.

—Per fallença de seny entre los més sabents se declara afermar que les coses esdevenidores a degú sinó sols al divinal saber sien descobertes. E flaquea d'ànimo s'estima que, ans que la causa de la dolor sia manifesta per dubte de més mals començar primer a dolre's, car saps millor de mi que en les guerres e en les batalles s'esdevé sovint ésser vençuts e perdre molta gent, que après tot se repara. E tu, com a catòlic crestià, deuries tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'ha fetes en fer-te augmentador de la sua santa llei cristiana; e confia de la sua misericòrdia, que ell te restituirà la perduda sanitat, car no defall jamés a tots los qui bé el serveixen. E la noblea tua e grandíssima virtut és coneguda per tots nosaltres, e encara per los enemics, e no dubtam gens de la tua gloriosa victòria, car tu est mostrat entre los altres tan singular ab senyal de dignitat de posseir esdevenidor imperi, e ja és estada celebrada en openió de tots nosaltres l'honor e senyoria que tu est mereixedor. Doncs, fes-me gràcia que mostres en aquest cas lo teu virtuós ànimo que tens d'esforçat cavaller, que ab virtut vulles esforçar los nostres ànimos, com tu sies lo sol lluminós del qual tots nosaltres havem de pendre llum, e mitjançant aquell ab tu ensems, esperam haver gloriosa victòria dels nostres enemics.

Molt se confortà Tirant del bon ànimo que véu al Rei, e no tardà en fer-li semblant resposta.

CCCXXXIX. La resposta que féu Tirant al rei Escariano.

—Oh més virtuós que tots los mortals! No es deu admirar la senyoria tua com me lamente de la mia gran desaventura, car no et penses que em faça dolre la temor dels enemics, mas

perquè estic tal adobat que no puc fer prestament la venja. E com a germà e senyor te reste tan obligat del gran ànim que et veig tenir en aconsolar-me amb pietat tan excelsa, volent-me restaurar la vida, de què tinc causa de més regraciart-te, perquè les coses que per sola virtut s'obren, de major premi són dignes. E per ço ma vida, ma llibertat, e la mia persona, per bé que ja fos tua, ara molt més d'ací avant, car ja no la tinc per mia, puix havent-la perduda, per tu l'he cobrada, e ara la prenc en comanda ensems ab la glòria de l'esdevenidora victòria, de la qual no per mi, mas per tu só alegre, perquè més honrada e major sia ta senyoria com de cosa de més estima liberalment seràs senyor.

En l'espai que Tirant semblants paraules raonava arribaren los metges, e feren-lo desarmar, e trobaren-li moltes nafres, en especial tres qui eren molt perilloses.

Com los moros veren los crestians qui s'eren retrets dins la ciutat, estrengueren lo siti e passaren dellà lo riu. E tants eren los bous e camells que portaven que no es podia estimar. E donaven tan gran empeditment en les batalles als crestians, que no podien córrer ab los cavalls ni fer entrades ni eixides, e la ciutat estava tan estreta que negú no podia entrar ni eixir.

Tirant tingué dubte que no minassen lo castell; e lo Rei e los altres se tenien per perduts. E ordenà que fos feta una contramina, i en totes les cambres baixes fossen posats bacins de llautó, per ço que, com caven en la mina i són prop d'haver-la cavada, si bacins hi ha, com donen lo colp ab lo pic en aquella cambra on lo bací és, tantost ressona; en especial, si n'hi ha molts que estiguin los uns prop dels altres, fan gran remor. Aprés que açò fon fet e los bacins posats, feren la contramina.

Aprés pocs dies que Tirant era ja guarit e estava en disposició de portar armes, una fadrina que dins lo castell era, qui pastava farina, sentí menejar los bacins e fer remor. Corregué prestament e dix a sa senyora.

—Jo no sé que s'és, mas avisada del que oït dir, com los bacins sonen, senyal de tempestat e de sang.

E la senyora, qui era muller del capità del castell, prestament ho anà a dir a son marit, e aquell ho dix al Rei e a Tirant.

Secretament sens fer remor anaren a la cambra, e trobaren ab veritat lo que la fadrina havia dit. E prestament s'armaren e posaren-se dins una cambra, e no passà una hora complida que ells veren claredat dins en la cambra. E pensant que de negú del castell eren estat sentits, feren lo forat molt major que no era, e la gent començà d'eixir de la mina. E com foren bé seixanta en la cambra, los del castell entraren dins la cambra e tants com n'hi trobaren foren morts e tallats a peces. E certament, los qui podien dins la mina entrar, no s'esperaven los uns als altres, mas Tirant feu tirar moltes bombardes dins la mina e tants com se'n trobaren dins ne moriren.

E veent Tirant que la sua gent estava esmaiada per ço com tenien molt poques vitualles, deliberà de dar-los la batalla, e dix al Rei:

—Senyor, aquesta gent que ens és restada, jo en pendré la mitat, e vostra senyoria s'aturarà l'altra. E jo iré en aquell petit bosc, e com vendrà l' hora que lo sol eixirà, eixireu per la porta de Tremicèn e vogireu tota la ciutat e ferreu enemic del camp, e jo ferré a l'altra part, e pendrem-los enemic, e veurem si els porem posar en desconfita. E si ho fem, serem senyors del camp. Emperò no he de res tan gran dubte sinó dels bous, que haurem de passar per mig d'ells e cascuna vegada nos mataven molts rossins.

Respòs un genovès, lo qual era estat galiot de la galera de Tirant com se perdé, qui havia nom Almedíixer, home molt discret e sabut en totes coses, e dix:

—Capità senyor, voleu que jo us façà tots aquells bous fugir, que no n'hi aturarà u per senyal? E com fugiran, los moros iran detràs ells per recobrar-los, e en aquell punt me par que serà hora de ferir en lo camp sobre ells.

—E si tu —dix Tirant— tal cosa saps fer e els fas apartar, jo et promet, per lo nom de Carmesina, de fer-te gran senyor e darte viles e castells e tal heretat que en seràs més de content.

E lo Rei dix a Tirant:

—Germà senyor, puix aquest fet voleu empindre de fer, prec-vos que em doneu l'empresa d'anar al bosc lo dia que ho deliberareu. E com veuré la bandera en la més alta torre, de tot cert jo ferré enmig del camp.

Tirant respòs que era content, e manà que tothom ferràs sos cavalls de nou e les selles adobar.

Lo genovès pres moltes barbes de cabrons e sèu de moltó, e picà-ho bé tot e posà-ho dins cassoles planes, ben seixanta que en féu. E com tot fon en orde, ans que lo Rei partís, Tirant féu ajustar tota la gent en una gran plaça, e pujat alt sobre un cadafal ab lo Rei féu-los una semblant oració.

CCCXL. L'oració que Tirant féu a la gent d'armes, ans que ixquessen per dar la batalla.

—Oh nobles barons e cavallers! Demà serà lo dia que tots porem guanyar grandíssima honor e fama, per què suplic a vós, senyor, e a tots los altres prec e amoneste, que ab amor e voluntat cascú faç son poder de fer virtuts e singulars cavalleries, així com los hòmens d'honor e d'estima deuen fer, car si Nostre Senyor Déu nos fa tanta de gràcia que u poc los pugam sobrar, nosaltres serem senyors del camp. ¡Oh quina glòria iria per lo món de nosaltres, que ab tan poca gent hajam desconfits tants reis e vençuts tanta multitud del poble morisc! E de la gent de peu no us ne cal haver gran dubte, car jo pens que mal llur grat hi són venguts. En especial nos devem confortar com Nostre Senyor tostems ajuda a tots aquells qui mantenen e defensen la santa llei crestiana, e majorment com per sa part tenen lo dret e la justícia. E per ço us prec que la cavalleria vostra sia així honrada en l'hora que la batalla se darà, que no deixeu lo camp per temor de mort, car més val morir defenent vostra honor e fama com a catòlics crestians,

que viure catius e deshonrats e farts de mal, e que foragiteu de vosaltres tota temor de morir, e que penseu de bé a fer e virtuosament batallar, car si ab paciència preneu aquest martiri, mantenint la santa fe, sereu per Nostre Senyor coronats en la sua santa glòria de paradís en companyia dels sants àngels.

Com los crestians oïren així parlar a Tirant, lo Rei e tots los altres llançaren dels ulls vives llàgremes d'inezimable alegria, e no tingueren altra esperança sinó de bé a fer, e de morir com a bons e catòlics crestians.

E a l' hora de la mitjanit lo Rei partí e posà's dins lo bosc, que per negú dels moros no fon vist. E ans del dia Almedíxer pres les cassoles del greix que fet havia, e en l' hora de l'alba ell ixqué del castell e posà les dites cassoles les unes prop de les altres e mès-hi foc. E com foren enceses, cercà que lo vent anàs devers los bous, e com l' olor plegà a ells, fugiren ab molt gran fúria e passaren per mig del camp llançant tendes e nafrant hòmens e cavalls, que paria que quants diables havia en infern los encalçaven; e aparellaren-se tals uns ab altres, que a meravella se trobara un bou ni un camell qui sa fos. E molta gent de peu e de cavall los seguia per fer-los tornar, e tots los moros estaven admirats què podia ésser estada la causa d'aquest moviment. E no penseu que Tirant ab los altres estigués menys de gran admiració, com semblant cas jamés haguessen vist ni oït parlar. E al passar que feren per mig del camp, feren molt gran dan, e encara per la gran fretura que els farien per portar lo carruatge, car entre bous, brúfols e camells eren passats cent cinquanta mília per la gran provesió que havien feta per fornir la host.

Com los bous foren passats, Tirant féu alçar la bandera, la qual era blanca e verd. Com lo Rei véu la bandera ixqué del bosc eridan grans crits:

—Viva lo poble crestià!

Tirant així mateix ferí, així com era estat ordenat, en l'altra part. Llavors fon mesclada la batalla dolorosa e cruel. E qui ho

ves poguera ben dir tot lo fet com passava, car véreu pendre e donar de molts bells colps de llances e d'espases qui portaven de si molt gran pietat, car en poca hora véreu per terra morts de molts bons cavallers. E mesclaren-se totes les batalles e feien tan gran remor que paria lo món se'n degués entrar. E véreu anar Tirant amunt e avall derrocant bacinets del cap e escuts del coll, matant e nafrant, e fent les més admirables coses del món durant la ira, que era fresca. E lo rei Escariano se mantenia molt bé, per ço com era molt bon cavaller, jove e animós. E de la part dels moros hi havia molts bons e valentíssims cavallers, en especial lo rei d'Àfrica: per la mort de son germà usava envers los crestians de molt gran cruidat; e lo rei de Bogia, molt animós cavaller. La batalla era dura e fort, no havent-se pietat los uns als altres. E tantes d'armes feia cascuna de les parts, que era cosa admirable. Lo senyor d'Agramunt, que no fa oblidar, feia tan gran esforç de si, que los enemics se n'espantaven de les sues cavalleries.

Seguí's que lo rei d'Àfrica coneç a Tirant en les armes e dreçà lo cavall devers ell, e encontraren-se pits per pits de cavalls en tal forma que el Rei e Tirant n'anaren per terra. Mas Tirant, per ço com dubtava la mort i era de major ànim, se llevà primer, e véu que lo Rei encara estava per terra. Acostà's a ell per tallar-li les corretges del bacinet, però no pogué, car la gent era tanta, com veren lo Rei en terra, que fon gran admiració com no mataren a Tirant, car dos vegades lo llevaren damunt lo Rei e dos vegades lo tornaren a llançar per terra. E com lo senyor d'Agramunt véu a Tirant en tan gran perill, anà devers ell, e véu que un cavaller, qui era almirant del camp, que feia son poder en dar mort a Tirant; alegà ab ell, e feren tantes d'armes ab tanta malícia que es daven de mortals colps, la u per defendre a Tirant, e l'altre per voler-lo ofendre, e cascú estava mortalment nafrat. E estant Tirant e lo senyor d'Agramunt en tan gran perill de mort, alegà Almedíixer, lo qual era molt malament nafrat, e cridà a grans crits:

—¡E com morrà hui aquell singular capità, qui és la flor de la cavalleria del món!

E u d'aquells generosos qui batejats s'eren, per les nafres que tenia ja no podia fer més armes, anà devers lo rei Escariano e dix-li:

—Ajudau, senyor, al Capità e germà vostre d'armes, que per sa desaventura s'és mès tant dins entre els enemics de la gent crestiana, que serà gran admiració que la vida sua no perille. Veja la senyoria vostra si li porà ajudar, car gran perdició seria de tots nosaltres que ell se perda, car prestament serem perduts si la sua virtut nos defall.

Lo rei Escariano, com a catòlic crestià, se posà en la major pressa de la gent, e féu tan gran esforç d'armes ab los seus que li ajudaven, e véu lo rei de Bogia que sobre Tirant estava per tolre-li lo cap. E aquest Rei era son germà, coneixent-lo molt bé en les armes, e sobre lo bacinet que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn. E veent Tirant en tal punt estar, ab la llança mantinent li donà en les espalles tan gran llançada, que tot l'arnès li passà e no s'aturà fins a l'altra part travessant-li lo cor, e caigué mort. Los moros feren tan gran esforç que se'n portaren lo cos mort d'aquest rei de Bogia, e pujaren a cavall molts altres cavallers qui eren caiguts d'una part e d'altra, e la batalla tornà més cruel que no era estada, e moriren en aquell dia molta gent d'una part e d'altra.

La batalla durà tot lo dia e es continuà molt cruel, sinó que els fon forçat per la nit que els empedí, perquè feia gran fosca, que s'hagueren a departir. E los crestians se retragueren tots dins la ciutat aquella nit, e estigueren ab grandíssima alegria per ço com del camp eren estats vencedors. E saberen certament com en aquella batalla eren estats morts tres reis, ço és: lo rei de Bogia, qui morí per mans de son germà, lo segon fon lo rei Geber, e lo rei de Granada. Dels qui foren nafrats, no se'n fa menció sinó del rei de Domàs e del rei de la Tana.

Aquella nit refrescà molt bé la gent e los cavalls, e ans del dia clar ja foren los crestians armats e a punt, e estigueren admirats los moros com veren que batalla los volien dar, com

no haguessen pogut donar als cossos sepultura. Tornaren a la batalla lo segon dia, e aquesta fon molt cruel e sangonosa, on hi moriren infinitos moros e no molts crestians, que a un crestià que morí moriren cent moros. La causa de la mortaldat de tants moros fon perquè no eren tan ben armats com los crestians, ni portaven los cavalls tan bons, ni encobertats. Cinc dies continuos durà lo combatre, e com los moros no ho poguessen comportar per causa de la pudor dels cossos morts, tramesteren missatgers als crestians, que els donassen treves. E lo rei Escariano e Tirant foren contents e les atorgaren de bona voluntat.

E Tirant cascun dia feia dir missa, e pregava al rei e als altres que l'oïssen de bon cor. E aquell dia que les treves atorgades foren, Tirant se posà en oració e ab molt gran devoció suplicà a la divina clemència de Nostre Senyor Déu Jesucrist e a la sacratíssima Mare sua, senyora nostra, que encara que ell fos un gran pecador, que li volgués fer tanta de gràcia que pogués conèixer los crestians entre los moros, per ço que ab millor cor los pogués donar honrada sepultura, com tots los tingués per màrtirs sants, com fossen morts per augmentar la santa fe catòlica. E oint Nostre Senyor demanda de tan justa causa, e ab tan recta e bona intenció, atorgada li fon la dita gràcia en aquesta forma: que tots los crestians se giraren mirant devers lo cel ab les mans juntes, no llançant de si neguna mala olor; e los moros estaven mirant en terra e pudien com a cans. Com Tirant vén tan singular miracle, pregà al reverend frare que fes rebre informació en escrit d'aquest tan gran miracle perquè en esdevenir fos memòria que tots los qui moren per augmentar la santa fe catòlica van dret en la glòria de paradís. E foren-los fetes honrades sepultures. E allà on fon lo major conflicte de la batalla fon feta una solemne església del benaventurat mossènyer Sant Joan.

Los moros prengueren tots los cossos dels seus e llançaren-los en lo riu, cascú ab son escrit per ço que dins terra los parents los poguessen soterrar. E tants foren los cossos morts,

que tot lo riu taparen, que per altre lloc lo riu hagué a discórrer l'aigua.

Aprés los moros se'n pujaren en la muntanya, e los crestians estigueren en la ciutat. Durant aquestes treves, arribà lo marquès de Luçana, lo qual era criat del rei de França; e sabent que Tirant era en la Barbaria, venc-se'n a Aigües Mortes, e aquí s'embarcà en una galiota, e anava com a mercader vestit e arribà a l'illa de Mallorca, e d'aquí ab una nau passà a la ciutat de Tunis. E aquí hagué nova de les grans victòries que Tirant havia hagudes e de la molta terra que havia conquistada; e deliberà d'anar a ell. E anant per son camí, sabé com les treves devien passar, e aturà's en una vila e tramès a dir a Tirant com ell era en la vila de Safra, e pregava'l que li trametés gent per ço que ell passar pogués.

Sabuda la nova, Tirant li tramès mil hòmens d'armes, e per capità de tots ells, Almedíxer. Los moros, sabent que gent era eixida de la ciutat, secretament trameten ben deu mília rossins aprés d'ells, ab ses espies que els trameteren detràs, perquè, a la tornada que farien, ab lo Marquès e Almedíxer, los poguessen haver. Lo rei d'Àfrica, qui era vengut capità dels moros, qui estava amagat dins un bosc, com veren venir los crestians ixqueren-los e feriren en ells, e mataren e apresonaren-ne molts, e alguns qui en fugiren qui portaren la nova al Rei e a Tirant. Com foren certificats de tan gran novitat, Tirant féu lo semblant vot.

CCCXLI. Lo vot que Tirant féu de no fer pau ni treva.

—No em clam sinó de mi mateix que com a jove e de poc seny he volguda seguir ans la voluntat que la raó, de consentir que treves fossen fetes ni atorgades ans que la fi de la guerra, que estava en nostra mà. E em tinc per foll e decebut com só caigut en tan gran ignorància de creure a negú, com fos clara l'experiència del que s'és seguit. E estic més de dolor cobert que de delit per causa del Marquès, qui és catiu en poder

d'infels, e jo per seguir lo vostre apetit desordenat consentí en les amargues treves, no gens al plaer meu, car bé coneixia que no se'n podia seguir sinó tot mal e dan per a nosaltres, car tots dies havem vist multitud de gents de peu e de cavall venir en socors de nostres capitals enemics, e són ara en nombre tres tants més que no eren, tenint nosaltres la victòria per nostra part. Ara poca admiració serà no tornem a les dolors primeres, car més és a nosaltres perdre un home que ells mil ne perdessen; per què jo faç vot solemne que tant com jo aturaré, en aquesta terra, de no donar treves ni pau a negú, e si contra ma voluntat s'han de fer, que de continent me partire sens fer més armes.

Lo rei Escariano fon molt adolorit de les paraules de Tirant, e tenint-se per culpable, ab gran humilitat féu principi a semblant rèplica.

CCCXLII. Rèplica que fa lo rei Escariano a Tirant.

—No em dolria en cert tant la mort, a la qual negú fugir pot, com me dol lo gran defalt que per causa mia s'és seguit, e en extrem me turmenta lo teu enuig qui per mi t'ha convengut sostenir, qui em manifesta lo teu adolorit pensament. Clam-te mercè que no oja de la tua boca sinó d'aquelles gracioses paraules que la tua molta afabilitat ha acostumades, car bé coneix lo meu gran defalt; e prec-te, com a singular germà e senyor, que vulles perdonar a la mia gran ignorància, car verdaderament tinc coneguda la tua gran discreció, e jamés me vull partir del teu singular consell, com tots quants som, sens la tua virtut, no valem res, ni podem fer alguna cosa qui de bé ni d'honor sia. Doncs hages pietat de nosaltres per la tua molta gentilea que no ens vulles desemparar.

Tirant, veent lo Rei ple de tanta humilitat, que tan benignament lo pregava, lo seu ànim mogut de compassió excelsa deliberà d'aconsolar-lo, e ab paraules afables li féu present de tal rèplica.

CCCXLIII. Rèplica que fa Tirant al rei Escariano.

—No és de mon costum ésser cruel a mos amics; com haja acostumat de perdonar a mos enemies com me demanen mercè, per molt que m'hagen ofès, iquant més dec perdonar al qui ame e desitge servir més que a tots losòmens del món! Per què, senyor germà, la senyoria vostra pot estar en segur de mi, que si la vida no em lleixa, que tant com dure la conquesta de la Barbaria jo no us falliré, e si cent vides tenia, les posaré a perill de mort per traure-us ab honor d'aquesta empresa. E no vull recitar més coses qui sien de passió, sinó que vull tornar a mes acostumades victòries. E puix gran part de la nostra gent havem perduda, e ells són deu tants més que nosaltres, usaré de mos remeis, no difraudant gens l'honor de cavalleria.

Lo rei Escariano fon molt content de les paraules gracioses de Tirant, e féu-li infinites gràcies, e dix que era prest de fer tot lo que li manàs.

—Senyor —dix Tirant—, puix així és, ordenem nostres fets en tal forma que l'honor hi sia salva. La senyoria vostra partirà d'ací de nit, ab catorze mília de cavall, per anar on és la senyora Reina. En aquestes sis llegües replegareu quantes atzembles, àsens e someres e jumentes trobareu, e tots quantsòmens e dones e infants haver poreu. E no deixeu en les viles e llocs sinó les portes tancades ab aquells qui són inútils, així com dones parides qui jaen en lo llit eòmens molt vells e gent alesiada. Tots los altres feu-los venir, de set anys ensús e d'huitanta-cinc en avall. E a cascú d'aquests, aixíòmens com dones, feu-los repartir totes les cavalcadures; e cascú faç paraments de drap blanc. E si tantes cavalcadures haver no poreu com persones, resten los qui són més indisposts; e si no tenen tant drap blanc per a fer paraments, feu-los de llançols o de flassades de quina color se vulla que sien. Aprés fareu vestir a tots les camises sobre les aljubes; e fareu haver tantes carabasses com poreu, e a cascuna dona o al petit infant (si tantes se'n troben) cascú en porte, tan altes com les poran portar, e cobertes de drap blanc.

E complit de dar l'orde, Tirant pregà al Rei que hi fes venir la Reina perquè les altres dones hi venguessen de millor voluntat.

Lo Rei se posà prestament en orde e partí tant secretament com pogué, que los moros no en tingueren negun sentiment. Com lo Rei fon partit, Tirant tramès un ambaixador al camp dels moros dient-los com dins lo temps de les treves havien apresonat al Marquès e a molts altres cavallers, que ell los requeria, sots la promesa fe de les treves, que ells los volguessen restituir e soltar:

—A tots los qui són estats presos; si no, que al deèn dia que s'aparellen a la batalla.

E Tirant féu fer un gran fossat, lo qual era estret e fondo; e al dia assignat, lo Rei Escariano venc així com Tirant havia ordenat, e hagué ajustats bé quaranta mília entre hommes e dones, e tots coberts de blanc. E entraren de dia per ço que los moros los vessen, e estigueren molt admirats com veren venir tanta gent.

E lo dia que les treves passaven, los moros a l'hora de la mitjanit vengueren a la ciutat e combateren-la. Tirant, com a home usat de guerra, estava tostems armat e posà quatre-cents hommes en les torres e en la muralla per defensió de la ciutat; e lo Rei i ell ab tota l'altra gent ixqueren per altre portal e vogiren entorn de la ciutat e feriren mortalment en les espatles dels moros; e tots portaven paraments blancs. Les dones se posaren fora de la ciutat, lla on era lo vall qui novament era estat fet, ab dos-cents hommes d'armes per guardar-les; e cascuna dona portava en la mà una canya grossa, e posaren-se tots en ala.

Aquesta batalla se mesclà, que fon crudelíssima e dura, que en poca hora fon mesa infinida gent per terra morts e nafrats. E Tirant portava una llança curta e grossa, tota ennirviada: ibé restava trist lo qui lo seu colp esperava! Car en aquell dia los inferns omplí de les ànimes d'aquells. La batalla durà per bon espai; e ans que Tirant en la batalla entràs, deixà cinc-cents

homens d'armes que no volgué que ferissen, i eren dels millors que en sa companyia fossen. Com en aquell cas infinites gents d'una part i d'altra fossen mortes, e veent que lo Rei crestià ab gran ànim combatia, e lo senyor d'Agramunt per lo semblant, Tirant ixqué de la batalla deixant los altres combatent, e anà on eren los cinc-cents homens d'armes que deixat havia, e ab ells ensembs anà al camp dels moros. Com foren arribats a les tendes cridaren a grans crits:

—¡Oh, marquès de Luçana, si sou ací, parlau e cridau la bona sort qui us espera! Car ací és Tirant lo Blanc, qui és vengut per lliberar-vos.

Com Almedíxer sentí la veu dels crestians, paregué-li que fos veu qui del cel fos davallada, e los dos ab la dolor e la ira que tenien esforçaren l'ànim e prestament ixqueren de les tendes e anaren lla on era Tirant. Com Tirant véu lo marquès de Luçana, prestament lo conegué e féu descavalcar d'un bon cavall un home seu, e ab los ferros lo féu pujar a cavall, e Almedíxer féu pujar en les anques del seu cavall e traguéls de tot lo camp e els féu desferrar e armar. E tornà Tirant al camp prestament e mès-hi foc e manà a tots los qui eren ab ell que fessen així com ell feia. E no tardà molt que tot lo camp fon ple de foc. Com Tirant véu així gran foc, tornà a la batalla e socorregué al Rei e al senyor d'Agramunt molt valentment; e Tirant ab virtut dava tan mortals colps, que no era qui el gosàs esperar, esperant premi de victòria. E los enemics reforçaren tant com los fon possible per damnejar los crestians. E com més anava, més cruel e dura era la batalla; e tants eren los cossos morts, que ab gran fatiga la gent combatre podien. Com los reis e capitans moros veren venir a menys la llur gent e veren lo foc encès en lo llur camp e miraven les dones qui estaven fermes que no es movien, car ab la torba del combatre no les havien vistes fins en aquella hora, dix lo rei de Tunis:

—Senyors, jo no puc creure ni pensar que aquests homens sien crestians, mas crec que sien diables batejats, o lo nostre Mafomet s'és tornat crestià, e ells combaten hui tot lo dia ab

tan gran força e virtut, que cosa és de gran admiració, tan poca gent com són, d'haver mantenguda tant la batalla, que nosaltres ab tanta multitud de cavallers no bastam a ofendre'ls, e han-nos cremat tot lo nostre camp. E aquella gent que ens estan mirant no han ferit encara, sinó que estan esperant que siam cansats, e ferir-nos han a les espatles, e tots serem tallats a peces. Per ço a mi par nos deuriem retraire, no lla on és lo nostre camp, mas apartem-nos al través en aquell altre mont, car de tot cert jo tinc gran dubte, no d'aquests que ací combaten, mas d'aquella mala gent blanca; e mirau com són grans hòmens a cavall, que jamés los viu tals.

E açò causava les carabasses que les dones tenien al cap, que els paria que fossen molt alts de persona. No tardà lo rei d'Àfrica, ab esforçada veu, de semblants paraules fer principi.

CCCXLIV. Com declarà lo rei d'Àfrica sa intenció.

—Si de fe mon dir no fretura, hauràs a creure, rei de Tunis, com cent passions de nova manera tenen la mia ànima e lo cos turmentat, e no ignore lo peril de la mort. Mas per lo teu clar entendre deman a tots mercè que les mies raons sien acollides així com a persona qui ha perdut son germà en batalla, e desitge infinitadament venjança, confiant en les mies pròpies mans d'atènyer aquella glòria que, los meus ulls havent vista d'aquell famós Capità, que matar-lo puga. La deliberació de tan penada vida és voler-me socórrer. ¡No ab pas temerós ne tard hi vullau atènyer! E deus deixar tots dubtes qui en ofensa de tots aquests reis sia, car d'aquell dia ençà que jo el perdí, dolor inestimable ha compreses totes mes forces, que em fa seguir la sua ensenya del meu amat germà, e lo plaer meu és no remetre res a la benaventurança d'aquest món, mas a la fortuna enemiga de mos delits, creent lo que jo dic és lo millor, car morint és reviure en gloriosa fama.

E no dix pus, sinó que ferí lo cavall dels esperons, e posà's en la pressa de la gent ab gran fúria, e fon sort que s'encontrà ab lo marquès de Luçana, e tant bravament l'encontrà que a ell

i al cavall mès per terra, e de continent l'hagueren mort si no per lo senyor d'Agramunt que prestament lo socorregué ab los altres. E lo qui portava la bandera dels crestians entrà més avant envers aquella part, e feriren en la major pressa dels enemies. Llavors poguereu ben veure los pus bells fets d'armes que en una gran part del món sien estats fets ne vists, e certament ells se mostraren los moros en aquell cas molt admirables cavallers, e cridaven tostems lo nom de Mafomet. En aquell cas molts cavalls véreu anar per lo camp sens senyor, e molts cavallers per terra morts e nafrats.

La batalla durà fins passat lo migdia e dos hores aprés, car no es podia conèixer quals havien lo pitjor o lo millor, e sostenint-se així la batalla. Lo rei de Tunis portava a Mafomet sobre lo bacinet tot d'or, e coneix a Tirant en la sobrevesta que portava ab esteles per devisa, e dix als altres reis:

—Voleu que siam del camp vencedors? Cuitem devers aquell qui tantes d'armes fa, e donem-li mort, e seran tots aquests crestians nostres catius.

E de continent feren la via sua ab arnesos molt lluents e rics guarniments. Tots los reis justats vengueren sobre Tirant, e com ell los se véu prop, ferí com a lleó enrabiad enmig de tots. E encara no havia rompuda la llança e encontrà lo rei de la Tana per mig dels pits ab tal força que l'arnès no li valgué res, e llançà'l mort per terra. Aprés encontrà al rei de Tunis e passà-li lo braç e derrocà'l del cavall; e com ell se véu en terra dix:

—¡Oh rei d'Àfrica, prou me costa la tua follia, car jo veig que hui serà lo dia que perdem la batalla e la vida ensembs, e aquells qui estan segurs a tots nos daran la mort!

Allí atès lo rei Escariano ab lo Marquès e Almedíixer, qui animosament se combatien; e tant feren per llur virtut, que per força se'n portaren dins la ciutat al rei de Tunis així nafrat com estava. E Tirant deixà la llança a mal grat seu, car los enemies la hi llevaren volgués o no, e llavors mès mans a la petita atxa que en l'arçó de la sella portava, e donà a un moro enmig del cap, de tall, que fins als pits lo fené. No crec jamés pus bell colp

haguessen fet los magnàmins cavallers passats, ço és, Hèrcules ni Anxil·les, Tròiol, Hèctor, ni lo bon Paris, Samsó, ni Judes Macabeu, Galvany, Lançalot, ni Tristany ni l'ardit Teseu. Com los moros açò veren, tal colp donar, tots estigueren admirats, e veent-se ab les llances rompudes tots se voltaren e sonaren un corn, e tots els moros se deixaren de batallar. E retraent-se pujaren-se'n en un mont, e los crestians los deixaren de bon grat anar, perquè tenien desig de repòs; però encara, ab tot lo cansament, los seguiren fins que foren pujats en lo mont; e açò feren per mostrar més clara la victòria. E certament Tirant, desitjós d'honor, lla on veia lo major perill allà es metia, que no la lleixava perdre.

Com los moros foren en lo mont, los crestians se'n tornaren dins la ciutat, e tot lo poble, així hòmens com dones, deien a Tirant:

—Vixca lo benaventurat cavaller Tirant! E beneit fon lo dia que ell naixqué, e beneita fon l'hora que tu entríst en aquesta terra, e beneit fon aquell dia que tu ens donist lo sant baptisme. ¡E a Déu fos plasent que tu fosses senyor de tot lo poble morisc!

E ab grandíssima festa e alegria lo pujaren al castell. E trobà lo rei de Tunis, que l'havien curat de las nafres que tenia, e véu entrar a la Reina e a totes les dones a cavall ab les atzembles e jumentes, e ab les carabasses al cap e cobertes de llançols. Venc en punt lo rei de Tunis de voler-se desesperar com sabé l'engan que Tirant fet los havia, e ab les mans se desfèu totes de les benes de les nafres e jamés consentí lo tornassen a curar, ans així se lleixà morir. Mas ans que morís féu principi a semblant lamentació.

CCCXLV. Lamentació que féu lo rei de Tunis ans que morís.

—La noblea e virtut és ja coneguda d'aquell famós cavaller Tirant lo Blanc, e d'aquesta hora avant, tots los reis e cavallers de la Barbaria se deuen humiliar a ell, car jo el veig en sobirana

esperança de pujar en imperi esdevenir, com a la sua gran indústria e alta cavalleria la fortuna li ve tan pròspera que no seria negú qui d'ell pogués traure lo cabal. Emperò, aquesta victòria que ara de nosaltres ha aconseguida no la deu atribuir a les llurs forces, com en la batalla més poderosos érem nosaltres que no ells, ni jamés nos fórem deixats de combatre, sinó per lo frau e decepció que ens ha fet de les dones. Car en la primera batalla, encara que ens fallís rei, no ens fallí la virtut, e fórem vencedors; mas en esta segona, perquè és estada molt dolorosa e per poc saber no som perduts. Per causa d'açò me vull deixar de viure, e oferir lo meu cos a deshonrada sepultura, puix tan poc he sabut de la gerra, car veig que per pietat no són estats deixats los fills a les mares, ne los marits a les mullers. E per no veure tanta cruidat, ab bones obres vull acabar la glòria de la mia vida ans que venir en més extrema desaventura, e per experiència veig que los nostres fets no poden haver llonga durada, per çò com la gent de Tirant és molt ben ordenada, e com entren en batalla se pot ben dir que són mestres de cavalleria. E Tirant no dóna càrrec a negú que sia capità en la batalla, sinó a hòmens qui passen cinquanta o seixanta anys, e no és negú de tota la sua gent que sol li passàs per l'enteniment de fugir, ans tots tenen per certa la victòria, puix tenen a Tirant per capità, e no és negú qui pose l'esperança en los peus, sinó en los braços i en les mans. E tot lo contrari d'açò fa la nostra gent, e per causa d'açò som tots vençuts e vituperats, car aquest sap vençre les forts batalles, dures e aspres ab aptea e indústria, e sap consellar a si mateix e intruir als altres, e ha sabut cremar lo nostre camp, e ab dones ha vençuda tan gran multitud de morisma, e portats a total destrucció, car la vista d'elles féu perdre tot lo nostre esforç, que no gosaren tornar en lo nostre camp, on les tendes eren cremades, ans ab gran dejeció nostra se mudaren en altre lloc. E dic-te, Capità gloriós, que jamés fui vençut en batalla ne corromput per avarícia.

Tirant hagué compassió del Rei com lo véu estar desesperat, e pregà'l que es deixàs curar, car les nafres no eren perilloses. Dix lo Rei:

—Lleixau-me estar així esta nit, e si puc vençre la ira, la fortuna me retrà vencedor o vençut, e si jo la venç, jo em deixaré curar; e si só vençut, davallaré als inferns, on crec que és lo nostre Mafomet, qui no ens ha pogut ajudar contra los crestians.

Lo Rei feia replegar tota la sang qui de les nafres li eixia, e com fon mitjanit begué's tota aquella sang e aprés dix:

—Lo meu cos no mereix altra sepultura sinó d'or o de sang, e ab aquesta sang finiré los meus trists e amargs dies.

E posà la boca en terra e així reté l'esperit; e la sua ànima se'n portà aquell a qui pertanyia.

De continent que lo rei de Tunis fon mort, Almedíixer suplicà a Tirant que li fes gràcia del cos del Rei; e ell lo hi atorgà. E Almedíixer tramès a dir al camp dels moros com lo rei de Tunis era mort; que vinguessen per haver-lo. Com los moros saberen tal nova, feren lo més adolorit dol que jamés fos fet per negun príncep del món. E ordenaren cinquanta cavallers dels millors de tot lo camp e trameren-los a la vila per cobrar lo cos del Rei. E com foren davant lo Capità, suplicaren-lo benignament los fes gràcia de fer mostrar lo cos del Rei. E Tirant manà a Almedíixer que fes pendre lo cos e que el fes posar en una sala sobre un llit en terra ab molts matalafs, e que fos cobert d'un bell drap d'or, e cent cavallers estiguessen prop d'ell ab espases nues en les mans. Com tot fon fet, Tirant féu entrar los moros dins la sala; com foren prop del cos, descobriren-lo. E los moros, havent natural coneixença de llur rei e senyor, lo major de tots ells, ab esforçada veu féu principi a semblants paraules.

CCCXLVI. Raonament que fa lo cavaller moro al capità Tirant.

—Ab poc treball se conserva la gran fama, puix és adquerida; però aquella fama és millor qui es diu per boca de persones bones e tengudes en compte de verdaderes, car aquella és neta de tot crim qui és publicada per tot lo món, com té lo fonament de virtuts, e aquell és mereixedor de premi en lo cel e en la terra. ¡Oh tu, Capità senyor e millor de tots los bons, escolta'm lo que et diré! Tu est claredat e llum verdadera, qui has viscut en lo món ab virtut sobirana, car per tu són estats il·luminats e animats los crestians qui per tu novament són estats fets en la Barbaria, car la tua noblesa és coneguda e és en tan alta dignitat posada que est mereixedor de molta glòria, e si lo que has començat perseveres, no et fallirà. E més se manifesten les tues bondats e virtuts tant com més honres aquest magnànim senyor, car de l'honor que li fas, ell és molt bé mereixedor, e fas més, que honrant a ell honres a tu mateix, com l'honor és de tal condició que resta tostems ab lo qui la fa. E aquest magnànim e valerós Rei ab ses bones costumes ha manifestat en les sues naturals obres quant era lo seu ànim e la molta valor sua; e tu ab virtuts pots dir que has ennoblit lo teu noble llinatge, com res en aquest món no es pot dir que sia bo, sinó virtut, ne mal, sinó vici. Aquest singular Rei la fortuna adversa l'ha conduït d'ésser estat pres, e tant era lo seu gran ànim, que no ha pogut comportar que negú se pogués gloriejar que el tingués pres, e per ço s'és deixat de viure per no veure tanta confusió, car la majestat sua e les sues grandíssimes virtuts e costumes eren tals que era digne de conquistar tot lo món e vençre les aspres e cruels batalles, e senyorejar tota la crestiandat, e posar Papa en Roma, e Soldà en Babilònia, e subjugar sots lo seu peu Àsia, Àfrica e Europa; e, si no fos estada tan breu la sua vida, fóra estat posat en grandíssima dignitat. ¡Oh tu, mort trista, cruel e desconeixent, ab quanta malícia has volgut aterratar les forces d'aquest valerós Rei! E per la mort d'aquest serà destruït tot lo poble morisc. Per què us prec, los meus companyons e germans, que plorem

e lamentem la mort del nostre senyor natural, e après les nostres misèries, qui prestament nos aconseguiran.

E llançant-se de genolls en la dura terra besaren los peus al Rei e començaren a llançar vives llàgremes dels ulls plorant e lamentant la llur gran desaventura. Com hagueren per bon espai plorat, lo cavaller ancià moro se fon llevat e començà de fer principi a semblant lamentació.

CCCXLVII. Lamentació que féu lo cavaller moro en presència del capità Tirant.

—¡Oh Déu gran, alt e poderós, senyor creador del cel e de la terra! ¿Com has pogut permetre que un tan singular Rei e tan virtuós cavaller com aquest, jove dispost per a conquistar tot lo món, sia mort, qui era defenedor d'aquella santa secta per lo nostre sant profeta Mafomet ordenada, e ben servada per totes les més nacions del món, e que ara per un sol home ab falses indústries e saber diabòlic haja pervertits tants pobles a la llei crestiana, e morts tants reis e tants milenars d'hòmens del poble morisc? Ajudau-me, cavallers e companyons meus, a lamentar, e prestau-me doloroses paraules, donau-me tristes exclamacions, féu acords ab esquinçada veu a l'aspredat de tan dolorosa mort d'aquest senyor qui era sustentació nostra e de tota morisca cavalleria. ¡Oh sant profeta Mafomet, defensor de nostra llibertat, hages pietat e misericòrdia de nosaltres perquè no siam així maltractats per los crestians! ¡No ha bastat a fortuna fer-nos perdre tanta de la gent nostra en la cruel batalla, que encara nos ha volgut tolre lo pilar qui sostenia tota la Barbaria! ¡Rei de Tunis, Déu te perdone e et façà tenir lo camí de veritat e que sies lo major de tots lla on la tua ànima irà ab tots los teus adherents!

Aprés se girà devers Tirant e dix-li les següents paraules:

—Capità senyor, los nostres hàbits són de dolor qui accompanyen les nostres infinites misèries, qui som turmentats per la gran pudor dels cossos morts qui no se són poguts soterrar, e van per lo camp arredolant fins a les portes de les

nostres tendes. La nostra sang escampada crida aquest bon rei de Tunis. No oïm sinó: "Tal és mort", "Lo rei tal ha finit sos dies", "L'altre és afollat de sos membres"; a la fi no ens podem girar en neguna part que no ojam plant e dolor. En la planeta de Saturnus tu, Tirant, fuist nat, malvat crestià ab poca temor de Déu ni del món, que has voluntàriament escampada la sang real de tants reis qui en aquesta terra per tu o per causa tua són estats morts. ¡Maleit fon lo dia que tu en aquesta terra arribist, e maleita fon la galera que ací et portà, com enemic del golf de Satalies no et negà a tu e a tots los teus!

Com Tirant oí dir tan folles paraules al moro, pres-se a riure e dix:

—Cavaller, gràcies te faç del teu malparlar. E no vull satisfer a les tues folles paraules, que en presència mia has dites, e dins lo meu castell, car mereixedor eres ab tots companyons que us hagués fets saltar de la muralla del castell avall. E si no perquè veig que la ira t'ha llevat lo seny e la raó, guardaré la mia honor e fama, puix vos he assegurats, mas per conservació de ta vida no volria que negú dels meus te fes mal ne dan. E buida lo castell prestament ab tots tots companyons ans que altre mal no et vinga.

Partí's Tirant de la sala e entrà-se'n en una cambra sens dir-los més. Llavors los moros demanaren lo cos del Rei, que el se'n volien portar. Almedíxer los respòs que per lo seu malparlar no l'haurien, ans lo darien a menjar a bèsties feres si ja no li daven vint mília dobles. E los moros per recobrar lo Rei, foren contents perquè al cos poguessen dar sepultura. E com lo cos fon dins lo camp e tots los moros l'hagueren vist, de gran dolor que tenien de la sua mort inflamaren-se tots en tan gran ira que prengueren les armes e pujaren a cavall, anant ab gran fúria devers la ciutat ab grans crits e remor, dient tots a una veu: "¡Muira aquell fals e traïdor celerat Capità dels mals crestians, qui triümfant e ab fama gloria mostra voler conquistar tota la monarquia!", car ab concòrdia totes les coses augmenten e ab discòrdia les grans coses desmenuexen, e per

concòrdia la comunitat en si mateixa és fort, e als enemics terrible.

No tardà lo rei de Domàs a fer principi a un tal parlar.

CCCXLVIII. Raona lo rei de Domàs la sua intenció.

—Senyors, tostems he oït dir que l'apetit natural és més inclinat a mal obrar que lo seny, e lo seny trau al savi de grans perills e el posa en segur repòs. ¿E no saben les senyories de vosaltres com la follia trau moltes voltes als grans prínceps de llur estat e els posa en gran misèria? Aquest capità, cobdiciós de la nostra sang morisca, ab la sua cruel mà ha morts de la gent nostra passats huitanta mília moros, ajudant-li los renegats de la nostra generació, e fa tots dies batalles molt sangonoses. Per ço tendria per bo haguéssem madur consell entre nosaltres, e no anàssem així cuitats a la batalla, car ara que la ira és fresca tots desitjam batalla e anam cuitats e ab desorde, e no devem ésser llorats de semblant victòria, posat cas que el nostre Déu li plagués ésser favorable a la nostra part, e certa cosa és que qui en batalla entra ab desorde, fugint se n'ix. E si nostre fet ab orde se pot defensar e adquerir, e ab resplandor d'excel·lent generositat e nobleza d'ànimo los podem subjugar e posar per terra, serem llorats, e del contrari serem vituperats.

No fon accepte a negú la raó del rei de Domàs, ni los demés escoltar no el volgueren. Mas pres-se a parlar lo rei de Tremicèn, e dix en la següent forma.

CCCXLIX. Parla lo rei de Tremicèn.

—La cosa que a nosaltres dóna de parer que ab gran dificultat se puga atènyer, és molt fàcil e llaugera, e lo que a nosaltres se demostra quasi impossible de saber és clar e manifest, car donant la batalla subjugarem la ciutat on hi estan los nostres cruels enemics, e ab les nostres sangonoses, forts e cruels mans darem primerament mort a aquell malvat Rei e

gran rebetle a Mafomet, lo rei Escariano, lo qual, oblidant-se la nostra secta bona, santa e justa, ha presa la reprovada llei crestiana. E al seu gran Capità, qui d'armes tant sap, sia dada sentència la qual a tots vos plàcia lloar-la, com sia molt justa segons lo seu merèixer, ço és, que ab vergues de ferre sia tant e tan llongament batut fins que ab la boca bese la terra generosa de la nostra província.

Aprés se girà devers la ciutat e dix semblants paraules:

—¡Oh ciutat tirantina, del teu bé restaràs deserta, car ara hauran fi tots los teus plaers, e tu estàs inflada per supèrbia! Considera bé los teus greus dans que en aquesta jornada aparellats t'estan!

Llavors tots ab esforçat ànim de cavalleria anaren devers la ciutat, e ab gran força e ardiment donaren la batalla fort, cruel e aspra, e tan vigorosa que paria que ixquesssen dels inferns. E Tirant, dubtant lo que seguir-se'n poguera, estava tostems molt en punt, e veent venir la gran morisma ordenà ses batalles, e la ciutat que restàs ben fornida.

La Reina ab totes les altres dones pujaren a cavall, e posaren-se en ordre així com acostumat havien. La batalla començà prenent lo rei Escariano la davantguarda, e ferí com a virtuós cavaller, no havent pietat de negú qui davant li vingués, e tantes armes féu deixant tots los seus atrás, e posant-se en la major pressa dels enemics, en tant que ell se trobà a soles, e mataren-li lo cavall e caigué en terra, e pres-se a dir esta devota oració:

—¡Oh humil Verge, mare de Déu Jesús, lo qual portist en lo tabernacle de castedat, sens dolor ne màcula lo parís! A tu me recoman, qui est advocada dels pecadors, que vulles pregar lo teu gloriós Fill que em tinga en la sua guarda e protecció, car jo l'ame e desitge servir com a catòlic crestià. ¡Oh Déu clement e piadós, hages mercè de nosaltres, qui ab voluntat pura havem rebut lo sant baptisme, perquè et pugam servir en augmentar la santa fe catòlica; car tu, Senyor misericordiós, veus bé en quin perill està aquesta pobra de crestiandat!

En açò lo senyor d'Agramunt e Almedíxer ab molts altres combatien prop d'allí on lo Rei era, e veren acostar una esquadra de gent ab una bandera blava on hi havia pintat un eixam d'abelles totes d'or, e tots feien gran esforç de matar lo rei Escariano. Com aquells veren tanta gent d'armes acostar, hagueren dubte no fos lo Capità, senyalaren en aquella part, e socorregueren-lo molt meravellosament, e si per ells no fos estat socorregut, mort era lo rei. E lo cavaller Almedíxer féu actes singulars aquell dia, que ab la llança a un moro passà la cuirassa, e mort lo mès per terra, e après ferí lo segon, lo terç, lo quart, lo cinquè, e féu d'ells lo que havia fet del primer. E Tirant, qui combatia a l'altra part del camp, venc-li un servidor del rei, e ab grans crits li dix:

—Oh Capità senyor! ¿Per què no vas ajudar al teu singular amic, el rei Escariano, que de tot en tot los moros li volen tolre la vida?

E Tirant, sens pus oir, pres de la sua gent e tirà envers aquella part, e trobà lo Rei a peu, que no el lleixaven pujar a cavall e Tirant ab los seus ferí en la major pressa de la gent e feren caure molta gent per terra, e trista era la mare qui son fill allí tenia.

Aplegà altra bandera vermella, d'àguiles era pintada, ab seixanta míliaòs d'òmens d'armes. Llavors lo Capità féu eixir tota la gent d'armes que ell havia ordenat, qui estaven al portal de la ciutat ab manament que no ixquesssen fins a tant ell ho manàs. Admirable batalla fon aquesta, e molt dolorosa. Lo rei de Tremicèn venc a l'encontre d'un cavaller molt valentíssim e virtuós en tots sos fets, e combaté's ab aquest per bon espai. E lo rei de Pèrsia, qui els véu així valentment combatre, cuità per ajudar al rei de Tremicèn. Lo combat fon tan infortunat que lo cavaller li mès la punta de l'espasa per l'ull esquerre. Aquest cavaller qui féu aquest colp se nomenava Melquisedec, e ab la gran dolor que lo Rei tenia e torbació, caigué en terra, e pres-se a dir:

—¡Oh rei de Tremicèn, tu qui pensaves senyorejar per supèrbia tot lo món: no s'és seguit segons la tua voluntat, mas segons la voluntat de Déu! E bé m'ha costat la mia ignocència! Oh trist de mi! ¿E fon jamés príncep tan desaventurat com jo, qui es ves tantes dolors venir ensems, que he vist perdre pare, e fill, e germà, e dels meus cavallers una gran quantitat qui no és de nomenar, e só vengut en tan gran abatiment que só fora de tota esperança, que no trobe negú qui ajudar-me vulla?

Aquesta batalla fon tan cruel e sangonosa que durà del matí fins a la nit escura, e la fosca los féu departir. L'endemà per lo matí regonegueren lo camp, e trobaren trenta-cinc mília e setanta-dos hòmens jaure en lo camp, los demés morts, per ço com hi hagué molts crestians qui no pogueren morir fins que foren confessats e es recomanaren a Nostre Senyor Jesucrist, e los moros se recomanaren a Mafomet.

Admirable fon aquell dia la paciència de Tirant, que en la major fuita que los moros feien, manà als seus de pietat que no els seguissen, sinó que els lleixassen tornar a les llurs desitjades tendes.

Veent los moros que cascun dia los llurs mals augmentaven e perdien molta gent, los reis tingueren consell e deliberaren que demanassen treves de trenta dies, e tramesa llur ambaixada, a Tirant no li paregué que ho deguessen atorgar, emperò lo rei Escariano ab lo senyor d'Agramunt, Almedíxer e Melquisedec, tots quatre fermaren les treves per ço com hi havia molta gent nafrada. Fermades les treves, anaven les dones per lo camp replegant los cossos morts dels crestians perquè els poguessen soterrar en magnífiques sepultures. Lo rei de Tremicèn, qui açò véu de les tendes on estava, dix:

—¿E què fan allí aquelles fembres entre la gran multitud dels hòmens? Car no deu ésser observada la costuma antiga, sinó que ab violència deuen ésser tractades sens pietat.

Deliberaren los moros una nit de partir ans de les treves, e passaren envers les grans muntanyes de Fes, per tal que allí es poguessen mantenir contra los crestians, e replegaren tot lo

llur camp, e a hora incogitada, quasi a la mitjanit, ells tiraren son camí.

Lo dia següent bon matí, les guardes cuitadament vengueren a tocar a les portes de la ciutat, notificant al Capità com los moros ab gran cuita partien. Com Tirant ho sabé, féu prestament tota la gent armar. Com lo dia fon clar, e les tenebres de la nit foren passades, los crestians cavalcaren e seguiren los moros. Los corredors qui primer anaven atengueren gran part del carruatge, on foren morts alguns moros. Los fugitius reis trameteren missatgers al Capità volgués fer esmena dels moros que havien morts e de la roba que se n'havien portada, com ells tinguessen bona pau e treva fins terme de trenta dies, e si fer no ho volien, reclamarien a Mafomet, aprés trametrien per totes les corts dels grans senyors, on eren emperadors, reis, comtes e marquesos, e aquí publicarien la gran maldat e fe rompuda del rei Escariano e de Tirant lo Blanc, Capità major dels crestians.

Com Tirant hagué oïda l'ambaixada pensà en la promesa fe que fet havien. Per no posar l'honor sua en disputa era molt content de servar les dites treves, per bé que s'hi poguessen fer raons d'una part e d'altra, per ço com ells cautelosament e hora incogitada s'eren partits del camp, les treves no devien haver lloc. Tirant volgué fer esmena de tot lo qui els era estat llevat, e més féu esmena dels hommes morts, car de cascun de quants aquella jornada morts havien fossen posats en llibertat deu moros catius. Llavors los moros foren molt contents de Tirant, dient que era lo millor crestià e més justificat e verdader que en tot lo món se trobàs, com ell fes obres de pietat, car les coses de mal principi tard o nunca poden finir bé.

De continent los moros se partiren e travessaren totes les aspres muntanyes. Com Tirant véu que havien passats los ports, ell se mès a conquistar tots aquells regnes e terres qui deçà los ports eren. Aprés, passats grans dies, parlà lo senyor d'Agramunt al Capità e dix-li:

—Senyor, a mi par que seria expedient, per donar fi prestament en aquesta conquesta, que jo passàs dellà los ports per conquistar moltes viles, castells e ciutats que hi ha. Aprés que la senyoria vostra haja subjugats aquests regnes, passaríeu en aquella terra, e ab poc treball poríeu senyorejar tota la Barbaria.

A Tirant li fon plasent lo que el senyor d'Agramunt li havia dit, e comunicà-ho ab lo rei Escariano e foren d'acord que prestament partir degués. E partí ab deu mília cavalls molt bé en orde e dihuit mília hòmens a peu. E com hagué passats los ports, sabé com los reis s'eren departits, e cascú se n'era tornat en sa terra. Lo senyor d'Agramunt, com véu que tan poca gent d'armes havia en aquella terra, mès-se a conquistar aquella e subjugà moltes ciutats, viles e castells, los uns per força, los altres per grat. Poderós e de gran ànim era aquest cavaller, e los crestians qui ab ell eren havien pres molt gran ànim e ferocitat per ço que fos més gloriosa la fama d'ells quan vendria a notícia de Tirant, e en augment de glòria de llur fidelíssim Capità.

E anant així conquistant, pervengueren prop d'una ciutat qui es nomenava Montàgata, la qual era de la filla del rei de Belamerín (e aquest rei era mort en lo principi de la guerra) e l'esposat d'ella. E com los de la ciutat saberen tenir los crestians tan prop, tingueren llur consell, e lo que deliberaren fon que trameteren les claus al senyor d'Agramunt, de la ciutat; e aquell ab molt gran benignitat les pres e atorgà'l tot quant saberen demanar. E com foren prop de la ciutat, los qui la regien penediren-se e deliberaren ans morir que donar-se.

Veent-se així burlat lo senyor d'Agramunt, posà lo siti a cascuna part de la ciutat. Un dia deliberà de donar lo combat, e fon tan brau e tan aspre, que més no poguera ésser. E acostantse lo senyor d'Agramunt envers la muralla, tiraren-li ab una ballesta de passa e feriren-lo en la boca, que li ixqué lo passador a l'altra part. Com la gent sua lo veren tan lletjament nafrat e jaure en terra, tots se pensaren que mort l'haguessen.

Posaren-lo en un pavès e portaren-lo a la sua tenda, e per aquell dia lleixaren-se de combatre. Llavors lo senyor d'Agramunt votà a Déu e als sants apòstols, que per l'engan que fet li havien, e per la molta dolor que sentia de la nafra, de no partir-se jamés d'allí fins a tant la ciutat fos presa, e tots passassen, hòmens com dones, grans e pocs, vells e jòvens, per la sua espasa. E prestament tramès a Tirant a suplicar que de continent li trametés la sua artelleria major.

E Tirant, sabuda tal nova que son cosín germà era tan malament nafrat, féu partir tota l'artelleria, i ell ab tota la gent per ses jornades arribà en aquella ciutat. E ans que descavalcàs manà que donassen lo combat a la ciutat, e fon tan fort e tan aspre que prengueren una gran torre, qui era mesquita, la qual estava molt pegada ab la muralla de la ciutat. La nit sobrevenc, e Tirant manà tota la gent cessàs per aquella nit. E per lo matí los moros ordenaren que fos tramès a dir al Capità, de part de la senyora e de tot lo poble, per los més honrats hòmens de la ciutat, com ells se darien ab condició los lleixassen viure en sa llei, e li darien tots anys trenta mília corones d'or e tots los presoners que ells tenien. E Tirant respòs que per lo defalt que ells havien fet a son cosín germà, anassen a ell, e lo que ell faria hauria per fet. Com los moros foren davant lo senyor d'Agramunt, per moltes suplicacions que li fessen, jamés consentir volgué en res. Llavors lo poble deliberà de trametre-hi la senyora ab moltes donzelles per veure si porien res acabar ab ell, car precs de donzelles moltes vegades han lloc.

Ací fa lo llibre un incident per narrar los fets de Plaerdemavida.

CCCL. Com Plaerdemavida fon informada de la prosperitat de Tirant.

Com per la immensa pietat de Nostre Senyor Déu, Plaerdemavida fos alliberada del naufraig e fos portada en la ciutat de Tunis en la casa de la filla del peixcador, segons dessús és ja mencionat, après dos anys passats la filla del

pescador pres marit prop la ciutat aquella. E estant allí per molts dies tenint-la com a cativa e ells tostems vivint ab molta honestat, obrava d'or e de seda així com les donzelles de Grècia eren acostumades fer. Seguí's un dia sa senyora, anant a la ciutat de Montàgata, deixà a Plaerdemavida per la casa a guardar. Com fon en la ciutat, mostrà era venguda per algunes coses a comprar, e anà a parlar ab la filla del Rei e dix-li:

—Senyora, jo vinc ací per significar-te com m'hagen dit que ta senyoria té en prepòsit de pendre marit, e treballas, així com és acostumat, de fornir-te de camises brodades d'or e de seda, e altres coses pertanyents a donzelles. Jo tinc una esclava jove e disposta, a la qual jo he mostrat, en lo temps de la sua puerícia, de brodar molt singularment de totes coses, lo que a dones jòvens se mereix. E vet ací mostra del que sap fer. E si per preu de cent dobles tu la volràs, jo seré contenta de perdre lo criament que fet li he e lo que li he mostrat ab tant treball.

La Reina, molt desitjosa de tal present, dix que era molt contenta de dar-li les cent dobles, puix havia vista mostra de les coses que obrar sabia. Dix la mora:

—Jo seré contenta per aquest preu lliurar-la en ton poder, ab tal condició: que per la molta amor que ella ha mesa en mi, que la senyoria tua diga que jo la t'he prestada per a dos mesos, car si ella sentia jo l'hagués venuda, d'enuig e tristor se desesperaria.

Plaerdemavida fon mesa en son poder, e posà molt gran amor en la Reina. Seguí's que poc temps après que la ciutat fon assetjada, los moros prengueren molts prisoners crestians, e entre los moros prengueren un home d'armes lo qual vogava en la galera de Tirant com se perdé. E Plaerdemavida coneixia'l molt bé e dix-li:

—¿Est tu d'aquells crestians qui eren en la galera qui donà a través en les mars de Tunis?

—Senyora —dix l'home—, veritat és que jo m'hi trobí e la mia persona en aquell cas passà molta dolor e congoixa, que vinguí

quasi mort a terra. Aprés fui servit de molta bella bastonada, e fui comprat e venut, ab molta passió que en aquell temps passí.

—Què em diràs —dix Plaerdemavida— de Tirant? ¿On morí?

—Santa Maria val! —dix lo presoner—. Ans és bé viu, e trobar l'heu Capità major e fa tot son poder de conquistar aquesta terra.

E, més, li dix del senyor d'Agramunt com era nafrat. Aprés ella li demanà:

—Què és de Plaerdemavida?

—Aqueixa donzella —dix lo presoner— que vós demanau, se creu que morí en la mar, e lo nostre Capità n'ha fet molt extrem dol per ella.

Plaerdemavida, per les noves que li foren recitades, donà orde que tots los presoners fugiren. Com ella sabé que Tirant era viu i era tan prop, molts pensaments tingué de fugir, emperò pensant com Tirant ab la sua singular cavalleria havia tant conquistat de la Barbaria e les insignies e famoses victòries que sovint recitaven del Capità dels crestians, alegrà-se'n molt; lo que de primer ignorava, ans son pensament era que en la mar fos negat. E agenollà's en terra, e les mans juntes alçà devers lo cel e féu llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu de la gran prosperitat que dada havia a Tirant e a la novella crestiandat, qui ab tan gran ànim feien la guerra contra los enemies de Jesucrist; e tingué ferma esperança que prestament seria fora de captivitat, car totes les dolors que sostengudes havia fins en aquella jornada no estimava res: tanta era la consolació que tenia com veuria a Tirant.

E vengut lo dia que sa senyora anar devia a parlar ab los capitans, desfressà's molt bé en manera que negú no la poguera conèixer. Com la senyora fon davant lo Capità, qui venia accompanyada de cinquanta donzelles, Tirant no la volgué escoltar, sinó que la remés a son cosí germà lo senyor d'Agramunt; e si mala resposta havia donada als ambaixadors, pitjor la donà a la senyora. E elles, ab l'esperança perduda, se'n tornaren plorant e fent molt grans lamentacions. E tota aquella

nit així hòmens com dones jamés cessaren de plànyer e sospirar.

Per lo matí Plaerdemavida dix a la senyora e als honrats hòmens de la ciutat que si li volien dar llicència d'eixir defora, que ella parlaria ab lo Capità e li diria tals coses, que ell faria tot lo que ella volria. E tantes bones raons los dix, que ells foren contents que anàs, com tinguessen tota l'esperança perduda, que no tenien d'espai sinó sol aquell dia. Plaerdemavida s'abillà aquell dia com a mora molt honradament e alcofollà's molt bé los ulls perquè no fos coneguda; e pres trenta donzelles molt ben abillades que l'accompanyassen. E a hora de migdia ixqueren de la ciutat e anaren al camp e veren a Tirant a la porta de la sua tenda. Com ell les véu que venien, trasmès-los a dir que anassen al senyor d'Agramunt, que ell no hi podia res fer, com tot son poder li hagués ja donat, car ell los daria raó de tot lo demanaven. Respòs Plaerdemavida e dix:

—Digau al senyor Capità que ell no ens deu denegar la vista ni menys lo parlar, car si ho feia seria dit Capità impiadós e injust, com ell sia cavaller e nosaltres donzelles, e per l'orde de cavalleria li és forçat nos ajude e ens done consell, favor e ajuda.

E de continent lo cambrer tornà la resposta al Capità e dix-li:

—Per la mia fe, senyor, en la companyia d'aquelles mores ve una donzella molt graciosa qui parla molt bé l'algemia ab molta gràcia, e si la senyoria vostra me volia fer tamanya mercè, que per los serveis que us he fets, que com prengau la ciutat la façau fer crestiana e la'm doneu per muller.

—Vés —dix lo Capità— e fes-les venir totes ací.

E com foren davant ell li feren molt gran reverència e Plaerdemavida ab cara afable féu principi a semblant parlar.

CCCLI. Com Plaerdemavida explicà l'ambaixada a Tirant.

—Lo cor magnànim e generós de tu, Capità, senyor, no pot fer sinó segons ha acostumat, car la noblea tua plena és de misericòrdia e de pietat; e no vulles guardar lo gran defalt dels ignorants habitadors d'aquesta aflegida ciutat, qui ab mans junts e genolls ficats te besaran los peus demanant-te mercè. Com la senyoria tua sàpia mills de mi que l'infinit Déu està contínuament ab los braços estesos per abraçar e tirar a si a tots los pecadors e perdonar-los, per grans que sien los pecats e delictes, e com la mercè tua sia ara en aquesta província lloctinent de Déu, no refuses los precs de nosaltres, miserables, qui contínuament cridam a Déu misericòrdia, e après a la tua molta virtut. Car la major venja que lo cavaller pot fer de son enemic, sí és que ab genolls en terra li demane mercè, e li deu perdonar per gran que sia estada l'ofensa, car més honor li és que si cent voltes lo feia morir. E suplic-te que les mies paraules no enutgen a ta senyoria, puix la fortuna vol que jo haja de recitar los teus gloriosos actes, qui són de gloriosa recordació, car ab lo teu valerós ànim has morts e aterrats tants milenars de turcs en la Grècia, e après soferint naufraig est vengut en aquest regne qui és la sobirana Barbaria, dues voltes vençut e dues voltes fugit. E tu, digne d'honor, ab lo rei Escariano haveu seguit la vergonyosa fuita de tants temerosos reis que són estats vençuts per la tua pròspera mà, no jamés cansada de matar moros. Per què, suplic a la tua alta senyoria, que per amor d'aquella sereníssima donzella que tu ames e adores que hages dolor e compassió de la senyora d'aquesta ciutat, e après de tot lo poble, que no consenta la tua molta humanitat que sia desposseïda de sos béns e heretat, com la senyoria tua sia tal e ab tanta caritat que lo contrari no se'n poria presumir. Doncs, puix est tan magnànim en totes les virtuts, e vols pujar a monarca, no sies cruel e mana al senyor d'Agramunt que ferme la pau, car jo veig que la fortuna t'és tan pròspera que tot lo que manaràs en lo cel i en la terra, de tot

seràs obeït com a devot servidor de Déu e mantenidor de la sua santa llei crestiana.

No comportà Tirant que més parlàs, sinó que ab fellona cara li féu principi a semblant resposta.

CCCLI. Resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Lo costum de la usada fortuna és inclinar los ànimos a cruidat ans que a pietat, que fretura als grans senyors la fe si veritat servar no volen. Los odis dels meus no són de perdonar, com encara los llits posseeixen ab cruels nafres e ab molta dolor. Lo meu cosín germà, lo senyor d'Agramunt, qui vengut era en aquesta terra en lloc meu, e vosaltres ab gran maldat e tració li haveu feta sentir dolor inestimable, e los cossos morts de gloriós jovent, los camps ne són plens; doncs, ¿com podeu demanar misericòrdia, puix en vosaltres no s'és trobada? E per ço sou atesos al darrer terme de fortuna, que los anys vostres podeu tenir per passats e nul·les, e faç-vos certs que a negú no serà reservada la vida si no passa noranta-cinc anys, e de tres anys en avall. E partiu-vos davant mi, que ara no és temps de misericòrdia, sinó de cruidat, per tal que en esdevenir ne sia memòria, e a vosaltres serà castic e als altres gloriós exemple, e serà netejada aquesta ciutat de tota malesa, puix així haveu menyspreada l'honor vostra.

E no dix pus.

Molt fon impacient Plaerdemavida de tan cruel resposta, e ab esforçada veu tornà a fer principi a tal rèplica.

CCCLIII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Moriren a mala mort Anibal e Alexandre, moguts per ambició de senyoria, los quals moriren per verí. Nabugadonosor fon rei de Babilònia, no per dret hereditari, com ell no fos de línia real, ans era home estrany nat d'adulteri. Aquest destruí Jerusalem, així com tu vols fer d'aquesta ciutat, la qual t'ha costat poc d'obrar, e cremà lo temple de Salamó, e se'n portà tots los jueus, e els matà, e féu

molts malvats actes així com tu demostres voler fer. Però aquell perdé sobtosament la senyoria. Sí et faràs tu si perseveres en crueldat ni vols ab iniqua intenció desheretarnos; emperò aquell tornà bo, e tu restaràs en ton mal prepòsit. Aquell estigué set anys en lo desert fent vida contemplativa, penedint-se de sos defalliments, lo que tu no faràs, car vols usar de cruel senyoria, lo que no deuries fer, puix tens desig del món a conquistar. Digues, Capità sens misericòrdia, quin dret tens tu en aquesta ciutat? ¿Ha-la't deixada ton pare? Per ço vull que ho sàpies, que après poc temps que aquest Rei, pare d'aquesta donzella, l'hagué de moros conquistada, la tornà novament reedificar, e tu véns com a usurpador del dret, que no és teu, fer-nos violència. ¿E penses tu que jo no sàpia, si bé só mora, lo cavaller a què és tengut? ¿E no saps tu que dix Nostre Senyor Déu que benaventurats seran los pacífics, car ells seran apellats fills de Déu? E la nit de Nadal, com Jesucrist naixqué, los àngels cantaven: "Glòria sia dada a Déu en les alteses, e pau en la terra als hommes de bona voluntat." Doncs, puix est crestià, ¿per què véns contra los seus manaments?, car lo que nosaltres desitjam és pau gloria, la qual pau per a nosaltres, dones, és molt delitosa. Encara que nosaltres siam bé per a defendre'ns, com siam fornits de molt bella gent d'armes e de virtuosos cavallers molt disposts a fer cascun dia armes, mas no tenim voluntat de fer més dan a la tua gent del que fet havem. E si bé vols considerar, no deu hom desitjar fer homei ne escampar la humana sang, per ço com ab tan prim fil és teixida nostra vida; mas a mi par, segons menciones, que més estima fas de la glòria mundanal que de l'espiritual, e açò és lletovari compost de materials de moltes sabors, emperò la fi d'aquestes coses és aconhortar-se de l'honor e de l'ànima. Mira què diu un sant, que vosaltres crestians teniu en gran estima, nomenat Agustí, qui és estat singular doctor: que no és estat lluny de pecat qui en pecat d'altri consent. E pau e amistat és molt plasent a Déu e és lloable ornament entre aquells qui bé serven amor e bona voluntat. E vull que sàpies lo que dix l'apòstol Sant Jaume, que el cor del cavaller tostems

deu ésser inclinat a mercè ans que a cruidat. Mira què diu Sèneca, que tota senyoria civil qui dignament s'hi vol haver, deu ésser appellada virtut de senyoria. Usa, doncs, virtuosament devers nosaltres, qui tan humilment te suplicam, e no et moga a cruidat la tirànica cobdícia que posseeis tu e los teus, car aquesta ciutat és venguda al darrer terme de la sua desolació per causa de menyspreu, per inflamada ira ha comportades inestimables vexacions i treballs irreparables, e serà orfe de tota riquea e tornada en l'antiga pobretat. Mas, per ventura la pròspera fortuna tant de temps t'ha seguit e accompanyat, los fats de la pròspera benaventurança si et lleixen, perdit est, e periràs ab innumerables treballs que et covendrà sostenir. E per la gran e molt ampla esperança que tens d'obtenir la victòria d'esta mísera ciutat, suplic-te cesse l'oi. E lo millor consell que pots haver, que ací finem la pau, e si per ventura no t'espanten los perills presents, almenys deus pensar de retraire't de la guerra pensant en los esdevenidors perills, car no és bona cosa que los cavallers guerregen ab les donzelles, e la singular fama que de ta senyoria serà divulgada per tot lo món, te retrà molt gloriós, e sies cert que ab molt gran treball se conserva la bona fama.

E donà fi en son parlar.

No tardà Tirant en fer semblant rèplica.

CCCLIV. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Donzella, a mi dóna de parer que a tu te'n pren així com fa aquell qui furta lo bou e dóna les cames per amor de Déu, car tu est mora sens fe ne llei neguna e vols-me fer consciència del que no deus fer. ¿Com pot ésser que en la tua boca se puguen trobar al·legacions de sants, com no sàpies quina cosa és Déu ni los seus beneits sants, ni saps què és lo sant sagrament de l'altar? E més ignores tots los articles de la santa fe catòlica, que dir-te poria si volies ésser instruïda en la nostra santa llei crestiana, però dir-te he lo que dix Sant Bernat, que aquell qui peca voluntàriament, confiant de la misericòrdia de Déu, és

damnat. E jo, per gran pecador que sia, tinc dolor del mal que a vegades faç; après me penit de mos pecats e deman-ne perdó a Nostre Senyor Déu, e serve los seus sants manaments, e crec tot lo que la santa mare Església creu, e per ço hauré per gràcia la vida eternal, e vosaltres sereu damnats eternalment, car la sang preciosa que Jesucrist Déu escampà en la sua sacratíssima passió fon en redempció e salvació de tots aquells qui batejats seran. Car la crestiana fe per açò és e serà exalçada, car lo misteri de la passió de Jesucrist, salvador nostre, fon per satisfer al pecat de nostre pare Adam, e una gota de la preciosa sang de Jesucrist era suficient per a rembre mil mons. E en açò no hi ha dubte en res, car clarament s'és vist per notòria experiència de Sant Pere, qui renegà, e Sant Pau, qui ab armes fent homeis perseguia los crestians, e Sant Mateu, qui era gran usurer, e de molts d'altres qui dir poria que eren estats grans pecadors, e après, per humil e discreta penitència, santament han obtesa la glòria de paradís. Sí et faries tu si et tornaves crestiana, puix tant saps en la nostra llei santa e verdadera. E dir-te he de Judes, qui traí a Jesucrist, e Llucifer, qui volia ésser equal ab Déu, e molts altres malvats pecadors, no confiant de la misericòrdia de Déu e vivint en mala vida, no retornant a Déu. Aquests tals aconsegueixen les ombres infernals. E jo, donzella, algun dia en l'any faç alguna beneita almoina en reverència de mon Déu e mon creador, e confesses los meus pecats, e Nostre Senyor m'haurà mercè puix me penit d'aquells, lo que vosaltres no féu ni acostumau de fer. E faç mon poder de conqueristar la Barbaria per tornar-vos a la bona part, perquè no siau perpetualment damnats, jatsia que a la immensa Majestat divina no li és plasent que negú se damne, ne la sua misericòrdia no vol damnar persona neguna sens gran raó. ¿E saps per què? Per ço com raó e justícia se convenen, e com la voluntat de Déu e la justícia sien una mateixa cosa, per ço Nostre Senyor no damna negú, qui batejat sia, sens culpa. E vosaltres mostrau molt gran tristor, no per lo mal que haveu fet, mas per lo dan qui us està aparellat, car lo dan vostre és per la ira de les nafres del senyor d'Agramunt, e

per los altres qui morts són, e per lo gran defalt que fet haveu. E lo traüt per vosaltres a mi promès no el vull, car més estime la glòria que la pecúnia, mas essent jo Tirant lo Blanc, del llinatge de Roca Salada, no mercader mas cavaller, ésser me recorda no deure pendre com de donar sia acostumat. Los prisoners, si els vos plau, pus honestament en do que en preu lleixaré. Denunciau als vostres cavallers que aquelles coses que ab clemència e liberalitat recaen són de la natura mia, e no sien atribuïdes a l'amicícia de vosaltres. E no em gloriege de les adversitats vostres, mas desitge aterratar les forces dels enemics. No acostume jo de combatre donzelles sinó en cambra secreta, e si és perfumada e algaliada, més me plau. Però si vosaltres pau e bona fe de mi voleu haver, no es pot per via neguna fer, si doncs vosaltres a obediència del senyor d'Agramunt no veniu, car l'obediència e la fi de la conquesta d'aquest regne deu haver, e ja és deliberat lo dia de demà e assignat per a la batalla. Aparellau-vos, e com vosaltres tingau gran congoixa de fer pau, la qual vinga en tota utilitat dels qui estan dins la ciutat, dic-te que la mia voluntat és que del mal que haveu fet no en reporteu premi ni honor, car notori és a tots com haveu romputs pactes, convinences e juraments, e tota bona esperança de bona pau. Mas aquell Déu que vosaltres menyspreau dóna penes equal als mèrits de cascú, e bé sabeu vosaltres qual fi e quina eixida hagué la primera guerra, e ab semblant fi serà determinada la següent batalla.

No tardà Plaerdemavida ab esforçada veu en semblant rèplica fer principi.

CCCLV. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Humana cosa és haver compassió dels afligits, e majorment d'aquells qui en algun temps han tenguda prosperitat, e dolre's d'aquells miserables qui en llur temps han trobat alguns qui els han sabut donar remei en ses passions e congoixes, entre les quals, si jamés ne fon neguna, jo só estada una d'aquelles. Los cavallers entesos així com tu, de mi te deuries dolre si pensaves en los qui en algun temps

t'han servit, mas veig que com a desconeixent vols acomanar a l'arbitre d'un cas afortuït tants grans fets e tant generosos, posant en tanta d'adversitat les nostres vides, e que en un sol dia se destrueixca tanta bellea d'anys. No tens al món consell millor que és refrenar la fortuna pròspera, donant fi en los perills que l'hom es posat, e no és poca saviesa servar e tenir manera e temprança en la favor molt gran de la fortuna plasent e honorosa, car si li soltes les regnes, portar-te ha a l'espenyador. En moltes maneres te poria informar i amonestar d'aquesta matèria, e no penses tu en tantes raons que m'has dites jo no hi pogués bé satisfer, però no penses que jo sia d'aquelles que en les mànegues me moque, car la mia acostumada fe ha induït a esta senyora ab les sues donzelles de venir davant la tua senyoria, per ço que ab llurs premis l'ànim teu a protecció induït sia e pus prest a la voluntat mia que a la del vencedor sies. E si fer no ho volràs, al nostre Déu suplicaré digna gràcia me'n reta, que de tant ingrata fama a tu e als teus al cel ab degudes llaors no porte. Però si al consell teu de la violència que fer-nos vols, sens virtut de cavaller l'obres, iré per lo món bandejada, donant crueles lamentacions de tu fins a les confines d'Itàlia, Espanya, França e Alemanya, per donar fi al meu desig. E si aquesta llei és en vosaltres, crestians, la llibertat mancar no pot, ne degú de la supèrbia no serà constret a soferir, e als forts hòmens menys lo morir honestament los serà lícit. Tots los nostres majors dels regnes d'Orient ab innumerables honors han haguts triümpfos de batalles e conquestes justes, no tals com tu ara vols fer. Mira què diu un poeta nostre apellat Geber: com era gloriós capità Pompeu, com partís de sa terra ab honor inestimable e ab gent d'armes molt eleta, e si es volgués ab honor excelsa se'n poguera tornar en son regne, mas com no volgués tirar les regnes de fortuna ne retenir lo seu excessiu decorriment, caigué miserablement en tan improperós abatiment, que enderrocat de l'honor sua fon gitat en menyspreu, la qual si Pompeu hagués tenguda la mitjania, no posant-se en l'extrem de fortuna, haguera apagada per a sempre la fama de misèria. Mira què diu lo

profeta Isaïes, que en la terra de Barbaria la fortuna és plasent e favorable. Saviesa és llunyar-se de les faldes a poc a poc de la dita fortuna, e no confiar massa d'ella ne de sos abelliments. Mira què diu Aristòtil: ¿com pots dar fe ni creença a la fortuna, com en negun temps cessa de moure entorn ab moviment sobtós la roda inestable? La qual fortuna no solament és cega, mas encara fa cecs tots aquells qui abraça e rep dins son si, e no exalça ni dóna de sos falsos dons sinó a aquells qui d'alt lloc de les honors molt insignes fa caure en bassa de dolor. E Salamó diu, en un tractat que fa, que les bevendes verinoses són cobertes ab dolçor de mel; la mort és anap del qual degú no és pot excusar que ab ell no bega. E vós, Capità senyor, vos prec, puix sou bon crestià, que ab virtuosa vida vullau comprar virtuosa mort, car la mort és cosa verdadera e la vida cosa sens veritat. Doncs no oblideu la mort, car ella no us oblidarà, si bé es diu Virgili: hom deu amar la vida e no tembre la mort, e les honors qui són coses divinals s'han procurades així com a robadors, que com volen robar no curen d'entrar per la porta, mas per la paret amagadament, e per la paret ixen així com a lladres davant tothom, car a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs. Senyor magnànim e virtuós, per lo que et dic pot pensar la senyoria tua que ame la tua ànima, e no volria que fosses asseit en cadira de perpètua dolor, així com féu Hèctor, Alexandre, Anibal e altres bons capitans. E per venir al que vull dir, e satisfer el que la senyoria tua m'ha dit, jo bé pens que sempre volràs perseverar en la tua desconeixença. E saps què diu lo salmista?: "Aquell és cavaller malvat qui no ret guardó, e més malvat qui oblidea les honors e serveis que li són estats fets", així com tu has acostumat fer. ¡Oh quina tan grandíssima desconeixença com és la de ta senyoria! E si bé lo meu cor plora gotes de sang, ab llengua torbada parlaré davant l'excel·lència d'aquest rei Escariano, lo qual ha mostrat molt major amor a la Reina, sa muller, que no has fet tu a aquella excel·lentíssima Princesa. Mira, Capità virtuós, jo parle ab esperit de profecia. ¿Tens record d'aquell benaventurat dia que rebist l'honor de cavalleria en aquella pròspera cort del rei

d'Anglaterra? ¿E les batalles tant singulars que en aquell temps fist, e vencist ab molta gran honor sens engan negú los dos reis e los dos ducs de glòria molt memorable, e matist molt virtuosament aquell famós cavaller, lo senyor de les Vilesermes, sens frau ni engan negú, ans ab molta honor tua e càrrec seu font portat e mès dins la sepultura? E no et deu oblidar de Kirieleison de Muntalbà e de son germà: en aquelles honrades festes, qui fon millor dels millors sinó la tua noble senyoria? Què direm de Felip, fill del rei de França? Ab lo teu gran saber lo fist rei de Sicília, e ara posseeix la filla, lo regne e la corona. No em dec oblidar de dir com la tua senyoria socorregué la religió de Rodes, com lo dia aprés que fuist arribat, per fam se devien tots donar e posar-se en perpètua captivitat en poder del Gran Soldà, i ell ab la sua pròpia nau, no tement los perills que seguir-se podien, fon per ell la dita Religió socorreguda. ¡Oh senyor Tirant, Déu t'augmenta l'estat, vida e condició, e aprés la tua mort la glòria de paradís posseir pugues com a mereixedor de glòria en aquest món i en l'altre! Car havent oïda la tua virtuosa fama aquell benaventurat senyor, de tots los del món de major excel·lència, l'emperador de Contestinoble, qui ab ses patents lletres te féu venir en la sua ciutat de Contestinoble, e per sa alta majestat te fon donat lo bastó de la capitania general, mostrant als enemies turcs lo teu esforç e poder, vencent-los una e moltes voltes ab ànimo esforçat de cavaller. Digues, Capità senyor, ¿tens record d'aquella sereníssima Princesa, sobre totes les donzelles del món la més bella e virtuosa, qui s'esperava succeir, aprés mort del pare, en la corona de l'Imperi grec? ¿E est en record d'aquell famós cavaller, cosín germà teu, nomenat Diafebus, al qual tu graciosament li donist lo comdat de Sant Àngel, aprés lo fist duc de Macedònia e li donist Estefania, neboda de l'Emperador, per muller? ¡Oh llinatge de Roca Salada, lo més digne de bondat e virtut que en lo món sia! Què és ara de vosaltres? Estau trists e desaventurats, detenguts en cruels presons en poder d'infels ab amarga captivitat, e lo vostre mestre e parent qui us solia ésser amic, Tirant lo Blanc, lo qual

és ací present, de vosaltres no té cura ne record. ¡Oh cavallers del parentat del bon duc de Bretanya, tots del noble llinatge de Roca Salada! ¿Qui us ajudarà ni us traurà de captivitat? ¿Qui serà aquell qui en franca llibertat vos pose? Car aquell per qui haveu lo dan que teniu, perduts los béns e los heretatges, vos té oblidats. Doncs, qui parlarà per vosaltres sinó la mort, qui és a tots comuna? E jo, qui só mora e parle per adevinalles, lo meu cor plora gotes de sang per dolor que tinc de tants bons e tan singulars cavallers, car ja no n'eixiran sinó ab los peus primers, per lo trist comport e poca esperança que tenen. ¡Plorau, trists de vosaltres, e lamentau que Tirant lo Blanc vos ha oblidats! E no tinc admiració que a vosaltres desconegua, que a una senyora, no diré qui és, mas puc dir que és la major e millor de tota la crestiandat, ha desconeguda per conquistar aquesta terra malvada, e per ella a tots ha oblidats.

Molt fon admirat Tirant d'oir semblants paraules, e ab cara afable la pregà li volgués dir com sabia ella tant en sos fets, fent-li principi a semblant demanda.

CCCLVI. Demanda que fa Tirant a Plaerdemavida.

—La pensa mia està alterada d'haver oït recitar en aquesta donzella paraules tals qui han nafrada la mia ànima, car no puc creure que tu, donzella, sies cos humà, que tant poguesses saber en mos fets si doncs no tenies esperit familiar, o sies mal esperit qui hages presa forma humana de donzella per ginyarme que jo no destrueixca aquesta ciutat e los habitadors d'aquella, qui adoren e serveixen lo diable, com la mia pura intenció sia poblar-la de crestians, perquè lo nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist hi sia beneit, adorat e glorificat. Per què, donzella, molt me tendria per ignorant e de poc saber que una donzella, ab ses fengides paraules e ab al·legacions de filòsofs, poetes e doctors sants, m'hagués a decebre e fer-me mudar lo meu sant e bon prepòsit; o hauràs a donar altra raó de tu mateixa, que jo haga a creure que les tues paraules me donen testimoni tu qui est ni per quina via saps lo que has recitat. En

altra manera no penses jo mudàs d'altre prepòsit, e tu m'has refrescades les nafres de mos parents, les quals contínuament me turmenten, per bé que tu digues que els he oblidats, mas jo confie en la immensa bondat de Nostre Senyor Déu que em darà presta expedició en lo que per mi és estat principiat, que en breu temps ab lo seu auxili jo els ajudaré de tot mon poder per lliberar-los de captivitat. Mas a present deixe de recitar la dolor que tinc de mos parents, com no sia temps ni lloc competent per recitar-la, ni menys los treballs que passe per ésser prest delliure, que al parer d'alguns me sia un gran delit. E posat cas que no mostre passar pena, gens per açò no em lleixa lo record d'aquella sereníssima senyora, no donant càrrec ni culpa a sa majestat, car la sua altesa me feia portar alegres los meus treballs. Oh donzella! Molta és la tua discreció, que sies tan instruïda en la nostra santa llei crestiana; no et resta sinó que rebesses lo sant baptisme. Per un sol Déu te prec que ab amor e caritat te plàcia voler-me dir com saps tant en mos fets, car la tua ombra té compresa tota la mia persona, no ab vista horrible, sinó ab amor afable, e no sé d'on ara novament m'és venguda.

Plaerdemavida afranquí la cara, que es mostrava estar irada, e, ab un somrís, de semblants paraules li féu present.

CCCLVII. Resposta que féu Plaerdemavida a la demanda de Tirant.

—¡Ai Tirant, com est coixo de la cama de misericòrdia, qui és major que la justícia! Vés seguit los reis fugitius, e vulles aconseguir aquells, perquè pugues tenir en tranquil·le pau tota la Barbaria, e deixa a nosaltres viure en benaventurat repòs! Mira, Capità valentíssim, no vulles descomplaure a aquell qui per sola bondat, honor e dignitat te prospera, e del sobiran cel mira los pescadors e veu la tua malvestat que vols cometre per la poca fe ni caritat que has a les persones qui t'amen. E per assegurar-te de mi, que no só dimoni ni tinc part alguna en ell, ni ell en mi, ans só creatura racional per Nostre Senyor Déu creada, la qual te desitge servir, vull que aquests que ací

presents són ogen de mi les tues errors, per ço que d'ací avant no haja ocasió d'haver guerra entre nosaltres, per bé que sia inflada en tu sobirana dolor, ni vull haver vergonya de recitar los teus gloriosos actes. ¡Oh, com volria fosser plenes les orelles de les gents estranyes del parlar que faran per tot lo món, e lo teu cor sentirà la punta de la mia llengua verinosa, e lo teu costat serà nafrat ab la mia dolorosa! ¿E no est tu aquell príncep del llinatge de Roca Salada que entríst en batalla aquella plasent nit dins lo castell de Malveí, ab aquella sereníssima Princesa, la bella Carmesina? E si del tot no só folla o no he percut lo seny, par-me que he oït dir, volent sa altesa suplir als teus graciosos precs e suplicacions, volent ofendre a pare e a mare menyspreant la sua honestíssima castedat, consentí a tu a hora menyscabada, dins la sua cambra entrar, e posar-te la corona de son pare, la qual és de l'Imperi grec, en lo teu cap e pendre't per universal senyor ab consentiment d'una trista donzella la qual li deien Plaerdemavida. De l'una ni de l'altra tan poc esguard has hagut envers elles com si jamés no les haguesses coneigudes, e l'altesa de la qual, per tu oblidada, està més morta que viva dins lo monestir de Santa Clara, contínuament reclamant lo benaventurat nom de Tirant, en lo qual ella té tota sa esperança. Oh Tirant! ¡E com est restat despullat de tota bondat! Car no ignores com los turcs han subjugada tota la Grècia, que no els fall sinó la ciutat de Contestinoble, e pendre l'Emperador e sa muller e la dolorosa Princesa, muller tua, que has promesa ab paraules de present. Què faràs, desaventurat de cavaller? ¿Consentiràs ta muller vinga en poder de moros? Tu conquistaràs aquesta terra, poblada de males gents, e ells conquistaràn a ta muller ab tot l'Imperi. E saps què diu Titus Lívius? Que quatre coses deuen ésser guardades segons que dessús és dit, ço és, los béns, l'honor, la muller e la vida: per l'honor posar-hi la vida e los béns; per los béns com los volen tolre, posar-hi los béns, la muller e la vida; per la vida posar-hi los béns; per la muller, béns, vida e honor. Guarda, desaventurat, en qui punt est que moros prenguen la despulla

de la sua virginitat e tot l'Imperi grec, lo qual s'espera ésser teu, no per los mèrits, mas per la sua gran benignitat, la qual ha deixats tants reis e tants prínceps, los quals eren de major grau e dignitat que tu, qui est un miserable cavaller, car perdent la capitania perds tot ton estat. Si bé vols fer, mostra aquella excel·lència que los teus bons antecessors han fet deixant lo poc per lo molt, la singular honor per lo poc profit; aquella honor amaven més los antics que tots lo béns del món. Gira tu les banderes d'Àfrica envers Orient, e veuràs la tua benaventurança quanta és. E si savi est, oferràs davant los teus ulls de la tua consideració l'adversitat que pot venir mudant la fortuna d'alegria en tristor, e de delit en dolor, e d'honor e glòria en confusió. E no fas res sinó per l'esperança que tens en conquistar aquesta desaventurada terra per a posseir altri, car lo teu cor és tan alt que no es contentaria de tan petit bocí. E si per ventura la fortuna en pendre aquesta ciutat te dóna victòria, ¿equina llaor tan gran te'n seguirà, que seràs vencedor de gent vençuda? E si a mi fos atribuïda fe, diria de tot cert tu ésser lo més desconeixent cavaller del món, e la tua molt cruel desconeixença no és donzella deguna desitjàs en tu delit, plaeir ni consolació, ne ab tu volgués habitar, ans que de males nafrés fosses en lo cor nafrat, e la ira de pare e de mare sobre tu vingués ab la de Faraó ensems; e més avant desitjaríem que en fastig de dones e de donzelles vinguesses, e deguna parlar no et volgués, e après ta mort paraís no poguesses aconseguir. Vés, trau de captivitat a tants parents com en la presó tan adolorits estan, delliura ton sogre e la mísera de Carmesina en la dolor e fam e misèria en què estan posats.

Com Tirant véu així parlar la donzella, mogut de zel d'amor, llançà un desmoderat sospir, qui fon eixit del retret del seu cor ab tanta passió, com fon en record de sa senyora, que era la cosa que ell en aquest món més amava; pres-li tan gran alteració que caigué en terra fora de tot sentiment ni record. Com tots los que allí eren veren llur Capità tan mal adobat, llur pensament fon que hagués retut l'espírit a Déu e lo cos a la terra, ab los ulls tots entelats.

Lo rei Escariano no tingué a burla aquest fet; destil-laren dels seus ulls vives llàgremes, e ab veu esquinçada, quasi no podent parlar, se pres a dir semblant reprensió.

CCCLVIII. Reprensió que fa lo rei Escariano a Plaerdemavida.

—Oh donzella! Molt és digna la tua persona de cruel punició, e mala per a tu est venguda ací ab tota la tua companyia. Car jo et faç certa que si aquest cavaller mor per lo teu malparlar, tu e totes les altres sereu condemnades a pèssima e cruel mort, e la més impiadosa que jo poré pensar. Oh donzella de mala gràcia e de pitjors fets! iAb llengua plena de verí est entrada dins en aquesta tenda: al diable sies tu acomanada! Car així com devies parlar paraules virtuoses e bones per inclinar lo Capità en fer lo que tu volies, e has fet tot lo contrari, gloriejant-te en malparlar e pitjor obrar, car ab color de pau te est mostrada cruel enemiga. E per tal que breument e molt presta hages la punició que la tua celerada persona merita, te serà dada tal pena corresponent a la injúria, car tu has usat de ta pèssima fellonia, que te'n pren així com lo ferrer, que si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fum. Digues, donzella, ¿e serà veritat que en tan gran jovent nos hages vençuts dins les nostres tendes sens batalla ni nafres, e sens colp ni ferida, sinó ab lo verí de la tua llengua, com crec sies una gran metzinera?

Los metges foren atesos e digueren:

—Sens dubte lo nostre Capità està molt mal, car bé coneixem que està en l'extrem de la sua fi.

Lo rei Escariano prestament féu pendre la donzella, e manà que li lligassen bé les mans. Com Plaerdemavida se véu així maltractar, moguda d'impaciència, ab irada veu féu principi a semblant parlar.

CCCLIX. Reprensió que fa Plaerdemavida al rei Escariano.

—No es pertany a la dignitat real usar de cruidat, com no sia llur ofici, ans los reis deuen ésser clements e piadosos, e tu mostres que est jove de temps e pobre de virtuts, que per ésser cavaller e Rei no deuries ésser cruel ni carnisser, e majorment contra donzelles, com per art de cavalleria est obligat mantenir e defendre les donzelles, e haver pietat d'elles. E del mal tractar que em fas no m'hi dó res, car temps vendrà que lo penedir restarà en ta senyoria, e no volries haver fet lo que fas. Emperò deixa'm acostar al senyor Capità, que primer lo nodrí jo en la mia falda d'honestat ans que tu d'ell tinguesses notícia, e deixa'm usar dels remeis que jo sé, puig veig que aquests poc sabents de metges remei no li saben dar. Aprés fes de mi tot lo que a la tua senyoria sia plasent, car no tem ni estime res la mort per cruel que la'm faces dar, per haver obtesa tanta glòria que ab les mies simples paraules haja vençut e mort aquest cavaller invencible, e lo millor que en lo restant del món trobar-se pogués. E en açò poden testificar lo Gran Soldà e lo Turc, qui ab lo seu poderós braç los ha morts tants milenars d'hòmens que no tenen nombre. E la tua senyoria ignora lo que jo sé en ell, com ell sia en sobiran grau acostat a l'Imperi grec.

E prestament s'assigué en terra la donzella, esquinçà's l'aljuba e la camisa que vestia baix als pits, mostrant les mamelles, e pres lo cos de Tirant e posà'l sobre les suas faldes, e féu-li posar la cara sobre los seus pits. E ab veu piadosa e afable li féu present de semblants paraules.

CCCLX. Suplicació que féu Plaerdemavida a Tirant.

—¡Oh invariables, inics e implacables fats qui la varietat dels actes infal·liblement ordenau! ¿Per què forçau la mia trista ànima e lo dèbil e femenil cos a tants treballs? Millor me seria deixar-me de tan dolorós viure, puix no tinc poder en

restaurar lo trist poble e la senyora d'aquesta afigida ciutat. Doncs, magnànim Capità e cavaller invencible, Tirant senyor, obre los ulls que tens de pietat, e oges les darreres suplicacions d'aquesta desaventurada donzella, la qual ab devot e humil cor suplica a la tua senyoria que sies en record del que has acostumat de fer, car jo estime més la mort que per tu me fos donada, que si per altri m'era restaurada la vida.

Tirant dins l'orella tenia un sobreòs, lo qual li dava infinita dolor com s'hi tocava; e aquest dan li havia fet lo senyor de les Vilesermes com se combaté ab ell; e cascuna volta que ell s'esmortia ni perdia lo sentiment, tocant-lo ab lo dit dins l'orella, prestament ell cobrava lo natural record. Com la donzella veu a Tirant ab los ulls oberts, lo qual llançava adolorits sospirs, alegrà-se'n molt, e ab gest e cara afable semblants paraules li dix:

—Capità senyor, jo coneix bé que la tua senyoria està en l'illa dels Pensaments, e los teus designs són tants que turmenten lo teu esperit sense plaer ni dilecció de la tua vida. E suplic-te que no perverteixques ni confones l'orde de natura, ni lo teu bon costum, que és de perdonar, car gran temps ha, senyor Tirant, que ens poses aguait per tolre'ns la vida combatent-nos de nit e de dia. No vull que la tua senyoria passe treball tan incomportable, que ara te'n pots deseixir. Comença primerament a mi, car vet-me ací, donzella indefensa, qui estic davant la tua presència, qui tens espasa ben afilada; ara pots espletar la tua fort mà e banyar la tua espasa en la sang d'aquella qui après Déu te desitja servir. Però, diu Ovidi que amor no ha deguna certenitat com ella sia mutable, e si es muda tost se fa, e ab treball molt gran retorna. E per ço diu lo poeta Tobies que més val grosseria virtuosa que subtilitat viciosa. E per quant jo só donzella poc entesa, e parle algunes ignoràncies, lo teu ànim sentit darà lloc a la mia culpa.

Respòs Tirant ab aquella millor veu que pogué.

CCCLXI. Resposta que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Donzella, a mi dóna de parer que a tu te'n pren així com fa a l'abella, qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coa. Coses m'has dades a sentir que no poc admirat me fas estar de tot lo que m'has dit, e desig molt saber com és vengut a notícia tua lo fet d'aquella sereníssima Princesa. Digues-m'ho, jo et clam mercè, car faç-te certa que per contemplació de la majestat sua jo faré devers vosaltres tals actes, que de mi contentes partireu.

Molt s'alegrà Plaerdemavida en la bona resposta del Capità, e deliberant descobrir-se a ell, ab cara afable de semblants paraules li féu resposta.

CCCLXII. Resposta que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Comuna openió és, segons diu lo gran filòsof Aristòtil, que més val fer llançar dolor e sang de son enemic que vergonya ab pròpies llàgremes. E més diu Sant Joan Boca d'Or: aquell no té verdadera amor qui no la mostra als ops. E la certenitat e coneixença que tenim d'ésser amats és quan veen que de nostres mals l'amic se dol. Doncs, senyor Capità, fes-nos alegres, car alegria tol e alleuja la tristor que de nostres adversitats tenim. E perquè en breu les forces d'amor comprengues, sies en record quants han la mort eleta, encara dubtosos e incerts de l'esdevenidora vida, sol per l'amor qui ve ab gloriosa fama, e no solament l'han eleta, mas sens tristor en les pròpies personnes executada, qui els tolia la inefable tristor de l'espantable mort lo delit que els porta a la gran amor de llur fama. Oh senyor Tirant! Suplic humilment a la tua senyoria, per amor e reverència d'aquell Déu que tu creus e adores, que hages pietat e compassió d'aquest aflegit poble, recordant-te de tants casos infortunats de diversos grecs damunt recitats, que sots de virtut e ajuda tua, e del teu senyal, són estats lliberats, passant davant la faç de la tua claredat. A tu, Tirant senyor, rebem com a pare e protector nostre qui estàs asseit en cadira de misericòrdia e pietat, segons nos has

promès, per amor, honor e reverència d'aquella excel·lentíssima princesa Carmesina, la qual tu contemples, fent-nos oferta que per la sua amor perdonaries a tots aquells qui devotament lo seu nom reclamarien. E com entre los bons tu sies lo millor, la nostra demanda no pot ésser denegada. Fes, doncs, senyor, segons qui est, car la molta virtut e clemència tua no poria fer sinó segons la senyoria tua ha acostumat. E sia closa e finida la narració de la tua pròspera virtut, qui per la tua molta humanitat has permès que jo sia pujada en tan alt grau, tenint a tu en los meus pits, tractant de la tua bondat excelsa, qui est edificat en lloc del nostre sant profeta Mafomet.

Estant en aquestes raons, entrà per la tenda lo senyor d'Agramunt tot torbat, ab l'espasa nua en la mà, sabent com Tirant s'era esmortit en los braços de la donzella, qui era estat mal informat per lo rei Escariano. Com véu Tirat en les faldes de la donzella, ab la gran furor e ira que portava, no hagué notícia de la disposició en què Tirant estava, e ab cara fera e veu esquinçada se pres a dir forma de semblants paraules.

CCCLXIII. Com lo senyor d'Agramunt volgué matar a Plaerdemavida.

—Què fa ací aquesta metzinera, de diables invocadora? Com la podeu comportar? ¿E qui són aquells qui es nomenen amics e servidors de Tirant? Certament, bé mostren que poc estimen la sua vida, car si ho feien no comportarien que una mora, enemiga de la santa cristiana llei, ab ses encantacions l'haja mort e no la degollen de peus. ¿Quina sentència, per cruel que fos, poria ésser just premi de tan irreparable dan? E Puix vosaltres fer no ho voleu, jo faré lo que jamés he acostumat, encara que l'honor de cavalleria hi sàpia posar en dubte.

E pres-la per los cabells de part detràs e donà-li gran tirada sens d'ella haver compassió ni pietat; e posà-li l'espasa prop lo coll per assajar de tolre-li la vida. Com Tirant véu l'espasa tan prop de la donzella, qui en los seus pits recolzat estava, e sentí

lo piadós plant que ella feia, pres l'espasa ab dues mans, e l'altre sentí l'espasa estar en lloc dur: creent fos lo coll de la donzella, tirà tan fort com pogué e fon forçat de fer gran lesió en les mans de Tirant, e passà molt gran perill, segons la relació dels metges, que no restàs afollat de les mans.

Com Tirant véu que son cosín germà li havia guardada tan poca honor e reverència, mogut de gran ira se pres a dir forma de semblants paraules.

CCCLXIV. Les paraules que Tirant dix al senyor d'Agramunt com se véu nafrat.

—iOh cavaller desaventurat, com est digne d'ésser privat de tota honor, com per lo teu poc saber e molta ignorància has comès tan gran defalt que en lo restant de ta vida no el veuràs esmenat! Car ab la tua gran supèrbia e grossera presumpció m'has greument ofès en forma tal que est mereixedor de gran punició. Però, com veig que est tan cuitat de llibertat atènyer, suplicaré a Déu me done una poca de paciència per haver vist un cavaller tan fora de seny, que no has tenguda vergonya del món ni menys de mi, per jo estar prop d'aquesta donzella i en les faldes asseit, nos has mostrada molt poca gentilea tenir, a ella per ésser donzella, e a mi per ésser Tirant. E si no repares lo teu gran defalt, jo hauré estendre sobre tu lo manto de la mia ira, car lo major bé que en tu he conegit, segons dien los miradors, és que tens molta ignorància, car los hòmens en aquest món no poden ésser jutjats sinó segons les llurs obres, les quals sempre te condemnarien. E per no solar-me la boca de marparlar, solament diré que maleit fon lo dia que tu naixquist, car tu est lo més trist de tot lo nostre llinatge. Però com les coses que de mala intenció parteixen sempre resten imperfetes, e si vergonya aconseguida per molts actes fos honor, tu series lo més benaventurat cavaller del món. Per lo contrari, si honor procuràs vergonya, no series de res envergonyit.

Lo rei Escariano féu partir al senyor d'Agramunt de la presència de Tirant, dient-li que se n'anàs a la sua tenda, e ell fon content; ab los ulls baixos en terra de molta vergonya, féu gran reverència al Rei e a Tirant, e ixqué de la tenda mostrant restar molt envergonyit, la qual humilitat e vergonya donà gran lloc en mitigar la ira de Tirant en haver-li mercè.

Lo rei Escariano, volent-ho fer tot bo, dreçà les sues paraules a Tirant e féu principi a un tal parlar.

CCCLXV. Com lo rei Escariano pregà a Tirant que perdonàs al senyor d'Agramunt.

—La molta virtut que en tu tinc coneguda, germà senyor, me dóna atreviment de suplicar-te que no vulles haver esguard al moviment no prou savi del senyor d'Agramunt, car ab la ira gran que portava, era fora de tot record, que lo sentiment li fallí en haver notícia del gran defalt que comès ha, e l'extrema vergonya que li'n resta li és tan gran punició que tinc creença que de gran temps no tendrà atreviment de mirar-te en la cara. La qual culpa, per amor mia, te prec li perdones la ignocent resistència que ha feta a tu, que tant vals. E de mi sia com a tu sia plasent lo lloc e lo temps que la mia fe merita, per tal que jo, de tu entre els altres lloant-me, augmente lo nombre dels teus súbdits. De mi més volenterosament que tot altre d'açò dolre'm dec, com lo teu dan e honor per mia la tinc, e la mia ànima n'està alterada veent lo deute tan afix, que coneç ésser causa necessària de perdonar.

Per complaure als precs del rei Escariano, mitigà Tirant la sua ira mostrant la sua cara afable, donant culpa a la ignorància del senyor d'Agramunt, e fon content de perdonar-li.

Aprés se girà Tirant devers la donzella, e pregà-la ab humilitat afable li volgués dir ella si era estada cativa en Contestinoble, o li plagués voler-li dir qui li havia recitades tantes coses de la senyora Princesa. Plaerdemavida no tardà dar-li semblant resposta.

CCCLXVI. Com la donzella mora se manifesta a Tirant com ella era Plaerdemavida.

—Lo sinestre de fortuna m'ha portada a la fi de mos darrers dies, e verament no és en mi que en neguna manera puga resistir contra les tues forces; per què pren e elegeix de mi: si vols la mort, dar-la em poràs, e si em vols per cativa, en ta llibertat està. Mas, éper què em cal despendre paraules supèrflues, sinó contentar la tua senyoria?

E llevàs prestament en peus, e donà dels genolls en la dura terra, e dix:

—E com, Capità senyor! ¿Així haveu perduda totalment la natural coneixença? E és bé veritat, e no és cosa admirable, que lla on amor no ha no hi pot haver record. E com! ¿No só jo la mísera desaventurada de Plaerdemavida, la qual per la senyoria vostra he sostenguts tants treballs, dolors e misèries, e a la fi captivitat?

Tirant prestament tingué oberts los ulls de l'enteniment, e no la lleixà més parlar, havent en aquell cas verdadera notícia d'ella ésser Plaerdemavida; e agenollà's en terra davant ella, e abraçà e besà-la moltes voltes en la boca en senyal de gran amor verdadera.

E com per bon espai l'hagué festejada, Tirant manà que a la porta de la tenda fos parat un bell estrado tot cobert de draps de brocat alt, e a les espatles e per terra de bells draps de ras; e l'estrado era de fusta ab molts graons. E Plaerdemavida fon asseita en lo més alt graó de l'estrado, vestida d'un manto de brocat carmesí forrat d'erminis, que Tirant li féu traure dels seus per ço com tota l'aljuba s'havia esquinçada. E la senyora de la ciutat feren seure en lo darrer escaló, e les donzelles baix sobre los draps de ras. Bé es mostrava en aquell cas Plaerdemavida ésser reina, segons l'estat en què era posada.

Tirant li havia llevat l'alquinal e era restada en cabells. Tota la gent se pensava que Tirant la volgués pendre per muller: tan grandíssima era l'honor que li feia! E féu fer crida per tot lo

camp que tots vinguessen a besar la mà a Plaerdemavida, sots pena de mort. Aprés féu fer altra crida que tots los de la ciutat, així hòmens com dones, fossen perdonats, e cascú d'ells pogués viure en la llei que es volgués, e no fos negú del camp, en la pena ja dita, de fer mal ni dan en persona ni en béns a negú qui fos de la ciutat. Aprés féu aparellar moltes viandes e féu un convit general a tots los que menjar hi volguessen. E tots los ministres e trompetes del camp e de la ciutat manà que fossen aquí, e fon feta la més singular festa que jamés sia estada feta en un camp, qui durà huit dies.

E estant en aquestes festes, lo senyor d'Agramunt sabé com aquella que ell havia volguda matar era Plaerdemavida; fon molt més agreujat per lo gran defalt que comès havia. E per causa d'açò ell parlà ab lo rei Escariano e ab la Reina, qui jamés se partia del costat de Plaerdemavida, e suplicà'ls que fossen bons en lo perdó que volia demanar a Tirant, e ells digueren que eren molt contents. E acompanyat lo senyor d'Agramunt del Rei e de la Reina, com fon davant Tirant, ab humil gest e piadosa veu, de tals paraules li féu present.

CCCLXVII. Com lo Senyor d'Agramunt demanà perdó a Tirant.

—Si a Déu fos plasent, a mi fóra més en grat lo morir que el més viure, pensant que la fortuna m'ha portat en part on de la pròpia virtut me cové fer prova, e aquella ab grandíssima vergonya porte per haver ofesa la senyoria vostra. E de tal cas jo n'espere prest lo mèrit que a la mia persona cové, ço és, la mort, la qual serà a mi més cara que viure ab record de la mia viltat. E perquè la senyoria vostra me vol així maltractar, llicència e perdó ensems vos demane, e per quant a la mercè vostra no puc ni dec cosa alguna celar, no sens gran vergonya la us manifestaré, com per no conèixer que aquella fos Plaerdemavida cometé la mia mà tan extrem insult, que só mereixedor per la mia ignorància de gran punició. E la fi de la mia victòria és estada dolor, pena e tristícia, la qual no em fallirà, car jo us manifeste que si la senyoria vostra me denega

lo perdó, lo meu propòsit és de passar en lo Ponent accompanyant-me la mort, com aquí pens que prestament finiran los meus darrers dies, e aquí serà la mia trista sepultura venguda al terme de la sua desitjada fi. Emperò, suplic a la senyoria vostra que l'extrema amor que de present vos porte no sia delida de la memòria vostra, car tant com més me penit e tinc dolor del meu pecat, tant mostre portar-vos major amor, e d'açò n'és causa lo vincle de la sang, qui no es pot tornar aigua. Doncs sia de vostra mercè voler-me perdonar o dar llicència.

Com Tirant l'oí així parlar, no féu de si mudament negú, sinó ab cara molt afable se mostrà en aquell cas més cavaller virtuós que maliciós, car mogut de compassió li respòs ab humil gest, per ço com sobtosament l'amor natural l'inclinà en haver-li mercè, e ab grandíssima congoixa féu principi a semblants paraules.

CCCLXVIII. Com Tirant e lo senyor d'Agramunt feren la pau.

—No vol la immensa bondat de Nostre Senyor Déu que negú, per gran pecador que sia, que si és penit de les ofenses que ha comeses contra ell e li demana perdó, que liberalment no li perdone. iQuant més dec fer jo, que só un gran pecador, que si no perdone, Déu no em perdonarà! Per què et dic, cosín germà, tu deus viure e jo morir, e si la tua benignitat vol oir les mies pregàries, plàcia't que la tua bondat excel·lesca la mia ira. E si tu no fosses en necessitat de confort tant con est, jo me'n dolria així com d'home qui la nostra amistat e deute havies guastat, emperò no vull que tu ni negú en aquest cas puga dir que per lo teu defalt la mia molta amor que et porte sia gens desminuïda, ans per obres manifestaré molt prest que la mia amor augmentarà en tu en tanta quantitat que serà plae a tu e a tots los que desitgen lo teu bé e honor. Per què, obre los ulls de l'intel·lecte e regoneix-te, dóna lloc a la raó, desvia e refrena lo desitjós apetit d'anar en terra estranya, e vulles despendre lo temps en tals cavalleries qui augmentaran lo teu estat, honor e

fama. E a tu no és cosa convenient ni honesta que en anar-te'n te dispongues, encara que fosses cert d'atènyer un gran heretatge, car tu fugir-ne deuries, si guardes lo que la vera amicícia requir, e si fas lo contrari, te faç cert que serà causa de la tua gran perdició.

En açò lo Rei e la Reina pregaren molt a Tirant e al senyor d'Agramunt que la pau fos feta e entre ells hagués bona amor e concòrdia. E així fon fet, e partint tots d'allí ensems, anaren a l'estrado on estava Plaerdemavida ab gran triümpfo, e lo senyor d'Agramunt li féu present de tals paraules.

CCCLXIX. Com lo senyor d'Agramunt demanà perdó a Plaerdemavida.

—Si l'immens Déu ab ulls de justícia los humans actes esguarda, mal impunit ni virtuós acte sens remuneració és impossible rest. Encara que les penes dels mals s'allarguen no per ço deixen de venir al qui mereixen retraire. Emperò si l'adversa fortuna mogué la mia ira que perdí lo seny, llevant-me la natural coneixença de vostra gentilea, en gran part lo meu defalt té causa justa de perdó per no haver-vos coneguda; e si la vostra molta virtut no em vol perdonar, lo que no puc creure, iré per lo món vagabund cridant tostems mercè, e si sobres gran amor me fa report d'extrema pena o de presta mort, no m'assegura lo perill de ma vida. Mas siau certa que no em plau per mi, a qui nunca haveu ofès, atengau nom d'homicida. E si per lo poc que de vós fins ara mereixc, mes paraules de fe no us paren dignes de perdó, me serà forçat ma presta mort, obligant-vos a tard penediment, vos sia testimoni de veritat. E si a la fortuna ha plagut que de vós no haja atesa coneixença, só de parer que, penedint-me, de perdó só mereixedor. E no solament de vós lo mereixc, perquè tant valeu, mas encara per esguard de l'esmena qui en l'esdevenir vos n'espera desitjant-vos servir, ab tot que si la fi de mes obres teniu vistes, m'estimareu de culpa delliura. Encara que en nom d'enemic vos haja volguda ofendre, mon voler no ha pres terme en voler-vos més enutjar, sinó complaure, mas

seguint les cruels lleis de Mars he ofert la mia persona a sangonoses batalles, tenyint en augment de l'estima de ma honor los verds camps africans de la mia sang com a cavaller, seguint los militars costums. Ne ab cauteles no he pensat enutjar a negú, així com han fet los habitadors d'aquesta ciutat, d'on les llurs esperances eren del tot fallides. E si per justes excuses no us dolreu de mi, almenys mostrau-vos-en dolre, puix tant haveu treballat en lliberar aquesta ciutat ab tots los habitadors d'aquella, la qual, tenint-se per destruïda, de vós sola repar espera. Puix sobre mi tant poder teniu, que si m'és pres en compte, só content per l'amor vostra de no més ofendre la dita ciutat ni los habitadors d'aquella, car tots los qui de vostra virtut atenyen coneixença m'hauran per quiti de tal infàmia. E no em desplau per fer majors mos mèrits, que aquella qui ha vençut les forces d'aquell invencible Capità, sens armes, de la vostra molta gràcia jo sia vençut.

No tardà Plaerdemavida un poc espai en fer principi a semblant parlar.

CCCLXX. Resposta que féu Plaerdemavida al senyor d'Agramunt.

—No és costum de les dones d'honor qui s'estimen, d'ésser cruels ni desitjoses de venjança, e no plàcia a la divina Potència que en esperit de dona grega tal defalt fos trobat, car encara que vostra mercè me volgués ofendre, en gran part sou estalvi de culpa per no tenir de mi coneixença. Sol l'ofensa és estada feta al senyor Capità, sots la fe del qual ma vida reposava, e per bé que al terme de ma fi fos atesa, no dolguera la mort puix per les mans de tan valentíssim cavaller fos morta, esperant-ne en l'altre món per premi corona de martiri, atesa la fi per què jo suplicava, qui era en augment de la santa fe catòlica, segons que per experiència clarament e manifesta se demostrarà. E no fretura demanar-me perdó, com no em tinga per ofesa de vostra mercè; e encara que ho fos, seria molt contenta de perdonar-vos, car de vostra mercè espere jo la gràcia e lo perdó, segons que per vostra molta virtut m'és estat ofert de

perdonar per amor mia a la senyora d'esta ciutat e a tots sos vassalls. E si neguna cosa poden los precs meus prevaler, vos suplic que aquesta aflicció que voleu dar aparteu de vós per aconsolar a mi, e ab bona esperança vivint, vos dispongau en pendre alegria, perquè Nostre Senyor Déu vos façà obtenir l'amor que de la cosa amada desitjau. E encara jo no sé quina raó done del que dec fer, o seguir lo meu plaer o lo vostre, fent lo que dieu que tant vos contenta, e puix que la vostra liberalitat és tanta que veent la mia deguda vergonya de l'empresa per mi feta que vullau consentir a les mies justes pregàries, segons per vostra mercè m'és estada feta oferta.

E no dix més per ço com lo rei Escariano e Tirant venien. E de continent foren fetes moltes danses e balls moriscs.

Passat lo deèn dia de les singulars festes, los de la ciutat, ab la senyora ensems, prengueren les claus de la dita ciutat e donaren-les a Tirant, e que fes de tots ells lo que a la senyoria sua fos plasent. Tirant pres les claus e donà-les e Plaerdemavida fent-la senyora de la ciutat e ab triümpfo de molta gent, qui l'accompanyava ab diversos estruments, la portaren a cavall dins la ciutat e la meteren dins lo palau real com a senyora. E la senyora primera tragueren de la ciutat ab tots aquells qui ab ella solien estar. E Tirant donà a Plaerdemavida servidors, dones de donzelles qui la servissen, e fon huit dies senyora de tota la ciutat e de molts castells e viles qui eren sots lo seu domini e senyoria.

Complits los huit dies, Plaerdemavida féu venir la senyora que de la ciutat solia ésser, e ab cara molt afable e ab graciós gest li féu la següent restitució en estil de semblants paraules.

CCCLXXI. Com Plaerdemavida restituí a sa senyora la ciutat ab totes les altres coses.

—La molta virtut que de tu tinc coneguda, senyora mia, me dóna causa que jo et reta lo premi de la molta amor e gentilea que en lo temps de mon cativeri en tu he coneguda, ab què em tens obligada de fer per ta mercè tot lo que a mi possible sia,

car per experiència ta senyoria ha pogut conèixer quant he treballat en lliberar ta mercè e los habitadors de la tua ciutat de la cruel execució que s'esperava de fer sens deguna mercè, la qual gràcia ab lo divinal adjutori s'és obtesa mitjançant les mies porfidioses pregàries, ab gran perill de la mia vida. E no m'ho tinc a vergonya deguna, ans a molta glòria d'ésser estada cativa de ta senyoria, per la tua molta noblea que sé quant vals, com sia certa que est mereixedora de molta honor. E no et penses que en sia molt alegrada per ésser pujada, de cativa que era, en aquesta gran senyoria, com veja que són béns de fortuna que els ha tolts a tu e donats a mi, com aquest sia son ofici. Sols la causa per què me n'alegre és que m'ha atorgat que per mà mia los cobres de mi ab molta amor; doncs ta senyoria obre les mans, e dar-t'he les claus de la ciutat, de viles e castells, e tot lo que posseïes, e vull-te restituir tot lo teu heretatge e senyoria. E encara que sia estada cativa tua, e per mos pecats la divina Potència haja permès que sia venguda en ton poder, no penses que la mia condició sia menor que la tua, mas vull veure, per tu ésser mora molt generosa e de real casa, e jo crestiana, qui só estada cativa, qual usarà de més virtut: o jo de restituir-te los teus béns, que perduts tenies, o tu, ab los teus, tornar-vos crestians, car sol l'esperança que tinc de veure ta mercè crestiana tindré en major estima que si de tota la Barbaria era feta senyora.

E posà-li les claus en la mà.

La senyora, vista la molta cortesia e liberalitat de Plaerdemavida, s'agenollà als seus peus, e ab los ulls destil-lant vives llàgremes de sobreabundant alegria, li volgué besar los peus; e Plaerdemavida no ho comportà, sinó que s'agenollà davant ella. La senyora, que véu tanta gentilea, ab humil veu se pres a dir:

—No fretura a negú provar sa condició, que les obres sues lo manifesten, e com per experiència hages mostrat la tua molta gentilea e liberalitat, tinc conegit quant pots ne vals. Per què, la mia senyora, jo et regracie tant com puc ni sé la tua molta

amor, com jo per cosa en lo món no acceptaria les claus ni menys la senyoria, car tu com a més digna de mi ne sies mereixedora; car tanta és l'obligació que et tinc, sol en lliberarme la vida, que altre tant temps com m'has servida te vull servir, e tindré a bona sort que en tota ma vida te puga servir. E, com me dius que em torne crestiana, açò remet a ta llibertat, que tota hora e quan me vulles fer dar lo sant baptisme seré presta de rebre'l ab molta amor e devoció.

No tardà Plaerdemavida en dar-li semblant resposta:

—La mia senyora, a tu és forçat pendre les claus e la senyoria, com aquella qui n'est mereixedora. E puix ta mercè me fa tanta gràcia de fer-te crestiana, vull d'ací avant tenir-te en estima d'una germana. E prec-te que no em faces més raons en cobrar lo que és teu, que seria la cosa que més me pories enutjar, e a la fi te seria forçat de fer-ho.

E la senyora, ab molta humilitat, les rebé per contentar-la. E tornada en sa possessió, Plaerdemavida ixqué de la ciutat e tornà-se'n al camp, on fon rebuda per Tirant e per tots los altres ab molta honor. E recità Plaerdemavida a Tirant com havia restituïda la ciutat e la senyoria a sa senyora per haver coneguda en ella tanta virtut. E Tirant ne fon content puix ella n'era estada contenta.

Parlà lo senyor d'Agramunt e dix:

—¿No fóra estat bo que en aquestes coses jo hi fos estat demanat? Com reste jo del vot que he fet?

No tardà Plaerdemavida en fer-li semblant resposta.

CCCLXXII. Resposta que fa Plaerdemavida al senyor d'Agramunt.

—Oh engan manifest de la fortuna! Les batalles que començà en França lo teu pare contra los crudelíssims anglesos, de què obtingué singular victòria, ha reservada a tu, fill seu, les quals te plàcia finir e determinar gloriosament, ab la sola temor que les gents tenen de tu. Mas condició e natura

és de les coses passades, que les poden rependre e inculpar, no pas corregir ni mudar e lo mal que volies fer en aquesta ciutat, si bé et recorda, has ja remès e perdonat. Doncs, què demanes? ¿Que après de tanta prosperitat de singular alegria sobrevengués ara tanta persecució? No em par que sia obra de tal cavaller com les gents t'estimen, car major defalt serà aquest que no lo que primer cometist. Mira què diu Aristòtil, que vincle de caritat e d'amor és molt singular, retent deguda honor a la majestat de l'hom e a la bonesa de les dones. Per què posa silenci en la ira tua, e tots quants són en aquesta ciutat te són amics e servidors. Mira què dix lo rei David: aquell és malvat qui no rep guardó, e més malvat qui l'oblida, car bon amic és així com l'especier, encara que no us done de les espècies, vos dóna de la bona olor; açò no munta res, puix liberalment perdonist. Honestament e clara vull viure si a ta senyoria serà plasent. No em tolgues l'honor, puix virtuosament he obrat perquè puga fer quítia la mia consciència. Parle qui parlar vulla en contrari, puix la veritat parle per mi. E per venir al que vull dir, èdius que has fet vot que tots los de la ciutat passen sots la tua espasa? Ab molta voluntat seran contents complaure't per mitigar la tua ira e contentar la tua voluntat perquè sies quiti del teu miserable vot. E fer s'ha en aquesta forma: que la majestat del senyor Rei prenga l'espasa per lo pom e l'egregi Capità per la punta, e tots los de la ciutat passaran sots ella. En tal manera, serà lo vostre vot absolt a pena i a culpa, e jo daré la benedicció com cantaré missa.

En açò tots se prengueren a riure. E així fon fet: que tots quants foren en la ciutat passaren dejús l'espasa, segons lo vot que ell fet havia. Com tots foren passats, Plaerdemavida pregà a la senyora de la ciutat que és volgués batejar segons li havia ofert. E ella respòs que era contenta e que ho faria de molt bona voluntat. E de continent li fon donat lo sant baptisme, lo qual rebé ab molt gran devoció. E après d'ella foren batejades mil e tres-centes personnes. Aprés foren convertits tots los d'aquella província; e lo frare qui allí era vengut per traure

catius, Tirant li hagué del Papa que fos llegat en la Barbaria; llavors los crestians qui novament s'eren batejats, e los moros, no li deien sinó "pare del crestians".

Tirant, ans que partís d'allí, pregà a la senyora de la ciutat que es volgués casar ab Melquisedec. Aquesta senyora com era mora se nomenava Justa, e en lo baptisme no volgué que li mudassen lo nom. Tirant pregà a Plaerdemavida que la conduís que atorgàs aquell matrimoni. E tant la pregaren tots que ella fon contenta de fer lo matrimoni. Llavors Tirant ordenà que fossen fetes festes molt singulars, d'aquelles que en semblant cas fer-se podien. Aquesta Justa, senyora de la ciutat, fon de perfectíssima vida, així en obres com en paraules discretes, ab molta honestat, e molt devota de la sacratíssima Mare de Déu. Aquesta, per sa devoció, edificà molts monestirs en la sua terra, així d'hòmens com de dones; e era dona molt caritativa, ajudant als desemparats, e cobria los despullats.

Aprés que les bodes ab gran festa foren solemnisades, Tirant e lo rei Escariano, ab tota la gent d'armes, se partiren d'aquella ciutat, e portaren-se'n a Plaerdemavida, e anaren per conquistar una província que hi havia, qui era del germà del rei de Tremicèn. Aprés que l'hagueren conquistada, Tirant ne féu governador e capità a un valentíssim cavaller qui es nomenava lo senyor d'Antioca, lo qual en la guerra havia feta grandíssima prova; e aquest era gran amic de Melquisedec, senyor de la ciutat dessús dita. E estaven-se veïns a tres llegües, e visitaven-se sovint per la gran amicícia que havien tenguda en la guerra, e així l'amicícia augmentà per ésser veïns.

Tirant, per pendre plaer, parlava sovint ab Plaerdemavida. E un dia entre los altres, parlant de la Princesa e de l'estat de l'Emperador, Plaerdemavida lo reprès dient-li com no deixava la conquesta de la Barbaria per socórrer a l'emperador e a sa filla. E Tirant li repòs que primer volia saber noves certes en quin punt estava l'Imperi, ans que ell se mogués. E pregà a Plaerdemavida que li volgués recitar tota la sua fortuna aprés que fon eixida de la galera e la fi de la sua desaventura.

Plaerdemavida, venint en record dels treballs e dolors que sofertes havia, hagué compassió de si mateixa e destil-laren dels seus ulls vives llàgremes, he après un poc espai, eixugant-se les llàgremes, de semblants paraules li féu present.

CCCLXXIII. Com Plaerdemavida recità a Tirant la sua fortuna.

—A mi no basta estil de conformes paraules en recitar les dolors e dubtosos pensaments que a la mia fatigada pensa combatien com me trobí nua en la vora de la cruel e tempestuosa mar, compresa d'inestimable fred e fatigada del treball que sostengut havia de venir de la galera fins en terra, d'on restí molt torbada; emperò no oblidant-me de contínuament reclamar aquella sacratíssima e misericorde Mare de Déu, qui jamés fall a negú qui devotament la reclame. Car en aquell cas la mia ànima estava tan adolorida com pensava que la mia trista sepultura seria que voltors, e corbs, e altres aucells de rapina la mia trista carn així haguessen a menjar, e si no que la nit escura, que és cobrellit de dones e de donzelles, me socorregué, doble pena fóra estada la mia. E trobant-me tan aflegida e veent-me sens degun consell, mirava a totes parts si veuria algun lloc on per ma honestat retrare'm pogués. E per sort, encara que la nit fos molt escura, viu una barca qui em paregué que de peixcar degués ésser, e entrant dins la barca per amagar-me, trobí dues pells de moltó, les quals ab una corda lliguí l'una ab l'altra, e fiu-me'n una sobrevesta que m'alleujà gran part del mortal fred que tenia. E així passí gran part de la nit sens dormir, lamentant la mia gran desaventura. Suplic-vos, senyor Tirant, no em façau més parlar de passions, car com tinc record del que he passat per causa de vostra senyoria, estimaria més cent voltes la mort que no més viure, e sapiau que la ira tira totes coses a cruidat, e amor inclinada a pietat, e paciència tempra la ira. E més val que calle, que mal recordar se fa dels passats mals, que no és dubte que l'ànima e lo cos no em resten agreujats.

Com Tirant l'oí tan adoloridament parlar, pres-li gran dolor e no li consentí de més dir, sinó que ab amor afable la posà en altres raons d'alegria, per ço com tenia d'ella molta compassió, e los mals e treballs que havia passats li eren venguts per causa sua. E com l'hagué un poc aconsolada, de semblants paraules li féu principi.

CCCLXXIV. Consolació que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Si la fortuna ingrata ab impietat dóna treballs a la tua pensa, aquella sotsmetent a doloroses angústies, e los trists e incigitats infortunis exerceixen les forces impetuoses en les humanes condicions e reposats estaments, los quals dura impulsió poria fàcilment repel·lir, si humana saviesa ab caliditat aquells pogués preveure, virtut d'ànimo viril prudentment dicerneix deure cessar l'amargosa ansietat, si espera aquells reparables per contraris efectes d'egualtat o millor comutació, mas la vana esperança, après que serà coneguda, dobla incessantment la tristor e misèria, portant intrínseca desesperació e comovent actes impiadosos, los quals deduïts, en efecte és procurada perpètua e horrible damnació. Guarda, doncs, la tua ànima no sia ofuscada per ira, engendrant oi ab insaciable appetit de venjança, mas refrena les cruidats de les desenfrenades cogitacions, car no solament fatiguen la tua ànima, mas encara porten falles enceses de foc cremant les potències de natura, e les llibertats del superior e noble intel·lecte, e lo ver juí d'aquell. La causa d'on promou aquesta vana e folla ira és cobdícia e desordenat appetit de les coses que són en senyoria e arbitre de fortuna, e del tot separades de la nostra facultat. D'on se segueix la possessió d'aquelles ésser molt perillosa e temerosa, com no puixa viure sens temor aquell qui ab dubte posseeix les dues coses. Los posseïdors d'aquelles han perduda la llibertat de llurs penses e cogitacions, e han constituït e sotsmès aquella a captivitat e servitud de temor. Los antics filòsofs recusaren posseir béns de fortuna, perquè llurs pensaments fossen en plena e perfeta

llibertat, e digueren que incomparable vanitat era voler contendre ab fortuna de les coses que no poden ésser separades del domini d'aquella. Dix un filòsof que gran follia era pendre armes contra l'enemic del qual no és esperada victòria. Mostra la fortuna a molts la cara rient ab afalacs enganosos, preparant aguait amagats en la tempestuosa mar d'adversitats, apartada tota esperança de seguretat. No es llig de fortuna jamés haja donat ne atorgat privilegi de fermetat e possessió quieta. Veem que natura ha ordenat los hòmens eixir nuus dels ventres de llurs mares, e los altres animals ixen ab naturals vestits, e de les vestidures d'aquells cobrim les nostres carns nues e miserables. Dóna a nosaltres natura béns interiors de l'ànima, los béns exteriors són donats e atorgats per fortuna; aquells regeix fortuna liberament ab prosperosa inconstància, sens empeditment algú. E aquell savi Sèneca diu, en les sues epístoles, que totes aquelles coses són a nosaltres estranyes que desitjant són adquerides, de què es mostra clarament aquelles no ésser de nostra natura, ne de llonga duració e fermetat, com no sien atorgades per natura. Lo port de seguretat és estat atrobat en les virtuts teologals, morals e polítiques, quan aquelles per exercici se són habituades en la nostra ànima, e per aquestes atenyem la vera felicitat, la qual és la fruïció divina, après que som fora de les misèries e dolors de la nostra vida. Boeci diu en lo llibre que féu de *Consolació*, que felicitat no podia ésser atrobada en les coses a nosaltres aparents ésser de benaventurança, com felicitat solament sia en la divinal fruïció, la qual esperam atenyer per virtuts meritòries així com han obtés per llurs mèrits los hòmens justs sens temor de perdre aquella. Totes les coses atorgades per fortuna són vanes, com no hagen constància ne fermetat alguna, segons diu lo Savi en lo llibre appellat *Esclesiastès*. Prec-te, doncs, cara germana mia, que no vulles donar lloc a ira e furor d'impaciència, com les coses que dius haver perdudes, si has bé entès ço que t'he dit, coneixeràs que fortuna no ha fet injúria alguna exercint son ofici, cobrant de tu les coses que eren sues e acomanant aquelles a altres que les

tinguen, així com tu les has tengudes. E no cregues que done major seguretat a aquells d'aquella que ha donat a tu, com no sia algú savi, o foll, escient o ignorant, puixa posseir béns de fortuna sens beneplàcit d'aquella. E si la tua ira és en tal extrem que no puixes bonament mitigar aquella, hages de mi aquest consell de salut, ço és, que oblixió sia la medecina, e així donaràs gran remei a la torbació de l'enteniment, e a la tristor que ha comprès lo teu ànimo, e té aquell empedit que no pot decernir la veritat, segons diu aquell savi Cató en les sues doctrines. Dóna fi als plors e gemecs; sia la vera raó constant a cobrar ço que has perdut, ço és, tu mateixa; venç la malícia ab paciència e la ira ab benignitat; guarda de venir en desesperació, perquè no perdes la tua ànima, la qual no pories cobrar ab infinit tresor; hages esperança de bé ab temor de Déu, e seràs vencedora de tota ira e desesperació, e conforma la tua voluntat ab amor de caritat e bona paciència. Car diu l'abat Simeon que cascú se deu estudiar en haver paciència, e estar aparellat a la fortuna, per ço que si ve algun mal cas, tristor no el puixa vexar tant que el porte a desesperació. Diu Sant Gregori que aquell no és bo qui no sap soferir ni comportar los mals, ans ensenya que no ha bondat alguna, puix és sobrat per impaciència. Mira què diu David, que segons la granea de les dolors que Déu dóna a l'home en temps de fortuna, li dóna après grans consolacions e plaers si les porta ab paciència. Pensa que no ha persona al món que sovint no sofira grans mals e tribulacions, així reis com papes, e grans hòmens e dones. Sies, doncs, constant e ab virtuosa paciència, car jatsia la mísera humana condició porta ab impaciència les dures e congoixoses adversitats de fortuna, emperò l'ànimo virtuós basta aterratar la fragilitat e inconstància de temor. E si dius que la natura ha constituït la tua noble persona en estat femení, pulsil·lànim e temorós, sia lo teu ànimo constant e viril, imitant la noblea d'aquells dels quals has presa la tua naixença e nodriment. La tribulació de fortuna demostra la valor de l'hom, e qui no n'ha sentit no és provat ni val res, segons diu lo Savi; car segons diu un poeta, és molt favorable

als constants e animosos, e odiosa e desfavorable als pusil·lànims e temerosos. La nostra vida és una milícia, ço és, contínua batalla, segons dix aquell sant Job. No és home nat qui puixa escapar dels perills de fortuna. Dix lo gloriós Sant Pau apòstol: "Veig los perills de la vida present: perill en mar, perill en terra e perill en los falsos frares." Si la tempesta mar ha posat en tants treballs e mals la tua persona, no só jo estat excusat d'aquells, qui só estat pres e ferrat, e après ab innumerables perills molt propinc a la mort. Mira, jo et prec, quants colps e nafres mortals ha portat la mia persona. No seria possible recitar pogués complidament les mies tristes desaventures, e tots aquests mals són a mi més tolerables que l'absència d'aquella excel·lentíssima senyora, per mi amada més que totes les coses d'aquest món. ¡Aquest és lo meu dolorós entrenyor, aquesta és la mia intolerable pena! E si jo podia veure e contemplar la sua majestat e inestimable bellea, tots aquests mals tornarien a no res. No menys pena porta la mia pensa, com per causa mia est venguda en les amargoses ansietats de la tua ànima, mas prudència, la qual no és sotsmesa a la cega fortuna, sap reparar los dans passats e proveir a aquells qui es porien seguir. Per què, a fe de cavaller, promet e jur per lo Déu eternal e gloriós Jesucrist, e per la creu a mi donada quan fui creat novell cavaller, de satisfer-te en doble e més que no has perdut, e ab suma diligència e cura hi entendre, com me tinga per molt obligat, e cometria gran ingratitud si feia lo contrari, la qual en mi no serà jamés trobada. E aquella cordial amor, la qual has en mi obtesa, donant promptitud a la promissió, portarà aquella a la desitjada fi. E amor ab treball venç les iniquitats e impietats de fortuna, e saviesa senyoreja los enganosos aguaitos d'aquella, e ab confiança segura aparta de l'enteniment tota ira e tristes cogitacions e folles e inútils fantasies, e dóna repòs a aquell.

Plaerdemavida, ab los ulls encara humits del plorar que fet havia, ab baixa veu se pres a dir forma de semblants paraules.

CCCLXXV. Resposta que féu Plaerdemavida a Tirant.

—¡Oh incomparable desaventura que los meus trists e miserables fats han subjugat la mia persona ab plors, gemecs e dolorosos pensaments! E ja aquell cruel e impiadós Plutó, déu de les perpetuals e horribles tenebres, e Megera e Proserpina, ab les altres fúries infernals, no hagueren suposat la mia ànima a tan cruels e incompatibles penes e turments, com fa a mi la desconeixent fortuna. Ja no sé davant qui puixa posar la mia justa clamor, servint jo a aquella ab tanta constància e fidelitat, ab tan gran honor e reverència esperant d' aquella lo just premi de mos treballs, e dels meus bons serveis condigna remuneració. No solament és feta a mi ingrata, mas molt dura e capital enemiga; no fóra a mi la mort tan odiosa com trobar-me destruïda de tota honor e senyoria. Aquesta és la major e pus intolerable desolació que als mortals dóna la irada fortuna, aquesta és portada ab irremeiable impaciència. Veig-me en exili entre gents bàrbares, e de la mia pròpia pàtria e dels conjunts a mi en afinitat e amicícia separada. Les mies viles e castells, e tot lo meu patrimoni són estats ocupats per infels crudelíssims ab insaciabile ferocitat. ¡Oh mort, jatsia la memòria tua aterra les penses humanes, prec-te no em sies ara piadosa! ¡Tu, que est fi de tots los mals de la trista e miserable vida, dóna terme a la mia incompatible dolor e intolerable agonia! ¿Qui és aquell tan inhumà e ab tanta impietat que no es dolga de la mia trista joventut?

E dient aquestes paraules los seus ulls destil·laren vives llàgremes mesclades ab gemecs e sospirs, mostrant que lo cor li fallia. E com Tirant véu aquella en tan perillós extrem de la sua vida, cuitadament abraçà aquella, e llançaren-li aigua en la cara, e fregaren-li los braços fins que fon retornada. E ella inclinà lo cap sobre los pits de Tirant ab gest molt trist e ab la cara tota demudada e descolorida. E Tirant no es pogué tenir que los seus ulls no destil·lassen doloroses llàgremes, e ab veu piadosa a semblants paraules féu principi.

CCCLXXVI. Rèplica que fa Tirant a Plaerdemavida.

—Les paraules doloroses dels miserables inclinen lo cor dels oïnts a tota pietat, com sia cosa condecent a natura humana plorar ab aquells qui ploren, e haver compassió d'aquells qui es dolen. Quan la intrínseca dolor es manifesta, mitiga les congoixes e fantasies de l'esperit, la nostra fragilitat debilita l'elecció, e no obra tant l'arbrite de la nostra voluntat que los primitius moviments sien en potestat d'aquella, d'on se promouen il·lusions pertorbants lo juí recte, com sien causades en la inferior part de la humana composició. E fan malalta la pensa e dissipen les nostres cogitacions ab fantasies, turmenten lo nostre cor, e no sabem elegir coes honestes e útils, e caem en errors de les quals no ens podem defendre sens divinal adjutori. Per què la necessitat requer que la superior part intel·lectiva predomine ab sapiència les vanes e folles cogitacions d'aquella sotsmeses per natural orde, e ab prudència refrene aquelles perquè no facen impressió d'hàbit en la nostra ànima, e lo regne inferior de l'home sia reglat per lo superior regne, e les potències inferiors sien sotsmeses a les superiors. ¡Gran desorde és quan la serventa mana e la senyora serveix! Si les potències de la nostra ànima rectament eren ordenades, coneixeríem que la fortuna no ha en la humana condició potestat alguna. E si negunes coes desplasents segueixen en nosaltres per culpa o negligència nostra, no regint ne administrant les nostres coes prudentment, no deu ésser donat càrrec algú a la fortuna cega, segons diu aquell savi Cató en les suas doctrines. E si ordena aquelles la divina Sapiència, justa cosa és e de gran salut que la nostra voluntat sia conforme ab l'ordinació e voluntat divina, e no ofusca lo nostre enteniment les potències de fortuna, los inconvenients al nostre juí e voluntat contraris, per punició de pecats o per exercici de bé. No és, doncs, mala l'operació de fortuna, puix obra per divina disposició, encara que sia desplasent, com la divina Providència justament dispon totes coes. ¡Oh gran follia e vanitat! ¡Oh gran defalliment de prudència pendre los

infortunis ab ira odiosa e impaciència desenfrenada! Si consideram les nostres fortunes, no són altra cosa sinó operacions fetes per nosaltres, per costil·lacions de planetes e cossos celestials influïnts en diverses maneres e temps, segons los moviments circulars, la u natural e l'altre contrari. Lo moviment del primer moble se fan diverses conjuncions e operacions, així senyoregen los nostres estaments, e les mutacions dels temps ab les superiors influències muden les nostres fortunes. Mas lo franc arbitre, regit e reglat ab saviesa per les potències intel·lectuals, com no sia sotsmès a les costil·lacions dels cossos celestials, refrena les vanes e folles cogitacions e fantasies de les nostres penses, e ab prudència senyoreja les adversitats de la trista fortuna. E si aquella és estada a tu desconeixent e adversa, no sies tu ingrata a aquella: pren tot ço que et vulla donar. Dix aquell gran emperador Alexandre que jamés no fon ingrat a fortuna, tot ço que aquella li havia volgut donar havia pres ab bona voluntat, e així conquistà tota la part d'Àsia, e molts altres regnes e províncies. L'ànim prudent ab esforç basta adquerir bona fortuna, e lo jugador aperduat diverses vegades se muda la sort, e recobra molt més que no ha perdut. Lo teu exili congoixós ha permès l'immutable Déu, perquè los fats han ordenat de tu que sies reina de dos regnes, sens perdre l'esperança de cobrar les tues viles e castells, e tot lo teu heretatge pres e ocupat per infels, car seràs col·locada en matrimoni ab rei virtuós e valentíssim cavaller, e a mi molt afix en afinitat e grau de parentela, del llinatge de Roca Salada e de la casa de Bretanya. Aquest és així animós que aterra les forces e ferocitats dels enemics infels, e cobrarà les tues viles, castells e tot lo restant del teu patrimoni. E jo et promet de valer a aquell així en béns com en persona, e ab totes mes gents, tant e tan llongament fins haja cobrat aquelles, e seràs feta parenta mia; jo ame aquell e a tu com germana. Lleixa, doncs, los plors e sospirs, dóna repòs a la tua fatigada pensa e aparta del teu cor tota ira, car après dels temerosos perills de la iniqua fortuna és feta gran tranquil·litat e segur viatge.

Oïdes per Plaerdemavida aquestes paraules, no tardà en fer-li semblant rèplica.

CCCLXXVII. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Los designs del cor ocupen la pensa e donen gran empediment al repòs d'aquella. Los insaciables apetits causen desorde en lo nostre enteniment, e quan l'elecció és lesa per passió o ira, engendra error en les potències de l'ànima, e desitja lo cor coses nocives, e avorreix coses útils, decebut per desordenats apetits als quals som inclinats del principi de la nostra adolescència, e no decerneix lo ver del fals, e és fet servent de pecat, e concep tristícia e dolor; per ço com no fa juí, no li plaein les coses no objectades als corporals senys. Defalliment de saviesa és la causa d'aquests mals, e si aquestes errors e altres innumerables recaen en los hòmens, los quals són pus forts e constants que les fembres, pus fàcilment han recaigut en mi, com lo llinatge femení sia dèbil e de poca constància. Mas la intrínseca dolor no pot ésser retenguda que per alguns actes exteriors no sia manifestada, e los dolorosos sospirs e plors manifesten l'amargor de l'ànima, e si jo done fi als meus plants e sospirs seré vencedora de la inconstància femení, no per virtut, mas per la confiança de la liberal promissió dels dons graciosos de vostra senyoria. Aquell donatiu és de gran liberalitat e de noble e virtuós ànim, lo qual no és estat demanat, e jo apartant de mi tota ingratitud accepte aquells, e retrubueixc a la mercè vostra tantes gràcies com per mi se poden referir; gran injúria és feta al donador quan lo do és recusat.

E dites aquestes paraules, Plaerdemavida s'agenollà als peus de Tirant e volgué-li besar la mà, e Tirant no ho consentí, mas alçà-la de terra e besà-la en la boca. E aprés féu-la seure al seu costat, replicant-li semblants paraules.

CCCLXXVIII. Rèplica que féu Tirant a Plaerdemavida.

—Amor pot les coses difícils reduir a tota facilitat; virtut no pot ésser adquerida ne l'home pot ésser virtuós sens amor. Aquesta és filla de l'enteniment, aprés que lo juí d'aquell ha engendrat aquella e és concebuda en lo nostre cor, e per ço les coses no conegetes no poden ésser amades. Aquella és vera amor que és fundada en caritat, per la qual Déu és amat sobre totes coses, e lo proïsme per amor de Déu. Amicícia bona és causa d'amor; qui troba ver amic, troba tresor; res no deu ésser denegat a l'amic; un mateix voler d'amics és vera amicícia. Lo do graciós declara amistat, e la promptitud del do manifesta la voluntat del donador. Aquell és amat per Nostre Senyor Déu qui dóna liberalment e ab plaer. L'experiència mostra la intrínseca amor o inimicícia. Diu Sant Pau, *Ad Romanos*, que amor és més fort que la mort, car fa sostenir benignament totes coses per forts que sien sens tot treball. Tota virtut és sotsmesa a amor, e sens aquella algú no pot obrar virtuosament; la intrínseca volentat e cordial amor és declarada per efectes exteriors. Oh virtuosa donzella! Molt és difícil a mi la remuneració de tants mals e treballs, angústies e dolors que per causa mia a tu ha convengut sostenir, car molt més merites que a mi no és possible donar. Prec-te que vulles acceptar graciosament los dons que de present t'ofir, ço és, lo regne de Fes e de Bogia; mas no poràs posseir aquells pacíficament e quieta, com sien estats novament conquistats, e seria dèbil la tua defensió si aquells qui pretenen haver dret en los dits regnes los volien ab violència recobrar. És, doncs, expedient e necessari que sies col·locada en matrimoni segons he dit, ab cavaller valentíssim e virtuós, perquè puixes aquells tutament retenir. Mira la roda de fortuna, no podia davallar la tua noble persona en pus inferior lloc que sotsmetre aquella a captivitat e servitud, en la qual est estada per tres anys, e ara ha rodat lo teu estat en lloc molt alt, e de gran excel·lència e dignitat. Ja t'he dit que no li sies ingrata; pren alegrement los dons d'aquella perquè no conceba ira contra tu. Diu lo Savi que

cascuna cosa ha son temps, e si ara los fats te volen exalçar, no recuses los dons de fortuna, car aprés no els pories cobrar.

E donà fi en son parlar.

Acabant Tirant les sues gracioses paraules, quan Plaerdemavida se llançà davant los seus peus per voler-los-hi besar. E Tirant no ho comportà, e pres aquella en los braços llevant-la de terra, e dix-li moltes paraules de consolació, e molt més li dolia lo poc donatiu que li feia atès lo seu molt mereixer, per ço com de present no li podia més donar, proferint a aquella fer-li molt majors gràcies e donatius, e no fallir-li jamés en tots los dies de la sua vida, per la gran e singular amor que li portava.

No tardà Plaerdemavida fer rèplica en estil de semblants paraules.

CCCLXXIX. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant.

—Lo cor magnànim aterra les forces de la poderosa fortuna e los excessius dons excel·leixen la magnificència de cor valerós. Magnanimitat és la més noble virtut que pot ésser atrobada en los prínceps; aquesta predomina sobre los cruels infortunis e és vencedora de tota pusil·lanimitat e temor, com lo cor virtuós no puixa ésser sobrat per fortuna. Senyor Tirant, la mia llengua indocta no poria jamés explicar ne dir les magnificències del vostre ànimo virtuós, no menys és la saviesa per especial gràcia divina en vós infusa. Aquesta ha dissipat les mies vanes e inútils cogitacions, e ha posat fre als meus inefrenats pensaments. Escrit és en lo sagrat *Evangeli* que l'arbre bo produeix bons fruits; no pot lo mal arbre donar bon fruit, e l'arbre bo, mal fruit. Les bones operacions declaren la bondat intrínseca de l'ànima, les paraules de doctrina dels hòmens savis il·luminen les tenebroses ignoràncies de les penses dels öïnts. Acte de saviesa és discutir les coses dubtozes e proveir en aquelles que per temps no puixen noure. L'home savi no fa coses de les quals la penitència és certa. Clam-vos

mercè, senyor, vostra egrègia persona no prenga en greuge si les mies paraules han enutjada la senyoria vostra, car altre desig no tinc en aquest món sinó que us puga obeir e servir.

No tardà Tirant en donar-li tal resposta.

CCCLXXX. Rèplica que féu Tirant a Plaerdemavida.

—Les penes de l'infern no bastarien egualar-se ab aquelles d'amor quan la intrínseca fortuna hi dispensa, mas sobrepujan sol per l'eternitat com aquelles sien sens fi e aquestes finides, e ab esperança de mudar-se en desitjada glòria se mostren. ¿Qui es deu desesperar en les adversitats, ni creure los remeis ésser impossibles? Tu, Plaerdemavida, pensaves no et restava major benaventurança que morir, i creies que la vida per pus no t'accompanyava, sinó que en major grau sentisses lo multiplicar dels mals que recites, dels quals encara no et deus recordar, fins que arribada als esdevenidors desigs, per fer majors los teus delits, te'n recordes. Viu és Tirant, perquè Déu no permet los mèrits resten sens guardó, ni los treballs sens repòs, ni les penes sens delits, e així permetrà lo meu prosperar, perquè la nostra tristícia en sobreabundant goig mudar puga. Aprés la nit ve lo dia, e aprés lo núvol, lo bell sol, e així aprés de tres anys de ton cativeri és venguda l'estimada llibertat. No et dolga la pèrdua de béns, com ja pogueres ésser senyora de la ciutat de Montàgata, la qual ciutat per molta liberalitat has tornat a aquella de qui fuist cativa, essent tu digna de major senyoria, e així per augmentar la catòlica religió augmentes ensems lo renom de la tua virtuosa fama. Parents has perdut, los quals aquella mateixa fortuna qui els donà los t'ha llevats; aquells viuen morint en vives armes per defensió de nostra viva fe, lo famós nom dels quals en algun temps d'oblit no serà damnificat. Alegra't, doncs, esforçada donzella, e no dubtes algun altre esdevenidor perill, car jo et promet, per qui tals desaventures te són seguides, te faré retribució en obligació infinita d'amor en béns, i en senyories, i en parentesc. Faré afixa la tua sang a la de Roca Salada, i seràs comptada ab les

dones de Bretanya, entre les quals no et pot fallir títol de reina. E aprés sies certa, accompanyant-me la vida, los béns, la força, l'ànima, l'honor, e quant tinc t'acompanyarà com aquella que m'has accompanyat en lo major extrem de les mies tribulacions.

No acabava Tirant la fi d'aquestes paraules, com Plaerdemavida, per regraciart tanta gentilea, féu continent voler-li besar la mà, inclinant los genolls e lo cap envers aquell. Primeres foren les llàgrimes als ulls que la veu de semblants paraules en la boca.

CCCLXXXI. Rèplica que fa Plaerdemavida a Tirant

—Lo desig de tostems servir-te ab l'experiència de tanta gentilea, e la suavitat de les tues paraules m'han conduïda en tan alt grau d'amor que afectadament vull encara major mal que morir per tu, senyor Tirant, mereixedor no d'un regne o imperi, mas de senyorejar lo món, obeint-te, ensems ab los mortals, la mar, los vents i la fortuna. Ara só alegre dels meus passats mals e dans, puix la tua gratitud los accepta, e em semblen pocs a esguard dels que per tu passar-se deuen, mas no és novella cosa al teu noble costum, perquè tostems vers mi he coneguda molta virtut e amor. Deixa'm, senyor, besar-te los peus, que no sé per on comence a regraciart les honors e gràcies que a mi, poc mereixedora, liberalment atorgues. Dius que em faràs parenta afixa a la casa de Bretanya, mesclant la mia sang ab la de Roca Salada. A mi, senyor, és infinita gràcia que serventa o cativa tua i dels teus lo restant de ma vida m'atorgues despendre. Gran socors lo meu trist cor ha rebut de les tues gracioses paraules, mas no et desplàcia de matrimoni fer-me delliura, perquè contrasta la subjugació de nosaltres, dones, a la llibertat que per a plaure e servir-te, infinitadament estime.

Llarga disputa fon de Tirant ab aquesta donzella, per lo matrimoni que d'aquella ab lo senyor d'Agramunt deliberava, assignant-li diverses raons, al·legant moltes santes autoritats,

per les quals Plaerdemavida, aprés d'honestíssimes defenses, consentint a la voluntat de Tirant, en poques paraules un poc espai tardà respondre.

CCCLXXXII. Com lo matrimoni fon atorgat a Tirant per Plaerdemavida e per lo senyor d'Agramunt.

—iFugiu de mi, castedat, honesta vergonya e temerosos pensaments, perquè les mies orelles acostumades d'ésser obertes a les paraules de Tirant, i lo meu cor d'obeir los manaments d'aquell, és impossible li deneguen cosa que a Plaerdemavida honor i bé singular li procura! Presta és, senyor Tirant, la tua serventa; sia fet de mi segons la tua voluntat.

E encara parlava Plaerdemavida, quan Tirant se llevà del coll una rica cadena e la mès al coll de Plaerdemavida per senyal d'esdevenir matrimoni. Aprés féu portar peces de brocat e vestí-la com a reina.

Aprés Tirant tramès per lo senyor d'Agramunt, e pregà'l molt no li digués de no del que ell diria, com ell ho tingués ja promès. E lo senyor d'Agramunt li respòs en semblant estil:

—Senyor Tirant, molt estic admirat que vostra senyoria pregue a mi de neguna cosa, car sols lo manar és a mi molta gràcia, e no hi freturen precs, car jo ab molta voluntat faré tot lo que em maneu.

Dix Tirant:

—Cosín germà, jo tinc deliberat de fer-vos rei de Fes e de Bogia e dar-vos per muller a Plaerdemavida, car sabeu bé com tots los del nostre llinatge li som molt obligats per los treballs que ha passat per nosaltres, e per la molta bona amor que ens porta, com sia donzella de grandíssima discreció e d'honestíssima vida. A vós vendrà molt bé, e a ella, per la gran amistat que haguda haveu.

Respòs lo senyor d'Agramunt:

—Cosín germà senyor, lo meu deliber no era de pendre muller, emperò a mi és massa gràcia e honor que vostra senyoria me pregue de cosa que jo us dec suplicar, e us ne bese peus e mans.

E Tirant no ho volgué comportar, mas pres-lo per lo braç, e llevà'l e besà'l en la boca. E aprés li féu infinites gràcies així dels regnes com de la novella muller.

CCCLXXXIII. De les esposalles que foren fetes de Plaerdemavida ab lo senyor d'Agramunt.

No fon de poca estima la contentació que Tirant pres en haver conduït aquest matrimoni, que més se n'alegrà que de tota la conquesta de la Barbaria. E féu molt prestament emparamentar lo palau de la senyora de Montàgata de molts bells draps d'or i de seda, e féu-se venir tots los músics de tota aquella terra, de tota natura d'estruments que trobar-se pogueren. E hagué fet provesió de molts confits e d'especials vins per triümfar la festa. E Plaerdemavida fon molt ben abillada, que la sua presència e gest demostrava bé ésser reina. Fon portada en la gran sala on era lo rei Escariano e Tirant e molts altres barons e cavallers, e la Reina, muller del rei Escariano, qui vingué en companyia de Plaerdemavida ab moltes altres dones d'estat. E feren les esposalles ab grandíssima festa, e danses de diverses maneres, e molt singulars col·laccions que hi foren fetes. Aquells dies que les festes duraren, Tirant tingué tinell a tots los qui menjar hi volgueren. Duraren aquestes festes huit dies en gran abundància de totes coses.

Com totes les festes foren passades, Tirant féu armar una grossa nau e metre molt bé en orde, a féu-la carregar de forment per trametre en Contestinoble per socórrer a l'Emperador; e féu-se venir davant Melquisedec, senyor que era de Montàgata, e dix-li com ell tenia d'anar ab aquella nau en Contestinoble per missatger a l'Emperador, e pregà'l que es volgués molt ben informar de l'estament de l'Emperador e de

l'Imperi en quin punt estava, e de l'estament de la Princesa: e donà-li les instruccions e les lletres de creença, e féu-lo recollir molt ben abillat e acompanyat. E donada vela, partiren ab molt bell temps per complir son bon viatge.

CCCLXXXIV. Com Tirant ab tota la gent d'armes anà per posar siti a una ciutat on s'eren recollits tres reis.

Donada expedició a la nau per lo valerós Tirant, féu llevar lo camp e posar tota la cavalleria en orde, e la gent de peu, e féu carregar molts carros de virtualles e moltes altres coses necessàries a la host, e tota l'artelleria per a combatre les ciutats, viles e castells, car ell ne tenia molta en gran quantitat qui li era restada dels reis qui eren fugits, e molta que lo rei Escariano n'havia portada, e açò féu ell perquè pogués prestament pendre e subjugar tota aquella terra. E partí, e féu la via d'una ciutat qui havia nom Caramèn, qui és en la fi de la Barbaria qui afronta ab los negrins, ço és, ab lo rei de Borno, car en aquella ciutat s'eren recollits tres reis dels qui fugiren de la batalla, vençuts per Tirant; los altres se n'eren tornats en llurs terres. E anà ab gran multitud de gent de peu e de cavall per aquella terra, conquistant castells, viles e ciutats, qui per força, qui per grat, car molts venien a fer obediència e donaven les claus al rei Escariano e a Tirant, clamant-los mercè. E aquells los receptaven ab molt bona voluntat, els asseguraven que no els seria fet dan ni violència en los béns ni en la persona, e feien-los moltes franqueses, e per aquesta raó moltes gents de peu e de cavall lo seguien. E per la gran liberalitat que veien en Tirant, molts se feien crestians; los altres restaven en llur secta sens que no els era feta violència alguna ni empeditment, e deien los pobles que aquest era lo més magnànim senyor que en tot l'univers món trobar-se pogués.

E tant anaren per llurs jornades fins que foren a la dita ciutat on los reis eren recollits. Com foren atesos a la ciutat,

atendaren-se aquí e posaren siti entorn de la ciutat, molt prop a dos tirs de ballesta, la qual ciutat era molt gran e fortíssima, ben murada e vallejada, e molt ben fornida així de vitualles com de bona cavalleria.

E com tot lo camp fon alleujat, Tirant féu venir a la sua tenda lo rei Escariano, e lo senyor d'Agramunt, lo marquès de Liçana, e lo vescomte de Branches, e molts altres barons e cavallers qui en lo camp eren. Com foren tots ajustats tingueren consell què era de fer, e fon deliberat, ab concòrdia de tots, que trametessen un ambaixador als reis qui dins la ciutat eren. E aquí en lo consell elegiren per ambaixador un espanyol, natural de la vila d'Oriola, qui es nomenava mossèn Rocafort, qui era estat pres e cativat en una galiota per moros d'Orà, e après per Tirant fon mès en llibertat. Aquest cavaller era molt savi e ginyós, per ço com era estat corsari gran temps, e digueren-li que es prengués guarda quina gent podia haver en la ciutat ni com estaven en orde. E instruïren-lo llargament de tot lo que tenia de fer ne de dir.

CCCLXXXV. Com l'ambaixador de Tirant explicà sa ambaixada als reis.

Tengut lo consell, l'ambaixador se mès en orde e molt ben acompanyat féu la via de la ciutat tot desarmat, e tota la sua gent, mas ben abillat, e trameteren ans que partís un trompeta per demanar salconduit, e de continent li fon atorgat. E tornada resposta per lo trompeta, l'ambaixador entrà dins la ciutat ab tota la sua gent, e féu la via del castell on los reis eren, los quals eren aquests: lo rei de Fes, lo rei Menador de Pèrsia, e lo rei de Tremicèn, que havien elet per mort de l'altre que lo rei Escariano havia mort, e era nebot d'aquell. Los altres reis eren morts en les batalles que havien hagudes.

Com l'ambaixador fon davant los reis, los quals s'eren tots ajustats per oir l'ambaixada, e sens saludar e fer reverència alguna l'ambaixador los dix:

—A vosaltres, qui poderosos reis ésser solíeu, de part del sereníssimo e crestianíssim rei Escariano e del magnànim Capità vencedor de batalles Tirant lo Blanc, vinc jo ambaixador per notificar a la vostra presència la voluntat de llurs senyories, dient-vos que dins tres dies hajau buidat la ciutat de Caramèn e tota la Barbaria; altrament passats los tres dies vos aparellieu a la batalla, la qual sens dubte serà en total destrucció vostra e excelsament de la fe crestiana; per què, si de savis reis volreu estendre vostra fama, ensiguui llur consell, recordant lo nom de Tirant, espantable a les vostres orelles i les mans d'aquell odioses als enemics de nostra llei. No us oblideu la prosperitat i exalçament del Rei, perquè, obeint lo que us recite, siau estalvis de vostres vides i piadosos de vostres pobles.

CCCLXXXVI. La resposta que per los reis fon feta a l'ambaixador.

Com l'ambaixador hagué explicada la sua ambaixada, lo rei Menador de Pèrsia reté la resposta per tots los altres reis e dix:

—No et penses, cavaller, que la pèrdua de tanta terra e pobles haja amollit lo nostre fort ànim, ne dominat la nostra força; açò per la certa esperança que de nostre profeta Mafomet la sua gran potència nos ha de socórrer e d'ajudar. E si fins ací no és detardada, és causa com en aquesta major necessitat se mostrerà gran la santedat d'aquell i misericòrdia. E per lo contrari, en vosaltres serà terrible la ira, punició o castic de tan injusta batalla, com siguiu en terres e regnes que gens no us pertanyen. Doncs, cavaller, diràs al traïdor e renegat del rei Escariano, enemic de Mafomet e nostre, e a Tirant lo Blanc, son companyó, que nosaltres per ells no lleixarem la ciutat ni menys la Barbaria, ans la defendrem bé d'ells e de tots aquells qui ens contradiran, e facen tot lo que puguen, car nosaltres ab ajuda del nostre sant profeta Mafomet lo pagarem de la gran maldat que fet nos han de tolre'ns los regnes, e aquests senyors que ací són llançar de llurs terres tirànicament, sens degun dret ni justícia que no hi tenen, e som prestes de la batalla tota hora que volran. E

perquè coneguen lo nostre poder quin és, demà sien prests a la batalla, car nosaltres eixirem de la ciutat per dar-los la malaventura.

E acabat que hagué lo rei Menador, l'ambaixador de Tirant girà les espatles e partí-se'n sens demanar comiat, e féu la via del camp. Com fon davant lo rei Escariano e Tirant, recità'ls llargament la resposta que lo rei Menador de Pèrsia li havia feta, e de continent Tirant féu ajustar tots los barons, e cavallers, e capitans, així d'hòmens de cavall com de peu. Com tots foren ajustats, dix-los que tots se metesssen en punt, que los moros los devien dar la batalla, e que gran matí tothom fos armat e a cavall. Així mateix aquella nit Tirant féu que dos mília hòmens a cavall voltejassen lo camp fins a mitjanit, e altres dos mília de mitjanit amunt, per ço que en la nit no poguessen ésser decebuts per los enemies.

L'endemà gran matí, Tirant féu refrescar tota la gent e donar civada als cavalls, e ordenar sos capitans, e féu capità de la davantguarda lo bon cavaller mossèn Rocafort, ab sis mília hòmens d'armes. De la segona batalla féu capità Almedíxer, lo virtuós cavaller, e donà-li huit mília hòmens d'armes. De la terça fon capità lo marquès de Liçana, e donà-li deu mília hòmens d'armes. De la quarta fon capità lo senyor d'Agramunt, e donà-li deu mília hòmens d'armes. De la cinquena fon capità lo vescomte de Branches, e donà-li deu mília hòmens d'armes. De la sisena fon capità lo rei Escariano, e portà quinze mília hòmens d'armes. De la setena e darrera fon capità Tirant, per ço com era del socors, e mès-hi vint mília hòmens d'armes. E així ordenadament estigueren tots aparellats, esperant quan vendrien los moros per dar la batalla.

E així mateix Tirant féu ordenar totes les capitànies de la gent de peu, e féu posar cascuna capitania a la part que devia ferir. E estant així esperant quan los moros vendrien, Tirant féu a la gent d'armes una semblant oració.

CCCLXXXVII. L'oració que Tirant féu a la sua gent d'armes.

—Aparellades estan les corones del triümpfo nostre, fullades de llor en senyal de la certa victòria que de nostres enemics s'espera. Cavallers valerosos, armats primer de gran esforç en lo noble coratge, après d'armes tan ofensives que en la vista sol d'aquelles los enemics aterren. ¡Quant deu ésser gran l'alegria de tots nosaltres, puix ajustats per una mateixa intenció, ab un mateix esforç e ànim combatent, atengam la fi d'aquella cosa per la qual lo morir no es deu refusar! Recordau, cavallers, los vostres passats, i de vosaltres per lo semblant recordau actes meravellosos, e acabau de foragitar la temor de vostres pits si alguna n'hi atura, car sens dubte la divina Providència no ho consent, ni és permès l'esmaiar a vostres nobles ànimos. ¿Què tenim d'aquesta miserable vida sinó lo temps que vivim? Aquell se despenga en semblants actes que més honorosos ésser no poden; en altra manera, engolfats en la mar de covardia, en negun port d'honor arribaria nostra fama. Alçau, cavallers, vostres enteniments, pensant que combatreu per l'honor, més cara que cosa d'esta vida; après, per los béns i prosperitats de nosaltres, per la llibertat, per la glòria i, lo millor, per la santíssima fe crestiana, la qual exalça als qui l'exalcen, defensa als qui la defensen, i conserva als qui la mantenen en honor e pacífica vida. Doncs, sia-us feta llarga aquesta xica nit ab lo desig e ardiment de vençre los enemics, e exercitant les vostres persones en lo treball delitos de les armes, perquè la coïssor i fatiga que d'aquelles nostres contraris senten, a nosaltres poc delita.

L'endemà per lo matí, los moros se llevaren e ordenaren ses batalles i ses capitanies, e posaren primerament per capità lo rei de Tremicèn, qui era animós cavaller e valentíssim capità, e donaren-li deu mília ginets. Après feren set esquadres, e en cascuna d'aquelles posaren un valent cavaller moro ab deu mília ginets cascú. La darrera batalla de socors regia lo rei Menador de Pèrsia, ab vint mília combatents, e així cascuna de

les parts ordenaren tota la gent de peu e feren ses capitanies e caps de centenars e de deenes.

Com los moros hagueren ordenades totes ses batalles, fora de la ciutat en un bell pla que hi havia, e així ordenadament feren la via del camp de Tirant, l'espia que Tirant tenia prop de la ciutat véu que los moros anaven devers lo camp e cuità per avisar-ne a Tirant. Com Tirant sabé que los moros venien, ja tenia tota la sua cavalleria a cavall e en punt, e tota la gent de peu en orde, e així ordenadament e ab gran ànim partiren del camp e feren la via dels moros, perquè no haguessen aquella honor que vinguessen al llur camp.

Com les batalles foren prop, que es veren, començaren d'esclafir les trompetes e anafils, e los crits foren tan grans d'abdues les parts que paria que cel e terra se'n degués entrar. Llavors Tirant manà a la primera batalla que ferís, e lo bon capità mossèn Rocafort ferí ab la sua gent tan poderosament que açò era una admirable cosa de veure.

E lo rei de Tremicèn, qui era capità de la primera batalla dels moros, ferí així mateix tan virtuosament que cavaller al món no poguera més fer, que tan bravament combatien als crestians que ja els tenien en vençó. E lo rei de Tremicèn, qui donava de tan mortals colps que no era degú qui a l'encontre li gosàs estar, e encontràs ab lo capità Rocafort, e donà-li tan gran colp de l'espasa per lo cap que el féu caure del cavall, e passà avant. E los seus hagueren prou a fer de llevar-lo e de pujar a cavall, tanta era la presa que los moros los daven, car certament lo cavaller Rocafort fóra mort si no fos per lo socors de la segona batalla, que, com Tirant véu que la sua gent anava a mal, féu ferir Almedíixer ab la sua gent; e feriren tan poderosament que los moros feren retraire un gran tros. Llavors ferí l'altra esquadra dels moros molt bravament, e véreu rompre llances e derrocar cavallers e cavalls, e jaure per terra molta gent morta, així dels crestians com del moros, car verdaderament aquests dos reis, ço és, lo rei de Tremicèn e de

Fes, eren molt valentíssims cavallers, e feien tantes armes que degú no els gosava estar davant, e mataren molts crestians.

Llavors Tirant, qui véu la batalla anar a mal, que aquests dos cavallers li destruïen la gent, féu ferir totes les altres esquadres plegades, que no restà sinó la sua. Feriren tan poderosament que en poca hora, ans que los altres se fossen regoneguts, hagueren morta molta morisma.

E lo rei Escariano s'encontrà ab lo rei de Fes, e feriren-se tan bravament ab pits de cavall, que les llances ja les havien rompudes, que los dos n'anaren per terra, e foren-se llevats, e ab les espases se combateren molt ferament que semblaven dos lleons. E com cascuna de les parts veren llur Rei en terra, cuitaren-hi per socórrer-los, e veren allí una aspra batalla on hi morí molta gent. Car aquí es trobà lo senyor d'Agramunt e lo marquès de Liçana, qui eren valentíssims cavallers; e a despit dels moros pujaren lo rei Escariano a cavall, e los moros se'n portaren també lo rei de Fes, e los moros qui veren que la llur part anava a mal, feriren totes les esquadres plegades.

Llavors ferí Tirant també ab la sua gent, e véreu la gran mescla e los grans crits que los moros feien, que no podien durar contra los crestians. E lo rei Menador de Pèrsia, qui era entrat en la batalla com a ca rabiós, ab una aljuba d'or molt lluent, e véu a Tirant, deixà's anar devers ell e donà-li tan gran colp de l'espasa sobre lo cap, que per poc no el llança del cavall, que del cap li féu dar al coll del cavall. E Tirant se fon dreçat e dix:

—Si no fos per mon bon elm tu m'hagueres mort, mas jure per mon Déu que, si jo puc, jamés no daràs pus colp.

Alçà l'espasa e donà-li tan gran coltellada al muscle dret que tot lo braç li llevà en redó, e lo Rei prestament caigué en terra mort.

Los moros, qui veren lo rei de Pèrsia mort, com a desesperats reforçaren la batalla molt bravament, que en poca hora veren la terra coberta de cossos morts, car Tirant ab la

sua mà feia morir tanta gent, que no encontrava negú que del primer colp no el metés per terra mort o alesiat.

E així durant la batalla, fon sort que Tirant s'encontrà ab lo rei de Tremicèn, e donà-li tan gran colp de l'espasa sobre lo cap que plegat lo mès per terra, e si no fos per lo bon bacinet que portava, mort fóra lo Rei. Com fon en terra, Tirant passà avant, e los moros llevaren lo Rei e trobaren-lo encara viu; pujaren-lo en un ginet ab un moro a les anques, e corrent féu la via de la ciutat per restaurar la vida.

Com molt hagué durat la batalla, los moros no pogueren tenir contra los crestians, ans forçadament s'hagueren a posar en fuita, car los crestians los eren molt sobergs. Com Tirant véu que los moros fugien dix:

—iAra és hora, valentíssims cavallers, que la jornada és nostra! Muiren tots!

E tothom se mès a l'encalç, e los moros cuitaven per recollir-se dins la ciutat; e tant no feren que no pogueren de la mort ésser estalvis passats quaranta mília moros aquella jornada. Com los qui eren restats foren recollits, Tirant féu voltar tota sa gent perquè de la ciutat ab bombardes no els poguessen damnificar.

Aprés que la batalla fon finida, Tirant replegà tota sa gent, e llevaren lo camp en què guanyaren molt, e tornaren a llurs tendes ab gran alegria, faent llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu de la victòria que els havia donada, e feren bones guaites de nit e de dia per ço que los de la ciutat no els vinguessen damunt descuidats; e d'altra part tenien esment als de la ciutat que degú no pogués eixir que no fos vist. E los de la ciutat tenien barreres defora de la ciutat, e aquí ells feien tots dies de grans cavalleries. E Tirant féu bastir molts ginys e assitiar moltes bombardes grosses qui tiraven contínuament a la ciutat.

E de continent que Tirant hagué vençuda la batalla, féu armar una galera al port d'One, e posà-hi per capità un cavaller lo qual havia nom Espèrcius, qui era natural de Tremicèn, e era

bon crestià e home molt diligent e de grans negocis, al qual Tirant donà càrrec que anàs en Gènova, en Venècia, en Pisa, en Mallorca (qui en aquell temps era cap de mercaderia), e que noliejàs tantes naus, galeres e llenys e tota manera de fustes, qui poguessen portar molta gent; e que els prometés sou per a un any, e que de continent los trametés al port de Contestina, qui és en lo regne de Tunis. E prestament lo dit Espèrcius, ben informat de tot lo que tenia de fer e negociar, se recollí e féu son viatge.

Ací se lleixa lo llibre de recitar de Tirant los singulars actes que los del seu camp feien tots dies ab los de la ciutat, e torna a recitar de l'ambaixador Melquisedec, que Tirant trametia a Contestinoble.

CCCLXXXVIII. Com l'ambaixador de Tirant arribà a Contestinoble.

Essent partit l'ambaixador Melquisedec de la Barbaria, hagué lo temps tan pròsper e favorable que en breus dies arribà en Contestinoble. Com la nau fon en lo port surta, digueren-ho a l'Emperador. E ell prestament hi tramès un cavaller per saber quina nau era aquella ni què portava, ne per quins afers era allí venguda. Lo cavaller anà al port e entrat dins la nau parlà ab l'ambaixador e, ben informat, e se'n tornà al palau on l'Emperador era, e féu-li sa relació molt diligentment dient-li com aquesta nau venia de la Barbaria, la qual trametia Tirant carregada de forment a sa majestat, i com hi venia un cavaller per ambaixador lo qual li trametia Tirant.

Com l'Emperador oí aquesta nova fon molt aconsolat per la molta necessitat en què posats eren, e féu llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu com no l'havia oblidat. E de continent l'Emperador manà a tots los cavallers de la sua cort e a tots los oficials e regidors de la ciutat, que anassen acompanyar a l'ambaixador que Tirant trametia. E prestament anaren tots al port e feren-lo eixir de la nau.

L'ambaixador ixqué molt ben abillat ab roba de brocat sobre brocat, forrada de marts gibilins, e gipó de brocat, e ab una grossa cadena d'or al coll, acompanyat de molt bona gent que portava, tots molt ben abillats. E com foren eixits en terra, foren rebuts per los cavallers de l'Emperador e feren molta honor a l'ambaixador per lo desig gran que tenien que Tirant vingués. E així tots ensems lo portaren davant l'Emperador e l'Emperadriu, qui era en la cambra ab l'Emperador. L'ambaixador féu sa reverència a l'Emperador e besà-li lo peu e la mà, e així mateix la mà a l'Emperadriu, e ells lo reberen ab cara molt afable, mostrant haver molt gran plaer de la sua venguda. E l'ambaixador Melquisedec donà la lletra de creença a l'Emperador, lo qual la donà al seu secretari per llegir. Era del tenor següent.

CCCLXXXIX. Lletra de creença que tramès Tirant a l'Emperador.

Sacra Majestat: L'ambaixador qui la present porta suplirà a la breu escriptura mia. Sia plasent a la Vostra Altesa donar fe e creença a aquell, com d'açò sia digne essent cavaller de molta honor, experimentat, de no menys virtut e fama.

E Iesta la lletra, l'Emperador féu donar bona posada a l'ambaixador e li tramès tot lo que necessari hagué e manà que fos ben servit. E l'endemà l'Emperador féu ajustar tot son consell e tots los regidors e ciutadans honrats de la ciutat; e en la gran sala del palau ell los féu tots ajustar. E com tots foren aquí, l'Emperador tramès per l'ambaixador, lo qual venc molt altament abillat, e ab altra manera de robes de brocat d'altra color, forrat d'erminis, e ab un collar d'espalles, d'or, molt ample, ab singulars esmalts. Aquest ambaixador era home de gran eloquència, molt savi, e sabia parlar de tots los llenguatges. Com fon davant l'Emperador féu sa reverència, e l'Emperador manà que sigués davant ell perquè el pogués millor oir. E posat silenci en lo consell, l'Emperador manà a l'ambaixador que explicàs sa ambaixada. E aquell llevà's e féu sa reverència, e pres-se a dir forma de semblants paraules.

CCCXC. Com l'ambaixador de Tirant explicà la sua ambaixada.

—Senyor molt sereníssim, bé deu ésser en record la majestat vostra com Tirant s'era mès e recollit en les galeres ab llicència de vostra altesa, per anar al camp per lliberar los cavallers que lo Soldà e lo Gran Turc tenen presos, e com fortuna no fon contenta que es complís lo desig de la majestat vostra e de Tirant. E après véu vostra altesa com les galeres s'hagueren a partir ans d' hora per la gran tempesta e fortuna que en la mar havia, e ab aquella gran fortuna corregueren sis dies e sis nits, en tal manera que totes les galeres se separaren les unes de les altres, e perderen-se totes sinó la del capità Tirant, així com fon permissió divina que atès a la costa de Barbaria, ço és, en la terra del rei de Tunis, e donà aquí a través on se perdé la demés gent. Los que escaparen foren catius. Lo capità Tirant fon sort que fon pres per un cavaller qui es nomenava Cabdillo sobre los cabdillos, ambaixador del rei de Tremicèn, qui era vengut al rei de Tunis per ambaixador, e anant caçant per lo camí trobaren a Tirant en una cova, e veent la sua bellíssima disposició féu-li molt bona companyia, e pres-lo en tanta amor que el feia anar ab ell en la guerra que havia lo rei de Tremicèn ab lo rei Escariano, e per les grandíssimes cavalleries de Tirant ell fon mès en llibertat, e fon fet Capità. Lo qual pres ab son bon enginy lo rei Escariano, e féu-lo fer crestià, e fon companyó e germà d'armes ab ell. E Tirant ha-li dat per muller la filla del rei de Tremicèn, e ha'l fet fer crestià, e aquest rei Escariano és ara rei de Tunis e de Tremicèn. E la majestat vostra deu saber com ha conquistada tota la Barbaria, que no li restava a pendre, com jo partí, sinó una ciutat, e après que haurà aquesta, de continent, senyor, té deliberat de venir ací ab tot aquell poder que haver porà, car Tirant pot traure de la Barbaria dos-cents cinquanta mília combatents. E d'altra part emprarà lo rei de Sicília, que hi vendrà ab tot son poder, e ja fa fer gran provesió de naus per portar vitualles per socórrer a la majestat vostra. Per què, senyor, suplic a l'excel·lència vostra que li vullau perdonar com

tant ha tardat lo socors, com no sia estada culpa sua, e que l'altaresa vostra se vulla confortar e alegrar, car ab l'ajuda de la divina Clemència ell farà tals actes que complirà molt prestament lo que la majestat vostra ha tant desitjat.

CCCXCI. Com l'ambaixador obtingué llicència de l'Emperador que pogués anar a fer reverència a la Princesa.

Explicada que fon l'ambaixada, l'Emperador ab tots los del consell foren molt admirats e aconsolats de la gran prosperitat de Tirant, com de catiu era pujat a senyor de tota la Barbaria, e lloaren molt la sua gran cavalleria e digueren que en tot l'univers món no es trobaria un tal cavaller ab compliment de tantes virtuts e actes insignes. E foren molt confortats del gran dubte que tenien dels turcs.

E fet tot açò, l'ambaixador s'agenollà davant l'Emperador e demanà-li llicència que pogués anar a fer reverència a la Princesa. E l'Emperador dix que era content e manà a Hipòlit que anàs ab ell al monestir on estava la Princesa, la qual, de dolor que tenia de Tirant com jamés n'havia sabut nova si era mort o viu, s'era mesa en un monestir de Santa Clara, de l'observança: no que hagués pres l'hàbit, mas tota vestida de burell, tenint la regla de les altres monges.

Com l'ambaixador e Hipòlit foren a la porta del monestir, demanaren de la Princesa. Anaren-lo-hi a dir de continent com un ambaixador de Tirant era vengut, e que era viu. Llevà's lo vel que portava davant la cara, e prestament anà a la porta. E l'ambaixador li féu molt gran reverència e li besà la mà, e la Princesa l'abraçà e li féu molt gran festa; e tanta fon l'alegria que hagué de la venguda de l'ambaixador, que li vingueren los ulls en aigua e estigué per bon espai que no pogué parlar.

E com la Princesa fon tornada en son record, demanà a l'ambaixador de l'estament de Tirant. L'ambaixador li respòs com se recomanava en gràcia e mercè de sa altesa e que era ben sa e molt desitjós de veure sa majestat:

—E tramet-vos aquesta lletra.

E la Princesa pres la lletra i llegí-la, que contenia paraules de semblant estil.

CCCXCII. Lletra tramesa per Tirant a la Princesa.

Absència, enemiga d'enamorats pensaments, és aquella qui, entre tants enemics meus, major combat s'estudia donarme. Aprés que de vostra altesa perdí la desitjada vista, tantes adversitats lo vostre Tirant ha trobades que és impossible altre que vostres contínues oracions hagen sostengut la mia desaventurada persona; i per ço, regraciant a vós lo que d'honor e prosperitat he atès, no mereixedor, mas per vostres mèrits, com a cosa que em ve de vós ho estime, maleint la fortuna per desenculpar a mi, si per ésser absent vos he feta ofensa. Ab tot que ab sobergues tribulacions, de nit e de dia present al meu enteniment, no us deixava, ni altre que el vostre nom podia pronunciar la mia llengua. iQuants dubtosos perills circuïen la mia combatuda vista! D'on, restant vencedor, sol vençut de vostra benvolència, és la present excusadora, que les altres ans d'aquesta no us són escrites perquè jamés llibertat m'ha consentit fer lo que devia, mas no desconfie que les vostres justes pregàries per los meus limitats desigs seran satisfets, segons lo vostre molt valer ho merita.

Aprés que la Princesa hagué llesta la lletra, fon molt aconsolada de les raons d'aquella, e interrogà a l'ambaixador en quin punt estava Tirant de la conquesta de la Barbaria. E aquest recità-li llargament tota l'ambaixada, en la forma dessús dita davant l'Emperador. Com la Princesa hagué oïda l'ambaixada recitar, fon posada en gran admiració de les coses que havia oïdes referir de Tirant e de les sues singulars cavalleries, creent fermament que sinó aquest no era bastant a reparar l'Imperi grec e traure'ls de tanta impressió e congoixa com tenien i esperaven haver. E com fon certa que prestament havia de venir, fon-ne molt aconsolada e demanà a

l'ambaixador que li digués què era de Plaerdemavida, si era morta o viva. E aquest li recità llargament tota la sua ventura e dix-li com era viva e com era muller del senyor d'Agramunt, e com Tirant li havia feta molt grandíssima honor e com li havia promès de fer-la coronar reina.

E açò fon molt plasent a la Princesa e dix que Tirant no podia fer sinò segons qui era, car les virtuts sues eren tantes que en lo món no tenia par. E més li dix com Plaerdemavida era estada cativa de sa muller, e com a pregàries de Plaerdemavida, Tirant havia perdonat a sa muller e a tots los habitadors de la ciutat de Montàgata, qui era sua, per ço com lo senyor d'Agramunt los volia tots tallar a peces; perquè ella ab son bon enginy e gran discreció los restaurà.

E havent finit son parlament, l'ambaixador pres comiat de la Princesa e anà-se'n a la sua posada.

CCCXCIII. Com l'ambaixador de Tirant se'n tornà ab la resposta de l'Emperador e de la Princesa.

Aprés pocs dies que l'ambaixador hagué explicada l'ambaixada, l'Emperador deliberà que prestament delliuràs l'ambaixador de Tirant, e féu fer resposta a la lletra e ambaixada de Tirant, narrant a la dita lletra llargament lo punt e la disposició en què estava e tot lo seu Imperi.

E féu-se venir l'ambaixador davant e donà-li la lletra; e aprés lo pregà molt afectadament que ell volgués molt sovint sol·licitar a Tirant que fos en record d'ell, e que hagués compassió de la sua senectut e de tants pobles qui estaven en perill de renegar la fe de Jesucrist, e de tantes dones e donzelles qui s'esperaven ésser deshonrades si doncs lo divinal auxili e lo seu no havien. E molt ben instruït l'ambaixador per la imperial majestat, llicència pres d'ell besant-li lo peu e la mà, e per semblant de l'Emperadriu.

Aprés l'ambaixador anà al monestir on era la Princesa e dix-li com tenia llicència de la majestat de l'emperador, e venia a sa altesa si li plaïa manar alguna cosa. Respòs la Princesa e dix

que tenia molt singular plaer de la sua presta partida, car confiava tant de la sua bondat e gentilea que faria son poder de fer venir prestament a Tirant per lliberar-los de la gran necessitat e perill en què estaven, e pregà'l molt que açò fes ab summa diligència, com per art de cavalleria hi fos obligat; e donà-li la lletra que trametia a Tirant.

E finit lo parlament, l'ambaixador besà la mà a la Princesa e pres son comiat, e la Princesa l'abraçà e li féu molta honor. E molt ben certificat, l'ambaixador, de totes les coses de què Tirant li havia dat càrrec, recollí's en la nau e féu dar vela per complir son viatge.

Ací es lleixa lo llibre parlar de l'Emperador e torna a Tirant.

CCCXCIV. Com Tirant pres la ciutat de Caramèn per força d'armes.

Aprés que Tirant hagué tramès l'ambaixador Melquisedec en Contestinoble, ell treballà ab continu estudi com poria pendre la ciutat que tenia assetjada, perquè tots dies feia tirar ab trabucs e ab bombardes grosses a la muralla, e tant com ne derrocava, tan prestament los de dins ho havien adobat. E donà molts e diversos combats de nit e de dia, e per res no la podia entrar; car los reis qui eren dins la ciutat eren molt savis e valentíssims, e molt pràctics en la guerra, e tenien molt bona cavalleria, car contínuament, a tantes hores com volien, los eixien defora a guerrejar, e havien de grans escaramusses que hi morien molts d'una part i d'altra. Emperò ells no gosaven eixir a batalla ab Tirant, per ço com Tirant tenia al doble més gent de cavall e de peu que ells no feien, e tingueren-se així per espai d'un any.

Seguí's que un dia Tirant ajustà consell de cavallers, e fon-hi lo rei Escariano, lo senyor d'Agramunt e molts altres capitans e cavallers. Començà a parlar Tirant e dix:

—Senyors e germans meus, gran vergonya és a nosaltres, e mostram gran flaquea, que un any ha que tenim assetjada

aquesta ciutat que no l'havem poguda pendre, per què só de parer que tots devem morir o pendre-la.

E tots foren d'aquell acord, car Tirant ne tenia molta malenconia, per ço com desitjava haver finida la conquesta perquè pogués anar a socórrer l'Emperador e a la sua Princesa. E d'açò era causa Plaerdemavida, qui contínuament l'atribulava, e li dava pena inculpant-lo de poca amor que portava a la Princesa.

Per què Tirant en aquest temps, durant lo siti, féu fer una mina molt secretament, e per tant com la ciutat aquella era edificada sobre roques, si bé estigués en terra plana, hagueren molt gran treball de cavar-la, e per aquesta raó tardà tant de pendre-la. Acabada que fon la mina, Tirant trià mil hommes d'armes, los millors qui foren en lo camp, e féu-ne capità mossèn Rocafort, per ço com era molt bon cavaller e animós, e molt destre en totes coses, e departí la gent del camp de deu parts, e en cascuna part féu son capità.

Ordenades que foren totes les batalles, Tirant manà que una hora ans del dia donassen lo combat a deu parts de la ciutat, e així fon fet, per què ells donaren son combat e arboraren escales per la muralla, e los de dins se defenien molt bravament que mataven molta gent dels crestians. E durant així la batalla, lo capità Rocafort entrà en la mina ab los mil hommes d'armes, que no foren sentits, e cuitaren a un portal qui era molt prop d'allí on eren eixits, e obriren les portes, e Tirant estava en aquell portal ab la sua batalla, que combatia. Com véu lo portal obert, entrà prestament ab tota la sua gent dins la ciutat, e los mil hommes cuitaren a l'altre portal e obriren les portes, e entrà lo rei Escariano ab la sua gent.

E aquí foren los crits molt grans dins la ciutat, e los mil hommes cuitaren a l'altre portal e obriren-lo, e entrà la gent dins. La gran mescla fon d'aquells de la ciutat ab los del camp. Los dos reis pujaren a cavall ab molts altres cavallers e mesclaren-se ab los altres. Los mil hommes d'armes anaren així

de portal en portal fins que totes les deu batalles foren dins la ciutat.

L'animós rei de Tremicèn, mirant la sua gent qui anava a total destrucció, com a desesperat corria en aquella part on los crestians destruïen llurs enemies, no per socórrer, mas perquè morint de tal extrem de misèria e tribulació fos fet delliure, ferint aquells dels quals pus cruel la mort devia pendre. E així molt voluntari, no pas fugitiu, fon pres per lo gran cavaller Almedíxer, del cap del qual, llevada la corona, ornà la punta de la sua espasa.

No cessaren per açò los moros proceir dins la ciutat llurs armes contra aquells dels quals ans la mort que la vida rebre estimaven, puix de vencedors los era fugida l'esperança. E així, no per defendre's, mas per ofendre quant podien, i perquè finint no finís llur nomenada, com a feroces lleons batallant los restava de cavallers la man dreta armada, per lo doble ànim dels quals, no sens dubte moriren molts crestians, e no menys nafrats per semblant causa. Com desbaratades, per los carrers de la ciutat, les esquades de Tirant correguessen, de les torres e terrats ab canteres reberen gran ofensa.

Lo cavaller Rocafort fon pujat en una torre per una part del mur qui derrocada estava per los passats combats, lo qual posà bandera del rei Escariano mitjanada en armes del victoriós capità Tirant, la qual vista per lo rei de Fes, accompanyat de molts, animosament venc per defendre la sua vista de tant impropri; e així, pujant per la mateixa part, volent ab sa gent llevar la novella bandera, fon per lo marquès de Liçana derrocat de la torre. E així finí lo dit rei de Fes la sua trista vida, a la mort del qual se seguí un tan gran crit dels moros qui presents eren, que ajustats molts dels altres en aquella mateixa part, desordenadament e poderosa feren armes volent quasi honrar o venjar la real ofensa.

Mas no tardà Tirant ab lo rei Escariano, accompanyats de soberga companyia, ferir enmig la confusa morisma, matant

sens alguna mercè aquells dels quals fins al darrer mai les armes cessaren.

Lo vescomte de Branches, no fatigat per la victòria ni per apartar-se de perills, mas per fornir les forces de la ciutat presa, deixà aquesta cruel e vencedora brega, e seguint-lo alguns, ab llur discreta deliberació prengueren les torres e cases forts de tota la ciutat, compartint-se per aquelles, fent grans alimares, desplegant penons e banderes de diverses crestianes invencions e armes no cessant ab alta veu cridar: "iVixca lo famós Capità, e vixca lo venturós Rei, e vixquen los nobles coratges, e vixca e augmente la crestianitat qui a honor e llaor de Déu, exalçant la santa fe, meravellosament prosperant vencedors se demostren!"

CCCXCV. Com l'ambaixador que Tirant havia tramès a Contestinoble se presentà davant Tirant.

Com Tirant hagué presa la ciutat e morts tots los reis qui contraris li eren, fon lo més content home del món, pensant com havia dada fi al que tant havia desitjat. E estant en aquella grandíssima contentació, retent llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu de la gran victòria que havia obtesa, e com l'havia lliberat de tants perills, posà en orde la ciutat, e tots los del camp recolliren-se dins, e estaven aquí ab gran plaer e delit molt abundosos de totes coses, per tant com la ciutat era molt gran e ben fornida de viures. E tots los castells, llocs e viles entorn la ciutat portaren les claus a Tirant, e cridaren-li mercè, com tots eren prests de fer-se crestians e fer tot lo que ell manàs. E ell los receptà ab gran amor e benignitat, e féu fer crestians tots aquells qui de bona voluntat se volgueren batejar, e donà'ls moltes llibertats e franqueses, e tots generalment amaven a Tirant per la molta humanitat que li veien posseir.

E estant en aquest delit e repòs, Tirant hagué nova com l'ambaixador que tramès havia a Contestinoble era arribat al

port de la Stora ab bon salvament, de la qual nova Tirant fon molt alegre. E a pocs dies ell aplegà a la ciutat on Tirant era, lo qual ell rebé ab molta alegria, e feta sa reverència, donà-li la lletra que l'Emperador li trametia. E de continent Tirant la llegí, e contenia lo que es segueix.

CCCXCVI. Lletra que tramès l'emperador de Contestinoble a Tirant.

No és poca l'admiració e doubtosa temor que fins la certenitat sabuda per vostra gloriosa e alegre ambaixada, lo nostre trist cor ha tengut circuït, dreçant pus tost lo pensament als infortunis e dans de vostra gran cavalleria, que als mals e pèrdues nostres e d'aquesta terra nostra, remuda o remedora per la magnanimitat de vostre coratge. L'absència vostra és estada guiatge segur als enemics, e la mort qui esdevenir-vos podia era passatge segur que prestament en l'eterna vida nos trespostava. Mas no ha plagut a la divina Providència tan gran dan permetre, encara que per los nostres pecats los evidents perills no s'amansen, perdent de cada dia i enrequint-se los turcs del que sols pertany a nostre Imperi, essent ja desmenuïda la nostra excel·lent corona a senyorejar sols la ciutat de Contestinoble e la ciutat de Pera, i alguns pocs castells qui, per ésser deçà lo riu del pont de Pera, estalvis resten. Mas és tan gran la fretura de provisió, i la del siti de nostres enemics, que sens dubte som breument peridors si la misericòrdia de Déu a nostra vista la presència vostra no ens porta, en qui resta nostra perduda esperança. Llarga cosa seria recitar la molta gent i estimada que és perduda, i la que resta de fort esmai mig vençuda, alegrant-se almenys d'ésser catius lo restant de llur trista vida en poder d'infels. Per los quals a confondre, i los nostres morts venjar, ab los vius restaurant vivificar, suplicam a vós, gran Capità de Déu, i nostre com a fill, quant a l'amor e honor en què sou contínuament, vos desitjam que en reverència de Jesucrist crucificat vullau recordar la nostra pressura grandíssima e tristícia, ensems

ab la de nostra caríssima filla, de la boca de la qual, i de tot lo poble, lo nom de Tirant nunca s'aparta, com après Déu no tingam major esperança. Per la qual raó, com a molt enutjats o torbats per tanta causa, no sabem què reduir a vostra memòria per inclinar aquella a fer-vos prest venir. Lo cativeri de molts parents e amics vostres crida la vostra presta venguda, e altres que per socórrer tramesos per lo Mestre de Rodes i del rei de Sicília, eren ací venguts, dels quals, essent ja catius, la llibertat si s'atenyia seria grandíssima alegria. L'Àfrica ja tota subjugada consentirà que vós, subjugador, pugau recobrar aquest perdut Imperi, car no és menor empresa l'experiència feta d'aquesta necessàriament faedora; e per a vós, Tirant, conquistar lo món és xica paraula, per lo gran efecte de vostres obres. Lo Gran Turc tremola e lo Soldà temoreja que Tirant encara sia sobre la terra. Doncs, enseguint lo vostre natural, no cesseu venir si l'amor que mostrau en vostres pits reposa.

CCCXCVII. La relació que féu l'ambaixador a Tirant.

Com Tirant hagué llesta la lletra de l'Emperador, hagué molt grandíssima compassió d'ell. Los ulls li vengueren en aigua com pensà en la fort congoixa en què estava, e recordà-li del duc de Macedònia e dels altres parents seus e amics qui per causa sua estaven detenguts catius en poder d'infels, e que altra esperança no tenien d'eixir-ne jamés sinó per ell; e com pensà, més, tot lo que havia conquistat en l'Imperi grec en tot lo temps que hi era estat, que en fort breu temps era estat perdut, e molt més encara.

E demanà molt llargament a l'ambaixador del que havia vist, e aquest lo hi recità tot. E més li demanà de la senyora Princesa com estava; e ell li recità com l'havia trobada en un monestir de Santa Clara, que per la sua absència s'era dada al servei de Déu, e com estava contínuament ab lo vel davant la cara en santíssima vida, e com lo rebé ab gran alegria:

—E com me demanà de tot lo vostre estat e de la prosperitat en què vostra senyoria estava, e pregà'm molt que us suplicàs una e diverses voltes que la mercè vostra no l'hagués per oblidada e majorment ara que estaven en perill d'ésser presos e subjugats per los moros. E si jamés havia enutjada la senyoria vostra, que us demanava mercè; que en tal cas no lo hi volguésseu mostrar, que així com éreu piadós e misericordiós als enemics, que a ella, que era vostra, volguésseu usar segons havíeu acostumat, car lo contrari no podia creure de vós, per bé ella no us ho mereixqués, mas que devíeu pensar que era la vostra pròpia carn a qui no podeu fallir; e si açò feia prestament la senyoria vostra, que ella e totes les coses sues vos obeirien com a senyor.

E moltes altres raons que li dix, que lo llibre no ho recita. E l'ambaixador donà-li la lletra que la Princesa li trametia, la qual pres Tirant e llegí-la, manifestant-li forma de semblants paraules.

CCCXCVIII. Lletra tramesa per la Princesa a Tirant lo Blanc.

Infinit goig e soberga alegria amolliren tant lo meu trist cor, que fon impossible après de vista e oïda vostra lletra, ressuscitadora de la mia vida, jo fos de mi mateixa. Per un extrem de consolació torbat lo meu entendre, abundaren les llàgremes als ulls tant que més trista que alegre me demostrava, e per socórrer la mia llaugera sang al defalliment del cor, falliren de virtut los membres tots de la mia persona, restant a estima dels presents quasi defunta. Gran espai passà que per molts socorriments poguí cobrar la primera força, escrivint-vos ara primer aquell sospir que llavors féu testimoni de ma recobrada vida, après del qual, fallint-me raons per defensar als miradors la causa de tal desastre, me fiu portar a un retret del monestir, en lo qual per les erres que us tinc fetes, penitència no condigna reportava. Lo major descans, espai e delit que après perduda vostra presència he atès, fon aquest present de mes torbades

paraules, tornar a vostra mercè, de qui só estada, só e seré secreta cativa, regraciant-vos quant puc ni sé los treballs que per mi haveu sofert, dels quals no les mies indignes pregàries, mas vostre merèixer i ànimo, victoriosament vos han rellevat. No és de maleir, mas d'exalçar o lloar la fortuna qui a la fi prosperitat reporta, i bons són los mals qui benaventurada fi procuren. Lo menor bé que vós, gloriós Tirant, posseïu és lo meu nom, perquè d'aquell no crec vos recordàsseu sinó com a ocasió de tants afanys com vostra lletra recita. E si, doncs, amor o extrem de benvolència és vençut, vencedor vos subjuga. Jo us remet la culpa que de vostres falses openions en mi començà, ab aquesta sola condició, que prestament l'africana terra de vostra presència sia feta vídua, perquè aquesta deserta població ensems ab mi siam fets abundosos de vostra desitjada vista, reduint-vos a memòria la corona de l'Imperi grec, qui vostra s'espera; la virginitat mia, per vós tan desitjada e ara perillosa per algun infel ésser robada, e jo, espresa vostra, cativa de semblants haja ésser detenguda. E no és menys de recordar la molta honor que de l'Imperi teniu rebuda, de l'Emperador e de mi, per los quals restaríeu difamat d'ingratitud si diligentment no satisfèieu quanta crestiandat espera ésser defesa de captivitat ab lo preu de vostres armes. Moguen-se, Tirant, les vostres entramenes, car vostres són pietat e clemència en les coes d'honor e amor. Veniu a delliurar los qui en total perdició perillen renegar la fe de Jesucrist. Lo valerós cavaller Diafebus, duc de Macedònia, e altres parents e amics vostres no us sien en oblit, los quals per ésser venguts en ajuda vostra són en presó cruel detenguts. No sé què diga, no sé què presente a la vostra vista! Los engans que a la mia pensa fins ara han detengut són estats: mirar, besar e adorar algunes joies e coes que vostres són estades, aconsolant-me ab aquelles. Aprés visitant les portes de la mia habitació dient: "Ací seia lo meu Tirant, ací reposava, ací em prengué, ací em besà, ací en aquest llit me tingué nua." E així discorrent gran part de la nit e del dia, remeiava part de mos

acostumats treballs. Doncs, cessen ja aquestes contemplacions que molt poc m'aprofiten, e vinga Tirant, qui serà vera consolació, fi, remei e descans dels meus mals, e redempció del poble crestià.

CCCXCIX. Com Tirant s'esmortí de sobres d'amor e dolor.

Com Tirant hagué llesta la lletra de la Princesa, ell fon posat en tan gran agonia que s'esmortí, per la molta dolor e compassió que hagué de l'Emperador e de la sua Princesa e de les lamentacions d'aquella; car en aquell instant li fon presentat en lo conspecte seu los grans e amargs infortunis en què eren posats, e de la captivitat del duc de Macedònia, cosín germà seu, e dels altres parents e amics seus; per què caigué en terra com a mort.

La gran remor se mogué en lo palau per l'esmortiment de Tirant. Plaerdemavida, que oí açò, cuità fortement e trobà'l que l'havien posat en un llit; e aquesta li llançà aiguarròs sobre la cara, e posà-li lo dit en l'orella tocant-li la nafra que hi tenia; e Tirant obrí prestament los ulls, e per bon espai no pogué parlar, per la molta amor e dolor que tenia ensembs, car en aquell punt los dos contraris feren conjunció, e feren aquell cas, car verdaderament ell amava la Princesa de grandíssima amor, e no menys los parents e amics. E com fon tornat en son record pres-se a dir semblant exclamació.

CD. Exclamació que fa Tirant.

—¡Oh vosaltres qui passau per la via d'amor sentint afanys e tribulacions: ateneu e mirau si semblant dolor en vosaltres pot ésser de la que recite! E està lo meu trist cor nafrat de mortal ferida, lo metge e medecina del qual és aquella que és sobre totes les altres, no sols ara de mi absenta per llarga distància, mas, posada en grandíssima tribulació e perills evidents, la vida d'aquella i la mia ensembs perillen. No ha bastat a fortuna separar-me de tanta glòria, mas encara, continuant llur mal

costum, assajar combatre i envestigar lo refugi de ma vida. ¡Oh Emperador, lo qui jo com a Déu ame, honre e adore! ¡Oh Emperadriu, qui has portat en lo teu ventre lo fruit de la mia vida! ¡Oh Princesa, imatge en la qual la divina Ciència se representa! ¡Oh angèlica figura posseïdora de ma llibertat, habitació excelsa en la qual lo meu repòs se reposa! Tu eres sola remuneració que els meus grans treballs aniquilaves. Qui et defensa en ma absència d'opressió e angústia? E a tu, Tirant, ¿qui et prestarà llaugeres ales ab les quals volant se pogués caminar on la sua desconsolada ànima imaginativament se raona? Davallau, doncs, celestials núvols, prenint lo meu feixuc cos portau-me a finir ab aquella qui té la fi de ma vida. E vosaltres, immortals déus, los quals poèticament acostumau ésser invocats, favoriu e ajudau, endreçau e donau camí al meu despoblat entendre, per on ma voluntat haja son desitjat efecte. E a tu, Senyor, ab tota veritat creador e redemptor d'humana natura, los genolls en terra, los ulls e mans als céls dreçant, humilment invoque lo teu eternal e infinit poder detinga los enemies de la tua glòria, fins a tant que disponent la tua majestat, jo, servent teu, guiat per la tua acostumada misericòrdia, socorregut de ta contínua potència, lo teu nom invocant, puga socórrer l'emperial estat e la crestiana unió, a fi que, indigne, no mereixedor de tanta gràcia, ensems ab los remuts per ta clemència, puga regraciart i, per obres, perfectament donar a la tua santa paternitat lo fruit que esperes de nostres despullades ànimes.

CDI. Com Tirant donà lo regne de Fes e de Bogia al senyor d'Agramunt e a Plaerdemavida.

Com Tirant hagué finida sa lamentació, ell dix al rei Escariano que partissen d'allí e que fessen la via de Tunis per haver en sa mà lo regne de Tunis. E ans que partís d'aquí donà lo regne de Fes e de Bogia al senyor d'Agramunt e a Plaerdemavida. E après féu posar en orde tota la gent, e ab gran cavalleria ell féu la via de la ciutat de Tunis.

E com los del regne de Tunis saberen que lo rei Escariano e lo capità Tirant venien ab tan gran poder, trameteren-li a dir com los suplicaven que no els volguessen fer dan negú, car ells eren contents, que puix llur senyor era mort, d'obeir-los per senyors e fer tot lo que ells manassen. E ells los receptaren de bona voluntat, e entraren en la ciutat de Tunis molt pacíficament e ab grandíssima honor que els fon feta. E Tirant féu jurar al rei Escariano per senyor llur, e totes les ciutats, viles e castells se donaren a ell.

E estant així ab aquell plaer, venc nova a Tirant com en lo port de Contestina havia arribades sis naus de genovesos molt grosses, per què de continent hi tramès Melquisedec, e donà-li prou dobles, manant-li que carregàs totes les sis naus de forment e que els pagàs lo nòlit e que les trametés de continent en Contestinoble.

Partí Melquisedec e donà prestament compliment al que Tirant li havia manat; e dins breus dies foren carregades e desempatxades e feren vela per complir son bon viatge. Aprés que Tirant hagué dat orde que les sis naus foren partides, que trametia en Contestinoble, carregades de forment, a l'Emperador per fornir la ciutat de Contestinoble, en aquest temps ell féu pendre la possessió del regne de Tunis al rei Escariano, e juraren-lo per rei e per senyor, e semblantment havia fet del regne de Tremicèn.

E fetes totes aquestes coses, ell fon lo més content home del món. Llavors ell emprà al rei Escariano que ab tot son poder ell volgués passar ab ell en Contestinoble per recobrar l'Imperi grec, que lo Soldà e lo Gran Turc havien pres e ocupat. E aquest dix era molt content de complir tot lo que li manàs e molt més avant.

Així mateix dix al senyor d'Agramunt, rei de Fes e de Bogia, que anàs a sos regnes e que ajustàs tanta gent com pogués per anar ab ell. E aquest fon molt content, com ja tingués la possessió e senyoria, e partí de continent. Aprés lo rei Escariano escriví lletres per tot lo regne de Tremicèn e de

Tunis, a tots lo capitans e cavallers que a cert dia que tots fossen a la ciutat de Contestina ab totes llurs armes e lo necessari per a la guerra, com ell los hagués mester; per què de continent que hagueren rebudes les lletres, tots se meteren en punt lo mills que pogueren, e dins espai de tres mesos tots foren en la ciutat de Contestina. E foren los del regne de Tremicèn e de Tunis quaranta-quatre mília hòmens a cavall e cent mília de peu. Aprés venc lo rei de Fes e de Bogia, ço és, lo senyor d'Agramunt, ab vint mília hòmens de cavall e ab cinquanta mília de peu, tots molt bé en orde.

E en aquest instant que aquests s'ajustaven, venc la galera del cavaller Espèrcius ab moltes naus e galeres e llenys que havia noliejats, així de genovesos com d'espanyols, de venecians e pisans; emperò encara ne restaven a venir moltes més. E lo dit Espèrcius, eixint de la galera, anà a fer reverència a Tirant, e dix-li com tenia bon recapte de tot quant li havia dat càrrec, car ell li havia noliejades tres-centes naus grosses e dos-centes galeres e molts altres llenys de diverses maneres. E d'açò fon Tirant molt alegre.

De continent féu fornir la galera, e dix a Espèrcius que ell volia que anàs per ambaixador al rei de Sicília e aquest li dix que era molt content. E Tirant li donà ses instruccions del que tenia de dir al rei de Sicília. E lo cavaller Espèrcius se recollí en la sua galera e féu la via de Sicília.

Aprés pocs dies que l'ambaixador fon partit, totes les fustes foren junes al port de Contestina, e com Tirant véu que tenia prou compliment de fustes, e més que no n'havia mester, ell se féu venir tots los patrons e pagà'ls a tots los nòlits per a un any; e féu carregar de continent trenta naus de forment e de vitualles en la costa de Barbaria. E carregant-se les naus, ell féu ajustar un dia tota la gent d'armes, així de cavall com de peu, e tot lo poble de la ciutat, e molta altra gent de la terra que hi eren venguts per llur plaer, en un bell pla que hi havia davant la ciutat de Contestina. E aquí havia fet fer Tirant un gran cadafal molt alt, e tota la gent podia estar entorn, e Tirant, e lo

rei Escariano, e lo rei de Fes, e molts altres barons e cavallers pujaren en lo cadafal fins que fon ple. Los altres estigueren baix, e posat silenci a la gent, Tirant se pres a dir l'oració següent.

CDII. L'oració que fa Tirant a la gent d'armes.

—Està de continu dreçada la proa del meu desig al perillós port d'honor, navegant per la tempesta mar d'amor per la qual no sols lo treballar, mas lo morir és glòria tal que en les penes dels mortals oblidar no es lleixa, quant més vosaltres, potentíssims reis, estrenus cavallers e virtuosíssim poble, qui ja per llur noble costum o naturalea sou obligats a semblants actes. Llevades les àncores al delitos navegar, per on vostres corones e fama relluint dareu major la claror del vostre il·lustre valer e llinatge, ja ormejats de vostres moltes singulars experiències, portareu per bandera l'esperança de certa esdevenidora victòria, perquè ni les vostres acostumades mans de ferir poden sinó vençre, ni los vostres ulls, havent perduda la ferea de tan temerosos actes, se poden cansar. E així menys lo vostre gran coratge, semblant a roca de forts diamants, porà consentir flaquejar ni girar les espatles. Sia-us, doncs, conhort, e confortem-nos fent tots un mateix ànim e voluntat, que semblants coses pròspera fi, segur port e gloriós exalçament prometen. És la fi de mes paraules pregar, sol·licitar e amonestar tots vosaltres, lo bé e honor de qui com a propi estime, vullau atendre e sovint pensar quanta necessitat aquest singular negoci nos presenta, presentant-vos lo perill de crestiandat, per la qual defendre i augmentar som tenguts, e quant infinit o sobirà és lo premi que se n'adquereix, per lo reverend religiós qui preïcar-vos s'aparella, manifestament e piadosa poreu entendre.

E finida Tirant l'oració, féu pujar en una trona que hagueren posada sobre lo cadafal a un frare de la Mercè, català, natural de la ciutat de Lleida, lo qual havia nom frare Joan Ferrer, qui era aquí llegat per lo Sant Pare e sabia molt bé parlar la llengua morisca, qui a suplicació de Tirant era vengut,

e era gran mestre en la sacra teologia, lo qual féu un sermó molt singular segons oireu.

CDIII. Lo sermó que Tirant féu fer als moros.

—Considerant e ab molta diligència pensant, molt alts i excellents senyors reis, e vosaltres, nobles e generosos barons, e tots los qui ací sou al present convenguts en la dignitat de la fe crestiana, veig e coneix aquella ésser de tanta excel·lència e necessitat a cascuna creatura racional, que com Déu no haja creat l'home sinó per posseir e fruir lo sobiran bé de la glòria de paradís, aquell no pot tal bé fruir ni posseir si de la vestidura nupcial de la fe crestiana no és vestit. Car per res l'home de la contagió de la mort e obligació de pecat que incorre en la sua primera nativitat pot ésser delliurat sinó per fe. Açò mostra lo gran doctor Aureli Agustí en una epístola que fa *Ad Obtatum*, dient: "*Nemo, inquit, liberatur a damnatione que facta est per Adam nisi per fidem Jesu Christi*", que vol dir: "No pot ésser algú delliurat de la damnació en què és caigut per lo pecat d'Adam, sinó per la fe de Jesucrist." I en aquesta sola així los antics com los moderns se salvaven, car la llei antiga de si no portava algú a la vida eterna, mas creent aquells del Testament antic que Jesús se devia encarnar, e per humana natura morir, al terç dia ressuscitar, e en fe d'aquests e molts altres articles que llavors eren encara per venir (e nosaltres, moderns, creem ja ésser estats), se salvaren. E per no perdre tan gran bé com és la glòria de paradís, la qual ulls no basten a veure, ni orelles a oir, ni enteniment a entendre, deueu bé tots vosaltres qui de tal vestidura sou vestits, mirar que aquella no perdau. E vosaltres qui de la secta mafomètica estau abeurats, aquella de tot renunciant dispondre-us a rebre la fe catòlica, perquè aquella rebuda, en lo número dels sants siau posats. E a renunciar la secta mafomètica vos deuen induir e les sutzietats e deshonestats que en aquella teniu. ¿Pot ésser més vituperosa e vergonyosa cosa a l'home que posar la sua felicitat en actes de gola e luxúria? E açò vos atorga per felicitat aquell vilíssim porc, vostre cap Mafomet, que és contra

tot juí de raó, de la qual los hòmens deuen usar, car los actes de gola e de luxúria als animals bruts e no raonables són propis. E la felicitat humana així deu ésser posada en acte propi de l'home, segons vol lo filòsof; *primo et decimo Eticorum*, e Lactanci, *libro tercio Divinarum Institutionum, cap. decimo*, que en aquell no sia comú ab los animals bruts. E com en los actes de gola e luxúria los hòmens convinguen ab les bèsties, segueix-se en aquells no estar la felicitat humana. E per consegüent, Mafomet, qui a tanta deshonestat vos induceix, clarament se mostra que us engana, e per ço no el deveu tenir sinó per cap de falsia i engan. Mas la fe catòlica, de la qual lo Capità és Jesucrist, Rei sobre tots los reis e Senyor sobre tots los senyors, tals actes e abominacions avorrint, induceix los crestians a l'observància dels manaments de Déu, e per ço ella sola pot ésser dita via de Déu, segons diu David: *Viam mandatorum tuorum cucurri*, que vol dir: "Jo, Senyor, he corregut i caminat per la fe catòlica, la qual m'ha de salvar, que és via dels teus manaments." E per ço llegim, *Ecclesiastici, vicesimo tercio: Nihil dulcius quam respicere in mandata Domini*, que vol dir: "No és al món cosa més dolça e suau que mirar en los manaments de Déu." Oh ànima! Pensa quina cosa pot ésser més dolça ni suau d'aquestes paraules escrites en la llei crestiana: Amaràs lo senyor Déu teu de tot lo teu cor, etc., i lo proïsme: se conté tota la perfecció de la fe crestiana, e per ço ella sola és tota fundada en caritat, la qual en los crestians deu cremar com a foc, segons dix Jesús, *Joannem, XII: Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat*, que vol dir: "Jo só vengut a donar foc en la terra, e vull que creme." Ço és, que lo crestià tostems deu ésser cremant e ardent en amar Déu i lo proïsme. E com la secta mafomètica no haja cura d'observar los manaments de Déu, als qual tothom més que alguna cosa altra és obligat, segueix-se que aquells qui aquella observen ab ulls closos e tancats, van a infern, e solament los crestians, per la fe catòlica il·luminats, van a la glòria de paradís. E per ço, raonablement la fe catòlica per tres raons és dita llum de l'enteniment humà. Primerament, que ella naix del gran sol

que és Déu, car així com la llum material naix del sol, així la fe proceeix de Jesucrist, que és Déu, segons diu Sant Pau. I *Ad Corinthios, II: Fides nostra non est in sapiencia hominum, sed in virtute Dei*, que vol dir: "La fe nostra no és en la saviesa dels hòmens, mas en virtut de Déu." Segonament, la fe catòlica és llum de l'enteniment humà, per quant expel-leix les tenebres dels pecats, segons diu lo Savi, *Proverbiorum, cap. VI: Per fidem et penitenciam purgantur peccata*, que vol dir: "Per fe e penitència se denegen e es llancen los pecats." E si aquella, vosaltres, moros, pendreu, siau certs que en aquella hora ab l'aigua del sant baptisme sereu en lo cos llavats, en la vostra consciència de tots los pecats que fins en la present jornada haveu comès sereu de tots netejats. E si de tal vestidura ornats, en aquest sant viatge de Contestinoble que mon senyor Tirant, en adjutori de l'Emperador e de la Princesa vol fer, l'accompanyareu, siau certs que de dos coses l'una no us pot fallir: la primera, que si en batalles que contra lo Turc o Soldà haureu moríeu, paraís no us pot mancar; l'altra, que si en aquelles haveu victòria i escapau, la vostra fama per tot lo món s'estendrà. Tercerament, la fe catòlica és llum de l'enteniment per quant manifesta les coses amagades, car manifesta als crestians tots los articles de la fe, e molts altres secrets de Déu, los quals a tota altra secta són amagats. E per çò tots los que ací som ajustats per fer aquest sant viatge, pensant que l'instituïdor de la fe catòlica, qui és Jesús, és nostre Capità, devem aquell ab ànim gran e viril compendre, car sots l'estandard e penó d'aquell qui no acostuma de perdre batalles anam, lo qual sens dubte nos darà victòria contra lo Gran Soldà e Turc, e recobrarem l'Imperi grec, lo qual ells tirànicament s'han ocupat, així com havem conquistat los regnes de Tunis, de Tremicèn, de Fes e de Bogia. E no solament per Déu, alt en paradís, serem premiats, mas encara per tots aquells qui aquesta nostra conquesta oiran, grandíssimament serem llorats.

E complides les dites paraules, lo sobredit frare Joan Ferrer donà fi a son sermó.

PART V

Tirant torna a l'Imperi Grec

CDIV. Com foren batejats tres-cents trenta-quatre mília infels.

Aprés que lo sermó fon finit, tots los moros que no eren batejats, ab grans crits, demanaren lo sant baptisme. E de continent Tirant, en la dita plaça, féu portar veixelles grans plenes d'aigua, així com conques, cossis e llibrells, e hagué tants frares e capellans com se trobaren allí, car Tirant havia fets edificar molts monestirs en les ciutats que havia preses, e moltes altres esglésies, e havia-hi fet venir molts capellans e frares d'altres parts de la crestiandat. E aquí tots se batejaren, així los que havien d'anar com los qui restaren, e dins tres dies foren batejats tres-cents trenta-quatre mília entre moros e mores, e infants.

Aprés que tots los moros foren batejats, Tirant anà a parlar ab lo rei Escariano e dix-li:

—Senyor e germà meu, jo he pensat, si a vós serà plasent, que vós no aneu ab nosaltres per mar, mas que us ne torneu en lo vostre realme d'Etiòpia, e com sereu allà, ajustareu tanta gent com poreu de peu e de cavall, e per terra fareu la via de Contestinoble; e jo per mar iré ab aquesta gent; e vós d'una part e jo de l'altra, pendrem lo Soldà e lo Turc enmig, e dar-los hem la mala ventura.

E lo rei Escariano dix que lo paler seu fóra d'anar ab ell, emperò, perquè coneixia lo grandíssim socors que fer-li podia de molta gent, dix que era molt content.

Recita lo llibre que aquest rei Escariano era molt gran de cos e de molt bella disposició, molt fort e valentíssim cavaller, e era tot negre, car era senyor dels negrins d'Etiòpia, e era nomenat lo rei Jamjam; tenia molt gran senyoria e era molt poderós, així de molta cavalleria com de molt tresor, e per sos vassalls era molt amat de grandíssima amor; e lo seu regne era tan gran que fronterejava ab la Barbaria en lo regne de Tremicèn, e de l'altra part ab les Índies e ab lo Preste Joan, e per la terra d'aquest passa o corre lo riu Tigris.

Com lo rei Escariano véu la voluntat de Tirant, mès-se en orde per partir ab cinc-cents rossins, e pres comiat de Tirant, ell e la Reina, e del rei de Fes e de la Reina e de tots los altres barons e cavallers, e tingué sa via. Tirant l'acompanyà bé una llegua, e après tornà-se'n en la ciutat de Contestina per donar orde a la gent que es recollissen ab los cavalls e ab tot llur exèrcit.

Ací es deixa de parlar la història de Tirant, que fa recollir tota sa gent e son forniment, e torna a parlar de l'ambaixador Espèrcius, qui anava a l'illa de Sicília.

CDV. Com l'ambaixador Espèrcius arribà en l'illa de Sicília.

Aprés que l'ambaixador Espèrcius fon partit del port de Contestina, hagué lo temps tan favorable que en breus dies arribà en l'illa de Sicília; e sabé que lo rei de Sicília era en la ciutat de Messina e féu aquella via. Com fon junt en lo port, ell se mès en orde molt bé abillat ab roba de brocat e ab grossa cadena d'or al coll; e tota la sua gent molt ben abillada; e ixqué en terra molt ben accompanyat, fent la via del palau del Rei.

Com fon davant lo Rei, li féu deguda reverència, e lo Rei lo rebé ab cara molt afable e féu-li molta honor demanant-li la causa de la sua venguda. Respòs-li l'ambaixador e dix:

—Senyor molt excel·lent: Tirant lo Blanc me tramet a vostra senyoria per ambaixador.

E donà-li la lletra de creença. Lo Rei la féu de continent llegir, e, llesta, lo Rei féu donar bona posada a l'ambaixador e li tramès en gran abundància tot lo que mester hagués; e així mateix tramès carn de bou e de porc e molt pa fresc a la galera per refrescament a la gent.

L'endemà per lo matí, aprés que lo Rei hagué oïda missa, lo Rei féu ajustar tots los de son consell, e, en una gran sala asseits, lo Rei dix a l'ambaixador que explicàs sa ambaixada. L'ambaixador se llevà e féu sa reverència, e lo Rei lo féu tornar a seure, e pres-se a dir en la següent forma.

CDVI. Com l'ambaixador de Tirant explicà la sua ambaixada.

—Senyor molt excel·lent, no ignora vostra excel·lència com Tirant lo Blanc feia la guerra per l'emperador de Contestinoble contra lo Soldà e lo Gran Turc, e vostra altesa deu saber com Tirant se recollí en mar ab deu galeres per anar la via del camp, que los seus capitans tenien vers la ciutat de Sant Jordi, e fon sort e ventura que en la mar se mès tan gran tempesta que les galeres hagueren a partir ans d' hora, e hagueren lo vent al contrari e corregueren la via de la Barbaria. E en poca hora les galeres foren llunyades les unes de les altres que es perderen totes, e la galera de Tirant donà a través prop la ciutat de Tunis. E aquí Tirant fon pres a catiu en poder d'un capità del rei de Tremicèn, e aprés, per les grans cavalleries de Tirant, fon posat en llibertat per lo rei de Tremicèn, e féu la guerra per ell. Ha subjugada e conquistada tota la Barbaria per a si, ha morts en les batalles huit reis moros, e ha'n pres u, lo major de tots, ço és, lo rei Escariano, senyor de la gran província dels negrins, qui es nomena Etiòpia, e ha'l fet fer crestià e companyó seu d'armes, e ha-li dat lo regne de Tunis e de Tremicèn. Aprés és estat certificat com lo Soldà e lo Gran Turc han llevades a l'Emperador totes les terres les quals Tirant havia conquistades, per què té deliberat ab tot lo major poder que porà d'anar e passar en Contestinoble. Té ajustada tota la Barbaria, e ab moltes fustes que té treballa de recollir-se.

Suplica a vostra altesa que ab tot vostre poder vullau passar ab ell en persona per ajudar-li a complir la conquesta de l'Imperi grec, e açò us haurà a molta gràcia e mercè, com tal confiança tinga de vostra senyoria, car ell serà ací molt prestament.

L'ambaixador no dix més avant. No tardà lo Rei en fer semblant resposta:

—Cavaller, jo tinc molt gran consolació de la gran prosperitat del meu germà Tirant, per què jo só content ab molta amor de valer-li dels béns e de la mia persona en tot lo que sia augment de son bé e honor.

E l'ambaixador se llevà a féu al Rei infinites gràcies. E eixits del parlament, lo Rei féu fer lletres a tots los barons e cavallers de Sicília, e a totes les ciutats e viles reals, que a cert dia trametessen llurs síndics en la ciutat de Palerm, com ell tingués deliberat de tenir parlament general.

E al dia assignat lo Rei e tots los convocats foren en Palerm, e, ajustat lo parlament, lo Rei emprà a tot lo regne en general, e après en particular, e tots foren contents de dar-li, e los qui disposts eren d'anar ab ell. E clos lo parlament, tots los qui deliberaven d'anar prestament se posaren en orde, e lo Rei ajustà en poc temps quatre milà cavalls molt bells encobertats, e féu gran provesió de fustes e de vitualles.

Ací es lleixa lo llibre de parlar del rei de Sicília, que posa en orde totes les sues fustes e fa recollir totes les vitualles, e los cavalls e arnesos, e torna a recitar de les sis naus que Tirant havia trameses a Contestinoble carregades de forment.

CDVII. Com les sis naus que Tirant trametia a Contestinoble carregades de forment arribaren al port de Valona ab salvament.

Aprés que les sis naus foren partides del port de Contestina, hagueren tan pròsper vent que en pocs dies foren al port de Valona arribades, lo qual port és en Grècia, prop de Contestinoble; e aquí hagueren nova com lo Soldà e lo Turc havien passat lo braç de Sant Jordi ab moltes naus e galeres

que havien fetes venir d'Alexandria e de la Turquia, e havien posat siti a la ciutat de Contestinoble e tenien lo siti molt prop de la ciutat, e les fustes per mar, en tal forma que l'Emperador estava ab molt gran congoixa, que tots los qui dins la ciutat eren suplicaven contínuament a Jesucrist que els trametés a Tirant per lliberar-los de captivitat. E estaven ab molt gran confiança per quant eren certificats com Tirant venia ab molt gran poder.

E la Princesa se'n tornà al palau de l'Emperador per confortar lo pare, e li deia que estigués ab bon cor, que Nostre Senyor los ajudaria. E defensaven-se lo millor que podien.

L'Emperador havia fet capità seu major a Hipòlit, lo qual feia cascun dia de molt grans cavalleries; e si no fos per ell, lo Soldà haguera presa la ciutat ans que Tirant fos aplegat.

Com los patrons de les sis naus saberen com l'estol del Soldà era sobre Contestinoble, no gosaren passar, mas feren un correu per terra a l'Emperador com ells eren aquí en lo port de Valona, mas que no gosaven passar per socórrer a sa majestat per dubte de l'estol dels moros qui era davant la ciutat, mas que avisaven a sa majestat com Tirant era ja partit de la ciutat de Contestina, e que venia ab molt gran cuita per socórrer-lo, e que confiàs de la misericòrdia de Déu que molt prestament Tirant seria ab ell; e d'altra part, armaren un bergantí, lo qual trameteren a Tirant per avisar-lo com lo Soldà e lo Turc havien posat siti en la ciutat de Contestinoble.

Lo bergantí partí molt cuitadament e féu la via de Sicília, e hagué tan bon temps que en breus dies fon junt en l'illa de Sicilia, en lo port de Palerm.

CDVIII. Com Tirant partí ab tot lo seu estol de la ciutat de Contestina.

De continent que lo rei Escariano partit fon de Contestina, Tirant féu recollir tots los cavalls, arnesos e vitualles e tota la gent. E les trenta naus foren ateses, que havien carregat de forment, e féu-les fornir de molta gent, e com tots foren

recollits, se recollí Tirant e lo rei de Fes e la reina Plaerdemavida e tots los cavallers qui eren en terra ab Tirant. Com tot fon fet, Tirant manà fer vela e que fessen la via de Sicília, e navegaren ab pròsper vent tant fins que foren en l'illa de Sicília.

Com lo bergantí qui era vengut del port de Valona vén l'estol de Tirant, ixqué del port e cuità devers aquella part e demanà la nau del Capità e fon-li mostrada; e com lo bergantí fon junt a la nau, lo patró pujà alt en la nau de Tirant e dix-li com les sis naus eren al port de Valona, que no eren pogudes passar per l'estol del Soldà, qui era sobre Contestinoble, e siti que tenien sobre la ciutat. D'açò hagué Tirant molt gran enuig e féu la via del port de Palerm e vén aquí les fustes del rei de Sicília, qui començaren a fer gran festa de trompetes e de bombardes, e les de Tirant per lo semblant, e feren tan gran remor que paria que lo món deguessen abisar.

E tan prest com l'estol de Tirant fon dins lo port, que hagueren sorgit, lo rei de Sicília entrà dins la nau de Tirant e aquí s'abraçaren e es besaren e es feren molt gran festa la u a l'altre, e així mateix lo rei de Sicília féu molt gran honor a tots los barons e cavallers qui eren en la nau de Tirant e besà e abraçà al rei de Fes, e tots ensems ixqueren en terra. E Tirant manà que negú de totes les fustes no ixqués en terra, car l'endemà ell volia partir. Era hora de tèrcia com foren dins lo port. Lo rei de Sicília hagué feta venir la Reina a la vora de la mar, la qual féu molt grandíssima festa a Tirant e al rei de Fes e a la Reina, majorment com sabé que era criada de tan virtuosa senyora com era la Princesa. E així tots ensems se n'anaren al palau ab gran multitud de donzelles e de poble qui els seguien.

Com foren en lo palau, lo gran dinar fon aparellat. Lo Rei pres a Tirant per l'una mà e al rei de Fes per l'altra; e la reina de Sicília a la reina de Fes; e així anaren a una gran sala, la qual era molt bé emparamentada de draps d'or e de seda, e per terra de molt bella tapisseria. E al cap de la sala havia un bell

tinell tot ple de veixella d'or e d'argent, car aquest rei Felip de Sicília era home un poc avar e havia ajustat molt tresor ab la molta diligència que tenia en fer-se molt ric. Com foren en la sala, lo rei de Sicília volgué fer seure primer en la taula a Tirant, emperò ell no ho permès, mas feren seure primer al rei de Fes, après al rei de Sicília, e Tirant davant lo rei de Sicília; e la reina de Fes, après del rei de Sicília, e la reina de Sicília après de la reina de Fes. E ab gran magnitud de trompetes e de ministres ells se dinaren ab gran plaer e ab gran abundància de totes maneres de viandes pertanyents a semblant convit.

Com foren llevades les taules, Tirant e lo rei de Sicília se n'entraren en una cambra; e la reina de Sicília e lo rei de Fes e la Reina, muller sua, restaren en la sala ab gran multitud de dames e de cavallers, e prengueren-se a dansar e fer molt gran gala. E Tirant e lo rei de Sicília començaren a parlar de llurs afers.

Tirant recità al rei de Sicília totes les desaventures que li eren seguides, e com après Nostre Senyor l'havia molt prosperat e li havia dat de grans victòries, e com havia conquistada tota la Barbaria; après li recità l'estament en què l'Emperador estava, per què era de gran necessitat que prestament lo socorreguessen. Lo rei de Sicília li respòs:

—Germà senyor, jo estic ja en orde de tot lo que he mester, ja recollits los cavalls e los arnesos e tota la més gent; no resta sinó recollir la cavalleria, que en dos hores seran recollits tots.

Respòs Tirant:

—Germà senyor, suplic-vos que de continent façau anar la crida per la ciutat que tothom, sots pena de la vida, sien recollits a l'oració, que vós voleu partir esta nit.

E de continent lo rei de Sicília tramès un cambrer seu, e los trompetes anaren per la ciutat manant a tots los que tenien d'anar que es recollissen; e prestament fon fet. Tirant e lo rei de Sicília tornaren a la Reina a la sala, e aquí prengueren un poc de plaer.

E la reina de Sicília s'apartà un poc ab la reina de Fes faent-li moltes carícies, e demanà-li molt de la Princesa e de la sua bellea i de les sues condicions i de les amors de Tirant i de la Princesa; e la reina de Fes li dix moltes llaors de la Princesa, e que jamés no acabaria de dir les singularitats que en aquella senyora eren; de les amors se'n passà molt llaugerament ab molt gentil manera e discreció; après la començà a llagotejar, així com aquella qui n'era maestra, dient-li que, après sa senyora la Princesa, que al món no tenia par, no havia vista ni coneguda dona de tan gentil saber ni de tanta bellea com era sa senyoria, e que estava molt enamorada d'ella e de la sua singular condició; e moltes altres raons que li dix, en què la reina de Sicília pres molt gran plaer.

Aprés que les festes e gales foren fetes, fon hora de sopar, e soparen ab gran plaer e consolació. Com foren llevats de taula, Tirant pregà al rei de Sicília que es recollissen dejorn, e ell dix que era molt content. E prengueren comiat de la reina de Sicília e de tots los qui restaven ab ella. Lo rei de Sicília comanà lo regiment del regne a un cosín germà de la Reina, qui era duc de Messina, qui era cavaller bo e virtuós, e féu-lo vis-rei, e comanà-li la Reina e tota la casa. E fet tot lo que a fer tenia, lo Rei e Tirant ab tota la companyia se recolliren, e a la primera guaita tot l'estol, així lo de Tirant com lo del rei de Sicília, feren vela e ixqueren del port; e Nostre Senyor donà'ls tan bon temps que dins breu temps foren davant lo port de Valona, on les sis naus eren carregades de forment, les quals hagueren molt grandíssim plaer com veren l'estol de Tirant.

Com Tirant véu les naus, tramès-hi lo bergantí manant als patrons que fessen vela, que ixquessen del port e seguissen l'estol de Tirant; e prestament feren son manament.

Ací es lleixa lo llibre de recitar de l'estol de Tirant e torna a recitar del rei Escariano.

CDIX. Com lo rei Escariano féu batejar tota la gent del seu regne.

Aprés que fon partit lo rei Escariano de Tirant, cavalcà tant ab la Reina muller sua que per ses jornades ell arribà en la sua terra, ço és, en lo regne d'Etiòpia; e com sos vassalls lo veren, feren-li la major festa del món, e reberen la Reina ab honor grandíssima e feren-li de grans donatius. E tenien gran consolació com lo llur Rei venia senyor e vencedor de tanta terra que havia conquistada.

Com hagué reposat per alguns dies, lo rei Escariano féu ajustar tots los barons e cavallers de son regne en la ciutat de Trogodita, qui era una molt grandíssima ciutat e la major de tota Etiòpia. E com tots foren ajustats, ells tingueren llur parlament general, e lo rei Escariano los proposà lo qui es segueix:

—Barons, jo us he fets ajustar per recitar-vos tots los meus fets, com sia cert que de la nostra prosperitat vos alegrareu. No ignora la saviesa de vosaltres com jo, per ma desaventura, fui pres per lo gran Capità dels crestians, ço és, Tirant lo Blanc, cavaller de molt gran virtut e magnificència, lo millor e més valentíssim cavaller que vixca dejús lo cel, com per la sua gran noblesa e liberalitat nos ha mès en llibertat e fet companyó e germà seu d'armes, e, més, m'ha dat per muller la filla del rei de Tremicèn, ab lo regne, la qual cosa jo estime més que si m'hagués fet senyor de tot lo món. E d'altra part m'ha dat lo regne de Tunis, per què jo só molt obligat a ell. E com ell tinga a fer la conquesta de l'Imperi grec per l'emperador de Contestinoble, al qual lo Soldà e lo Gran Turc han desposseït de tot l'Imperi, ha emprat a mi, com a germà e servidor seu, que jo ab tot mon poder li vulla ajudar; pregant-vos que tots los qui seran disposts vullau anar ab mi en Contestinoble a mon sou e despesa.

E tots d'u en u respongueren que ells l'amaven de grandíssima amor per les sues virtuts insignes e que volien morir per la sua amor e honor, e no solament en

Contestinoble, mas encara fins al cap del món. E lo rei Escariano los regracià molt la llur bona voluntat e manà'ls que se'n tornassen cascuns en ses terres e que es metesssen en orde, que a dia cert tots fossen en la dita ciutat per rebre lo pagament del sou; e d'altra part tramès correus per totes les ciutats e viles de son regne, que fossen fetes crides que tots los qui volguesssen pendre sou, així de cavall com de peu, així estranys com del regne, que vinguesssen en la ciutat de Trogodita, que allí los seria dat bon sou.

E en aquest instant de temps que la gent s'ajustava, la Reina hagué pensat de fer son poder de créixer e augmentar la crestiandat, car era molt bona crestiana e dotada de moltes virtuts; car com partí de Contestina s'emportà ab si molts frares e capellans e dos bisbes, per intenció d'edificar esglésies e monestirs. Per què de continent que fon en la ciutat de Trogodita féu preïcar al poble que es fessen crestians; e molts, per amor del Rei e de la Reina, que eren crestians, e altres per devoció, se batejaren. E llavors la Reina féu edificar molts monestirs e esglésies, e féu-los consignar al Rei molta renda; e així en aquella ciutat, com en les altres del regne, foren edificades esglésies e monestirs, e per los bisbes foren consagrades, e posaven-s'hi en los monestirs molts de la terra ab gran devoció, e foren majorals los frares e capellans, e als bisbes donaren bons bisbats ab bona renda, e manà a tots los qui tenien disposició que anassen preïcant per tot lo seu regne e que batejassen a tots aquells qui demanarien lo sant baptisme.

E en aquell temps en lo regne d'Etiòpia no sabien què era matrimoni, ans eren entre ells les fembres comunes, e per ço les gents no coneixien pare, sinó mare, per què eren la menys noble gent del món. E après que la Reina, muller del rei Escariano, hi fon e els hagué fets fer crestians, los féu fer matrimonis e d'aquí avant foren legítims.

En aquest regne del rei Escariano, sobre la mar, vers migjorn, ha una gran muntanya qui llança gran quantitat de

foc cremant sens cessar jamés. E en aquest regne d'Etiòpia ha molt grans deserts on no habita negú, fins en Aràbia, e afronta ab la mar Oceana.

Com tota la gent fon ajustada, lo Rei féu donar sou a tots aquells qui pendre'l volien, e molts hi anaren sens sou. Aquest rei Escariano era molt ric de tresor, per tant com se'n collia molt en sa terra, per algunes menes que s'hi troben, qui són del Rei; e molt ric de cavalleria, car era u dels grans senyors del món, exceptat lo Gran Can. E trobà que tenia per compte doscents vint mília hòmens a cavall, forts e molt destres en les armes.

Com lo rei Escariano hagué dat orde en tots sos afers, així com aquell qui era home de gran prudència, e hagué ordenat son regne de bons regidors, ell ordenà sos capitans e ses capitanies, així de la gent de cavall com de la de peu, qui era molta, si bé dessús no se'n fa menció; e assignà dia cert que tothom fos prest per partir. E més avant ordenà molt gran carruatge e molt gran multitud de cavalls e orifanys per portar vitualles, tendes e artelleries e totes coses necessàries per al mester de la guerra; e d'altra part, gran multitud de bous e d'altres bestiars per a forniment de la host. E per semblant, la Reina, qui es fon mesa molt en punt ab molt grans abillaments e obratges de perles e de pedres fines que tenia en molt gran abundància, e d'altres robes de xaperia; e ab moltes dones e donzelles, de blanques e de negres, car les blanques eren del regne de Tunis, e les negres d'Etiòpia. E per ço la Reina se féu tants abillaments, perquè havia promès a Tirant que ella iria a les sues bodes e de la Princesa, e a les de Plaerdemavida e del senyor d'Agramunt, rei de Fes, qui es devien fer en Contestinoble lo dia que Tirant faria bodes ab la Princesa.

Com tota la gent fon en orde, lo rei Escariano partí de la ciutat de Trogodita ab tota la sua host, e caminà tant per ses jornades per son regne fins que fon a la fi de son regne, en una ciutat que és nomenada Seras, qui frontereja ab terra de Preste Joan; e aquí reposà alguns dies e li fon feta molt gran festa

perquè jamés l'havien vist: car de la ciutat de Trogodita fins a la ciutat de Seras havia cinquanta jornades.

Ací es lleixa lo llibre de parlar del rei Escariano, qui va ab la sua host la via de Contestinoble, e torna a recitar del cavaller Espèrcius, que Tirant havia tramès per ambaixador al rei de Sicília.

CDX. De la bona ventura que hagué lo cavaller Espèrcius.

Rebuda resposta lo cavaller Espèrcius, del rei de Sicília, de l'explicada ambaixada, e vist lo gran aparell que lo Rei feia fer, pres llicència e comiat del rei de Sicília, e recollí's en la galera per tornar a Contestina.

E après pocs dies que fon partit del port de Palerm, Tirant hi arribà ab tot lo seu estol; e per sort la galera d'Espèrcius no s'encontrà ab l'estol de Tirant, ans passà avant fins a Contestina e aquí li digueren com bons dies havia que Tirant era partit ab l'estol, que ja devia ésser en Sicília. D'açò hagué gran enuig Espèrcius, com no s'era encontrar ab l'estol, e pres refrescament per a la galera e tornà la via de Sicília. Com fon en lo port de Palerm no hi trobà negú, car ja havia quinze dies que tot l'estol era partit; e presa aquí llengua, tirà la via de Contestinoble e per sos dies ell aplegà al port de Valona e trobà que ja n'era fora l'estol.

E d'aquí ell tirà la via de la canal de Romania, e pres-lo fortuna e llançà'l en l'illa del Lango, e aquí la galera donà a través e perdé's tota la gent, exceptat lo cavaller Espèrcius ab deu hòmens; e posaren-se per l'illa per veure si trobarien lloc poblat que poguessen restaurar la vida.

E anant així, trobaren un home vell qui guardava un poc de bestiar, e demanaren-li si havia negun lloc poblat en l'illa, e lo pastor los dix que en tota l'illa no hi havia població sinó un petit casal en què estaven quatre casats qui per llur desaventura eren venguts aquí habitar perquè eren estats exelats de l'illa de Rodes, e vivien aquí en molt gran misèria

per quant aquella illa era encantada e deguna cosa no hi podia profitar. Lo cavaller Espèrcius lo pregà que, per reverència de Déu, los volgués dar a menjar, que de tot lo dia passat e aquell, qui passava migjorn, no havien menjat, car ells li ajudarien de tot lo que porien. E lo pastor hagué compassió d'ells e dix-los que de sa misèria ell los faria part. E tocà son bestiar, e portà'ls al casal, e com hi foren, donà'ls a menjar del que tenia. Com hagueren menjat, lo cavaller Espèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa, que paria tan bona, e que així fos deshabitada.

E ell li dix que, per ço com li paria ell ésser home de bé, lo hi volia tot recitar:

—Senyor, vós deveu saber que antigament era príncep e senyor d'aquesta illa del Lango e de Cretes, Hipocràs, lo qual tenia una filla molt bellíssima, qui és hui en dia en aquesta illa en forma d'un drac que té bé set colzes de llong, car jo l'he vista moltes vegades; e nomena's la Senyora de les Illes; e jau e habita en les voltes o coves d'un castell antic qui és en aquell puig, que podeu veure d'ací, e mostra's dos o tres voltes en l'any e no fa mal ni dan a negú si doncs no li fan enuig. E fon mudada de forma, d'una donzella noble e bella en aquella figura de drac, per una encantació d'una deessa qui havia nom Diana; e devia ésser desencantada e tornaria en sa pròpia figura e en son estament quan trobaria un cavaller tan animós que la gosàs anar a besar en la boca. E una volta hi venc un cavaller de l'Hospital de Rodes, qui era un valentíssim cavaller, e dix que ell iria per besar-la. E pujà sobre un cavall e anà al castell e entrà en la cova e lo drac començà de llevar la testa devers ell, e quan lo cavaller la véu així horrible començà a fugir, e lo drac lo seguí, e lo cavall portà lo cavaller, mal son grat, sobre una roca e saltà en la mar, e així lo cavaller fon percut. Aprés se seguí que, passat algun temps, un jove que res no sentia d'aquesta ventura, eixí d'una nau per deportar-se, e anant així per l'illa se trobà a la porta d'aquell castell e entrant en la cova tan dedins fins que fon en una cambra; e aquí véu una donzella qui es pentinava e estava mirant en l'espill; e ell

véu molt tresor entorn d'ella. Lo jove se pensà que fos qualche folla fembra o comuna qui estigués aquí per fer bona companyia als homens qui passaven per aquí. Estigué aquí tant fins que la donzella véu l'ombra del dit home e acostà's devers ell e demanà-li què volia; e ell respòs: "Senyora, si a vós era plasent que em volguésseu pendre per servidor." E la donzella li demanà si era cavaller, e lo jove respòs que no. "Doncs –dix la donzella–, si cavaller no sou, no podeu ésser senyor de mi, mas tornau-vos-ne a vostres companyons e feu-vos cavaller; e jo demà de matí estaré ací fora de la cova e iréus a l'encontre, e vós veniu-me a besar en la boca, e no tingau dubte negú, que jo no us faré negun mal, jatsia que a vós jo em demostraré molt fera de veure; car jo só tala com me veu, mas per encantació jo em demostre drac. E si vós me besau, vós haureu tot aquest tresor e sereu mon marit e senyor d'aquestes illes." E així lo jove se partí de la cova e anà-se'n a sos companyons a la nau, e féu-se cavaller. E après l'endemà ell anà allà on era la donzella per besar-la. E com ell la véu eixir de la cova, de tan lletja e espantosa figura, ell hagué tan gran temor que fugí vers la nau, e ella lo seguí fins a la mar. E quan ella véu que ell no tornava devers ella, començà a cridar grans crits com a una persona dolorosa, e tornà-se'n a son lloc. E lo cavaller morí de continent. E après no hi ha vengut cavaller algú que no morís tantost. Mas si hi venia cavaller algú qui la gosàs besar, ell no morria, ans seria senyor de tota aquesta terra.

Com lo valentíssim cavaller Espèrcius hagué oïdes les raons del vell, ell estigué un poc pensant. Après dix al vell:

—Digau-me, bon home, és ver lo que em dieu?

Respòs lo vell:

—Senyor, no hi poseu dubte negú, car jo us parle ab tota veritat, car tot açò e lo més del que us he recitat és estat en mon temps, e no us volria haver mentit per cosa en el món.

En aquell punt lo cavaller Espèrcius fon posat en gran pensament e no replicà més al vell, mas dix entre si mateix que

ell volia experimentar aquesta ventura, car, puix Nostre Senyor l'havia fet venir allí no sens causa, e d'altra part se veia desesperat com se trobava en aquella illa deserta e no tenia manera deguna de tornar a Tirant; per què preposà secretament, sens sentida de sos companyons, d'ell anar tot sol a la cova on era lo drac, perquè sos companyons no volguesesen anar ab ell e desviar-lo ab raons del seu prepòsit; e per ço com era cavaller de molt gran ànim deliberà de morir o de complir la ventura. E d'açò ell no féu deguna demostració a sos companyons ni al vell. Mas pres informació certa devers qual part era lo castell, a fi que no el pogués errar. E així aquella nit ells reposaren en la casa del vell.

Aquella nit lo bon Espèrcius no dormí molt, e bon matí ans del dia ell se llevà fengint a sos companyons que anava per escampar aigua, e aquests no curaren d'ell, sinó que es tornaren a dormir. Com aquest fon fora del casal, pres un bastó en la mà, que altres armes no tenia, e molt cuitadament ell féu la via del castell, per ço com ell tenia dubte que si sos companyons se llevaven, que no el vessen, e anà tant fins que fon al peu del castell.

Era ja lo sol ben eixit e lo dia clar e net, e véu la boca de la cova, e aquí ell s'agenollà ab grandíssima devoció e pregà a la immensa bondat de Nostre Senyor que, per la sua infinita misericòrdia e pietat, lo volgués guardar de tot mal e el volgués lliberar e donar ànim que no tingués temor del drac, perquè pogués traure aquella ànima de pena e fer-la venir a la santa e vera fe catòlica.

E com hagué finida sa oració, ell se senyà e comanà's a Déu, e entrà dins la cova tant com la claror li durà; e aquí ell llançà un gran crit perquè lo drac l'oís. Com lo drac sentí la veu de l'home ixqué ab molt gran brogit. Lo cavaller, qui sentí la gran remor que lo drac portava, hagué grandíssima temor, e agenollà's en terra dient moltes bones oracions. E com lo drac li fon de prop e ell lo véu de tan lletja figura, estigué fora de si mateix e tancà los ulls per ço que la vista no li pogué

comportar de veure, e no es mogué poc ni molt, car en tal punt era que més era mort que viu.

E lo drac que véu que l'home no es movia, ans estava esperant, molt gentilment e suau s'acostà a ell e besà'l en la boca; e lo cavaller caigué en terra esmortit, e lo drac de continent se tornà una bellíssima donzella, qui el pres en la sua falda e començà-li a fregar los polsos, e dix-li semblants paraules:

—Cavaller virtuós, no hajau temor de res e obriu los ulls e veureu quant bé vos està aparellat.

E lo cavaller Espèrcius estec per espai d'una hora esmortit e fora de tot record. E la gentil dama, incessantment fregant-li los polsos e besant-lo per fer-lo retornar. Aprés, passada l' hora, ell cobrà l'esperit e obrí los ulls e véu la donzella de tan grandíssima bellea, qui el besava molt sovint, pres molt gran esforç en si e dreçà's, e ab esforçada veu dix paraules de semblant estil.

CDXI. Requesta d'amor que fa lo cavaller Espèrcius a la donzella.

—Tanta és la gràcia e perfecció que en la vostra galant persona ab saber infinit reposa, que jamés la mia llengua bastaria recitar la menor part d'aquella, com la mia ànima sia totalment sotsmesa a la vostra voluntat, e lo bell esguard vostre me dóna beatitud. Mas flames de lleal amor que a mon esperit contínuament han combatut des que só en aquesta illa e fui informat de vostra gran bellea, la qual me donà animosa força augmentada de virtuts e béns que en vós reposen, m'han donat atreviment de venir ací e posar per obra lo que fins ací haveu vist. Car en aquell hora que us oí nomenar, amor me féu veure a vós en esperit, e deliberí morir per delliurar a vós de la pena que passàveu; molt més ara que tinc notícia de vostra gentilesa, he deliberat, ab verdadera elecció, ésser tot vostre, per les tantes singularitats e perfeccions que tinc conegudes en vós, que jamés en altra no conseguí. Car jo a vós per a sempre

vull servir com a senyora que sou de mi e de les coses mies, suplicant-vos de molta gràcia conega en vostra gentilesa que sou contenta del que he fet per vós. Emperò, aquell delit que vostra gran bellea a mi representa, entre los altres me farà gloriós viure, e si tanta glòria Déu per sola mercè m'atorga, è qual home en lo món ab mi egual pot ésser? E per ço no fretura que us mostre ab paraules la mia amor ésser estada la major e més fervent que jamés home a neguna dona portàs per sola fama, e així serà sens fallir, tant quant la mia mísera vida sostindrà aquest cos, e més encara si dellà com deçà s'ama perpetualment, podeu ésser segura en vostres manaments fer quant ordenareu. E per quant sé que teniu tanta aptesa que bastau conèixer en l'esguard e continència mia del bé que us vull, més que dir no us poria, reste en esperança de vostra piadosa persona atènyer infinida glòria.

Acabava Espèrcius lo darrer so de les suas enamorades paraules quan la donzella féu tal principi.

CDXII. Resposta feta per la donzella al cavaller Espèrcius.

—Cavaller virtuós, negun terme no és de tanta longitud que em bastàs a poder-vos regraciart com jo volria lo que fet haveu per mi, e per ço reste en la vostra discreta consideració lo que ab paraules no puc mostrar. M'esforçaré al meu poder per serveis los majors que per mi es poran fer, retre premi dels vostres singulars actes e constància d'ànim viril, car haveu posada en perill la vida vostra per traure e lliberar a mi de tanta pena inestimable. E perquè tinc conegit l'extrem de vostre valer, e la tanta virtut que de vós puc atènyer, m'ofir tota vostra, e regracie a Déu d'haver-me atorgat gràcia de venir en mans de persona tal que en virtuts no ha par. E siau cert que la molta amor que us porte és tanta que passa del que ordena ma vida humana. E en açò m'obliga la condició de gentilesa que en vós tinc coneguda, e confiau de mi, car jo us faré benaventuradament viure.

E pres-lo per la mà e posà'l dins la cova en una bellíssima cambra que la donzella tenia a servitud sua, la qual era molt ben abillada, e mostrà-li gran quantitat de tresor, lo qual li presentà ensems ab la sua persona.

E lo cavaller Espèrcius li regracià molt la sua proferta, acceptant aquella ab grandíssimes gràcies que li féu, abraçant e besant-la més de mil voltes. E sens no voler perdre temps en paraules, pres-la en braços e posà-la sobre lo llit, e aquí conequeren los últims termes dels senyals d'amor.

CDXIII. Com lo cavaller Espèrcius, ab la gentil dama que havia conquistada, tornà a sos companyons.

No fon de poca estima la contentació que lo cavaller venturós tingué de la conquistada senyora. E al matí com foren llevats, mà per mà, ixqueren de la cova e feren la via del casal on lo cavaller Espèrcius havia lleixats sos companyons, los quals, admirats com lo veren així venir ab tan bella companyia, foren posats en gran alegria, car dubtaven que no fos mort o que li hagués seguit algun inconvenient. E molt més foren aconsolats com li veren portar per la mà tan bellíssima donzella. Acostaren-se a ella e feren-li molt gran reverència, car lo seu gest e continència demostrava ésser senyora de gran estat e de molta estima. E feren llaors e gràcies a la divina Clemència de la molta gràcia que obtesa havia. E la gentil dama los abraçà e féu-los molta honor.

E entraren en casa del pastor e aquí la donzella féu molta honor al pastor e a sa muller e proferíls de fer-los molt de bé; e estigueren aquí ab gran plaer e consolació. E estant aquí feren portar la roba que la donzella tenia en la cova, e la moneda, e abillaren molt bé lo casal del pastor.

Aprés, per temps, vingueren aquí fustes, les quals noliejaren e feren venir gent d'altres parts per poblar l'illa, la qual en breu temps fon molt bé poblada; e edificaren aquí una ciutat molt noble, qui Espertina fon nomenada, la venturosa. E molts

altres llocs, viles e castells hi foren edificats e poblats. E moltes esglésies e cases de religiosos, que hi foren edificades a honor, llaor e glòria de Nostre Senyor Déu e de la sua sacratíssima Mare, e hi donaren molta renda per sustentació dels servidors de Déu. E vixqué aquest cavaller Espèrcius, ab la sua senyora, per llong temps senyors de l'illa e d'algunes altres entorn. E hagueren fills e filles que heretaren après ells e vixqueren pròsperament e quieta.

Ací es lleixa lo llibre a parlar del cavaller Espèrcius, per no tenir prolixitat, e torna a recitar de l'estol de Tirant lo Blanc, qui anava a Contestinoble.

CDXIV. Com Tirant tramès un ambaixador a l'Emperador, com ab tot lo seu estol era al port de Troia.

Com Tirant fon davant lo port de Valona, tramès una galera dins lo port e manà als patrons de les sis naus qui eren carregades de forment, que ixquessen del port e seguissen l'estol. E aquests donaren vela, ixqueren del port e seguiren l'estol. Com l'estol fon en lo canal de Romania féu la via del port de Gigeo, qui és lo port de Troia, e aquí sorgiren e esperaren tot l'estol que fos ajustat.

Tirant tingué consell ab lo rei de Sicília e lo rei de Fes, e ab tots los altres barons e cavallers ja què era de fer, car ell tenia nova que tot l'estol del Soldà era en lo port de Contestinoble, que eren més de tres-cents fustes, entre naus e galeres e altres fustes. E fon deliberat que llançassen un home en terra qui sabés la llengua morisca, e que en la nit entràs en Contestinoble per avisar a l'Emperador com Tirant ab tot lo seu estol era al port de Troia, qui és dins lo braç de Sant Jordi e a cent milles e a poc més de Contestinoble; e no li volgueren dar lletra deguna a fi que si era pres per los moros, que no fossen avisats; e aquell instruí-se'n molt bé de tot lo que havia de dir a l'Emperador.

E tengut lo consell, Tirant cridà un cavaller natural del regne de Tunis, qui era estat moro i era de casa real, lo qual havia nom Sinegerus, home molt expert, ginyós, eloquent e valentíssim cavaller, qui era estat catiu en Contestinoble e sabia tots los passos, e dix-li tot lo que tenia de dir a l'Emperador e a la Princesa; e donà-li lo segell seu perquè l'Emperador li donàs fe e creença.

E lo dit cavaller se mès en orde a la morisca en so d'alacaio, e pres-lo un bergantí e de nit posaren-lo en la terra ferma a una llegua lluny del camp dels moros qui tenien lo siti en la ciutat de Contestinoble. E aquest cavaller, cautelosament desviant-se del camp dels moros, féu da via de la ciutat. E encara no pogué escapar que no donàs en mans d'espies del camp dels moros; emperò ell, parlant-los en llur llenguatge molt discretament, dient-los com era de llur companyia, lleixaren-lo passar. E com fon aplegat a un portal de la ciutat, los qui guardaven lo portal, qui el veren, prengueren-lo pensant que fos dels moros del camp. E aquest los dix que no li fessen mal, com ell era ambaixador de Tirant, que venia a parlar ab l'Emperador; e les guardes de continent bé acompanyat lo portaren davant l'Emperador, qui en aquella hora se llevava de sopar.

Com lo cavaller Sinegerus fon davant l'Emperador, ell s'agenollà als seus peus e besà-li la mà e lo peu e donà-li lo segell de Tirant; e l'Emperador mirà'l e coneix les armes de Tirant. Llavors l'Emperador l'abraçà e féu-li molt gran festa, dient-li que ell fos lo benvengut per cent mília vegades. E lo cavaller Sinegerus féu principi a semblants paraules:

—Senyor molt excel·lent, jo só tramès ací per aquell gran capità Tirant lo Blanc, lo qual se comana en gràcia e mercè de la majestat vostra e suplica a vostra altesa que estigau ab bon cor, car prestament, ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu, ell vos lliberarà de tots vostres enemics. E, més, vos suplica que façau posar en orde tota la vostra cavalleria, e fer guardar molt bé la ciutat, car demà de matí ell deu ferir en l'estol dels moros, e ha

dubte que los moros, com veuran percutir l'estol, no donassen poderós combat a la ciutat per pendre-la, perquè es poguessen aquí fer forts. Car sap la majestat vostra que si les fustes llurs són preses, e llevat lo pas, que ells són tots perduts, que negú no se'n porà tornar, car Tirant ve ab tan gran poder que és bastant de pendre'ls e fer-los morir a tots, e d'açò, senyor, la majestat vostra no dubte en res.

—Amic —dix l'Emperador—, gran consolació tenim del que ens haveu dit, e Nostre Senyor, per la sua mercè e pietat, nos façà gràcia que sia així com tu dius, car nós confiam tant de la gran virtut e cavalleria de Tirant que, ab l'ajuda de l'immens Déu, ell complirà lo nostre bon desig e seu.

E de continent l'Emperador tramès cridar a Hipòlit, qui era Capità major seu, e com li fon davant li dix:

—Nostre Capità, ja sabeu com lo virtuós Tirant és al port de Troia ab molt gran estol. Té deliberat demà per lo matí de ferir en l'estol del moros, per què és de gran necessitat que prestament ajusteu tota la cavalleria qui és dins la ciutat, e tots los conestables e caps dels hòmens de peu, e ordenau vostres batalles, e posau cascuna en lo lloc que deu estar, per ço que si cas era que los moros volien combatre la ciutat, que tothom sia avisat e preparat.

Respòs Hipòlit:

—Senyor, no és poca la consolació que jo tinc de la venguda de mon mestre Tirant, e devem fer moltes gràcies e llaors a la divina Providència de la sua venguda, car pot estar la majestat vostra ab cor segur d'ésser delliurat de les mans dels enemics, car tot l'Imperi grec serà recuperat per aquest e reduït a vostra majestat, e traurà de captivitat tanta cavalleria qui està en poder dels infels, e tant poble crestià qui està en perill de renegar la fe de Jesucrist. Per què, senyor, de continent serà complit lo que em mana la majestat vostra.

E presa llicència de l'Emperador, Hipòlit anà a la gran plaça de ciutat, e secretament tramès per tota la cavalleria e per los

conestables e capitans de la gent de peu; e com foren ajustats dix-los semblants paraules:

—Senyors, a Nostre Senyor és estat plasent, per la sua infinida bondat e clemència, de voler-nos delliurar de captivitat e del poder de nostres enemies, car jo us faç certs com mon mestre e senyor Tirant és vengut ab molt gran estol, e és al port de Troia, e té deliberat demà de matí de ferir en les fustes dels moros. Per què és de necessitat que tots vos poseu en orde, e cascun capità ab la sua gent se pose en la muralla, en lo lloc que li és estat assignat, e que estigau molt reposats e sens fer remor neguna, perquè los moros no puguen haver negun sentiment.

De tal nova tots foren aconsolats, e lloaren e beneïren a Nostre Senyor Déu de la singular gràcia que els atorgava. Partiren d'aquí, e cascú aplegà la sua gent, e posaren-se cascuns en son trast, e estigueren aquí tota la nit ab molt gran alegria fins al matí, molt sàviament e discreta.

CDXV. Com l'ambaixador Sinegerus anà a fer reverència a l'Emperadriu e a la Princesa.

Aprés que l'ambaixador Sinegerus hagué explicada l'ambaixada, demanà llicència a l'Emperador que pogués anar a fer reverència a l'Emperadriu e a la Princesa; e l'Emperador ne fon molt content. E obtesa llicència, anà a la cambra de l'Emperadriu, on trobà sa filla ab totes les dames, e lo cavaller féu sa reverència a l'Emperadriu e besà-li la mà, e besà la mà a la Princesa, e, ab lo genoll en terra, féu principi a semblants paraules:

—Senyores, mon capità e senyor, Tirant lo Blanc, se comana, en gràcia e mercè, de vostres excel·lències e besa-us les mans, oferint-se molt prest de venir ací per fer-vos reverència.

Com la Princesa oí que Tirant venia e que era tan prop, pres tanta alegria que per poc restà que no s'esmortís. Emperò encara estigué per bon espai fora de tot record per

sobreabundant alegria. E tornada en son record, l'Emperadriu e la Princesa feren molt gran festa a l'ambaixador, abraçant-lo e fent-li moltes carícies; e interrogaren-lo de moltes coses, en especial li demanaren quines gents venien en companyia de Tirant.

Respòs l'ambaixador e dix com aquí venia lo rei de Sicília ab tot son poder, e lo rei de Fes ab tot son poder e ab la Reina muller sua, qui es nomena Plaerdemavida. E aquí venien tots los barons del regne de Tunis e de Tremicèn, e molta altra cavalleria que hi eren passats per pendre sou, car aquí venien gents d'Espanya, de França e d'Itàlia, per lo gran renom e fama de Tirant. Així mateix com per terra venia aquell magnànim rei Escariano, senyor de l'Etiòpia, qui era molt virtuós cavaller e animós, companyó d'armes de Tirant.

—Lo qual ve ab molt gran poder de gent de cavall e de peu, e porta ab si la Reina sa muller, per ço com té molt gran desig de veure l'excel·lència de vós, senyora Princesa, per la molta bellea que de vós ha oïda mencionar. Car aquesta Reina és una de les bellíssimes dones del món, e complida de totes virtuts.

E més los dix com Plaerdemavida era esposada del senyor d'Agramunt, e venia allí per ço que la majestat de l'Emperador i d'elles li fessen honor a les dues bodes. E recitàls llargament la manera de la conquesta que Tirant havia fet de la Barbaria, e com tot quant havia conquistat ne guanyat, tot ho havia repartit, que no s'havia res aturat, e que totes les gents del món qui el veien ni l'oïen nomenar l'adoraven en la terra. E moltes altres virtuts e llaors los recità de Tirant, les quals tinta ni paper no bastaria a descriure.

Com l'Emperadriu e la Princesa hagueren oïdes recitar de Tirant tantes virtuts e singulars actes, estaven admirades de la molta gràcia que Nostre Senyor Déu li havia feta, e era amat e volgut de tot lo món. E de sobres de consolació e d'alegria llançaren dels ulls vives llàgremes, com pensaven que aquest seria reparador e defenedor de la corona de l'Imperi grec, car ja eren fora de tota esperança de salut i de repòs, esperant

cascun dia ésser cativades e deshonrades e vituperades per los enemics de la fe. E hagueren molt gran plaer com los dix de la venguda de la reina d'Etiòpia, e majorment la Princesa, per ço com li havien dit que era molt bella e virtuosa, perquè desitjava haver molt sa amistat. E tant duraren les raons que fon gran hora de nit, per lo molt plaer que trobaven en les paraules de l'ambaixador. E donaren part a la nit.

L'Emperadriu restà en la sua cambra, e la Princesa se n'anà a la sua, e l'ambaixador la pres del braç, e, accompanyant-la així, la Princesa li demanà per què li havia besada la mà tres voltes. E aquest li respòs com ne tenia manament de son senyor Tirant, lo qual la suplicava fos de sa mercè li volgués perdonar, car altrament jamés li gosaria venir davant, per lo gran defalt que fet li havia, de què es tenia molt per culpable.

Respòs la Princesa:

—Cavaller, digau a mon senyor Tirant que allà on no ha culpa no hi fretura perdó, car demesiat seria. Emperò si ell creu haver fallit vers mi, jo el suplic que, per esmena, jo haja prestament la sua vista, que és la cosa que més desitge en aquest món. E no em vulla tardar la salut, la qual tan llongament he desitjada ab desig insaciable, e confie de mi, car jo el faré benaventuradament viure ab complit repòs del que tant ha desitjat.

E pres comiat l'ambaixador de la Princesa e anà-se'n a la posada que l'Emperador li havia feta aparellar ab compliment de tot lo que mester havia.

E aquella nit lo capità Hipòlit féu fer molt bella guaita per la ciutat, e féu estar molt ben fornida la muralla entorn de la ciutat, que negú, de tota aquella nit, no es posà a dormir per la molta temor que tenien dels moros; e d'altra part molt gran alegria per veure la batalla que Tirant daria a l'estol dels moros.

Ací es lleixa lo llibre de parlar de l'Emperador, qui fa guardar molt bé la ciutat, e torna a recitar d'un cas que féu la Viuda Reposada, àlias Endiablada.

CDXVI. Com la Viuda Reposada se matà per temor de Tirant.

Oint dir la Viuda Reposada que Tirant venia e era ja tan prop, tanta fon la temor que pres que es pensava espasmar, e dix que li havia vengut gran mal al cor. Entrà-se'n en la sua cambra e aquí ella féu molt grans lamentacions plorant, batent-se lo cap e la cara; car en aquella hora ella se tingué per morta e cregué verdaderament que Tirant faria fer d'ella una cruel sentència, per ço com sabia que era estat assabentat per Plaerdemavida i per la cara contrafeta del negre que havien mesa en la galera, e per la grandíssima cruidat que havia comesa. Pensava que si la Princesa sabia lo nefandíssim crim que li havia imposat, ab quina cara li poria venir davant? E d'altra part la combatia la molta amor que ella portava a Tirant, que de tot seny la feia eixir.

E així passà tota la nit fantasiant e combatent-se ab si mateixa, que no sabia quin consell pogués pendre ne era cosa que gosàs descobrir a negú ne demanar consell, car en aquell cas tots li foren estats enemics. Açò és cosa acostumada: que la natura femenil, frèvol e variable, elegeix lo més inútil consell, si molt hi pensa, en la major necessitat.

A la fi, no trobant altre remei e forçada per lo poc ànim que tenia, deliberà de matar-se ella mateixa cautelosament ab metzines, a fi que la sua maldat no fos palesa ne vingués a notícia de les gents, e que lo seu cos no fos cremat o donat a menjar als cans.

Per què de continent ella pres orpiment que tenia per a fer tanquea, e posà'l en una tassa d'aigua e begué'l-se, e lleixà oberta la porta de la cambra sua e despullà's e mès-se al llit. Com fon en lo llit, llançà grans crits dient que es moria. Les donzelles, qui li dormien de prop, qui sentiren los grans crits, llevaren-se cuitadament e anaren a la cambra de la Viuda, e trobaren-la ab la basca de la mort e contínuament cridant.

Llevà's l'Emperadriu e la Princesa, e lo gran avolot fon en lo palau, e negú no sabia per què. L'Emperador se llevà

cuitadament pensant-se que los moros haguessen entrada la ciutat per força d'armes; e d'altra part dubtava que a sa filla no hagués vengut algun mal sobtosament: s'esmortí, e trameteren per los metges. E l'Emperadriu e la Princesa, qui saberen que l'Emperador s'era esmortit, lleixaren la Viuda Reposada e cuitaren a la cambra de l'Emperador e trobaren-lo més mort que viu. Aquí fon lo gran dol de la Princesa, que era una gran pietat de veure lo trist comport que de si mateixa feia. E prestament vingueren los metges e donaren-li remei de continent. Aprés que fon tornat en son record, demanà quina era estada la causa de tanta remor que sentida havia: si eren entrats los moros en la ciutat, e digueren-li que no, mas que la Viuda Reposada tenia grans basques de cor e eridava grans crits que estava veïna a la mort. L'Emperador manà als metges que hi anassen e que hi fessen tot lo que fer-s'hi pogués per restaurar-la. E los metges hi anaren de continent. E com foren en la cambra, en aquell punt ella trametia la sua ànima al regne de Plutó.

Com la Princesa sabé que la Viuda Reposada era morta, féu-ne molt gran dol per la molta amor que li portava, per ço com l'havia criada de llet; e manà que la posassen en una bella caixa, car ella li volia fer molt honrada sepultura. Al matí l'Emperador ab tota la sua cort, e l'Emperadriu e la Princesa, e tots los regidors e honrats hòmens de la ciutat, accompanyaren lo cos de la Viuda a la gran església de Santa Sofia, e aquí li feren les obsèquies ab gran solemnitat. E aprés l'Emperador ab tota la gent se'n tornaren al palau.

Ací es lleixa lo llibre de parlar de la Viuda Reposada, e torna a recitar de l'oració que Tirant fa a la sua cavalleria.

CDXVII. L'oració que Tirant fa a la sua gent.

—No és de menor estima i honor la persecució de semblants magnànimes empreses, mas de menys treball, com sien certs vostres alts e nobles coratges de la causa santíssima per la qual ajustats som en aquest ornat port de tanta cavalleria. La tarda

a nostra honor és enemiga. Sus, doncs, cavallers estrenus, despertau l'adormida sang! Per dormir e fortificar l'enemiga nació que prospera, alçau les armes e ànimos vostres, per abaixar e aterrarr aquest confús e percutit poble, lo qual, essent molt en respecte de si, no és dubte, a esguard de nostres doblats ànimos, no són cosa alguna. ¡Cuitem acostumats d'encalçar, e fugiran los qui de mortal glai ja tremolen! ¡Exalcem la nostra santa fe, e confondrà's l'herètica pravitat! ¡Matem les mortes àimes, i viuran les nostres en l'eterna glòria! Viurà la nostra fama, honor e glòria que a immortal s'acosta. Naveguem aquesta pròspera mar, fins que la tempestuosa aigua augmente per la infesta sang de nostres enemics. E a vosaltres, excel·lents reis, dreçant la major intenció de mes paraules, suplicant afectadament tant com puc ni sé, desestimeu la vida per estimar l'honor, e aquella no us sia gens cara havent-la a despendre per exemple a aquells qui, seguint nostres esforçades armes, ensembs la gloriosa mort o victoriosa vida igualment estimaran. D'on benaventuradament seguint a les obres, la fi serà desitjada glòria.

CDXVIII. Com Tirant pres l'estol dels moros.

Aprés que Tirant hagué fet posar lo cavaller Sinegerus en terra per anar avisar l'Emperador, ell féu posar en punt tot l'estol e ordenà ses batalles, e manà quals fustes devien ferir primer a les naus, e les galeres a les galeres. E així mateix manà a tots los patrons que com ferrien en l'estol dels moros, que fessen molt gran esclafit de trompetes e anafils e de botzines, de les quals Tirant havia fet fer molt gran forniment; e los altres ab bombardes e crits molt espantosos, a fi que els posasssen lo diable al cos.

E com tot fon ordenat, manà fer vela, e eixiren totes les fustes del port molt quedament e sens remor deguna. E partiren del port de Troia alba de matí, e navegaren tot lo dia e tota la nit aprés. E Nostre Senyor féu-los tanta de gràcia que tot aquell dia fon nuvolós e bromós, que jamés los moros ni menys de la ciutat no en pogueren haver vista. E foren davant

l'estol dels moros dues hores ans del dia, que l'estol dels moros no n'hagueren gens de sentiment. E ab molta gran fúria ells feriren en l'estol dels moros, ab l'esclafit tan gran de les trompetes e anafils e botzines e crits molt grans, e moltes bombardes que despararen al colp; e fon tanta la remor que feren que paria que cel e terra ne degués venir. E encengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes, que feren molt gran lluminària. Los moros, que sentiren la remor tan gran, e la lluminària que veren, e les fustes que es veren damunt, estigueren tan espantats que no sabien què es fessen, car trobaren-los dormint e desarmats. Ab poc treball prengueren totes les fustes, que no feren defensió neguna: tant estaven fora de seny. E feren-ne tan gran matança que era cosa admirable de veure, car tants com ne trobaren en les fustes, tots los degollaren, que no en deixaren degú a vida.

Los qui es llançaren en mar e ixqueren en terra portaren la mala nova al Soldà e al Turc. Com los moros del camp saberen que totes les fustes eren preses e morta la gent, ab la remor que sentida havien e la gran lluminària que veren e no sabien quines gents eren, foren molt espantats e armaren-se tots e pujaren a cavall e ordenaren ses batalles, car tenien dubte que no els fessen lo joc que havien fet a les fustes, e acostaren-se a la vora de la mar per ço que degú no pogués eixir en terra.

Com Tirant véu que totes les fustes dels moros eren preses, fon lo més content home del món, e agenollà's ab grandíssima devoció e dix:

—Senyor immens Déu, e ple d'infinita pietat e misericòrdia. Infinides gràcies faç a la tua immensa bondat de la singular gràcia que m'has feta, que, sens perdre negú a la mia host, m'has fetes pendre tres-centes fustes, en les quals trobarem molt de bé.

Aquesta victòria fon tan presta, que com hagueren acabades de pendre totes les fustes escassament començava d'klärir lo dia. Com los qui estaven en la muralla de la ciutat oïren la gran remor de bombardes e de trompetes e de crits devers lo port, e

veren tantes llums, estigueren-ne molt admirats, car paria que tot lo poder del món fos allí. E conequeren que allò era l'estol de Tirant, qui havia ferit en l'estol dels moros, e hagueren-ne molt gran alegria; e d'altra part estaven molt redubtant que en aquella hora los moros del camp no combatesssen la ciutat. E tots los de la ciutat prengueren gran ànim com conequeren que Tirant combatia les fustes del moros.

E l'Emperador, qui sentí la gran remor, llevà's del llit cuitadament e cavalcà ab molts pocs qui es trobaren en lo palau en aquella hora; e anava per la ciutat sol·licitant la gent, que tothom estigués en orde per defendre la ciutat si mester era; e d'altra part, anava confortant la gent de la ciutat dient-los que s'alegrassen, que ara serien desassetjats e cascú cobrarria sa heretat e tot lo que perdut havia.

E los moros de res no hagueren menys cura, car ells estaven ab tant de dol de les fustes que perdudes havien, e lo dubte que tenien que no ixquessen en terra, que no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar, e tenien-se tots per morts e per catius, e guardaven ab gran diligència la vora de la mar perquè negú de l'estol de Tirant no pogués eixir en terra.

Com lo dia fon bell e clar e Tirant hagué fetes amarinar totes les fustes que havia preses dels moros, féu fer vela, e ab tot l'estol ixqueren del port de Contestinoble e feren la via de la mar Major, per lo Braç de Sant Jordi avant; car Tirant havia pensat que si ell los llevava lo pas de la terra ferma ans que ells hi proveïssen, ell faria a son voler d'ells, e per ço ell fengí que se n'anava ab la presa portant-se'n totes les fustes dels moros. Com los moros veren que l'estol de Tirant ixqué del port ab totes llurs fustes que se'n portaven, tingueren-se per dit que se n'anaven ab lo guany, perquè havien molt guanyat.

E Tirant navegà aquell dia fent la via de la mar Major fins que, per la nit, los moros perderen de vista les fustes. E açò féu Tirant perquè los moros se pensassen que se n'anava, perquè

no li empedissen l'eixida de la terra. E com fon nit escura, Tirant féu girar tot l'estol devers terra.

E deveu saber que la ciutat de Contestinoble és molt bellíssima ciutat e molt ben murada, e és feta a tres angles; e ha-hi un braç de mar qui es nomena lo Braç de Sant Jordi, e aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat, e l'una part resta inclosa, e l'una part closa és devers la mar, e l'altra és devers la Turquia; e l'altra, qui no és closa, és devers lo realme de Tàrcia. Per què Tirant féu la via de la part que no era closa, e en la nit ell pres terra a quatre llegües lluny del camp dels moros; e aquí desembarcaren tots los cavalls e tota la gent e l'artilleria que havien necessària, e virtualles per aiforniment de llur camp, que no foren vists ne sentits per los moros, e lleixaren les fustes fornides.

Com tota la gent fon en orde e a cavall ab moltes atzembles que portaven davant, llunyaren-se de les fustes bé mitja llegua per la vora d'un gran riu amunt fins que foren en una gran pont de pedra per on passava lo riu. E aquí Tirant féu atendar tota la gent al cap del pont vora lo riu. E lo riu restà enmig d'ells e dels enemics, perquè los moros no els vinguessen damunt en la nit ni els poguessen enutjar. E Tirant féu posar la sua tenda dins lo pont, per guardar que negú no pogués passar sens voluntat sua, e féu parar moltes bombardes en lo pont, perquè si los enemics venien, que fossen servits. E així mateix posà ses espies devers lo camp dels moros perquè fos avisat si negú venia.

E de continent que foren atendats, Tirant pres un home de peu e, vestit com a moro, tramès-lo a la ciutat de Contestinoble ab una lletra que contenia paraules de semblant estil.

CDXIX. Lletra tramesa per Tirant a l'emperador de Contestinoble.

Ara tinc causa ab molta alegria d'escriure a la majestat vostra, sereníssim senyor, puix la fortuna pròspera vos vol ésser favorable, significant a vostra alteza com per mitjà de

la divina Gràcia victòria havem obtesa de vostres enemies, car havem preses totes les fustes qui eren del Soldà e del Turc, qui estaven en lo siti davant Contestinoble, qui eren trescentes, totes carregades de viutalles que no havien gens descarregat, e són estats morts tots los moros qui dins eren, sens mercè alguna. Vull saber de la majestat vostra on manarà que sien descarregades totes les viutalles que havem preses e les que portam, car jo tinc deliberat, si la majestat vostra ho volrà, de llicenciar totes les fustes que tinc noliejades, car prou basta de tenir les que tenim preses, ab algunes altres qui són del rei de Sicília e d'altres amics e valedors meus. Car puix los moros no tenen fustes, me dóna de parer que haurem prou de quatre-centes fustes ben armades per guardar que los moros no puguen haver viutalles ni socors negú, ni poder-se'n anar. E més signific a vostra majestat com he presa terra al cap del riu, e he posat lo meu camp al cap del pont de pedra, e la mia tenda dins lo pont, a fi que los moros sien closos a totes parts, per mar i per terra. E só cert que ans que los moros puguen eixir del siti que tenen a la ciutat, que s'hauran a raonar ab mi. E suplic a la majestat vostra que vullau fer guardar molt diligentment la ciutat, e estar en contínua vigilació, car forçadament los moros hauran a fer lo desesperat o donar-se a presó, per quant les viutalles que tenen no els poden molt durar, ni en poden haver, car jo els tinc closos a totes parts per mar i per terra. E, més, suplic a vostra altesa d'avisar-me com està fornida la ciutat de viutalles, i per a quant, car jo n'he portades per a fornir-la per a deu anys. E de continent que haja la resposta, vos trametré totes les fustes carregades, e d'açò suplic a la majestat vostra que em mane què vol que faça així de llicenciar les fustes com de descarregar les viutalles, e de totes les altres coses que la majestat vostra conega que facen a fer, que tot lo que em manareu se complirà prestament. E si la majestat vostra volrà que us trameta gent d'armes per defendre la ciutat, si dubtau en res, sia jo avisat, car tinc deliberat, si a la majestat vostra serà

plasent, que de continent que les fustes hagen descarregat, de fer-les estar ben armades davant lo camp dels moros, perquè no puguen de res ésser socorreguts, ne trametre fusta deguna per avisar ne haver socors, e per enutjar-los tant com porem. E açò fet, crec que Nostre Senyor nos ajudarà que farem tot lo que volrem. E d'açò dessús dit haja presta resposta de la majestat vostra.

CDXX. Com lo bon cavaller Sinegerus tornà al camp de Tirant.

Com Tirant hagué feta la lletra, donà-la a l'home que havia elet per anar a la ciutat de Contestinoble, qui havia nom Carillo, qui era grec e natural de la ciutat de Contestinoble, per ço com sabia molt bé los passos. E aquest, de nit, per camins apartats féu la via de la ciutat, que gens per los moros del camp no fon vist ne sentit. E com fon al portal les guardes lo prengueren e portaren-lo davant l'Emperador; e aquest féu sa reverència e besà-li la mà e lo peu e donà-li la lletra de Tirant, e l'Emperador ab molt gran plaer la rebé e llegí-la de continent, e vist lo contengut en aquella fon lo més content home del món, e féu llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu de la molta gràcia que feta li havia. E tramès per l'Emperadriu e per la Princesa, sa filla, e mostrà'ls la lletra de Tirant; e ells hagueren molt gran consolació de la presa que Tirant havia feta de les fustes dels moros.

E l'Emperador tramès per lo capità Hipòlit, e com li fon davant mostrà-li la lletra de Tirant, e com l'hagué llesta dix Hipòlit a l'Emperador:

—Senyor, no ignora la majestat vostra com diverses voltes vos he dit que l'altesa vostra confiàs en Déu e en la molta amor e voluntat que mon mestre Tirant portava a la majestat vostra, e que si ell era viu, que no us oblidaria. Per què, senyor, estau ab bona confiança, que ab lo divinal auxili ell vos darà victòria de vostres enemics e us farà recobrar tot l'Imperi grec.

Respòs l'Emperador:

—Per mon Déu, Capità, nós estam admirats dels actes que Tirant ha fets e fa, e nós li som molt obligats, e jur-vos per la mia corona que jo li'n retré tal premi que ell e los del seu parentat ne seran contents. E prec-vos, Capità, que prestament aneu a regonèixer totes les vitualles qui són en lo nostre palau i en la ciutat, perquè pugam avisar a Tirant del que ens demana.

E de continent Hipòlit se partí de l'Emperador e féu la cerca molt diligentment ab altresòs hòmens experts en tal negoci, e trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament. E Hipòlit, molt alegre, se'n tornà a l'Emperador e dix-li semblants paraules:

—Senyor, la majestat vostra deu saber com tenim forniment en la ciutat per a tres mesos, i encara per a quatre, si mester era. Per què, senyor, no dubte la majestat vostra que ans que aquestes vitualles sien despeses, Tirant haurà dat orde que n'haurem més, e haurà desassetjada la ciutat, e deixau-ho a son càrrec.

E l'Emperador féu cridar lo seu secretari e féu-li fer una lletra a Tirant mencionant-li llargament tot lo que per ell e per tot lo consell era estat deliberat, e féu cridar a Sinegerus e dix-li:

—Cavaller, prec-vos que aneu a Tirant e que li doneu aquesta lletra, e d'altra part l'avisiareu de paraula de tot lo que vist haveu.

E ell dix que faria son manament.

Com l'ambaixador Sinegerus hagué presa la lletra de l'Emperador, besà-li la mà e lo peu e pres llicència d'ell. E après anà a pendre comiat de l'Emperadriu e de la Princesa, la qual era en la sua cambra, e pregà'l que la recomanàs molt a son senyor Tirant e que ella lo suplicava la tingués en son record e que volgués pensar quants enuigs e treballs havia passats des que no l'havia vist, e que en tot cas del món ell donàs orde que ella lo pogués veure lo més prest que pogués, car si no ho feia, era certa de morir ab aquell desig. E lo cavaller respòs que ell era prest de complir tot lo que per sa

senyoria li era manat. E besà-li la mà, e la Princesa l'abraçà, e feta sa reverència partí's del palau e vestí's com a moro, e pres per companyó a Carillo, qui havia portada la lletra a l'Emperador. E partiren de la ciutat a les dotze hores de la nit; e per aquells passos que Carillo vengut era molt secretament, ells passaren que no foren sentits per negú del camp dels moros; e alba de matí arribaren al pont on Tirant tenia lo camp. E coneぐts per les guardes, lleixaren-los passar e anaren dretament a la tenda de Tirant, lo qual trobaren ja llevat.

Com Tirant los véu hagué lo major plaer del món de la llur venguda, e demanà al cavaller Sinegerus de noves e de l'estament de l'Emperador e de l'Emperadriu, e de la sua ànima, la Princesa. E aquest li recità llargament tot lo que havia vist e oït ne lo que l'Emperador li havia dit de paraula. E, més, li dix totes les recomandacions de la Princesa, e totes les raons que damunt són recitades. Com Tirant hagué oïdes les raons que la Princesa li trametia a dir, dels ulls li corregueren vives llàgremes e alterà's la sua cara d'amor extrema e de compassió que tenia de la Princesa, e estigué per bon espai que no parlà, pensant en la molta amor que la Princesa li portava, e tenia gran dubte que, per lo gran desig que tenia de veure'l, no prengués algun regirament. E après que Tirant fon tornat en sa color natural, Sinegerus li donà la lletra de l'Emperador, e Tirant la pres a llegir, e contenia estil de semblants paraules.

CDXXI. Lletra tramesa per l'Emperador a Tirant lo Blanc.

Tirant fill, no és estada poca la consolació que nós tenim de la vostra venguda, e quant reste obligat a la immensa bondat de Nostre Senyor Déu e a vós, com m'haveu volgut socórrer e delliurar en temps de tanta necessitat, de tant de mal qui m'estava aparellat. E suplic al meu senyor Jesucrist que us faça tanta de gràcia que us lleixe complir lo vostre bon desig, qui és de verdadera caritat, e lo meu en poder-vos premiar lo que per mi tant haveu treballat. E notificant-vos de la gran custòdia que fa fer de la ciutat lo vostre bon criat, e

Capità meu, Hipòlit, que no crec que, après de la persona vostra, millor cavaller ni ab major ànim sia estat en tot lo món ni serà, e que si no fos per les grans cavalleries d'aquest, dies ha que la ciutat fóra estada presa, e tot lo restant de l'Imperi grec. E no es poria numerar la morisma que per mans d'aquest virtuós cavaller és estada morta. E, més, vos avisam com per gràcia de Nostre Senyor Déu la ciutat està fornida molt bé per a tres mesos de vitualles e de totes coses necessàries, e de cavalleria prou suficientment per a defendre'ns dels enemics, car lo més dubte que teníem era que les vitualles no ens fallissen, per què ens haguésssem a dar per fam. E d'aquest dubte estam en segur, Déu mitjançant, que aquests temps nos podem bé tenir. E no vullau posar la virtuosa persona vostra en perill, sinó que façau la guerra a tot útil vostre, puix en la llibertat vostra està de pendre e de lleixar, que no us poden forçar de batalla si bé no us ve. Així mateix vos avisam com tenim deliberat que façau descarregar les vitualles. L'una partida feu posar en lo castell de Sinòpoli, qui és molt fort, e estarà aquí molt bé guardada per fornir lo vostre camp, e les forces que pendreu, e allà on necessari serà. E l'altra partida fareu descarregar en la ciutat de Pera, perquè sia prop per a fornir la ciutat, e feu posar per guardar-la cinc-cents hommes d'armes. E lo restant poreu fer portar ací en la ciutat, car segurament podeu descarregar, e après poreu llicenciar les fustes que volreu, e sia remès tot a vostra bona discreció. E tinc per bon consell que les quatre-centes fustes vinguen davant la ciutat molt bé en orde, e daran als enemics molt gran treball, car contínuament hauran a guardar que negú de les fustes no ixca en terra, e hi hauran a vetlar de nit e de dia gran gent d'armes e d'altra part s'hauran a recelar de la ciutat e del vostre camp, e ab aquesta pena hauran d'estar contínuament.

No resta més a dir sinó que si haureu mester del nostre tresor per a pagar les fustes que haveu noliejades, trameteu-me una galera o dues, o les que volreu, e nós trametrem-vos tanta moneda com volreu.

CDXXII. Com los moros tingueren consell e deliberaren de trametre ambaixada a Tirant.

Com lo Soldà e lo Turc saberen que Tirant havia desembarcat e que havia posat lo camp al pont de pedra, aquests foren los més torbats hòmens del món, e tingueren-se per perduts, car veren que per neguna via ells no podien d'allí eixir ni per mar ni per terra, que no haguessen a venir en les mans de Tirant. Així mateix, si molt aturaven aquí, perrien de fam, car no tenien vitualles per a dos mesos; per ço com les fustes no havien pogut descarregar. E com veren lo mal que els estava preparat, ab ànim esforçat de cavallers, no mostrant gens ésser esmaiats, ajustaren consell per veure quin expedient pendrien que no perissen, en lo qual consell foren los reis següents: primerament lo rei d'Alape, lo rei de Suria, lo rei de Trato, lo rei d'Assíria, lo rei d'Hircània, lo rei de Rastèn, e lo fill de Gran Caramany, e lo príncep de Sixa, e molts altres grans senyors los quals la història no recita per no tenir prolixitat.

E aquí hagueren de grans altercacions. Los uns consellaven que combatesssen la ciutat, car si la podien pendre, aquí es porien fer forts un gran temps fins que haguessen socors, car no podien pensar que la ciutat no fos ben fornida. Los altres deien que els parassen batalla davant lo camp de Tirant, car aquest era tan animós cavaller que no seria menys que ell no els ixqués a la batalla; com ells tinguessen molta cavalleria bona, no seria menys que no el rompesssen, per la gran morisma que ells tenien, e on no, que valia més morir com a cavallers que no deixar-se pendre com a moltons. E que si la fortuna los era tan favorable que els deixàs vençre la batalla, porien passar segurament, o restar en lo siti fins que haguessen presa la ciutat.

Los altres foren d'opinió que valia més que fessen una ambaixada a Tirant, que els donàs pau e treva e que els deixàs passar, car ells se'n tornarien en llur terra tots e li buidarien tot l'Imperi grec, e no-res-menys li restituirien totes les forces que preses havien e tots los prisoners e catius. E a la conclusió del

consell, tots determinaren e tingueren per bon consell que l'ambaixada fos tramesa a Tirant, que si ell no els volia lleixar passar, que llavors porien pendre los altres partits, ço és, que combatesssen primer la ciutat molt bravament, e si no la podien pendre, que llavors lo darrer remei seria que morissen ab l'espasa en la mà com a cavallers.

E així fon determinat lo consell, e elegiren per ambaixadors lo fill del Gran Caramany e lo príncep de Sixa, qui eren cavallers molt savis e de gran eloquència, e molt destres e avisats en la guerra, e digueren-los que prenguessen guarda, estimant quanta gent podia tenir Tirant, ni quant en orde estaven, e donaren-los les instruccions de tot lo que tenien de dir e de fer.

Posaren-se molt en punt los ambaixadors, molt ben abillats ab aljubes de brocat e molt bé acompañats simplement, sens armes, ab dos-cents de cavall. E ans que partissen trameteren al camp de Tirant un trompeta per demanar salconduit, lo qual los fon atorgat. Partiren los ambaixadors e feren la via del camp.

CDXXXIII. Com Tirant féu descarregar les vitualles e donà comiat a totes les fustes noliejades.

Com Tirant hagué llesta la lletra de l'Emperador, ell cridà lo marquès de Liçana, Almirall seu, e manà-li que comptàs ab tots los patrons de les fustes que tenia noliejades, e si res los restava a pagar del sou, que fossen pagats molt liberalment. E aprés li manà que partís les vitualles en tres parts, que portaven a son arbitre, e que fes descarregar l'una part al castell de Sinòpoli, e l'altra part al castell de Pera, e que prengués cinc-cents hommes d'armes del camp e que els trametés ab les vitualles a la ciutat de Pera, e d'aquí avant les fustes se'n podien anar. E així mateix li manà que armàs bé les fustes que havien preses dels moros, e totes les altres que noliejades no eren, e ben fornides del que mester haguessen,

ab totes les virtualles que portaven, que anassen a descarregar a la ciutat de Contestinoble.

—E com hauran descarregat, que estiguen contínuament davant lo camp dels moros bombardejant e fent-los tant d'enuig e dan com poran.

E de continent que Tirant ho hagué manat, l'Almirall se n'anà allà on eren les fustes, e comptà ab tots los patrons e pagà'ls tot lo que els era degut. E encara Tirant los féu dar de gràcia mil ducats a cascun patró, ultra lo que havien pres de les fustes que preses havien. E après manaren a cascú que anassen allà on havien a descarregar; après que hagueren descarregat, que se'n podien anar, e tornar cascú en sa terra.

E feren recollir los cinc-cents hommes d'armes qui tenien d'anar a la ciutat de Pera, e donaren vela totes les fustes noliejades, e cascuns feren la via d'on los era manat. Les unes anaren al castell de Sinòpoli, qui distava de la ciutat de Contestinoble cinquanta milles devers la mar Major, anant per lo Braç de Sant Jordi, e aquí descarregaren e anaren-se'n per la via on eren venguts. E les altres feren la via de la ciutat de Pera, e aquí foren molt ben acollits, e eixiren los cinc-cents hommes d'armes en terra.

E lo capità de la ciutat, qui era un valentíssim cavaller, com oí que Tirant los trametia, rebé'ls molt bé e donà'ls bones posades. E descarregaren totes les fustes e recolliren totes les virtualles dins la ciutat, ab molt gran alegria que tenien los de la ciutat, per la gran necessitat en què eren posats. E feren llaors e gràcies a Nostre Senyor Déu com los havia volguts socórrer en tan gran necessitat.

Com les fustes hagueren descarregat, partiren d'aquí e cascuna se'n tornà en sa terra.

CDXXIV. Com Tirant tramès la reina de Fes a Contestinoble ab tot l'estol de les fustes que s'havia aturades.

Aprés que el marquès de Liçana, Almirall de Tirant, hagué fetes partir totes les fustes noliejades, ell féu armar totes les fustes qui eren restades, lo nombre de les quals era quatre-centes e trenta-cinc fustes, entre naus, e galeres, e galiotes, e llenys. E lleixaren lo camp molt ben fornít de vitualles. E així mateix ordenà que restassen aquí en lo riu, prop del camp de Tirant, dues galeres ben armades per ço que, si Tirant les havia mester per trametre en qualche part, que fossen prestes.

E com totes les fustes foren en punt per partir, l'Almirall se n'anà al camp de Tirant e dix-li com ell havia complit tot lo que per sa senyoria li era estat manat. Llavors Tirant se n'anà a la tenda de la reina de Fes e dix-li:

—Germana senyora, suplic-vos que em façau tanta mercè que vós vullau anar ab aquestes fustes a la ciutat de Contestinoble per aconsolar e aconhortar aquella qui té la mia ànima encativada, car dubte em fa que en aquest temps que jo no puc anar fer-li reverència, no prengués algun dan inreparable, qui seria a mi pitjor que la mort. Car sabeu bé que si jo em partia d'ací per anar a veure sa excel·lència, posaria en gran perill tot lo camp, e molts altres inconvenients que seguir-se porien per la mia absència. E vós estareu allí molt millor e ab més plaer e delit. E suplic-vos que ab lo vostre angèlic saber vullau usar devers mi d'aquelles suplicacions acostumades que en lo passat temps de ma enamorada vida vós solíeu sol·licitar de ma senyora. E posau-la en esperança de ma presta vista, qui serà lo més prest que jo poré, que és la cosa que jo més desitge en aquest món, car la tarda me par una hora un any, car après Déu, altri no desitge tant veure, obeir e servir com a sa altesa.

No comportà més la graciosa Reina que Tirant parlàs, sinó que ab cara afable e ab baixa veu se pres a dir:

—Germà senyor, les suplicacions vostres són a mi manaments per la molta obligació que tinc a vostra senyoria,

per los grans beneficis e honors que per la mercè vostra he rebuts, jo no essent mereixedora, mas per la vostra molta virtut e grandíssima liberalitat. E no confie de mi tan poc la senyoria vostra, que posseesca tanta ingratitud que m'oblide la causa per què só tan obligada, e per lo molt merèixer vostre. E pensau, senyor e germà, que si en lo passat temps tenguí voluntat de servir la mercè vostra, ara mil voltes més, per la molta virtut que coneix que posseeix la vostra virtuosa persona. E coneix verdaderament que un cos ab tanta perfecció com és de ma senyora no deu ésser posseït sinó per la vostra molta virtut, qui sou font de bondat e de tota cavalleria. Per què, germà e senyor de mi, digau-me si la senyoria vostra volrà manar algunes altres coses, que aqueixes e totes altres que dir e fer se poguessen per neguna persona humana, só presta de fer e posar-hi cent vides si tantes ne tingués.

Llavors Tirant l'abraçà e besà-la en la galta, e dix-li semblants paraules:

—Senyora germana, no us poria regraciàr la molta amor que en vós tinc coneiguda, e tal confiança tinc en vós que dareu fi a tots los meus treballs. E Nostre Senyor Déu me done gràcia que us puga retre lo premi que la molta amor e virtut vostra és mereixedora, que us puga donar molt més al doble que no he fet.

E la Reina li volgué besar les mans, e Tirant no ho permès, sinó que li dix que es posàs en orde de tot lo que mester hagués e que es recollís. E la Reina dix que faria lo que li manava. Tirant pres comiat de la Reina e tornà-se'n a la sua tenda e tramès per l'Almirall, e com li fon davant dix-li:

—Almirall, man-vos recollir e prec-vos que doneu bon orde en totes les coses que un he dites. E com la Reina serà recollida, feu fer de continent vela e compliu prest vostre viatge.

E l'Almirall dix que tot era prest, e pres comiat de Tirant e anàs a recollir. E après, l'endemà de matí la Reina s'anà a recollir ab totes les sues donzelles, e accompanyaren-la fins a la

mar lo rei de Sicília e Tirant ab cinc-cents hommes d'armes. Com la Reina fon recollida en una nau, prengueren comiat d'ella e tornaren-se'n al camp. E l'Almirall féu fer vela a totes les fustes e féu la via de Contestinoble.

CDXXV. Com los ambaixadors del Soldà e del Turc arribaren al camp de Tirant.

Com los ambaixadors del Soldà foren davant lo pont de pedra on Tirant tenia lo camp, Tirant los féu eixir un capità a rebre ab cinc-cents hommes d'armes, tot ab arnesos molt lluents e ab cavalls sicilians molt grans, tots encobertats, los quals los reberen ab grandíssima honor e els accompanyaren fins que foren a la tenda de Tirant. Lo qual havia feta parar una tenda tota de brocat carmesí, la més rica e singular que jamés en lo món fos estada feta en aquell temps, la qual era estada feta en la ciutat de París.

Com los ambaixadors foren descavalcats entraren dins la tenda, e trobaren aquí lo rei de Sicília, lo rei de Fes e Tirant, e molts altres barons nobles e cavallers; e per Tirant e per los altres foren rebuts molt graciosament, e els feren grandíssima honor, per ço com eren grans senyors. E Tirant no volgué que tan prest explicassen l'ambaixada, mas féu-los aposentar molt bé en belles tendes que els havia fetes aparellar, e féu-los servir de moltes viandes e molta volateria en gran abundància, e vins de diverses natures.

Com los ambaixadors hagueren vist los cinc-cents hommes d'armes ab los cavalls tan grans, e los hommes d'armes ab los penatxos a modo d'Itàlia, foren posats en gran admiració. E d'altra part veren quatre mília cavalls altres, tots encobertats, qui contínuament vogien lo camp així armats com si haguessen entrar en batalla, e d'altra part veren la molta cavalleria que en lo camp de Tirant era, digueren entre ells que tot lo poder de la morisma del món no serien bastants a resistir a la gent crestiana, per lo grandíssim orde e bella cavalleria que tenien. E tingueren creença en va ésser venguts, que jamés Tirant los

atorgaria pau ni treva, ne partit negú que de la mort fossen estalvis. E tals paraules entre ells raonaven, que atès lo lloc que lo virtuós capità Tirant lo camp seu tenia, era impossible negun cos mortal pogués eixir sens mort o ésser pres. E més consideraven com per ells no podia ésser feta violència neguna en lo camp de Tirant, ne dar-los batalla sens llur voluntat, ans los crestians tenien facultat de fer-los perir de crudelíssima fam.

Passaren los animosos ambaixadors tot aquell dia e la nit següent ab dolorosos pensaments, e lo dia aprés, lo virtuós Tirant ajustar féu en la sua triümfal tenda los il·lustríssims Reis e la noble cavalleria del camp per a oir missa. Aprés la missa, per ells devotament oïda, lo virtuós Tirant tramès per los ambaixadors volguessen venir per explicar llur ambaixada. De tal nova los animosos ambaixadors molt contents, e ab gran gravitat de gran senyoria, passaren a la tenda del virtuós Capità, que els rebé ab aquella honor que ell conegué que mereixedors eren. E fent-los seure Tirant davant ell, manà que explicassen llur ambaixada.

Convidant-se los ambaixadors qual primer parlaria, llevà's lo fill del Gran Caramany, per ésser lo major senyor de tots, e feta reverència al virtuós Capità, explicà la sua ambaixada en estil de semblants paraules.

CDXXVI. La forma de l'ambaixada.

—Certa cosa és a la tua molta saviesa, gran Capità, cavaller e senyor, e deu-se benignament considerar en les semblants batalles o exèrcits la perdició esdevenidora d'innumerables persones, e ja molt més se deu presumir en lo present camp, que és aparellar fossar per a molta cavalleria. Si segons la nostra humanitat volràs obrir los ulls de ta gran senyoria, veuràs contemplativament aquest gran riu mudat de color, sobrepujar del pont les altes arcades lo corrriment de la humana sang que sens dubte en cascuna de les parts escampar s'espera. E si escoltes atentament, sens brogit de cruidat,

poràs oir los gemecs, plants e crits de les mortals ferides del vençuts combatents, que pujant als céls, als immutables planets presenten novella pietat. Tals pensaments i paraules no fan ofensa a nostres forts e bel·licosos coratges, mas enobleixen los virtuosos ànimos de, semblants a tu, magnànims cavallers. Doncs per excusar tanta inhumanitat, nosaltres, ambaixadors de nostre senyor lo Soldà i del Gran Turc, venim de part d'aquells a la tua bella presència per saber la deliberada intenció de ta senyoria en aquest negoci, demanant-se, si plasent te serà, pau e treva per a temps de tres mesos o més; e si volrà la tua liberal e gentil condició pau final a cent e un any, seran molt contents ésser amics dels teus amics, e enemics dels teus enemics, ab tota bona germandat, pau e confederació e lliga. E fet açò buidaran l'Imperi grec, restituint a la tua subjugació o capitania totes les ciutats, castells, viles, forces e terres qui són dins los térmens de la Grècia. Encara restituiran en sa desitjada llibertat tots los prisoners crestians detenguts en nostre domini, e faran qualsevol altra raonable sotsmissió sens molt prejudicar l'honor de llurs grans senyories, ab les quals discordar o desavenir si t'aparelles, sia certa la tua industriosa ventura, que, sens tarda, de cruels i animoses armes li serà feta enutjosa experiència.

E donà fi a son parlar.

CDXXVII. Lo consell de Tirant tingué sobre la resposta de l'explicada ambaixada.

No fon de poca estima en l'ànim del virtuós Tirant la novella explicació, considerada promptament ab los ells de la sua pensa ésser atès a la fi de la sua desitjada beatitud e delitosa glòria. Emperò per mostrar la molta discreció que posseïa, aturà's acord dient-los que reposassen, que molt prest los daria resposta. E presa llicència, los ambaixadors, molt bé acompanyats dels cavallers de Tirant, ab molta honor en la llur tenda los tornaren.

Tirant, com a virtuós capità, lo següent dia tramès per los il·lustríssims reis e ducs e noble cavalleria, que a la sua tenda vinguessen, que aprés la missa volia tenir consell sobre lo fet de l'explicada ambaixada. E tots, com d'infinita amor amaven lo virtuós Tirant, prestament foren tots a la sua real tenda.

E oïda la missa, cascú asseit segons son grau, posat silenci en lo consell, lo virtuós Tirant féu principi de semblants paraules:

—No ignoren les senyories de vosaltres, molt il·lustres e magnífics senyors e germans meus, l'ambaixada tramesa per lo Soldà e Gran Turc, demanant-nos pau e treva, se deu considerar no sens gran causa per la molta opressió e necessitat en què posats són, com siam certs que els tenim en gran estretura, així de viandes com d'altres coses necessàries a la humanal vida. E més se deu considerar la molta glòria que obtendrem d'ésser vencedors, e lo gran premi que s'espera de Nostre Senyor Déu de posar en llibertat tant poble crestí en captivitat posat, e en perill de renegar la nostra santa e verdadera fe, qui seran restituïts en la primera llibertat. E més se deu considerar lo gran espant que serà en la morisma, oint dir com tots són morts o presos, e la grandíssima venjança que obtindrà per mitjà de nosaltres la corona imperial per les moltes ofenses i afliccions per ells donades, e serà venjança de la molta cavalleria que per causa llur en l'Imperi grec s'és perduda, e no-res-menys, morint tots aquests, haurem la pau més segura, e aterrament de tots los altres, e repòs tranquil·le a la corona del grec Imperi, e de nosaltres tots. E com lo meu parer sia que major servei no podem fer a la majestat del senyor Emperador com serà de no atorgar-los pau ni treva, ne concòrdia alguna, sinó que es posen en poder nostre sens seguretat alguna dels béns ne de la vida. E si açò fer no volran, que facen tot lo mal que fer puguen, com siam certs que els podem fer perir de pura fam. E d'altra part, si batalla los volrem dar, està en la llibertat nostra, com siam molt més poderosos que no ells, ab tot que seria de parer fariem grandíssima follia dar-los batalla, com per la gran necessitat

estan desesperats e poríem perdre molta de la gent nostra, e posar en perill tot lo nostre estat, lo que es pot molt bé excusar guardant-los molt bé lo pas. E més avant podeu contemplar lo gran guany que serà per a tots d'haver tota la llur desferra, la qual se perdria lleixant-los anar. Emperò, senyors e germans meus, lo parer meu és aquest: que no és expedient algú a nosaltres fer resposta alguna sens que no sia feta consulta a la majestat del senyor Emperador, perquè per esdevenir, si altre cas se seguia, no fóssem dignes de gran reprensió. Per què suplic a les senyories de tots, que us tinc com a germans, que em vullau consellar la resposta que fer-se deu, així com de la molta virtut vostra confie, ne si coneixeu que la majestat del senyor Emperador ne sia consultada, car així en l'honor com en lo guany cascú serà participant.

E donà fi en son parlar.

CDXXXVIII. Lo vot que donà lo rei de Sicília en lo consell.

No hagué acabat lo virtuós Tirant lo seu raonament, que per un poc espai lo rei de Sicília no es girà devers lo rei de Fes, convidant-lo que primer parlàs. E lo rei de Fes li dix que per res no ho faria. Aprés ne convidà als altres prínceps e barons, e tots li donaren les veus que primer parlàs. E llevant-se lo bonet del cap, lo rei de Sicília dix paraules de semblant estil:

—Espill en lo qual lo saber divinal se representa; estela novament creada per a guiar no solament a nosaltres, mas a tots los qui de vostra virtut atenyen clara vista, mostrant-los camí illuminós que seguint aquell arribaran a la posada on tranquil·le pau e justícia reposa; altre Salamó o ell mateix. E per çò, Capità virtuós, no fretura a nosaltres consellar-vos com lo vostre avisat entendre haja manifestat la fi de tot lo que es poria veure, mas perquè la senyoria vostra més content reste, tinc deliberat dir mon parer, no discrepant del vostre, com tinga per ben fet que la majestat del senyor Emperador ne sia consultada, per major excusació de vostra mercè e nostra. E

que ab lo seu sacre consell delibere la majestat sua lo que li sia plasent, com aquest fet toque més a l'honor sua que de tots los altres, creent jo sens dubitació alguna que ell elegirà la part per vós mencionada, com aquella sia més útil e més honorosa, e de major seguretat, repòs e tranquil·litat a la corona del grec Imperi. Havent notícia que les coses preposades per la virtut vostra són totes molt raonables, e tan conformes a la militar art que negú per art de cavalleria en aquelles no poria contradir, com de capità virtuós se pertany de guardar de perill la sua gent, e fer la guerra a tot útil seu, e a dan dels enemics segons vós feu, e haveu acostumat de donar premi e honor a tots aquells qui sots la vostra bandera van. No vull més dir, sinó lo que per mi és estat obmès remet a les senyories d'aquests altres senyors.

CDXXXIX. Lo vot que féu lo rei de Fes per ell e per tots los altres barons.

Acabant de parlar lo rei de Sicília, tots los altres prínceps e barons drecaren les paraules llurs al rei de Fes, suplicant-lo volgués per tots parlar, confermant e aprovant tot lo que per lo rei de Sicília era estat dit. E posat silenci en lo consell, après un poc espai se llevà lo rei de Fes e dix tals paraules en semblant estil:

—Contínuia experiència de greus mals e treballs, moltes voltes demostren com se deu hom guardar d'aquelles coses que raonablement noure porien, e de les coses ben fetes e ab deliberació tard ve lo penediment. E per ço, Capità virtuós e senyor, a mi no fretura replicar en les coses que per vostra senyoria són estades ben vistes e ben dites, mas per tant com per les senyories d'aquests magnànims senyors, per llur molta virtut, m'han volgut dar càrrec que fes la resposta per tots, considerada la brevitat del temps que es mereix en retre la resposta als ambaixadors, no vull més dir per no tenir prolixitat, sinó que lloe e aprove la resposta feta per la senyoria del rei de Sicília, qui és que serà molt ben fet que la majestat del senyor Emperador ne sia consultada a fi que vostra

senyoria reste sens càrrec, e nosaltres, per ço com los fets són de gran importància e és la fi de tot son bé o mal, en lo qual tots nosaltres havem a participar, e vostra mercè no restaria sens culpa. E jo, ab veu de tots aquests senyors e germans meus, vos conselle que prestament hi trametau vostra ambaixada, perquè pus prest se puga retre resposta als ambaixadors del Soldà e del Turc.

E féu fi a son parlar.

E lo virtuós Tirant dix que ho posaria en execució, e així es partiren e tornà cascú en son alleujament.

CDXXX. Com tot l'estol de Tirant arribà al port de Contestinoble, qui portaven la reina de Fes.

Partint-se l'estol del camp del virtuós Tirant per anar a la insigne ciutat de Contestinoble, lo vent e lo temps los fon tan favorable que en lo mateix dia, dues hores ans que Febo hagués complit son viatge, fon atès davant la ciutat benaventurada. E faent grandíssima alegria, segons s'acostuma e solen fer los qui ab triümfant victòria donen socors als qui són posats en grandíssima necessitat, llançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafils, ab multiplicades veus saludaren la insigne ciutat.

Los nobles ciutadans e la popular gent, sentint veus de tanta alegria, corrien a la muralla per veure en lo port entrar lo tan desitjat socors, qui entrava ab les banderes altes de la majestat imperial e del valerós capità Tirant. No fon menor alegria dins la ciutat, tocant totes les campanes e donant llaor e glòria a la divinal Providència com li era estat plasent de socórrer los afligits, car totes les fustes venien carregades de moltes virtuales.

L'antic Emperador cavalcà devers la mar, e fon avisada la majestat sua com en les fustes venia la reina de Fes, e ell prestament ho tramès a dir a la Princesa e a l'Emperadriu. E la Princesa, lo més prest que pogué, cavalcà ab Hipòlit e ab molts altres cavallers e gentilshòmens, ab totes les dames de la cort

sua, anà on era l'Emperador. Manà l'excelsa senyora a Hipòlit que dins la nau entràs, on era la tan desitjada Reina, per fer-la eixir en terra.

Entrant Hipòlit en la nau trobà l'inclita Reina molt ben abillada, qui el rebé ab amor afable, faent-se la u a l'altre molta honor per la molta amor e amistat que en lo passat temps tenguda havien. Demanà-li la Reina de sa senyora, la Princesa. Hipòlit li respòs com en la vora de la mar lleixada l'havia esperant la sua desitjada vista.

Fon posada en orde una barca de draps de brocat on davallà l'inclita Reina, e Hipòlit e dos galants ben abillats, ab los remes batent l'aigua, en poc espai foren en terra molt ben accompanyats de noble cavalleria e de gentils dames.

Com la Princesa véu a Plaerdemavida, criada sua, venir ab tan gran triümfo com a Reina, per fer-li major honor descavalcà. La Reina llançà's al seus peus per voler-los-hi besar; e l'excelsa senyora no ho permès, mas besà-la en la boca moltes vegades en senyal d'extrema amor. Aprés la Reina li besà la mà, e llevant la Princesa la Reina de terra, per la mà la pres e portà-la on era l'Emperador. La Reina li besà lo peu e la mà, e l'Emperador ab gran afabilitat rebé la Reina fent-li molta honor, e a l'Almirall e als altres cavallers qui en companyia de la Reina venguts eren. E partint-se tots del port, feren la via de l'imperial palau, on trobaren l'Emperadriu, qui rebé la Reina ab graciosa e benigna cara, e a tots los qui de sa companyia eren. La Reina besà-li peus e mans com a vassalla e criada sua, e fon per ella molt festejada.

L'antic Emperador a Hipòlit manà les fustes descarregades fossen, perquè pus prest tornassen al camp. E Hipòlit dix que sa majestat seria servida com ja hi haguessen començat. E tornant al port lo virtuós Hipòlit, ab moltes barques que féu pendre de la terra e aquelles de les naus, de continu descarregaren tota la nit; que al matí, ans que lo sol se demostràs, totes les fustes descarregades foren, e recollit tot lo blat dins la ciutat, per botigues, e molts vins e olis, carns

salades, mels e llegums e totes aquelles coses que a ciutat assetjada se pertanyen.

Al matí l'Emperador tramès a convidar a l'Almirall que es vingués a dinar ab ell, ab tots los nobles e cavallers qui en companyia de la Reina venguts eren. L'Almirall fon molt content, e ixqueren tots ab l'Almirall molt ben abillats e ab grosses cadenes d'or e ab robes de brocat e de xaperia. La festa singular que l'Emperador féu a l'Almirall e als seus fon cosa d'admiració, que, atès la llur necessitat, foren molt ben servits de molta volateria en abundància singular, e d'especials vins qui la festa feien magnificar; e ab delitós repòs passaren tot aquell dia festejant les dames de l'Emperadriu e de la Princesa ab moltes danses e jocs que ennoblien la festa.

Venint la nit, l'Almirall demanà llicència a l'Emperador per recollir-se en les fustes, dient a sa majestat com de matí sa voluntat era de partir e posar-se ab l'estol davant lo camp dels moros per donar-los més fatiga. L'Emperador li dix:

—Almirall, no és cosa en lo món de què em pugau més servir.

E donà-li llicència. E l'Almirall li besà la mà e lo peu, e tots los altres cavallers e gentilshòmens. E feta llur reverència, anaren a pendre comiat de l'Emperadriu e de la virtuosa Princesa e de la Reina e de totes les dames. E fent la via de la mar se recolliren en les fustes.

E en la nit, a la primera guaita, tot l'estol partí davant la noble ciutat e feren la via del camp dels moros. E com foren arribats davant lo camp dels moros despararen al colp moltes bombardes devers lo camp, que tots los moros feren arremorar e cuitaren a les armes pensant que els volien combatre. E així estaven los moros atribulats e ab gran recel.

CDXXXI. Les raons que passaren entre la Princesa e la reina de Fes.

La nit que la virtuosa reina de Fes arribà en Contestinoble, la Princesa volgué que dormís ab ella perquè poguessen parlar

a llur plaer. Com se foren meses en lo llit, la Princesa féu principi a tals paraules:

—Virtuosa germana e senyora mia, molt és estada la mia ànima, en tot aquest temps de la vostra absència, atribulada, e açò per moltes raons, les quals per escriptura expremir no es porien, e en especial per vós, a qui amava sobre totes les dones e donzelles del món, com viure sens vós m'era impossible, e majorment com pensava que per causa mia e per servir-me tenia creença que éreu morta en la cruel mar de mort tan espantable. E considerant la causa per què açò és: per la gran cueldat de Tirant, qui s'era partit de mi sens dir-me res, ignorant jo la causa del seu desdeny; e com cascuna hora del dia en la mia fantasia se representàs la sua fingida amor ésser tal, venia en l'extrem de la mort, desitjant més morir que viure en tan penosa vida, puix me via separada d'aquelles personnes qui eren restauració de ma vida e repòs del meu delit. Los meus ulls daven abundants llàgremes, ab dolorosos sanglots e sospirs, lamentant la mia desaventura; e planyent deplorava lo gran dan e perdició que es seguiria per l'absència de Tirant de la majestat de l'Emperador, pare meu, e de tot l'Imperi, e de mi, desaventurada, que fos posada en captivitat en poder d'infels e per ells deshonrada, e ésser atesa als darrers térmens de ma desolació; majorment com pensava que jo hagués fallit contra lo valerós Tirant ni haver-lo tant agreujat ni ofès en alguna cosa que fos suficient premi de tant de mal que se'n podia seguir. Açò feia augmentar la mia dolor, pensant quant era gran la desaventura mia e la mia ignoscència. Emperò, tostems recorrent a la majestat d'aquella qui és Mare de pietat misericorde, qui jamés fall als qui devotament la invoquen, me posí en lo monestir de les devotes menorettes, estant en contemplació contínua, suplicant a la Mare de Déu, senyora nostra, me trametés l'àngel de consolació, qui l'ànima e lo cos m'aconsolàs, e hagués pietat del vell Emperador, que sos darrers dies no es ves catiu ni desposseït de l'Imperi. E la misericorde Senyora, havent compassió de la nostra aflijida vida, ha'ns tramès la superabundant gràcia del seu immens

Fill, més copiosa que llengua humana no sabera demanar. E tinc molt gran consolació com a vós, germana mia, ha volgut tant prosperar, que és la cosa que la mia alegria més augmenta, e reste molt obligada a la molta virtut del valerós Tirant, que en absència mia sia estat en record dels servidors meus. E suplic-vos, germana e senyora de mi, fer-me gràcia significar-me quina fon l'afortunada causa que jo tant hagués ofès al virtuós Tirant, que ab tanta cruidat se partís d'aquella qui l'amava més que a la sua vida, com sabeu que jamés pensí en cosa que fos contra voluntat sua, ni menys de paraula li diguí sinó paraules d'amor e consolació, com aquell qui tenia la mia ànima cativa, e l'amava en extrem com a persona digna de posseir la mia delicada persona. Car tenia verdadera creença que lo seu amor no fos menys envers mi que causa neguna bastàs voler-me així enutjar, e crec que ho manllevà, que d'un tan magnànim e virtuós cavaller, passant e excel·lent a tots los altres de bondat e gentilesa, no és de presumir que en ell se pogués causar tanta ingratitud. Emperò, l'esperança que en vós, germana e senyora mia, tinc coneguda m'aconsola, com pens que en lo passat temps éreu sustentació e augment de ma vida. Ara molt més tinc confiança de la vostra molta virtut, per mi ja experimentada, que dareu fi a la mia atribulada pensa foragitant de mi les passades temors, e atenyer seguretat manifesta d'amor verdadera. E no penseu que sia en lo punt que era com me deixàs, que amor m'ha tant subjugada que no estic en degun record, e tinc fantasia que si prestament jo no veig lo meu Tirant, molt poca serà la mia vida.

E donà fi l'excelsa senyora a les suas piadoses paraules, donant dels seus ulls abundoses llàgremes, gemecs e sospirs, faent de si un desmoderat comport. La virtuosa Reina la confortà ab les suas agraciades paraules de consolació; e com la Princesa fon tornada en son record, la Reina féu principi a semblants paraules.

CDXXXII. Resposta que fa la Reina a les doloroses paraules de la Princesa.

—Fatiga seria de prolixitat enutjosa recitar paraules que agreujarien les orelles de la majestat vostra, car sol en jo pensar aquelles la mia ànima n'està alterada; per què suplic a la celsitud vostra no les me façà dir esta nit, car dubte em fa que no posàssem en agonia tots los del vostre imperial palau; e darièm mala nit e treball a la majestat del senyor Emperador, pare vostre. Mas demà, en l'hora que a vostra altesa serà plasent, jo us ho diré, e no gens a mon grat, car temor tinc que l'ànima de vostra altesa no s'altere d'oir paraules tan nefandíssimes. Emperò, senyora, l'altesa vostra se pot alegrar d'una cosa: que en res no teniu culpa, e per mi és estat lo virtuós Tirant molt bé informat. E sabuda la veritat per ell, ne restà molt confús e ab grandíssima vergonya, e per mi suplica a la majestat vostra que lo perdó no li sia denegat, car ell confessa lo seu gran defalt. E vostra altesa, senyora, li deu perdonar per ço com ell és estat decebut per persona tal a qui gran fe era atribuïda, la maldat de la qual la majestat vostra ignora. D'aquestes raons de passió no vull més dir al present, sinó que us suplic vostra altesa s'alegre, car si plasent serà a la divina Providència, totes les vostres tribulacions e de la majestat del senyor Emperador seran ja passades per la venguda de l'animós Tirant. E si vostra altesa sabia quanta és l'amor que us porta, n'estaríeu admirada, car contínuament quant present li era no em parlava sinó de la sua Princesa, ab aquells sospirs e gemecs que los verdaders enamorats solen llançar que l'ànima li travessaven. Per què, senyora, molta raó té vostra majestat d'amar-lo en lo superlatiu grau, que no crec jamés sia estat, ni menys serà en l'esdevenir temps, un cavaller amar una donzella d'amor tan extrema com aquest ha fet a vostra mercè, considerant los actes d'immortal recordació que ha fets en la Barbaria des que partí d'ací après que de catiu fon posat en llibertat. Tots aquests actes de singular virtut ha fets a fi que tingués possibilitat de poder socórrer e ajudar a la majestat del senyor Emperador e vostra, e los grans perills que

ha volguts passar perquè pogués posseir lo vostre delitos llit ab repòs benaventurat. ¿E ara que tots los mals e treballs de vostra altesa prenen terme e fi, vos defall l'ànimo que teniu tan magnànim e tan esforçat? E confiau de mi, senyora, que jamés vos fallí en les majors necessitats, que prestament jo el vos faré venir ací per fer-vos reverència, com sé verdaderament que altre desig en aquest món no té sinó com poria fer honors e serveis a la majestat vostra. Açò sé jo verdaderament e n'he vista experiència, car si no fos per l'amor vostra, no li freturava ell de venir ací per conqueristar l'Imperi grec, com en sa llibertat era de pendre per muller la filla del rei de Tremicèn e fer-se rei e senyor de tota la Barbaria, la qual donzella era d'inezimable bellea e complida de virtuts singulars. E aquesta veurà vostra altesa no passaran molts dies, que ve ací sol per fer-vos reverència per ço com Tirant ha molt lloada la bellea vostra. E per los grans serveis e honors que Tirant li ha fets, se té per molt obligada a ell, e ha-li promès d'ésser a la solemnitat de les vostres bodes ab Tirant. E doncs, senyora, un cavaller de tanta virtut, qui ha lleixat una tal donzella ab tants regnes, ¿no és bé raó que sia mereixedor de posseir la vostra excel·lent persona? Cert és, sí. ¿E qual rei ne gran senyor és estat en lo món qui haja conquistades tantes terres com aquest, que no les ha volgudes retenir per a si? E Tirant ho ha tot repartit entre sos parents e amics e servidors, e com més dóna més té, car jamés res li fall per la gran liberalitat sua. Per què, senyora, suplic a la majestat vostra que no vulla pensar en res qui de passió sia, e sotsmeteu tot lo passat a oblixió, si amau la vostra persona, car les coses de passió agreugen l'ànima e donen aflicció al cos, com les dones e donzelles per la flaquea perden gran part de llur bellea; com la de vostra altesa sia tan mencionada per tot l'univers món, que és de gran necessitat que ara vos mostreu més bella que jamés, per les moltes gents e de moltes condicions e estats que ara vénen a veure a vostra altesa; com en la companyia de Tirant han venguts molts reis, ducs e grans senyors per valer-li, e seran tots a les vostres bodes, e molts reis, ducs e grans senyors que vénen ab lo rei Escariano, qui

seran tots en aquesta festa. E no volria, per quant tinc ne espere haver, que lo contrari de vostra altesa fos presumit, com en lo restant del món no és dona ni donzella de negun estament qui ab vós equal se trobe, així de llinatge com de bellea, ni en totes les altres virtuts. E per vostra altesa ésser estada senyora mia, estimaria més morir que oir lo contrari.

E donà fi a son raonament.

CDXXXIII. Rèplica que fa la Princesa a la Reina.

—Molt és a mi enutjosa cosa, avisada Reina, en pensar lo que em dieu —respòs la Princesa—, com açò sia cosa que qui lo seu desig a una cosa desitjada ha hagut molt, se deja més en l'ànim contentar, que qui desitja e no pot lo seu desig atènyer. E aprés neguna cosa és pus llaugera a perdre que aquella la qual esperança per avant no promet pus de tornar, allí deu ésser la gran dolor on l'equal voler lo no poder portar a fi. Car aquí han lloc ira e enuig, aquí és lo pensament e l'afany, perquè si les voluntats no són eguals, per força mancarien los desigs, mas quan los ànimos se volten anant desitjar algunes coses e aquelles pervenir no puguen, llavors s'encenen e es dolen més que si dels seus volers fossen lluny. E per çò, germana mia, ara tinc notícia que en lo passat temps, com estàveu en la servitud mia, me dàveu bons consells e jo no els coneixia, per què d'ací avant jo vull estar a consell e ordinació vostra.

La fi de les paraules de la Princesa fon principi del parlar de la Reina, qui dix:

—Senyora, si això fa l'altesa vostra, jo us promet molt prest dar goig complit, més que no desitjau.

E així ab aquestes raons e semblants passaren gran part de la nit, car la Princesa prenia molt gran plaer en les raons de la Reina, perquè gran temps havia passat que no s'eren vistes e tenien molt de què parlar. Dix la Reina:

—Senyora, donem part a la nit perquè vostra altesa no s'enutge.

E així ho feren.

CDXXXIV. Com Tirant anà a Contestinoble per parlar ab l'Emperador.

Tengut lo consell per lo virtuós Tirant ab los magnànims reis, ducs, comtes e barons sobre la resposta faedora als ambaixadors del Soldà e del Turc, per tot lo consell fon deliberat que la majestat de l'Emperador ne fos consultada. Pensà lo valerós Tirant ésser atès al terme que desitjava, ço és, tenir justa causa d'excusació per anar a veure e fer reverència a aquella per la qual tenia la sua ànima cativa. E pensant com aquest negoci era de gran importància e era cosa que tocava més a l'honor sua que de tots los altres, deliberà que secretament, sol, anàs a la noble ciutat desitjada per parlar ab la majestat de l'Emperador e saber la voluntat e deliberació sua, de què es poria seguir molt gran benefici de pau e tranquil·litat en l'Imperi grec, e a ell tranquil·le repòs en los braços de sa senyora.

E venint la nit escura, parlà ab lo rei de Sicília e lo rei de Fes e comanà's lo camp, e recollí's en una galera e feren la via de Contestinoble, qui distava vint milles del camp de Tirant.

Com lo virtuós Tirant fon al port e la galera fon surta, eren deu hores de la nit. Desfressà's e sol ab un altre ixqué en terra. Manà al patró de la galera que no es partís d'allí, e com fon al portal de la ciutat dix a les guardes que li obrissen, com era un servidor de Tirant qui venia a parlar ab la majestat del senyor Emperador. Les guardes prestament li obriren, e féu la via del palau de l'Emperador. Com fon dins li digueren com l'Emperador s'era mès al llit. Tirant anà a la cambra de la reina de Fes e trobà-la dins un retret, que feia oració. Com la Reina lo véu, prestament lo conegué e corregué'l abraçar e besar, e dix-li:

—Senyor Tirant, inestimable és lo plaer e soberga alegria que tinc de la vostra desitjada venguda, e ara ab major afecció tinc causa de regraciàr a Déu, que de mi, indigna, vol oir les justes pregàries. No us puc dir quant és gloriosa la mia ànima per la consolació de vostra vista, pensant que a la fi de les mies

devotes oracions haja obtès lo major bé que desitjava, ço és, la vostra presència, enemiga de tota tristor. No crec jo que los meus mèrits, mas los vostres, han inclinada la divina Bondat, que dient jo les darreres paraules de les mies piadoses pregàries, no sé si mans d'àngels o celestials moviments han girat la mia feixuga e trista persona vers la porta del meu desaconsolat retret, on he pogut veure a vós, senyor, qui sou la més alta persona en virtuts i merèixer que entre tots los mortals contemplar-se puga. Veniu, senyor, digne de tota glòria: hora és ja que prengau la paga e satisfacció de vostres honorosos treballs ab delitos repòs en los braços d'aquella on és lo terme de vostra felicitat, e ocasió de vostres magnàimes empreses, car jo crec que, si vós voleu, jo daré compliment al que tant haveu desitjat. E si ara no feu la voluntat mia, creeu ab jurament que jamés façau compte de mi, ans lo més prest que a mi serà possible, me'n tornaré en les mies terres.

No lleixà més parlar lo valerós Tirant a la Reina, mas féu principi a semblants paraules:

—Germana senyora, si en algun temps vos só estat inobedient, suplic-vos per mercè que em perdoneu, car jo us promet e us jur, per l'orde que de cavalleria tinc, que no serà cosa en lo món que per vós me sia manat, que jo no us sia obedient, encara que fos cert la mort n'hagués a pendre, car só ben cert que sempre me donàs bons consells, si jo los hagués sabuts pendre.

—Ara, doncs —dix la Reina—, veurem què sabreu fer, que l'experiment se'n veurà, que en lliça de camp clos teniu d'entrar, e no us tindré per cavaller si doncs no us veig vencedor de la delitosa batalla. Aturau ací en lo retret, que jo iré a parlar ab la Princesa, e suplicar-la he que vinga ací a dormir esta nit ab mi.

Prestament se partí la Reina de Tirant e anà a la cambra de la Princesa e trobà-la que es volia posar al llit. Com la Princesa véu a la Reina dix-li:

—Què és açò, germana, que tan cuitada veniu?

La Reina fengí molt gran alegria e acostant-se a l'orella de la Princesa dix-li:

—Senyora, feu-me tanta mercè que esta nit vingau a dormir ab mi a la mia cambra, car de moltes coses tinc a parlar ab la majestat vostra, que una galera és venguda del camp de Tirant e és eixit un home en terra que ha parlat ab mi.

E la Princesa, molt alegre, li dix que era contenta, car ja d'altres voltes hi havia acostumat de dormir, e la Reina per semblant, a la sua cambra. E açò elles feien com volien parlar a llur plaer per no causar sospita a l'emperadriu e a les donzelles.

La Princesa pres per la mà a la Reina, e així anaren a la sua cambra, la qual trobaren molt bé en orde e ben perfumada, que la Reina hi havia fet ja proveir. La Princesa se posà molt prestament al llit per la gran voluntat que tenia de saber noves de Tirant; e les sues donzelles l'ajudaren a despullar. Com fon en lo llit la Princesa, donaren-li la bona nit, la qual aparellada estava incogitadament.

Com les donzelles foren fora de la cambra, la Reina posà la balda en la porta e dix a les sues donzelles que anassen a dormir, que ella tenia de dir una poca d'oració e que après ella se posaria al llit, que no volia negú. Les donzelles se n'entraren totes en una altra cambra, en què dormien. Com la Reina hagué dat comiat a totes, entrà-se'n en lo retret e dix al virtuós Tirant:

—Cavaller gloriós, despullau-vos en camisa e descalç anau-vos a posar al costat d'aquella qui us ama més que a la sua vida; e feriu fort dels esperons, car així es pertany de cavaller, tota pietat a part posada. E en açò no em façau raons, que no les vos admetria, ni poseu dilació, car jo us jur, a fe de Reina, que si no feu lo que us he dit, que jamés a tota vostra vida tal gràcia aconseguireu.

Tirant, oint les tan afables paraules de la Reina, ficà los genolls en la dura terra e volgué besar los peus e les mans a la Reina, e dix-li estil de semblants paraules.

CDXXXV. Gràcies d'amor que fa Tirant a la Reina.

—Senyora e germana, de forts cadenes apresonau ma llibertat; cosa feu per mi per la qual restant-vos catiu, i servint-vos los dies de ma vida, és impossible fer-vos jo satisfacció que a la molta obligació que us tinc acomparar-se puga. Vós me donau la vida, vós me donau la glòria; vós, lo bé; vós, lo delit; vós paraís en cos mortal feu posseir a la mia cansada ànima. Quant me resta del viure, ni quant poria conquistar, que ensems ab lo que fortuna m'ha donat, donant-ho jo a vós, no seríeu premiada. Sols amor vos ha de pagar, amant-vos jo d'aquell verdader amor que us ha acompanyat en fer per mi tan senyalada gràcia. E no muira jo fins que de mi vejau semblant experiència de la voluntat que en vós així manifestament tinc coneguda.

—Senyor Tirant —dix la Reina—, no tingau temps, que lo temps perduto no es pot cobrar. Despullau-vos prestament.

Lo virtuós Tirant llançà roba en mar, que en un moment fon despullat, descalç e en camisa. La Reina lo pres per la mà e portà'l al llit on era la Princesa.

La Reina dix a la Princesa:

—Senyora, veus ací lo cavaller vostre benaventurat, que la majestat vostra tant desitja. Així sia de vostra mercè que li façau bona companyia, tal com de vostra excel·lència s'espera, car no ignorau quants mals e treballs ha passats per atènyer la felicitat de l'amor vostra. Usau sàviament, puix sou la discreció del món, que vostre marit és. E no pense la majestat vostra sinó en lo present, que l'esdevenir s'ignora quin serà.

Respòs la Princesa:

—Germana falsa, no pensava jo jamés de vós així fos traïda. Mas tinc confiança de la molta virtut de mon senyor Tirant, que suplirà al vostre gran defalt.

E no penseu que durant aquest parlament Tirant no estava ociós, ans les sues mans usaven de llur ofici. La Reina los lleixà

estar, e anà-se'n a dormir en un llit de repòs que havia en la cambra. Com la Reina se'n fon anada, la Princesa dreçà les noves a Tirant, qui lo combat li estrenyia, e féu-li principi de tals paraules.

CDXXXVI. Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà lo castell.

—Mon senyor Tirant, no canvieu en treballosa pena l'esperança de tanta glòria com és atènyer la vostra desitjada vista. Reposau-vos, senyor, e no vullau usar de vostra bel·licosa força, que les forces d'una delicada donzella no són per a resistir a tal cavaller. No em tracteu, per vostra gentilea, de tal manera. Los combats d'amor no es volen molt estrènyer; no ab força, mas ab ginyosos afalacs e dolços engans s'atenyen. Deixau porfidia, senyor; no siau cruel; no penseu açò ésser camp ni lliça d'infels; no vullau vençre la que és vençuda de vostra benvolència: cavaller vos mostrareu damunt l'abandonada donzella. Feu-me part de la vostra homenia perquè us puga resistir. ¡Ai, senyor! I com vos pot delitar cosa forçada? Ai! ¿E amor vos pot consentir que façau mal a la cosa amada? Senyor, deteniu-vos, per vostra virtut e acostumada noblea. Guardau, mesquina! ¡Que no deuen tallar les armes d'amor, no han de rompre, no deu nafrar l'enamorada llança! ¡Hajau pietat, hajau compassió d'aquesta sola donzella! Ai cruel, fals cavaller! Cridaré! Guardau, que vull cridar! Senyor Tirant, no haureu mercè de mi? No sou Tirant! Trista de mi! Açò és lo que jo tant desitjava? Oh esperança de la mia vida, vet la tua Princesa morta!

E no us penseu que, per les piadoses paraules de la Princesa, Tirant estigués de fer son llavor, car en poca hora Tirant hagué vençuda la batalla delitosa, e la Princesa reté les armes e abandonà's mostrant-se esmortida. Tirant se llevà cuitadament del llit pensant que l'hagués morta, e anà cridar la Reina que li vengués ajudar.

La Reina se llevà prestament, pres una ampolla d'aiguarròs e donà-li'n per la cara e fregà-li los polsos, e així recobrà l'esperit, e llançant un gran sospir dix.

CDXXXVII. Reprensió d'amor que fa la Princesa a Tirant.

—Encara que aquests sien los senyals d'amor, emperò no ab tanta força e cruidat se deuen pendre. Ara, senyor Tirant, vinc a creure que no de virtuosa amor m'amàveu. La brevitat de tan poc delit ?ha pogut empedir a la virtut consentint que hajau tant maltractada la vostra Princesa? Almenys haguésseu esperat lo dia de la solemnitat e ceremonial festa, perquè lícitament fósseu entrat en los ports de la mia honesta pudicícia. Ni vós haveu fet com a cavaller, ni jo só reverida com a Princesa, per la qual raó só així verdaderament agreujada, que d'aquesta raonable ira, ensems ab la pèrdua per escampament dels meus carmesins estrados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura, que tinc creença primer jo vençuda entraré en los regnes de Plutó, que vós, vencedor, dels perduts temerosos infels hajau robades les tendes. Així que la festa de goig per mi celebradora poreu mudar en tristes, doloroses obsèquies.

No esperà la Reina que més digués l'aflegida Princesa, sinó que ab cara alegre li dix:

—Ai na beneita! Com sabeu fer lo piadós!, que armes de cavaller no fan mal a donzella; ie Déu me lleixe morir a tan dolça mort com vós fengiu que éreu morta! Lo mal que em direu, me vinga si no sou guarida al matí.

La Princesa, no prou aconhortada de la perduda honestat, no volgué satisfer a les folles paraules de la Reina, ans callà. Tirant se tornà al llit, e la Reina se n'anà a dormir. Los dos amants estigueren tota la nit en aquell benaventurat deport que solen fer los enamorats.

CDXXXVIII. Com aprés feta la pau, Tirant recità a la Princesa tots los seus treballs, e aprés les grans prosperitats que havia hagudes.

En la nit recità Tirant a la Princesa estesament tots los infortunis e persecucions que havia passades per causa de la sua amor. En aprés li recità ab grandíssim plaer la prosperitat e victòria sua, així per orde com li eren seguides les adversitats e, així ordenadament, les conquestes e triümfos; mas a la fi li significà que de res tant no es tenia per molt gloriós com d'haver conquistada la sua il·lustríssima persona.

No-res-menys la Princesa, quasi ressuscitada e tornada en sos primers sentiments, cobrat l'esforç e passada la dolça fellonia, recità a Tirant lo discurs, vida i estil que tengut havia durant l'absència sua, e com jamés, durant aquest temps, fon vista riure ni alegrar-se de cosa deguna: apartada de tots delits, retreta en contínua oració, per la sua amor en religió posada, sols subjugada a la sua ordinació, havia pogut sostenir lo seu ésser fins que la sua venguda li portaren alegre e novella ambaixada. Moltes altres raons i delicades paraules fornides d'enamorats sospirs passaren, i, ensems parlant, moltes vegades conequeren de libidinosa amor los efectes.

La Reina, qui portava lo pes d'aquest negoci, veent que lo dia s'acostava, pensà que los qui s'amen, com aconsegueixen algun delit no pensen en res qui els puixa noure: llevà's cuitadament del llit e anà on eren los dos amants, e dix-los que puix la nit era estada bona, que Déu los donàs lo bon jorn. E ells lo hi reteren molt graciosament; e trobà'ls que jugaven ab alegria molt gran, mostrant tenir molt gran contentació la u de l'altre. La Reina dix a Tirant:

—Senyor de l'Imperi grec, llevau d'aquí, que ja es fa dia. Perquè no sia vista vostra mercè, és mester que us n'aneu lo més secretament que pugau.

Al virtuós Tirant fóra estat plasent que aquella nit hagués durat un any. E moltes voltes besant a la Princesa, li suplicà que fos de sa mercè li volgués perdonar.

Respòs la Princesa:

—Mon senyor Tirant, amor me força de perdonar-vos ab condició tal que no em sia tarda la vostra tornada, car viure sens vós m'és impossible, que ara sé què és amor, que de primer no ho sabia. E puix a força d'armes m'haveu feta cativa, no em denegueu lo socors, car ma vida, ma llibertat e la mia persona, d'ací avant no tinc per mia, puix havent-la perduda, de vós l'he cobrada, e ara la prenc en comanda ensems ab la glòria de l'esdevenidora victòria, per la qual jo sola m'alegre perquè més honrada e major sia la senyoria vostra, que de cosa que més estime vos he fet senyor.

CDXXXIX. Resposta que fa Tirant a les raons de la Princesa.

Acabava l'excelsa senyora la darrera síl·laba de ses enamorades paraules, quan lo virtuós Tirant se pres a dir:

—Esperança de mon bé e contentació de ma vida, no us poria fer les infinides gràcies que la celsitud vostra mereix en haver-me atorgat perdó de la dolça ofensa per mi feta a la majestat vostra, per haver obtès lo premi de mos treballs. E estime tant ab violència haver-ho obtès com si de líbera voluntat atorgat me fos, de què en reste presoner e catiu de vostra excel·lència. E molt major plaer e consolació fóra per a mi d'estar en benaventurat repòs en los braços de vostra majestat, que absent, morint en penada vida. A mi no fretura pregar-me del que les forces d'amor me costrenyen, e per experiència veurà l'altesa vostra quant s'abreujarà la guerra, perquè jo, catiu vostre, ab amorosos serveis vos puga servir.

E ab un besar d'amor extrema se partiren. La Reina lo pres per la mà, e davallà'l per una porta falsa en l'hort. E davallant, lo virtuós Tirant volgué besar les mans a la Reina; e la Reina no ho consentí que les hi besàs, mas dix-li semblants paraules:

—Tirant, senyor, ¿com és contenta la senyoria vostra del que tant ha desitjat?

Respòs Tirant:

—Germana senyora, la mia llengua no bastaria a dir la gran contentació que tinc de ma senyora e de vós per la molta virtut vostra, que crec jamés poré satisfer la gràcia singular que de vós he obtesa; e si la divina Potència me fa gràcia que puga atènyer la fi del que tinc començat, estau ab confiança segura que jo esmenaré lo que en vós he fallit.

La Reina, ab una agraciada reverència, li dix:

—Senyor Tirant, tantes honors e beneficis la senyoria vostra ha envers mi fets, no essent jo mereixedora, que en tots los dies de la mia vida a mi serà cosa impossible que us ho pogués servir. E suplique la divina Majestat vos vulla prosperar en honor tan excelsa com la senyoria vostra mereix ni desitja.

E fent-se gran reverència l'u a l'altre, dient-se moltes cortesies, se partiren. Tirant se n'anà a la posada d'Hipòlit e la Reina se'n tornà a la Princesa, e posà's al llit al lloc de Tirant, e ab repòs dormiren fins que fon gran dia.

CDXL. Com Tirant anà a parlar ab l'Emperador.

No fon de poca estima l'alegria que Hipòlit hagué com véu a son mestre e senyor Tirant, que d'infinida amor que li tenia se llançà als seus peus por voler-los-hi besar; e lo valerós Tirant no ho consentí, mas llevà'l de terra e abraçà'l e besà'l a feren-se grandíssima festa, car no s'eren vists des que Tirant se n'anà ab la fortuna. Com se foren molt festejats, Tirant dix a Hipòlit que anàs al palau e digués a l'Emperador com Tirant era vengut, e que volia parlar ab sa majestat secretament.

Anà prestament Hipòlit a l'Emperador e dix-li l'ambaixada de Tirant. E l'Emperador li dix que vingués en la manera que pendria plaer, que molt s'alegraria de la sua vista. Bé es pensà l'Emperador que la venguda de Tirant no era sens gran causa de negocis de gran importància; e desitjava-ho molt saber. E dix a Hipòlit que digués a Tirant que de continent vingués, que ell era prest d'oir-lo.

Hipòlit se'n tornà a la sua posada e manifestà a Tirant la voluntat de l'Emperador. Los dos parents, desfressats, partiren

de la posada d'Hipòlit e ab suaus passos caminaren la via del palau, e trobaren l'Emperador en la cambra, que en aquella hora s'acabava de vestir.

E arribat Tirant davant la majestat sua, als seus peus se llançà per voler-los-hi besar. E lo magnànim senyor no ho comportà, mas prenenent a Tirant per lo braç, alçà'l de terra e besà'l en la boca; e Tirant li besà la mà; e, prenenent-lo per la mà, l'Emperador lo passà en una altra cambra a féu-lo seure al seu costat. E corrent los seus ulls vives llàgremes, tant per sobres d'alegria com encara per lo record de tanta pèrdua com havia feta, la qual sabia molt bé si Tirant fóra estat present, percut no hauria, dix ab gravitat real e humana entonació les següents paraules.

CDXLI. Les paraules que diu l'Emperador a Tirant per contemplació de la venguda sua.

—Magnànim Capità e dilectíssim fill nostre, a infinit s'acosta l'extrem de tanta alegria com la vostra desitjada vista nos presenta, per la gran amor e afeció que us portam, atenent lo merèixer vostre i los grans serveis que de vós tenim rebuts, i l'esperança certa que tenim sols per vostra venguda ésser prestament delliurats e defesos, exalçant vós la nostra corona, augmentant nostra prosperitat i honor. Per què, considerant haver deixat lo camp, aquesta vostra secreta venguda no deu ésser sens alguna causa, o necessitat d'imperial consulta o consentiment, remetent per a major disposició les reposades e amigables raons, per donar-vos audiència e saber la causa d'aquesta vostra venguda, cesse de més avant parlar-vos, deixant per a les esdevenidores obres lo bé siau vengut e contentament que tinc de vostra gloriosa venguda.

Acabant de parlar l'Emperador, Tirant no tardà de respondre en forma de les següents paraules.

CDXLII. La resposta que fa Tirant a l'Emperador.

—Senyor de gran excel·lència, la majestat vostra deu saber com la causa de la mia venguda és per significar a vostra altesa com lo Soldà e lo Gran Turc m'han tramès ambaixada, la qual té, en efecte, moltes condicions tocants a vostra sacra majestat. E per quant a mi fóra gran presumpció e atreviment de fer deliberació alguna ne retre resposta sens llicència ne exprés manament de la majestat vostra, per què us suplic que sia de vostra mercè que en lo sacre consell vostre sia ben vist e determinat lo que fer-se deu, a fi que en esdevenidor, si altre cas se'n seguia, a càrrec meu no pogués ésser imputat. La qual ambaixada conté com lo Soldà e lo Turc demanen a la majestat vostra pau e treva per a tres mesos o per a més, tant com la vostra excel·lència volrà. E si volrà pau final, per a cent e un any, que ells seran contents, e fer lliga e germandat ab la majestat vostra, amics dels amics, e enemics del enemics. E si açò volrà fer la majestat vostra, que ells se'n tornaran en llurs terres e us buidaran tot l'Imperi e restituiran-vos totes les ciutats e viles que us han preses en tot l'Imperi, que es mostraran per vostra majestat ésser jamés posseïdes. E, més, vos daran e restituiran tots los prisoners e catius crestians qui seran trobats en totes les terres, així del Soldà com del Turc. E si açò la majestat vostra no volrà fer, que m'aparellaré de la batalla, que cobrada per ells la resposta de mi, ells seran davant lo meu camp lo més prest que poran per dar-me batalla.

Respòs l'Emperador en la forma següent:

—Virtuós Capità nostre e fill, nós vos tenim en estima tal, que confiam de la vostra molta discreció e virtut, que en majors coses que aquestes daríeu raó e pendríeu lo partit més útil e de major honor a la corona de l'Imperi grec, e nós haguérem per acceptable tot lo que per vós fos estat deliberat e més en execució. Mas per tant que lo voler vostre sia més content, ne faré tenir consell.

Lo magnànim Emperador manà que prestament lo consell fos ajustat, perquè Tirant se'n pogués tornar al camp.

E Tirant, presa llicència de l'Emperador, se n'anà a fer reverència a l'Emperadriu e a la virtuosa Princesa. E trobà-les ensems en la cambra de la Princesa, per ço com la Princesa fengia ésser malalta, e l'Emperadriu era venguda per visitar-la. E l'Emperadriu féu grandíssima festa a Tirant, e rebé'l ab cara molt afable fent-li moltes carícies, per ço com l'havien mester. E la virtuosa Princesa fengí la festa molt freda per dissimular lo que era estat en la nit passada.

Aquí parlaren de moltes coses; en especial la Princesa demanà a Tirant si sabia ni sentia certenitat alguna de la venguda de la reina d'Etiòpia. Respòs Tirant:

—Senyora de preclara virtut, tres dies ha que per un correu del rei Escariano fui avisat per lletra sua, mencionant-me que li fes tanta gràcia que no volgués dar la batalla als moros fins a tant que ell s'hi pogués trobar, que altra cosa més en lo món no desitjava; que ell me feia cert que dins quinze dies seria ab mi.

La Princesa dix:

—Capità senyor, cosa en lo món no desitge tant com de veure aqueixa Reina, car he oït dir que és dotada de bellea que en lo món no es trobaria tal.

Respòs Tirant:

—Senyora, dit vos han veritat; que, aprés la majestat vostra, no crec més bella dona sia, ne més virtuosa en lo món no poria ésser trobada. E aqueix mateix desig té ella de veure vostra altesa, e per pus no ve ací sinó per les tantes perfeccions que ha de vós oïdes mencionar.

E parlant així Tirant ab l'Emperadriu e ab la Princesa, e departint e solaçant de coses de plaer, entrà per la cambra la dolorosa Estefania, duquessa de Macedònia, vestida de burell o hàbit de les virtuoses d'alta religió menorettes; car per l'absència de l'il·lustre e de preclara virtut Diafebus, duc de Macedònia e marit seu, se n'era posada en religió e no n'era

volguda eixir fins aquell benaventurat dia per on pensava atènyer la fi de sos mals.

E llançant-se als peus de Tirant, ab veus doloroses cridà, decorrent los seus ulls abundants llàgremes, fent principi a la següent lamentació.

CDXLIII. Lamentació que fa la duquessa de Macedònia als peus de Tirant.

—¡Veniu, honestíssimes senyores e castes viudes, accompanyau la desolada Duquessa, cobriu ab roades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós d'amaríssimes llàgremes, sosteniu lo feixuc cos de la deserta Estefania, carregada ab cadenes de tanta captivitat! ¡Ajudau-me, senyores, prestau-me piadoses paraules, donau-me tristes exclamacions, feu acords ab esquinçada veu a l'aspredat de tan dolorosa lamentació! ¡Cridau ab mi davant lo vencedor Capità; cridau misericòrdia a Tirant, que és sols, après Déu, redemptor e defenedor de nosaltres! Misericòrdia, senyor Tirant, misericòrdia vos demane! ¡Hajau compassió, hajau dolor, no de mi, desaventurada i perduda, mas d'aquell en qui és la mia llibertat e benaventurança! ¡Moga's, senyor, la vostra sang! Lo vostre cosín germà, catiu, presoner d'infels, lo ducat de Macedònia e a mi ha lleixat en mortal desolació e pressura. La necessitat e captivitat d'aquell, a vós, senyor, és vergonyosa injúria; les pesades cadenes i ferros, a vós, senyor, deuen ésser causa de llaugeres ales. Venjau, Tirant senyor, la vostra ofensa, e fent llibert lo vostre Diafebus fareu cativa la sua i vostra Estefania, estimant tostems com a vostra la mia cobrada llibertat, per vostres mans ressuscitadora.

Lo virtuós Tirant no comportà que la Duquessa estigués agenollada. Pres-la del braç e llevà-la de terra, e abraçà e besà aquella dient-li paraules de consolació en semblant estil.

CDXLIV. Consolació que fa Tirant a la duquessa de Macedònia.

—Contínuia experiència de greus mals e dolors m'ha mostrat complanyent als dolorits socórrer, e més d'aquelles coses que raonablement deuen ésser comunes. E per ço, germana e senyora, respondré a vostra justificada demanda, ço és, que us deman de gràcia que no ploreu ni doneu turment a la vostra virtuosa persona, car los mals e afliccions que raonau no són estats per mi oblidats, segons clara experiència demostra, e molt prest molt més se demostrarà. Car jo us promet, per l'orde que tinc de cavalleria, que mitjançant l'adjutori divinal, no passarà un mes que lo duc de Macedònia ab tots los altres seran fora de la presó e vendran ací perquè vostra gentilesa sia contenta. E per altra cosa no só vengut ací.

Veent la virtuosa duquessa de Macedònia les humils e afables paraules del valerós Tirant, llançà's als seus peus per voler-los-hi besar. La molta virtut de Tirant no ho comportà, mas llevant-la de terra, la tornà a besar altra volta e prenent-se per les mans s'assigueren, recitant cascú a l'altre tots los passats mals.

En aquell instant que lo virtuós Capità estec festejant les dames e féu lo parlament de consolació a la duquessa de Macedònia, l'Emperador féu tenir lo consell, e proposà'ls l'ambaixada que lo Soldà e lo Turc tramesa havien a Tirant, segons que per Tirant era estat recitat.

E sabuda per tots los del consell la bona nova, foren entre ells de grans altercacions e diferències. Los uns deien que Tirant los donàs batalla perquè morissen tots, car Tirant tenia tanta potència que u no se'n tornaria, e que jamés d'aquí avant no tendria negú atreviment de tornar-hi. Los altres deien que no era de necessitat dar-los batalla ne posar en perill tanta gent, com los moros eren molts e bons cavallers, e considerant que es tenien tots per morts, posarien en gran perill los crestians, mas que els tinguessen a noves, que com haurien acabades les vitualles, los pendrien tots per fam o s'haurien a

donar tots per catius. Los altres consellaven que més valia fer pau ab ells e lleixar-los anar, e detenir-se lo Soldà e lo Turc, e tots los reis e grans senyors en rehenes, fins a tant haguessen restituïdes totes les terres que havien preses, e los prisoners, car si ells los mataven a tots, prestament farien altres senyors, los quals contínuament farien llur poder en defendre e sosténir totes les forces que tenien preses, e seria causa de major guerra que jamés se'n poria veure la fi.

E vist per lo consell totes les diferències, deliberaren del que era faedor. Trameteren per l'Emperador, puix hagueren clos lo consell, e digueren-li les següents paraules:

—Sacra majestat, tot lo consell és d'acord que per dar repòs tranquil·le a la senectut vostra, e de tots los vassalls e servidors de tot l'Imperi, havem deliberat que, per excusar la pèrdua de tanta multitud de gent que en la guerra morrien ans que fos cobrat tot l'Imperi grec, que consellam a la majestat vostra façà pau final ab lo Gran Soldà e ab lo Turc e ab tots los altres grans senyors qui són en llur companyia, ab pacte e condició tal que es posen en poder de vostra excel·lència com a prisoners, e que jamés eixiran de presó fins a tant que complit hagen tot lo que han ofert; e los altres moros que se'n vagen tots a peu e sens armes.

D'aquest deliber fon l'Emperador molt content, com tan bé consellat l'havien. E ixereren tots del consell.

E l'Emperador se n'anà a la cambra de la Princesa, on trobà lo virtuós Tirant, e pres-lo per la mà e féu-lo seure al seu costat ab molt gran amor, e dix-li lo voler seu en estil de semblants paraules.

CDXLV. Com l'Emperador manifestà a Tirant lo que en lo seu consell era estat deliberat.

—Per l'experiència manifesta que tinc de vostra molta virtut, Tirant, Capità e fill meu, volria e desitge que per alleujar part de vostres treballs fos feta la concòrdia, significant-vos com per lo nostre consell és estat fet deliber segons la forma

dessús mencionada. E a major cautela, jo confiant de la molta discreció e virtut vostra, per moltes voltes ja experimentada, me faríeu singular gràcia que sabés de vós la intenció vostra; car si lo contrari consellau, jo vull seguir tot lo que per vós serà deliberat.

Acabant l'Emperador, Tirant féu principi a semblants paraules:

—La celsitud de vostra majestat deu saber com jo he fet tenir consell en lo meu camp, on ha de molts savis prínceps e cavallers, pregant-los que per llur virtut volguessen consellar-me, segons d'ells confiava, sobre la resposta que tenia de fer als ambaixadors. E per tot lo consell fon deliberat ésser lo millor partit lo que la majestat vostra m'ha dit, que negun altre. Per què, ma creença és tal que la Providència divina ne vol així dispondre en confermar de tots la voluntat. No resta sinó que vostra altesa me mane lo que plasent li sia.

La fi de les paraules de Tirant foren principi al parlar de l'Emperador, qui dix:

—Puix a la divina Clemència plau que la nostra fortuna gloriosa s'hi atenga, prec a la vostra molta virtut que la vostra partida sia molt presta per dar resposta a l'ambaixada, car és la cosa de què més nos podeu servir.

Tirant dix que compliria lo manament seu, e pres comiat e llicència de l'Emperador, e anà a l'Emperadriu e a la Princesa e demanà'l s'li llicència, e elles la hi donaren ab moltes suplicacions en la lliberació de l'Imperi grec.

Respòs lo virtuós Tirant e dix:

—Senyores, Nostre Senyor me faça gràcia que sia tan prest com les excel·lències vostres volrien ne desitgen.

E pres comiat de totes les dames; e la Reina lo volgué acompanyar fins a la porta de la cambra per dir-li tan prest com fos oscur, que per la porta de l'hort entràs e vingués a la sua cambra e parlaria ab la Princesa. Dix Tirant que faria son delitós manament.

Partit lo virtuós Tirant de les dames, se n'anà a la posada d'Hipòlit, esperant la nit escura perquè pogués lo seu delit atènyer. E sol, desfressat, en l'hora més disposta, ab suaus passos per l'acostumat hort entrant, lo seu camí dreçà a la cambra de l'inclita Reina, e trobà aquí la Princesa, en companyia de la Reina, qui l'esperava. E rebut per la Princesa ab alegria inestable, se n'entraren los tres en lo retret de la Reina.

Tirant jugant ab la Princesa e estant en amorosos solaços e delitosos parlaments, passaren lo temps fins fon hora de dormir. La Princesa se posà al llit primera, e la Reina donà comiat a totes les donzelles e féu lo valerós Tirant posar al costat de sa senyora, lo qual fon rebut ab major amor que la passada nit. E la Reina, après que els hagué posats dins la lliça, concordes de la delitosa batalla, se n'anà a dormir confiant que es concordarien que jamés la batalla no vendria a fi.

Tirant no dormí en tota aquella nit, com a cavaller valerós, car contemplar-se deu que qui és valerós en lo camp deu ésser valerós en lo llit. E acostant-se lo dia, Tirant dix a la Princesa:

—Senyora e ma vida, a mi és forçat que me'n vaja, car promès tinc a la majestat del senyor Emperador que demà, al sol eixit, seré al meu camp.

Respòs la Princesa:

—Mon senyor e lo meu bé, molt m'enutja la vostra partida, car, si possible fos, no volguera jamés partísseu davant los meus ulls, que d'una pena que sentia, ara ne sent mil. Feu-me gràcia, senyor, no sia tarda la vostra venguda, si no voleu abreujar ma vida, car viure sens vós m'és impossible, e si no fos lo gran benefici que se'n té a seguir, e repòs a la corona de l'Imperi grec de la vostra partida, no permetera la vostra absència, car amor m'ha tant subjugada que em té morta en vida, e perquè m'és forçat, la llicència vos atorgue, que a ma voluntat jamés se fera.

Puix Tirant la llicència hagué obtesa, llevà's prestament del llit e vestí's e ab besars d'amor extrema mesclats ab abundants

llàgremes, pres comiat de la Princesa e de la Reina; e davallant per la porta falsa en l'hort, féu son camí a la posada d'Hipòlit.

Llevant-se Hipòlit, prestament accompanyà lo virtuós Tirant fins al portal de la ciutat, per fer-li obrir. Tirant féu la via de la mar a recollí's en la galera. Ixqué del port secretament per no ésser sentit, e féu la via del camp seu.

Com la galera fon davant lo camp de Tirant, no havia una hora que lo sol de demostrava. Tots los del camp sabent lo Capità ésser tornat, cavalcà lo rei de Sicília e lo rei de Fes ab molta cavalleria per accompanyar al virtuós Tirant, e ab honor excelsa lo portaren a la sua triümfal tenda. Passaren aquell dia ab gran delit, recitant-los Tirant tot lo que per la majestat del senyor Emperador era estat deliberat, d'on restaren tots molt alegres e contents.

CDXLVI. La resposta que Tirant féu als ambaixadors del Soldà e del Turc.

Lo següent dia lo virtuós Capità, de matí, tramès per los reis e grans senyors que vinguessen a la missa. E tots foren prestament en la sua tenda ab molta cavalleria. Dita la missa, Tirant tramès per los ambaixadors del Soldà e del Turc que vinguessen per cobrar la resposta que fer-los volia.

Los ambaixadors de tal nova foren molt contents. E molt ben abillats a la morisca, ab gran orde e gravitat de grans senyors, ben accompanyats de molts nobles cavallers del camp de Tirant, ab suaus passos anaren a la tenda del valerós Capità. Los ambaixadors, ans que partissen de la llur tenda, feren posar en orde llurs cavalcadures e servidors, a fi que, cobrada resposta del virtuós Tirant, se'n poguessen tornar en lo llur camp.

Aplegats que foren los animosos ambaixadors davant la presència del valerós Capità, feren-li molt gran reverència, e Tirant ab cara afable los rebé e féu-los aquella honor que conegué que eren mereixedors. E asseits davant ell, après un poc espai, Tirant féu la resposta següent:

—Als prudents qui viuen en benaventurada vida s'esguarda que en l'execució de les obres virtuoses subtilment miren, car a ells cové que seguint les regles de cavalleria ab grandíssims perills gloriosa fama atenguen. E del prudent savi s'espera millor pensar, lo que ans pensat no havia, seguint lo consell de prudència humana. Per què, virtuosos barons, no siau admirats si la resposta vos ha tant tardat, car jo he volgut consultar la majestat del senyor Emperador de la vostra ambaixada. E ell, per la sua gran benignitat e clemència, ha hagut compassió misericorde de vosaltres. Car com sabeu bé que la vida vostra e mort està en les mans nostres, e en nostra llibertat és de fer tot lo que vullam de vosaltres, e som certos de la molta cruidat que haveu tenguda e tendríeu devers la majestat del senyor Emperador e de servidors e vassalls seus, mas perquè conegeau quanta és la humanitat e clemència del senyor Emperador, és content de salvar-vos la vida e pendreus a mercè en la forma següent, ço és: que lo Soldà e lo Turc, ab tots los reis e grans senyors qui són en lo vostre camp, se posaran en poder de l'Emperador com a prisoners, e estaran aquí tant e tan llongament fins que li hagen tornat e restituït totes les terres que li tenen de l'Imperi, segons haveu ofert; e així mateix li faran portar tots los prisoners e catius crestians que seran trobats així en les terres del Soldà com del Turc. E la majestat del senyor Emperador és contenta de lleixar anar salva e segura tota la morisma qui és en lo vostre camp, emperò tots a peu e sens armes. E, més, és content de fer pau e treva a cent e un any, e lliga e germandat ab lo Soldà e ab lo Turc e valer-los sempre contra moros, mas no contra crestians. E açò serà prest de fer de continent que serà complit tot lo que dit és dessús. E si de la gràcia que lo senyor Emperador los fa no es contenten, aparellau-vos tots a morir; car jo us promet, per l'orde que tinc de cavalleria, que degú no serà pres a mercè.

Los ambaixadors molt regraciaren al virtuós Tirant la resposta singular que els havia feta, e suplicaren-lo que fos de sa mercè los donàs tres dies d'espai, que ells li retrien resposta tal que la sua senyoria ne seria contenta. E Tirant fon content

atorgar-los lo que demanaven. Prengueren llicència los animosos ambaixadors, de Tirant e de tots los grans senyors, e pujats a cavall feren la via del llur camp ab grandíssima alegria com havien obtès lo que desitjaven, com no tinguessen altra esperança sinó de morir.

E plegant los ambaixadors al llur camp, anaren davant lo Soldà e lo Turc e explicaren-los llargament la bona resposta que Tirant los havia feta. Lo Soldà e lo Turc restaren molt contents e demostraren molt gran alegria de la gràcia que obtesa havien. E, més, los recitaren la gran magnificència de Tirant e del gran poder que tenia, on havia la millor cavalleria del món, e de les grans festes, honors e cortesies que els eren estades fetes en lo camp de Tirant, així per ell com per tots los altres, que no ho podien acabar de recitar. Tots los moros estaven espantats de les coses que havien oïdes recitar de Tirant, e estaven molt aconsolats com havien tret tan bon partit.

Lo dia següent de matí, los moros tingueren consell sobre la resposta que tenien a tornar a Tirant, e per tot lo consell fon deliberat que complissen tot lo que Tirant demanava, e no restava més a dir sinó que ell ordenàs tot lo que volia que fessen, que ells eren prests d'obeir-lo. Los ambaixadors tornaren al camp de Tirant, on foren rebuts ab molta honor, per ço com cascuna de les parts desitjaven repòs e tenien gran plaer de la pau, així los vençuts com los vencedors.

Los ambaixadors tornaren la resposta a Tirant dient-li com lo Soldà e lo Turc, ab consell e voluntat de tots los altres, eren contents de fer e posar en execució tot lo que per sa senyoria era estat demanat, e que manàs lo que volia que fessen.

Respòs Tirant als ambaixadors.

—Lo que jo vull és que lo Soldà e lo Turc, ab tots los reis e grans senyors, se vinguen a posar en mon poder, e après jo daré segur passatge a tota l'altra gent. E promet-vos, a fe de cavaller, de salvar-los vida e membres, e posar-los en segura llibertat.

Los ambaixadors ab gran reverència ho acceptaren e tornaren-se'n al llur camp, e feta fidelíssima resposta del que lo virtuós Tirant los havia dit, prestament cavalcaren tots los qui havien a restar en rehenes, e foren per compte vint-e-dos, tots hòmens de títol e de gran senyoria, los noms dels quals m'obmet per no causar prolixitat; mas sé-us dir que per la molta necessitat que tenien de fam, no estigueren molt en lo camí. E presentant-se tots davant lo virtuós Tirant, li feren molt gran reverència. E Tirant los rebé ab cara molt afable fent-los molta honor, e féu-los un molt bell convit, en lo qual foren molt ben servits abundantment de totes aquelles coses pertanyents a tan grans senyors, que més no poguera haver fet que fos dins una gran ciutat. E fet lo convit, Tirant féu recollir los prisoners en dues galeres, e ell se recollí après per accompanyar-los.

Les dues galeres partiren del camp, e foren molt prest en Contestinoble. Com l'Emperador sabé que lo seu capità Tirant era arribat al port ab tots los prisoners, ab tan gran victòria, tingué en si alegria inestimable, e regraciant a la divina Clemència de la singular gràcia que feta li havia, posà los genolls en la dura terra e féu principi a semblant oració.

CDXLVII. L'oració que féu l'Emperador.

—Senyor immens e incomprendible, Déu creador d'humana natura, Rei dels reis e Senyor dels senyorejants, a l'omnipotència del qual alguna cosa no és impossible. A tu, Senyor, humilment regracie, adore, lloe, beneesc i confesse la tanta gràcia que piadosament m'atorgues, vist, Senyor, que los meus pecats lo contrari mereixen, i la tua infinita bondat i clemència benignament de tanta prosperitat me prospera, que no sols llibert i defès de tanta opressió e captivitat me delliures, mas encara, tornant en lo meu primer estament, lo meu ceptre e imperial comanda, així gran com ésser solia, me restitueixes. De què, Senyor, encara que les mieus culpes mortificassen la mia poca esperança, lo gran record e confiança que he tengut en la tua infinita misericòrdia no

m'ha consentit perdre aquella. E així los amadors de la tua llei, e los qui honren lo teu divinal nom, confonent e destruïnt la mala secta i herètica pravitat, seran per tu, Senyor, defensats, ajudats e mantenguts fins prevenir a la tua desitjada glòria.

Acabada sa oració, l'Emperador se llevà e tramès a dir a l'Emperadriu e a la Princesa que es posassen en punt com Tirant venia e portava presos lo Soldà e lo Turc ab vint altres grans senyors. No fon de poca estima la glòria que sentí l'excelsa Princesa com sabé que lo seu Tirant venia ab tan gran triümf e victòria, que vingué quasi a esmortir-se de sobres d'alegria. E recobrats los primers sentiments, ella s'abillà molt bellament, considerant que havia d'ésser vista per molta noble gent.

E l'Emperador manà a Hipòlit que fes emparamentar la plaça qui és dins lo palau de l'Emperador, qui era molt bella e gran, e que la fes tota emparamentar de draps de ras e cobrir dalt de draps de colors, e així mateix que fes a la un cap de la plaça un bell cadafal molt alt e gran per a ell, e molt ben en punt, tot cobert de draps d'or, e après d'aquell ne fes fer un altre més baix, tot cobert de draps de seda; e davant aquells dos ne fes un altre en què estigués lo tinell ab tota la veixella d'or e d'argent, la qual l'Emperador tenia en molt gran quantitat. E prestament fon fet.

CDXLVIII. Com Tirant arribà en la ciutat de Contestinoble ab los prisoners, e fon rebut per l'Emperador ab honor excelsa.

Com lo virtuós e magnànim Capità fon junt en lo port de Contestinoble, e la popular gent saberen que Tirant venia ab tan gran triümf portant presos los majors senyors qui eren de tot lo poble morisc, foren los més contents hòmens del món; e donaren infinites llaors e gràcies a la divina Clemència, qui els havia lliberats de tant de mal que passat havien e de molt més que esperaven en l'esdevenir. E tot lo poble corria a la mar

per veure los prisoners. Foren aquí ajustades infinides gents, així hòmens com dones, e cridaven ab multiplicades veus:

—Vixca lo benaventurat Capità! ¡Déu lo prospere e li augmente la vida, qui ens ha lliberats de tanta captivitat e misèria!

Tirant no volgué eixir de les galeres fins que l'Emperador hi tramès Hipòlit accompanyat de molts cavallers. Com Hipòlit fon dins la galera on Tirant era, dix-li semblants paraules:

—Mon senyor, la majestat del senyor Emperador me tramet a vostra senyoria e prega-us que vullau eixir en terra.

Dix Tirant que era content de complir lo que li manava. Prestament lo virtuós Capità féu acostar les galeres en terra e llançaren les escales, e Tirant féu eixir tots los prisoners ab ell. Com foren en terra, trobaren aquí tots los oficials e regidors de la ciutat, qui els reberen ab grandíssima honor e reverència que feren a Tirant; e ell féu molta honor a tots. Partiren tots ensems de la mar e anaren al palau de l'Emperador, e tota la popular gent qui els seguia.

Com foren en la gran plaça del palau, veren l'Emperador alt en lo cadalafal, asseit en la imperial cadira, ab l'Emperadriu a la part sinistra, asseita en son siti, e la Princesa, asseita a la dreta de l'Emperador, emperò pus baix un poc, en senyal de succeïdora de l'Imperi. La qual s'era devisada en semblant forma: d'un brial de domàs groc, les obres del qual eren perfilades per art de molt subtil artifici de robins, diamants, safirs e maragdes qui llançaven molt gran resplandor, e l'ampla cortapisa estava sembrada de perles orientals molt grosses, de fulles e flors de verds esmalts qui admirar feien als miradors; en lo seu cap no portava res sinó los seus daurats cabells lligats detràs e solts e escampats per les espatles, ab un fermall al front, ab una taula de diamà tan gran e de tanta resplandor que la sua cara se demostrava més angèlica que humana. E portava en los pits, l'excelsa Princesa, un relluent robí d'inezimable vàlua, lo qual del seu coll un fil de molt grosses perles sostenia. E sobre lo devisat brial, una mantilla a

través llançada, de vellut negre, tota sembrada de perles molt grosses qui es mostraven en molt artificiosa obra.

Com lo virtuós Tirant ab los prisoners foren en vista de l'Emperador, tots donaren dels genolls en terra; aprés feren la via del cadafal on era l'Emperador. Com foren dalt, feren altra molt gran reverència, e Tirant se posà primer.

Com fon davant l'Emperador, llançà's als seus peus per voler-los-hi besar, e l'Emperador no ho consentí, mas pres-lo del braç, llevà'l de terra e besà'l en la boca; e Tirant li besà la mà. Aprés lo Soldà s'agenollà davant l'Emperador e besà-li lo peu e la mà. E lo Turc e los altres grans senyors feren per semblant. L'Emperador los rebé ab molt gran humanitat mostrant-los la cara molt afable, e manà que els fessen passar en l'altre cadafal, e així fon fet.

Posaren de continent les taules e feren seure cascú per orde segons son grau. L'Emperador volgué que Tirant menjàs en la sua taula, e menjaren tots cinc: l'Emperador e l'Emperadriu, la Princesa e Tirant e la reina de Fes; e cascú en son plat, e ab son trinxant davant cascú. E féu seure Tirant davant la Princesa. Servia de majordom Hipòlit. L'Emperador manà que los prisoners fossen servits ab gran honor i molt reverits: per bé que fossen infels, eren hòmens de gran dignitat e senyoria. E fon fet molt bé e ab gran abundància de viandes precioses e vins de diverses natures, que ells n'estaven admirats, e deien que millor pràctica tenien los crestians en lo menjar que no los moros.

Com foren dinats, Tirant demanà llicència a l'Emperador per anar al camp dels moros per fer-los passar en la Turquia. E l'Emperador fon content. E obtesa la llicència, Tirant pres comiat de l'Emperadriu e de la Princesa e anà's a recollir en les galeres e féu la via de l'estol, qui estava davant lo camp dels moros.

Com l'Almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes e anafils e clarons, e ab grans crits saludaren al Capità. E l'Almirall passà a la galera del Capità e dix-li:

—Senyor, què mana la senyoria vostra?

Respòs Tirant:

—Feu acostar totes les fustes a terra e passaran tota la morisma en la Turquia.

E l'Almirall dix que faria son manament. Tornà-se'n l'Almirall a la sua galera e féu senyal a totes les fustes que s'acostassen en terra. E fon fet molt prest. Tirant féu posar en terra un cavaller que portava del Soldà, e aquest dix als moros que pujassen segurament en les fustes e passarien en la Turquia. Los moros, com aquells qui altra cosa no desitjaven per la molta fam que tenien, ab gran cuita se recolliren, e lleixaren los rossins e los arnesos, ab les tendes parades ab tota la roba. Com les fustes foren carregades de moros, posaren-los en terra, car era molt prop, que no havien a travessar sinó lo Braç de Sant Jordi; e tornaren per més. E podeu pensar quanta gent podia ésser, que quatre-centes e tantes fustes, entre naus e galeres e altres fustes, ne feren deu viatges.

Com los del camp de Tirant saberen que tots los moros eren fora, cuitaren qui més podia per haver part de la roba. Los de les fustes, qui hagueren acabat de passar los moros, ixqueren en terra e encara foren a temps d'haver part de la roba; car se podia dir ab veritat que aquell camp era lo més ric que per ventura en lo món sia estat jamés, car havien pres tot l'Imperi grec, e robat; e tot ho tenien aquí, e féu-los mal profit. E aquells qui es trobaren en aquell robo foren rics per tota llur vida.

Com lo camp dels moros fon robat, Tirant manà a tota la gent que se'n tornassen al seu camp; e així ho feren; sol s'aturà lo rei de Sicília e lo rei de Fes ab alguns altres barons, qui volien fer reverència a l'Emperador, e partiren del camp dels moros, e per terra anaren a la insigne ciutat de Contestinoble, e les fustes navegant vingueren al port de la ciutat ja dita.

CDXLIX. Com l'Emperador féu posar los prisoners en lloc segur e ab bones guardes.

Aprés que l'Emperador se fon llevat de taula, e los prisoners se foren dinats a tot llur plaer, manà a Hipòlit que prengués tots los presos e que els pujàs alt en les torres del palau, qui aparellades eren per posar-los. Hipòlit anà al cadafal on eren los prisoners, e dix-los que el seguissen; e ells feren de genoll gran reverència a l'Emperador e davallaren del cadafal e seguiren a Hipòlit, qui els pujà alt en les torres. E posà Hipòlit lo Soldà e lo Gran Turc en una bella cambra, molt ben emparamentada de draps de seda e de ras, ab un llit molt bell, e molt ben en ordre, e Hipòlit los dix:

—Senyors, la majestat del senyor Emperador mana que ací reposeu e prega-us que les senyories vostres vullen pendre una poca de paciència si no sou contractats segons lo molt mereixer vostre.

Respòs lo Soldà en semblant estil:

—Cavaller virtuós, nosaltres regraciam molt a la majestat del senyor Emperador la molta honor que ens ha feta e fa, car sa majestat no ens tracta ni revereix com a prisoners, mas com a germans. E d'açò li restam molt obligats e li prometem, que tornats en nostra llibertat e acostumada senyoria, de servir-lo en tot lo que ens manarà. E perquè havem coneguda la molta virtut e humanitat de sa excel·lència, li volem ésser vassalls e servidors.

Aprés Hipòlit manà a quatre patges que jamés no es partissen de la cambra, e que ab molta reverència los servissem de tot lo que els fos manat. E ells ho feren. Aprés ordenà bones guardes qui la torre guardassen.

Hipòlit pres los altres prisoners e repartíls per les altres torres, on foren alleujats en molt belles cambres, qui eren emparamentades de draps de ras e de seda, ab sos llits de paraments i ab bons servidors qui els servissem, que ells ne restaven molt contents; e ordenà'ls bones guardes en manera

que ells estaven ben servits e ben guardats. E ells tenien gran contentació de la bona companyia que l'Emperador los feia fer.

L'Emperador se'n pujà alt al palau ab totes les dames e manà que no tocassen en res de la plaça, per ço com per Tirant era estat avisat com lo rei de Sicília e lo rei de Fes ab molts altres grans senyors li devien venir per fer reverència. E, més, manà al seu majordom que fes bona provisió de volateries de diverses natures, com aquí s'esperava lo rei de Sicília e lo rei de Fes ab moltes altres gents; e d'altra part manà a Hipòlit que fes aparellar bones posades en la ciutat, e que les fes posar molt en orde per al rei de Sicília e al rei de Fes e per als altres qui venien ab ells. E Hipòlit, com a virtuós e discret, complí molt bé tot lo que per l'Emperador li fon manat.

CDL. Com lo rei de Sicília e lo rei de Fes vingueren a fer reverència a l'Emperador.

No passaren molts dies que digueren a l'Emperador com Tirant venia ab lo rei de Sicília e altres senyors, qui ja eren a una llegua de la ciutat. L'Emperador féu eixir lo virtuós Hipòlit ab tots los oficials e regidors de la ciutat, e ab tots los nobles e cavallers qui dins la ciutat eren, per rebre aquells. E sa majestat cavalcà ab molt pocs e féu la via del portal de la ciutat ab deliber d'aquí esperar-los. L'Emperadriu ab l'excelsa Princesa e la reina de Fes ab totes les altres dames se posaren molt bé en orde ab singulars abillaments per fer honor als novells hostes, e davallades en la gran plaça del palau, esperaren la llur alegre venguda. E a poc instant, los il·lustríssims reis ab lo virtuós Tirant foren prop del portal de la ciutat.

Com l'Emperador los véu ja prop de si, passejant ab son cavall anà devers ells ab suaus passos. Lo rei de Sicília, veent-se molt prop de l'Emperador, descavalcà ab tots los altres. Com l'Emperador los véu a peu, que venien devers ell, davallà del cavall. Lo valerós Tirant donà l'honor al rei de Sicília, lo qual abraçant a l'Emperador, donà del genoll en la dura terra per

voler-li besar la mà; e la majestat del benigne senyor no ho permès, ans prenenent-lo del braç llevà'l de terra, besà'l tres voltes en la boca, mostrant-li amor infinit. Aprés fon lo segon lo virtuós Tirant, qui donant del genoll en terra besà la mà de l'Emperador, e l'Emperador lo llevà de terra e besà'l en la boca. E lo rei de Fes féu lo que havia fet Tirant, e l'Emperador lo besà així com havia fet a Tirant. Aprés li besaren la mà tots los altres barons e cavallers, e l'Emperador los abraçà a tots e féu-los molta honor.

E tornats tots a cavall, Tirant se mès primer e aprés venia l'Emperador, qui s'havia posat lo rei de Sicília a la part dreta e lo rei de Fes a la sinistra, e ell enmig. En tal forma anaren fins que foren a la porta del palau. Aquí l'Emperador s'aturà e digueren al virtuós Tirant com l'Emperadriu e l'excelsa Princesa, la Reina ab totes les abillades dames eren davallades a la plaça del palau per rebre'ls e fer-los molta honor.

Entrats dins lo palau, Tirant descavalcà, lo rei de Sicília e tots los altres. E l'Emperador voltà a cavall e entrà per altra porta. Com fon en la gran plaça, pujà alt en lo cadalaf imperial. Com los reis ab lo virtuós Tirant descavalcats foren ab tota la companyia llur, entrant dins lo palau trobaren, a l'entrant de la plaça, l'Emperadriu e l'excelsa Princesa ab totes les dames.

Tirant per fer major honor al rei de Sicília lo posà primer, e aprés lo rei de Fes, e anaren a fer reverència a l'Emperadriu e a la Princesa, e elles los reberen ab cara afable e feren-los molta honor. Aprés abraçaren totes les dames, e Tirant ab tots los altres seguiren aquell mateix orde. Lo rei de Sicília pres de braç a l'Emperadriu, e lo rei de Fes a la Princesa, e Tirant a la reina de Fes, e cascun cavaller dels altres pres sa dama de braç, e caminant ab suaus passos pujaren en lo cadalaf on era l'antic Emperador. E feta per tots humil reverència, l'Emperador se llevà e féu molta honor a tots, fent seure cascú segons son grau, e així estigueren parlant e solaçant ab les dames per bon espai.

Los novells hostes estaven admirats de la molta bellea de les dames e en especial en aquell espill transcendent e de preclara

virtut, l'excelsa Princesa, qui s'era devisada en la següent forma, ço és: de gonella de brocat carmesí de fil d'or tirat, ab la cortapisa llavorada per subtil artefici de perles orientals molt grosses, mesclades ab robins, safirs e maragdes ab diversos esmalts qui es demostraven fulles e flors de gesmir; e sobre la gonella portava una roba francesa de setí negre de molt resplendent lluor, oberta a quatre parts, e totes les obertures perfilades d'amples randes d'orfebreria ab diversos esmalts, ab mànega e mantellina de la dita roba, e per l'orde mateix perfilades de les dites randes e era tota forrada de setí carmesí; e sobre la roba portava la devisada senyora, cenyit, un cint de fil d'or tirat, tot sembrat de diamants, robins, balaixos, safirs e maragdes molt grossos, qui llançaven molt gran resplendor. En los seus pits portava un relluent carboncle, del qual del seu coll una madeixa d'or de fil tirat sostenia, e lligada a la francesa. Sobre los seus daurats cabells, una manyosa tota plena de batents d'or e esmaltats, que paria la sua cara que fos d'una deessa.

Havent prou festejades les dames, fon hora que digueren a l'Emperador com lo dinar era prest. Les taules foren parades, e l'Emperador se posà en taula e féu seure lo rei de Sicília après de l'Emperadriu. Aprés la Princesa e lo rei de Fes al seu costat, e la Reina sa muller après d'ell.

Aquell dia Tirant volgué servir de majordom, si bé l'Emperador lo pregà molt que es volgués seure, e ell jamés ho volgué fer. Tots los altres barons e cavallers, en un altre cadafal feren passar, on foren molt noblement servits, e ab molt singular música de ministres e d'altres innumerables esturments se dinaren ab gran triümfo.

Llevades les taules, les danses començaren molt grans. Lo rei de Sicília suplicà a l'Emperadriu que li fes gràcia de dansar ab ell, e la virtuosa senyora li respòs que gran temps havia que deixada se n'era, mas que ho faria per contentar-lo. E dansaren los dos moltes danses, car l'Emperadriu era estada en son temps molt agraciada e dansadora singular. Dansà après

l'excelsa Princesa ab Tirant e ab lo rei de Fes, e lo rei de Sicília dansà ab l'índita reina de Fes. Aprés dansaren tots los altres nobles e cavallers ab les dames.

E la plaça era plena de la popular gent de la ciutat, qui miraven la tan graciosa festa e altres qui ballaven de diversos balls, que era una admirable cosa de veure festa de tanta solemnitat per la molta alegria que tenien de la pau e gloriosa victòria que obtesa havien. E d'altra part, per la ciutat se feien d'altres maneres de solacs de balls e de jocs de gran alegria, per ço com la majestat de l'Emperador havia manat que fos la festa celebrada per huit dies. De matí anaven a l'església, on se feien solemnes professons e oficis; e après dinar, danses e gales e coses d'alegria.

A la nit, finides les danses, lo sopar fon prest; menjaren en lo mateix lloc ab multitud d'antorxes e per l'orde mateix. Aprés lo sopar, donaren part a la nit, prengueren llicència de l'Emperador e de les dames e anaren a les posades, qui ab gran magnificència aparellades eren segons tals senyors eren mereixedors.

E lo virtuós Tirant no volgué partir-se jamés del rei de Sicília en totes aquestes festes, ans de continu menjaven e dormien ensembs per cobrir la música que era passada entre ell e la Princesa. Los altres, cascuns en ses posades, e en l'ordre ja mencionat, passaren tots los huit dies festejant. E Tirant cascun dia sollicitava ses amors, tenint molts parlaments ab la Princesa suplicant a sa altesa donàs ordre que lo llur matrimoni vingués a llur desitjada fi perquè la temor fos apartada, que ab repòs aconseguissen virtuosos delits.

Repòs la Princesa en semblant estil.

CDLI. Resposta que fa la Princesa a Tirant.

—D'aquells qui ab gratitud als beneficis rebuts satisfer volen, s'espera que no cercant la intenció de qui els benifica ab grandíssima obligació se'n recorden, pensant quant és gran la cosa que reben, no solament de vós sobre tots sabent la

corporal vida, mas l'altra per la qual treballam eternament, sempre vivint en gloria fama. Oh més virtuós que tots los mortals! No em supliqueu de cosa que jo més desitge en aquest món, ni em tingau per tan ingrata que notícia no tinga dels beneficis rebuts de vostra gran noblesa. Feu-me gràcia, senyor, no s'enutge la vostra virtuosa persona d'esperar lo terme de nostra felicitat atènyer, puix haveu obtès de mi gloriosa victòria. E considerau ab quanta glòria de vostra senyoria e dels vostres recobrat haveu tot l'Imperi, e vençuts e morts tants reis e senyors grans del poble morisc. E ara que a la senyoria vostra no resta sinó de rebre la possessió e domini de tot l'Imperi com a patrimoni vostre, e retornat a mi, qui sou sustentació de ma vida, vos promet de fer renunciar-vos la corona de l'Imperi, e dar compliment al nostre desitjat matrimoni, restant vós Emperador, car la majestat del senyor mon pare m'ho ha promès, per ço com la sua edat no és suficient per a regir l'Imperi.

No comportà lo virtuós Tirant que més parlàs l'excelsa senyora, sinó que la sua condició afable a tal parlar féu principi:

—De la celsitud de vostra majestat, excelsa senyora, està la mia pensa així ab la llengua alterada, que egualment estime difícil acceptar jo pogués vostra graciosa e liberal oferta. E no sia plasent a la divina Potència que permetés lleixar-me fer tan gran defalt que en vida de la majestat del senyor Emperador jo rebés la corona de l'Imperi, ni tal defalt de mi se pogués presumir, car un senyor de tanta virtut e excel·lència, e complit de tantes perfeccions insignes, no és mereixedor d'ésser desposseït en sa vida de tal senyoria. Sol suplic a la majestat sua que em tinga per fill e servidor, e catiu de sa filla; altra cosa més en aquest món no desitge posseir.

Acabant lo virtuós Tirant les darreres paraules de tanta afabilitat, a l'excelsa senyora corregueren dels seus ulls vives llàgremes de verdader amor, e llançant los seus braços sobre lo

coll de Tirant, besà aquell moltes voltes. Aprés un poc espai dix:

—Lo meu senyor e lo meu bé, no és llengua mortal pogués explicar les perfeccions e virtuts singulars que la vostra noble persona posseeix, e ara verdaderament tinc coneut que sol e singular sou en lo món entre los vivents. E suplic a la divina Virtut, qui tal gràcia vos ha feta aconseguir, que us guard e us defena de tots perills, e us done llonga vida perquè el pugau honrar e servir, e fer tals obres que a la sua Clemència plasents sien, e us lleixe posseir per llong temps la corona de l'Imperi grec, la qual ab ajuda sua e ab vostres honorosos treballs haveu guanyada, e a mi que us puga servir en tota la vida vostra ab repòs benaventurat, així com lo vostre cor e lo meu desitgen.

E així es partiren ab moltes raons de consolació.

CDLII. Com Tirant demanà llicència a l'Emperador que pogués anar a recobrar les terres de l'Imperi, e com l'Emperador, ans que partís, l'esposà ab sa filla Carmesina.

La tenebrosa nit passà lo virtuós Tirant en amorosos pensaments, desitjant que Febo fos atès a les parts orientals demostrant los seus lluminosos raigs sobre lo nostre horizon. E vista l'hora disposta, lo valerós Capità, passejant ab suaus passos, anà davant l'Emperador e ab humil veu li féu principi a semblants paraules:

—Senyor de gran providència, no ignora la majestat vostra la promesa fe que és estada dada per lo Soldà e lo Turc a vostra excel·lència, ço és, de restituir e posar en domini vostre totes les terres per ells ocupades e detengudes en tot l'Imperi grec. Per què, magnànim senyor, si a la majestat vostra serà plasent dar-me llicència, jo partiré molt prest per rebre la possessió per la majestat vostra, e recobraré per força o ab grat tot lo qui es pertany a l'Imperi, e més encara. Si la fortuna nos és favorable, se tendrà tal orde, senyor, que l'excel·lència vostra

benaventuradament vivint, senyorege les terres totes les quals posseïa l'emperador Justinià, predecessor vostre.

E donà fi a son parlar.

Respòs l'Emperador en la següent forma.

—Clarament veig, virtuós Capità e fill meu, l'inflamat ànimo que teniu d'augmentar e exalçar la nostra imperial corona. E tenim coneguts los molts serveis e honors que fets haveu a nós e a tot l'Imperi, de què en restam molt obligats a la molta virtut vostra. Car nós estimam que encara que dat-vos haguéssem tot l'Imperi, fos suficient premi al merèixer vostre, ne en lo que nos haveu servit. Per què nós de present vos volem fer donació de tot l'Imperi en nostra vida a vós e als vostres. E per tornes, vos volem dar nostra filla Carmesina per muller, si vostra virtut la volrà; car nós som ja en tal edat posat que no som per a regir ni menys defendre l'Imperi. E tenim de la vostra virtut e cavalleria tal confiança, que ens sereu més que fill, car los actes que fets haveu manifesten la glòria e lo premi que sou mereixedor. E prec-vos que en açò nos siau obedient, car fent lo contrari nos enutjaríeu molt.

Oint lo virtuós Tirant les benignes paraules de l'Emperador, llançà's als seus peus e besà aquells ab molta humilitat e amor extrema, e féu principi a semblants paraules:

—Mon senyor, no sia plasent a la divina Potència comportar que Tirant lo Blanc, humil servidor de la majestat vostra, fes tan gran defalt que consentís ne permetés que l'altesa vostra fos desposseïda de la senyoria de l'Imperi en la vida vostra: ans permetria pendre la mort. Emperò, senyor, si la benignitat de vostra altesa me volrà fer tanta gràcia e mercè de voler-me dar les tornes, segons vostra majestat ha ofert, estimaria més que si em dàveu deu imperis; e més avant d'açò no vull al present, ni tinc creença que en tota ma vida, servint jo a la majestat vostra, fos mereixedor de tan gran premi.

L'Emperador lo pres del braç, vista la sua molta gentilesa, alçà'l de terra e besà'l en la boca; e Tirant li besà la mà. E l'Emperador pres a Tirant per la mà e portà'l a la cambra de

l'excelsa Princesa, qui estava en lo seu acostumat estrado ab totes les sues dames davant ella e festejant al rei de Sicília.

Entrant lo magnànim Emperador, tots se llevaren e feren-li molt gran reverència. E assetit l'Emperador en lo reposat estrado, féu seure a la sua part dreta l'excelsa Princesa, e lo virtuós Tirant a la sinistra, e lo rei de Sicília davant ells. L'emperador, la cara girant devers sa filla, ab gest afable pronuncià forma de tals paraules:

—Ma filla, no ignorau los assenyalats servirs e honors excelses que lo virtuós Tirant, que ací és, nos ha fetes, e de quants dans, e treballs, e afliccions nos ha preservats, i a tot l'Imperi, que ha lliberat de tant de mal e de tantes impressions que ens eren fetes per la gent morisca. E com nós conegam que al seu tan merèixer nós no tingam tant que siam suficients a premiar-lo, havem deliberat que nós no tenim res més car ne de major estima ne que més amem que la vostra persona: li havem feta oferta d'aquella, e us prec e us man, ma cara filla, que el vullau pendre per marit e senyor, e serà la cosa de què més me poreu servir.

E donà fi a son parlar. Respòs l'excelsa senyora ab graciosa, afable, modesta continènça, e dix ab gran suavitat:

—Senyor de gran clemència e benignitat, molta glòria és per a mi que la majestat vostra m'haja posada en tanta estima, que la mia persona sia suficient premi als innumerables serveis e honors que lo valerós Tirant ha fets a la majestat vostra e a tots los de l'Imperi, com jo no sia mereixedora descalçar-li la sabata, ateses les tantes singularitats e virtuts experimentades que per ell són posseïdes, mas suplic-lo que em vulla acceptar com a serventa e cativa sua, car jo só presta de complir tot lo que per la majestat vostra e per sa virtut me serà manat.

Acabant l'excelsa senyora lo seu parlar, l'Emperador tramès per l'arquebisbe de la ciutat per esposar-los de continent. E pot-se considerar que no fon de poca consolació e alegria aquesta graciosa concòrdia, que per bon espai estigueren Tirant e la Princesa que no es pogueren parlar: tant estaven

d'amor verdadera inflamats. E vengut lo sant arquebisbe, l'Emperador li manà que esposàs sa filla ab Tirant, e ell féu son manament.

Fetes les esposalles, grandíssima festa e alegria fon feta en lo palau e en la ciutat, on foren presents l'Emperador e l'Emperadriu; lo rei Felip de Sicília; lo rei de Fes e de Bogia, senyor d'Agramunt, e la reina Plaerdemavida, muller sua; l'Almirall de Tirant, marquès de Liçana; lo vescomte de Branches; Hipòlit, criat de Tirant; lo cavaller Almedíixer; lo cavaller Espèrcius, capità de l'armada, senyor de l'illa d'Espertina; Melquisedec, senyor de la ciutat de Montàgata, e molts altres gran senyors e dames e infinit poble, on se donà meravellosa col·lació e real gast, així abundós, com se pertanyia a tal esposalici, de pasta real e marsapans e altres confits de molta estima; l'orde, lo servir i los servidors, de molt triümfant e discreta manera; la veixella d'or i la d'argent, molt ben obrada d'esmalts e delicada forja; la tapisseria, tapits, tàlems, estrados i cortines, ab tanta riquea i pompa com jamés se sia vista; la música, partida en diverses parts per les torres e finestres de les grans sales: trompetes, anafils, clarons, tamborinos, xaramites e musetes e tabals, ab tanta remor e magnificència que no es podien defendre los trists de molta alegria. En les cambres i retrets, simbols, flautes, mitges viules e concordades veus humanes que angelicals s'estimaven. En les grans sales, llaüts, arpes e altres estruments, qui donaven sentiment e mesura a les danses que graciosament per les dames i cortesans se ballaven.

Finalment, tanta pompa, tan gran triümpfo, tanta excel·lència jamés fon vista als de la terra; e als estranys e a tots generalment fon plasent molt aquest matrimoni, per tant com tenien singular confiança en l'esforçat ànim de cavalleria del virtuós Tirant, que els faria viure ab repòs benaventurat; e les grans festes així en lo palau com en la ciutat, qui duraren altres huit dies.

E l'Emperador cridar féu per tota la ciutat, ab moltes trompetes e tabals, que tots tinguessen a Tirant per primogènit seu e Cèsar de l'Imperi. E féu-lo jurar que, après son òbit, lo tinguessen per Emperador e senyor llur. E així fon fet, que d'aquí avant lo novell príncep Tirant fon nomenat Cèsar de l'Imperi grec. La crida fon del tenor següent.

CDLIII. La crida que l'Emperador féu fer aprés que hagué esposada sa filla Carmesina.

i Ara ojats què us fan a saber de part de la sacra majestat de nostre senyor l'Emperador! Com sia cosa manifesta que a tots los súbdits de la imperial corona les grans cavalleries e actes dignes de memòria de l'animós Capità e estrenu cavaller Tirant lo Blanc de Roca Salada, per lo qual tot l'Imperi grec ha rebut, no solament subvenció, socors, favor i contínua defensió i adjutori, mas encara lliberació e delliurament de tanta opressió, perill evident e certa captivitat, ha rebut encara augment i ampliació la corona, honor i exalçament e grandíssim repòs, pau, abundància, riqueses, e finalment inestimable goig e desitjada glòria; per les quals coeses, fetes a honor de Déu e a útil molt gran de la imperial senyoria, com los treballs e forces de cos e d'ànima sien estats grandíssims sens comparació, e les coeses de virtut no deuen passar sens deguda remuneració, havia deliberat la imperial bondat e lliberal senyoria, de vida sua, renunciar al sobredit famós Capità e magnànim cavaller l'Imperi e deguda senyoria, remuda per la sua presència e estuciosa cavalleria, lo qual no volent-ho acceptar en desert de la benignitat del senyor Emperador, per honor de l'antiga vellea i merèixer de la sua gran senyoria, és estat content acceptar sols la successió, com és notori a vosaltres, pobles benaventurats, a l'esposalici de la il·lustríssima e crestianíssima Princesa ab aquell qui és certa esperança de tota prosperitat i glòria nostra. E així ha deliberat e notifica, mana, intima l'altesa de nostre gran senyor l'emperador, a tots en general e a cascú en especial, que de present hajau,

tingau, honreu e reputeu per digníssim succeïdor e Cèsar de l'Imperi grec, i esdevenidor Emperador de vosaltres, al present claríssim príncep i excel·lent capità Tirant, après los benaventurats dies de la sua antiga senyoria. E perquè d'açò és certa la sua prerita grandíssima senyoria vos alegrareu e a la divinal Majestat fareu infinites llaors e gràcies, ab veu de pública crida ne fa present a les vostres generals audiències, a fi que negú no puga ignorància al·legar, e après no digau que no us ho han notificat.

Respongueren tots a una veu: "¡Vixca la celestial e angèlica bondat de l'Emperador, e vixca lo novell Cèsar de l'Imperi grec, honor, manteniment i glòria!"

CDLIV. Com Tirant partí de Contestinoble e ab tot son exèrcit anà per rebre lo rei Escariano.

Publicat lo virtuós Tirant novell Cèsar de la imperial senyoria, la majestat de l'Emperador se retragué en son triümfal palau ab totes les dames, acompanyat de tots los reis e senyors grans, e ab lo novell Cèsar, qui multiplicada pena sentia en la sua atribulada pensa com pensava en los contraris qui el llunyaven de la vista d'aquella on reposava son delit. E per atènyer més prest lo que desitjava, volguera partir per anar a cobrar tot l'Imperi grec e posar en domini de l'Emperador, per on pogués obtenir gloriosa fi en lo seu desitjat matrimoni; e d'altra part lo combatia inestimable pena pensar en l'absència de la sua vida, la Princesa, car viure sens ella li era impossible; e no-res-menys, fatigat de la guerra, desitjava tranquil·le repòs, dubtant-se de la fortuna, que algunes vegades no permet que hom puga atènyer la fi de les coses desitjades.

E d'altra part tenia nova com lo magnànim rei Escariano venia ab gent innumerable, que ja era en la terra dels Pinxenais, qui afronta ab la Grècia, qui és a deu jornades de Contestinoble, deliberà lo virtuós Cèsar d'eixir a rebre'l ans que més prop s'acostàs a Contestinoble, perquè no tingués

causa de venir fer reverència a l'Emperador, ans lo fes anar ab ell al recobrament de l'Imperi; car si aplegava a la ciutat, ab les grans festes que li haurien de fer, passaria gran temps.

E clos son deliber, lo virtuós Cèsar ensems ab los reis e grans senyors obtingueren llicència de la majestat del senyor Emperador e prengueren comiat de l'Emperadriu e de l'excelsa Princesa e de totes les dames, e tornaren a llurs posades per reposar. E en la nit lo virtuós Cèsar féu fer les lletres de creença al Soldà e al Gran Turc; e explanades en lo nostre vulgar, són del tenor següent.

CDLV. La lletra de creença del Soldà.

Baralinda, en la fe de Mafomet sobiran príncep, qui de nostres béns, tresors e senyoria no som avars, mas en la potència nos gloriejam: a tots los alcaids, batles, alcadis, oficials, feels nostres, als quals les presents pervendran, vos deim, notificam e manam que, com per a la llibertat nostra e per al bé de nostres súbdits així fer-se dega, al venturós e pròsper capità Tirant, novell Cèsar de l'Imperi grec, degau honrar e obeir segons que per lo nostre feel cavaller e fill del Gran Caramany, missatger e nostre procurador, vos serà manat, e presta execució. Dada en los palaus e presó de Contestinoble, en lo mes de Ramandà, l'any set del nostre regiment.

Tal o semblant lletra de la preinserta féu lo Gran Turc, en la qual s'intitulava subjugador de la Turquia e venjador de la troiana sang; la qual, contenent en creença al portador, qui era lo valerós cavaller e príncep de Sixa, manava la restitució e honor del grec Imperi faedora al Cèsar e benaventurat succeidor Tirant.

Ab los quals dos cavallers, partint de la noble ciutat contestina havent pres alegre i dolorós comiat de l'Emperador, de l'Emperadriu i de la sua Princesa i espresa, féu la via del seu camp accompanyat de grans senyors e noble companyia. E plegant lo Cèsar al seu camp, féu tocar les trompetes e manà

llevar lo camp. E tota la gent se posaren en orde, que al matí següent partiren del pont e feren aquella via d'aquella part on sabien que venia lo rei Escariano, suplicant-lo que el volgués esperar en aquella part on rebria la sua lletra, que ell seria molt prest ab ell. Eren les paraules que contenia la lletra del següent estil.

CDLVI. Lletra tramesa per lo virtuós Tirant al rei Escariano.

A l'excel·lent Rei i car germà nostre d'armes lo rei de Tunis e de Tremicèn, príncep e senyor de tota l'Etiòpia.

Tirant lo Blanc de Roca Salada, Capità, Cèsar i succeïdor en tota la Grècia, al nostre estimat germà e companyó d'armes, lo rei Escariano, saluts, amor i prosperitat. Alegrant-nos molt de vostra venguda, tant com si per aquella la victòria nos fos donada, per fer-vos aquella honor i recebiment que a tan gran Rei i senyor com vós s'esguarda, vos pregam carament que onsevulla lo vostre real estat sia com la present vos pervendrà, maneu atendar e aturar lo camp e cort vostra, e donar aponsentament a l'excel·lentíssima persona vostra, com lo repòs, honor e victòria dels turcs e infels sia en nostra mà i pacífica senyoria. E remetent per a la vista les altres paraules, plaer e consolació que de nostre matrimoni e pròspera benaventurança sentireu, com aquell qui d'amor e voluntat me portau virtuosa afeció.

Rebuda per lo magnànim rei Escariano la lletra del Cèsar, no fon poca la sua consolació, e admirà's de la molta virtut e favorable fortuna del gloriós cavaller Tirant, com per la sua grandíssima indústria e alta cavalleria havia obtesa triümpfal victòria de tants senyors grans del poble morisc. E trobant-se lo magnànim Rei prop d'una gran e noble ciutat nomenada Estrenes, féu aturar tota la gent sua e aquí s'atendaren. La qual ciutat és molt delitosa, prop d'un gran riu qui per lo costat li passa, la qual era a cinc jornades de Contestinoble. Lo correu,

vist atendat lo camp, se'n tornà prestament a Tirant portant-li plasent nova com lo rei Escariano s'era aturat, vista la sua lletra, e havia parat son real camp davant la ciutat d'Estrenes.

Partit lo virtuós Tirant del seu camp ab tota la gent sua, féu la via d'una bellíssima ciutat nomenada Sinòpoli; e atendat davant la predita ciutat, los dos ambaixadors moros parlaren ab lo capità de la ciutat e manaren-li, de part del Soldà e del Gran Turc, que lliuràs la ciutat e lo domini d'aquella al Cèsar de l'Imperi grec; e mostraren-li la lletra de creença. Lo capità pres la lletra, besà-la e ab molta reverència féu-la llegir. Com fon llesta, dix que era molt content d'obeir e complir los manaments de son senyor.

E tornada resposta al Cèsar, ell entrà dins la ciutat accompanyat de tots los reis e grans senyors; e pres la possessió d'aquella, e los homenatges rebé d'aquells qui eren crestians o eren estats, e los qui renegat havien féu reduir a la santa fe catòlica. Los moros féu eixir tots de la ciutat e posà-hi un bon capità crestià. E estant lo virtuós capità Tirant en la dita ciutat, li portaren les claus de deu castells ab ses viles, donant-se a ell; e Tirant los acceptà ab cara molt afable e ab gran benignitat, e trasmès-hi sos capitans e lloctinents per pendre los homenatges, e féu-ne llançar tots los moros.

Partint lo Cèsar d'aquella ciutat, féu la via d'una altra noble ciutat nomenada Andrinòpol, abundosa de delits innumerables, la qual li fon lliurada per l'orde de l'altra damunt dita, ab molts castells e viles que veïnes li eren; e feren de grans donatius al virtuós capità Tirant. E així caminant lo poderós exèrcit devers aquella part on sabien que lo magnànim rei Escariano estava atendat, molts castells e viles se donaren al Cèsar, los noms de les quals m'obmet per no causar prolixitat. E tant per ses contínues jornades caminaren, que pervengueren a mitja llegua prop la ciutat d'Estrenes, on la host del rei Escariano reposava.

Sabent lo rei Escariano la venguda del seu car amic e germà d'armes, e que era tan prop, cavalcà cuitadament ab tots los

grans senyors de la sua host, e féu la sua via, e a mig camí s'encontraren. Descavalcaren molt prest los dos germans d'armes e los reis, e abraçaren-se de grandíssima amor, e es besaren fent-se la major festa que es pogueren fer.

Com se foren festejats, Tirant dix al rei Escariano com en companyia sua era lo rei de Sicília, lo qual ell tenia en compte de germà, e lo rei Fes, que es fes ab ells. Lo rei Escariano anà devers lo rei de Sicília e lo rei de Fes, e abraçà'ls e besà'ls ab molta amor e feren-se moltes carícies. Aprés tornaren tots a cavall e ensems feren la via de la ciutat. Com foren a les tendes del rei Escariano, lo príncep Tirant e los reis descavalcaren a la tenda de l'íclita reina d'Etiòpia, la qual los rebé ab cara molt afable e els abraçà e besà a tots e féu-los grandíssima festa.

Lo virtuós príncep Tirant, aprés haver festejada la tan bella Reina, tramès los animosos barons moros ambaixadors del Soldà e del Gran Turc a la ciutat, e manà'ls que els diguessen de part sua que si no es volien dar benignament, que a la batalla s'aparellassen, ab vot que si batalla ni combat esperaven, de no pendre a mercè negun moro, així gran com poc, que dins la ciutat se trobàs.

Aplegant los ambaixadors al portal de la ciutat, demanaren del capità, que volien parlar ab ell. Les guardes del portal feren venir lo capità a la porta, e obertes les portes, los moros ambaixadors li presentaren les lletres de creença del Soldà e del Turc; e lo capità les rebé ab aquella deguda reverència que s'hi pertanyia; e llestes aquelles, que manaven que ell era prest de complir tot lo que per lo Soldà e lo Gran Turc li fos manat, com ell tingués aquella ciutat per les senyories llurs.

Parlà lo fill del Gran Caramany e dix:

—Capità, jo us man, per part de la gran senyoria, que vós retau la ciutat e los homenatges al gran Cèsar de l'Imperi grec, e més vos dic, per part del Cèsar e capità Tirant, que si benignament no li reteu la ciutat, que no espereu d'ell alguna mercè aconseguir.

Respòs lo capità e dix:

—Nobles e virtuosos ambaixadors, direu a la senyoria del Cèsar com jo só content d'enseguir los manaments de mos redubtables senyors, e só prest d'obeir al Cèsar així com a persona pròpia de la majestat del senyor Emperador.

E manà de continent, lo capità de la ciutat, present los ambaixadors, que totes les portes de la ciutat fossen obertes. E cobrada la resposta, lo virtuós capità Tirant cavalcà ab lo rei Escariano e ab los altres reis e grans senyors dels dos camps, e ab gran triümpo, ab multitud de tabals, trompetes, clarons e tamborinos, entraren dins la ciutat, on los fon feta honor grandíssima, e foren repartits en molt ben abillades posades e molts presents e donatius que foren fets al Cèsar.

E aposentats los grans senyors dins la ciutat, lo príncep Tirant féu atendar lo seu camp davant lo del rei Escariano, e tantes gents eren de cascun camp, que la tercera part no cabera dins la ciutat, si bé era molt gran e ben ordenada. E foren aquí tan ben rebuts, que així los de dins com los de fora foren molt ben servits e proveïts abundosament de totes llurs necessitats.

E lo Cèsar volgué que lo rei Escariano ab la Reina reposassen aquí huit dies, per lo llong camí que fet havien, car de la terra del rei Escariano fins allí havia més de cent jornades. E per ço com lo rei Escariano tenia grandíssim desig de trobar-se en la batalla que Tirant tenia d'haver ab lo Soldà e ab lo Turc, caminava jornades tirades e trametia correus tots dies a Tirant suplicant-lo que no donàs la batalla fins a tant que ell hi fos. E per aquesta causa lo rei Escariano tenia la gent e los cavalls molt fatigats e havien mester repòs.

E estant ab gran delit lo príncep Tirant en la ciutat d'Estrenes festejant lo magnànim e virtuós rei Escariano e la Reina, passaren entre ells moltes delitoses paraules entre les quals lo virtuós Tirant los recità tots los gloriosos actes per ell fets aprés que ells foren partits de la Barbaria, e de les grans victòries que havia obteses dels moros, e com l'Emperador per la sua grandíssima benignitat li havia esposada sa filla Carmesina, e fet jurar Príncep e Cèsar de l'Imperi, e

Emperador après mort sua, e los pactes e convinences que tenia fets ab lo Soldà e ab lo Turc, e com li havien promès e jurat de restituir tot l'Imperi, e restaven presos ab tots los grans senyors del poble morisc, e per aquesta causa partit era de la insigne ciutat de Contestinoble per recobrar e pendre la possessió de totes les terres, ciutats, castells e viles que per lo Soldà e per lo Turc eren detengudes de tot l'Imperi grec.

—E per ço, senyor e germà meu, suplic a la vostra molta virtut e acostumada liberalitat, de la qual molt confie, que vullau anar ab mi en la fi d'aquesta conquesta e dels meus treballs, car jo confie que ab l'adjutori de la divina Providència, e ab lo poder gran que vós e jo tenim, lo món tot no ens porà resistir, e d'altra part vos hauré a molta gràcia que trameret vullau la senyora Reina a la ciutat de Contestinoble, perquè só cert que la mia Princesa no té altre desig en aquest món sinó de veure la sua molta gentilea, e ab molt repòs estarà allí fins siam tornats de la conquesta.

Respòs lo rei Escariano ab paraules de semblant estil.

CDLVII. Com lo rei Escariano fon content que la Reina anàs a Contestinoble.

—Senyor de l'Imperi grec e germà meu, la mia llengua no us poria explicar quanta és la consolació que té la mia ànima de la vostra pròspera fortuna, e podeu ésser cert que a mi la senyoria vostra no em cal suplicar, sinó com a súbdit, vassall e servidor vostre me maneu. Car si en los tenebrosos llocs dels inferns volreu davallar, vos seguiré, com vos sia més obligat que a totes les personnes del món, ni al pare qui m'ha engendrat, quant més ara en les coeses tocants a l'honor e excel·lència de la vostra virtuosa persona. E d'ací avant vull que maneu de mi e de la Reina tot lo que plasent vos sia, car no tenim a fer sinó obeir e servir-vos.

Lo virtuós Tirant, havent oïdes les cortesies grans del rei Escariano, li regracià la sua molta amor. E deliberaren de trameret la bella Reina a la ciutat de Contestinoble, e foren

posats en orde cinc-cents hòmens d'armes e molts nobles e cavallers molt ben abillats qui l'accompanyassen. Pres comiat l'inclita Reina de son senyor lo rei Escariano, de Tirant, dels altres reis e senyors, fon accompanyada una llegua. E Tirant e los altres, de la Reina prengueren comiat, e ella féu son camí devers Contestinoble; e Tirant ab los altres senyors se'n tornaren a la ciutat.

CDLVIII. Com Tirant ab tota la host partí de la ciutat d'Estrenes.

Partida l'inclita reina d'Etiòpia de la ciutat d'Estrenes, lo virtuós Tirant dix al rei Escariano:

—Senyor e germà, hora és de partir d'ací, car la gent vostra ja serà prou reposada, car la mia ànima contínuament pena pensant en l'absència de la vista d'aquella qui sosté ma vida, e desitge ésser ja tornat per dar repòs e remei a la mia fatigada pensa. No sé fortuna si em comportarà aconseguir tanta glòria.

Respòs lo rei Escariano e dix:

—Senyor germà, plàcia a la Majestat divina vos façà gràcia de complir-vos lo vostre bon desig segons és estat per vostra mercè ben treballat e mereixcut, e jo só molt content que l'execució sia presta.

Manaren de continent los magnànims dos senyors que los camps fossen llevats. E cascú posà en orde la sua gent. Partiren d'aquesta ciutat e feren la via de la província de Tràcia e foren en una ciutat qui es nomena Estranges, la qual era circuïda de noble mur ornat de molt belles torres ben altes ab deguda proporció, que era un gran delit mira-la.

Aplegant lo Cèsar davant aquesta ciutat, tramès los ambaixadors del Soldà e del Turc al capità de la ciutat, si es volia donar o si volia esperar combat. Com lo capità véu venir los ambaixadors, pujà prestament a cavall e ixqué fora la ciutat per rebre'ls, e encontrant-se ab ells se feren molta honor.

Explicada per los ambaixadors la novella ambaixada, lo capità los dix que ell no volia qüestió ab lo Cèsar, ans lo volia obeir e servir, e de continent li serien oberts tots los portals de la ciutat. Lo capità tramès a la ciutat e manà que tots los portals fossen oberts. E lo capità se n'anà ab los ambaixadors al camp de Tirant, e presentant-se davant ell davallà del cavall e besà-li la mà e lo peu, e dix-li paraules de semblant estil.

CDLIX. Com lo capità de la ciutat d'Estranges reté les claus e la ciutat al Cèsar.

—La glòria de la tua virtuosa fama, claríssim Príncep i excel·lent Capità, augmenta los ànimos dels cavallers en volerte amar e servir, car la virtut del gran Déu, lo qual tu la sua santa fe creus e defenses, t'ha tant prosperat que, en lo món, de cavalleria e de virtuts tots los altres cavallers e senyors avances. Jo só vassall e servidor del Gran Turc, lo qual per sa gran bondat e virtut me féu cavaller indigne, e féu-me capità d'aquesta ciutat, la qual li he sostenguda en tranquil·le pau fins en lo present dia. Ara la sua senyoria me mana que jo et reta la ciutat en pròpria persona de la majestat imperial, e em té per quiti de la promesa fe e homenatge que de mi tenia. Per què, ara de present, te ret e et lliure les claus, e suplic a la tua gran senyoria que em vulla acceptar per vassall e servidor, car après Déu, altre millor senyor no poria servir, e que em vullau dar lo sant baptisme, car jo em vull batejar ab ma muller e fills, e vull ésser fidelíssim vassall de la imperial corona.

Respòs Tirant en semblant forma:

—Dels savis hòmens s'esguarda que ab llur gran discreció vénen a obtenir lo que desitgen, e reparen los infortunis de l'adversa fortuna, mudant lo mal en major bé que no posseïen. E per ço, capità, perquè tinc coneguda la tua molta virtut e discreció, accepte les claus de la ciutat e tu per vassall e servidor afectat, e de present te conferme la capitania de la ciutat, que la tingues per la majestat del senyor Emperador e

dels seus succeïdors, e promet-te que si la fortuna m'és favorable te faré gran senyor.

Acabant lo Cèsar les darreres paraules, lo moro capità, qui agenollat estava davant Tirant, tornà-li a besar lo peu e la mà, e dix ab esforçada veu:

—Mon senyor, infinites gràcies faç a la tua gran senyoria de la mercè que m'atorgues per la tua gran liberalitat, no essent jo mereixedor, mas suplic al gran Déu, que ta virtut defensa, que et done tanta vida que pugues reduir tota la morisma a la santa fe catòlica, e que jo et veja Emperador benaventuradament regnant.

Lo virtuós Tirant manà que tota la gent s'atendàs davant la ciutat, e ell ab lo rei Escariano e ab los altres reis e grans senyors entraren dins la ciutat, on foren rebuts ab molta alegria per la popular gent grega. E feren de grans presents e donatius al Cèsar, e foren dades a tots bones posades, e als de fora del camp, fornits molt bé de vitualles.

Lo matí següent, lo capità de la ciutat se n'anà al Cèsar e suplicà'l que fos de sa mercè que el fes batejar, e lo Cèsar manà a un bisbe, que en sa companyia portava, que tornàs a consagrar l'església major de la ciutat, qui solia ésser de crestians, e los moros n'havien feta mesquita, e que fonts de batejar hi fossen fetes. E lo reverend bisbe féu son manament. E consagrada l'església, hi féu parar un bell altar, on fon posada la imatge de la sacratíssima Mare de Déu, senyora nostra.

Com lo virtuós Tirant sabé la consagració de l'església ésser feta, en companyia del rei Escariano e dels altres reis e senyors ab lo capità de la ciutat anaren a l'església, seguint-los la major part del poble morisc de la ciutat. Com foren dins l'església, l'ofici se començà molt singular, car aquí eren los xantres de la capella de Tirant e los de la capella del rei Escariano, e lo bisbe dix la missa, e era tanta la remor de la plasent música, que los moros n'estaven molt admirats e tenien notícia de la gran perfecció de la llei cristiana.

Complit lo divinal ofici, Tirant féu batejar primer lo capità de la ciutat, e fon padrí seu lo rei Escariano, que així ho volgué Tirant; e fon après nomenat mossèn Joan Escariano. Après fon batejada la muller, e Tirant fon padrí d'aquella, la qual fon nomenada Àngela. Après batejaren cinc fills del capità, e Tirant, après que foren batejats, los féu a tots cinc cavallers, car lo menor era de vint anys, e donà'ls a tots cavalls e armes, e foren tots bons cavallers e valentíssims. Après se batejà l'altra morisma, que en aquell dia foren batejats dos milia moros, per ço com veren batejar lo capità, que ells tenien per molt savi.

Aprés Tirant féu reconciliar tots los grecs qui renegat havien, e fets tots bons crestians, juraren lo Cèsar en persona de l'Emperador. E tots los moros qui no s'eren volguts batejar foren llançats fora de la ciutat. En aquesta ciutat naixqué lo gran filòsof Aristòtil, e tenen-lo en estima d'un gran sant.

E estant lo príncep Tirant en aquesta ciutat atendat e reposant, tramès los dos ambaixadors moros per tota aquella terra entorn, e totes les ciutats e castells e viles de tota aquella província veïnes trameteren les claus ab llurs síndics, qui feren homenatge al príncep Tirant, e ell en cascuna ciutat, vila o castell mudava son capità.

Aprés, partint de la ciutat d'Estranges, feren la via de Macedònia e foren en una ciutat qui es nomena Olímpius. E aquella ciutat pren lo nom d'una muntanya qui prop d'ella dista, qui és de les altes del món, qui es nomena Olímpius. Aquí foren millor acollits e festejats que en deguna de totes les altres on estats eren, perquè sabien que lo Cèsar era cosí germà de Diafebus, llur duc e senyor, e per aquesta causa se donaren molt liberalment e ab molta voluntat. Per ço com lo capità era grec e havia renegat, feren-li molts presents e donaren-li molt gran quantitat de tresor, per ço com aquella graciosa terra era molt rica. E en breus dies tot lo ducat de Macedònia fon reduït a la imperial corona.

Partint lo príncep Tirant del ducat de Macedònia, feren la via de la ciutat de Trapasonda, la qual se donà de continent,

car tant era lo poder que lo Cèsar portava que posava espant a tota la morisma del món, car passats quatre-cents mília combatents eren útils; on havia de moltes nacions de gent, que no era ciutat ni fortalea alguna que tingués atreviment d'esperar combat. E tota la província de Trapasonda, en espai d'un mes, se foren tots donats al Cèsar.

Aquí foren portats tots los cavallers qui per lo Soldà eren detenguts presos, dels quals era estat capità Diafebus, duc de Macedònia, qui foren portats de la ciutat d'Alexandria, on presos estaven, lo nombre dels quals era cent huitanta-tres cavallers; tots los altres ab l'altra gent eren morts en la batalla i en la presó, que n'hi havia morts molts. La causa per què foren allí aportats fon com, aprés que lo Soldà e lo Turc foren presos, Tirant tramès una galiota ab un cavaller del Soldà en Alexandria ab aspres manaments de part del Soldà als seus alcaids, que prestament trametessen los cavallers presos, per terra, en aquella part on sabrien que fos lo Cèsar; e així arribaren en la ciutat de Trapasonda, on lo Cèsar reposava, e foren per ell molt ben rebuts.

Lo virtuós príncep Tirant demanà qual era lo duc de Macedònia, e fon-li portat davant; i estava tan desfressat, que jamés l'haguera conegit, car venia ab la barba fins a la cinta e los cabells fins a les espatles, magre, descolorit e tot mudat de la sua bella fesomia, vestit ab un albornús groc, ab una tovallola al cap blava. E tots los altres cavallers en semblant forma devisats.

Com lo duc de Macedònia fon davant lo Cèsar, llançà's als seus peus per voler-los-hi besar. E lo Cèsar alçà'l de terra e besà'l en la boca, corrent los seus ulls vives llàgremes; e llançant adolorits sospirs, ab veu piadosa pronuncià paraules de semblant estil.

CDLX. Paraules de consolació e d'amor verdadera que dix Tirant al duc de Macedònia.

—No em comporta la sang ni l'amor que en veure la vostra persona los meus ulls puguen retenir aquelles llàgremes que lo meu piadós cor plorar no cessa. Gran alteració i moviment de dolor m'ha portat la vostra presència, per los manifests senyals de tristor, treballs i afanys que en vostra cara se demostren, los quals, puix per mi ab tanta virtut i paciència los haveu sostenguts, humilment vos demane me vullau perdonar. E ab tot que a Nostre Senyor Déu sia estat plasent, per los meus defalliments, a vós e a mi punir e donar penitència, emperò no desconfiant jamés de la sua infinita potència i misericòrdia, ara de novell goig nos alegra, havent-nos donat gloriosa victòria, recuperació de l'Imperi e llibertat vostra, que per a mi és molt cara i de major contentació, ab tot que la lliberació dels altres ensems no menys me delita. Alegrau-vos, doncs, cosín germà, que viva és la Duquessa e molt vos saluda; preniu aquesta lletra que la sua honestat vos envia.

Respòs lo Duc, destil·lant los seus fondos ulls amaríssimes llàgremes:

—Senyor Tirant, no és de menor alegria la vostra vista que fon la venguda del nostre Redemptor als catius presoners e antics pares nostres detenguts en lo baix purgatori. Tant han cridat les nostres doloroses veus, que han pogut arribar a les vostres orelles. ¡Bé siau vengut, cosín germà senyor, novell goig i singular delit de la nostra plorosa vista! Vós sou l'exalçament de la santa fe, vós sou la glòria i reparació dels crestians, vós sou la nostra vida i lo tresor de nostre rescat. Vós haveu obertes les nostres fosques presons, i haveu romput les nostres forts i estretes cadenes. Los treballs i afanys passats no són alguna cosa en comparació de tant descans e consolació com de present nos haveu presentada. D'ara avant, si per vós, senyor havem a soferir alguna fatiga, no pot ésser que no ens delite, puix al servei vostre s'esguarde, qui sou la fi i terme de nostra benaventurança.

Llegí lo Duc la lletra de sa muller, la qual en la següent forma escrita se mostrava.

CDLXI. Lletra tramesa per la duquessa de Macedònia al Duc, son marit.

Goig i tristor ab tant extrem m'han combatuda que per miracle és viva la vostra Estefania. Mostrar-vos-ho ha la mia descolorida cara quan per vostra vista lo meu temerós cor haurà cobrada la perduda alegria. Escriure-us ara los enuigs, treballs i pensaments que perdent a vós m'han acompanyada, no és possible, car la força gran d'aquests mals deixa turmentada la mia pensa e així afilit lo meu enteniment que no sé què us diga. Demane-us de mercè, agenollada als vostres peus i besant les cadenes que ensens a vós e a mi estrenyen, vullau aprés de la rebuda llibertat, molt prest venir a llibertar la mia perillosa vida, la qual ab un sols tardar porieu de certa mort fer mereixedora, car ab tot la presència del novell Cèsar sia vostra lliberació e vida, no és dubte, senyor, que sols la vostra vista és aquella que tendrà propietat de llibertar-me, i al so de la vostra veu eixirà de trista presó la mia ressuscitada vida. No faç menció dels meus afanys perquè els prengau en compte d'amor, com sia e fóra estada contenta soferir-ne de majors per defendre-us dels vostres, los quals grandíssims treballs i dolors vostres sol són dignes de plànyer i d'ésser recitats considerant que la vostra virtuosíssima persona de tot bé, de tota glòria i prosperitat és mereixedora. ¿I quals ulls porien ésser eixuts mirant tan excel·lent Duc i senyor catiu d'infels, subjugat a nació tan baixa? ¿Qual cor tan fort i dur que fos no es rompria per sobres dolor, atenent que vós, senyor, siau maltractat i desservit, posat en contínua tribulació i misèria? ¿E com, senyor, pensau que los ulls del meu poc enteniment no us puguen veure en aquell lloc on la vostra magnàima persona és detenguda? Jo us veig, senyor, ab los cabells llargs i desbaratats, la barba cobrint la major part de la vostra bella cara, estesa per los pits, on diverses vegades ha

reposat la vostra Duquessa. Contemple encara, senyor, que els vostres fondos ulls, i la gran flaquea de la vostra carn, i lo descoloriment d'aquella, encara que lo gest no us ha llevat de gran senyor i la presència; emperò manifestant-se en tal esguard la gran aflicció de vostre ànim, defall lo meu cor, arrape la mia cara, desbarate i arranque los cabells del meu cap per sentir part dels treballs vostres, en los quals plànyer i contemplar, lo dolre i plorar a manera de delits ho estime. La groga e sotil sobrevesta vostra, tacada de moltes llàgremes; la tovallola blava que estreny lo vostre cap, mereixedor d'imperial corona, han desguarnit i despullat la mia ànima de tota glòria. Per tenir conformitat ab vós, senyor, és estada vestida de continu la mia afortunada persona d'un aspre cilici la carn, i per hàbit d'un fort burell a manera de sac, per significar la veritat del meu gran treball i terrible pena que per vós, senyor, pregant, sospirant i gemecant comportava. Per les vostres cadenes un nuat e fort cenyil ha estreta la mia turmentada persona; per los vostres grillons só anada descalça; per la vostra presó he renunciat al món, ab solemne vot de jamés deixar aquesta devota casa e fort religió, fins que per vós, senyor, sia demandada la vostra Duquessa, de la qual no sols senyorejau l'ànima e les potències d'aquella, mas encara lo cos: essent vostre per amor i per obligació de lícit matrimoni, vos ne serà feta prompta e liberal restitució. ¡Veni, doncs, senyor; veniu, esperança mia, clau de les mie presons, ceptre de la mia senyoria, corona de la mia glòria, un sol goig de les mie tristors! ¡Veni, duc de Macedònia, senyor Diafebus, i sereu lo clar dia que foragitarà les tenebres de la mia escura nit!

Terrible plor e forts gemecs donava lo duc de Macedònia, tant per la vista de son cosí germà Tirant, com encara per la llibertat que cobrava, mas sobretot per lo contingut en la lletra de la Duquessa, la qual singularment amava.

CDLXII. Com tots los altres prisoners vingueren a fer reverència al príncep Tirant.

Mas no tardà un poc que lo marquès de Sant Jordi se presentà davant lo virtuós Tirant, e donant del genoll en la dura terra féu infinites gràcies a la sua senyoria com per ell era estat lliberat. E lo príncep Tirant, ab cara afable e ab molta demostració d'amor, lo llevà de terra e besà'l en la boca.

Aprés del Marquès se presentà lo duc de Pera, son germà, e lo Prior de Sant Joan, e tots los altres cavallers per orde. E lo Cèsar los rebé molt benignament e ab grandíssima amor, faent-los aquella honor que coneixia eren mereixedors.

Lo duc de Macedònia anà a fer reverència al rei Escariano, e al rei de Sicília, e al rei de Fes, e tots li feren grandíssima honor per lo seu molt merèixer e perquè sabien que era cosí germà del príncep Tirant.

No fon poc sol·lícit lo Cèsar de fer vestir tots los cavallers qui eren venguts en companyia del duc de Macedònia, car molt prest foren vestits e abillats e posats en orde, cascú segons son grau; e els donà armes e cavalls dels millors que tenia, que en restaren tots molt contents. E festejà'ls molt aquí per la molta alegria que tenia de llur lliberació, donant-los tots aquells delits que podia e fent-los ben pensar, per la molta flaquea que tenien, perquè prestament fossen tornats en llur bona disposició.

E lo virtuós príncep Tirant tramès un correu ab una lletra de consolació a l'afligida duquessa de Macedònia, qui estava molt adolorida per la presó del Duc, son marit, car de quantes festes eren estades fetes en la ciutat de Contestinoble, jamés era volguda eixir per ésser en les festes; e per ço lo virtuós Cèsar la volgué aconsolar fent-li present com molt prest li trametria lo Duc, son marit.

E perseverant lo Cèsar en les delitoses festes, aturà en la ciutat damunt mencionada fins a tant que lo duc de Macedònia ab los de sa companyia foren en disposició de poder partir.

CDLXIII. Com la reina d'Etiòpia arribà en Contestinoble e l'honor que li fon feta.

Partida que fon la il·lustríssima reina d'Etiòpia de la ciutat d'Estrenes, caminà tant per ses delitoses jornades fins que fon pervenguda prop de la insigne ciutat de Contestinoble.

Sabent la majestat de l'antic Emperador la sua venguda e que era molt prop de la ciutat, tramès a dir a sa filla Carmesina que ixqués defora per a recibir-la. E l'excelsa Princesa, molt contenta de tal nova, s'abillà e posà's molt en orde, acompanyada de l'íclita reina de Fes e de la duquessa de Macedònia e de cent dones d'estat e de cent donzelles molt ricament abillades e devisades d'estranya manera. Acompanyaven l'excelsa senyora molts nobles hòmens e gran cavalleria.

Ab tal triümf ixqué de la noble ciutat per distància d'una llegua, per ço com la Princesa tenia extrem desig de veure aquesta agraciada Reina, per la molta bellea que d'ella havia oït mencionar; e per la molta amor que era certa que Tirant portava al rei Escariano e la Reina, dispongué's en fer-li la més honor que fer pogués.

E ans que l'excelsa senyora ixqués de la ciutat, tramès una molt rica tenda, tota de brocat carmesí, brodada e llavorada de diversos animals e ocells per art de molt singular artifici, que la parassen a una llegua lluny de la ciutat. E plegant l'excelsa Princesa a la tenda, descavalcà e posà's dins ab totes les dames. E podeu contemplar la singularitat d'aquesta tenda quant era gran, que après hi cabé la reina d'Etiòpia ab totes les sues dones e donzelles.

Restada la Princesa, passà avant la cavalleria fins que foren junts ab la Reina; e per tots fon feta deguda reverència a la Reina, e ella saludà a tots ab afabilitat honesta; e cavalcant tots ensems, pervengueren al lloc on la parada tenda estava.

Digueren a l'agraciada Reina com dins aquella tenda era la Princesa; prestament la Reina descavalcà ab totes les dones e

donzelles sues, e entrà dins la tenda. La Princesa se llevà a ab suaus passos anà fins a mitja tenda; e plegant la Reina davant la Princesa donà dels genolls en la dura terra, e l'excelsa senyora la pres per lo braç, llevà-la de terra e besà-la tres voltes en senyal de molta amor; pres-la per la mà e féu-la seure al seu costat.

E per quant la Princesa, perquè era senyora de noble enteniment e discreció, en lo passat temps havia après de molts llenguatges per la pràctica dels estrangers qui per la causa de la guerra eren venguts en la cort de la majestat de l'Emperador, pare seu, e molt més que sabia parlar la llengua llatina per haver après de gramàtica e poesia, e la reina d'Etiòpia, quan promès a Tirant que deliberà d'anar a Contestinoble per ésser a la solemnitat de les sues bodes ab la Princesa, après de gramàtica e parlava ab molta gràcia la llengua llatina, la Princesa e la Reina se parlaren de moltes cortesies segons que entre galants dames s'acostuma.

E la Princesa estava admirada de la molta bellea que la Reina posseïa, e considerava en si jamés semblant d'aquesta no haver vista ni tenia creença que la sua bellea fos res en esguard d'aquesta. E d'altra part la reina d'Etiòpia estava espantada de l'extrema bellea de la Princesa, e deia que ab veritat se podia dir que en tot l'univers món tanta gràcia ni bellea no poguera ésser trobada en un cos mortal, car més paria angèlica que humana.

Aprés que per un poc espai hagueren estil de gentils paraules raonat, pujaren a cavall les dues deesses mirant-se contínuament l'una a l'altra ab delit singular. E totes les dames cavalcaren après d'elles. E l'excelsa Princesa féu son poder que la Reina d'Etiòpia anàs a la part dreta, e la Reina no ho volgué comportar.

La Princesa la pres per la mà, e així anaren fins a la ciutat, e plegant al portal trobaren l'Emperador e l'Emperadriu, qui els esperaven a cavall. La Reina s'acostà a l'Emperador, per voler-li besar la mà, e la benignitat del valerós senyor no ho volgué

consentir, sinó que l'abraçà ab amor afable. Aprés anà la Reina a l'Emperadriu e volgué-li besar la mà, e l'Emperadriu no ho consentí, mas besà-la tres voltes en la boca per mostrar-li major amor; e per tots fon singularment reverida.

L'Emperador e l'Emperadriu se posaren primers; aprés, la Princesa e la reina d'Etiòpia, e la reina de Fes e la duquessa de Macedònia; e totes les dames seguien aprés: ab tal orde cavalcaren tots fins a l'imperial palau, ab infinit poble qui els seguien. E descavalcats, pujaren en l'abillat palau, on fon donada a l'ínlita Reina una rica cambra molt singular, emparamentada de draps d'or e de seda perquè pogués reposar e reparar, segons consuetud de les galants dames. E aquí aquell dia ab gran magnificència fon servida de totes coses necessàries a la humanal vida, ab gran magnitud e abundància. E foren dades singulars posades a tots aquells qui venguts eren ab la tan agraciada Reina, així als homens com a les dames.

Lo següent dia la majestat de l'Emperador, per millor poder festejar la Reina, volgué que ixqué a menjar en la gran sala, la qual ixqué molt ben abillada ab totes les sues dames. E al dinar, l'Emperador la féu seure al costat de l'Emperadriu, e aprés d'ella sigué la reina de Fes, e aprés la duquessa de Macedònia, e davant la reina d'Etiòpia seia la Princesa. E davant la taula de l'Emperador, a l'altre cap de la sala, menjaven los nobles e cavallers qui venguts eren ab la reina; e en l'altra part, les dones e donzelles, així les de l'Emperadriu e de la Princesa com les de la reina d'Etiòpia. E los ministres, per trones que eixien en la sala, sonaven, e la música era tan gran en la sala, de tantes natures d'esturments, que era cosa de gran admiració als oïnts; e ab aquell triümf se dinaren, servits molt noblement de molts cavallers e gentilshòmens, molt ben abillats ab robes d'estat de xaperia e de brocat, ab grosses cadenes d'or al coll. E servia de majordom aquell dia lo virtuós Hipòlit, més galant que tots en estranya manera.

Llevades les taules, començaren a dansar, e la reina d'Etiòpia se fon molt ben abillada e devisada ab gonella d'un

verd brocat, ab l'ampla cortapisa de robins, diamants e maragdes, llavorada ab subtil artifici, qui eren de molt gran estima; e ab la roba de domàs negre, les obres del domàs cobertes d'orfebreria ab esmalts, llavorat per art de subtil artifici; ab una grossa cadena d'or al coll, tota esmaltada ab grossos robins e diamants engastats en ella; e al cap, sobre los cabells, qui parien pròpiament madeixes d'or, portava sol una coroneta feta de perles molt grosses e de diverses pedres fines que llançaven molt gran resplandor; e en lo front, un fermall de molt gran estima. E totes les dues dones e donzelles, molt ben abillades, així les blanques com les negres, per çò com ella en portava d'unes e d'altres; les blanques eren del regne de Tunis, e les negres eren del regne d'Etiòpia; les quals eren totes filles de grans senyors.

A tots los de la cort paria d'inezimable bellea aquesta Reina, e tenien diversos parlaments los uns ab los altres dient que molta virtut posseïa Tirant que hagués rebutjat requesta de tan bellíssima senyora com aquesta, com tots eren certos que la Reina l'havia request que fos son marit e senyor del regne de Tunis e de tota la Barbaria, e que per amor de la Princesa ho havia tot deixat.

E venint a notícia de la Princesa aquests parlaments, féu tot son esforç de manifestar-ne la veritat; car com les veien separades deien que tanta bellea posseïa com la Princesa, e com s'estaven prop, la grandíssima bellea de la Princesa apagava la de la Reina en tanta quantitat que tots ne coneixien la gran diferència.

E així totes molt ben abillades, dansaren aquell dia ab los galants. E estant en lo millor de les danses entrà per la sala un correu molt cuitat qui demanà la duquessa de Macedònia, e fon-li mostrada. Lo correu s'agenollà davant ella e donà-li la lletra que portava, e dix-li:

—Senyora, albixeres demane a vostra senyoria, car jo us porte nova com lo senyor duc de Macedònia és posat en

llibertat e és ab lo Cèsar en la ciutat de Trapasonda ab tots los altres prisoners.

La Duquessa en aquell cas, de sobreabundant alegria no li pogué respondre, ans esmortida caigué; e fon aquí molt gran desbarat en les danses, que tots se deixaren de dansar, e cuitaren a portar aiguarròs, llançaren-li'n per la cara, e recobrà l'esperit; emperò per espai d'una hora estigué que no pogué parlar, tenint contínuament la lletra estreta en la mà. E cobrada la natural coneixença, obrí la lletra que lo Cèsar li trametia; llegí aquella, qui contenia paraules de semblant estil.

CDLXIV. Lletra tramesa per lo príncep Tirant a la duquessa de Macedònia.

Recordant la tristícia vostra, he donat grandíssima diligència en recobrar-vos lo major goig de vostra vista. Senyora Duquessa, més cara que germana, despullau e bandejau del vostre cor tota manera d'enutjosos pensaments, i rebeu lo present de novella alegria. Lo vostre Duc i senyor, cosí germà i més acostat a la mia amor de tots los altres, és llibert, és alegre, és en tota sanitat i honor, prosperitat e convalescència, e així per satisfer al desig d'aquell i vostre, serà molt presta la nostra tornada. Alegrau-vos, doncs, puix ell s'alegra, que set goigs per aquell deuen ésser causa de vostra molta alegria: goig de la perduda captivitat, goig de la llibertat e recobrada alegria, goig de la sanitat, goig de l'honor, goig de la presta tornada, goig de la riquea i triümpfo, goig de la benaventurada e gloriosa vida que us resta. Ell mateix vos serà lletra, sol jo us he deliberat escriure per guanyar les estrenes de vostra benvolença. A la majestat imperial ni a altra persona no és necessari escriure per lletra, com de paraula poc temps passarà avisarem la sua altesa, e alegrarem als qui nostre bé i honor afectadament desitgen.

Vist per l'egrègia Duquessa lo contingut en la lletra, féu portar mil ducats i donàls al correu, lo qual féu infinites gràcies a la Duquessa e se n'anà molt alegre e content. La

conhortada Duquessa se llevà e, agenollant-se davant la majestat de l'Emperador, donà-li la lletra, e l'Emperador la llegí, e fon molt aconsolat de la bona e benaventurada nova, e prestament tramès per totes les esglésies de la ciutat que tocassen totes les campanes.

E fon feta molt gran alegria per tota la ciutat, així per la venguda de la reina d'Etiòpia com per la lliberació dels prisoners crestians, car la popular gent s'esforçaven en festejar perquè veien que serien posats en tranquil·le repòs e vida benaventurada; emperò per llurs pecats no permès la divina Providència que molt los duràs.

E havent molt festejats lo Cèsar al duc de Macedònia e als altres companyons seus, donàls llicència, e partint de la ciutat de Trapasonda feren la via devers la insigne ciutat de Contestinoble. E caminant per llurs jornades pervengueren a la noble ciutat, on foren rebuts ab honor excelsa per la majestat de l'Emperador e per l'Emperadriu, e per totes les dames, e en especial sobre tots aquell egregi baró duc de Macedònia, qui per la Duquessa, muller sua, font molt festejat, així com aquella qui l'amava més que a la sua vida. E per la venguda dels prisoners les festes foren refrescades en la cort de l'Emperador.

E lleixant-me de recitar les amigables e curials festes que la imperial majestat feia a la reina d'Etiòpia e a l'egregi duc de Macedònia, e a tots los altres barons e cavallers, per no tenir prolixitat tornaré a recitar los singulars actes del benaventurat príncep Tirant e del rei Escariano, que van a recobrar les terres qui solien ésser subjectes a l'Imperi grec.

CDLXV. Com lo Cèsar, après que fon partit de Trapasonda, cobrà moltes províncies qui eren de l'Imperi.

Aprés la partida de l'egregi duc de Macedònia, ab los altres seus companyons, de la ciutat de Tapasonda, lo virtuós príncep Tirant féu prest llevar los dos camps e ordenà e féu ordenar al

rei Escariano tota la gent, que cascun capità ab sa esquadra partís. E així molt ben ordenats, l'una esquadra après l'altra, partiren e feren llur via devers la terra de Bendín, qui distava d'allí sis jornades, en la qual plegant lo Cèsar ab tot son exèrcit, se donaren per manament del Soldà e del Turc.

E rebuts los homenatges per lo Cèsar e lloctinents seus, e posats capitans en les ciutats e forces, passaren avant e recobraren tota la província de Blagai, e tota la terra de Brina, e tota la terra de Foixa, e tota la terra de Bocina, car cascuna terra d'aquestes és una gran província ab moltes ciutats, castells e viles, que en cascuna d'aquestes províncies són; e totes de bona voluntat se donaren al Cèsar, perquè solien ésser subjectes a l'Imperi grec e tenien molta voluntat de tornar-hi per la mala senyoria que tenien dels moros.

E partint lo Cèsar d'aquelles províncies, recobrà moltes altres ciutats, ço és, la ciutat d'Arcàdia, e la ciutat de Megea, e la ciutat de Turina.

E d'aquí féu la via del regne de Pèrsia, e pres-lo tot per força d'armes, per ço com no era en domini del Soldà ni del Turc, ans tenien rei per si. E pres e subjugà la gran ciutat de Tauris, qui és ciutat molt delitosa e de moltes mercaderies; e la ciutat de Boterna, e la ciutat de Senoreiant, per on passa lo gran flum de Fison.

Moltes altres ciutats pres e subjugà en lo regne de Pèrsia, que lo llibre no menciona, mas aquestes són les principals e majors. E moltes altres províncies e terres conquistà lo virtuós príncep Tirant, e uní al domini e senyoria de l'Imperi, ab molt gran triümf e victòria que seria gran fatiga de recitar, car per sa indústria e alta cavalleria ell recobrà tota la Grècia e l'Àsia Menor, e tota la Pèrsia, e tot lo Salònic (qui és Galípol), la Morea, l'Arca, lo cap de l'Arca, Valona. E per semblant, per mar tramès lo seu estol, que tenia en Contestinoble, per pendre les illes, e per capità lo seu Almirall, lo marquès de Liçana, lo qual per sa virtut e saber pres totes les illes que ésser solien de l'Imperi, los noms de les quals són aquestes: Calistres, Colcos,

Oritige, Tesbrie, Nimocha, Flaxen, Meclotapace, e moltes altres illes que lo llibre no recita per no tenir prolixitat.

CDLXVI. Com l'Almirall ab triümpfo de gran victòria tornà en Contestinoble, e l'Emperador per premiar-lo li esposà la filla del duc de Pera, nomenada Elisea.

Complides les honoroses conquestes per lo virtuós Almirall de les illes qui solien ésser de la corona de l'Imperi, e subjugades aquelles, qui per força, qui per grat, ab gran triümpfo se'n tornà ab tot l'estol en la ciutat de Contestinoble; e entrant per lo port llançaren moltes bombardes e ab multiplicades veus saludaren la insigne ciutat. Los pobles corrien a la muralla per veure l'estol entrar, faent molt grans alegries. L'Almirall ixqué en terra acompanyat de moltes cavallers e gentilshòmens molt ben abillats, e anaren a fer reverència a la majestat de l'Emperador, lo qual los rebé ab cara molt afable e ab gran humanitat, e tots li besaren lo peu i la mà.

E l'Emperador féu gràcia a l'Almirall, marquès de Liçana, que fos governador de totes les illes qui eren subjectes e en domini de l'Imperi, e Almirall Major seu, a ell i a tots los succeïdors seus, e li consignava sobre totes les illes cent mília ducats de renda cascun any; e donà-li per muller una singular donzella, criada de l'Emperadriu, nomenada la bella Elisea, filla del duc de Pera, que no en tenia més d'aquesta; lo pare era viudo, que havia treballat gran temps que la Princesa fos sa muller, e per la venguda de Tirant ell la perdé.

Lo virtuós Almirall féu infinites gràcies a la majestat de l'Emperador, de les gràcies que li havia atorgades, e besà-li lo peu e la mà altra volta, e fon més content de posseir la bella dama que los cent mília ducats de renda. La majestat imperial los féu de continent esposar, e foren renovellades les grans danses e festes, car no havia molts dies que vengut era l'egregi duc de Macedònia e lo duc de Pera, pare de la donzella, e lo

marquès de Sant Jordi, qui li era oncle, e lo Prior de Sant Joan de Jerusalem, e molts altres nobles i cavallers qui eren eixits de catiu.

E l'excelsa Princesa s'esforçà, per amor de les dues reines, ésser contínuament en les danses e festes, per aquelles magnificar. E la majestat de l'Emperador, per voler premiar a molts nobles e cavallers d'aquells qui eren eixits de presó, los col·locà en honrats matrimonis ab donzelles de gran estima, totes criades de l'Emperadriu e de la Princesa; e donà'ls a cascú grans heretats ab què podien honradament viure. E fetes les esposalles de tots, porrogaren les bodes per haver major honor lo dia que lo príncep Tirant pendria benedicció ab la Princesa. E fortuna no ho permès, que a un cos mortal donàs tant delit e glòria en aquest món, com natura humana no fon creada per Déu per haver beatitud ni glòria en aquest món, mas per fruir la glòria de paradís. E en açò negú no pensa, car los homens virtuosos fan cascun dia actes insignes e dignes d'immortal recordació, així com féu aquest magnànim e virtuós Príncep e estrenu cavaller, Tirant lo Blanc, qui per sa grandíssima cavalleria e alt enginy conquistà tants regnes e reduí infinits pobles en la Barbaria e en la Grècia a la santa fe catòlica, e no pogué veure la fi del que tant havia desitjat e treballat.

CDLXVII. Com pres a Tirant lo mal del qual passà d'aquesta vida.

No consent entre tants altres treballs d'aquest sia delliure que puga la cansada mà retraire de pintar en blanc paper la humana desconeixença de fortuna, ab tot que el record dels gloriosos actes de Tirant nova dolor me presenten, com premi no han pogut atènyer; mas perquè sia exemple manifest als esdevenidors, que no confien en la fortuna per haver grans delits e prosperitats e per aconseguir aquells perdre lo cos e l'ànima, los quals per folla e desordenada ambició caminen ab allenegants e perillosos passos, d'on se porà seguir que los vans, pomposos homens qui de continu llur estimada fama

molt cerquen, despendran en va l'inútil temps de llur miserable vida.

Com, doncs, lo Cèsar, havent conquistat e recobrat tot l'Imperi e subjugades moltes altres províncies circumveïnes, e se'n tornàs ab molt gran triümpfo e victòria a la ciutat de Contestinoble ab lo magnànim rei Escariano en sa companyia, e ab lo rei de Sicília, e lo rei de Fes, e molts altres reis, ducs, comtes e marquesos, e innumerable cavalleria (qui venien ab ell per ésser en les grandíssimes festes que es devien fer per la sua venguda e per amor del rei Escariano, e, més, per la celebració de les bodes de Tirant, negú no el volgué lleixar), l'Emperador, avisat de la sua venguda, li feia aparellar molt grandíssima festa, e féu rompre vint passes del mur de la ciutat perquè pogués lo virtuós Príncep entrar ab lo carro triümfal.

E com Tirant fos a una jornada prop de Contestinoble, en una ciutat qui es nomenava Andrinòpol, atura's aquí per ço com l'Emperador li havia tramès a dir que no entràs fins a tant que ell lo hi trametés a dir.

E estant lo virtuós Cèsar en aquella ciutat ab molt gran delit, e cercant deports e plaers e passejant-se ab lo rei Escariano e ab lo rei de Sicília per la vora d'un riu qui passava per l'un costat dels murs de la ciutat, pres-lo passejant tan gran mal de costat e tan poderós, que en braços l'hagueren a pendre e portar dins la ciutat.

Com Tirant fon en lo llit, vengueren los sis metges que ell portava, dels singulars del món, e quatre del rei Escariano, e feren-li moltes medecines, e no li podien dar remei negú en la dolor.

Llavors Tirant se tingué per mort e demanà confessió. Feren-li venir prestament lo confessor que ell portava ab si, qui era un bon religiós de l'orde de Sant Francesc, mestre en la sacra Teologia, home de grandíssima ciència. Com lo confessor fon vengut, Tirant confessà bé e deligentment tots sos pecats ab molta contrició car l'extrema dolor que passava era en tanta

quantitat que ell se tenia per mort, veent que, per molt que los metges li fessen, la dolor contínuament augmentava.

E estant lo Cèsar en la confessió, lo rei de Fes tramès un correu molt cuitat a l'Emperador significant a sa majestat com lo Cèsar estava molt mal, que los seus metges no li podien dar remei algú, per què el suplicava fos de sa mercè que hi trametés molt cuitadament lo seus, que en dubte estava que hi fossen a temps.

Aprés lo Cèsar haver confessat, féu-se portar lo preciós cos de Jesucrist, lo qual mirant, ab gran devoció e llàgremes, dix moltes oracions, entre les quals ab grandíssima devoció dix les següents paraules.

CDLXVIII. L'oració que dix Tirant davant lo *Corpus Domini*.

—iOh Redemptor de l'humanal llinatge, Déu infinit sobre natura, pa de vida, tresor sens preu, jouell incomparable, penyora segura dels pecadors, certa e infal·lible defensa! iOh vera carn i sang del meu Senyor, anyell mansuet i sens màcula ofert a la mort per donar-nos eterna vida! iOh clar espill on la divina e infinida misericòrdia se representa! iOh Rei dels reis, a qui totes les creatures obeeixen! Senyor immens, humil, dolç i benigne! ¿I com poré jo regraciart a la vostra senyoria la tanta amor que a mi, fràgil creatura, haveu mostrada? No solament, Senyor, per los meus grans pecats sou vengut del cel en la terra, prenint aqueixa preciosa carn en lo ventre de la sacratíssima Verge Maria, mare vostra, i enaprés nat Déu i hom, subjugant-vos a les mundanes misèries per pagar los meus defalliments volgués comportar aspres turments, cruel passió e dura mort, posant en creu la vostra carn sacratíssima, mas encara aquella mateixa carn m'haveu deixada per medecina esperitual i salut de la mia infecta e maculada ànima. Infinides gràcies, Senyor, vos sien fetes de tals i tants beneficis. Encara, Senyor, vos regracie les grans prosperitats que en aquest món m'haveu donades, e us suplique tan humilment

com puc que, puix de tants perills m'haveu delliurat (e ara me donau mort regoneguda, la qual jo accepte ab molta obediència, puix així plau a la vostra santíssima senyoria, en remissió e penitència dels meus defalliments), me vullau donar, Senyor, dolor, contrició i penediment dels meus pecats per atènyer de vós absolució e misericòrdia. Així mateix, Senyor, m'ajudeu e em conserveu en la fe, en la qual com a catòlic crestià vull viure e morir, i em doneu la gran virtut d'esperança, perquè confiant de la infinita misericòrdia vostra, encès de caritat, plorant i planyent los meus pecats, confessant, lloant, beneint e exalçant lo vostre sant nom, esperant i demanant vènia e absolució, alt en paradís pervinga a l'eterna beatitud e glòria.

E dites aquestes paraules, ell rebé ab moltes llàgremes lo cos preciós de Jesucrist, que tots los qui en la cambra eren deien que aquest no demostrava ésser cavaller, mas un sant home religiós, per les moltes oracions que dix davant lo Corpus. Com hagué donada refecció a l'ànima, féu-se venir lo seu secretari e féu e ordenà son testament en presència de tots los qui ab ell eren, lo qual era del tenor següent.

CDLXIX. Lo testament que féu Tirant.

Com sia certa cosa lo morir, e a la creatura racional incerta l'hora de la mort, e com dels savis s'espera proveir a l'esdevenidor per ço que, acabat lo peregrinar d'aquest miserable món, tornant al nostre Creador, davant la sua sacratíssima Majestat, pugam donar compte i raó dels béns que ens són acomanats; e per amor d'acò, jo, Tirant lo Blanc, del llinatge de Roca Salada e de la Casa de Bretanya, cavaller de la Garrotera i Príncep i Cèsar de l'Imperi grec, detengut de malaltia de la qual tem morir, emperò en mon seny, ferma e íntegra e manifesta paraula; presents mos senyors e germans meus d'armes lo rei Escariano e lo rei de Sicília, e lo meu cosí germà, lo rei de Fes, e molts altres reis, ducs, comtes e marquesos; en nom del meu senyor Jesucrist faç e ordén lo present meu testament e darrera voluntat.

En lo qual pos marmessors meus, e del meu present testament executadors elegesc, ço és la virtuosa e excellent Carmesina, princesa de l'Imperi grec e esposa mia, e l'egregi e car cosín germà meu Diafebus, duc de Macedònia, als quals suplic carament tinguen la mia ànima per recomanada.

E prenc-me per la mia ànima, de mos béns, cent mília ducats, que sien distribuïts a coneугda e voluntat dels dits meus marmessors. E, més, suplic als damunt dits marmessors, e els done càrrec, que facen portar lo meu cos en Bretanya, en l'església de Nostra Senyora, on jaen tots los del meu parentat de Roca Salada, com aquesta sia ma voluntat.

E, més, vull e man que de mos béns sien donats a cascú de mon llinatge qui es trobaran presents en lo meu òbit, cent mília ducats. E, més, lleix a cascú de mos criats e servidors de casa mia, cinquanta mília ducats. E de tots los altres béns e drets meus, los quals mitjançant lo divinal adjutori jo m'he sabuts guanyar, e per la majestat del senyor Emperador m'és estada feta gràcia, faç e instituesc hereu meu universal a mon criat e nebò Hipòlit de Roca Salada, que aquell en lloc meu sia posat, e succeeasca, així com la mia persona a fer d'aquells a totes ses voluntats.

Après que Tirant hagué fet son testament, dix al secretari que escrivís un breu a la Princesa en estil de semblants paraules.

CDLXX. Breu de comiat tramès per Tirant a la sua Princesa.

Puix la mort a mi és tan veïna que més aturar no puc, no em resta més, per complir mon viatge, sinó sols pendre de vós, senyora de preclara virtut, mon darrer, trist e dolorós comiat.

Puix la fortuna no vol ni ha permès que jo, com a indigne e no mereixedor, haja pogut atènyer a vós, qui éreu lo premi de mos treballs, e no em dolguera tant la mort si en los vostres braços hagués finida ma vida trista e dolorosa; mas suplic a

vostra excelsa senyoria que no us deixeu de viure, perquè, en premi de la molta amor que us he tenguda, siau en record e tingau per recomanada la mia pecadora ànima, la qual ab molta dolor torna al seu Creador, qui la m'havia comanada.

E puix ma fortuna no em consent poder-vos parlar ni veure, qui crec fóreu estada remei e estalvi a ma vida, he deliberat escriure-us breu, perquè la mort no em vol més porrogar; almenys que siau certa de ma extrema passió, e ésser atès al darrer terme de ma vida. No us puc més dir, que la molta dolor que tinc no ho consent. Sol vos suplic e de gràcia vos deman, que per recomanats tingau mos parents e servidors.

Lo vostre Tirant, qui besant peus e mans, la sua ànima vos comana.

CDLXXI. Com l'Emperador tramès lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges, e com Tirant, fent-se portar a Contestinoble, en lo camí passà d'aquesta vida.

Aprés que lo príncep Tirant hagué fet son testament, pregà molt al rei Escariano, e al rei de Sicília, e al rei de Fes, que el fessen portar a la ciutat de Contestinoble ans que passàs d'aquesta vida, car la major dolor que tenia era com moria sens veure la Princesa; e tenia creença e devoció que la sua vista bastava en donar-li salut e vida.

E per tots fon deliberat de portar-lo-hi, atesa la molta voluntat que li veien. E los metges ho lloaren, per ço com lo tenien per mort, e creien que per la molta consolació que hauria de la vista de la Princesa, a qui ell en extrem amava, natura podia obrar més que totes les medecines del món. E prestament lo posaren en unes andes, e a coll d'hòmens lo portaren molt reposadament. E fon accompanyat de tots los reis e grans senyors, solament ab cinc-cents hòmens d'armes. Tota l'altra gent restà en aquella ciutat.

Com l'Emperador hagué rebuda per lo correu la lletra del rei de Fes, fon posat en gran agonia e pensament. E lo més secret que pogué, tramès per los seus metges, e per lo duc de Macedònia e per Hipòlit, e mostràls la lletra del rei de Fes; e pregàls que prestament cavalcassen per anar-hi. Lo duc de Macedònia e Hipòlit, sens dir res a negú, ixqueren de l'imperial palau e feren llur camí ab los metges, car l'Emperador tenia dubte que si la Princesa ne tenia sentiment, que s'esmortiria e seria molt perillosa.

Com lo duc de Macedònia e Hipòlit ab los metges foren a mitja jornada de Contestinoble, encontraren a Tirant en lo camí e descavalcaren, e les andes foren posades en terra. Lo duc de Macedònia s'acostà a Tirant e dix-li:

—Cosín germà, senyor, com està vostra senyoria?

Respòs Tirant:

—Cosín germà, singular plaer tinc com vos he vist ans de la mia fi, car jo estic al darrer extrem de la mia vida, e prec-vos que em beseu vós e Hipòlit, car aquest serà lo darrer comiat que de vosaltres pendré.

E lo Duc e Hipòlit lo besaren ab moltes llàgremes. Aprés los dix Tirant com los comanava la sua ànima e la Princesa, muller sua, que aquella tinguessen més cara que la sua pròpia persona. Lo Duc li respòs:

—Senyor cosín germà, ¿un cavaller tan animós com vostra senyoria s'esmaia tan fort? Confiau de la misericòrdia de Nostre Senyor, que ell per la sua clemència e pietat vos ajudarà e us darà sanitat presta.

E estant en aquestes paraules, Tirant llançà un gran crit dient:

—Jesús, fill de David, hages mercè de mi! Credo, proteste, confesse, penit-me, confie, misericòrdia reclame. ¡Verge Maria, àngel Custodi, àngel Miquel, emparau-me, defeneu-me! Jesús, en les tues mans, Senyor, coman lo meu esperit.

E dites aquestes paraules reté la noble ànima, restant lo seu bell cos en los braços del duc de Macedònia.

Los plors e los crits foren aquí molt grans per tots los que allí eren, que era una gran compassió d'oir, per ço com per tots era amat lo príncep Tirant.

Com hagueren molt plorat e cridat, lo rei Escariano cridà al rei de Sicília, e al rei de Fes, e al duc de Macedònia, e a Hipòlit, e alguns altres, e, apartats a una part, tingueren consell què era de fer, e foren tots d'acord que lo rei Escariano ab los altres de la companyia accompanyassen lo cos de Tirant fins a la ciutat, e que no entrassen dins per ço com lo rei Escariano no s'era vist ab l'Emperador, e no era temps ni lloc, ab la tribulació, de veure's. E, més, deliberaren d'embalsamar lo cos de Tirant per ço com lo tenien de portar en Bretanya.

E partiren ab lo cos, del lloc on Tirant era finat, e feren la via de la ciutat de Contestinoble. Com hi foren arribats, fon ja gran hora de nit. Plegats al portal de la ciutat, lo rei Escariano pres comiat del rei de Sicília, e del rei Fes, e del duc de Macedònia, e d'Hipòlit; e ab la sua gent se'n tornà a la ciutat d'on era partit, fent molt grans lamentacions, car lo rei Escariano amava en extrem a Tirant. E los altres posaren lo cos de Tirant dins la ciutat, en una casa, on per los metges fon embalsamat.

Aprés que l'hagueren embalsamat, vestiren-li un gipó de brocat e una roba d'estat de brocat forrada de marts gebelins; e així el portaren a l'església major de la ciutat, ço és, de Santa Sofia. Aquí li fon fet un cadifal molt alt e gran, tot cobert de brocat, e sobre lo cadifal, un gran llit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix; e aquí posaren lo cos de Tirant, sobre lo llit, gitat, ab espasa cenyida.

E com l'Emperador sabé que Tirant era mort, dolent-se de tan gran desaventura esquinçà's la imperial sobrevesta, e davallant de la imperial cadira, lamentant-se per la mort de Tirant, dix les següents paraules.

CDLXXII. Lamentació que féu l'Emperador per la mort de Tirant.

—Hui és lo jorn que es perd lo nostre ceptre, i del meu cap la triümfant corona prostrada veig en terra. Del nostre cos lo braç dret nos defall, i lo pilar en lo qual lo nostre estat segurament recolzava és derrocat per tu, fortuna adversa. ¡Oh injusta mort, que robant una vida, innumerables guiatges de viure als trists infels atorgues! ¡Oh enemiga mort, que deixant a mi viure, mortal pena i eterna m'atorgues! Has mort a Tirant per matar l'emperador de Contestinoble; jo só lo mort, e viva per a sempre de l'estrenu Tirant la glòria i la fama. ¡Oh celestials jerarquies, feu novell goig rebent entre vosaltres i col·locant lo benaventurat cavaller en lo nombre dels elets mereixedor de premi! I vosaltres, prínceps de tenebres, alegraus-vos, si alegria vos és atorgada, puix és mort aquell per qui la santa religió cristiana tan gran augment de cascun jorn prenia. Alegren-se encara, finalment, totes les enemigues nacions, puix aquell vencedor e invencible Tirant, a qui la ferocitat e unió de tots los infels sobrar no fon possible, ara sobrat i vençut per la mort, d'extrem goig lo seu morir vos dóna causa. Sol jo, desert Emperador, dec celebrar les exèquies de tanta tristícia: doncs perda's lo sol de nostra vista, cobrint aquella espessa boira i núvols, perquè la clara lluna d'aquell claror no puga pendre, perquè lo món restant tot en tenebres sia cobert de negra sobrevesta. Moguen los vents aquesta ferma terra, i les muntanyes altes caiguen al baix, i els rius corrents s'aturen, i les clares fonts mesclant-se ab l'arena, tals les beurà la terra de gent grega, com a trista tortra desemparada de l'espòs Tirant, per senyalar la dolor del qual les sobredites coses se segueixquen, i la gran mar als peixos desempare. I en aquest temps, icantau, belles serenes, los mals tan grans que sentiu en la terra! ¡Cantau playent la mort d'aquest que entre els vivents un fènix s'estimava! Adulen los animals, cessen los cants melodiosos dels ocells, e prenguen per habitació les desertes silves. Muira jo, e iré als regnes de Plutó, de tanta dolor portant ambaixada; faré que Ovidi del

meu Tirant digníssims versos esmalte. Despullau a mi daurades robes, i dels palaus lleven les riques porpres, cobriume prest d'un aspre cilici. Visten-se tots de fort i negra màrrega, sonen ensems les campanes sens orde, dolga's tothom de tanta pèrdua per a raonar la qual ma llengua és feta escassa.

En tal plant passà l'Emperador la major part de la nit; e venint lo dia anà a l'església per fer-li honor e fer-li molt gran sepultura ab les obsèquies acostumades als grans senyors.

La Princesa, que véu que tota la gent plorava, estava molt admirada. Demanà e volgué saber de què ploraven los del palau e les sues donzelles. Tingué pensament que no fos mort son pare l'Emperador, e llevà's en camisa molt cuitada: féu-se a la finestra e véu lo duc de Macedònia, qui anava plorant e arrancant-se los cabells del seu cap, e Hipòlit e molts altres, qui ab les mans s'arrapaven la cara e dant del cap per les parets.

—Per un sol Déu vos prec —dix la Princesa— vosaltres me vullau dir la veritat. ¿Quina és la causa de tanta novitat e tristícia?

Parlà la viuda de Montsant e dix:

—Senyora, no s'excusa que no ho hajau de saber qualche hora. Tirant és passat d'aquesta present vida en l'altra, e ha pagat son deute a natura. E hora de mitjanit l'han portat a l'església per donar-li eclesiàstica sepultura segons ell és mereixedor. Allí és l'Emperador, lo qual plora e fa molt gran dol de la sua mort, que degú no el pot aconsolar.

La Princesa estec sens record negú: ni plorà ni pogué parlar, sinó que sanglotant e sospirant, après un poc espai dix:

—Dau-me les mies robes que lo meu pare m'havia fetes fer per a la solemnitat de les mies bodes, que encara no les m'havia vestides, qui eren de molt gran estima.

E foren-li portades prestament. Com les s'hagué vestides, dix-li la viuda de Montsant:

—¡E com, senyora, en la mort d'un tan admirable cavaller, mort en servei de la majestat del senyor Emperador e vostre, vos vestiu e abillau així com si anàsseu a bodes! Tots los altres van vestits de màrregues de dol e de tristor, que no es negú qui de plorar abstenir-se puga; e vostra alteza, qui se'n deuria més sentir e senyalar, vos sou abillada, cosa que jamés viu fer ni he oït dir ni sia estat fet.

—No cureu, na viuda —dix la Princesa—, jo me'n senyalaré com serà l'hora.

Com se fon lligada, ab totes les dues dones e donzelles davallà de l'imperial palau l'entristida senyora e ab cuitats passos de dolorosa angústia anà-se'n a l'església on era lo cos del seu Tirant.

E pujada alt en lo gran cadafal, com véu lo cos de Tirant, lo cor li pensà esclatar, e la ira li esforçà l'ànim, que pujà sobre lo llit ab tals contrasts, los ulls corrent vives llàgremes, llançà's sobre lo cos de Tirant, e ab tals paraules, de contínues llàgremes acompanyades, féu principi a la següent lamentació.

CDLXXIII. La lamentació que féu la Princesa sobre lo cos de Tirant.

—¡Oh fortuna monstruosa, ab variables diverses cares, sens repòs, sempre movent la tua inquieta roda contra los miserables grecs, has poderosament mostrat lo pus alt grau de la tua iniqua força, envejosa dels animosos e enemiga als flacs! ¡No desdenyes vençre, e dels forts destruïts triümfar te delita! ¿No havia prou durat dol i tristor del meu germà i de la dolor qui per tot l'Imperi era, e ara ho has volgut tot aterrar? Aquest era sustentació de ma vida, aquest era consolació de tot lo poble e repòs de la vellea de mon pare. Aquest darrer dia amarg de la tua vida, és estat darrer de tot lo nostre Imperi i de la nostra benaventurada casa. ¡Oh durs fats cruels e miserables, e com no permetés que jo, ab les mies desaventurades mans, pogués servir aquest gloriós cavaller!

¡Deixa'lo'm besar moltes vegades per contentar la mia adolorida ànima!

E besava lo fred cos l'afligida senyora ab tanta força que es rompé lo nas, llançant abundosa sang, que los ulls e la cara tenia plena de sang. No era negú que la ves lamentar, que no llançàs abundoses llàgremes de dolor. Après tornà a dir:

—Puix la fortuna ha ordenat e vol que així sia, los meus ulls no deuen jamés alegrar-se, sinó que vull anar a cercar l'ànima d'aquell qui solia ésser meu, Tirant, en los llocs benaventurats on reposa la sua ànima, si trobar-la poré. E certament ab tu vull fer companyia en la mort, puix en la vida, que t'he tant amat, no t'he pogut servir. ¡Oh vosaltres, dones e donzelles mies, no ploreu! Estotjau aqueixes llàgremes a més desitjada fortuna, car molt prest plorareu lo mal present ensems ab l'esdevenidor: basta que jo plore e lamente, perquè aquests són mals meus. Ai trista de mi! Que jo plore e cride: ¿on és lo meu Tirant?, e tinc-lo davant los meus ulls mort e tot ple de la mia sang. Oh Tirant! Rep los besars e los plors e sospirs ensems, e pren aquestes llàgremes, car tot quant te dó m'és restat de tu, car llavors la mort és desitjada com la persona mor sens temor. Lleixa'm la camisa que et doní per consolació mia, que après serà mesa en la tomba tua e mia, llavada ab les mies pròpies llàgremes e netejada del rovell de les tues armes.

E dites aquestes paraules, caigué sobre lo cos esmortida. Fon llevada prestament de sobre lo cos, e per los metges ab aigües cordials e altres coses fon retornada. E cobrat lo record, no tardà sobre lo cos mort la ja quasi morta senyora llançar-se e la boca freda besar de Tirant; rompé los seus cabells, les vestidures ensems ab lo cuiro dels pits i de la cara, la trista sobre totes les altres adolorida; i estesa sobre lo cos, besant la boca freda, mesclava les sues llàgremes calentes ab les fredes de Tirant. E volent pronunciar no podia ni sabia tristes paraules a tanta dolor conformat. I ab les mans tremolant, los ulls de Tirant obria, los quals primer ab la boca, après ab los seus ulls besant, així d'abundants llàgremes omplia, que

semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava. E sobre totes plorant sang, que d'aigua les llàgremes ja tenia despeses, lamentava sobre lo cos aquella que sola perdia, aquell qui per ella havia perdut la vida, e ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e l'acer bastarien a rompre, en semblant estil planyent deplorava.

CDLXXIV. Altra lamentació que fa la Princesa sobre lo cos de Tirant.

—Fretura de paraules causa que les dolors no són raonades segons l'extrem en què turmenten, e aquest és lo mal que entre tots a mi més agudament turmenta, que si totes les parts de ma persona, deixant llur pròpia forma, en llengües se convertien, no bastarien lo grau de ma dolor, segons que en ma adolorida pensa descansa, raonar. Car moltes vegades la mísera pensa pronosticant adevinà los dans que l'adversa fortuna procura ab tristor que el meu cor miserable turmenta, no ignorant de tal dolor la causa, com tinc per cert lo gran infortuni que ma vida assalta, car del retret de la mia ànima dolorosos sospirs expiren, e los meus ulls fonts d'amargues llàgremes brollen, e ab dolor que lo meu cor esquinçant travessa. E no et penses, ànima mia, de Tirant llarg espai jo et detinga, comporta al teu cos e meu jo done sepultura, perquè una glòria o una pena après la mort sofiren les dues ànimes, les quals un amor havien lligat en vida, e així los cossos morts abraçats estaran en un sepulcre, e nosaltres en glòria, vivint junts en una mateixa glòria.

E après dix:

—¿E qui serà aquell qui gràcia em farà qui portàs la mia ànima allà on és la de Tirant? ¡Ai trista de mi, en fort planeta naixquí! Dia era egipciac, lo sol era eclipsi, les aigües eren tèrboles e los dies foren caniculars. La mia mare gran dolor sentí en lo dia del meu naiximent, e de mort sobtada pensà morir. E ja fos jo morta en aquell dia trist perquè no hagués

sentida la grandíssima dolor que ara sent la mia ànima adolorida. E tu, regidor del sobiran cel, poderós Rei de la cort celestial, suplic a la tua majestat sacratíssima que tots aquells sien defraudats qui m'empediran que jo ara no muira.

L'Emperador, afligit de les lamentacions de sa filla, dix:

—Jamés hauria fi lo dol e plor de ma filla, car lo seu veure li és eternal vida. Per ço, los meus cavallers, preniu-la e portau-la al meu palau en les sues cambres per força o per grat.

E així fon fet. E lo pare atribulat anava après d'ella dient:

—Tothom, trist e miserable, pren gran consolació en veure plorar e llançar moltes llàgremes e oir grans crits e lamentacions, e porem ben dir: imort és lo pilar qui sostenia la cavalleria! E vós, ma filla, qui sou senyora de tot quant jo he, no façau tal capteniment de vós mateixa, car la vostra dolor és mort per a mi, e no vullau manifestar a tothom la vostra dolor, car moltes vegades cau la pena sobre aquell qui la tracta. E si us penediu del mar que feu, innocentia deveu ésser de la culpa. Lleixau-vos de plorar e mostrau a la gent la vostra cara alegre.

Respòs la Princesa:

—iAi Emperador, senyor, engendrador d'aquesta miserable de filla! E bé pensa vostra majestat aconhortar la mia dolor! Aquest pensava jo fos consolació mia. iAi trista, que no puc retenir les mies llàgremes, que aigua bullent par que sien!

Lo mesquí de pare, com véu que sa filla e les altres dones totes estaven fent gran dol e plant, no pogué aturar en la cambra: de sobres de dolor se n'anà. E la Princesa s'assigué sobre lo llit e dix:

—Veniu, les mies feels donzelles, ajudau-me a despullar, que prou temps tendreu per a plorar. Llevau-me primer lo que porte al cap, après les robes e tot quant vist.

E compongué lo seu cos en la més honesta manera que pogué, e dix:

—Jo só Infanta esperant senyorejar tot l'Imperi grec; só forçada de moure a tots los que ací són a digna dolor e pietat

per la mort del virtuós e benaventurat cavaller Tirant lo Blanc, qui ens ha lleixats atribulats, la qual tribulació tornarà tota sobre mi. ¡Oh lo meu Tirant, per dolor de la tua mort les nostres mans dretes firen los nostres pits, e rompam les nostres cares per fer major la nostra misèria, car tu eres escut de nosaltres e de tot l'Imperi! ¡Oh espasa de virtut, gran era lo nostre mal que ens estava aparellat! E no penses, Tirant, que sies caigut de la mia memòria, car tant com la vida m'acompanyarà lamentaré la tua mort. Doncs, les dues cares donzelles, ajudau-me a plorar aquest poc temps que deu durar ma vida, que no puc molt ab vosaltres aturar.

Los crits e plors foren tan grans, que feien tota la ciutat ressonar. Com veien la Princesa quasi més morta que viva, maleïen la fortuna, que en tan gran agonía les havia conduïdes, e veien los metges, qui deien que de dona mortal eren tots los seus senyals, que tanta dolor tingué de la mort de Tirant, que per la boca llançava viva sang.

Entrà per la cambra la dolorosa Emperadriu, sabent que sa filla tan mal estava. Com la véu en tal punt estar, pres tanta alteració que no podia parlar, e après un poc espai, cobrats los sentiments, dix semblants paraules:

—Mitigant los treballosos assalts que lo femení coratge desesperades eleccions e molt greus enuigs procurant infonen gràcia en lo turmentat esperit meu, que les dues justes afliccions que per si piadoses causar deuen en lo teu noble coratge animoses compassions introduesquen, e accompanyant les dues doloroses llàgremes e aspres sospirs, vençuda de la justa petició mia, hages mercè de tu e de mi. Oh filla mia! ¿És aquest lo goig e l'alegria que jo esperava haver de tu? ¿Són aquestes les núpcies que ab tanta consolació ton pare e jo e tot lo poble esperàvem de tu? ¿Són aquests los dies assignats de celebrar núpcies imperials? ¿Són aquests los tòlems que acostumen posar a les donzelles lo dia benaventurat de les dues bodes? ¿Són aquests los cants que s'acostumen de cantar en tals festes? Digau, ma filla, ¿són aquestes aquelles alegres

consolacions e benediccions que pare e mare donen a sa filla en aquell dia del seu repòs? ¡Ai trista mísera, que en mi no hi ha altre bé sinó dol, afany e amargor, e trist comport, e a cascuna part que em gire no veig sinó mals e dolors! Veig lo pobre d'Emperador, qui en terra està gitat; veig les dones i donzelles, totes escabellonades, ab les cares totes plenes de sang, ab los pits descoberts e nafrats van cridant per lo palau manifestant a tot lo món la llur dolor, e veig los cavallers e grans senyors: tots fan un dol, tots se lamenten, torcen-se les mans, arranquen-se los cabells del cap. Quin dia és tan amarg e ple de tanta tristor! Veig tots los órdens dels frares venir ab veus doloroses, e no és negú puixa cantar. Digau-me, ¿quina festa és aquesta, que tots la colen? Escassament negú no pot parlar sinó ab cara de dolor. Ai, bé és trista la mare qui tal filla pareix! Prec-vos, ma filla, que us alegreu, e dau remei e comport en aquesta dolor, e dareu consolació al vell e adolorit de vostre pare e a la trista e desaventurada de vostra mare, qui ab tanta delicadura vos ha criada.

E no pogué més parlar: tant la dolor la constrenyia.

CDLXXV. Resposta que fa la Princesa a l'Emperadriu, mare sua.

—Si l'esperança de morir no em detingués —dix la Princesa—, jo em mataria. ¿Com me pot dir vostra excel·lència, senyora, que jo m'aconhort e m'alegre, que haja perdut un tal cavaller, qui m'era marit e senyor, qui en lo món par no tenia? Aquest és qui en sa tendra joventut subjugà ab la virtut sua terres de pobles molt separats, la fama del qual serà divulgada en gran duració de segles o de milenars d'anys, la virtut del qual començà eixir en grans victòries. Aquest és qui no ha temut escampar la sua pròpia sang en camps de batalla. Aquest és lo qui ha venjadades les injúries que han rebudes los grecs en los fets de les armes. Aquest és lo qui encalçà ardentment los que eren vencedors, e foragità de tota Grècia, qui ha per nosaltres obteses e vençudes tantes batalles. Aquest és qui tragué de catiu de poder d'infels tants nobles barons, cavallers

e gentilshòmens, e els restituí en llur primer estat. Aquest és qui tornà a no res nostres treballs, que no era negú qui tingués gosar de defendre's. Aquest és qui ha esvaides les hosts de nostres contraris, e ha subjugats e presos los majors senyors de tot lo poble morisc. Per què em cal tant parlar? Que jo no deig haver temor de morir, ni excusar-me'n dec, per fer companyia a un tan valerós cavaller e entre tots los altres singular, car aquest ha multiplicat e ajustat temps a la mia misèria, e no dec tembre res que de mal sia. Miserable cosa és haver temor de ço que hom no espera haver res. Oh dolor! Manifesta los meus mals, car no és dona ni donzella en lo món qui puga ésser dita miserable sinó jo. Doncs, donem obra ab acabament al camí que havem començat, car la vida se concorda ab la mort. Feume venir ací lo meu protector pare e senyor, perquè veja la mia mort e la fi que faré, per ço que li reste alguna cosa de sa filla.

Com lo trist de pare fou vengut, suplicà'l benignament se volgués gitar a la un costat, e l'Emperadriu a l'altre; e ella estava enmig, e pres-se a dir paraules de semblant estil.

CDLXXVI. Com la Princesa ordenà la sua ànima e volgué confessar los pecats públicament.

—No dubtes, coratge temerós, de fer lo que tens en la voluntat; umple la boca de paraules favorables a la tua atribulada pensa en llaor e glòria tua e d'aquell famós cavaller Tirant lo Blanc, qui d'ànimo e benignitat passava tots los altres cavallers, apte e destre més que tot altre. No li mancava altra cosa, per ésser complit de totes les perfeccions e gràcies, sinó una poca de sang real que hagués tengut. Ara deixem les vanitats d'aquest món e façam lo que tenim de fer; car jo coneix que la mia ànima del meu cos partir-se vol per anar allà on és la de Tirant. Per què us prec a tots que en façau prestament venir lo meu pare confessor. (Qui era lo guardià del monestir del gloriós Sant Francesc, gran doctor en la sacra teologia, home de santíssima vida.)

Com fon vengut, la Princesa li dix:

—Pare, jo vull fer confessió general en presència de tots los que ací són, car puix no he hagut vergonya de cometre los pecats, no vull haver vergonya de confessar-los públicament.

E dix en la següent forma:

—Jo, indigna pecadora, me confés a Nostre Senyor Déu e a la sacratíssima Verge Maria, mare sua, e a tots los sants e santes de paradís, e a vós, pare espiritual, de tots los meus pecats que contra la majestat del meu senyor Jesucrist he comesos. E primerament confés que crec bé e fermament en tots los sants articles de la santa fe catòlica e en tots los sants sagaments de santa mare Església; e en aquesta santa fe vull viure e morir, oferint e presentant-los a mon Déu e a mon Creador, protestant ara e en l'hora de la mia mort, que jo no hi consent, ans ara, per llavors, he per revocat e anul-lat tot ço que sia contra aquella. E, més, pare meu, confés jo, indigna pecadora, haver pecat, car he pres del tresor de mon pare, sens llicència e voluntat sua, per dar a Tirant perquè es mostràs, entre los altres senyors de l'Imperi, més ric e liberal. E per ço, senyor Emperador, suplic a vostra majestat de voler-me perdonar, e vaja en remuneració del tot que vostra altesa m'havia de dar. E deman-ne perdó a Nostre Senyor Déu, e a vós, pare de confessió, penitència, car jo de bon cor me'n penit. E, més, pare meu, he pecat greument, car consentí que Tirant, marit e espòs meu, prengués la despulla de la mia virginitat ans del temps permès per la santa mare Església, de què me'n penit e en deman vènia e perdó al meu senyor Jesucrist, e a vós, pare, ne deman condigna penitència. E, més, pare, me confés com no he amat a mon Déu e Creador, ne servit en aquella manera que devia ne só obligada, ans he després la major part del meu temps en vanitats i en coses inútils a la mia ànima, per què en deman vènia e perdó a Nostre Senyor, e a vós, pare, condigna penitència. E, més, pare, me confés com no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare, així com bona filla e obedient deu fer, ans algunes vegades he passats sos manaments, en gran dan de la mia ànima, de què en

deman vènia e perdó a mon Déu e Creador e a ells, e a vós, pare, condigna penitència. De tots los altres pecats que he fets, cogitats e obrats, los quals a present no tinc en record, mas tinc en prepòsit de confessar-los si tinc temps ni em vénen a la memòria, mas suplic a la misericòrdia del meu senyor Jesucrist que, per la sua clemència e pietat e per los mèrits de la sua sacratíssima passió, los me vulla perdonar. E deman-ne ara a vós, pare, penitència; car jo me'n penit de bon cor e de bona voluntat, e volguera no haver-los fets.

Llavors lo confessor li féu fer la confessió general, e après l'absolgué a pena e a culpa, car bulla tenien del Papa que tots los emperadors de Contestinoble e llurs descendents, en l'article de la mort se podien fer absoldre a pena e a culpa. E aquesta gràcia havien obtesa per l'Imperi romà que havien donat a l'Església.

Com l'absolució fon feta, la Princesa demanà li fos portat lo preciós cos de Jesucrist, e ab molta devoció e contricció rebé aquell, que tots los que en la cambra eren estaven admirats de la gran constància e fermetat d'ànim que la Princesa tenia, e les moltes oracions que dix davant lo Corpus, que no fóra cor de ferro en lo món qui oís semblants paraules, que no abundàs en moltes llàgremes.

Com la Princesa hagué dada refecció a l'ànima, ella se féu venir lo secretari de l'Emperador, e girà's a son pare e dix-li semblants paraules:

—Pare e senyor, si a la majestat vostra serà plasent, jo voldria dispondre de mos béns e de la mia ànima. (Car la Princesa tenia un gran comdat qui havia nom de Benaixí, e moltes robes e joies qui eren de gran estima.)

L'Emperador li respòs:

—Ma filla, jo us done llicència de fer tot lo que a vós serà plasent, car perdent a vós, jo perd la vida e tot lo bé d'aquest món.

E la Princesa lo hi regracià e li'n féu infinides gràcies. E girà's al secretari e dix-li que continuàs lo seu testament en estil de semblants paraules.

CDLXXVII. Lo testament de la Princesa.

Com totes les coses mundanals sien transitòries e allenegables, e degú qui sia en carn posat a la mort escapar no puixa, ans li és certa cosa lo morir, e les persones sàvies deuen dispensar e proveir en l'esdevenidor, perquè, complit lo temps del peregrinar d'aquest miserable món, tornant al seu Creador ab molta alegria, puixa dar bon compte de la sua ànima; e per amor d'açò, jo, Carmesina, filla del sereníssim emperador de Contestinoble e princesa de l'Imperi grec, detenguda en malaltia de la qual desitge e só certa de morir, emperò en mon bon seny, ferma, entrega e manifesta paraula, en presència de la majestat del senyor Emperador, pare meu, e de la sereníssima Emperadriu, mare e senyora mia, e ab llur llibera voluntat: en nom del meu senyor Déu Jesucrist, faç e ordén lo present meu testament e darrera voluntat mia.

En lo qual pos marmessors meus, e del meu present testament executadors, l'egregi Diafebus, duc de Macedònia, e l'egrègia Estefania, muller sua, als quals suplic carament tinguen la mia ànima per recomanada.

E suplic als damunt dits marmessors e els man, a càrrec de llur ànima, que facen posar lo meu cos ab lo de Tirant ensembs en aquell lloc on Tirant ha manat que sia posat lo seu; car puix en vida no havem pogut estar ensembs, almenys que los cossos en la mort sien units fins a la fi del món.

E, més, vull e man que lo comdat meu sia venut, e totes les mies robes e joies, e los preus que n'eixiran sien repartits en casaments a totes les mies donzelles, segons l'estat e condició de cascuna, a coneguda de mos marmessors. E que per l'ànima mia distribuesquen de mos béns lo que ells coneixeran que sia vist faedor. Tots los altres béns e drets meus, los quals

tinc en l'Imperi grec, faç e instituïsc hereua mia universal la preclaríssima Emperadriu, mare e senyora mia, que aquella en lloc meu sia posada e succeesca en tot l'Imperi, com la mia persona, a fer d'aquell e de tots los drets meus a ses pròpies voluntats.

Com la Princesa hagué ordenat de sos béns e de la sua ànima, pres comiat de l'Emperador, pare seu, besant-li les mans e la boca moltes vegades, e per semblant a l'Emperadriu, sa mare, demanant-los ab molta humilitat perdó e a la llur benedicció.

—Oh trista, mísera de mi! —dix la Princesa—. Jo veig l'Emperador més mort que viu per ocasió mia. D'una part me tira la mort de Tirant, e de l'altra lo meu pare; cascuna part me venç.

E lo miserable de pare, trist e ple d'amargues llàgremes, com véu estar sa filla en passament, que ab gran pena podia parlar, e li hagué oït dir tantes adolorides paraules, e véu lo gran plor que era en la cambra e per tot lo palau, ab gran torbació e fora de seny, quasi mig mort, se volgué llevar del llit per anar-se'n. E caigué en terra, car fallí-li l'esperit. E així esmortit, lo prengueren en braços. Passaren-lo en una altra cambra, e posaren-lo sobre un llit, e aquí finà sos darrers dies, ans que sa filla la Princesa.

Los crits foren molt grans per la mort de l'Emperador, que fon forçat que vingués a notícia de l'Emperadriu e de la Princesa. L'Emperadriu cuità tant com pogué, e ja fon passat l'Emperador d'esta vida.

Pensau la miserable senyora quina devia estar: iveure morts marit, filla e gendre! Negú no em demane de semblant dolor com en aquell palau era. E tanta tribulació venir en un dia!

Dix la Princesa:

—Ajudau-me a seure en lo llit e oireu les mieus paraules. Bé sabeu tots generalment com, per mort de l'emperador, pare meu, jo só succeïdora en l'Imperi grec. E per ço, los meus cavallers, jo us man, sots pena de la feeltat que éreu tenguts a

la majestat del senyor Emperador, e ara a mi, que em porteu lo cos de mon pare e lo de Tirant ací.

E així ho hagueren a fer forçadament. E féu-se posar l'Emperador a la part dreta e Tirant a la sinestra; e ella estava enmig, e sovint besava a son pare e molt més a Tirant, e presse a dir:

—iAi trista desaventurada, que l'amor extrema que he portat a Tirant s'és convertida en cruel dolor! iOh ànima de Tirant, suplic-te que sies present en la nostra festa imperial, e jo deixar-m'he morir per la tua amor, e seré llunyada de la gran angústia e dolor en què só posada! E crit ab veu dèbil e miserable: ioh tu, mort cruel e malvada, pren les tues armes contra mi, puix prop de mi tinc lo qui solia ésser meu, Tirant, e així cauré morta com desitge! E per los mals tan grans que em tenen afigida só fora de mon seny, e ja haguera dada fi a ma dolor sinó que d'una part me tira amor e d'altra temor. iMirau, cavallers, los qui d'amor sentiu, preneu espill de mi si só benaventurada! Tinc a l'una part un Emperador e a l'altra lo millor cavaller del món! Mirau si me'n dec anar aconsolada en l'altre món, que tan bona companyia tinga; però bé poran dir après la mia dolorosa mort que he vixcut en lo món com a ignocenta per no voler sentir los delits d'aquell. Ara vinga la mort tota hora que li plàcia, car jo só presta de rebre-la ab bona paciència. Emperò, tu, Senyor, qui est Déu de natura e pots obrar sobre natura, volria que, mitjançant la tua misericòrdia, fesses en Tirant lo miracle gran que fist a Llàtzer: mostra ací lo teu gran e infinit poder, e jo seré guarida de continent si aquest ateny salut e vida. E si no vols perdonar a aquest, no perdones a mi la mort, car viure sens ell no desitge, e per a sempre serà en recordació com só morta per amor a Tirant, e negú d'açò no em pot en res inculpar. Oh Senyor meu Jesucrist! Jo ret les armes, que la mia ànima no em vol fer més companyia, car en les cames i en los peus no tinc sentiment negú. E per ço, acostau-vos a mi, les mies lleals germanes e companyones, e besau-me totes d'una en una, e sentireu part de la mia misèria.

E així fon fet. E la primera començà la reina d'Etiòpia, e après la reina de Fes, après la duquessa de Macedònia, e après totes les altres dones e donzelles sues e de sa mare li besaren la mà e la boca, e prengueren dolorós comiat de la Princesa ab gran multitud de llàgrimes que hi foren escampades.

E fet açò, ab gran humilitat los demanà perdó en general, e dix plorant e ab dolorosos sospirs:

—Vull anar a cercar mon goig e mon repòs, aquell qui havia d'ésser mon senyor e ma vida. E si ell hagués vixcut, cent donzelles de vosaltres havien d'ésser nòvies ab mi ensems aquell dia que Tirant e jo teníem a celebrar les festes nupcials, e dar a cascuna tants de mos béns fins que fósseu ben contentes. Però puix la fortuna ha ordenat e vol que així sia, ¿de qui em clamaré, d'amor o de fortuna, o de la mia poca esperança que tinc? E per ço jo no crec que lo meu cos jamés és estat batejat en aigua de benedicció, sinó de dolor, per ço com jo só estada aquella desaventurada de la casa imperial qui no haguí compassió de mi mateixa de la dolor que sostenir havia. Per què, fortuna desigual, no em tingues tant a noves, fes-me sentir los béns e la glòria de l'altre món, car jo veig l'ànima de Tirant molt resplendent qui m'espera.

E féu-se donar la creu, e mirant e contemplant en aquella dix les següents paraules, ab molta devoció.

CDLXXVIII. Paraules de bé morir les quals dix la Princesa en la sua fi.

—¡Oh Senyor meu Jesucrist, qui volguist pendre mort e passió en l'arbre de la veracreu, per rembre natura humana, e a mi, pecadora! Te suplic que en vulles obrir los teus tresors donant-me una gota de les tues dolors, la qual me façà plànyer en general totes les injúries que jo, pecadora, contra tu he comeses en aquest present món. E suplic-te, Senyor, que em vulles donar dolor e compassió en lo meu cor, la qual me façà plànyer les affliccions e penes les quals per mi, pecadora, volguist passar e sostenir. E faç-te infinites gràcies com me fas

morir en hàbit e llei crestiana. E em penit de bon cor e de bona voluntat de tots los pecats e defalliments que he fets contra lo meu Creador e Senyor e contra mon proïsme. E atorg e confés que jamés no he viscut ni despès lo meu temps així com deguera, e tinc voluntat d'esmenar e de mudar en bé la mia vida, si Déu me donàs espai que vixqués. E crec que negú no pot ésser salvat sinó per los mèrits de la sacratíssima mort e passió de Jesucrist, e crec que per mi a salvar, e per rembre tot l'humanal llinatge del poder del diable, és mort lo Fill de Déu penjant en la creu, e faç-li llaors e gràcies dels grans beneficis que d'ell he rebuts en tota la mia vida. Senyor meu, la mort preciosa del meu senyor Jesucrist pos entre mi e los meus pecats, e entre tu e lo teu juí; en altra manera no vull entrar en juí ab tu. Senyor meu, la mort preciosa del meu senyor Jesucrist pos entre mi e la tua ira. Pare meu e Senyor, en les tues mans precioses coman lo meu esperit, car tu has remuda a mi, qui est Senyor de pietat e ple de molta misericòrdia. Senyor meu gloriós, tu has trencats e solts los meus lligams, emperò per amor d'açò a tu sacrificaré hòstia de llaor, e lo teu sant nom invocaré; aquell de tot mon cor reclam, e la sua ajuda deman. E vaig-me'n en nom del Pare, qui m'ha creada a imatge e semblança sua, e en nom de Jesucrist, fill de Déu viu, qui per mi a rembre del poder del diable ha sofert cruel mort e passió, e en nom del Sant Esperit, qui en mi és escampat. E en nom dels sants àngels e arcàngels, trons e dominacions, principats e potestats, e en nom dels sants patriarches e profetes, apòstols, màrtirs e confessors, monges, vergens e viudes e continents, e de tots los sants e santes de paradís. Hui sia lo meu lloc en repòs e en pau, e la mia habitació sia hui alt en la ciutat gloriosa de paradís. ¡Oh Déu misericordiós, clement e piadós, que segons la multitud de les tues misericòrdies deleis los pecats dels penidents, e lleves per vènia e perdó les culpes dels crims passats! Atén e guarda benignament sobre mi, pecadora serventa tua, e açò per mèrits e pregàries de tots los sants benaventurats. Senyor, oges a mi, pecadora, qui ab confessió entrega, e ab tot mon cor demane a tu remissió de tots mos

pecats. Renovella en mi, Pare molt poderós, tot ço que en mi per frevoltat de la carn és estat corromput e desitjat, e tot ço que per engan del diable és estat vençut e sobrat. Ajuny-me, Senyor, a unitat de la tua santa Església catòlica, e sia remuda de la tua santa redempció. Hages mercè, Senyor, dels gemecs de mi, serventa tua, qui no he haguda confiança en altra cosa sinó en la tua pietat e misericòrdia. Delliura, Senyor, la mia ànima així com delliurist Noè del diluvi de les aigües; així delliura, Senyor, la mia ànima. Així com delliurist Elies e Enoc de la mort comuna del món, així vulles delliurar la mia ànima de tots los perills d'infern, e de tots los llaços, penes e turments d'aquell, e de llurs malvats habitadors. Delliura, Senyor, la mia ànima així com delliurist Isac del sacrifici e del coltell que Abram, son pare, tenia en les mans; e Lot, de la destrucció de Sodoma e de Gomorra; e Moisès, de la mà de Faraó, rei d'Egipte. Delliura, Senyor, la mia ànima així com delliurist Daniel del llaç dels lleons; e los tres infants Sidrac, Misac, Abdenago, del foc de la fornal; e a Judic, de la mà d'Holofernes; e Abram, del foc dels caldeus; e Job, de les sues passions; e Susanna, del fals crim; e David, rei, de la mà de Saül e de Golies, gigant; e Sant Pere e Sant Pau, apòstols, del carçre e dels lligams en què eren posats; e Santa Tecla, del cruels turments. Així et plàcia, Senyor, delliurar la mia ànima de tot perill infernal, e ab tu la faces alegrar alt en los goigs perpetualls de paradís, en los quals se deliten les ànimes santes ara e per tostems. E coman-te, gloriós Senyor, la mia ànima, e prec-te que no vulles menysprear-la, car per la salvació sua davallist del cel en la terra. E regoneix, Senyor, la tua creatura no per déus estranys creada, mas per tu sols, Déu viu e verdader, car no hi ha altre Déu sinó tu, ni no hi ha Déu qui puixa fer les tues obres. Alegra, gloriós Senyor, la mia ànima de la tua preciosa presència, e plàcia't que no et recorden les mies iniquitats antigues, ni les follies les quals ha commogudes la furor e fervor del seu mal desig. Car jatsia, Senyor, que haja fallit e pecat, emperò lo Pare e lo Fill e el Sant Esperit he fermament confessat, e he tenguda ferma creença que tu est, e

he adorat, lloat e glorificat a tu, qui est Déu totpoderós, e qui has fetes totes coses ab la tua sola paraula. Molt humilment te prec, Senyor meu, que no et recorden los pecats de la mia joventut, ne les mies ignoràncies, mas sies recordant de mi, pecadora, segons la tua gran misericòrdia. E en la glòria de la tua santa claredat sien-me oberts los cels. A tu, Senyor meu gloriós, qui est Déu gran e poderós, coman la mia ànima per tal que, morta al món, vixca ab tu, e dels pecats que he fets per frevoltat de la conversació humanal, tu, Senyor meu, me deneja ab la tua pietat e misericòrdia. E coman, Senyor, en les tues sagrades mans lo meu esperit, per ço que lo príncep de tenebres no em puixa noure, mas tu, Senyor meu misericordiós, lo'n defèn, e en ta guarda lo pren. E rep, Senyor, la mia ànima, qui torna a tu, e vist-la de vestidura celestial, e abeura-la de la font de la vida eternal, per tal que entre los alegrants s'alegre, e entre los sabents sàpia, e entre los sants màrtirs corona reba, e entre los patriarques e profetes s'alegre, e entre los sants apòstols Jesucrist seguir puixa, e entre los sants àngels la claredat tua veja, e entre los edificis de paradís goig perpetual posseesca, e entre los querubins e serafins la majestat tua contemple. E rep, Senyor, l'ànima de la tua serventa, la qual del carçre d'aquest món te plau apellar, e delliura'm dels llaços e de les penes infernals. Senta, Senyor, la benaventurança del repòs del cel e de la llum eternal, e merite d'haver, ab los teus sants elets, vida e glòria perdurable. ¡Oh Déu complit de tota amor e bonea, al qual solament se pertany de perdonar, medecina de vida après la mort! Atorga'm, Senyor, que la mia ànima, llunyada e despullada dels vicis terrenals, sia col·locada entre la companyia per tu remuda. E coman-me a Déu, qui m'ha creada.

E dient aquestes e semblants paraules, la Princesa reté l'esperit al seu Creador. E fon vista gran claredat d'àngels en la sua fi, qui se'n portaren la sua ànima ab la de Tirant, qui aquí era present en la sua fi, qui l'esperava.

CDLXXIX Lo dol e lo plant que fon fet après la mort de la Princesa.

Fon complit lo darrer terme de la final destrucció de tot lo llinatge de la casa imperial de Grècia, que après del sosteniment de tantes misèries haver passades ab fatiga, dels passats treballs havien obtès benaventurat repòs si la fortuna ho hagués permès; per què negú fier no deu en les mundanes prosperitats perquè al millor punt defallen.

E passada la Princesa d'esta vida, fon apagada tota la llum imperial. Los plors e los crits foren en lo palau tan grans, que tota la ciutat feien ressonar. E la primera dolor de Tirant e de l'Emperador fon renovellada e redoblada.

La trista de l'Emperadriu s'esmortí per tal manera que los metges no la podien fer retornar; e Hipòlit se batia lo cap e la cara pensant-se que fos morta. A la fi tantes coses li feren, que après espai d'una hora passada, ab gran dificultat ella retornà; e Hipòlit li estava contínuament de prop, molt adolorit, fregant-li los polsos e llançant-li aiguarròs per la cara. Com fon tornada en son record, prengueren-la en braços e portaren-la en la sua cambra, e gitaren-la sobre un llit de repòs.

E Hipòlit sempre al seu costat, aconhortant-la e dient-li moltes paraules de consolació e besant-la moltes vegades per dar-li conhort e per reduir-li a memòria les llurs amors, car sempre havien perseverat en aquelles. E l'Emperadriu, qui l'amava més que a sa filla ni a si mateixa, per la gran bondat e gentilea que havia trobada en Hipòlit, e li era estat sempre molt obedient en tot lo que per ella li era manat.

E no us penseu que en aquell cas Hipòlit tingués gran dolor; car de continent que Tirant fon mort, llevà son compte que ell seria emperador, e molt més après la mort de l'Emperador e de sa filla, car tenia confiança de la molta amor que l'Emperadriu li portava que, tota vergonya a part posada, lo pendria per marit e per fill; car acostumada cosa és de les velles que volen llurs fills per marits per esmenar les faltes de llur jovent e volen-ne fer aquella penitència.

Aprés que l'Emperadriu hagué passades algunes raons ab Hipòlit e ab lo besar li foren remeiades un poc les dolors, dix semblants paraules a Hipòlit:

—Mon fill e senyor, prec-vos que com a senyor vullau manar e dar orde que les obsèquies sien fetes de l'Emperador, de ma filla e de Tirant, perquè après se puixa complir lo desig vostre e meu.

Oïdes per Hipòlit paraules de tanta amor, li besà la mà i la boca e dix que faria tot lo que sa majestat li manava.

Hipòlit anà a la cambra de la Princesa, on jaïen los tres cossos morts, e manà, de part de l'Emperadriu, que portassen de continent Tirant en lo seu cadifal en l'església. E fon fet prestament.

Aprés manà als cirurgians que embalsamassen lo cos de l'Emperador e de la Princesa. E Hipòlit féu fer en l'església de Santa Sofia un altre cadifal molt més bell e pus alt que lo de Tirant, ab son bell llit encortinat e tot emparamentat de draps d'or molt singulars segons tal senyor era mereixedor; e féu portar lo cos de l'Emperador al seu cadifal. E la Princesa féu posar en lo llit de Tirant, al seu costat, a la part dreta.

E féu fer crida per tota la ciutat que tots aquells qui volguesssen portar dol de l'Emperador o de la Princesa o de Tirant, que anassen en certa casa que ell tenia consignada en la ciutat, que aquí los darien drap per a màrregues, així a hommes com a dones. E dins espai d'un dia, tots los del palau e de la ciutat e tots los estrangers foren vestits de màrregues. E, més, lo virtuós Hipòlit proveí que, de dos jornades entorn de Contestinoble, vinguessen tots los eclesiàstics, així frares com capellans e monges, per fer les obsèquies del defunts; e trobaren-s'hi mil e dos-cents per compte.

E assignaren la sepultura fos feta al quinzèn dia après la mort de l'Emperador. E tramès per tots los barons de Grècia, així aquells qui eren ab la gent d'armes com els altres qui eren en llurs heretats, que fossen presents a les obsèquies de llur senyor l'Emperador.

E més avant tramès ambaixada al rei Escariano, de part de l'Emperadriu e sua, que li fos plasent venir a fer honor a la sepultura de l'Emperador e de sa filla e de son car amic e germà Tirant; car puix no els havia pogut fer honor a les bodes, que la volgués fer a la sepultura. E lo rei Escariano li tramès a dir que era content, puix a Nostre Senyor plasent era: mas que ab altra alegria esperava ell d'entrar en la ciutat de Contestinoble. E de continent ordenà la sua gent d'armes e manà als capitans que no es partissen d'allí, que ell seria prest tornat. E ab cent cavallers partí e féu la via de Contestinoble.

CDLXXX. Com los parents de Tirant s'ajustaren e tingueren consell qual d'ells farien Emperador.

En aquest espai de temps que la gent s'ajustava, Hipòlit féu ajustar en una cambra lo rei de Sicília, e lo rei de Fes, e lo duc de Macedònia, e lo marquès de Liçana, e lo vescomte de Branches, e alguns altres del seu parentat, a consell. E dix-los les paraules següents:

—Senyors e germans meus: no ignoren les senyories vostres lo gran dan que ens és vengut per la mort de nostre pare e senyor Tirant, car aquest s'esperava ésser emperador e haguera exalçats e ben heredats a tots los del nostre parentat; per què ara som fora d'aquesta esperança, e per ço és de necessitat que ab temps prengam consell què és de fer. Car poden pensar les senyories vostres que tot l'Imperi resta en poder e senyoria de l'Emperadriu. Si bé la sua edat és avançada, algun gran senyor se casarà ab ella de bona voluntat, e ho tendrà a gràcia per ésser emperador. E après mort d'ella, restarà senyor, e per ventura tractarà mal los estrangers, qui som nosaltres, ací heretats. Per què sóc jo de parer que seria bo que féssem u de nosaltres emperador e que tots li ajudàssem, e aquest tal heretaria molt bé a tots los altres. Per què us suplic que cascú hi diga son paper.

E donà fi a son parlar. Aprés parlà lo rei de Sicília e dix que ell tenia per bona cosa que la u d'ells fos elet per emperador; que elegissen ells qual hi seria més dispost.

Parlà lo rei de Fes, perquè era lo major del parentat, e dix semblants paraules:

—Senyors e germans meus: jo tinc per bon consell que u del nostre parentat sia elet emperador. Emperò, segons mon parer, havem a seguir l'orde del testament de Tirant, aprés lo de la Princesa; e sobre aquests testaments veurem qual de tots hi serà més suficient.

E tots tingueren per bo lo que lo rei de Fes havia dit. E trameteren per lo secretari de Tirant e per lo de l'Emperador, e feren-se llegir los testaments. Com foren llests, feren eixir los secretaris defora la cambra, e parlà lo duc de Macedònia en la següent forma:

—Senyors e germans meus: segons veig, la nostra elecció és molt clara, que no sofir disputa, car jo veig que lo nostre bon parent e senyor lleixa hereu seu en tots los drets que ha guanyats en l'Imperi grec e tots los que per l'Emperador li són estats atorgats, de la successió de l'Imperi, a Hipòlit, que ací és present. E més avant veig que la Princesa lleixa hereua sa mare, de tot l'Imperi. Per què jo no veig que més s'hi puga fer, que atesa l'amistat antiga que tots sabem que Hipòlit té ab l'Emperadriu, que la prenga per muller, e alçar-lo hem emperador, e farem justícia. E aquest, per sa bondat e virtut, nos conservarà cascú en son heretatge, car és de la nostra sang.

Aprés parlà lo marquès de Liçana, e dix:

—Senyors jo tinc per bo lo consell del duc de Macedònia e lloe aquell, perquè tots tenim mullers, e d'altre part per la lleixa de Tirant.

E tots los altres ho lloaren e foren d'un acord que Hipòlit fos elet emperador e marit de l'Emperadriu. Com Hipòlit véu la molta gentilesa de sos parents, féu-los infinites gràcies de la molta amor que en ells tenia coneguda; e que votava a Déu e a Nostra Senyora, mare sua, que si Déu li feia gràcia que ell fos

emperador, que ell los remuneraria en tal guisa que ells ne serien tots contents. E deliberaren que, après fetes les obsèquies als defunts, que el llevassen emperador, e farien matrimoni d'ell ab l'Emperadriu.

CDLXXXI. Com lo rei Escariano entrà en Contestinoble e anà a fer reverència a l'Emperadriu.

En semblant conclusió fermant lo llur pensament los virtuosos parents de Tirant restaren, e la nit vinent entrà en Contestinoble lo magnànim rei Escariano, vestit de màrregues, ab tots los seus, e per Hipòlit fon ab molt gran amor rebut, e per la Reina, sa muller, qui pres sobirana alegria en la sua venguda. E Hipòlit aposentà lo rei Escariano en lo palau de l'Emperador, en un bell apartament que estava molt bé en orde. E aquí prestament lo vingueren a veure lo rei de Sicília, lo rei de Fes e lo duc de Macedònia, ab molts altres cavallers, e feren-se molt gran festa.

E après un poc espai que es foren festejats, lo rei Escariano pres comiat d'ells, e sol ab la Reina, sa muller, que pres per la mà, e ab Hipòlit, volgué anar a fer reverència a l'Emperadriu.

Com foren en la cambra, lo rei Escariano féu molt gran honor a l'Emperadriu, e ella l'abraçà ab agraciat gest e ab cara molt afable, mostrant molta contentació de la sua venguda. Pres-lo per la mà e féu-lo seure al seu costat, e lo rei Escariano féu principi a tals paraules:

—La molta glòria que de vostra gloriosa fama se sona per lo món, senyora de l'Imperi grec, m'ha fet sempre desitjar de venir-vos a fer reverència, com me tinga per obligat de servir-vos per lo molt merèixer de la majestat vostra e per amor d'aquell virtuós cavaller, germà meu i senyor, Tirant lo Blanc, qui em tenia tan cativat ab la sua amor, que jo haguera dat per restauració de la sua vida tot quant per Déu e per ell tinc en lo món acomanat, i encara les dues parts dels dies de ma vida; car per la sua amor era partit de la mia terra per ajudar-li a cobrar

tot l'Imperi; e la Reina muller mia, no era venguda per pus sinó per ésser a les bodes del meu germà Tirant e de la virtuosa Princesa, la mort dels quals és estada a mi molt greu e enutjosa per la molta virtut que los dos posseïen. E tendré a molta gràcia que, en esmena d'ells, en tota ma vida servir jo us puixa.

Acabant lo rei Escariano, après un poc espai l'Emperadriu ab veu baixa féu principi a paraules de semblant estil:

—Molta glòria és per a mi que un Rei tan magnànim e virtuós me diga paraules de tanta afabilitat, car sols del dir vos ne reste obligada. E regracie-us molt la vostra vista e molt més los treballs que haveu passat per venir-nos ajudar en dar fi e compliment a la conquesta, la qual, per gràcia de Nostre Senyor, e per los treballs vostres e del meu benaventurat fill Tirant, és venguda a bona fi. Emperò és estada ben comprada ab la pèrdua de tres personnes, les majors e millors que en tot lo món fossen. E d'açò jo no me'n puc gens alegrar per haver perduto lo major bé que tenia ni podia tenir en aquest món; e serà a mi augment de dolor e tristor per a tots los dies de la mia trista vida.

E ab aquestes paraules l'Emperadriu no pogué més parlar, sinó que abundà en vives llàgremes. E lo rei Escariano se pres a plorar per fer-li companyia. Com un poc hagueren plorat, lo rei Escariano aconsolà molt a l'Emperadriu ab paraules molt gracioses, e parlaren de moltes coses de consolació que l'Emperadriu restà molt aconsolada, e prengueren comiat de l'Emperadriu perquè gran part de la nit era passada, e anaren a reposar.

E Hipòlit aquella nit anà a dormir ab l'Emperadriu, e recità-li tot lo parlament que havia tengut ab sos parents, e com tots havien determinat ab bona concòrdia...

—Que us prengués per muller. Jo, senyora, bé coneix que no só digne de tant de bé, ni mereixedor d'ésser-vos marit ni encara servidor; mas confie de la molta amor e virtut de vostra altesa, que m'accepte per catiu de vostra majestat. E confiau de mi, senyora e lo meu bé, que us seré tan obedient que em

poreu millor manar i ab major senyoria que fins ací fet no haveu, car no desitgí jamés res tant com és que lo meu servir vos fos accepte.

Respòs l'Emperadriu en semblant forma:

—Mon fill Hipòlit, no ignores la molta amor que jo et porte, e tindré a molta gràcia que tu em vulles pendre per muller. Emperò pots pensar, mon fill e senyor, que encara que jo sia vella, no trobaràs jamés qui tant t'ame. E per mi te serà feta molta honor, e seràs molt prosperat, car per la molta virtut e gentilea que sempre he coneguda en tu, m'aconhort, per posseir a tu, de totes les altres coses.

Llavors Hipòlit li volgué besar los peus e les mans. E l'Emperadriu no ho comportà, sinó que l'abraçà e besà estretament e passaren aquella delitosa nit molt poc recordants d'aquells que jaïen en los cadasfals esperant que els fos feta l'honrada sepultura.

De matí, ans que Febo hagués tramesos los seus lluminosos raigs sobre la terra, se llevà lo sol-lícit cavaller ple de novell goig, Hipòlit, que aquella nit havia molt bé festejada la dama, e ordenà totes les coses qui eren necessàries per a la imperial sepultura.

E lo dia que era estat assignat, tots los barons e cavallers qui eren estats convidats foren en la ciutat de Contestinoble. Lo primer dia feren la sepultura de l'Emperador, ab la més bella lluminària que jamés fos feta a príncep del món. On foren per magnificar la festa molts reis, ducs, comtes e marquesos e molt noble cavalleria; e tot lo poble de la ciutat, faent molts grans lamentacions de llur bon senyor, e lo clero e preveres qui feien l'ofici divinal cantaven ab veus tan adolorides, que no fóra persona en lo món qui en llàgrimes no abundàs. E ab aquella tan gran solemnitat fon feta aquell dia la sepultura de l'Emperador.

Lo segon dia fon feta per la Princesa, per aquell orde mateix. E lo terç dia, per Tirant.

E en aquells tres dies ploraren tant e lamentaren, que en tot aquell any no en tingueren desig. E fetes totes les obsèquies, posaren lo cos de l'Emperador en una molt rica e bella tomba de jaspis tota niellada d'or e d'atzur e llavorada de les armes imperials ab molt subtil artifici obrades, la qual l'Emperador havia feta fer gran temps havia. E Tirant e la Princesa foren posats dins una caixa de fusta, per ço com los tenien de portar en Bretanya.

E dat compliment a tot lo dessús dit, lo rei de Sicília e lo rei de Fes e lo duc de Macedònia anaren al rei Escariano e recitaren-li tot lo consell que havien tengut tots los parents de Tirant, e com havien deliberat de llevar emperador a Hipòlit. Dix lo rei Escariano:

—Gran plaer tinc de la bona deliberació que haveu feta, car jo coneix que Hipòlit és bon cavaller e virtuós, e és mereixedor d'ésser emperador.

Aprés lo pregaren volgués anar ab ells a fer l'ambaixada a l'Emperadriu, e ell fon molt content. Partiren tres reis e lo duc de Macedònia ab ells, e fon la més noble ambaixada que jamés fos feta a home ne a dona. E anaren a la cambra de l'Emperadriu, on foren rebuts per l'Emperadriu ab grandíssima honor, e presos al rei Escariano e al rei de Sicília per les mans, assigueren-se en l'imperial estrado, l'Emperadriu enmig dels dos reis, e perquè tenien concertat que lo rei Escariano explicàs l'ambaixada, ab esforç d'animoses paraules féu tal principi.

CDLXXXII. Com los parents de Tirant trameteren ambaixada a l'Emperadriu que prengués a Hipòlit per marit.

—L'experiència manifesta que tenim de vostra amistat e condició afable, senyora excel·lentíssima, nos dóna atreviment de demanar-vos en singular gràcia vullau acceptar la nostra útil e delitosa ambaixada. E per alleujar part de vostres treballs e donar repòs e delit a la vostra afigida persona, havem

pensat, aquests senyors e germans meus e jo, que la majestat vostra no està bé així sens companyia, perquè s'ha a donar raó a tals coses e tan grans, que vostra altesa no hi poria dar raó; e per quant nosaltres amam molt l'honor vostra e la vostra virtuosa persona, vos suplicam sia de vostra mercè que vullau pendre marit. E nosaltres vos darem cavaller tal e de tan singular virtut e bondat, que la vostra ànima ne serà consolada, e la vostra excel·lent persona ben servida e venerada. E suplicam a vostra excel·lència que no us vullau enutjar del que diré: que no ignora la majestat vostra lo bon estament que l'Imperi grec és posat per la virtut e singular cavalleria del bon cavaller Tirant, e los drets e gràcies que per la majestat del senyor Emperador li foren atorgades; e com d'aquells drets ell ha fet hereu a Hipòlit, nebot seu; e pot pensar vostra excel·lència que no poríeu regir ne senyorejar tants barons e grans senyors com són en l'Imperi, ne defendre aquells dels enemics infels qui són circumveïns de l'Imperi. Per què, senyora, suplicam e consellam a la majestat vostra que el vullau pendre per marit e senyor, car aquest és tan virtuós cavaller que la majestat vostra ne serà molt amada e reverida; e és cavaller suficient e molt savi per a regir e defendre l'Imperi, qui ab grandíssim treball s'és recobrat. E açò, senyora, vos haurem a gràcia e mercè, que de continent hajam vostra graciosa resposta tal com de vostra altesa confiam.

Plagueren a l'Emperadriu les virtuoses paraules del rei Escariano, e un poc espai tardà en donar-li tal resposta.

CDLXXXIII. La resposta que féu l'Emperadriu als ambaixadors.

—De la celsitud de la senyoria de vosaltres, magnànims e virtuosos senyors, està la mia pensa així ab la llengua alterada, que egualment estime difícil refusar o acceptar la vostra demanda. ¿Què farà, doncs, ma atribulada pensa, en fortuna vàlida, ab contrasts de tan diversos vents combatuda, que consell sobre cas necessari no es comporta? Doncs a mi consellar no em fretura, sí acceptaré la vostra justa demanda si

la necessitat és manifesta als vostres precs desobeir no puga. Emperò, miren les senyories vostres e coneixereu que jo tinc justa causa de refusar, com la mia disposició no és per a pendre marit, com sia en tal edat constituïda que no só per haver infants, e daria molt mal exemple de mi; per què suplic a les senyories vostres que em tingau per excusada.

No pogué més comportar lo rei de Fes que parlàs l'Emperadriu, sinó que ab esforçada veu dix:

—Senyora excel·lentíssima, perdone'm la majestat vostra e les senyories d'aquests senyors, que lo meu ànim no ha pogut comportar d'oir paraules de vostra excel·lència qui són contràries a la vostra ànima e no menys a l'honor i fama que de vostra altesa s'espera, car puix a la divina Providència és estat plasent que vostra majestat resta senyora e regidora de tot l'Imperi grec, no és possible poder-lo vós regir ne conservar, ans de necessitat s'iria a perdre, o teniu a pendre marit; per què, senyora, altra volta vos suplicam e us demanam de gràcia que façau lo que us consellam, e serà útil, honor e delit vostre, car nosaltres vos darem tal marit que serà fet a tot lo plaer e consolació vostra, e tal cavaller que sabrà defendre la terra e serà parent del gloriós Tirant, que tots los de l'Imperi ne seran molt contents e aconsolats com oiran nomenar que sia parent e criat de Tirant e nodrit en los vostres imperials estrados; per ço, hajam tal resposta de vostra majestat que ens n'anem aconsolats.

E donà fi en son parlar. E no tardà un poc espai que, ab vergonya d'extrema gràcia accompanyada, féu l'Emperadriu resposta de semblants paraules:

—Senyors magnànims e virtuosos: jo us tinc en compte de germans e tinc fe e creença en les senyories vostres que no em consellaríeu cosa que fos contrària a mon bé ni a l'honor mia; per què jo em pose soltament e llibera en les mans de les senyories vostres, que façau de mi e tot l'Imperi com de cosa vostra.

E tots feren gran reverència a l'Emperadriu, e feren-li infinites gràcies. E anaren-se'n molt contents de la bona resposta que l'Emperadriu los havia feta.

E los tres reis ab lo duc de Macedònia se n'anaren a la cambra d'Hipòlit, lo qual los rebé ab molta amor. E recitaren-li tot lo parlament que havien tengut ab l'Emperadriu e com era contenta de fer tot lo que ells volrien.

Hipòlit s'agenollà e féu-los infinites gràcies, e fon lo més alegre e content home del món. E prestament lo prengueren e portaren-lo a la cambra de l'Emperadriu, feren venir lo bisbe de la ciutat e feren-los esposar en presència de la reina d'Etiòpia e de la reina de Fes, de la duquessa de Macedònia e de totes les dames de la cort, les quals hi prengueren molt gran plaer e consolació per la molta dolor que havien passada, e dubtaven que no duràs gran temps.

La fama anà per la ciutat com l'Emperadriu s'era esposada ab Hipòlit. Tot lo poble ne fon molt aconsolat e feren gràcies a Nostre Senyor Déu com tan bon senyor los havia dat, que tots los de la ciutat amaven molt a Hipòlit perquè en lo temps de la necessitat, que ell era Capità, los havia ben contractats.

Lo següent dia feren molt ben abillar a Hipòlit e a l'Emperadriu. E totes les dames s'abillaren molt bé per fer-li companyia e perquè eren enutjades de mal. E feren emparamentar tot lo palau, de draps d'or e de seda, així bé e singularment com jamés fos estat.

E Hipòlit manà que aquell dia, per millor magnificar la festa, que lo rei de Fes prengués benedicció, e lo marquès de Liçana e lo vescomte de Branches, que era esposat ab una filla de la viuda de Montsant, e molts altres barons e cavallers, qui eren tots esposats, en nombre de vint-e-cinc, los noms dels quals m'obmet per no tenir prolixitat.

Com totes les nòvies foren abillades, Hipòlit ab bella companyia se posà primer, ab tots los altres esposats, e après venia l'Emperadriu enmig del rei Escariano e del rei de Sicília; e les altres nòvies venien après, acompanyades de molts ducs,

comtes e marquesos. E ab gran triümfó anaren a l'església e aquí llevaren emperador a Hipòlit, e féu-los jurament que de tot son poder defendria la santa mare Església, ab les círromòries acostumades. E tots los barons e cavallers que aquí present eren, qui vassalls fossen de l'Imperi, lo juraren per senyor. E fet lo jurament, donaren la benedicció a l'Emperador ab l'Emperadriu, e aprés a totes les altres nòvies.

E fet l'ofici, tornaren-se'n al palau ab aquell orde mateix, ab multitud de trompetes, clarons e anafils, tamborinos e xaramites e altres diversitats d'esturments que per escriptura exanimar no es poria. Del triümfant dinar, demésiada cosa seria devisar l'abundància que hi era, atesa la condició dels convidats, e de les danses que es seguiren aprés dinar. E foren fetes singulars festes qui duraren quinze dies, e en cascun dia hi foren fetes danses, jutes e torneigs e moltes altres coses d'alegria qui feren oblidar les dolors del temps passat.

E passades totes les festes, lo rei Escariano pres comiat de l'Emperador e de l'Emperadriu, del rei de Sicília, e del rei de Fes e de la Reina, e del duc de Macedònia e la Duquessa, e de tots los barons e cavallers, e de totes les dames. E la Reina féu per semblant. E ixqueren de la ciutat ab gran companyia, car l'Emperador, ab tota la sua cavalleria, e los reis qui aquí eren, l'acompanyaren una llegua, e aquí es partiren.

L'Emperador se'n tornà a la ciutat ab la sua cavalleria, e lo rei Escariano, presa la sua gent d'armes, ab salvament se'n tornà en la sua terra, on fon ben rebut per sos vassalls.

CDLXXXIV. Com lo novell Emperador se féu venir tota la gent d'armes e pagà'ls liberalment, e donà'ls comiat.

Tornat lo novell Emperador en la ciutat de Contestinoble, tramès a dir a la gent d'armes que Tirant havia deixada, que vinguessen aquí, que ell volia a tots contentar. E fon fet son manament, que a pocs dies foren en la ciutat tots los capitans ab la gent. E pagà a tots bé e complidament. E féu de molts

donatius e gràcies a molts cavallers; e pagà a tots los servidors de Tirant los llegats per ells fets, e donà comiat a tota la gent d'armes.

E fet tot lo damunt dit, lo rei de Sicília dix a l'Emperador:

—Sereníssim senyor, jo al present no faç res ací; e si a la majestat vostra serà plasent, me'n torne en Sicília ab llicència vostra.

Respòs l'Emperador:

—Germà senyor, infinides són les gràcies que faç a la senyoria vostra, de la vostra bona voluntat e del gran servei e honor que haveu fet a l'Imperi grec, de què us reste molt obligat. E promet-vos, a fe d'emperador, de jamés fallir-vos en tot lo que a mi sia possible.

E donà-li de grans donatius e moltes joies per a la Reina, e donà molt als seus cavallers, que tots deien que aquest Emperador era lo més magnànim senyor e lo més liberal del món.

Aprés l'Emperador se féu venir lo seu Almirall, lo marquès de Liçana, e dix-li que fes posar en orde trenta naus per passar lo rei de Sicília en la sua terra. E l'Almirall féu son manament, que en dos dies foren armades e avituallades.

Lo rei de Sicília féu recollir tota la sua gent, e lleixà gran part dels cavalls, que no se'n volgué portar. E pres comiat de l'Emperador e de l'Emperadriu, e del rei de Fes e de la Reina, e del duc de Macedònia e de la Duquessa, e de tots los barons e cavallers, e de totes les dames, e recollits, feren vela e anaren-se'n ab bon salvament.

CDLXXXV. Com l'Emperador tramès lo cos de Tirant e de la Princesa en Bretanya.

Partit que fon lo rei de Sicília, l'Emperador pregà molt al rei de Fes e al vescomte de Branches que volguessen portar lo cos de Tirant e de la Princesa en Bretanya. E ells li digueren que per amor de sa majestat e de Tirant, que ho farien de bona

voluntat. L'Emperador manà a l'Almirall que fes posar en orde quaranta galeres perquè anassen a llur honor. E prestament foren armades e posades en orde.

L'Emperador havia feta fer una caixa de fusta, molt bella, tota coberta de planxes d'or totes esmaltades e obrades de molt subtil delicadura, que bé paria sepultura de gran senyor. E féu-hi posar lo cos de Tirant e de la Princesa, tots vestits de brocat fet de fil tirat d'or, perquè jamés se pogués podrir; ab la cara descoberta, que paria que dormissen.

E féu recollir la caixa en una galera, e féu-hi posar totes les armes de Tirant e totes les banderes e sobrevestes que portava sobre les armes, per ço que fossen meses sobre la sepultura on jauria Tirant, perquè en fos memòria per a sempre. E donà l'Emperador al rei de Fes dos-cents mília ducats perquè es fes fer en Bretanya la sepultura de Tirant e de la Princesa segons lo llur molt merèixer.

Com totes les coses foren en orde, lo rei de Fes e la Reina, sa muller, prengueren comiat a l'Emperador e de l'Emperadriu, del duc de Macedònia e de la Duquessa, e de tota la cort, e recolliren-se; e lo vescomte de Branches ab ells. E feren vela, e anaren tant e ab tan bon temps, que en breus dies foren en Bretanya ab bon salvament.

E lo rei de Fes e la Reina e lo vescomte de Branches, ab molts nobles e cavallers ixqueren en terra en una ciutat qui es nomena Nantes, e aquí per lo duc de Bretanya, e per la Duquessa e per tots los del parentat foren molt bé rebuts e festejats.

E prengueren la caixa de Tirant e de la Princesa, ab gran professó de molts capellans, frares e monges, lo portaren a l'església major de la ciutat, e fon posada dins una tomba, que quatre grans lleons sostenien, la qual tomba era obrada d'un molt clar alabaust, e a l'entorn per los extrems d'aquella, de lletres gregues buides de fin or, se llegien tals paraules:

*Lo cavaller que en armes fon lo fènix
i la que fon de totes la pus bella,
morts són ací en esta xica tomba,
dels quals lo món ressona viva fama:
Tirant lo Blanc i l'alta Carmesina.*

Eren los lleons obrats e no menys entretallada la tomba de diverses colors: or, atzur e altres esmalts, ab molta art e delicadura. A la part dreta de la tomba se mostraven dos àngels, e altres dos a la part sinistra, los quals tenien dos grans escuts: l'u de les armes de Tirant, e l'altre de les armes de la Princesa. Aquests lleons e tomba estaven dins una capella de volta, los arcs de la qual eren de porfis e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis, e la clau del cruer era d'or massís buidada, guarnida de moltes fines pedres, e en aquella se veia un altre àngel qui tenia en les mans l'espasa de Tirant, tacada de sang de tantes batalles.

Lo païment d'aquesta volta era de marbres, e les parets, cobertes de carmesins brocats. Sols la tomba estava descoberta. En llarg, de part defora, estaven penjats los escuts de diversos cavallers vençuts en camp de clos de batalla, e sobre l'arc triümfal, en grans i belles taules, eren pintats alguna part dels meravellosos actes e nobles victòries de Tirant. Mostraven-se allí esteses les armes e guarnicions de la sua excel·lent persona, e la garrotera, de belles perles, balaixos e safirs circuïda. Moltes banderes e penons en lo més alt de l'església penjaven, de diverses ciutats e províncies victoriosament guanyades; mas entre totes, los penons e estendards de les invencions triümfantment se desplegaven. Eren les devises de Tirant, flames o llengües d'or sobre carmesí, e flames de foc sobre camper d'or; en les flames d'or se cremaven tals lletres: C.C.C., i en les flames de foc se cremaven aquestes: T.T.T.; significant per açò que l'or del seu amor cremat s'apurava en les flames de Carmesina, e no-res-

menys estimava que la Princesa ardentment se mesclava en les apurades flames de son voler.

E sobre la tomba, ab lletres d'or estaven esculpits aquests tres versos:

*Amor cruel qui els ha units en vida,
i ab greu dolor lo viure els ha fet perdre,
aprés la mort, los tanque en lo sepulcre.*

CDLXXXVI. De la molta honor que fon feta al cos de Tirant en Bretanya.

No es poria per llengua expremir les grandíssimes solemnitats que foren fetes en Bretanya en la sepultura de Tirant, car per lo duc de Bretanya, e per la Duquessa, e per tots los parents e parentes de Tirant fon fet molt gran dol de la sua mort com saberen los actes d'immortal recordació que per ell eren estats fets, e la gran prosperitat en què pujat era. E en aquell cas ja era mort lo pare e la mare de Tirant.

E lo rei de Fes molt grans almoines e beneficis per l'ànima de Tirant féu, e de la Princesa, que despès molt bé e copiosament los dos-cents mília ducats que l'Emperador li havia dats. E festejat molt per lo Duc e per tots sos parents, deliberà de tornar-se'n en la sua terra, car sis mesos havia estat en Bretanya per dar bon compliment a tot lo que l'Emperador li havia dat càrrec.

Lo rei de Fes e la Reina prengueren comiat del Duc e de la Duquessa e de tots los parents, qui tenien gran dolor de la llur partida. E lo vescomte de Branches pres, per semblant, comiat de tots. E recolliren-se en les galeres, e feren llur via devers les terres del rei de Fes.

E Nostre Senyor los donà tan bon temps, que en breus dies foren en lo port de Tànger. E aquí ixqué lo rei de Fes e la Reina, ab tota la sua gent. E lo vescomte de Branches, ab les

quaranta galeres, se'n tornà en Contestinoble ab bon salvament, e fon molt ben rebut per l'Emperador, qui desitjava molt saber lo que havien fet en Bretanya.

Lo vescomte de Branches féu molt discreta relació a l'Emperador de tot lo que havien fet, així com per sa majestat era estat manat. L'Emperador hi pres molt gran plaer, e comprà de continent lo comdat de Benaixí, qui era de la Princesa, per tres-cents mília ducats, e donà'l al vescomte de Branches en premi de sos treballs. Après donà a tots aquells qui s'eren casats ab les criades de l'Emperadriu e de la Princesa bones heretats, que en podien molt bé viure a llur honor e cascú segons son grau, que tots n'estaven molt contents. E après per temps casà totes les altres, així com de bon senyor se pertanyaia.

CDLXXXVII. Com l'Emperador tragué de presó lo Soldà e lo Turc, e féu pau e lliga ab ells.

La fortuna pròspera favorí tant aquest emperador Hipòlit, e fon tan virtuós cavaller, que augmentà, per sa alta cavalleria, molt l'Imperi grec, e amplià aquell de moltes províncies que ell conquistà, e ajustà molt gran tresor per la sua molta diligència. Fon molt amat e temut de sos súbdits e encara dels veïns senyors qui li estaven entorn de l'Imperi.

E après pocs dies que ell fon fet Emperador, féu traure de presó lo Soldà e lo Gran Turc e tots los altres reis i grans senyors qui ab ells presos eren, e feren pau e treva a cent e un any, e festejà'ls molt, que ells ne foren tan contents que li feren moltes submissions e de grans ofertes tota hora que els hagués mester, de valer-li contra tot lo món. Après l'Emperador, ab dues galeres, los féu passar en la Turquia.

Aquest emperador Hipòlit vixqué llong temps. Emperò, l'Emperadriu no vixqué, après de la mort de sa filla, sinó tres anys. E l'Emperador, après poc temps, pres una altra muller, la qual fon filla del rei d'Anglaterra. Aquesta Emperadriu fon de grandíssima bellea, honesta, humil e molt virtuosa e

devotíssima crestiana; la qual gentil dama parí de l'Emperador Hipòlit tres fills e dues filles, los quals fills foren molt singulars cavallers e valentíssims; e lo fill major fon nomenat Hipòlit així com lo pare, e vixqué tota la sua vida com a magnànim senyor e féu de molts singulars actes de cavalleria, dels quals lo present llibre no recita, ans ho remet a les històries qui foren fetes d'ell. Mas l'Emperador, son pare, ans que morís, heretà molt bé a tots sos parents e criats e servidors.

E com l'Emperador e l'Emperadriu passaren d'esta vida, que foren molt vells, moriren los dos en un dia e foren posats en una molt rica tomba que l'Emperador s'havia feta fer. E podeu creure que per lo bon regiment e per la bona e virtuosa vida, són col·locats en la glòria de paradís.

DEO GRATIAS

Epíleg

Ací feneix lo llibre del valerós e estrenu cavaller Tirant lo Blanc, príncep e Cèsar de l'Imperi grec de Contestinoble, lo qual fon traduït d'anglès en llengua portuguesa, e après en vulgar llengua valenciana, per lo magnífic e virtuós cavaller Mossèn Joanot Martorell, lo qual, per mort sua, no en pogué acabar de traduir sinó les tres parts. La quarta part, que és la fi del llibre, és estada traduïda, a pregàries de la noble senyora Dona Isabel de Lorís, per lo magnífic cavaller Mossèn Martí Joan de Galba; e si defalt hi serà trobat, vol sia atribuït a la sua ignorància; al qual Nostre Senyor Jesucrist, per la sua immensa bondat, vulla donar, en premi de sos treballs, la glòria de paradís. E protesta que si en lo dit llibre haurà posades algunes coses que no sien catòliques, que no les vol haver dites, ans les remet a correcció de la santa catòlica Església.

Fon acabada d'empremtar la present obra
en la ciutat de València, a 20 del mes
de noembre de l'any de la nativitat de
Nostre Senyor Déu Jesucrist 1490.

La Xarxa Ciutadana de les
Comarques de Tarragona